3 1761 08117054 0

Purchased for the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

from the

KATHLEEN MADILL BEQUEST

HANDBOUND
AT THE

UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

9796

NAŠE DOBA

REVUE

PRO

VĚDU, UMĚNÍ A ŽIVOT SOCIÁLNÍ.

Vydavatel:
Jan Laichter.

Redaktor:
Prof. Dr. T. G. Masaryk.

ROČNÍK XVII.

1909– 1910.

MAJITEL A NAKLADATEL JAN LAICHTER NA KRÁL. VINOHRADECH,
U RIEGROVÝCH SADŮ Č. 4.

Veškera práva vyhrazena.

AP
52
N35
roč. 17

111309.

TISKEM EDVARDA LESCHINGRA V PRAZE U »ŠTAJGRŮ«.

Obsah ročníku sedmnáctého.

A.

Články.

Strana

Nová kapitola. Č. 1
Hospodářské perspektivy. Napsal R. Morawetz. 7
Královéhradecká vlastenecká družina. (Královéhradeckým buditelům doby přítomné.) Napsal Dr. Josef Pešek. 14, 121, 195, 274, 337
Vznik Starého zákona dle přítomného stavu historicko-kritické vědy. Referuje Fr. Žilka. 23. 115, 177, 288, 362, 435, 508, 583
Saninism. Napsal T. G. M. 31
K boji proti prostituci. Napsala V. Laichtrová-Havlíčková. 38, 108, 189, 268, 331, 414
Z vystěhovalecké statistiky. Napsal Dr. Schönbaum. 45
Přechod. Č. 81
Několik poznámek k procesu: Boček-Vohryzek. Napsal Dr. Odstrčil. . . 90
Socialism v Anglii. Napsal Dr. Edvard Beneš. 95, 201, 281, 352, 429, 513, 565
»Démon« M. J. Lermontova. Přeložil Fr. Táborský. . 101, 167, 262, 345, 422
Převrat? Č. 161
Řeč na kongressu míru ve Štockholmu, kterou měl prosloviti L. N. Tolstoj. Konfiskováno.
Obstrukce v příkaznosti. Č. 241
Dostojevskij. Napsal O. J. Bierbaum. 247, 325
Péče o blaho venkova. S. 253
Národnostní poměry v rakouských ministerstvech. Napsal Frant. Schnidl. 258, 321, 640
Knihovny a národní vzdělání v Americe. Napsal Lad. J. Živný 369
Lueger. Č. 401
Řeč na kongresu míru ve Štockholmu, kterou měl promluviti L. N. Tolstoj. 409
Modernista. Pokus o vystižení individua a typu. Napsal F. Žilka. . . . 481
Úrazové pojištění zřízenců drah cizozemských na rakouské půdě provozovaných. (Zajímavý případ právní nejistoty.) Dr. Branišovský. . . 487
Učení Petra Chelčického o lásce k bližnímu jako pravé službě bohu. Napsal J. Stěhule. 491, 575
Vojtěch Jírovec. Napsal Dr. Alois Hnilička. 498
Českoněmecká dohoda. Č. 553

Kulturní hodnota slovanštiny a slovanská filologie v Německu (1908). Napsal Karel Krumbacher. 556, 658, 735
Rámcový zákon říšský. M. 633
Elektromotor a jeho hospodářský význam. Napsal Ing. Albín Bašus. 642, 749
Hus rektorem Pražské university. Napsal Václav Novotný. 648, 727
Úrazové pojištění zřízenců drah důlních. Napsal Dr. Branišovský. . . . 663
Z Ameriky. Píše Karel Polák-Allen. 668
Vítězná obstrukce. Č. 713
Politická država Němců a Čechů v jižních Čechách. Napsal Rudolf Havlíček. 720, 809
Manželství kněží a mnichů. Napsal Dr. Josef Unger. 742
Jednotný klub. Č. 793
Morawtzův humanitní ústav. Napsal Karel Pleskač. 797
Ven z přítmí? Č. 873
Dnešní stav vodních cest v Rakousku. Napsal ing. Arnošt Winter. . 817, 886
Karoliny Perkins-Gilmanové »ideální škola«. Napsal Jan Mrazík. . . 824, 880
Ich-en-aton. Píše dr. Ant. Polák. 821, 891
Nová bulharská literatura. Od Dr. K. Krstev-Miroljubova, řádného professora aesthetiky na universitě v Sofii 898

Posudky a úvahy.

Krásné písemnictví.

Arcybašev M., Smrt Landeho . . 621
Aucassin a Nicoletta 144
Boltonová S. K., Chudí hoši, kteří se proslavili 144
Cankar Ivan, Kříž nad horami . . 778
Czech z Czechenherzů, Písně samotáře 779
Čapek K. M., Nové patero 926
Čirikov E., Pod dozorem 622
Flos F., Šibraváček 693
Frenssen Gustav, Jörn Uhl 619
Gogol N. V., Podobizna 142
Hálek Vítězslav, Na vejminku . . 144
Hejda Fr. K., Pod věží 227
Herben Jan, Do třetího i čtvrtého pokolení 309
Hásková Zdenka, Mládí 464
Hrůza Antonín, Ze svahů příkrých 65
Jahn M., Kosatce 64
— Stopy v rosách 542
Janča Jan, Život a jiné vídeňské novelly 777
Jarkovský St., Na podzim v ořeší 466
Klostermann Karel, Odyssea soudního sluhy 465
Kovanda St., Stranou hlučných cest 227
Krejčí F. V., Zlatá hvězda 537
Krejčí F. V., Síla přeludu 541
Křikava Louis, Zločin na vsi a jiná prósa 692
Kuprin A., Sketa a jiné povídky . 623
Mahen Jiří, Kamarádi svobody . . 690
Nováková Teréza, Dvě stařenky . 144
Ropšin V., Kůň bílý 622
Ruské byliny 144
Selmerová Agot Gjems, Na norském fjordu 144
Sládek Jos. V., Dvě knihy veršů . 467
Sova Antonín, O milkování, lásce a zradě 465
Spáčil-Žeranovský Jan, Výše a propasti 66
Svoboda F. X., Na koho vzpomněl jsem cestou do hor 692
— Srdce její zkvétalo vždy dvěma květy 854
— Jarní strže 855
Svoboda Jaroslav, Naše Hakeldama 65
Šlejhar Jos. K., Z Prahy 855
Tèver Felix, Pan básník 927
Tolstoj L. N., Kavkazský zajatec . 143
Uher Josef, Dětství a jiné povídky 63
Vyskočil Quido Maria, Hry s panenkami 774
— Sonata eroica 775
Winter Zikmund, Mistr Kampanus 225

Spisy vědecké a poučné.

Aleš-Lyžec, Obrazy horské zimní krásy 231
d'Almeras Henri, Manželství u různých národů 782
Beneš A., O reformě středních škol 625
Bláha Karel, Všeobecné dějiny stenografie 626
Boháč Ant., Boj o české menšiny v zemích českých v posledních dvou letech 859
Černík Jožka, Zpěvy moravských Kopaničárů 780
Daly J. Bowles, Na úsvitě radikalismu 626
Drtina Fr., Reforma středoškolská s českého hlediska 929
Dvorský, dr. František, O starožitném panském rodě Benešovicův 312
Engelmüller Karel, Hana Kvapilová 148
Forman Stanislav, Srovnávací čítanka slovanských jazyků . . . 858
Istorija russkago iskusstva 618
Kádner, dr. Otakar, Dějiny pedagogiky 66
Kálal Karel, Životní program . . 147
Kalina A. P., Výklady národohospodářské 470
Kratochvíl, dr. Josef, Záhada boha ve filosofii antické 60
Lambeck Karel, Soulad v duši . . 860
Leda, Epištoly k mladému příteli 693
Leonier Max, Domů 315
Lombrosová Pavla, Život dítek . . 149
Lošťák Ludvík, A tak jsem žil . . 315
Merhaut Josef, Výbor feuilletonů . 695
Merlino Saverio, Formy a podstata socialismu 931
Miljukov N. K., Óčerki po istórii russkoj kultúry (Obrazy z dějin ruské vzdělanosti) 68
Mráček Antonín, Naše školy a budoucí povolání dítek 930
Moudrá Pavla, Vivisekce 931
Müller Josef, Sloh v nových proudech vyučovacích 625
Niederle Lubor, Slovanský svět . 468
Preiss, dr. Jar., Český průmysl textilní slovem i obrazem 228
Rádl, dr. Em., Dějiny vývojových theorií v biologii XIX. století . 145
Rieger Fr. Lad., Rakouští Slované a Maďaři 314
Rozvoda Jar., Německo, Rusko a otázka polská 472
Sikorskij Ivan A., Vybrané stati paedopsychologické a paedopathologické 470
Soukup F. A., Dítě českého jihovýchodu a jeho výdělečná práce 779
Šlegr Josef, Vládní anketa o reformě střední školy 543
Šulc J., Všeobecná mineralogie s ukázkami rozborů nerostných 859
Tvrdek Alois, Anthologie z oper . 781
Vágner Jaroslav, Úvod do vyučování realiím dle nových čítanek Jursových 624
Vlach, dr. Jar., Národové evropští 781
Walters H. B., Řecké umění . . 542
Weigner L., Barevné a pestré papíry, jich výroba a upotřebení . 139
Zíbrt, dr. Čeněk, Nápisy ze staročeských štambuchů a památníků 70

Zprávy.

Zprávy knižní a literární.
(20. října 1909.) 79

České časopisy. - Mezinárodní řád pro ethiku a kulturu. - Kouzelný prut. - Opravy tiskové.
(20. listopadu 1909.) 159

Zprávy knižní a literární.
(20. června 1910.) 704

B.

Slovensko.

Nové processy. - Poslanecká immunita Skyčákova. - Proti českým turistům - Emke Femke. - Pí. Wisteinová o Slovácích. - Shromáždění Slov. Museální Společnosti a Živeny. - O slovenském peněžnictví. - IV. rolnický sjezd ve Skalici. - »Prúdy«, »Slov. Denník«. - Úmrtí Dra Czambela, Jana Lešky, Karla Ruppeldta - K. Kálal 50letý.
(20. června 1910.) 676

Morava.

Čtyři léta po paktu. - Němci. - Poměry v české kurii. - Šestnáctimilionový deficit. - Krise agrární strany.
(20. prosince 1909.) 207

Zasedání sněmu. - Zemské finance. - Nový náměstek zemského hejtmana. - Roztržka v agrární straně. - Nová situace v české kurii. - Politické strany na venkově.
(20. ledna 1910.) 296

Zemské finance. - Porážky klerikálů na sněmu. - Roztržka v agrární straně.
(20. února 1910.) 372

Po sněmovním zasedání. - Zemské finance. - Rozluka v agrární straně. - Krise ve straně sociálně-demokratické.
(20. března 1910.) 440

Lidová strana pokroková. - Biskup Huyn. - Spory mezi sociálními demokraty.
(20. dubna 1910.) 518

Německá města a český venkov. - Doplňovací volba na Příborsku. - Klerikální denunciace.
(20. června 1910.) 680

České divadlo v Brně. - Klerikální vítězství na Příborsku. - Agrárníci konservativní a pokroková. - Obecní volby v Přerově.
(20. července 1910.) 754

Rusko.

Politický řád v Rusku. - Vládní prostředky k vykořenění revolucionářského ducha: Provokace. - Činnost černosotěnců. - Přizpůsobování absolutismu k novým formám života: Pokus utvořiti si místo mizející šlechty novou sociální oporu v samostatných zemědělcích. - Revise senátora Garina. - Třetí gosud. duma. - Administrace v provincii. - Soud. - Politické pronásledování. - Tisk. - Lidové vzdělání. - Svoboda sdružování. - Svoboda shromažďovací. - Národnostní politika. - Agrární politika.
(20. února 1910.) 374

Budget — bez deficitu. - Příjmy a vydání budgetu. - Státní hospodářství. - Ekonomické postavení země. - Rusko neshnije za živa.
(20. března 1910.) 442

Porevoluční nálady: sebevražednost. - Sebevražda mravní a fysická. - Dekadentní epikureism a perversnost. - »Světový kinematograf.« - Zdravé prvky ruské společnosti.
(20. května 1910.) 593

Sjezdy poslední doby. - Zdravé síly ruského života. - Sjezdy. - Společenský zájem o sjezdy. - Policejní pronásledování neseslabuje energii. - Obraz sociální degenerace v Rusku. - Prostředky zápasu. - Nálady účastníků sjezdů.
(20. července 1910.) 757

Veřejné hospodářství.

Česká montánní společnost. - Rozpočet státní na r. 1910 a daně. - Němci o postavení Němců v Rakousku.
(20. listopadu 1909.) 127

»Problém« drahoty. - Otevření Technického musea v Praze. - České otázky ve státní železniční radě.
(20. prosince 1909.) 209

Maloživnostenský úvěr. - Politika a hospodářství. - Rakousko-uherská banka.
(20. února 1910.) 381

Reorganisace c. k. státních drah. - Finanční nesnáze zemského a státního hospodářství a průmysl. - Vývozní komise. - Plavební poplatky na Labi.
(20. března 1910.) 446

Reforma vodního práva. - Statistické přehledy zahraničního obchodu nejdůležitějších států v letech 1903-1907. Český průmysl textilní v r. 1909.
(20. května 1910.) 600

Věci sociální.

(20. října 1909.) 49
(20. listopadu 1909.) 130
(20. prosince 1909.) 213
(20. ledna 1910.) 299
(20. února 1910.) 384
(20. března 1910.) 450
(20. dubna 1910.) 521
(20. května 1910.) 603
(20. června 1910.) 682
(20. července 1910.) 765
(20. srpna 1910.) 839
(20. září 1910.) 919

Umění.

(20. října 1909.) 58
(20. listopadu 1909.) 138
(20. prosince 1909.) 222
(20. února 1910.) 389
(20. března 1910.) 460
(20. dubna 1910.) 530
(20. května 1910.) 612.
(20. srpna 1910.) 847

Škola.

(20. října 1909.) 53
(20. listopadu 1909.) 134
(20. prosince 1909.) 218
(20. ledna 1910.) 303
(20. března 1910.) 455
(20. dubna 1910.) 526
(20. května 1910.) 608
(20. června 1910.) 685
(20. července 1910.) 770
(20. srpna 1910.) 842
(20. září 1910) 922

Literatura.

(20. října 1909.) 63
(20. listopadu 1909.) 142
(20. prosince 1909.) 225
(20. ledna 1910.) 309
(20. února 1910.) 390
(20. března 1910.) 464
(20. dubna 1910.) 537
(20. května 1910.) 619
(20. června 1910.) 689
(20. července 1910.) 774
(20. srpna 1910.) 854
(20. září 1910.) 926

Ženské hnutí.

Přehled ženského hnutí u nás a snahy po ústředí. - Petice Ústředního spolku českých žen na ochranu mateřství. - Sjezd pokrokové mládeže v Hradci Králové.
(20. října 1909.) 74
Reforma trestního zákoníka. - Boj proti prostituci. - Mají-li ženy přistupovat k politickým stranám
(20. listopadu 1909.) 154

Program ženského hnutí. - Dívčí oddělení obchodní akademie. - K reformě občanského zákoníka. - Dozorčí úřednice policejní. - Sociální pojištění prostitutek.

(20. prosince 1909.) 236

Pokračovací škola pro učednice. - Spolek akademicky vzdělaných žen. - Prostředkovna práce pro ženy intelligentní. - Postavení ženy ve správě obce pražské. - Projevy paní Bož. Vikové-Kunětické. - Politické vzdělání žen.

(20. března 1910.) 477

Po jubileu. - K. Pospíšil ženám. - Ellen Keyová. - Boj za politická práva. - Výdělečná práce dětí.

(20. dubna 1910.) 548

Pokroková organisace žen. - Dva výnosy ministerstev. - Srbská žena.

(20. června 1910.) 701

Všeruský sjezd protiprostituční. - Anketa Německého svazu měst. - Žena v obci.

(20. července 1910.) 787

Pokrokový pensionát dívčí. - Svobodomyslné mladočeštví. - Rozluka manželství v Anglii.

(20. srpna 1910.) 865

Po životě náboženském. 70, 149, 233, 316, 396, 472, 544, 696, 782, 861, 932.

FEUILLETON.

Napsal J. S. Machar.

Luther. 628
Chelčický. 706
Calvin. 790
Žižka. (1423). 869

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Nová kapitola.

[illegible]

Druhý kabinet barona Bienertha je v koncích. V okamžiku není ještě rozhodnuto, jakým způsobem bude rozřešena krise, která nastala slibem chefa kabinetu daným německým stranám ohledně jazykové ochrany pro »čistě německé« jazykové země, ale že nemůže skončit beze změny ve vládě, je pro nás jisto. Bude-li tomu o měsíc dřív nebo později, na tom věru nesejde. Když krise vypukla, když čeští ministři oznámili, že na schválení ochranných oněch zákonů ministerská rada se usnésti může jen za nepřítomnosti českých lidí, německý tisk se tvářil tak, jako by tento postup dra Bráfa a dra Žáčka na věci ničeho neměnil, jako by se nic nestalo, jen že o dva ministry bude méně. S touto fikcí možno ve Vídni nějaký týden operovati, ale vážně se takové stanovisko brát nemusí, pokud se v Rakousku počítá s parlamentem. Ovšem bez parlamentu je kabinet jakýkoliv možný a snad by se v absolutismu dal udržet kabinet i — bez Němců. Zde ostatně budiž ihned konstatováno, že jsme částečně sami na tom vinni, když ve Vídni podobnými prostředky bojují. Německý tisk dnes prostě kalkuluje: co se stane, nebude-li po odchodu dra Žáčka krajanské ministerstvo české obsazeno vůbec, a co se stane, nahradí-li dra Bráfa nějaký německý člen panské sněmovny? Češi budou dělat obstrukci. Znamená to nějakou změnu proti dřívější taktice české, dokud oba čeští ministři v kabinetě byli, proti červenci? Neznamená, neboť v červenci sněmovna byla zavřena, poněvadž hrozila obstrukce. Zůstane tedy vše při starém, a je tedy lhostejno, zůstanou-li dr. Bráf a dr. Žáček ministry nebo ne. Nemusíme podotýkat, že to je fikce, která jen na první pohled má tolik logické správnosti povrchní. Ale že tím nějaký den klamána býti mohla veřejnost, je následkem předčasné obstrukce letní. Proto se namítalo proti obstrukci Udržalově a Šusteršičově, aby se této zbraně užilo až nyní, až na podzim, až dojde k rozhodování věcí větších. Čím mohl baron Bienerth hrozit dru Luegerovi, když tento neústupně žádal sankci zemských zákonů jazykových? Českou obstrukci? Té užil pan Udržal už v boji za bosenské kmety v červenci

a tato námitka byla tedy bezvýsledná. Politické chyby se vždy mstí. Ovšem falešný počet jest ihned patrný při trochu důkladnější analysi: baron Bienerth udržel se právě tím, že před československou obstrukcí parlament z a v ř e l. Nyní má jej zas o t e v ř í t.

Není postaráno o rozpočet, není postaráno o rovnováhu v rozpočtu, rakouský rozpočet, nebude-li mu pomoženo novými daněmi, musí pro 1910 vykazovat deficit, stav od doby dra Dunajewskiho neznámý a už zapomenutý. Nejsou schváleny obchodní smlouvy, není schválena annexe Bosny a Hercegoviny, nejsou schváleny a opatřeny výdaje vojenské a není naděje na schválení celé řady potřeb státních, které se namnoze dotýkají tak vysoce ceněného velmocenského postavení říše.

V takové situaci dal se baron Bienerth po všem, co se v létě v Dolních Rakousích a ve Vídni proti nám stalo, přiměti ke schválení zákonů na ochranu německého jazyka v Dolních a Horních Rakousích, Solnohradsku a Vorarlbersku. Ochrana německého jazyka v Solnohradsku, jako by se Němci báli invase Čechů — ze Švýcar anebo z Bavor, ochrana německého jazyka v ryze německých zemích! A proč vše to? Aby pro všecku budoucnost odvráceno bylo nebezpečí, že početně stále se vzmáhající živel český ve Vídni a v Dolních Rakousích vážně by žádal o splnění oprávněných požadavků, ne politických, ale lidských. V čele té akce nelidskosti a barbarství, násilnosti a panstvíchtivosti stojí vídeňští klerikálové, a pan dr. Lueger to byl, který barona Bienertha přitlačil ke zdi a vynutil z něho slib, že zemské zákony ty předloží panovníkovi k sankci. Není snad zapotřebí i na tomto místě ukázat k nesmyslnosti oněch zákonů, ke směšnosti celé té akce, která má svůj původ jedině v demagogii vídeňských klerikálů, kteří své panství chtějí rozšířiti i mezi oněmi Němci, u nichž nacionalism hraje větší roli, než ohledy na kulturu a pokrok. Dr. Lueger a jeho strana pracuje dnes plnou parou v nacionalistickém chauvinismu za podpory ostatních Němců i tak zvaných pokrokových, jen aby mohla ve svém rozpětí zasáhnouti i do západ. a sever. Čech, a ti pokrokoví Němci, kteří dnes běží za drem Luegerem a drem Gessmannem, nevidí, že si sami podkopávají půdu. Jakmile dobré němectvi dra Luegera bude uznáno i v Aši a v Liberci, v Teplici a v Rumburce, pak proti gardě jeho a jeho pomocníkům v kostelích a na farách p. dr. Pergelt, pan Iro i pan K. H. Wolf budou ztraceni. Akcí touto ukázalo se, že ona aféra Mattajova byla příznačnou pro povahu a postavení nynějšího chefa kabinetu. Je přílišným (staro-) rakouským byrokratem, než aby mohl býti německým nacionálem,

a proto mu nikdo nebude tak křivdit, aby jeho politickou slabost odhadoval za nadšení pro německonacionální gaudium. Nechceme barona Bienertha hájit, poněvadž se slabý ministrpresident v Rakousku vůbec a za nynějších poměrů hájit nedá: ale věříme, když se nám praví, že dr. Lueger a jeho družina zákony pro ochranu němčiny na něm vynutili, že svolil jen pod nátlakem hrozby, že vídeňský purkmistr »udělá všemu konec« a že původní znění zákona bylo docela ještě jiné než ono, které sněmy bylo schváleno. To věříme už proto, poněvadž v ě c n ě zákony ty neznamenají pro Němce pražádný zisk, pro nás ani v Dolních Rakousích proti nynějšímu stavu žádnou ztrátu: utváří-li se poměry ve Vídni jednou tak, že se najde vláda, která by dovedla utvářiti situaci, povoliti soukromým školám českým právo veřejnosti, ochranné zákony nynější pro toto schválení nebudou nijakou překážkou a závorou. Ale samo faktum, že chef kabinetu dostal se do takové závislosti na německých stranách a zejména na dru Luegerovi, že se musel zúčastniti na této protičeské demonstraci, muselo stačiti, aby roztrpčení proti druhému kabinetu Bienerthovu v českých kruzích stouplo do krajnosti. Byli bychom mohli zachovati klid, kdyby se byl baron Bienerth postavil na své byrokratické stanovisko a pánům na sněmích řekl: Jste zemskými poslanci, udělejte si zemské zákony podle svých potřeb a názorů, a budou-li vyhovovat platným zákonům a předpisům státním, předložím je ministerské radě a po případě i císařské sankci. Tak to dělaly doposud všecky vlády i jeho vůči zákonům Koliskovu a Axmannovu.

Ale ze strachu před drem Luegerem baron Bienerth dal svou sankci předem, vyslal do redakčního komitétu pro sdělání těchto zákonů hned čtyři ministry své a nejen straníky dra Schreinera, dra Weisskirchnera a hr. Stürgkha, ale i byrokrata barona Härdtla. A nejen to: pan náměstek nejvyššího zemského maršálka v království českém dr. Urban dal jen své jméno těmto elaborátům, byl jen zodpovědným redaktorem před veřejností, aby pravý původ těchto zákonů mohl být skryt. Autorem zákonů je jeho švakr, dvorní rada dr. Pietrzikowski, chef kanceláře německého ministra krajana dra Schreinera. Tyto okolnosti daly celé akci jiný ráz a jinou zvláštní povahu, povahu akce vládní a proti té musel povstat na české straně odpor nejprudší. Ne proti nicotně demonstračním zákonům, ale proti duchu kabinetu, proti zavilé nenávisti, která se proti nám v lůně kabinetu pod protektorátem Bienertha a za zády obou českých ministrů směla zahostit. Pro dřívější protičeské činy jednotlivých ministrů Bienerthových vždy hledány důvody byrokratické a šťastně nalezeny omluvy

pro výnos poštovní, pro jmenování soudců a náměstků ředitelů u nově sestátněných drah, pro persekuci českého školství dolnorakouského atd. Při poslední akci však tato nepřátelská tendence zjevila se v celé své nahotě.

Zprávy o této akci vládě blízké dostaly se spolehlivě do veřejnosti v neděli 10. října; v pondělí 11. t. m. setkali se u barona Bienertha dr. Žáček a dr. Bráf, aby svému chefu oznámili, že tato bez jejich vědomí zahájená akce bude bez nich dokončena a vyřízena, že opustí kabinet v okamžiku, kdy vláda se usnese, předložiti ochranné zákony nejvyšší sankci. Baron Bienerth se oběma českým ministrům přiznal, že jednal a jednati bude pod neodolatelným tlakem dra Luegera a že zákony k sankci předloží.

Tím byla dána situace a nastati musela krise. Naznačili jsme shora, v jaké situaci krise na barona Bienertha přikvačila. Že vypukla bezprostředně před zahájením podzimního zasedání říšské rady, dodalo jí přirozeně jen ostří. Pro ministrpresidenta byla situace docela jasná: poznal hned, že parlament nebude pracovat. To barona Bienertha asi nepřekvapilo, byť tomu — naší chybou — už navykl v červenci a musel si toho být vědom, když se do ochranné akce dal vehnat. Je ovšem otázka, zdali toto překvapení je pro něho tak nepříjemné, jakým se zdá, nemá-li v útrobách srdce svého přání, aby parlament nepracoval, nechce-li sám, aby vládl absolutismem § 14. Že by tento režim, bude-li protičeský, se hodil stranám německým bez rozdílu, je jisté, máme podobné zkušenosti z doby Koerbrovy. A také Polákům by nikterak nevadil, jak poznáváme už z hlasů orgánů kola polského, schovávajících se už nyní za všelijaká hesla autonomistická. Pro něho bylo tedy jen směrodatným, jak by se na takovou éru § 14. dívala koruna. Dohady o stanovisku koruny jsou vždy nejisté, ale bylo ihned, jak krise vypukla, demonstrativně prohlašováno, že baron Bienerth těší se nezvratné přímo důvěře mocnářově, a že on propuštěn nebude. Že prý »propuštěn« bude parlament.

Na doklad tohoto tvrzení uváděny různé citáty. Císař prý už Weckerlovi před delší dobou prohlásil, že si nic nedá vynutiti ani v Uhrách ani v Rakousku, a výslovně prý už se vyslovil proti jakémukoliv ústupu obstrukci. Souzeno tedy, že pro případ obstrukce parlament bude rozpuštěn, že potřeby státu opatřeny budou § 14. anebo i bez něho (»ex lex«) a že nové volby vypsány budou až tehdy, až se pozná, že možno spolehlivě počítati s jistou, alespoň částečnou dohodou českoněmeckou. Podobnými prostředky vládě ovšem je snadno operovati, polemisovati s nimi je obtížno, poněvadž authentič-

nost není zaručena.

Konfiskováno.

O tomto stanovisku dalo by se ovšem mnoho psát, ale stačí prozatím, poukázati na finanční stav říše, jedná-li se o neudržitelnost takových názorů. Jistě si vláda dovede pomoci i v době finanční nouze. Nejen vídeňské, ale i mimorakouské banky půjčí na dobrý úrok i absolutistické vládě. Mimo to nové daně možno zavádět i absolutisticky. Ale vše do času, a to do času politicky naprosto klidného i za hranicemi. A to o nynější zahraničné situaci nemožno přece jen tak apodikticky tvrdit, třeba že se Srbskem je zas poměr skoro normální. Hrabě Aehrenthal, který na nynější vnitropolitické situaci není bez viny, za krátký čas cítil by se velice nepokojným, kdyby se v Rakousku i v Uhrách uhostiti měl absolutism.

To vše tedy mluví proti udržení barona Bienertha shora a za každou cenu. Nicméně ve Vídni jedná se vždy o získání času. Jen ne hned, raději vše pomalu. Proto jsou tyto všecky momenty pro posuzování situace na druhé straně, na straně parlamentu a zejména na straně české, velice závažny a důležity.

Je nesporno, že i pro neradikály v českém táboře jeví se okamžitá situace a hlavně poměr českých poslanců k vládě neudržitelným, že je našim předním zájmem, odstraniti nynější kabinet. Že na to opposice nestačí, viděli jsme na jaře: Baron Bienerth, spoléhaje na podporu koruny a následníka, zanedbává očividně svou konstituční morálku, má-li jako byrokrat vůbec nějakou: pro porážky v parlamentě nemá pražádného citu a smyslu. Zbývá jen obstrukce a třeba bychom byli zásadními odpůrci obstrukce mimo v době nejvyššího politického nebezpečí, přiznáme, že je dost a dost momentů, které na obstrukci ukazují a k ní svádějí. Ale přes to všechno zdá se nám, že tam, kde rozhodnutí leží mezi nějakou vládou a parlamentem, dlužno uvažovati s největší opatrností a obezřetností. Právě proto, že by obstrukci z a c h o v á n a byla vláda, kterou poraziti se nám zdá příkazem politické a národní nutnosti a poněvadž touto taktikou odstraněn býti má parlament, jediná možnost trpělivostí a neústupností cíle svého dosáhnouti, nutno bedlivě uvážiti, co a jak.

Baron Bienerth ví dobře, že kabinet bez českých ministrů se udržeti na dlouho nedá. Jedná se tedy o to, udržeti parlament a utvořiti takovou situaci, aby vláda parlament odstraniti nemohla a aby přec od toho parlamentu ničeho neobdržela. To je problém dneška.

Přes Budapešť došly zprávy, že koruna za každou cenu chce udržeti barona Bienertha, že by se jí jednalo o prodloužení ministerské existence pana dra Schreinera a dra Hochenburgra. oficiósní zpravodaj »Pester Lloydu« neřekl. Široké svědomí konstituční barona Bienertha zajisté nevisí na systému: a konečně, co je »systém«? Lidé. A na jednotlivých ministrech baronu Bienerthovi zajisté záležeti nebude. Ministrpresident při každé příležitosti, ať vhodné, nebo nevhodné, kladl důraz na svou byrokratickou nepolitickou povahu a poukáže na ni zajisté, kdyby byl novými okolnostmi donucen vládnouti s novými lidmi, dle nového systému. A o to se v podstatě jedná i u nás. Jen že radikální politická neuvědomělost a nevyspělost kalí celou tuto otázku. U nás se vidí jen vždy ten »ministerský frak« a politické úvahy stávají se nevěcnými, osobními podle toho, kdo ten ministerský frak na sebe má obléci. A bohužel toto nevěcné posuzování sahá v rozhodném okamžiku až do klubovních síní, kde úvahy politické a taktické ustupují rivalitám osob.

Co tyto řádky píšeme, rozhodnutí nestalo se žádné. Že se baron Bienerth nalezá v zajetí Němců jako dosud žádný ministr, je nad vši pochybnost, a vysvítá to nejlépe z toho, že ve víděňských listech po celou dobu krise dává jednak vyhlašovati, že obstrukci ustoupeno nebude, na druhé straně však ani nepřipouští to, co v Budapešti říká zcela otevřeně, že je ochoten k rekonstrukci kabinetu, k změně systému. Bude na něm, aby v rozhodných poradách konečně vůči českým poslancům pronesl otevřené slovo o tom, co chce dělati dál, a zejména, co chce podniknouti, aby upokojil obstrukci. A hlavně aby řekl, chce-li vůbec obstrukci zažehnati, chce-li se vyprostiti ze zajetí německého. Na tom záleží. Pak bude na rozhodujících českých místech uvažováno, má-li se baronu Bienerthovi z tohoto zajetí pomoci. A o tom musí být uvažováno s klidem a s použitím zkušeností, kterých jsme nabyli při boji proti Koerbrovi. Jsou ještě pamětníci toho boje mezi českými poslanci, kteří vždy a vždy opakují, že do německého víru jsme dra Koerbra zahnali my sami. To ovšem u barona Bienertha nebylo zapotřebí, jej tam zahnala jeho slabost a tlak zahraničné situace. Nejde jen o Bienertha, jde o parlament, ten stojí za úvahu vážnou a bedlivou. *Č.*

17. října 1909.

Hospodářské perspektivy.

Píše Richard Morawetz.

Rok 1909 zůstane v dějinách rakouského hospodářství dlouho v neblahé paměti! Že po téměř epochálním vzestupu z let 1906/7 opětně seslabení nastane, bylo zajisté i v této skvělé době zcela jasno, ba řekl bych, že jisté seslabení v zájmu vnitřního ozdravění situace bylo přímo n u t n é.

Jako každá příznivá doba nepostrádalo ani výše uvedené období svých přemrštěných plánů, které se snad víc než kdy jindy zračily v horečném rozšiřování a zakládání průmyslových závodů, jichž zbytečnost namnoze již předem byla patrná. Ale v době tak neobyčejné prosperity zanikají střízlivé úsudky jako hlasy na poušti. A čím víc ceny výrobků všem rozumným předpokladům odporují, tím více roste koupěchtivost, tím mohutněji roste vlna naděje na lepší a lepší časy, až se konečně o tvrdé úskalí skutečnosti roztříštiti musí.

Bezmeznou tuto horečku neprodělali jsme jen my; mohli jsme ji stejně pozorovat v Německu, viděli jsme ji v Anglii (hlavně v průmyslu textilním), a žasli jsme nad krkolomnou podnikavostí americkou, kde ruch stavební dosáhl výše nevídané. Důsledky rusko-japonské války a veliké sklizně nebyly právě v mnohých případech dostatečně oceňovány; do hospodářského světa vnikly fráse o otevření nových ohromných odbytišť následkem rozšiřující se kultury mezi národy dosud zanedbanými (v Číně, Indii, Africe atd.). Hlavně z Ameriky byly do veřejnosti vneseny báchorky, že miliony lidí, posud na nejnižší úrovni kulturní se nacházejících, pojednou cítí potřebu, žíti dle vzoru evropského západu, že tudíž též jejich spotřeba tovarů nyní v zcela náhlém vzrůstu se nachází.

Měli jsme se státi svědky zjevu v celých dějinách lidstva nevídaného — tak a podobně zněly pošetilosti, kterým se bohužel přikládalo víry, až konečně došlo k debaklu z roku 1909.

Kritická situace nenastala jen u nás. V prvé řadě zastihla Spojené Státy Severoamerické a pak ne méně Starý Svět. Dnes

možno snad říci, že reakce byla jednou z nejhroznějších, jaké vůbec kdy bylo. Nemoc, která ve svém zárodku dávno již stávala, zůstala příliš dlouho nezpozorována; při náhlém shroucení bylo pak pojednou patrno, že odbyt nevídanými sklady tovarů na delší dobu jest znesnadněn, ba co víc: že výrobní prostředky světa skutečnou potřebu dob normálních daleko převyšují.

Nechci zde šířiti slov o okamžitých zjevech náhlého obratu! Pojednal jsem ostatně již tenkrát o bezpříkladné panice, při které s bezpočetnými nezdravými organismy i mnohé života schopné podniky téměř přes noc byly zničeny.[1]

Nevyhovující měna mnohých států byla v těchto dobách na nejcitlivějších místech raněna; vedoucí státy průmyslové podnikaly pravé dostihy při zvyšování úroků, kteréžto počínání na dále obchod i průmysl poškozovalo, namnoze přímo ničilo!

V Americe dosáhl tento zmatek takových rozměrů, že banky v mnohých případech v ě d o m ě přijímaly padělané bankovky, dávajíce takto přednost omezené ztrátě proti neomezenému dalšímu vzrůstu runů na peněžní ústavy.

Avšak jen k vůli úplnosti připomínám tyto události, dnes již dávno odbyté, neboť příliv peněz do bank nenechal na sebe dlouho čekat, výjimečná opatření na ochranu peněžních ústavů patří minulosti, viděli jsme záhy opětné klesání míry úrokové a dnes jsou již po delší dobu v celém světě zas »laciné peníze«.

Na tento okamžik čekali jen optimisté, kteří byli bláhové naděje, že nízká míra úroková rychlé vzkříšení obchodu přivodí. Jak strašně se mýlili, ví každý a je to nezvratný důkaz, že důvody k náhlemu tomu obratu ležely hlouběji, že kořen zla nutno hledati jednak v nastalé nadvýrobě, a ne méně v současném klesnutí poptávky.

První důsledky z nové situace vyvodil železářský průmysl americký. Výroba byla na rychlo omezována (některé továrny úplně zastaveny), tisíce dělníků pozbylo práce, paroplavební společnosti měly přeplněné mezipalubí do Evropy, kdežto lodí do Nového Světa plujících v nepatrné míře bylo použito.

Podobně počínaly si podniky anglické. Poptávka po železe klesla, strojírny měly ještě některé zakázky, kdežto nové vůbec nedocházely a i od mnohých dřívějších zakázek muselo býti upuštěno z důvodu prosté obchodnické opatrnosti.

Irské přádelny a tkalcovny lnu (valnou částí své výroby na Spojené Státy Americké odkázané) musely až 40procentní redukci pro-

[1] Krise v Americe. »Naše Doba«, ročník XV. str. 172.

vést a hned v zápětí došlo na Lancashire — středisko průmyslu bavlnářského — kde ani mnoho týdnů trvající stávka úžasnou nadvýrobu nevyrovnala. Situace byla zde tak beznadějná, že majitelé hotových přádelen raději zaplatili strojírnám odškodné za ušlý zisk, než by převzali stroje a továrny uvedli v běh.

Došlo též na evropskou pevninu. Rozumí se samo sebou, že ne současně ve všech státech a ve všech odvětvích výroby. Jen tak nahodile uvádím náhlou depresi v báňském průmyslu německém, ve lnářském průmyslu belgickém, náhlou nezaměstnanost paroplavebních společností evropsko-amerických atd. Rychlost a síla, kterou ničící orgán jednotlivými větvemi evropského hospodářského organismu zatřásl, závisela hlavně na dvou okolnostech: na odvislosti od Spojených Států Severoamerických (kde pojednou vše vázlo) a na rozšíření dotyčné výroby během poslední konjunktury.

Z důvodu prvé uvedeného klesla tak náhle zaměstnanost společností paroplavebních (ruch vystěhovalecký tehdy téměř zanikl a byl odlivem dělných sil z Ameriky k nám jen částečně vyrovnán), vývoz lněných a mnohých jiných výrobků byl zcela náhle zastaven a přivodil těžkou pohromu evropského průmyslu lnářského.

Rozumí se samo sebou, že nezdravá situace nejvýznamnějších složek obchodu a průmyslu posléze i v jiných směrech se musela uplatniti a tak viděli jsme již v druhém pololetí minulého roku hodně neutěšené perspektivy.

*

Kdo jen poněkud sleduje hospodářskou situaci jiných států, kdo pak zvláště občas též do ciziny jezdí, a tam sloh podnikání sleduje, dá mi zajisté za pravdu, řeknu-li, že zde vynikáme zvláštní měrou skromností. Kolikrát prodělala již Anglie s Německem skvělé doby vzhledem k zvýšenému vývozu, aniž by jen slabý odlesk této záře na nás padl! Co zdatných sil pracovních muselo si nalézti cestu přes hranice, nenaleznuvše ve své domovině zaměstnání! Takových kapitol dalo by se mnoho napsat. Každý cítí a ví, jak žalostná naše situace na světovém trhu jest, a proto m u s e l a epocha z roku 1906/7 u nás víc než kde jinde překvapit.

Poměrně se stoupající poptávkou, u nás doma tehdy dosti značnou, stoupaly i ceny tovarů a když pak posléze Anglie a Německo zahraniční koupěchtivosti při nejlepší vůli stačiti nemohly, došlo konečně i na nás. Stáli jsme před novou situací: vedle zvýšené poptávky pravidelných odběratelů tu- i cizozemských přistoupila nová odbytiště, pro nás nepříznì poměrů posud jen málo přístupná.

Vážné obavy před pravděpodobně následující depresí byly u nás víc než kde jinde oprávněné, neboť nelze přece přehlédnout, že výše zmíněný vzrůst vývozu (hlavně v průmyslu textilním) jen mimořádnou situací byl přivoděn, že se vlastně podmínky naší schopnosti k soutěži o nic nezlepšily, že zahraniční náš obchod tím okamžikem, kdy jen poněkud normální poměry nastanou, nutně zas utrpěti musí.

Ale v Rakousku nastal z radosti nad konečně nastalými dobrými časy. pravý zmatek. Počínal u malého kupce, kupujícího drahé zboží v nesmyslném množství, jevil se v kruzích velkoobchodu i průmyslu a končil u ministra financí mohutnou frází do světa hlásajícího, jak dobře se nám vede.

Časy se ovšem mění. Týž Korytowski dočkal se ještě obratu v obvykle krátké době rakouské slávy ministerské a nejméně čtyři muži vystřídají se na jeho křesle, než snesitelné poměry nastanou.

S počátku vzdorovali jsme nad očekávání dobře krisi, ze západu se šířící. Obchod americký přestal ovšem téměř úplně, a tím byl i náš vývoz znemožněn, avšak to dotýkalo se přec jen některých oborů.

Poměrně dobrá zaměstnanost našich železáren udržovala ještě po delší dobu dobrou náladu i tam, kde veškeré opory pro příznivé úsudky již scházely. Posléze museli jsme ovšem k známé všeobecné stísněnosti dospěti. K značně zmírněnému odbytu zahraničnému přidružila se druhá neutěšená okolnost: prostřední sklizeň v celém mocnářství.

Sklady hotového zboží byly v době obratu značně veliké. Nacházely se z části u továrníků, z části u obchodníků. Okolnost, na kterou optimisté poukazovali, že totiž průmysl namnoze objednávkami ještě na delší dobu byl zásoben, nemá zdaleka onoho významu, jaký se jí připisoval. Tyto záznamy byly ovšem v knihách a měly snad i vliv na prosperitu jednotlivých podniků; ve skutečnosti byly to vesměs koupě spekulační (tudíž skutečné poptávce neodpovídající), které další poptávce jen překážely.

Na skutečnou situaci celkovou působily jen škodlivě a přispívaly k tomu, že koupěchtivost téměř náhle přestala.

Nyní nastalo, co se již dávno očekávati dalo: Klesání cen, aniž by však tím poptávka stoupla. Vzdor současnému poklesu cen surovin byla výnosnost výroby záhy velice pochybná, však ani ceny na $^2/_3$ a i ½ dřívějších záznamů pokleslé nelákaly k dalším koupím.

Po výrobcích všeobecných potřeb lidových následovaly postupně i ostatní. Strojovny, železárny, konečně výroby hmot stavebních: vápenky, cementárny, sklárny atd.

Tak dalece nelišila se situace naše valně od dříve vylíčených nesnází jiných států průmyslových. Všeobecně zavládla apatie, až známé události v zahraniční naší politice přivodily změnu — k horšímu. Prohlášení o záboru Bosny a Hercegoviny vyvolalo známé lidové hnutí v Turecku, které vedlo k důslednému provadění boykotu rakousko-uherských tovarů. S počátku byl význam této akce značně podceňován. Jednak nevěřilo se, že by k tak důslednému a i k násilnostem pohotovému boykotu vůbec dojíti mohlo, pak spoléhalo se na vliv naší diplomacie a v jiných případech zase na vývoz našeho zboží pod cizí vlajkou. Všecky naděje zklamaly. Boykotové komité bylo v krátké době tak pevně zorganisováno, že naše lodě v tureckých přístavech vůbec přistáti nemohly, že každé obelstění vývozem přes přístavy zahraniční bylo znemožněno, ba, že se v Cařihradě nijak o diplomatické zakročování Rakouska nestarali.

Turecko nestojí mezi odběrateli našich tovarů na místě posledním. V roce 1906 obnášel vývoz do tohoto státu 4·78% celého našeho exportu, a tento podíl připadá jen několika výrobám, které ovšem nastalý úbytek velice těžce pociťovaly. (Turecko participuje při našem vývozu železa 7%, papíru 8%, hlavně padá však na váhu vývoz cukru [16·18%] a zboží vlněného [23%].) Jest sice jisto, že by při celkově nepříznivé náladě, v době boykotové zapanovavší, obchod beztak býval utrpěl, avšak i v tom případě byla naše ztráta těžká a nenahraditelná. A nejen to! Nemilý tento poměr stupňoval apatii v pravou bezradnost, která se konečně v době válečného napětí vyvrcholila v hotový chaos.

Oprávněný strach před dalekosáhlými mezinárodními zápletkami přivodil strašlivou tíseň hospodářskou, vrhající přirozeně též své stíny na bursu, které v této době bylo zažíti dny v pravdě kritické.

Sensační obrat v hádce o zabrané země vedl ovšem k jakémusi uklidnění, leč ztráty z předchozích událostí povstalé jsou nesporně těžké a byly věru přílišným zatížením obchodu v době tak vážné.

*

Rozčilující doba srbsko-rakouského napětí upadla již skoro v zapomenutí. Bylo by snad zbytečno rozepisovati se o příčinách, pro které se z klidného rozuzlení těšíme, a že přetěžkým požadavkům finančním, z válečných příprav povstalým, dáváme přednost před — pro nás třeba vítěznou — akcí válečnou.

Téměř půl roku uplynulo od doby, kdy chmura válečného nebezpečí s obzoru zmizela — ale nepocítili jsme úlevy na poli hospodářském, jaká po rozuzlení mezinárodních zápletek namnoze byla očekávána. Světová krise trvala v pravdě v nezměněné síle do konce prvého pololetí t. r. a teprve v přítomné době docházejí k nám zprávy o lepší situaci na trzích amerických, o zvýšené poptávce po železe ve Spojených Státech. A již rostou naděje, že se nacházíme před novou dobou rozkvětu průmyslového. Chceme-li pohlížeti na bursu jako na tlakoměr nastávajícího počasí, pak předčí doba nastávající i velkolepou dobu roku 1907, neboť záznamy průmyslových hodnot spějí rychlým tempem k závratné tehdejší výši, ba jsou ve mnohých případech již překročeny. K nadějím tak dalekosáhlým scházejí však bohužel dostatečné důvody, a příčinu nervosity burs třeba tu hledati v náhle povstalém zájmu širokých vrstev malých spekulantů o další vývoj situace; zjev, se kterým se na prahu každé doby shledáváme — nechť jest příznivá či nepříznivá.

Pozornost celého světa jest dnes právem obrácena k severní Americe. Jest pravda, že tam předpoklady pro vzestupnou konjunkturu stávají. Omezení výrob bylo ve Spojených Státech pronikavější než v kterékoliv jiné zemi průmyslové, a každá vzpruha byla do nedávna nejistými poměry vnitropolitickými znemožněna. Porážka Bryanova ve volebním boji z listopadu minulého roku nepřivodila žádné vyjasnění v otázce ochranných cel, neboť strana republikánská musela voličstvu slíbiti, že revisi tarifů provede. Definitivní vyřízení této záležitosti stalo se teprve osm měsíců po volbě, a pokud zde poslední slovo promluveno nebylo, nebylo též o nějakém obchodě ve větším slohu ani řeči.

Přirozený vývoj k lepšímu byl takto zajisté po nějakou dobu zadržen, a vezmeme-li celkově velice uspokojující letošní sklizeň Unie v úvahu, nelze popírati, že se zde nakupila řada momentů dosti příznivých.

A nastane-li v Severoamerické Unii skutečně pronikavé zlepšení (o veliké nějaké konjunktuře nelze v blízké době mluviti), nezůstane náš obchod tím nedotčen; statistiky našeho vývozu se tím zlepší, nejtísnivější krise v některých odvětvích průmyslu zmizí — ale proto přece nechtěl bych věřiti v brzký návrat prosperity.

V Evropě nedopadla sklizeň obilí z daleka tak štědře jako za Atlantickým oceánem. Mezinárodní situace jest ovšem uklidněna, ale naše obchodní vztahy k jihovýchodním sousedům nacházejí se ve stavu vzorně neuspořádaném. Konsumní síla širokých vrstev jest

nesmírnou drahotou potravin značně snížena. Naše vnitropolitická situace zabředla úplně do bahna a posledními událostmi dolnorakouskými klesla naděje na nějaké příměří hluboko pod nulu. Výpovědní lhůta ministerstva zalitavského vyprší též co nevidět, a i tam jsou naděje na brzké urovnání krise hodně malé.

To vše že by vzbuzovalo naděje na dalekosáhlé zlepšení situace? — Nevím věru, kde by pojednou ta veliká poptávka po výrobcích našeho průmyslu povstati měla. Při tom nelze přehlédnouti, že mnozí výrobci pod tíhou obrovských skladů značně trpí, a to i přes značné omezování výrob.

Obchod i průmysl a veškeré třídy s nimi souvisící zažily v posledních měsících zlé časy. Naděje v obrat k lepšímu jest toho času poměrně malá, a třeba bylo jisto, že jsme nejhorší bod deprese překročili, bylo by pouhým sebeklamem doufati v brzký návrat veliké konjunktury. Kdyby budoucnost všem optimistům tak dalece dala za pravdu, že by skutečně americký život hospodářský t r v a l e se vzpružil, kdyby se uskutečnily všechny naděje o blahodárném vlivu jeho na Evropu, bude to dlouho trvat, než tyto paprsky proniknou hustá mračna nad námi seskupená.

Oživne zase stará tradice, že na průmysl rakousko-uherský dojde naposledy.

V Ú p i c i, dne 10. září 1909.

Královéhradecká vlastenecká družina.

(Královéhradeckým buditelům doby přítomné.)

Napsal Dr. Josef Pešek.

Jest to duch mladší generace vlastenecké, jenž se dotkl Hradce Králové ještě před rokem dvacátým století XIX.

V té době přišli na královéhradecké gymnasium za professory V. Kl. Klicpera a o rok později Josef Chmela. Vlastenecké smýšlení nových professorů nezůstalo přirozeně bez vlivu na mladé duše valné většiny českých studentů, kteří pak šířili nové myšlenky dále. Nejblíže stál dospívajícím studentům, jak jinak se nedá ani mysliti, mladý dívčí svět...

Snahám vlastenců přišla pomoc »s hůry« již r. 1816. Ale obrat nejeví se hned. Teprve v letech 1819—1820 probouzí se na našich středních školách nový, volnější duch. Tehdy studenti »obětují« vedle německých také česká veršovaná skládání k jmeninám svých professorů, praefekta, jako »ohlas srdcí vděčných«, nebo »díky« ke konci školního roku, jež se vydávala i tiskem.[1]

Čím byl Klicpera a Chmela gymnasiu, tím byl v míře snad ještě daleko větší Josef Liboslav Ziegler kněžskému semináři. Všichni tři — jistých zásluh získal si i katecheta Antonín Stránský — působí i v kruzích občanských. Největšího vlivu vedle Zieglera dosáhl Klicpera, který získává sympatii českému jazyku hlavně divadlem. Ve svém snažení nalézal opory ve vlastenecké družině, k níž patřil Jan Hostivít Pospíšil, kanovník Jan Teichel, magistrátní rada František Viravský, aktuár Václav Chaloupecký a magistrátní sekretář Josef Schepl. Již r. 1818 odebírají společně Varšavské noviny a čtou i ostatní »slovenské« noviny ze zemí našich. Podporují také všecky vlastenecké podniky — ač ne všichni stejnou měrou — jsou ruso- i polanofily, zkrátka vážně vlastenčí...

---

[1] V té době vyšlo jich několik u J. H. Pospíšila. Skládali je větším dílem žáci druhé třídy humanitní. J. Pešek: Die erste Komposition von Fr. Škroup. Union 1908, čís. 122, str. 6.

Z tohoto vlasteneckého »sboru« mělo nejlepší zvuk vedle Zieglera a Klicpery jméno Jana Hostivíta Pospíšila.[1] Pospíšil, skoro samouk, vyšinul se svou vlastní pílí a přičiněním tak vysoko, že po nějakou dobu zastiňoval téměř všecky ostatní knihtiskaře české, zvláště venkovské. Plány svými daleko převyšoval pevnostní hradby královéhradecké ...

Pospíšil záhy vešel v přátelský styk s tehdejší českou obcí literární mladší generace asi prostřednictvím Hankovým a Zieglerovým. Onen poznal Pospíšila nejspíše ještě jako gymnasista — ukončil studia r. 1809, tedy rok po příchodu jeho do Hradce — a stýkal se s ním zde patrně i o prázdninách, kam přicházíval z nedaleké Hořeňovsi. S Zieglerem seznámil se ještě jako lokalistou v Dobřanech, vlasteneckém to středisku severovýchodních Čech. Tehdy asi přijal Pospíšil vlastenecké jméno Hostivít, jež jej uvedlo právě jako Zieglerovo Liboslav v nepříjemný styk s úřady. Ostatně ne poprvé.[2] S oběma muži pojilo Pospíšila vřelé přátelství. Přátelství jeho s Hankou bylo téměř neochvějné, za to přátelský styk s Zieglerem záhy býval často přerušován, vinou temperamentu obou.

Přátelský poměr Pospíšila s Hankou stal se během doby hodně intimním. Jistě od r. 1816 pilně mezi sebou korrespondují. Z rozsáhlé korrespondence hradeckého impressora zachovalo se aspoň nejvíce

---

[1] Ze starších životopisů J. H. Pospíšila zasluhuje zmínky zvláště nekrolog P.[etra] M.[iloslava] V.[eselého] v Kutnohorské Vesně 1868 (I. ročník), str. 205—206, který přejal Světozor 1868, str. 421 a n. Ostatní nekrology jsou založeny na životopise Pospíšilově v Riegrově Naučném Slovníku. Zlatá Praha, III., str. 351; Velký národní kalendář na obyčejný rok 1870, str. 42 a n., s podobiznou od Schulze, v Zlaté Praze, III., str. 345, provedl ji (ne zrovna zdařile) J. Huttari a ve Světozoru, 1868, str. 415, Kriehuber, celkem správně. Ještě dlužno upozorniti na článek J. K. Solnického (Jiří Koštála) »Hradec Králové a česká literatura.« »Jan Hostivít Pospíšil« v Hradeckém Polabanu, 1885 (II.), č. 30. Též samostatně. Nepodává mnoho nového. Zajímavou zprávu o J. H. Pospíšilovi a Klicperovi najdeme také v »autobiografické líčni« Jana Ev. Kosiny »Život starého kantora« (v Olomouci, 1899), str. 95 a n. O rodinném životě jeho v Hradci Králové vypravuje Miloslav Josef Hurban v cestopisných vzpomínkách »Cesta Slováka ku Bratrům Slavenským na Moravě a v Čechách 1839.« V Pešti, 1841, str. 89 a n. a v Hurbanově životopise Ludevíta Štúra v »Slovenských Pohľadech, I. (1881), str. 525 a n. Konečně Ig. Herrmann v »Blednoucích obrázcích«. V Praze, 1905.

[2] Roku 1815 na př. vyměřena Pospíšilovi pokuta 200 zl., že vydal nedovolenou písničku »O nedostatku šajnů«. Pokuta ta byla mu změněna v osmidenní vězení. Pešek Jos.: »Jan Hostivít Pospíšil jako vydavatel a nakladatel jarmarečních písniček.« Dalibor, XXXI., str. 38—39.

dopisů, svědčících Hankovi,[1] a ještě nejsou zachovány všecky. První známý Pospíšilův list tomuto nese datum 29. ledna 1817. Z listu toho patrno, že jím nebyla korrespondence zahájena.

V dopisech svých Pospíšil béře k Hankovi útočiště v plánech nakladatelských, v otázce úpravy knih, prostřednictvím jeho objednává si rytinky od Ant. Machka, Döblera, Berky, a hlavně odebírá knihy pro svou nově zřízenou »knihárnu«, čili knihkupectví, jehož vznik spadá do konce r. 1816. Hanka byl jaksi Pospíšilův »kommissionář«. Služby ty nekonal přirozeně zdarma.

*

Příchod Zieglerův do Hradce nebyl jen významu lokálního. Alumni sami byli si vědomi důležitého poslání nového professora. Svědčí o tom aspoň uvítání, jež Zieglerovi připravili při zahajovací přednášce dne 11. listopadu r. 1817. Pospíšil, který dal podnět k uvítání tomu, líčí podrobně celý průběh oslavy — účastnil se jí osobně — v dopise psaném Hankovi dne 25. listopadu t. r.

Rybička udává, že Ziegler zahájil přednášky 1. listopadu. Pospíšil, který přece na oslavě měl značný podíl, uvádí 11. listopad. Snad věc dala by se vyložiti v ten smysl, že Ziegler zahájil přednášky z pastorálky 1. a z jazyka a literatury české 11. listopadu, kterýžto den připraveny mu zvláštní ovace.[2]

V uvedeném dopise Pospíšilově čteme: »Dne 11. tohoto měsice po prvé přednášel náš velice horlivý Čech Ziegler Češtinu českým svým posluchačům, ku kterémužto chvalitebnému počátku mne také laskavě z přirozené vlastenské přízně pozval byl' tento den pro mne velmi znamenitý a radostný prvé jsem jej musel do jeho příbytku navštíviti a pak jsme se spolu k jeho posluchačům odebrali; při vkročení mezi ně zazněl čtyrhlasový spěv ve vlastenském jazyku (poněvadž se tato pocta naší Materčině (sic!) dála, tak věřte mé srdce velkým radostným citem vnítř slzelo); ta pocta se ještě jinším P. Profesorům nestala — budoucně Vám budu psáti, co to bylo za písně — spěv umlkl, zase předstoupil Theolog Vamberský a deklamoval zpěv,

---

[1] Uloženy jsou v bibliothece Musea král. Českého, jehož sl. správa laskavě mně dovolila otisknouti je. Za to platí jí můj dík. — Dopis Pospíšilův k Šemberovi, kde podává zprávu o osudu Gallašova spisu »O Salaších neb Valaších«, uveřejněn v mém článku »Jan Hostivít Pospíšil a Jaroslav Pospíšil a Morava« v Č. M. M., 1908, str. 357 a n. Dopisy své karakterisuje Pospíšil mottem v listě k Hankovi ze dne 29. ledna 1817: »Měl bych se styděti, že slovensky neumím psáti.«

[2] Rybička: Přední křisitelé národa českého. V Praze, 1883, str. 173.

který Vám tuto v příloze posílám, rozdejte dle Vaši líbosti, jeden kus důstojnému Pánu Panu Dobrovskému — po této deklamaci zase se dále zpívalo, jakou radost musel náš Ziegler mýti, snadno sobě představiti můžete — on za tu poctu složil slušnou poklonu a počal přednášeti o potřebnosti a vznešenosti české Řeči. Drahý příteli! tuť byla němčina zcela pod pantoflem, tak že by jí byl v tu chvíli pes nezdvíhl — a Slověnčina vznášela se do oblak — mohu říci: že to podpálilo ty jinochové (!), což snad ještě větší a mnohem lepší následky míti bude — ačkoliv ten den pošmourný byl — předce ale ty dvě hodiny velmi jasné a přívětivé sluncem Slověnčinu zahřívalo, jakoby dobrý počátek zvěstovati chtělo. Poněvadž tomu zpěvu neb textu v tak velkém shromáždění vesměs rozuměti býti nemohlo, pročež druhého dne nadšené zpěvy do příbytku P. Zieglera přišli a tam vícekráte po sobě ten ke cti zpěv zpívali, což se P. Z. na nejvejš líbilo; pak učinil otázku zdáž by také z Vaších Svazečků zpívat neuměli? Oni pravili, že se pokusejí, na čež on jim předložil Vaše Svazečky, a oni většim dílem všechny přezpívali Vystavím si skrovnou chaloupku etc. museli as třikráte zpívati, — tuť jsem byl velice vlastenským citem hnut, tak že jsem tam radostí veřejně slzel a vzdechl: ó kyžby zase tvůj věrný Přítel přítomen byl aneb aspoň slišeti mohl, kterak jeho líbá Slověnčina naše srdce opojuje — zajisté by nás tím vroucněji miloval...«

Slavnostní zahájení Zieglerových přednášek o jazyku a literatuře české bylo připraveno na kvap, jak Pospíšil vypravuje v témže listě: »...jako jindy všecko němé a hluché bylo; přišlo ke mně několik známých theologů, já se jich ptám: jak přivítají českého muže? — Oni na mne hleděli. — Já dále: Dyť sluší, aby jej předce na nějaký lepší než obyčejný způsob uctili. — Oni se zarazili a odběhli a na večer již Trnka[1] s jeho Muzou přiběhl — u mne jest to na spěch a k tomu v noci tisknuto, a kdyby Slověnčina nebyla, tak bych to byl na ten krátký čas na žádný způsob nepřijmul, tolik jest slov v tom tisku...«

[1] Trnka František Dobromil (* 1799 v Humpolci, † jako skriptor universitní knihovny v Olomouci) složil a vydal »Zpěv ke cti vys. učeného a důstojného pána Jos. Liboslava Zieglera, řádného veřejného prof. atd.« ve 4^0 o 4 listech. Týž »Zpěv« vyšel též v Hýblových Rozmanitostech r. 1817, sv. I., zároveň s básní Mirovíta Krále k téže příležitosti. V Hlasu lýry české (I., str. 288) vyšla Štěpničkova »Óda na wysoce učeného a důstojného p. p. Jos. Lib. Zieglera při jeho nastoupenj auřadu profes. pastoralnj theologie a literatury české na ústavu theol. v Hradcy Král. 1817.« O F. D. Trnkovi se roznášela svého času pověst, že přestoupil k víře mohamedánské.

Pospíšil byl zaujat Zieglerem celc. Netají se tím také Hankovi: »V pravdě jest, že jsme na P. Z. v Hradci na nejvejš horlivého Čecha dočkali; on jest muž na nejvejš přičinlivý a nepromine ty nejmenší příležitosti k rozšíření Češtiny užiti, bude-li tak stálej, tak si krásné věnce uvije.«[1]

Pospíšilův list prošel v Praze rukama téměř všech vlastenců. Jistě přičiněním Hankovým. Vždyť přispěl svými písněmi k lesku oslavy.[2] Nikdo netušil, čeho hned dosáhne tato jediná ovace. Věc na první pohled nepatrná, ale karakteristická. Zase je nám pramenem Pospíšilův list ze dne 25. listopadu r. 1817: »Paní voskářka,[3] která snad od předešlého seculum němčinou a francouzčinou zapáchá, byla také k těmto zpěvům (poněvadž p. Ziegler v tom domě zůstává) pozvaná, na nejvejš se obděvovala, že by naše Slověnčina mohla tak sladce zníti, a Hospodářství[4] Vaše se jí tak zalíbylo (!), že již ta její schovanka, která se jindy česky mluvit styděla — jej k vůli stare (!) paní jak sluší na Piano Forte hráti a zpívati učí, tak že z ní voskář, jenž také spanchartělý čech jest, velké potěšení má . . .« A jistě nebyl to případ ojedinělý. Zpěv, pianoforte dělaly tehdy divy . . .

Význam Zieglerovy professury oceňovali hned vrstevníci, jichž mluvčím byl Antonín Marek v listě svém ze dne 26. ledna 1818.[5] A do Hradce Králové přicházelo v letech následujících mnoho českých spisovatelů. Zavítali sem vždy rádi.[6] Hostil je Ziegler a hlavně

---

[1] Ziegler již od mládí, zvláště jako seminarista, kupoval každou novou českou knihu, tak že měl úplnou novočeskou literaturu. Když pak »posměvači literatury české« tropili si žerty »z nesličné vnější úprawy českých knih, říkajíce, že se české knihy tisknau na lešpapíře, šidíwal je w Hradci . . . tím způsobem«, že si dával tisknouti zvláštní exempláře knih (o nichž zvěděl, že vyjdou u Pospíšila v Hradci nebo v Praze) na velínovém papíře, jež pak ukazoval posměváčkům, »aby widěli, jak pěkné se knihy české již wydáwají«. (Tomek W. W.: »Paměti z mého žiwota« I. V Praze, 1904, str. 192.) A Pospíšil skutečně tiskl vždy dvojí exempláře: jedny na poštovském, druhé (asi počet jen omezený) na papíře velínovém.

[2] Hned druhý den po obdržení Pospíšilova listu Hanka referoval o slavnostním zahájení Zieglerových přednášek D. Kinskému. Č. Č. M., 1881, str. 213. (Orig. v Bibl. Mus. král. Českého).

[3] Glaurová.

[4] Známá Hankova »Vystavím si skrovnou chaloupku«, původně nazvaná »Hospodářství«.

[5] Rybička v c. d., str. 193. V pozn. 10. cituje Markův list Zieglerovi.

[6] Roku 1839 přišel sem Josef Miloslav Hurban, r. 1840 Ludevít Štúr.

Pospíšil. Posledně poskytl tento útulku společně s továrníkem F. V. Červeným internovanému Josefu Barákovi.[1]

Ziegler pořádal až dvakrát za rok v semináři české deklamace, na příklad hned 1. května a potom 9. července 1818, k nimž zváno i četné obecenstvo.[2] Nikterak nepřekvapuje, že tenkráte ocitla se na programu Puchmayerova »Óda na Žižku«. A o přednáškách Zieglerových šel hlas, »že vanul libý duch pravočeský z každého slova jeho«. Tenkráte měl 155 posluchačů české řeči, kteří s vlasteneckým zápalem sbírali mezi sebou peníze na zakupování českých knih.

*

V té době Pospíšil pilně již si dopisoval s Hankou, jemuž se svěřoval s každým důležitějším plánem, dovídaje se za to o všech úspěších jeho. Bohužel z dopisů Hankových Pospíšilovi zachovalo se pouhé torso, a ještě ne v originále.[3]

Zdá se, že Hanka navštívil r. 1817 královéhradecké vlastence na cestě z Králové Dvora, by se jim pochlubil svým »nálezem«. Ne-li, pak psal Pospíšilovi o tom hned ze Skutče, kde poctil návštěvou přítele V. J. Tomáška. A dne 5. listopadu t. r. chlubí se Pospíšilovi, jak v Praze »na ten starý nález všecko s radostí očekávalo« a kterak se potěšil pan Dobrovský, »vida tak starobylé a ušlechtilé básnířství«. Stejnou radost projevil i Jungmann, ale snad ještě větší žalost z pořezaných listů...[4] Z Pospíšilovy odpovědi ze dne 25. listopadu lze souditi, že v Hradci věděli o Hankově nálezu již před 5. listopadem, ne-li dříve, jistě v říjnu. Neboť Pospíšil reaguje pouze na poznámku o Dobrovském: »Já se zdejší hrstkou pravých Vlastenců jsem pocítil radosti v vrchovaté míře z radosti našeho důstojného vlastence Pana Dobrovského, kterou z Vaších nalezených lístků míti ráčil —

[1] Pešek Jos.: Beitrag zur Internierung Josef Baráks in Königgrätz. Union 1908. Nro. 346. — Častým hostem bývala u Pospíšila Rettigová, s níž podnikal výlety. — Pešek Jos.: »Stammbuch Magdaleny Dobromily Rettigové«, Osvěta, 1909, str. 338 a n. Týž »Z výletů Magdaleny Rettigové«, Čas. Mat. Mor. 1909, str. 380 a n.

[2] C. k. Vlastenecké Krameriusovy Noviny, 1818, str. 78. a 112. — Rybička: v c. d., str. 194.

[3] Vyšel jich r. 1868 nepatrný počet, nejúplněji ve Světozoru, ročník II., str. 294 a 433, pak v Květech z téhož roku (ročník III.), str. 358, r. 1885 kuse ve sbírce dopisů, vydané Jaroslavem Pospíšilem, »Z dob vlastenských«, str. 1—4. Odtud je otiskl téhož roku Hradecký Polaban (ročník II.) pro feuilleton s nadpisem »Dopisy vlastenců před r. 1848«, a to v příloze číslo 2. Chlumeckého Věstníku a dále v Hradeckém Polabanu č. 16.

[4] Poznámka tato jest zajímava. Hanku asi zvláště těšila radost Dobrovského z nálezu RK. Vždyť tak výborně podařilo se falsatorům, hlavně písaři

ó drahý Příteli! takové vlastenecké cýty (!) — zkusiti může? — jen praví Vlastenci —...«

Pospíšilovo knihkupectví bývalo dostaveníčkem královéhradeckých vlastenců. Zde se předčítaly dopisy, zde rokovali o nových literárních zjevech, zde polemisovali a kuli dalekosáhlé plány. Na těchto schůzkách zrodila se myšlenka, vydati tiskem královéhradecká starobylá Roráte, již Pospíšil hodlal pro nejbližší dobu uvésti ve skutek. Plán byl smělý, a nedivíme se, že Pospíšil požádal o radu Hanku, jemuž o té věci dopsal dne 12. prosince 1817: »... Můj drahý Příteli! já mám také velké předsevzetí před sebou, a chci se dříve ještě s Vámi poraditi — neuhod byste jaké? — Hvězdy hradecké nechat svítiti! — ku kterým jsme pospolu cestu příkrou vážili, po niž p. Fendrych[1] vedl. — Roráte jsou to! — tyto starobylé památky bych rád v tisk uvedl a vydal na svůj náklad, jest-li tolik síly míti budu...« A hned také podrobněji rozvíjí svůj plán. Formát jich byl by malý folio, »a to s notami na pěkném papíře« a text by provedl frakturou. Běželo jen o to, dá-li censura své imprimatur pro celá Roráte od slova k slovu, »jak zde jsou..., neb se zde jedná o ty velky krásny knihy, z nichž se na kůru zpívá, těm k vůli by se nesmělo nic měnit, protože by jinak jich žádný nechtěl koupit.« O té věci Pospíšil hodlá se poraditi s Dobrovským. Vydání těchto zpěvů umožnila by asi okolnost, že »dle doslechu« tytéž písně zpívají se v jednom pražském kostele. Jest tedy naděje, že by se i tam kupci našli. Ostatně je tu i možnost, že by se jich ujala »celá Čechye«, nebo aspoň některá města.

Pospíšil byl pevně rozhodnut vydati Roráte. A tázal-li se Hanky o radu, jistě od něho čekal schválení svého podniku. Zklamal se. Hanka v listě z 15. prosince 1817 zrážel ho z toho kroku. Ale podnikavému nakladateli zdálo se, že přítel jeho nesoudil právě příznivě o »kališnických předcích«. Proto se naň hněval a po několik měsíců mu vůbec nepsal. Až 25. března 1818.

---

a staročeskému textátoru, vystihnouti výzkumy Dobrovského o starém jazyce, palaeografii a starověku českém. (Hanuš: Literatura česká XIX. století, I., str. 831.) — Naopak je podivno, že Hanka nepochlubil se ani svému hradeckému příteli nálezem RZ. ač byl znám již r. 1818. Pospíšil aspoň vytýká to Hankovi v listě ze dne 22. ledna 1819: »Zavzněl radostný ohlas až do Hradce, že (prý) se našel ještě starší Rukopis než Váš Královdvorský a sice ještě z Libušiných časův — má to pravda býti? — a Vy byste mně o tom žádné zprávy neudělil?...« Po straně připsáno rukou Hankovou: »Libušin soud«.

[1] Choralista u sv. Ducha, důvěrný přítel Hankův a Pospíšilův v Hradci Králové. Zemřel 6. září 1822.

S radostí prý uvítal Hankovo psaní, nicméně velice se zarmoutil, že ho z tak velikého předsevzetí zrazuje. »Obzvláště« — pokračuje Pospíšil — »to slovo: že jsou to písně k a l i š n i c k é mne náramně hnětlo — pro tento přestupek proti našim udatným Předkům jsem se na Vás od 15. prosince př. r. do 26. března b. r. — hněval a Vaše psaní, jež pro mne bolestí bylo, jsem mým spoluhorlitelům neokázal (aniž příteli Fendrychovi), neb mně to z hlavy zmizeti nechtělo, kterak byste kališníkům na odpor státi mohl; — kdybyste se jmenoval Švenda[1] anebo Conijás, tak bych ten námětek s první vichřicí z mysle spustil — a to můj přítel Hanka obmejšlel? — — —« Proti Hankovu upozornění na obtíže spojené s nákladem nic nenamítá, kdyby jen to slovo kališní před tím nestálo... Hněv Pospíšila však přechází, jest zase oddán Hankovi upřímně, ba prý ještě upřímněji než kdy jindy[2] a prosí Boha, by ho »k oslavě naši drahé Vlasti sýliti ráčil...«

V té době uplatňují se u Pospíšila Hankovy pravopisné názory. Již 25. listopadu 1817 píše Hankovi, že lituje, že mu nemůže býti blíže, by mohl »napravenou jím dobropísemnost« ve své tiskárně »vesměs« zavésti. A to byl asi prvý krok, který měl dosavadní přátele — Pospíšila a Zieglera — v dohledné době rozvésti.

Pražský spor mezi Nejedlým a Hankou o pravopise přenesl se i na venkov. Ohlasy sporu toho lze postřehnouti i v Hradci. Ziegler stál na straně Nejedlého, Pospíšil na straně Hankově. Kyselost tuto zvýšila během doby i vlastenecká řevnivost.

Hanka informoval Pospíšila o všech svých zápasech asi jednostranně. Což divu, že tento, jsa Hankovi cele oddán, kde mohl, hájil

---

[1] Švenda žil ještě tenkráte. A Pospíšil, sbíraje staré české tisky, jimiž poděloval také Hanku, připravil Švendu o bratrskou bibli, nazývaje ho v dopise k Hankovi »starým breptou«. Pospíšil měl v rukou také originál Pamětí Dačického, vypůjčený od Kutnohorského magistrátu. Spis ten hodlal zapůjčiti na krátko Hankovi. Pak r. 1827 slyšíme, že Ziegler Paměti Dačického daroval Českému Museu. Zieglerovi dostaly se prý z pozůstalosti Švendovy, jak vypravuje A. Rezek v úvodě (str. 416) k Pamětem Dačického z Heslova. Podle Pospíšilova listu ze dne 25. března 1818 věc by se měla poněkud jináče. Či Pospíšil by si byl vypůjčil Paměti tyto od Švendy a ne od »Horského« magistrátu?

[2] Pospíšil neupustil od úmyslu svého. Dne 3. ledna r. 1820 je datováno »návěští o rorátních písních« a r. 1823 dostalo se do rukou subskribentům »Rorate neboli veselé a radostné zpěvy adventní o vtělení Pána a Spasytele našeho Ježíše Krysta v přečistý život Marye Panny«, jež »po několika stech letech poprvé tiskem vydal Jan František Pospíšil...«

svého »kommissionáře«.[1] Touto funkcí Hanka hleděl patrně Pospíšila si zavázati. Zdá se, že v té době »Veleslavín věku našeho« — jak byl Pospíšil nazýván Klicperou[2] — neměl ještě jasného názoru o podstatě pravopisného sporu. Neboť vydal koncem r. 1817 Zieglerovy »Böhmische Uibungen« (na titulním listě nesou datum 1818), t. j. přehledné tabulky deklinace a konjugace dle grammatiky Nejedlého. Možno také, že přátelství jeho s Zieglerem bylo silnější než láska k »iot«. (Pokračování.)

---

[1] Jak prudce srazil se Nejedlý s Hankou, vypravuje Rybička v c. s. Nejedlému běželo o to, jak by se zbavil nenáviděného soka. A tu prý pokoušel se u Hořeňovského úřadu, by Hanka jako poběhlík byl odveden na vojnu. Patrně na tento případ vztahuje se Pospíšilova zpráva v dopise Hankovi ze dne 13. března 1817: »Nevím, kdosi lehké mysle roztrousil v Hořeňovsi, že jste se ráčil k vojenskému stavu odevzdati, což nemalé starosti Vašemu panu otci a (*místo poněkud porušeno rozevřením listu*) celému (?) přátelstvu způsobilo; o zdejším jarmarku přiběhl ke mně hořeňovský p. bratr pln ouzkosti z nadřečené příčiny — z kteréž jsme jej s p. Fendrychem šťastně vyvedli, — pročež jestli jste neráčil tyto dny p. otci psáti? — neprodlete jej s psaním potěšiti. Až svým časem chceme tvůrce těchto lží kárati.« (Cf. i Světozor, 1871, str. 222.)

[2] V Pamětní knize města Hradce Králové (r. 1836 založené a jazykem německým psané) mluví Klicpera k r. 1817 o zásluhách Pospíšilových o českou literaturu, nazývaje ho »novým Veleslavínem«. Podobně František Alois Vacek v listě ze dne 23. ledna 1831 Vinařickému. Slavík V. O.: Karla Vinařického korrespondence a spisy pamětní. I. V Praze 1903, str. 205. A r. 1827 V. Pešinou tak pojmenován v listě k Hostivítově choti.

Vznik Starého zákona
dle přítomného stavu historicko-kritické vědy.

Referuje F. Žilka.

Pramen. Ve sbírce »Grundriss der theologischen Wissenschaften« u I. C. B. Mohra (Paul Siebeck) v Tübingách vydal Carl Heinrich Cornill, Dr. theol. et phil., řádný professor na evang. theol. fakultě university ve Vratislavi, »*Einleitung in die kanonischen Bücher des Alten Testaments*« v 5. přepracovaném vydání r. 1905 (1. vydání r. 1891, 2. vydání r. 1892, 3. a 4. vydání r. 1896). (= »*Úvod do kanonických knih Starého Zákona*«.) Spis tento obsahuje soubor nejmodernějších výsledků staletého vědeckého badání v oboru starozákonní vědy, vyniká kritičností, střízlivostí, věcností. Není druhého, který by mohl býti tak bezpečným vodítkem. Proto jej činíme podkladem svého referátu o stavu nynějšího badání.

Zatím r. 1909 vyšel tento spis v 6. vydání. Rozdíl od vydání 5. jest většinou jen redakčního rázu a v doplněné literatuře. Na podstatné úchylky bude brán zřetel.

ÚVOD.

Obor theologické vědy, který se zabývá vznikem a historií jednotlivých knih a Starého zákona jako celku, nazývá se dávným, ale dnes již nepřiléhajícím[1] jménem »Úvod do Starého zákona«. Dělí se na dvě části: úvod specielní, jenž zjišťuje, jak vznikly jednotlivé knihy, a úvod všeobecný, který pátrá, jak a kdy byly jednotlivé spisy spojeny v celek, v nynější kanonickou[2] sbírku. Methoda tohoto vědeckého oboru jest historicko-kritická. Předmětem jejím jsou kanonické knihy izraelitské literatury (tedy pozdější nebo méně významné, do bible nepojaté spisy [apokryfy, pseudepigrafy atd.] nikoli). Ve staré církvi měla tato větev theologické vědy ráz hermeneutický (vykládací) a účel: uváděti v porozumění Písma. Středověk nepřispěl ničím k jejímu rozvoji; teprve humanismus a re-

[1] Někteří navrhují název: »Dějiny biblické« nebo hebrejské literatury«; nejvhodnější by byl: »Kritické dějiny St. Z.«

[2] Kanon = autoritativní, církevně uznaná sbírka posvátných knih = bible.

formace daly nové podněty. První krok ku předu učinila katolická církev: Sixta Senenského Bibliotheca sacra (1566) byla opravdovým pokusem o dějiny bibl. literatury. Na protestantské straně učinili začátek Rivetus svou Isagoge 1627 a Walter, Officina biblica noviter adaperta 1636.

Nový obrat nastal rozmachem kritiky. Průkopníkem jest francouzský reformovaný theolog Capellus († 1658), vedle něho Morinus († 1659), kteří oba pěstovali t. zv. »nižší« kritiku, t. j. většinou filologickou. Začátky »vyšší«, literární kritiky jsou u Hobbesa († 1679) a Spinosy († 1677). Epochální jest Simonova Histoire critique du Vieux Testament 1678. Potom pracovali v tomto směru Semler, Herder (netheolog!), Eichhorn (první »Einleitung in das A. T.«, 1780—1782). Nový moment přibyl »náboženskohistorickou kritikou«, jejímž otcem je de Wette († 1849), hlavním budovatelem Vatke, vrcholným představitelem H. Ewald († 1875).

Potom nastala reakce církevního nazírání v Hengstenbergovi († 1869), Haevernickovi. Ale kritika se nedala potlačiti: pokračovala v Bleekovi a j. a nad Ewalda v jednotlivostech aspoň vynikla v Kuenenovi (Hollanďan, † 1891). Moderně kritická škola vychází od Grafa († 1869) a má ve Wellhausenovi nejgeniálnějšího představitele (Geschichte Israels, 1878, 5. vyd. 1889, pod názvem Prolegomena zur Gesch. Isr.). Na Wellhausenově stanovisku stojí: Reuss (Die Gesch. der heil. Schriften A. Ts., 1881), Stade (Gesch. des Volkes Isr., 1881—1888), Angličan W. R. Smith (The Old Test. in the Jewish Church, 1881), Hollanďan Wildeboer. Stručný náčrt napsal E. Kautzsch. Proti konstrukci Wellhausenově stojí Vatke, Riehm (Einltg. in d. A. T., 1889—1890), Strack (Einltg., 5 vyd. 1898), Baudissin (Einleitung in die Bücher des A. T., 1901). Sprostředkující stanovisko zaujímá König (Einltg., 1893). — Z katolických učenců dlužno jmenovati: Herbst (Hist. krit. Einleitung, 4 sv., 1840—1844), Scholtz (Einltg., 1845—1848); Reusch (Lehrbuch d. Einltg. 1859, 4. vyd., 1870); Kaulen (Einltg. 1876; 4. vyd., 1899); Schenz (Einltg., 1887). Ze židovských: Fürst (Gesch. d. bibl. Literatur, 1867. Gassel (Gesch. d. jud. Lit., 1871), Geiger (Einltg., 1877).

*

Do rámce úvodových otázek náleží také badání o stáří písma u Hebreů. Izrael nepamatuje doby, ve které by nebyl měl

písma: pro dobu Mojžíšovu se písmo prostě předpokládá (viz Ex.[1] 17, 14; 24, 4; Num. 33, 2; Deut. 31, 9). Egyptské dokumenty (papyrus Anastasi III.) dokazují, že v době faraona Merenptaha (současníka Mojžíšova) byl živý písemný styk mezi Egyptem a Palestinou. Totéž potvrzuje nález napisu z Tell-el-Amarna. Pro dobu Davidovu máme o rozšíření písma důkazy (Sam. 8, 17).

*

První díl.

VZNIK JEDNOTLIVÝCH KNIH.[2]

A) Historické knihy.

I. Pentateuch (= »pět knih Mojžíšových«).

1. Obsah, tradice a kritika o původci.

Začátek kanonu starozákonního tvoří Pentateuch, obšírný, z části výpravný, z části zákonodárný spis, líčící dějiny Izraele od stvoření až po smrt Mojžíšovu a obsahující zákony zakladatele náboženství izraelského. Dle hlavního obsahu jmenuje se hebr. ha-thorah = zákon (Josue 8, 34. Ezdráš 10, 3).

První z těchto pěti knih (Genesis) vypravuje[3] události od stvoření světa až do smrti Josefovy dle jednotného plánu: jako dějiny těch mužů, kteří byli nosiči božího zjevení (Adam, Noe, Abraham, Izák, Jákob, Josef). Druhá kniha (Exodus) popisuje osudy Izraele v Egyptě, narození Mojžíšovo, vyvedení z Egypta, dekalog (desatero božích přikázání), úpravu kultu (bohoslužby). Třetí kniha (Leviticus) obsahuje zákonodárství obětní, očišťovací, směs liturgických a mravních předpisů. Čtvrtá kniha (Numeri) dává přehlídku lidu, předpisy o levitech a pro levity, a zase řadu ustanovení o obětech, nasireátu, dále některá vypravování z cesty po poušti, vyslání vyzvědačů a mnohaletý pobyt na poušti, boje s nepřáteli, předběžné rozdělení země kananejské. (Obsah páté knihy (Deuteronomium) viz dále, odstavec 4.) —

Židovská a křesťanská tradice připisuje sepsání knihy Mojžíšovi. Pentateuch sám se nevydává za spis Mojžíšův, vypravuje o Mojžíšovi ve třetí osobě, a když se místy výslovně praví, že určitá část pochází od Mojžíše (»kniha smlouvy«

---

[1] Citujeme obvyklým vědeckým způsobem: Gen(esis) = 1. kniha Mojžíšova; Ex(odus) = 2. kn. M.; Lev(iticus) = 3. kn. M.; Num(eri) = 4. kn. M.; Deut(eronomium) = 5. kn. M.

[2] = »Specielní úvod.«

[3] Dáváme jen nejstručnější náčrt obsahu.

Ex. 24, 4, druhý dekalog Ex. 34, 27), činí to dojem, jako by právě ostatní části vědomě se nepřipisovaly Mojžíšovi. Mimo to jest řada míst, která jsou nemožna v ústech Mojžíšových (Gen. 12, 6 se praví, že »tehdy« bydlili Kananejští v zemi; Gen. 36, 31 zmínka o králi v Izraeli, Ex. 16, 35 událost, která se stala teprve po smrti Mojžíšově, Deut. 2, 12 vyhubení Kananejských, Deut. 3, 14 »až po tento den«); některá zákonná ustanovení jsou vysvětlitelna teprve mezi usedlým obyvatelstvem.

Ostatně není možno pokládati Pentateuch za jednotné dílo jediného spisovatele: obsahujeť opakování stejných událostí, ale ne stejně; obsahuje anachronismy, směsici příběhů a zákonů, jež jest nemyslitelna při práci plánovité. Pent. se jeví jako sloučení různorodých částí.

2. Rozbor Pentateuchu.

Rozbor pentateuchu prošel složitým vývojem několika stadií, z nichž každé vyneslo na povrch něco pravdy. Různí badatelé skombinovali různé hypothesy, jimiž vykládali jeho vznik.

Nejdůležitější jsou:

a) starší hypothesa o pramenech (»Urkundenhypothese«). Lékař Astruc († 1766) pozoroval nápadné střídání dvou jmen božích, Elohim (v kralickém překladu »Bůh«) a Jahve (v kral. »Hospodin«) a soudil, že Genesis jest složena ze dvou hlavních pramenů, z nichž každý užíval jednoho jména pro Boha, a vedle toho asi z 10 drobnějších. Astrucovi se přidružil Eichhorn.

b) zlomková hypothesa (»Fragmentenhypothese«). Angl. katol. theolog Geddes († 1802) rozložil celý Pent. na řadu zlomků. Geddesovu theorii rozvedl Vater: Pent. dle něho pochází asi z doby blízké babylonskému zajetí a povstal seřaděním zlomků (asi 39) starších zpráv.

c) doplňovací hypothesa (»Ergänzungshypothese«) byla reakcí proti jednostrannosti hypothesy předchozí, kterou rozptýlil Ewald r. 1823. Dokázal jednotnou komposici Genese. Význačnými představiteli této hypothesy jsou Bleek, de Wette, Delitzsch.

d) novější pramenná hypothesa (»Neuere Urkundenhypothese«) ještě více vyzvedla jednotnost nynějšího Pent., ale podržela samostatnost jednotlivých pramenů. Vlastním otcem jejím je Hupfeld († 1866). Obměnil ji Kuenen r. 1861, vyvrcholil Wellhausen. —

Touto prací 150 let jest literární problém v celku rozřešen. Výsledek její: Pent. jest zpracován ze 4 samostatných pramenů: jahvistického[1] (J), elohistického[2] (E), deuteronomistického[3] (D) a kněžského[4] (P = »Priester-Kodex«). I rozdělení Pentateuchu na tyto prameny je shodně rozřešeno. Sporným zůstává jen stáří jejich, od čehož ovšem pak závisí rozhodnutí o konečném zpracování.

3. Rozbor prvních čtyř knih Pentateuchu.

Rozvržení jednotlivých kapitol a veršů na prameny jest provedeno až do podrobností (při čemž ovšem naprostá jistota a jednomyslnost je vyloučena, ale v celku panuje souhlas). V jednotlivostech odkazujeme na snadno přístupnou knihu, moderní překlad St. z. od E. Kautzsche: Die heil. Schrift des A. T., 2. vyd., 1896, J. C. B. Mohr, Tübingen,[5] kde jsou u každého odstavce po straně označeny prameny. My se musíme spokojiti jenom sumárním naznačením odstavců.

P náleží (s výjimkou jednotlivých veršů, tak při delších odstavcích vždy):

Gen. kap. 1., verš $_{1}$—2_{4}, 5_{1}—13_{12}, 16 a 17, 21_{1}—$_{5}$, 23, 25_{7}—$_{26}$, 28_{1}—$_{9}$, 35_{9}—37_{2}; 46_{6}—$_{27}$, 47_{5}—$_{28}$, mimo to z ostatních kapitol jednotlivé verše. Exod. 1_{1}—$_{5}$. $_{7}$, $_{13}$, $_{14}$, 6, 7, 8, 12, 14, 16, 25_{1}—31_{18}, 35—40. Levit. celý. Num. 1_{1}—10_{28}, 13, 14, 15, 16, 17—19, 20, 25_{6}—31_{54}, 32, 33—36.

J náleží:

Gen. 2_{4} —4_{26}, 6_{1}—$_{8}$, 7, 8, 9_{18}—$_{27}$, 10, 11, 12, $13_{}$, 15, 16, 18, 19, 21, 22, 24, 25—27, 28_{10}—$_{19}$, 29—30, 31, 32—33, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 50. Ex. 1_{6}—2_{11}, 4_{1}—5, 6, 7_{14}, $_{29}$, 8—10, 11_{4}—$_{8}$, 12_{21}—, 13_{3}—, 14_{3}—, 16_{4}—, 19_{9}—, 33, 34. Num.: 10_{21}—$_{32}$, 11_{4}—, 13_{17}—, 14_{3}—, 16, 22, 24, 32.

E náleží:

Gen.: 15, 20—22, 27, 28_{11}—$_{22}$, 30, 31—32, 33_{5}—, 34, 35, 37_{5}—, 40—42, 45, 46_{1}—$_{5}$, 48, 50_{3}. Ex: 11_{11}—, 2_{1}—$_{10}$, 3, 4_{17}—, 9_{22}—, 10_{12}—, 14_{3}—, 17—24, 32, 33_{1}—$_{11}$, $34_{1, 4, 28}$. Num.: 10_{33}—$_{36}$, 11, 12, 13_{17}—, 14_{22}—, 20, 21—23, $32_{3, 16}$—.

---

[1] »Jahvista odtud, že Boha nazývá »Jahve«; [2] »Elohista« odtud, že užívá pro Boha jména »Elohim«; [3] »Deuteronomium« hlavně v 5. knize Mojžíšově, která po něm má jméno své. [4] Priesterkodex, poněvadž jeho duch je kněžský a původ v kněžských kruzích. [5] Vychází právě v novém vydání.

4. Rozbor Deuteronomia (D).

Deuteronomium představuje naproti prvním 4 knihám jako jiný svět: tři dosavadní prameny mizejí, jenom ve vypravování o smrti Mojžíšově se objevují sporadicky (Deut. $32_{4, 8}$—$_{52}$, $34_{1, 8}$—$_{9}$ jsou z P; 34_{1}—$_{7}$ z J), jinak jest Deut. řečí, myšlenkami odlišné.

Kniha sama se dělí na části: 1_{1}—4_{40} řeč Mojžíšova, přehled událostí na poušti, doporučení zákona. Po krátké vložce máme v kap. 5—11 novou řeč; 12—26 obsahují »ustanovení a řády« (kraličtí: »soudy«), sbírku theokratických zákonů rozmanitého obsahu; kap. 27. příkazy vztahující se na horu Ebal a Garizim; 28_{1}—$_{68}$ požehnání a kletba; 29 a 30 řeč Mojžíšova; 31. Jozue vůdcem, 32. píseň, 33. požehnání Mojžíšovo.

Nápadné jest, že se na několika místech klade důraz na tento zákon, jejž Mojžíš dnes lidu předkládá (kap. 4. v $_{8}$; 5_{1} a j.).

5. Sepsání Deuteronomia (D).

Zdánlivě nemethodicky začínáme Deuteronomiem, a to proto, že zde jest pevný bod: ve II. Král. 22_{3}—23_{24} jest zpráva o kultické reformě krále Joziáše r. 621; na základě knihy smlouvy nalezené v chrámu provede Joziáš důkladnou reformu bohoslužebných poměrů. Tuto knihu nutno hledati v Pentateuchu, který jediný obsahuje bohoslužebné předpisy. Z rázu tehdejší reformy jest možno učiniti závěry o obsahu oné nalezené knihy: všecky »výsosti«, t. j. bohoslužebná místa, svatyně na vrších, musejí býti zrušeny, celý kultus se soustředí v Jeruzalémě; bohoslužba má být očištěna ode všech pohanských prvků. Zrovna tyto požadavky vyjadřuje Deut., a to jako něco nového (kap. 12. v. $_{8}$). I slavnost Passah[1] se shoduje s kap. 16_{2}—$_{8}$. II. Král. 14_{6} jest přímý citát z Deut. 24_{16}. Jediný odpor jest mezi II. Král. 23_{9} a Deut. 18_{6}—$_{8}$: v tomto bodu nebylo právě lze zákon provésti.

Kniha smlouvy z r. 621 nebyla ovšem totožna s nynějším Deut. Mohla-li býti za den dvakrát přečtena (II. Král. $22_{8, 10}$), nemohla být příliš obšírná. Musíme ji hledati v zákonodárné části nynějšího Deut., tedy kap. 12—26. Tento odstavec není o sobě jednotný (12_{5}—$_{7}$ a $_{11}$—$_{12}$, pak v $_{15}$—$_{19}$ a $_{20}$—$_{28}$ jsou dubletty, tedy přepracované; obyčejné oslovení lidu ve 2. osobě jednotného čísla jest několikrát nahrazeno množným číslem; na některých místech jsou předpisy příliš kasuistické proti celkovému širokému rozhledu,

[1] V Kralickém: Fáze = velikonoční svátky.

některé odstavce jsou očividně přemístěny 16_{21}—17_{7} atd.). V původním Deut. z r. 621 asi bylo: 12_{1}—13_{1}, 13_{2}—$_{19}$, 14_{22}—15_{3}, 15_{7}—$_{23}$, 16_{1}—$_{20}$, 16_{21}—, 17_{7}, 17_{8}—$_{13}$, 18_{1}—$_{13}$, 19_{1}—$_{21}$, 20 (bez v. $_{2}$—$_{4}$, $_{15}$—$_{18}$), 21—25, 26_{1}—$_{15}$.

Z dojmu, jejž způsobilo čtení nalezené knihy, jest patrno, že obsahovala nejen předpisy, nýbrž asi též kap. 28., zkrácenou. Také úvod byl nepostrádatelný, ale zdali jím bylo to, co stojí teď v kap. 5—11, není rozřešitelno.

Tato kniha smlouvy chce buditi dojem, že je psána od Mojžíše. Ale to neodpovídá skutečnostem. Obsah knihy byl patrně (II. Král. 22) něčím novým. Jak by se mohla utajiti taková kniha 700 let? I obsah vylučuje vysoké stáří. Ozeáš a Izaiáš se neuráželi nad Mazzebami a Ašerami[1]; požadavek soustředění kultu v Jeruzalémě předpokládá zánik severního království a prorocké myšlenky o významu hory Sion. Vůbec jest duch této knihy rázu prorockého. Vznik její jest tudíž hledati mezi zbožnými, jež Manassova reakce tím více sblížila s Jahvem proroků, t. j. v prorockých kruzích, které nabyly vlivu také na kněžstvo; neboť Deut. představuje kompromis a spolek mezi proroctvím a kněžstvím, jenž prospěl kněžstvu. Deut. jest sepsáno nedlouho před nalezením; kdy, zůstane asi neznámo.

Dle toho bylo by Deut. podle našich názorů literárním podvodem neb aspoň mystifikací. Ale jest nutno souditi jinak. Deut. jest velice příbuzno s odstavcem Ex. 21—23 (E), jejž dle Ex. 24_{7} nazýváme Kniha smlouvy (Bundesbuch), jest skoro jeho rozšířeným přepracováním. Onu knihu smlouvy ovšem pokládal spisovatel Deut. za mosaickou. Jestliže tedy spisovatel přepracoval mosaické zákonodárství ve formu řeči Mojžíšovy, činil totéž, co činili staří historikové často, a nedopustil se tudíž literárního podvodu.

6. Literární předpoklady Deuteronomia (D).

Které prameny Pentateuchu zanechaly své stopy v Deut.? Které jsou tudíž starší?

Srovnáním parallelních míst, jichž jest značný počet (jen ukázkou a příkladem Deut. 12_{3} = Ex. 34_{13}; Deut. 16_{16} = Ex.

[1] Mazzeba = posvátný strom (Kraličtí: »háje« viz Deut. 12. 3); Ašera = rytina.

23_{14}—$_{17}$; Deut. 2_1 = Num. 21_4, Deut. 2_3—$_8$ = Num. 20_{14}—$_{21}$ atd.), vyjde na jevo, že Deut. v části zákonodárné zná a užívá tak zvané »knihy smlouvy« Exod. 21—23, obou dekalogů Ex. 20 a 34, což všecko náleží pramenům JE. Naproti tomu nejeví se žádná odvislost od kněžského zákonodárství v P. K témuž resultátu vede srovnání historických vypravování: že D zná J a E.

7. Spis jahvisticko-elohistický.

Z obsahu tohoto historického spisu je patrno, že sotva pochází z doby před prvními králi. (Aplikace starých zvěstí na historický Izrael s narážkami na určité poměry.)

Který z obou pramenů je starší? Oba si stojí velice blízko, probírají v celku stejnou látku, ale přece vykazují odchylky. Srovnáme-li na př. Gen. 20_1—$_{17}$ (E) s Gen. 12_{10}—$_{20}$ (J), přesvědčíme se, že J jest realističtější, prostší, E složitější (sny, božské zasažení...); tak i jinde, na př. též o Jahve mluví J velice anthropomorfisticky, naivně, kdežto u E (Ex. 3_{13}—$_{15}$) jest jméno Jahve teprve Mojžíšovi zjeveno. V celku: J jest starší než E (čímž ovšem není řečeno, že by v E nebylo mnoho skutečně starožitného a původního).

8. Elohista (E)

pochází dle všeobecného soudu ze severní říše (spisovatelem jeho byl nějaký Efraimita: Josef, Ruben — ne Juda — stojí v popředí; Bethel, Sichem, Beerseba jsou hlavními středy jeho vypravování...). Nemohl tudíž tento spis vzniknouti po r. 722 (zničení sev. království), nýbrž jednak v době poměrné slávy, jednak již pod vlivem proroctví. Vše svědčí pro slavnou dobu Jeroboáma II. cca. 750; asi o století později byl pak přepracován (E^2) na základě prorockých názorů.

(Pokračování.)

Saninism.[1]

Facit dekadence dal by se objasnit několika jmenovanými i nejmenovanými celebritami; daly by se vybrat všecky možné i nemožné případy a na nich ukázat různé stupně a intensity degenerace. Volím si Arcybaševova Sanina, protože právě nyní je ještě v modě a protože pojal problém ne sice hlouběji nežli ostatní, ale přece v souvislosti s předcházející i současnou literaturou. Také tu spolurozhoduje okolnost, že na některých místech mezi ruskou mládeží poslouchali Sanina a jeho evangelium doslovně a s bezohlednou přímočárností; aspoň bylo brzo po vydání Sanina slyšet žaloby na saninovské »kluby lásky« mezi studenty a dokonce na středních školách — dnes, zdá se, je saninism mezi mládeží již mrtev. Pochopitelno!

Arcybaševův Sanin tedy říká o sobě, že je »člověk nový« — ovšem tak často již jsme tyto »lidi nové« shledali starými, že také zde musíme být již předem skeptičtí. Sanin je ve skutečnosti člověk velmi starý, čili, vyjádříme-li to v jeho terminologii, starý hřebec, tak jako jeho ženy jsou staré klisny. Prosím o prominutí, ale držím se autora.

Sanin je epikurovec — ne, tak povrchní a hrubý Epikur nikdy nebyl; nelze mluvit o hedonismu, neboť hedonikové a epikurovci myslili více nežli Sanin. Sanin káže jakýsi volný hedonismus, avšak nejotřelejší frází: člověk má ukojovati své přirozené potřeby, má se volně a bez bázně oddávat všem rozkoším, kterých může dosáhnout...

Neuvěřitelně, zrovna nepřístupně povrchní! A ne méně povrchní je credo metafysické a filosofie dějin, lze-li tak nazvat těch několik rozhozených filosofických drobtů. Sanin věří pouze ve své vlastní, příjemné nebo nepříjemné požitky, sensace — (po cizích mu nic není, neboť »já žiji sám pro sebe«) — co je nad to, to nazývá hypothesami a je mu lhostejné, jaké hypothesy si lidé tvoří.

[1] K diskussi o ruské dekadenci a zejména o »Saninu« Arcybaševa podává se tu tento výňatek z většího celku. *M.*

Pro Sanina počíná jím samým nové století. Zprvu žili lidé jako zvířata, neuvažovali vůbec o svých činech; přišla doba, v níž lidé dospěli k uvědomění a o svém jednání myslili, avšak toto přemýšlení, toto uvědomění bylo pochybné: toto přehodnocení všech požitků vedlo k asketismu, lidé báli se žít, protože byli stále trápeni dilematem, zdali to, co se chystají dělat, je dobré či špatné. Tedy, Sanin uzavírá, nová epocha musí překonat v člověku zvíře, ale také asketismus, potom nastane doba volných požitků, volných rozkoší, doba ukojování přirozených potřeb. »Člověk nový« nezná rozporu mezi dobrým a zlým, nemá strachu se strašidel lidmi stvořených — — — »... zločin? Co je zločin?«

Také filosofie — neboť bez filosofie to nejde, ale filosofie negativní, odsouzení předcházející epochy. Filosofické nic — jako to Sanin formuluje vůči nebohému Solovejčiku: »Což všecko je prázdné... Což není vůbec nic?« Sanin mu odpovídá: »Myslím, že nic.«

Sanin se pokusil žít život křesťanský, ale nechal toho, stejně jako se vzdal účastenství na politické revoluci, protože obojí bylo falešné, lež; proto oddává se nyní »dosažitelným« radostem, které spočívají v tom, že užívá žen, kde se k tomu nalézá příležitost. »Kdyby celá ženská mládež zahynula, stal by se ze světa hrob.«

Příležitost k tomuto užívání naskytuje se často, neboť dívky Saninovy — (ne vdané paní, nýbrž dívky!) — filosofují tak jako on sám; myslí jen na samce, tak jako on myslí jen na samice.

Přirozeně tu po přirozenosti není ani stopy! Co Sanin nazývá ukojování potřeb přirozených, to je ve skutečnosti ukojováním potřeb nepřirozených: nelíčí se nám pouze v důstojníku Zarudinovi chlap surový a abnormální, Sanin sám dívá se na svou vlastní sestru smyslnýma očima a tato sestra chová také ke svému bratru city nepřirozené. Sotva že po delším odloučení uviděl vlastní sestru, myslí na toho, komu se poprvé vzdá; a ona po svém pádu oddává se objetí Saninovu, které se musí vyložit aspoň ve smyslu Prévostových Polopanen. Je přímo odporné, jaké ženy nám Arcybašev předvádí; tyto ženy dívají se na svá vlastní těla smyslně, čtou Bradlaugha — — chorobné přenesení prostitutů obojího pohlaví do ruské společnosti. A jak sprostí jsou tito lidé — nejen Zarudinové, nýbrž Sanin sám; jak na př. své padlé sestře hledá muže a tomuto namlouvá, že z jejího těla bude mít zrovna tutéž rozkoš, jako kdyby ji byl připravil o panenství on sám. Tak ve skutečnosti může jednat jen sprostý »buržoa« — aby obratně přikryl hanbu v rodině! Tento

»člověk nový« docela patrně používá bez ostychu praktik velmi starých...

Způsob, jak se Sanin ženám blíží a jak s nimi jedná, jak tajně prohlíží nahé koupajici se dívky atd., shoduje se s tím, co uvedeno výše. Po jeho dobrodružství s Karsavinou čteme frázi — a fráze je v »Saninu« spousta — že se rozešli jako sestra a bratr: když byla ukojena oboustranná tělesná náklonnost, nastává — klidný poměr bratra a sestry! A tento poměr je vyšším překonáním zvířete a askety »člověkem novým«. Má-li čtenář chuť, ať čte banality, které po činu předkládá Sanin své sestře »v přirozenosti«.

Sanin je dekadentní Bazarov. Bazarovův činorodý nihilismus přeměňuje Sanin v passivní nihilismus pohlavní — staré heslo carpe diem je zvráceno v pohlavní abnormálnost. Bazarov chce také v lásce býti positivistou a zdůrazňuje tělesnost velmi silně, ale je vedle toho ještě »romantik«, a samozřejmě nevidí v lásce k ženě jedinou úlohu mužovu. A stejně smýšlejí lidé v Černyševského románu »Co dělat?«; Sanin zná Bazarova, Lopuchina a ještě jiné předchůdce, ale sám se učil spíše u Stirnera než u Nietzschea, Zolova »Lidská bestie« měla na něho mnohem větší vliv nežli Nietzsche, jehož četl velmi povrchně (jeho sestra Lyda také čte Nietzscheho). Sanin je polygamní Pozdnyšev; kdežto však Tolstoj od Pozdnyševů dochází k myšlenkám asketickým, staví se Sanin proti askesi, a současně, jak mysli, proti zvířeti. Potud má pravdu, zvířata nežijí tak jak Sanin a zvířata nefilosofují o páření.

Z evropských učitelů Arcybaševových jsem již jmenoval některé — musím připojit ještě Wilda a ovšem Wedekinda (»Frühlingserwachen«!). Ale jako často, tak i v tomto případě nutno mezi učiteli a žákem konstatovat velký rozdíl. Wedekind — Wedekind je epigon německých Faustů a anglických a německých Don Juanů, Wedekind myslí mnohem silněji; jistě aspoň se od svých učitelů naučil více nežli Arcybašev od svých. Wedekindův pohlavní nadčlověk nezapomíná svých titanských předků; srovnejte na př. krátkou analysu vlastní duše (»Selbstzersetzung« v »Die vier Jahreszeiten«):

Hochheil'ge Gebete, die fromm ich gelernt,
Ich stellte sie frech an den Pranger,
Mein kindlicher Himmel, so herrlich besternt,
Ward Wüsten Gelagen zum Anger.

Ich schalt meinen Gott einem schläfrigen Wicht,
Ich schlug ihm begeistert den Stempel
Heillosen Betrugs ins vergrämte Gesicht

Und wies ihn hinaus aus dem Tempel.
Da stand ich allein im erleuchteten Haus
Und liess mir die Seele zerwühlen
Von grausiger Wonne, von wonnigem Graus,
Als Tier und als Gott mich zu fühlen.

Auch hab' ich, den mörd'rischen Kampf in der Brust,
Am Altar gelehnt, übernachtet,
Und hab' mir, dem Gotte, zur Kurzweil und Lust
Mich selber zum Opfer geschlachtet.
Selbstzersetzung (Die vier Jahreszeiten).

Ve svém nejnovějším dramatu »Die Zensur« Wedekind-Buridan stojí mezi krásou a svatostí, mezi ženou a bohem a vyznává, že nezná na zemi nic politováníhodnějšího nad hlupáka, který nevěří v boha — půl svého života strávil prý bez umění, bez náboženství by nemohl žít ani minutu! Tak mluví — Wedekind; ovšem hledá Wedekind v náboženství prostředek, který by přinesl nutný klid nejen duši, nýbrž také oslabeným nervům. A souhlasí to s logikou dekadence, že on, ultraracionalista, v této své »Theodicei« (podtitul kusu) filosofuje o náboženství s duchovním katolickým. Protiva: krása — svatost, žena — bůh, redukuje se in concreto na zpovědníka panovníkova (dekadent jako aristokrat musí ovšem mít také duchovního rádce společensky tak vysoko stojícího) a na milenku: milá končí skokem z okna — krása kapituluje před svatostí, žena před bohem. »Ó, bože, jak jsi nevyzpytatelný« . . .

Z této Wedekindovy »Theodicee«, která navazuje přímo na Fausta a Don Juana, u Arcybaševa lze najít velmi málo. »Každý má svého boha! . . . pro mne jsou na ženě hlavní věcí záda, jejich ohyb« — »nahá žena,« tak praví autor Sanina sám o této theodicei Zarudinově a Vološinově, zatlačuje z jejich mysli celý svět, všecko . . . Ale to platí i o Saninovi.

Sanin nevrátil se až k Don Juanu a Faustovi, spokojuje se s autory en vogue; četl velké ruské básníky-myslitele, ale nenaučili ho myslit, béře hotové resultáty, kombinuje je, ale nedovede tvořivě pokračovat.

Po Lydině pádu uvažuje Sanin se sestrou, co dělat: abortus — sebevražda — svatba, zní návod a dojde tedy ke svatbě; ale Lydin svůdce se zastřelí a stejně končí sebevraždou Svarožin a Solovejčik. Svarožin se již jednou pokusil o sebevraždu; teprve podruhé se mu čin podařil; přiberme k tomu, že Lyda a Karsavina myslí na sebevraždu, tož je pět sebevražd v jednom románu zrovna dost, aby illu-

strovaly základní thesi Dostojevského. Neboť také vražda, druhý člen Dostojevského disjunkce, je v »Saninu« provedena. Sanin sám dává popud k sebevraždě Zarudinově, ale Solovejčika ubíjí skoro přímo: Tento nebohý, popletený člověk táže se ho jako autority, zdali život stojí za to, aby byl žit, a Sanin mu odpovídá: »Vy jste — mrtvý člověk, a pro mrtvolu, prosím, je opravdu nejlepší — hrob.« Blázni a idioti, zní Saninova diagnosa o jeho bližních, povraždili by se, kdyby se jim nechalo trochu svobody...

Vražda — sebevražda, zcela dle formule Dostojevského. A v tomto smyslu zní Saninův úsudek o sedlácích; jsou sice pro něho odpornými zvířaty, ale bojí se strašidel, stvořených lidmi, a očekávají stále zázrak, a v tomto očekávání stále zůstávají na živu — zrovna tak konstatovali mužíkovu radost ze života Tolstoj a Čechov, ovšem posuzování tohoto faktu je zde a tam zcela jiné. Jestli se tedy táži sebe, jaký by byl konec Saninův, tož by odpověď mohla jen znít, že oslábnutím nervů — Arcybašev uvádí, že také rád pije — duševně onemocní a skončí sebevraždou, jako skončili tak četní jeho adeptové. Tak čtu, že na jednom gymnasiu čtrnáctiletá kvartánka po abortu nebezpečně nervově ochuravěla, dvě starší kolegyně z téhož ústavu byly vyloučeny pro špatné chování (= těhotnost); z klubu lásky se stává přímo klub sebevrahů. Taková volná láska nemůže jinak končit. Lidé, kteří žijí, jak Sanin o sobě říká, jen pro sebe, žijí přes tuto »lásku«, ba právě pro ni — osamoceni.

Po pohřbu Jiřího Svaražina mluví Sanin k mládeži — posílá je pro jejich tupost a hloupost všecky k čertu, zprotivili se mu všichni svou hloupostí a sentimentálností.

Tato scéna mimoděk vyvolává v paměti řeč Aljošovu k mládeži po pohřbu Iljušky... Sanin je vulgarisovaný Ivan Karamazov. Ivan se ještě zcela nerozhodl, zdali je opravdu všecko dovoleno, jeho předchůdce Raskolnikov nepopírá zločin a trest — Sanin se vyšinul k tomu siláctví, že odstraňuje rozdíl mezi dobrým a zlým: »Zločin? Co je zločin?«... Když Sanin přemohl Karsavinu, vyrazil ze všech sil hlasitý a radostný výkřik, zcela jako Indiáni, když se zmocní skalpu... Ivan cítí ve svých žilách karamazovštinu, i obává se, že mu mladistvé síly nevydrží nad třicátý rok, potom že bude muset odstoupit. — Sanin vůbec mnoho nemyslí, a proto také neodhaduje svých sil...

Umělecky je Sanin hodně slabý. Stavba děje nijak nesvědčí o velké tvůrčí síle, scéna řadí se ku scéně, při čemž se velmi často sporý obsah stále znova opakuje, na př. právě vzpomenutý vítězný

výkřik se opakuje, správně-li jsem počítal, třikrát. Milostné příhody jsou jedna jako druhá, jen vnější scenerie je různá, neboť všichni lidé v »Saninu« myslí jeden jako druhý, jedna jak druhá a druhý. Také ostatní výtvory Arcybaševovy shodují se se »Saninem«; charakteristický je na př. krvavý romantismus ve vypravování starého prokurátora.

Mnozí chtěli vidět v »Saninu« obraz epochy porevoluční: nezdar revoluce zplodil Saniny, sesilující reakce ponechává individualitě volnost jen v pohlavním vyžití.

Především, co se týče chronologie, vyšel ovšem »Sanin« po revoluci a nepochybně dává ten význam románu sám autor, když dělá svého reka bývalým revolucionářem. Ale nic se nám neříká, jakou roli Sanin a jedna nebo druhá osoba v románě v revoluci hráli a jaké byly jejich revoluční plány. Ostatně Sanin byl koncipován a napsán dávno před ukončením revoluce. Očividně rozumí Sanin revolucí revoluční hnutí, jak v Rusku stále je, nikoli revoluci roku 1906. S tím se shoduje také prostředí — venkov se svou leností a tupostí, o revoluci neslyšíme nic; revolučně zní jen popis Zarudinův a líčení vojska — zde Arcybašev podal bezděky revoluční element — takoví důstojníci se musejí v zájmu lidstva potírat a vyhubit.

Lze však připustit, že Sanin, bereme-li ho jako symptom, podává obraz jisté třídy lidí, kteří zažili nervové a duševní napětí revoluce a nyní jsou skleslí, ochablí a unavení. Je to třída příživníků: jsou to nespokojení, ale slabí buržoové, kteří používají té příležitosti, aby s dávkou filosofie se mohli oddat passivnímu hedonismu.

Jako representanta dnešní společnosti lze Sanina brát jen velmi opatrně. Román došel velkého rozšíření, k čemuž mu také značně pomohla konfiskace (v pozdějším vydání), ale toto rozšíření neznamená mnoho; literární zájem, literární diskusse nejde hluboko, je zcela patrno, že »Sanin« není ani z daleka tím, čím byli kdysi »Otcové a děti«. Není v něm také pronesen ani nový ani silný program.

V tomto svém úsudku nedám se mýlit ani kritikami některých socialistických listů, které v »Saninovi« něco hledali; silní a vedoucí socialističtí literární kritikové ruští právem dílo odmítli velmi rozhodně.

Hrdinové »Sanina« a jejich činy jsou skutečně velmi málo originelní a málo ruští. To jsou sami staří známí z ruské a evropské literatury, ba vliv cizích vzorů dekadentních a pornografických je tak veliký, že v románu jistě nelze vidět nezdar revoluce roku devatenáctistého šestého.

Na »Sanina« lze se dívat jen jako na species evropské a ruské dekadence. A sice dekadence v »Saninu« je filosofická, mravní a sociálně-politická. Filosoficky je »Sanin« frázovité opakování starých pojmů a názorů; normálně musíme pozorovat způsob Saninovské sexuality. V celku jsou charakterové v »Saninu« pohlavně surovi, někteří jsou slabošsky zhýralí, ale nejsou raffinovaní — perversita je jaksi ve svých počátcích — přes to však je veškeré jich myšlení a snažení abnormálně zahroceno ve směru pohlavním. To vidět nejzřetelněji na postavách ženských — jaký rozdíl mezi Tafanou (Puškinovou) a Lydou nebo Karsavinou! Ale »Saninova« zvířecká surovost zachránila jiskru zvířecí přirozenosti.

V nejnovější ruské literatuře je množství již starších i novějších spisovatelů, kteří si z pohlavního excessu a pohlavní abnormálnosti udělali řemeslo. Pánové Sologub (Fedor), Kuzmin, Rukavišnikov, Potemkin, Nina Petrovskaja atd. atd. kochají se ve všech možných nepřirozenostech, rozdíl je, přísně vzato, jen v tom, zdali zkaženou fantasii živí bohatší aristokratická demimond či lacinější a laciná kupecká a buržoasní. Nejprotivnější jsou ti dekadenční jesuité, kteří perversitu sankcionují svým náboženským hokuspokusem, jako na př. Merežkovskij.

Sociální a politický význam této literatury a těchto lidí je právě jen hniloba, degenerace. A zlé je, že tato hniloba nakazuje také zdravé; to vidíme také v současné ruské literatuře: chtějí-li jinak zdravi realisté obzvláště vyniknout jako realisté, vypisují velmi podrobně nejsurovější pohlavní příhody (na př. Kuprinův nepřirozený popis, jak žena trpící mořskou nemocí je vícekrát znásilněna atp.).

Mohl jsem z ruských dekadentů vybrat horší pány, než je Arcybašev; ale nechtěl jsem přepisovat illustrace Krafft-Ebinga; pathologie jako pathologie, ale — umění?!... *T. G. M.*

K boji proti prostituci.[1]

V. Laichtrová-Havlíčková.

Zahlédíme-li se z doby přítomné v minulost, vyvstane před naším zrakem celá řada sociálních jevů, kterými vždy lidstvo trpělo a které překonávalo.

Připomeňme si, že první člověk byl barbarem! Avšak tohoto barbara od věků provázela představa člověka lepšího, než byl sám, a šel za ní ve svém vývoji. Tomu máme co děkovati, že dnes žijeme lidštěji, než žili lidé v pravěku. Jenže, nezapírejme si, kolem nás i v nás vidíme ještě jakési přebytky barbarství a vidíme jich ještě dosti mnoho.

Tak na př. prostituci, o níž mám promluviti, pokládám za takový zbytek mravního a tělesného barbarství, který doposud všecka kultura, všecek pokrok nebyl s to z člověka vykořeniti a z lidské společnosti vymýtiti. Chováme-li však přesvědčení, že vývoj lidstva stoupá a pokračuje, smíme a můžeme míti naději, že také dnešní jeho stav mravní je jen stavem přechodným a že v budoucnosti bude se stále dospívati k lepšímu urovnání dnešních, skutečně velmi rozvrácených poměrů pohlavních.

Je ovšem smutno a nepříjemno hroužit se myšlenkami v kruh otázky prostituční. Přímo deprimujícím pocitem naplňuje nás vědomí, že naše úsilí sebe větší a horlivější bude v dnešní době odměněno jen velmi malým a nepatrným úspěchem, neboť je to práce víc pro příští generace. Máme také proti sobě velkou většinu neuvědomělých, věci neznalých lidí, kteří nejraději jen mlčením, mávnutím ruky, také pohodlnou frází o nutném zlu otázku prostituční odbývají. Mnohým opět zdá se tato otázka problémem naprosto nerozluštitelným.

---

[1] O tento referát byla jsem požádána pro ženský sjezd, který loni konal se v Kroměříži. Sjezd pořádán byl ženským odborem kroměřížského Sokola a o programu rozhodoval tudíž také mužský odbor, ten však referát o prostituci stejně jako přednášku proti alkoholismu zamítl.

Snažíme-li se však opravdově, abychom předně všecky poměry, jež s prostitucí souvisí, poznali a pak vážně a objektivně o této otázce přemýšleli, pochopíme, že není prostituce ani žádným nutným zlem ani žádným nerozluštitelným problémem, že je prostě jen otázkou vyšší kulturní vyspělosti člověka.

Každému mravně citlivějšímu člověku jeví se dnešní mravní úroveň lidí, jejich rodinných a společenských vztahů poměrně nízkou, řekla bych primitivní, mimovolně dotýká se ho často tvrdě a urážlivě; proto nutí ho pak k usilovnému přemýšlení, k hledání nápravy, vyzývá ho přímo k boji a k práci.

A to tím více, když si uvědomíme, jak také dnešní stát staví se k této otázce, jak on sám jest příčinou většiny těch různých společenských lží a zmatků v ohledu mravním tím, že s jedné strany ukládá a chrání jednoženství, s druhé strany podporuje a připouští mnohoženství. Tím vzniká vlastně ta celá dvojí mravnost, jedna pro muže, druhá pro ženu, která ji takto snižuje na pouhou bytost pohlavní.

Toho přirozeným následkem je pak všeobecná znemravnělost a laxnost veřejného života a všech jeho projevů. Jenže ovšem: »Kdo je stát?« Stát jsme my. Odtud ten circulus vitiosus mravního povšechného nazírání.

Nejen však ethická, ale i zdravotní stránka prostituce padá na váhu, neboť prostituce se svými následky je přední a jistě vedle alkoholismu nejhlavnější příčinou dnešní degenerace lidí. Je faktem všeobecně známým, že 95% mužů pěstuje před manželstvím styky pohlavní. Kolem nás existuje tedy a bují vlastně mnohoženství jako u Turků a Mormonů, neboť ani manželství s jednou ženou na věci nic nemění a je po většině pouhou formou. Je lékařsky zjištěno, že alespoň 80% mužů ve velkoměstech prodělává během svého života některou z pohlavních nemocí, které, jak ještě později se zmíním podrobněji, když i důkladně byly léčeny, nikdy neposkytují lékařům samým záruky, že jsou úplně odstraněny. Následky syfilis propukávají na př. náhle v kterémkoli věku pozdějším, ano často ještě po 10 až 20 i více letech vystupují v podobě šílenství, zblbnutí, oslepnutí, vysýchání míchy a pod. I syfilis v počátcích lehká, jak možno dočísti se u Fourniera (»Syfilis a manželství«), může zle skončit, neboť je dnes úplně prokázáno, že takový počátečně lehký případ syfilis nedává absolutně žádné záruky pro budoucnost. Natož zlé případy přijice, takové, které přes všechno léčení vždy opět se projevují, často zdánlivě sice slabě, hlavně na sliznici v ústech, lehko se zhojí, ale brzy

znovu vystoupí! A což konečně případy, kde nemoc vrhá se na nejdůležitější orgány, jako je oko, mozek, mícha!

Diathesa mozku vždy ukazuje na vážnou prognosu budoucnosti. Jsou ovšem i zde případy, které intensivní léčbou možno zdánlivě vyléčiti, avšak dostavují se recidivy, které jsou právě tak časté jako vážné. Nemocný, který odolal prvnímu návalu, podléhá druhému nebo třetímu. Recidivy jsou tu pravidlem. Tercierní perioda syfilis je termín, kdy lhostejný syfilitik zaplatí plně a cele svůj dluh, neboť, jak praví Ricord, kterého cituje Fournier, syfilis je dlužník, jenž má tvrdé srdce a nezná smilování.

Ale nejen muž sám odtrpí si následky svého lehkomyslného života. Lékařsky je zjištěno, že příčinu velké části ženských nemocí dlužno hledati v předmanželském životě mužů. Zvláště syfilis je na ženu přenosna okamžitě i ve stavu zdánlivě vyléčeném, tak zvaném latentním, a má pro ni za následek často celoživotní utrpení, pozvolné zmírání a těžké nervové poruchy. Blaschko (Hygiene der Prostitution und venerischen Krankheiten) vyšetřoval při 210 poliklinických případech dobu vymizení nákazy syfilitické. Třetí až pátý měsíc po vypuknutí považuje za nejnebezpečnější dobu nákazy. Ale také třetí až čtvrtý rok po infekci nalezl příznaky příjice na ústech. Zná případy, kdy po dvaceti letech ještě nákaza byla přenesena. Mluví o případech, kdy pozoroval přenesení nákazy po osmi, jeden po dvanácti letech. Cituje Feularda, který sestavil 21 případů, z nichž v šestnácti přenesena nákaza mezi čtvrtým a desátým rokem po infekci, u ostatních mezi desátým a dvacátým rokem. Podobně ostatně má se věc i s gonorrhoeou.

Konečně snad nejtruchlivější fakt je ten, že i děti, potomstvo, často hroznými nemocemi odpykávají následky pohlavních nemocí otců, jež zanikají, jak zjištěno, teprve ve čtvrtém pokolení. Děti takové rodí se tělesně i duševní chorobné, degenerované, epileptické a krtičnaté. Dle prof. Fourniera (»Syfilis a manželství«) projevuje se dědičný vliv příjice na dítě nejen přímým přenesením nákazy, ale mnohem častěji ještě odumíráním dítěte již v matce následkem neschopnosti k životu, častými potraty, předčasnými porody a náhlou smrtí dítěte hned nebo brzy po narození bez zjevné příčiny.[1] Vro-

[1] Dr. Le Pileur, lékař v nemocnici Saint-Lazare, sestavil statistiku dětí, pocházejících ze syfilistických matek, za jedno desítiletí v Lourcinu. Ze 414 těhotenství skončilo 154 potratem a narozením mrtvých dětí v různém stadiu vývoje. Z 260 dětí, které v čas a živé se narodily, zemřelo jich 141 velmi brzy po narození (jen 22 jich žilo déle než měsíc). Souhrn podává 3 úmrtí na 4 narození. Jiná statistika prof. Fourniera ukazuje, že na 7 až 8 dětí syfilistické matky připadá jedno jediné zdravé.

zená degenerace plodu projevuje se pak později ve velmi různých podobách a za různých příznaků. Takové děti bývají ve vývoji opožděné, slabomyslné nebo idiotické. Je v nich již dědičně podmíněná disposice k některým nemocem, praedisposice k affekcím nervové soustavy, k mozkovým nemocem, ku křečím. Také lymfatická, skrofulosní tělesná soustava je jedním z příznaků dětí syfiliticky dědičně zatížených. — Fournier tu praví, že skrofulosa není, jak svého času se myslilo, nějaká odrůda syfilitidy, ale že syfilis jistě je jednou z příčin podmiňujících vznik skrofulosy.

Je třeba citovat dále? O tom ostatně promluvit obšírně, důrazně a přesvědčivě je povinností lékařů, a u nás též t ě ž k o u j i c h o b ž a l o b o u, že podnes mlčí. V jiných zemích právě četní svědomití a vážení lékaři jsou nejcennějšími spojenci v boji proti prostituci. Jistě že jména mnohých z nich i u nás jsou známa. Doufejme, že i u nás nastane obrat, neboť je nutno, aby lékař sám dovedl se dívat na člověka nejen po stránce lidských chorob, ale i po stránce m o r á l n í j e h o p ř i r o z e n o s t i a především aby chápal své povolání lékařské s e s t a n o v i s k a l i d s k é h o a s o c i á l n í h o. Mnohého lékaře snad zdržuje hrozná pravda, kterou by bylo třeba odkrýti, ale on sám nejlépe ví, jak často hluboký řez zachovává zdraví! Kéž by tedy i u nás konečně již pronikavěji chopily se této otázky síly odborné a učinily si úkolem všímati si jí po stránce sociální, hospodářské, právní, výchovné a zdravotní tak, jak toho význam její zasluhuje.

Je však také třeba, aby ženy nedaly se mýliti běžnými názory o prostituci. — Jeť v zájmu oněch 95% mužů a také již jejich zvykem, že pravdu ženám zakrývají a o otázce prostituční úsudky lehkomyslně vzdušné a nepravdivé pronášejí. V takovém případě je nutno, aby žena sáhla po knize odborné, poučila se u autorit povolaných a přesvědčila se tak o významu vlivu mravnosti na život všech lidí. Vždyť pohlavní otroctví, které spočívá na jisté části žen, spočívá skutečně nepřímo na všech ženách. Již ta dvojí morálka snižuje ženu na nižšího tvora. Mužům život nemravný není žádnou závadou k dosažení nejvyšších úřadův a hodností, ona žena však, která propadla prostituci, propadá navždy opovržení a hanbě. Muž považuje za své právo, co by své vlastní ženě nejvýš zazlíval...

Jak zasahuje mravnost do celého života společenského, nejlépe si uvědomíme, sledujeme-li hovory v tak zvané lepší společnosti. Co nemravných vtipů, kluzkých dvojsmyslů, anekdot, popěvků, co neslušných, zarážejících řečí! Konečně i v našich zábavných místnostech a ne jen v těch nejhorších — připomeňme si repertoir našeho Národ-

ního divadla v Praze — jaké to většinou pusté ovzduší v mnohých těch divadelních kusech! Jaká nízkost a mravní špinavost v knihách jen na smyslnost vypočítaných, jen pro nemravnost psaných, jichž nakladatelé šmahem bohatnou! A ve výkladních skříních různé ty obrazy, sošky, pohlednice a jiné předměty, zjevně za účelem sprostého pobavení vyložené, neuráží-li to jemný mravní cit za každým krokem? — Významný je také ten fakt, že slušné ženě takřka nelze se večer téměř odvážit na ulici bez průvodu mužova. V Německu na př. dostoupilo neslušné chování mužů k ženám na ulicích takového stupně, že ministr vnitra nucen byl upozorniti presidenta policie berlínské, aby učiněna byla opatření k zamezení podobných nepřístojností. Ustanoveni jsou tudíž na frekventovaných třídách berlínských neuniformovaní policisté k ochraně obtěžovaných žen. Poměry ve Vídni, v Praze nejsou málem lepší.

Poměr ženy a muže vůbec následkem panující prostituce stává se nepoctivým, nepravdivým. Svádí muže na cestu neupřímnosti, pokrytectví a lži. Muž tají svůj život před rodiči, sestrami a bratry, se lží na rtech vstupuje vstříc své nevěstě a klame pak i svou ženu. Tak nejintimnější svazek manželský a rodinný stojí na vratkých základech, poněvadž pravdivost, otevřenost a upřímnost je z něho vyloučena.

Snad stačí již těchto několik faktů, aby ukázaly, že všechen náš cit pro pravdu a spravedlnost musí se bouřiti, jakmile vše to si uvědomíme. Hlavně nutno potírati zcela nepravdivý a nesprávný názor oněch lidí, kteří odbývají otázku prostituční tím, že vždy byla, jest a bude. Mužům, kteří hájí dnešní nemravné poměry a uznávají prostituci za nutnou, řekneme: Prostituci padají za oběť celé spousty žen, 3% všech obyvatelů velkého města. Těch žen je nutně třeba pro vaši nemravnost — nuž obětujte své vlastní ženy, dcery a sestry!

Jsou ovšem lidé, i velká většina běžných nemyslících lékařů, kteří prostituci se stanoviska zdravotního považují za nutnou, avšak je také celá řada nejpřednějších, vynikajících zástupců vědy lékařské, kteří tento starý, ničím neodůvodněný názor vyvracejí. Tito lékaři všemi svými zkušenostmi, vším svým vědeckým vzděláním a zkoumáním pevně podepírají zásadu, kterou hlásají, že totiž mravnost a zdrželivost jest zdraví normálního člověka naprosto neškodna, kdežto prostituce poškozuje zdraví jednotlivce i celého lidstva. V době nejnovější dva z vynikajících psychiatrů, prof. Forel a prof. Krafft-Ebing, úplně porazili chybný názor o vlivu pohlavní zdrželivosti na duševní rovnováhu člověka. Prof. Forel naprosto popírá, že

by psychosa byla kdy vznikla z čistého života. Dle něho především velké množství prostituujících se mužů dává podnět k suggesci, jako by zdrželivost byla vůbec nemožna. Poukazuje na venkov, kde muži bez reglementované prostituce a bez veřejných domů zůstávají zdravými, dokonce zdravějšími než ve městech. Zajímavý je soud lékaře Dr. Ziemanna z Londýna o lékařích, kteří jako lék doporučují prostituci: »Lékař, který radí k mimomanželskému styku pohlavnímu, dopouští se infámního zločinu. Právě tak mohl by radit ke krádeži a k vraždě, neboť svádění nevinných a podporování padlých v jejich zpustlém životě je stejným zločinem.«

Prof. Forel praví, že pro mladého muže z důvodů nejen ethických a esthetických, ale i hygienických pohlavní zdrželivost před manželstvím je nutna. A je-li tak málo těch, kteří mají dost síly karakteru, pevné povahy a sebevlády, aby odolali svádění a špatnému příkladu ostatních, zdali mají i oni nesvědomitými lékaři býti donucováni, aby se prostituovali, jak se bohužel často stává? — Prof. Forel pronáší rozhodné *ne*. — Právě tak prof. Krafft-Ebing v jednom ze svých pojednání o chorobách nervových a duševních ostře se staví proti názoru laiků i lékařů, jako by takové choroby bylo někdy nutno léčiti prostitucí nebo manželstvím. O následcích podobného léčení mohli prý by nám něco pověděti mnozí nešťastní jednotlivci nebo manželé a jejich potomstvo i mnozí lékaři choromyslných. Přiznává, že v životě duševním i tělesném pohlavní pud je mocným faktorem, ale dokazuje, že u mužů normálně založených zdrželivost pohlavní není na závadu ani zdraví tělesnému ani duševnímu. O vlivu pohlavního života na zdraví ženino uvádí fakt, konstatovaný francouzskými lékaři, že totiž v klášteřích, kde ženy zabývají se vážným povoláním, vyžadujícím práce a námahy, vyskytuje se hysterie zcela jen ojediněle, kdežto polovice prostitutek z ústavu Saint-Lazare v Paříži byla hysterií zasažena. — Stejně rozhodně proti prostituci vyslovuje se věhlasný gynaekolog prof. Hegar (»Geschlechtstrieb«). »Bez potravy,« praví, »člověku nelze existovati, kdežto při pohlavní zdrželivosti možno mu velikého stáří se dožíti. Mravnost byla vždy pokládána jakožto prostředek k docílení vyšších schopností duševních i tělesných. — Atleti starověku musili se zříkati styků pohlavních, bojovníci připravovali se k válce zdrželivostí. Totéž žádají i dnes mnohá sportovní sdružení na svých členech.« Škodlivých následků čistého života prof. Hegar nezná. Odporučuje střídmost tělesnou i duševní, otužování a chladné omývání těla, mužné sebeovládání.

Muži, právě tak jako slušné ženy, mají míti úctu sami k sobě, pravé pochopení pro intimitu těla.

Známý lékař dr. Möbius v Lipsku praví, že mimo alkoholismus a tuberkulosu třetího největšího nepřítele má lidstvo v prostituci. Širší kruhy prý o tom nerady slýchají (dem Reinen ist alles rein...), ale jest přece třeba nebezpečí znáti, abychom mu mohli čeliti. Bývá zvykem omlouvat vše nepřemožitelným pudem pohlavním, který prý ve spojení s hladem je hlavní vzpruhou života. Není však dobře si věci zamlouvat a omlouvat tímto způsobem. Vlastně hlavní úlohu hraje tu bezmezná nevědomost, lehkomyslnost a nerozvážnost, také alkoholismus, chudoba jedněch, luxus druhých a u přemnohých i zpozdilá ješitnost vyrovnat se ostatním.

»Kdyby takoví lidé věděli,« praví, »že při každé návštěvě veřejného domu kladou své zdraví, ano svůj život v sázku, jistě mnoho by se jich odvrátilo.« Především prý všichni rodiče a učitelé měli by dospívajícím dětem bez rozpaků odhalovat pravdu, aby znali hlubiny, kam jediný lehkomyslný krok je může strhnouti. A kdyby i lékařové měli o těchto věcech smýšleti povrchně nebo k prostituci dokonce raditi, hůř by prý jejich působnost účinkovala nežli mor sám. Proto považuje za vážnou povinnost všech dobře smýšlejících lidí a zvláště lékařů, aby tak často a tak důrazně, jak jen možno, pravdu šířili, ano, lidem do uší ji křičeli. — Tak i prof. Herzen zvláště poukazuje na to, jak předčasný styk pohlavní tělu sil ubírá a celý organism seslabuje. Obšírně a přesvědčivě o těchto otázkách pojednává výtečná kniha Dr. Korniga: »Hygiene der Keuschheit«, rovněž dobrá je přednáška Dr. Pauluse: »Folgen sittlicher und unsittlicher Lebensführung in ihrer Bedeutung für die Volkswohlfahrt«, z nichž leccos je zde uvedeno. Známými dostatek v té otázce jsou také jmenovaný již dr. Fournier, dr. Blaschko, Forel, Hegar a jiní a jiní.

(Pokračování.)

Z vystěhovalecké statistiky.

V posledních číslech »Statistische Monatsschrift« 1909 obsaženy jsou v článku Pflüglově velmi zajímavé a pro české poměry důležité údaje o rakouských vystěhovalcích zámořských v letech 1906 a 1907.

Odkazujíce pro podrobné studium přímo na závažnou práci Pflüglovu, chceme uvésti jen některé zvláště zajímavé číselné údaje, hlavně pokud se týkají českých vystěhovalců.

Převážná většina českých vystěhovalců ubírala se v letech 1906 a 1907. tak jako v dřívějších letech, do zámořské ciziny přes německé přístavy Bremy, Hamburk, kdežto Terst a ostatní přístavy (Řeka, Antverpy atd.) byly voleny za východiště jen menšinou. Cílem byly vystěhovalcům v prvé řadě Spojené Státy: ze 100 Rakušanů, kteří se vystěhovali do zámoří, obrátilo se v průměru let 1902—1907 89 do Spojených Států, 8 do Kanady, 2 do ostatní Ameriky. Stačí tedy omeziti se v tomto referátu na Spojené Státy Severoamerické, tím spíše, že máme pro ně dosti důkladnou statistiku v officielním: »Annual Report of the Commissioner General of Immigration«.

Podíl na celkovém stěhování do Spoj. Států obnášel v průměru let 1900—1905 u Italů 24·75%, u Rakušanů a Uhrů 24·74%, u Rusů 17·5% a stoupl u Rak.-Uhrů v r. 1907 na 24·8%.

Velmi důležito jest zjistiti podíl, který mají na celkové číslici rak.-uherského stěhování jednotlivé národnosti (»raçy«). Sestavujeme proto z Pflügla tuto tabulku, udávající počet vystěhovalců každé národnosti v číslech absolutních i relativních, a sice pro souhrn let 1900—1907. (Viz str. 46.)

Vystěhovalo se v celku z Rak.-Uherska od r. 1900 až do 1907 více než půldruhého milionu osob do Spoj. Států. Z těch bylo 61·6% Slovanů, 4·4% Čechů. 11·6% Němců, 7·5% židů atd. Zaráží dosti veliké procento Němců a rapidní vzrůstání jeho po

Tab. I.

Národnosti	Němci	Češi a Moravané	Poláci	Rusíni	Dalmatinci a Bosnáci	Chorvati a Slovinci	Židé	Italové	Maďaři	Rumuni	
Počet vystěhoval.	179.156	68.361	274.766	85.934	19.706	227.339	115.945	13.154	236.195	46.817	259
V procent.	11·6	4·4	17·7	5·6	1·3	14·7	7·5	0·8	15·3	3·0	1

celou dobu od r. 1900—1907. Pflügel vysvětluje je účastí Němců z Uher na stěhování.

Zvláště zajímavý jest následující přehled, který udává pro různé evropské národnosti poměrné číslo *analfabetů*. Čísla jsou důležita vzhledem ku snaze rozhodujících amerických kruhů omeziti příval vystěhovalců vyloučením analfabetů a podávají též jisté měřítko kulturnosti různých národů. Čísla jsou odvozena z citovaného již »Annual Report« a mají vzhledem k tomu ráz naprosté nestrannosti. Předem jest třeba říci, že národ český representuje se v této soutěži všech národů na nejmenším počtu analfabetů velmi dobře.

Na tisíc přistěhovalců dole uvedených národností, kteří překročili věk 14 let, připadá analfabetů:

Tab. II.

Národnost	1904/5	1905/6	1906/7	Národnost	1904/5	1905/6	1906/7
Skotové . . .	4·6	3·6	8·6	Židé	175·3	267·3	286·0
Skandinavci .	2·5	2·9	9·7	Řekové . . .	219·5	234·5	305·4
Angličané . .	9·5	7·8	12·6	Španělé . . .	89·9	84.9	331·3
Čechové, Moravani . . .	12·5	16·7	19·6	Chorvati . . .	364·3	397·6	362·4
				Poláci	324	344	388
Irové	26·6	21·0	19·6	Rumuni . . .	281	362	388
Francouzové .	24 3	21·8	20·2	Rusové . . .	265·9	382·7	435·5
Finové . . .	6·9	9·2	25·2	Bulhaři . . .	380	417	446
Holanďané . .	42·0	39·4	40·4	Dalmatinci . .	373	441	496
Němci	34·1	49·4	68·0	Jihoitalové . .	512	537	537
Severní Italové	126·7	192·2	99·7	Rusíni	588	588	556
Maďaři	104·8	125·9	103·8	Turci	591	571	669
Slováci . . .	220·8	217	212·4				

Pořad národností jest tedy, pokud se týče stupně vzdělání přistěhovalců: Prvé místo mají Skotové a Skandinavci, druhé Angličané, třetí Čechové s největším promille analfabetů

19·6, kdežto Němci následují až na místě osmém s kvotou *68·0*. Tento poměr by dojista byl pro Němce nepříchází z Německa ještě horší. To připouští též v. Pflügl, který vysvětluje značný vzrůst analfabetů u Němců v posledních 3 letech právě tím, že vysvěhovalectví Němců z říše ochablo, kdežto z Rakouska a německých částí Uher a Ruska vzrostlo. Zhoršení stupně vzdělanosti u všech téměř národů, zvláště u národů »nejvýše kultivovaných«, k nimž počítá též Čechy, vysvětluje v. Pflügel tím, že horečka vystěhovalecká zachvacuje v posledních letech právě nejnižší vrstvy lidu. Mnoho k tomu přispívají ovšem sliby a lákání agentů. Nápadná jest též veliká distance, která dělí, pokud se stupně vzdělání týče, Čechy (19·6) od ostatních Slovanů (Slováci s 212·4‰).

Také v rozdělení přistěhovalců dle hlavních skupin povolání obstojí Češi velmi čestně. Při svobodných povoláních mají nejvyšší kvoty Francouzi (8·9—10·9%), Angličané (5·2—6·8%), Němci (2·1—3·0%), Irové (1·1—1·5%). Skandinavci (1·1—1·4%), Češi (0·5—0·9%). Důležitější jsou však čísla pro vyučené dělníky. Vyučených dělníků bylo nejvíce u židů (33·3—46·3%, neobyčejně vysoká číslice vysvětlovaná velikým počtem řemeslníků z Ruska), u Angličanů (31·8 až 33·6%), u Čechů-Moravanů (24—27·4%), u Francouzů (20·6—23·9%), Skandinavců (18·6—20·1%), Němců (18·4—20·1%).

Interessantní jest též srovnání podílu jednotlivých národností na nejméně kvalifikovaných dvou povoláních, totiž zemědělských dělnících a nádenních. Také v tomto srovnání nalézají se Čechové v popředí evropských národů a před Němci.

Ke skupině zemědělských dělníků a nádeníků patřilo ze 100 přistěhovalců každé národnosti:

Tab. III.

Národnost	1904/5	1905/6	1906/7	Národnost	1904/5	1905/6	1906/7
Židé	6·7	6·5	6·7	Italové . . .	60·6	58·4	58·8
Angličané . .	6·8	6·7	8·7	Slováci . . .	63·5	58·5	60·6
Francouzi . .	7·5	7·8	10·8	Maďaři . . .	61·9	58·0	61·2
Češi a Moravané . . .	16·3	15·8	19·8	Poláci	60·3	57·0	62·7
Němci	21·5	21·8	24·3				
Skandinavci .	31·	32·3	32·6	Všichni přistěhovalci . .	41·9	42·3	47·8

Také z této statistiky jest patrné nápadné klesnutí přistěhovalectví po kvalifikativní stránce, kdežto po kvantitativní stránce stoupá počet přistěhovalců až do r. 1907.

K vůli pochopení uvedených čísel jest třeba připomenouti, že z Čechů mělo 98·% poslední bydliště v Rakousko-Uhersku, kdežto z Němců 47·9% v Rak.-Uhersku, 34·7% v říši německé a 14·5% v Rusku.

Pomíjejíce zajímavé údaje o territoriích a státech, v nichž se usazují jednotliví národové (Češi hlavně ve státech Illinois, New York, Ohio a Pennsylvanie), chceme uvésti ještě, jak jeví se stupeň vzdělání, omezíme-li se jen na národnosti rak.-uherského mocnářství. V čele stojí tu Češi s 1·6—2·0% analfabetů, pak přicházejí Němci (4·6—6·8%), Maďaři (10·4—12·6%), Slováci (21·2 až 27·6%). Zhoršil se v posledním roce (1906—7) stupeň vzdělání u přistěhovalých Němců, Poláků a Rumunů.

Na reemigraci, t. j. opětném návratu do Ameriky, jejíž příčiny bylo by záslužno vyšetřiti, jsou nejvíce súčastněni Slováci, kteří obzvláště rádi se do Ameriky z domoviny vracejí. V r. 1905—6 žilo ze 100 přistěhovalců ve stáří přes 14 let 20·4% již dříve v Americe. Pak následují Němci s číslem 15·6, Chorvati, Maďaři a Rusíni. Ze 100 českých přistěhovalců vrací se do Ameriky jen 4·4%.

Z ostatních dat práce Pflüglovy (účast žen a dětí na stěhování u jednotlivých národů rak.-uherských, rozdělení přistěhovalců dle stáří) uvádíme ještě, že úhrn peněžitých prostředků, které s sebou všechny národnosti rak.-uherské do Ameriky vzaly, obnášely v r. 1906—7 *10,539.574 dollarů*, z čehož připadá na jednu osobu s vlastním vedením pokladny 23·45. Nejlépe byli hotovými prostředky opatřeni Němci (54·41 doll. na 1 osobu se samostatným vedením pokladny), Češi a Moravané (36·82 doll.), Židé (30·81), Maďaři (20·28 doll.), Slováci (16·22 doll.) atd. Nejhůře Rusíni s 12·66 dollary.

Podrobné údaje Pflüglovy nejsou bez zajímavosti vzhledem k zakládané bance vystěhovalecké »Bohemia«, jíž se slibuje v českých kruzích amerických příznivá budoucnost.

Konečně nejsou bez zajímavosti též číslice, vyjadřující odmítání přistěhovalců dle ustanovení amerického zákona o přistěhovalcích. Z 1000 přistěhovalců bylo v letech 1906—7 odmítnuto hlavně pro chudobu a nemoc u Čechů 3·6, celkem 49 přistěhovalců, u Němců 6·9, dohromady 644 přistěhovalců, u Slováků 5·2, t. j. dohromady 218 přistěhovalců atd.

Pro hospodářské důsledky statistiky vystěhovalectví a podrobnosti odkazujeme na práci Pflüglovu a připomínáme, že čísla odvozena byla před nastoupením krise r. 1907. *Sch.*

ROZHLEDY.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Hromadné smlouvy r. 1908. — Zpráva živnostenských inspektorů r. 1908. — Nemocnost a úmrtnost pražského dělnictva. — Bytové poměry brněnského dělnictva. — Činnost českého spolku pro reformu bytovou. — Valná hromada spolku pro sociální politiku. — Starost rakouské vlády o úředníky. — Sociální činnost české obce. — Generální stávka ve Švédsku. — Sdružení zaměstnavatelů přeje si zákona proti stávkám.

Účinky hospodářské krise jsou patrny i ve statistice hromadných smluv, ujednaných r. 1908. Značné poklesnutí jich oproti smlouvám, uzavřeným r. 1907 — 153 místních smluv proti 312, a 213 závodních smluv proti 469, tedy ani ne polovice — lze jen z části vysvětliti značným počtem smluv roku předešlého uzavřených. Smlouvy týkaly se 4647 podniků se 53.961 dělníky, r. 1907 8751 podniků se 166.213 dělníky. Smírnou cestou bylo vyjednáno 220 smluv, ostatní jeví se jako mír po skončení boje. Tento druhý způsob je téměř pravidlem v živnosti stavební, jež vykazuje poměry nejvíce rozhárané. Většina smluv stanoví také dobu pracovní, ve které se stále víc a více sestupuje pod 10 hodin, ve třech případech i pod devět hodin. 179 smluv stanoví minimální mzdu, celkem obsahuje 315 smluv ustanovení o mzdách, 62 o dozorčích výborech. Odborové organisace dělnické se v jednáních o hromadných smlouvách uplatnily ve 324 případech, zaměstnavatelské ve 36 případech, politické úřady v 21, živnostenští inspektoři v 18 případech.

*

Zpráva živnostenských inspektorů za r. 1908 konstatuje rovněž poklesnutí konjunktury, zvláště v průmyslu textilním, jenž byl postižen ve svém vývozu do Ameriky a do Turecka, čímž byl nucen k omezení výroby. Klidu ve výrobě použilo mnoho závodů, ležících uvnitř měst, ku přeložení továren mimo město, čímž bylo vyvoláno mnoho novostaveb přes nepříznivou konjunkturu. Sprostředkovatelny práce, na něž byly kladeny větší požadavky, opět prokázaly, že pro své těžké úkoly nedostačují. Mzdy následkem zdražování životních potřeb jevily spíše tendenci vzestupnou, aniž bylo třeba mnoho bojů. Stávek bylo provedeno 568, výluk 21. Zpráva opět obsahuje stesky na přetěžování živnostenských inspektorů písemnými pracemi, takže se nemohou věnovat svému vlastnímu úkolu — živnostenské inspekci. Prohlédnuto bylo 19.146 závodů ze 120.311, ze 14.260 továren 9126.

Na nedostatečný dohled živnostenských inspektorů na menší živnostenské závody stěžuje si Dr. Procházka ve svém pojednání o nemocnosti a úmrtnosti pražského dělnictva, uveřejněném v »Časopisu českých lékařů«. Počet dělnictva, přihlášeného v pražských nemocenských pokladnách, obnášel r. 1907 78.466 osob, z nichž onemocnělo 43·1 procent, a jich nemocnost stála 1,481.369·45 K. Nemocemi nakažlivými po odečtení chřipky onemocnělo 1·21 procent, v celé Praze pouze 0·16 procent. Tuberkulosou onemocnělo 2325, t. j. 2·96 procent pojištěných, z nichž zemřelo 391, t. j. 16·81 procent. Celkem byla tuberkulosa plic ve 42·79 procentech úmrtí dělníků příčinou smrti. Nejvíce onemocnění tuberkulosou je mezi dělnictvem živnostenským, jež pracuje v dílnách, požadavkům hygienickým naprosto nevyhovujících. Dozorčí orgány věnují svoji pozornost hlavně továrnám, kdežto na podniky živnostenské nemají času. Poměry dělnictva pražského jsou děsivé, úmrtnost jeho tyfem a tuberkulosou je dvakráte tak veliká, jako úmrtnost celopražská. Tomu nutno čelit rozumnou politikou stavební, která by umožnila rozřešení otázky bytové, působením na ceny potravin a vzděláním dělnictva.

*

Brněnská okresní nemocenská pokladna pokusila se sestavit obraz bytových poměrů brněnského dělnictva. Výsledek jejího šetření nepřináší bohužel ničeho nového, je to starý obraz bídy, objevující se po každém šetření tohoto druhu. Vyšetřováno bylo 179 bytů, v nichž bydlí 839 osob, z toho 342 dětí, z nichž pouze 41 je starších čtrnácti let. Vzdušný prostor všech bytů obnáší 6108·8 m³, průměrně na jednu osobu 7·28 m³. Jsou však také byty, v nichž připadá na osobu méně nežli 3 m³. Byty jsou vlhké, temné, záchody v bídném stavu, v jednom bytě užívá jednoho záchodu 39 osob. Ve většině bytů používá se kuchyně jako prádelny. Ježto nájemné je značně vysoké, až 28 K měsíčně, jsou přijímáni podnájemníci, v 75 bytech 152 podnájemníků. Ve všech prohlédnutých bytech je 365 postelí pro 839 osob. Výdělek obyvatelů těchto bytů nemohl být přesně zjištěn. Pokud to bylo možno, připadalo průměrně 18 K 73 h na osobu, z čehož bylo vydáno 17·62% na činži.

*

Český zemský spolek pro reformu bytovou vyvíjí záslužnou a v poměrech, v nichž je nucen pracovat, úspěšnou činnost. Aby odstranil hlavní překážku stavebního ruchu, nemožnost získání levné druhé hypoteční půjčky na rodinné domy, obrátil se na větší pojišťovací ústavy české se žádostí, aby dle vzoru belgických pojišťoven poskytly hypoteční půjčky na rodinné a dělnické domky ve spojení se životním pojištěním stavebníkovým. Stavebníkovi by stačilo, aby vlastnil 20% stavebního kapitálu, zbytek by půjčila pojišťovna, při čemž by se stavebník zároveň musil pojistiti na život do výše obnosu, poskytnutého nad pupilární jistotu; druhý způsob je, že by pojišťovna poskytla půjčku až do 80 procent stavebního nákladu, stavebník by se pak musil pojistit na obnos převyšující 50 procent stavebního nákladu. Pojišťovny by tímto podnikem ničeho neriskovaly, naopak by získaly dosti pojištěnců, a mohly by se vykázat aspoň jedním sociálním činem. U příležitosti posledního sjezdu

ve Vídni bylo beztak již poukazováno na to, že rakouské pojišťovny sledují výhradně cíle výdělečné, pro svoje sociální úkoly že nemají žádného porozumění.

*

Na valné hromadě spolku pro sociální politiku, konané ve Vídni, pronesl pozoruhodnou řeč profesor Weber. Poukázal na demoralisující vliv pensí a starobního zaopatření obecních zřízenců. Obce totiž často zneužívají těchto dobročinných zařízení, aby přivedly své zřízence v naprostou odvislost. Pevný muž se do služeb obecních nedostane, zvláště když ještě působí vedle vlivů byrokratických na přijímání do služeb obecních vlivy politické a protekcionářské. Má-li těmto neblahým vlivům býti čeleno, nutno přikázat právo přijímati obecní zřízence zvláštním neodvislým úřadům s paritétním zastoupením dělníků a obce. Potom teprve bylo by možno doufat, že se do obecních služeb budou hlásit lidé schopní, charakterní. Veřejní úředníci svým postavením nesmějí však pozbývat občanských práv, i právo na stávku jim musí být přiznáno, neboť stávka a boj jsou kulturní nutností. Referát prof. Webera byl přednesen na základě poměrů říšskoněmeckých. Ale tout comme chez nous! V Praze u magistrátu o přijetí do obecních služeb rozhoduje příbuzenství, na místodržitelství šlechtická visitka, v Plzni u státních drah Schreinerova visitka — všude, ve veřejném úřadě, kam se obrátíš o místo, ptá se sluha nikoli po tvé, nýbrž po visitce tvého protektora. Nemáš-li žádné, neohlásí tě vůbec, »pan rada nemá kdy«. Podle toho jsou také charaktery většiny veřejných úředníků: lidé slabí, zbabělí, plazící se před představeným, zpupní k podřízeným, veřejně nejloyálnější, potají nejradikálnější. A když se k něčemu došplhali, nafouknou se a mačkají ty, již jsou pod nimi. Případ německobrodského okresního hejtmana, rozkřiknuvšího se na učitele, jenž ho nepozdravil: »Klobouk dolů!« — je charakteristickým pro velikou část rakouského úřednictva. Jsou výjimky, jistě, ale kolik má odvahu neuposlechnout Havlíčkovy výstrahy: »Kdo ctí cara a je Vávra, může něčím býti; kdo nechválí, bude věčně jenom vodu píti.«?

*

Rakouská vláda jednak pro vlastní slabost, jednak z přesvědčení, že rakouští úředníci neodváží se »odbojné« činnosti, se posud o hnutí úřednické skoro ani nestarala. Pouze jednou odvážila se ukázat svým zřízencům železnou pěst, rozpustivši za Badeniho organisaci železničních zřízenců. Letos však, svedena asi příkladem Německa, kde úředník nesmí mít ani liberálního přesvědčení, připomenula svým zřízencům, že je nepřípustno, aby se o ochranu ucházeli u jiných činitelů, k tomu že jsou zde představení, kteří pečují o hmotné blaho svých podřízených. Nyní učinila na této cestě nový krok, zamítnuvši schválení stanov spolku »Český úředník«, s následujícím odůvodněním: »Dle ustanovení § 5. předložené osnovy stanov má býti účelem spolku »hájiti zájmy úřednictva«. Vzhledem k tomu, že členy spolku mohou býti c. k. státní úředníci, nelze ustanovení to, pokud se týká státních úředníků, připustit, poněvadž ku hájení zájmů státních úředníků jsou povoláni zvláštní orgánové. Zamýšlená činnost v tomto směru ne-

může tudíž spadati do oboru působnosti spolku, poněvadž by si spolek zamýšleným vlivem na tyto státní záležitosti osoboval autoritu moci výkonné.« K tomuto odůvodnění je třeba velikého umění, logického překrucování. Jakého druhu jest ochrana práv úředníků, provozovaná jejich představenými, vidno z úmyslu vlády, omezit jízdní výhody železničního personálu, opět po vzoru Německa. S takovým máslem na hlavě je přece jenom trochu domýšlivým připomínat personálu, že nemá míti jiných bohů, mimo slavnou vládu.

*

Ale že by obce naše neměly porozumění pro veřejné blaho, těžko tvrdit. »Právo Lidu« aspoň vyvrací tuto výtku, uveřejňujíc četnickou relaci, zaslanou okresnímu hejtmanství v záležitosti jisté prostitutky v Kostelci n. L. »Josef S. jest individuum, dané pod kuratelu pro marnotratnost, a aby zmíněný nepřipadl zdejší obci na obtíž, povolila zdejší obec jeho manželce tento bordel, a Anna S. musí svému manželu dávati snídani, oběd, byt a ještě 40 haléřů denně na večeři.« Květy naší samosprávy, chráněné privilegovaným volebním řádem do obcí!

*

V sociálním boji švédském nenastala během posledního měsíce žádná změna. Stávkuje posud 125 tisíc dělníků, vyjednávání byla přerušena. Dělnictvo nechtělo přistoupit na navrhovanou redukci mzdy. Ku přijetí jednacího řádu pro budoucí spory nemohlo dáti souhlas, poněvadž to spadá do kompetence odborového sjezdu. V nynější formě navrhovaný jednací řád nebude přijat nikdy, poněvadž by se jím oborové organisace zbavily všeho vlivu. Pro stávku bylo by třeba souhlasu tří čtvrtin zaměstnaných, důvěrníci nesměli by býti členy organisace, organisace byla by povinna hradit škodu zaměstnavateli stávkou způsobenou, požadavky to, o nichž žádná organisace dělnická nebude ani diskutovat.

*

Podobné choutky projevuje i rakouské »Sdružení zaměstnavatelů«, jež hodlá předložit říšské radě 5000 petic s podpisy 200.000 zaměstnavatelů, žádajících si zákona proti stávkám. V odůvodnění se praví, že »t. zv. koaliční zákon ze 7. dubna 1870 již nedostačuje ani na ochranu zaměstnavatelů při vykonávání jich povolání ani na ochranu dělníků, kteří při stávce jsou ochotni pracovat, proti terorismu a přehmatům dělníků, ponejvíce sociálně demokratickému vedení podléhajících... Úmyslem zákonodárcovým bylo, zrušit omezující ustanovení rakouského trestního zákona a umožnit dělníkům koalici za účelem vymožení lepší mzdy a lepších pracovních podmínek. Že zákonodárce neměl úmyslu na místo práva zavést jednoduše bezmeznou libovůli, násilí a terorisování dělníků za stávky pracovat ochotných, vysvítá z toho, že dotyčný zákon v § 2. prohlašuje všechny smlouvy tento účel sledující za právně neúčinné.... Na mnoha místech panuje názor, že vyjednáváním s vůdci organisací dělnických mohou býti v počátcích klidnou cestou odstraněny spory mezi dělníky a zaměstnavateli. Zkušenost však učí, že tomu není tak. Nepřihlížeje k tomu, že zaměstnavatel může přistoupit k vyjednávání jen tehdy, když se jedná o mzdu a jiné otázky, nikdy však,

když se jedná o zasahování do podniku nebo omezení disposičního práva zaměstnavatelova, znamenalo by stále uzavírati kolektivní smlouvy se sociálně demokratickými organisacemi přímo monopol pro ně k uzavírání smluv těchto. Poněvadž odborová organisace, nacházející se pod vedením sociálně demokratickým, je nejstarší, poněvadž volné organisace, jako křesťanskosociální nebo národněsociální nebo čistě hospodářské, jsou ještě velice mladé, následkem toho ještě slabší, nemají smlouvy s těmito uzavřené skoro žádné ceny, poněvadž příslušníci těchto organisací jsou vždycky od sociálně demokratických dělníků znásilněni. Takové smlouvy mohou ceny nabýti teprve tehdy, když bude provedena námi navrhovaná změna koaličního zákona, poněvadž teprve pak bude možno, aby i jiným než sociálně demokratickým organisacím příslušející dělníci mohli svou vůli volně a bez nátlaku uplatnit.« Navrhovaný zákon pak stanoví, že, kdo by jakkoli chtěl dělníka nebo zaměstnavatele rušit v právu, přijímat nebo zadávat práci, nebo kdo by k tomu působil boykotem nebo označováním za stávkokaze, bude trestán vězením od 14 dnů do tří měsíců. Podobný trest je za rozestavování stávkových hlídek. Kdo zastaví práci bez zákonité výpovědi nebo k tomu dá podnět, ručí za škodu, zaměstnavateli způsobenou a propadá trestu vězení od 8 dnů do jednoho měsíce. Donucování ke vstupu do spolku trestá se vězením od tří do 14 dnů. Vyhrožování boykotem závodu a veřejné pranýřování stávkokazů trestá se vězením od jednoho do šesti měsíců.

Nesvědčí o přílišné chytrosti pánů, hodlají-li předstoupit s takovýmto elaborátem před parlament, v němž zasedá 89 poslanců sociálně demokratických. Anebo jsou si toho také vědomi. a myslí si, »ut desint vires, tamen est laudanda voluntas«! *R.*

ŠKOLA.

Národní školství v Čechách ve stavu stagnace. — Úkoly klerikálního mužského pedagogia v Bubenči. — Školství v Německu na cestě pokroku, v Rakousku ve stínu reakce. — Vzrůst českého žactva v menšinovém území. — Násilnosti na českém školství dolnorakouském.

Národní školství v Čechách octnulo se následkem zavedeného systému úsporného po stránce vnější a tím přirozeně i po vnitřní stránce v nezdravém bodu stagnace. Školy rozmnožují se a rozšiřují jen v případech nejnezbytnějších. Veliké české obce, čítající mnoho tisíc obyvatelů, jako jsou Košíře, Michle a j., domáhají se na zemském výboru a správci zemského školství, kanovníkovi Burianovi, marně zřízení měšťanských škol, které jsou zřízeny v každé větší německé vesnici. Školy mající při svých základních třídách 2, 3 i 4 třídy pobočné (— vršovické školy chlapecké a dívčí mají na př. již po 19 třídách —) nejsou správou od sebe oddělovány, třídy jsou nesnesitelně přeplňovány žactvem, hygiena jejich jest následkem toho velmi ubohá (— v Praze a předměstích

bují již druhý rok v povážlivé míře spála a není ji možno dosud vykořeniti —), a vším tím ovšem trpí školní práce učitelská a snižuje se úroveň všeobecné vzdělanosti.

Vlivem úsporného systému v národním školství trpí v povážlivé míře sociální postavení učitelstva. Učitelská kariéra, možno-li to tak nazvat při dnešních poměrech učitelského postavení společenského, je u velké většiny v koncích na obecných školách již ve 13. roce služebním, kdy učitelé se domáhají základního služného 1600 K, které po celou, dnes 43letou dobu služební se nezvýší, a na měšťanských školách základním služným 2000korunovým, jehož učitelé se domáhají často i po dvacátém roce služebním.

Kandidáti i kandidátky učitelství dostávají místa po maturitě nyní jen v případech nejojedinělejších, jsou nuceni žádat okresní školní rady, aby jim povolily na školách bezplatné hospitování, a jsou šťastni, podaří-li se jim sehnati na několik měsíců bídně placenou výpomocnou službu za učitelské osoby onemocnělé.

*

A v těchto poměrech, kdy pro abiturienty ze státních pedagogií není při dnešním »špársystému« ve školství míst, nejvyšší vyučovací rakouská správa dává ochotně povolení ke zřizování pedagogií soukromých, klášterních. V Bubenči bylo otevřeno po prázdninách pedagogium školských bratří. Není pochyby, že absolventi jeho používati budou při domáhání se učitelských míst nejvlivnější a nejnemravnější společenské protekce římských kněží, a že sociální postavení abiturientů ze státních pedagogií zhorší ještě víc, nehledě ani k tomu, jak utrpí společenský pokrok, rozejdou-li se apoštolovat po českých národních školách učitelové, odchovaní protičeským duchem římským.

Jaké bude to vychování učitelů na klerikálních pedagogiích, prozradil dost neprozřetelně na klerikálním sjezdě královéhradeckém professor pedagogia Býňov. Slova jeho, nastiňující účel i plán soukromého vzdělávání učitelů na katolickém pedagogiu, stojí věru za zaznamenání.

»Vady, jež se vytýkají katolickým ústavům učitelek, jsou dvě: První spočívá v tom, že chovanky nejsou poučovány náležitě o politické situaci, že se jim nedají do rukou katolické časopisy, že se nenaváději k zakládání katolických organisací a spolků. Druhá vada jest, že se ředitelství dotyčných ústavů náležitě nepostarají o pevné sdružení všech absolventek svých ústavů tak, aby po nastoupení místa učitelského zůstaly neochvějně věrny svému katolickému poslání. K tomu třeba je především již v ústavě samém připraviti silnou organisaci katolických učitelek. To se může státi pomocí Mariánských kongregací, jež se zřídí v mezích školních zákonů (!) již v ústavě samém a pomocí centrálního časopisu, redigovaného prof. sborem samého pedagogia, který by vzdálené členky kongregace pojil, uvědomoval, o společné blaho a ideály bojoval, ke schůzím, sjezdům, exercicíím svolával atd. Všech těchto prostředků bude v katolickém ústavě ku vzdělání učitelů v Praze-Bubenči s veškerou péčí, opatrností a vehemencí po-

užito. Nad to vše bude postaráno též zvýšenou měrou o vyšší vzdělání učitelů ve všech oborech, k nimž připojí se obor nový — totiž moderní (!) filosofie, katolická apologie, moderní kontroverse a disputace, kterýžto předmět svěří se slovutnému učenci katolické university, prof. Ph. a Th. dru Kordáčovi. Učitelé katoličtí budou tím uschopněni ku přednáškám politickým, náboženským a jiným vědeckým; budou navedeni k zakládání organisací dospělých i mládeže a tělocvičných spolků. Budou působiti s dpp. katechety ruku v ruce ve škole i osadě.«

Věru, nejlepší plán k tomu, aby budoucí učitele připravil pro politické agitátory strany katolické a pomocí jich učinil národní školu místem nejpustějších politických rejdů. Ve státních pedagogiích bude kandidátům nadále vštěpováno mínění, že učitel má býti v obci nad stranami, v katolickém ústavě bubenečském kandidáti budou vzděláváni na klerikální korteše a bude jim podáván návod k tomu, jak výhodně by využívali svého vlivu ve škole ve prospěch sílení moci klerikální ve společenském životě.

*

Zatím co u nás v Rakousku jde se ve školství zpět, postupuje se v sousedním Německu na některých místech ku předu. Nejnověji bylo tu reformováno národní školství ve Virtembersku a v Sasko-Meiningsku. V prvním státě přijat byl sice sněmovnami školský zákon kompromisní, který však přes to proti škol. zákonu z r. 1836, ustanovujícímu duchovenský dozor nad školami, jest malým krokem ku předu. Maximální počet dětí na třídu snižuje z 90 na 60, dává tím podmínky k rozšíření školství a k vnitřnímu jeho zvelebení, rozmnožuje učebné předměty, zrušuje církevní dozor v první instanci a učitelstvu dává lepší zastoupení v místních školních radách.

V Sasko-Meiningsku novým školským zákonem, přijatým ku konci září, odstraňuje se škola konfesijní a zrušuje se jakákoli účast duchovenstva při školním dozoru. Veřejný tisk pokrokový uváděl s pochvalou řeč vrchního dvorního kazatele dra Grauea, který při projednávání školského zákonu dovozoval, že náboženství má býti záležitostí lidu, a že nepatří ani do školy, ani do státních záležitostí. Dogmatické vyučování nemůže míti v budoucnosti ve školách místa a volání naší doby musí vyznívati slovy: Pryč s konfesionelním vyučováním náboženství ve školách!

U nás v Rakousku spojeno je dosud nepřirozeně ministerstvo vyučování s ministeriem kultu, místa zemských správců školství ponechávají se zřejmým klerikálům, kteří jich výhodně využívají. Je-li to přirozenou věcí v zemi, kde klerikálové již ovládli, jako na př. v Dolních Rakousích, je to zcela nepřirozené v Čechách a na Moravě, kde klerikálové jsou v malé minoritě. Aby Morava nebyla za Čechami, kde školství svěřeno kanovníkovi Buriánovi se souhlasem Mladočechů i agrárníků, vyslala do zemského výboru k správě školských věcí zpátečnického agrárníka Staroštíka, místo pokrokového dra Budínského.

*

Letošní zápis do českých škol vykazuje všude téměř potěšitelné výsledky. V Praze klesl značně počet dítek, plnících školy německé, rovněž

v předměstích a jiných městech s německými minoritami. V Podkrušnohorsku při veškerém nátlaku se strany německé přibylo menšinovým školám českým přes 600 dítek. Na Moravě při bedlivém šetření Marchetových nařízení k Perkovu zákonu vykazuje zápis žactva v českých školách zvýšená čísla. Přírostky při školních zápisech jsou národnostně potěšitelné, pro učitelstvo však i žactvo znamenají při hrozném nedostatku a stavu místností, v území uzavřeném a při úžasné přeplněnosti škol a tříd žactvem, veliké ztížení školské práce a zhoršení dosažitelných výsledků. Veškeré úsilí české veřejnosti mělo by směřovati k tomu, aby se nedostatky, které překážejí zdaru školní práce ve školách menšinových, odstranily.

Nelze neuznati pravdy, že jsme částečně vinni na poměrech, které si dnes o bídě českého školství silněji uvědomujeme, a že naši lidé na místech o školství rozhodujících neplní dost své povinnosti. »Český Úředník« z 2. října obviňuje všechny přísedící zemského výboru z let 1861—1906, že nečelili germanisaci českých dětí, příslušných do Čech, ve vídeňském nalezinci, obviňuje autonomní členy zemské školní rady i zemské školní inspektory, že se nestarali dost energicky o to, aby zřizován byl potřebný počet českých národních škol, obviňuje pražské i předměstské městské rady, které soustavně a stále nestudují návštěvu mnohých zbytečných škol německých, obviňuje mnohá česká zastupitelstva, zvláště z vysočiny českomoravské, která platí zbytečně do Vídně za germanisaci českých nalezenců vyšší poplatky, a konečně mnohé úředníky, kterým plyne z toho zisk, jsou-li pokládáni za Čechy, což jim však nepřekáží, aby posílali své děti do německých škol.

*

Rakouští Němci vynakládají nyní veškeré úsilí k tomu cíli, aby v zemích i územích, v nichž počtem převládají, zbavili své neněmecké sousedy všech práv, která jim základní říšské zákony zaručují, nezadatelných práv na vzdělávání své národnosti přirozeným jazykem mateřským. Opřeni o vládu toho času zřejmě německou, neštítí se nižádných prostředků, ani nejnásilnějších k dosažení svých panovačných cílů.

Lex Axmann stala se v alpských zemích jejich nejpřednějším požadavkem, a vší silou a mocí svojí ženou vývoj rakouských věcí k tomu, aby jí dosažením nejvyššího potvrzení zjednali zákonnou platnost.

Na zemském sněmu dolnorakouském přijali pilný návrh, dle kterého má býti vymožena neprodleně sankce osnovám zákonů o vyučovací řeči na dolnorakouských pedagogiích. Vyučovacím jazykem na všech státních a zemí vydržovaných pedagogiích má býti němčina. Ostatní soukromé ústavy ku vzdělání učitelstva mohou dostati právo vydávati vysvědčení se státní platností jen tehdy, je-li jejich vyučovacím jazykem němčina. Zemský výbor se vyzývá, aby ustanovoval na příště na veřejných obecných a měšťanských školách dolnorakouských jen kandidáty a kandidátky, kteří jsou příslušní do některé obce dolnorakouské a kteří absolvovali učitelský ústav této korunní země s vyučovacím jazykem německým a vykonali na něm zkoušku dospělosti. Přijatým pilným návrhem vybízí se zároveň starosta vídeňský, by dal podnět k usnesení městské rady sídelního města, aby ustanovovala na veřejných školách vídeňských jen síly,

které jsou příslušné do některé obce dolnorakouské, absolvovaly pedagogium v Dolních Rakousích a vykonaly na něm maturitu.

Místodržitel hr. Kielmannsegg v odpovědi na pilný návrh posl. Luegra prohlásil sice, že zásadní stanovení vyučovací řeči zemským zákonem, které zrušuje právo vydržovatelů škol, aby byli slyšeni, jakož i právo zemských školních úřadů, aby učinily rozhodnutí, nesouhlasí s říšským zákonem o školách obecných, zaplašoval obavy dolnorakouských Němců poukazováním na rozhodnutí říšského soudu z 19. října r. 1905, jímž byla zamítnuta žádost vídeňských Čechů za zřízení veřejných českých škol z toho důvodu, protože v Dolních Rakousích, zejména pak ve Vídni, nebydlí vedle německého kmene jiné národnosti. jako národní kmenové, a poněvadž tam česká řeč není v zemi obvyklou, avšak radil zároveň, aby přezkoumány byly ústavně právní obtíže, které se stavějí v cestu při stanovení zásady o zákonném stanovení němčiny výhradným jazykem vyučovacím v zemi a ujišťoval, že vláda se zájmem hledí vstříc takové předběžné práci a že jest ochotna i nadále zachovávati veřejné školství v Dol. Rakousích na dosavadních osvědčených základech.

Jinými slovy řečeno, dolnorakouský místodržitel radí zemskému sněmu, aby odstranil formální závady, které se zákonu Axmannovu staví v cestu a slibuje jej po odstranění formálních překážek doporučiti ke schválení. Vážné nebezpečí potvrzení zákona Axmannova není odstraněno a záleží na politické bdělosti české delegace vídeňské, aby bylo trvale zažehnáno.

Křesťanští sociálové vídeňští neustávají ve svém běsnění proti vídeňskému českému školství, využívají své moci v okresních školních radách a uzavírají násilně třídy, zřizované v různých okresích vídeňských jako pobočky školy ve Favoritech. Nemají prý tyto pobočky povolení od okresních školních rad v příslušných čtvrtích vídeňských.

Mezi německými stranami politickými jedině německá strana sociálně demokratická zaujímá v otázce menšinového školství vídeňského stanovisko rozumnější, tolerantnější a snášelivější. V posledním čísle sociálně demokratické revue německé »Kampf« Dr. Bauer dovozuje správně, že každý národ má právo žádati zřizování veřejných škol pro své dítky i v obvodech, obydlených většinou příslušníků druhé národnosti, že však má býti při tom postaráno o to, aby se dítky naučily druhému jazyku. Otázka menšinového školství je otázkou vyučovací methody. Neposkytneme-li dětem příležitost, aby se vzdělávaly řečí, kterou ovládají, snížíme úroveň vzdělání. Tím se však poškodí mládež národnostní menšiny i většiny. Žádá-li se dnes již rozdělování mládeže ve školách dle duševních schopností, musí se tím spíše žádat rozdělení její dle mateřského jazyka. Dnešní škola národní musí být vyrvána z víru nacionálních vášní a musí býti zabezpečeno aspoň minimum duševní výživy mládeže všech národností rakouských.

Rakouští Němci však ve své velké většině příliš zpyšněli, příliš se cítí býti povýšenými nad ostatní národy rakouské, příliš také byli a jsou hýčkáni rakouskými vládami, než by uposlechli hlasu, který mluví k jich

citu humanity, k jich rozumu. Jde-li straně zpátečnické, jako je strana křesťansko-sociální, o to, aby se snižovala úroveň všeobecného vzdělání tím, že se odpírá mládeži druhé národnosti vzdělání mateřštinou, tož to lze již pochopiti, ale nepochopitelným zůstává, že zpátečnický princip vzdělávání mládeže jiným jazykem než mateřským mohou vyvěsiti na svůj štít německé strany svobodomyslné a pokrokové.

UMĚNÍ.

Malé město naše: staré, mizející; nynější bastard; venkovské město budoucí. — Pokroková resoluce III. sjezdu českých měst v Klatovech o úpravě měst po stránce esthetické, technické a zdravotní. — Výstavy: Mařákova, Marie Chodounské, výstava vazeb a ručně hotovených papírů barevných. — Pomník prvému tiskaři ruskému.

Malému městu věnován jest pečlivě vydaný trojsešit Stylu (č. 10. až 12.), měsíčníku pro architekturu, umělecká řemesla a esthetiku měst. »Rok od roku mizí před našimi nevšímavými zraky větší a větší kus osobitého a v sobě zcela uzavřeného světa, jenž ve všech svých částech a v každé svojí podrobnosti byl naprosto jednotným a spolehlivě upřímným výrazem kultury organicky vyrostlé a hluboce v duchu dobovém zakořeněné, opravdu z nejzajímavějších a z nejpříznačnějších v celém devatenáctém věku« — praví Arne Novák v úvodní stati »O malém městě«, v níž tvářnost jeho i všecek drobný bývalý život jeho se všemi jeho složkami vážnými i veselými, s veškerými jeho půvaby popisuje, líčí a vykládá, a vyslovuje tím povzdech všech lidí dobré vůle. Ale změna ta jest neodvratná; nový život — nové písně, nové tvary. Musí však býti změna zároveň zkázou? Škoda a další ještě nebezpečí jest v tom, že změnu tu dosud nikdo nereguluje, že ona valí se jako rozvodněná bystřina, podmílá a trhá, nedbajíc staré krásy, pěkné staré kultury, malebnosti i účelnosti. V stati »Nový život malého města« V. Tille obírá se touto změnou, vykládá ji a vysvětluje, jak vnikal a dral se do našich malých měst cizí průmysl, cizí obchod, cizí podnikatelstvo, cizí intelligence advokátů, lékařů, professorů, úředníků, učitelů. »A za tou záplavou obchodu, průmyslu, cizích myšlenek přitrhl celý proud nových pracovníků od dělných tříd až po inženýry a architekty a počal úsilně přetvořovat i vnější tvářnost města.« Na ní jeví se ten převrat nejnápadněji. Ti cizinci necítili lásky k městu, do něhož přišli těžit, a neprojevovali jí — »jsou jen dočasní dobyvatelé, kterým je lhostejno, co po nich zbude, až opustí ta místa, vábeni nepřemožitelnou silou vábivé přitažlivosti velkoměsta, je jim nevolno v těch malých domech, těsných ulicích i v starých výstavných budovách a zmocňuje se jich vášnivá horečka, odklidit památky starého, mrtvého života, zbudovat nová, pohodlnější a důstojnější sídla nového života, po svém vkusu — i nevkusu. Na těsný střed města připínají se nové čtvrti, do krásných, účelně vyměřených a vyzdobených front ná-

městí derou se nové, massivní památky, jež neslouží novým formám životním, hroutí se zanedbány nebo jsou odklízeny, aby nepřekážely novým plánům. Maloměstští reformátoři, kteří nedočkavě spěchají, aby otevřeli novému proudu cestu, ztratili sice již smysl pro onoho tvůrčího, uměleckého ducha svých klidných předchůdců, ale nenabyli smyslu pro nové umělecké formy — a tím méně jsou s to, aby hledali umělecké vyrovnání mezi starým a novým životem svého malého města. A tak vznikají z nejhorších odpadků velkoměstských myšlenek surové radnice, deroucí se do čela tichých náměstí, ozdobených stylisovanými průčelími slohů několika staletí, nemotorné besedy a divadla s ohromnými schodišti, vedoucími do zbytečných chodeb a holých, rozstrkaných sálů, přísterné pomníky, kasárnické školy, nemocnice stavěné na způsob továren, činžovní domy, dělnická kasárna, mrtvé ulice, končící do polí... a to vše omítáno a polepeno pleskanicí různých štukových, kamenných, dřevěných, kovových a cihlových »ozdob«, jak se právě co nejlaciněji dají sehnati. Místo starého, po staletí tiše rostoucího domácího umění, účelně se přimykajícího k domácím potřebám, nastupuje neomalené, sebevědomé neumění nezodpovědných podnikatelů, kteří stavějí o překot, po přání otců města, paláce nového života, nemajíce často ani potuchy, jak je prospěšně a účelně založiti a provésti, aby vyhovovaly novým potřebám. Základními dvěma rysy této překotné snahy po nových formách a sídlech je dravé úsilí po rychlém a hojném výdělku a bezmocná, pustá imitace čehosi tušeného, ne však cítěného, v životě velkého města. Není truchlivějšího pohledu nad onu výzdobu a uměleckou snahu v tomto novém tvoření se jevící, tak bezohledně tyčící zmrzačené karikatury a slátaniny různých modních i starých slohů, pomocí nádenicky vyráběných ozdob na budovách zakládaných bezhlavě na nejnevhodnějších místech podle nemotorně zkažených plánů. Sebevědomí tohoto nového vkusu odvažuje se tak daleko, že ohaví i umělecké památky starého života, pokud nemusily ustoupiti novým stavbám, a přizpůsobuje je těm mrzáckým formám nových výtvorů. Jako by hordy cizích, neznámých lidí náhle zaplavily opuštěná, mrtvá kulturní města a rozbíjely vše, co překáží jejich rozpínavosti, a budovaly mezi troskami, bez ohledu na to, co zbylo, svá nová, neforemná, neúčelná a nemotorná bydliště. Co zbylo z minulosti, nevyhovuje, pravda, účelně novému životu. Ale noví tvůrci nejen že nejsou s to, aby vytvořili nové a krásné formy života, když jim v daných bylo těsno — jsou dokonce šťastni a spokojeni, pyšni svým neuměním, nadšeni a opojeni projevováním své hrubé, bezcharakterné síly.«

To všecko jest, bohužel, pravda, a žádné silné slovo není dosti silné, aby označilo ty hříchy, které se pášou na našem venkově. Vymírají naše krásná malá města se svým osobitým uměním; ustupují bezcharakterním bastardům.

Jaká jest budoucnost malého města? Má býti odpadkem velkého města a jeho opičákem? V Anglii jsou řešení šťastnému nejblíže zakládáním zahradních měst. To jest ideálně krásné a praktické řešení (po návrhu Ebenezera Howarda, otištěném také v »Kráse Našeho Domova« IV., č. 1.), ale jakž je zevšeobecniti? Zajisté pozvolna bude se šířit porozumění

této hudbě budoucnosti a každá země bude si je přizpůsobovat svým poměrům.

Třeba tomuto porozumění napomáhat. Nynější trojsešit Stylu jest věnován hlavně našemu starému malému městu — mizejícímu. Devadesát pět illustrací je výrazným doprovodem a bohatou ukázkou, co krásy jest ještě dosud v našich venkovských městech. Takových sešitů mohlo by vyjíti ještě tucet a zajisté že také vyjde. Dosud zastoupeno jest v 95 obrázkových ukázkách 40 měst z Čech a pouze 3 z Moravy. Velice by prospěly ukázky odstrašující, ukázky z nynějšího rozmáhajícího se bastarda. Není to sice nejlepší methoda vychovávací, ale někdy jest úspěšná — zesměšnit to, čím se právě mnozí parádí. Tedy popis, vylíčení, výklad, a to pěkný, vystihující všecky stránky a složky života venkovského města a všecky změny jeho, by tu byl. Ale to všecko jest kulturní historie. Je to úvod potřebný, a jsme rádi, že je tak názorný. Teď čekáme však na jádro věci: chceme slyšeti nápravné slovo architektovo a chceme viděti nápravné návrhy jeho. Zachrániti umělecky venkov, město i vesnici, jest heslem celých řad architektů, umělců, učenců a vůbec osob veřejně činných v cizině; musí býti také u nás. Na takový trojsešit »Stylu« o moderní architektuře venkovské jako na pokračování vydaného již trojsešitu se těšíme.

*

»Třetí sjezd českých měst král. Českého v Klatovech ve dnech 21.—23. srpna 1909 konaný, pojednav o úpravě měst po stránce esthetické, technické a zdravotní, se zvláštním zřetelem k zachování starých památek, rázu měst a krás přírodních, doporučil tyto výsledky svého jednání:

»Co se týká úpravy měst po stránce historického vývoje, doporučuje, aby byl pořízen soupis památek historických, uměleckých a přírodních, dále aby byl zřízen stavební archiv městský, obsahující veškeré plány, fotografie, po případě i modely a kresby prací technických v tom kterém městě podniknutých; archiv budiž katalogisován a veřejně přístupný.

Co se týká stránky esthetické, doporučuje šetřiti těchto zásad:

Provádějí-li se celkové neb částečné úpravy měst, mají-li se postaviti nové skupiny budov, po případě provésti pouze jednotlivé stavby nebo adaptace a různé změny v městě, budiž vždy po stránce esthetické pamatováno na to: aby se neporušil novými úpravami ladný celkový obraz města z dálky; aby získány byly nové zajímavé pohledy na jednotlivé části města jak zevně, tak uvnitř, které by se k celkovému rázu a obrazu města harmonicky přimykaly a rythmus, rázovitost a jednotu stavby města nerušily; aby postaveny byly jednotlivé rázovité budovy, krásné ve svých poměrech, jednoduché ve výzdobě, které by se ladně připojovaly ku svému okolí, ať již původu starého nebo novějšího a tvořily s ním zladěnou jednotu; aby starých budov bylo co nejvíce šetřeno, poněvadž jimi zachovávají se při stavbě měst kulturně historické klenoty, které městu zůstanou vždy cennou ozdobou a nehynoucím svazem mezi kulturní minulostí, přítomností a budoucností. Jich zachováváním dává se podnět k zajímavým řešením celkové úpravy města a stanoví se jistá střediska, s esthetického stanoviska velevýznamná; aby byly zachovány všechny přírodní krásy a památky, jakož i drobné předměty historicko-kulturní; aby byla věnována úpravě

města zvýšená pozornost vůbec, jmenovitě rozšiřováním poznání zásad esthetiky v nejširších vrstvách lidových a účinnou podporou snah ochranných a okrašlovacích spolků.

Co do otázky technické — každé město mějž moderní a úplný regulační plán, jenž by šetřil všech požadavků historického vývoje města, ohledů komunikačních, hospodářských, zdravotních, technických, kulturních, uměleckých a sociálních. Stávající plány regulační buďtež zrevidovány, po případě doplněny nebo přepracovány. K revisi plánů budiž přikročováno vždy ve lhůtách asi 6letých. Kde se jedná o získání nových myšlenek regulačních, budiž vypsáno řízení soutěžné za účelem seznání a výchovy odborných sil a k podpoře vývoje stavitelství českých měst. Zhotovení plánu upravovacího budiž svěřeno toliko osvědčeným silám odborným. Dohled nad prováděním plánu budiž svěřen odborným městským úřadům technickým.«

Tuto resoluci vítáme s radostí. Znamenala by veliký pokrok. Jde jen o to, aby její krásná slova nezůstala slovy. Věříme, že jsou provázena dobrou vůlí. Ale trpká zkušenost i z věřícího činí skeptika. Bylo už mnoho krásných resolucí, byla zvolena i umělecká komise, která měla rozhodovati o tom, čemu slavné obecní zastupitelstvo dobře nerozumí nebo nač si dobře netroufá, a z dobrých znalců byla komise ta složena, ale — o čem umělecká komise se usnesla, aby se stalo, o tom slavný sbor obecní rozhodl, aby se nestalo. A poněvadž se tato hra nezdála umělecké komisi ani vážná ani mužná, vzdala se své činnosti... Svaz českých měst král. Českého jest tak vážná instituce, že podobná »hra« nebude se asi opakovat a že naopak využitkuje se všech dobrých sil ku povznesení našich měst.

*

Několik ctitelů díla Mařákova a jeho památky uspořádalo v Rudolfinum výstavu jeho prací — deset let po jeho úmrtí — — první soubornou jeho výstavu.

Se jménem Julia Mařáka, rodáka Bedřicha Smetany, spojeno jest obrození malířské akademie pražské. Mařák, proslulý už v cizině opěvovatel lesa, zvláště svými podivuhodnými uhlokresbami, svými cykly »Lesní samota« a »Lesní charaktery Rakouska«, povolán byl r. 1885 do Prahy, zároveň s Pirnerem, na malířskou akademii. Přejal její řízení a otevřel svou krajinářskou školu. A bylo hned cítit jiný vzduch. Tichý umělec osvědčil se znamenitým organisátorem, nehlučným, ale pevným, neúnavným; osvědčil se vzácným učitelem, jehož dobré rady při opravách žákům udělované mívaly skvostný refrén: »Jen hezky svobodně!« ... »Zkoušejte!«; osvědčil se, což bývá na světě ještě vzácnější, upřímným přítelem svých žáků, starostlivým o všecky, svědomitým ke všem, ochotným, obětavým. Stojí za přečtení při této příležitosti pěkná, radostná stať Fr. Kavána ve »Volných Směrech«, ročníku III. (1899), »Jul. Mařák ve vzpomínce žákově«. »Je-li působnost jeho pro celek blahodárná, stal se škole své otcem nejobětavějším,« čteme tam; i o hmotnou stránku u svých žáků se staral: »Přijal jsem vás; jsem povinen se také starati, abyste klidně mohli pracovat...« A tento vzácný člověk sám prý doma se svou rodinou měl dost starostí v boji o existenci. Prohlížíme-li na této výstavě, kolik

čísel jest v soukromém majetku vůbec, zvláště však v pražském, neunavíme se, bohužel, počítáním.

Po desíti letech tedy od jeho úmrtí — ne, z péra to nechce jít! Opravdový umělec, znamenitý organisátor, vzácný učitel a obětavý přítel svých žáků, a — prvá soubornější výstava jeho prací pořádá se deset let po jeho úmrtí!... »Jest cosi shnilého ve vašem citu a ve vaší chvále —« hlásí se hořce pozorovatelův dojem.

Výstava obsahuje přes 260 čísel, od prvé kresby Mařákovy z r. 1848, kdy mu bylo 13 let — »Chalupa« s označením »w Němčicích 25.7. 1848 Jul.« — až do posledních prací, nedokončených. Není v ní všecko, ale je toho mnoho. »Jediné nevyhnutelné přání« autora zmíněné stati ve »Vol. Směrech«, totiž »shromážditi všecka díla — mimo obrazy, kartony, leptané rytiny, obzvláště též nádherné studie přírodní, návrhy, skizzy — až po nejmenší kresbičku, všechno! a uspořádati u výstavě velikolepé a nanejvýš poučné, aby se poznalo, jaké to skvělé, křišťálové zrcadlo mysli odrazilo nesmírný celistvý a svrchovaně samostatný sen o kráse světa. Jinak bude všechno zoufale kusé a od národní spravedlnosti daleko« — toto přání milého žáka s veškerou duší svému mistru oddaného vyplnilo se, když ne úplně, tož aspoň slušně. Snad to, co jest z nejlepšího, jeho nádherné kresby hlubokých nálad, upřímného, oddaného a obdivného citu pro přírodu, pokud dá se ještě získati, neroztratí se v neznámu. Z olejových obrazů nejlepší jsou na štěstí v českých rukou.

*

U Topiče jest rovněž krajinářská výstava. Slečna Marie Chodounská vystavuje tam své mladistvé dílo — a to hned 64 obrazy. Není to neskromnost, nelekejte se; autorka jest skutečný talent.

Co z jejích prací, od prvého čísla počínajíc, příjemně mluví, jest opravdivost. Slečna nemaluje z módy, ani z dlouhé chvíle. Nezastavuje se rázem před něčím: »Á, to bych mohla malovat!« — tuto nahodilost přenechává asi amatérům fotografům, kteří nepřekročili ještě začátečnictví; jí příroda jest jedinou bytostí, kterou ona miluje všude a ve všem, a to oddaně, ba vášnivě. Vřelý jest její cit a upřímně vyjadřován její temperament. Odtud ta svěžest a čerstvost, síla a energie ve výrazu. Její barevný rejstřík je už dosti rozsáhlý a dobře ovládaný. Vedle jemně zladěného na př. »Stmívání« (Kvetoucí sad za soumraku pod řadou vysokých činžáků s osvětlenými okny, večerními reflexy malebně oživených a zteplených) visí obraz horské přírody »Pod Kočnou« s divokostí směle zachycenou, nebo »Horské jezero«, »V horském lese« se silným dechem horským. Vedle útulně, jinde zas tajemně osvětlených vnitřků, »Jizba« (figuralístkou však, zdá se, slečna není) a »Les z pohádky«, i veselé a hlučnobarvé výjevy: »Jaro v Praze«, kde její hromady květů jsou skutečnými květnými nánosy, jež štětcem s naprostou jistotou, lehkostí a vkusem nanáší, bez nápadné úmyslnosti a rafinovanosti; »Kolotoč«, »Jarmark v Jezersku«. Její vlčí máky, růže, bílé pivoňky, zvláště pak »Japonská růže« jsou procítěné, niterně prohřáté malby. A ve všech těch pracích cítit jednotnost, že z téhož zřídla vyvřely: z uměleckého nitra. Jsou ještě tu a tam místa jen barevně maskovaná, ale nepřevládají; pře-

vládá vážný a opravdový poměr k přírodě i k umění a časem prohloubí se jistě ještě více názor i cit i výraz.

*

V místnostech umělecko-průmyslového musea zahajuje právě Technologické a Umělecko-průmyslové museum výstavu vazeb a ručně hotovených papírů barevných. O její důležitosti promluvíme příště.

*

V Moskvě odhalili 10. října t. r. pomník Ivanu Fedorovu, prvnímu tiskaři ruskému. Jako diakon na Kremlu naučil se u dánského tiskaře umění jeho a r. 1564 vytiskl první knihu ruskou, »Apostola«. Ale písaři professionální poštvali proti němu lid a ten rozmetal a spálil první ruskou typografii. Fedorov utekl na Litvu, potom do Lvova a tiskl v cizině. Zemřel ve Lvově v hluboké bídě — on, který svým uměním tiskařským chtěl působiti »pro bratry své a bližní své«. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Josef Uher: Dětství a jiné povídky. (»Slunečnice«, knihovna »Noviny«, svazek druhý. Nákladem Grosmana a Svobody v Praze 1909.) — M. Jahn: Kosatce. Nákladem Moravsko-Slezské revue v Mor. Ostravě 1909.) — Jaroslav Svoboda: Naše Hakeldama. Verše. (Tiskem a nákladem Edv. Leschingra v Praze 1909.) — Antonín Hrůza: Ze svahů příkrých. Drobná prosa. (Souborného vydání spisů Antonína Hrůzy svazek první. Nákladem Meditací. 1908.) — Jan Spáčil-Žeranovský: Výše a propasti. Básně. (1884—1893.) Vydáno podporou fondu Julia Zeyera při České Akademii. (Nákladem J. Otty. 1909.)

V Josefu Uhrovi, v mladém věku zesnulém, literatura česká ztratila opravdového básníka. Paradoxní tato útěcha vždy bude se pojiti s knihou prósy, která jest jeho básnickým odkazem, Dětství a jiné povídky. Ne bez úmyslu asi ukončil ji povídkou Na Svratce — jest v ní dán výraz předtuše smrti. Čteme-li, jak zádumčivě volá k tichým břehům řeky, k tichým jabloním a stezkám, k tichému dni a klidné noci, jest nám, jako by člověk těžce znavený ukládal se k odpočinku po životě smutném, tesklivém. »Jediná dlouhá vlna — toť život! V ní slunce a listí. Ne listí růžové, ani listí květu jabloňového. To olše opadávají. A zdá se býti chladno. Čas před zimou ... Někdo by řekl: Čas před smrtí.« A přece odešel nerad, byť život byl mu jenom utrpením, od samého dětství. Autobiografický rys, jenž jest většině povídek podkladem, učinil je básnickým dokladem pro psychologii dětské duše. Vybavily se básníkovi dojmy neradostného dětství, odplývajícího ne po záhonech a lučinách, ale v šedém přítmí světnice, za úporné práce a studené bídy. Krutost její podtíná mladý život, který se dere ku předu, na slunce a k teplu, marně. Po letech dovede básník zachytiti nejvnitřnější záchvěvy ulekané duše, od skrytého stesku až k propuknutí vášnivého hněvu, jejž jí vnuká záhy procitlé

vědomí utrpěné křivdy a bezohledného bezpráví a vzdor s vědomím tím se probouzející. Bezradnost, tápání mladých let hotoví se k rozhodnému, uvědomělému činu, ale v poslední chvíli schoulí se mladá vůle a odhodlání, zakřikne takřka sama sebe. Naivní mysl a nevinná duše začínají chápati křiklavý kontrast mezi opravdovým citem a vnějšími malichernostmi. Uvažuje to mládí, jak vše jest docela přirozeno, jak náleží sestrojeno a všemu dána jest síla, kterou možno se říditi; svou sílu má řeka, svou sílu mají stromy, svou sílu mají mračna, té jediné jsou poslušny a v poslušenství tom jest jejich svoboda a štěstí — jistě tedy i člověk má svou vůdčí sílu — avšak hned na prahu života dojde k poznání, že to jest pouze krásný zvuk slov. I náladu bývalých smutných chvil básník dovede si vyvolati, chvil nekonečných a beztvárných, které obestíraly hlavu, »v níž ustavičně cosi měkkého padalo a sléhalo se, cosi teplého, dusného a žíznivého, vysušujícího ztrnulé maso těla v bílý křemen«, i okamžiků oddechu a úlevy. Pro dojmy své má básník výraz sytý, výstižný, při vší prostotě a nehledanosti vrývající se v pamět. Tak jest tomu nejen tam, kde vlastního života dotýká se přímo (Stav, Pětka, Svatý, svatý, svatý, Ohněm, Na prahu života), ale i v povídkách, které vypravují o životě jiných (Večerní romance. Otec, Přízrak, Velkonoční povídka), s dramatickou účinností. Kdyby Josefu Uhrovi bylo bývalo dopřáno z talentu svého těžit déle, mohlo v rozvoji české prósy přibýti o kapitolu více.

Je velký rozdíl mezi prósou Josefa Uhra a prósou M. Jahna, jak se jeví v jeho knize Kosatce. Také to jest kniha vzpomínek. Vzpomínka má u M. Jahna vůbec velkou důležitost v životě: jemu jest vzpomínka nejtrvalejším náhrobkem věcí, neviditelnou, duchovou podstatou, která přetrvá hmotu, posmrtným zpěvem všeho, co minulo. »Když člověk zemře, ještě i po letech vypravují si o něm za tichých večerů ti, kteří zbyli, on tane jim v mysli, jak chodil, jak mluvil, jak se kdy usmíval. Nic, nic jiného tu pro ně v pravdě nezůstalo, jenom ten krásný božský dar — vzpomínání.« Autorovi má býti vzpomínka náhradou za život, který selhal; přiznává se, že si života neuměl založit: zůstal navždy svoboden, bez krbu rodinného, odkázán na cizí lidi, cizí společnost; tak sestaral a nemá, čím by se v životě vykázal, leda že někdy se hrabe »v tom nedokončeném zdivu« a vnucují se mu dojmy dávno zažité, »v plné síle« těšíce jej, kdy mu jest těžko hleděti v budoucnost, od níž už nemůže čekati ničeho. I vzpomíná: professor, který si vyjel na měsíc na moravský venkov, aby sbíral lidové písně, zamiluje se, ovšem nešťastně, do dívky, jejíž zjev splýval v něm v představu o Muse zpěvu; sám nezdar svůj zaviní a myslí, že to snad proto, že byl příliš Slovanem, který rychle vzkypěl, a že jeho sok patrně nezvítězil ničím jiným než germánskou vytrvalostí; sokův pomocník za to dostal špičku na doutníky. V povídce Suché blesky žena po desítiletém manželství vzpomíná na své svobodné mládí, jak jinak bývalo než nyní, kdy přichází dítě za dítětem, dobrácký lhostejný muž se o nic nestará a chodí jenom s tchánem na ryby. A když autor vypravuje o Konci hory, jak část zničila vichřice a hned po ní přišel rozkaz klády pořezat a v brzku odvézt, vplétá v povídku lidovědnou stať o lesním duchu a milostpánovi, který hajnému chtěl odloudit ženu.

Z toho všeho stojí za trochu zmínky nanejvýš několik výjevů rodinných a poznání, že venkov není již, jakým býval. Jinak jsou to historky pravšední, sporé drobnůstky, u nichž vzpomínka vrcholí v tom, nač vzpomíná sesmutnělá matka: jak se sestrou běhaly na hříbky, jak přišly domů s plnými košíky, zarosené a zabrouzdané, jak se maminka s nimi vadila, že kazí šaty a obuv. Jsou to samí slabí, passivní lidé, jimž nedodají výrazu poznámky kantorské důležitosti, jako když professor podotýká: »Sledoval jsem pohyby obou a shledal, že Musa vesluje obratněji a pružněji než její bratranec, který činil správné, ale jakési odměřené pohyby veslem.« Nebo když praví: »Musa četla v mých myšlenkách a jak jsem shledal, úplně správně«! Z brusu nové jest přirovnání, že byl zpěvem jejím okouzlen jako jeden ze soudruhů Odysseových, již naslouchali kouzelným zpěvům Sirén, a velkým objevem, že »našel konečně jistou souvislost mezi její dovedností a svým plánem: sbírati lidové písně.« To všechno nezasluhuje žádného náhrobku, je to fádní jako deštivý den na zapadlé vsi. Stylisticky jsou prósy Jahnovy bezbarvé, nehledě k leckterým nesprávnostem. Nijak tomu nemůže býti omluvou, že k první z nich přičinil poznámku »Zápisky dilettantovy«.

Jistě se zavděčíme poznámkou, že N a š e H a k e l d a m a, jak sbírku svých veršů nazval J a r o s l a v S v o b o d a, znamená »naše krvavé pole«. Z knihy samé to nijak není patrno. Čekáme tedy, že básník bude chtít vyzpívat bolesti našeho života nebo že bol vlastní bude chtít zevšeobecniti jakožto bol českého člověka. I najdeme báseň, v níž pod dojmem německého průvodčího na hradě Točníku básník naříká: »Osudný na nás vložen prst — máme to z provazů nervy: — královské křeslo hadrů jen hrst, — pokladnu zžírají červi« (N á r o d s o b ě). Nebo báseň K o s t n i c k é t o p o l y, jež jsou prý jazyky, jichž »výzva rozdnělou dálavou prorve se burcujíc okamžik veliký«. Nebo pohled k Hradčanům vynutí básníkovi hrdé zvolání, že krásný je orel náš, i když se raněn zardívá v pocelech upířích (H r a d č a n ů m), ale také povzdech, že největší hrad náš jest rekem smutným (O p u š t ě n ý h r a d), a proč nad tím sídlem se zavřel krutě veliký den (M a l o s t r a n s k á p í s e ň). Tedy několik historických motivů, v nichž marně hledáme sílu a mohutnost. K nim se druží několik motivů lokálních a motivy nejčasovější, o bumlu a dekretu kutnohorském (D v o j í h e s l o, T ř i h l a s y), vyznívající v konvenční vlastenectví, a trochu ironie na německou kulturu. Co však má s naším utrpením činiti, když stařec doufal, že syn se mu vrátí z vojny, že se dočká statek i nevěsta, že však naděje ho zklamala? (K s t á r u). Nebo když v O d k a z e děd vnoučatům přeje, aby si dopřáli šťastné skočné při dudách, houslích a cimbále? V celku to autor dobře myslí, ale není básník, ani myšlenkově, ani formálně.

Nesnesitelná je kniha drobné prósy A n t o n í n a H r ů z y »Ze s v a h ů p ř í k r ý c h«. Aspoň jeden doklad budiž uveden. Úředník při dráze čte v novinách inserát, že dáma z lepší společnosti hledá kritika pro své dílo samoty (možnost sňatku je úplně vyloučena). Skokan se toho hned chopí, vypíše v sáhodlouhém listě svůj posavadní život, v němž není ani zbla pravděpodobnosti, tuší spřízněnost duší, neví však nic víc, než že ta žena chtěla ve svém obraze »V den šestý« docíliti téhož, co jemu se

nepodařilo, a že je na nejbližší stanici, i rád by ještě jednou »se chtěl vydati za fantomem, jenž jako svědomí vrahovo jej mučí, a zase v sladkých extasích jej unáší v doby prvního člověka zjevu«. A když se sejdou, »duše jejich stýkaly se v slunečních dálkách a jako stíny jejich těl i ony poddávaly se sladkému kouzlu spolupůsobení«. A když spatří její obraz, »vidí jej — člověka; pociťuje žeh jeho hledu, jak roztíná jím temna stínů, která střetla se s jeho pohledem; vítězí nad nocí lesů, nad hloubkou a šíří oceánů«. Zrak mu vlhne zanícením a lítostí, že tak vysoko nedospěl, s tou trýzní opustí svou hostitelku, načež sešili. Samá fráse a bombast, od názvů povídek (Fikce, Sen tichých samot, Výšky, Nebudu se báti tisíců) počínajíc, samá pravděnepodobnost, nesmyslná románovost, shánějící se po kosmopolitických dojmech při moři a na lodích, a činící psychologické přemety — kniha nesnesitelná.

Verše zesnulého J. Spáčila-Žeranovského »Výše a propasti« vyznačují se netajenou zálibou v katolickém kultu. Jsou však daleky toho, aby byly svědectvím promyšleného názoru na život, nejsou ani mystickým zanícením, ani nevzešly z vyspělého smyslu aesthetického. V celku jsou to pouhé parafráse biblické, v nichž není vlastního, individuálního pojetí, leda že při Ježíšově Vjezdu do Jerusaléma básník připomíná, že podobně lid valem se v cestu tlačí těm, kteří mu hlásají věčné pravdy písní, jen zatvrzelci že jim neuvěří; nebo cítí dobře muka Kristova na Golgatě, sám jest však více opuštěn, »neb na cestě, již zkrvaven se řítím, — mé líce nedotkla se ruka ženy«; Ježíš do Emaus jdoucí dává mu podnět k poznámce, že genius často nepoznaný mezi lidem dlí a jeho rány snáší; ve velebném pánu (U oběda), který žencům sám nosí plné mísy, spatřuje dokonce Krista, jak kdysi posluhoval apoštolům, jakož vůbec kněz mu jest něčím neobyčejným: hrabě pokládá si za velikou čest, že mu přijel otevřít sám pan farář. V tomto přibarvení motivů není jistě nic nevšedního a nic moderního. O básníkově zbožnosti jsme však přesvědčeni (Maxův Kristus), také o opravdovosti jeho citů milostných (Liber amorum). Několik motivů přírodních nepovznáší se nad průměr (Večer v podletí, Zpěv obilí), formálně vyhraněny verše nejsou. Máme však dojem, že Žeranovský pojímal úkol básníka s vážností. —*cjč*—

Poučná:

Dr. Otakar Kádner: Dějiny pedagogiky. Díl I. — N. K. Miljukov: Očerki po istorii rússkoj kultúry (Obrazy z dějin ruské vzdělanosti.) — Dr. Josef Kratochvíl: Záhada boha ve filosofii antické. — Dr. Čeněk Zíbrt: Nápisy ze staročeských štambuchů a památníků až do doby probuzenské.

Dr. Otakar Kádner: Dějiny pedagogiky. Díl I. Do konce středověku. (Nákladem Dědictví Komenského.)

Naše školství — mám na mysli školy obecné — je hodně pokročilé. Snad v žádném jiném oboru není tolik ušlechtilého zápolení a rozmachu po zdokonalení jako zde. Důkazem tolikeré a tolikeré časopisy učitelské

a všechny ty spisy pedagogické, které v posledních letech byly vydány, ať již nákladem »Dědictví Komenského«, ať jinde.

Do tohoto zdravého ruchu jako nevyhnutelná součástka zapadají Kádnerovy Dějiny pedagogiky. Představme si studujícího filosofie bez dějin filosofie a představme si kohokoli, kdo se jen trochu vážněji chce obírat vychovatelstvím a školstvím, bez dějin pedagogiky! Ba, neměli bychom si ani jediného učitele myslit bez této hlubší znalosti historického vývoje.

Proto Kádnerovy Dějiny pedagogiky, které vznikly z autorových přednášek na universitě a jež jsou v prvé řadě určeny posluchačům universitním, značně poslouží našim učitelům, ba poslouží i laikům. Učiteli podají spolehlivý obraz všech těch různých fasí a method vychovatelských, jimiž lidstvo prošlo, a podeprou tedy jeho praxi bezpečným podkladem, laikovi pak poskytnou zajímavý, obohacující výhled na kus kulturního vývoje lidstva.

Prof. Kádner v Úvodě také na tento význam Dějin pedagogiky poukazuje. Vykládá, že dnešnímu stavu školství nelze rozuměti bez znalosti toho, jak se organisace školy i názory o úkolech a předmětech výchovy vyvíjely v minulosti, a dovozuje, že školství je stejně jako umění, náboženství a věda jenom výsekem z velkého okruhu lidské kultury.

A tak v jeho knize konáme zajímavou a poučnou procházku od nejstarších dob až do konce středověku. Počínáme národy nekulturními, kteří nemají ovšem výchovy ve smyslu našem jako systému názorů, zřízení a zvyků určitého druhu, ale mají výchovu sui generis, výchovu primitivní a zpravidla neuvědomělou (methodou je tu neuvědomělá imitace!). Od nich dostáváme se do Orientu, k pedagogice orientálních národů, především k Číňanům, jejichž výchova je mechanická, vnější a neživotná, přeceňující práci a význam paměti a svou uniformovaností a policejním systémem zkoušek potlačující v zárodku každou originalitu. Zastavujeme se u Indů, u nichž posvátné knihy (Vedy) jsou základem učení, přecházíme k starým Peršanům, kteří kladli důraz na výchovu tělesnou a výcvik válečný, dostáváme se k Chaldeům i Assyrům, pak k Egypťanům a konečně k Židům. Jsme dobře poučeni o rázu výchovy těchto jednotlivých národů a máme uvedenu příslušnou literaturu. Pak následuje výchova řecká a římská: výchova řecká čelící k harmonii těla a duše, k tomu, aby člověk byl nejen na pohled tělesně šťastný, nýbrž i duševně, vniterně, ethicky mravný, výchova pak římská, mající za základ vážnost, přísnost, vojenského ducha a disciplinu a prostá smavé veselosti a harmonické uhlazenosti řecké. Prof. Kádner rozvinuje tu před námi postupně obrazy. Sestupujeme takřka přímo v střed života řeckého a římského a názorně se poučujeme o pedagogice Řeků i Římanů za různých období. To je právě i velikou předností jeho knihy, že není psána suše, mrtvě a těžce, nýbrž svěže, formou i laikovi přístupnou. A ovšem vedle praxe vychovatelské předvádí se nám v této části i theorie pedagogická, takže se zde seznamujeme se všemi hlavními představiteli řecké i římské a později i středověké výchovy, o níž se dále pojednává, počínajíc školami klášterními a katedrálními, a pokračujíc výchovou rytířů a žen, scholastikou, vznikem

universit atd. Svazek končí charakteristikou vzdělání na konci středověku a bohatým seznamem literatury.

Druhý díl dle předmluvy pojedná o pedagogice do konce XVIII. stol., třetí věnován bude době nejnovější. V tomto posledním díle bude zahrnuto i české školství. Tu vlastně vstoupí autor na půdu panenskou a bude se musiti prodírati trnitou cestou pramenů. Ale vykoná kus záslužné práce, práce nejen vědecké, nýbrž i v širším smyslu prospěšné a kulturní. *H.*

Óčerki po istóriji rússkoj kultúry (Obrazy z dějin ruské vzdělanosti). *N. K. Miljukov.* Díl III., Petrohrad, 1903, str. 424.

Vzbudil-li I. a II. díl spisu Miljukovova zaslouženou pozornost vzdělaného obecenstva českého v českém vydání Laichterova Výboru nejlepších spisů, není pochybnosti, že díl III. bude míti do sebe ještě více zajímavosti. Jednať se v něm o základních otázkách národního a sociálního života od XV. až do XVIII. stol. To, co bylo vybudováno teprve ve stol. XIX. a dosahuje uskutečnění ve věku XX., tedy v naší době, má zde výklad, jehož pragmatika je bezpečná, systematika jasná a forma živá. Jakkoli jsou tu otázky velmi spletité, temata čistě teoretická a prameny často kusé, přece podařilo se Miljukovu zbudovati dílo, jež vrhá mnoho světla do temné doby osvícenské, v níž vedl se ideový boj nových názorů se starými řády a při tom se přestřelovalo s obou stran, neboť celá řada dnes propracovaných a jasných pojmů literárních, náboženských, filosofických, sociálních, národních a j. tonula tenkráte v mlžinách a byla namnoze pouhými hesly obou táborů. Slouží tudíž i pro lepší poznání naší minulosti a zejména teresiánské a josefínské doby, když se seznámíme s vývojem myšlenkovým v příbuzném a rovněž probouzejícím se současně s námi národě ruském, neboť při posuzování cizího jest dána možnost větší objektivnosti, nežli při posuzování svého.

Obsah díla dělí se ve dvě části: v I. vykládají se »nacionalistické ideály organické epochy a první pokusy jejich kritiky«, načež v II. líčí se »oficiální vítězství kritických prvků nad národnostními«.

Zajímavo, jak Miljukov kriticky rozbírá vnější a vnitřní politiku Petra Vel. a ukazuje na dosavadní nepřesné oceňování činnosti velikého panovníka, u něhož i chyby vykládány za geniální počiny. Správně staví v tuto dobu mezník mezi starší a novou vzdělaností a ukazuje sociální ráz nové kultury a teoretický zápas nového světového názoru v literatuře.

Veliký panovník měl malé epigony a jeho dědictví v rukou jeho milců, aristokratické oposice a dělných cizinců nemělo již oné pevné opory. Také nastal novou kulturou patrný rozdíl mezi vyšší společností a ostatním lidem; neboť nová vzdělanost stala se majetkem pouze horních vrstev, dolní ji buď ani nepoznaly nebo v ní spatřovaly dílo antikristovo. Znenáhla teprve razila si cestu do sídel venkovské šlechty. Život neubránil se pokroku a marně Posoškov snaží se o obranu dřívějšího »duchovního života« proti rozmáhajícímu se »životu světskému«. Vzniká inteligence a rozvíjí se na základech cizí literatury, a názor nový nachází obhájce

v Tatiščevu. Tu také vznikají první zárodky politického myšlení v ruské inteligenci.

První pokolení ruské inteligence snaží se o oživení vydavatelstva knih, kladou se základy divadla a žurnalistiky, kterého ruchu účastní se zvláště studující mládež. Miljukov ukazuje, jaké proudy vládly za Alžběty, jaká byla nálada ve vzdělanostních kruzích, jakých prostředků se užívalo. Líčí význam přeloženého románu na šíření nových myšlenek a ušlechtění mravů společenských. Jak po nezdaru petrovského divadla ujímají se ho znovu kadeti, z čehož vzniká zápas mezi oběma, ale druhý vítězí. Stejnou účast jeví studující mládež v prvotinách žurnalistiky, při čemž s počátku jest jí vodítkem v sestavování článků poučných abstraktní mravouka, ale brzy seznává nutnost sbližiti se s praktickým životem a rozbírati praktická temata. Tím i v názorech filosofických nastává změna, a temata berou se z praktické filosofie opouštějící mlhavou půdu metafysiky. Vadou většího a rychlejšího rozvoje tohoto slibného začátku bylo nepatrné rozšíření časopisů.

Hned v následujícím oddílu Miljukov líčí »rozšíření kritických ideí osvícenské filosofie a jich první přizpůsobeni k životu«. Vstupujeme tím v nejzajímavější dobu kulturního života ruského — v dobu Kateřiny II. V ní položen základ společenského sebevědomí, v ní kladeny pevné základy literatuře a školské vzdělanosti, v ní učiněn alespoň pokus o součinnost panovníka s národem v zákonodárství na základech humanitních, zkrátka činnosti Petrově měla býti dána touto dobou duše. Plných 200 stran věnuje spisovatel této době, místy až s dramatickou živostí líčí srážky a zápasy císařovny s protivníky, místy neúprosné kritice podvrhuje úmysly a obmysly stran, slabosti a chyby, fantasii a skutečnost, takže se čtou mnohé části jako zábavný román.

Ale i v další části kniha, jejíž překlad právě se tiskne, je plna zajímavých momentů a dějů, podávajíc velkolepou stavbu duchového vývoje života ruského a také i klíč k porozumění nynějším neutěšeným poměrům Ruska. *V. D...*

Dr. Josef Kratochvíl: Záhada boha ve filosofii antické. V Praze 1908, Knihovny nového věku sv. II.

Typická ukázka moderní katolické literatury, vydaná před tím ve formě článků v Hlídce a České Mysli. Z bohaté literatury příruční i speciální o dějinách řecké filosofie vybráno vše, co má nějaký vztah k vývoji náboženského myšlení a cítění a připojeny k tomu — často dosti vnějšně — všeliké výklady metafysické, noetické, ethické atd., při čemž »kritika«, pokud vůbec se podává, nese se ovšem v duchu katolickém. Tím směrem probrána filosofie řecká před Sokratem od dob Thaletových a potom hlavní pozornost věnována přirozeně Sokratovi, Platonovi a Aristotelovi, načež dost již povrchně dotčeno doby poaristotelovské; nejvíce se autor zdržel rekapitulováním antických důkazů existence boží a jmenovitě výkladem o tom, jak v této věci čerpala z Aristotela středověká scholastika. Práce sice jeví píli a znalost literatury — dle všeho autor tuto i jinde využívá jmenovitě hojně literatury italské a protože spisy toho jazyka u nás nutno vesměs si opatřovati soukromě, nelze ani kontro-

lovati rozsah a povahu této závislosti autorovy — ale samostatných výsledků nepodává pražádných a i kritické ocenění je přirozeně více než jednostranné. Že autor všude — i v antice — píše Bůh s velkým písmenem, že po způsobu Hlídky říká výchov (místo výchova), že do antiky zas a zas přenáší ledacos, co je vlastně myšleno ne-li moderně, tedy aspoň novověky, že svůj spis věnoval »vysoce urozenému pánu Leop. hr. ze Sternbergů a vysoce urozené jeho choti« atd., připomínám jen mimochodem. *Kd.*

Dr. Čeněk Zíbrt: Nápisy ze staročeských štambuchů a památníků až do doby probuzenské. Sbírka první. V Praze, nákladem J. Otty, 1907. (Světové knihovny čís. 593—4.)

Ze starých památníků či štambuchů, jaké si s oblibou od stol. XVI. pořizovali šlechtici, učenci, měšťané a jmenovitě dámy urozené, dále z tištěných sbírek toho druhu, z nápisů v síních, jídelnách a jiných částech budov, konečně i z knih úředních, zemských, městských a soukromých vybral tu neúnavný náš historik starých kulturních památek pozoruhodnou anthologii literárních produktů dosud neprávem vůbec zapomínaných a nedoceňovaných: nápisy, hesla a devisy, k nimž připojeny analogické zápisy i z dob našeho obrození až asi do let padesátých XIX. stol. Na pohled vznikla tak snůška velmi pestrá a docela nesoustavná, ale kdo v ní číst umí, shledá i tu kus retrospektivy na český život. V starších dobách převládají hesla zbožnosti a pohlavní lásky, často dost frivolní, v stol. XVIII. hlásí se prvky názorů humanistických a osvícenských, konečně v XIX. stol. cele ovládá vlastenecké zanícení a boj za vlast. Nejzajímavější partií jest rozhodně otisk památníku Anny Vitanovské z Vlčkovic z r. 1631 (str. 92 n.) z rukopisu musejní knihovny, obsahující milostné básně skládané úplně v duchu tehdejší francouzské galanterie, plné sentimentality milostné a špatně tajené vášně. Také kus české duše z dob dávno zapadlých. *P.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Třetí duma ruského carství zabývala se letos vládní předlohou zákona o svobodě víry.

Tato předloha a celé jednání o ní v dumě zasluhuje zvýšené pozornosti celého pokrokového světa. Rusko je posud přes výnosy ze 17. dubna a 17. října 1905 zemí náboženské nesvobody.

Ruské časopisectvo, jmenovitě vládní, sice prohlašuje často a velice chlubně, že v Rusku vládne rozsáhlá volnost ve věcech víry, skutečná tolerance; ukazuje se na řadu chrámů pro »cizí konfesse«. na hlavní jedné třídě hlavního města Petrohradu, na Něvském prospektu, ale posud není řídkým zjevem, že duchovní církve, státem tolerované, bývá žalován pro některý náboženský úřední výkon a trestán.

»Náboženské manifesty« z r. 1905 obsahovaly a poskytly jenom skrovný úlomek práv jednotlivým konfessím. Již název

sbírky, »statut pro cizozemské konfesse«, sám naznačuje, a duch i litera celého zákona potvrzuje, že jediná církev, ruská orthodoxní církev je církví státní, privilegovanou, vládnoucí, které zůstal rozhodující vliv na úpravu právních poměrů církví ostatních a v jejímž zájmu se dějí veškerá správní i soudní rozhodnutí a opatření. Řecká orthodoxní církev jest historicky, ale uměle spojena se státem a spojována též s národností: řecká orthodoxní církev je církev ruská, a podle toho analogicky evangelické církve jsou německé, katolická je polská, gregoriánská je arménská atd.

Státní a privilegovaná církev jest orthodoxní. Ale k ostatním nezaujímá stát postavení stejného. Lze tu stanoviti určitou stupnici přízně a nepřízně: na druhém místě po řecké stojí skupina, skládající se z církví římsko-katolické, arménské a evangelické (lutherské a reformované): třetí místo zaujímají mohamedáni, židé, drobnější protestantské sekty a pohané — ty jsou tolerované; netrpěni, nýbrž pronásledováni jsou rozkolníci, to jest odpadlíci od církve řecké (jest příznačno, že vláda se chová daleko příkřeji k těm, kteří od státní církve odpadli, než k těm, kteří k ní nikdy nenáleželi). Ostatní náboženské společnosti, mezi nimi starokatolíky a anglikány, ruský stát vůbec nebere na vědomí, zákon se o nich ani nezmiňuje.

Ruské poměry politickocírkevní jsou v jistém směru příznačné pro poměr mezi státem a církví ve všech zemích: nejméně vlastní, vnitřní svobody a samosprávy má ta církev, kterou stát zahrnuje svou největší přízní, totiž sama vládnoucí a všemocná církev řecko-orthodoxní. Osvědčuje se tu frappantním způsobem pravda též jinde zakoušená, třeba ne v takové míře, totiž že objetí státu dusí církev.

Orthodoxní církev sice má neobyčejný vliv na celého ducha ve státě a na jednotlivé projevy státního života, ale platí to plnou ztrátou vlastní svobody. Uvedeme příklady: státní církev ruská nemá svobody, ani možnosti voliti své duchovní; církevním jměním nevládne; skutečné organisace ve sbory nemá; správu vnější i vnitřní vede nejsvětější synod, orgán vlastně nekanonický; vrchní prokurátor synodu jest osoba světská a jemu přísluší pravomoc zmařiti jakékoliv usnesení synodu, on jediný má za církev přímý a tudíž rozhodný, informativní styk s mocnářem; příslušníky státní církve jediné zahrnuje stát takovou péčí, že jim zákonem, pod přísnými tresty zakazuje a zamezuje přestup k jiné konfessi.

Není tudíž divu, ač na první pohled překvapuje, že vlůně státní, favorisované církvę samotné hýbe se touha po větším uvolnění a po nabytí jisté samosprávy: orthodoxní církev ve svých lepších lidech si přeje setřást tísnivé poručenství synodu a nahradit je správou patriarchátu, jejž zrušil Petr Veliký, právě v zájmu sesílení státní moci, vladařovy samovlády.

Vládní manifesty z r. 1905 jsou začátkem rostoucí svobody. Na jejich základě vypracovalo ministerstvo vnitra obšírnou předlohu zákona a odkázalo ji projednati v dumě.

Předloha obsahuje deset oddílů:

1. První jedná o právu přestupu. O tomto odstavci pojednáme obšírněji, poněvadž byl v dumě probrán a bude uzákoněn ve třetím čtení letos na podzim. Za základ béřeme ne vládní předlohu samotnou, nýbrž znění poněkud pozměněné v komissi o 34 členech, v níž zasedali zástupcové všech frakcí, totiž 20 řecko-orthodoxních, 4 římští katolíci, 3 protestanti, 2 židé, 2 mohamedáni, 1 starověrec, 1 mennonita, 1 molokán, pod předsednictvím nejprve biskupa Eulogia, potom, po jeho resignaci, okťabristy Kamenského.

Práce v komissi nebyla hladká a snadná. Synod ústy duchovních v komissi trval na tom, aby vše zůstalo v dosavadním stavu. Své požadavky vyložil v dobrozdání, ve kterém dovozoval, že řecká církev zachovala a zachovává pravé a čisté křesťanské učení a za své zásluhy o stát zasluhuje odměny; upozorňoval, že státní základní zákony dovolují jen řecké církvi propagandu. (Tento paragraf trestního zákona byl při rovnosti hlasů dirimujícím hlasem předsedy Eulogia podržen, ač před tím zásadně, theoreticky bylo právo propagandy přiznáno též jinověrcům!)

V konečné úpravě komisse pro dumu obsahuje první odstavec o přestupu tato ustanovení:

a) Osoba, které je 21 let, má právo přestoupiti ke kterékoli konfessi, pokud příslušnost k ní není podle zákona trestná; neplnoleté, alespoň k manželství oprávněné osoby (muži 18letí, ženy 16leté) smějí přestoupiti jenom se souhlasem rodičů, poručníků nebo kurátorů; děti, kterým není 14 let, při přestupu rodičů přestupují též s nimi; synod žádal, aby přestupující od státní církve byl po 40 dní varován a napomínán a musil předložiti průkaz, že tento pokus byl bezvýsledný, ale tento požadavek byl zamítnut; rovněž však byl zamítnut požadavek druhé strany, aby osoby mezi 14. a 21. rokem věku směly přestoupiti se svolením rodičů.

b) Přestup k jiné konfessi ruší vzájemná práva a závazky mezi církví a vystouplým. (V tom bude tedy Rusko brzy dál, než Rakousko, kde nad vystouplými kněžími posud trvá pravomoc římské církve, aspoň v jednom bodu, za pomoci státu!)

c) Všecka podání o přestupech jsou kolku prosta. Přestup platí po uplynutí 40 dní od podání; výjimka je možna jen při těžké nemoci přestupujícího.

d) Tomu, kdo chce přestoupiti k jiné konfessi, jmenovitě k řecko-orthodoxní církvi, nesmějí býti činěny překážky.

Bezkonfessijnosti předloha nezná; tento pojem, důsledek svobody svědomí, byl v komissi zamítnut velikou většinou, stejně jako v dumě, kde ji navrhovali sociální demokraté.

2. Druhý odstavec se týká poměru státu ke konfessím (s vyloučením židů) a privilegiím řecko-orthodoxní církve. Odluka církve a státu se nepřipouští. Car, carevna a následník musí býti členy státní církve. Svátky orthodoxní církve jsou státním svátkům rovny, její duchovenstvo má přednost před každým jiným. V říšské radě musí býti církev zastoupena.

3. Třetí oddíl mluví o svobodě kultu a staveb bohoslužebných místností. Činí se rozdíl mezi veřejnou bohoslužbou a

soukromým shromážděním: veřejné bohoslužby podléhají zákonu o veřejných schůzích a musejí být ohlašovány; soukromé schůzky k účelům zbožným jsou volny. Svolení ke stavbě chrámu uděluje guvernér, ne více duchovní vrchnost, eparchát, jako dříve.

4. Čtvrtý odstavec jedná podrobněji o jednotlivostech, které se týkají náboženských společností.

5. Důležitý jest oddíl pátý o právech rodinných. Jím se upravuje sňatek smíšený a konfessijní příslušnost dětí ze smíšených manželství. Rodičům se dává právo určovati konfessi dětí. Zrušuje se platnost tak zvaného reversu, t. j. písemného slibu jednoho z různověrných nupturientů o výchově dětí v konfessi druhého při sňatku. (Proti tomuto zrušení postavil se synod, takže toto ustanovení bylo již ministrem odvoláno, pak zase předloženo, a nyní znova odvoláno k nové úpravě. Synod žádá, aby při smíšených sňatcích revers zůstal v platnosti a vždycky musil být dán ve prospěch státní církve. Ostatně prý smíšené sňatky odporují dogmatu a jsou nepřípustny.)

6. Šestý oddíl se týká zákonů, které z konfessijní příslušnosti státních občanů vyvozují výhody a nevýhody rázu politického a občanského. Tyto zákony se mají zrušiti; ale omezení, týkající se židů, zůstávají v platnosti.

7. Různé otázky podřízenějšího rázu.

8. Legalisace smíšených sňatků se členy orthodoxní církve, které před r. 1905 musily být uzavírány podle obřadu orthodoxního, ale byly jinak uzavřeny, a proto zákonem neuznávány.

9. O sektářích řecké církve, jmenovitě starověrcích.

10. O Marjavitech.

V takovém stavu je otázka rozšířené náboženské svobody, pokud o ní pracovalo ministerstvo vnitra a komisse dumy. Uzákonění její závisí na rozhodnutí dumy a na sankci carově. Vláda sama, jako celek, není příznivá vyhlídkám na plné uzákonění. Předseda ministerstva Stolypin v dumě vyslovil se na př. proti svobodě přestupu. Ohlásil, že říšská rada a car, jakožto strážcové orthodoxní církve a jejích dogmat, musí napravovati chyby dumy a nepropustí zákonů o toleranci, ač přece car sám nařídil vládě, vypracovati a předložiti dumě tyto návrhy.

Jsou obavy, že vláda pod nátlakem a za služby církve zavede všeliká omezení. Stolypin prohlásil na příklad, že duma může v mezích své kompetence uzákoniti možnost přestupu. Ale způsob jeho stanoviti náleží prý již do práv církve. Pak by však prakticky synod mohl právo přestupu učiniti skoro illusorním.

Říšská rada stojí pod vlivem synodu. Nový vrchní prokurátor Lukjanov prohlásil v programové řeči v březnu, že parlament nemá práva sáhati na praerogativy synodu. Práce v dumě a jejích komissích jsou prý a mohou být jenom předběžnými poradami. Ohlásil krajní odpor konservativní většiny v říšské radě proti návrhům dumy. Církev prý dovede čeliti nežádoucím choutkám zákonodárného sboru.

Takovéto prohlášení generálního prokurátora nejsvětějšího synodu, osoby od dob Pobědonoscevových u cara nejvlivnější, dává tušiti, že cesta

k dosažení plné svobody bude ještě dlouhá, těsná, krušná a trnitá. Každá velká myšlenka vyžaduje práce, bojů, obětí. Tím více tak veliká, ač tak stará, přece ještě neprovedená myšlenka, jako je svoboda svědomí v prostředí tak zpátečnickém a bouřlivém, jaké jest právě a bez odporu ještě dlouho bude v Rusku. Náboženskou svobodu musí, jako jinde, tak i v Rusku, sobě vytrpět, utrpením vypracovat náboženské menšiny. To je světový zákon vývoje.

*

V srpnu zasedal na moravském Velehradě sjezd unionistů, to jest zastanců sjednocení církve západní a východní.

Otázka sjednocení evropského, a tím světového křesťanstva katolického typu je myšlenka velkolepá a — naivní zároveň. Velkolepá, protože vychází z vědomí jednoho pramene a jednoho cíle; naivní proto, že se spíše podaří sjednotiti všecky tak rozrůzněné a rozrostlé větve protestantských sekt, než náboženským zájmem převážiti všecky ostatní zájmy, které byly a jsou příčinou roztržky církve na východní a západní. Kdyby tu byl a jedině rozhodoval moment náboženský, problém sjednocení by okamžitě přestal být naivním snem.

Sjezd se také omezil na theoretické osvětlení sporných bodů, různících otázek náboženských a na pokusy o hledání cest k dorozumění a sblížení. Předsedou sjezdu byl lvovský arcibiskup řeckých sjednocených, hrabě Szeptyský, jednatelem Stojan, známý moravský kněz. Němci připíší nám Čechům také i protektora, olomouckého arcibiskupa Bauera a vysní ze sjezdu dalekosáhlou práci na poslovanění církve, jako již jednou učinili s velehradským sjezdem, což bude stejně velkolepé a naivní, jako sjezd sám.

5. října, 1909. +.

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Přehled ženského hnutí u nás a snahy po ústředí. — Petice »Ústředního spolku českých žen« na ochranu mateřství. — Sjezd pokrokové mládeže v Hradci Kr.

Ženské hnutí projevuje se u nás co nejvšestranněji: společensky ve starších formách spolkových, s tendencemi obsahu nejpestřejšího, a politicky ve formě volných organisací, obdobných formám politických organisací mužů.

Činně uplatňují se ženy v různých spolcích buď s určitým oborem kulturní neb sociální působnosti, jako je na př. »Záštita«, »Domov«, nebo s omezeným úkolem, jako je »Domácnost«, »Minerva«, »Ženský výrobní spolek« a jiné. Ženy organisují se stavovsky jako učitelky, úřednice, dělnice, ale i ve spolcích vzdělávacích, tělocvičných a zábavních.

V popředí všech těchto snah stojí dva význačné spolky: »Ženský klub český« a »Ústřední spolek českých žen«.

Klub pracuje za práva a postavení žen všemi směry a při tom charakteristikou jeho je feministický separatism. O tom svědčí veškeré vystupování vůči veřejnosti, klubovní projevy a přednáškova themata (cyklus mravnostní, cyklus »Žena«, »Žena v pojetí básníků«), knihovna ženského hnutí. Seskupují se v něm stavovské organisace žen a členy jsou převahou ženy hospodářsky samostatné, sebevědomé, ženy-bojovnice. Klub je pracovním střediskem hlavně učitelek a úřednic a pečuje i o zábavu a uvědomění svých členů. Vytvořil celou soustavu kursů, kde ženy mohou různými praktickými směry své vzdělání doplnit tak, aby mohly se co nejvíce osamostatnit. Se zdarem počíná organisovat ženské hnutí i po venkově. Neméně význačnou činností Klubu, resp. jeho členů, je rozšíření a organisace politického hnutí mezi ženami.

Zdánlivě obdobnou činnost vykazuje i »Ústřední spolek českých žen«, kdysi jediné středisko ženských snah u nás, vzešlé z Náprstkovy činnosti v Americkém klubu dam. Avšak živly, které soustřeďuje »Ústřední spolek«, jsou zcela jiného druhu. Spolku nejlépe se daří jeho činnost sociální, lidumilná. Na tomto poli má nejschopnější pracovnice, vytrvalé, soucitné, opravdové ženy. Potřebujeme jen popatřit na péči o nalezence, sirotky, kde kráčí ve stopách Marie Červinkové-Riegrové a Kamily Hruškové-Mašínové, nebo na nově vytvořený spolek »Záchrana«, který vyvstal z jeho řad jako mnohé jiné, podobně významné instituce. Ráz spolku projevuje se i v přednáškové činnosti, která je více všeobecně poučná (cyklus ze zdravotnictví, přírodovědecký, ze staré české literatury, o alkoholismu), v pořádání výstavky umělkyň a v tržnici, v pořádání lidových koncertů, vykazujících tisícihlavé návštěvy v Plodinové burse atd. Na poli sociální péče neustává a pokračuje v péči o matky i děti. Ve všech hnutích se účastní prostředky preventivními, méně bojovnými. To mu dodává ráz spíše konservativní. Ve svých řadách soustřeďuje ponejvíce ženy intelligence. Svou hlavní činností, sociální péčí, řadí se mezi důležité činitele našeho národního života. Činnost obou uvedených spolků se proniká a je namnoze souběžná, ale každý z obou vyniká rázem svých pracovnic.

Veškeru tuto práci měšťáckých žen, které pečují o střední vrstvy, doplňují spolky a organisace sociálně-demokratické, které starají se o ženy-dělnice výchovně, hospodářsky i sociálně. V poslední době organisují služky.

K tomu všemu druží se konečně třetí část hnutí ženského: hnutí politické. Politické organisace jsou nejnovější útvary. V nich se projevuje nejen snaha dobýti rovných práv ženám, jak o to usiluje »Výbor pro volební právo žen«, ale i snaha, ukázat rovnocennost svou prací, naučit muže nazírat na ženy mravněji, lidštěji, jako na soudruhy a tím dáti positivní podklad k rovnoprávnosti. A to chtějí ženy, které dle svého smýšlení připojily se k politickým stranám mužů. Rozvrstvení žen na politické směry je přirozeným důsledkem uvědomění žen, jako občanek. Mimo uvedený »Výbor žen«, který je úplně samostatnou volnou organisací, sorganisovaly politické strany ženy v ženských odborech (národní svobodomyslná), nebo ženských organisacích (strana katolicko lidová, národně sociální, agrární, sociálně demokratická). Jediná česká strana po-

kroková, která první ze stran měšťáckých uvedla ženy do svých řad, organisovala je v mužských svých organisacích a dala jim poměrné zastoupení ve výborech i pracovních komisích. Ženy pracují a účastní se tu rovně všeho života strany.

Z přehledu tohoto je zřejmo, že nejen formy dnešní činnosti žen rovnají se plně formám práce mužů, ale i že jednotlivé ženy účastní se téměř ve všech oborech veřejné práce. Jako otvírají se jim postupně všechna povolání, tak vnikají do všech veřejných institucí, osvojují si myšlenky doby, je doplňují neb nové vytvářejí.

To vše jsou části ženského hnutí. Není při tom již té jednotnosti, jaká se jeví vždy v počátcích každého hnutí. Dnešní roztříštěnost jest vývoj, to je projev vyvíjející se individuality žen, které jsou již tak silny, že se odlučují od starších celků a jdou vlastními cestami.

To se musí pochopit, má-li se vybudovat středisko ženského hnutí, jak bylo navrženo na druhém sjezdu žen československých v Praze r. 1908. Takovým střediskem organisované činnosti měl býti »Ústřední spolek českých žen«. To byl úkol, který mu byl dán prvním sjezdem ženským v r. 1897 v Praze. Dlouho byl jediným pracovním střediskem žen, ale nemohl soustředit práci, která se teprve vytvářela. Ta práce tu dříve musela býti, aby mohla být organisována.

Letos byl učiněn nový pokus sjednotit ženskou činnost ve »Svazu ženských spolků«. Dosud se nezdařil. Vytvoření takového »Svazu« nemůže mít úzký účel, semknout výhradně jen ženské spolky v pevný šik, sice by to byl obyčejný spolek ve větších rozměrech. Ústředí vyžaduje semknutí všech žen a širokého, vyhraněného programu na základě účelné dělby práce. Výše bylo uvedeno, že každá skupina má své místo, svou práci, ku které je nejlépe schopna a v níž zvláště vyniká, a že kloní se ku svému prostředí, ve kterém s nejmenší námahou dovede vykonat nejvíce práce pro celek. Toto poznání musí být vodítkem při vytváření programu. Musíme však i míti o všech směrech a organisacích, v nichž se dnes ženské hnutí projevuje, úplný a nestranný přehled, aby byl dán materiál i pro účelně organisovanou dělbu práce. Teprve pak zdaří se pokus o ústředí.

*

K předloze zákona o pojišťování sociálním, která byla předložena říšské radě, podal »Ústřední spolek českých žen« prostřednictvím poslance prof. Dr. Fr. Drtiny pracovnímu odboru obšírně odůvodněnou petici, aby ona část osnovy, jež se dotýká ochrany mateřství, byla doplněna.

Ochrana mateřství je tak důležitou otázkou hygienickou, národně hospodářskou, sociální, rassovou, že při dnešních poznatcích vědeckých nelze ji ponechávati soukromé dobročinnosti, a je třeba vždy sociálních opatření pro ochranu matky nešťastné, opuštěné i pracující.

Z těchto stanovisek žádáno, aby při sociálním pojištění bylo pamatováno nejen na ženu dělnickou, ale i na ochranu mateřství žen nezámožných stavů středních, a tak zabráněno bylo úžasné úmrtnosti kojenců a rostoucí invaliditě matek; aby byla dána možnost samostatného, dobro-

volného sebepojištění pro případ mateřství všem ženám středních stavů, jichž vlastní nebo rodinný příjem nepřesahuje 2400 K ročně. V pojištění tom má býti zahrnuta: 1. Mateřská renta, t. j. peněžitá podpora v době těhotenství a šestinedělí, jíž mohla by sloužiti za základ platební třída, ponechaná na vůli pojištěné. 2. Bezplatná pomoc porodní báby a dle potřeby i lékaře. 3. Povolení ošetřovatelky v případě potřeby.

Pro kojící ženy dělnice mějž každá továrna a každý větší průmyslový podnik zákonnou povinnost, zařídíti zvláštní světnice pro kojení a poskytnouti matkám zvláštní přestávky, potřebné k nasycení děcka. Za kojení buďte uděleny prémie všem matkám pojištěným.

Petice vyšla z referátu slečny MUDr. Elišky Vozábové, který přednesla na sjezdu žen československých r. 1908. Péčí Ústředního spolku vydána byla také informační brožura, sepsaná Dr. Vozábovou, jež podává stručný přehled toho, co na tomto poli již bylo vykonáno. Čin Ústředního spolku, opírající se o vynikající odbornou práci, zasluhuje všeobecné pozornosti a měl by býti předmětem bedlivých a svědomitých úvah všech parlamentárních našich klubů a sdružení.

*

Význačným pro ženy byl sjezd pokrokové mládeže v Hradci Králové, konaný ve dnech 17.—19. září.

Súčastnily se ho v mimořádně velkém počtu ženy, a to nejen jako posluchačky, ale i jako referentky a řečnice (stud. Hrušková, paní Wiedermannová-Motyčková a O. Stránská).

Nemenší cenu pro ženy má však i duch, který se projevoval na sjezdu po všechny tři dny. Byl to duch nového, lepšího, vyššího názoru na ženu. Mládež pokroková ukázala, že nebude již třeba přistupovat k mužům s požadavkem po uznání práv žen, ale že mladý člověk již s pojmem rovnocennosti ženy roste. Ještě před půldruhým rokem byly bychom musely dokazovat a zápasit za uznání resoluce, jaká se na pracovním sjezdu hradeckém již rozuměla sama sebou. »Budeme usilovat« — praví se v resoluci — »o upravení nadační otázky, jak stipendijní, tak pro nemocné posluchačky. Žádáme otevření právnické fakulty, techniky, akademie umělecké pro ženy. Chceme zřízení vlastních ústavů ženských nebo koedukaci žactva a učitelských sil. Pokud již koedukace žactva stává, chceme domáhat se pro nejbližší dobu rovnosti žákyň s žáky. Pokud není možna (podle zákona) koedukace učitelských sil, přejeme si zachování učitelských i ředitelských míst na dívčích ústavech ženám.« Resoluce vyšla z referátu fil. Křišťany Hruškové, která důvody i daty dovodila nerovnost sociálního postavení studentek.

Ale i přímo zdůrazněný několika řečníky požadavek čistého názoru mužů na ženu vysoko stavěl úroveň hradeckého sjezdu. Prvý tak učinil v ušlechtilém proslovu Rus Michajlov. Odsoudil obvyklou nevážnost studentstva k ženě, ten nemravný, nelidský pojem o ženě u mládeže, u níž měl by být vysoko vztyčen ideál pravé úcty k ženě jako člověku. Pokroková mládež musí pozvedat ženu odtud, kam ji společnost strhla, rozvíjet její duši při každé příležitosti a rozdmychovat v ní stále a usilovně touhu po krásnu, pravdě a dobru. Na slova jeho odpověděla o besedě

mládeže O. Stránská v přípitku, v němž ukázala na dva velké mravní úkoly pokrokových lidí: Muž musí se naučit hledět na ženu jinak, než dosud byl zvyklý, ale aby to mohl, musí žena být jinou, než dosud byla. A to musí uskutečňovat pokroková mládež. Mladý muž vidí ženu pracovat, vyvíjet se, roste s ní, a pak není možno, aby na ni pohlížel jako na tvora méněcenného, aby nepřiznal jí práv. A mládež, která společně pracuje, dovede se i čistě a upřímně bavit. Ty přátelské styky, navázané ve chvíli čistého nadšení, přinesou jistě v budoucnu čistší, vyšší, mravní život. A stejně rozhodně promluvil na manifestační schůzi red. Al. Hajn, zdůrazňuje čistý názor mužů na ženu a žádaje na mládeži, aby pracovala o povznesení duševní úrovně žen. Totéž žádala pí. Wiedermannová-Motyčková přímo od dívčí mládeže, k níž promluvila. Ženy musí — pravila — odvrhnout omezenost ducha i srdce, musí neohroženě proti oběma bojovat a vytrvale tak budovat ideál pokrokové ženy. Konečně dotkl se poměru muže k ženě i prof. Masaryk v závěrečné své řeči. Spolupráce v naší straně — řekl — kde žena pracuje vedle muže, jako stejný se stejným, je pokus, jak upravit poměr obou. Ten pokus čelí proti rakušáctví, vojenskému a kněžskému celibátu. Spolupráce s ženou značí vymanění z těch silných pout, jimiž je žena v Rakousku v nevolnictví držána.

A ve znamení tohoto krásného a čistého názoru konal se sjezd. Ten duch pronikal práci i chvíle zábavy a dodával celé společnosti sjezdové ráz srdečné, ušlechtilé, jednotnou ideou prostoupené rodiny. Jistě nezůstane projev jeho ojedinělý, ale bude se rozvíjet v pokrokové společnosti dále a bude působiti očistně na jednotlivce i celek. *O. S.*

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární.

A. Patera, Korrespondence J. Dobrovského, III.: Vzájemné dopisy D. a Jos. V. Zlobického 1781—1807 (Praha, 1908). — Wiek XIX. Sto lat myśli polskiej, 4. sv., 1908., Varšava, Gebethner. — Dr. V. Šrobár, L'udová Zdravoveda, 1909, Sv. Martin, za K 3·60. — Dr. K. Absolon, Problém podzemních toků Punkvy (Prostějov, V. Horák), 1909. — Posudek Národní Rady České o vládní osnově Bienerthově, 1909 (1 K). — G. Beyer, Die Kartelle und die Arbeiterschaft 1908 (Hamburg, Dubber za 30 pfen.). Dobrý populární výklad se stanoviska socialistického. — Dr. J. v. Komorzynski, Die nationalökonomische Lehre vom Kredit, 2. Aufl. 1909 (Innsbruck, Wagner). Za 8·80 Mk. — A. Weber, Über den Standort der Industrien. I. Teil: Reine Theorie des Standorts, 1909. (Tübingen, Mohr.) Za 5·60 Mk. — Dr. O. Neurath, Antike Wirtschaftsgeschichte. (Ve sbírce: Natur und Geisteswelt, Lipsko, Teubner, váz. 1·25 Mk.) 1909. — J. Rockefeller, Memoiren. Übersetzung. (Wien, Bong), 1909, za 4 Mk. — Versicherungs-Lexikon, Ein Nachschlagewerk für alle Wissensgebiete der Privat- u. Sozialversicherung, insbesondere in Deutschland, Österreich u. d. Schweiz, von Prof. A. Manes. (Tübingen, Mohr.) 1909. Za 28 Mk. — Dr. M. Ertl, Ministerialrat, Die Mittelstandsfrage u. d. österr. Landwirtschaft. (Wien, Maas.) 1909. — Lord Avebury, Staat u. Stadt als Betriebsunternehmer. Deutsche Ausgabe von Prof. Ehrenberg. (Berlin, Heymann.) Za 1 Mk. — Rob. Dawidsohn, Geschichte von Florenz II, 2: Die Guelfenherrschaft u. der Sieg des Volkes, 1908. (Berlin, Miller.) — Dr. A. Kohut, Beziehungen der Hohenzollern zur Freimaurerei. (Berlin, Wunder.) — J. Fr. v. Schulte, Lebenserinnerungen. 3 svazky, líčící hlavně poměr autorův k církvi a státu. (Giessen, Roth.) — H. Cust, Gentlemen Errant, Being the Journeys a. adventures of four noblemen in Europe during the XV. a. XVI. c. 1909. (London, Murray.): Jeden ze čtyř šlechticů, o nichž paní C. vypravuje, je náš český pán Lev z Rožmitálu. — Dr. F. W. Förster, Sexualethik u. Sexualpädagogik, 2. Aufl. (München, Kösel.) 1909, za 2·40 Mk. — Th. Roosevelt, Die Moral der Individuen u. der Nationen. Übers. v. J. Sachs. (Wien, Lumen.) 1909, za 4·50 K. — La Hongrie Contemporaine et le Suffrage

Universel. 1909. (Paříž.): Časopis Huszadik Század (»XX. století«) podává tu obraz hospodářský a politický Uher a probírá otázku všeob. pr. hlasovacího. Zajímavé sestavení názorů o problémě neuherských spisovatelů a politiků. — Dr. E. Zweig, Die Lehre vom Pouvoir constituant. Ein Beitrag zum Staatsrecht der franz. Revolution. (Tübingen, Mohr.) 1909. Za 12·60 Mk. — E. Felden, Kirche, Religion u. Sozialdemokratie. (München, Birk.): Autor ve své brožurce dokazuje, že Erfurtský program a marxism vůbec není v odporu ku podstatě náboženství; autor (farář svobodné církve v Brémách) nedosti přesně odlišuje náboženství od daných církví. — Dr. Fr. Berolzheimer, Deutschland von heute, Kulturgemälde der deutschen Gegenwart. 1909. (Berlin, Rothschild. Za 6 Mk.): Ukázka těch četných populárních popisů Německa, jimiž se znalost vlastního lidu a kultury šíří. Jiný takový spis je: W. Paszkowski, Lesebuch zur Einführung in die Kenntnis Deutschlands und seines geistigen Lebens, 4. vyd. Berlin. 1909. Za 3 Mk. Také Francouzové se stále zajímají Německem: V. Cambon, L'Allemagne au travail, Paříž. 1909. — A. Brenning, Innere Kolonisation. (Natur und Geisteswelt, Lipsko, Teubner.) 1909. Za 1·25 Mk.

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Přechod.

Není to poprvé, co obě polovice říše rakouskouherské prodělávají současně politickou krisi, a třeba že jsou předpoklady a příčiny sporu ve Vídni a v Budapešti úplně různé, zevnější efekt a důsledky jsou před a za Litavou stejny: krise kabinetu a krise parlamentární. Ústrojí politické obou říší přináší s sebou, zejména na konci správního roku, krisi ústavní. Podobné úkazy by v jiných, skutečně a vážně ústavních státech vyvolaly velká hnutí v obyvatelstvu. Ale ve Vídni a v Budapešti celý vývoj ústavního života přivodil všude takové, až zázračně klidné nazírání na všecky ty krise, kombinované a komplikované, že se v obou parlamentech vyřizují s naprostým klidem v kuloárech parlamentů, v ministerských pokojích, v klubech poslaneckých a na konec v audiencích u mocnáře. Divní lidé, divný stát, divná ústava! Ovšem: hlavní umění státníků rakouských, pokud byli k disposici, spočívalo vždy v tom, nedati vyvinouti se takové krisi organicky a tak ji vyříditi. U nás není a nebylo nikdy skoro krise politické k vůli určité záležitosti v parlamentě, v zákonodárství atd., nikdy k vůli určitému postupu vlády, a taková krise neminula nikdy určitým a positivním vyřízením kritické záležitosti, nějakým vítězstvím té neb oné strany, nebo nějakým kompromisem ve věci samé. Jakmile u nás vznikne vážnější nějaký spor o tu neb onu záležitost, ihned vplete se — často uměle a násilně — do ní záležitost jiná, buď věcná neb osobní. Toto splétání dvou sporných záležitostí děje se obyčejně proto, poněvadž zkušenost učí v Rakousku, že se dají řešiti dvě různé záležitosti současně snadněji než jedna, a to proto, poněvadž se zde zásadně nikdy nerozhoduje a v ničem.

Také nynější krise ve Vídni má být tak řešena. Od r. 1897 a 1899 ovšem parlament usnadňuje vládě toto splétání různých záležitostí tím, že do krise politické zatahuje se okamžitě krise parlamentu. Oposice z vídeňského parlamentu byla vítěznou obstrukcí v r. 1899 vypuzena, této politické zbraně ve Vídni se neužívá, poněvadž se ukázalo, že zbraň obstrukční je působivější. Že škodí při vší své působivosti organismu

parlamentu, na to se už málokdo ohlíží, ať už na pravo anebo na levo. Starost o platnost, vliv a moc parlamentu ze všech kombinací vždy vymizí nejdřív, první, kdo při každém sporu utrží nejcitelnější ránu, je parlament a parlamentarism. Prostě se umlčí, což se rovná umrtvení.

Tak je tomu i nyní. Je nyní celá řada různých názorů, různých snah, různých starostí. Dohoda českoněmecká, koalice stran, změna vlády, změna systému, rekonstrukce kabinetu, finanční plány — ale o parlament, o parlamentarism, o nerušený jeho vývoj, o žádoucí jeho zesílení nestará se zhruba nikdo.

Baron Bienerth svolal parlament k podzimnímu zasedání, aniž by byl vynaložil na starost o jeho dělnost tolik přemýšlení a práce, jako na dělnost českého sněmu. Naopak, po více než půl roku stál na stanovisku, že dělností českého sněmu získá přímo automaticky dělnosti říšské rady. Už tato taktika, tato kalkulace vlády ukazuje, jak nezdravé parlamentární a ústavní jsou u nás poměry. V l á d a se musí starati o dělnost parlamentu, chránit platnost a volnost parlamentární tribuny před poslanci! Hesla, bez sněmu žádná říšská rada a bez říšské rady žádný český sněm, v rozmarné střídavosti ovládají politický život v Rakousku! Ale zjednati dělnosti českého sněmu se vládě nepodařilo, a o příčinách nedělnosti říšské rady mluvili jsme minule. Co se letos v létě dálo ve Vídni a v Dolních Rakousích, muselo české poslance rozčilit proti vládě a muselo vypudit české ministry z kabinetu. To vše se stalo — o rozčilení u nás je vždy brzo postaráno — a ministrpresident byl dost naivním, že doufal na klidný parlament i bez Čechů. Že to byla naivnost a sebeklam, baronu Bienerthovi říkal kde kdo, ale on, spoléhaje na podporu shora a své německopolské vládní strany, nevzdával se svého optimismu.

Snad by se byla dala krise řešiti rovnočárněji, kdyby nebylo došlo k přiostření krise současně v Uhrách, a dle známého systému rozřešení krise v Budapešti celou tíhou počalo působit na krisi vídeňskou. Baron Bienerth považován za ministrpresidenta podporovaného za všech okolností shůry, a sice hlavně proto, poněvadž prý koruna chtěla učiniti konec častým změnám kabinetu a nechtěla více ustupovat taktice obstrukční. Pomalu se však ukazuje, že setrvačnost barona Bienertha má silnější kořeny v eventualitách krise maďarské než v nějakém zásadním přání koruny. V Uhrách bojují o samostatnou banku cedulovou, president uherské sněmovny poslanecké Justh dovedl tímto heslem zkaliti lesk jména Košutova v Uhrách a odvedl tomuto vůdci strany neodvislosti přes 120 věrných. Justh je, jako

mnohý před ním, obětí neupřímnosti dualismu, ale obětí dobrovolnou, jako ji byl dobrovolně František Košut sám. Toto dobrovolnictví ovšem má svůj důvod a původ v horečné touze po moci v Uhrách. Kdo v Uhrách se chce domoci vlivu a moci, najde ve vyrovnání s Rakouskem tolik hesel zdánlivě oprávněných, že jimi získá tři čtvrtiny maďarského národa. Tak to učinil Košut po svém návratu do vlasti své: chopil se neujasněných otázek vojenských ve smlouvách z r. 1867 a agitací pro samostatnou armádu rozdrtil železnou organisaci vládnoucí strany liberální. Když se přesvědčil o neuskutečnitelnosti svých hesel, odstavil je, a dostal za to do ruky vládu na základě vyrovnání. Recept tento po něm převzal nyní Justh, jen že využitkuje neupřímnosti smluv vyrovnacích na jiném místě: hospodářsky. Možná, že výběžnice rakouskouherského vyrovnání v dalekém prodloužení najde jak samostatnou armádu maďarskou, tak i samostatnou uherskou cedulovou banku. Ale toto prodloužení oné výběžnice bude muset být do té míry daleké, že se octne úplně jinde, než odkud vycházelo: mimo duch vyrovnání. Agitace bankovní má už daleko více věcných nesnází, než agitace vojenská. Povolení vojenských požadavků záviselo přec jen na souhlase koruny a na překonání odporu v Rakousku. Ale odpor ten byl by překonatelný, kdyby stanovisko koruny se změnilo. Otázka bankovní většího odporu než v Rakousku dochází ve všeobecných zákonech hospodářských. Naprosté odmítnutí bankovního požadavku korunou skutečně je v zájmu maďarského hospodářství, což rozvážnější kruhy tamější samy uznávají. Dr. Weckerle, původce, jak známo, nápravy měny v r. 1892, je odpůrcem samostatné banky cedulové, a František Košut sám, s počátku z důvodů strannických přívrženec tohoto požadavku, vzdal se ho nejen pro odpor, se kterým se setkal u koruny, nýbrž po zkušenostech, jakých nabyl v kruzích finančních a hospodářských. Je vyloučeno, že by za dnešních poměrů hospodářských v Uhrách samostatná cedulová banka byla prospěchem pro osamostatnění maďarského hospodářství a politiky, ona by jednoho dne, po dlouhém poškozování všeho národního hospodářství, musela ohroziti finance a úvěr státu uherského. Ale pan Justh chce cedulovou banku, když se oprávněnost tohoto požadavku z rakouskouherského vyrovnání dá odvoditi, a chce ji tím víc, čím se ve Vídni proti ní vzpírají, poněvadž vidí, že tento požadavek je jako krysařova pišťalka. Aby paralysovali agitaci Justhovu, Košut a Andrássy vymáhají ve Vídni poodstavené před třemi léty požadavky vojenské, a zdá se, že koruna, nechtíc způsobiti nové vážné krise, se odhodlá učiniti Maďarům nějaké formální ústupky. Armádní řeč maďarská zů-

stane sice na dále nepovolenou, ale v otázce praporů a odznaků vojenských nějaký ten ústupek učiněn asi bude. Bylo ujišťováno, že zmizí na praporech maďarských pluků obraz Panny Marie a že bude nahrazen uherským znakem a že na čepicích vojenského mužstva zmizí dosavadní knoflík s iniciálkami císařova jména a nahrazen bude kokardou se stejnými písmeny, obroubenou u pluků maďarských páskou červenobílezelenou, u pluků rakouských páskou černožlutou. Nádavkem pro příští vládu kabinet Košut-Andrássy-Apponyi dostane ještě příkaz koruny, aby zahájeno bylo mezi vládou rakouskou a uherskou jednání o placení hotovým, což čeliti má jako jeden z předpokladů hospodářské samostatnosti a samostatné banky cedulové agitaci Justhově.

Na základě takové asi dohody s korunou instalováno bude v Uhrách nové ministerstvo Andrássyho, aby vytáhlo do boje proti nové straně Justhově, odštěpivší se od Františka Košuta. Toto nové ujednání musí přečkat v první řadě — baron Bienerth. Ne tedy nechuť povoliti obstrukci a také ne jen osobní sympatie koruny k nynějšímu chefu rakouského kabinetu upevňují Bienerthovo postavení. Nesmí se prostě opakovat případ prince Konrada Hohenlohe. Nynější místodržitel terstský, jemuž bylo po baronu Gautschovi uloženo, aby dodělal volební reformu a vyrovnání s Uhry, odešel pro třiadvacetidenní vládě z vídeňské Herrengasse zpět na břehy Adrie, poněvadž nechtěl zastávati ústupky činěné tehdy se tvořící koalici Weckerle-Andrássy-Košut. Tím rakouskovlasteneckým odchodem, jímž si získal pro všechny časy vděk následníka trůnu a jistojistý návrat k ministrpresidentství v daném okamžiku, stižil princ Hohenlohe v otázkách Uher se týkajících svému nástupci baronu Beckovi situaci v rakouském parlamentě nesmírně. Tehdy organisován spolek křesťanských sociálů vídeňských s vysokou šlechtou, nájmě českou, k hájení rakouských zájmů v armádě a státoprávních, spolek, jehož mluvčími vedle Luegra byli hlavně zvěčnělý hrabě Bedřich Schoenborn a František Thun, a jehož vůdci jsou dnes vedle tohoto hrabata Latour a Jindřich Clam-Martinic, nejbližší přátelé následníkovi. Agitace křesťanských sociálů spojených s touto společností budoucnosti znemožnila také skoncování dohody s Uhry a dohoda ta uzákoněna až v novém parlamentě a až tehdy Dr. Gessmann a Dr. Ebenhoch vstoupili do kabinetu Beckova. Od těch dob tato »Reichspartei«, rozvětvená v obou sněmovnách říšské rady, převzala hájení rakouských zájmů vůči Maďarům, jak bylo patrno při annexi v delegacích a při otázce bosenské banky agrární v parlamentě vídeňském. Tato Reichs-

partei nezůstane klidnou ani nyní, kdyby mocnář povolil Maďarům některé ty vojenské formalie, a je jisto, že by se vymstila na vládě, nemohouc se postaviti proti tomu, kdo tyto ústupky je odhodlán učiniti. Až nastoupí vládu hrabě Andrássy v Uhrách, oněmi ústupky zjedná na čas pořádek, vymůže v delegacích i v parlamentě schválení výloh annexčních a ostatních záležitostí s Bosnou souvisících, dojde na řadu baron Bienerth. Pak už jeho setrvání na křesle ministrpresidentském nebude státní nezbytností. Mouřenín svou práci vykonal, mouřenín může odejít! —

Ale zatím? Vždyť do té doby bylo by také v Rakousku žádoucno provésti finanční důsledky annexe, uzdraviti nevalný stav rakouských financí. Odpor Slovanské jednoty znemožňuje to vše. Duch kabinetu Bienerthova vyvolal v Slovanské jednotě odhodlání nepopustit a nedovolit tomuto kabinetu, aby se i pokusil o nějaké upravení poměrů vnitropolitických, neřku-li zjednání státních nezbytností. Po celé skoro léto i německopolská většina sdílela optimism barona Bienertha, že se podaří uchlácholiti odpor Slovanské jednoty. Poláci zejména nechtěli rozumět duchu času, a doufali, že lid polský bude spokojen, jako vždy dosud, i když jeho poslanci ve Vídni budou podporovat vládu, která ostří svých činů obrací zřejmě proti Čechům a Slovincům a vyhovuje pouze Němcům. Poláci nepřipisovali s počátku hrozbám polské strany lidové a jejího vůdce posl. Stapińského valné důležitosti, když tento prohlašoval, že Poláci nesmějí trvat ve spolku s vládou, která se řídí povely p. dra Luegra a Wolfa. Konservativní politikové polští počítali tu na různé motivy, které v polské politice, zejména v posledních letech, vždy rozhodovaly. Na prvním místě s politickou neuvědomělostí polského voličstva, která je u přívržencŭ polské strany lidové v selském lidu pokud možná ještě větší než u voličstva z měst. Počítali dále na starou nedůvěřivost Poláků k Čechům pro naše přátelství k Rusům, které bylo v Haliči z taktických důvodů vždy přeceňováno. Počítali dále na nedůvěru, která v polských kruzích panuje od volební reformy proti dru Kramářovi a která se jen zvětšila od oné doby, co tento politik dělá svou novoslavistickou politiku. Proto posl. Gląbiński, který se v létě už zasazoval o nějakou dohodu, nepracoval v zájmu našem a Slovinců, nýbrž v zájmu barona Bienertha. Avšak protičeská agitace a surové štvaní Němců křesťanskosociálních v Dolních Rakousích v létě způsobily, jak se zdá, i v Haliči jisté rozechvění, a tamější odpor proti Němcům vzrostl, poněvadž Poláci v Haliči dobře rozpoznali, že to, co se děje ve Vídni a v Poštorné, na vlas se podobá oněm nehoráznostem,

které se pášou proti Polákům v Prusku. Když se pak nyní říšská rada opět sešla, a když se ukázalo, že Slovanská jednota je odhodlána bojovati proti kabinetu s celou rozhodností, když baron Bienerth ničeho nepodnikl, aby umožnil setrvání dra Bráfa a dra Žáčka v kabinetě, nýbrž povelu dra Luegra bez otálení uposlechl a jazykové ochranné zákony dal týden po schválení ve čtyřech sněmích mocnářem sankcionovat, polský klub přece jen nahlédl, že by vedle dra Luegra a Wolfa ve vládní straně vydržeti nemohl. Viděl dobře, že ne snad nějaká láska k Slovanům a Čechům, ale že nepřátelství a odpor k Němcům i v Haliči rozhodne proti německopolské většině, a od té doby dr. Gląbiński nepracoval jednostranně jen pro kabinet Bienerthův, nýbrž i pro kompromis se Slovanskou jednotou. Stížena mu byla ovšem akce ta usnesením českých poslanců a pak celé Slovanské jednoty, že nebude dále jednati s baronem Bienerthem, dokud bude chefem nynějšího kabinetu. Němci a sám baron Bienerth asi očekával, že Poláci zastaví svou akci po takovém usnesení, anebo že alespoň po nějakém formálním pokusu prof. Gląbiński přizná nezdar své akce. Taková stávka Poláků byla by přišla bar. Bienerthovi víc než vhod.

Těm, co si přáli nějakou dohodu, bylo by se dokazovalo, že s Čechy nic není, když už Poláci ničeho nepořídili, a baron Bienerth by byl zase uspokojil Němce, kteří jakoukoliv změnu kabinetu zamítali. Při všem Slovanská jednota pro urychlení nějakého rozřešení krise ve vlastní smysle dopustila se jisté taktické chyby: dle našeho soudu měla zároveň se svým usnesením o boykotu barona Bienertha prohlásiti též, jak se hodlá zachovati k nástupci barona Bienertha anebo alespoň ke změněnému kabinetu Bienerthovu. Asi tak, jak to učinil mladočeský klub o vánocích 1904, když učiněn s rozhodujících míst dotaz, bude-li nějaký n á s t u p c e dra Koerbra nucen bojovat opět proti české obstrukci, když hraběti Goluchowskému dr. Kramář mohl oznámiti, že nástupci dra Koerbra dáno bude přiměří, baron Gautsch rychle jmenován ministrpresidentem. To se tentokráte nestalo; baron Bienerth podobné prohlášení žádal na Slovanské jednotě a Slovanská jednota zase trvala na svém stanovisku, že s Bienerthem nejedná. Tu Poláci konečně se postavili také na stanovisko rekonstrukce kabinetu a baron Bienerth sledoval akci prof. Gląbińského s patrnou nedůvěrou. Zcela neodůvodněně: vždyť není tajemstvím, že dr. Schreiner i dr. Hochenburger netěší se valné přízni ani u svého chefa ani v kruzích nad ním stojících, a při trochu diplomatické dovednosti by se baronu Bienerthovi bylo rychle podařilo i Němce pře-

svědčiti o nutnosti, tyto ministry obětovati. Ale baron Bienerth netroufal si ani toho, a ani tentokrát, když v německých kruzích pochybná povaha dra Schreinera prokázána. Situace přiostřila se konečně do té míry, že vláda § 14. anebo v Uhrách oblíbený stav »ex lex« zdála se nezbytnou. Vláda už s touto nezbytností, pro ni tak pohodlnou, jak se zdá, se zalíbením počítala, a jakýkoliv zdar akce předsedy polského klubu stával se jí den ode dne nepříjemnějším. V této situaci chopil se baron Bienerth zoufalého prostředku. Dal k císaři povolati polského ministra krajana dra Dulębu, a ve slyšení tom mocnář chválil korektnost a objektivnost kabinetu Bienerthova a vyslovil naději, že polský klub, věren svým politickým tradicím, vládu tu bude dále podporovati. Tato slova zněla jako odmítnutí všech snah po poražení nynější vlády a zejména jako výzva k Polákům, nepomáhati nijak Slovanské jednotě. To muselo ovšem způsobiti nové posílení Němců, kteří pod takovým dojmem, když už i koruna ostentativně se vyslovuje proti snahám Slovanů, se smiřovali s § 14. nebo s ex lex.

Zpráva o této audienci nebyla veřejnosti dodána polským klubem přímo, nýbrž do novin dostala se zpráva, která pracována byla v ministerské kanceláři. Ale již 24 hodin po tom proskakovaly do veřejnosti pověsti, že prý ona zpráva je neúplnou, že prý císař sice vše to, oč jej baron Bienerth požádal, řekl, ale že prý ze svého dodal několik vět, které projev ministerskou kanceláří uveřejněný stavěl do zcela jiného světla. Tyto věty ministr dr. Dulęba sice svému klubu oznámil, ale pro veřejnost patrně určeny nebyly. Ale i v polském klubu tato neloyálnost barona Bienertha vzbudila pohoršení, a polský klub oficiálně s veřejností sdělil, že mocnář zároveň s pochvalou kabinetu Bienerthova pochválil akci a snahu prof. Głąbińského po dohodě v parlamentě a prohlásil, že nechápe, jak prý někdo může věřit na protislovanskou tendenci nynější vlády. Mocnář výslovně dodal, že by protislovansky vládnout nikdy nedovolil.

Touto publikací polského klubu situace se rázem změnila. Slovanská jednota uveřejnila prohlášení, jímž svůj názor o protislovanské tendenci nynějšího kabinetu řádně odůvodňuje, a prof. Głąbiński prohlásil, že chce ve své, císařem schválené akci pokračovati. Učinil tak s vědomím a přesvědčením, že změna v kabinetě nastati musí, jakmile by se mu podařilo Slovanskou jednotu přiměti k nějakému závazku pro politickou nejbližší budoucnost a pro případ, že baron Bienerth nebude už chefem n y n ě j š í h o kabinetu, nýbrž vlády jiné, změněné. O takové prohlášení Slovanské jednoty jedná se v okamžiku,

kdy tyto řádky dopisujeme, a je tudíž nemožno zabývati se positivně tím, co následovati bude. Jen o možnostech takového vývoje lze uvažovati. Že vláda § 14. anebo stav ex lex znamenal by pro naše české zájmy jak politické, tak i národní a kulturní citelnou škodu, netřeba dokazovati. Nebude-li dána možnost projednati rozpočet ozdobený schodkem 48 mil. korun a platný jen pro případ, že povoleny budou zároveň prostředky k úhradě onoho schodku, bude článkem čtrnáctým uveden v platnost rozpočet letošní a odpadne vše to, co během celého roku pro české potřeby všeho druhu u vlády vymoženo a vládou do rozpočtu vřaděno. Na oněch škrtech, které v takovém případě budou v rozpočtu provedeny, ministerstvo vyučování je zúčastněno desíti miliony korun, a vše, co nového pro kulturní prostředky naše vřaděno, nebude vyplaceno. Ale nehledě ku poškození hmotnému, které by v oboru obchodním, průmyslovém i zemědělském bylo stejně citelným jako v oboru školském, zůstalo by na českých poslancích odium, že to byli oni, kteří způsobili porušení ústavy a donutili vládu, aby do parlamentu všeobecného hlasovacího práva zavedla nařizování § 14. To zejména pro nás Čechy, kteří jsme stáli v čele hnutí pro lidový parlament, zajisté není lichotivé. A mimo to: vláda takového skrytého absolutismu přirozeně obrácena bude proti nám, a to tím více, když samovůle všemocných ministrů nebude kontrolována ani českým ministrem! Třeba by bylo samozřejmo, že by takový režim netrval věčně, že by se zase po nějakém čase muselo sáhnouti k parlamentu a parlamentarismu, přece jen škody absolutismem nám učiněné by nám zůstaly, anebo bychom pak čas, práci a sílu museli užívat k odčinění oněch způsobených nám škod. Proto byla nám také naprosto nepochopitelnou snaha v českých kruzích po kabinetu úřednickém, který je pro nás přece vždy největší pohromou! Po všecky doby měli jsme a máme dosud největší stesky a žaloby na německou byrokracii vídeňskou, a nyní to máme být zrovna my, kteří bychom ji chtěli třeba na den posaditi na ministerskou lavici!? Tomu rozuměj, kdo můžeš.

Zbývá tedy jen koalice, spolupráce všech velkých stran v parlamentě, což zahrnuje v sobě spolupráci Čechů a Němců v parlamentě, českých a německých ministrů v kabinetě. Nikdy jsme si netajili, že taková koalice je jedině možným způsobem vlády v Rakousku pro nás přijatelným, který zároveň zaručuje trvání ústavního zřízení a parlamentarismu a umožňuje jeho sesílení a odstranění poloabsolutismu, stále ještě jsoucího u vesla. V tomto přesvědčení nás nemýlí nikterak nezdar koalice za barona Becka a ani nemožnost dospěti ke

koalici n y n í. Máme totiž za to, že d n e s, po pádu systému Bienerthova — smí-li se zde o systému vůbec mluviti — koalice není možnou, třeba bychom, jak již řečeno, považovali za jedině možnou formu vlády. Ke koalici, na které zúčastnění budeme my i Němci, opět dojíti musí a nezbytně dojde. Dříve však předcházeti musí vystřízlivění na obou stranách po rozvášnění letošních měsíců letních a podzimních. Po urputném boji, ještě nedokončeném, nemohou si zástupci českých a německých stran sesednouti k ministerské radě. Takové koalici, má-li mít positivní úspěch a trvání, musí skutečně předcházeti jistá dohoda českoněmecká, alespoň o některých závažnějších bodech sporných otázek, dohoda alespoň taková, aby nebyla místo trvalé práce parlamentární trvale práce parlamentární ohrožována. O takové dohodě n y n í nemůže být ani řeči.

Rozhodnutí, má-li anebo musí-li nastati vláda článku čtrnáctého, státi se musí co nejdříve, v posledních dnech listopadových a dle našeho zdání k němu přece jen nedojde. Očekáváme, že Slovanská jednota půjde až do krajnosti, přípustné a diktované zájmy zastupovaných jí národů, aby zabránila takovému znásilnění všech a poškození lidového parlamentu. Snad východisko nalezeno bude v prozatímném kabinetě, třeba zase bez Čechů, jehož jediným povoláním a posláním by bylo vyhovět stanovisku Slovanské jednoty po odstranění nynějšího kabinetu, Slovanům notoricky nepřátelského, a připravit a umožnit jednání mezi Čechy a Němci. Takový kabinet nesmí mít povahu politicky vyhraněnou, to musí být fakticky kabinet dle názoru mocnářova, korektní a objektivní a přece jen parlamentu zodpovědný a alespoň částečně parlamentární. Takový kabinet musí pilně, věcně, objektivně a korektně sbírat a donášet materiál k dohodě českoněmecké a svou klidnou věcnou správou státu přispívat k uklidnění myslí na obou stranách, kterého je zapotřebí k takové dohodě. Má to být prostě kabinet přechodu. Dovede-li takový přechod provésti baron Bienerth, je otázkou, na kterou by se bylo 15. listopadu 1908, když se stal ministrpresidentem, na všech stranách odpovědělo kladně, na kterou však 15. listopadu 1909, kdy se nalézá opět ve vážné krisi, si nikdo vůbec odpověděti nebude troufati. *Č.*

15. listopadu 1909.

Několik poznámek k procesu: Boček-Vohryzek.

Chci v následujících poznámkách ukázat, nač po mém soudě žurnalistika ve svých referátech a úvahách o zmíněném procesu především měla upozornit, kterých otázek měla se dotknouti a je šíře osvětlit, aby i z této věci vyplynul jistý prospěch pro všeobecnost.

V prvé řadě mělo zajisté znovu a vážně psáno býti o trestu smrti a způsobu jeho provádění. Zahledět se do oči Smrti a pod tímto dojmem o věci psát! Snad by pak mnohý pisatel se zachvěl hrůzou nad vlastní nicotností a k úžasu svému poznal, že si vlastně dosud neujasnil svého poměru k životu a smrti... Úvahy z takových zřídel vyvěrající by zajisté působily očistně i na čtenářstvo; zchlazovaly by krvelačnou sensacechtivost a budily vážné myšlenky o podstatě lidství. — — A pod takovýmto vážným zorným úhlem by se mělo uvažovati také o zločinu a jeho příčinách. Představte si, zda byste mohli někomu něco uzmout nebo ublížit někomu vážně na těle — nemůžete! Cítíte, jak se ve vás všecko vzpírá; cítíte, že by se musilo něco ve vás zlomit, že byste musili být strženi nějakým neodolatelným proudem, kdybyste měli něco podobného provésti. A najednou přímo makavě si uvědomujete psychofysické defekty, jež zločin podmiňují. A když se tak zamyslíte nad bytostí zločincovou, pozorujete, jak svými kořeny souvisí s rodiči, předky, s prostředím rodinným, školním, hospodářským, sociálním, kulturním, s nejrozmanitějšími společenskými institucemi. Vidíte přímo, jak se zločinnost určité osoby vyhraňuje před vámi jako výslednice četných složek, jež ovšem vyžadují v každém případě zvláštního a pečlivého rozboru. A ovšem poznáte, jak nesprávný je názor, také při shora zmíněném processu projevený, jako by v první řadě trestní soudy byly povolány k tomu, působit (zastrašováním) proti zločinnosti. Je to asi podobné, jako kdyby lékař při celkovém onemocnění organickém chtěl radikálně léčiti pouze jednotlivý symptom, nedbaje hlubších příčin choroby. Také na tuto stránku nebylo v daném případě náležitě poukázáno, ačkoli vlastní životopis

Bočkův při přelíčení podaný a též řeč Dr. Meissnera skýtaly k tomu jistě dosti podnětů. Z pražských listů, tuším, jen Čas a Právo Lidu na tuto stránku upozornily.

Pokud se podrobnějších otázek týče, poukázal Dr. Meissner správně na to, jak pražská policie tím, že soustřeďuje svou »pozornost« příliš na věci politické a sociální, zanedbává vlastní svůj úkol: službu bezpečnostní. Této věci sice většina listů si povšimla, ale nerozvedla jí náležitě. Zde byla, myslím, příležitost rozvinouti zase jednou kritický obraz pražské policie, a to s různých hledisek. Jmenovitě měly, po mém soudě, noviny přinésti zprávy o tom — které by jistě byly zajímaly — jak je služba detektivní v Praze organisována, jací lidé jsou k ní vybíráni, jak děje se jich výcvik, zda aspoň jednotliví úředníci a vyšší zřízenci jezdí se učit do ciziny atd. To, jak vnikli detektivové do úkrytu Bočkova, a způsob jich výzbroje svědčí zřejmě, že toto odvětví pražské policie je na stupni hodně primitivním. Dlužno jistě považovati za nesporno, že detektivové svou neopatrností a neobratností z veliké části tragický výsledek zápasu s Bočkem spoluzavinili.

V této souvislosti chci se zmíniti ještě o jedné věci. Těžiště procesu Bočkova po stránce kriminalistické spočívalo právě v rozboru a posouzení oné krvavé scény, která se odehrála po vstoupení detektivů do pokoje Bočkova. Obhájce Bočkův Dr. Meissner se také přirozeně velmi obšírně touto scénou zabýval; upozornil na všechny důležité momenty a podal v té příčině jistě velmi důmyslný a věcně zdůvodněný rozbor a výklad právnický. Upozorňuji zde jen na to, kterak osvětlil rozpor mezi výpovědmi detektivů Hladíka a Lukeše; nebo jak dovozoval, že nutno posuzovati vlastně každou ránu samostatně, ježto úmysl mohl se od rány k ráně měnit (vražedný, nepřátelský, rána více méně náhodná); nebo co vyvozoval z 5. rány, která zasáhla Bočka do lýtka, a z okolnosti (dosud nevysvětlené), že Pětiletý zemřel s browningem Bočkovým v ruce, který *po* smrtící ráně do prsou nemohl jistě Bočkovi vyrvat.

Než jakkoliv právě uvedená část řeči Meissnerovy byla pro správné posouzení případu neobyčejně důležitá a jako protiváha k vývodům veřejného žalobce a k ustálenému veřejnému mínění by byla zasluhovala zvláštní pozornosti, a jakkoliv by, po mém soudě, byla také zaujala a podnítila věcný zájem aspoň myslivějšího čtenářstva, byla v novinách odbyta tak, že vlastní její obsah se skoro úplně ztratil. Vůbec dlužno konstatovati, že celá obhajovací řeč Meissnerova, široce založená, vynikající věcností, logickým učleněním, právnickou

argumentací, neplačtivým tónem a koncisní formou, nebyla ani zdaleka oceněna tak, jak by z důvodů věcných byla zasluhovala. To zaráží tím více, uvážíme-li, jak mnohdy i výkony zcela průměrné, ano podprůměrné bývají zahrnovány uznáním a chválou. Vidět, jak se i tu ještě málo cení skutečná práce a znalost věci! (NB. Budiž ještě podotknuto, že Dr. Meissner hájil Bočka ex offo.)

Přecházím k případu Vohryzkovu. Při projednávání případu tohoto mluvilo se v soudní síni mnoho o anarchismu — hlavně zásluhou státního zástupce, a ovšem pak i obžalovaného. A tu, myslím, bylo povinností žurnalistiky, aspoň trochu pojem tento rozebrat a osvětlit, zvláště když státní zástupce způsobem naprosto nepřípustným anarchism vykládal, snaže se patrně docíliti toho, aby každému při pouhém pronesení slova »anarchism« naskakovala přímo husí kůže. Veřejný žalobce p. vrchní rada Blattný definoval totiž anarchism jako »výstřední učení socialistické, mající za účel vyvrácení každé autority a naprostý rozvrat společnosti. Těmto účelům má sloužiti jed, petrolej, vitriol, pumy, dynamit, dýka a browning..., aby nezůstal ani kámen na kameni z dnešní společnosti.«

Oproti této definici nutno především poukázati k tomu, že anarchism neznamená jen negaci, snahu po ničení, rozvrat — zkrátka to, co se obyčejně označuje slovem »anarchie«. Stirner, Proudhon, Mackay, Elisée Réclus, Bruno Wille, Nietzsche, Tolstoj, ale i Bakunin, Krapotkin a Jean Grave — ti všichni mají svůj ideál lepšího, harmoničtějšího a krásnějšího uspořádání lidské společnosti[1] a podávají v té příčině jistě mnoho positivního. Z uvedených jmen je však také patrno, že pojem »anarchism« jest velmi mnohoznačný, a že se jím vlastně zahrnují učení nejrůznějších směrův od krajního individualismu až po socialism a komunism, jimž jest namnoze společna jen touha po uvolnění dnešních společenských řádův a jmenovitě odpor proti státu. Bakuninovo: L'Êtat c'est le mal — to je hlavním pojítkem různých těchto myšlenkových soustav, jež bývají ostatně označovány též různými jmény, jako: individualism, aristokratism, ethický anarchism, anarchosocialism, komunistický anarchism a j. Tato nejednotnost názorů zračí se též v představách jednotlivých myslitelův o hospodářské organisaci lidské společnosti. Kdežto jedni

[1] »L'harmonie... surgira spontanément de la solidarité des intérêts, lorsque tous les hommes seront une seule et même famille« (Krapotkin). — »Si la société était établie sur des bases naturelles, l'intérêt social et l'intérêt individuel ne devraient jamais se heurter« (Jean Grave). Citováno v knize Sombartově: Sozialismus und soziale Bewegung (1908), str. 47. —

jako na př. Stirner, Proudhon a Tucker uznávají soukromé vlastnictví, jsou jiní pro kolektivism (Bakunin) a opět jiní pro krajní komunism (Krapotkin). — Zvláštní kapitola by se dnes musila věnovati též t. zv. revolučnímu syndikalismu francouzskému a italskému, o němž lze se obšírně poučiti v cit. již Sombartově knize: Sozialismus und soziale Bewegung; také Naše Doba přinesla v minulém ročníku článek, v němž se o revolučním syndikalismu pojednává (Dr. E. Beneš: Dělnické hnutí odborové ve Francii). — Zvláště zdůrazniti třeba i to, že někteří myslitelé směru anarchistického, jako Réclus, Wille a Tolstoj, zásadně všeliké násilí zavrhují. Tolstoj dokonce hlásá: neodpírat zlému. Vůbec musí býti dobře rozeznáváno mezi t. zv. anarchismem ideovým, theoretickým a anarchismem činu, terorismem. Ale i zde dlužno rozlišovati různé stupně a odstíny: na př. hnutí revoluční, po případě terorism, prováděný za účelem vybojování různých požadavků hospodářských a politických, a terorism, mající pouze za účel t. zv. propagandu, jak ji hlásal Něčajev, nebo kryjící dokonce ideovým pláštíkem činy, rodící se z pohnutek naprosto nekalých. Mimo to třeba míti na mysli, že násilí k uskutečňování svých cílů nepoužívají jenom anarchisté,[1] nýbrž dokonce i směry a instituce velmi konservativní. Sem spadá přec též známé jezuitské pravidlo: účel světí prostředky!

Toho všeho ovšem pan státní zástupce nerozeznával a smíchal následkem toho věci, které k sobě naprosto nepatří. To mu obžalovaný Vohryzek velmi dobře vytkl a dokázal, a měla to konstatovat i všechna

---

[1] »Solange Menschen über andere herrschen oder herrschen wollen, hat es Gewalt gegeben: Krieg, Mord, Attentat. Die Weltgeschichte wimmelt davon, sich setzt sich sogar ausschliesslich daraus zusammen. Immer aber kam die Gewalt von oben. Und nur wenn sie unerträglich wurde, weckte sie wie der Schall ein Echo. Dann brach es von unten herauf, sei es als Widerstand, sei es als Rache. — Der Anarchismus... ist k e i n Fürsprecher der Gewalt; im Gegenteil, er ist ihr zielbewusster Feind. Wo immer ein Anarchist des Verbrechenes, der Gewalt angeklagt wurde, da war es nicht der Anarchismus, der ihn zur Gewalt verlockt oder getrieben hatte, sondern... die zuinnerst erschütterte Menschennatur, die aus Zorn oder Verzweiflung keinen anderen Ausweg sehen kann, als Tod und Vernichtung. — Harmodius und Aristogeiton, die Tyrannentöter, ... waren sie Anarchisten? War Brutus Anarchist? War Arminius, der gefeierte Hochverräter, Anarchist? Waren die Puritaner, die Karl I. köpften, Anarchisten? Waren die Franzosen, die Louis XVI. guillotinierten, Anarchisten? War... Sand, der Kotzebue erdolchte, Anarchist? Und waren die serbischen Offiziere, die... ihr Königspaar massakrierten, etwa Anarchisten?« (»Der freie Arbeiter« 27. II. 1904.) Citováno u Dra. W. Borgia: Die Ideenwelt des Anarchismus (1904), str. 7. —

žurnalistika, třebas jinak o vině Vohryzkově byla přesvědčena. Zde byla osoba obžalovaného něčím zcela vedlejším, šlo prostě o věc! Neznalost, s jakou pan státní zástupce mluvil o Tolstém a jeho poměru k ruské revoluci, zasluhovala jistě přímého a důrazného odsouzení se strany žurnalistiky! —

A ještě něco. Státní zástupce p. Blattný učinil poklonu Havlíčkovi, Grégrům a jiným vynikajícím žurnalistům, ano přímo stavu novinářskému lichotil — to měla žurnalistika rovněž odmítnout, aspoň svobodomyslná, neboť pociťuje právě nyní živě na svém těle, že od pronásledovatelů Havlíčkových a pozdějších novinářů vede přímá vývojová linie k dnešním státním zástupcům a jmenovitě také k p. Blattnému, jenž, jak Právo Lidu ze dne 24. října t. r. dobře připomnělo, tisk pražský přímo nemilosrdně pronásleduje konfiskacemi!

Bylo by možno zmíniti se ještě o lecčems jiném; ale tím by již článek vybočil ze svých mezí. Šlo mi pouze o to, upozorniti na několik nejdůležitějších věcí. Na konec pak bych projevil jen ještě přání, aby se konečně začalo opravdově přemýšleti o tom, jak dosavadní způsob referování o zločinech a jich soudním projednávání jest u veliké většiny listů naprosto nedůstojný. Kdyby se v této věci stala náprava, získala by žurnalistika znamenitě jako k u l t u r n í moc! Dr. *O.*

Socialism v Anglii.

Dr. Edvard Beneš.

I.

Abychom mohli správně posouditi charakter a vývoj socialistického hnutí v Anglii, musíme si předem uvědomiti, že situace Anglie i se stránky politické, i se stránky ekonomické jest daleko jiná nežli situace ve Francii, v Německu nebo v Rakousku. Dále nutno míti na paměti zvláštní charakter anglického národa, jeho zálibu ve zvycích a tradicích národních, jemu dnes takřka vrozenou touhu po světovládě a po imperialismu, jeho vyvinutý náboženský cit, jeho zvláštní druh vlastenectví a národní hrdosti; pak třeba znáti, že moderní industrialism a machinism vlastně vzal počátek v Anglii a že kapitalism tam nejprve ukazoval všecky své vzácné vlastnosti, proti nimž dělnictvo veškerého světa dnes tak úporně bojuje, tak že dělnictvo anglické první počalo tíhu té situace cítiti a proti ní se vzepřelo: proto také již r. 1824 dělnictvo definitivně tam získalo práva sdružovati se ve sdružení odborová, v tradeunie, o celých 60 let dříve nežli dělnictvo francouzské, že tedy hnutí jeho jest staré, účastnilo se nesmírně četných a vášnivých bojů a dobylo si také situace na mnohých místech takové, že veliká většina dělnictva kontinentálního by mu toho mohla záviděti.

A přes to přece hnutí socialistické, takové, jaké vidíme na kontinentě, v Německu, v Rakousku, v Belgii, ve Francii, tak výlučně třídní a revoluční, jest v Anglii velice poměrně slabé; a uvážíme-li, že v Anglii jest na 12—15 milionů lidí, již za jiných okolností byli by disponováni k přijetí doktrin socialistických, a vidíme-li na druhé straně ten nepatrný počet voličů — 29.800 — který se r. 1906 při volbách přihlásil otevřeně a výlučně k sociálním demokratům, t. j. k »Social Democratic Federation«, jež representuje marxism v Anglii, poznáme, že nářky starého, v boji socialistickém sešedivělého vůdce proletariátu anglického, Hyndmana, jsou až příliš oprávněné. Kde tu jest všeho toho příčina? Odpověď dlužno

hledati ve všech těch zvláštnostech, ve zvláštní té situaci Anglie v ohledu politickém, ekonomickém a národním, o níž výše jsem se zmínil.

Neobyčejný vývoj velikého průmyslu anglického během celého století minulého, praktický duch anglického lidu a zvláštní charakter jak konstituce, tak všech veřejných institucí, neobyčejně vyvinutá politická svoboda a smysl pro svobodu vůbec, individualism, vrozený rase anglosaské a lnaný u Angličanů až do extrémů, to vše dalo hnutí dělnickému v Anglii zvláštní ráz čistě ekonomický, vzdalovalo to proletariát co možno nejdéle od veškeré činnosti politické, veřejné, a přinutilo jej zabývati se výlučně svými bezprostředními zájmy, reformami nejnutnějšími, oddalovalo ho to ode všech dalekých programů a snů politických, činilo appel na praktický smysl dělníkův a vrhlo ho to na celé jedno století do jeho odborových sdružení, která se stala hrází proti všem ideím revolučním a theoretické propagandě socialismu a revolucionářství. Možno říci skutečně na celé století, neboť trvá to sotva několik málo let, co dělnictvo nahlédlo, že je nutno »dělat politiku«. A tak teprve r. 1906, po volbách a velikém volebním vítězství dělnickém, samostatná dělnická politika v pravém slova smyslu počala. Před tím dělnictvo, pokud mělo své zástupce, bylo prostě pomocníkem liberalismu.

Až do nedávna, a do jisté míry ještě dnes, pro dělníka anglického socialism byl konec konců otázkou žaludku; nelze to ovšem vzíti do slova, ale charakterisuje to v celku mentalitu dělníka anglického. Dělník anglický jest ovládán dosud na prvém místě otázkami a úvahami materielními, filosofie jeho jest ohromně jednoduchá, nanejvýš empirická, jest apathický k theoretickým úvahám, k propagandě, nemá ani špetku toho idealismu, jenž tak krásně charakterisuje dělníka francouzského, idee jeho se nezmění dříve, pokud zkušenost ho k tomu nepřinutí, pokud materielní jeho postavení není otřeseno; všecka abstrakta a všecky theorie, vyjma snad do jisté míry otázku náboženskou, jsou mu směšností: pracuje a hrozně pracuje, ale jen proto, aby ukojil své okamžité potřeby, aby zlepšil okamžitě svou ekonomickou situaci, a o život budoucích generací málo se stará. V okamžiku však, kdy pozná nové zjevy, které mohou vésti aspoň trochu k cílům praktickým, respektuje je. Je to zkušenost, evidence, kterou přijímá. A tak si vysvětlujeme, že teprve v posledních pěti, šesti létech socialism si razí v Anglii cestu neobyčejně prudce a kráčí ku předu kroky obřími.

Socialistické organisace čisté datují se teprve od let 1884—5; dříve socialism v praksi uváděn nebyl, vyjma pokusy Owenovy. Stát ovšem praktikoval již dlouho a dlouho před tím »státní socialism«, již r. 1802, kdy vydal první zákony o továrnách a kdy odhlasoval parlament celou řadu různých ustanovení s nádechem socialistickým, vydal řády pro dílny, pro obchody, pro doly, pro veřejné zdravotnictví a výchovu. První boje socialistické, se skutečným socialistickým charakterem, jsou tak zvané boje chartistické, od r. 1838 až do r. 1848. Chartism se však dožil úplného neúspěchu, bankrotu. Anglický proletariát nemohl odpustiti chartismu lehkomyslnost, s jakou se vrhl do boje, neorganisován, nepřipraven. Chartisté žádali od vlády »chartu«, listinu, která by obsahovala požadavky lidu, hlavně více práv politických, všeobecné právo volební, atd. Jinak chartisté považovali politiku jen za prostředek, neboť hnutí v pravdě bylo hospodářské, sociální, byla to otázka chleba. Práv politických žádali, aby jimi si pomohli v těžké situaci materielní. V tom však byl jejich neúspěch, že jedni byli výlučně, vysloveně socialisté v dnešním smyslu, druzí jen prostí političtí revolucionáři, takže nebyla nejen jednota v přesvědčení, ale ani v jednání veřejném. To přivedlo jejich pád po prudkém hnutí r. 1838 a po definitivním nezdaru r. 1848. Z chartistů nejznámější jest Feargus O'Connor, Ernest Jones, a j.

Po nezdaru chartistů socialism v Anglii jest skoro neznám, mrtev. O nějakém veřejném hnutí socialistickém není po dlouhou dobu ani slechu a dělnictvo ukazuje svůj život vnitřní jen organisováním tradeunií a kooperativních spolků. Na druhé straně ovšem v theorii nescházelo mnoho význačných lidí, kteří již dříve svými spisy a ideami otřásali čím dále tím více ideály buržoastické společnosti anglické a vyvolali reakci proti úzkoprsému individualismu manchesterské školy. Tu dlužno připomenouti theorii i praksi Roberta Owena, vliv spisů Maurice Kingsleye a veliký vliv na socialism anglický theorií křesťanských socialistů, vyšlých ze školy Kingsleyovy; dále rozhodně veliký význam měl tu Carlyle a Ruskin a pak filosofie Stuarta Milla.

Než hned od počátku socialistickému hnutí anglickému scházel ten prvek, který mělo hnutí kontinentální, prvek ekonomický. Jako první hlasatelé socialismu ve Francii byli pouzí idealisté a utopisté, tak byli jimi i tito předchůdci socialismu v Anglii. Teprve když po bouřích r. 1848 Marx, Engels a celá řada jiných socialistů utekla se na svobodnou půdu anglickou, vnesen i do socialismu anglického tento

ekonomický prvek a hnutí tak dán zcela nový podklad. Založení »Internacionaly« Marxem v Londýně r. 1864 mělo také na tradeunie anglické značný vliv, jakož i na kruhy politické, radikální, blízké socialistům. Prvá socialistická organisace vznikla v začátcích r. 1880. definitivně však teprve r. 1883, a to právě pod tímto vlivem, jednak se strany Marxe, jednak se strany Henry George, amerického ekonomisty, známého svými theoriemi v otázkách agrárních, a dala si jméno »The Social Democratic Federation«; udržela se až podnes. Význační její členové byli William Morris, H. M. Hyndman, Belfort Bax, John Burns, nynější ministr, pak Burrows a j. Hned po založení Federaci se dosti dařilo, získala značně členů, ale až podnes nějakého velikého vlivu hospodářského a politického nezískala. Stojíc stále na svém neústupném stanovisku marxistickém, uzavírala se tím ostatním méně přístupným kruhům dělnickým, a tak dnešní její činnost omezuje se jen na neúnavnou kritiku dělnických stran ostatních a na propagandu. Vydává již od r. 1884 svůj týdenník »Justice«, bystře vedený H. Quelchem, a pak měsíční revui »The Social Democrat«, nedávno založenou.

Brzy na to však ve středu jejím vypukly neshody mezi vůdci ohledně taktiky. Někteří za vůdcovství Williama Morrise se od S. D. F. odtrhli a založili »The Socialist League«, která existovala až do r. 1890, kdy byla rozpuštěna pro neshody s anarchisty. Morris, Belfort Bax a Andreas Scheu znovu pak organisovali socialistickou společnost v Hammersmithu, která se postupně sbližovala se S. D. Federation, tak že dnes již se od ní nijak nerozeznává. Všichni sociální demokraté angličtí, odpovídající svými tendencemi sociálním demokratům německým a našim v Rakousku, jsou sjednoceni v S. D. Federation, která má své organisace v Anglii, ve Skotsku, v Irsku a v Jižní Africe.

Léta 1883—84 jsou neobyčejně důležitá pro vývoj socialismu anglického, neboť mimo zrození se těchto organisací sociálně demokratických povstalo tu ještě jiné hnutí, známá »Fabiánská Společnost« — »The Fabian Society«. Založena byla malou skupinou studentů a socialistických literátů, z nichž nejznámější posud jsou originelní Bernard Shaw a proslulý historik anglického tradeunionismu Sidney Webb. Společnost ta má neobyčejný význam, přes to, že počet členů jejích jest směšně nepatrný; hned od počátku svého vývoje se snažila totiž se značným úspěchem přizpůsobiti doktriny a theorie socialistické k nutnostem a potřebám praktického života

anglického. Práce této společnosti omezovala se co možno na úzké působiště; pracovali hlavně v životě místním, městském, nepozorováni a nevšímáni, konali jen dílo výchovné a tím měli vliv na politiku jen nepřímý. Pokusili se často s úspěchem proraziti cestu ideám socialistickým do sněmovny, mezi buržoasii, do tisku, a to všemi možnými prostředky. Oni hlavně byli příčinou, že Londýn ve své městské správě zavedl mnohé reformy s tendencemi více méně socialistickými, čímž dělnictvu v tomto hrozném mraveništi kapitalistickém bylo značně pomoženo, a vyvolali totéž hnutí ve všech městech ostatních.

Třetí důležitou organisací dělnickou jest »Labour Party«, která při svém vzniku byla něčím zcela jiným, nežli jest dnešní »Labour Party«, representující jenom v parlamentě jednotlivé strany socialistické a dělnické v Anglii a tvořic jakýsi společný jejich klub. Dřívější »Labour Party« vyvolána byla novou školou tradeunionistů, kteří na rozdíl od starých tradeunionistů prohlásili za nutnost pro tradeunionism, aby stavěn byl na základ socialismu a aby se vrhl do boje politického. Až do roku 1888 bránili se všemožně staří tradeunionisté těmto snahám. Po častých neúspěších odborových sdružení utvořila se konečně v Glasgowě r. 1888 »Labour Party« z iniciativy J. Adama Andersona, žáka Henry George a křesťanského socialisty. Nepostavila se na politiku boje třídního výlučně, nepřijala socialism, representujíc jenom nestranné tradeunionisty. Dnešní »Labour Party« jest logickým pokračováním oné dřívější L. P. tím, že i ona sdružuje tradeunionisty a zásadně odvrhuje socialism, že i ona chce býti na prvním místě »dělnickou« a nikoli socialistickou, liší se však od první »Strany Dělnické« tím, že není dnes ve skutečnosti jen nějakým tělesem dělnickým, zastupujícím tradeunionism. Dnes jest jméno »Labour Party« dáno také společné skupině, společnému klubu všech dělnických poslanců v parlamentě. »Labour Party« tedy representuje vedle svých původních tradeunií také ještě druhé dvě skupiny dělnické »Fabian Society« a »Independent Labour Party« a tvoří sama jakousi jednotu či pouto mezi všemi. »Social Democratic Federation« k jednotě té nepatří, ježto nechce býti v intimním spojení se stranami, které officielně jako celek nechtějí se prohlásiti za socialistické. Tato jednota utvořila se roku 1900 a jest jaksi prvním krokem ku sjednocení dělnického hnutí v Anglii. Po sjednocení tomto r. 1900 dáno parlamentárním zástupcům všech těchto tří stran společné officielní jméno »Labour Representation Committee« — »Dělnické representativní komité«, jež

samo jménem mělo již naznačiti, že dnešní »Labour Party« není skutečnou stranou, nýbrž jen volným svazem tří samostatných dělnických stran.

Vytvoření »Labour Party« neuspokojilo mnohé rozhodnější živly v dělnictvu anglickém, které nemohly najíti jednak uspokojení v autoritářské »Social Democratic Federation«, jednak ve »Fabian Society« právě jako v prvotní, indifferentní a málo činné »Labour Party«, která byla jen politickou organisací jedné části tradeunionismu. Bylo třeba vytvořiti novou stranu, což se také pět let po vzniku »Labour Party« uskutečnilo. Roku 1891 na kongresu tradeunionistů v Newcastlu a rok na to 1892 v Glasgowě žádáno důrazně, aby byla založena nová neodvislá strana dělnická. To se také téhož roku na konferenci v Bradfordu stalo, neboť se tu asi 60 delegátů tradeunionistických ustavilo v »Neodvislou Stranu Dělnickou« — »Independent Labour Party«, v jejíž čelo se postavil jeden z nejlepších dělnických odborových pracovníků v Anglii, Keir Hardie. Strana, nejsouc výlučně socialistickou, stojí přece na stanovisku třídního boje, jest rozhodnější, nežli byla »Labour Party«, a jak vývoj ukazuje, jde čím dál, tím více na levo. Ve volbách r. 1906 získala společně s »Labour Party« 30 mandátů poslaneckých; z těchto poslanců deset se prohlásilo za socialisty. Dnes vlivem poměrů a nutností doby se jich prohlašuje za socialisty již přes dvacet a strana officielně si říká socialistická, ideálů socialistických se dovolává a kdyby neměla v sobě tolik volebního oportunismu, nebylo by překážky k sjednocení se se »Social Demokratic Federation«. Ta však vytrvale prohlašuje I. L. P. za nesocialistickou.

Konečně dlužno mluviti o nejmocnější a také nejstarší organisaci dělnické, o tradeunionismu. Možno říci předem, že tradeunionism má ze všech organisací dělnických v Anglii důležitost největší, přes to, že vězí do značné míry v rukou liberálů a nemá ani zrnko z revolucionářství syndikalistů francouzských. Dnes počet odborově sdružených dělníků dosahuje v Anglii výše dvou milionů, číslo, jímž žádná jiná země nemůže se vykázati. Příčina ovšem vězí hlavně v neobyčejně vyvinutém industrialismu, a pak v tom, že právo sdružovati se, jak již uvedeno, dáno bylo dělnictvu již r. 1824. Ale největší vývoj tradeunionismu se datuje teprve od roku 1851, když chartism úplně zklamal dělnictvo a odpudil je z veliké části od hnutí politického vůbec.

(Pokračování.)

„Démon" M. J. Lermontova.

›O této básni Lermontov pracoval celý život: začav ji r. 1829 v universitním pansioně, v různá léta nejedenkráte uváděl ji, jak se mu zdálo, v konečnou formu, a pak ji znova přepracovával. Ještě na konci r. 1840 nebo na začátku r. 1841, tedy nedlouho před smrtí, opět přehlédl a přepracoval báseň. V tomto přepracování objevuje se ona nyní poprvé v tisku. Poněvadž nebyla vydána za života básníkova a později censurou byla zakázána, chodila dlouho s rukou do rukou v rukopisech. Milovníci její doplňovali si své exempláry opisy z různých let, a tak vzniklo množství pozměněných redakcí, v kterých básník poznal by své verše různých let (někdy ostatně zkomolené), ale nemohl by uznat jich sestavení a seskupení. S lety netoliko měnila se vnější forma, ale také dějiště a význam jednajících osob, ba i smysl básně; tak v prvých náčrtech dějiště bylo ve Španělích, a teprve po devíti letech, r. 1838, přenáší se na Kavkaz. Dívka, kterou Démon miluje, do této doby nebyla ještě Tamára, ani Gruzinka, ale jeptiška Španělka. Démon, jevící se v prvých náčrtech mračným a lstivým svůdcem, stává se později grandiosnou bytostí, plahočící se úkolem, na něho vloženým,[1] a pokoušející se vrátit k ›dobru a nebesům‹. V prvých náčrtech báseň má skoro výhradně autobiografický ráz, kreslíc subjektivní city básníkovy, založené na historii jeho lásky k překrásné dívce, k níž až do smrti zachoval nejčistší a nejčestnější vztahy. Jí to věnoval všecky a zvláště prvé náčrty až do r. 1838. Ve věnování on i sešit s básní svou nazývá ›nudivým‹, protože nejednou musela přečítávat tuto báseň, obsahující ›choré duše těžké blouznění‹. Později báseň víc a více nabývá významu díla objektivního v tom smyslu, že buduje ne tak na osobním citu, jako na legendách kavkazských, v kterých hlavní, známá jemu z dětství, zakládá se na tom, že Démon může se navrátit k Bohu a dostat milost, zamiluje-li si a bude-li milován od bezúhonné dívky. Nejenom kavkazská příroda, ale i kavkazské pověsti a zkazky odrážejí se v básni, a to je příčina, proč poslední zpracování její věnoval Kavkazu a, přidav k němu teplé verše, vzaté z dřívějších věnování, posílá výtvor svůj jako drahý odkaz milované ženě. Jmenovitě proto, že mezi zpracováními básně té různých let jest veliký rozdíl, vydavatelé uveřejňovali v sebraných spisech Lermontovových až pět náčrtů. Pohříchu, redigujíce je, vynakládali na ně málo seriosní a důkladné kritiky a otiskovali s opisů, chodivších s ruky do ruky, přestavujíce při tom v různých vydáních slova, zkracujíce a doplňujíce text

[1] ›Vše p r o t i v ů l i nenávidět,
vším bez útěchy pohrdat...‹ Část II., zpěv IX.

dost svévolně a přisuzujíce báseň v konečné její způsobě tu k té, tu k oné době, kolísajíce mezi lety 1834 a 1838. Aby bylo vidět, jak nedbale prozkoumávali cenu opisu, s něhož otiskovali, dostačí ukázat, na příklad, na čtvrtý náčrt »Démona« [v kterémkoli vydání posledních 20 let], který přisuzovali roku 1832 a v kterém děj současně se odehrává i ve Španělích i na Kavkaze. To stalo se tím, že v opise, s kterého tiskl se tento náčrt »Démona«, neumělá ruka naivně spletla, co bylo v prvých náčrtech, s tím, co básník přivezl s Kavkazu a uvedl v pořádek r. 1838 a později. Totéž třeba říci i o tak zvaném posledním zpracování »Démona«, které se tisklo dosud a připisováno bylo ještě ve vydání r. 1887 k roku 1838, kde Démon současně se jeví i pokušitelem Tamářiným i osobou, hledající smíru s nebem, na základě víry v to, že zamiluje si bezúhonnou dívku a sám bude-li od ní milován, ona může »jediným slovem vrátit zavržence lásce a nebesům«. A tuto dívku, jejíž lásky vyhledává, do jejíhož obydlí vchází »s duší otevřenou dobru«, on na témž místě častuje slovy posměšnými o Bohu, který »zabrán jest nebem a zemí«, a polekanou dívku perspektivou »muk pekelných« chlácholí slovy »nu což, vždyť budeš tam se mnou«, načež dívka, obeznámená s pověstí, věří Démonu svůdci i tomu, že nastává konec zlu, a toliko na pochybách je, že vyvolenou nebe jest ona a že skrze ni dokonala se veliká událost: »Zdaliž já nebi všechněch dražší, jichž nezahlédls před sebou?« volá Tamára a dává pak Démonu, jenž zrovna před chvilkou smích tropil z Boha a velebil peklo, přísahati, že odřekne se na vždy od »zlých žádostí«. Není divu, že lidé vážní pohlíželi na »Démona« jako na dílo povrchní, v kterém původní drahokamy poesie jsou smíchány s pozlátkem a cetkami. To není vina básníkova, ale vydavatelů, kteří naházeli v jeden nesmysl náčrty dětské i zralého talentu. My tu poprvé předkládáme výtvor básníkův v nové formě, zpracovaný rukou mistrovou. Nepřeme se — možná, že i toto zpracování bylo by ne poslední, ba myslíme též, kdyby život básníkův byl déle trval, že ještě jednou, možná, byl by se vrátil k básni, a jsem v právu tak myslit, protože sám se nepokoušel vytisknouti ji, a tedy stále ještě, jsa vždycky přísný na sebe, nebyl přesvědčen o její ceně; přece však jest před námi výtvor zrajícího talentu a zároveň s květem poesie prýští pramen vznešené vášně, hluboké myšlenky, pochopení přírody a víry celého kraje se znalostí duše lidské... Povíme jenom ještě, že otiskujeme s toho, co beze vší pochybnosti jest psáno neb opraveno rukou básníkovou. Rukopisy I., II. a III. náčrtu jsou ve vlastnoručních sešitech básníkových, náležících Krajevskému, které on však potom daroval Lermontovskému museu. Tam také jest IV. náčrt básně (r. 1833), otištěný také [ve vydání kritickém péčí prof. P. A. Viskovatého] poprvé místo nestvůrného opisu, až dosud uveřejňovaného ve vydáních pod jménem IV. náčrtu, o němž byla řeč dříve.

Pátý náčrt (r. 1838) dostali jsme od J. D. Lopuchinové a s jejím souhlasem odevzdám jej do Lermontovského musea. Tam také postoupí opis, s kterého otiskujeme »Démona« v poslední jeho redakci. Oba opisy jsou opraveny rukou básníkovou: jeden inkoustem, s celými vepsanými verši, druhý tužkou a s podpisem básníkovým. Vročení na něm jest »184.«. (Poslední číslice je setřena, i řadíme ho k r. 1840 a 1841.)«

(*P. A. Viskovatyj v úvodě ke konečnému zpracování »Démona«.*)

Podle tohoto kritického vydání celého Lermontova, jež uspořádal prof. P. A. Viskovatyj a vydal r. 1891, přeložen jest »Démon«, jak jej tuto otisku-

jeme. Překlad tento jest novinkou. Dřívější překlady přidržovaly se otisků starších, jichž vydavatelé neznali konečného zpracování básníkova. Podotýkám jen, že jsem v několika verších, abych co možná nejplněji a nejjasněji zachytil výraz básníkův ve vznešené jeho prostotě a v nádherném jeho rythmu, místo rýmu užil assonance, ovšem tak, aby, pokud jen možná, ani myšlence ani hudebnímu jejímu průvodu nebylo ublíženo. Nechci tím hřešit proti rýmu, ale nechci být otrokem rýmu. Nejen v naší lidové poesii a u Čelakovského, Erbena, Havlíčka assonance se výhodně osvědčila, ale Lermontov sám jí užívá. Ve slovech »Darjál« a »Tamára« čárka značí přízvuk, nikoliv délku.

Fr. Táborský.

DÉMON.

Východní povídka.

(1829—1841.)

Část prvá.

I.

Truchlivý Démon, duch vyhnání,
nad hříšnou zemí polétal,
o lepších dnech tlum vzpomínání
se před ním tísnil, mihotal —
těch dnů, u věčné světla říši
kdy zářil, čistý cherubín,
kdy vlasatice, letíc výší,
úsměvem, z něhož vděky dýší,
se ráda zdravívala s ním;
kdy v mlhách věčných ukrývaný,
chtiv poznání, rád sledoval
ty kočující karavany
hvězd vržených v nesmírnou dál;
kdy věřil a kdy miloval,
prvenec šťastný ve stvoření,
a neznal zloby, pochyb vření,
a duchu jeho zoufale
neplodné věky nehrozily...
A mnoho, mnoho... ale vše
by připomněl si, neměl síly.

II.

Tak dávno světa prostorem
bez cíle bloudil, pouští krutou.

Věk ubíhal kol za věkem,
jak minuta jde za minutou,
tak jednotvarným postupem.
V své moci maje bídnou zem,
sil zlo jen, aniž radost cítil;
však nikde toho nebylo,
by uměním svým odpor vznítil —
i znudilo se mu i zlo.

III.

I nad vrcholy kavkazskými
vyhnanec ráje prolétal.
Skvěl pod ním Kazbek odvěkými
se sněhy a jak démant plál,
a v hloubce černaje se pádí,
jak rozsedlina — doupě hadí,
se vina klikatě Darjál,
a jako rozlícená lvice
kosmatý Terek v hlubině
vyl, řval a orli, vznášejíce
se v jasnomodré výšině,
vod jeho řeči naslouchali;
a zářnězlatí mráčkové,
jdouc z jižních krajů v pouti své,
s ním na sever se družně hnali;
a skály v těsné skupině,
dřímáním tajným přemáhány,
se nahýbaly k hlubině,
vln sledujíce mihotání;
a věže hradů se skal zří
skrz mlhy v hrozném zadumání:
vrat kavkazských to na stráži
tam hrozní stojí velikáni!
Byl divý, čarovný byl v kruh
ten Boží svět; však hrdý duch
jen pohrdavým změřil okem
stvoření Boha svojeho,
a na čele mu, na vysokém,
nebylo znáti ničeho...

IV.

A před ním opět obraz jiný
rozkvetl v kráse živoucí:
Gruzie kypré smavé klíny
jak kobercové přeskvoucí.
Kout světa šťastný, žádoucí!
Tam topole jak sloupy stíní,
tam potok zvučně hrčící
se po kamení pestrém žene,
kře růžové, kde slavíci
v čest kráskám pějí roztouženě
k jich lásce sladko nyjící;
platanů klenby rozložité
břečťanem hustým zvěnčeny;
dál rokliny, kde jeleni
se plaše kryjí v horko líté,
a lesk a život, listů vzdech,
stozvučný hovor hlasů všech,
tisíců rostlin dechy skryté
a vilné horko půldenní
a vonné rosy zvlažení,
jež vlahé noci sesílají,
a hvězdy, jež co oči plají,
Gruzinky mladé vzezření.
Než kromě závisti jen chladné
lesk přírody mu nevzbudil
v neplodných prsou změny žádné,
ni nových citů, nových sil —
a vše, co před sebou on viděl,
on přezíral, on nenáviděl.

V.

Dům vysoký, dvůr široký
si vybudoval Gudal sivý...
Stál mnoho slz a námah divy
poslušné z dávna otroky.
Od jeho zdí stín hluboký
kryl svahy sousedních hor ráno;
sta stupňů v skále vytesáno;
ty od věže jdou bokové

až k řece; po nich míhává se,
se halíc v roucho bělavé,
Tamára princezna v své kráse,
pro vodu chodíc k Aragvě.

VI.

Vždy zaněměle do údolí
se skály zíral mračný dům;
však dnes v něm velký kvas a šum,
zní zurna,[1] plny vína stoly:
svou dceru Gudal provdával;
na svatbu všecek rod svůj zval...
Na střeše, koberce kde všudy,
nevěsta sedí s družkami;
čas písněmi a pohrami
jim plyne. Půlkruh slunce rudý
už dálnými skryt horami.
Do dlaní ladně tleskajíce,
vše zpívají a pojednou
nevěsta vstává krasavice —
hle, buben bere v ručku svou,
jím točíc plavně nad hlavou,
se zamihne jak ptáče divé,
tu zastaví se — zahledí,
a vlahý zrak jí jen se skví
zpod temné řasy závistivé;
tu černé brvy pozdvíhá,
tu nahýbá se jemně, sladce
a po koberci pobíhá
jí božská nožka, plujíc hladce;
a blaze usmívá se, rdí,
dětského plna veselí.

VII.

Klnu se hvězdou půlnoční
i večerní i ranní září,
šach mocný zlaté Persie
ni jiný car, co jen jich je,
že neceloval takých tváří;

[1] zurna — gruzinský nástroj hudební.

v harémě fontán trýskavý
ni jednou nemoh v žárném znoji
tou démantovou rosou svojí
omývat také postavy;
a ruky zemské dosud není,
by, čelo hladíc v rozněžnění,
proud takých vlasů rozpletla.
Z těch dob, co ráje není více,
přisámbůh, taká krasavice
pod sluncem jižním nekvetla.

VIII.

Schvácena tancem polétavým,
svět zemský s mysli pustila.
Květnatou stuhou, vlasem vlavým,
jenž vlnou zlatitou jí vlá,
hrál vítr — chvíli temnila
jí chmura pochybnosti chladné
tvář nebeské až krásoty,
než její pohyby tak ladné,
tak byly výrazné a vnadné,
tak plny milé prostoty,
že kdyby Démon prolétaje
v tu chvíli na ni pohlédnul,
tož bývších bratří vzpomínaje,
by odvrátil se — zavzdechnul . . .

(Pokračování.)

K boji proti prostituci.

V. Laichtrová-Havlíčková.

(Pokračování.)

Zdá se mi důležito, upozorniti tu také na pozoruhodný fakt, který se udál v Norvéžsku již před 22 léty. Jistý spolek pro šíření veřejné mravnosti obrátil se na medicinskou fakultu v Christianii, žádaje o dobrozdání v otázce, stojí-li mravní zákon v odporu s naukou o zdraví. Tamější lékařská fakulta po vzájemně vyslovených zkušenostech všech professorů prohlásila tento názor za naprosto nesprávný. »Nevíme,« stálo v odpovědi její, »o žádné nemoci nebo slabosti, o které by se smělo a mohlo tvrditi, že vznikla z úplně čistého a mravného života.« — Podepsali všichni professoři lékařské fakulty christianské. Časopis mladších norvéžských lékařů připojil se k tomuto prohlášení v plném znění slova. Jak asi vypadl by podobný dotaz u nás? Stálo by za zkoušku!

Prostituce není tedy, jak vidíme, nutna ani se stanoviska zdravotního, naopak hubí lidstvo tělesně, právě tak jako mravně. Ale přece tato prostituce existuje, stále se rozmáhá, a kde kdo s klidnou tváří dokonce i její nutnost vyhlašuje. Jednu z hlavních příčin vidím v dnešním poměru státu k prostituci, který nejen ji trpí, ale přímo ji sankcionuje, patronisuje tím, že ji jaksi upravuje, reguluje, reglementuje. Jsem přesvědčena, že, chceme-li v boji protiprostitučním docíliti nějakých positivních výsledků, musíme především zde rozhodně se postaviti proti tomuto nesprávnému stanovisku státu. Činme člověka mravnějším, ale na druhé straně také odstraňujme zároveň to, co ho činí nemravným a nemravnějším! A to je především tato reglementace prostituce. Pracovat k zrušení reglementace — tohoto bezúčelného, dokonce škodlivého zařízení — znamená učiniti alespoň krůček k odstranění prostituce vůbec. Každému dá již sám zdravý rozum, že zlo budeme všemi prostředky potírat, přemáhat, trestat, ničit, zamezovat, ale že ho nebudeme upravovat, nějak reglementovat.

Což tedy již v mnohých a to těch nejpokrokovějších státech byla reglementace prostituce za škodlivou uznána a zrušena, jinde

ději se k tomu přípravy. Tak hned v Anglii a v Severní Americe není na př. reglementované prostituce. Stejně ve Švýcařích, až na francouzskou Ženevu, neexistuje nic takového. V Norvéžsku, v Dánsku, ve Finsku byla reglementace prostituce stejně zrušena a stanoveny nové zákony pro ochranu veřejného zdraví a proti porušování mravnosti. V Hollandsku bylo poslední dobou zvláště energicky zakročeno proti veřejným domům. Ve Francii, v této zemi mravně tolik zatížené, byla v r. 1903 ustanovena parlamentní komise, které bylo uloženo studium problému prostitučního a zvláště systému reglementačního. Ve Francii totiž existuje doposud taktéž státní úprava prostituce, jako u nás v Rakousku. Práce své skončené předkládá nyní komise ta vládě a parlamentu. (1908.) Předloženy byly komisi dvě hlavní otázky: I. Jest prostituce deliktem? II. Má býti reglementována? V práci komise snesen prý neobyčejně cenný materiál studijní, osvětlující problém dvou položených otázek po všech jeho stránkách. V Německu podal svaz německých ženských spolků právě letošního roku v lednu (1908) vládě petici, ve které žádá: 1. aby zřízena byla mimoparlamentní komise, skládající se ze členů všech německých soustátí, která by se zabývala studiem prostituční otázky a poměrem s t á t n í m o c i k tomuto největšímu zlu sociálnímu, za 2. aby se do této komise povolali také odborní znalci otázky, ať ženy, ať muži (lékaři, policejní assistentky, sociální politikové), jakož i zástupcové a zástupkyně oněch spolků a korporací, které vážně se studiem této otázky a prací proti tomuto zlu doposud zabývaly. Tak ve Francii a v Německu z doby právě uplynulé.

Všude téměř tedy razí si v moderní době cestu přesvědčení, že nelze čeliti škodám prostituce nějakou snad reglementací nebo pochybnou mravnostní policií, jako na př. u nás, ale že především je třeba každou takovou reglementaci zrušit, pak ochranné zákony proti násilnému porušování zdraví a mravnosti stanovit a jich přísně dodržovat, konečně že hlavně také třeba rozsáhlých reforem na poli výchovy a všude tam, kde v tom směru vše až doposud bylo zanedbáváno.

A jaké jsou tedy poměry dnes u nás v Rakousku? Náš zákoník stanoví sice trest na řemeslné provozování prostituce, avšak rozhodovati o tom, kdy má být prostituce trestána, zůstává v pravomoci policie. Rozumějme tedy stanovisku našeho státu k prostituci! Stát, jehož zákoník stanoví trest na řemeslné provozování prostituce, zmocňuje policii, tuto svoji úřední výkonnou moc, aby vydávala knížky prostitutkám, knížky, které jim ku provozování prostituce řemeslné dávají plnou moc. A jaké je pak postavení policie k prostituci? Při

provádění oné pravomoci, zdá se, je činnost policie v této otázce zcela podivná. Je-li úředník policejní svědomitý člověk, trochu lidský, při zapisování prostitutek obezřetný, pardonuje-li mladá, nezkušená děvčata, aby jim umožnil návrat k polepšení, porušuje tím vlastně účel zdravotní kontroly všech ostatních prostitutek, která tím ztrácí vůbec všecku zdravotní, beztoho jen zdánlivou bezpečnost. Je známo, že pohlavních nemocí nejvíce se jeví právě u těchto mladých, nezkušených děvčat, která řemeslné prostituci začínají se teprve učiti. O tom promluvím později podrobně, poněvadž mně jde o to, abych ukázala, kterak při nejlepší snaze vlastně činnost policie je v této zdravotní otázce spíš zhoubná než užitečná, jakož celý ten reglementační systém vůbec. Nucená lékařská prohlídka prostitutek není vůbec stanovena zákonem, je jen policejně nařízena. V Praze také přímo proti zákonu zavedeno je kasárnování prostituce. Policejní president, jenž tuto instituci zavedl v Praze, povolán byl do Vídně jako vrchní šef policie. Touž dobou i ve vídeňské radě objevil se návrh, směřující k zavedení veřejných domů. Tu boj, který proti státní reglementaci prostituce počal v Anglii a ve Švýcarsku, přenesen i do Rakouska. Spolek rakouských žen již v r. 1893 podal proti tomuto návrhu říšské radě petici, kterou poslanec Pernerstorfer předložil sněmovně. Avšak ve sněmovně zdravotní výbor navrhl, aby se přes tuto petici rakouských žen přešlo k dennímu pořádku. Po této odpovědi odvolal se spolek rakouských žen ke kritice odborné veřejnosti. Výsledkem byla dobrozdání, která podali Dr. Vilém Förster, Dr. Max Gruber, Dr. August Terel, Arnold Dodel a Robert Eulenburg. Dobrozdání tato přednesena na nové schůzi spolku rakouských žen. Protokol této schůze pak vydán jako brožura pod titulem: »Zur Geschichte gegen Errichtung öffentlicher Häuser in Wien.«

Považte, prosím, jaké hrozné věci vynesl před nedávnem na povrch ve Vídni proces s jistou majitelkou veřejného domu, a uvážíme-li, co asi jiného zla ty veřejné domy po Vídni rozsely, musíme jen litovati, že nebylo dbáno tenkrát hlasů a přání těch rakouských žen. Ale tak to je. Takových několik pánů zdravotního výboru a nějaký pan šef policie platí vždycky víc, než přání všech žen Rakouska dohromady.

Že však tato otázka nebyla ve Vídni nadobro pohřbena, o tom svědčí anketa rakouské společnosti ku potírání pohlavních nemocí, svolaná v březnu r. 1908. Předsedal jí prof. dr. Finger a J. U. Dr. Frey. Referát o prostituci nacházel se v rukou vrchního pol. komisaře Dr. Baumgartena a byl ovšem podán zcela v duchu běžného nazírání

na tuto otázku. S jedné strany se zdůrazňuje, že reglementace je proto, aby obmezila prostituci tajnou, s druhé strany se přiznává, že tajné prostituce stále přibývá. Dr. Baumgarten je přesvědčen, že volná, nebo jak se tedy říká »tajná« prostituce je nebezpečnější než reglementovaná, třebas vědecky, odborně-lékařsky se dokazuje pravý opak. Proti dr. Baumgartenovi ozvaly se ovšem také hlasy a sice dr. Gärtnera, paní Mayrederové a Hainischové. Nevím a nedozvěděla jsem se, jaké snad přece i dobré výsledky tato anketa také k nám přinese.

Co konečně tedy i u nás v Čechách děláme? Doposud vlastně velmi málo. Že hnuto bylo jaksi opravdověji mravní otázkou, to děkovati máme především prof. Masarykovi. On nejen svou přednáškou o mnohoženství a jednoženství, ale i v »Naší nynější krisi« apelem k studentstvu i jinak vždy příležitostně neopomíjí poukázati ke kulturnímu významu mravní otázky.

I mnozí jiní přednášeli a také píše se u nás občas o mravní otázce. Pokud se tkne našich lékařů, pravila jsem již, že podnes mlčí. Mohla bych sice citovat některé jejich projevy, na př. »Časopis pro veřejné zdravotnictví« uveřejnil kdysi (1904, čis. 5.) přednášku prof. Rubešky, »Úvahy a rozpravy zdravotnické« (čís. 5.) přinesly překlad Strömbergovy brožury: »Boj proti prostituci«, také článek dr. Haškovce: »O smlouvě manželské« spadá asi v tento obor, konečně i kniha dr. Karla Helbicha: »Pohlavní choroby«, a kniha dr. Rožánka: »Pud pohlavní a prostituce« a jiné a jiné — avšak marně hledáte ve všech takových projevech našich lékařů nějaké pevné, správné základní stanovisko.

Tolik je jisto, že pokud i u nás lékaři nebudou vědecky od základu správně na problém sexuální pohlížet, potud nemůžeme na jejich pomoc spoléhat.

V práci protiprostituční byly také náběhy v Ženském klubu i v Ústř. sp. českých žen, avšak práce ta není u nás dosud sorganisována a nevykazuje také valných positivních praktických výsledků. Podání petice Žen. klubu za zrušení reglementace spadá do doby, kdy tento referát byl již napsán.

Jak vidíme, vždy a všude takové hnutí má svůj vývoj, a zlepšení poměrů bude i u nás vyžadovati práce ještě mnoha a mnoha generací.

Poměry dnešní jsou tyto. Kulturní stát plně sice uvědomuje si na jedné straně důležitost jednoženství a rodiny, upravil také zákonem tento vyšší kulturní stav lidí, avšak v praxi má se věc zcela jinak.

Člověk sám, třebas theoreticky nějaké takové sexuálně-mravní zásady uznával, třebas si je i uzákonil, třebas pro muže i pro ženu žádá čistý život před manželstvím a věrnost v manželství, ve skutečnosti nijak opravdově o dodržení těchto zásad neusiluje. To je základ všeho zla. Z toho vzniká nejen celá ta ostatní mravní prolhanost společenského i rodinného života, ale v jádře porušuje se tím i čistý a přátelský poměr obou pohlaví.

Je a zůstane kulturním dokumentem, že muži, kteří tvořili si ty zákony dosud sami, daleko větším počtem proti nim hřeší než ženy. A tak vidíme, že ten vyšší, zákonem upravený již a stvořený stav lidí zůstává stále jen na papíře, stále jen mrtvou literou.

Pokládám-li prostituci za zbytek barbarství, za zbytek mravní a tělesné nekultury člověka, činím tak jistě právem.

Mravnostní policie — zdravotní kontrola, znění těch zdravotních knížek i protokolů, které vydává policie majitelům veřejných domů, celé tohle moderní bílé otrokářství, to prodávání žen a označování jich zbožím první, druhé, třetí jakosti — to vše, co zplodila a plodí prostituce, je jistě dílem člověka vnitřně ještě hrozně nekulturního, jak dnes mezi námi chodí v kulturním svém kabátě. Dobře také si uvědomíme pravý stav věci, když vzpomeneme, co dětí, co nezletilých, které jsou nejvíce hledaným a nejlépe placeným materiálem prostitučního obchodu, zataženo a pohřbeno bývá ve zkáze prostituce. Je opravdu hrozné a rozčilující, když taková fakta poznáváte. Zde ta divokost, nekulturnost, řekla bych přímo zvířeckost lidská tak bije do očí, že se děsíte spatřit člověka, bytost c i t e m a r o z u m e m nadanou, v takové podobě.

Chceme-li se zdarem proti prostituci pracovat, musí také tento hrubý, brutální, v jádře tak hrozně egoistický a ničemný člověk v dnešní době být náležitě rozpoznán, obnažen, usvědčen a volán k zodpovědnosti. Musíme ho vychovávat k lidštějším názorům.

Prostituce že je soukromou záležitostí člověka, jak tvrdí mnozí právníci, hájící její beztrestnost? Avšak jen si povězme (povíme si to ještě), jak prostituce ohrožuje nebezpečně mravní i tělesný stav každého, hlavně našich dětí — jak především také snižuje vážnost ženy vůbec, jak zasahuje také potom tolik nevinných obětí, matek i dětí v rodině následkem nákazy a dědičným zatížením, jaké způsobuje sesurovění společenského života a všech jeho projevů, jak vůbec všecko, co je svaté člověku, umění i literatura, propadá z části hrubému vlivu jejímu, jest třeba vše to si představit, a bude nám až příliš patrno, že prostituce není žádnou jen soukromou záležitostí člověka,

že naopak je těžkým hříchem, lpícím na sociálním svědomí každého, kdo se jí dopouští, a neváhám říci, že je přímo sociálním zločinem. Proto musíme protestovati, aby byla uznávána za zlo nutné, a aby byla dokonce i státem upravována, patronisována — aby se s ní kompromissovalo, ať už jakýmkoli způsobem. Žádné nutné zlo! Kterak potom bojovati proti obchodu s děvčaty, proti kuplířství a svádění, proti pohlavním nemocem a reglementaci prostituce, kdyby nutnost prostituce principielně měla být uznávána!

Pro zavedení státní úpravy prostituce, té tak zvané reglementace, hlavní příčiny dnešního zmateného nazírání na poměry pohlavní, byly kdysi důvody zdravotní, byly i mravní, důvody. Prostituce z ulic měla se uzavřít do jednotlivých domů, aby se schovala před lidmi, prostitutky měly být zdravotně kontrolovány, aby nerozsévaly nákazu. To vše, jak dnešní zkušenost ukazuje, však na celé čáře zklamalo. Prostituce se rozmohla děsně, pohlavní nákaza šíří se úžasně. — Je to vše zcela přirozené. Příroda nedá si beztrestně porušovat svých zákonů! A příroda dala člověku pud pohlavní ku zcela jiným účelům než k prostituci. Buď a nebo! Máme poučné doklady v zašlých národech starověku.

Ve Francii dnes si kladou otázku, je-li prostituce deliktem. Delikt patří před právníka, a jelikož právník zná jen právní statky člověka a prostituce ničeho takového se netýká, řekne, že není deliktem.

Avšak ptáme se, a jistě právem: Což nejsou mravní, nejsou zdravotní statky člověka?

Tak Francie na příklad! Bědují tam nad odlidňováním své země, nad vymíráním svých občanů... Úbytek obyvatelstva přičítá se tam neobyčejně rozšířené gonorrhoei, která v určitých případech zaviňuje neplodnost mužovu. (Ne systému dvoudětství, který se obyčejně udává.) Ač je to jen a jen prostituce, která mezi muži tuto nemoc rozšiřuje, takže 80% bývá jí zachváceno, přece si právě ta Francie klade dnes ještě otázku, je-li prostituce deliktem?

A tak se s prostitucí všude dělá pštrosí politika.

Právník hájí její beztrestnost, lékař její zdravotní nutnost — stát rád by poskytoval ochranu a zdravotní bezpečnost — — — avšak proč, proč vlastně zakrýváme si pravý stav věci, proč zastíráme si pravdu právě zde, kde je nejvíc nutno jít zlu na kořen? Vidíme, že prostituce porušuje nejprimitivnější zákony přírody, že staví se v cestu lidstvu, spějícímu za představou lepšího člověka, že je příčinou mravní a tělesné degenerace, a konečně musíme si také přiznati, že otravuje nám

v jádře takřka celou naši mužskou mládež (dnes už hodně i ženskou mládež), n a d ě j i t o n a š í l e p š í b u d o u c n o s t i.

Vždyť nelze si zapírati, že velká většina našich mladých mužů nikdy už neprodere se z této špíny, nízkosti a prolhanosti k lepšímu poznání pravé své lidské důstojnosti!

Vždyť jaké to poměry, zvláště v té tak zvané »lepší« společnosti, která skrz na skrz prosycena je prostitucí! Jaké do oči bijící pokrytectví!

Všecko se promíjí, všecko se omlouvá a umlčuje, jen pro boha mluvit se o tom nesmí, a hlavně ne mluvit opravdově a vážně. Ruší to blahobyt a dobré trávení. Jinak smí každé slovo a celá řeč čišet sprostými narážkami a vtipy, ale vyřknout slovo »prostituce« — jaká to hrozná věc!

A ti mladí muži, co u nich se všecko neskrývá za uhlazeným chováním a samolibým zevnějškem!

V prvé řadě úžasná povrchnost, prolhanost a přetvářka, mnoho karakterové podlosti, hrubosti, brutálnosti a cynismu, egoismus vyvrcholený až v nelidskost a k tomu všemu bohorovná soběstačnost — to jsou ti naši mladí muži, zvláště z té tak zvané »lepší« společnosti, ku kterým Wegener ovšem marně promlouvati bude o tom, co je č e s t m u ž e za naší doby.

Ten vliv prostituce a styku s jejím okolím je ve všem tom velice patrný — vážnému člověku je fysicky i duševně až nevolno z pohledu na takovou mládež, která má ten svůj nečistý postranní život takto vrytý na čele.

Pravila jsem, že stát rád by poskytoval ochranu a bezpečnost a naznačila jsem důvody, proč asi zavedena byla jakási státní úprava prostituce, ta tak zvaná reglementace. Ty důvody se předstíraly; vidím za celým tím systémem sbory mužů, kterým nešlo ani tak o mravní, ani tak příliš o zdravotní důvody, jako o to, jak zařídit co nejpohodlněji mimomanželský styk pohlavní. Avšak, poněvadž se uváděly a uvádějí i dnes především vždy důvody zdravotní, musím tuto zdravotní stránku reglementace rozebrat podrobněji.

(Pokračování.)

Vznik Starého zákona

dle přítomného stavu historicko-kritické vědy.

Referuje F. Žilka.

(Pokračování.)

9. Jahvista (J).

Většina badatelů soudí, že rodištěm tohoto díla je jižní, judská říše (Abraham bydlí v Hebronu, Juda stojí v popředí; o Aronovi nic).

Některé rozpory (mezi Gen 4, $_{16}$b a 4_{11}—$_{16}$a; 4_{26} a 4_1; 11_1—$_9$ a 9_{19}) svědčí o tom, že tento spis není jednotné dílo. V prahistorii rozeznávají se tři vrstvy, v pozdější (od Abrahama) aspoň dvě vrstvy podání, které pak byly zpracovány v jedno dříve, než s ostatními prameny byly spojeny v Pentateuch.

Pro určení doby vzniku pokládá se za rozhodný výrok Gen 9_{25}, který teprve po Šalomounovi mohl býti aplikován na národ izraelský a kananejský: J vznikl asi za vlády Josafata, t. j. kolem 850, jednotlivé přídavky rozhodně před Deut.

10. Kněžský spis (P).

P se liší od ostatních pramenů velice zřetelně, slohem, výrazem, myšlenkami; jednotu tvoří, ale jen myšlenkovou, ne literární. Vznik jeho jest velice složitý. Jádrem P jest větší souvislý spis vyprávěcího i zákonodárného obsahu, vzniklý ze starších kněžských záznamů; kolem něho se nakupily dodatky. K rozlišení těchto prvků slouží některé rozpory (na př. dle Num 4_3— stávají se levitové schopnými ke službě chrámové ve 30 letech, dle Num 8_{24}— již v 25; Lev 4_3—$_7$ a Ex. 29_{12} a j. v.). Takovými dodatky jsou na př. Gen 46_8—$_{27}$. Ex. 6_{13}—$_{30}$, 12_{14}—$_{20}$, 43—$_{50}$, jednotlivosti z 27., 28., 29. kap., 30 a 31 celé, 35—40 celé. Lev. kap. 1—7 v celku; 11—15; z Num. menší oddíly na př. v kap. 16. Tak zbudou jako jádru náležející části: Od Gen. 1— až Ex. 24 všecko co je z P. mimo Gen. 46_8—$_{27}$ a Ex. 6_{13}—$_{30}$, 12_{14}—$_{20}$, 43—$_{50}$. Pak Ex. 25—29. Lev 8, 9. 10. 16.

Num. 1—2, 3, 7_{79}—8_3, 9_{15}—10_{28}, 13, 14, 16, jednotlivé verše 17_6—18_{32}, 20, v dalších kap. jednotlivé verše, 34. 35_9—$_{34}$, Deut. 32_{48}—$_{52}$, $34_{1, 8}$—$_9$.

Z toho je patrný plán a ráz spisu; jsou to dějiny Izraele, ale výlučně posvátné dějiny: vysvětlení vzniku náboženských institucí v pradávné době: soboty, obřízky, passah, svatyně, kněžství, oběti, levité, příjmy kněží, velekněžství Aronovo, zkrátka dějiny kultu ve formě svatých dějin.

Otázka po době vzniku a vůbec po vzniku P. jest jednou z nejpalčivějších dnešní st. z. vědy. Od prvopočátku kritického rozboru Pentateuchu byl P. pokládán za nejstarší pramen. To se zdálo samozřejmým, poněvadž se soudilo, že v něm jeví se Mojžíš a jeho duch nejzřejměji. I forma tomu odpovídala: zákonodárství se staví na stanoviska národa žijícího v táboře, sloh je prostý, rodokmeny starožitné, postup annalistický. První Ewald datoval »Knihu počátků« teprve do doby Šalomounovy. Poznalo se, že chronologicko-genealogický způsob je pozdní; cítilo se, že není důkazů pro »Mosaismus«, jak se jeví v P.; skutečnost, že v době před exilem babylonským není stopy po skutečném nebo literárním vlivu Pentateuchu, vnucovala vážný problém. R. 1834 vyslovil Reusz tvrzení, že »Zákon« je mladší než proroci, a Žalmy mladší než oboji. George a Vatke 1835 postavili hypothesu, že P náleží ne na začátek, nýbrž na konec náboženskodějinného vývoje Izraele. Ale teprve po 30 letech prorazil Graf názorem, že P jest plod poexilní doby. Kuenen a Wellhausen v 70. letech 19. století strhli velikou většinu badatelů pro Grafův chronologický pořad. Rozdíly dnes jsou většinou jenom v domnělé době vzniku po exilu či před ním.

Od r. 444 jest existence P. jista, dokazatelna. R. 458 přišel zákonník Ezdráš se zákonem božím v ruce z Babylona do Palestiny, aby jej učinil měřítkem a podkladem života vrátivšího se lidu. Za podpory místodržitele Nehemiáše byla kniha zákona Mojžíšova čtena v říjnu 444 ve shromáždění lidu, který se slavnostně zavázal k poslušnosti tohoto zákona.

Že šlo o P., jest absolutně jisto: zpráva o oné události u Nehem 8—10 obsahuje patrné stopy z P. (na př. Neh 8_{15} = Lev 23_{40}; Neh 8_{18} = Lev 23_{36} proti Deut 16_{13}—$_{15}$; Neh 10_{33} = Ex 30_{11}—$_{16}$, jen v P! atd.), a od té doby jest jeho vliv v Židovstvu patrný.

Způsob, jakým byl uveden ve známost, jest velice podoben objevení Deuteronomia (II. Král. 22—23); snad také vznikl P nedlouho před r. 458.

Závažným jest poměr mezi P a D. — Deuteronomium bylo vyhlášeno knězem Helkiou. Jestliže již tehdy existoval P, proč se nevystoupilo s ním? Když se podařilo něco tak dalekosáhlého jako zrušení všech svatyní mimo Jerusalém, nemusilo být obav, že by se neprorazilo s P!

Ale srovnávání dokazuje, ze P jest další stupeň vývoje nad D: to, čeho D se domáhá jako něčeho nového, totiž centralisace zduchovnělého kultu v jediné svatyni a v rukou levitského kněžstva, to P. předpokládá jako podklad izr. náboženství a klade zpět do nejstarší doby. Stánek úmluvy, o němž předexilní literatura neví nic (I. Sam. 2_{22} chybí v Septuagintě[1], I. Král 8_4 jest glossa), jest promítnutí deuteronomistické ústřední svatyně, t. j. Šalomounova chrámu do mosaické doby. V době před D jsou požadavky P naprosto neznámy: kněží jsou královští úředníci; ani nejzbožnější králové a proroci neměli tušení, že by se nesmělo obětovat všude, že by směli obětovat jen členové kmene Levi. Kdyby byl existoval Ex., Lev., Num., jak by byly možny výroky jako Izai 1_{13}—$_{14}$, Amos 5_{21}—$_{23}$ a zvl. Jerem. 7_{22}! V jednotlivostech představuje P naproti D vždycky stupňování.

Ještě výmluvnější jest srovnání P s Ezechielem. Prorok Ezechiel byl sám příslušníkem jeruzalémského kněžstva; P. by mu byl naprosto vyhovoval. Nač by byl stanovil zákon budoucnosti, který nejde ani tak daleko a není tak určitý? Proč žádá Ezechiel v kultu daleko méně než Num. 28 a 29? Kde je u něho velekněz, kde den smíření (Lev. 16)? Nevývratné je místo Ezech. 44_9—$_{16}$: D zná ještě rovnoprávnost všech levitů; u Ezech. jsou levité degradováni na chrámové sluhy, kněžství pak přisouzeno výhradně Zadokově (Sadoch) rodině; P. zanáší tento u Ezech. nový rozdíl zpět do doby Mojžíšovy — jest zřejmo, že P. jest odvislý od Ezech. Svátostná důležitost obřízky mohla se vyvinouti teprve v cizorodém okolí babylonského zajetí.

Jako praxe před exilem ničeho neví o P., tak ani předexilní literatura nejeví žádných jeho stop. Existence P. by musila být naprosto latentní. Deuteronomium ho nezná. Způsob, jakým P. vypravuje události od Abrahama až po povolání Mojžíšovo, ukazuje, že není první písemní fixací nejstarších podání, nýbrž předpokládá známost látky. Ráz řeči svědčí pro pozdní dobu.

Za dobu vzniku lze tudíž pokládati století mezi r. 570 (konec prorocké činnosti Ezechielovy) a r. 458 (příchod Ezdrův do Jeru-

[1] Označuje se LXX; řecký překlad Starého Zákona, vzniklý v Egyptě.

zalema). Jádro P. bylo sepsáno kolem r. 500 v Babylonii od kněze, který žil v názorech Ezechielových a sám je dále rozvíjel. Není to dílo jednotlivcovo, nýbrž celé školy, která vznikla mezi těmi, kteří zůstali v Babyloně ještě po r. 537.

P. obsahuje věcně dávné věci, ale tím není dokázán jeho dávný původ. Toto zákonodárství chce zduchovniti izr. náboženství, ale divnou ironií musí k tomu sáhati po pohanských prvcích: obřízce, předpisech o jídle a očišťování, obětech dle určitého ritu, takže věcně znamená úpadek na starší stupeň náboženského vývoje, jejž proroctví již bylo překonalo; totiž nerozhoduje jenom to, že jsou tu tyto prvky, nýbrž jejich důležitost v celé soustavě, což je právě dílem P.

11. Zvláštní kusy v Pentateuchu.

1. Požehnání Jakobovo, Genesis 49_1—$_{27}$. V rouše odkazu 12 synům naznačují se osudy a zvláštnosti 12 kmenů izrael. Verše tohoto druhu bývaly zpívány od pradávna a pozměňovány. Pochází z doby kolem 850. (Výrok o Judovi ne před Davidem, o Josefovi ne po rozdělení říše.)

2. Píseň o přechodu přes Rudé Moře, Exodus 15_1—$_{18}$ předpokládá usazení v Kanaanu, ano v. 17b již Šalom. chrám; ráz liturgický, ve slohu žalmů. Někteří uznávají v ní mosaické jádro.

3. Menší písně v Numeri 21, pouhé zlomky, starožitného rázu (pramen, z něhož jsou výslovně vzaty, »Kniha válek Jahveových«, byla sbírka válečných písní), asi z 1. polovice 9. stol.

4. Výroky Bileamovy,[1] Numeri 23 a 24, obě kapitoly jsou parallelní, 23 z E, 24 z J, čtyři delší, tři kratší průpovědi, starého původu, připracované (24_{24} předpokládá řecké období).

5. Píseň Mojžíšova, Deuteronomium 32, nejdelší z poetických částí Pent., labutí zpěv Mojž., nemůže pocházet od Mojž. Má plno reminiscencí na starší proroky, mnoho výrazů, jež jsou vlastní Jeremiášovi (v. 4 a 21, srv. Jer. 2_5; v. 6 a 28, srv. Jer. 4_{22}, 5_{21} . . .), ráz deuteronomistický, nanejdříve z konce babyl. zajetí.

6. Požehnání Mojžíšovo, Deuteronomium 33. Verše 6—25 jsou zvl. starožitné. Celá píseň pochází od Izraelity ze severu, z 1. polovice 8. stol. Začátek, v. 2—5, a konec, v. 26—29, jsou souvislý poexilní žalm.

7. Genesis 14. Zlomek tento se nápadně liší od ostatních vypravování o patriarších, nenáleží žádnému známému pramenu. Někteří

[1] Balám.

(Ewald) v něm viděli zlomek prastarého kananejského dějepisu, ale předpokládá Pent., jest odvislý od P. Jest to produkt básnické fantasie a reflexe ku zvelebení Abrahama též jako vítězného válečníka. Klínovými nápisy podepřená jména 4 cizích králů jsou jen důkazem o vzniku v Babyloně. Gen. 14. jest jeden z nejmladších, do hotového Pent. vložených dodatků. Episoda s Melchisedechem nemusí proto býti nepravá.

8. Kniha smlouvy, Exodus 21—23 (»Bundesbuch«) — sbírka zákonů o občanském životě a — krátce — o kultu, ale nejednotná (oslovení někde v jednotném, jinde ve množném čísle, atd.). Celým rázem náleží do E. Kuenen a Bäntsch v ní vidí elohistickou parallelu orebských přikázání k jahvistickým sinajským přikázáním, poněvadž kultické příkazy 20_{22}—$_{26}$, 22_{28}—$_{29}$, 23_{10}—$_{16}$ jeví velikou příbuznost s tak řečeným 2. dekalogem Exod. 34. Ostatní části 21_2—22_{19} a 22_{20}—$_{26}$, 23_1—$_9$ nemají místa v rámci orebských přikázání; jsou instrukcí pro Mojžíše k soudnictví. Zmíněná první část 21_2—22_{19} jeví nápadnou podobnost se zákonníkem Hammurabiho; jest to patrně zvykové právo, kodifikované od kněží.

9. Leviticus 17—26. Zvláštní zákonodárný korpus, příbuzný s P., ale zase ve mnohém od něho odlišný, celkovým dojmem blízký Deut. Řeč 26_3—$_{45}$ podobá se Deut. 28, a jest také závěrkou sbírky zákonů, kterou nazývají »zákon svatosti« (= »Heiligkeitsgesetz«). Jest to sbírka různých patrně již napsaných zákonů, uspořádaná spisovatelem zmíněné závěrečné řeči. Některé části (kap. 17, 23 a j.) jsou přepracovány dle P. Jednotlivé (3) vrstvy byly spojeny mezi sebou a se samostatnou kap. 26 ke konci babyl. zajetí. — Celý tento zákon svatosti jest úzce spřízněn s Exechielem, takže někteří badatelé (Graf a j.) pokládali tohoto proroka za jeho spisovatele nebo redaktora. Ale naproti tomu: »Zákon svatosti« zná nejvyššího kněze. Jako celek jest »zák. svat.« mladší než Exech.; jest předchůdcem P. Spojení jednotlivých kusů v »zák. svat.« jest velice volné, tak že Stade (a Baentsch) spatřují v Lev 11—15, 1—7. Num. 5 také součástky »zákona svatosti«.

12. Pentateuch jako celek a jeho vznik.

Proces sloučení těchto jednotlivých pramenů prošel třemi stadii.

1. Sloučení J. a E. J. bylo základem. Redaktor — »Jahvista« z Judstva (Rj.) vyrovnal obě předlohy, odstranil nápadné rozpory, které tu byly přes vnitřní příbuznost, umístil menší vlastní vložky, pracoval dosti samostatně. Již v Gen. 15 (první stopa E) zasáhl;

od něho pochází 16_{9}—$_{10}$, 20_{18}; přepracoval kap. 22, 30_{31}—31_{3}, 32_{10}—$_{13}$, vložil 26_{15}, $_{18}$. V Exodu stmelil kap. 1—18 z obou pramenů, zharmonisoval zákony kap. 19—34. Zde učinil podkladem E. V Numeri šťastně spojil vypravování o Bileamovi kap. 22—24. V Deuteronomiu není stopy jeho činnosti. Doba tohoto procesu je mezi 650 a D. Ale i po něm trvaly ještě J. a E. samostatně, D. je znal.

2. Sloučení JE s D způsobil druhý redaktor, který byl proniknut duchem D (Rd). Stopy jeho činnosti jsou v Genesi 26_{5}; v Exod. snad 4_{21}—$_{23}$, 8_{18}b, 9_{29}b, jiné části přepracoval (12_{21}—$_{27}$, 13_{3}—$_{16}$...). Uspořádání, přemístění částí v kap. 19—34 jest jeho dílem; v Num. drobné části; v Deut. jest od něho 31_{1}—$_{8}$, $_{14}$—$_{15}$, $_{23}$, 34_{10}—$_{12}$. Začátek jeho činnosti jest sotva před babyl. exilem; koncem jest připojení »Písně Mojž.«, Deut. 32_{1}—$_{44}$. Toto připojení se stalo dříve než

3. sloučení JED s P. Není pravděpodobno, že Ezdráš přinesl P. sloučený s JED. Ale když byl P. proklamován, doporučovalo se sloučiti jej s udomácněným národním dějepisným dílem. To učinil 3. redaktor v duchu a na základě P. (Rp). Dílo bylo nesnadné, a proto jsou stopy jeho činnosti nejpatrnější. V Gen. jsou z jeho ruky jednotlivé verše na př. 7_{3}a, $_{8}$—$_{9}$, 15_{13}—$_{15}$, $_{19}$—$_{21}$, 27_{46}; v Exod. doplnil v kap. 5—10 všude Arona; napsal 6_{13}—$_{30}$; v Num. 11_{7}—$_{9}$, 17_{27}—$_{28}$ a j.; v Deut. stopy nejmenší.

4. Tak je Rp. v podstatě skladatelem Pentateuchu, jak jej dnes máme; práce jeho se stala mezi 440 a 400. Nebyla to snad jediná osoba, nýbrž kruh jeruzal. zákonníků. Ale i po něm pracovaly ještě jiné ruce (Gen. 14); Num. 24_{20}—$_{24}$ jsou ze 4. stol. Ještě po LXX nastaly změny: Ex. 35—40 nebylo ještě pevnou součástkou Pent., kdež se překládala LXX.

(Pokračování.)

Královéhradecká vlastenecká družina.

(Královéhradeckým buditelům doby přítomné.)

Napsal Dr. Josef Pešek.

(Pokračování.)

A přece jenom lze říci, že přátelství toto odplavily jarní vody. Překážkou byla asi osoba Hankova. Jistě Pospíšil netajil se svou oddaností k »nálezci« R. K., s nímž Ziegler nikterak nesympatisoval, ač přímo proti Hankovi nevystupoval. Naopak vždy v dopisech oslovuje Hanku »vysoce váženým drahocenným panem vlastencem« a ujišťuje ho, že jest slovútnosti jeho »horlivý přítel a ctitel« a jeho »pozorlivost a láska oučinná k národnosti nesmrtelnou mu působí čest« . . .[1]

Pospíšil i Ziegler byli oba silné temperamenty, proto při různosti názorů obou srážka visela stále ve vzduchu. Skutečně k ní došlo z jara r. 1818.[2]

Hradecký Veleslavín — dotkli jsme se toho již stručně — sbíral také horlivě staré české tisky. V té době získal dvě církevní kroniky — bliže jich neoznačuje, ale snadno lze názvy ty uhodnouti —, z nichž jednu byl ochoten přenechati Hankovi. Již dříve byl dostal jeden díl Bratrské Bible od Švendy. Dlouho trvalo, než ji na něm vymámil. Dne 24. října 1817 píše Hankovi: »Toho breptu jsem nemohl jak jsem si dosti práce vzal o tu bibli připraviti, tak jsem uzavřel, že jí (!) musí draze zaplatiti — když je tak tvrdohubej; tak mu zajisté také nic kvůli neučiním.« A 25. března následujícího roku již píše témuž: ». . . posledně jsem do klepet dostal, hádejte koho? — Švendu — a s čím? —

[1] Originály jsou uloženy v Knihovně Musea král. Českého.

[2] Tenkráte asi Pospíšil přijal jméno Hostivít, ač poprvé čteme ho tak podepsána 25. září 1822 jeho »počtvedoucím« Václavem Vášou. Sám podepsal se tak až 22. dubna 1825. Jak známo, Pospíšil i Ziegler upadli pro svá přijatá jména v podezření z účasti ve spolku karbonářů. Zavedené vyšetřování dopadlo ve prospěch podezřelých. Rybička c. d., str. 172.

Bratrskou bibli mi musel přinést, jestli chtěl míti, aby se mu Hlíněný obraz[1] tlačil . . .«

Po této bibli zatoužil Ziegler. Pospíšil ji však slíbil Hankovi. Onen patrně několikrát o ni žádal. Došlo ke kyselosti, jež se rychle stupňovala v první hněv, jak lze vyrozuměti z Pospíšilova listu Hankovi ze dne 27. dubna 1818: » . . . Bibli také pro Vás přichystána a nemá ji žádný Z. dostati, an je v mnohých případnostech muž přepodivný — a říkaje nesnesitedlný — vysokomyslný — jiného rád tupí i také na Vás chtěl jezdit — skrze což jsem se na něj skoro rozhněval; psal mu něco o Vás Štěpnička a Hybl. Poněvadž již nyní ví, že na Vás nic nedopustím, tak již ochlápl, a zdá se být zcela jiný, aspoň přede mnou nesmí více co říctí; posílá Vám psaní skrze Grammatiku — ostatně jeho velká vážnost, kterou mohl míti u jeho posluchačů, jest zcela skrze jeho divné náruživosti pryč — kdo má dobré vlastenské srdce, raději mlčí jak s teplou bábou a vzdýchá, až se zejdem zvíte více. — Nechci s takovou žalostí času mařiti.«

Téhož dne také Ziegler píše »vzácně váženému« — Hankovi, jejž vybízí, »by se vložil a splnil to, co jiní slíbili«. Horlí, že Dobrovský nedokončuje slovník. »Jaké to slibování! Taková potřeba všeobecná dobrého slovníka, a veřejnost se přes dvacet let . . . má za nos dát vodit.« A připomíná: »Zde (t. j. v Hradci) na to žehrají.« A zase jiným tónem nesou se listy Zieglerovy psané Dobrovskému. Byla tu u Zieglera dvojí tvář skutečně? . . .

Koncem dubna 1818 prošla Šenfeldskými novinami zpráva, že české museum vešlo v život. Hned také vypisovány byly sbírky. Mezi vlastenci byla nesmírná radost, ale — ne všeobecná. Mnozí hleděli k nové kulturní instituci s nedůvěrou. Hradecký Veleslavín uvítal však zprávu tu s nadšením. A hned byl ochoten zaslati »pár zlatých k tomu dobrému předsevzetí«. Měl jen obavu (sdílí ji v dopise z 27. dubna 1818 s Hankou), že se bude málo peněz k tomu účelu posílati; proto slibuje, že chce dle možnosti povzbuzovati. A hned připojuje nové vyznání lásky: » . . . Jen přeji z vnitřnosti srdce mého, abyste to tam dle žádosti k stavu přivedli,[2] jeť k tomu ovšem mnoho

[1] Týká se buď předposledního nebo posledního »rozdílu« Hlíněného obrazu Švendovy Historie král. Českého a Pamětí města Králové Hradce nad Labem. Předposlední (čtvrtý) vyšel r. 1817, pátý (poslední) r. 1818.

[2] Tenkráte ucházel se Hanka o místo při Českém Museu. Později, když místo zde skutečně obdržel, nebyl valně spokojen. Ucházel se prostřednictvím D. Kinského o místo kustoda nebo bibliothekáře universitní knihovny v Olomouci. (Orig. Hankových dopisů uloženy jsou v Museu král. Českého.)

potřeba; snad se tenkrát také něco pro Vás při tom ústavu hodí — přál bych, aby se Vám naše milá Vlast nějak odměnila — kdybych já tu vládu měl — musel byste ročně za Vaše přičinění nejméně 5000 fr. dostávati — které by Vlast nikdy netratila, nýbrž pod dobré ouroky ukládala — — Co platno, když se to nemůž státi, aspoň Vám mé upřimné srdce věnuji, které by pro Vaši čest, dobré a zastání v čas potřeby krev vycedilo...« A dále: »... pro Vaši dobrou pověst v zdejším okkolí (!) činím vše dle mé síly — však ale nic více než co slušnost a spravedlnost žádá — vím koho znám!« — U Pospíšila jeví se téměř slepá důvěřivost k Hankovi.

Se sbírkami pro museum začalo se ihned. Pospíšil také osvědčil se sběratelem horlivým. Již 27. května měl pohromadě od dobrých známých 70 zl., jak píše Hankovi. Doufá, že jeho horlivost také »na lenivé duchovenstvo oučinkovati bude«, což by prý ho do smrti těšilo. Dosud však žádný nedal ani krejcaru... Při příležitosti vyzval též kanovníka Teichla,[1] »ačkoliv se musel zastydnouti« — je prý sice

[1] Jan Nep. Teichel (* 8. ledna 1763 v Golčově Jeníkově, † 2. března 1830 v Hradci Králové), odchovanec generálního semináře. Roku 1787 vysvěcen na kněžství, stal se kaplanem v Čermlově a r. 1796 farářem. Roku 1802 zvolen kanovníkem a ještě téhož roku rektorem a r. 1810 prodirektorem biskupského semináře v Hradci Králové. Roku 1826 vzdal se těchto funkcí a žil do smrti ve své kanovnické residenci. Několik let před smrtí věnoval obnos 8000 zl. v. č. semináři ku vzdělávání alumnů v české řeči a literatuře: částka 250 zl. z úroků této jistiny byla vyplacena professoru tohoto předmětu, ostatek 150 zl. byl rozdělen dílem pro nejpilnější posluchače, dílem z toho zakupovány české knihy pro knihovnu seminární. (J. J. Solař: Dějepis Hradce Králové. V Praze, 1870. str. 842.) Dle starého plánu přednášelo se v I. roč. tři hodiny týdně mluvnici a historii literatury české. Dle plánu z r. 1859 nastala změna a »*závěti Teichlově činilo se za dost tím*«, že v I. ročníku překládány do češtiny rozličné hymny církevní z breviáře, zvláště těžší, jakož i obtížnější žalmy a j., v II. ročníku přednášela se jedna hodina týdně historie literatury české bohoslovecké (poněvadž se na gymnasiu k tomuto odvětví literatury béře menší zřetel) a ve III. ročníku překládaly se do češtiny jednou týdně vybrané homilie a kázání ze spisů svatých Otců. (Solař: c. d., str. 484. pozn. 5.) Dne 5. března 1818 píše o něm Jungmann Ant. Markovi: »Z Královéhradeckých mám veliké potěšení. Předce tedy jeden kanovník v Čechách učeným Čechem jest. Po Dobrovském mluvnici psáti může snadno neb těžko býti, jak kdo chce; kéž pak ji v. d. pan Teichel českým jazykem byl sepsal, té se nám nedostává, aniž nám Novotný, ... toho nedostatku doplní.« (Č. Č. M., 1882, str. 447.) Poměry změnily se i v semináři, nebot r. 1848 Polabský Slovan v 5. čísle (z 25. září), str. 20., volá k posluchačům bohosloví: »Což pak nebudete žádati, aby Wám (alespoň něco) česky přednášeno bylo? — —« A jilemnický kaplan Alois Ladislav Janata (nar. 1. dubna r. 1819 v Jilemnici, vysvěcen na kněze 25. července 1834) táže se Váši, Pospíšilova »početvedoucího«, v nedatovaném dopise, nejspíše však z konce 1834,

»volný přispěti, jen kdyby ujištěn byl, že z těch peněz knihy české a ne snad německé vycházeti budou . . .« S touto nedůvěrou hleděli na podnik tento i jiní.

Týž den navštívil také Zieglera. Začal opatrně, jako by o ničem nevěděl, a tázal se ho, kolik příspěvků pro museum je pohromadě. Dostal za odpověď, že ani krejcaru. A teprve po tomto Zieglerově doznání Pospíšil pochlubil se svou přičinlivostí, za niž se mu dostalo pochvaly. Ziegler mrzel se na duchovenstvo, jež vinil z nedbalosti a neoučinlivosti. Jaká prý to bude hanba pro dioecesi, když žádný z nich nic nezašle, a jaká zase čest, kdyby se jen dost málo zaslalo. Proto slíbil, že bude působiti na Teichla, u něhož hodlal dobře pořídit. Netrvalo však dlouho a Pospíšil s Zieglerem stali se na tomto poli soupeři . . .

Uběhl rok 1818; ke konci nachýlil se i rok 1819, který skončil bez větších neshod. Dokonce zván jest Hanka, by přišel z Prahy spolu s Zieglerem, který tam náhodou byl, k Pospíšilovi na »švestkovníky« . . . Jistě že začátkem r. 1819 Ziegler patřil mezi ty členy hradeckého vlasteneckého sboru, kteří »se div nezbláznili z radostné zprávy, již sdělil Norbert Vaněk Chaloupeckému, že se našla jistá řeč »z většího dílu slovanská« — Pospíšil zapomněl její vlastní jméno — jež prý »několik tisíc let mrtvá býti měla« . . .

Nadešel rok 1820. V té době — bylo to v lednu — Pospíšil onemocněl.[1] Tehdy přátelství Pospíšilovo s Zieglerem valně bylo otřeseno. Otřásla jím vlastenecká řevnivost . . .

Pospíšil vylíčil Hankovi celou událost podrobně v listě ze dne 19. ledna r. 1820. Píše: »Má vlastenecká láska Vám dobře povědoma, pročež každé dobré Vlasti mi na srdci leží, tak také pravou radostí

---

hrají-li v Hradci ještě Němci, a nebudou-li se tam »hry v mateřčině provozovat?« a dodává: »Což pak neproniknou hlasy naše úpěnlivé volání nebes blankyt? »Svatý Václave, zažeň Němce cizozemce —.« Než všickni duchovní tehdejší doby neosvědčili se právě vlastenci, jak se dovídáme z listu Čelakovského Kamarýtovi, datovaného o masopustním pondělku r. 1824: »Koupiv jeden kněz alm. letošní, zase je poslal zpět Pospíš. s tím hanebným doložením: že se ještě (!) krobotskému neučil, zde že mu alm. zase daruje.« Korrespondence a zápisky Fr. Lad. Čelakovského (ed. Bílý), seš. 21., str. 213.

[1] Pospíšil, ač silné tělesné konstrukce, často churavěl. Léčíval ho Dr. Jos. Bartušek, který zemřel 23. října 1833. Jest pohřben na Přímě. Nápis na náhrobek vyvolil si sám. Zní:

»Inveni requiem; spes et fortuna valete!
Quid mihi vobiscum? Ludite spe alios!«

Jindy a nyní, 1833, II. pol., str. 152.)

jsem oplival, když jste mi prvé zprávy o založení Českého Muzeum uděliti ráčil a mne povzbuzoval, abych nápomocně dobrodince hledal, na čež jsem já s mými známými oto jednal a jich k obětím povzbuzoval, mezi něž jsem našeho také domělého apoštola Zieglera početl; tento ale tomu nijak víry přiložiti nechtěl a vždy se odtahoval, že by to jen jistý nástroj byl, aby se peníze sešli a pak že by se kdo ví nač obrátili, ačkoli mi tím chuť odbíral, předce jsem neopomenul mou horlivostí povzbuzovati. Něco jsem dohromady sehnal a něco mi sem a tam bylo slíbeno, což jsem, bych dobrou vůli neurazil, nutiti nechtěl, a tudy od některých slíbenou věc až posud nedostal.« A tu se stalo něco neočekávaného. Zatím totiž navštívil Hradec plzeňský professor Sedláček, který se ujímal horlivě musea, maje k tomu cíli plnomocenství od nejvyššího purkrabí. Pospíšil přispěl knihami a doložil, jakmile spořádá sbírku peněžitých příspěvků v obnosu 70 až 80 zlatých, že ihned ji odešle do Prahy. Sedláček si obnos poznamenal a oznámil nejvyššímu purkrabí.[1] Zatím Pospíšil onemocněl a sběratelství pro museum ujal se prostřednictvím Sedláčkovým Ziegler: »což se příliš nadělo pejchou . . .« »Přemýšlel jenom,« pokračuje Pospíšil, »jakby největší chvály mohl dojíti, přišel ke mně včerejšího dne v mé nemoci a počal se rozkazujicně vypinat, aby[ch]

[1] Po své návštěvě v Hradci Králové Sedláček napsal nadšenou báseň »Na Hradec Králové«:

»kde posud nad zlato
se jazyk český cení,
kde pohrom ani zrad
se strachovat co není;
kde umka vlastenská
až posud divy tvoří.
. . . . . .
. . . . . .
kde výbor mužů ctných
se třpyti v září stkvěle . . . (Čechoslav, 1820, str. 254.)

Již posledního února r. 1817 zaslal Hanka Pospíšilovi — anonymně tištěnou »Vděčnost obyvatelů král. kraj. a věnného města Králové Hradce učeným Čechům«. Vyšla v Hýblových Rozmanitostech r. 1817, sv. I., str. 86. Flajšhans ve svém Písemnictví, str. 556, praví, že báseň tato je blahopřáním Dobrovskému ke dni 18. března 1817. Jak to však, že ji v Hradci znali již začátkem března t. r.? Či by to Flajšhans měl spíše na mysli rovněž anonymní Hankovu báseň s nápisem: »Jeho Důstojnosti Jozefovi Dobrovskému, skutečnému údu mnoha učených společností. Od Čechův v Praze dne 19. března 1815.« (V. Zelený: Život Josefa Jungmanna, str. 177.) — Dne 24. prosince téhož roku Jos. Mirovít Král vydal u J. H. Pospíšila »Žádost k novému roku 1818 učeným Čechům královského, krajského a věnného města Králové Hradce.«

se mu vykázal a jemu odezdal, co vybráno mám. Já dosti jsem se zdržoval, bych snad zlosti a lítosti mně od tak nevděčného člověka způsobenou nazpět do nemoci neupadl, ba snad si smrt s toho neulovil, — jsem mu střídmě za odpověď dal: že já sám ten dar skrz Vaše ruce do Prahy pošli, na čež on do mne nesmyslně a nelidsky dotíral, že on jest v kraji tom pán, jemu že to jen patří! na tom místě, že mu to musím vidat!!! a tak nemotorně mnohem více v mém pokoji hulákal; já pak jsem dětem životem povinnen, předce jsem se v tu chvíli rozhorlil, neb se zdržet nebylo možno, pravil jsem, dávno-li jest, co on tím plnomocníkem se stal? — já že jsem již tenkráte pro dobrou věc horlil, když on ještě nic nepomislil, a tím způsobem že si od něj poroučet nedám, aniž mu ze zle vůle jaký počet klásti budu, nýbrž mou věc rovnou cestou kam patří, zašli. On ale naproti svůj doktorský rozum okázal, s pohrůžkou odešel, že msty k mé haně jeho pravé semeno roznášel a tady své slabosti na jevo dal, co měl raději jak s teplou bábou mlčet, že u mně svého přítele hloupost vived, jenž jsem mu v mnohých případnostech dobrým byl.«

Zdá se, že za celou nepříjemnou affairou vězela asi osobnost Hankova. Neboť Pospíšil hned v témže dopise mu připomíná, co vše bylo mu proň snášeti, povědí si až ústně... A jako »nástroj« Zieglerův uvádí Štěpničku, který mu nestačí posílati o Hankovi »satýry«.[1] A přece i v této době Ziegler ujišťuje Hanku svou láskou a oddaností...

(Pokračování.)

---

[1] Jistě že nebyla Pospíšilovi neznáma parodie pověstné Hankovy básně »Na sebe«, která byla anonymně dne 19. března 1819 z Prahy zaslána Zieglerovi. Hanuš uvádí jako možnost, že ji zaslal N. Vaněk, smíme-li však věřiti Pospíšilovi, zaslal by ji býval spíše Štěpnička. (Lit. česká XIX. stol., I., str. 648). — Jistě Pospíšil znal i »Bajku o bazalce a včele«, která »z neznámých rukou« poslána rovněž Zieglerovi z Prahy 10. máje 1819. (Č. Č. M., 1878, str. 233. poznámka 2., tamtéž 1879, str. 355.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Česká montanní společnost. — Rozpočet státní na r. 1910 a daně. — Němci o postavení Němců v Rakousku.

Nedávno tomu bylo 30 roků, co Angličan Thomas vynašel způsob, jakým odstraniti fosforové látky ze surového železa. Poněvadž surové železo, vyráběné zejména v Německu a v Rakousku, trpělo až do té doby neodstranitelnou vadou fosforového složení, znamenal vynález Thomasův nové dráhy rozvoje železářského průmyslu. Tento také nastal, a to měrou netušenou. Německo vyrábělo před 30 léty 2½ milionů tun surového železa, Rakousko sotva čtvrtinu tohoto čísla. Na Anglii, která vyráběla ročně 7½ milionu tun, patřil celý svět jako na nedostižný ideál. Za třicet roků po vynálezu Thomasově dosáhla německá výroba 13 milonů tun, Anglie zůstala o 3 miliony tun pozadu.

Do té doby technického přerodu železářského průmyslu spadá založení České báňské společnosti, financované z počátku francouzským kapitálem, která převzala provozování fürstenberských závodů železářských na Berounsku. Tento technický převrat byl též vlastní příčinou dalších hospodářských osudů České báňské společnosti, zejména přechodu jejích akcií do rukou pozdějšího tvůrce železářského kartelu Wittgensteina a jeho přátel, jakož i úzkého spojenectví s Pražskou železářskou společností, s níž později splynula úplně. Vynález Thomasův byl totiž takového dosahu, ostatně jest patrno už ze svrchu uvedených cifer, že ten, kdo si dřív opatřil Thomasův patent, musil donutiti všecky soutěžníky ke kapitulaci. To se stalo České báňské společnosti se strany Wittgensteina a Pražské železářské. Česká montanní společnost splynula r. 1904 s Pražskou železářskou, když už po několik roků před tím správní rady obou podniků měly téměř jedno a totéž složení. Nyní došlo i k odstranění této formální existence a k přechodu celého podniku do majetku Pražské železářské společnosti. Bylo by k tomu bývalo došlo jistě již dávno, kdyby Pražská železářská se nebyla vyhýbala dani z likvidace a z převodu České montanní společnosti. Když v r. 1904 Pražská železářská získala koupí téměř všecky akcie České montanní společnosti, vyměnila její akcie za svoje v poměru 5 ku 3, tedy za 5 akcií České montanní společnosti byly dány tři akcie Pražské železářské. Nové akcie, počtem 19.200 kusů, na místě 32.000 akcií České montanní společnosti representovaly cenu kur-

sovní okrouhle 48 mil. K. Při tomto postupu zůstala Česká montanní společnost formálně samostatným podnikem, což daňově znamenalo, že se platila zvláštní dividenda a také zvláštní daň. Poněvadž zisky z České montanní plynuly do pokladny Pražské železářské, byly zdaňovány dvakrát: jednou jako zisky samostatné společnosti, podruhé v souhrnu zisků Pražské železářské. I toto dvojí zdanění, značně vysoké, bylo společnosti milejší, než přímé úplné splynutí obou podniků, které by mělo v zápětí velmi značné poplatky převodní a likvidační. Konečně vymyšlen byl postup, kterým měly býti ušetřeny tyto poplatky. Závody České montanní společnosti dány totiž do veřejné dražby za vyvolací cenu 8 mil. K, cenu to, která ani zdaleka neodpovídá kapitálu, uloženému v podnicích. Poněvadž závody tyto jsou knihovně zatíženy na prospěch Pražské železářské společnosti, zejména poznámkou knihovní, že společnost jest povinna Pražské železářské dodávati železo za výrobní cenu, nenašel se přirozeně žádný jiný kupec a Pražská železářská vydražila závody za vyvolací cenu 8 mil. korun. Tím ušetřeny byl poplatky likvidační. Jak dalece budou ušetřeny poplatky převodní, to se teprve ukáže. Podle zákona vláda nemusí vzíti za podklad zdaňovací cenu prodejní, neodpovídá-li ceně skutečné, nýbrž může tuto cenu dát znalecky zjistiti. To se také dle prohlášení ministra financí ryt. Bilińského má státi. Současně s touto transakcí zamýšlela Pražská železářská zvýšiti svůj akciový kapitál jednak vydáním nových akcií, jednak zvýšením nominální hodnoty akcií starých. Jest pravda, že akciový kapitál této společnosti není v nijakém poměru ke skutečnému kapitálu, se kterým pracuje. Nominále akc. kapitálu činí 25·7 milionů K. Ten měl podle úmyslu společnosti být zvýšen jednak zvýšením nominální hodnoty každé akcie o 100 K (ze 400 na 500 K), tedy o 6,425.000 K. Toto zvýšení mělo býti provedeno z reserv společnosti. Mimo to měly býti k úhradě kupní ceny České montanní společnosti vydány nové akcie počtem 10.750 kusů za nízký kurs. Účel tohoto postupu byl zřediti poněkud kapitál, bylo také asi úmyslem z kapitálu, získaného novou emisí akcií, zakoupiti další akcie Alpské báňské společnosti a připraviti půdu pro železářský trust v Rakousku.

Tato fakta byla podkladem známých událostí parlamentních a tvoří částečně východisko nové daňové politiky. Líčená dražba České montanní společnosti, chystané zředění akciového kapitálu a tím snížení dividend a zároveň daňového břemene vyvolalo odpor parlamentu, a jistě dříve už také ministra financí, který odepřel svolení ke zvýšení kapitálu a zároveň podal osnovu zákona o vyšším zdanění dividend, »přistřihnutou« na poměry Pražské železářské společnosti. V neočekávaném shluku událostí, v rychlém stoupání kursů akcií Pražské železářské a pak zase v klesání jich, došlo jistě k mnohým ztrátám spekulačním a dojde z dalším, padne-li tak značná část zisku, jak to zamýšlí vládní osnova, za oběť fisku, poněvadž se všeobecně zapomíná, že akcie za nominale 400 K kupoval a dosud je drží málo kdo. Fiskus nedá Pražské železářské, aby se udusila v zlatě, když pro odpor Uher není možné snížení železářských cel.

*

Finančním plánům Bilińského dostalo se konečně působivého argumentu ve velkém deficitu letošního rozpočtu. Činí celkem 395 milionů K.

Tento deficit má býti kryt obnosem 69 mil. K novými daněmi, ostatní výpůjčkou. Většina tohoto deficitu, zejména položky na mimořádné zbrojení, byla patrně již »ukryta« snad z dřívějších přebytků pokladničních, snad také prodejem priorit drah, které měl stát v ruce, a známou manipulací s pokladničními poukázkami. Jedná se jen o jejich řádné vtělení do položek rozpočtových. Skutečný deficit rozpočtový činí K 42,042.736. Z nových daňových projektů jest zejména zdanění minerálních vod, umělých kyselek a sodové vody přímo projevem finančněpolitických rozpaků. Pro 4 miliony K, které mají plynouti z daní na vody, sáhá se k považlivé dani, kterou odnesou z větší části města a místa s nezdravou pitnou vodou, odkázaná na spotřebu vod minerálních a umělých jich náhražků. O projektované dani z lihu, dani sirkové a o zvýšení osobní daně z příjmů byla na tomto místě již řeč. Jediná zdravější myšlenka prozírá z projektu o reformě daně příjmové. O účelnosti zvýšení daně z vyšších dividend (přes 10 procent stoupající o celých 6 procent) dá se sice pochybovati, neboť daň taková by měla zajisté za následek zřeďování akciového kapitálu, které dosud charakterisovalo skoro výhradně nesolidní nebo málo solidní zakládací obchody.

Mnohem zdravější jest však myšlenka donucovat censity k správnému fatování příjmů. To se má podle osnovy zákonné díti tím, že finanční úřady mohou za účelem kontroly skutečných důchodů nahlédnouti v knihy obchodní. Osobní daň z příjmů jest dnes daní z větší části úřednickou, daní z pevných, známých a lehce zjistitelných důchodů služebních. Důchody podnikatelů jsou zdaněny nepatrně. Přirozeně musí býti s kontrolou soukromých důchodů sáhnuto hlouběji, mají-li býti vyšší příjmy poměrně více zatíženy, poněvadž bez toho by byla možna křiklavá bezpráví daňová. Pro osobní daň z příjmů jest však věc menší důležitosti. Větší by měla kontrola důchodu pomocí obchodních knih u všeobecné daně výdělkové, tedy zavedení jakéhosi poloveřejného účtování pro všecky podniky. Měla-li by reforma míti význam, musil by odpadnouti ovšem kontingent daňový a současně upravena též na modernějším základě daň pozemková. Jisto je, že jen touto cestou daly by se odstraniti nesrovnalosti, spočívající v tom, že všeobecná daň výdělková jest úžasně nestejnoměrná. Tak na př. jistá strojírna, zaměstnávající kolem 3500 dělníků, platí všeobecné daně výdělkové okrouhle 40.000 K, jiná v tomže místě, která zaměstnává jen 1500 osob, je však akciovým podnikem veřejně účtujícím, platí 180.000 K daně. Strojírna první ušetří v poměru k druhé jen na daních kolem 200.000 K ročně, tedy slušný zisk. Rozumné uspořádání a vybudování výdělkové daně jest dnes již snad jediným finančněpoliticky nezávadným vydatnějším pramenem, z něhož by pokladna státní mohla ještě čerpati.

*

V poslední době bylo několik statí, jednajících o sociálním a mocenském postavení Němců v Rakousku, na něž dlužno upozorniti. Je to především spisek dra Hainische »Několik nových čísel k statistice rakouských Němců« (Lipsko, 1909). Hainisch koriguje na základě statistických dat o přebytku porodů, číslic sňatkových svoje dřívější, v celku pessimistické názory o postavení rakouských Němců. Druhé pojednání vyšlo v Som-

bartově »Archiv für Sozialpolitik« o postavení Němců na Moravě z péra dra Herze, docenta brněnské techniky německé. Dr. Herz pojednává o populačních problémech ponejprv. Dr. Hainisch jest v tomto oboru známější. Za to dr. Herz napsal svého času spisek o domáckém průmyslu na Moravě, v němž se dotekl několika bolestných zjevů z domáckého průmyslu německého lidu moravského. Těmito zjevy vysvětluje pak některé smutné cifry populační statistiky Němců moravských a dospívá k úsudkům pessimistickým. Jak dr. Hainisch, tak také dr. Herz dospívají však k jednomu a témuž závěru: spása Němců jest v dětech, v jich hojnosti a pečlivé výchově. V »Kölnische Zeitung« vyšly svého času články dra Momberta z populační statistiky rakouské, nedávno pojednal o problémech rakouských Němců v tomže časopise Schulte, kterému odpověděl celkem správně autor nepodepsaný.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Parlament o drahotních poměrech. — Životní míra dělnictva v Praze a okolí. — Nezaměstnanost. — Prodlužování doby pracovní. — Bytová reforma a antialkoholism. — Dětská práce v Čechách. — Španělský zákon stávkový. — Švédská stávka. — Autonomie nemocenských pokladen v Uhrách zrušena. — Úbytek členů odbor. organisací v Německu r. 1908.

Při novém zahájení říšské rady byla nově podána předloha o sociálním pojištění a obchodních pomocnicích, a nově podány p i l n é n á v r h y n a o d p o m o c d r a h o t ě. V debatě o tomto předmětu uznal ministr obchodu sice za nutno zdůraznit svoje politické příslušenství, ale přes to našel silné výrazy odsouzení nebezpečné situace, vyvolané zdražením masa, mouky, chleba a mléka. Jako hlavní příčinu drahoty označil cla, jež způsobila, že ceny obilí stouply o sto procent. »Tu nastává otázka, zdali za takových poměrů mají platnost ještě ony předpoklady, které směrodatným činitelům parlamentu tanuly na mysli při zavádění zvýšených cel obilních. Vzestup obilních cen trvá ovšem teprve krátkou dobu. Ale na druhé straně dlužno se obávati, že následkem příliš dlouhého otálení s opatřeními celněpolitickými mohli bychom přijíti teprve tehdy, když už bude pozdě.« V další své řeči však bývalý magistrátní ředitel vídeňský úplně zatlačil ministra obchodu, pan Weisskirchner jevil starost jedině o Vídeň, ostatní Rakousko bylo mu Hekubou. A krátký smysl dlouhé řeči? Odmítnutí návrhu sociálnědemokratického, obsahujícího praktická opatření a doporučení bezkrvého návrhu křesťanskosociálního.

*

Studovat dlouho ve výboru je nebezpečno; iam proximus ardet Ucallegon! »Právo Lidu« rozeslalo dotazníky o ž i v o t n í m í ř e d ě l n i c t v a v P r a z e a o k o l í. Z 1179 vyplněných podává několik dat pan Šmeral v č. 296. a 300.:

»Životní míra dělnictva v Praze a okolí klesla dnes na takový stupeň, že možno mluvit o éře polovičního hladu. Týdenní průměrná mzda po-

hybuje se mezi 25 K na Král. Vinohradech a 17 K v Michli. Z toho připadá velká kvota na nájemné. Typem dělnického obydlí u nás zůstává jedna obytná místnost; dokonce dělník, který před pěti, deseti roky mohl si dopřát obývání pokoje s kuchyní, stoupáním cen životních potřeb, 20 až 30procentním vzrůstem nájemného v pěti posledních létech a rozmnožením rodiny vyháněn jest ze svého dřívějšího obydlí do jediné místnosti, která je tím lacinější, čím je tmavší, vlhčí, bližší stokám.« Nájemné za pokoj je nejvyšší na Král. Vinohradech, průměrně 206 K, nejnižší v Podbabě, 70 K, za dvě místnosti v Praze-II. 327 K, v Krči 116 K.

Co se stravy týče, vymizelo požívání masa úplně, hlavním pokrmem je polévka, káva, chléb. Však ani abstinentem být není v Praze snadno. Jeden dělník z Břevnova píše: »Zde v městě Břevnově bychom potřebovali toho proroka Mojžíše, který praštil holí a byla voda,« neboť musí i vodu kupovat za 28 K ročně! »Omastkem se stále více šetří a vyskytuje se tu i tam zjev, že sáhá se k omastku koňskému.«

Odpomoc proti stále stoupající bídě vidí dělníci ve stanovení cen potravin se strany úřadů a v omezení rapidního stoupání nájemného.

*

Ku drahotě přidružuje se nezaměstnanost. Obec pražská snaží se jí čelit vypracováním programu nouzových prací v dohodě s obcemi předměstskými a se subvencí státní. Jako nejnižší mzda denní při provádění těchto prací stanoveno 1·80 K. Tempo je však zdržováno obcemi předměstskými.

*

Přes značnou nezaměstnanost stouplo však v prvním čtvrtletí prodlužování maximální pracovní doby. Ve 168 podnicích pracovalo 10.612 dělníků po 570.265 hodin přes čas, z čehož největší díl připadá na země české. Na Čechy 29 procent, na Moravu 27 procent, na Slezsko 7 procent. Vysoké toto procento přivodil průmysl textilní, na nějž připadá 73 procent překročení pracovní doby. A při tom redukovaly přádelny bavlny výrobu o 16 procent a pomýšlejí na další redukci, až do 32 procent výroby vřeten, na prodej pracujících. Proti tomuto návrhu navrhují české přádelny, aby zastavena byla noční práce vůbec, celkem asi 4000 vřeten, a přádelnám, tímto způsobem postiženým, aby ostatními přádelnami bylo zaplaceno odškodné. Stav pracovního trhu v oboru textilním, jenž se v srpnu podstatně zlepšil, jest opět značně nepříznivý. Bude-li úmysl přádelen proveden, možno pro první čtvrtletí roku příštího očekávat poměry ještě nepříznivější, nežli byly v prvním čtvrtletí letošním, kdy na 100 poptávek bylo v lednu pouze 42·7, v únoru 45·6, v březnu 73·7 nabídek.

*

Zajímavou přednášku o stavu průmyslu pivovarského měl v klubu průmyslníků majitel pivovaru Medinger. Spotřeba piva ve Vídni klesla za posledních 10 let se 180 na 140 litrů na jednoho obyvatele. Příčiny tohoto klesnutí jsou několikery; šířící se hnutí abstinentní, stoupající návštěva kaváren a cukráren, reforma bytová, lepší byt poutá muže více k domovu. Tím bylo z povolaných úst potvrzeno, že boj protialkoholický jest úzce spiat se snahami o reformu bytovou. Příjemný byt,

jenž by svému majiteli učinil hostinec postrádatelným, jest nevyhnutelným předpokladem úspěšné činnosti kulturní.

*

V zářijovém čísle »Soziale Rundschau« jest uveřejněn výsledek šetření o dětské práci v Čechách. Ze 6220 veřejných a soukromých obecných a měšťanských škol v Čechách, navštěvovaných roku 1906 1,106.357 dětmi, bylo vyšetřováno 708 škol se 170.351 dětmi, a to 84.941 chlapci a 85.410 děvčaty. Vyšetřované školy činí 11·4 procenta všech a počet vyšetřovaného žactva 15·4 procenta všeho žactva (15·5 procenta chlapců a 15·3 procenta děvčat). Školy tyto rozděleny jsou stejnoměrně po celé zemi ve 104 soudních okresech (v celé zemi 229), po případě v 77 politických okresích (v celé zemi 102). 333 škol bylo ve městech, 58 v městečkách a 317 na vsích. Z vyšetřovaného počtu 107.056 školních dětí pracuje jich 32.631 t. j. 30·5 procenta, a to 32 procent chlapců a 28·9 procenta děvčat. Procento české odpovídá procentu v Dolních Rakousích (27·7 procenta), v Horních Rakousích (33·3 procenta) a Salcburku (33·8 procenta), zůstává však za oním ve Slezsku (52·9 procenta) a v Kraňsku (48 procent). Nejvíce dětí pracuje na venkově — 41·8 procenta, méně v městečkách — 36·8 procenta —, nejméně ve městech — 23·9 procenta, ježto největší počet dětí je zaměstnán v zemědělství. Děti nemanželské jsou častěji přidržovány ku práci nežli manželské, 39·5 procenta proti 30·2 procenta, osiřelé častěji nežli děti, jež mají rodiče. Počet pracujících dětí stoupá s přibývajícím stářím, od 6 do 8 let pracuje 17·5 procenta, od 9 do 10 let 31·7 procenta, od 11 do 12 let 43·2 procenta, od 13 do 14 let 39·6 procenta. Nižší procento v nejvyšším věku je pouze zdánlivé, ježto venkovské děti opouštějí školu před dokonaným čtrnáctým rokem.

Co se týče pracovních odborů, je výhradně domácími pracemi zaměstnáno 16·5 procenta pracujících dětí, v zemědělství 14·4 procenta, v průmyslu, včetně živnosti a domáckou práci, 21·3 procenta, v hostinské živnosti 0·8 procenta, rovněž v obchodu a dopravě 0·8 procenta, jako roznášeči a poslíčkové 2·0 procenta, v jiných odborech 0·4 procenta. Současně v domácí práci a zemědělství je zaměstnáno 17·9 procenta, v jiných kombinacích uvedených zaměstnání 25·9 procenta. Počet dětí v průmyslu zaměstnaných je vyšší nežli v jiných korunních zemích, mimo Vorarlberg, kde jest o 0·3 procenta vyšší. 48·8 procenta dětí pracuje v domácnosti a zemědělství, mimo domácnost a zemědělství pracuje 51·2 procenta. Z těch jest největší ovšem počet zaměstnán v textilnictví, 60·7 procenta, a to ve všech téměř odborech textilnictví. Velmi silně je zastoupeno domácí tkalcovství, kde děti musejí navíjet niti, a to nejen pro domácí práci, nýbrž i pro továrny. Rovněž velký počet dětí je zaměstnán v pletařství a v krajkářství.

Počet pracujících dětí je v rozličných okresech rozličný, a to do té míry, že nelze to vysvětlit jinak, nežli nestejným posuzováním. Na př. ve městě tak průmyslovém jako Ústí n. L. bylo ze 4066 dětí nalezeno pouze 375 pracujících, na Žižkově 343 ze 4130, kdežto v Německém Brodě ze 346 bylo pracujících 321, v Jáchymově 486 z 511, v Kralovicích dokonce

80 ze 82! V městě Praze v sedmi školách nalezeno 322 pracujících dětí ze 2348.

*

Španělský zákon ze dne 27 dubna t. r., upravující stávky a výluky, byl asi vzorem návrhu zákona o stávkách, podanému svazem zaměstnavatelů rakouských, s tím však rozdílem, že španělský zákon stejně se týče stávky jako výluky, kdežto návrh rakouských zaměstnavatelů žádá pouze znemožnění stávek. Španělský zákon výslovně uznává právo na stávku a výluku, trestá však omezování osobní svobody, ať násilím, ať výhrůžkami. Tohoto ustanovení bude v praksi používáno ovšem pouze proti dělníkům. Stávky a výluky, jimiž má být přerušeno osvětlování nebo zásobování vodou, nebo zastavení železniční dopravy, dále jimiž má být znemožněno opatrování nemocných, musí být osm dní předem na úřadu ohlášeny. Zastavení pouliční dráhy a zásobování obcí musí být ohlášeno 5 dní předem. V těchto případech musí být udán také důvod zastavení práce. Posuzování vyznačených přestupků přísluší obecním soudům, což znamená, že to bude zákon pouze proti stávkám.

*

Stávka a výluka ve Švédsku stále ještě není skončena. Počet nepracujícího dělnictva zmenšil se již asi na desetinu původního počtu, jednak odvoláním stávky ze solidarity, jednak místními dohodami. Stávkuje se ještě u členů svazu průmyslníků. Sprostředkující akce ujal se nyní sám král švédský, ježto akce vládní, vedená dosti vlažně, neměla výsledku, a dělnictvo k jednotlivým členům vlády nemělo důvěry, nepokládajíc je za nestranné rozhodčí, protože jsou buď přímo nebo nepřímo súčastněni na průmyslových podnicích.

*

Jak oprávněny jsou obavy dělnictva před ustanovením předlohy zákona o sociálním pojištění, jímž mají být nemocenské pokladny zbaveny své autonomie, ukazuje případ prešpurský. V Uhrách podle nového zákona o dělnickém pojišťování přísluší dozor nad nemocenskými pokladnami státnímu pojišťovacímu ústavu. Úřad tento přikázal pokladně v Prešpurku, aby propustila tři úředníky, prodloužila pracovní dobu, snížila mzdy výpomocnému personálu a snížila dobu podpory se 30 na 20 neděl. Když správa pokladny odepřela splnění těchto příkazů, byla rozpuštěna, a ke správě nemocenské pokladny dosazeni státní úředníci. Rakouské nemocenské pokladny mají proč bránit se proti podobným ustanovením. Z Prešpurku není do Vídně daleko!

*

Korespondence generální komise říšskoněmeckých organisací konstatuje ve zprávě za rok 1908 úbytek členů organisací všech směrů. Poklesnutí je u všech organisací téměř stejné, což ukazuje na stejné příčiny. Korespondence označuje jako příčinu správně průmyslovou krisi r. 1908. Volným organisacím (soc. dem.) ubylo 75.183 členů, což při celkovém počtu 1,831.731 členů činí 4·1 procenta. Ke svazu hirsch-dunckerovskému připojily se tři nové odbory s 1379 členy, ale přes to je počet členů o 3256 menší, takže úbytek starých organisací obnáší 4635, čili ze

105.633 4·4 procenta. Nejmenší relativně je ztráta křesťanských organisací, které při 264.519 členech ztratily 9804, t. j. 3 procenta.

Příjmy volných organisací obnášely 48,544.396 marek (— 2,852.388 marek), vydání 42,057.516 marek (— 1,065.003 marek). Na stávkové podpory vydáno 4,750.347 marek (r. 1907 12,994.821 marek), za to podpora nezaměstnaných se téměř zdvojnásobila — vydáno 8,134.388 marek proti 4,375.012 marek roku 1907. Tato dvě vydání, zmenšená potřeba podpory stávkové a zvětšená potřeba podpory v nezaměstnanosti, jasně illustrují hospodářskou situaci. Hirsch-dunckerovské organisace i s pomocnými pokladnami přijaly 2,694.893 marek, vydaly 2,350.727 marek, křesťanské přijaly 4,394.745 marek, vydaly 3,556.224 marek.

Výkonnost jednotlivých organisací objasňuje zpráva zvláštní tabulkou:

	Podpora celková			Podpora na jednoho člena		
Organisace	stávková	v nezam. a cest.	v nezam.	stávková	v nezam. a cest.	v nezaměst.
sociálně-demokr.	6,259.662	9,318.741	8,134.388	3·42	5·19	6·19
Hirsch-duncker.	130.340	306.309	288 068	1·23	3·01	2·83
křesťanské	424.992	134.453	134.453	1·61	0 70	0·70

R.

ŠKOLA.

K rozpočtu ministeria kultu a vyučování. — Zemská správa v Čechách ve službách germanisace a klerikalisování. — K otázce obnovení českého oddělení zemské školní rady v Čechách.

V posledních zasedáních říšské rady předložen byl obsáhlý rozpočet na rok 1910. Z důkladné této publikace možno seznati nejen směr rakouské vlády, ale i její přízeň k různým národům.

Rozpočet ministerstva kultu a vyučování, který nás na těchto místech přirozeně zajímá, vytištěn jest v šesti sešitech na plných 920 stranách. Celková vydání ministeria kultu a vyučování rozpočtena jsou na rok 1910 na 103,001.572 K. Z celkové státní spotřeby ve výši 2691½ milionů činí vydání tohoto ministerstva necelá 4 procenta. Pro směr rakouské vlády je pak zjevem velice příznačným, že rozpočet ministerstva vyučování klesl proti roku předchozímu o značný obnos 1,616.613 K. V žádném jiném ministerském rozpočtu nedalo se šetřit, jen v rozpočtu ministerstva osvěty.

Vydání na ústředí ministerstva vyučování rozpočtena jsou pro rok 1910 na 7,089.366 K, což činí z celkového rozpočtu ministerstva vyučování 6·79 procenta. Karakteristické jsou pro směr rakouské vlády a povahu celé říše další dva sešity, obsahující rozpočet na kultus. Na kultus je pro rok 1910 praeliminován obnos 27,140.296 K, což činí z celkového rozpočtu ministerstva vyučování 26·21 procenta, t. j. více nežli čtvr-

tinu. Je přímo dojemná ta péče rakouské vlády o pozemské blaho církve, která svým obrovským vlastním jměním je snad největší kapitalistkou rakouskou. Uváží-li se jen na př., že pro poněmčující a klerikalisující pražský klášter Voršilek dává vláda 38.271 K, na kláštery františkánské 14.576 K, kapucínské 27.787 K, na klášter anglických panen pražských 6845 K atd., atd., pak možno vším právem tvrditi, že v Evropě není snad kromě španělské vlády, která by byla k římské církvi blahovolnější a kavalírštější. Nelze se také diviti, že při těchto poměrech naše říše stává se útulkem mnišských řádů a řeholí, od nichž se pokročilejší evropské státy očišťují.

Vydání na školy vysoké rozpočteno je pro rok 1910 obnosem 18,091.720 K, což jest 17·47 procenta rozpočtu ministerstva vyučování. Na této sumě participují ovšem nejvíce Němci svými pěti universitami, 4 technikami, vysokou školou zemědělskou a zvěrolékařskou ve Vídni. Po Němcích mají největší zisk z tohoto oddílu rozpočtu Poláci se 2 universitami a technikou a Češi s 1 universitou a 2 technikami. Na Jihoslovany a Vlachy vláda nepamatovala ani nejmenším obnosem, ač potřeba vysokých škol pro tyto rakouské národy je jistě prokázána. Také na druhou českou universitu v Brně nezařazen v rozpočtu ani haléř.

V celku připadá v Rakousku jedna universita na 1·84 milionů Němců, na 2·15 milionů Poláků a na 5·96 milionů Čechů; 3·4 miliony Rusínův a 1·2 milionu Slovinců nemají vysoké školy ani jediné. Podrobnosti rozpočtu by ukázaly, jak neněmecké university jsou stále zanedbávány, rovněž vysoké školy technické. Vysokou školu zvěrolékařskou mají pouze Němci ve Vídni a Poláci ve Lvově, Češi a ostatní národové rakouští nemají ani jediné.

Na střední školy rakouské je praeliminováno na rok 1910 úhrnem 31,273.000 K řádných vydání, což činí z celkového rozpočtu ministerstva vyučování 30·1 procenta. Češi získávají nové gymnasium v Pardubicích a postátní se jim 2 reálky, jedna v Nové Pace, druhá v Jevíčku na Moravě. Za tyto české vymoženosti rakouští Němci budou odškodněni 2 novými gymnasii ve XIV. okresu vídeňském a v Duchcově a 3 reálkami, a to v XIX. vídeňském okresu, v Moravské Ostravě a v Duchcově. Touto methodou rakouské vlády, která za každou českou střední školu dává Němcům dvě, se dociluje, že ve školství žádný rakouský národ nemůže soutěžiti s německým. Slovanské střední školy jsou mimo to žactvem přeplněny, ve mnohých třídách německých škol středních jsou vyučovány deseti- i méněčlenné hrstky žactva.

V celku bude roku 1910 233 státních gymnasií (+ 6) a 119 státních reálek (+ 7). Poláci získají 3 gymnasia a 1 reálku. Na dívčí lycea a vyšší dívčí školy přispívá stát 356.400 K. Z tohoto obnosu dostává 5 českých lycei a 1 vyšší dívčí škola 70.000 K, polské vyšší dívčí školy 14.000, rusínské lyceum 6000, slovinské lyceum a vyšší dívčí škola 6000, italská 2 lycea 16.000, ostatku, činícího přes 2 třetiny uvedeného obnosu, dostává se 19 lyceím a 7 vyšším dívčím školám německým. Jak strannicky jsou také tyto subvence uděleny, o tom svědčí mimo jiné doklady, na př. fakt, že plzeňské německé lyceum dostává 12.000 K podpory, kdežto české v téže obci pouze 4000 K. Němcům se ovšem nedá

upřít, že dovedou státní přízně dobře a v čas využít a že německá města zřizují lycea daleko ochotněji a hbitěji než města česká, která jsou v tom směru liknavější a nedovedou provádět prozíravou školskou politiku.

Na obchodní a námořní školství stát praeliminuje na rok 1910 úhrnem 1,834.161 K, což jest 1·6 procenta rozpočtu ministerstva vyučování. Že i tu jest pověstný rakouský dvojí loket, o tom svědčí na příklad, že německá brněnská obchodní akademie vyžaduje 91.043 K nákladu, kdežto česká v téže obci pouze 75.622 K.

Pravou Popelkou, zanedbávanou od státu, je školství národní. Aby přízeň, kterou stát obšťastňuje tento základ všeho ostatního školství, nevypadala tak příliš uboze, zařazují se do tohoto odvětví státní učitelské ústavy, spojené se školami cvičnými, ač by měly býti zařazeny mezi školy střední.

Celkový náklad na školství národní, respektive na státní paedagogia, není větší, než 6,881.662 K, t. j. 6·68 procenta rozpočtu ministeria vyučování. Na kultus platí stát čtyřikráte tolik. Není snad druhého evropského státu, který by na lidové školství národní tak málo přispíval.

Z uvedeného nákladu na školství národní vyčerpávají velikou většinu v obnosu 5,948.576 K rakouská paedagogia se cvičnými školami. V r. 1910 zřídí se pouze jeden učitelský ústav s vyučovací řečí polskou a rusínskou, a to v neustanoveném dosud místě východní Haliče. Bude tedy v celku státních paedagogií v Rakousku 76. Zřizování nových, a zvláště ženských paedagogií předává stát ochotně různým řeholím a dává v nich vychovávati budoucí učitele a učitelky pro šíření snah klerikálních. Pro Rakousko jest již dnes příznačné, že velká většina učitelek je vychovávána v soukromých ústavech klerikálních. Co z této setby vzejde pro stát dobrého, ukáže budoucnost. Rakousko by se mělo učit od Francie, která svoje očišťovací dílo od klerikálního bejlí provádí důsledně dle promyšleného plánu. Rakousko je však říší, která nic ze svých starých tradic nezapomněla a ničemu novému se nepřiučila.

Státní rozpočet podává doklad, že rakouská vláda dovede se starat také o menšinové školství národní. Jen že, bohužel, tato chvalitebná její péče má tu neblahou stránku, že se vztahuje pouze na vyvolený a hýčkaný národ německý. Pro Němce vydržuje 6 státních škol národních, a to 3 v Terstu (obecnou chlapeckou na Lipském náměstí, 1 obecnou a měšťanskou dívčí a 1 obecnou pro chlapce a dívky), 2 v Pulji (obecnou chlapeckou a obecnou a měšťanskou dívčí) a 1 obecnou chlapeckou a dívčí v Tridentu Na tyto menšinové školy pro rakouské Němce, které slouží dobře i germanisaci — chodí do nich v Terstu na př. přemnoho dětí slovinských —, zvyšuje vláda na rok 1910 celkový náklad o 73.609 K, tak že budou vyžadovati okrouhle půl milionu korun nákladu.

Na říšské radě byl podán v posledních zasedáních pilný návrh poslance Düricha, aby stát převzal náklad na veškeré školství menšinové. Stát učinil však již počátek a zřídil 6 státních menšinových škol na jihu pro Němce. Je-li spravedlnost vůdčím heslem rakouské vlády, jak se tak často baron Bienerth holedbá, nechť zřídí se podobné menšinové státní škoy národní i pro ostatní rakouské národy.

Jinak jsou příspěvky státní na národní školství zcela nepatrné. Dosahují pouze výše 620.448 K a určeny jsou hospodářsky passivním zemím rakouským, zvláště pak Přímoří, Solnohradsku, Tyrolsku, Dalmacii a Haliči. — —

Ještě nepatrnějšími jsou příspěvky, kterými stát podporuje opatrovny (30 tisíc K), výchovu slabomyslných (15 tisíc), výchovu slepých (10 tisíc), tělesnou výchovu mládeže (7 tisíc). Obnosem 149 tisíc K stát přispívá na povznesení školních zahrad a hospodář. škol pokračovacích, 9840 K platí na specielní kursy pro středoškolské abiturienty, 250 tisíc na stipendia a 64 tisíc K na kursy pro učitele škol měšťanských.

Říšský rozpočet vůbec a školský zvlášť měl by býti českou veřejností velmi pilně studován. Poznáváme z něho, jak a ve kterém směru jsme vládou zanedbáváni, v čem kulháme za Němci, jak početně jsme zastoupeni v centrálních úřadech, jací lidé se na tato důležitá místa dostávají, jak tam hájí prospěch svého národa atd.

* *
*

A nejen říšský rozpočet může býti důležitým podkladem naší positivní politiky, ale i r o z p o č t y z e m s k é. Je přímo smutným svědectvím, že zemských financí království Českého užívá se často za úplně nevšímavosti české veřejnosti nejen ku klerikalisování, ale i k poněmčování, jak ukázal »Čas« ze 6. listopadu.

V době, kdy trpí naše menšinové školství tak silně nepřízní vlády i německých obcí, je divným zjevem, že Němci, jichž jest v Čechách pouze 2,337.013 proti 3,930.093 našim příslušníkům, dostávají ze zemských peněz s námi všeho na polovic, a kde možno, ještě víc než my.

Hospodářská akademie německá na př. dostává ze zemských peněz 199.451 K, česká pouze 152.250 K, státní pokladna na německou techniku 11.180 K, na českou pouze 10.323 K, německý odbor na zalesňování 28, český pouze 25 tisíc K, německý odbor pro zužitkování rašeliny 2600, český pouze 1900 K, pražské německé lyceum 4000, české v Budějovicích pouze 2000 K, na klerikalisování českých dětí ve vídeňském nalezinci české království platí 562.900 K, na klerikalisování hluchoněmých v biskupských ústavech 70 tisíc K. Zemská pokladna nemá peněz, aby upravila služné svému učitelstvu dle posledních tříd státních úředníků, ale má dost peněz na klerikální podniky. Útulně katolických učňů dává 2400, Jednotě katolických tovaryšů 600 K, růžencové výrobně 1000 K. Jak můžeme čelit germanisování a klerikalisování státu, když naši čeští přísedící zemského výboru nemají tolik síly, aby čelili germanisování a klerikalisování z peněz českého království, kde máme třípětinovou většinu?

* *
*

Z e m s k á š k o l n í r a d a v Č e c h á c h je před vážným vnitřním přetvořením. Dva její členové, zemští inspektoři Fr. Rosický a Dr. Kastner zemřeli, dvorní rada Schroubek vážně onemocněl, do pense zažádali dvorní radové Wenig a Eisner a zemští školní inspektoři Sobička a Krsek.

»Čas« z 12. října a po něm »Národní Listy« z 19. října upozornily ve zvláštních článcích na vážnost situace a vybídly zodpovědné české

kruhy k náležité bdělosti. Právem, neboť na složení zemské školní rady a zvláště na volbě vyšších úředníků této korporace je závislý zdar veškerého českého školství, nejen národního, ale i středního, je na ní závislá toho času nejpalčivější otázka národní, otázka školství menšinového.

»Český úředník« z 2. října obviňoval nikoli neprávem autonomní i úřední členy zemské školní rady, že se nestarali dost energicky v uplynulých obdobích o to, aby byl zřízen dostatečný počet škol národních, středních i odborných, a že jsou vinni do jisté míry vší bídou našeho školství menšinového, kterou si dnes teprve naše veřejnost v plném dosahu uvědomuje.

Má-li býti kde učiněn výběr nejlepších lidí, pak je to v přední řadě na poli školském, neboť správným rozřešením otázek školských, dobudováním veškerého školství do té míry, aby o všechny příslušníky naší národnosti ve všech místech říše, kde žijí, bylo náležitě postaráno školstvím co nejlépe vypraveným, otázka zajištění našeho národního bytí, naší moci ve státě, rozřeší se co nejlépe. A proto mělo by býti při každé příležitosti heslem: nejlepší lidé ke stavu učitelskému, nejlepší do místních, okresních i zemských školních rad, nejlepší v čelo škol a ke školskému dozoru.

Zemská školní rada měla by se státi v novém svém složení nejen jménem, ale i duchem opravdu českou. Neměli by v ní míti místo lidé národnostně bezbarví, nebo i Němci, kteří se česky naučili a k Čechům se hlásili jen tehdy, když jim z toho kynul osobní prospěch.

V zemské správě školní měli by zasedati jako referenti jen zkušení školní odborníci, kteří působením svým na školách národních, středních, odborných a vysokých náležitě prokázali, že školství znají z vlastního názoru. Přítomným úkolem české veřejnosti jest, aby se takovíto lidé do zemské školní rady u příležitosti jejího obnovování dostali.

UMĚNÍ.

Výstava vazeb a pestrých papírů. — L. Weigner, Barevné a pestré papíry, jich výroba a upotřebení; Vývoj moderní vazby knižní. — Emaily kn. Teniševové, čalouny paní Ory Robinové, smaltovaná skla sl. Zd. Braunerové. — »Všeslovanská« umělecká výstava v Krakově.

Kniha jako člověk: sama sebou má mluviti, sama sebou má zanechávati dojem. Duchem i formou, jeho nositelkou. Aby byla úprava krásná, ba i vznešená, nemusí z ní blýskat zlato a třpytit se drahokamy, zrovna jako vznešenost člověka nezpůsobuje sebe skvostnější zlatý řetěz a sebe dražší prsteny, naušnice, jehly a pod. Vkus a takt mohou ovšem i vzácnými přídavky zvýšiti její dojem, ale i bez veškeré výzdoby může býti kniha nádherná — pouze svým uměním knižním: papírem, písmem, sazbou. Jak to dovede, v tom právě jeví se stupeň kultury.

Jest to známou zásluhou Morrisovou, že theoreticky i prakticky ukázal a dokázal, jak kniha musí být celkem organickým, celkem stylovým. Neukázal a nedokázal tím nic nového, neboť v čistém ovzduší uměleckého cítění bývalo tomu tak vždycky; ale znamenitou novinkou Morrisovou bylo, že on ve zkaženém ovzduší uměleckých názorů opět a znovu tuto pravdu prohlásil a všecek jako pravý muž za tu pravdu stál. Vedl svůj věk nazpět k středověkým písařům a tiskařům, nikoliv aby doporučoval je napodobovat, ale aby se učil od nich, jak správně zírali na knihu.

Nedávno byla tu řeč o typografických principech dobře řemeslně upravené knihy — při knize Dyrynkově »Krásná kniha, její technická úprava«. Dnes naskytuje se příležitost zmíniti se o dalších důležitých činitelích.

Přičiněním Technologického průmyslového musea pražského pořádána byla výstava vazeb a pestrých papírů, jíž se účastnily některé závody knihařské a odborné školy, několik odborných učitelů a umělecko-průmyslových muzeí. Zastoupena byla Anglie, Dánsko, Německo, Polsko, Uhry, Vídeň a ovšem i my. Největší účast byla z Německa. Byla to poučná výstava pro každého, zvláště pak pro naše závody knihařské. Naše závody totiž dostavily se na ni nedosti připraveny, jako by braly celou výstavu na lehké váhy. Ani jejich papíry škrobové a mramorované, ani jejich vazby nezvítězily. Podle všeho je to opět následek nedostatečné hybnosti a čilosti, snad i někde následek užšího obzoru a menší zkušenosti. Ať tomu jakkoliv, třeba říci plnou pravdu: na této výstavě nevítězil vkus ve vitrinách českých — vkus byl tentokráte ve vitrinách říšskoněmeckých, zvláště u sl. Elly Gallwitzové z Lipska, jak v jemných barevných hrách jejích papírů škrobových, tak i v jejích vazbách papírových, tak jednoduchých a vybraných; u královské akademie pro grafická umění a průmysl knižní v Lipsku (založené r. 1764!), jak v jejích máčených a škrobových papírech, tak v jejích papírových vazbách; u některých vazeb městské průmyslové školy v Mnichově, Pavla Arndta a Pavla Kerstena z Berlína, u Vil. Raucha z Hamburku. Z našich pestrých papírů toliko návrhy žákyň umělecko-průmyslové školy na litografované papíry předsádkové a některé vzory papírů máčených projevovaly dobrý vkus a umělecký cit, kdežto ve spoustě ostatních bylo mnoho bezcitnosti, ledabylosti a křiklavosti. Vysoko však stály naše pestré papíry, předsádkové a potahové, z konce století XVII. a ze století XVIII., i ještě z počátku XIX., jež vystavilo umělecko-průmyslové museum pražské, městské průmyslové museum v Hradci Králové a královská kanonie Praemonstrátů na Strahově. Známe ještě jiné, překrásné předsádkové papíry z této velice zajímavé minulosti, předsádky, vynikající barvou i kresbou. Měli cit tehdejší naši knihaři a smysl pro barvu, milovali ji a radovali se z ní, a dovedli ji proto lehce přizpůsobiti celku a zladiti s ním. Jak tito naši staří knihaři, tak vystavující zde cizinci byli cennou částí této poučné a pro nás výstražné výstavy.

*

K této výstavě vydal inspektor technologického musea L. Weigner, jenž se zvlášť horlivě přičinil, aby se uskutečnila, vhodnou poučnou knihu »Barevné a pestré papíry, jich výroba a upotřebení«. V ní knihař i každý

milovník knihy najde mnoho poučení. Vykládá v ní nejdříve o vazbě knihy v nynější době papírové a o různých druzích barevných a pestrých papírů; o tapetě, jak po původní tapetě tkané, assyrské a vůbec východní, pak od Arabů do Španěl přenesené, později po celé Evropě rozšířené, objevila se tapeta kožená, pak z voskovaného plátna, potom slaměná a konečně papírová, nejdříve v Anglii, kdežto v Číně ode dávna ji znali; o papíru brokátovém, barevném to papíru se zlatotiskem — nejstarší jest opět na vazbách orientálských, v XVII. století však už v Augsburku vyráběn, v Evropě nejkrásnější vzory vznikly v Italii v době renaissanční, velmi krásné jsou také z druhé polovice XVII. století práce hollandské, barokové; v další kapitole vykládá o pestrém papíře, hotoveném cestou mechanickou, u nás nejdříve ve Francii, a to o jednobarevně natřeném, o vícebarevně natřeném a potištěném, o mramorovaném a mramor napodobujícím; ve čtvrté kapitole o ručně hotovených papírech technikou mramorovací a škrobovou; na konec vypočítává řadu vyrabitelů cizích, německých, dánských i našich. Naše výroba papírů ručních stoupla hlavně přičiněním musea technologického, které pořádá od řady let kursy buď samostatně v Praze, Chrudimi, Hradci Králové, buď jako součást kursů mistrovských. Jde jen o to, aby tato výroba vyrovnávala se papírům dánským a německým. Zajímavy jsou ceny pestrých papírů — 1000 archů za 15 až 850 K — i vzrůst spotřeby; v Aschaffenburku jedna továrna vyrobila jich roku 1860—1870 za 600.000 marek, dnes však více než za 3 miliony marek. Mnoho praktických a odborných podrobností podává tato kniha pěkně vypravená, s 19 přílohami, s barevnými ukázkami různých druhů pestrých papírů. Tato kniha, která se snaží o pokrok důležitého odvětví řemeslného u nás, vyšla vlastním nákladem. Je to úkaz zdravý?

Týž autor vydal roku loňského brožuru »Vývoj moderní vazby knižní«, obšírnou to úvodní přednášku svou při založení odborné školy v Praze pro knihařství a příbuzná řemesla. Vykládá v ní nejdříve, jakou pozornost věnovali vždy úpravě knihy, od byzantských desek ze slonové kosti a byzantské záliby pro nádherné látky a drahokamy na nich, od zlatého a stříbrného kování do desek dřevěných, koží potažených, s rohy mosaznými nebo bronzovými. Vypočítává doby, kdy vazba knižní utěšeně neb méně utěšeně kvetla, popisuje stručně způsob a ráz práce, přechází k úpadku knihařství ve století XIX. až do let 80tých, a hlavní část svého výkladu věnuje obrození tohoto uměleckého řemesla v Evropě, ve Francii a zvláště v Anglii, která se postavila v čelo krásného hnutí za povznesení a zušlechtění úpravy knižní. Morrisovi a znamenité řadě jeho žáků a následníků v Anglii věnována, jak samo sebou se rozumí, zvláštní pozornost, neboť knihařství anglické stojí nejvýš. »Anglie jest nejpožehnanější zemí milovníků knih, kteří mají peníze a nelitují také za umělecké vazby vydati i tisíce.« V Americe největší milovníci knih dávali své knihy vázat do Francie a Anglie; nyní už šíří se i v Americe vazba umělecká. Hollandsko a Belgie stojí v knihařství daleko za Francií a Anglií. Za to Dánsko stojí vysoko; o něm obšírněji se autor rozepisuje. Také Německo učinilo veliké pokroky. Řada velikých, umělecky vedených závodů tam pracuje a řada škol pro umění knihařské přispívá nesmírně k rozvoji moderního

knihařství v Německu. Vypsáním rozvoje českého knihařství cenná brožura tato končí. Závěrečné tyto stránky zvláště doporučujeme českým čtenářům.

Přáli bychom této brožuře druhého vydání, ale úpravy pohodlnější a — s illustracemi. Ty jsou u takové knížky nevyhnutelny.

Také tato brožura — Bohaléřová — vyšla vlastním nákladem.

*

U Topiče kněžna Teniševová vystavuje tentokráte své vlastní práce, 17 emailů. Je to vzácný, velice nákladný druh umělecké práce. Není divu, že nádhery milovná Byzancie si v něm tak zalíbila a jej také od století VII. k největšímu rozkvětu vypěstovala. A v dalších stoletích středověku záliba ta se šíří v ostatní Evropě, ovšem ve vrstvách knížecích, zvláště jako dary svatyním — skvostné skříňky na uschování ostatků (relikviáře), kříže a pod. Zrovna tyto dni prodán byl v Berlíně takový relikviář ze století XII. neb XIII., nalezený v Praze, prý na Betlémském náměstí, chovaný potom ve sbírkách rytíře Neuberka a odtud přenesený do sbírek bar. Lanny, nyní pak za 121.000 marek v majetek pařížského Rothschilda přešlý.

Kněžna Teniševová nevystavuje takový církevně vznešený email, nýbrž intimní, rodinný: skříňky, z nichž zvlášť vybraným vkusem vyniká amarantová skříňka, svícny, zrcadlo a pak několik drobných skříněk — zvířátek. Tato zvířátka, ryba, labuť, kočka, holubice, sova, kohout, kanec, mají při veškeré nádheře své humor, což se mi nejvíce líbí. Jsou plody dětské fantasie, prvky jejich tvaru a ornamentu jsou lidové, patrně dřevěné hračky. Cenou prodejnou jsou nám nedostupny; malá skříňka za 10.000 K.

Paní Ory Robinová, Francouzka, vystavuje tu své čalouny, podobné vybledlým freskám, díváme-li se na ně z dálky, a vzbuzující dojem ztrácející se hudby. Myslím tu na její »Louku« a »Strom«. To jest opravdu div, co dovede ruka ženina, něžná ruka, vedená jemným citem a vytříbeným duchem, na plátně vybájiti z konopí, hedvábí, motouzů, vlněného a hedvábného brokátu. I motouz dovede závodit se strunou houslovou a čelovou!... Také toto umění počítá na úzký kruh.

Smaltované sklo sl. Zdeňky Braunerové, zde rovněž vystavené, známé už z dřívějších výstav, jest už přístupnější a také cenou dostupnější širším vrstvám. Ty láhve, flakony, vázy atd. jsou jako veselé vzpomínky, ale autorčiny vlastní vzpomínky, na náš venkov a jeho květy a barvy.

*

V přípravách ke slovanské umělecké výstavě, o které jsme se tu před dvěma měsíci zmínili, nastal důkladný obrat k lepšímu. Koncem října konala se v Přerově porada slovanských umělců, svolaná na podnět »Sdružení výtvarných umělců moravských«, na níž se rokovalo o uspořádání prvé všeslovanské výstavy umělecké. Byli tam z polských umělců předsednictvo »Zera«, pp. Wojciech Kossak a W. Tetmajer s L. Kowalskim, pak K. Želechowski a W. Wodzinowski; z Bulharů Alex. Bojinov a Badjov; z Chorvatů Rob. Auer a Bron. Dežkovič, Srb Jiří Jovanovič a Slovinec F. Vesel; jihoslovanské sdružení »Lada« zastupoval Čech Jaroslav Věšín, za »Manesa« dostavil se Stanislav Sucharda a za

»Jednotu« Alois Kalvoda. Bylo definitivně ustanoveno pořádati všeslovanskou uměleckou výstavu r. 1911 v Krakově. Příštího roku o slavnostech grunwaldských bude v Krakově uspořádána menší výstava některých slovanských skupin uměleckých.

Zaznamenáváme to všecko s radostí. Ale stále ještě místo vesele vlajícího praporu trčí nad těmito přípravami šklebivé a l e:, ani slova neslyšíme o účasti umělců ruských... Grottger, jenž jest z nejpolštějších umělců a z nejmilejších duší slovanských, na svém obraze »Niech żyje Slawianszczyzna!!«, vzniklém dne 30. května 1865 ve Vídni — tedy zrovna rok po konečném udušení posledního polského povstání! — nevynechal Rusa, by vykázal mu přední místo. Po 45 letech neměli by ruští umělci být pozváni na uměleckou výstavu všeslovanskou? Jaká by v tom byla logika? A jaká politika? V Mnichově na mezinárodní výstavě mohli Rusové, Poláci, Čechové a Bulhaři býti vedle sebe, a v Krakově nikoliv? Což nepočítají se naši a polští a jihoslovanští umělci výtvarní k průkopníkům, jimž náleží býti v čele všech osvobozujících hnutí, všech nejkrásnějších a nejlidštějších myšlenek? Lékař, učitel, žurnalista, student, Sokol snaží se už podle sil svých o společnou činnost slovanskou, a »všeslovanská« výstava umělecká má býti bez Rusů? Bez Rusů, kteří letos s takovým úspěchem vystavovali na mezinárodní výstavě v Mnichově, ačkoliv nijak zvláště připraveni na ni nepřijeli... Byla by možna taková úzkoprsost mezi umělci?

Soudíme-li podle letošní mnichovské výstavy, kam se Slované bez zvláštní, jak už řečeno, přípravy a v počtu velmi neúplném dostavili a přece velmi čestně se representovali, můžeme vysloviti pevnou důvěru, že slovanská výstava, pořádaná za účasti v š e c h slovanských umělců a řádně připravená, může býti překvapující událostí. Ale bez Rusů — jaká to výstava »slovanská«, nebo-li, jak na schůzi přerovské byla před narozením zbytečně pokřtěna, »všeslovanská«? *T.*

LITERATURA.

Krásná:

Z l i t e r a t u r y p r o m l á d e ž: N. V. Gogol: Podobizna. L. N. Tolstoj: Kavkazský zajatec. Kozáci (přel. Boř. Prusík). A u c a s s i n a N i c o l e t t a (přel. Adolf Holk). H á l e k: Na vejminku. R u s k é b y l i n y (přeložila Bronislava Herbenová). Vesměs ve sbírce Ž e ň z l i t e r a t u r (vydává Jan Laichter, redakcí Václava Říhy) svazek XX—XXIV. V Praze 1908-1909. A g o t G j e m s S e l m e r o v á: Na norském fjordu (přel. Hanuš Hackenschmied). T e r é z a N o v á k o v á: Dvě stařenky. S. K. B o l t o n o v á: Chudí hoši, kteří se proslavili (přel. A. Fischerová). Vesměs ve sbírce P ě k n é k n i h y p r o m l á d e ž (nákl. Jana Laichtera), v Praze 1908—1909.

Snad nikdy si tak neuvědomíme, čím literatura může býti pro duševní vývoj člověka, jako když se ocitneme před otázkou, co z ní máme předložiti myslem mladým. Čím snadnějším zdá se to býti v době, která také

umění a vědu snaží se přiblížiti chápavosti a vnímavosti mládí, tím více zaráží nedostatek literatury pro mládež. Zpravidla bývá odkazována na pohádky, ač i na ty se odvažuje paedagogické odbornictví, pochybujíc o jejich blahodárném vlivu výchovném, věc to, kterou by arci bylo nutno podepříti přesvědčujícími důvody a jež básnické ceně pohádek zatím újmy nečiní. Mimo to bývá pak mládí odkazováno na saisonu, na knižní trh vánoční a novoroční, kdy se v oběh dostane množství všelijakých knih sepsaných ad hoc, výslovně určených pro mládež. Způsobu toho nelze schvalovati; jím se do důležitého odvětví krásného písemnictví dostává cosi jarmarečního, výhradně obchodnického. Literaturu nelze vyráběti specialisací jednotlivých druhů. Také literatura pro mládež musí státi ve znamení umění a aesthetické hodnoty, jichž tajemství zdá se nám spočívati v tom: aby v ní rozdíl věku byl setřen, aby to, co jímá mysl mladou, stejně jímalo mysl vyspělou; o p r a v d o v á básnická hodnota nesmí býti podmíněna stupni lidského věku.

Máme v literatuře české podnik, při němž rozhoduje princip námi uvedený. Jest to Ž e ň z l i t e r a t u r, kterou mladým čtenářům vydává J a n L a i c h t e r a jejž s vkusnou pečlivostí a se zbytečným pseudonymem rediguje V á c l a v T i l l e. Co posavadní svazky této sbírky přinesly, nejsou práce psané na zakázku ani z mladicko-literární professe, nýbrž díla skutečné, trvalé hodnoty básnické. Z posledních svazků sbírky, které máme před sebou, by především G o g o l o v a P o d o b i z n a nikdy neměla chyběti v knihovně mladého čtenáře. Případem poněkud groteskně romantickým, nijak však násilným, básník dovede s přesvědčivým zápalem vzbuditi s m y s l p r o c h á p á n í u m ě n í pravého, vznešeného na rozdíl od vypočítavých, řemeslných výrobků, k jakým i silné talenty leckdy svádí auri sacra fames. Tu mladý i nemladý pozná, jak na díle uměleckém nutno pracovati s láskou a účastenstvím, má-li z něho vyzařovati skutečná krása; jak v čistém, bezvadném díle umělcově i nejnepatrnější předmět musí býti proniknut silou tvorby, ve všem musí býti vystižen aesthetický zákon; vše, co vzato ze světa vnějšího, umělec musí uložiti dříve do své duše a teprve odtud, z duševního pramene, vynésti to na světlo jako líbeznou, harmonickou píseň; poznáme hrozná muka, která pociťuje duch slabý namáhající se, aby se ukázal v rozmachu, když překročil již meze svých snů a vše se mu mění v bezplodnou touhu. Nesmazatelným dojmem musí se v každou, a zejména v mladou duši vepsati slova, jež otec umělec promlouvá k synovi: aby hleděl ve všem nalézti vnitřní myšlenku a snažil se vystihnouti hluboké tajemství tvoření; že v předmětech malicherných je tvůrčí duch umělce právě tak velký a silný jako v hlubokých, neboť je prozařuje krásná duše umělcova; že ve svém umění člověk nalézá představu o božském, nebeském ráji a vznešené dílo umění stojí výše než všechno, co je na tomto světě, sestupuje na svět proto, aby lidstvu přineslo pokoj a mír. Nevadí, že při tom Gogol prohlašuje, že nejvyšším a posledním stupněm vznešeného umění jsou předměty křesťanské; jeho zápal platí umění vůbec.

Vyznačuje-li se prósa Gogolova dramatickou živostí a vzletným pathosem, působí T o l s t o j prostotou výrazu, který dovede vzbuditi

napětí nemenší (Kavkazský zajatec) a při naprosté jednoduchosti barev dociluje plastiky obrazu ze života kozáků (Kozáci). Je z povídek těch patrno, jak mladý Tolstoj v přírodě ze svých vášní ozdravěl, ale přechod jeho ze života bouřlivě rušného dával mu v lidech postřehnouti duševní afekty a projevy nezkrocené, zdravé přirozenosti a síly. Že věčná naivnost mládí ze života nemizí, poeticky ukazuje starofrancouzská povídka Aucassin a Nicoletta, vypravující o princi, milujícím dívku neznámého původu láskou, která posléze zvítězí nad veškerým protivenstvím. Radostná svěžest citů případně projevuje se také formou, střídáním veršů a prósy, zpěvu a mluvy; pohádka přechází ve skutečnost, smyšlenka stává se pravdou, illuse životem, který nedá podlehnouti vroucí touze a bojujícím srdcím. Přidejte k tomu venkovskou povídku našeho Hálka »Na vejminku« a právě vyšlé Ruské byliny, jichž pěkný překlad (— jakož vůbec překlady sbírky svědčí o práci seriosní —) pořídila v řeči nevázané paní Bronislava Herbenová, a uznáte, jak účelný a rozmanitý výběr četby pro mladé mysli opravdu cenné skýtá Žeň z literatur, v níž vedle českých básníků Erbena, Němcové, Svobodové a jiných zastoupeni také Turgeněv a Dostojevskij, Stifter, Homér, Maupassant, Maeterlinck a Wilde.

Stejnou účelností vyznačuje se podobný podnik Laichterův Pěkné knihy pro mládež, redigovaný slečnou M. Gebauerovou, v jehož ukončeném právě ročníku vyšly povídky z rodinného života na dálném severu Na norském fjordu, jež sepsala Agot Gjems Selmerová, podobizny z východních Čech Dvě stařenky od pí. Terézy Novákové a dlouhá řada biografických statí ze života znamenitých mužů, jež s názvem Chudí hoši, kteří se proslavili, sepsala S. K. Boltonová. Z knihy této poslední, která mladého čtenáře způsobem velmi přístupným seznamuje s osudy mužů vynikajících, jakými byli Bayard Taylor, James Watt, Bertel Thorwaldsen, Wolfgang Amadeus Mozart, Olivier Goldsmith, Jean Paul Richter, Giuseppe Garibaldi, Leon Gambetta a j. a j., mohlo by se zdáti, že sbírka tato více než na stránku aesthetickou chce klásti důraz na moment didaktický. Avšak nikdy ty stati neklesají v didaktiku suchopárnou, nezáživnou. Z těch biografických kapitol S. K. Boltonové mluví vřelý zájem o všechno veliké a vynikající a projev obdivu těm, kteří vlastní prací a úsilím toho dosáhli, nečiní újmy obdivu velikosti a znamenitosti samé. Zejména pak není nepoměru mezi živlem poučným a poetickým v knize Selmerové. V lásce k přírodě, k slunci a jasu a v hřejném kouzlu rodinného života vrcholí to vypravování o dlouhé, smutné zimě norského fjordu, o jeho zlých vichřicích a bouřích, nebezpečných cestách a radosti z prvního paprsku vracejícího se slunce. Jak poeticky líčí se na příklad vánoční noc na osamělém fjordu nebo smutek loučícího se slunce! Neusíná radost života pod sněhovým příkrovem a v dlouhé noci zimní. Láska k člověku pojí se s láskou k zvířeti, a někteří naši paedagogové nechť si přečtou, jak milým, vlídným a láskyplným způsobem sama matka dovede děti své poučiti o původu jejich života. Skvostné jest a tolik něhy v tom, když jim k tomu praví: »Ne, ne, my jsme jedině svoji, jsme jedno... Tím byli jsme povždy a tím zůstaneme, pokud budeme žíti — a to jest největším štěstím pro otce

i matku i děti, ano, toť život. Život můj, život tvůj — život veškeré země. A až jednou naše hlava se skloní a uložíme se k odpočinku, jako ty květiny v podzimí, tedy proto nezemřeme. Nikoli — žijeme dále v sobě.«

Dvě stařenky paní Terézy Novákové účelu sbírky dobře poslouží. Poutá-li jedna z povídek těch (»Babička Divišová«) důsledností náboženského přesvědčení a nezištnou snahou přispěti k zušlechtění mladých duší, hledí druhá (»Špitálnice Korášová«) vzbuditi zájem pro lidové umění a lidovou mluvu.

Bylo by věru žádoucno, přímo statisticky zjistit, s jakým úspěchem se oba tyto důležité podniky u nás potkaly. Jednu výhodu pro literaturu naši jistě přinesou: lze s určitostí doufat, že budou nejen čeliti všelijakému detektivnímu a sensačnímu býlí, ale že se jimi také vytříbí mladý vkus i pro knihy, jež se k mládí přímo neobracejí. —*ejč*—

Poučná:

Dr. Em. Rádl: Dějiny vývojových theorií v biologii XIX. století. Karel Kálal: Životní program. Karel Engelmüller: Hana Kvapilová. Pavla Lombrosová: Život dítek.

Dějiny vývojových theorií v biologii XIX. století. Napsal Dr. *Em. Rádl.* (Nákladem Jana Laichtera na Král. Vinohradech.) Cenným a pozoruhodným dílem naší vědecké literatury poslední doby je spis Dr. Em. Rádla »Dějiny vývojových theorií«, v němž podává kritický rozbor a dějiny jedné z nejzajímavějších věd, vědy o životě, ve století devatenáctém. — Spisovatel však není jen historikem, který by líčil suše vývoj biologických směrů; on nám předvádí v díle svém — a to jest vedle odborného zpracování největší předností jeho díla — celé to velké proudění myšlenkové minulých století, to proudění přírodovědecké, které mělo po desítiletí vliv rozhodující na myšlení evropské vůbec; a líčí nám je se zájmem, s láskou k věci, i také s rozhledem filosofa, který postihuje v nejrůznějších směrech a názorech a proudech dějin velké, trvalé pravdy lidské. Tím pak nabývá jeho dílo životnosti, která jímá, uchvacuje, a která tak dobře sluší vědě o životě, jakou je biologie.

Autor počíná své dějiny koncem 18. století, protože už v druhé polovici tohoto století stávaly jak vývojové myšlenky ve vědeckém badání, tak v jistém smyslu byla již i moderní věda. Rozbírá názory Leibnizovy, Cuvierovy, a zejména Lamarckovy. Shrnuje vývojové názory Lamarckovy, které dnes tolik překvapují svým moderním pojetím, a vysvětluje, proč ten tak bystrý a duchaplný muž se svými názory v tehdejší ani pozdější době nepronikl. Dále líčí starší směry v morfologii, embryologii a fysiologii před Darwinem. Již tehdy obíral se zajímavými úvahami genetickými Goethe, francouzský fysiolog a anatom Milue Edvards vyšetřoval jednotu biologických zjevů, zkoumal její příčiny a zákony; a přikládal přírodě aktivní sílu. V embryologii se proslavil svými výzkumy Baer. Ve fysiologii pracovali plodně Joh. Müller a náš Purkyně. Po období tomto

přišla významná doba naturfilosofie, ono velké spoléhání na rozum; víra, že zákonitost přírodní je zákonitostí lidského rozumu. Tato perioda s velkými filosofy v čele přinesla mnoho cenného; v Anglii stavěl svou hrdou induktivní logiku filosof Mill; v Německu pracovali Liebig, Lotze, Fechner. Současně však vznikalo v Německu již období materialismu, jako směru protivného ku naturfilosofii.

Doba tato, v létech šedesátých, praví spisovatel, byla pro přijetí Darwinovy theorie neobyčejně příznivá: »Byla tu úcta k vědě, zvláště ku vědě anglické; byl všeobecný odvrat od idealismu, byla všeobecná sympathie s materialismem; všichni očekávali od biologie velkých věcí. Nuž, biologie nezklamala.« Taková byla nálada doby. — Ale přijetí darwinismu bylo ještě jinak připraveno. V létech třicátých a čtyřicátých XIX. století obraceli se skoro všichni velcí biologové k vývojovým otázkám, a pak také geologická, embryologická a palaeontologická badání té doby připravovala cestu darwinismu. A tak tedy Darwin pouze dovršil náladu a potřebu doby: »Na myšlenku vzniku druhu přišel sám — uvědomiv si, že dnešní druhy vznikly z jiných dříve žijících, ale zapiav ji do myšlenkových proudů své doby, učinil z ní odpověď na otázky, které kladla společnost.«

V druhém oddílu své knihy zabývá se spisovatel podrobně učením Darwinovým; ale nepodává pouze rozbor jako učení, ale mnohem více ráz jeho theorií, způsob vědeckého badání. Snaží se zde zachytiti, čím byl v jádře darwinism, proč vzbudil na jedné straně ono nadšení, které zachvacovalo i nejlepší duchy vědecké, proč na druhé straně měl houževnaté odpůrce ve směrech starších, a proč také brzy nestačil hlubším myslícím hlavám. — Se staršími pracovníky se Darwin rozcházel, poněvadž usiloval o něco jiného než oni, a poněvadž oni jemu nerozuměli. Autor zde velmi případně a kriticky rozlišuje ráz učení Darwinova od myšlení doby starší a praví: »Darwin vývoj pouze popisoval, jsa cele zaujat rozmanitostí přírody; kdežto starší tvrdili, že ho nepochopil. Účelem jeho theorie bylo popsati děj přírodní při vzniku druhů. Jemu byl vývoj kronikou světa, plnou drobných událostí; oni mu dokazovali, že nenašel velkolepého smyslu, jaký musí míti vývoj.« — A přece byl Darwin svou dobou přijat triumfálně.

Po delší dobu byly výklady Darwinovy a jeho theorie jedinými, které dávaly výklad zjevům biologickým. Ale neudržitelnost jich počala se brzy ukazovati. Theorie přirozeného výběru nedala se v přírodě pozorovati a doložiti fakty, a neméně známosti o boji o život nepokročily v pozdějším badání. A ještě jeden fakt Darwinovy theorie zarážel, že totiž život dle pojímání Darwinova není silou činorodou, mocí, která působí na okolí — nýbrž pouhou stránkou pasivní. A tu vyvstali Roux, Weissmann, a počali stavěti nové theorie o funkcionálním přizpůsobení a o dědičnosti. Ale krise šla dále a stala se vážnou hlavně hnutím novolamarckovců, kteří proti mechanismu života staví životní sílu. Byli to filadelfský palaeontolog Edw. D. Cope, německý zoolog G. Th. Eimer, anglický spisovatel Samuel Butler, dále Schoppenhauer a v. Hartman, a mnoho jiných, kteří způsobili tento nový a velký obrat v biologii.

O nový vývoj v biologii největší zásluhy si získal Driesch, který stejně hlásá vitalism, čili t. zv. autonomii životních dějů. — Driesch jde však ještě dále: Protože vitalism jest víra v mohutnost duševní, věří on, že jednání živočicha jest projevem duše, opravdové duše, »psychoidu«. — Driesch propracoval nauku vitalismu v biologii nejdůsledněji, dokázal vitalism, a také filosoficky ji podepřel.

Poslední kapitoly své knihy věnuje autor české biologii a darwinismu v Čechách. —

Dějiny vývojových theorií mají nejen cenu jako dílo odborně vědecké ale neméně svou filosofickou hloubkou, širokým rozhledem ve vědě a bystrostí, s jakou autor dovede žachycovati a vytýkati význačné karaktery doby a badatelů. — Spisovatel rozhovoří se na četných místech o vědecké práci; vede nás za účelem lepšího chápání po různých oborech vědeckých, ukazuje často na příčiny neúspěchu i velkých pracovníků vědy (Lamarck), zachází na filosofická badání velkých filosofů (Milla), osvětluje nám zajímavě obrovské nadšení epochy evoluční, rozbírá i otázku náboženství a darwinismu, názorů Darwinových o kráse, kritisuje různé sporné názory vědecké, podává četné úvahy filosofické ve svém díle, zkrátka rozhojňuje své dějiny bohatými studiemi a rozbory, které činí dílo tak poutavým. — A při tom vane všude z jeho práce zájem a láska k vědě biologické a k historickým studiím. — Je posuzovatelem místy velmi přísným, ale dovede také hodnotiti a oceňovati. — Jen v jednom bychom se dali stěží přesvědčiti spisovatelem, že totiž darwinism celý i jeho vývojová theorie, a také vše to, co zplodil v jiných oborech vědění, jsou věci odbyté, bez vlivu, bez moci, že je to zašlé učení bez vlivu na dnešní vědecké badání. Nepraví autor sám o Rouxovi a Drieschovi, a hlavně o tomto tak samostatném a revolučním badateli, v čem že s Darwinem souhlasí? A je-li nauka o vývoji nedokázanou hypothesou v biologii, musí její význam už býti bezcenný i v jiných vědách? A tážeme se: bylo by bývalo možným, aby darwinism jako snůška lichých theorií byl měl tak obrovský vliv na celkové myšlení své doby, kdyby nebyl přinesl naprosto nic positivního? — Nesoudíme, že by byl vliv darwinismu na jiné obory myšlení tak neplodný. —

Dějiny biologie jsou dílem poučným, ale právě proto musí býti studovány, ne čteny. Jsou psány i pro neodborníka, ale jsou četbou vážnou. Doporučujeme je vřele každému, kdož má zájem o otázky životní, přírodovědecké a filosofické. —*ik.*

Karel Kálal, Životní program. Vychovatelské stati. Nákladem Al. Holuba v Lysé n. L., 1909. Stran 142.

Soubor svých vychovatelských statí porůznu uveřejňovaných Karel Kálal vydává ve formě upravené a pozměněné. Tyto epištoly o mravních úkolech učitele a školy, psané zcela populárně a prostě, jsou vzácným zjevem ve školské literatuře naší. Je to kniha životní moudrosti, paedagogické účtování s hlediska ethického, jak nápis dobře vystihuje. Kálal jest odhodlaným stoupencem paedagogických názorů Tolstého, z něho vychází a od něho také přejal mravní nekompromisnost svoji. A přece všechny zásady, jež hájí, mnohonásobně vyzkoušel praxí. »Životní program« je

dílo rozeného praktika, jenž miluje věc, volí formule co nejjednodušší a nejpřiléhavější. Příklad jde za příkladem a dělá stručný výklad hutným a závažným. Touto přirozenou důrazností svou sloh Kálalův v populární literatuře naší hledá sobě rovně. Někdy přechází tón epištol až v živou mluvu upřímné, srdečné exhorty. Touha po zvýšení mravních účinků působnosti učitelské nemůže se vyhnouti útočné kritice; Kálal se chvílemi netají svou skepsí o úspěších moderní školy. Přirozeně jednu z hlavních příčin toho vidí v nedostatku svobody. Trpké jsou opětovné výtky kontrolnímu systému, zvláště inspektorům. Zdá se, že pravdivý učitel, nemilující vyšlapaných cest, naráží na úřední odpor nejvíce, a že nynější provádění inspekcí z á s a d n ě jest zamítáno a pokládáno za neúspěšné; aspoň v málokterém stavu ozývá se tolik stížností proti představeným, jako v učitelstvu. A tak celá kniha Kálalova mimovolně má význam symptomatický. Právě, že jest určena nejširším kruhům vychovatelským, a že netouží po úspěších vědeckých, stává se typickým mluvčím učitelského mínění a hlasatelem povšechené nálady, aspoň ve svých částech kritických. — Kálal škole stanoví vysoké cíle mravní, prohlubuje tím směrem školskou práci, která se nyní utápí v jednostranném zájmu o látku a nedbá dosti vyšších hledisek. Kálal stává se povzbuzovatelem, místy neváhaje jíti mezi paedagogické kacíře. Vylučuje ze školy jakýkoliv trest, za to dává dětem větší volnost pohybu, přeje dětské živosti, zvroucňuje poměr mezi učitelem a žákem, stává se hlasatelem tělesné práce, boje proti alkoholismu a obráncem nespoutané myšlenky, dokonalé svobody a hlavně lásky v síních školních. A tak výsledním dojmem této srdečné knihy, vědomě subjektivně zabarvené, jest povzbuzení, víra v sebezdokonalení učitelovo a radostný vývoj dítěte. *q.*

Karel Engelmüller: H a n a K v a p i l o v á. Životopisná studie. Nákladem Grosmana a Svobody, 1908.

Spisek Engelmüllerův není vskutku než studií či lépe řečeno, pokusem o životopis záhy zvěčnělé umělkyně, a měl vlastně býti jen součástkou větší publikace, která chtěla řadou odborných statí obsáhnouti a charakterisovati umění, život i duši Kvapilové. Je tu stručně vylíčen průběh jejího života, na nějž nepochybný vliv měl otec, který měl vášnivou zálibu v umění, pověděno dále, jak Hana se dostala na scénu malostran. besedy v r. 1884 a odtud ke společnosti Švandově, s níž hrála i v Brně, jak konečně přešla trvale do svazku Národního divadla, v němž hned na ponejprv těšila se kromobyčejnému úspěchu. Autor vypočítává svědomitě všecky její role, sleduje její vnější úspěchy a netušený vývin, zmiňuje se o konfliktu r. 1897, jenž hrozil Kvapilové vystoupením z divadla, trpce líčí, jak s novou správou divadla dostalo se umělkyni útisků i omezování, z nichž vysvobodila ji konečně náhlá smrt, opředená dosud výmysly bujné fantasie lidské. Seznam her, připojený ke konci instruktivní knížky, podává jen úlohy, v nichž umělkyně na Národním divadle poprvé hrála, resp. jež vytvořila, a nevypočítává tedy všech jejích vystoupení. Škoda, že na podkladě tohoto materiálu nepokusil se autor vylíčiti její umělecký profil a lidský charakter: co podává na třech stránkách k závěru životopisu, ani zdaleka nemůže vystihnouti složitou individualitu nezapomenutelné umělkyně. *P.*

Pavla Lombrosová, Život dítek. Přeložil K. Křivý. Nákladem Dědictví Komenského, 1908. Str. 149.

Dcera Lombrosa, nedávno zesnulého kriminalisty a lékaře italského, svým svěžím dílem vykazuje ženské práci nové, vděčné pole. Je z těch matek, které láska vede k hlubokému pozorování dítěte vlastního a dítěte každého, z těch vědeckých pracovnic, jež slyší tlukot srdce svého předmětu pozorovaného. Proto kniha její jest dílem vědeckým a přece dílem belletristickým. Není to systematická příručka paedopsychologie, ale také ne pouhá snůška historek z dětského života. Lombrosová jest bystrá pozorovatelka, která stejně bystře vyvozuje závěry ze svých pozorování. Umí přesně formulovati své dedukce ze všedních zjevů, mimo něž jsme chodili bez hlubšího zájmu, aneb u nichž jsme se dosud nepokusili vystopovati vzájemné souvislosti. Bylo by omylem předpokládati, že kniha je psána pro učitele a školy; naopak, na školu spisovatelka pamatuje až v poslední řadě. Spis je psán hlavně o životě nejdrobnější mládeže, psán osvícenou matkou pro osvícené rodiče. Jen sem tam jsou vloženy experimentální studie, na př. jak děti postupně rozumějí významu slov nebo čím se vyznačují dětské kresby, a dávají spisu ráz vědecké monografie paedopsychologické. Že u této matky zájem o dítě rozšiřuje se v pozorování několika set dětí (a zvláště dětí chudých), dodává spisu zvláštní ceny. Kéž by i naše vzdělané matky nastoupily cestu Lombrosové. — Velmi zajímavá a nová jsou pozorování Lombrosové, jak děti dovedou instiktivně odvraceti od sebe nepříjemné, smutné myšlenky a řeči; chvílemi se až zdá, že spisovatelka dítěti vkládá více úmyslnosti, než dovedeme uvěřiti. Cenná jest formulace ústředního zákona života dětského, zákona nejmenší námahy, upozornění na malou bolestivost dítěte, na optimismus, primitivní sobectví a líbivost jeho, na dramatický ráz kreseb dětských a malou schopnost pro kresby dekorativní, na skrovnou, omezenou fantasii dětskou, na dětské nepřátelství proti novotám a sklon k opakování. Poslední kapitola jest věnována psychologii dítěte chudobného, jeho naivnímu materialismu, jeho výjimečné samostatnosti, která se projevuje často tak zvanou drzostí, jeho znalostí praktického života a pod. Nabádavý a příjemný spis Lombrosové je svým slohem i postupem přístupný všem vychovatelům; může velmi blahodárně působiti na výchovu i podnítiti další pozorování dítěte. Překlad Křivého čte se výborně. Jen někdy zní slova dětská poněkud strojeně, možná, že částečně vinou samé autorky. *K. V.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Když r. 1902 za papeže Lva XIII. po dlouhých, mnoholetých úvahách a pochybnostech byla zřízena »Pobožná společnost sv. Jeronýma« k šíření bible a jejích částí, zvláště Nového zákona, v lidovém jazyku, prozatím pro Italii ve vlaštině, spatřovali v tom mnozí skutečný pokrok náboženský v lůně katolicismu a souhlasili s offi-

cielním prohlášením v »Osservatore Romano«, které vyslovovalo naději, že bible přispěje k tomu, aby »v národě bylo probuzeno pravé a čisté křesťanské svědomí, jehož pak nikdo nebude moci otupiti«. Podnik pokračoval pod protektorátem kardinála Mocenniho a sprovázen požehnáním samého papeže rychle a zdárně. V samé vatikánské tiskárně pořídila společnost lidové vydání čtyř Evangelií a Skutků apoštolských za 20 centesimů, které šlo neočekávaně na odbyt. Ani skoro nebylo potřebí zvláštních papežských slibů milosti, jimiž se dávaly třistadenní odpustky každému, kdo po celý měsíc věnuje denně čtvrt hodiny četbě této knížky (za Lva XIII.), nebo jimiž se (za Pia X.) nabízely plnomocné odpustky ke 30. září 1903 (dni sv. Jeronýma) každému, kdo se připojí jakkoli k Jeronýmově společnosti. Také nebylo ani potřebí upozorňovati v předmluvě, jakého požehnání zakusili z četby bible »naši oddělení protestantští bratři« po staletí při svých domácích pobožnostech. Ve třech létech rozšířila společnost asi 300.000 výtisků, r. 1908 vyšlo 100. stereotypní vydání, jímž se jistě dovršil million výtisků. Připravoval se překlad dalších částí Nového zákona — tu však stihl společnost papežský zákaz, vlastně j e n důtklivá rada, aby další knihy nebyly překládány. Představenstvo společnosti uveřejnilo na to prohlášení, že »z nedostatku prostředků« musí společnost omeziti svou činnost. Společnost sv. Jeronýma nepřestává existovati — to by nebylo dobře možno! — ale musila slíbiti, že nevydá poznovu evangelií, že jen — bez reklamy — prodá zbývající náklad.

Odkud takový frappantní obrat v nejvyšších církevních vrstvách?

Rozšiřování Nového zákona v lidové řeči stíhaly jisté vlivné kruhy od samého počátku podezřením »jakési protestantské propagandy«. Kruhy, které si právě nepřály, aby v lidu bylo probuzeno »pravé a čisté křesťanské svědomí«; kruhy, které potírají každé poněkud pokrokové hnutí; které r. 1907 vymohly zákaz modernismu, r. 1908 vynutily (bylo-li nucení potřebí) omezení biblické společnosti. Za to zřídil papež výnosem Vinea electa z 7. května 1909 p a p e ž s k ý b i b l i c k ý i n s t i t u t v Římě, jaký prý zamýšlel již Lev XIII. Účelem jeho jest vychovávati mladé muže ze všech národů na profesory exegese a spisovatele. Ředitelem institutu s titulem presidenta bude papežem jmenován jeden z terna, navrženého jesuitským generálem, profesory jmenuje jesuitský generál sám. Prvním presidentem jest jesuita Jan Christian Leopold Fonck, rodem Němec z Porýnska, málo přes 40 let starý, filolog (orientalista) a exeget, od r. 1901 profesor na universitě v Inšpruku, a pak na gregoriánské universitě v Římě, z nedávné doby i u nás známý polemikou s prof. Wahrmundem. President musí o všem podávati zprávu papeži a s ním se dohodovati; chovanci po ukončených studiích skládají zkoušku před stávající biblickou komisí. Profesorům je přísně uloženo, aby se přesně drželi dosavadních a budoucích výnosů této komise a varovali se »nesprávných, bludných, drzých a kacířských názorů« modernismu. S ústavem se založí biblická knihovna a biblické museum. — Formálně zajímavý — ale věcného dosahu též — jest dodatek, že tato bulla má věčnou platnost a nesmí na ní nic měněno býti. — Mimocírkevní (a snad i církevní) kruhy se pozastaví nad vlivem přímo rozhodujícím, jímž v celé nové instituci vládne jesuitský generál. Instituce pod takovým vlivem nemůže být ke zdravému

pokroku. Tato okolnost a pak podřízenost nového ústavu pod stávající biblickou komisí činí prospěch tohoto zařízení velice problematickým. Budou se sice vychovávat profesoři biblického studia, ale práce jejich nemůže býti samostatná. Spíše může nová instituce znamenati zhoršení dosavadních poměrů: totiž přísnější a důkladnější kontrolu studia bible se strany církve vůbec, a jesuitského řádu zvláště, aby se nemohl uplatniti jakýkoli stín modernějšího hnutí.

* *
*

Papež zrušil řád »advokátů sv. Petra«, založený r. 1877 hrabětem z Malherbe k obraně církve ve všech zemích proti svobodnému zednářstvu se sídlem v Paříži. Bezpochyby proto, že se nerozšířil dostatečně tak, aby mohl úspěšně vykonávati svůj účel. Církev ostatně nepotřebuje zvláštního řádu proti svobodnému zednářstvu, poněvadž má boj proti němu sorganisovaný jinak, rozvětvený hojně a rozhodný dost.

* *
*

Lúrdský zázrak před soudem možno navzati proces, který byl právě projednán před porotou v Metách (Metz, v Německu), jako proces pro urážku na cti se strany lékaře Dr. Ernsta proti lékaři Dr. Müllerovi a několika členům odborného spolku lékařského z okresu metského. Spor vypukl o domnělé vyléčení paní Rouchelové, stižené rakovinou (lupus), r. 1903 v Lúrdech. Lúrdští lékaři a Dr. Ernst potvrzovali a podpírali svou lékařskou autoritou, že se stal zázrak. S případem paní Rouchelové tropil klerikální tisk triumfální povyk v novinách, brožurách i knihách. Profesor Betrin z pařížského katolického Institutu prohlašoval tento případ za jasnou, zřetelnou, zrovna hmatatelnou skutečnost a ptal se: »Jest nějaká přirozená síla, ať fysická, ať morální, která kdy způsobila takový zázračný účin?« V lékařském spolku v Metách vzbudil případ živé diskuse. Způsobem, jímž se o debatách referovalo ve spolkovém protokolu, cítil se Dr. Ernst uražen. Tam se totiž tvrdilo, že vůbec nenastalo vyléčení nemoci, jak je Dr. Ernst potvrzoval; o zlepšení nanejvýš prý lze mluviti, a to se vysvětlí velice přirozeně a často se vyskytá; Dr. Ernst prý ve svém vysvědčení neuvedl nemoci (lupus a lues), ač přiznal, že ji znal. Dr. Ernst žaloval. Paní Rouchelová se zdráhala dáti se prohlédnouti, ale vypadala tak, že pouhý pohled na ni prý by byl i v lehkověrném zástupu naprosto rozptýlil jakoukoli víru v zázračné uzdravení. Odborník, štrasburský dermatolog Dr. Wolf, zjistil, že lupus posud existuje, že jde jen o zhojení dvou perforací, jaké se vyskytuje denně. Žalovaní byli soudem osvobozeni.

V Čechách ovšem bude metský zázrak klidně hlásán dál klerikálním tiskem.

* *
*

Mnohokrát se ptaly a divily pokrokové a radikální listy francouzské i jiné, proč francouzská vláda nezakročí a neomezí poutí do Lourdes nebo dokonce nezavře lúrdskou jeskyni.

Vysvětlení leží na poli hospodářském a obchodním. Lúrdská jeskyně jest vydatným zdrojem příjmů nejen pro církev a její instituce v Lourdech samých a nejbližším okolí, nýbrž pro Francii vůbec.

Máme před sebou katolickou statistiku »obratu«, jehož v poslední době dosáhl závod lúrdský. I když připustíme, že leccos je zveličeno ad maiorem ecclesiae gloriam, přece číslice udávané zasluhují pozornosti.

V posledních deseti letech přijelo do Lourdes 2866 zvláštních vlaků s 53.985 nemocnými a 3049 lékaři, ostatních poutníků a jejich průvodců nečítajíc; touto dopravou samy dráhy vydělaly přes 26 milionů franků. Jako dráhy obchoduje také dobře správa pošt: počet známek, prodaných v Lourdech, jde ročně do milionů. Jak vysoký je tento počet (číslice není udána) a jak rychle stoupá, viděti z udaného rozdílu: r. 1908 bylo známek prodáno o 110.000 víc než rok před tím. Ročně (1908) se odhaduje počet poutníků nemocných na 10.000, všech poutníků na dva a půl milionu; léčebných »ponoření« do zázračné vody bylo za rok 131.261, zvláštních vlaků za rok 1908 bylo 602, opatrovníků nemocných zaměstnává správa 5646. Mší slouženo 94.500; přijímání svátosti oltářní 1,160.400. Město Lourdes má na potravní dani z poutníků zisk 135.000 franků. Celkový přínos peněz od poutníků do Francie se odhaduje na 50—60 milionů franků ročně.

Poutnické místo Lourdes tedy znamená pro Francii milionový zdroj příjmů. Poněvadž pak značná část poutníků je z ciziny, znamená to přínos cizích peněz. I církev a její kněží a zřízenci mimo Francii jsou Lourdy ochuzováni (mše počítané jsou velikou většinou zvláštní, objednané, zvlášť placené; mohly by bez Lourdes aspoň z části být objednány a zaplaceny doma, mimo Francii). Z toho všeho se vysvětluje, proč se protiklerikální vláda francouzská »neodvažuje« sáhnouti na lúrdskou jeskyni. Kdyby to učinila, jistě by proti sobě popudila řadu vlivných činitelů, stejně protiklerikálních sic, jako je sama, ale rozumějících obchodu a těžících z pobožnosti, provozované a využitkované po obchodnicku.

* *
*

Vzrůst katolických řádů a řádových osob v Německu předstihl v posledních třiceti létech průměrný vzrůst katolického obyvatelstva rychlostí rapidní, až nápadnou. Od r. 1870 do r. 1908 vzrostl počet katolíků okrouhle: z 12·5 milionů na 22 milionů; řády se rozmohly z míst 996 na 5211, řádové osoby z 9735 na 60.000. V procentech vyjádřeno: číslo obyvatelstva katolického stouplo o 77%; řády však o 423%, řádové osoby o 516%. Jiným poměrem srovnáno: před 30 léty připadala jedna řádová osoba okrouhle na 1300 duší, dnes na 400 duší.

Některé důležitější řády vykazují značný počet členů a residencí, větší než se všeobecně odhaduje od oka, ač se povšechně ví, že rozšíření jejich je veliké.

Uvedeme některá nová data.

Řád jesuitský má 7564 kněží, 4375 scholastiků, 3991 koadjutorů, v celku 15.930 členů ve 25 provinciích. Na rakousko-uherskou řádovou provincii připadá 373 kněží, 140 scholastiků, 239 koadjutorů a laických bratří, ve 29 domech, »kollegiích« nebo »residencích«.

Kapucínský řád čítá 55 provincií, z nichž ovšem na Italii samotnou připadají 24. V Německu jsou naproti tomu provincie jenom dvě, v Rakousko-Uhersku za to již sedm. V celku 569 klášterů, 164 hospiců, 62 noviciáty, 236 missií a 10.103 členů.

Františkáni, kteří letos v květnu slavili 700leté trvání svého řádu, čítají v Rakousku 442 klášterů, 3250 řádovníků, v celku 1413 klášterů, 16.894 členů. Tedy třetina klášterů a čtvrtina řádovníků všech připadá na Rakousko.

* *
*

V Rusku jest úředně zjištěno, že v poslední, nedlouhé době přestoupilo jen v západních provinciích na 200.000 lidí od státní orthodoxní církve k římskému katolicismu (podle »Nového Vremene«). Příčinou tolika přestupů jest dřívější hromadná, místy a časem přímo násilná propaganda orthodoxie mezi Poláky a Litvany. Teď za rozšířené svobody vracejí se »obrácení« do své původní církve, aniž jest třeba mimořádných, nečestných pohnutek, na př. hmotných výhod, slibovaných katolickým duchovenstvem, jak týž list vytýká.

»Na obranu« církve uspořádala letos orthodoxní bratrstva v západních oblastech sjezd ve Vilně. Tato bratrstva mají oficiálně účel brániti státní církev a posilovati ruské národní vědomí. Vlastně úkol jest spíše výbojný, poněvadž o obranu církve jest státem dostatečně postaráno, ježto každý pokus katolické nebo evangelické propagandy propadá trestu i podle nejnovějších zákonů o náboženské svobodě. Bratrstvům naproti tomu jest dovoleno vysílati a vydržovati zvláštní »missionáře« mezi »jinověrci«.

* *
*

Wahrmundova aféra, která náleží do kapitoly »církev a věda« nebo »církev a svoboda«, došla neočekávaně konce, sice tušeného, ale přece překvapujícího. Sami jsme loni nadhodili otázku, je-li Wahrmund úctyhodný vědec či povrchní agitátor. Ukázalo se, že je prospěchář. Nemyslím, že by byl měl zištné cíle před očima, když vystoupil se svou přednáškou a brožurou. Takového podezření přece nezasluhuje. Ale nelze popřít, že neváhal a dovedl své přesvědčení zpeněžit za rozmanité výhody. Věřím také, že ho sám nenabídl vládě, ale když se ve vládě objevil kupec, pochopil situaci a vycenil je. Vládě ovšem takovéto rozřešení spleti přirozeně bylo velice vítáno: vyhnula se násilnému rozříznutí a mohla lacino vyhovět nátlaku církve.

V části naší české veřejnosti vyvolalo toto překvapující rozřešení Wahrmundova případu konsternaci. Ta část studentstva a politických stran, která nesouhlasila s postupem pokrokové části veřejnosti proti klerikalismu a odsuzovala studentskou stávku z důvodů nacionálních, ukazuje nyní, že se exponovali naši studenti pro nehodného.

Podle našeho soudu nemění osoba Wahrmundova na věci nic. Nešlo o osobu, ale o princip. Zachovala-li se vláda a církev takto k člověku karakteru chabého, jak by se teprve byla postavila proti muži celému! Pokrokové studentstvo právem zasáhlo do aféry praeventivně pro budoucnost.

8. listopadu 1909. ┼

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Reforma trestního zákoníka. — Boj proti prostituci. — Mají-li ženy přistupovat k politickým stranám.

Reforma trestního zákoníka v Německu vyvolává občasné diskuse o některých zákonech, neodpovídajících dnešnímu sociálnímu stavu a názorům doby. Rozpory objevují se zejména ohledně utracení zárodku lidského. Jedná se o to, má-li být čin ten trestný, má-li být § 218. všeob. zákona občanského odstraněn neb změněn. Články s různými návrhy na změnu přinesly v poslední době časopisy »März« (H. Fürthová) a »Sexualprobleme« (Dr. E. Wilhelm, A. Pappritzová a j.). Před tím Gisela hraběnka ze Streitbergů vydala brožuru »Das Recht zur Beseitigung des keimenden Lebens«. Vyšel znamenitý spisek JUDr. M. Raschkeové »Vernichtung des keimenden Lebens«. MUDr. Agnes Bluhmové »Die Strafbarkeit der Vernichtung des keimenden Lebens vom Standpunkte des Mediciners«.

Na jedné straně se hlásá, dokud dítě se nezrodilo, není individuum samostatné, jest částí osoby matčiny a se svou osobou může každý činit co chce. Uvažuje se, není-li matka seslabena velkým počtem dětí, výchova ohrožena, nouze rodiny zvýšena. Tvrdí se: manželka pijákova, šílencova, muže, stiženého nakažlivými chorobami, je povinna postarati se, aby neměla potomstva. Dále se uvažuje, není-li lépe dát přednost zdatnosti lidstva před početností, není-li možno tím způsobem předejít množení řady degenerovaných, zločinných a prostituovaných. Hranice, kdy lékař z ohledů na matku smí zakročiti operativně, rozšiřuje se úvahami o sociálních a hospodářských pohnutkách. Vidí se, že jsou poměry ve svých důsledcích stejně zhoubné, jako okamžité ohrožení života matky. Věří se, že není daleka doba, kdy zakročení lékaře všude bude beztrestným. Jinde se hlásá, že embryo od okamžiku spojení obou zárodků žije, jedná se tedy od té chvíle o existenci třetí. Uvádějí se závažné důvody mravní, ethické, rassové, národní i osobní pro ochranu matky.

O otázkách, vyžadujících opravy, také u nás bylo jednáno v r. 1905 na několika schůzích v »Ústředním spolku českých žen«, kde porad súčastnil se JUDr. Bouček, profesoři Masaryk a Reinsberg. Nedospělo se k určitým usnesením právě pro rozpory o tomto paragrafu, který v našem zákoníku nese číslo 144.

Veřejnou diskusi zavedla naše přední feministická pracovnice, paní Teréza Nováková. Článek její v čísle 12. ročníku IX. »Ženského Světa« zůstal bez ozvěny. Řádky ty byly diktovány čistě ženským cítěním a uvažováním.

»Naplňuje mne smutkem« — píše — »toto volání po beztrestnosti činů, nejmírněji řečeno sobeckých a zdraví škodlivých, tato dychtivost žen po požitcích smyslných a společenských, jež odmítá od sebe úkoly nejženštější; jsem překvapena, že dlouholetý zápas o povznesení a osvobození žen mohl přinésti takový výsledek, jako by ušlechtilý strůmek, stále ošetřovaný, byl vyhnal neplodného vlka. Měla jsem vždy přesvědčení, že osvobozená a osvícená žena projeví touhu a vůli převzíti a vyko-

nati úkolů více a vyšších, kdežto nyní jistý tábor nových žen vyhybá se i úkolům, přírodou jim daným, ovšem že těžkým, bolestným, zodpovědným«, však doufá, že »při dalším vývoji ženského hnutí schvalování vraždy nezrozených objeví se jen divokým výstřelkem příliš kypící mízy ženské duše, kvapem se probouzející.« Kdo zná Terézu Novákovou, ví, že to byl výkřik ženy, feministky a české ženy. Jsou spisy její, kterými podala apotheosu mateřství, práci pro povznesení ženy věnovala nejlepší svá léta, svou tvorbou literární projevuje duši, která vyšla a opět splynula se svým krajem a lidem, a tedy projev její je opravdový a vytrysklý ze všeho toho, co tvoří náš život národní. Názor její je směrodatný a odpovídá dnešním pokrokovým snahám.

Diskutuje se o otázce, má-li být čin trestný neb ne, uvažuje se o něm se všech stanovisek. Mluví se o dětech, zrozených proti vůli rodičů, nevítaných, týraných, degenerovaných, mluví se o nepříjemných náhodách a nehodách dobře situovaných mužů i žen, chce se tomu čelit všemi možnými opatřeními. Dr. B l o c h uvádí, že nejlépe by stát čelil vzmáhajícímu se umělému potratu, kdyby obeznámeny byly nejširší vrstvy s prostředky, ochraňujícími před koncepcí. Ale nikdo nezavadí o příčinu toho všeho: Názor na pohlavní život. Pohlavní život je prostředek, ne cíl života. Všechna opatření dosavadní i navrhovaná, ba i manželství samo, směřují místo k upravení pohlavních styků k umožnění, ku zvýšení jich a k zamezení přirozených následků. Nepoškozuje a neseslabuje se právě tím lidstvo? Neubíjíme přírodní zákon, zodpovědnost, sebekázeň, lidství, to, co činí člověka člověkem? To vypadá, jako bychom chtěli přírodu obelstit. Chceme mít zdravou raču — a přece zde zasahuje příroda sama, že vymírá rod. Přírodu nelze obelstít ani přehlížet, v tom případě trestá zvrhlostí, vede k výstřednostem a výstřelkům pohlavním. Stojíme užaslí před problémem současných hromadných zjevů homosexuality, a nevidíme, že je to nezbytný důsledek takovéhoto dlouhotrvajícího prohřešování se proti přírodě. Chceme mít zdravé jednotlivce — pak je třeba dáti jim znalost všech následků, vyvinout rozum, a oni se ochrání sami, budou se snažit o to lepší, ale máme povinnost ukázat jim, co je lepší, a že to je lepší. Ne-li jinak, tedy příkladem vlastního života. Chceme mít svobodu, vývoj individuality, pak nesmíme otevírat brány tomu, co osobu otročí duševně — nezřízenosti, nezodpovědnosti, nesamostatnosti vůle a rozumu. Přírodou vytvořen pohlavní život, ale je věcí člověka, co z něho vytvoří dál. Snižuje se pod zvíře, pakli činí všední, denní fysickou potřebu z toho, co má být nejkrásnějším splynutím dvou bytostí, aby vytvořen byl nový a lepší člověk. K čemu je člověk člověkem, nedovede-li ani to, co zvíře, nést následky svého pudu? Zatím, co by měl svým rozumem ovládat a vést své pudy, nechává se jimi vést a podřizuje jim sebe a své okolí, hledá všemožná opatření, aby jim mohl lehkomyslně hovět. Zde je třeba nasadit všecky páky práce ušlechtilých, pokrokových lidí. Již u mládeže vyučováním, vedením k tomuto názoru na život člověka. Není v tom asketický názor církve, popírání života, naopak, právě, že je to uznávání všech složek života, proto je to snaha o vyrovnání těla a duše, aby život byl krásný, silný a účelný.

Člověk, který je tak vyspělý, že to poznává, ten činí všechna zákonná opatření bezpředmětná. Ale takový ušlechtilý člověk neodsoudí a neodhodlá se trestat přečin, nechce ještě více ničit bytost, která chybila z ohledů často velice složitých. Na druhé straně ví, že nenapraví bytost, která zúmyslně, vědomě tak jedná. Obrací zřetel k praeventivním prostředkům, jakých dnešní doba vynesla hojně na povrch života. Ochrana nemanželských matek, potírání přihany jejich, reforma manželského práva, zrovnoprávnění nemanželských dětí, pojišťování matek, opatření sirotků a jiná.

Jedním takovým praeventivním opatřením by bylo zrušení paragrafu o manželské povinnosti ženy. Tím je žena ničena, stává se předmětem pro ukájení smyslnosti mužovy i své. Jedině souhlas obou, jedině vlastní vůle ženy má rozhodovat o jejím mateřství. Jinak je mateřství násilím, manželství prostitucí. Kdyby ženy chtěly upřímně mluvit, dovedly být upřímny samy k sobě, ukázaly by život jinak, než dosud byl viděn. Muži by na sebe, na ženu, na manželství jinak pohlíželi. A tak ženy, ty pravé trpitelky, nesou velkou vinu na dnešním mravním stavu společnosti, že z obavy o existenci, o rodinu, o lásku a věrnost mužovu mlčí a trpí, a bojí se samy sobě doznat svůj stav. To vše je hodně neujasněno dosud. My potřebujeme mluvit o otázkách mravních, které v základě hýbou celou naší společností lidskou. Nesmělý pokus přinesla »Ženská Revue« v č. 11. minulého a v č. 1. a 2. tohoto ročníku, diskusí »My mladí muži«. Musí se však ozvat všichni: filosof, lékař, právník, sociolog, muž i žena.

*

Práci proti prostituci by především ženy měly konati. Krásně to kdysi vyslovil v »Ústředním spolku českých žen« prof. Masaryk: »Mám za to — proti mínění obecnému —, že prostituce nemusí být. Chtěl-li bych vložiti našim českým ženám něco na srdce jako největší úkol a účel všeho jejich, jak soukromého, tak společenského snažení, byl by to boj proti prostituci, vedený se vším úsilím, velmi opravdově, všemi možnými cestami a prostředky. Je to největší a nejsvětější práce, které se můžete a máte ujati: vymanění, očištění a povznesení svého stavu a pohlaví.«

Ženy se k práci hlásí. Je to v prvé řadě paní V. Laichtrová-Havlíčková, která otázkou touto u nás se zabývá. Roku 1908 podala o sjezdu české strany pokrokové návrh, aby při doplnění rámcového programu strany pamatováno bylo také na boj proti prostituci, a to nejen přednáškami a drobnou prací, ale především domáháním se zákonných a sociálních reforem u vlády a parlamentu. Hlavní body programové vyznačila: úsilí o zrušení reglementace prostitutek, vedení mládeže k větší mravní čistotě na školách středních i vysokých. Bude třeba starati se o zvýšení ochranného stáří pro ženy, vymáhati těžší tresty při deliktech proti mravnosti, povinné pokračovací školství pro obě pohlaví a j. v. Ke všemu tomu je třeba organisovaného postupu a proto doporučila, aby strana pokroková utvořila informativní a poradní sbor. Sjezd návrh jednomyslně přijal a boji proti prostituci dostane se náležité pozornosti.

Otázku protiprostituční propaguje pí. Laichtrová pérem i slovem. Pěkný článek přinesla »Ženská Revue« (roč. IV., č. 3.). Referát, připra-

vovaný pro sjezd žen v Kroměříži, přináší současně č. 1. a 2. »Naší Doby«. Horlivě zabývá se věcí v pracovní sekci Ženského klubu, který již r. 1906 otázkou pohnul, uspořádav cyklus informativních přednášek o prostituci.

Promluvili: prof. Masaryk, Dr. Bouček, Dr. Honzáková, prof. Foustka. V důsledku přednášek usneseno bylo v Klubu vypracovat petici za zrušení reglementace prostituce v království Českém. Petici, kterou vypracovala pí. Laichtrová, podal letos poslanec Masaryk na radě říšské.

Petice opírá se o dva hlavní body. Stát tím, že reglementaci trpí, staví se v odpor se svým zákonodárstvím a stává se spoluvinným na mravní a zdravotní degeneraci svých příslušníků.

Reglementací stává se stát hlavním spoluvinnikem všech pohrom mravních a zdravotních, které prostituce způsobuje.

*

Mají-li ženy přistupovat k politickým stranám, je v poslední době často předmětem veřejných projevů. V Anglii »Politický a sociální svaz žen«, největší bojovné sdružení žen anglických, rozhodl se zachovat absolutní neutralitu vůči politickým stranám. Žádá se od každého člena písemný závazek, že nebude pracovat pro zvolení určitého kandidáta parlamentu kterékoliv strany, nýbrž jen proti kandidátu, kterého podporuje nynější vláda. Usnesení o neutralitě stalo se po násilnostech, s jakými chovali se muži, poslanci, kandidáti i ministři vůči ženám, které projevovaly svoje požadavky v konstituční formě dotazů, schůzí, petic, však vytrvale a neústupně.

Nelze všude rozhodovat na základě takových zkušeností. Je známo, kterak účastnily se ženy na revoluci v Rusku, kterak pracovaly a domohly se svých práv ve Finsku, jak velký úkol plnily ženy polské. Na prvním všeruském sjezdě žen v prosinci 1908 byla čilá výměna názorů o tom. Byly tam projevy, které dokazovaly nesmyslnost celého ženského hnutí, jiné nesmyslnost ženského hnutí mimo již existující politické strany.

Od uzákonění nového spolkového zákona v Německu r. 1908 i zde je to otázkou dne. Do té doby bylo hnutí žen jednotné. Však novým spolkovým zákonem nastává otázka, zda ženy mají přistupovat k politickým stranám, které nyní usilují o jich získání. Feministka Hel. Langová řeší otázku tu takto: Ženské hnutí, spolky a organisace musí zůstat nestranými, nelze však zabraňovat ženám, aby se nesúčastňovaly, dokud budou uznávat vedle svého hnutí i jiné důležité otázky, jakmile budou se cítit vedle feministek občankami. Mimo to pracovnice budou moci získávat půdu ve stranách pro své požadavky a důvěru mužů svou spoluprací.

Zcela jiné poměry vyvolaly stejnou otázku v Čechách. Byla to volební reforma pro radu říšskou, která vyvolala intensivní činnost žen, a návrh na volební reformu zemskou, který činnost žen zvyšuje. Přes všechno snažení a práci nedocházely ženy k cíli. Když rozcházely se v požadavku, zda rovné právo žen s muži, či všeobecné, rovné právo volební, rozdělily se i v taktice. »Výbor pro volební právo žen« chce zůstat nestranným v dobývání rovného práva obou pohlaví, aby mohl dobývat svůj požadavek u všech stran, pro všechny ženy. Některé ženy naproti tomu vstupovaly

po příkladu sociálních demokratek do politických stran, které jejich smýšlení a rázu odpovídaly, jakmile jim tyto otvíraly své řady. Vnášely mezi muže, privilegované politické činitele, své snahy, stávaly se spolučiniteli. Je to zájem žen, ženského hnutí, zájem stran i celého malého národa, aby se všeho života i politického súčastnily všecky složky národa. Organisování žen v politických stranách má také svůj význam pro požadavek změny spolkového zákona, kde § 30. stává se bezpodstatným. Ruší ho § 2. zákona shromažďovacího. To ovšem je jiný pochod než u žen anglických, které se na základě politického přesvědčení organisovaly proti vládě. To je u nás možné součinností organisovaných žen. Kdyby seskupily se vždy dvě zástupkyně, vyslané výkonnými výbory svých stran, stálo by takové sdružení nad stranami a účastnice jeho, zodpovědné representantky stran, by propagační část obstarávaly v řadách stran. V tom by spočíval velký význam národní i pokrokový, neboť by pokrokové snahy razily si cestu do všeho života veřejného i soukromého. V tom by se značil i postup. Dnešní roztříštěnost žen na různé směry jeví se přechodním stadiem od všeobecného hnutí k uvědomělé práci společné. *O. S.*

ZPRÁVY.

České časopisy. Správní Obzor. Časopis věnovaný veřejné správě, zejména samosprávě. Vydává Klub konceptního úřednictva zemského výboru českého. Redaktor docent Dr. J. Hoetzel (č. 8.). Ročně 10 čísel za 8 K (administrace Praha-III., Tomášská ulice 16). — Studentská Revue. Redaktor J. Kudela, III. ročník, č. 1. a 2. 10 čísel ročně za 5 K (administrace Praha-II., Jungmannova 33.). — Studentský Věstník spolku československého studentstva a spolků v něm sdružených. Red. J. Tvrzický (administrace Praha-II., Spálená ul. 98—29); pro členy svazu za 1 K, pro nečleny za 2 K. — Zornička, novinka pre naše dietky. Dvákr. za měsíc za 2 K; red. Miloš Strýčko, Budapest VIII., Rökkszilárdutca, 19. —

Mezinárodní řád pro ethiku a kulturu založen v Basileji; účelem je pracovat pro mravní, sociální, osvětový pokrok. Spolek vyhýbá se vší strannickosti; roční příspěvek 15 franků, vstupné 12·50 fr.; v jednotlivých zemích budou se zakládat filiálky.

Kouzelný prut stává se předmětem vědeckých sporů; nemožnost. věc náležitě vyložit, využívá se od pověrců ve prospěch církevního náboženství; logika tohoto využívání, resp. zneužívání, je ovšem jako ve všech podobných případech stejná. Záhada, zjev neobyčejný stává se nedočkavcům zázrakem, zárukou nadpřirozeného vlivu, a jakmile je dán zázrak, má proti vědě pravdu pan farář a pan hejtman, jakožto strážce státní církve. V Německu nedávno tuto logiku velmi podepřel císař Vilém, jenž se vyslovil pro kouzelný prut. V jihozápadní německé kolonii v Africe zemský rada (Landrat) v. Uslar pomocí kouzelného prutu našel častěji podzemní tekoucí vodu; tento fakt náležitě ověřený a podobné praktické zkušenosti zavdaly příčinu, že se o kouzelném prutu začíná nová vědecká diskuse. Historie kouzelného prutu je stará. Již v ninivetských památkách mluví se o bohyni magické hole; Mojžíš holí svou udeřil v skálu a objevil pramen; bůh Merkur svou hadovou holí otevíral podsvětí, a podle toho se v středověku kouzelný prut zval virgula mercurialis (také divina a trepidans). V středověku se vyvinula rhabdomantie (prorokování pomocí hole. prutu), jakožto úplná soustava; připisovaly se některým lidem zvláštní schopnosti, pomocí kouzelného prutu nalézt pod zemí vodu a drahé kovy (zlato). V nové době fysikové a jiní přírodovědcové (geologové) zabývali se předmětem častěji; znova se diskuse zahájila v posledních letech.

Běží především o náležité konstatování faktu. Zatím lze říci tolik: Jsou lidé, v jejichž rukách prut nebo hůl (vodorovně drženy) bez půso-

bení jejich vůle se sklání na místě, pod nímž proudí voda. Zdá se, že prut u takových lidí se také sklání nad některými kovy.

Prut může být vrbový, jasanový, lískový, snad se hodí každý prut pružný, tudíž čerstvě uřezaný; často se užívá rozsochy. Místo prutů dřevěných užívá se také železných, zinkových, železných pozinkovaných.

Dále bylo pokusy konstatováno, a je dávno známo, že prut ukazuje lépe v létě než v zimě, že ukazuje jen ve dne, a to v době, když slunko nejvíce hřeje; dále se zjistilo, že prut lépe ukazuje, když jeho nosič má boty dobře vedoucí, má-li nosič gumovky, prutu se nedaří.

Z těchto faktů již vyplývá, že reakce prutu pochodí od vlivu elektřiny nebo radioaktivity na nervy; nosičovy nervy se pod vlivem řečených vlivů zatřesou a způsobují pak to bezděčné sklonění prutu. Proto také příliš vysoké vrstvy půdy působení prutu znemožňují.

Nejen podzemní voda tekoucí (na vodu v řekách, v rybnících, na spodní vodu, nashromážděvší se prosáknutím, prut nereaguje), ale také některé kovy, mající velikou váhu atomovou, zejména zlato, živé stříbro, uran a j., působí na media; olovo, vismut a j. se prutem nalézt nedají.

Možná, že se heliotropismus a geotropismus rostlin dá srovnat s reakcí prutu.

Podle toho by člověk byl pouhým mediem a je pochopitelno, že jsou nestejně dobrá media; bylo konstatováno, že medium svou vlastnost občas ztrácí, a to zase nasvědčuje tomu, že buď nervy nebo vnější atmosférické poměry, po případě obojí, se měnívají. Některá media odhadují hloubku vody a kovů.

Tento fysikální a fysiologický výklad sesiluje se v nejnovější době konstrukcí »automatického vyhledávače pramenu« (Adolf Schmid v Bernu); tento aparát stává se nečinným po dešti, za silného zamračení, v lese a t. p.

Někteří vykládačové chtěli by v mediích připustit zvláštní smysl, větření, jakého se dostává některým zvířatům; tento výklad psychologický není však podle zjištěných zkušeností již pravděpodobným.

Pro podrobnější poučení lze náhlédnout: Blom, Zur Theorie der Wünschelrute v časopise Prometheus 1907, sv. XVIII.; srv. Franzius, Meine Beobachtungen mit der Wünschelrute, 1907, a König, Ernstes und Heiteres aus dem Zauberreich der Wünschelrute, 1907.

Opravy tiskové. V minulém článku »Saninism«, str. 31, ř. 5. zdola, čti počitky (ne požitky); str. 32, ř. 4. a 8. shora, čti počitků (ne požitků); str. 37, ř. 4. shora, čti mravně (ne normálně).

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Převrat?

Stát pravděnepodobností musí mít nutně také parlament pravděnepodobností. To, co se v parlamentě vídeňském stalo 18. prosince 1909, patří mezi největší pravděnepodobnosti, jaké politická historie Rakouska, beztak dost pestrá, zná. Parlament byl umlčen obstrukcí českých agrárníků, třináctihodinné obstrukční řeči, nepřetržitá 86hodinná schůze umrtvovala duševně i fysicky všechen život, německé strany dělnosti usnesly se vyhladovět jednou českou obstrukci a už se vzdávaly pomalu vší naděje na úspěch této taktiky, ačkoliv i z ulice ji podporovaly, a pojednou, dost ostýchavě, pod slovinskou vlajkou, objevil se český návrh, ne na upuštění, ale na definitivní zdolání obstrukce. Učiněn návrh na změnu jednacího řádu a kde kdo měl návrh dra Kreka za další obstrukční pilný návrh, určený za další posilu obstrukce, který po delší nebo kratší debatě bude zamítnut jako návrhy předcházející nebo následující. A tu stalo se něco nevídaného: dvanáct let parlament úpěl pod obstrukcí umožňovanou a podporovanou nynějším jednacím řádem, dvanáct let vlády a strany, které si skutečný parlament přály, toužily po změně tohoto zastaralého řádu jednacího a přes všechno lámání si hlavy, přes všechny námahy nepodařilo se hnouti touto palčivou otázkou, až pojednou včera, uprostřed nejprudší obstrukce návrh na změnu jednacího řádu byl přijat víc než dvoutřetinovou většinou 315 proti 91 hlasům.

Dříve než se zmíníme o následcích a důsledcích této víc než senzační události, musíme se vrátit k bezprostředně předcházející obstrukci samé. Čeští poslanci, než přijeli k nynějšímu zasedání říšské rady, poslali do Vídně memorandum o svém stanovisku k vládě Bienerthově, které končilo prohlášením, že po událostech letních s nynější vládou domluvili. V Slovanské jednotě pak toto memorandum obdrželo schválení ostatní slovanské oposice usnesením, že s vládou v nynějším složení o ničem nejedná a že, nebude-li toto složení změ-

něno do schválení rozpočtového provisoria v rozpočtovém výboru, nepropustí vládě žádnou předlohu, tedy ani provisorium, ani což jiného. Přirozeně průběhem krátkého času dva čeští ministři z kabinetu vystoupili a poměr k vládě ještě více se zhoršil a stával se den ode dne napiatějším. Tušilo se na všech stranách, že vše skončí tak, jako vždy doposud; obstrukcí, ačkoliv pilné návrhy, které Slovanská jednota hned při zahájení zasedání podala, označovány pouze za blokádu denního pořádku, výslovně však za neobstrukční. Nebudeme se zde zabývati dále klikatinou jednání a usnášení Slovanské jednoty, ani jednotlivými fasemi sprostředkovací akce předsedy polského klubu dra Gląbińského, z denních listů dostatečně známými. Konečný výsledek nesčetných porad byl, že Slovanská jednota zůstala při svém usnesení, že nepropustí vládě nic, nezmění-li se sestavení kabinetu. O toto příští sestavení ovšem veden boj na tři fronty: v Slovanské jednotě samé o zásadu, má-li kabinet býti parlamentární nebo přechodný úřednický nebo poloparlamentární, s Němci o termín rekonstrukce a s vládou konečně, stále prostřednictvím prof. Gląbińského, o počet českých křesel ministerských. Slovanská jednota původně usnesla se na zrušení ministerstva krajanského, jak českého tak německého, a žádala pak stejný počet slovanských a německých ressortů, a když se ukázalo, že bez krajanských ministrů kabinet podle národností se sestaviti nedá, žádáno šest křesel slovanských a šest německých, při čemž neutralita národnostní přiznána chefu vlády a ministru zeměbrany. Vláda žádala přiznání neutrality také ministru vnitra a nemohouc pak poděliti strany jinak, nabízela vedle oněch tří ressortů, prý neutrálních, pět slovanských a pět německých ministrů; ze slovanských dva Polákům, dva Čechům a jeden Slovincům. Žádala však v souhlase s Němci před provedením rekonstrukce úplné vyřízení rozpočtu a obchodně politického zmocňovacího zákona. Připouštíme, že návrhy barona Bienertha byly víc než povážlivé. President ministerstva jako neutrální politik — tím jistě baron Bienerth není — a on měl zůstati za všech okolností. Neutrálním úředníkem není také baron Haerdtl, ministr vnitra. Jsou oba Němci, oba politikové křesťansko-sociální. A pokud se týče termínu rekonstrukce, obávala se Slovanská jednota, že kdyby nynějšímu kabinetu povoleny byly jmenované už nezbytnosti, jeho život byl by tím prodlužován. Tyto důvody uváděny pro tóninu nejostřejší. Na druhé straně však z obstrukce zrazováno poukazem na parlament, parlamentarism a § 14. nebo stav ex lex a tím na jisté upevnění vlády. Že nebylo možno docíliti parity 6:6, nemělo stejně být důvodem pro obstrukci, poněvadž

kabinet měl být beztak jen provisorní a měl připravovati půdu pro vládu koaliční, parlamentární, na základě poměru 6:6.

O tyto otázky posléze v Slovanské jednotě veden tuhý boj, boj tím obtížnější, jelikož o všech těch zásadních otázkách nepanovaly ani v jednotlivých klubech názory stejné. Pokud pak se týče prostředků taktických, byla obstrukce rozhodně v menšině, mohlo-li se souditi podle názorů jednotlivých poslanců. Ale vůdcové rozhodovali sami, na smýšlení svých klubů mnoho se neohlížejíce. V mladočeském klubu byla rozhodně velká většina proti obstrukci, předseda byl pro ni. Slovinci jak liberální, tak klerikální byli stejně proti obstrukci, ale vůdce klerikálů rozhodl pro ni. Jen čeští agrárníci byli většinou pro taktiku nejostřejší a ti také dali podnět k tomu, aby se obstrukce mohla zahájit, bez ohledu na usnesení, na něž se den před tím sami odvolávali, aby se totiž o taktice rozhodlo až po vyřízení rozpočtového provisoria ve výboru. 15. prosince obstrukce zahájena, podáno 37 pilných návrhů, a když německé strany a klub sociálních demokratů prohlásily, že svévolné obstrukci jednotlivého klubu neustoupí, nýbrž vytrvají v parlamentě až do fysického zdolání obstrukce, českým agrárníkům nezbývalo než nekonečným řečněním zmařiti do 22. prosince všecko jednání, aby vláda před vánočními svátky nemohla obdržeti ani rozpočet, ani zmocňovací zákon.

Politika o parlament. Nikoho nebylo v parlamentě tajno, že se obstrukcí neporazí vláda. Vědělo se, že baron Bienerth dosud ještě a hlavně vlivem poměrů v Uhrách těší se důvěře a podpoře koruny a jejího okolí, a stejně se vědělo, že nepůjde tedy on, nýbrž parlament. Vláda se netajila touto svou »stabilitou« a připravovala se už na užití § 14. nebo na stav automatického vládnutí i přes nový rok, na stav ex lex. Jistě Slovanská jednota s jistou určitostí a pravděpodobností mohla počítat s pádem barona Bienertha v prvních měsících příštího roku, poněvadž považovala právem návrat jeho do parlamentu po použití § 14. nebo stavu ex lex vyloučeným. Ale nehledě k této ztrátě času padalo na váhu vážné poškození parlamentarismu, kdyby byl i v lidovém parlamentu § 14. vřaděn mezi přípustné prostředky vládní. To byl také nejpádnější argument odpůrců obstrukce vedle okolnosti, že akce Gląbińského, poměry v polském klubu a stav věcí v parlamentě vůbec musel vésti k pádu vlády v parlamentě, bude-li ten neporušeně zachován. Avšak odpůrci obstrukce — čeští klerikálové, slovinští liberálové, čeští pokrokovci a Rusín dr. Hlibovickij — marně těmito argumenty potírali politiku a taktiku dra Kramáře a Udržala. Většina rozhodla pro obstrukci, proti parlamentu.

Byla to vždy ultima ratio české politiky v posledních létech, ačkoliv po každé obstrukci nastala v řadách českých poslanců citelná kocovina, vystřízlivění a doznání, ovšem jen mezi čtyřma očima, že se obstrukcí nic pořídit nedá a že jsme ještě každou obstrukcí prohráli. Ale toto doznání nebylo nikdy vysloveno veřejně, nikdy národu nebylo objasněno, aby na tuto taktiku už nespoléhal. Tato pravda byla vždy schovávána ve Vídni ze strachu před voliči, kteří se mohli snadno ptát: proč jste tedy obstrukci dělali? Proto se v Čechách obstrukce vždy žádala, čím hřmotnější, tím více, proto byla tak populární a proto se k ní poslanci, když se octli se svou politikou na mrtvém bodě, tak rádi vraceli. Věděli: ta je populární a nikdo se nás nebude ptát: co bude pak? Obstrukce byla také jedinou zbraní proti stálému zrádcování se strany radikálů. Ti přirozeně, nemajíce jiného prostředku, přáli si vždy obstrukce a dokud ji české strany nedělaly, měly vždy lehký boj proti nim. Čeští agrárníci tentokráte dostali se víc než mladočeši kdy před tím na mrtvý bod. Ta politika, kterou oni nyní dělali, nebyla než daleko zhoršeným vydáním dřívější politiky mladočeské, kterou tak zatracovali, proti níž zorganisovali svou stranu. Proto nedočkavě se vrhli do obstrukce i oni. Ukázali, že dovedou českou politiku vésti jen tehdy, když se jedná o cíle negativní, o obstrukci. Tak tomu bylo v červenci a tak tomu bylo tentokráte.

* *
*

Rázným činem dra Kramáře byla obstrukce 18. prosince skončena. Zázrakem. Volání po změně jednacího řádu zaznívalo po celých deset let, ba od okamžiku, kdy Němci vítězně svou obstrukci proti jazykovým nařízením skončili, z řad německých. Všecky skoro návrhy na změnu jednacího řádu pocházejí od německých poslanců a dr. Kramář, když se akce nyní ujal, v prvním okamžiku jistě nedoufal na její úspěch. Jeho návrh měl účel prozatím taktický: chtěl všemu světu dokázat jezovitství německé politiky, která si deset let stěžuje na obstrukci a žaluje na zastaralý jednací řád, ale vždy jen proto a jen tenkrát, když se jedná o obstrukci českou. Jistě nevěřil, že by Němci na nějakou změnu jednacího řádu vážně mohli přistoupiti, zejména nyní, když jediná německá strana, vážně obstrukci každou zatracující, vídeňští klerikálové, tak ostentativně ukazovali své němectví, svou solidaritu s ostatními Němci. Nevěřil asi na spolupůsobení německých stran ani tenkráte, když jim ukáže, jak sám zatracuje svou taktiku ze dne předešlého a z let minulých, když jim ukáže, jak sám doznává pochybenost této taktiky! Ale jak řečeno:

stal se zázrak. Strana křesťansko-sociální, strana pořádku, strana následníka trůnu, který zavrhl někdejšího svého miláčka barona Becka hlavně proto, že při projednání a přijetí volební opravy neprosadil také změnu řádu jednacího, strana křesťansko-sociální vyslovila ihned svůj souhlas s touto akcí. Mohla to učiniti tím spíše, když navrhovaná změna jednacího řádu byla dost dle její chuti. Byla dost drakonická, trochu kaprálská. A s křesťanskými sociály přišli i Poláci a obě strany donutily vládu, zejména barona Bienertha, aby se tvářil vesele a přijal akci dra Kramáře za svou. A tak spoluprací nevídaně horečnou oprava jednacího řádu, dávající presidentu sněmovny k disposici velká práva, na rok byla schválena a projednána za necelých 12 hodin. Stal se zázrak.

Jak dr. Kramář a Udržal svým návrhem a touto akcí zapřeli svou dosavadní politiku od 8. června 1900 až do včerejšího dne, o tom by se dala napsat kniha, každým způsobem však brožurka. A kdyby autor takové brožurky chtěl být hodně zlomyslným, dal by titul: »Stala se chyba. Poznámky k české politice« . . .

* *
*

Ale poohlédněme se několika slovy po následcích nového pořádku. Nemáme zde na mysli následky nejaktuálnější: půjde-li baron Bienerth sám nebo jen jeho kabinet, vezmou-li české strany kabinet parlamentární nebo úřednický, spokojí-li se nyní s pěti slovanskými ministry — na tom prozatím nám zde nezáleží, o tom bude ještě dost mluveno a psáno. Nám jde jen o to, abychom bezprostředně po zavedení nového řádu vytkli hlavní důsledek pro nás.

Máme za to, že ani dr. Kramář ani kterýkoli jiný český politik nevěří, že by se nám podařilo na základě a pomocí nového jednacího řádu něco, co by u Němců muselo naraziti na vážný odpor, ne nějakou papírovou oposici. To, troufáme, po zkušenostech z r. 1899 nikdo u nás nečeká. Nový pořádek v parlamentě osvědčí se jen tenkráte, použije-li se ho k provedení něčeho, s čím souhlasiti budou vážné strany na pravo a na levo, třeba že by radikální strany nesouhlasily. A to týká se v první řadě otázky česko-německé. Nemožnost tak hravě jako doposud obstruovati musí a bude mít za následek, že Němci víc než doposud budou tlačit na upravení poměrů v Čechách. Nebudeme-li připraveni, nestanou-li se podobné pokusy o nějakou česko-německou dohodu v dorozumění s námi a s naším souhlasem, pak se nám ta německá přání buď vnutí anebo musíme ten zázrak z 18. prosince sami zas bourati a zničiti. Aby k tomu nedošlo, má

dva předpoklady: takové zastoupení ve vládě, aby už vláda zabránila všem jednostranným pokusům o upravení poměrů v Čechách, a za druhé positivní a do detailů propracovaný program pro takovou dohodu v Čechách s naší strany. Myslíme, doufáme a slibujeme si od nového pořádku v parlamentě, že přivodí u nás disposice pro tyto vážné práce. Heslo o obstrukci, víra v účinnost a spásonosnost této taktiky po novém řádu jednacím musí v Čechách vymizet. Po ní se volat nebude a nemůže. Proto také české strany budou nuceny vysílat do říšské rady poslance, kteří dovedou víc než povykovat, troubit, tlouci na stoly anebo také jen hlasovat. Těžiště parlamentu bude opět jako před německou obstrukcí 1897—1899 ve výborech, tam se musí pracovat a k tomu je potřebí dobrého vzdělání, příprav a nejen dobrých plic. Jen tehdy, když tyto důsledky akce dra Kramáře budou v Čechách správně vystiženy a poznány, může provedená změna jednacího řádu být tím, za co ji její původce přirozeně míti musel a měl, za náš prospěch. Je první a přední povinností jeho vlastní strany, aby tyto důsledky vycítila a provedla hlavně u nás doma. Ne-li, obrátí se dobrý skutek dra Kramáře v náš neprospěch, poškodí nás tak citelně, že marně budeme hledati zbraně a východiště.

Obstrukce znamenala absolutism, zahálku. Nový pořádek znamená parlamentarism vážný a práci!

19. prosince 1909. *Č.*

„Démon" M. J. Lermontova.

(Pokračování.)

IX.

A Démon viděl... V okamžení
jakési divné rozechvění
on v sobě pocítil, a v ráz
v poušť duše jeho zaněmělé
pronikla bleskem láska zas. —
I pochopil zas svatost cele
i svět, svět krásy, dobroty...
A dlouho kochal rozechvěle
se slastným obrazem — a sny
o bývším štěstí v řadě skvělé,
tak jako hvězda za hvězdou,
zaplály před ním najednou.
Připoután neviděnou silou,
hlas nový poznal v nitru svém,
v něm cit promluvil mluvou milou,
zas rodným kdysi jazykem.
Byl snad to příznak obrození?
Slov výsměšných a povržení
najíti nemoh jeho duch.
A zapomnít? — To nedal Bůh,
a on by nevzal zapomnění...
. . . . . .

X.

Už na veselku k sklonku dne,
dobrého ztýrav komoně,
pospíchá ženich nedočkavý.
Břeh Aragvy už zelenavý,

Aragvy lesklé šťastně stih.
S nákladem darů přetěžkých
tak, tak jen, zvolna, kolébavě,
velbloudů za ním dlouhý tah
se vleče cestou; mihotavě
jich zvonky zvoní v přestávkách . . .
On sám, pán mocný v Sinondále,
je vůdcem karavany své.
Pás spial mu tělo ztepilé;
výzdoba šašky, na kinžále
plá na slunci; v zad pušku svou
přehodil skvostně zdobenou;
pohrává větřík lehounký si
rukávy čuchy;[1] kolkolem
ji vroubí zlaté třásně lem.
Vyšito hedvábnými rysy
je sedlo; s uzdy třapce visí;
kůň smělý pod ním spocen jde
převzácné barvy zlatité.
Chovanec jemný z Karabachu,
ušima stříhá, plný strachu,
a supě hledí úkosem,
jak vlna stříká pěnu sem.
Jde cesta březní hadovitě:
ční s leva skály útesem
a v pravo řeka rve se lítě.
Už pozdě. Na sněžném už štítě
červánek hasne; vstala mhla . .
Krok karavana zostřila.

XI.

A hle, u cesty kaple sivá . . .
Tu zdávna v Pánu odpočívá
jakýsi kníže, světec teď,
zabitý rukou mstivých sket.
S těch dob ať na hody, ať k boji,
ať jinam poutník pospíchal,
vždy modlitbu tu vroucnou svoji
u kaple zbožně odříkal,

[1] Vrchní oděv s ohrnutými rukávy.

a modlitba ta chránívala
jak zázrakem ho od kinžala.
Však smělý ženich mimo jel,
zvyk pradědů svých zapomněl —
jej šalebným a svůdným sněním
lstný démon prudko vzněcoval:
on v duchu — nočním pod zastřením
rty nevěsty své celoval...
V tom před ním dva se mihli, skáčí,
ba víc jich... Rána... Co to značí?...
Vstav na zvonivých třemenách
a na brvy si přilbu stáh,
odvážný kníže neřek slova;
stisk tureckou svou pistoli;
prásk nagajkou — a v sokolí
se vrhl let — a rána znova
a divý křik a hluchý ston
údolím tichým přehnaly se...
Nedlouho trval boj a hon:
Gruzíni baby rozprchli se.

XII.

Vše ztichlo... Shluklí v skupině
na mrtvé jezdce v dolině
velbloudi s hrůzou pozírali,
div slyšels v noční tišině,
jak zvonky jejich zamíraly.
Hle, karavanu obránu,
a na mrtvoly křesťanů
se snáší, kroužíc, noční káně.
Nečeká klidná hrobka na ně
pod vrstvou ploten klášterních,
kde pochován prach otců jich;
nepřijdou sestry s matičkami,
pokryty dlouhými čadrámi,
se štkáním, steskem, modlitbami,
z míst dálných k jejich hrobu blíž!
Však za to rukou přehorlivou
zde u cesty nad skalou divou
se vztyčí na památku kříž:

a břečťan z jara s touhou živou
a s něžností jej ovine
svou smaragdovou ratolestí;
a s namahavé zbloudiv cesty
v nejedné poutník hodině
pod stínem Božím spočine...

XIII.

Kůň pádí nad laň rychlej', prudce,
rve sebou, frká jako v půtce,
tu ve skoku se vzpíná hned,
tu uchem vnímá vánku let,
v šíř nozdry plaše rozdouvaje;
tu země zas se dotýkaje
zvonivou kopyt podkovou,
rozvířiv chochol svojí hřívy,
v před letí bezhlav cestou zlou.
A na něm jezdec mlčelivý;
on klátí sebou lenivě,
se schýliv hlavou ke hřívě.
Už otěžemi neovládá,
zaraziv nohy v třemeny,
a krev se širým proudem vkrádá
mu na čabraku v prameni...
Koníku bodrý, z boje pána
jak střela vyrvals troufalá,
než Osetinova zlá rána
ho přece ve tmě dohnala.

XIV.

Zní u Gudalů pláč a steny,
lid na dvoře se sbíhá v chvat:
čí kůň se přihnal uřícený
a na kameny u vrat pad?
Kdo je ten jezdec zesinalý?
O strašné půtce povídaly
ty vrásky v čele hněvivě.
Krev barví zbraň a kape z šatu;
v posledním rozzuřeném chvatu
mu ruka ztuhla na hřívě.

Ba, krátko na ženicha znovu,
nevěsto, ždalas zas a zas!
On knížecímu dostál slovu:
on přijel na svatební kvas ...
Než nikdy už, ach, nikdy zlehka
nesedne koni do sedélka! ...

XV.

V dům netušící stínu zla
jak hrom se snesla Boží rána.
V ráz na postel svou upadla
Tamára bědná rozeštkána;
jí slza kane za slzou,
hruď vysoko a těžko dýše ...
a hle, jak odkudsi tam s výše
řeč slyšela by kouzelnou:
»Ne, neplač dítě, marné žaly!
Tvé horké slzy nepadají
naň živou rosou zživujíc;
jen jasné zraky ony zkalí
a spálí něhu dívčích líc!
On daleko a nepoznává
ni neocení stesků tvých;
zář nebeská teď zulíbává
vzhled očí jeho nezemských;
on slyší nyní rajské zpěvy ...
Co malicherné zdejší sny
a ston a slzy bídné děvy
jsou hostu rajské výšiny?
Ne, osud tvora smrtelného,
věř, věř, můj zemský anděle,
nestojí za mžik žalu tvého,
tvé strasti drahé, vzkypělé!«
»Tam na vzdušném oceáně
bez vesel a bez plachet
v mlze plují zadumaně
sbory hvězd kams v jiný svět.
Po polích tam neobzírných
v nebi chodí beze stop
mraků nedostižných, mírných

bílá stáda věčných dob.
Rozchod jim jak uvítání —
bez žalu a veselí;
v budoucno jdou beze přání;
minulosti neželí.
V nešťastný den velké strasti
na ně vzpomeň, milená,
k zemskému buď bez účasti
a jak oni, lhostejna!«
»Jak noc jen pod závoji svými
zastíní vaše údolí,
jak květ jen, slovy kouzelnými
jsa zaklet, zmlkne v vůkolí;
jak jenom vítr nad skalami
zvadšími zavlá travinami
a ptáče uschované v nich
vesele prchne v oblacích;
a pod révou se hustou taje.
nebeskou rosu chtivě ssaje,
se pootevře noční květ;
jak jenom zlatý měsíc bled
zpoza hor vstane tiše, bájně
a na tebe jak vzhledne tajně —
já k tobě budu přilítat,
tvým hostem budu do svítání
a na hedbáv tvých řas a skrání
sny zlaté budu navívat . . .«

XVI.

A slova zmlkla . . . V dáli tiše
zvuk za zvukem zmlk v zášeří . . .
A ona vskočí, kolem zří . . .
Hruď nevýslovným vzruchem dýše;
stesk, úděs, úžas zvlnil ji —
ne, ne, cos jiného to spíše;
vše city se v ní vzbouřily.
Své okovy si duše rvala,
žilami oheň probíhal,
a hlas ten, tak se domnívala,
tak divně nový, zvučel dál.

A k ránu spánek vytoužený
mdlé oči její zavíral;
však on jí mysl rozdíral
snem prorockým, snem plným změny:
host nemluvný a zastřen mhou,
však záře krásou nezemskou,
se sklonil k ní až ku polštáři;
zrak jeho takou láskou září,
tak smutně v ni se zadíval,
tak, jako by jí litoval.
To nebyl anděl z nebešťanů,
jí Bohem daný na ochranu:
duhová jemu svatozář
nekrášlí kadeře ni tvář;
ni pekla duch to nebyl strašný,
mučedník hříšný — co k ní slít!
On připomínal večer jasný,
i den i noc i tmu i svit!

XVII.

Tak rozchvělá a ztoskněna
Tamára často u okna
v dumání sedí ve hlubokém
a v dálku hledí žalným okem
a vzdychajíc den celý ždá...
»On přijde!« kdos jí šepotá.
Ne marně sny ji hýčkávaly,
ne marně jí se jevíval,
zrak maje samý stesk a žaly,
a s divnou něhou mluvíval.
Už mnoho dní je utrápena,
proč, nevědouc, tak trápí se;
k svatým-li vzmodlí se a sténá,
tož srdce k němu modlí se;
když unavena v denním hoří
si ulehne a volá sen —
jí polštář pálí, dusí, moří,
i vzkočivši se třese jen;
hrud' buší jí, žár v celém těle,
je bez dechu, mha v pohledech,

chce náruč objímati vřele,
polibky tají na ústech . . .
. . . . . .
. . . . . .

Část druhá.

I.

»Nač, otče, otče, hrozby tvoje?
Už neplísni Tamáry své!
Já pláču — vidíš slzy moje? . . .
Už netekou mi poprvé . . .
Nadarmo ženiši se ženou
sem z dálných míst a s dálných cest . . .
Dost v Gruzii přec nevěst jest;
já nebudu však ničí ženou . . .
Rci ženichům mým slovo mé:
v zem vzat můj manžel nekýženou —
druhému nedám srdce své.
S těch dob, jak jeho pochovali
jsme trup krvavý pod horou,
lstný duch mne nepokojem trápí,
tak neodbytnou mátohou.
V tiš noční na mne vyřítí se
dav pestrých, divných snů a tuch —
mně nedovolí modliti se —
od zvuku slov můj dalek duch;
žilami oheň probíhá mi . . .
Já vadnu, schnu den ode dne.
Má duše, otče, bol je samý . . .
Můj otče, ušetř, ušetř mne!
Posvátný klášter buď mým skrytem,
tam dceru svou dej bezradnou:
tam Spasitel mým bude štítem,
vyleju před ním tíseň svou.
Svět veselosti už mi nedá . . .
Klid zastiniž mne svatyně,
nechť v přítmí přijme cela šedá
jak hrob co nejrychleji mne.«

II.

I v osamělý klášter nyní
s ní příbuzní jsou odjeli
a rouchem pokornosti z žíní
hruď mladičkou jí oděli.
Než i v té mnišské říze sivé,
jak pod květnatým brokátem,
dál neklidným a dusným snem
v ní tlouklo srdce jako dříve.
I před oltářem, v záři svic,
kdy chrámem plula slavná pění,
jí známá řeč zní při modlení,
ji všecku, všecku vzrušujíc.
Pod klenbou přitmělého chrámu
k ní známý obraz ve vzduchu
se snášel němě, bez ruchu;
on v lehké mlze thymiámu
se lesk jak hvězda tiše tam
a zval a lákal ... ale kam? ...

III.

Platany objat, topoli,
tam v chládku mezi dvěma chlumy
se tajil klášter zbožné dumy —
a bývalo, když v údolí
se kladla noc, že jimi chvěly
u mladé mnišky v oknech cely
se tiché lampy plápoly.
Kol v stínu mandlovníků vonných,
kde stojí řada křížů stonných,
těch němých strážců hrobových,
zpěv ptáků zníval sborových:
a po kamenech skákajíce
potoky vlnou studenou
a pode skalou skloněnou
se v rokli družně slévajíce,
se dole hnaly pod křovím,
pokrytým jiním květovým.

IV.

Na sever bylo vidět hory.
Za ranních úsvitů, v čas skorý,
kdy kouř v lehounkém pochodu
se vznáší modrý od doliny
a obráceni k východu
zvou ku modlitbě muezzini;
a ranního kdy zvonu hlas
se chvěje, klášter probouzeje
v ten slavný při východě čas;
kdy Gruzinka též mladá spěje
se džbánem dlouhým k prameni,
po srázném skáčíc kamení —
tu sněžných horstev štít a hřbet
jak jasněfialová zeď
se v čistém nebi rýsovaly;
však při západě odívaly
se v rudou plenu, žhavý květ.
A mezi nimi, prorvav mraky,
všech výš stál Kazbek srdnatě,
car Kavkazu to jasnozraký,
stál v turbanu a brokátě.

(Pokračování.)

Vznik Starého zákona

dle přítomného stavu historicko-kritické vědy.

Referuje F. Žilka.

(Pokračování.)

II. Kniha Jozue.

Obsah knihy Jozue jest nevyhnutelným pokračováním a doplněním Pentateuchu: že Jahve skutečně uvedl lid do zaslíbené země, jest nepostrádatelným závěrkem dějin patriarchů a Mojžíšových.

Kniha Jozue se dělí dle obsahu na 2 části: kap. 1—12 dobytí západní Palestiny, kap. 13—24 rozdělení a osazení dobyté země. Jozue se stal nástupcem Mojžíšovým; obdrží od Jahve rozkaz dobyti země západně od Jordánu; 2½ kmeny, které zůstaly vých. od Jordánu, mají při tom pomáhati (kap. 1). Vyzvědači se vrátí z Jericha, Izrael přejde přes Jordán (2—4) a utáboří se v Gilgal, kde přijme znamení smlouvy, obřízku, a slaví slavnost Passah (5), dobude Jericha (6), při čemž Achan se proviní krádeží (7); dobude města Ai[1] a přemůže 5 jihokanan. králů (zastavení slunce a měsíce u Gibeonu (8—10); dobytí severní Palest. (11); 12. kap. obsahuje seznam 31 králů přemožených. Kap. 13—19 vypočítává rozlosování země mezi kmeny; kap. 20 určuje města (6) útočištná, kap. 21 města (48) levitská; 23—24 poslední napomenutí Jozuovo, utvrzení smlouvy mezi Jahvem a lidem, smrt Jozue a pochování kostí Josefových v Sichem.

Kniha Jozue a Pentateuch náležejí nerozlučně k sobě (říká se jim Hexateuch, šestikniha). Prameny, ze kterých jest Jozue složeno, jsou stejné jako v Pent., ale spojení jest různé: poněvadž kniha neobsahuje zákonů, s nimiž nemohl redaktor volně zacházeti, jest zpracování dohromady důkladným přepracováním, tak že původní prameny jsou méně patrny, analysa jest velice nesnadna.

Kap. 1—12 má ráz v celku deuteronomistický; deuteron. redaktor (Rd) ji zpracoval z J. a E. V kap. 10_{12}—$_{14}$ se uvádí pramen »Kniha

[1] Kraličtí Hai.

Spravedlivého«. Ve 2. části, kap. 13—24, převládá P., ovšem ne výlučně (24 z E.).

Od Pent. byla kniha Jozue oddělena poměrně brzy a prošla vlastním vývojem.

Konečná redakce se klade do r. ca. 400.

III. Kniha soudců

vypravuje dějiny Izraele od smrti Jozuovy až po narození Samuelovo. Jméno má od nositelů vývoje, »soudců« (Šofetim, ne soudcové v dnešním smyslu, nýbrž vojevůdcové; lat. Judicum [liber]).

Obsah: Kap. 1. přehled výbojů a osídlení; 2—3 všeobecná karakteristika doby: pravidelná střídání odpadnutí, trestu, pokání, vysvobození lidu; 3_7—$_{16}$ jednotliví soudcové: Othniel, Ehud, Samgar, Debora, Barák, Gideon, Jefta, Samson; 17—18 svatyně Michova na pohoří Efraim; 19—21 zločin Benjaminitů, v Gibea, jeho trest.

Kniha Soudců vypravuje o 12 mužích, ale rozličným způsobem: obšírně nebo stručně (»velcí« a »malí« soudcové). Tato vypravování 3_7—16_{21} jsou jádrem knihy; 2_6—3_6 jest k tomu úvodem, rázu deuteronomistického. V kap. 5_2—$_{31}$ jest »píseň Debořina«, jistě nejstarší a nejdůležitější pramen izr. dějin, vznikla brzy po události samé (kol 1250). V kap. 9. bájka Jothamova o významu království »jeden z nejcennějších a nejskvostnějších zbytků starší hebrejské historiografie«. Některá vypravování (Barák, Gideon) jsou zpracována ze dvou pramenů.

Úvod a vypravování o Othnielovi, Ehudovi, Debořе-Barákovi, Gideonovi, Jeftovi a Samsonovi jest tedy deuteronomistická kniha Soudců a jádro celého spisu.

Odstavce o 5 »malých« soudcích jsou psány jednou rukou; bez pochybnosti vloženy do hotového schématu deuteronomistického spisu k vyplnění chronologických mezer (chronologie jest vůbec umělá) — (Samgar k. 3 v. $_{31}$ je pozdní).

Úvod kap. 1_1—2_5 chce býti pokračováním Joz. 24, ale jest parallelou, která události — dobytí země — líčí v podstatě jinak, totiž jako čin jednotlivých kmenů. Pochází z J., který tedy patrně obsahoval také válečné příběhy, jaké máme v kn. Soudců. Stopy E. jsou v 10_6—$_{16}$. To jsou ony zmíněné dva prameny.

Dodatek 17—21. Kap. 17—18 náleží k velmi starožitným zprávám; kap. 19—21 jest nerozřešenou záhadou co do vzniku.

Sestavení nynější knihy Soudců prošlo třemi hlavními stupni, které jsou parallelní se stadii Pentateuchu: Redaktor jahvistický Rj. spojil J. a E. ve velkých příbězích soudců, od něho pochází nynější tvar kap. 17—18 a v podstatě též 19.

Z tohoto materiálu sestavil redaktor deuteronomistický (Rd) svůj spis dle svého theologického pragmatismu: vynechal 1_1—2_5, 17—21 a Abimelecha; připojil chronologická schémata.

Tuto deuteronom. knihu Soudců přepracovala pozdější, duchem P nesená ruka (proto Rp): doplnila ji zase kusy vypuštěnými z Rj, přepracovala 19—21, doplnila počet soudců na 12 (dodatkem 5 »malých«).

Konečně: aby Abimelech nemusil být počítán mezi soudce, a přec aby počet 12 byl úplný, dodal 3_{31} (o Samgarovi na zákl. 5_6), což je nejpozdější vložka do ukončené knihy (LXX má Samgara za 16_{21}!).

Tento proces byl uzavřen po babylonském zajetí kolem r. 400.

IV. Knihy Samuelovy.

V hebrejském kanonu po Soudcích stojí knihy Samuelovy, nazývané po »králotvorci« Samuelovi. Hebr. kanon je počítá za jedinou knihu; LXX shrnuje knihy Sam. a následující »královské« pod jeden název knih »královských« (basileion) a dělí je na 4.

Obsah: I. Sam. 1—4 mládí Sam., rodina kněze Eliho; 5—7 ukořistění truhly úmluvy Filištýnskými a izr. vítězství nad nimi. Kap. 8. se začíná královské období v Izraeli; 9—31 jest středem událostí král Saul: pomazání, vítězství, zavržení od Boha (15); v k. 16 poprvé David: vítězství nad Goliášem (K. 17), vztahy k Saulovi a jeho rodině, boje, nebezpečenství. K. 28. Saul u čarodějnice v Endor; 31 smrt Saulova. — II. kniha Sam. celá se skupí kolem Davida. Kap. 1. nářek nad smrtí Saulovou a Jonathanovou; 2. David králem nad Judou v Hebronu, Isbaal protikrál, teprve po jeho smrti (4) David králem nad celým Izraelem (5) v Jeruzalémě. K. 6 truhla smlouvy převezena na Sion; 7. úmysl Davidův stavěti chrám; 12. Davidův hřích; 13.—18. Absolon; 20. vzpoura proti Davidovi; k. 22. = Žalm 18. Kap. 23. poslední slova Davidova, jeho hrdinové; 24. sčítání lidu a mor. —

I. Sam. 1—15. Kap. 15. jest věcně mezníkem: vedle Saula objeví se jeho nástupce. Těch 15 kapitol není jednotné vypravování. nýbrž zpracování různých zpráv. Kusy 9_1—10_{16}, 11, 13—14 souvisí a pokládají se za nejstarší podání o vzniku izr. království (jen 13_1 jest vložka, 13_{19}—$_{22}$ přikrášlení, 13_7b—$_{15}$a korrektura původního vypravování; 9_9 glossa).

Po výluce těchto kusů zbude souvislé vypravování, jehož středem jest Samuel od mládí v Sílo až po dosazení a zavržení krále, který se neosvědčil (1—6, 7_2—8_{22}, 10_{17}—$_{27}$, 12, 15). Obtíže činí prostřední část K. 7—12_1: Samuel prorok — soudcem; v protivě ke kap. 15 jeví se zde ostrý odpor proti království vůbec. Kap. 15 předpokládá pomazání Saulovo Samuelem a Samuele činí původcem království. Pisatel kap. 15 jistě tedy vypravoval totéž, co stojí v 8 a 10_{17}—$_{27}$, jen s jiného hlediska; rovněž z něho pocházejí jednotlivosti z příprav k volbě krále. Za pramen této vrstvy tradice pokládá se E; 2_{27}—$_{36}$ jest deuteronomistický dodatek.

Kap. 7—12 jest samostatná parallelní zpráva, o něco pozdější, též z E. Ostatní 9_1—10_{16}, 11, 13, 14 připisují se J. Oba tyto prameny byly dohromady zpracovány a vyrovnány. 14_{47}—$_{51}$ jest deuteronomistický dodatek.

I. Sam. 16. — II. Sam. 8. Úchylky, které jsou až nápadné v hebr. a řeckém textu Septuaginty v kap. 17 a 18 (v LXX chybí v kap. 17. verše 12—31, 41, 50, 55—58, v 18. kap. verše: 1—6a, 10—11, 12b, 17—19, 21b, 26b, 29b—30, aniž se tím ruší smysl; vypuštěné verše zase lze čísti souvisle), vedly k rozpoznání dvou pramenů; text LXX jest původnější.

Kap. 16_{14}—$_{23}$ jest přímé pokračování ke kap. 14_{52}, tedy z J. Poněvadž mezi 7_{39} a $16_{18, 21}$ jest odpor, nemůže kap. 17 a 18 býti pokračováním k 16_{23}, nýbrž k 15, tedy E (mezi 15 a 17 chybí ovšem z E zpráva, že David jako hudebník byl povolán na dvůr král.), rovněž 19_1—$_{10}$; ale 19_{11}—$_{17}$, pak 19_{18}—20_1 nedají se přiřaditi k žádnému z obou proudů; první je starožitné a cenné, druhé legendou. Kap. 20_1b—21, odporuje kap. 17—19, připíná se k 16_{21}; jeho starobylost svědčí pro J. Kap. 20_2—$_{10}$ náleží k E; 21_2 jest pokračováním 19_{10}. Kap. 21 jest v podstatě z J.

V kap. 23—31 jest sporný poměr k. 23_{19}—24_{23} ke kap. 26. Jsou to parallely. Kap. 26 je původnější, tedy z J. — 23_{14}b—$_{18}$ jest přepracovaná elohistická parallela ke kap. 20. — V kap. 25—31 (J) ruší jen 28_3—$_{25}$: stálo původně as jinde, mezi 30 a 31. II. Sam. 1—5 náleží jednomu prameni (jen 3_2—$_5$, 5_4—$_{10}$ jsou vložky původně jinde umístěné). Kap. 6. náleží ke kap. 9—20. Kap. 7. má ráz mesiášského proroctví, ale není jeho půdou, nýbrž výhonkem asi ze 7. stol. Kap. 8. se kryje v podstatě s kap. 10—12, jest prací redakce, měla nahraditi kap. 9—20.

II. Sam. 9—24 jest jednotný kus (k němuž snad náleží též kap. 6), pochází asi jako 1—5 z J. Jest to vrchol hebr. historiografie,

jeví mistrovství v psychologické karakteristice, živost a názornost ve vypravování jako od očitého svědka. (Duhm soudí: od sesazeného kněze Ebjathara.) Literárně náleží k J. — Zvláštní místo zaujímají kap. 21—24 (1 Král, 1_1 jest přímým pokračovaním II. Sam. 20_{26} z téhož pramene); jsou samy o sobě nejednotné: 21_1—$_{14}$ náleží k 24; 21_{15}—$_{22}$ souvisí s 23_8—$_{39}$; prostřední poetické části jsou stejnorodé. Co se vypravuje v 21_1—$_{14}$, jest myslitelno na začátku vlády Davidovy; do téže doby náleží K. 24. Kap. 21_{15}—$_{22}$ a 23_8—$_{39}$ mají styčné body s 5_{17}—$_{25}$.

Tak by mimo tři poetické vložky, kap. 7 a 8, pocházela celá II. Sam. z J. Jahvistický redaktor Rj by tedy byl v podstatě spisovatelem Sam. Deuteronomistická redakce se omezila jenom na nepatrné přepracování jednotlivých míst a výpustky (I. 28_3—$_{25}$, II. 9—20), které však na štěstí byly později zase doplněny.

Poetické kusy v knihách Samuelových.

a) Píseň Anny (matky Samuelovy), I. Sam. 2_1—$_{10}$ v LXX odlišně, není stará součástka knih Sam., nýbrž žalm.

b) Truchlozpěv Davidův nad smrtí Saulovou a Jonatanovou (»Bogenlied«), přijatý již do »Knihy Spravedlivého«, bez odporu zbytek básnické činnosti Davidovy; pozoruhodno jest, že naprosto chybí jakýkoli stín náboženského živlu.

c) Hymnus II. Sam. 22 totožný s Žalm. 18, a proto pokládaný jistě za authentický žalm. Ale má výrazy deuteronomické. Skládá se ze dvou zpěvů: 1. v. 1—25 (nebo — 31), zbožný sborový zpěv; 2. zpěv válečníka krále (Davida nebo — Alexandra Jannaea).

d) Poslední slova Davidova II. Sam. 23_1—$_7$, výraz mesiánských nadějí, ne starší než Izaiáš, tedy mladá, archaisující průpověď (Mašal).

V. Knihy Královské.

Hebrejský kanon počítá naše dvě kn. Král. za jednu; LXX však jako 3. a 4. »Královskou«.

Obsah: I. 1—2 poslední dny Davidovy, zmatky a nastolení Šalomounovo. 3—11 vláda Šalom. 12_1—$_{24}$ roztržka v říši. I. 12_{25}—II. 17_6 dějiny Izraele a Judstva až po zánik Izr. říše. II. 17_7—$_{41}$ konečné úvahy. II. 18—25 dějiny Judstva od dobytí Samaří až po zboření Jeruzaléma a babylonský exil.

První odstavec I. 1—2 jest pokračování a dokončení dějin Davidových z II. Sam., od téhož spisovatele až na menší vložky (2_2—$_4$, $_5$—$_9$).

V odstavci kap. 3—11 rozeznáváme tři vrstvy: *a*) řadu krátkých črt o Šalomounovi: 4_{2}—$_{10}$, 5_{7}—$_{8}$; $5_{16, 20, 22}$—$_{25}$, $_{27}$—$_{28}$, $_{31}$—$_{32}$, 6_{37}—$_{38}$, krátká zpráva o stavbách, o posvěcení chrámu 8_{12}—$_{13}$, 9_{11}—$_{21}$, $_{24}$—$_{27}$, 10_{16}—$_{20}$, $_{28}$—$_{29}$, 11_{14}—$_{21}$, 40, bezpochyby z J.; *b*) spíše legendární příkrasy o moudrosti a bohatství Šalom. $5_{2, 3, 6, 9}$—$_{15, 21, 26, 29, 30}$, $9_{22, 23, 28}$, 10_{1}—$_{15}$, $_{21}$—$_{27}$; *c*) deuteronomistickou vrstvu na př. 8_{15}—$_{53}$, 9_{1}—$_{9}$ (cf. 3_{5}—$_{14}$), 11_{1}—$_{13}$. Kap. 5_{4} předpokládá perskou terminologii z Ezdr. 4_{11}, vznikla tedy ne dříve než v exilu. Zprávy o Šalom. jsou nejobšírnější. I. 12. začíná se již úhrnné líčení o králích po roztržce až do zboření Jeruzaléma. Dílo jednotné: o každém králi povídá napřed statistické údaje ve stereotypních formulích: věk při nastoupení, trvání vlády, jméno matčino, smrt, pohřeb; u izr. pouze trvání vlády a smrt; mimo to při nastoupení jud. krále uvádí se rok panování současného krále izr. a obráceně. Důležité jsou theokratické posudky o každém králi s hlediska přísně deuteronomistického (II. 14_{6} = Deut. 24_{16}); jsou to izr. c í r k e v n í dějiny (v ostatním odkazuje čtenáře na »Knihu« nebo »K r o n i k u o k r á l í c h j u d s k ý c h« příp. »i z r.« (na př. II. 14, $_{18}$ a j.); obšírně se zdržuje u proroků, chrámu, kultu. Spisovatel oněch formulí přejal tyto obšírnější kusy do svého díla.

Uváděnou »K r o n i k o u« (Dibre hajjamim) se asi nemíní ú ř e d n í a n n á l y vedené též v Izr. od počátku království (jako v ostatních kulturních státech Orientu), poněvadž při stálé změně dynastií v Izr. není pravděpodobno, že nástupce pokračoval v annálech předchůdcových anebo že uchvatitel psal o spiknutí a úkladech svých (1 Král 16_{20}, II. 15_{15}) budoucím k následování. — Dibre hajjamim byly spíše historická díla, a to annály judské a annály izraelské odděleně; k nim se družilo třetí: annály Šalomounovy. Spisovatel knih Královských je uvádí ne jako prameny, nýbrž odkazuje na ně pro události mimonáboženské, ale své údaje číselné z nich jistě přejal. Chronologická data v kn. Král. jsou v podstatě historická.

D e l š i s o u v i s l á v y p r a v o v á n í . přejatá do schémat. I. 12—16 z pramene původu efraimitského (snad E), deuteronomisticky přepracováno spisovatelem kn. Král.; kap. 13. prorocká legenda, pozdního původu.

Jádrem knih Král. je I. 17—II. 10 a 13_{14}—$_{21}$ náležející k nejlepším kusům vypravovacím St. Z.: dějiny proroků Eliáše a Elizea významné pro porozumění oné pohnuté doby po všech stránkách. V tomto jádru odlišuje se I. Král. kap. 17—19 a 21 (o Eliášovi pouze prorocké, bez politiky), pak II. 2—8_{15}, 13_{14}—$_{21}$ o Elizeovi. Zvláštní skupinu tvoří I. 20, 22, II. 9—10_{27}, kde politické dějiny jsou hlavní

věcí. — Tyto 4 prameny prorockých příběhů jsou efraimitského původu a starší než naše prorocké knihy, tedy z doby mezi 850 a 750.

Vedle toho máme obšírná judská vypravování II. 11—12_{17}, 16, 18—20, 22—23, jejichž středem jest chrám (»Tempelgeschichten«); 22—23 napsal asi spisovatel kn. Král.; ostatní je starší.

Spisovatel celku jest deuteronomista (Rd), kolem r. 600 (za krále Jojakima); vedle toho jsou pozdější přídavky v témž duchu (Rd^2): I. $3_{3, 15}$, 5_4—$_6$, 8_{15}—$_{53}$, 9_1—$_9$, 15_4—$_6$, $16_{7, 12}$—$_{13}$, II. 13_4—$_6$, $_{23}$, 17_7—$_{17}$, 21_{11}—$_{15}$, 22_{15}—$_{20}$, 23_{26}—$_{27}$, 24_2—$_4$ a konec knihy; od tohoto redaktora pocházejí také synchronismy (srovnání s létem vlády v sousední říši); činnost jeho se klade dle II. 25_{30} do 2. polovice babylonského zajetí.

Později pod vlivem P byly již jen nepatrné části přepracovány.

Souhrn.

Historické knihy St. Z. tvoří velké souvislé dějepisné dílo, které vypravuje dějiny Izraele od stvoření světa až po zboření Jeruzaléma jednotně dle náboženského pragmatismu. Je to jednostranné sice, ale velkolepé súčtování s minulostí provedené v době babyl. zajetí, kdy byly k tomu zevní i psychologické podmínky: zánik státu budil zájem pro minulost, šlo o vzpamatování se a záchranu pro budoucnost. Nejpalčivější problém byl vysvětliti, jak se stalo, že Jahve vydal svůj lid, svůj chrám pohanům, tedy theodicee. Podklad k této theodicei poskytli proroci a v jejich duchu psané zákonodárné dílo, Deuteronomium. Neštěstí jest trestem za hřích, jmenovitě za modlářství. Hřích tento mohl býti odpykán jedině zánikem. K této retrospektivní, reflexivní části se druží praktická do budoucnosti hledící: minulost má býti výstrahou pro budoucnost, ve kterou se pevně doufá. Izrael, který povstane z exilu, musí se vystříhati hříchu otců.

Toto deuteronomistické přepracování není u všech knih stejnoměrné: úplně převládá v kn. Jozue, Soudců a Král., kdežto v Pent. a Sam. jeví se jen jako mimochodem. Pracovalo kriticky, vypouštělo kusy. Deuteronomistické exilní dějepisné dílo obsahovalo v Hexateuchu I E + D, deuteronomistickou knihu Soudců, Sam. bez kap. II. 9—20, 21_{15}—23_{39} (a některé menší odstavce) a Král v podstatě, jak je dnes máme (jen bez I. 13 a II. 1).

Toto dílo prošlo pozdějšími změnami: v Pent. přistoupil P a tím byl celek podstatně změněn; na jiné knihy byl vliv P malý, na štěstí; ale za to nám zachránil cenné kusy v kn. Soudců a Sam. tím, že je vypuštěné zase vložil.

VI. Knihy Paralipomenon.

Hebr.: Dibre hajjamim = letopisy, v jedné knize. Dle LXX dvě knihy pod názvem paralcipomena = věci pominuté, tedy Doplňky (starších kanon. knih).

Obsah Paralip. jest parallelní s knihami od Gen. až po II. Král. I. 1—9 rodokmeny: kap. 1. od Adama až po Jakoba, 2. kmene Juda, 3. domu Davidova. 4—8 jednotlivé kmeny izr.; 9. obyvatelé Jeruzaléma. — I. 10—29 David. Od 22. kap. přípravy ke stavbě chrámu, soupis kněží a levitů. II. 1—9 Šalamoun. 10—11 roztržka říše; 11_5—36 dějiny Judstva až po zkázu Jeruzaléma; 36_{22} Cyrovo dovolení k návratu.

Toto zakončení vede nás až do perské doby, ano I Par. 3_{19}—$_{24}$ až do řecké periody, t. j. asi do 1. poloviny 3. stol.

Spisovatel Par. patrně znal starší kanonický dějepis; jest celá řada míst, která slovně souhlasí (uvádíme jen I Par. 10_1—$_{12}$ = I Sam. 31; 21_1—$_{27}$ = II Sam. 24; II Par. 1_3—$_{13}$ = I Král 3_4—$_{15}$, 21_5—$_{10}$ = II Král 8_{17}—$_{22}$ atd.); jsou přejaty dokonce obraty, vztahující se i na místa vypuštěná (srv. I Par. 14_3—$_7$ = II Sam. 5_{13}—$_{16}$, ač II Sam. 3_2—$_5$ v Par. chybí a j.).

Ale přes tento parallelism jest obraz minulosti izr. v Par. zcela odchylný. To nás vede nutně k otázce věrohodnosti knih Par. Především jest nápadna obliba Par. pro veliká čísla, příliš veliká; ve výpustcích i přídavcích se jeví znatelná tendence. V Par. máme důsledně provedené přetvoření dějin izr. v dějiny církevní, jak je začal deuteronomista: dějiny musejí být vzdělavatelné (erbaulich) a jeviti pragmatismus božské odplácející a trestající spravedlnosti. Zbožnost a dogmatika knih Par. jest táž jako v P. Co se k tomu nehodí, jest zamlčeno (o Saulovi se vypravuje jenom smrt), zamlčeny jsou Davidovy vady i Šalomounovy; po Šalomounovi zajímá jej jen judská říše (jako sídlo chrámu). Par. přímo mění své předlohy v opak; srv.: II Par. 8_2 s I Král. 9_{10}—$_{14}$ a j.; korriguje zprávy: poznalť (2000 let před »Grafovou školou«), že Pent. a histor. knihy si odporují, a poněvadž pro něho je Thora authentickou, korriguje histor. knihy a líčí dějiny tak, jak by byly musily být, když by celý Pent. byl podkladem mosaismu. Proto to, co je knihám Par. vlastní, nemá historické ceny, ač ovšem jednotlivosti jsou správné, jmenovitě tam, kde nepracovala tendence.

Zvláštností knih Par. je zájem pro levity a jmenovitě pro chrámovou hudbu; patrně v těchto řadách dlužno hledati pisatele.

Spisovatel se odvolává na prameny velice často (odkaz chybí ve většině případů tam, kde též kn. Král. ho nemají). Prameny jsou 1. historické: letopisy krále Davida (na př. I 27_{24}), knihy králů jud. a izr. (25_{26}..). 2. prorocké: Samuele, Natana, Gada, Šamaje a j.

Že spisovatel Paral. měl písemné prameny, vysvitá již z úvodních genealogií; měl z části tytéž prameny jako kn. Královské, ale mimo to tak řečené Midraše (II. 24_{27}), které byly již před ním zpracovány, a sbírky vypravování prorockých aneb o prorocích. Tento bohatý materiál zpracoval podle svého.

VII. Ezdráš a Nehemiáš.

V hebr. kanonu jest to jediná kniha, jakož i v LXX. Obsah je čistě historický; Ezd. kap. 1—6: návrat z Babylona a stavba chrámu (povolení Cyrovo z r. 538; r. 536 v květnu kladení zákl. kamene); 4. pletichy nepřátel; 5. r. 520 pokračování ve stavbě vlivem proroků Agea a Zachariáše; 6. r. 515 posvěcení chrámu. Kap. 7. Ezdráš zákoník r. 458 poslán jako král. komisař do Jeruzaléma; 9. proti cizím ženám; Neh. 1 Nehemiáš číšník krále Artasaty, zví 445 o zničení Jeruzaléma; K. 2. dá se jmenovati 444 perským místodržitelem v Jeruzalémě; 3—6 stavba; 8—10 čtení Mojžíšova zákona r. 444; 11. seznamy; 12. posvěcení chrámu; 13. vyloučení cizinců.

Není to souvislý dějepis, nýbrž zprávy o důležitých pro theokracii událostech.

Části Ezd. 4_7—6_{18} a 7_{12}—$_{26}$ jsou aramejské (a to aramejštinou odlišnou od Danielovy). Místy mluví Ezd. a Neh. v 1. osobě (Ezdr. 7_{27}—9_{15}, Neh. 1—7_5, 12_{27}—$_{43}$, 13_4—$_{31}$), jinde se o nich vypravuje ve 3. osobě. Ezdr. 7—9 jsou authentické paměti Ezdrášovy, jichž spisovatel užil za pramen, opatřil úvodem (7_1—$_{26}$) a náhle 9_{15} přerušil (poněvadž události nejbližších let byly příliš smutné).

Obšírnější jsou paměti Nehemiášovy. K. 1—7 jsou bez nejmenší pochyby authentické, barvitější než Ezd. Nehemiáš jest jednou z nejsympatičtějších osobností izr. dějin, která se sice nehrozí násilí, ale nesobecky, obětavě, nadšeně se staví cele do služby velké ideje. Co následuje 7_6—$_{73}$, jistě také stálo v oněch pamětech. 7_{73}b—10_{40} je v souvislosti cizí, ale kap. 11. jest zase pokračováním kap. 7. z týchž pamětí. Seznam kněží kap. 12 sahá až do doby vlády perského Daria (Darius III. Codomannus). Za to 12_{27}—$_{43}$ a 13_4—$_{31}$ jest zase kus pamětí Nehemiášových.

Kusy, které přerušují uvedené paměti, Ezdr. 10 a Nehe. 8—10, činí dojem očitého svědectví (zvl. Nehem. 9_6—10_{40} jest přímým zlomkem zmíněných Ezdr. pamětí), jsou tudíž napsány dle zápisů Ezdr. a Neh. autorem žijícím po nich, zcela věrohodným.

Ezd. 1—6. Úvodní slova opakují skoro do slova závěr II. Par.: kniha Ezd.-Neh. jest pokračováním knih Par.; spisovatel Par. jest tudíž též autorem obou.

Aramejský kus 4—6 pochází patrně ze zvláštního aram. psaného pramene spolehlivých dokumentů (jen že spisovatel umístil 4_7—$_{23}$ nesprávně, mělo by státi mezi Ezd. 10 a Neh. 1), asi z r. 450.

Vznik celé kn. Ezd.-Neh.: spisovatelem je autor Par. (chronista); užíval 1. spolehlivého aram. pramene pro dějiny stavby; 2. pamětí Ezdr. a Neh. ne samostatných, nýbrž již zapracovaných do spisu pozdějšího; 3. sám napsal Ezd. 1. 3_2—4_{24}, 6_{16}—7_{11}, Neh. 12_1—$_{26}$, 12_{44}—13_3; něco přepracoval.

VIII. Rut.

Pěkná idylla svěžího poetického podání; zprvu prostý rodinný příběh Moabitky Rut, koncem část posvátných dějin izr.: Rut mezi předky Davidovými. Dle toho měla by kn. Rut státi mezi Soud. a Sam., kde ji také mají LXX, Vulgata.[1] V hebr. kanonu jest oddělena od histor. knih — patrně vznikla v době, kdy byly již ukončeny ve sbírce. Tomu nasvědčují též jiné důvody: řeč aramaizuje jako po exilu; 4. vysvětluje se zvyk v době Deut. zcela běžný (pro stáří by svědčila upřímnost, se kterou se mezi Davidovými předky uvádí cizinka, ale kniha může právě býti protestem proti úzkoprse národnímu stanovisku doby Ezdrášovy, což právě by k ceně esthetické družilo cenu mravně-náboženskou). Genealogie 4_{18}—$_{22}$ jsou asi pozdější přídavek; spisovatel byl současníkem Ezd. a Neh.

IX. Ester.

Kniha Ester má velikou cenu jako dokument náboženské historie, ale jinak odhaluje všecky nepěkné rysy judaismu. Do Kanonu nepřišla bez protestů.

Příběh vypravující, jak po zapuzení královny Vasti stala se Ester, adoptovaná dcera žid. exulanta Mardochea, manželkou pers. krále Asvera (= Xerxes), jak zmařila pletichy nepřítele Židů Hamana a způsobila krvavou pomstu nad protivníky Židů, pokládá se

[1] I česká bible.

za historický román, v němž jsou fakta svrchovaně volně zpracována. Účelem knihy jest vysvětlení a doporučení svátku Purim.

První svědectví o slavnosti Purim jest ve II. kn. Makkabejské 15_{36} (»mardochaiský den«); Jesus Siracida nezmiňuje se o Esteře a Mardocheovi; o perské říši se mluví 1_1 jako o dávno vzdálené; fanatická a útočná nenávist proti všemu mimožidovskému vysvětlí se nejsnáze jako dozvuky bojů o víru proti Antiochovi Epifanovi. Kuenen datuje knihu až z doby po ukončení bojů za svobodu r. 135, kdy národní vědomí úspěchem se stupňovalo.

Proč se klade příběh do Persie a Purim se vysvětluje z perštiny, když v ní neexistuje slovo pur = los? Patrně jest hledati původ slavnosti v Persii: řecký její název fruraia nebo furdaia naznačuje, že je to snad obměna pers. slavnosti farvardigan; některé rysy jsou vzaty ze starého perského podání, na němž jest i sbírka 1001 noci závislá. Snad nežil spisovatel ani v Palestině, nýbrž v Mesopotamii nebo Persii. Zimmern vysvětluje původ Purim jako obměnu babyl. novoročního svátku, kdy za předsednictva Mardukova bohové ve shromáždění (puhru) metají losy o osudech lidstva.

V předkřesťanském židovstvu těšila se tato kniha veliké oblibě, nad žalmy i zákon.

B. KNIHY PROROCKÉ.

I. Izaiáš.

1. Všeobecně.

Izaiáš, syn Amosův z Jeruzaléma, začal v roce úmrtí krále Oziáše (740—736) svou prorockou činnost, která mocí jeho osobnosti a náboženského přesvědčení byla velice významná a trvala déle než lidský věk v rozhodné pro Judsko době, kdy po pádu říše izr. Juda byl jediným nosičem Jahvova náboženství a zrcadlem světových osudů.

Kniha proroka Iz. se dělí na několik částí: kap. 1—12 sbírka řečí k Judovi-Jeruzalému, 13—23 řada proroctví (Massah) o cizích národech, 24—27 velkolepé líčení světového soudu a mesiášského konečného spasení, 28—33 řeči o útisku a vysvobození Jeruzaléma, 34—35 hrozba Edomu, 36—39 oddíl historický o prorokově činnosti; 40—66 souvislý kus, kde se již nemluví o Assyrii, nýbrž Babylonu jako utiskovateli.

Jesus Sirach 48_{20}—$_{25}$ jest nejstarší svědectví o této knize. Nesporně authentické jsou kusy: 1, 2_6—4, 5, 6, 7—8_{18}, 9_7—10_{15}, 17_1—$_{11}$, 18, 20, 22, 28—31; k tomu 4_2—$_4$, 8_{19}—9_6, 10_{16}—11_9, 14_{24}—$_{32}$.

15—16, 17_{12}—24, 32. Skoro všeobecně se zamítají kusy: 2_2—4, 4_5—6, 11_{10}—14_{23}, 19, 21, 23—27, 33—35, a řeči v 36—39.

O kap. 40—66 bude se jednati zvláště.

Doba vzniku jednotlivých proroctví. Rámcem jsou zjištěná data: smrt Uziášova (740?) kap. 6; syrsko-efraimská válka (735/4) k. 7—8_{18} a dobytí Asdodu Sargonem (711) k. 20; řeči proti Izr. nejpozději 722. — Kap. 9_7—10_4, 17_1—11, 5 a 2_6—4_1 spadají do počátku činnosti, 18, 28_7—31 mezi 705—706 (Sanherib), 9_7—10_4 před vypuknutím syr.-efr. války, 17_1—11 do jejího začátku. Do začátku vlády Ahasovy náleží 2_6—4_1, 5_1—23, 10_1—3 I; 22_{15}—25 před 701. K. 10_5—15 (a 14_{24}—27) není jisto, vztahuje-li se na Sargona či Sanheriba. Kap. 1. není jednotná řeč (srv. v. 5—1 a 19—20), ale vznik a situace je nerozřešitelna.

2. Zvláštní kusy knihy Izaiášovy.

Kap. 2_2—4 (= Mich. 4_1—3 lépe zachováno a v lepší souvislosti) nedá se srovnati s Izaiášovou theologií; zdá se, že pochází ze staršího pramene.

K. 9_1—6 a 11_1—8 přes obtíže jest asi přec Izaiášovo, a to vrchol jeho myšlenek; po exilu by bylo nepochopitelno.

K. 11_{10}—12_6 jeví myšlenkový okruh Ezechielův a ukazuje na stav exilní nebo poexilní.

K. 13_2—14_{23}, mohutný básnický protest proti Babelu, hodí se do konce babyl. světového panství, od neznámého proroka.

K. 15_1—16_{12} proti Moabu, dle 16_{13}—14 starší proroctví, odlišné od způsobu Iz. a tudíž ne jeho, nýbrž od něho přejaté; hodí se na situaci za Jeroboáma II. (II. Král. 14_{25}), takže by to byl nejstarší pomník prorocké literatury. Ale jest možno též, že odstavec tento původně vůbec není proroctví, nýbrž elegie na katastrofu moabskou, z neznámé doby, eschatologicky přepracovaná.

(Pokračování.)

K boji proti prostituci.

V. Laichtrová-Havlíčková.

(Pokračování.)

Zmínila jsem se již o některých vynikajících lékařích, kteří s rozhodnou určitostí vyslovují se proti jakékoli reglementaci a nutnosti prostituce. Avšak nejen to, dnes utváří se mezi lékaři již celé silné organisované hnutí proti prostituci, proti reglementaci prostituce, hnutí k potírání chorob pohlavních a k zamezení stále se rozmáhající pohlavní infekce. Pořádají se různé mezinárodní kongressy, které rovněž vyslovují se s určitostí stále větší proti jakékoli reglementaci prostituce. Považují ji za klamné zdání jakési zdravotní bezpečnosti, které musí být především odstraněno. Uznávají, že řemeslná prostituce a veřejné domy jsou semeniště nákazy pohlavní, a to proto, poněvadž obě nejnebezpečnější pohlavní choroby, gonorrhoea a syfilis, vymykají se vůbec vší reglementaci. Faktem je, že i při nejpečlivější zdravotní prohlídce prostitutek nelze předejíti nákaze, že každá řemeslná prostitutka, když má i v knížce napsáno »zdráva«, je vlastně vždy a stále v recidivách, nebo ve stavech latentních, nebo konečně mezi prohlídkou vysazena vždy opětné nákaze a tedy vlastně vždy zdravotně nespolehlivá a nebezpečná. Abychom pochopili a sami mohli nabýti nezvratného přesvědčení o tomto faktu, musím poněkud zevrubněji promluviti o karakteru obou již zmíněných pohlavních chorob, gonorrhoey a syfilis.

Rozpoznání obou těchto těžkých nemocí v prvních začátcích je jen mikroskopicky možné, a také po akutním onemocnění při gonorrhoei možno zjistit úplné ozdravění jen a jedině mikroskopicko-bakteriologickým vyšetřením. Avšak i mikroskopické prohlídky nemají tu vždy kýženého výsledku, jak se ukázalo ve Vratislavi, kde prof. Neisser, vynálezce této methody, sám pečlivě ji provádí. Dr. Blaschko zjistil, že je ve Vratislavi větší procento pohlavně nemocných než v Berlíně. Zde totiž 16%, ve Vratislavi 27%.

Z toho následuje, že ani taková mikroskopicko-bakteriologická prohlídka nemá pro zdravotní bezpečnost vlastně tedy valné ceny.

Gonorrhoea u ženy vůbec jen relativně je vyléčitelna. Každá prostitutka během doby prodělá gonorrhoeu, načež je stále vysazena recidivám této nemoci. Zdánlivě je zdravá, nejeví žádných vnějších příznaků, avšak může před vypuknutím těchto vnějších příznaků již mnoho nákaz rozšířiti.

Je zásluhou prof. Neissera, který zjistil původce gonorrhoey, gonokokky zvané, že tato nemoc v celé své podstatě a nebezpečnosti byla teprve odhalena.

Dříve bývala vždy, a jest i dnes, prý v kruzích neuvědomělé mužské mládeže považována za onemocnění vlastně dost nepatrné, za nemoc dost bezvýznamnou, poněvadž ve svých symptomech pro muže je zdánlivě brzy zhojitelna.

25% studentů, platících do berlínské nemocenské pokladny, je dle dra Blaschkeho stále nemocno gonorrhoeou. Jistý lékař v Rouenu napsal, že mezi tamními studenty pokládá se přímo za hanbu tomu, kdo tuto nemoc neprodělal. Teprve potom pokládán je od svých soudruhů za celého muže.

Není-li hrozno čísti o těchto faktech dnes, kdy je už prokázána jen relativní zhojitelnost této nemoci, snadná její sdílnost a vážné její následky nejen často pro muže, ale zase i hlavně pro ženy a pro děti těchto žen? Stává se skoro pravidlem, že muž zdánlivě uzdravený propadá pojednou v manželství recidivě gonorrhoei, nakazí ženu, která často, neznajíc podstatu své nemoci, tuto zprvu zanedbává, až pak upadá v onemocnění, vedoucí často k těžkým komplikacím, a vrhající ji někdy již na celý život ve stav nesnesitelně trapný. Děti pak z takové nákazou gonorrhoey onemocnělé matky rodí se často s oční nemocí, která nezřídka stává se příčinou jejich celoživotní slepoty. — Také 60 procent všech neplodných manželství přičítá se této nemoci.

Uvážíme-li tedy snadnou sdílnost, zlou a zákeřnou povahu gonorrhoey, víme-li, že je stálou průvodkyní každé prostitutky, poněvadž, jak jsem již pověděla, není nikdy možno bezpečně zjistiti lékaři první vznik a úplné vymizení této nemoci, pochopíme, proč dnes i kongressy lékařů stále určitěji vyslovují se proti problematickému dobrodiní zdravotní kontroly prostitutek, t. j. proti reglementaci. Dnes dokonce mnozí lékaři sami již uznávají, že existence zdravotní kontroly vlastně muže vědomě klame a podvádí. — Prof. Gruber ve své knize: »Prostituce se stanoviska sociální zdravovědy« praví: »Kdo s prostitutkami se stýká, aneb sám se prostituuje, musí za

každých okolností počítati s tím, že dříve nebo později pohlavně onemocní. Prostituci assanovati jest věc nemožná.«

Jak se mají věci při syfilis, řekla jsem již na počátku, citovala jsem dra Blaschkeho, který třetí až pátý měsíc po vypuknutí nemoci považuje za nejnebezpečnější dobu nákazy.

Prostitutky však po několika neděl ním léčení bývají propouštěny, když už není vnějších příznaků, avšak kdy o nějakém uzdravení ani při syfilis ani při gonorrhoei nemůže být ovšem naprosto řeči.

Konečně musí každý jen poněkud soudný člověk pochopiti, že kdyby lékařská prohlídka, která se koná dvakrát týdně, měla být co platná, musela by se konati nejen každý den, ale každou hodinu a musela by se vztahovati nejen na prostitutky, ale i na ty, kdož k nim přicházejí, což je neuskutečnitelno. Kdyby reglementace, která je dnes uvalena na ženy, mělo býti stejným způsobem použito na muže, jsem přesvědčena, že celý svět by stál proto v plamenech.

A přece musíme se ptáti: Od koho získávají prostitutky nemoci, které zase dále přenášejí? Od koho získávají je ženy nevinné a jejich děti? Jak velké je procento všech žen — prostitutek? (Asi 3%.) Jak velké je procento všech prostituujících se mužů? (95%.) Jaká tedy účelnost nějaké zdravotní kontroly, vztahuje-li se tato kontrola jen na ženy? Nevidíme přece při žádných infekčních nemocech, aby se užívalo jiných opatření pro ženy a jiných pro muže!

Pravila jsem již, že prostitutky nemohou být po celou dobu nemoci drženy v léčení, že obyčejně jen několik týdnů za primérních příznaků nemoci zůstávají v ošetřování, připomínám znovu latenci gonorrhoey, různé stavy syfilis, a dodávám, že za všech těchto period, trvajících měsíce a léta a vyznačujících se i v té době velikou nakažlivostí, prostitutky zůstávají zásadně v oběhu, a že z prohlídky lékařské bývají propouštěny s poznámkou »zdravé«.

A ptám se znovu: Jaká tu tedy účelnost zdravotní kontroly, jaká bezpečnost zdravotní? Člověk opravdu žasne, jak je takový zdravotní šlendrián vůbec možný.

Jistý dr. Krohmayer dobře napsal: »Zdravotní vysvědčení, které udílíme prostitutce, je příliš často jen svádivým prostředkem. Možno-li si vymyslit rafinovanější způsob k rozšiřování pohlavních nemocí?«

Na bruselském kongressu jiný svědomitý lékař dokonce navrhoval, aby se prostitutce napsalo do knížky, že lékařská prohlídka není žádnou zárukou proti nákaze.

Dr. Nikolský a dr. Giersing z Kodaně rovněž dokazují na podkladě statistik a vědeckého bádání lékařům, hájícím nutnost reglementace jakožto prostředku proti rozmáhání se pohlavních nemocí, pravý opak. V knize: »Statistik der Syfilis und des weichen Schankers bei den kontrollierten Dirnen in Kiew« praví dr. Nikolský, že vzhledem k syfilitické nákaze jsou klienti kontrolované prostitutky velmi vážnému nebezpečí vysazeni, a že nestává jediného vědeckého důvodu, který by mluvil k dobru reglementované prostituce u porovnání s prostitucí volnou. Konstatuje, že syfilis rozmáhá se v reglementované prostituci každým rokem více. Záznam »zdravá«, který zanáší policejní lékař do knížky prostitutky syfilitické v sekundérní (kondylomní) periodě, když nejeví žádných vnějších příznaků, jest zcela l ž i v ý m, n e v ě d e c k ý m vysvědčením, které znehodnocuje vážnost lékařského povolání. Vysvědčení takové vyvolává v obecenstvu klamné představy a přispívá k rozšiřování syfilis. Pro muže, navštěvující kontrolované prostitutky, je š e s t k r á t v ě t š í možnost získati syfilis než ulcus contagiosum.

Nemohu ukončiti zdravotní stať svého referátu, aniž neuvedu některé jiné ještě velmi důležité podrobnosti o zvláštním karakteru syfilis. Víme již tolik, že je těžkou chorobou, v různých podobách velice rozšířenou, a hlavně prostitucí rozšiřovanou. Víme, že způsobuje vady degenerační v organismu, které vedou k paralyse, k nemocem míchy, kostí a kloubů. Slepota, těžké choroby srdeční, ledvinové a jater, potraty, děti mrtvě narozené, těžce dědičně zatížené potomstvo — to všecko jsou následky syfilis. Také smrtelná, všemu léčení obyčejně vzdorující choroba, zvaná aneurisma aorty, vzniká, jak mnozí praktikové stále určitěji shledávají, na podkladě syfilitickém. A dále nechť za mě promluví opět odborník, věrohodný, pro svou upřímnost a svědomitost úctyhodný lékař.

Prof. Chanfleury van Ijsselstein ve spise, který z návodu kantonálního spolku pro povznesení mravnosti v Curychu přeložen byl do němčiny pod titulem: »Die ärztliche Untersuchung der Prostituirten vom Standpunkt der öffentlichen Hygiene«, posuzuje poměr syfilis k reglementaci a ptá se: »Poskytuje kontrola zdravotní b e z p e č n o u záruku proti nákaze syfilitické, nebo neposkytuje?« Tím je řečeno vše. A přichází k následujícím vývodům: »Měla-li by zdravotní kontrola prostitutek poskytovati jistou záruku proti nákaze syfilitické, musely by být odstraněny z oběhu nejen ty prostitutky, které jsou podezřelé z nákazy, ale i ty, u kterých teprve pozdější prohlídkou bude možno bezpečně zjistit stav zdravotní. Musely by

být z oběhu odstraněny ženy primérně syfilitické a také sekundérně, pokud patří do condylomní periody. Jinými slovy — třeba odstraniti každou prostitutku, která jeví primérní případ syfilis, a i takovou, u které jeví se condylomní perioda.« Vysvětliti tyto odborné věci není a nemůže být mým úkolem — tlumočím pouze názory odborníka-lékaře.

Prof. Chanfleury praví, že právě viditelné případy, jako je »lupus syphiliticus« aneb jiné rozličné vleklé vyrážky, nejsou tak velice nakažlivé, jako některé syfilidy, sotva viditelné a zdánlivě neškodné. Každou odřeninku, každý puchýřek nebo oteklinu, zatvrdlou podebraninu, která podobá se tak zvané »sclerose initial« — a tu je zcela jedno, na které části těla se jeví — možno považovati, zvláště ovšem u prostitutky, za primérní syfilis, a je třeba teprve delším šetřením zjistiti pravý stav věci, specifický karakter nemoci. Pokud jde o konstitutionelní syfilis, mohou se tak zvaná excema intertrigo skrývati mezi prsty na rukou i na nohou, — stejně nakažlivé může být bezbolestné začervenalé místo na jazyku nebo na mandlích, také malá bolístka v koutku úst, což vše pro začátek nemožno rozpoznati od katarálního, neškodného onemocnění.

»Proto,« praví, »je obzvláště těžko rozpoznati tak zvané »plaques muqueuses« od tak zvaných »leucoplakia«. Skutečně také osoby, které prodělávají condylomní periodu syfilis, jsou nejvýš nebezpečné, poněvadž vždy mohou i výpotky i krví přenésti nákazu.«

Tento lékař studoval otázku zdravotní prohlídky v Paříži a v Bruselu, sám líčí, jak podivně se ho dotýkala lehkomyslnost a povrchnost lékařů, konajících za jeho přítomnosti zdravotní prohlídku zběžně a nedbale. Byl pak sám ověřen úkolem zdravotní kontroly v Haagu. Uchopil prý se úkolu svého s vědomím, že mu je svěřena důležitá část veřejné hygieny. Kontrolu vykonával svědomitě, pečlivě pátral po každé nejmenší známce nákazy, a jaké byly výsledky? Za několik let viděl se nucena žádat, aby byl sproštěn práce, která, jak poznal, není korunována žádoucím výsledkem. Nezvábily ho tučné tisíce, které vynáší zdravotní kontrola lékařům všude, takže, zdá se, docela umlčuje jejich lékařské svědomí.

Prof. Chanfleury líčí, jak při svých neočekávaných zdravotních návštěvách v domech veřejných byl nucen často dvě třetiny prostitutek poslat do nemocnice, zbylá část sice také se mu zdála podezřelou a ne docela spolehlivou, ale bylo nebezpečno vyprázdnit dům celý. Beztoho jeho přísná nařízení tak popudila celý prostituční personál, že večerní návštěvy v nemocnici musel konati v průvodu

policie, obávaje se, že by anonymní výhrůžky, kterými byl zahrnován, mohly dojíti splnění.

Tento dr. Chanfleury praví, že tenkráte nebylo ještě určitě prokázáno, že také krví a sekrecí možno syfilis v době condylomní periody přenésti. U vědomí tohoto fakta byl by prý musel ještě mnohem větší počet prostitutek z cirkulace vyloučiti. »Tolik je jisto,« praví, »že dnes nepřevzal bych zodpovědnost za zdravotní vysvědčení prostitutky, aniž bych dobře znal její antecedencie, a aniž bych delším, určitou dobu trvajícím pozorováním bezpečně její stav zjistil.« Ze svých zkušeností dochází tento lékař k závěru, že veřejná z d r a v á prostitutka vůbec neexistuje. Odporuje také dále názoru mnohých, kteří tvrdí, že alespoň ty nejnebezpečnější prostitutky zdravotní kontrola z oběhu odstraňuje. Praví, že v otázce z á s a d n í, chrání-li reglementace zdravotně či nechrání, je tento názor bez ceny. Sám měl v Haagu příležitost pozorovati, že jakmile se pověst o jeho přísné a svědomité činnosti roznesla, kruh návštěvníků veřejných domů vzrostl. Přes všechna ta nejpřísnější jeho opatření přece však mnoho mužů v těch domech pohlavní onemocnění získalo. — Ve svém spise dochází také tento lékař k přesvědčení, že reglementace zdravotně vůbec neprospívá, nýbrž škodí. Více je těch mužů, které svede a nákazou obtíží, bezpečné jistoty, kterou zdánlivě slibuje, není a nikdy nebude. Proto nezbývá než zrušit reglementaci a veřejné domy zakázat.

Ke všem těmto faktům doplňuji, že dle dra Blaschkeho, který velmi nestranně a svědomitě otázku prostituční a reglementační posuzuje, v ě t š i n a mladých mužů během svého předmanželského života gonorrhoeu prodělává j e d n o u i v í c e k r á t, a syfilis že připadá na každého č t v r t é h o až p á t é h o muže, který po třicátém roce nebo později v manželství vstupuje. Je tedy jistě nejvýš nutno všecky tyto pravdy a tato fakta veřejně uvádět a šířit.

Nešlo mně o to, abych vylíčením pohlavních nemocí snad jen odstrašovala. Vím, jsem si toho zcela vědoma, že kde není dosti m r a v n í h o k a r a k t e r u a ž i v o t n í o p r a v d o v o s t i, zdravotní důvody že neodstraší. Šlo mně především o to, ukázat na zdravotní škody prostituce, kterou možno považovati za h l a v n í z d r o j těchto nemocí, na následky těch škod pro nevinné ženy a děti a prokázat dále úplnou zdravotní bezúčelnost lékařské prohlídky prostitutek — neboť zdravotní důvody to byly, které tvořily vždy a všude hlavní raison d'être k zavedení reglementace.

(Pokračování.)

Královéhradecká vlastenecká družina.

(Královéhradeckým buditelům doby přítomné.)

Napsal Dr. Josef Pešek.

(Pokračování.)

Pospíšil říkával o sobě, že jest »neměnitedlný Čech«. Byl jím skutečně. Ovšem, pokud lze v neměnitelnosti viděti neústupnost. Proto se nedivíme, že se odhodlal raději peníze sebrané pro museum vrátiti dárcům, než by, jsa přinucen, odevzdal je Zieglerovi, který »jen smejšlí být bohem všech Čechů . . .«[1] Hned také po výstupu s Zieglerem doplňuje dosavadní sbírku »ze svého« větším obnosem na 113 zl. — mnozí totiž slíbili a dosud nepřispěli — a posílá ji Hankovi se žádostí o potvrzení příjmu těchto peněz, a by byly obráceny pouze »na češtinu«. Dále prosí, by jména dárců uveřejnil v novinách, jednak aby každý z nich byl potěšen, jednak aby Pospíšil snad »nepřátelskou lstí« nepřišel v podezření. A posledního obával se vážně. Žádá Hanku zase a zase, by věc vyřídil neodkladně, »aby ten oukladný nepřítel, jenž mi to z rukou vydříti chtěl, nás nepředešel se lstí a klamem.«

Klidná rozvaha obou takořka representantů hradeckého vlasteneckého sboru byla ta tam. Nejhlasitěji ozvala se tu ješitnost, jež

---

[1] Pospíšil až příliš často dal se unésti hněvem. Jednání Zieglerovo velice těžce nesl. Ve svém dopise vrací se k němu zase a zase. Radí Hankovi, kdyby se někdy dověděl, že Ziegler je v Praze, ať se mu raději vyhne. Nemůžet prý tento na něm najíti dosti chyb. »Ostatně je mu celá Praha špatná,« — píše dále — »jedině Nejedlý a Štěpnička jsou jeho bohové; i tomu ubohému Sedláčkovi se pozadu a předu vysmál, jmenuje jej plačtivým básnířem a do očí mu zde dosti jidášoval; zcela a ouplně říci: jest člověk zlého srdce — Štěpničkové básně příliš vznáší nad Vaše — ostatně je v Hradci jako třeštidlo známý — kanovníci, profesoři, též bohoslovci, všickni jej mají po krk, dílem se nade všecky vznésti chtěl a dílem pro jeho kruté zacházení, — kdybych měl vše jeho poklésky psáti, snad by Vás čtení mrzelo, protož pro tentokrát dosti.«

hrozila všecky přátelské nitky zpřetrhati... Pospíšil hleděl za každou cenu získati plnomocenství k sběratelství pro museum, jen »aby se nemohl Z. tak vypínat«. Spoléhá na Hanku, jemuž v dopise ze dne 22. ledna r. 1820 znovu na srdce klade, by Pospíšilovy věci ujal se s největší horlivostí k zahanbení »společných nepřátel...« Černé barvy, jež Pospíšil nanesl na obraz Zieglerův, měly získati Hanku pro tento plán. Pospíšil připsal ke konci svého listu: »Prosím toto mé psaní račte spáliti!!!« Ozvalo se v něm svědomí, že maloval příliš černě...? Jistě odlesk literárního zákulisí v Praze...

Velikou úlohu zde i tam hrály intriky. Došlo také k nedorozumění mezi Hankou a Pospíšilem, jak dovídáme se z listu Pospíšilova ze 4. srpna 1820. Odpovídá na dopis Hankův, jehož začátek cituje: »Dlouho se vždycky rozmejšleti musím, mám-li Vám psáti, čili nemám, protože celý nynější svět samá politika jest...« Zneužil snad Pospíšil někdy Hankova písemného sdělení, či celá ta historie ho již unavovala? Komu věřiti? Na jedné straně žaloby Pospíšilovy na Zieglera, na druhé až devotní listy tohoto k Hankovi. Sám hradecký nakladatel marně láme si hlavu »touto pohádkou«. Není si vědom žádné viny. Vždyť by nelitoval krve pro svého přítele, kterého vždy nade vše miloval a posud milovat nepřestal. ‚Považoval, poznal a uznával' Hanku po vše časy za nejslovutnějšího a nejzasloužilejšího vlastence. Dovolává se Klicpery,[1] jak se Hanky veřejně zastal a dokázal jeho zásluhy, takže »ouhlavní nepřítel zahanben (havran vylíčen pávovím peřím) ustoupiti musil.« Což by bylo možno, táže se Pospíšil, aby se k vůli někomu rozešli? »Věřím v Boha« — volá — »že pravda zvítězí!!! — koje se tou utěšenou nadějí, že mne jakožto starý upřímný vlastenec v pochybnostech vězet nenecháte, neb Vy jste ten pravý, který mne láskou k Materčině nadchl — a teď bychom se měli k vůli někomu nemilovat? — Doufám,« praví rozhodně — »že to ještě dosavád ta nejhanebnější zrádnost dokázati v stavu není?«

Pospíšil měl v podezření z těchto intrik Zieglera, jemuž tehdy nemohl přijíti na jméno.[2] Dověděl-li se pravdy, nevíme. A ještě

---

[1] Klicpera byl jmenován do Hradce dne 23. června 1819 a dne 3. července nastoupil úřad. Dekret dvorní studijní kommisse nese datum 24. května 1819, výnos guberniální 23. června 1819, č. 27.758, a úřadu kraj. 29. června 1819, č. 4359. (Archiv Královéhradeckého gymnasia.) V životopisném nástinu Klicperově od J. K. a E. S. udává se datum guberniál. dekretu 26. červen 1819, asi omylem.

[2] Roku 1820 Pospíšil pomýšlel vésti náklad Zieglerova »rozkřičeného Dobroslava«, když ho však »jeho stvořitel tak nešlechetně pozdravil«, sešlo

v témže dopise čteme: »O mince jsem se dosti přičinil, však Ziegler vše pohřbil — on dál a dál více bláznů, však svým časem o něm uslyšíte mnoho věcí —«

*

Další korrespondence mezi Pospíšilem a Hankou jenom potvrzuje, že veškeru zlou krev mezi hradeckým Veleslavínem a Zieglerem působilo vlastenecké zápolení, jež neplynulo vždy z motivů nejčistších, a pak — pravopisné názory. Tento ypsilonista,[1] onen jotista. Potíraly se v nich názory Hankovy a Nejedlého.

---

z toho, a Dobroslav pak vycházel u Josefy Fetterlové z Wildenbrunu. Podnik tento Pospíšil uvítal následovně (v listě Hankovi ze dne 4. srpna 1820): »... bláznivý Ziegler vydává nebo zbírá Dobroslava pro urážku všech horlivých vlastenců, hned z předu odřel kozla a v zadu dal nápisy, které u přítomnosti císaře a krále [v] Hradci vyvěšené byly, totiž dva (str. 160), které on sám motal, jenž také k ničemu nejsou, ostatní co jich po domích bylo a okolí, dosti důvtipných, všecky zamlčel; — není-li to blázen, který svým vznešením [!] vše ostatní zahnejtit [!] míní. —« Zase Pospíšil asi těžce nesl, že Ziegler neuvedl nápisu na jeho domě. — Mezi spolupracovníky Dobroslava vedle vydavatele (zastoupeného 3 příspěvky) byli: Mirovít Král (zastoupen 7 příspěvky), M. Z. Polák (‚Cestou do Italie'), J. M. Sychra, Antonín Čermák, a pak byl zde jeden článek nepodepsán. Sešlo se celkem příspěvků málo. Odtud tedy poznámka Pospíšilova, že Ziegler »odřel kozla«. Z hněvu se také Pospíšil ani hned nepředplatil na Dobroslava, tak že jméno jeho najdeme mezi předplatiteli až ve svazku druhém. — Pospíšilovi přisvědčíme, čteme-li ony »Nápisy ku cti Jeho císařské královské Jasnosti Františka I. v Králové Hradci dne 9. máje 1820 přítomného, při večerním osvícení veškerého města.«

‚Na radním domě' byl nápis tohoto znění:

»Prosící nás, slyš Hradečany nebe! Počtu let našich
Ujmi, a přidati rač Františka císaře dnům.«

A ‚na bytu t. pana měšťanosty' bylo lze čísti:

»František u poddaných má lásku, nepřátely koří;
Spojenci věrně ho ctí, všecken se diví mu svět.«

(Dobroslav, I., 1820, str. 160.)

Za pobytu císaře Ferdinanda a císařovny Marie v Hradci Králové, ve dnech 22.—28. srpna r. 1836, konaly se veliké slavnosti. Za příjezdu císařských hostí byly na domích tamních pouze nápisy německé a latinské. České objevily se až před odjezdem hostí večer dne 27. srpna, a to na zadním domě (na podsíni za sv. Duchem) na domě vinárníka Tobiše a na domě Pospíšilově (č. 18), kde byl umístěn nápis tohoto znění:

»S Bohem, Králi! věrná Čechie
Láskou korunu Tvou věncuje!« (Gedenkbuch der königlichen Leibgeding-, Kreis- und Festungs-Stadt Königgrätz vom Anbeginn des Jahres unseres Erlösers, 1836,« str. 32. — Pamětní tuto knihu počal psáti V. Kl. Klicpera.)

[1] V. Zelený: Život Josefa Jungmanna, str. 191.

R. 1820 přišel na královéhradecké gymnasium professor Jos. Chmela. V něm Pospíšil našel oporu ve svých pravopisných názorech. Chmela šířil nové myšlenky i ve škole. Záhy vešel ve styk s Pospíšilem, — znal ho ještě, když byl v Jičíně, — a jevil se mu jako »slovutný vlastenec«. V tom smyslu také o něm píše Hankovi.[1] Usiluje, by pravopisy[2] jeho vnikly mezi mládež. S této cesty pokoušel se ho prý sraziti »spropadený paďoch Z—«, který mu tvrdil, že jot dlouho trvat nebude. Padne prý s Jungmannem. Co pak se Hanky týče, na něm nezáleží . . .[3] Proto mu radil, by se raději obrátil k »y«. »On však ho jak satanáše sladce odbyl — — — Hnáty mu polámat« — horlí hradecký Veleslavín — »když do Prahy přijíždí, neb tam vždy jen větší různice strojí — jidášuje od jednoho k druhému — až se hlava kolem točí a žaludek obrací, když ty hanebnosti člověk slyší — —.«

A ani to nedovedlo zpřetrhati všecky pásky mezi Zieglerem na jedné[4] a Hankou a Pospíšilem na straně druhé. Dne 29. dubna 1821

---

[1] Chmela znal se s Hankou osobně. Z Jičína psával mu velice často. Prvý dílek Bajek pro dítky vydal Chmela r. 1818 u B. Háze, u něhož chtěl vydati také druhý dílek. Poslal jej Hankovi, by je Házovi ukázal a udělal mu trochu laskovin. Chce za ně, dá-li 200 fr. stř. (asi za jednu bajku). Soudil, že Háze je bude chtít dostati, aby u něho vyšel také tento dílek. Kdyby mu byla cena přílišná, ať se Hanka zeptá, co by za ně dal. Když pak řekne, by mu je vrátil, že je po opravě nabídne v té ceně Pospíšilovi. »A tak nám bude oběma spomoženo« — píše doslova — »a ten židák! bude trochu potrestán. — Tak se musíme trochu jeden druhému nadháněti! —« Chmela dostal za prvni dílek okolo 90 fr., druhý pod 150 fr. nechtěl dáti. — A dne 20. máje 1820 píše Hankovi, by o bajkách Házovi nic neříkal, že by je rád dal Pospíšilovi, s nímž před 14 dny mluvil, »aby rovněž také vlastencovi něčím posloužено bylo.« (Orig. v Knihovně Musea král. Českého.) — Roku 1830 vyšel u Pospíšila Chmelův »Latainisch-böhm.-deutsches Wörterbuch . . .«. Jeden exemplář Chmela podal panovníkovi při jeho návštěvě v Hradci Králové, a dne 16. října 1832 gubernium mu oznámilo, že se mu zaň dostalo odměny — 100 zl. k. m. (Archiv královéhradeckého gymnasia.) — Jar. Vlček: Dějiny české literatury II., 2., str. 179 a n. — Ant. Truhlář: Jos. Chmela. Č. Č. M. 1882, str. 3., 185., 325. J. Michl: Literat. Letopis, str. 282.

[2] Pravopis český podle základu grammatiky J. Dobrovského od V. Hanky. V Praze 1817.

[3] Cf. Rybička: c. d., str. 156—157, pozn. 64.

[4] Ziegler svěřil Pospíšilovi, že žádal Hanku listem ze 2. dubna 1821, aby mu přesně přeložil polsky psanou poslední vůli bratra královéhradeckého měšťana Lerneta, který zemřel kdesi v Polsku. (Orig. v Knihovně Musea král. Českého.) Na to Pospíšil psal Hankovi 13. dubna t. r., kde ironisuje Zieglera, jak prý umí polsky.

Pospíšil píše Hankovi, že se snaží všemožným způsobem o rozšíření jeho Dobropisemnosti, »jakkoli ho C i h l á ř mocně z toho zrazoval«.[1]

Boj mezi oběma stranama nevedl se právě těmi nejlepšími zbraněmi. Mnoho bujelo mezi literáty klepařství, jímž se vybíjely naše literární vášně, či jak trefně sám Pospíšil poznamenal, že se »po Praze vše za tepla roznáší.« Boj veden byl prudce. A královéhradecký nakladatel obával se zlých konců. Proto napomíná dne 20. listopadu 1820 Hanku k opatrnosti: »Jakkoli ráčíte dosti prozřetedlný býti, předce prosím, chraňte se ypsilonistů — dost malé uklouzlé slovíčko do dalekých končin zanášejí...« Patrně prosba Pospíšilova mnoho nezpomohla, neboť 16. února 1821 píše znovu: »... předrahý Přítelíčku! prosím Vás pro Boha! byste poněkud ypsilonistům ustoupil. — by snad Vaši přičinlivost ze msty v zlou stranu neobraceli??? Jsouť to zlostníci — protož Vás ještě jedenkráte prosím, buďte prozřetedlný!« A končí slovy karakteristickými, v nichž snad lze hledati únavu i v tomto hradeckém jotistovi: »Má toužebná žádost jest: by nám Bůh popřál pokojné časy, zachoval Františka Otce nám nakloněného a nás s ním...«

Na tento dopis Hanka reagoval, a to hned listem z 19. února t. r. Nepochopuje, v čem má ypsilonistům ustoupiti. Není s nimi v žádném spojení, nechává »každého ať táhne svou cestou, pokud mu provaz stačí«, sám pak, neohlíže se, táhne rovnou jak může, nemá prý proti žádnému nic, a má-li kdo co proti němu »v literních důležitostech«, milerád poučení přijímá a přijme, »toliko ať mají rozumný základ a zdravé povážení.«[2]

Chmela již v Jičíně hlásil se k praporu jotistů,[3] což divu, že se záhy utkal s Zieglerem.[4]

V Hradci sešel se opět se starým důvěrným přítelem V. Kl. Klicperou.[5] Ale pravopisné kredo je zde rozvedlo. Klicpera byl

---

[1] V. Zelený: c. d., str. 192 pozn. (pod čarou). — A. Rybička: Listy Josefa Jungmanna Zieglerovi. (Světozor, 1869, str. 272.) —

[2] Světozor, 1868, str. 429.

[3] Dne 20. ledna 1819 žádal Hanku, až se bude tisknouti jeho Johana z Montfokonu, by ji »v analogickou přetvořil«, stydí prý se »věru za to dřevěné y«. (Orig. v knihovně Musea král. Českého.) — A dne 6. června 1819 píše Jungmann A. Markovi: »Na Chmelu se, jak slyším, Nejedlý velice hněvá, že zastává i o t a (!)...« Václav Zelený: Život Josefa Jungmanna, str. 190.

[4] Ant. Truhlář: Jos. Chmela. Č. Č. M., 1882, str. 24—25.

[5] Václav Kliment Klicpera... od I.[vana] K.[licpery] a E.[manuela] S.[emeráda]. V Chlumci n. C., 1874, str. 23.

v pravopisném boji dosti obezřelý, nechtěl se aspoň k jot hlásiti veřejně.[1]

R. 1821 vyšel prvý díl Chmelových »Biblických příběhův«. Tehdy mu patrně psal Hanka, že se potkají asi s nepřízní u ypsilonistů. Na dopis ten Chmela odpověděl 10. máje 1821: »Že mé Příběhy bibličtí dosti protivníků najdou (a Cihlára největšího), to jsem sobě již představil, ale musíme předce hleděti, všemožně cestu prorážeti.« Z listu toho dovídáme se, že ještě tenkráte Pospíšil bil se za »jot«. Chmela totiž píše dále: »Onoť je to arci musí mrzeti, protože již to zarmoucené J také do škol se vdírá — ale já neustoupím, a Pospíšil jim na vzdory i jiné knihy s J vydati hodlá — toť ti chlapiska žlučí prasknou.«

V dalším jen list Chmelův dokresluje obraz Zieglerův, jak nám vystupuje z listů Pospíšilových. »Cihlár je lichý, potvorný chlap, a Klicpera se hodí k němu — však bez toho pořáde u sebe sedí a o zhoubě J rokují. Klicp. ho bulikuje a lže mu a ten chlap nadutá rozbřeskuje a vyvolává — Ale já toho měcháče zajisté někdy proklatě vyplatím! — Zachovejte to u sebe, nebo v těchto časech nejlépe jest mlčeti!«[2] — Zajisté pěkná to maloměstská idylla... A bývali přece Chmela a Klicpera přátelé intimní...

(Pokračování.)

---

[1] Ještě 4. března 1823 Pospíšil píše Hankovi, jak »Klicpera se mrzí, že v novinách neb Čechoslavu za redaktora Račenky (Salcmannovy v překladu N. Vaňka) vyhlášen, — on by se předce nerad k j o t u — přiznal, psal důtklivě Krameriusovi«

[2] Pospíšil se ucházel od r. 1822 prostřednictvím Hankovým o zadání tiskařských prací pro museum. Za to se také Chmela přimlouval u Hanky.

Socialism v Anglii.

Dr. Edvard Beneš.

(Pokračování.)

To také do jisté míry bylo příčinou té zmalátnělosti, v níž dělnictvo anglické žilo po celou jednu generaci a v níž žije do jisté míry ještě dosud. Tradeunie viděly vždy v kapitalistovi rozhodně nutného a užitečného člena společnosti, nanejvýš potřebného k organisaci práce, stranily se politiky, prohlašujíce odborová sdružení v principu za neutrální, vcházejíce postupně s různými vládami ve smírné vyjednávání, jež jim přineslo ovšem výsledky neocenitelné a nevyrovnatelné. A proto dlouho také odpíraly novým tendencím politickým, novým theoretikům, kteří dokazovali, že tradeunionism, má-li se ještě dnes dodělati žádaných úspěchů, musí se obrátiti na pole politické a jíti na levo k socialismu. A ustavení »Labour Party«, jak vyloženo nahoře, bylo výsledkem těchto tendencí. Jest tomu asi osmnácte let, co tradeunie připustily, ovšem ne bez bojů a roztržek, principielně dělnickou politiku. A odtud také dlužno datovati novou éru v dělnickém hnutí anglickém. Ačkoli ovšem ta politika dělnická nebyla a není ještě dnes vydatná a taková, jaká by měla býti, znamená to přece velice mnoho.

Nad to dlužno zaznamenati nový jev. Tradeunie daly výraz svým přáním v »Labour Party«, která byla právě tak indifferentní jako ony samy, byla »dělnická« a vedla politiku nepolitickou, jako ji do jisté míry praktikuje nebo se snaží praktikovati i dnešní »Labour Party«. Ale rozpětí socialistického hnutí nebylo možno zadržeti ani v Anglii, a tak tradeunie nutně mu musily podléhati. Začal do nich váti nový vánek, přicházely příliš často do styku s novými ideami a tak od kongresu ke kongresu stále se blížily k socialismu. Kongres v Belfastu konaný r. 1893 znamená tu mezník v jejich vývoji, neboť tam poprvé se prohlásily pro principy socialistické a přijaly skoro beze změny všecky resoluce mezinárodního kongresu socialistického v Curychu. Pravda ovšem, že od té doby neučinily skoro ani krůček

do předu a že různá prohlášení byla více jen platonickými projevy. Tak na kongresu tradeunionistů, konaném před třemi roky v Liverpoolu, odhlasována 756.000 hlasů proti 543.000 principielně samostatnost politiky dělnické, neodvislé od liberalismu, a uznáno znovu výlučné postavení dělnictva. Totéž stalo se i předloni na kongresu v Bathu. Ale socialism přece officielně neuznán, nepřijat bez výhrady a neprohlášen za jediný a poslední cíl tradeunionismu. Toho celé hnutí ještě se bojí a sotva lze doufati, že v brzku nastane vývoj v tomto směru a že ve hnutí socialism ovládne. Ovšem, platonické resolnce socialistické přijaty byly již nejednou.

Zde dlužno se zmíniti ještě o jedné formě dělnického hnutí v Anglii, o hnutí kooperativním. To kráčí ruku v ruce s hnutím socialistickým a tradeunionistickým. Již v létech dřívějších vyvinulo se hnutí toto měrou nebývalou a bylo často předmětem stesků socialistických, neboť často společnosti produktivní i konsumní se vyvinuly v kapitalistické podniky; to zejména platí o kooperativních společnostech produktivních, ježto spolky konsumní vždy měly do sebe více charakteru kollektivistického a proto jsou pro hnutí socialistické v Anglii také důležitější. Ukazují, jak možno různé doktriny socialistické provádět v praksi na širokém základě demokratismu. První hnutí kooperativní vzbuzeno bylo Owenem kol r. 1824, ale, jak známo, Owen dožil se neúspěchu. V deseti létech hnutí to zaniklo a teprve r. 1844 počalo nové, zdárnější v Rochdalu a na základě toho se pracovalo až do dneška. Nepřineslo ovšem výsledky vždycky žádoucí, ale při vypisování dělnického hnutí v Anglii, byť bylo sebe zběžnější, dlužno je připomenouti.

Všecky tyto organisace dělnické měly a mají dnes veliký význam a vliv na anglickou společnost, přes to, že ani dnes ještě Anglie není země, kde by pro socialism byla půda nějak zvláště příznivá. Marx, jenž pro své německé theorie hledal potvrzení a důvody v seskupení anglické společnosti, měl příliš veliké a nesprávné naděje v brzkou budoucnost socialismu v Anglii. Nebral ohled jednak na vylíčené již zvláštní poměry anglické, nebral ohled na zvláštní charakter lidu a hlavně zapomněl na důležitý jeden prvek, jenž na kontinentu v hnutí socialistickém se přezírá, který však v Anglii jest rozhodující: na náboženství.

Anglikanism, proniknutý lepšími ideami nežli náš katolicism, hrál velikou úlohu sociální a reformistickou, učinil mnoho pro zmírnění společenských protiv a neštěstí chudého lidu, a tak také nepřímo stal se hrází pro idee socialistické. Zastavoval do jisté míry jejich

pochod. Když pak si uvážíme buď beznáboženský nebo i protináboženský charakter socialismu kontinentálního a uvědomíme si na druhé straně tu hloubku náboženského citu u lidu anglického, kterýžto cit zdá se mi býti podstatnou známkou charakteru anglického vůbec, uznáme snadno, že s této strany naskytly se tu socialismu překážky opravdu velice vážné. Vždyť i dnes ještě ony problémy a otázky, jež týkají se náboženství, jsou kamenem úrazu pro politiku a propagandu »Social Democratic Federation«, tím spíše, že ostatní frakce dělnické si charakter náboženský úzkostlivě zachovávají nebo aspoň se otázkám těm u svých členů všemožně vyhýbají.

Církev v Anglii dnes zaujímá postavení zcela zvláštní. Tak zvaná národní církev má jen menšinu anglických věřících a mimo ni stojí tu celá řada různých církví, sekt a organisací náboženských všech možných druhů, z nichž veliká část jsou opravdové instituce demokratické, řízené výhradně vlastními členy. Instituce tyto mají daleko větší zásluhu nežli všecky politické školy o udržení demokratického neodvislého ducha v lidu anglickém, ony to byly, jež zabránily, aby církev anglikánská se nevyvinula v hierarchickou, tyranskou organisaci a ony to byly, jež s největším zdarem vedly boj proti feudální aristokracii v Anglii, ještě dnes tak mocné. Tomu ovšem napomáhal zvláštní psychologický prvek povahy anglické: každý Angličan, každý dělník jest nejen zbožný či spíše náboženským duchem skrz na skrz proniklý, on je také hned knězem svého náboženství, je kazatelem a propagátorem. Vedle lásky k náboženství je tu láska ke kazatelství, k hluboké diskusi, k rozjímání náboženskému. To vysvětluje nyní ten veliký vliv Kingsleye, Carlyla a Ruskina na dělnické hnutí v Anglii, to vysvětluje i to, že vůdcové dnešní, jako Keier Hardie, Tom Mann, John Burns, Ben Tillet, jsou lidé náboženští a tím samým i celé hnutí má do jisté míry ten charakter.

Obyčejný Angličan jest jinak dosti divný tvor, zvláštní směs intelligence, pověry, energie, fanatismu, praktičnosti a hrdosti, a co zvláštního, má i ten rys, jenž je společný i všem neupřímně zbožným lidem: dovede krásně srovnati své náboženské cítění a víru se svými zájmy světskými. Jest však při tom upřímný. Jest stižen jakousi duševní krátkozrakostí tam, kde se sám nepřesvědčil, v duchu je vždycky až na dno konservativní, má neobyčejnou hrůzu před každou prudkou změnou, t. j. před revolucí, jest proniknut citem legality, respektuje nanejvýš právo a zákon, ale nabyv přesvědčení o právu svém a o správnosti svých požadavků, nevzdá se nikdy, dokud všeho nedosáhne. Tím vším jest Angličan typem, který nikde jinde ne-

najdeme. A takoví jsou i ti, kdož získáni byli pro socialism. Pochopíme snadno, že socialism má tedy zde boj neobyčejně těžký, přístup hrozně nesnadný; ale jakmile někde půdy získal, tu již jí neztratí. Proto také v rase anglosaské má socialism budoucnost. Získati jednou vrstvy lidu znamená získati rázem všeho; těžko jest ovšem mluviti o budoucnosti socialismu, ale Anglie by snad v budoucnosti mohla státi v čele celého dělnického hnutí světového.

Právě proto, že hnutí socialistické v Anglii jest poměrně tak mladé, zdá se, že jeho vzrůst v posledních letech jest nepoměrně rychlý a že postup ten jest čím dále tím příznivější. Ve skutečnosti ovšem nikdo nečekal před volbami r. 1906, že v nich přijde do sněmovny 30 dělnických poslanců a z těch značná část rozhodných socialistů. Ale právě zvláštní politické instituce a poměry, pak nespravedlivý systém volební jsou příčinou, že není možno vlastně ani oceniti správně sílu dělnického hnutí, a že není také možno, aby socialism a dělnická politika hrála tu roli, která by jí náležela. Ačkoli census volební není vysoký — volič musí míti byt, jehož nájemné obnáší nejméně asi 250 K ročně — přece tím právě jsou postiženy vrstvy nejchudší, které se právě socialismu dovolávají; všeobecné právo volební by přineslo konservativním a liberálním politikům veliké překvapení a proto se ho tolik bojí a dlouho ještě je nedají.

Také organisace socialistické nemohou dáti statistiky správné, ježto dělnictvo neustále se stěhuje, a pak veliký počet socialistů stojí mimo organisace. Přes to však je patrný stálý vzrůst a tím i vliv ve veřejnosti. V poslední době se zákonodárná činnost koná právě jen pod tímto vlivem. Zákonodárství průmyslové, zkrácená doba pracovní, zákony zemědělské ukazují nejlépe na tyto tendence. Socialisté šmahem získávají převahu v organisacích dělnických, dosud indifferentních, dobývají posic v radách městských, hrabských a různých podnicích samosprávných; socialism městský a státní praktikuje se tu více nežli všude jinde. Voda, plyn, tramwaye, železnice, podniky průmyslové přecházejí všude do majetku a správy kollektivní; občané skoro všude začínají říditi vše sami. Syndikáty diktují podnikatelům podmínky pracovní, liberálové sami uznávají osmihodinovou dobu pracovní, nevěří již v theorie školy manchesterské a připouštějí, že není radno položiti vždy individuelní konkurenci za princip k reglementování práce a průmyslu. A i toryové uznali, že dlužno ve mnohých věcech dělnickému hnutí ustoupiti, a když byli při vládě, poddávali se tomu vlivu.

Dnes jedná se o jedinou věc: dosud se vedl politický boj mezi konservativci a liberály a dělnictvo platilo všecky útraty válečné; jedná se o to, aby i dělnictvo vystoupilo jako třetí silná a mocná strana politická, jež by rozhodovala o osudech Anglie. Vystoupilo skutečně, ale dosud bojácně a nesamostatně, neznajíc ani dobře své síly. Dnes, po tříletém boji, je zná a ví, že může s úspěchem čeliti i konservativcům i liberálům. Jest však mnoho věcí, jež stojí v cestě hnutí, na prvním místě feudalism, landlordism a aristokracie, ještě příliš silná v Anglii. Bude dlouho ještě trvati, nežli sněmovna lordů a s ní landlordism zcela bude povalen. Ale až se to stane, pak nastane teprve pravý boj práce a kapitálu, pak nastane boj mezi dělnictvem a liberály, kteří nebudou chtíti dopustiti, aby toto se zcela vrhlo v náruč socialismu.

A podaří-li se liberálům již nyní zničiti aspoň částečně moc sněmovny lordů a převzíti zcela za všecku politiku zodpovědnost, možno, že jev ten nastane již při příštích všeobecných volbách a že nutnost rozhodnouti se pro nebo proti socialismu ukáže se indifferentnímu dělnictvu dříve nežli se naděje.

II.

Social Democratic Federation.

Jak již dříve ukázáno, zastupuje »Social Democratic Federation« v Anglii marxism, a sice marxism orthodoxní. Marx se utekl do Anglie po bouřlivých událostech r. 1848—50 a ztrávil tu poslední část svého života; zde také vlastně napsal »Kapitál«, což ovšem mělo význam veliký, neboť vše to, čím chtěl dokázati a upevniti své theorie, nacházel v hojné míře zde a užíval s prospěchem různých statistik a anket o dělnickém životě v Anglii a hospodářském postavení země. V Londýně také založil »Internacionálu« r. 1864, pomocí které chtěl rozvířiti ve všech státech boj třídní, a na prvním místě ovšem v Anglii, která se mu proto zdála přímo stvořená. Ale kongres v Haagu r. 1872 znamenal konec »Internacionály« jak pro kontinent, tak i pro Spojené království britské, kde nezanechala skoro ani stopy, ačkoli Londýn zvolen byl za její středisko. Tradeunie, které jedině jí mohly pomoci, chovaly se k ní vesměs odmítavě.

Zatím však již r. 1875 sloučili se v Německu Lassalovci s Marxisty na kongresu v Gothě a utvořili sociálně demokratickou stranu dělnickou, která si vzala za cíl dobytí veřejné moci proletariátem, organisovaným ve stranu politickou. Dle této zřízeny pak v různých jiných státech podobné socialistické organisace a jednou z prvních

byla také »Social Democratic Federation« v Anglii. Založena jsouc přesně na doktrinách Marxových, odloučila se zjevně od ostatních stran, i dělnických, a uzavřela se do dogmatické neústupnosti. To zabránilo jejímu vzrůstu, neboť od r. 1883 charakter její se nezměnil. Jest nejstarší socialistickou organisací v Anglii, ale co se týče vlivu, který měla a má dnes, jest nejslabší, ani »Fabian Society« nevyjímaje, neboť ta má morální a intellektuelní vliv ještě dnes veliký.

Sociální demokraté z S. D. F. ve své zprávě na kongresu londýnském r. 1896 tedy právem dokazovali, že S. D. F. byla první organisací skutečně socialistickou v Anglii, která žádala dle Marxe znovuzřízení společnosti na základě doktrin vědeckých, kollektivistických, a která tudíž odpírala jméno »socialista« všem dřívějším sentimentalistům ze školy Kingsleyovy a později všem těm, kdo váhali se postaviti výslovně na princip třídního boje, ačkoli se socialismu dovolávali. Dle toho »Justice«, officielní orgán Federace, byla prvním socialistickým časopisem anglickým.

Z důvodů již uvedených zůstala S. D. F. až do dneška bezmocná. Od svého založení r. 1883 chopila se všech možných příležitostí k propagandě, vmísila se do každé agitace, do každé stávky, do manifestací nezaměstnaných, ale nikdy neměla valného úspěchu. Až do minulého roku nepodařilo se jí při volbách získati značnějšího počtu hlasů, ačkoli vždy stavěla kandidáty. Roku 1895 její čtyři kandidáti dostali sotva 3730 hlasů. Při volbách minulých r. 1905 již měla 29.800 voličů, jeden její kandidát, William Thorne — ovšem za pomoci »Labour Party« — byl zvolen; H. M. Hyndman byl poražen po prudkém boji malou většinou, a kdyby byly v Anglii užší volby, byl by rozhodně prošel. »Independent Labour Party« jest rozhodně více favorisována a její silná konkurence také přispívá k malému vzrůstu S. D. F., neboť dělnictvo raději se obrací k tolerantnější a národnější I. L. P. V doplňovacích volbách roku minulého zvolen byl druhý člen I. L. P., Victor Greyson, do sněmovny; ačkoli je členem I. L. P., přece bližší jest S. D. F.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

MORAVA.

Čtyři leta po paktu. — Němci. — Poměry v české kurii. — Šestnáctimilionový deficit. — Krise agrární strany.

První zemské volby na základě moravského paktu, provedené před čtyřmi léty, změnily podstatně složení moravského sněmu, ale zemského hospodářství neozdravily. Národnostní protivy se nezmírnily, jak očekávali tvůrci paktu, a způsobilosti k práci sněmu rovněž nepřibylo. Českou oposici, kterou ohledy na zemskou samosprávu a na potřeby obyvatelstva držely v mezích loyálnosti, vystřídala oposice německá, která po vzoru německých politiků z Čech obětuje pustému nacionalismu nejen zájmy země, ale také potřeby svého německého voličstva. Němci jsou si vědomi, že každý krok ke zlidovění zemského hospodářství a k hospodářskému i kulturnímu povznesení země podlamuje jejich národnostní privileje a tak nedovolují sněmu ani vyřizovat nejnaléhavější předlohy sociálně-politické v nesmyslné důvěře, že parlamentním násilím lze zadržet přirozenou demokratisaci zemské politiky a přirozený pokrok. Vzpírají se nejnutnějším reformám školským ze strachu, že jimi bude posíleno menšinové školství české, maří obstrukcí ve sněmovním výboru zavedení tajných voleb do obcí, poněvadž v řadě míst s českou většinou drží se Němci u vlády jen volebním násilím, brání se každé reformě a třeba tím řežou do masa také obyvatelstva německých krajů moravských. S takovou politikou ovšem dlouho nevystačí, ale zatím je česká většina proti této cynické oposici málomocna a němečtí voliči, s výjimkou sociálních demokratů, věří dosud, že jde o nutné oběti ve službách německé věci.

Přes to, že česká většina skutečnou většinou na sněmu není, odkázána jsouc na konservativní velkostatek, a přes nepopíratelnou sílu Němců na sněmu mohla by přece s úspěchem čelit německému teroru, kdyby byla schopna kázně, a kdyby aspoň všichni její vůdci rozuměli úkolům a potřebám zemské samosprávy. Stačí říci, že největším českým klubem jsou klerikálové, aby byla jasna celá ubohost české kurie a hlavní příčina jejích neúspěchů. Klerikálové vzrostli posledními volbami na moravském sněmu v nejsilnější stranu a s pomocí Staročechů a agrárníků, které dodal klerikálně-staročeské koalici přísedící Vaca, zmocnili se zemského hospodářství úplně. Přechodem agrárníků ke konservativnímu bloku ocitly se pokrokové strany rázem v menšině v české kurii a tak jediné ovoce paktu —

většinu v zemském výboru — sklidili klerikálové. Opojeni neočekávanými úspěchy, zavedli klerikálové v zemi režim opravdu klerikální, obsazovali bez ohledu na zásadu poměrného zastoupení všecky zemské úřady, uspořádali hotovou razzii na pokrokové učitele a dohnali pokrokové strany ke krajnímu odporu, na konec k přímé obstrukci. Za takového stavu věcí nemohla se česká kurie měřit s jednotnou a ukázněnou kurií německou a nemohla prosadit ani nejsamozřejmějších předloh sociálně-politických a kulturních.

Klerikální hrůzovláda ochabla, když se proti ní nejen na sněmu, ale po celé zemi zvedl živelný odpor, a když se probudilo svědomí pokrokovějších agrárníků, které zavedli Vaca a Rozkošný do služeb klerikálních, sotva uschla čerň na pokrokovém programu agrární strany. Také blížící se pohroma zemských financí, jichž správy se klerikálové z pochopitelných důvodů zmocnili, jakmile ji pustili Němci, učila klerikálního finančního referenta zemského výboru i jeho přátele snášelivosti a jistým ohledům na pokrokové strany české. Ale vyjasnění vzájemného poměru českých stran a možnosti zkonsolidování české kurie tato změna nepřinesla. V agrární straně, která je jazýčkem na váze mezi bloky konservativním a pokrokovým, nastal zmatek a kolísání, mocenský poměr mezi oběma velkými tábory české kurie měnil se ode dne ke dni, a bylo-li dříve jasno v české kurii aspoň do té míry, že většina byla konservativní, nastal teď chaos úplný a česká kurie potácela se od chyby k chybě. Na místo přísedícího zemského výboru, uprázdněné odchodem dra Žáčka do ministerstva, kandidovaly obě skupiny schopné lidi: konservativní Šramotu, pokrokoví Budínského. Nevypočitatelností agrárníků, bojících se roztržky ve straně, zvolen Staroštík, člověk kompromisní a blízký klerikálům, ale hlavně naprosto nekvalifikovaný k nejvýš důležitému úřadu školského ministra zemského. Vývoj poměrů v české kurii vyznačuje jasně dnešní složení zemského výboru. Finanční referát má v době pro zemské finance kritické nejmladší poslanec na sněmu Vaca, muž nezkušený a lehkověrný, který za několik měsíců přeběhl z nejrozhodnějšího křídla pokrokového na křídlo klerikální, školský referát, jehož význam je po stránce kulturní i národnostní na Moravě nesmírný, má Staroštík, neznalý ani nejprimitivnějších zásad školské politiky.

Na konec přišla pohroma, která zmatek v české kurii změnila v paniku, ačkoli nepřišla neočekávaně. Zemský výbor žádal úhradu šestnáctimilionového schodku zemského rozpočtu a finanční referent šl. Koudela navrhl čtrnáct nových daní, v první řadě zvýšení daně z piva. Klerikálové, jež šl. Koudela zastupuje v zemském výboru a jichž byl do té doby uznaným vůdcem, byli srozuměni s tímto finančním plánem. Sotva se však ozval v širokých vrstvách odpor, rozvířený hlavně agitací sociálně-demokratickou a sotva poslanci lidově-pokrokoví projevili nesouhlas s tímto způsobem úhrady, užil P. Šrámek, vůdce krajního křídla klerikálního, vhodné příležitosti a s poukazem na nepopulárnost Koudelova plánu donutil klerikální klub zříci se Koudely i jeho finančního plánu a vyhnati Koudelu z finančního referátu, aby odium nových daní nepadlo na stranu klerikální. Čtyři léta vládli klerikálové neomezeně zemskými financemi a kořistili z nich pro sebe, když však měli nésti zodpovědnost za ně v kritické

chvíli, hodili vše na hromadu a volali k zodpovědnosti pokrokovou oposici. Jednání o úhradě schodku odloženo na prosincové zasedání sněmu, aby trapná záležitost byla aspoň oddálena. V prvních dnech prosincových radila se společná parlamentárka českých stran na moravském sněmu znovu o úhradě schodku. Vyslovila se, že zemských financí nelze sanovat bez pomoci státu a bude se radit dál. Není pochyby, že schodek uhrazen být musí, třeba jeho úhrada nebude sanací zemských financí. Zemské pokladny jsou prázdny a nad prázdnou pokladnou nelze čekat.

Peníze musí být opatřeny a při těžkých podmínkách, za kterých by byla možna nová půjčka, není pochyby, že schodek bude hrazen přece novými daněmi. Silná a zájmů země neúchylně dbalá většina dohodla by se bez otřesů na snesitelném finančním plánu, nezatěžujícím nejvíce zatížené a dovedla by za něj také odpovídat svému voličstvu. Nynější česká kurie takovou většinou není a proto bude mařit drahý čas demagogickými manévry, aby na konec byla dohnána k rozhodnutí náhlému, nepřipravenému a veřejnosti nesrozumitelnému.

V takové situaci sejde se moravský sněm a české strany budou mít příležitost přehlédnout smutnou bilanci čtyřletého špatného hospodářství a čtyřleté špatné politiky. Financím dochází dech, vláda v zemi v rukách lidí neschopných, nejnaléhavější předlohy zataraseny ve výborech. Jediná potěšující událost se ohlašuje: rozchod pokrokových agrárníků s agrárníky klerikálními, ale ani tu není vyloučeno zklamání. Vůdcem pokrokových je posl. Staněk a v jeho rozhodnost a pokrokovost nelze mít mnoho víry. Jeho slabostí byl poražen dr. Budínský při poslední volbě do zemského výboru a jeho nerozhodností zmařena také reorganisace strany po porážce Vacově na posledním sjezdu strany. Ve chvíli, kdy půjde o roztržku v klubu, zachová se sotva statečněji. Trvalý rozchod s klerikály lze čekat od části agrárních poslanců na sněmu teprve tehdy, až pokročí Sonntagova akce organisační a až jeho agitace proti agrárnickým klerikálům pronikne po celém neklerikálním venkově moravském. Nebude to asi před novými volbami. *Zet.*

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

»Problém« drahoty. — Otevření Technického musea v Praze. — České otázky ve státní železniční radě.

Od několika roků tvoří výše cen potravin a předmětů denní spotřeby problém v Rakousku, v Německu a též ve Francii předmět denních úvah. Když poprvé bylo uvažováno o příčinách vzestupu cen, hledány byly přirozeně v obchodní politice a dokazováno, že drahotou potravin jsou stiženy nejvíce a skoro výhradně státy s vysokou celní ochranou agrární, a že v této ochraně dlužno spatřovati příčinu drahoty. Letos a poslední dvě léta vůbec komplikována jest otázka dalším zjevem, totiž značnou neúrodou,

kterou provázejí značně vysoké ceny též na trhu světovém. Před letošní sklizní byly špýchary prázdné a budou-li prázdné také tak napřesrok, o tom rozhodne sklizeň argentinská. Dnes nelze ani s určitostí říci, je-li cena chlebovin zjevem přechodním či trvalým a nelze následkem toho pronésti také definitivní úsudek o účincích agrárních cel. Jisto je, že vědecké řešení problému, aspoň u nás, je dosud v nejhorších začátcích, vlastně jsme se nedostali vážně ani přes polemiky dvou hlavních stran súčastněných. Theorie selhává také při této příležitosti a to úplně. V poslední době pokusili se o vědecké pojednání problému dr. Michael Hanisch v článku »Teurung« v »Oesterreichische Rundschau«, sešit 4., svazek 21., a soukromý docent heidelberské university dr. Artur Salz v »Archiv für Sozialwissenschaft«, 3. sešit, svazek XXIX. Rozdíly v názorech obou autorů jsou zásadní. Kdežto dr. Hainisch považuje především vysoké ceny pšenice a obilí vůbec za zjev přechodný, způsobený neúrodami posledních let, pokládá Salz nynější vysoké ceny obilí za zjev trvalý, jehož příčiny vězí v poměrech výrobních a odbytových. Hainisch eliminuje tedy ze svých úvah otázku cen obilních a zabývá se jen nesporným všeobecným faktem zvýšení cen u převážné části běžného zboží. Na základě úvahy o rozmnožení peněz v posledních létech dochází pak k názoru, že první příčinou dnešní drahoty jest to, že se právě nacházíme v období změny v hodnotě peněz. Jako doklad uvádí cenovou revoluci v XVI. století, po objevení Ameriky, kdy najednou beze všech zvláštních příčin stouply ohromně ceny všeho zboží, zejména koření. Otázku, stojíme-li v takovémto období, zodpovídá pak poukazem na rozmnožení oběžných prostředků a zlata v posledních létech. Po r. 1840 nepřekročila výroba zlata ročně 1 milion uncí, dosahuje v průměru let 1891—1895 7·8 milionů uncí a v r. 1907 dosáhla dokonce již 19·8 milionů uncí. Oběžné prostředky se rozmnožily u nás takto:

v r. 1893 bylo v oběhu mincí za 204·3, v r. 1908 za 578·0 milionů K,
v r. 1893 bylo v oběhu bankovek za 973·2, v r. 1908 za 2112·9 milionů K.
v r. 1893 bylo v oběhu státovek za 744·2 milionů K.

Celkem za 1921·7 a za 2690·9 milionů K.

Peníze se tedy rozmnožily o 40 procent, nehledě ani k tomu, že vznikla nebo aspoň se zdokonalila zařízení, která mají za účel úsporu oběžných prostředků (poštovní spořitelna, clearing bank atd.). Tedy z toho jest patrno, že je tu perioda *inflace*, jak Hainisch nazývá periodu změny v hodnotě peněz, a odtud revoluce cenová.

Tvrzení toto popírá dr. Salz. Ukazuje, že v roce 1906 a 1907 stoupla všeobecně cena peněz, a to měrou nebývalou, a že tehdy právě stoupání cen peněz bylo považováno za příčinu stoupání cen ostatního zboží. Nelze přece dnes ze zjevu opačného, totiž z nepřiměřeného rozmnožení peněz, vykládati vzestup cenový. Kdo má pravdu, Salz nebo Hainisch? Hainischova tvrzení jsou trochu smělá, zejména vysvětlování pomocí revoluce cenové v XVI. století, Salzova námitka zaměňuje pojem hodnoty a ceny peněz, které jistě nejsou totožné. Hainisch uvádí jako další důvod zvýšení mezd. Mzdy stouply skoro všeobecně a tím stouply náklady výrobní. Stoupnutí mezd jest vyjádřeno netoliko absolutním stoupnutím pla-

cené mzdy, nýbrž i zkrácením doby pracovní a zmenšením intensity pracovní. Hainisch uvádí některé karakteristické případy, zejména, jak odstranění kusové mzdy u státních drah mělo v zápětí pokles intensity pracovní o celých 50 procent. Příklady jinými dá se dokázati ne-li všeobecný, tož jistě značný pokles intensity pracovní a v odvětví, na kterém v dnešní drahotě poměrně nejvíce záleží, totiž v zemědělství, dlužno mimo to konstatovati naprostou desorganisaci práce. Tvrzení, že dělníci ze zvýšení mzdy nemají užitku, poněvadž musí ze zvýšené mzdy platiti dráže potřeby, není správné. Zvýšené náklady výrobní přesunují se totiž nejen na dělnické, nýbrž i na všecky ostatní spotřebitele, kdežto zvýšená mzda zůstává dělníku. Také bylo skutečně konstatováno reální stoupnutí mzdy. Není pochyby, že dr. Hainisch má do jisté míry pravdu. Ale jen do jisté míry, poněvadž zvýšení mezd se nemůže považovati za postačitelné vysvětlení světové revoluce cenové. Kdyby tomu tak bylo, musily by bývat pokročilejší státy, jako Anglie, Francie, které měly již dávno mzdy, pod jejichž úrovní ještě dnes namnoze stojíme, mít už dávno parcielní drahotu a stoupání cen, a nemohly by bývat soutěžit vítězně ve vývozním obchodě. To je skutečnost, přes kterou dnes přejít nemůžeme. Daleko pravděpodobnější a hlubší jsou výklady Salzovy. Vycházejí totiž z cen obilí jako základního zjevu dnešní cenové revoluce. Zevrubným výkladem o stavu hlavních výrobišť obilních dochází k závěru, že výroba obilí octla se ve stadiu, kdy jest naprosto nutno vynakládati stále vyšší a vyšší kapitály, a není přirozeně možno vyrábět za ceny dřívější. Naproti tomu spotřeba má neustále stoupající tendenci, bez ohledu na to, jaká byla úroda, a ani ceny nemění na spotřebě celkové ničeho. Konsum tedy jeví takovou setrvačnost, že se podvoluje vyšším cenám. Salz považuje tedy nynější drahotu obilí za zjev trvalý, agrární ochranu celní jen za prostředek, který tento stav zostřuje. Z tohoto důvodu, třeba agrární politika nebyla původní příčinou dnešní drahoty, pokládá ji přece za nesprávnou. Vzpomíná, jaký poměr býval za starodávna mezi hlavními konsumními a výrobními střeha není to přirozeně možno za ceny dřívější. Naproti tomu spotřeba má disky obilními. Jest známo, jak starý Řím se díval na svoji obilní zásobárnu Egypt, jak vnitřní logikou donutila péče o zásobování Říma potravinami k dobytí Egypta. Ovšem tím, čeho vzpomíná Salz, se nevyčerpávala péče starého Říma o zásobování obilím. Přivezení několika lodí s obilím dělalo z otroků svobodné, stejně jiné zásobovací práce byly zákonem pokládány za zásluhu, která získávala svobodu. Že by Říman naší politiky agrární nechápal, jest ovšem jasné. Diskuse v kruzích interesentů jest na hlubší důvody drahotního problému chudá. Nedávno konal na př. ve Vídni v Industrieller Klub prof. Häusler z vídeň. zeměděl. akademie přednášku o příčinách drahoty. Z řeči jeho vyznívalo, že nynější ceny odpovídají výrobním nákladům zemědělským, a vysoké ceny velkoměst že spočívají v bídné organisaci zásobovací, které lze odpomoci jedině svépomocí zemědělců a spotřebitelů. Že dnešní zásobovací orgány nejsou vrcholem dokonalosti, o tom není nejmenší pochybnosti. Ale na zvýšení cen v drobném prodeji nejsou vinny, nebo aspoň ne vinny výhradně. Jest totiž samozřejmé a moderním chvatem života víc než s dostatek odůvodněno, že v cenách v drobném, zejména ve velkoměstech jsou zahrnuty úplaty za

přečetné osobní výkony, které vykonávají obchodníci prostě za spotřebitele. Dnešní poměry nedovolují větších zásob pro drahotu nájemného, vyžadují, aby nákup potřeb životních se dál beze ztráty času, tedy z blízkých nákupních pramenů, namnoze se vyžaduje již jistá úprava potravin prodávaných a hlavně znemožňuje dnešní chvat a zajisté též stoupající pohodlí obou stran přímý vzájemný styk. To jsou všecko věci, které vyžadují přirozeně nákladů, pracovních výkonů atd., a zdražují zboží. Zdražení je však nevyhnutelné, pokud jde právě o to, aby se uspořil čas a výlohy za práce jiné. K praktickému řešení problému, který poslance lidového parlamentu nejvíce láká, byla učiněna celá řada návrhů, dobrých, špatných, obojí ovšem jen v odůvodnění, poněvadž o tom, je-li návrh skutečně praktický, by mohl při naprosté neujasněnosti teoretické poučiti jen pokus. Tak sociální demokraté podali návrh, aby stát kupoval na vlastní účet v cizině obilí, ze kterého by ovšem musil platit clo — celní příjmy jsou oběma polovinám společné. Stát platil by ovšem toto clo sobě, a to až do výše kvoty, kterou přispíva Předlitavsko na společné výdaje rakousko-uherské. O tento obnos by stát platil skutečně méně na společná vydání a mohl by tedy o něj prodávat obilí laciněji. K provedení návrhu nebylo by zapotřebí souhlasu Uher. Ještě jednodušší prostředek by byl ovšem ten, aby v případě potřeby bylo nakupováno pro vojsko obilí v cizině. Tím by se uvolnila značná část domácí produkce, a poněvadž z celních příjmů se platí především vydání vojenská, zaplatila by vojenská práva clo sama sobě. Ke studiu otázky byla dosazena ministerská komise, která problémem rovněž sotva bude s to »hnouti«. Dnes se zdá být nespornou jen skutečnost, že problém drahoty má hlubší důvody, které musí především být zjištěny teoreticky.

* *
*

2. prosince bylo otevřeno »Technické museum pro král. České« ve schwarzenberském paláci na Hradčanech. Okolnost tato sama o sobě znamená mnoho, velký kulturní úspěch, který se nedá oceňovati podle dnešního stavu musea. Je to zajisté jen zárodek, k němuž se bude postupem času družit kus za kusem, až bude podán obraz technického myšlení v Čechách. V tom oboru je naše kulturní historie dosud velice chudá, ač látky je nesmírně mnoho. Jen kdyby se podařilo museu podati soustavný obraz vodního podnikání v Čechách, a to je možno, bylo by to dílo svého druhu jediné. Zatím ale je obor veliký. Není správné to, co řekl v zahajovací řeči inž. K. C. Neumann, že totiž museum nemá býti skladištěm mrtvých věcí, patřících minulosti. Mrtvé jest z minulosti jen to, co bylo v technickém myšlení pouhou episodou. Za to technická práce, která působila nebo působí dosud po celá staletí, jest nejen sama o sobě, nýbrž i její koncepce a plány živým dokumentem pokroku, který v museu českém scházet nesmí. A to jsou na př. právě vodní stavby v Čechách. Jest těžko říci, co z minulosti do takového musea, které v našich poměrech se musí přirozeně prostorově uskrovniti, patří, a je zapotřebí najít muže, který by dovedl vésti dílo skutečně ve velkých obrysech, aby se neupadlo do extrémů.

* *
*

Českých otázek ve státní železniční radě v podzimním zasedání bylo několik. Poměr lokálních drah, zemí garantovaných, k síti drah státních není sice specificky česká, za to však otázka, která se dotýká Čech v řadě nejpřednější. Čechy stojí se svou sítí místních drah v popředí všech zemí rakouských, jak do délky, tak co do schodků. Dokud lokální dráhy byly vklínovány z větší části v síť drah soukromých, nemohlo býti ovšem ani řeči o nějaké úpravě vzájemného poměru v otázkách dopravních a tím také finančních, ačkoli místní dráhy slouží v přední řadě zájmům drah hlavních, sbírajíce pro ně dopravní materiál i z obvodů nejodlehlejších. Postátněním drah soukromých změnila se ovšem situace a také poměr mezi oběma kategoriemi drah, a jest zajisté slušno, aby poměr byl upraven na prospěch drah místních. Návrh za tím účelem podal poslanec J. Maštálka, který navrhl, aby místním drahám bylo přikazováno k provozu zboží, které jinak by transitovalo jen po drahách státních, a tím aby byla zvýšena jich rentabilita. Druhá záležitost velikého významu pro Prahu zejména jest otázka překladištních tarifů pro přístav holešovický v Praze a úprava poplatků na vlečné dráze holešovický přístav-Bubna. Výjimečné tarify pro holešovický přístav jsou podmínkou pro oživení vltavské plavby z Prahy za hranice. Křižují se tu však zájmy severočeských překladišť a snad také zájmy dopravní politiky terstské. Severočeských překladišť hlavně proto, poněvadž by část dopravy se přesunula při řádné úpravě tarifů do Prahy, zájmy terstské politiky, poněvadž Praha je téměř už na rozhraní mezi atračním územím Terstu a Hamburku. Vzhledem k těmto mocným činitelům bylo snad úmyslem přístav holešovický nechat vůbec zpustnout. Ale na konec zvítězila asi přece jen úvaha, že by bylo přímo skandálem miliony, investované v přístavních zařízeních a vodních stavbách, nechat ležet ladem a k úpravě tarifů dojde. Zdali budou vyhovovat, je ovšem otázka jiná. S české strany bylo žádáno též dokončení akce postátňovací postátněním dráhy buštěhradské a ústecko-teplické.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Sociální pojištění. — Dětská práce na Moravě. — Poslanec Čech proti skladištím železničních zřízenců. — Společný postup průmyslníků s dělnictvem proti agrarismu. — Zpráva úrazové pojišťovny dělnické. — Důlní katastrofa v Cherry Ill.

Otázka sociálního pojištění dostala se do potěšitelnějšího stadia, když vratká lodička rakouského parlamentu per tot discrimina rerum šťastně proplula úskalím obstrukce. Ostatně projevil parlament dojemně oteckou péči o toto svoje nešťastné dítko, učiniv výbor pro sociální pojištění permanentním, aby je zachránil sám před sebou. Rakouští pairové usnesení poslanecké sněmovny schválili, učinivše si ovšem řadu výhrad, že náklady sociálního pojištění nesmějí být kryty více méně zahalenou konfiskací jmění, napřed že musí být vyhověno požadavkům mili-

taristickým a provedena sanace financí zemských, atd. Rakouská sněmovna lordů pronášela velká slova současně s panskou sněmovnou anglickou. Ale netřeba se obávat ústavních konfliktů: rakouští pairové nechají si říci, jen najde-li lidová sněmovna sama sebe.

Prozatím výbor pro sociální pojištění, zvolený ve starém složení, pilně pracuje. Body, projednané již v zasedání minulém, rychle projednány, a přikročeno k další práci. Nepříjemnou debatu vyvolal návrh vládní, jenž po přání lékařů chce z pojistné povinnosti vyloučiti osoby s větším měsíčním platem než 200 K. Otázka tato byla předmětem jednání ankety dne 16. listopadu. Přijetím návrhu vládního bylo by vyloučeno z povinného pojištění 74.000 osob. Zástupci soukromých zřízenců vyslovili se rozhodně proti všelikému určování hranice mzdové, souhlasíce s poslancem Elderschem, že není správno, přihlížet k tomu, jaký plat má zřízenec, pokud je zdráv, nýbrž jak se mu vede, když je nemocen a nemá vůbec žádného příjmu.

Ve stejném smyslu vyslovili se i zástupci zaměstnavatelů, kteří by v nejhorším případě byli ochotni připustit vyloučení osob s příjmem větším než 4800 až 5400 K. Zástupci lékařů hájili stanovisko vlády, poukazujíce na to, že by zvýšením pojistné hranice byli lékaři značně poškozeni. Jiná část lékařů však neuznávala návrh vládní za dostatečný, poněvadž veliká část soukromých zřízenců je tuberkulosní, a tuberkulosa vyčerpá veškery úspory zřízencovy. Ke konečné dohodě mezi oběma stranami nedošlo, naopak lékaři považují otázku tuto za casus belli.

Nevyřízena je posud otázka organisačního spojení osob samostatných s pojištěním zaměstnanců. Otázka tato, vynesená jako trumf proti sociální demokracii, zdá se, protáhne uskutečnění sociálního pojištění ještě na delší čas. Znovu byla rozvinuta poslanci z východní Haliče a Bukoviny. Dr. Okuniewski žádal, aby rolníci a malí živnostníci východohaličští byli z pojistné povinnosti vyloučeni, neboť nebude jim možno platit pojistné příspěvky, a pojištění nemá pro ně praktického významu, ježto se ve východní Haliči dožije 65. roku z 1000 mužů pouze 15. Podobné poměry z Bukoviny přednesl posl. dr. Onciul, jenž žádal, aby pro bukovinské zemědělce byl pojistný příspěvek snížen na 60 haléřů ročně.

Průtahy závést snažila se i část zemědělských expertů při anketě zástupců zemědělství, kde hrabě Deym jménem německého odboru zemědělské rady v Čechách žádal předem všelijaká šetření, což posl. dr. Licht správně označil za snahu odkládati sociální pojištění ad calendas graecas. Jinak bylo sociální pojištění vítáno jako rozřešení otázky výměnku. V této otázce bude působit blahodárně, jím bude umožněno mladším lidem dříve ujmouti se správy zemědělských živností, a starým bude umožněno, aby bez starosti byli živi, aniž by při tom značně zatížili přejímatele usedlostí.

Jako obžaloba samosprávy vyzněl požadavek většiny expertů, aby na zemědělské dělníky bylo rozšířeno pojišťování nemocenské. Všeobecně pak zdůrazňován požadavek, aby správa, pokud možno, byla levná, t. j. aby nebyla byrokratická, aby totiž veliký stav úřednictva nepohltil velkou část pojišťovacích příspěvků. Velká část expertů žádala, aby hranice stáří, kdy má být vyplácena renta, byla snížena s 65. roku na 60.

Stejný požadavek byl vysloven i v anketě živnostenské, která mimo to vyslovila se proti projektované příjmové hranici 2400 K a žádala její zvýšení na 3600 K, při čemž by se pro takto zvýšený příjmový stupeň nepočítal státní příspěvek. Pojištění starobní samo sebou není však pro živnostníky dostatečné. Tito si přejí, aby bylo rozšířeno i pro případ úplné invalidity. Čím déle a podrobněji se o otázce sociálního pojištění jedná, tím více hlasů ozývá se pro oddělení pojištění samostatných osob od pojištění dělnického. Dohadovati se konečně jeho formy, bylo by předčasno, ale jistě bude oproti vládní předloze značně změněno.

*

Předběžné výsledky šetření o dětské práci na Moravě uveřejňuje »Soziale Rundschau« v čísle 10. Roku 1906 bylo na Moravě 2777 obecných a měšťanských škol, jež navštěvovalo 438.820 dětí (217.591 chlapců a 221.229 děvčat). Do šetření bylo pojato 516 škol, návštěvovaných 102.700 dětmi, a to 51.600 chlapci a 51.100 děvčaty. Školy vyšetřované činí 18·6 procenta všech moravských škol a jsou navštěvovány 23·4 procenta všeho žactva. 182 škol je městských, 81 v městysech a 253 ve venkovských obcích. Třídní a individuální dotazníky byly zpracovány pouze pro 239 škol v 61 soudních a 35 politických okresích. Navštěvovány byly 49.429 žáky, a to 24.230 chlapci a 24.199 děvčaty.

Zaměstnáno bylo 19.850 dětí t. j. 41·0 procenta, a to 10.337 chlapců (42·7 procenta) a 9513 děvčat (39·3 procenta). Procento moravské je značně vysoké — české pouze 30·5 procenta —, ale zůstává stále ještě za slezským a krajinským. Stejně jako v Čechách je největší počet dětí zaměstnán na venkově, 52·6 procenta, v městečkách 46·0 procenta a ve městech pouze 30·6 procenta. Osiřelé děti jsou k práci více přidržovány, nežli děti, jichž rodiče jsou na živu, manželské méně nežli nemanželské. Manželských dětí je zaměstnáno 40·7 procenta (s rodiči na živu 39·4 procenta, poloosiřelých 48·7 procenta, zcela osiřelých 46·5 procenta), nemanželských 48·7 procenta, z těch pak dětí bez matky 54·9 procenta. S přibývajícím věkem stoupá také počet zaměstnaných dětí. Od 6—8 let pracuje 22·0 procenta, od 9—10 45·2 procenta, od 11—12 58·8 procenta, od 13—14 52·6 procenta. Pokles v nejvyšším ročníku je stejně jako v Čechách pouze zdánlivý, ježto venkovské děti dříve vystupují ze školy.

Výhradně domácími pracemi je zaměstnáno 15·7 procenta dětí, v zemědělství 17·1 procenta, v průmyslu, živnostech a při domácí výrobě 11·7 procenta, v živnostech výčepních 0·4 procenta, v obchodu a dopravě 0·5 procenta, jako roznášeči, poslíčkové a pod. 0·8 procenta, jinými pracemi 0·3 procenta; současně v domácnosti a zemědělství 26·6 procenta. Největší počet dětí je zaměstnán v zemědělství, kde chlapci mají převahu, 24 procenta chlapců proti 9·6 procenta děvčat. V průmyslu je však naopak zaměstnáno více děvčat (12·3 procenta) nežli chlapců (11·1 procenta). Největší počet dětí v průmyslu pracujících zaměstnává textilnictví — 54·7 procenta —, v průmyslu dřevodělném, košikářství a řezbářství je zaměstnáno 21·2 procenta, v oděvnictví 10·9 procenta.

Jak jsem již minule se zmínil, nebyla dětská práce asi posuzována všude se stejného hlediska. Ačkoli poměr zaměstnaných dětí nedosahuje na Moravě nikde poměru kralovického — 80 ze 82 —, přece jsou veliké

difference. Velice nepříznivé poměry vykazuje ovšem Moravská Ostrava — 631 pracujících ze 955 vyšetřovaných —, Moravská Třebová 130 ze 173, naproti tomu však neuvěřitelně nízké je procento brněnské — 72 z 1068. V Praze byl ovšem nalezen také příznivější poměr nežli na českém venkově, 322 ze 2348, ale poměr brněnský je vysvětlitelný pouze rozličným pojímáním výrazu »dětská práce«.

*

V železniční radě navrhl mladočeský poslanec Čech, aby byly zrušeny dopravní slevy, poskytované potravním skladištím železničních zřízenců. Návrh tento byl bez dlouhé debaty zamítnut, když zástupce ministerstva železnic prohlásil, že toto by nemohlo návrhu onomu vyhovět, a to jednak z toho důvodu, že by tím byly, zvláště za nynější drahoty, poškozeny hospodářské zájmy zřízenců, jednak odporují tomu zájmy provozu, ježto by jinak bylo zřízencům, bydlícím v zapadlých krajinách, ztěžováno zásobování potravinami, a za třetí odporují tomu důvody právního rázu. Zástupce vlády hájil tedy zájmy pracujícího lidu proti zástupci lidu. Bylo by to paradoxní, kdyby to nebylo z důvodů zamlčených zcela pochopitelno. Zástupce vládní věděl, že zrušení těchto výhod nezávisí pouze od dobré vůle vlády, nýbrž i od zřízenectva, které by si toto svoje právo jistě dovedlo uhájit, mohl tedy mluvit lidově. Zástupce lidu věděl z těchže důvodů, že podává docela papírový návrh, ale nechtěl mluvit k vládě, nýbrž k voličům-živnostníkům, kteří opustili koráb jeho strany. Jiná jest ovšem otázka, zdali tito desertéři budou p. Čechovým návrhem získáni, a zdali vyhovuje zájmům mladočeské strany, aby vůbec byli získáni.

*

Mladočeši dnes svoji úlohu jako strana živnostenských vrstev dohráli, a úkolem jejich jest, aby převzali dědictví strany průmyslníků. Zájmy průmyslníků jsou však mnohdy shodny se zájmy dělnictva. V tomto smyslu vyslovila se 12. listopadu konaná schůze »Dolnorakouského živnostenského spolku« v odpovědi na otevřený dopis Odborové komise. Tato nabízí organisacím zaměstnavatelským, aby boj proti agrarismu a pro obchodní smlouvy vedly společně s ní, neboť zájmy obou jsou v tomto ohledu shodné. Sekretář spolku Herdegen navrhl, aby se správní rada dohodla se spřízněnými zaměstnavatelskými organisacemi a pak se zástupci dělnictva bez ohledu stran o bližších podmínkách společného postupu.

*

Zpráva úrazové pojišťovny dělnické pro království České za rok 1908 jest opět velice nepříznivá. Deficit, jenž roku 1907 obnášel pouze 1,399.489 K 97 h, stoupl r. 1908 na 3,610.243 K 64 h přes nad očekávání značné stoupnutí příjmů na pojistných příspěvcích a neznačný přírůstek počtu úrazů, jenž činil 22.068 oproti 21.820 z roku 1907. Doplňovacím zákonem k zákonům o úrazovém a nemocenském pojišťování poskytnut byl zákonný podklad pro luštění otázky paušalování pojistných příspěvků malorolnických podniků strojových, jimž jedině lze docíliti ozdravění poměrů u hospodářských strojů. Rozhodujícím pro předepsání pojistného paušálu má býti velikost a zdatnost jednotlivých hospo-

dářství, s čímž projevila souhlas i zemědělská rada. Tím přiblíží se také svému uskutečnění ode dávna projevované přání hospodářů, aby byl podnikatel sám a jeho manželka proti nebezpečí podnikovému také pojištěni.

Celkové příjmy obnášely 74,552.025 K 62 h, z toho členské příspěvky 9,034.123 K 08 h, celkové výdaje 78,162.269 K 26 h, schodek 3,610.243 K 64 h. Na odškodném vyplaceno: pohřebné 12.738 K 92 h, důchody vdovám 388.156 K 48 h, dětem 297.328 K 77 h, ascendentům 20.572 K 28 h, důchody k výdělku neschopných po čas léčení 503.597 K 65 h, po skončeném léčení 5,450.717 K 44 h, odbytné vdovám znovu provdaným 8852 K 04 h, vyplacené kapitály dle §§ 41. a 42. úraz. zákona 44.399 K 36 h, celkem 6,726.362 K 94 h. Fondy ku krytí důchodů, jež plynuly dne 31. prosince r. 1908, 69,766.656 K 23 h.

Ku krytí stálého deficitu podal revisní výbor tři návrhy: 1. ministerstvo budiž požádáno, aby ústavu dovolilo cenné papíry vykazovati cenou kupní, nanejvýše hodnotou nominální a nikoli hodnotou kursovní koncem roku, čímž by se schodek zmenšil o 652.077 K 75 h; 2. zda by se nedoporučovalo domáhati se změnou zákona osvobození teritoriálních ústavů od přejímání a správy úhradních jistin dle § 59. úraz. zákona na ně přenesených, aneb aspoň náhradu schodků z tohoto speciálního hospodářství důchodového vyplývajících, vedle přiměřeného příspěvku režijního; 3. zda by se nedoporučovalo vzíti v úvahu zvýšení tarifu pojistného o 18 procent s tou výslovnou podmínkou, bude-li ústavu poskytnut trvalý roční státní příplatek ve výši 4 procent úroků ze scházejících úhradních jistin, tedy aspoň okrouhle obnos 1,570.000 K ročně. První a druhý návrh byly představenstvem přijaty, proti návrhu třetímu — zvýšení tarifu — vyslovili se však jak zástupci podnikatelů, tak i dělníků. Zástupce dělnictva poukázal na to, když si vláda vyhradila jednou třetinou účastniti se správy ústavu, že je také její povinností finančně přispívati na jeho hospodářství, zvláště když poskytuje nepoměrně značnější příspěvky na jiné méně důležité účely. Na to byl třetí návrh zamítnut a místo něho přijat návrh zástupce dělnictva, aby vláda byla vyzvána, aby hradila roční zúrokování scházejících úhradních hodnot ve formě státního příspěvku.

*

V dole St. Paul Coal Company vznikl 14. listopadu po výbuchu oheň. Aby byl uhašen, byl vchod do dolu zazděn, neboť — prohlásila společnost — ze 400 horníků v dolu se nalézajících nemůže býti již žádný živ. Když se po týdnu oheň udusil, byl důl otevřen, a tu přes to, že po výbuchu žádný horník nemohl zůstat na živu, bylo nalezeno živých ještě asi 200. Většina horníků v dolu tomto zaměstnaných pocházela z Rakouska a Italie. Americká společnost trestuhodným způsobem hazardovala životy několika set státních příslušníků rakouských. Co učinila rakouská vláda na ochranu svých příslušníků? Jakým způsobem zakročila u velmoci, jež ze zastřelení svých dvou příslušníků, kteří podporovali revoluci v Nicaraguai, učinila velkou aféru? Nebylo slyšet ničeho, co by mluvilo proti obviněním, jež na vládu naši vznesl poslanec Daszyński.

R.

ŠKOLA.

Otázka obsazování učitelských míst. — Usnesení zemské školní rady moravské o přihlížení ke služebním létům žadatelů při obsazování míst. — Bídný služební postup učitelstva. — Pilné návrhy o menšinovém školství na říšské radě. — Samovláda ve školních úřadech.

Otázka obsazování míst náleží vedle otázky spravedlivé úpravy učitelských platů k nejbolavějším. Je hrozné, nucen-li je učitel se svojí rodinou po celý život strádati, ale daleko hroznějším je, že postup jeho na lepší místa není zajištěn, že školní úřady při obsazování učitelských míst nejsou vázány žádnými zákonitými předpisy, že mohou tu rozhodovati úplně dle své libovůle a bez nejmenšího ohledu na to, páchají-li na učitelských jednotlivcích i na celém učitelském stavu nejtěžší křivdy.

Nedostatečnou a nedokonalou úpravou platů trpí učitelstvo hmotně, při obsazování míst trpí však nejen fysicky, ale i morálně, a mravní utrpení je vždy daleko těžší, než utrpení hmotné. Člověk, který není v mravním ohledu dost pevně založený, vidí-li, že jeho služební léta, jeho školní práce, jeho schopnost, jeho celý charakter nepadají při postupu ani v nejmenším na váhu, vidí-li kolem sebe, že se tu stávají rozhodujícími příbuzenské svazky se členy místních i okresních školních úřadů, že tu vedou k úspěchu postranní stezky nečestného obcházení, osočování kompetentů a bezohledné odstraňování je z cesty a podobné špinavé prostředky, klesne časem na nízkou úroveň těchto chorobných poměrů, porušuje se mravně a navykne si užívati při domáhání se míst prostředků stejně nekalých.

Není-li dnes učitelstvo na takové mravní výši, na jaké by mělo býti jako výchovný element společenský, pak toho není nic jiného vážnější příčinou, než nynější bídný způsob obsazování učitelských míst, kde kromě hrůzostrašné zásady, »kdo se zdá býti nejzpůsobilejším«, neplatí žádné jiné zákonné ustanovení, jímž by byli rozhodující činitelové při obsazování míst vázáni.

Jděte dnes od jednoho školního okresu ke druhému, všude seberete plno dat o nespravedlivém obsazování učitelských míst, které rozsívá všude koukol nespokojenosti v učitelstvu a šíří v něm půdu nemravnosti. Právem možno dnes říci, že nynější stav, v němž nejsou stanovena zákonem určitá pravidla pro obsazování učitelských míst, jichž bylo by třeba přísně šetřiti, porušil spravedlnost školních úřadů, porušil mravně členy jejich, otupil svědomí jejich tak, že ani necítí křivdy, které páchají, otevřel dvéře dokořán bezohlednému nepotismu a učitelstvo v povážlivé míře zdemoralisoval.

V těchto neutěšených poměrech vítati možno s radostí jisté známky obratu k lepšímu. Ve schůzi zástupců učitelských v okresních školních radách, konané o posledních prázdninách, bylo konstatováno, že některé okresní úřady školní řídí se již dobrovolně zásadami, které přijal zemský spolek učitelský v Čechách.

Učitelský tisk uvítal v těchto dnech jako významný čin jednání a konečné usnesení zemské školní rady moravské. Úřad tento vrátil v posledních měsících několikráte presentační akta, když se přesvědčil, že preterováni byli při obsazování míst okresními školními radami učitelé službou

nejstarší. V zasedání z 29. listopadu zemská školní rada moravská korunovala svoje jednání sborovým usnesením následujícího významného obsahu:

»Zemská školní rada nařizuje okresním školním radám, aby při presentacích přihlížely ke služebním letům žadatelů, když ostatní podmínky vyhovují. Kde se tak nestane, buďtež uvedeny důvody, proč nejstarší kompetent nebyl navržen.«

Dle zprávy »Věstníku« moravského ústředního spolku byla debata o tomto usnesení velmi dlouhá a živá. Menšina hájila houževnatě názor na pohled sice velmi liberální, ale v jádře naprosto pochybený, nesprávný a učitelstvu nebezpečný, že totiž okresním školním radám má býti přiznána úplná volnost, koho z uchazečů uznají za nejzpůsobilejšího. Většina moravské zemské školní rady však proti tomuto nesprávnému názoru, kterým se mělo dáti posvěcení dnešnímu křiklavému stavu při obsazování míst, hájila a také uhájila správný náhled, že v pojem »nejzpůsobilejší« třeba zařaditi na předním místě úvahu o služební době. Českým i německým zástupcům učitelstva v zemské školní radě moravské podařilo se přesvědčiti většinu, jak bylo by velice pochybným a nesprávným, kdyby obsazování učitelských míst mělo býti za dnešních poměrů zakládáno na stupních kvalifikačních, které se dnes často měnívají dle toho, kdo je na místo předurčen.

Nařízení zemské školní rady moravské uznává zásadu, k níž se hlásí všechno učitelstvo, že zasluhuje postupu ve službě i v příjmech každý učitel, který působí dle povinnosti v přední řadě na základě zásady svého služebního stáří.

Zemské školní radě moravské musí býti všechno učitelstvo za její čin k ozdravění neblahých poměrů při obsazování míst hluboce vděčno, zvláště v uvážení, jak naprosto nezajištěný je postup v učitelské službě za dnešních poměrů.

Dnes, kdy při zavedeném úsporném systému ve školství ruka kanovníka Buriána v zemském výboru království Českého bdí pečlivě nad tím, aby se školství příliš nerozšiřovalo (— velikým obcím v pražském okolí, Košířím a Michli, na příklad odepřeno i pro letošek svolení k otevření měšťanských škol, kterých je nutně třeba —), absolventi učitelských ústavů nedostávají míst, jsou nuceni hospitovati na školách a zavádí se pro ně via facti zkušební rok beze všeho platu, čímž společenské postavení učitelů o nový stupeň se zhoršuje. Ve třetím roce své služby učitelé vykonávají zkoušku způsobilosti, po které se jim vyměřuje 1200 K ročního služného jako učitelům II. třídy. Doba, kdy se domáhají učitelských míst I. třídy se základním služným 1600 K, stále se oddaluje a trvá nyní pravidlem do 13. roku služebního. Pětileté přídavky po 200 K počítají se od zkoušky způsobilosti, dostane-li učitel během té doby definitivu, což se však zvláště ve velkých městech nestává. Po 13. roce služebním nekyne dnes učitelům jiný postup než na místo řídících učitelů, učitelův měšťanských škol a ředitelů. Také doba, kdy se učitelé stávají řídícími a mají nárok na byt a funkční přídavek v obnosu 200—400 K, stále se oddaluje, a učitelé, kteří se řídícími nestali a vstupují do pense bez funkčního přídavku, nejsou již dnes zvláštností.

Malý zlomek učitelstva se zvláštní zkouškou postupuje na školu měšťanskou často nyní již po 20. roce služebním a domáhá se základního služného 2000 K, t. j. »existenčního minima«, které předloha říšské rady z bývalých 1600 K zvyšuje. Nepatrná část učitelstva měšťanských škol dostane místa ředitelská se zákonitým příbytečným a funkčním přídavkem, a docela nepatrný zlomek učitelstva měšťanských škol, hlavně ředitelů, přijme úřad okresních školních inspektorů bez zvláštního nároku pro výslužbu.

Ve 43. služebním roce může dnes učitel obecné školy vstoupiti do pense s konečným služným 2800 K, řídící učitel se 3000—3200 K, odborný učitel měšťanské školy se 3500 K a ředitel měšťanské školy, i když byl inspektorem, nejvýše se 4100 K.

Učitelská tato »kariera« nedá se srovnati s karierou jiných stavů s přibližně stejným přípravným vzděláním. Na Vinohradech vstoupil na příklad nedávno do pense městský účetní úředník s výslužným 5600 K, řídící učitel v téže obci přesluhuje již druhý rok, protože se právem obává, že by po 43leté službě s pensí 3200 K, do níž se příbytečné nezapočítává, nemohl býti za dnešních poměrů živ. Kdyby šel do pense, ztratil by ročně 1080 K příbytečného. Těžká cesta do pense, když obec nemůže se odhodlati, ani částí příbytečného do pense mu přispěti.

Za takovýchto neblahých poměrů učitelského postupu nemůže platit při obsazování učitelských míst jiná spravedlivější zásada, než zásada služebních let, které zemská školní rada moravská usnesením svým z 29. listopadu dala svoji sankci.

Cviční učitelové paedagogií ve státní službě postupují z XI. dietní třídy do třídy VIII., rovněž profesoři středních škol mají zajištěný postup do VII. třídy, i když se řediteli nestanou. Jinak u učitelů národních škol, jimž jiný postup ve službě nekyne než na místa řídících učitelů a ředitelů. Nařízení zemské školní rady moravské pak čelí k tomu, aby se těchto míst domohla za dnešních poměrů každá učitelská osoba, když působí dle povinnosti, aby jí v pensi bez funkčního přídavku do výslužného vpočítatelného nekynula po 43leté službě bída a nouze.

Učitelstvo právem očekává, že usnesení moravské zemské školní rady bude působiti příkladem na jiné zemské školní úřady, a že zvláště nejvyšší školský úřad v Čechách schválí usnesení podobného obsahu a tím učiní konec vládnoucí anarchii při obsazování učitelských míst.

Moravská zemská školní rada přijala v téže památné schůzi ještě jiné usnesení, které má učinit přítrž nynějším průtahům při obsazování míst učitelských. Usnesla se totiž vyzvati okresní úřady školní, aby dodržovaly přesně zákonité šestinedělní lhůty konkursní. Čtyřnedělní lhůty konkursní budou povolovány zemskou školní radou jen výjimečně a z vážných důvodů. K presentačním dokladům musí býti přikládán průkaz, že konkurs byl náležitě vypsán.

*

Na říšské radě byly ve dnech 30. listopadu až 4. prosince projednávány pilné návrhy, týkající se otázky menšinového školství společně. Byly zamítnuty většinou proti hlasům Slovanské jednoty. Návrh poslance Tomáška nedosáhl sice potřebné dvoutřetinové, ale prosté většiny.

Debata nepřinesla sice positivního výsledku, měla však přes to svůj význam, hlavně proto, že českým řečníkům poskytla příležitost přednésti na foru říšské rady četné stesky a vytknouti stanovisko parlamentních stran a frakcí k palčivému rakouskému problému, na jehož rozřešení, jak správně v debatě připomenul poslanec Drtina, závisí myšlenka mocného Rakouska, upevněného vnitřně spokojeností svých národů.

Agrární strana česká stojí dle návrhu a řeči poslance Düricha na stanovisku, že stát, jako neutrální činitel, má převzíti veškerý náklad na menšinové školství a uleviti tak obcím, okresům a zemím. Pokroková strana uznává rovněž za správnou zásadu Dürichovu, že stát má pečovati podpůrně o zřizování a vydržování potřebných škol menšinových, pokud nebudou schváleny přiměřené zemské zákony. Podle stanoviska strany sociálně demokratické zákon o menšinovém školství nesmí vytknouti jen, kde a za jakých okolností má býti škola zřízena, ale musí také rozřešiti otázku organisační i finanční. Na menšinových školách musí se vyučovati také jazyku většiny. Čeští radikálové pokládají Dürichův návrh za centralistický a ochranu menšin ukládají na starost zemským samosprávám. Mladočeši požadují, aby vláda předložila k sankci osnovu zákona menšinového, na které se usnesl český sněm k návrhu poslance Čelakovského. Stanovisko vlády, které vytýkal ministr vyučování hrabě Stürgkh, jest, že národní samospráva byla by sice ideálním rozřešením otázky, že však je v dohledné době neproveditelná, protože není jednotných organisací národů, a tudíž i právních osob, které by byly za závazky a náklady školské odpovědny.

*

Ústřední spolek českých professorů pohnul projevem svým ze 14. listopadu důležitými událostmi, které se odehrávaly v poslední době v zemské školní radě v Čechách za nevšímavosti širší veřejnosti a vrhaly podivné světlo na způsob, jakým se zachovávají ústavní práva a zvyklosti.

V zemské školní radě českého království vyřizovalo se v poslední době mnoho důležitých věcí proti výslovnému znění zákona presidiálně a nedávalo se ani dodatečně schvalovati gremiu. Projev zastupitelstva Ústředního spolku českých professorů, vytýkaje to, poukázal správně na to, že tohoto stavu zneužívá se k tomu, aby se uplatnily ve školství vlivy zpátečnické.

Poslanci Anýž, Metelka a Pazderka přivedli záležitost tuto na přetřes ve sborovém zasedání zemské školní rady dne 16. listopadu a vytýkali otevřeně, že se tímto způsobem porušuje zjevně jak platný zákon, tak i jednací řád zemské školní rady. Místodržitel dal za sebe prohlásiti v téže schůzi předsedajícím vládním radou Sobičkou, že presidiální výnosy nevydával jako předseda zemské školní rady, ale jako politický správce země.

Veřejnost česká ukázala na to, že presidiální výnosy místodržitelovy, týkající se zákazu přednášek Macharových žactvu středoškolskému, byly nahoře opatřeny záhlavím »Praesidium c. k. zemské školní rady pro království České«, usvědčila místodržitele z nepravdy a ukázala mu, že jako politický správce země nemá práva dávat školám rozkazy. Na to teprve místodržitel předložil dne 13. listopadu své praesidiální výnosy zemské školní radě ke schválení. Proti schválení hlasovali ovšem samosprávní

zástupcové zemského výboru a hlavního města Prahy. Při tom se ukázalo, jak problematické zastoupení má v zemském školním úřadu učitelstvo škol středních a národních. (Vysoké školství v nejvyšším školském úřadě zastoupení nemá a Ústřední spolek učitelstva vysokoškolského se ho proto vším právem domáhá.) Zástupcové učitelstva středoškolského a učitelstva národních škol, jmenovaní vládou, neodvážili se hlasovati proti místodržiteli a praesidiální výnosy jeho statečně schválili.

Jako místodržitel v širším okruhu své působnosti, tak jeho podřízení okresní hejtmani v užším okruhu vydávají namnoze ve věcech školských praesidiální výnosy a nedávají je ve schůzích okresních školních rad dodatečně schvalovati. Zástupcové učitelstva v okresních školních radách si na to stěžovali na schůzi prázdninové. Je na nich, aby si to ve spojení s autonomními členy okresních školních úřadů vymohli a nepřístojné a nezákonné samovládě ve školních úřadech, svědčící o tom, jak málo je u nás dosud vyvinut smysl pro zachovávání ústavních práv, učinili konec.

UMĚNÍ.

Výstava skizz v pavilonu Manesa. — Otakar Bubeníček v Topičově salonu.

Nedlouho před smrtí spálil Michelangelo většinu svých kreseb, protože nikdo neměl viděti, jak úporná a namáhavá byla cesta k hotovým dílům. Jemu jako většině starých byl náčrt i studie věcí nejsoukromější, denníkovým záznamem zažitých sensací, pomůckou, která ustupuje provedenému dílu. Nebyly určeny veřejnosti — dnes historicky zaujatý duch, analysující psychologické a výtvarné složky díla, vyhledává skizzu a kresbu, aby jejich pomocí pronikl tajemství umělcovy formy, methodu jeho práce, intensitu vidění, jež obrážejí se nejzřetelněji v těchto nejbezprostřednějších dokladech a výrazech smyslového nebo citového umělcova podráždění nebo rozechvění. Jde z nich nejsnáze vyčísti principy tvárné práce, poměr k přírodě, co se vidí a jak se vidí, kde a čím začíná tvůrce budovati; v náčrtu vyjadřuje se vždycky umělec nejosobněji, protože bez neupřímnosti, jíž je nutně trochu v každé uzavřené formě.

Půjdete-li do nynější výstavy Manesa hledati takové projevy radosti ze světa, prapočátky výtvarného tvoření, s jakými se setkáte v každé sbírce starých kreseb, budete zklamáni. Výstava má pramálo skutečných skizz, za to mnoho obrazů menších rozměrů, ale hotových, již uzavřených, ba zdá se, že název výstavy byl porotě spíše odůvodněním shovívavějšího měřítka při posuzování přihlášených prací, z nichž některé nebyly by bývaly nikdy připuštěny na výstavu »řádnou«.

U prací, v nichž najdete vskutku onen neukončený pohyb formy, vlastní prvním uměleckým projevům, je zajímavé sledovati některé znaky společné celé jedné skupině generace Manesa. Tak kresby K. Špillara, H. Böttingera, F. Šimona ukazují hned v prvních náčrtech jakousi ma-

lebnou neurčitost, nedostatek rysů individuelně charakterisujících, povšechné, zevšeobecňující vidění ve prospěch obrazového, náladového dojmu. Jeví zálibu v měkké a vláčné linii, zahalující ostrosti a vyčněliny tvaru v celkovou silhouettu, modelaci tónem, povšechně naznačujícím třetí rozměr — upravování přírody hned v prvním postřehu.

Porovnejte s těmito kresbami řadu starých skizz Alšových. V náčrtech ke Quisovu Honzovi je nejprve určitě a jasně určeno tělo nejen v plochém dojmu, ale i v prostoru, jeho konstrukce, napětí v pohybu, změřeném a vyjádřeném stejným lineárním rythmem. V č. 21. (Žižka na koni v trysku) utíká každá linie, je napiata k vyjádření pohybu, v čís. 20. (Reiner dopálený) je na pohled změť čar a přece se v ní ihned orientujete o vlastní konstrukci líčeného lidského těla. Linie u Alše je vždycky lyrická, shrnující a soustřeďující, také neindividualisuje, ale je vyslovená a přesně charakterisuje druhý i třetí rozměr. V provedených pracích je konstruktivní základ Alšovy kresby rozveden druhdy v arabesku, jež má svůj význam i vlastním svým rythmem, bez ohledu na spojitost s celkem, vyplňuje a dekoruje celek plochy. Tyto staré práce Alšovy (ze sedmdesátých a osmdesátých let) ukazují opět jednou celou tragiku tak bohatého nadání, žijícího bez prostředí a v době nízké výtvarné kultury.

V barevných skizzách Šimonových, Špillarových, Böttingerových, Ullmanových, Hudečkových je zajímavé sledovati úlohu barvy. Je vnímána a vyjadřována s ohledem na budoucí obraz, její síla a výraznost je temperována a laděna do tónu. I skizza je obrázkem, ve kterém stýkají se s barvou kresba v akordu a náladě, zlomeny a stylisovány. Je to zpravidla vkusné, ale většinou i prázdné. Oč samostatnější je barva u Slavíčka. V jeho skizzách je skutečně barva samostatným pánem, ona samotná staví a vyjadřuje, zbavena materielní tíhy, spojena a zkloubena těsně s druhou v jediném plynulém rythmu, kde nic neplatí samo o sobě, kde neexistuje plochy, jež by nebyla v pohybu, prochvěna a prosycena barvou. Velikému obrazu Sv. Víta vadí přenášení methody drobných skizz do velkých rozměrů, jež vyžadují definitivnější a určitější, možno říci méně osobní formy.

Z ostatních prací tužkové kresby K. Myslbeka groteskní linií, vždy stejně silnou, popisují vnější příznaky jevu, vrásky a šaty modelu, pod nimiž mizí tělo a při vší energii traktamentu působí ploše, protože nemodelují. Daleko soustředěnější a malomluvnější je stenografie tušových kreseb V. Špály, dobře charakterisující i při zřetelném sklonu k dekorativní schematisaci. Ještě akvarel Zd. Kratochvíla zaujme; v labužnickém rozněžnění klouzá v něm světlo tónem, zastavuje se v ostřeji akcentovaném místě komposice, v níž skvěle využito mezí techniky. Čtyři skizzy A. Majera, prosté a nekoketní, ukazují jakýsi přelom a chvíli váhání, z nichž č. 118., asi nejstarší, je nejcelistvější jednotou motivu i provedení: nepathetické líčení předměstské ulice, jasné v poměru prostoru i osob. Tak jasným není prostor taneční síně v č. 115. Nový člen Manesa, český Polák Vl. Hoffman, jindy malíř úhledných a hladkých obrázků, je divoký v užívání barev vzájemně kontrastujících, nespojených, sesazujících nevkusné mosaiky skvrn.

Z plastických prací jsou nejsilnější studie Mařatkovy. Jeho těla jsou plná a hutná, konstruována do tvaru, nikoliv do linie, ale jeho komposice nemají logiku jeho skizz. V návrhu pomníku H. Kvapilové přejal bez odůvodnění obsahem formální motiv z Rodinova Balzaca, skryl tělo, u Rodina propukající, v neforemný blok, jemuž neorganicky nasadil detailně pracovanou hlavu. V studii pomníku Santos Dumontova překročil vůbec hranice plastiky, smísil romanticky oblaka, ženský akt, postavu v moderním šatě se starým herojským gestem v zmatený celek, neklidný v silhouettě, rozbitý děrami, v nichž bloudí zrak po jednotlivostech, nepoučený o plastické ideji celku. Nejjasnější je skupina »Nesení Krista«, dobře vyvážená, jednotně působící.

V kontrastu s Mařatkou akcentuje J. Štursa linii a silhouettu, jak ukazují skizzy, kreslené i modelované. Vychází z pósy, do jejíhož citového souzvuku upravuje tělo, které působí spíše celkem než zdůvodněním a charakteristickou jednotlivostí. Vroucí cit Štursův až utlačuje formu příliš plošnou a měkkou, někdy k nezřetelnosti povšechně modelovanou. Jeho práce stávají se tím jednotvárnými a neživotnými, materiál není zmožen (Messalina), ale ukazuje příliš zřetelné stopy práce neukončené v struktivním základu, detaily spolu nesouvisící, spíše poznámky k problému těla. Ve skizze pomníku kralické bible vrací se sochař k barokní české plastice, opouští klassičnost klidné linie, buduje na trochu uměle zkonstruovaném théatru rozložitý mužský akt, působící reliefně. Také veliký dívčí akt ukazuje odvrat od schematické stylisace k studiu přírody; jeho nohy jsou mrtvější trupu a hlavy, ale celek dává vzpomínati krásné »Puberty« téhož autora.

Tato výstava Manesa illustruje dobře dnešní situaci našeho umění, dobu nového třídění duchů, nových výtvarných ideálů, touhu po uvědomělejšími a ukázněnějším tvoření v zákonu a vědomí. Co kdysi, na počátku životní dráhy spolku, poutalo, ba uchvacovalo, dnes již značně ztratilo na vůni; rozčarování se dostavuje právě před těmito drobnými pracemi starší generace Manesa, protože dopouští současné srovnávání s generací mladou. Není nebezpečnějšího pole, než výstava studijních skizz.

* *P.*

Práce Bubeníčkovy trpí organickou vadou: nevyrovnaností kresby a barvy, bez jednoty, vedle sebe v obraze působících. Jeho oleje jsou v základě plošnými kresbami, jež připomínají dekorativními a pathetickými motivy Kalvodu a jsou pracovány k efektnímu rozvedení plochy kulisovitým rozvržením krajinových prospektů i koketním vysunováním stromových kmenů do popředí. Jsou kolorovány nesmíšenými barevnými skvrnami v jakousi mosaiku, v níž barva netvoří sama prostor, ale jest nesena kresbou plošného charakteru. Barevné skvrně zůstává povaha a tíha materiálu, nikoliv náznaku prostorového, jedna je kladena vedle druhé, ale není spojena v novou jednotu, je jen označením místním a netvoří celek obrazový, protože barevný rythmus je rozbit kresbou. Ale ani technika Bubeníčkova není důsledná — v roztříštěné mosaice čistých skvrn modeluje místy do tónu. Jak povrchní je při vší pestrosti jeho barevný cit, ukazují motivy bez prudkého osvětlení — v obrazech večerních soumraků nebo normálních světelných poměrů stávají se jeho oleje bezbarevnými a nudnými. — *P.*

LITERATURA.

Krásná:

Zikmund Winter: Mistr Kampanus. Historický obraz. Illustroval Adolf Kašpar. (V Praze. Nakladatel J. Otto.) 1909. Fr. K. Hejda: Pod věží. (Vilímkova humoristická knihovna.) V Praze 1909. St. Kovanda: Stranou hlučných cest. (Nákl. Moravsko-slezské revue.) V Mor. Ostravě 1910.

Nevím, čí návodem se stalo, že Wintrovo nové dílo Mistr Kampanus označováno bylo jako »román tragedie bělohorské«. Není právě nutno uvažovati o divném spřežení estetických terminů, z nichž literární potřeba i usus dne mnoho setřely, ale nutno připomenouti, že spisovatel sám své dílo nazval historickým obrazem. V rámec dějinných událostí, vrcholících v bitvě bělohorské a staroměstské popravě, vsazen jest osud muže historicky ne významného, professora a rektora vysokého učení Karlova, mistra Kampana Vodňanského, a s ním osud university, která ocitnuvši se během věcí v zápase s kolejí jesuitskou se své slávy a moci, zděděné po mistru Husovi, pozbývá víc a více, chřadne materielně i kulturně, živoří, až přejde v ruce katolické. Tohoto pádu jejího Kampanus nepřežije, sám si vzav život »šel v klid světa jiného«. Vůči tomuto osudu individuelnímu vlastní živel a podklad historický neustupuje do pozadí, naopak, jest mu věnována značná část díla; unikl také autor nebezpečí, že by bezvýznamně líčil trapný kus českých dějin, který i literárně věru není novým a neznámým; sytostí kulturněhistorického detailu, výrazným slohem, který neupadá v banálnost hledaného archaismu, intimní znalostí věcnou přenesl se spisovatel přes vnadidlo vlastenecké sentimentálnosti a hrdinného velikášství. A jest v tom jistý umělecký coup, jestliže se činí i jenom pokus zájem ryze historický a národní skřížiti a spiati se zájmem o člověka a lidi, kteří stáli mimo věcí běh, a jím byli strženi.

Označil-li však spisovatel dílo své jakožto pouhý historický obraz, pak bylo nutno vyhověti jednomu požadavku: aby co nejpřísněji zachoval objektivitu, aby úplně zůstal za svou látkou. Jistě se také o to spisovatel snažil; živel kulturněhistorický a věcný v jeho díle tak převládá, že potlačuje otázku, která se při sujetu tak výhradně národněhistorickém a běžném vtírá až příliš snadno, jaký že jest k němu poměr jeho vlastní? Přece však otázky té nelze potlačiti docela, protože sám spisovatel tomu brání; nedovede při evokaci dějinného fakta zachovati incognito naprosté. Stačí nenápadná poznámka v dílu druhém: »Sevřelo se srdce Knobeliovi, smutně ptal se sama sebe, ký je to epilog k dnešní české tragedii«, aby se otázka ozvala znova. A dočteme se odpovědi: »Lid i páni byli přesvědčeni, že Bůh Čechy určil k trestu... Divím se tomu, že se tu v Čechách již po dvě stě let rvete o náboženství«, tak čteme na místě jednom v hovoru mezi Kampanem a Descartesem, jejž bouře válečná přivedla do Čech. A nedlouho potom týž mladý filosof francouzský hlásá přesvědčení, že bůh jest vždy týž, stejný, proto nechť každý jest ponechán při způsobu víry svém, každá bohoslužba jest prý úmyslem stejna, nač se proto navzájem utiskovat a bliž-

ního nenávidět — názor to, jemuž Kampanus ihned přisvědčuje: »Tak, tak; často jsem si říkal, zdali záleží na přijímání Těla Božího pod jednou nebo pod obojí...« A to jest věc, nad kterou se v díle Wintrově pozastavujeme s údivem. Je možno souditi o tom, co se pokládá za tragedii českých dějin, tak kompromisně? Je možno v tom neviděti víc? Aby se nám však dobře rozumělo: básník má naprotou volnost názoru i v pojímání epochálních událostí historických. Historie sama v mnohém nepronesla slova posledního, a i kdyby tomu tak bylo, básník se může od ní uchylovat sebe víc. Byl úplně v právu básník Viktor Dyk, jestliže ve svém Poslu měl odvahu čeliti běžnému názoru o smyslu českých dějin, ač ušlo jistě i jemu samému, že v tom měl do jisté míry předchůdce v Kolárově Pražském židu. Ale ovšem jest nezbytno názor svůj umělecky zdůvodnit, ne pouze nadhoditi. Ta povinnost nastala také Wintrovi, jakmile meze pouhého »historického obrazu« překročil. Neměl-li však vědomí povinnosti té, pak mohl a měl věci posuzovati a bráti jenom ve smyslu zanícení a vroucnosti náboženské tehdejší doby, nikoli hleděti na ně s ptačí perspektivy uplynulých století. Skepsi náboženskou lze dnes zajisté rozšířiti ještě dál, jest však pochybno, nalezla-li by místa v myslích tehdejších náboženských horlivců. Přenesme takový filosofický anachronismus také jinam než v zápas o víru, a nezbude nám nic, k čemu bychom mohli vzhlížeti jako k tragickému hrdinství a povznášejícímu sebeobětování.

Jeden účel však tento umělecký nedostatek díla Wintrova má, a to jest další věc, nad kterou se pozastavujeme s údivem: má se jím vysvětlit a omluviti překvapující čin Kampanův, jeho přestoupení ke katolicismu. Nadhozením uvedeného názoru má se mu k tomu připraviti a usnadniti cesta. Zvláštní hrdinnosti a síly v Kampanovi Wintrově vůbec není. Vidí valiti se pohromu na český národ, je pln obav a zděšení, ale při tom všechno jeho myšlení soustřeďuje se na osud university. Vlastní dítě není mu dražším nežli kolej Karlova. Máme dojem, že smrt pedelova nerozruší ho méně než poprava pánů, kapitola »Běda přemoženým« počíná pohřbem věrného služebníka university. Po katastrofě národa chce jíti na Bílou Horu vzpomínat, kde jeho druhové bojovali a kde padl »milý dobráček Měřínský«. Uprostřed všeobecného zmatku a neštěstí má největší starost o to, bude-li reformovaná universí česká míti také theology, on, jemuž boj za náboženské přesvědčení jest věcí tak málo podstatnou. Když se doví, že bezcharakterní mistr Mollerus, zapřisáhlý protivník jeho, nesympatický do krajní míry, »oblékl novou kůži« a slouží nepřátelům university, řekne k tomu klidně, že je nesnadno souditi ho, co prý na tom, že hledá štěstí jinde. Na dva lidi pověsti šeredné a pováhy nedobré, Pavla Michnu a Daniela Kapra, napíše elegii, v níž je nazývá »Čechici lumina bina soli«, když však v něm bojuje »básník šumných slov a lichotek s přímostí pravdivého, upřímného muže«, přetrhne slova ta dvakrát a — dvakrát je napíše znova. A jde toho potměšilého Michnu prosit za milostivost. A když začne zápasiti s věrou, má sám sice za to, že bojuje s bohem jako Euripidův Pentheus s Dionysem, který sešílel, my však víme předem, že v boji tom podlehne. Za nedlouho jest zbaven v kostele jesuitském »všeho dosavadního kacířství« a přijat do lůna

církve římsko-katolické. Všechno to arci činí z lásky k vysokému učení, ale — může povznášet láska, v níž není hrdosti a síly? Máme snad pokládat za tragickou oběť to, co způsobila jenom slabost, která klesá až v bezcharakternost? A je nutno a umělecky vydatné takové zjevy spojovat s velikými událostmi dějin?

Ninak tomu nemůže být omluvou, že Wintrův Kampanus sám jest si slabosti své vědom. »Jsem bídný nástroj struněný, z něhož nejjemnější ťuknutí žalostné zvuky vynutí a plačtivé chvění, ale nic víc, nic víc.« Činí si výčitky, že nebyl dosti energický a po rozhodném kroku svém sám si dává otázku, kterak mu mají lidé býti věrni, když on sám nebyl věren bohu, a co jest vysoké učení proti spasení z víry — ale na konci stotožňuje zradu svou se zradou svatého Petra a dodává si útěchy: »Svatý Petr zradil ze strachu a já z lásky, snad Pán odpustí taky mně!« A v to patrně věří také spisovatel, jinak by sotva mohl s takovým soucitem o něm říci, že co ku posledku v struny mu uhodilo, byla veliká, neohrabaná ruka a kopnutí brutální nohy. Nám se ten mistr vysokého učení stane ku posledku lhostejným, a s ním také ostatní z těch, jichž osud jest spiat s katastrofou národa.

Nepochybuji, že sáhne-li kdo náhodou neb úmyslně po Hejdově knize Podvěží, sám užasne nad její nicotou a prázdnotou. Byla na tomto místě již řeč o ubohosti českého humoru a kniha Hejdova, zařazená přímo do »Humoristické knihovny«, ji dosvědčuje na novo. Hejda jde po stopách Ig. Herrmanna, který by se měl přímo ohradit proti tomu, aby s produkcí toho druhu mohl býti uváděn v souvislost. Autor podává obrázky z pražského života, »humoristické kresby a studie ze soudní síně«, a baví se při nich sám na vrub prohnanosti nebo hlouposti různých individuí. Spitý člověk vyhozen jest z výčepu, učiní si, ač jest konec září, na chodníku pěkné pohodlí, a autor k tomu usmívavě podotýká: »Proč tak činil, je vlastně záhadno — ale humor pražského lidu má už takové nevyzpytatelné výstřelky«; a když mu vyměřen trest těžkého žaláře, utěšuje se autor nadějí, že ho »ani v kriminále humor neopustí«. Pobuda doprošuje se podpory, říká o sobě, že byl »oudem královské pražské obecní správy« proto, že zametal na Poříčí ulice. Máme si představiti jiného, který před zahájením přelíčení žurnalistu chce si nakloniti tím, že bije se v prsa prohlašuje, jak vždy se hlásil k praporu, »který třímal náš Sladkovský, náš nezapomenutelný doktor Julius Grégr«, že od Nerudy umí nazpamět »tu báseň, že jsme celý národ z fládru«, a panu Barákovi že nesl věnec, když ho pochovávali; a zpravodajům listů směru jiného povídá z téhož důvodu pravý opak. Činí se dalekosáhlý objev z pražské ulice, že na vývěsním štítě Berlitzova ústavu stojí psáno »živé jazyky«, a zrovna pod nimi má vyvěšeny zase jazyky uzenář Dolanský, jenže uzené! Úžasná prázdnota zeje z kreseb »Patent, krida a pes«, »Pochybené namlouvání«, »Román o bludné pouti princezny Pirlipaty«, »Po rozsudku«, »Vlivy špatné společnosti«, — vůbec: jak lze takové věci dáti vytisknout?

Z povídek St. Kovandy, »Stranou hlučných cest«, jediná povznáší se trochu výše, »Vidiny«, v nichž líčí případ pathologický, vzrůst propuknuvšího šílenství, ač i tu leccos nedosahuje úplné přesvěd-

čivosti psychologické. Cosi pathologického jest také v povídce »O s a m ě l ý«, vyznívá však v banální konec. Jinak se tyto prósy spisovatelovy vyznačují nucenou násilností nebo nucenou, pravšední, šamberkovskou komikou, k níž dávají podnět bezbarvé figurky kontrolorů, komisařů, sekretářů, profesorů, učitelů, sklepnic a případy staromládenectví, bezdětnosti a prohnanosti. Máme se dáti uchvátit takovými stilistickými výrony, jako: »Hlavinka již pomýšlel na to, vstrčit hlavu do těch puten a spáchat originelní sebevraždu, když se vrátil Pedál s kuchyňskou lucernou«, nebo (tak mluví otec k shromážděným členům rodiny při úradě o tom, mají-li synka dáti do gymnasia či na reálku): »Když před dvanácti léty zakřičel v naší ložnici zase po dlouhém čase dětský hlásek, snad nějaká nevole se ozývala, drobné děti, ve vašich srdcích. Byl tu pozdní květ, ten náš Julek, a my jsme se s matkou, to vám mohu říci, ani nenadáli . . .« Aby se však neřeklo, vhodí se sem tam nějaká poznámka o bolestech mladé generace nebo o nepřátelích »moderní, té věčně psychologické dramatické tvorby«. Selhala tato kniha St. Kovandy, a přece taková drobná črta jako »P í s e ň« ukazuje, že by dovedl napsati věci lepší.

—ejč—

Poučná:

Český průmysl textilní slovem i obrazem. Uspořádal Dr. J a r. P r e i s s. — A l e š - L y ž e c, Obrazy zimní horské krásy.

Č e s k ý p r ů m y s l t e x t i l n í s l o v e m i o b r a z e m. Vydal spolek českých průmyslníků textilních v Praze. Uspořádal Dr. *Jar. Preiss.*

Spolek českých průmyslníků textilních obohatil právě knihkupecký náš trh publikací v pravdě významnou, jež vymyká se z daleka z rámce podobných publikací, obyčejně pouhé reklamě sloužících.

Význam hospodářského rozkvětu a zdatného domácího průmyslu byl posud, bohužel, u nás stále podceňován a místo pochopení pro opravdové povznesení výrobní naší síly šířila se hesla, ovšem hodně zvučná, ale málo platná.

Ba, daly by se uvésti příklady, kdy hojným křikem bylo způsobeno více škody, než užitku. Teprve v posledních létech poukazovali prozíraví jednotlivci častěji na velikou důležitost državy průmyslové v životě malého národa, a byl to hlavně redaktor publikace výše uvedené, který v četných úvahách národohospodářských znova a znova na tento moment upozorňoval.

A bylo by snad nespravedlivo, kdybych na tomto místě neuvedl činnost oněch německých autorů, kteří na základě statistik uměle přistřižených konstruovali závěry o nepatrném významu poplatní síly české, o ryze německém průmyslu této říše atd.

Nuže, kdo chce býti informován o dnešním rozsahu českého podnikání, nechť vezme si k ruce album českého textilnictví a sezná přibližný (ne zcela úplný) obraz dnešní doby. Jest snadno pochopitelno, že nebylo

možno docíliti díla, které by požadavku po úplnosti zcela vyhovovalo; litovati jen sluší, že historie českého textilnictví nevyšla buď jako část alba neb aspoň současně s dílem právě vydaným.

Z úvodu sezná ovšem čtenář stručný nástin vývoje a pročte-li k tomu zajímavou historii některých závodů, bude mile překvapen, jak neúnavná píle řady energických a inteligentních mužů uměla vytvořiti veliké moderní podniky, namnoze světového významu. Jak trnitá byla často tato cesta! — —

Úpadkem lnářského průmyslu minulého století byli právě čeští plátenici těžce poškozeni. Jejich obchodní rozhled nebyl tehdy takový, že by v čas bývali rozpoznali, jak těžko lze bojovati proti bavlně, v celém světě vítězící, a tak nastaly i pro ně trudné doby. Mnohé závody zanikly, jiné pozbyly významu, zatím co tkalcoven a přádelen bavlny (tehdy ovšem skoro výhradně nečeských) vůčihledě přibývalo. Ale i v samém tkalcovství lnářském zatlačoval ku konci let osmdesátých, a hlavně v létech následujících, mechanický stav výrobu rukodílnou, a jen v jistých druzích zboží uhájil si tak zvaný »ruční tkadlec« svou posici (hlavně na Červenokostelecku).

Vzrůst průmyslu bavlnářského v Rakousku byl jen nepatrnými přestávkami přerušen, neboť laciné výrobky bavlněné byly čím dále tím více kupovány. Dělo se tak částečně na úkor lnu i vlny, neméně však všeobecně rostoucí poptávkou po výrobcích textilních vůbec. Obyčejného hladkého zboží zhotoví tovární stav takové množství, že domácí tkadlec vůbec soutěžiti nemůže. Proto zabývaly se touto výrobou výhradně továrny, jejich zvýšená potřeba bavlněného předíva vyvolává čilé podnikání přadláků bavlny.

Současně vzrůstají úpravny, barevny, tiskárny a továrny pro zhotovování důležitých součástek stavů. Celý ten vývoj odehrává se během několika málo let a počátkem tohoto století jest vítězství bavlny naprosto nesporné, výrobky lněné, vlněné i hedvábné uhájily si jen poměrně malé odbytiště v oněch druzích zboží, kde jen jakost a méně cena na váhu padá.

Veliký neuvěřitelný obrat! A v celé té nevídané evoluci stojí český člověk až na nečetné čestné výjimky úplně stranou, a nejen to, význam českého živlu v textilním průmyslu upadá. —

Kapitály, dřívějšími generacemi pracně nastřádané, mizí vůčihledě, druhé, třetí pokolení nekráčí více směrem otcem či dědem naznačeným. Konečně v době, kdy veliký průmysl bavlnářský bezpečně své kořeny v horských našich krajích zapustil, nastává u nás obrat k lepšímu. Staré firmy zakládají tkalcovny a četní malí lidé (hlavně v Podkrkonoší a horách Orlických) využívají malých vodních sil k pohonu několika mechanických stavů. Nového svého zaměstnání chopili se tito podnikatelé s takovou pílí, že namnoze obdivuhodné jejich úspěchy skutečně za výsledky vzorné pracovitosti označiti musíme. Malý podnikatel nebál se žádné práce, byl sám ředitelem, dílovedoucím i účetním, při tom žil velice spořivě a investoval své zisky vždy znova do svého závodu. Počet stavů roste rázným tempem a v posledních létech, kdy mnozí podnikatelé již značnými kapitály vládli, přibývá vřeten nemenší rychlostí.

V době všeobecného rozmachu hospodářského z let 1906—7 byly pak výsledky průmyslu bavlnářského zvláště příznivé, a tak dospěla posléze česká država k dnešnímu rozsahu, kdy obnáší třetinu všech bavlněných stavů rakouských vůbec.

V ostatních oborech průmyslu textilního jest rozsah českého majetku též úctyhodný a nadějný.

Bylo by snad zbytečno, bych zde posuzoval význam těchto okolností se stanoviska národního. Stačí přečísti kterýkoli denní list, abychom poznali, jaký boj o národnostní svou existenci český dělník v německém kraji každodenně podniknouti musí. Jest to smutný kulturní dokument, že schopný člověk, jehož zásluhy o vzrůst tohoto průmyslu čeští továrníci plně uznávají, a ani nejradikálnější odpůrci popříti nemohou, takovýmto způsobem svou energii plýtvati musí.

Čeští textilníci mají též vlastní svou organisaci: »Spolek českých průmyslníků textilních«. Významná tato korporace vznikla vlastně z »Vývozního spolku«, kde v r. 1901 členové, textilníci, založili vlastní svou sekci, která se záhy přeměnila v samostatný spolek. Jest to nadmíru poučný příklad, co dobrá organisace v našich poměrech znamená. Její úkoly jsou četné a namnoze velice obtížné; neboť zde nejedná se pouze o sdružení, hájící zájmy určitého stavu.

Úkoly, které si čeští textilníci vytkli, byly mnohem dalekosáhlejší. Jednalo se o to, podporovati všecko, co by vývoji českého průmyslu textilního bylo prospěšné. Mladí, nezkušení podnikatelé nalezli zde vždy ochotně rady, zájmy konkurenční ustupovaly úplně zájmům celku. Inteligentní mladí muži byli za účinné podpory spolku vysláni do ciziny, a někteří zaujímají dnes již vedoucí místa v závodech.

Při tom bylo pamatováno na vydávání odborných spisů českých, což nemálo prospělo českým studujícím; odbornému školství byla vůbec věnována zvláštní pozornost, žel bohu, že snaha o zřízení střední školy textilní posud nevedla k positivnímu cíli.

Ale i tato palčivá otázka bude v nedlouhé době příznivě vyřízena a stane se tak rovněž zásluhou spolku a obětavostí jeho členů.

Neúnavnou snahou předsedy cís. rady Jos. Bartoně a jeho náměstka komerč. rady Bedřicha ryt. Šlechty byl spolek českých průmyslníků textilních doveden k vyšším metám, zvláště když se mu dostalo znamenitého pracovníka v osobě JUDra. Jar. Preisse. Týž doplnil spolkový orgán »Textilní Obzor« ihned obsáhlou rubrikou národohospodářskou a věnoval se práci, k rozvoji českého textilnictví směřující, skutečně vzornou láskou.

V oboru technickém vynikal svou činností inspektor Braulík, redaktor technické části »Textilního Obzoru«. Za jeho spolupůsobení byl vydán »Český kalendář textilní«, vysoce cenná to pomůcka pro továrníka i dílovedoucího. Velikých zásluh získal si o vydávání učebnic textilních v jazyku českém a jest též autorem spisu »Mechanický stav tkalcovský« atd. Ve všech otázkách odborných jest zkušeným a ochotným rádcem, a jeho přičiněním byly textilní školy vůbec značně zdokonaleny a dle možnosti přizpůsobeny praktickým i moderním požadavkům.

Stručně naznačenou působností získal si Spolek českých průmyslníků textilních rychle potřebného respektu, a dnes jest větší nějaká akce

rakouského průmyslu textilního bez jeho součinnosti nemožná. Při tom podán skvělý příklad, jakým způsobem nutno u nás vésti hospodářské organisace. Nikoli na základech pouze stavovských. Organisace musí býti důležitým místem pro odborné pokyny. Musí to býti místo, kde možno spolehnouti na přátelskou radu a pomoc osvědčených odborníků. Tyto vůdčí myšlenky poutaly české textilníky k usilovné součinnosti, a kdo chce viděti její výsledky, nechť listuje v albu právě vydaném.

Ale tento dokument dnešního rozvoje poskytuje nám ještě jedno nadmíru cenné poučení: Cesta k úspěchu není podmíněna nějakými zázraky ani mimořádnou oporou z kterékoli strany. Čtěte historii těch závodů — starších i mladších — a přesvědčíte se, jak neúmorně zakladatelé a jejich nástupcové své činnosti se věnovali. A navštivte je dnes: všichni bez rozdílu — nechť velcí či malí — zasvětili svůj život práci a nedají se s této cesty svésti ani sebe většími úspěchy. Tato skromnost a vytrvalost v namáhavé činnosti opravňuje k nejlepším nadějím.

Všeobecné hospodářské deprese mohou veliký postup na nějakou dobu zastavit, ale vše nasvědčuje tomu, že význam českého textilnictví v budoucnosti nadále poroste. *M.*

Aleš-Lyžec, Obrazy horské zimní krásy. V Praze, nákl. Grosmana a Svobody, 1909, cena 5 K 60 h.

Velmi úhledně vypravená a četnými obrázky opatřená knížka, kterou autor věnoval hr. Harrachovi, mocnému příznivci české turistiky v Krkonoších, chce patrně propagovati v Čechách větší touhu po návštěvě nejvyššího horstva českého. Líčí tu proto různé sporty zimní, jež se v Krkonoších pěstují, jmenovitě jízdu na saňkách (rohačkách) a lyžích — znalost tohoto sportu, jejž kdosi nazval králem všech, šířili u nás poprvé inženýři Steffens a Irgens z Kristianie a saský lékař v. Dieskau — a zvláště krásy zimní přírody krkonošské, jež dává tolik příležitosti i k esthetickým dojmům i k podivuhodným reflexím o ceně a úkolu lidského žití. Belletristického zabarvení dodávají spisku líčení četných turistických příhod a nehod, o něž ani v Krkonoších patrně není nouze, a které při tom nebrání autorovi, aby svědomitě využil i svých vědomostí geografických a přírodnických: líčení probouzejícího se jara na př. počíná se docela výčtem míst, odkud v tu dobu lze vidět z Čech nádherné panorama krkonošské, k čemuž připojen neméně pečlivý výčet chudé flory, která v tu dobu počíná se probouzet. Přejeme spisku, aby dosáhl svého cíle a vzbudil vskutku u nás, jmenovitě v kruzích zámožných, víc turistických aspirací: je charakteristické, že sice návštěva Krkonoš stoupá rapidně rok od roku, ale že Čech ztrácí se tu přímo v spoustě cizinců, zvláště Němců, takže prý za 3—4 dny neuslyšíte po případě jediného českého slova. — Několik slov předmluvy napsal ke knížce neúnavný propagátor české turistiky krkonošské a sportu lyžařského, řídící učitel štěpanický, Jan Buchar. *P.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Proti odstupům, vyvolaným skrze hnutí »Pryč od Říma«, agitovali kněží a klerikální časopisy podezřením, že odstupující bývají podplácení. Uváděla se přímo okrouhlá cifra padesáti korun, jako cena za lidskou duši. Marné bylo všecko vyvracení. Pomluvy se šířily houževnatě prostřednictvím klerikálního tisku. Přímo jim sice rozumní lidé nevěřili, ale jakási nedůvěra se jimi budila přec. Zfanatisovaní katolíci ovšem stále a rádi mluví o pruských markách, jako se kdysi mluvívalo v analogické souvislosti o ruských rublech. Nic nevadilo, že »St. Bonifatiusverein« přijímá ročně statisíce pruských marek. Ty byly a zůstaly hanou jen pro Gustavadolfský spolek.

Nyní je soudními a úředními akty zjištěno, že na straně podezírajících se provádí to, čemu se potupně říkalo »kupování duší«. Existuje nadace pro »konvertity«, pro evangelíky, kteří přestoupí ke katolické církvi. Správu nadace vede místodržitelství (v Rakousích) a nabízí její požitky veřejným konkursem, a to ne snad takovým, kteří kdykoli, třeba dříve přestoupili, nýbrž v běžném roce, čerstvě, tedy skoro ad hoc.

Tento způsob »kupování duší« jest ovšem jaksi indirektní, ač i tak nápadný dost hlavně tím, že místodržitelství jest jeho dobrovolným nástrojem, a že se vše děje veřejnou vyhláškou, která by za jiných okolností, nebo při jiných osobnostech, mohla býti řaděna mezi trestné činy zákonem zakázaného svádění k odstupu. Kdyby si tuto věc ponechala ve svých rukou církev, byla by méně nápadná. Ale nelze upřít, že v této cestě je kus promyšlené chytrosti k maskování pravé tvářnosti.

Za to případy, soudně zjištěné v Marburgu nad Drávou v procesu proti místnímu děkanovi Gabercovi, spadají už do skutečného a přímého placení za odstupy. Jsou zjištěna jména mladých lidí, z nich někteří řemeslničtí pomocníci bez zaměstnání, tedy v peněžní tísni, jimž bylo při podpisu na prohlášení o přestupu ke katolické církvi hotově zaplaceno s vybídkou, aby hleděli získati jiné. Zprostředkovatel, také jménem zjištěný, náhončí a pomocník děkanův byl také za svou práci honorován asi dvěma sty korun.

* *
*

Že církev staví taktický úspěch nad zásady, když je to v jejím zájmu, toho doklad přinesly noviny z východních Čech: Katolický ženich prohlásil, že nepůjde ke zpovědi, a přes to mu církev povolila a vykonala církevní sňatek, ač dosud vždy důsledně odpírala a uváděla tím mnohé »katolíky« do trapných a směšných rozpaků a do neudržitelného rozporu. Fungující kněz vysvětlil ženichovi, že zpověď má zaručiti, aby snoubenci nebyli ve stavu smrtelného hříchu. A poněvadž »o vás a vaší slečně nevěstě se může s bezpečností předpokládati, že žádného smrtelného hříchu nemáte«, tedy se od požadavku zpovědi upouští. »Osvěta lidu« dodává, že církev se řídí heslem: čert vezmi zásady, jen když to neublíží kapse. Toto rozpoznání však není zcela správné, jistě není úplné.

Jistě nešlo knězi jen, ani především, o štolový poplatek. Šlo o to, aby se předešlo zlem menším zlu většímu, aby se zabránilo pohoršení a zamezil zhoubný příklad. Manželé přece zůstanou spíš a víc pod vlivem církve, a potomstvo jejich bude jí bezpečněji náležeti, zamhouří-li se oko nad požadavkem menším, ale dosáhne-li se tím cíle důležitějšího: církevního uzavření manželství. Je to sic morálka jesuitská, ale platná a chytrá. Ostatně kdo ví, jakého smýšlení byla nevěsta. Je možno, že právě k vůli ní církev povolila. Není přece žádným řídkým zjevem, že proticírkevní muži se spojují s bigotními ženami, atheisté přenechávají výchovu dětí klerikálním ženám a skrze ně kněžím. Neříkáme, že v tomto případě byla situace taková, ale bývá taková. Konečně: co souditi o ženichovi, který menší požadavek, zpověď, odmítne, ale o větší závazek, církevní sňatek, stojí? Manželství by nemělo být počínáno neupřímností!

* *
*

Jak nemístné je podezření, že katolická církev se uzavírá všemu modernímu pokroku, viděti z toho, že se stará o patrona pro nejnovější vymoženost, pro vzduchoplavbu. Opatřila ochránce dopravě automobilové v osobě sv. Christofora, na místo patrona vzduchoplavců jest kandidován svatý prorok Eliáš, jehož ohnivý vůz jako dopravní prostředek do nebe ho činí skutečně vhodným představitelem těch, kteří ovládli a ovládnou vzduch. Loyálně přiznáváme, že takové nápady ovšem nevycházejí od církve oficielně, nýbrž od nějakého pisatele lokálního, ale vlivného listu z temné pevniny Rakouska.

* *
*

Ve Francii jeví se nyní důsledky rozluky a sesvětštění školství právě v boji o školu neobyčejně ostře. Episkopát francouzský vybídl pastýřskými listy katolíky, aby boykotovali světskou, neutrální školu hlavně pro to, že se v ní užívá učebnic církví neschválených, přímo zakázaných.

Rozumí se, že takováto výzva nebude, nemůže býti všeobecně přijata a všude důsledně provedena i katolíky přesvědčenými a horlivými. Jednak není náhrady za státní školy, jednak není myslitelno, aby katolíci pro justament církve zanedbávali vzdělání svých dětí a vydávali se úředním nepříjemnostem. Mnohým rodičům v jistých částech Francie přijde sice zákaz vhod, ale většina neposlechne. Umíněnost církve povede určitě k nové její porážce, jako vedla při provádění některých formálních důsledků zákona rozlukového. Ale Řím patrně soudí, že ve veřejnosti francouzské už nemá co ztratit, kdežto u svých slepých přívržencův může svůj vliv udržet právě jen bezohlednou intransigeancí.

U těch, kterých získat nelze, užívá klerus donucovacích prostředků církevní kázně, dosti ostrých. Na mnohých místech nepřipouštějí kněží žáků z veřejných škol ke zpovědi. Radikální republikáni navrhují odpovídati na to zákazem církevních processí, která jako veřejný výkon mohou a mají podléhati veřejné kontrole bezpečnostní a záviseti na povolení starostů.

Učitelstvo zas chtělo na útoky biskupského listu reagovati hromadnými žalobami pro urážku na cti; ale ukázalo se že by žaloba neměla právního podkladu. Za to žaloba příslušných autorů zakázaných učebnic na náhradu škody proti pařížskému arcibiskupu má vyhlídku na úspěch.

Bezohlednou a nemravnou tvář francouzského klerikalismu odhalil jesuitský projev normandského abbéa v orleanistickém časopisu »Soleil«. Uvažuje o prostředcích obrany proti státu. Že radí nepodrobovat se zákonu, to nikoho nepřekvapí, poněvadž to je stálá a všeobecná praktika církve neuznávat zákonů, které nejsou v duchu a ku prospěchu církve, a principielně i prakticky žádat, aby každý zákon vlastně předem podléhal církevní sankci.

Povážlivější už je druhá rada, podávaná zastřeně, ale více než průhledně formou jesuitské mentální reservace. Nebylo by divu, praví abbé, kdyby katoličtí rodičové, dráždění pokutami a jinými donucovacími prostředky státu, napadli neoblíbeného učitele a pořádně mu natřeli kůži; snad bude i nějaká koule z úkrytu vystřelená odpovědí otce rodiny, odzbrojeného zákonem. Co má dělat otec? Dát se oloupiti o peníze, o svobodu, a při tom nechat kazit duši svých dětí? V tomto postavení puška jest jediným východiskem. Odpovědnost padá na původce školských zákonů. Abbé předesílá, že by ovšem nesouhlasil s takovouto zásadou »oko za oko«, ale z lidského stanoviska prý by takový čin byl zcela pochopitelný. —

Není to jesuitství? Neschvaluje, ale z lidského stanoviska chápe a předem svaluje vinu na původce zákona, když zavinutě radí, aby se katolíci bránili koulí, z úkrytu vystřelenou na učitele, který přece za nic nemůže! Doufáme, že takováto zřejmá rada k násilí nedojde slyšení. Na tolik bezpečně již uspěla laická, necírkevní morálka i v církevních kruzích francouzských, ač slepý fanatism a sklon k násilí je bylí, které se vykořeňuje nejtíže ze všech.

Záminkou k církevnímu zákazu docházky do neutrálních škol jsou učebnice, církví neschválené. Jaké jsou ty učebnice? Opravňují takové odmítavé stanovisko?

Chápeme, že církvi nemůže být lhostejno, jestliže ze všech článků čítanek a ze všech učebnic je vymýtěno slovo Bůh a skoro též náboženství. To je pro moderního člověka schválnost, která neujde výtce malichernosti. Není pro výchovu budoucích pokolení, ani se stanoviska proticírkevního a mimonáboženského, správno, dělati nebo stavěti se a buditi dojem, jako by náboženství nebylo již žádným činitelem, který zasluhuje pozornosti, skoro jako by ani neexistovalo. Touto taktikou se náboženství neodstraní ze světa ani nevyloučí z působnosti ve skutečnosti. Není to ani moderní, poněvadž moderní člověk má mít otevřenou mysl pro všecko a vnímavost pro každý fakt. Náboženství pak je přece skutečností. Jestliže církve proti takovému úmyslnému, ale krátkozrakému zakrývání skutečnosti před očima dětí protestuje, to chápeme, a nevykládáme ve zlé. Jen že církev zase ve svých učebnicích chce buditi dojem, jako by mimo církev nebylo vůbec blaha a života, jako by neexistovala věda a takové zjevy. Mimo to jako u nás, tak i ve Francii, církev katolická falšuje dějiny. Co dělá u nás s dějinami husitství, třicetiletou válkou, Bílou Horou,

protireformací a toleranci, totéž provádí ve Francii s bartolomějskou nocí, ediktem nantesským, Hugenoty, Pannou Orleanskou atd. Tomu může a má veřejná škola čelit, ale nemá upadat do stejného extrému jako církev onou zmíněnou, na druhou stranu přestřelující jednostranností.

Škola zcela laická a neutrální jest ovšem ve Francii pouze otázkou času. Církev jí nezadrží. Beztoho stýskají biskupové, že návštěva soukromých škol katolických je slabá, od národních škol až po university. Pět katolických vysokých škol má prý z celé Francie návštěvu slabší, než jediná katolická universita v Lovani v Belgii (Belgie má 7 millionů katolíků, Francie 38!). I abiturienti katolických středních škol prý raději studují dále na státních universitách, poněvadž jejich absolventi se přirozeně ve veřejném životě uplatní líp než absolventi universit katolických.

Těchto obav ovšem nemusí mít budoucí katolická universita v Solnohradě, poněvadž bude v Rakousku!

Jinak ještě má církev ve Francii stále nesnáze s udržením vlastních posic. Když stát přestal vydržovat duchovní a platit všecky potřeby církevní, musila církev sáhnout ku protestantské svépomoci, k sebevydržování z peněz vlastních členů. O těchto akcích jsme se svého času zmínili. Rozpoznali jsme již tehdy, co se teď potvrzuje, že veliká část katolíků bude se zdráhati přispívati přímo na potřeby své církve. Na politické akce a politické agitace církve bývalo peněz dost. Vysoká šlechta jich dodávala hojnost. Ale na vlastní, prostou, řekněme náboženskou existenci církve není obětavost taková. Někteří biskupové teď odpírají křty a pohřby těm údům církve, kteří se vymykají povinnosti sebezdaňování v její prospěch.

Těžko jest ovšem držeti církev, která si sama své opory podráží. V některých diecésích se utvořily spolky, které si braly na starost finanční stránku církve, a skutečně sebraly tolik peněz, že všichni kněží dostávali své dřívější služné na sou, jen přídavek biskupům byl o nějaký tisíc franků snížen. Spolky tyto měly souhlas a podporu biskupů, ale nedošly schválení papežského. I v tom jsme rozpoznali správně situaci budoucnosti, když jsme hádali, proč se kurie postavila nesmiřitelně odmítavě proti kultickým sdružením, jež rozlukový zákon dovoloval: hierarchická církev nechce připustiti činné účasti laiků, poněvadž by s ní ruku v ruce nevyhnutelně šel rostoucí vliv laiků na správu církve, kontrola jejího hospodářství, jakási demokratisace církve. Katolická církev celou svou podstatou nesnese přítomnosti laiků jinak, než jako mlčících, trpných mass k vyplnění místa.

Stát vychází církvi v celku velice vstříc. Každé tvrzení opaku je tendenční. Na příklad sněmovna přijala zákon, navržený poslancem Renaultem, aby všecky budovy, které před r. 1906 náležely církvi, ať místnímu sboru nebo celku, byly osvobozeny od daní. Církev se totiž zdráhala platiti z budov předpisovanou daň, ač náboženské společnosti, ustavené podle rozlukového zákona, musily ji platit. Jest ovšem záhadou, jak bude tato povolnost účinkovati na veřejnou mravnost a právní bezpečnost: společnosti, která se výslovně vzpírá zákonům, přiznávají se tím výhody na úkor těch, kteří se zákonu podrobují. To vypadá jako výchova a podpora trpné vzpoury.

*

Červánky církevní svobody náboženské rovnoprávnosti v Rusku nepostoupily v jasný den. Nebylo mnoho, co slibovala předloha zákona v dumě (rozebrali jsme ji podrobněji v čísle říjnovém), nebylo to rozhodně daleko všecko, čeho by potřebovalo a vyžadovalo zdraví duševního rozvoje v Rusku, ale ani to málo se nemá uskutečniti. Vláda právě odvolala předlohu celou, neuskuteční se z ní aspoň teď ani to, co již došlo souhlasu v pracovní komisi všech stran. Moc nejsvětějšího synodu jest patrně stále ještě větší, než se tuší. Pokrokovým lidem potrvá dlouho ještě tichá práce přípravná, než náraz nových myšlenek sesílí tak, aby zbořil hrady předsudků. +

6. prosince 1909.

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Program ženského hnutí. — Dívčí oddělení obchodní akademie. — K reformě občanského zákoníka. — Dozorčí úřednice policejní. — Sociální pojištění prostitutek.

Ženské hnutí nám ukazuje trojí snahy: Sebevzdělání, výchovu žen i mužů, práci pro ženu, dítě, společnost.

Sebevzdělání má snahu k rovnosti, to znamená rozvinutí schopností, sil a uplatnění osobnosti. Žen tak vyspělých, aby sebevýchovou rovnaly se muži ve veřejném životě, není mnoho. Pro ty ovšem ženská otázka již neplatí. Ale jsou tisíce žen, méně vyspělých, hůře postavených, pro něž ženská otázka rozřešena není. Pro ty je nutna výchova. To je práce vzdělávací. Uplatnění žen k rovnosti občanské, k zvýšení úrovně kulturní, životnosti národní, to jsou boje o rovnoprávnost a rovnocennost s muži. Jeví se to ve spolcích ženských, sdruženích stavovských i politických, projevují to snahy o školství a uplatnění žen ve veřejném životě. K tomu druží se práce pro ženy, pro ty milliony žen, které si svou otázku nedovedou a nemohou rozřešit samy. Ta práce spočívá v oné sociální činnosti, která pozvedá sociální postavení, právní stav, hospodářské osamostatnění, mravní úroveň mass žen, těch průměrných, rovnajících se průměrným mužům. K tomu přistupuje ochrana žen jako sociální povinnost. Ochrana dělnic, matek, dětí péčí zákonodárnou, pomoc ženám, dětem, chorým péčí chudinskou v obcích. Musíme mít jasno, že ženské hnutí domáhá se sice rovnoprávnosti a rovnocennosti, ale provedená rovnoprávnost není ještě úplnou rovností pro ženu, která má větší břímě nežli muž svým mateřstvím. Proto je nutno budit pochopení, že mateřství a hospodyňství provdané ženy je také sociální činností, a že doba mateřství dělnice neb svobodné matky je dobou ušlého výdělku a musí být hrazena jiným sociálním příjmem, pojištěním. A konečně ani mateřství, ani hospodyňství nesmí být ženě uloženo proti její vůli. K tomu směřuje zákonodárství sociální, reformy občanského i trestního zákonníka, zejména práva man-

želského, rodinného a reformní snahy o zařízení domácnosti. To je rámec programu, který musí naplnit i ženy i muži vzájemnou součinností.

Plněním třetího bodu — sociální povinnosti, a nepuštěním se zřetele druhého bodu — boje za práva, dojdou teprve ženy k cíli — k rozvinutí ocenění a uplatnění ženy. Boj je nutný, ale vedle bojovnic musí stát pracovnice. Třetí bod programu, to jsou cesty, po kterých musí jíti ženy, aby došly k právům. To nám ukazuje život. Uvědomíme-li si, že sociální péče není dobročinností, ale prací veřejnou, povinnou, zodpovědnou, ku které zavazuje každého občana jeho postavení v zemi a v obci, a že k práci této samospráva otvírá ženám přístup, pochopíme, že ženy uchopením se této práce nabudou vlivu, tím mocnějšího, čím znatelněji ukáží, že práci konají lépe, než muž ji dosud konal. A nabudou-li vlivu, dojdou i k právům v obci i v zemi, jako došly v Americe, Anglii a docházejí v Německu i jinde. Aby těmto úkolům ženy mohly dostát zodpovědně a plně, musí být náležitě vyzbrojeny theoreticky i prakticky. Právě po této stránce jsme nejhůře opatřeni. Stát i obce začínají chápat své povinnosti ke všemu občanstvu, zřizují různé ústavy zdravotní, chudinské, školské, ale po většině dávají je do rukou řeholnic na přímou potupu žen ostatních. K těmto úkolům potřebujeme síly inteligentní, odborně vycvičené, od pěstounky až k správkyni a inspektorce, ženy lépe kvalifikované, než jsou jeptišky, a tedy prvním úkolem třetí části programu měla by být snaha o vytvoření ústavu pro nutné vzdělání žen k práci sociální.

*

Dívčí oddělení obchodní akademie trvá čtvrtý rok. V roce 1906 byla schválena správním výborem učebná osnova a přikročeno ihned k uskutečnění.

Za podklad osnovy vzata jest osnova čtyřtřídních obchodních akademií — dle podmínky ministerstva —, učiněny však změny v rozdělení předmětů učebních a v počtu hodin, jednotlivým předmětům věnovaných, čímž bylo dosaženo, že v žádném ročníku počet učebných hodin v týdnu nepřesahuje 32. Není tedy třeba obávati se, že by dívky byly učením přetěžovány a tím zdržovány ve svém tělesném vývoji. Pro posluchače navrženy jsou podobné úlevy. Co se tkne jednotlivých předmětů, jsou změny v počtech, dějepise, zeměpise, neboť dívčí ústav nemusí odpovídat požadavkům ústavu, který opravňuje k vojenské službě jednoroční. Stejná zůstává obchodní nauka. Mimo to zavedena je pro IV. ročník dobrověda, pozůstávající z mravovědy a zdravovědy. Poslední přednáší MUDr. Anna Honzáková.

Dobrověda obsahuje dle osnovy: Všeobecný výklad z oboru zdravotnictví. Historický přehled základních pojmů jednotlivých národů na mravnost až do nejnovější doby. Dobro a zlo, povinnost a svědomí, egoism a altruism, ctnost a štěstí, svoboda vůle. O ctnostech a povinnostech vůbec i zvláště. O posilňování vůle a ovládání vášní. Síla vůle, blahovůle a soustrast, pravdivost, láska k bližnímu, spravedlnost a jejich projevování. Protivy jich. Život společenský, poměr manželů k sobě, rodičů a dětí, formy manželství s vytčením předností monogamie, o mravnosti pohlavní. Vý-

znam života společenského, veřejného mínění, přátelství. Pojem společnosti v užším slova smyslu a význam její pro vývoj jednotlivce.

Není na ústavě sice zavedena koedukace, jak ji žádá moderní hnutí, ba dívčí oddělení umístěno je v síních sousední spojené budovy, ale i tak je přece samo o sobě pokrokem. »Že zřízení dívčího oddělení odpovídalo skutečné potřebě, o tom svědčí« — jak čteme ve zprávě z r. 1907 — »že na pouhé předběžné oznámení o jeho otevření přihlásila se celá řada dívek z nejlepších rodin a s nejlepší školní přípravou, tak že lze očekávati, že dívčí oddělení bude znamenati ve vývoji ústavu pokrok následkem zdravé soutěže mezi žactvem obého pohlaví.«

Z dívčího oddělení obchodní akademie vyjde letošním rokem 42 děvčat s vyšším obchodním vzděláním do praxe. Celkový prospěch vyznačen je takto: 8 výborných, 18 chvalitebných, 14 dobrých, 1 dostatečná. Posluchačky vynikají velikou pílí v komerčních předmětech, osvojují si je velmi dobře, jen je třeba delšího a podrobnějšího výkladu než u hochů. Pracují bezvadně, zejména v korrespondenci, v konceptu. V druhém běhu budou pozváni zástupci bank, aby si prohlédli práce posluchaček ve cvičném kontoru. Celkem je mezi řediteli bank pro posluchačky příznivá nálada. Ústav jest přesvědčen, že všechny absolventky, jež budou místa hledati, je také obdrží.

*

Právní postavení ženy v manželství zlepšeno je ve Švýcarsku novým občanským zákoníkem. Ženě připadá — dle něho — třetina majetku, získaného v době manželství, ať byla pomocnicí mužovou v živnosti, obchodě neb se zabývala jen domácností. Zákoník má i lepší ustanovení v právu dědickém. Vdově připadá vedle rodičů polovina pozůstalosti, ale i doživotní používání užitku, plynoucího z druhé poloviny. Je to malý krok, ale přece jen positivní výsledek hnutí ženského. Jeví se v tom do jisté míry socialisování názoru na práci ženy v domácnosti, která byla dosud podceňována v nynější formě manželství. Zůstává ovšem i pak otázka, zda třetinou je dostatečně oceněna práce a šetrnost ženy v domácnosti, neb dokonce pomocnice mužovy v jeho zaměstnání, zejména ženy rolnické. Přes to ceníme si zásadní toto uznání práce ženské zákonem i tehdy, není-li samostatně výdělečně činnou. Švýcarský zákonodárce tím předešel naše požadavky a ukazuje nám cestu k jejich doplnění.

U nás je platna zásada rozděleného majetku obou manželů. Každý z nich podrží své předešlé majetkové právo, avšak muži přísluší právo, majetek ženy spravovati a užívati, aniž by byl povinen skládati účty ze své správy, pakli žena nečiní námitek. Taktéž na to, čeho každý získá samostatně za trvání manželství, nemá druhý nárok, vyjma věno, které připadá muži. Avšak na to, co získá se společnou činností, k čemu žena přispěje přímo svou prací neb i jen co ušetří svou spořivostí, nemá nároku, leda jen podílem, jak ho stanoví právo dědické. Při tom může muž odepříti ženě svého svolení ku samostatnému výdělku, žena však povinna je v domácnosti i při jeho výdělku dle sil mu být nápomocna.

Když vláda odhodlala se zříditi komisi pro reformu občanského zákoníka, podal »Ústřední spolek českých žen« (prostřednictvím ministra

rytíře Randy) návrh, který spolupracoval JUDr. V. Bouček. Návrh ponechával v platnosti nynější systém rozděleného vlastnictví, modifikovaný systémem dotálním, žádal pouze úpravu v tom směru, aby zajištění věna bylo obligatorní, nejenom při nezletilých. Manželka, přinášející muži věno, nemá sice nabýti postavení veřejného společníka obchodního, avšak zasluhuje ochrany před mužem nerozvážným a marnotratným, a to intensivnější než dosud. Dále budiž zákonný podíl dědický pozůstalého manžela stanoven takto: zůstaly-li děti, buď vyměřen na stejný podíl s nimi, zůstali-li ascendenti, na polovinu pozůstalosti, ve všech ostatních případech všechna pozůstalost.

Německý spolek »Allgemeiner österreichischer Frauenverein«, který své návrhy podal přímo komisi, zabývá se otázkou majetkového práva v případu rozvodu. V právu dědickém přijímá ustanovení německého zákoníka, dle něhož pozůstalý manžel je vedle dětí zákonným dědicem jedné čtvrtiny, vedle rodičů poloviny dědictví. Všechny návrhy žádají naprostou rovnost obou manželů.

Vládní návrh v tomto směru vyhověl požadavkům doby a stanoví: Jsou-li děti neb jejich potomci, dostane pozůstalý manžel čtvrtinu jmění bez omezení, kdežto dle nynějšího stavu měl pouze užívání. Jsou-li jiní příbuzní, dostane polovinu, není-li dědiců, pak celou pozůstalost.

*

Dozorčí úřednice policejní (Fürsorgedame) ustanovena byla při policejním úřadě v Berlíně. Honorována je z části státem, z části »Ústředním spolkem pro ochranu mládeže« (Zentrale für Jugendfürsorge).

Úkolem úřednice jest: zjišťovat životní okolnosti mladistvých provinilců, kde je možnost nápravy, nebo pomoci pečovat o sprostředkování. Za tím účelem je ve spojení se všemi příslušnými ústavy a prostředkuje jim navzájem policejní pomoc. Musí se zdržovat v určité hodiny denní v pracovně policejního úřadu, dává si předváděti zatčené osoby, zkoumá, kde je nutná pomoc, kde možná záchrana. Vede spisy, týkající se zatčených, a přiděluje je patřičným oborům služby a ústavům. Přijímá navzájem jejich zprávy, spadající v obor její péče.

Ze zprávy za jeden měsíc této činnosti vyjímáme: V červnu poskytla rady a pomoci ve 148 případech. Bylo předvedeno 70 zatčených mladistvých provinilců a 1 žena s dítětem. V 28 případech bylo třeba umístit uprchlé chovance neb zpustlé dívky v různých ústavech. V ostatních případech zjednána náprava sprostředkováním práce, účednických míst, smířením s rodiči. Od správy věznice dodáno bylo k zpracování 45 případů. V 32 případech jednalo se o to, aby děti, označené za žebravé, toulavé, zlodějské, ochráněny byly před zkázou a opatřeny v ústavech výchovných. Polepšovna byla jen v jednom případě doporučena. Radu vyžádalo si 31 zástupců spolků neb úředníků, hovornu navštívilo 63 osob.

Naše »Zemská komise pro ochranu mládeže« měla by vděčný úkol zříditi podobný úřad, aby děti toulavé a žebravé, které se bez pomoci neb zakročení ze strážnic vracejí rodičům neb pěstounům, neb děti, které ještě tu a tam se licitují v domovských obcích, byly před tělesnou i duševní

zkázou ochraňovány včasným a vhodným opatřením. Ve Vídni je o to péči spolku »Pestalozzi« postaráno t. zv. policejními asistentkami.

*

O sociálním pojištění a prostituci v Rakousku uvažuje Dr. Paul Kompert v červencovém čísle časopisu »Sexualprobleme«. Dle znění návrhu zákona o sociálním pojištění měly by býti pojištěním povinny i prostitutky v nevěstincích se nalézající, jakožto služebně zaměstnané osoby oproti majiteli nevěstince. Autor vychází z názoru, že pohlavní abstinence je škodlivá, že prostituce je živnost, že prostitutka koná státu důležité služby tím, že ochrání mnohé od nemocí, zvrhlostí, bláznců, káznic. Vzhledem k dnešním názorům na prostitutky by se zatím doporučovalo, aby stát zřídil zvláštní nemocenské a invalidní pojišťovny pro prostitutky mimo rámec všeobecného pojišťovacího zákona. Neboť není v jiném povolání většího nebezpečí professionálního onemocnění, nežli právě při tomto zaměstnání. I samostatné prostitutky by měly být povinny pojištěním.

Časopis »Zdraví lidu« v č. 7. t. r. k tomu dodává, že s tím spojeny jsou mnohé obtíže. Bylo by však jen v zájmu lidstva, aby nevěstky byly podrobeny nucenému léčení. Řádné nemocenské pojištění by nebylo posledním mezi mnohými profylakčními prostředky. Tím ovšem zastává stanovisko kasernování a reglementování prostitutek.

Mezi pokrokovými lidmi je názor o existenci nevěstinců již ustálen a uznává se, že neřest nesmí být zákonem podporována. To by se dělo, kdyby stav prostitutek byl upevněn státním pojištěním, stejně jako se to děje reglementací, o jejíž odstranění usilujeme. *O. S.*

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Obstrukce v příkaznosti.

Jako ministři bývají dáváni do příkaznosti, byla 18. prosince m. r. do příkaznosti dána obstrukční taktika ve vídeňském parlamentě. A skoro přísně dle předepsaných formalit: ministrům píše se v propouštěcích listech ». . . a vyhražuji si opětné použití vašich služeb«. a do zákona o změně jednacího řádu rakouské sněmovny poslanecké, jak onoho dne, dle návrhu poslanců Kreka a dra. Kramáře, byl schválen, vřaděno ustanovení, že, nebude-li jednací řád během jednoho roku definitivně změněn, starý řád vejde opět v platnost. Nebyla tedy obstrukce jako opotřebovaná a nepotřebná dána na trvalý odpočinek, nýbrž jaksi do příkaznosti, poslána na dovolenou.

Jak k této změně došlo, je jistě všeobecně známo. Návrh Krek-Kramářův byl přijat za okolností tak mimořádných a neobyčejných, že se na podobný případ nepamatují ani oni tak často citovaní »nejstarší lidé«. Ba, ti 18. prosince počínali už věřiti v zázraky! Uprostřed nejprudší obstrukce většiny Slovanské jednoty usneseno, aby obstrukce byla z parlamentárních taktik na rok vyloučena a usneseno tak na návrh stran obstrukčních, na návrh Slovanské jednoty, na návrh dra. Kramáře, který s obstrukční taktikou chtěl zahájiti (a de facto zahájil) podzimní zasedání říšské rady! Zkrátka: div. Poslední obstrukce byla zahájena co nejsilnější prostředek proti kabinetu barona Bienertha, když všecko tehdejší jednání a vyrovnávání zůstávalo stále bez účinku, když ministrpresident se stále ještě zpěčoval podati s nynějším kabinetem demisi. Podány pilné návrhy, aby zamezilo se druhé čtení o státních nezbytnostech, o zmocňovacím zákoně obchodněpolitickém a o rozpočtovém provisoriu. Německé strany, Poláci a sociální demokraté v prudkém odporu proti obstrukci, která na konci roku vésti musila buď k stavu bez zákonného schválení rozpočtu a vybírání daní (»ex lex«), anebo k § 14., odhodlali se k společnému pokusu obstrukci zdolati vyhladověním. Byl to ovšem pokus, o jehož beznadějnosti ti, kteří se k němu odhodlali, byli předem přesvědčeni. Za stá-

vajících poměrů, za platnosti jednacího řádu je přímo vyloučeno zdolati obstrukci sta poslanců vůbec. To věděli »zdolavatelé« všickni a dobře. Ale našli si pro svůj postup formulku (a to v Rakousku v každém případě je hlavní věcí): musil být před vším obyvatelstvem proveden důkaz, že většina parlamentu chtěla zachrániti lidový parlament před úhonou obstrukce, že chtěla, pokud síly stačí, zachovati parlamentarism. Mělo se dokázati, že se před obstrukcí nekapituluje a argumentovalo se hlavně tím, že, když baron Bienerth v červenci minulého roku při podání pilných návrhů skupin Udržal-Šusteršič, ze všech stran mu vytýkáno, že před obstrukcí prostě utekl, aniž by se byl pokusil obstrukci zažehnat anebo zdolat. Dokazováno dokonce, že barona Bienertha vedly tenkráte nekalé úmysly protiparlamentární. Proto majorita sněmovny tentokráte cítila povinnost podniknouti zdolávací pokus sama, třeba že napřed věděla, že pokus selže. Usneseno tedy, že pilné návrhy české a slovinské mají být projednány v jedné schůzi, a skutečně ona památná schůze trvala tři dny a tři noci. Obstrukce technická prováděna hlavně českými agrárníky, z nichž někteří měli v parlamentě víc než 14hodinné řeči o nezajímavých a neakutálných předmětech. Tak to mělo jíti od 15. až do 22. prosince. Dva dny před štědrým večerem schůze měla být skončena. A efekt: obstrukce byla by zůstala nezdolána, zmocňovací zákon a rozpočtové provisorium vyhlášeno nařízením celého ministerstva na základě článku 14., ale důkaz, že majorita parlamentu vykonala vše, co mohla, byl by býval proveden. Mezi jednáním o pátem pilném návrhu podali dr. Krek a dr. Kramář jménem Slovanské jednoty návrh na změnu jednacího řádu. Nebyla navrhována změna organická, nýbrž více osobní: moc presidenta sněmovny valně zvýšena, jemu dána možnost, aby obstrukci zdolal. Návrhu tomuto postoupeno místo v řadě 60 podaných pilných návrhů, všecky strany sešly se na rychlo k poradám, jaké stanovisko dlužno k návrhu obou obstrukčníků ze Slovanské jednoty zaujmouti, a než se kdo vzpamatoval, byl návrh dán na denní pořádek a po ne celodenní poradě v sobotu 18. prosince pozdě po půlnoci přijat.

S počátku návrh dra. Kramáře nebrán vlastně vážně, už proto ne, poněvadž při přísném výkladu platného jednacího řádu tento pilným návrhem se měnit nedá. Mělo se namnoze za to, že to je pilný návrh, jakých se v obstrukci podává mnoho jiných, o nichž se pak před prázdnými lavicemi mluví, a které pak, právě že jsou to návrhy obstrukční, se zamítají. Kousek obstrukce méně, nic víc. Také vláda tak soudila a barona Bienertha návrh Slovanské jednoty pranic s po-

čátku nezajímal. Až když byl se strany sociálně demokratické a křesťansko sociální a na konec od Poláků na důležitost návrhu upozorněn. Bylo mu řečeno: buď dr. Kramář to myslí se zdoláním obstrukce vážně, a pak musí být použito té příležitosti ke změně nedostačujícího jednacího řádu, aby dávný sen všech stran »pořádku« mohl být splněn, nebo je to jen nahodilý pilný návrh tuctový, vážně nemyšlený, a pak dlužno vzíti dra. Kramáře za slovo, použiti smýšlení v parlamentě. Jen tak zvaní pokrokoví Němci, na popud německých poslanců z Čech, postavili se příkře proti návrhu; oni, kteří nejvíce volali po zdolání obstrukce, postaveni před možnost ji zdolati, chtěli ji z důvodů víc než sobeckých zachovati — pro sebe. Ale věc byla rozhodně neobyčejně bystře nastrojena právě na tyto přátele-nepřátele obstrukce. Obstrukčníci v aktivitě, majorita Slovanské jednoty, vzdávali se slavnostně obstrukce, házeli tuto zbraň alespoň na rok do vody: Němcům zbyla jen volba: hlasovati s sebou, zříci se stejně obstrukční taktiky, anebo myslí-li ten svůj odpor vážně, musili projednání návrhu dra Kramáře znemožniti — — obstrukcí!! Bylo jim post festum docela přesvědčivě dokázáno, že tak učiniti mohli. Jen chtít —

Nechtěli, ačkoliv se nedá ani dost málo pochybovati, že by Němci se byli do boje i obstrukčního pustili, kdyby rozhodnutí takové bylo záviselo jen na Němcích z Čech. Ale Němci mimočeští, zejména alpští, litovali spíš, že nemohou jíti se svými křesťanskosociálními přáteli ze souručenství pro návrh Kramářův, a proto Němcům z Čech jako nejkrajnější koncese přiznáno, že pokrokoví a rozumí se radikální poslanci němečtí postaví se proti změně, ale jen hlasováním. Jen aby se neřeklo, posl. Weidenhoffer použil debaty o návrhu Kramářově k plané demonstraci, učiniv návrh, aby při této vhodné příležitosti němčina byla prohlášena jazykem parlamentu. Návrh byl ovšem zamítnut. Bylo při této příležitosti možno pozorovati, jak na německé straně jsou nasyceni českoněmeckým sporem, a jak klidnější část Němců i mimo tábor křesťanskosociální v hloubi srdce svého je šťastna, že alespoň na rok bude parlament ušetřen pustých dnů a večerů, snad i nocí obstrukčních. A bylo možno pozorovati dále, jak nepoliticky si vedl a vede nynější pan ministerský předseda, že nechtěl nebo nedovedl tohoto smýšlení na německých lavicích použiti pro rozumnou politiku střední linie, která by, opatrně a věcně jsouc vedena, musila ve sporech českoněmeckých přivoditi zlepšení. Jak málo baron Bienerth takových momentů postřehnouti a využiti dovedl, vysvítá právě už z toho, že se s počátku zdráhal podporovati akci dra Kreka a dra. Kramáře.

Návrh na změnu jednacího řádu tedy konečně byl přijat, 86hodinová schůze skončena, a parlament dva dny před štědrým večerem schválil ještě celou řadu pilných předloh sociálněpolitických, a ovšem i rozpočtové provisorium a zmocňovací zákon. — Je přirozeno, že reforma, za takových okolností provedená, i na české straně potkala se s posouzením ne zcela jednotným. Obratnost taktiky bez odporu této akci musí býti přiznána, obratnost až překvapující, a už snad proto úspěšná. Že změna jednacího řádu bez předchozího dorozumění v parlamentě po stránce národnostní a politické nebývala vždy po chuti českým stranám — vlastně mladočeské, v starém parlamentě —, nedá se upřít. Stejně nelze přehlédnouti, že nyní platná reforma tím, že veškerá moc podle ní pochází z presidentské tribuny, v lidovém parlamentě není zrovna přecpána duchem pokrokovým, že je trochu reakcionářská, silně policajtská. O tom všem nemůže být sporu — a není. Proti této stránce Kramářovy reformy se z jejích protivníků u nás nikdo neobrací. A že se neobrací nikdo v parlamentě, pochopí každý, kdo prodělal různé formy obstrukce až po troubení poslance Lysého.

U nás je pouze spor o to, zda návrh Krek-Kramářův byl činem politicky vhodným a nám prospěšným. Po té stránce pak dr. Kramář soužen českými radikály všech odstínů, prohlášen za zrádce českého národa a odsouzen přímo k politické smrti. Polemika s našimi radikály je ovšem nesnadná, hlavně však neplodná.

My jsme své námitky proti obsahu reformy vyslovili, řekli, co se nám na ní nelíbí, čeho bychom si byli přáli, a proto o celé akci souditi můžeme mnohem klidněji, nehledě ani k tomu, že zrádcování není naší methodou.

Kdo chce parlament, kdo chce parlamentarism, ten s obavou a odporem zároveň pohlížel na to, co se ve vídeňském parlamentě po více než dvanáct let děje. Německá obstrukce proti Badenimu, a zejména její vítězství, zranilo parlamentarism v Rakousku přímo na kořeni. Červ obstrukce zřal tyto kořeny tak důkladně a vytrvale: pravá phylloxera vastatrix. Ani zavedení všeobecného hlasovacího práva, postavení parlamentu na daleko širší základy už nepomohlo. To už nebyl parlament, zákonodárný sbor, to bylo něco docela jiného. Vážnější poslanci, kteří vedle poslancování měli seriosnější povolání, už si pomalu zoufali, zanedbávali parlament, spatřujíce ve svědomitém vykonávání poslanecké povinnosti a navštěvování schůzí zbytečné utrácení času. Návrh Kramářův znamená pokus, parlament a parlamentarism obroditi, a proto musí být vítán, dvakrát vítán těmi, kteří

odsuzovali parlament bývalý a chtěli parlament všeobecného práva hlasovacího, parlament lidový. To je, po našem mínění, nejprostší stanovisko k návrhu Kramářovu, jistě však nejjasnější. A trváme nejsprávnější.

Avšak — a to je, pro nás, předpokladem souhlasu s reformou — dělný parlament, čili prostě parlament v pravém toho slova smyslu, ukládá jiné povinnosti a vyžaduje opak obstrukce: positivní práci. Obstrukce je pro dobu jednoho roku jistě ztížena, ale není vyloučena a znemožněna v případě, že by se této taktiky chopily velké strany, zastupující celý národ, zkrátka obstrukce stává se nyní tím, čím býti má, zbraní nejkrajnější, pro případ, že by bylo potřebí zoufalého boje proti vládě nebo proti nahodilé nějaké majoritě. Je-li pravda vše to, co nyní v posledních měsících bylo tvrzeno, že totiž vláda protislovanská ani protičeská v parlamentě není možnou, a dle mínění našeho je to pravda, a jelikož majorita parlametu, třeba že nepatrná, je slovanská — slovanské strany by vlastně tak lehce důvodů k obstrukci neměly! A už tím odpadá jeden z argumentů oposice radikální proti akci dra Kramáře, je-li vážně míněna, a ne jen agitačně. Ale právě z důvodů, které nás nutí schvalovati reformu, nepřejeme si, aby k obstrukci sáhli i jiní, ani ne Němci, a proto předpokladem úspěšnosti reformy jednacího řádu je pro nás dorozumění s Němci, alespoň částečné, alespoň takový klid zbraní, který by připustil, aby se o různých sporných otázkách boje českoněmeckého jak na sněmu českém tak i na říšské radě klidně mohlo jednat, aniž by jednotlivé fáse tohoto jednání byly zužitkovány k štvaní a demagogii. Jen když se podaří docíliti, za nejčestnějších podmínek pro obě strany, jistá dohoda s Němci, reforma jednacího řádu se osvědčí a osvědčí se také, a snad zejména pro nás. Reformou jednacího řádu změnily se podstatně poměry stran na říšské radě, a změnily se zejména na straně slovanské. Je známo, že Poláci mohli jen proto zůstávat po straně Němců, poněvadž jim byly různé české obstrukce — snad vítanou — záminkou. Při tradicionální vládní politice polské delegace, která má prostě vůdčí zásadu odnést z Vídně a přinést do Haliče, co se odnést a přinésti dá, měl konservativní polský klub v Haliči výmluvu pro politiku německo-polské politiky v parlamentě, třeba v zemi samé proti Němcům je značný odpor. Strany české samy se nyní obstrukce vzdaly a pro polský klub není více důvodů, odmítati přirozené spojence své v poslancích českých. Protiněmecké hnutí v Haliči je silné už dost, než aby strpělo dosavadní politiku kola polského v nových poměrech, a zejména v otázkách národních a politických. Máme tudíž v polském

klubu přirozeného spojence a tím nestává více protičeské majority v parlamentě. Této situaci ovšem musí přizpůsobiti se v první řadě vláda, a není pochybnosti, že tak učiní co nejdříve, už proto, aby se udržela. Ale pro naše politické i národní zájmy, pro celý parlamentarism a ústavnost v Rakousku mohla by nastat považlivá situace, horší všech dosavadních, kdyby se nepodařilo docíliti s Němci jistého přímění. V parlamentě není pro nás příčiny k strachu. Neměli jsme strach ani tenkrát, když se jednalo o to, projednávati předlohy Bienerthovy ve výboru, poněvadž jsme nevěřili, že by se Poláci byli kdy odhodlali v národnostních otázkách rozhodnouti proti nám a s Němci. Nyní se takových strašáků bojíme ještě méně. Není to tedy nějaký strach před Němci, mluvíme-li pro nějaké příměří, nýbrž naopak právě nyní si takové jednání s Němci přejeme, když jsme silni dost, abychom se v parlamentě, čistě parlamentním bojem, hlasováním, ubránili proti nějakým nebezpečným snahám. V boji parlamentu proti české obstrukci byli jsme rozhodně slabšími my. Důkazy jsou po ruce. Na kolbišti čistě parlamentárním spravedlivá věc naše musí zvítězit.

A ještě něco: dosavad bylo snadno poslancovat. Poslancování vrcholilo v podávání interpelací, pilných návrhů a nekonečném mluvení, v křiku, pískání a troubení. To přestává, alespoň prozatím. Teď nastává práce, svědomitá, uvědomělá a zodpovědná. Teď také musí být vedení podle toho. Dosud zněla otázka prostě: obstruovat anebo neobstruovat, tlouci na pulty anebo troubit. Ta taktika se neosvědčila, to je nejlépe vidět z přemetu dra. Kramáře z nejprudší obstrukce do reformní akce, z dneška na zítřek. Tato taktika přes noc zastarala, je dána prostě do příkaznosti.

S novým jednacím řádem přijde nová situace, nová vláda, a tudíž i nová taktika. To znamená pro české strany problém, problém velice nesnadný. A přec musí být rozluštěn, než se říšská rada opět v únoru sejde. *Č.*

15. ledna 1910.

Dostojevskij.[1]

Napsal O. J. Bierbaum.

Velikost Dostojevského dotkla se mne poprvé, když jsem byl velmi mlád a nezralý; čekaly mě ještě tři třídy gymnasijní, až do zvláštní zkoušky dospělosti, která v Německu otevírá brány university. Četl jsem tehdy tolik, že se nyní smím jakýmsi právem osvoboditi od čtení. A četl jsem, ne-li s plným porozuměním, tedy jistě s dobrým instinktem: skoro jen knihy, které mi otevíraly svět, v němž pro mě zářily mety, a jen knihy osobitého rázu uměleckého. Přes to mnoho z toho pro mě zapadlo a sotva utkvělo v paměti. Avšak Dostojevskij mi zůstal a čím více jsem přestával přiznávati moderním umělcům velikost (což jsem po mladickém způsobu ukvapeně činíval, kdykoliv na mě jejich umění sympaticky působilo a stupňovalo mou radost ze života), tím více cítil jsem: tento jest vskutku veliký, ačkoliv mi není ve skutečnosti sympatický a mne spíše tísní, než povznáší. Vím to nyní: jest více než jedním vrcholem, jest pohořím. A všecky moderní vrcholy, mimo jeden jediný, dosahují sotva poloviční výše středního pásma jeho; jeden však, jenž přečnívá vrchol jeho, Nietzsche, působí vedle jeho nesmírného massivu rostlé skály skoro tísnivě jako umělý výtvor: jako něco sestrojeného vedle něčeho elementárního.

Tento obraz (jest toliko obrazem a nechce býti jako nic jiného pojímán) nevyslovuje přirovnání hodnot, nýbrž dojem, jaký mám ze sousedství obou veličin jedině skutečných, které se objevily v moderní literatuře po Goethovi a Byronovi. Snad jest Nietzsche přejemnělým koncem a Dostojevskij ohromným začátkem; onen koncem kultury západní-evropské, založené na antice, tento začátkem kultury východní-ruské, jež pochází z Byzance. Umělé živly ve zjevu

[1] Článek německého belletristy Otty Julia Bierbauma jest zajímavý nejen úsudky o Dostojevském a slovanských ideálech, nýbrž hlavně německým hlediskem autorovým. Pozn. překl.

Nietzschově dávají vzniknouti tomuto pocitu tesknému, ano tragickému; a tísnivá pádnost, s jakou před nás předstupuje slovanský Byzantinec Dostojevskij jako mluvčí nesmírného davu prakřesťanských barbarů, davu, který se zdá nejasně chaotickým, zhušťuje dojem v mlhavou úzkost. Avšak to jest otázkou kulturních a národních sil, jejichž výrazem oba jsou. Nietzsche-Zarathustra může také býti skutečně tím, čím se cítil: jitřními červánky. A pak by Dostojevského lux ex oriente mělo pro nás jen význam vzdáleného divadla: posledního jasu večerního z Byzance nad mlhami slovanskými. Každý dobrý Evropan (ve smyslu Nietzschově) jistě si toho co nejvroucněji přeje a doufá v to. Naše láska nemůže býti nikterak na straně Dostojevského, jehož ideály nemají nic společného s našimi. Avšak nemůžeme lépe dokázati sebejistou sílu svých pudů kulturních, pocházejících z Hellady a Říma, než tím, že je klidně vydáme východnímu vichru a ukážeme, že mu odolají; tak, že můžem jako divadlem kochati se s netajeným podivem na elementárních silách ruského genia, nádherně rozpoutaných.

Vydání všech spisů Dostojevského (nejen básnických) v dobrých překladech německých, které právě vzorně pořizuje nakladatelství R. Pipera a spol., mám tudíž vůbec za jeden z nejzásluhnějších podniků, za něž poslední dobou vděčíme německému trhu obchodnímu. Kdo má kulturní svědomí evropské, musí se vynasnažiti, aby se seznámil s Dostojevským, a to s Dostojevským celým, neboť ten jest, i když dílo jeho není bez rozporů, mohutným celkem jednotným, jehož skutečnou podstatu plně postihne jen ten, kdo si jej osvojí v celém rozsahu jeho. Slova světová literatura, poprvé vysloveného Goethem, a to ve smyslu německého požadavku kulturního, nesmí nikdo s rozvahou užívati, kdo vedle velikánů rázu klassického z čistých uměleckých dob národů nezná také tohoto v pravdě velikého ducha moderního, který jako oni skutečně znamená svět. Tento svět není naším světem, ano v jádru stojí nepřátelsky proti němu a ohrožuje jej; avšak právě proto musíme jej poznávati a chápati. Čím intensivněji cítíme, že není naším světem a že musíme se ve svém světě posíliti proti onomu, tím užitečnějším stane se nám poznávati jej, aniž tím ztrácí svého kouzla. Neboť to jest podivuhodné při Dostojevském: neuráží. Jest příliš veliký na to. Může tížiti, jako tíží vzduch před bouří, avšak odměňuje nás za to nádherným rozpoutáním suverénního genia. Avšak to není hlavní příčinou, proč u něho to, co by nám mohlo býti nesympatické, cizí, pathologické, posléze stává se kouzlem. Hlavní příčina tkví v elementárním rázu vlohy

a provedení. Bylo by zvráceno říkati, že Dostojevskij má to, čemu se říká čistá objektivita. Jest naopak tendenční, ale jest tendenční způsobem tak obrovským, jak může býti jen genius, jehož rozumové úmysly neobjevují se jako úmyslnosti, nýbrž jako samozřejmosti dané látky jeho. Víme u něho hned po prvních stránkách »jak a kdy«, zrovna jak u Shakespeara. Jinými slovy: má geniální naivitu tendence. Je to právě tak, jako naivní, samozřejmý úmysl ženy přirozeně krásné líbiti se. Jest v ní, jest jakoby odleskem bytosti její, působí bez pomoci vědomé vůle a tudíž bez jakékoliv osudné příchuti, kdežto žena líbivá svou úmyslností jemnější mysl právě tak odpuzuje, jako odpuzuje čtenáře aestheticky citlivého od díla uměleckého vědomá tendence vtíravá. Při četbě Dostojevského hrozí naopak nebezpečí — i když zprvu správný pud v nás probouzí náladu odmítavou — že znenáhla podléháme kouzlu veliké osobnosti a umění jeho tak, že posléze již ani nepociťujeme, co jest v něm nebezpečně cizího, nám jedovatého. Jeho kouzlo nás zvábí. Kdo zná třebas jedinou knihu Dostojevského, ví, jak poutavě, úchvatně dovede tento obr také baviti. Proto bylo vskutku po dlouhou dobu takořka přezíráno, že tento mocný kouzelník, jenž dovede napínati a baviti jako Balzac, jest nejen svrchovaně zajímavým líčitelem ruských poměrů, také nejen mohutným básnickým zbožňovatelem ruské bytosti, nýbrž i vědomým apoštolem nejniternějších sil národa ruského, o němž jest hluboce přesvědčen, že budou nejen Rusko stupňovati v obrovskou jednotu a moc, nýbrž i že zlomí kulturu západní i nynější směr její a svým duchem přetvoří ji v něco nového. Věří, že ruskou bytostí svět se jednou uzdraví, neboť jemu je západ nemocen, vrchní vrstvy ruské západem nakaženy a jen ruský lid je zdráv. To nebylo zpozorováno, protože jeho apoštolování jest mnohem spíše apoštolováním tvůrce, než kazatele, a protože jeho tvůrčí umění má sílu zcela vzácnou, která je vlastní jen nejmohutnějším tvůrčím duchům: že tvoří z ohromného nadbytku nade všemi míněními, takořka božsky vznešena, nesúčastněna: tvoří spravedlivé i nespravedlivé, mudrce i blázny, zdravé i nemocné, podmaňující i bláhovce — dávajíc všem klidnou mysli jíti cestou jejich, a jen vyvažujíc celek ve světovou harmonii cítí a chce vyšší smysl. Kdyby nebyl nucen přec občas spláceti daň lidské slabosti, prozrazuje hněv svůj (jenž však přece působí jako pravý hněv Jehovův), jako v Běsích, byli by evropští čtenáři jeho asi ještě později postřehli, která neúprosná nutnost vývojová z něho se ozývá. Ruští čtenáři vycítili to tím rychleji. Nám musel teprve Tolstoj otevříti zrak na Dostojevského. Tolstoj, když tvůrčí umělec stal se káza-

jícím apoštolem. Nejde nám tu o rozdíly a tendence obou. Tolstoj, nepoměrně menší, mohl se státi sektářem, protože jest v jistém smyslu odrodilcem západu; Dostojevskij rostl stále, nezlomen, nikdy vlastně se nedostávaje z ruských oblastí, ve velkého proroka národního, který nesmírnou láskou objímal soubor lidu ruského, ale při tom viděl jen velkou cestu celku a zaznamenával sice všechny jednotlivé chyby, slabosti, výstřelky způsobem umělecky analytickým (a to s podivuhodnou krutou správností nevídanou), avšak neučinil je nikdy předmětem útoku. Neboť i ony náleží mu k podstatě lidu ruského a jsou mu jen nutnými stíny v obrazu jeho. Ano, často stává se, že jsouce cizí povaze ruské, o jeho lidech zprvu myslíme, že mají odstrašovati, jsouce zobrazeni v celé nahotě vad svých, a posléze zpozorujeme, že sympatie tvůrcova jest při nich, a než se nadějeme, pociťujeme také my k nim všecko jiného spíše, než odpor. Nastává jakási perverse přirozeného cítění našeho — ovšem perverse ve směru ideálů křesťanských, také nám vočkovaných, avšak způsobem nesnadno vysvětlitelným, slovanským, přesněji: odstíněným rusko-byzantsky.

Mluvíme stále s hlediska člověka, jemuž Nietzscheovo slovo o přehodnocení všech hodnot není prázdným zvukem, a mám za to, že toto slovo vyznačuje směr, jímž pohybují se nejmocnější síly dnešní západní kultury naší. Kdo toto slovo odmítá (a to mohou učiniti lidé velmi vysoké potence duševní), měl by, jak by se zdálo, Dostojevského bez okolků přivítati jako zpřízněnce. Neboť z Dostojevského mluví Kristus; a jest nutno vraceti se velmi daleko ve vývoji představy o Kristu, než dospějeme k jednomu, z něhož Kristus mluvil tak mohutně, jako z Dostojevského. Já pro svou osobu dospívám až k Františku z Assisi. A přece Němec, nechť sebe více křesťansky cítí, buď jako katolík nebo jako protestant, sotva by mohl říci s dobrým svědomím, že tento Kristus jest jeho Kristem: ano, tento Kristus bude mu zkreslením jeho vlastního a možná, že prohlásí jej za Krista vroucí silou znetvořeného: děsivého a strašidelného. A Dostojevskij, hlasatel jeho, bude se mu zdáti mystagogem.

Přes to je tento Kristus strašlivě pravý, je Kristem v celé obří pravdě. A také náš Kristus, nevyjímaje ani toho, jejž viděla silná duše bývalého mnicha Martina Luthera, zdá se malým vedle něho: jako kompromisní postava, střižená dle náboženských potřeb národů, k nimž učení Nazaretského přišlo jako něco cizího. Rus Dostojevskij však, geniální ztělesnění ruského lidu téhož rozsahu a téže hloubky, jako jest Nietzsche geniálním ztělesněním západního svědomí uměleckého (vlastně obrození jeho): Dostojevskij rozložil jej rusky-my-

sticky vroucně v tisícery postavy (každá jest vyzařováním ruského srdce jeho), vzkřísil jej a učinil uměleckou událostí, která není jen událostí pro Rusko, ano pro tuto prakřesťanskou zemi méně, než jest událostí pro nás. To si musíme stále uvědomovati, chceme-li zjev Dostojevského postihnouti v celém významu jeho, vysoko přesahujícím všechna hlediska aesthetická. Na oné straně Nietzsche, jehož Zarathustra rozbíjí staré desky (sinajské), na této Dostojevskij, který z ruského srdce svého vztyčuje Pra-Krista. V těchto obou velikých cítících lidech, myslitelích, umělcích stojí proti sobě ztělesněny dvě skutečné mocnosti světové: nesmírná podívaná, jejíž perspektivu můžeme dnes jen tušiti, nikoliv přehlédnouti. Není divu, že vedle toho všecka ostatní literatura moderní zdá se býti loutkově malá.

Jaké protivy! A nic než protivy! Stačí však poznati jednoho, v němž všichni ostatní jsou zahrnuti: tu touha po moci, onde touha po pokoře.

Celé křesťanství západní vlastně (vědomě či nevědomě) stále se pokoušelo sloučiti tyto protivy. Dostojevskij i Nietzsche shodují se v poznání, že to není možné. V tomto poznání tkví ohromný význam jejich. Zdánlivě není mnoho zapotřebí, abychom to poznali; avšak každé geniální poznání jest jednoduché a zdá se samozřejmým, jakmile ho někdo dosáhl. Davy lidstva mají sklon ke kompromisům (nemohou jinak, je to zákon, podmínka života): úkolem velkého genia zdá se býti, aby v jistých okamžicích kritických, kdy zásada kompromisování takořka dohrála, dostala se na mrtvý bod, opět rozpoznal přirozené rozpory a vztyčil je. Genius, možno říci, začíná vždycky od počátku: jest geniem, protože prameny zná a z pramenů se posiluje, kdežto my druzí spokojujeme se smíšeninami nebo odvozeninami. Avšak poznání samo nestačí. Za prvé musí býti také pocítěním, je-li přípustno slovo toto, a pak musí přistoupiti úplné oddání se myšlence, aby uskutečnilo, co citem jsme poznali: udělati to účinným. Na to je třeba produktivní vášně, jíž bez rozmyslu obětovány všechny síly životní. Ač Nietzsche pravil: »Nechci býti světcem,« mění vášeň velkého genia zároveň v hrdinu i světce. Protože »svrchované sebepoznání lidstva,« abychom opět užili slov Nietzscheových, v takových lidech »vešlo v maso a genia,« jsou určeni, aby tvořice se ztravovali: aby lidstvo, své lidstvo ze sebe takořka znovu tvořili. Nietzsche učinil to vytvořiv postavu, Zarathustru, který se stal konečným ztělesněním celého myšlenkového světa jeho. Viděl a vytvořil, možno říci, příští tvář nadčlověka. Abych to řekl aesthetickým obrazem: zanechal obrovskou sochu. Dostojevskij však tvořil básnicky spoustu lidí: i když

všichni jsou vytvořeni v nadživotní velikosti, přes naturalistický ráz svůj: nejsou obry, nevypínají se: krčí se. Jestliže se však postavíme do správné umělecké vzdálenosti od celkového díla ruského obra, spatříme obrovskou postavu, jako stohlavé, tisíciramenné modly indické, slučující v sobě všechna pokolení: obří národ ruský.

Kdo dovede umění intensivně procítiti, zachvěje se údivem z tohoto výkonu a pozná, že Dostojevskij plodivým bohatstvím tvůrčí síly může býti srovnáván jen s jedním: se Shakespearem. Je Shakespearem románu, jest Shakespearem Ruska.

Jako u velkého Brita, možno i u něho rozeznávati díla hlavní a vedlejší; avšak jako u Shakespeara, ani u Dostojevského není díla, jež by bylo možno prohlásiti za bezvýznamné vůbec. Jako Shakespeare, i on snižuje se k žertům; avšak prohlédněme si jen také blíže tyto žerty. Jsou často spíše komické než humoristické, ano, možná, že některému mračnému Němci zdají se burleskní, přehnané. A bolestivost, která se ráda aestheticky vyzdobuje, kde není než sentimentalitou nejmělčího rázu, jistě si bude stěžovati do ukrutnosti, jakou někdy Dostojevskij rád žertuje, dělaje základem svých žertů něco smutného, ano tragického. Avšak právě v tom tkví geniální zvláštnost žertujícího Dostojevského, že jeho žert obsahuje něco konvulsivního, že humor jeho překročuje míru citů běžně veselých, že komika jeho stává se groteskou a karrikaturou, jako komika starých. Naši umírnění humoristé se svým klidně pohodlným úsměvem šosácké snášelivosti (která v jádru jest přeceňováním) bohužel vzdálili se od temných pramenů všeho humoru tak daleko, že pokládají humor za totožný s tím, čemu říkají optimismus. Nepřepínají sice nic a tudíž také ne »humor«, avšak falšují život, vydávajíce jej za něco »veselého«. Když si nechtějí už vzíti příklad z Dostojevského (nebo Shakespeara, Cervanta, Rabelaisa), měli by aspoň dostihovati W. Busche, který ovšem v krutosti a pessimistické resignaci zachází poněkud daleko.

Humoristické povídky Dostojevského náleží nerozlučně k dílu velkého Rusa také proto, že mají neméně než jiná básnická díla jeho stopy prazvláštní lásky k slabosti v člověku. Tato láska je také zvláštní tím, jak se projevuje. Děje se to s neúprosnou krutostí, která nedaruje žádného ponížení a přece vše odpouští. Jen pánovitostí vlastně opovrhuje a stíhá ji uměleckou nenávistí, i když jí dá vítěziti.

(Dokončení.)

Péče o blaho venkova.

Otázka odlidňování venkova je důležitou otázkou sociální, vyplývá z kulturních i hospodářských potřeb venkova. Z venkova prýští napořád nové obrozující síly do všech tepen národního života, zde koření většina jeho součástí, a proto nelze nedbati na zachování tohoto zdroje svěžesti a síly. Zákonodárství nepostačuje čelit vzrůstu odlidnění a společnost sahá k svépomoci. Udržet rolníka půdě, zvýšit jeho blahobyt, upevnit jeho vnitřní spokojenost, to jsou snahy dnešní vůči venkovu.

»Jak vytvoříme zdatné, zdravé, usedlé venkovské obyvatelstvo? Jak udržíme zdroj naší lidovosti a lidové síly?« — volá v Německu Sohnrey, zakladatel »Spolku pro blaho venkova a pěstování domova« (»Verein für ländliche Wohlfahrts- und Heimatpflege«).

Spolek ten dosáhl organisovanou činností, četnými praktickými pokusy velkých poznatků a výsledků, které upevnily jeho snahy a přispěly k rozšíření pokusů. Nejedná se jen o to dopomoci majitelům statků k dělníkům, ani o dobročinnost, nehledí jen k jednotlivci, nýbrž k celku, a chce přivodit zařízení, jež by zamezila a vyrovnávala nedostatky a rozdíly sociální. Chce jim předcházeti a obrací se k opatřením preventivním.

Ne udržovati odumřelé, ale rozvíjeti živoucí, zušlechťovati zakrnělé jest cílem pěstování venkova. Tomu ku pomoci ustavil se v Berlíně r. 1907 »Svaz pro pěstování venkova« (»Landpflegeverband«). Účelem jeho jest bojovati proti odlidňování venkova působením uvědomělých žen na ženy venkovské, na základě soužití, příkladů a praktických zkušeností.

Jako každá kulturní, hospodářská, sociální otázka i tato úzce souvisí s otázkou žen. Žena jest důležitým činitelem ve venkovském hospodářství i v zemědělské otázce dělnické, žena jest značnou součástí při stěhování lidu, jako významný člen rodiny i síla pracovní. Opouštění půdy není jen otázka rolníka, který nemůže konkurovat

velkostatku a v tomto se utápí, není jen otázka dělníka a jeho mzdy, neb otázka bytová, neboť nedostatek bytů i práce a nadbytek pracovních sil v městech neodvádí lid zpět na venkov, kde je o dělníky taková nouze. Vše ukazuje, že je to touha po zvýšené míře životní. Je to vliv civilisace, který není paralysován kulturou duše, srdce, rozumu.

Vyšší úrovně vzdělanostní, rozvoje duševního, přenesení všech vymožeností civilisace na venkov je třeba, a to vše musí jít ruku v ruce s přiměřeným zákonodárstvím a činností sociální.

Jen za předpokladu vyšší vzdělanosti a duševního rozvoje dovede venkovan, dnes svým životem neuspokojený a přetížený, uvážiti výhody samostatnosti, tiché radosti z vlastní všestranné tvorby a práce, uznati jistotu existence, uvědomit si bohatost vznětů, plynoucích z denního styku s přírodou.

A ještě méně než muž může si to vše uvědomit dnešní žena venkovská. Bez vzdělání a bez tradic, nevychází z těžké práce. K práci v hospodářství, na poli, přistupuje starost o děti a domácnost. Nedostatkem sil a času vše se co nejrychleji odbude, nedostatečně se vaří a ji, zpříjemnění života je nemožné, uspokojení a radost z práce se nedostavuje. Naopak při pohledu na pohodlnou městskou domácnost dostavuje se touha a snaha zbavit se té dřiny a otročiny. Nejen syn, student, řemeslník, živnostník, voják, ale i žena a dcera opouští venkov a pospíchá zaměnit svoje živoření za zdánlivě lepší život. Dcera jdoucí za službou, propadá namnoze prostituci. Jedná-li se o to, jak udržet rolníka půdě, nutno předem udržet ženu venkovu, nalézt cesty, jak zpříjemnit život, ulehčit práci a tím přivodit radost z práce.

Zakladatelky Svazu doufají, že kraj jistě získá své obyvatele zpět, pakli vzdělaná osobnost ukáže na veškeré výhody a poklady, které skýtá příroda, pakli vyskytne se jakýsi prostředník mezi matkou zemí a obyvatelstvem, mezi vzděláním měst a touhou po poznání u venkovské mládeže. Proto chce »seskupiti ženy, které by byly nápomocny lidu jeho domov učiniti milým, aby poznal jeho materielní a ideální hodnoty, a naučil se je zužitkovávat. Hlavním polem této činnosti je malý rolník a zemědělský dělník.«

Toho chce dosíci pomocí »venkovských pěstounek« (Landpflegerin).

V jednom provolání praví: »My, které víme, jakým nepostrádatelným základem je našemu národu zdravý lid, když známe příznivější podmínky venkovského života pro fysický i psychický rozvoj člověka, když vidíme, kterak zdravý venkovský rod přešlý do dělnické

třídy velkoměsta v třetím a čtvrtém pokolení degeneruje, a tušíme bídu a neřest sklepních bytů, my považujeme pokus navrátit lid venkovu za jeden z nejdůležitějších soudobých národohospodářských úkolů. Ale spolu musíme si doznati, že povolání venkovské pěstounky vyžaduje všestrannost a vnitřní duševní bohatost osobnosti, jakou jen oddaná láska ve službě velké myšlenky dovede vypěstit.« —

»Pro tyto úkoly musejí být pěstounky vzdělané, pokud možno z venkova pocházející, mají mít porozumění pro hospodářské a duševní potřeby venkovského lidu. Působnost svou musí přizpůsobovat potřebám kraje neb místa, činnost jejich má být činností z povolání.«

Prakticky mají ženy poučovat o ceně všeho, co na venkově vzrůstá, budit v nich snahu půdu lépe využitkovat, získané výnosněji spotřebovati. Mají vnésti moudřejší rozdělení práce denní, smysl pro pořádek a krásu. Seznámit ženy s používáním novodobých vynálezů k ulehčení domácí práce. Soustředit mládež k zimním besedám. A od lůžek nemocných, ošetřením dětí v době žní jistě naleznou cestu k srdcím lidu.

Ideální působení musí spočívat v osobním výchovném vlivu, jaký vyvěrá ze styku s osobou vzdělanou, ušlechtilou.

Jednotlivé úkoly vyznačují stanovy takto:

1. Hospodářské vzdělání dívčí mládeže;

a) Poučování v jednoduchém venkovském vaření vzhledem ku plodinám vlastního hospodářství, jejich výživnosti a v úpravě stravy pro nemocné;

b) návod ku pěstění ovoce, zeleniny, drůbeže, včel, jakož praktického zužitkování získaných výrobků;

2. Zdravotní a nemocenské ošetření s první pomocí při úrazech, péče o šestinedělky, kojence, drobné děti, péče o byty.

3. Péče o mládež vyučováním hochů i dívek zručnosti, spolčováním dívek.

4. Pěstování společenskosti předčítáním, rodinnými večírky, zpěvem, lidovými knihovnami.

K tomu všemu musí být pěstounky náležitě připravené. Svaz nezřídil dosud jednotnou školu, avšak kombinací různých kursů docílil jakéhosi žádoucího celku.

Pěstounka počíná své vzdělání ve stanici pro pěstování venkova v Ostheimu v Porýnsku, kde tomu účelu slouží budova, zřízená také pro zužitkování plodin toho kraje. Ústav nepřijme více než 10 žákyň, kurs trvá od 15. května do 15. listopadu a vyučování obsahuje:

1. Návod k vedení jednoduché venkovské domácnosti, kuchyně, stravy pro nemocné a příslušné vědy zdravotní, chemie, zacházení s prádlem a pod.
2. Zužitkování ovoce, pěstování zeleniny, drůbeže, včel.
3. Vědecké vyučování:
   a) základy pedagogiky;
   b) účetnictví a obchodní korespondence;
   c) úvod do novější literatury se zvláštním ohledem na dobré sociální a lidové spisy.
4. Pěstování zpěvu, kostelní a lidové písně.
5. Zavedení do praktické péče chudinské, nemocenské a dětské.
6. Přednášky o složení těla a věda zdravotní.
7. Praktický návod v domáckém ošetření nemocných.

Žákyně, které se dále vzdělat chtějí pro povolání pěstounky, nastoupí šestiměsíční kurs v některé nemocnici, která se uvolila ho pořádat a mohou dosáhnout státního vysvědčení, tak že pěstounka plně může využít své znalosti a upevniti i jako ošetřovatelka nemocných své postavení. K tomu může být připojen čtyřnedělní kurs ve vyučování zručnosti (v Zehlendorfu u Berlína). Ukončení vyučování tvoří praktická práce při zkušebním pobytu ve stanici pro pěstování venkova. Odtud děje se ustanovení pěstounky písemní smlouvou. Přijímá ji buď obec nebo majitel statku, nebo i spolek a pod. Pěstounka obdrží zaopatření, byt, otop, světlo a počáteční služné 300 M ročně. Zaměstnavatel se zavazuje zaplatit 50 M jako roční příspěvek do pokladny Svazu, 50 M pensijního pojištění a nejvyšší poplatek invalidní, náhradu výloh se stěhováním.

Dosud jest ustanoveno 25 pěstounek, a pro rok 1910 jest již dalších 20 stanic zaznamenáno. Zprávy pěstounek, které podávají do ústředí, jsou různé, jako je práce jejich rozdílná, přiměřená rázu kraje neb místa. Činnost, kterou rozvíjejí, a dosažené výsledky svědčí, že se zde otevřelo nové pole ženskému zaměstnání, kterým staví se žena na roveň jiným činitelům v obci, a to jest významné pro ženské hnutí. Ovšem, musí vyjít samospráva a veškerá venkovská inteligence, všechny instituce pěstounce vstříc, podporovat její snahy, usnadňovat počáteční práci. Je toho zapotřebí, má-li dostáti těžkému úkolu, který vyžaduje nejen vědomostí, ale ušlechtilosti, všestrannosti a oddanosti krásné myšlence.

Myšlenka nalézá opory ve vzájemnosti. Členy poutá nejen vlastní věstník, ale pěstounky tvoří zvláštní sdružení (Schwesternschaft), které opírá se o protestantism. Sestry nosí stejnokroj, mají svůj

domácí řád a požaduje se, aby to byly vzdělané ženy evangelické, vřelého smyslu křesťanského, ne mladší 25 let, které mají svůj cíl, pravé blaho všech členů obce pevně před očima i v srdci a žijí příkladným životem pravého křesťanství a činí přístupným vše krásné, dobré, užitečné, co venkovský domov skýtá.

Němec nehloubá dlouho, snaží se ujasnit situaci, pronikne poměry a hned svoje otázky organisuje a řeší. Přistupuje ku své práci svépomocí. To je praktický duch německý, staví na zkušenostech, činí pokusy, získává výsledky a důkazy. Snahy podobné vzrůstají i u nás z podobných poměrů. Řešení jejich však musí být proniknuto jiným duchem. V podstatě je problém náš daleko složitější. Je složitější kulturními, národnostními, náboženskými poměry a k tomu přistupuje duch náš hloubavý.

Otázka blaha venkova musí u nás být řešena taktéž dle místních poměrů a musí se řídit dle potřeb ducha lidu. Z něho musí vycházet, a proto řešení problemu musí se brát jiným duševním směrem než u sousedů, byť i praktická stránka byla stejná. U nás k otázce sociální, hospodářské, kulturní přistupuje a v první řadu se staví otázka náboženská, která znamená duševní osamostatnění, vlastní rozumové poznání každého venkovana. To u nás znamená oddálit se od katolicismu, bojovat proti klerikalismu, této politice církve.

Směr a způsob, jak bojovat a pracovat, ukazují jihočeští buditelé. Duch českého jihu se probouzí těmito pracovníky, jimi oživuje a ukazuje cestu pro řešení celého problému českého. Oni obracejí se s láskou k lidu, patří s porozuměním na náš venkov.

Kdyby někdy opravdově jednalo se i u nás o tom, aby k této činnosti ženy přistoupily nebo byly povolávány, podstata myšlenky naší, jak ji vytyčuje J. Herben, K. Harmach, K. Pospíšil a j., ukazuje, že pěstounka naše by musela být žena pokroková, plně vědomá toho, co navěsil na naši českou ženu klerikalism, kam ji vede strana národně-katolická, od čeho ji nutno chránit, kam vést. Jen tak by se řadila důstojně k myšlence v práci pro blaho venkova. Probouzet českou duši ženy bylo by jejím nejsvětějším úkolem, jako je to úkolem všech uvědomělých žen. *S.*

Národnostní poměry v rakouských ministerstvech.

Napsal Frant. Ferd. Schnidl.

Ustavičné nářky Všeněmců na poslovanšťování centrálních úřadů přiměly mne k uveřejnění těchto statí, které vřele doporučuji krajanskému ministerstvu a našim poslancům k důkladnému studiu za účelem brzké nápravy, neboť tyto dva činitele považuji za nejkompetentnější ku zjednání pomoci.

Také na úředníky Čechy apeluji, aby zanechali dosavadní své vlažnosti národní a hojným přistupováním ku spolku českých úředníků státních v Dolních Rakousích posílili organisaci úřednickou, jejíž důležitost byla dne 3. března 1909 ve »Vídeňském Denníku« po zásluze oceněna.

Nejprve povšechná zmínka o národnostních poměrech v ministerstvech.

Ve všech centrálních úřadech nalézáme sice úředníky české, ale bohužel jenom na místech nižších; místa důležitější, jako na př. vyšší místa konceptní a místa přednostenská v jednotlivých odděleních obsazena jsou převážnou většinou úředníky německými, kteří považují místa tato za svou oprávněnou doménu, a na úředníky neněmecké ve vyšším postavení pohlíželi jako na vetřelce.

Ministerstvo financí.

Značnou zásluhu o zastoupení českého úřednictva v ministerstvu financí získal si zvěčnělý ministr dr. Josef Kaizl, který spravedlivě bral zřetel na jazykovou kvalifikaci úředníkovu a nařídil, aby se při přijímání úřednictva v jeho resortu dávala přednost žadatelům, kteří se vedle znalosti němčiny prokáží znalostí ještě jednoho nebo několika jazyků zemských. Jest zajisté jasno, že úředník, který vedle znalosti němčiny ovládá ještě druhý jazyk zemský, prokazuje státu plat-

nější služby, ježto může též lehce akta ve druhém jazyku zemském předložená bez pomoci zdlouhavého a mnohdy ducha znění nevystihujícího překladu vyřizovati.

Než spravedlivá a pro stát velmi prospěšná nařízení dra Kaizla pozbyla jeho odchodem platnosti. Naopak, hromadným přesazováním vyšších konceptních úředníků z finančního ministerstva k zemskému finančnímu řiditelství v Praze (Babička, Slavík a jiní) dokumentována nevraživost na české úředníky ve vlivuplných místech.

Tím vysvětluje se okolnost, že mezi konceptními úředníky ve finančním ministerstvu Čechy na prstech můžeme spočítati.

Připojuji přehlednou tabulku pořadu dle státního rozpočtu na rok 1909. K vůli jednoduchosti uvádím jen počet úředníků národnosti neněmecké; zbytkem rozumí se vždy úřednictvo německé.

Hodnostní třída	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	Praktikanti
Účtárna: 1a	—	—	1	3	4	5 (1 Č)	9	1
» 1b	—	1 Č	1	4 (1 Č)	2	5	—	—
» 1c	1 P	—	—	2 (1 Č)	—	4 (1 P)	—	—
» 2	—	—	1	—	5	8	4	2
» 3	—	1	—	2	2	4	7	2
» 4	—	—	2 (1 Č)	2	8 (1 Č)	14 (3 Č) (1 P) (1 S)	13 (3 Č) (1 S)	1
» 5	—	1	1	2	4	15 (1 Č)	13 (4 Č)	2
» 6	—	1	1	4	4 (1 Č) (1 R)	6 (1 P) (1 I)	9	1
Odborná účtárna I.	—	1	1	17 (2 P)	33	35 (6 Č) (1 S)	22 (4 Č) (1 P) (1 S)	8 (2 Č)
» II. a) konc.	1 R	2 (1 J)	5 (1 P)	7 (3 P)	9 (2 Č) (2 P) (1 R)	25 (3 Č) (6 P) (1 I) (11Č)	—	3
» II. b) účetní	—	1	2	14 (2 Č) (1 I)	38 (8Č) (1S)	22 (5 Č) (4P) (3 I) (1S)	22 (3 J) (1Rs) (2 S)	9 (1 Č) (1 S)
» III.	1	—	4	15	31 (2 Č) (2 I) (1 S)	25 (6 Č) (1 S)	46 (6 Č)	7
» IV.	—	1	1	6	19	12 (2 Č) (1Rs)	10 (2Č) (1Ch) (1 Ss)	3
» V.	—	1	—	2	4	6	3 (1 Č)	1
» VI.	1	1	3	16	32 (4 Č) (1 P) (1 A)	18 (8 Č) (1 P)	32 (11Č) (1P)	6 (1 Č)

A = Armén, Č = Čech, Ch = Chorvat, I = Ital, P = Polák, R = Rumun, Rs = Rusín, S = Slovinec.

I. Úředníci konceptní (přímo v ministerstvu sloužící):
6 odborných chéfů (jediný Polák — žádný Čech);
18 ministerských radů (2 Poláci, 1 Čech, 1 Ital);
18 sekčních radů (3 Poláci, 1 Čech);
35 ministerských sekretářů (3 Poláci, 2 Češi);
35 ministerských vicesekretářů (4 Poláci, 3 Češi);
35 ministerských koncipistů (4 Poláci, 2 Češi).

II. Úředníci konceptní a účetní (v jednotlivých účtárnách a odborných účtárnách sloužící): (Viz tabulku na straně předch.!)

Generální ředitelství tabákové režie:

Stejně neutěšené národnostní poměry panují u tabákové režie, jak z následující tabulky patrno:

Hodnostní třída	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	Praktikanti
Konceptní	1	3	8 (1 Č)	6 (1 I)	9 (1 Č)	10 (1 I)	11 (1 Č) (1 Ch	—	5
Techničtí úředníci	—	—	1	—	1	1	1	—	1
Účetní úředníci	—	—	1	2	4 (1 Č)	11 (2 Č)	12	12	5
Tovární úředníci	Ottakring		1	1	2	8 (2 Č)	8 (2 Č)	—	1
	Rennweg		—	2	—	2	3	1	—
Výpomocné úřady	—	—	—	—	1 Č	7	3	12 (3 Č) (2 P)	—
Oekonomát	—	—	—	—	1	1	1	—	—
Skladiště specialit	—	—	—	—	1 Č	1	2 (1 Č)	—	—
Skladiště na Rennwegu	—	—	—	—	1	1	(1 Č) 4 (1 S) (1 R)	1	—

Č = Čech, Ch = Chorvat, I = Ital, R = Rumun, S = Slovinec.

Jelikož ředitelství tabákové režie pracuje pro celé Rakousko, má tento systém a zvláště nepatrný počet českých úředníků konceptních špatný vliv na vnitřní organisaci tovární služby; na příklad vypukne stávka v některé české továrně a ředitelství vyšle některého úředníka konceptního vyjednávat s lidem. Jaký výsledek však z tohoto vyjednávání může býti, když úředník nezná řeči lidu a od tlumočníka se často přesného znění požadavků dělnictva nedozví?

Tutéž vadu shledáváme při nákupu tabáku v Dalmácii a Haliči; přijede na inspekci německý konceptní úředník, který jest nejvyšší instancí při sporech prodávajícího s erárem. Jak pak jest to možno při neznalosti řeči lidu?

Také při účtárně jest potřebí více úřednictva českého, neboť od českých továren docházejí doklady české a co si s těmito počne Němec?

Jaký však rozdíl panuje při přesazování do mizerných stanic v Haliči! Zde byste marně hledali Němce; zde najdete většinou úředníky Čechy, kteří po mnohá léta v těchto bídných stanicích musí živořiti.

„Démon“ M. J. Lermontova.

(Pokračování.)

V.

Však v jeptišce svým plápoláním
svět úžas nerozněcoval.
Roztřáslá samým vyčkáváním
se oddávala přemítáním,
a stále před ní on jen stál.
Jak stínem vášeň samovolná
jí život před ní zakryla:
v ní všecko budí muka bolná:
i ranní svit i noční tma.
Tak často, jak jen snivé noci
chlad svěží na zem napadá,
tu před ikonou božské moci
bez smyslu ona upadá
a štká; a v nočním umlkání
to její těžké, těžké štkání
poutníka leká v přemítání,
i myslí si: »To vyšší duch
tam ku jeskyni přikut stone!«
a bystrý napínaje sluch,
dál žene ztýraného koně...
Tu vlna blahých přeludů
ji schvátí, a co bylo dříve,
z tmy vynoří se jako živé,
a duše plna jasných snů.
V ní vzpomínek se dávných tísní,
z útlého dětství zkazek, písní
té rodné, milé stařiny.
Neklidní její snové chtí s ní

zas k němu v tyto vteřiny.
Zří divného zas hosta státi,
on s čelem bez koruny stál,
on od ní svojí spásy ždál,
nesměje věřit, milovati.
A tak k ní zíral, samý sten,
byl, zdálo se, tak nešťasten...
. . . . . .

VI.

Mlh večerních už závoj vzdušný
gruzinské chlumy přioděl.
Zvyk následuje slastně dušný.
už v klášter Démon přiletěl.
Však dlouho, dlouho, nežli směl
mír porušit té svaté síně —
i byla chvíle, v duši stinné
kdy, zdálo se, byl hotov již
svých krutých úmyslů se vzdáti.
Zamyšlen kráčí, krok svůj krátí
u jejích stěn; jak kráčí, slyš,
list beze větru v stínu chví se.
Výš vzhlédl: její okno plá,
jsouc ozářeno lampou, skví se;
to kohos ona vyčkává.
A hle, v tom němém tichu náhle
čingury[1] ladný břinkot táhle
a s ním zvuk písně zaznával;
a zvuk ten lil se, lil se v dál
jak slza za slzou, tak zvolně;
a tento zpěv tak něžný byl,
jak pro zemi za blahých chvil
by v samém nebi složen byl.
Či anděl s padlým druhem bolně
se shledati si opět přál,
sem potají snad zavítal
a o bylém mu zazpíval,
by zmírnil, zhojil jeho muky?...
Stesk lásky, bouřné její tluky

[1] Čingura, čingara — druh gitary.

pochopil Démon v okamih...
On v strachu chce se oddáliti —
než křídel nemůž' rozestříti!
A zázrak! Z očí potuchlých
se těžká slza jemu řítí...
Až doposud pod celou tou
je vidět propálený kámen
tou slzou horkou jako plamen,
ne lidskou slzou prolitou!...
. . . . . .

VII.

I vchází, hotov milovati,
s odkrytou duší k dobru zas;
že přišel, chce se jemu zdáti,
nového žití toužný čas.
Nejasný záchvěv vyčkávání,
strach nejistoty oněmlý,
jak při prvém by při shledání
se s hrdou duší poznaly...
Pominuv obraz ozářený,
do cely vniknul rozčilený
duch popírání jen a zla;
u prahu stanula už noha,
a cítě dech samého Boha,
pozvednout čelo nemoha,
on na hruď uklonil se hlavou,
jat tísní neznámou a tmavou...

VIII.

Však zvedl zrak — hle, anděl něžný,
háv maje lehký, bělosněžný,
tu stojí s čelem zářivým,
ochránce asketky té krásné,
a před škůdcem, smích v tváři jasné,
ji zastiňoval křídlem svým.
Tak nevinni, tak čisti oba!
On hledí — nenávist a zloba
v ráz probudily vášeň zlou:
prch jasný roj snů čistotouhých;

věk záští, věky útrap dlouhých
jevily nad ním vládu svou.

Cherubín.

»Ty duchu hříšný, podevratný,
kdo zval tě v půlnoční čas matný?
Nenajdeš ctitelů zde svých;
zlo nedýchalo na tom místě!
K mé lásce, k svatyni mé čisté
stop neprorážej zločinných!«

Démon.

»Ty nech ji! Mezi ni a před mne
se nestav: má jest ona již!
My svázáni jsme v sudbě jedné,
a ji, jak mne, ty nesoudíš.
Pod kouzlem jasných dobrodění
já štěstí lovím lepších dní!
Zde svatyně tvé více není,
zde vládnu já a miluji!
Nás nebe svedlo, říci mohu,
zde láska, vítězství jest mé...
Ne ty — já zodpovím se Bohu
i za sebe i za ni zde«...
A anděl zraky truchlivými
vzhléd na tu obět ubohou
a zvolna vzmáchnuv křídly svými,
za modrou zmizel oblohou...

. . . . . .

IX.

Tamára hrdou řeč tu vnímá;
strach podivný ji obejímá;
on před asketkou stojí, dlí:
tou známou krásou před ní skví se,
a bouří uklidňující se
zrak zamžený se jemu skví.

Tamára.

Ó, kdo jsi? Mluva tvoje strašná!
Kdo poslal tě? Zda pekla děs
či ráj? Co u mne chceš?

Démon.

Tys krásná!

Tamára.

Kdo ty jsi však, kdo?... Odpověz!...

Démon.

Já ten jsem, jemuž naslouchala
jsi v polonoční tišině,
čí duše ku tvé šepotala,
čí bol jsi plaše uhádala,
čí obraz viděla jsi v sně;
jsem ten, či pohled vyhubuje
rozkvetlou sotva naději;
jsem ten, jejž nikdo nemiluje
a proklíná vše raději.
Mně čas i prostor ničím není;
já bůh jsem rabů pozemských,
car svobody jsem, car vědění,
zlo přírody jsem, nebi klení.
a hle — já u nohou jsem tvých!
Já přines tobě u pokoře
modlitbu tichou lásky své
i prvé svoje zemské hoře
i slzy své, ty prvotné.
Ó, z lítosti mne vyslyš skoře!
Zpět dobru zas a nebesám
bys navrátit mne mohla slovem;
já tvojí lásky pod závojem
skryt svatým, předstoupil bych tam
jak nový anděl, v lesku novém.
Ó, vyslyš, vyslyš, k tobě lkám,
jsem otrok tvůj, já rád tě mám!
Jak poprvé jsem tebe viděl —
už tajně hned jsem znenáviděl
svou moc i nesmrtelným být.
Já zazáviděl nechtě, nyje,
neplné zemské radosti;
nežít jak ty mně bolestí je.
a nežít s tebou — krutostí.

Plam v srdci zprahlém nečekaný
se opět živěji jal hřát,
a bolest na dně staré rány
se náhle zachvěla jak had.
Co bez tebe mně tato věčnost?
Co mého panství nekonečnost?
Toť zvučných slov jen mátoha,
chrám rozsáhlý — však bez Boha!

Tamára.

Odejdi od mne, duchu lstivý!
Mlč, nevěřím, co, škůdce, díš!
Můj Bože!... ach, mně nelze již
se modlit... Duch můj položivý
je chycen tajnou otravou.
Slyš, ty mne zhubíš, jak mi radíš;
tvá slova — jed a oheň jsou...
Rci, proč mne miluješ a svádíš?

(Pokračování.)

K boji proti prostituci.

V. Laichtrová-Havlíčková.

(Pokračování.)

Myslím, že tím, co bylo řečeno, je dostatečně prokázána zdravotní škodlivost reglementace. Avšak nejen to. Reglementace vyvolala do života mravnostní policii, která na dodržování reglementačních nařízení dohlíží — reglementace je hlavní příčinou obchodu s děvčaty a ještě mnohého jiného zla.

Není pochyby, že by policie mohla mnohému brániti, co veřejnou mravnost porušuje. Policie mohla a měla by na př. chrániti především mládež proti veřejnému svádění na ulici a ve veřejných místnostech. Jí lépe než komu jinému je známo, co nabízí se na př. v místnostech, označovaných barevnými svítilnami, v různých těch šantánech, více nebo méně odkrytě také v nočních kavárnách a pokoutních orfeích.

Policie, která má denní i noční dohled v ulicích, lépe než kdokoli jiný mohla by bdíti nad porušováním veřejné mravnosti a slušnosti.

Ale ovšem — je tu reglementační systém! Kterak zakazovat prostituci v ulicích ženě, když tato má v ruce zdravotní knížku, t. j. policejní dovolení ku provozování prostituce? Kterak zakazovat barevné svítilny, když majitelé těchto místností mají policejní povolení k obchodu s děvčaty? Nic jiného to přece není? Kterak stíhat kuplíře, když ty veřejné domy nemohly by bez nich existovat? A kterak konečně odstranit z výkladu pohlednice, pohoršující kolemjdoucí, když obchodník odvolá se na to, že prošly policejní censurou?

A tak policie musí se tvářit při všech těchto projevech veřejné nemravnosti, jako by byla slepotou raněna, jako by neviděla, neslyšela právě tam, kde by měla mít zrak i sluch velmi, velmi zbystřený.

Toto její postavení uvádí ji v jisté odium u obecenstva. Je příliš patrno, že často docela vědomě a zúmyslně některé choulostivé názvy zkrucuje a obchází.

Tak pozastavujete-li se nad tímto chováním se policie k prostituci, řekne se vám: »Policie n e d o v o l u j e prostituci, ona ji jen

trpí. Majitel veřejného domu není kuplířem ani obchodníkem s děvčaty — on dává prostitutkám jen byt a stravu, ony jsou u něho v poměru služek«, jak mně sám policejní úředník vysvětloval.

To vše a mnohé jiné ještě ovšem činí dohromady nepěkný dojem farizejství a nepravdy.

A konečný úsudek nepředpojatých lidí je ten, že vlastně »mravnostní« policie podporuje ze všech sil »nemravnost«.

Na př. také ty pohlednice — censura tedy připadá rovněž policii. Jak dopadá, nejlépe vidíme ve všech výkladech pohlednic.

Tyto obrázky staly se dnes přímo novým prostředkem k šíření prostituce.

Slušné ženy urážejí a pohoršují, čistým dětem vtírají se docela zbytečně na oči. Anebo vzpomeňme nějaké takové konfiskace Tolstého nebo Paina, a přečtěme si pak v některém seznamu knižním, třebas Andreova knihkupectví v Praze, co se pod titulem »Herrenlecture« prodávat smí a to zcela bez závady.

To bije do očí. Když už tedy censurovat — zde by byla rigorosnost na místě. Ale ovšem svědčí to jen o tom, že taková censura nepatří vůbec do rukou policie — to je vlastně ta chyba.

Pravila jsem, že hlavně také vinou reglementace existuje obchod s děvčaty. Majitelé veřejných domů jsou to, kteří hlavně na tento obchod jsou odkázáni. Předně často a především z obchodního důvodu jsou nuceni zaměňovati staré prostitutky, každému návštěvníku již delší dobu známé. Nejlepší reklamou takovému domu jsou nová lákadla. Potom při velké úmrtnosti a chorobnosti prostitutek je třeba častěji nahražovati starší a scházející novými a novými obětmi.

Zde tedy, jako při každém jiném odvětví, vyvinul se celý obchod buď za peníze nebo výměnou, který má své pevně stanovené ceny, jistý svůj kurs, svá tržiště.

V obchodě tom je mnoho lidí súčastněno, jsou to nejen majitelé veřejných domů, jsou to i různí agenti, dohazovači, náhončí atd., atd.

Běžné ceny v tomto obchodě jsou asi tyto: Pro Ameriku 2000 K za jednu ženu, pro Rusko 1000 až 1500 K, Bosnu, Srbsko, Rumunsko a Bulharsko 1000 K, Německo 500 ℳ, Praha nejvýš 800 K. Provise pro agenta obnáší za ženy (zboží první jakosti) až 300 K, pro Jižní Ameriku 500 K. Náhončí dostává za jednu ženu 20 až 100 K.

Nejvíce v kursu stojí ženy francouzské, pak belgické, potom Anglie, Švýcary, Německo, Italie, atd. —

Je přece hroznou skvrnou dnešní kultury, že tento obchod s ženami je vůbec možný a že je tak v ý n o s n ý!! — Známo, že každý obchodník s ženami zbohatne. —

A co je vlastně základním bodem celého tohoto obchodu?

Nutno si uvědomit, že jeho hybnou silou a hlavní vzpruhou je spekulace na pohlavní slabost mužovu.

Každý muž, který se prostituuje, nese tedy část viny na všech těchto poměrech a je velmi krátkozraký, nechce-li si toho přiznati.

Dále zavinila reglementace vydávání zdravotních knížek, které opravňují prostitutku k řemeslnému prodávání svého těla, aniž se musí nadále obávati těch trestů, které zákon stanoví na tento zlořád.

S reglementací souvisí úzce také onen zvláštní druh živnostníků, jimž výnosným obchodem je držení veřejných domů. Tito lidé, ať se věc zamlouvá tak či onak, nejsou než sprostředkovatelé obchodu, který zákon stíhá trestem. Tito živnostníci jsou kuplíři par excellence a nelze nijak omluviti, že policie se tomuto poznání vyhýbá, s těmi lidmi protokoly sepisuje a dokonce jejich služby přijímá.

Paragraf 5. zdravotní knížky praví: »Zacházení s cizími osobami, jež opatřují p ř í l e ž i t o s t ku provádění řemeslné necudnosti, je zakázáno.« A co je takový majitel veřejného domu jiného, než takovou osobou »opatřující a poskytující příležitost« atd.? — Kdo tedy pak vlastně opatřuje a poskytuje prostitutkám z povolání příležitost ku provádění jejich řemesla?

Je to vlastně nejen ten majitel a držitel veřejného domu, je to i ten lékař, který po zdravotní stránce té ženě dává doporučující vysvědčení a konečně je to i ta policie, která vše to trpí, s jejímž souhlasem a pod jejímž dohledem vše to se děje.

Třeba si doznat čistou pravdu a nelekat se jí.

A ptáme-li se: »Což stát? Což zákon?« — Vidíme, že věc se řeší od konce. Stát chce obchodníky s děvčaty stíhat a trestat, sleduje je v přístavech a kde všude, ale majitele veřejných domů nechává v klidu. Tak se mstí i zde ono kompromisní stanovisko státu k prostituci.

Vidíme ten podivný fakt, že stát, který ve svém zákonodárství kuplířství stíhá a trestí, v praxi zmocňuje policii, aby kuplíře nepovažovala za kuplíře — t. j., aby dovolovala to, co zákon zakazuje.

V Evropě promluvilo se poprvé veřejně proti tomuto obchodu ve Francii v roce 1895.

V Britské Indii trestí se obchod s děvčaty těžce, desítiletým žalářem.

V Rakousku očekává se náprava od reformního návrhu trestního zákona.

Mohla bych uvést, že v Čechách v r. 1902 (14. listopadu) místodržitelství rozeslalo na všechna okresní hejtmanství seznam osob, které sestavují kapely z nedospělých a cestují s nimi do ciziny, a nařídilo, aby, kdykoli tyto osoby v okresu se objeví, byly pozorovány a jejich činnost kontrolována. Tito agenti nemají úředního povolení a proto možno proti nim zakročiti paragrafem 7. císařského nařízení z 20. dubna 1854, ř. z. čís 96.

Je to sice pokus k nápravě, ale asi právě tak od konce, jako s těmi obchodníky v přístavech.

V cizině v mnohých zemích řeší se věc zcela jinak. Všichni pokrokoví, uvědomělí lidé pracují především k tomu, aby zdroj všeho tohoto zla, veřejné domy, byly zrušeny a zakázány. V r. 1901 byly na př. z rozhodnutí parlamentu veřejné domy vesměs zrušeny a zakázány v Dánsku.

Nedala by se také u nás, přes hlavu oněch různých policejních chefů a horlivých lékařů-zastánců reglementace věc rozřešit v parlamentě?

Je-li nutno pracovati k odstranění reglementace, je stejně nejvýš nutno zatřást existencí veřejných domů a důrazně i důkladně o jejich zrušení a odstranění usilovati.

Ne nadarmo pojmenovala Buttlerová, tato neúnavná bojovnice proti prostituci, veřejné domy školou nepravostí. Usnadňují prostituci zajisté, svádějí k ní přímo svou snadnou přístupností, otupují cit zodpovědnosti u mužů a ovšem naprosto kazí mravní jejich poměr k ženě, konečně přispívají nemalou měrou k úplnému zpustnutí morálnímu i tělesnému prostitutek. — Netřeba připomínati, že i alkoholism tu řádí a že jest vydatným vedlejším zdrojem každého takového držitele těchto doupat.

Na šestém sjezdu Národního výboru pro potírání obchodu s děvčaty v Německu mluvil sekretář Bohn z Berlína o sumách, které se vydělávají držením veřejných domů. Je to kus národohospodářské otázky. Naříkají-li mnozí v boji proti alkoholismu, co národního jmění se tu zbytečně promarní, užasli by, co rovněž prostituce národního jmění pohltí.

V Sasku prodávají se veřejné domy mající vlastní ceny 10.000 ℳ za 56.000 ℳ. Menší veřejné domy prodávají se za 38.000 ℳ a při následujícím prodeji již za 80.000 ℳ.

Za takové koncesse při dalším prodeji platí se již 100.000, 120.000 až 150.000 ℳ.

Majitelé veřejných domů při daňovém odhadu určují svůj roční příjem na 10.000 ℳ i více.

Asi 2.000 žen, kasernovaných ve veřejných domech v Halle, v Magdeburku, v Essenu, v Kielu, v Karlsruhe, v Mohanu, v Norimberce, v Brémách, v Kolíně, v Drážďanech, ve Frankfurtě, v Mannheimu, v Strassburku, v Hamburku, zaplatily majitelům veřejných domů, počítá-li se plat co nejnižší, totiž 10 marek (ve skutečnosti se platí 20—30 marek), denně 20.000 marek, za rok tedy 7,000.000 marek. Úžasná suma, uvážíme-li, že musí být sehnána prostitucí.

Z peněz, které ženy ty dostanou, nepodrží nic, vše plyne do kapes podnikatelů.

Prostitutky platí dále veliké sumy za lékařskou kontrolu. Tak na př. jen ve Vídni nejméně 120.000 K ročně. Opět úžasná suma, uvážíme-li, že i ta musí býti sehnána prostitucí. Připočteme-li zde i sumu, kterou vynáší lékařům léčení venerických nemocí (těch 80% mužů), ty ženské nemoci v manželství nákazou získané atd. atd. — pochopíme, že prostituce je vlastně i velkým zdrojem příjmů také pro lékaře, a nepřekvapí nás, když Buttlerová v zásadním postavení běžných a neuvědomělých lékařů k prostituci byla ochotna hledat i jiné příčiny, než zásadní.

Konečně zajímavy jsou též číslice příjmů, které prostituce vynáší na př. newyorské policii.

V Americe neexistuje státní reglementace prostituce, t. j. nucená zdravotní kontrola, nucené zapisování a vše ostatní, co s tím souvisí. Objevil se sice i tam podobný návrh svého času, ale byl okamžitě odražen jakožto nedovolený útok na svobodu a důstojnost ženy. Jenže bez veřejných domů ani Amerika neobstála. Dle statistiky M. Murray-ho, vrchního šéfa policie v New Yorku, je v jediném tomto městě 9000 veřejných domů a v nich asi 45.000 prostitutek, což vše dohromady policii vynáší ročně celkem 8,120.000 dolarů, nepočítaje v to různý prý mimořádný příjem policii z prostituce ještě plynoucí. Za povolení koncesse platí se 300—500 dolarů ročně, za provozování této živnosti 50—100 dolarů měsíčně. Víme-li, že policie newyorská je vydržována jedině z různých příjmů soukromých, že stát ničím na ni nepřispívá, a že celkové její roční příjmy činí asi 17,174.147 dolarů, vidíme, že vlastně z poloviny ji vydržuje prostituce.

A z toho všeho, co se prostitucí vydělává, lze dobře soudit na sumy, které se na prostituci vydávají. Promarní-li se mnoho národního jmění alkoholem a tabákem, promarní se ho asi neméně, ne-li více, prostitucí. Bude zajímavo shledat a vyšetřit všecky tyto poměry i u nás, sestavit statistiky a podat přehled celkového stavu prostituce specielně české.

Obávám se, že se zhrozíme, až tu prostituci přeneseme do číslic, až procento venerických nemocí atd. atd. bude u nás přesně zjištěno.

Ten železný kruh, svírající lidstvo, není jen prostituce sama, je i mnoho jiných podivných činitelů, majících zájem na tom, aby prostituce existovala a aby z ní čerpaly.

Na moment hospodářský poukázala jsem toliko letmo a pouze jen po jedné stránce. Avšak považme, že v Paříži na př. vedle 2800 zapsaných prostitutek možno napočítati alespoň 100.000 žen pracujících, které prostitucí získávají jakéhosi doplnění svého nedostatečného výdělku.

V Berlíně na 5000 zapsaných prostitutek připadá 30—40.000 takových pracujících žen, které hledají v prostituci vedlejší výdělek. Příčiny vidí mnozí v moderním industrialismu, který špatně platí ženskou práci.

Průměrný příjem domácké dělnice v Německu obnáší ročně 322 marky a je takových dělnic jen v oděvnictví zaměstnáno 300.000. Prodavačky v Berlíně vydělávají sotva 60 ℳ, v jiných městech menších jen 47—27 marek. Představme si, že tyto dělnice jsou ochotny poctivě se živit prací svých rukou, ale že jim tato mzda ani na životní minimum skutečně nestačí. Většina jich nemá vlastního domova, jsou na bytě u cizích lidí. Dostaví se ke všemu různé krise a váznutí obchodu a tyto dělnice ocitají se pojednou bez práce. Zola napsal, že ony to jsou, které dodávají takto »chair à prostitution«. Paní Schevenová dobře praví, že tuto moderní prostituci neznal ani starověk ani středověk, že to je těžká porucha organická dnešního lidstva a že chtít jí čeliti mechanickými prostředky, jako je zdravotní kontrola, je přímo nesmyslné.

Je v zájmu našich žen, organisovaných ve stranách dělnických, aby si těchto poměrů bedlivě všímaly. Je tu nejen třeba zvláštního ochranného zákonodárství a organisovaného postupu proti těmto mizerným mzdám (zvláště u žen), ale je hlavně nutno, aby dohled nad prováděním těchto ochranných zákonů měly ženy samy. Promluvím k této věci ještě později několik slov.

(Pokračování.)

Královéhradecká vlastenecká družina.

(Královéhradeckým buditelům doby přítomné.)

Napsal Dr. Josef Pešek.

(Pokračování)

Léta otupila hroty bojovníků v boji o pravopis. Aspoň se smiřují dosavadní dva největší nepřátelé — Pospíšil a Ziegler.[1] Řevnivost tato utuchá v městě Eliščině během r. 1822, kdy Ziegler jako »úředně oprávněný« ‚zbíratel' přiměl Pospíšila k tomu, by přistoupil »za oučinkujícího člena« k Museu, a také ho hned »s ochotností ouřadu musejskému« přihlásil a »vším dobrým doprovodil . . .« Později pak koncem r. 1824 a začátkem r. 1825 byl to Ziegler, který se snažil, by došla splnění dávná Pospíšilova touha státi se musejním impressem. Tenkráte snaha ta vyzněla na prázdno . . . A když byl Ziegler v srpnu 1827 na vyzvání svých přátel odejel do Teplic, jež upoutaly ho na delší dobu svým čarokrásným okolím, stýská se dokonce Pospíšilovi po něm. Staré přátelství se vrací, a Ziegler opět může u svého přítele vydávati r. 1824 »Milizora« a r. 1824 novoročenku »Milinu«.

Že právě všecky spory umlkají v této době, lze snad vysvětliti tím, že Pospíšil byl přímo zanesen prací v tiskárně, že budilo téměř v Praze podiv množství knih, jež se z Hradce hrnulo . . . Byly to práce, plány, a hlavně starosti finanční, jež zaměstnávaly Pospíšila cele. Konečně čas hojí vše i časy . . .

Začátkem r. 1825 Ziegler odešel do Chrudimě, kde se stal děkanem. Odešel v něm nejhorlivější stranník ypsilonu. A po odchodu jeho Pospíšil mohl s úspěchem šířiti slávu jotu, jak píše ještě 13. srpna

---

[1] V srpnu r. 1821 Pospíšil se bil za Hanku v Chrudimi. V tamní knihtiskárně sešel se s několika známými, kteří »rozličně« posuzovali Hankovu činnost. »Já však,« — píše 14. srpna svému »kommissionáři«, »jak si již napřed pomyslit můžete. Vás zastal a o Vaší dobré straně přesvědčil spolek ten zatmělý.«

1828 Hankovi: »Já předělávám denně nové mozkovice na »jot«: každodenně říkám a dokazuji, že již *j* vyhrálo, a tím jsem již mnoho obrátil...« To jest zároveň poslední zpráva o pravopisném boji, či lépe již jen dozvuky tohoto sporu.

Na první pohled by se zdálo, že Pospíšil měl nedorozumění pouze s Zieglerem. Nikoliv. Neboť v povaze jeho — Ignát Herrmann zachytil ji v Blednoucích obrázcích zcela správně — bylo příliš mnoho neomylného a neústupného vyhýčkaného já, než aby se byl dovedl shodnouti i s lidmi, jako byl V. Klicpera, Chmela a zvláště Ziegler. Docházelo i k neshodám, a to vážným, mezi Pospíšilem a literáty mimohradeckými. Stačí uvésti jen několik případů.

R. 1824 Čelakovský napsal pro Čechoslav[1] ostrou satiru »Literatura Krkonošská« a skryl se za pseudonym Marcyan Hromotluk Kanárovic. Satirou tou tepal tehdejší literární poměry. Došlo k roztrpčení, jak se dovídáme z listu Čelakovského Kamarýtovi po 24. dubnu (a před 6. květnem) 1824: »Bratříčku, tu je ti rozdrážděných komárů, bylo by věru na ně třeba reka Metolického. Ba i p. Ziegler a Pospíšil! Poslední vykládá i Řepočeta na sebe, an prý žije blízko Krkonošů, a an prý jest tak něco mecenášovitého pro naši literaturu — jaká to hrdost! nadmutost! — Tuším, za našich dnů bude brzy každý ten již mecenášem, kdo svou vlastní ochlebuje hubu...«[2]

Následek dostavil se brzy. Po vydání Novoročenky na r. 1823 rozešel se Klicpera s Pospíšilem;[3] dával mu malý honorář. Novo-

---

[1] Čechoslav, 1824, str. 51, 59, 73, 87, 100. — Jar. Vlček: Dějiny lit. české, II., 2. str. 176. a n.

[2] F. L. Čelakovského Sebrané listy. V Praze, 1869, str. 155, a Literatura česká XIX. stol., II., str. 497. — Zajímavá shoda okolností: Čelakovský ve své satiře píše na jednom místě: »Ve dvou [t. j. tiskárnách] se bude tlačiti s Y, a ve třech s I, aby se všemu čtenářstvu po vůli stalo.« A dne 23. prosince 1827 Pospíšil sděluje Hankovi, že hodlá vydati tiskem Chládkovu »Grammatyčku«, totiž »Naučení kratičké, kterak by se mělo dobře po česku mluviti a psáti«, jež vyšlo r. 1795. Ale, »poněvadž ypsyloniste do jotové knihy neradi nakouknou, tedy bych rád toho Chládka pod obojím vydal, to jest s vyjádřením pro obě strany — snad by se některý obrátil, jako ten žid, co si na kázání uši nezacpal...« Patrno, že Pospíšil se tehdy chýlil k jakémusi kompromisu, třeba že láska k jot neuhasla docela.

[3] Na podzim (koncem září neb začátkem října) r. 1823 Čelakovský zavítal na pět dní do Hradce, jak píše 11. října t. r. Kamarýtovi. Nenalezl tam však »živé duše«, krom Pospíšila. Při divadelní zkoušce seznámil se s Klicperou. V té době Pospíšil nebyl dobře s dramaturgem královéhradeckého divadla. A patrně sdělil něco málo pěkného o něm Čelakovskému, jak lze sou-

ročenky na rok 1824 ujal se Chmela s Čelakovským. Na rok 1825 uchystali »Dennici«. Nyní vyšla Čelakovského satira, již Pospíšil se cítil do duše uražen. Nerad zůstával něco dlužen. Dozvěděv se patrně, kdo se skrývá za »Hromotlukem«, připravoval odvetu. S plánem svěřil se 16. prosince 1825 Hankovi: »Po nějaký čas, co se spolčil Čel... s Chmelou — není možno obstáti pro přílišné mudrlantství — má počáteční zásluha a přičinění o naší drahou literaturu více uznána není — ba jistá zhrdanost zapáchá z této strany — nepovažují více, že já byl původ prvního Almanachu — aniž by snad podnes žádných nebylo? nad to vše se mnou řkouc vorati chtí — an bez mé raddy a přitažení vše o své hlavě kují, k. př. v loni Váš zpěv ku sňatku atd. vynechali, letos jsem na tom stál, aby tam přišel, zase jej již po censuře Čel... vymazal...«

Současně s listem poslal rukopis Dennice Hankovi. Je pevně rozhodnut, že Dennice nevydá. Vymazání Hankovy práce považuje za svou urážku. Není prý na škodu spěchat; ti páni domnívali se, kdoví, jaký užitek má z toho nakladatel. Připomíná dále: »Kdyby se Vás Čel... ptal: máte-li Dennici u sebe? račte říci: že j s t e m i

---

diti z listu tohoto Kamarýtovi, jemuž píše, že se mu zdá býti pravdivé, jak mu popsal Pospíšil Klicperu. »Dvě hrubé žádosti ním vládnou, t. cti a peněz. Čechové ho málo vynášejí, pročež se odřekl také více česky psáti, a obrátil se k něm. Uměně, nu ta mu postaví korunu — — dobrou noc! — Pospíšil mu málo dává za almanach, pročež i tuto se odradil. Zkrátka, neví ten dobrý člověk, co to jest vlastenec!« (Korrespondence a zápisky Frant. Lad. Čelakovského, vyd. Fr. Bílého, I., 2., str. 195.) A královéhradecký, krajský a biskupský impressor smluvil se již z jara 1823 s Čelakovským o vedení almanachu na rok 1824, který, ač byl vyzván vésti konkurenční almanach pražský, raději se přiklonil k hradeckému. (Čelakovského Sebrané Listy, 1869, str. 110.) A proto žádá zmíněným listem Kamarýta o příspěvky, by mohli Klicperovi »zrak vytříti«. Jednou z příčin, proč tedy Klicpera nechtěl vzíti na se redakci almanachu, bylo, že mu Pospíšil za to málo dával. (Tamtéž, str. 134.) A snad se ho také dotkla výtka kritiky jeho Korinny z roku předešlého. — Odjinud se dovídáme, týká se to sice doby pozdější, ale potvrzovalo by zprávu Čelakovského, že Klicpera od Pospíšila neobdržel ani plišku za všecky své spisy, až po povídku Věnceslavu. (Lumír, 1859, ve vzpomínce Václava Filípka, str. 978, a J. L. Turnovského »Paměti starého vlastence«. V Praze, 1900, II., str. 48—49.) A pak sem spadá nejasný poněkud výrok Klicperův, ‚kdyby Pospíšila nebylo, že by almanachy (divadelní) dále vycházeti mohly'. (V životopise Klicperově od J. K. a E. S., str. 34. a str. 44.) K charakteristice Klicperově dobře poslouží listy jeho k druhé choti, otištěné v stati Dra. V. Řezníčka »Václav Kliment Klicpera v druhém manželství«. Dámské Besedy, 1905, č. 1.—11. Viz též Pešek Jos.: »Z korrespondence V. Kl. Klicpery s Františkem Lauschmannem.« Listy Filologické, 1908 (XXXV.), str. 272 a n. a 455 a n.

j i j i ž z p ě t p o s l a l i — prosim jemu ji *nedávejte!!* Račte rukopis dobře schovat až k Vám přijdu.«[1]

Jistě poměry zajímavé, kam až sahala moc hradeckého nakladatele. Neshoda s Čelakovským sice urovnána; zdá se však, že tento o Pospíšilovi nesoudil právě nejpříznivěji. Píše aspoň 13. ledna 1826 Kamarýtovi, že Pospíšil jest již v Praze, pochybuje však, »mnoho-li vyspěje a prospěje.« Hradecký Veleslavín pomýšlel prý tehdy na vydávání nějakého časopisu a svěřil by rád redakci Čelakovskému. Ale přímo s ním nevyjednával. Čelakovský však doporučil jiné, ježto nemá k tomu chuti a pak ‚pro Pospíšila by zvláště se nerad oč pokusil'.[2]

Došlo také k neshodám mezi Pospíšilem a Sud. Šnajdrem. Tento hodlal r. 1826 patrně v Hradci vydati nejspíše druhý díl sbírky »Okus v básnění českém«. Pospíšil však asi s odpovědí váhal. Proto Šnajdr dne 10. prosince t. r. dopsal v té věci Klicperovi: »Pan P.[ospíšil] si tuším zcela opravdivě zamanul, mne starého muže, milostivě za blázna míti, a já toho mám až po krk, již za blázna se od něho držeti nedám.« Žádá tedy Klicperu, by onen rukopis vyzvedl a po příležitosti poslal nejspíše do nedalekých Smidar.[3]

R. 1834 rozešel se na čas s M. Ludvíkem.[4] Příčinou byl jím uveřejněný životopis Koťarův v Květech.[5] Také s Chmelenským došlo k nedorozumění. Obojí usmířil Klicpera.[6]

Zvláštní byl Pospíšilův poměr k Majdaleně Dobromile Rettigové. Přátelství toto potrvalo až do hrobu. M. D. Rettigová také několikráte osvědčila oddanost svou J. H. Pospíšilovi verši. V její rukopisné pozůstalosti zachovala se i »Zbírka rozličných mišlinek«, která po různých osudech z rodiny Pospíšilovy dostala se do bibliotéky Musea království Českého.

V této sbírce čteme kromě jiných veršování též přání »K jmeninám mileného Přítele Jána Hostivíta Pospíšila dne 24ho Růžna 1825«:

---

[1] Koho Čelakovský Mecenášem ve své satiře míní, vysvítá určitěji z dopisu jeho z druhé čtvrti května roku 1824 Kamarýtovi (který jej obdržel 15. května), kde píše: »Snad jsem ti již psal, že jsme se s Pospíšilem rozkmotřili, s panem Mecenářem.« Korrespondence a Zápisky Frant. Ladislava Čelakovského vydal František Bílý. I. 2. V Praze. 1909, str. 226.

[2] Tamtéž, str. 273.

[3] Klicpera Ivan: Listy některých starých vlastenců k Václavu Klimentu Klicperovi. Světozor, 1878, str. 525.

[4] Světozor, 1876. str. 523.

[5] Květy, 1834, str. 182, 233, 275.

[6] Světozor. 1876. str. 523.

»Přicházím štěstí Ti přáti
Upřimně příteli můj
Chci Ti dnes obrázek dáti
Proto že svátek jest Tvůj.
Obrázek tento Ti poví
jaký je v srdci mém cit.
Netřeba všecko říct slovy
Třeba jen, upřímnost mít.
Upřímnost v srdci mem nesu
Tu já Ti k svatku dnes dám
Netřeba víc k tomu plesu
Srdce Tvé já dobře znám.

Upřímnost srdce Tvé cítí
K příteli každému zde
Upřímnost s očí Ti svítí
Přízeň Tva od srdce jde.
Prejem Ti pospolu v štěstí
Dlouho s Tvou choti zde žít
Dítky Tvé — Vlast bude květstí
Hlučně chcem zdraví Tvé pít.
Vivát
Otci milenému Choti
věrnému
Příteli upřimnému
Vlastenci horlivému
vivát.«

Rettigová podniká s rodinou Pospíšilovou ‚literární' výlety, bývá v Hradci častým hostem, vede zde i domácnost, bývá více než paní domu Kateřina, jíž proto často vstupují až slzy do očí... Tedy se nedivíme ani, když čteme dedikační list překladu knihy Ušlechtilá Pavlínka aneb Pravá cnost všude štěstí dojde, jejž r. 1834 »Velectěné, Blahorodé Paní, paní Magd. Dobromile Retikové, magistrátní Raddové v Rychnově, drahé své přítelkyni vroucně a šetrně podává Jan H. Pospíšil...«

Pospíšil pilně korrespondoval s Hankou do konce let třicátých.[1] V letech následujících největší část starostí nakladatelských přechází na Pospíšilova nejstaršího syna Jaroslava.

Léta třicátá jsou pro hradeckého Veleslavína snad nejtrudnější dobou jeho života. Zdálo se, jako by nadcházela katastrofa. Jistě se ohlašoval začátek tragoedie...

Mozek Pospíšilův pracoval horečně, a starosti rodinné i obchodní, tyto zvláště v Praze, dalekosáhlé plány, připravovaly ho o veškeren klid. A klid jeho duši[2] měla vrátit oběť mše svaté... »Ta Praha, ta Praha nemá pro něj blaha, a tamních mnoho psů budou jednotli-

[1] Hanka znamenal pro počátek Pospíšilova závodu mnoho. Za to Pospíšil byl mu oddán celou duší. Proto mohl nálezce RK hledati u něho důvěry a také omluvy, když na něho byl vržen temný stín denunciace Čelakovského. (Světozor, 1868, str. 429.) Poslední zachovaný Pospíšilův list Hankovi je datován 8. července 1848, kde mu oznamuje volbu jeho za poslance za královéhradecký okres. A zní nám trochu ironicky, co Pospíšil píše dále: »Košík, ve kterém jste upečen byli pro sněm, měl by na památku v museum býti schován — kdybych měl dva, dal bych ho tam.«

[2] Viz dopis V. Pešiny paní Pospíšilové ze dne 9. června 1827. (Originál v knihovně Musea král. Českého.)

vého smrt; jestli prozřetelnost Boží nám oučelně našeho Veleslavína neudrží« píše V. Pešina Pospíšilově choti...

*

Ale přes toto nedorozumění a liché spory pravopisné může se královéhradecká vlastenecká družina vykázati i blahodárnými výsledky práce positivní. Tu především náleží vedle Pospíšila zásluha Klicperovi, který od svého příchodu do Hradce tolik vykonal pro probuzení národní — divadlem. Chodiliť tehdy na česká ochotnická představení i Němci.[1] Ovšem, význam těchto představení nesmí se přeceňovati.

Ještě před příchodem Klicperovým zahájeny byly v Hradci Králové pravidelné české hry, a to zásluhou Pospíšilovou. Švenda sice připomíná, že již 29. května 1791 poprvé někteří měšťané také »v českém jazyku... bystrost svou prokázali divadelním představením«,[2] ale to byl asi jen pokus, který se patrně vícekráte neopakoval. Zklamal. Jako jinde hlavní vadou bylo, že herci-ochotníci neuměli dobře česky. Teprve rok 1819 přináší obrat.

K prvému českému představení dne 9. května 1819 vybrána byla Štěpánkova veselohra »Jak to dopadne«.[3] Divadlo bylo »jako když nabije«. Před veselohrou přednášel Fr. Škroup, později známý komponista, báseň Ant. Puchmajera, složenou a »na důkaz uznalosti za nejvyšší cís. král. nařízení 23. srpna 1816, 20. prosince 1816 a 13. února 1818 ku prospěchu jazyka českého vydanou«. Před druhým jednáním přednášel Jos. Doucha »částku obveselujících Patrčkových Míchanic. Byla to do jisté míry i školská jakási slavnost, jak lze souditi z dekla-

[1] Divadla v Králové Hradci zmocnila se kolem r. 1835 »německá strana důstojnická«. V té době Klicperova činnost na čas utuchá. Také se celkem málo dovídáme o Hradci Králové v současných časopisech. Stagnace ta trvá několik let. (J. V. Pelikán »Působení V. K. Klicpery v Hradci Král.« Světozor, 1876, str. 522 a n.) A v Květech poznamenává Pelikán, vzpomínaje smrti paní Anny Klicperové, rozené Švamberkové, že [dlouho] »Hradec tonul v německé vzdělanosti; ač byl pramenem takořka všech původních dram, přece z almanachů [divadelních] tam vyšlých ani jedné české drámy neviděl, až roku 1833 dne 28. března. Týká se ovšem jen Klicpery. Hradec v té době obdivoval mimo mnohé veselohry, dramy: Loupež, Loketský zvon, Opatovický poklad a Uhlířka, v kteréžto poslední a v první mát i dcera na div krásně sobě počínaly. S tímto krásným časem, s rokem 1835, přestala krátká ovšem, ale dostatečná perioda, v nížto se mnohým sňalo bělmo s očí, jenž divadla českého vídati nechtěli...« (Příloha ke Květům, č. X. z 18. května 1837, str. 39.)

[2] Švenda: Hliněný obraz, V., str. 3—4.

[3] Krameriusovy vlastenecké noviny, 1819, str. 86 a n.

mace Škroupovy, a pak, že oba přednášeči byli žáky gymnasia, druhé třídy humanitní.

Představení dopadlo dobře. »Auplná spokojenost přítomných pánů, zvláště vysoce důstojného p. pana kapitolního děkana, vysoce urozeného p. pana krajského hejtmana, vysoce důstojného p. pana měst. děkana, velmi mnoha p. duchovních, cís. kr. auředlníků, důstojníků vojenských i městských a jiných slovutných pánů a vzácných paní byla odměnou vlastenecké přičinlivosti.«

Z Krameriusových vlasteneckých novin dovídáme se, čí zásluhou představení bylo umožněno. »Příkladnou pak ochotností a služebností ku šťastnému vyvedení této veselohry přispěl zdejší biskupský a krajský impressor pan Jan Pospíšil, kterýž potřebné přípravy pracně obstaral, autraty rád založil, a vlastenecké smejšlení dobromyslného sousedstva toužebně rozmáhaje a utvrzuje, předcházející zprávu neunavně vedl.«

Z představení toho bylo přes půl druhého sta zlatých v. č. zisku, kterýžto obnos byl věnován na zakoupení českých knih a oděvu chudé školní mládeži královéhradecké.

V letech následujících ujal se řízení divadla Klicpera.[1]

(Pokračování.)

---

[1] Hajniš František v rozmarném svém cestopise »Trnky« zmiňuje se též o Hradci Králové. Připomíná o něm, že již »z časů šedé dávnověkosti chová mnoho slavných památek. I v novověkosti Hradec mnohá místa v rozličném ohledu předčil«. Vzpomíná tu jména Klicperova, Chmelova, akcentuje význam Pospíšilovy tiskárny, odkudž »začaly jasné paprsky na obloze novorozené literatury naší, posud nevídaným leskem, se blýskati; onat až posud co literární orgán v Hradci a v okolí mnoho prospěšného působí«. Zmiňuje se dále o »chrámu Thalie, kde od několika let hráli a hrají pp. dilletanti (jak se mi zdá, vedením a snažením p. prof. Klicpery) i v jazyku mateřském. Není-liž to pěkná věc? — Avšak ještě pěknější byla by snad, kdyby se hry české počtem hrám německým vyrovnaly, kteréž tady také pěstují.« (Květy, 1841, str. 94.) Jungmann v Hist. Lit., II. vyd., str. 405 (VI., č. 596) praví, že r. 1841 vyšly u Pospíšila »Trnky« též samostatně. Jest to omyl. Samostatně Hajniš vydal toho roku básně »Trnky«.

Socialism v Anglii.

Dr. Edvard Beneš.

(Pokračování.)

Organisace S. D. F. jest dnes co možno nejvíce zcentralisovaná. Strana koná roční kongres, kde jsou zastoupeny vždy skupiny po 25 členech jedním delegátem. Kongres volí pětičlenný výkonný výbor, jenž jest nejvyšší instancí strany, vede její politiku i finance, dohlíží na publikace strany, má vliv na žurnalistiku strany, organisuje konference a propagandu v zemi, určuje kandidáty k různým místním i poslaneckým volbám a vede úplně kontrolu všech svých členů. To jsou ostatně věci společné všem socialistickým stranám i na kontinentu; zdá se však, že zde disciplina pro zvláštní poměry anglické jest tužší nežli jinde, neboť nikde se tolik nevylučovalo jako právě v S. D. F.

První schisma ve straně bylo vyvoláno zmíněnou již »Socialistickou Ligou« Williama Morrise. Secesse také se súčastnili Dr. Edvard Aveling, zeť Marxův, a Eleonora Marx-Avelingová, jeho choť. Avelingovi, kteří jinak měli značný vliv na rozšíření Marxových ideí v Anglii i v theorii i v praxi, se brzo zase se S. D. F. smířili. Jinak »The Socialist League« pro krátké své trvání mnoho významu pro hnutí v Anglii neměla.

Dnes v čele S. D. F. a všeho dělnického hnutí, jež se dovolává orthodoxního socialismu, stojí Henry Mayers Hyndman, dnes již 69letý, ale stále činný. Jsa z bohaté rodiny, studoval na universitě v Cambridgi; byl nejprve positivistickým radikálem ze školy známého volného myslitele Charlesa Bradlaugha. Brzy však přišel do osobního styku s Marxem a také zcela přijal jeho idee, počal hned propagandu, vydal množství brožur a napsal několik větších spisů, v nichž osvětloval marxism, zejména Economics of Socialism, krátké to résumé marxismu s vysvětlením a kritikou. V Anglii zvláště jest znám svými diskusemi jednak s Henry Georgem, známým hlasatelem nacionalisace půdy, a pak se zmíněným Ch. Bradlaughem, jež pak byly v tisících výtiscích rozšířeny mezi lid.

Vedle známých principielních požadavků socialistických, vztahujících se k přeměně společnosti, vypracovala si S. D. F. specielní politický program, odpovídající více méně politickým poměrům v Anglii. Žádá hlavně placení poslanců a členů sborů samosprávných — poslanci v Anglii nejsou placeni, což jest jednou z největších překážek k úspěchu slabých organisací socialistických — placení nákladu volebního, všeobecné právo volební, poměrné zastoupení, užší volby — kteréž vlastně jsou v kontradikci s požadavkem předcházejícím — zrušení monarchie a sněmovny lordů, čímž bývala hrozně nepopulární v loyální Anglii, odloučení církve od státu a úplné laicisování, decentralisace správní, zřízení starobního pojištění, vydržování státem osob více než 50letých, pro něž práce má býti jen dobrovolná, odstranění nezaměstnanosti, atd. To jsou požadavky nejvážnější a pro Anglii nejcharakterističtější. Program vypracován již v době pozdější, kdy S. D. F. stala se přístupnější, a odpovídá tudíž zcela realitě, skutečnému stavu věcí, takže nelze proti tomu namítati skoro ničeho.

Jinak tomu jest však se skutečnou situací dělnictva v Anglii. Zde S. D. F. stále stojí mimo ostatní hnutí dělnické pro svou prudkost, pro svou neústupnou taktiku. V této hlavně S. D. F. si značně u dělnictva uškodila, neboť vystupovala dříve proti »Fabian Society« a pak proti I. L. P. s přehnaností takovou, že styky přátelské na dlouho znemožněny. Ačkoli rozhodnost její dnes daleko více se blíží akci socialistů francouzských nežli sociální demokracii německé a ačkoli neúnavná činnost její, v níž se jí nevyrovná žádná z ostatních stran, její energie a sebevědomí jest nanejvýš sympathické, přece ještě dnes hlavně v její řeči a propagandě jest něco zarážejícího, ba skoro hrubého, co mnohé odpuzuje. Jinak dlužno konstatovati, že dnes zaujímá v sobě duchy nejrozhodnější a nejrevolučnější z dnešní Anglie; a živiti v Anglii silnou revoluční propagandu, znamená velice mnoho. To vše značně přispělo k poměrně velikému a rychlému vzrůstu mladé »Independent Labour Party«, v níž mnoho socialistů vidělo inkarnaci socialistického hnutí národního, a to také způsobilo to, že veřejné mínění anglické se dlouho dívalo — a do jisté míry se dívá dosud — na sociální demokraty jako na živly nanejvýše výstřední.

Dnes ovšem S. D. F. může již zaznamenati úspěchy značnější a hlavně slibné do budoucnosti. Nejen že veřejné mínění se stále mění, nejen že i nehybná Anglie začíná praskati pod revolučními nárazy kontinentálního proletariátu, ale i dělnictvo samo začíná socialism chápati jinak. Aktivní politika dělnická ukázala posud velikou odvislost od liberálů, ukázala všecky slabiny hnutí dělnického, a tak

S. D. F., jež neúnavně a bezohledně vše podrobovala kritice, stoupala v očích všech dělníků veřejně činných. Všichni ucítili potřebu větší rozhodnosti, hlásané S. D. F. Nad to I. L. P., hnaná toutéž nutností, šla více na levo, což byl opět triumf pro sociální demokraty. Konečně nedávná volba Victora Graysona do parlamentu, kde kandidát poprvé vystoupil samostatně jako revoluční socialista a měl officielně podporu jen od S. D. F., ukázala, že umírněnost u sociálních demokratů a větší rozhodnost u druhých půjde proletariátu velice k duhu. Dnes rozhodný, kontinentální socialism a s ním »Social Democratic Federation« jest rozhodně v Anglii na postupu.

Ze zprávy S. D. F., předložené »Internacionále« na kongresu ve Stuttgartu, jest to ostatně dobře patrno. V místních bojích získáno 66 posic, v minulých volbách poslaneckých postaveno 8 kandidátů sociálně demokratických, kteří, jak uvedeno, obdrželi 29.800 hlasů a jeden člen byl zvolen. Agitace, kterou strana při různých příležitostech podnikla, tomu také nasvědčuje, takže klidně se může dívati do budoucnosti a čekati na žádané sjednocení všech frakcí dělnických. Dosud se sama tomu sjednocení vzpírá, neboť poměry v »Labour Party« a v tradeunionismu nejsou nejlepší. Pro S. D. F. nejsou pořád ještě dosti socialistickými a pro ostatní zase S. D. F. jest příliš bezvýznamná, nežli aby bylo třeba pro ni rušiti jednotu v »Labour Party«, která se veliké části liberálů a tradeunionistů velice zamlouvá svou mírnou politikou. Ale jako ve Francii, tak i v Anglii boj tříd se v posledních letech neobyčejně přiostřuje a to přivede i dnes vlažné dělnictvo k třídnímu uvědomění a k rozhodnosti. Pak už bude málo překážek, aby S. D. F. nešla společně se všemi ostatními. Sjednocení ovšem vyvolá rozpory jinde, u tradeunionistů, ale tomu se nelze vyhnouti. V každém případě, bude »Social Democratic Federation« vždy na nejkrajnější levici dělnického hnutí v Anglii.

III.

Fabian Society.

Když kol r. 1883 byla v Anglii položena od »Social Democratic Federation« a později od zmíněné již »Socialist League« otázka sociální a učiněn tak první útok na individualistickou společnost, nastal v celé anglické společnosti buržoastické ukrutný postrach. A právem. Hlasatelé socialismu v těchto dobách počátečního rozvoje byli většinou dilettanti socialističtí, špatně Marxe chápající a ještě hůře ho vykládající, dilettanti politické ekonomie, kteří upřímně věřili, že za několik měsíců s doktrinami Marxovými převrátí svět.

Strašili buržoasii revolucí, mluvili jen o barikádách a expropriaci, mluvili o brzkém konci landlordismu, kapitalismu a celé dnešní společnosti.

Tento způsob propagandy vždy málo prospěl v jiných zemích, natož pak v Anglii, kde lid má neobyčejnou hrůzu před sebe menším se odchýlením od starých dobrých zvyků a tradic. Odpírá-li společnost instinktivně a charakter lidský vůbec všem prudkým změnám, jež mohou býti skokem do tmy, hrozí se jich tím více duch anglický. Taková byla v očích anglického veřejného mínění propaganda »Social Democratic Federation«, a odtud dodnes ta nepřízeň k ní i mezi dělnictvem.

Ale již tehdy duchové pronikavější poznali, že idee Marxovy nedají se odbýti dilettantským hlásáním revoluce, které odpuzuje, za nimi že se skrývá něco více, co má vnitřní sílu a co zvítězí. Jako reakce proti přemrštěnému hlásání revolučního socialismu vytvořila se zvláštní skupina lidí, chceme-li, zvláštní škola, která vzala si za úkol propagandu vědeckého socialismu, hlásání massám ideálů spravedlnosti socialistické a osvětlování doktrin socialistických vzhledem k politické ekonomii. Společnost dala si jméno »Fabiáni«, »The Fabian Society« a jméno to již samo povídá vše: ukazuje právě, z jakých motivů a za jakých poměrů společnost vznikla, že to měla právě býti jen reakce proti přemrštěnosti stoupenců téže školy a téhož přesvědčení; a právě proto, že to byla reakce a že musila při svém zakládání svésti s idealistickou frakcí revoluční rozhodné boje k uhájení svého stanoviska, právě proto, že se bránila proti extrému neústupnému a revolučnímu, zašla sama dle zcela přirozených zákonů skoro až do extrému druhého — opportunismu. Jméno »Fabian« vzala si od slavného vůdce římského a odpůrce Hannibalova Quinta Fabia Maxima Cunctatora — Váhavého, čímž chtěla naznačiti, že i ona bude jako Fabius Cunctator váhavě a rozvážně bojovati proti společnosti dnešní. Přijala taktiku opportunistickou a dlužno říci, že nikdy nebylo mezi socialisty tak výtečných opportunistů — ale také tak taktních a poctivých opportunistů — jako byli Fabiáni. Pro S. D. F. měli od počátku sympathie největší, ale byli do jisté míry jejím opakem.

Jako nad S. D. F. vanul duch Marxův, tak »Fabian Society« byla proniknuta nejprve duchem Stuarta Milla. Stuart Mill, který nejprve byl orthodoxní individualistický ekonomista, se ponenáhlu obracel k socialismu a stal se jím v druhém díle své knihy »Principles of Political Economy« skoro úplně. Úpadek strany radi-

kální a reakce v létech 1848—50 ho k tomu jen více dohánělv. Hnutí dělnickému, tradeunionismu a pak feminismu v Anglii věnoval veškeru svou pozornost a byl při všech demokratických reformách činný. Dle Sidneye Webba, historika dělnického hnutí v Anglii a jednoho z nejlepších členů »Fabian Society«, John Stuart Mill měl největší vliv ze všech národních hospodářů na socialisty anglické.

Za zakladatele F. S. uvádí se obyčejně Thomas Davidson, jenž jsa proniknut ideami Emersonovými, začal mluviti o organisování nové společnosti. Bylo to právě v době neobyčejně příznivé pro podobnou propagandu. Právě uveřejněná kniha Henryho George »Progress and Poverty« (Pokrok a Bída), v níž byla vylíčena tak mistrně všecka zla osobního majetnictví půdy, připravila na to celou spoustu lidí dříve lhostejných, ba skoro celou veřejnost anglickou, dále ozýval se již intelektuelní proletariát, radikálové byli rozzuřeni reakční politikou a hroznou situací v Irsku, celá řada socialistů nenacházela dosti uspokojení v revoluční propagandě, volní myslitelé nenacházeli nikoho, o koho by se mohli opříti ve svém boji proti zdiskreditované theologii anglikánské, a konečně lidé zcela náboženští, žáci Emersona, Carlyla a Ruskina, hledali někde půdu, kde by mohli uplatniti svůj humanitarism; to vše čekalo jen na někoho, kdo by to dovedl sloučiti v celek a dáti hnutí tomu jednotu, kdo by vší té nespokojenosti dovedl dáti konkretní výraz v něčem novém. Bylo těžké sjednotiti tuto celkem nečetnou řadu lidí, ježto to byli duchové vypracovaní, všichni vesměs intelligentní a z různých tříd i táborů. Všichni však, jsouce přes četnost tříd, k nimž se hlásili, málo četní a proniknutí týmiž ideami, dovedli konečně se sloučiti, po různých nesnázích, sporech a secessích mezi praktiky a idealisty, ve »Fabian Society« o skrovném počtu členů. Davidson, jenž z části hnutí vyvolal, členem se nestal.

Společnost brzy nabyla pro Anglii významu ohromného. Vstoupili do ní lidé prvního řádu, socialističtí theoretikové, kteří stali se prvními hlasateli moderního socialismu v Anglii a kteří přes svůj skrovný počet mu prokázali zde největší služby, daleko větší nežli všecky strany ostatní; zvláště když, jak uvedeno, společnost anglická byla výborně na to připravena. To dlužno doznati, přes to, že ostatní socialisté, i angličtí i kontinentální, dívali se na Fabiány často s despektem, vidouce v nich buď měšťáky nebo špatné vtipkáře à la Bernard Shaw, jenž jest bez odporu jedním z nejlepších duchů současné Anglie, přes to, že officielní socialism německý mu nemůže odpustiti neodvislé a bezohledné vystupování v častých případech.

Členové společnosti byli lidé vesměs vybraní a velice vzdělaní; odtud jejich vliv a morální síla. Možno připomenouti jen Bernarda Shawa, Sidneye Webba, W. Clarka, Graham Wallase, neobyčejně zajímavou Annie Besantovou, Charlottu Wilsonovou, Sidneye Olliviera a m. j.

Způsob, jakým dostala se společnost do veřejnosti, jest zajímavý. Z počátku byla nucena se omezovati na soukromé, osobní schůzky v bytech členů, kde se četly spisy ekonomické, Henry George, Stuart Mill, pak hlavně Proudhon a Marx, diskutovalo se a kritisovalo. Z nedostatku peněz a pro malý počet členů nebylo možno jinak. Ale r. 1887 naskytla se jim příležitost upoutati na sebe pozornost. V některých londýnských okresech utvořilo se z politiků různých stran zvláštní komité, které zařídilo v každém okrese zvláštní místní parlament k debatám vzdělávacím úplně dle vzoru parlamentu westminsterského. Každý se mohl přihlásiti za člena, debatovati, mluviti za tu nebo onu stranu politickou. Která strana měla většinu, té odevzdána vláda v tomto improvisovaném parlamentě. Zvolen »speaker« (president), stranou, která měla většinu, zvolena vláda a ministři a publikum rozdělilo se na vládní a na opposici; úplná to komedie parlamentární.

Jev ten jest nadmíru zajímavý a charakterisuje publikum anglické, které tak vášnivě miluje debaty, v němž každý od narození jest buď kazatelem nebo politikem, debatérem. V těchto parlamentech, »debating societes« — debatujících společnostech — se diskutovaly otázky nejrůznější, filosofické, morální, literární, náboženské, způsobem vážným a výsledky obyčejně formulovány byly ve způsobě návrhů zákona. Byla to opravdová škola pro budoucí poslance a to škola nadmíru cenná, neboť v žádném parlamentě se nedebatuje dnes tak, jako se to činilo v těchto parodiích parlamentárních.

Fabiáni se toho chopili. Sebrali se společně a obsadili jeden takový parlament v nejbohatší čtvrti londýnské na Charing Cross. Vládu měli tu toryové, liberálové byli ve veliké menšině. Začalo se debatovati, Fabiáni zakročili a pomocí liberálů svrhli vládu konservativní. Poněvadž pak liberálové neměli schopné lidi k vládě, nabídli ji Fabiánům. Bernard Shaw okamžitě zvolen presidentem vlády, Sidney Webb ministrem financí, Annie Besantová ministrem vnitra. A debaty začaly. Fabiáni vytvořili si socialistický program, vypracovali řadu zákonů socialistických a poněvadž byli řečníci nevyrovnatelní, měli vždy většinu, přes prudké kritiky individualistů. Zde byla tribuna socialistická z Londýna nejproslulejší a nejnavštěvovanější. Zde Fabiáni formulovali precisně svůj program, systemati-

sovali všecky své otázky a měli celý rok veliký vliv na veřejné mínění. Žádali na př. zmírnění různých daní, zavedení poměrné daně z příjmů, demokratisaci a decentralisaci, znárodnění veškeré půdy a průmyslu, osmihodinnou dobu pracovní atd. atd.

Nikdy neslyšel Londýn tolik o socialismu jako tehdy. Fabiánská společnost ukázala svůj neobyčejně praktický smysl, vytrvalost a energii a stala se opravdovou silou politickou. Nestarajíce se nijak o politickou moc a nabytí vlivu officielního, vůdcové její vrhli se do neúnavné činnosti publikováním brožur, psaním článků do všech možných časopisů, ovšem buržoastických, ježto jiných nebylo a dosud není a ježto právě v těch si umínili Fabiáni své idee rozšiřovat, dále konáním konferencí a přednášek: chodili ze společnosti do společnosti, z klubu do klubu a všude byli s radostí přijímáni, neboť nikde nebylo takových causeurů, jako byli oni. Kde socialista revoluční sotva našel sluchu a přijetí, tam Fabiánům hlasitě se tleskalo, ačkoli oba podstatně chtěli totéž. Fabiáni chtěli svým pronikáním společnosti zvrátiti dosud ustálené mínění a dáti mu o otázkách sociálních jiné názory rozumným výkladem, stálým, neúnavným dokazováním, užíváním praktických prostředků, využitím nejmenších reforem. Byli to etatisté a opportunisté ti největší, ale socialism jejich — to dlužno připomenouti — nelišil se ničím od socialismu revolučního. Chtěli totéž, co sociální demokraté, ale měli jinou taktiku a tou učinili pro dělnickou věc nesmírně mnoho. Byl to opportunism, ale dlužno věděti jaký; každý člověk jest více méně opportunistou — jest však třeba při tom býti zásadovým a poctivým, věděti, kam se může jíti a míti na paměti stanovisko morální. V tom Fabiáni jsou bezvadni.

Organisace »Fabian Society« jest úplná protiva organisace »Social Democratic Federation«. Tam úplná centralisace a krajní disciplina, zde úplná autonomie a volné pole pro osobní iniciativu, tam silný výkonný výbor, poslední instance strany, zde výkonný výbor, volený ročním kongresem, bezmocný, určený k vybírání příspěvků, jejichž výše zase je dobrovolná, k vydávání brožur, konání přednášek a stopování vzrůstu společnosti. Toť vše. Vydává ještě »Fabian News« — Fabiánské noviny — určené jen pro členy společnosti a nikoli pro veřejnost. Činnost společnosti se omezuje dnes výhradně jen na vydávání brožur, traktátů — »Fabians Tracts« — a na konání přednášek. Jednotlivé skupiny, jsou-li dosti silné, mohou býti zcela neodvislé a vydávati i publikace samy, jako tomu jest na př. pro Liverpool.

(Pokračování.)

Vznik Starého zákona

dle přítomného stavu historicko-kritické vědy.

Referuje F. Žilka.

(Pokračování.)

K. 19. proti Egyptu, původnost jest pochybná; konec o hebrejsky mluvících osadách v Egyptě a o sbratření Egypta, Assura a Izr. kolem Jahve nehodí se do názorů kolem 700. Duhm datuje 343: na útisk Egypta Artaxerxem III. (Ochos).

K. 21. dělí se na tři proroctví: *a*) v. 1—10 náladové, poeticky originelní, z konce babyl. zajetí, současně asi s $13—14_{23}$, ale od jiného spisovatele; *b*) v. 11—12 proti Dumě (= Edom); *c*) v. 13—17 proti Arabii temné, úryvkovité výroky, podobné $21_1—_{10}$, ne od Izaiáše. Winckler datuje kol. 648 všecky tři.

K. 23. proti Tyru; míněno buď obležení Tyru Sargonem nebo Nebukadnezarem; jiní soudí: Alexandrem Vel. Duhm myslí, že dle v. 2. 4. 12. má též ve v. 8 státi »Sidon«, a vykládá odstavec jako elegii na hrozné zničení Sidonu Artaxerxem III. (Ochos) r. 348, která pak po zničení Tyru Alexandrem byla přetvořena ve výrok proti Tyru.

K. 24—27. Hrozný soud přípravou ku panství Hospodinovu na Sionu; tento odstavec má slohové zvláštnosti, hledanost, karakteristicky eschatologický ráz, patrný kontrast s řečmi Izaiášovými. Odstavec se dělí na 2 skupiny $24_1—_{23} + 25_6—_8$, pak $26_9—_{21}$, $27_{1, 12, 13}$ ($25_1—_5$ jest lyrická vložka); první se hodí do doby po návratu ze zajetí, snad až do poslední doby perské říše za výbojů Alexandrových. O ostatních nelze nic určitého říci.

K. 32. a 33. chtějí být závěrem skupiny Iz. řečí (28—31); autorství Iz. je více než pochybné.

K. 34. a 35. zkáza Edoma, návrat vysvobozených k Sionu — zcela myšlenkový okruh Deuterojesaje — jistě po exilu, a to později, pro apokalyptický ráz.

K. 36.—39. historický odstavec o obležení Jeruzaléma Assyry (= II. Král $18_{13}—20_{19}$); dvě zprávy o stejných událostech:

36_1—37_9a starší, 37_9b—$_{37}$a, a k tomu 38 a 39 — legendární; i první je mladší než Ezech.; 38_9—$_{20}$ žalm Hiskiův není authentický (II Král. ho nemá!), má ráz myšlenek podobný kn. Jobově a mladším žalmům. Patrně stál tento odstavec původně ve II Král. a byl k vůli výrokům Iz. převzat do sbírky proroctví Iz.; zmíněný žalm připojen dodatečně.

3. Izaiáš 40—66.

Tento odstavec náleží k nejvelkolepějším a nejvznešenějším částem St. Z. Nadpisu nemá. Začíná přímo výzvou: Potěšujte! Za času Jesu Sir. byl pokládán za část proroctví Iz. Ale jazykové a věcné důvody to činí nemožným. Není v něm takového bohatství myšlenek jak u Iz., jen několik myšlenek a obrazů, které se, ovšem v obměnách, vracejí; mluví skoro jen o útěše (Iz. hrozí a vybízí ku pokání!); vládnoucí pojem »služebníka Hospodinova« jest Izaiášovi cizí. Dějinné pozadí je zcela jiné: u Iz. stojí v popředí Assur, zde Babel; zboření chrámu $44_{26.\ 28}$, 45_{13}, odvedení národa 45_{13}, zajetí 42_{22}—$_{45}$, 43_8, 47_6 se nepředpovídá, ale předpokládá, a to babylonské zajetí 43_{14}, 46_1, 47_5—$_8$, 48_{14}. Připravuje se již návrat. Cyrus perský jest přímo jmenován jako osobnost známá (41_2—$_{4,\ 25}$, 45_{13}, 46_{11}, 48_{14}—$_{16}$); události jsou přítomným splněním zaslíbení (41_{26}—$_{27}$, 42_9, 44_8, 48_3—$_7$). Tyto kapitoly jeví odvislost od Jeremiáše. Zkrátka máme před sebou dílo proroka z konce babyl. zajetí, které omylem anebo náhodou bylo připojeno ke knize Izaiášově.

Běžně se nazývá tato skupina Deuterojesaja (= Druhý Izaiáš). Kap. 40—48 jsou souvislý jednotný celek, jasně ukazující situaci: Babel jest ještě pánem Izraele (43_{11}, 48_5—$_9$ ...), ale již jest povolán Cyrus k soudu nad ním (41_{25}, 46_{11}, $48_{14,\ 15}$ ...). Přemožení Babelu (r. 538) patrně ještě nenastalo, ale Cyrus již dobyl mnohého vítězství: snad pokořil lydickou říši (546) a Malou Asii s »ostrovy« (40_{15}, $42_{10,\ 12}$ ..). Naděje Jerem. a Ezech. se uskutečňovaly.

Od kap. 49. jeví se jiný myšlenkový svět: myšlenky o Bohu všemohoucím (40_{12}—$_{14}$ .... 48_{13}), věčném (41_4 ...), pravém (41_{21}—$_{29}$, 44_9—$_{13}$ ...), jediném (45_5—$_{6,\ 18}$ ...) ustupují, a v popředí stojí Sion, Jeruzalém; místo »návratu« mluví se o shromáždění Izr. na Sion (60_4 ...). Obtíže stoupají ještě od kap. 56; vše se vysvětlí, když uznáme, že kap. 56—66 napsal Tritojesaja (= Třetí Izaiáš) asi o 80 let později.

Kap. 49—55 napsal Deuterojesaja asi pod dojmem Cyrova ediktu, tedy o něco později než 40—48.

V odstavci kap. 40—55 zasluhují zvláštní zmínky místa, básně, kde se mluví o »služebníku Hospodinově« (Ebed Jahve): 41_{1}—$_{7}$, 49_{1}—$_{6}$, 50_{4}—$_{9}$, 52_{13}—53_{12}. Není třeba domnívati se, že pocházejí od jiného spisovatele; i v nich míní se služebníkem Hospodinovým Izrael jako 41_{8} nn. a jinde.

Kap. 55—66 mohly býti napsány jen v Palestině, a to po návratu. Líčení náboženských a sociálních poměrů (chudí — bohatí, zbožní — nevěrní) odkazuje do doby značně pozdější, blízko k Nehemiášovi.

Celá kniha Izaiášova nemohla povstati náhodou z částí tak různorodých a různodobých. Skládá se ze skupin, na př. 6—8 (histor.), 13—23 (»břímě...«), 28—33 (»běda«), 2—4; 2—12 (dle nadpisu 2_{1} a ukončení 11_{10}—12_{6}) tvořilo asi jednu sbírku. Ze všech těchto skupin jest sotva která původně Izaiášova, kap. 1. jest přirozeným úvodem; převzetí 36—39 z knihy Král. jest snadno vysvětlitelno. Kap. 1—39 snad v celku znal již II. Paral. 32_{32}. Jesus Sirach věděl již o připojených kap. 40—66. Jak a proč stalo se toto připojení? Původní pořad proroků v Kanonu byl Jerem., Ezech., Izai. (chronologicky. poněvadž Izai. jako kniha je mladší); pak za Izaiášem následoval anonymní Deuterojesaja, spojený s Tritojes. A tu bylo sloučení umožněno zakončením 39_{6}—$_{7}$.

II. Jeremiáš.

Jeremiáš jest nejčistším výrazem izr. proroctví a vyvrcholením; byl to kněžský syn z Anathoth (u Jeruz. 1_{1}), který byl ku proroctví povolán 627 (1_{2}, 25_{3}) ještě mlád; věnoval se tak své povinnosti, že se neoženil (16_{1}—$_{2}$). Jeho činnost byla samý boj a nebezpečí; trvala skoro půl století. Stopa jeho mizí mezi exulanty v Egyptě, kde dle tradice byl vlastními krajany ukamenován.

Kniha Jerem. se liší od jiných svým životopisným materiálem (19—20, 26—29, 36—45...), zcela objektivním, spolehlivým, historicky svrchovaně cenným. Pozornosti zasluhuje, že v ostatních vypravovacích částech (na př. kap. 1) mluví prorok v první osobě, čímž se budí předem již pochybnosti o literární jednotě.

O vzniku knihy máme podrobnou zprávu v kap. 36: Jerem. po 23 let působil jen slovem; teprve r. 605 obdržel rozkaz napsati všecka slova, která dosud Hospodin k němu mluvil. Pomáhal mu při tom žák jeho Baruch. O rok později byla tato kniha ve chrámu čtena, ale od Jojakima spálena. Jeremiáš ji dal znova napsati a rozšířil ji ještě.

Z první polovice Jeremiášovy činnosti máme tudíž jenom souhrn, ovšem jím samým redigovaný, stručný. Do doby před sepsáním knihy spadají (mimo výpravné kusy) kap. 1, 2—6, 7—10, 11—12_6, 25, snad též 18. Ale v nynější podobě sotva je lze odvozovati od Jerem.: 3_6—$_{18}$ ruší souvislost, rovněž 9_{22}—10_{16} a 12_4.

Chronologický pořad ostatních řečí (mimo proroctví proti cizím národům) jest: do doby Jojakimovy náleží: 13_{15}—$_{17}$, $_{20}$—$_{27}$, 14—15, 16_2—17_{18}, 20_7—$_{18}$, 12_7—$_{17}$, 35; 19_1—20_6, 26, 36, 35 (výpravné). Ostatní části náležejí do doby Zedechiášovy, po případě po pádu Jeruzaléma.

Výpravné kusy nepocházejí z téhož péra jako řeči (srov. 7 a 26_1—$_6$); je možno, že je napsal stálý průvodce prorokův Baruch, později byly as přepracovány.

Jako Izai., tak byla též kniha Jerem. doplňována a přepracovávána. Přímo nebo nepřímo od Jerem. pochází aspoň podklad kapitol 1—25 a 31—32. Kap. 30 a 33 asi nejsou pravé (část chybí v LXX!); mimo to 10_1—$_{16}$, 17_{19}—$_{27}$; kap. 31 má jeremiánské jádro.

Proroctví proti cizím národům, kap. 46—51 a kap. 25 (Egypt, Fenicie, Moab, Ammon, Edom, Damašek, Kedar-Hazor,[1] Elam). Někteří kritikové upírají tyto kusy Jeremiášovi; ale Jer. má přece též vzkaz k pohanům (1_5, $_{10}$, 36_2...). Řeč proti Elamu tvoří zvláštní celek a je pozdější; proti Damašku a Kedar-Hazoru činí dojem sekunderního díla, ale ostatních pět jsou pravé; pocházejí z doby před pádem Jeruzaléma po bitvě u Karkemiše; byly ovšem přepracovány (příbuznost s Izai. 15 a 16, Abdiášem).

Kap. 50—51 obsahují řeč proti Babelu; jsou jistě nepravé, závisí na Ezech., Izai. (Jer. 50_{16} = Iz. 13_{14}, 51_{40} = Iz. 34_5—$_7$ atd.), na Deuterojes., opakují dřívější výroky (50_{13} = 49_{17}; 50_{39} = 49_{26}; 51_{15}—$_{19}$ = 10_{12}—$_{16}$...): je to pozdější zpracování listu Jeremiášova, poslaného po Serajovi do Babylona (51_{59}—$_{64}$).

Zmínky zasluhuje, že LXX má namnoze odchylky od hebr. textu: řeči proti cizím národům jdou za sebou v jiném pořadu (hebr. je přirozenější), a za 25_{13} (což je vhodnější). V celku je LXX stručnější: chybí ca. 2700 slov, t. j. skoro $^1/_8$ knihy; něco snad vypadlo omylem opisovačů, ale jinak je text LXX čistší, původnější.

Vznik knihy Jer. byl složitý: jest pravděpodobno, že Jer. po r. 605 zapisoval své výroky a zanechal sbírku svých řečí; vedle ní existovaly paměti Baruchovy samostatně, ale pak byly obě knihy

[1] Cedar. a Azor.

zpracovány v jednu (jistě před LXX) a pozdě ještě prokládány. Kap. 26—36 jsou nerozřešenou záhadou.

III. Ezechiel.

Ezechiel byl syn jeruzalémského kněze; byl exilován do Babylona s králem Jojachimem 597. R. 592 patrně již jako zralý muž byl povolán za proroka, jímž zůstal 22 let. (570 srv. 29_{17}.)

Kniha Ezech. se skládá ze tří částí (mimo úvod $1—3_{15}$): 1. kap. $3_{16}—24_{27}$ řeči o nastávající zkáze Jeruzaléma jakožto neodvratném trestu, 2. kap. 25—37 proroctví proti 7 cizím národům, 3. kap. 38—48 řeči o budoucnosti Izr., po zboření Jeruzaléma. V tomto 3. odstavci se odlišuje samostatně slavné vidění v chrámu kap. 40—48.

Kniha Ezech. dává pramálo podnětů ke kritickým rozborům; jen o některých krátkých odstavcích vznikly pochybnosti (7_1 nn. je opakování; $10_8—_{17}$, $24_{22}—_{28}$, 27_9b$—_{25}$a); jinak je zachována tak, jak vyšla z ruky spisovatelovy, jednotná, dle znatelného plánu. Ojediněle (Zunz r. 1832 a Seinecke r. 1884) pochybovalo se o pravosti Ezech. jako celku, ale to nebylo bráno vážně. Kraetzschmar vyslovil hypothesu, že kniha Ezech. je zpracována redaktorem ze dvou pramenů, z nichž prý žádný nepochází od proroka Ezech.; na 2 prameny soudí z toho, že místy (1_2, 24_{24}) se mluví o prorokovi ve 3. osobě. Ale 24_{24} jest v řeči Hospodinově, úvod $1_1—_4$ jest i jinak nejasný; mimo to v celé knize mluví prorok v první osobě; vše ostatní (dubletty, parallely...) se vysvětlí obšírností Ezechielova slohu. (Josephus v Antiquitates X. 5_1 má ovšem zprávu, že Ezech. zanechal »dvě knihy«; Talmud tvrdí, že »muži velké synagogy« sepsali knihu Ezech.)

Samostatnou otázkou jest, kdy byly napsány jednotlivé části. Závěrek knihy jest datován 40_1 ze 25. roku Jojachimova exilu = 572 říjen; tehdy byla tedy kniha Ezech. dokončena. Ale to působil Ezech. již po 20 let; předcházející odstavce mají dřívější data: 1_2 pátý rok zajetí. 8_1 šestý, 20_1 sedmý, 24_1 devátý, 29_1 desátý, 26_1 jedenáctý (30_{20}, 31_1; 33_{21}, v hebr. textu 12, omylem!), $32_{1,\ 17}$ dvanáctý. Pocházejí tyto odstavce skutečně z udaných dob, či byly napsány také r. 25? Stade dokázal, že vidění v chrámu podstatně odporuje dřívějšímu proroctví $17_{22}—_{24}$ v jednom bodě: když Ezech. neupravil tohoto proroctví dle pozdějšího poznání, jsou patrně všecky kusy věrně reprodukovány. Odstavec $29_{17}—_{21}$ jest z pozdější doby než 40_1, byl tedy od Ezech. vložen, aby opravil své proroctví. Ze všeho plyne, že Ezech. r. 25. zajetí sepsal celou knihu, ale k tomu užil původních záznamů beze

změny. Pozdějších změn bylo velice málo, ale za to je text značně porušen.

IV. Ozeáš.

Ozeáš (Hošea) byl občan izr. říše (7_5); vystoupil za vlády Jeroboáma II. a to asi ke konci. Nešťasten v rodině (kap. 1—3, v čemž spatřoval obraz národního neštěstí), posmíván a pronásledován (9_7—$_8$) působil ve zmatené době anarchie.

Kniha Oz. se dělí na dvě věcně a dobově odlišné části kap. 1—3 a 4—14.

Kap. 1—3 jsou v podstatě výpravné: prorok vypravuje o svém rodinném neštěstí, jež právě v něm probudilo proroka, z doby Jeroboámovy (další údaj »a ve dnech Uziáše atd.« jest pozdější dodatek, jímž se má naznačiti současnost s Izai.).

Kap. 4—14 jsou řadou řečí beze znatelné disposice: jsou asi souvislým souhrnem prorockého kázání Ozeášova z konce jeho činnosti, napsaným od něho samého, za jiné situace: anarchie a královražda; Izr. hledá pomoci u Assura a Egyptu. Ozeáš patrně zažil častou změnu na trůně po dynastii Jehu, poplatnost Assyrským z r. 738, ale na syrsko-efraimskou válku z r. 735/4 nečiní narážek. Tato část pochází tedy z doby mezi 738 a 735; první z r. ca. 745.

Pravost a původnost knihy jest při jejím význačně individuelním rázu nade všecku pochybnost povznešena. Ale beze změn není: 1_7 jest očividná judejská interpolace. I jinak jsou patrny stopy judejského přepracování: Ozeáš ve svém obrazu budoucnosti neví nic o mesiášském králi z rodu Davidova, zná jen Jahveho a Izrael bez prostředníka, jeho theokracie vylučuje důsledně lidské království. Ona Izaiášova a pozdějšího Židovstva naděje byla dodatečně do Ozeáše vnesena přepracováním a vložkami: 2_1—$_3$ ruší očividně souvislost; v 3_5 jsou vložkou slova »a Davida krále jejich« (= Jerem. 30_9) rovněž 3_4 tomu odpovídající slova; z téhož pramene pochází nahražení jména »Izrael«, kde je v parallelismu s »Efraim«, názvem »Juda« v 5_{10}—6_4. (8_{14}. 5_5. 6_{11}. 10_{11}). Marti upírá Ozeášovi 2_{15}b—$_{25}$. 3_5. 5_{15}—6_3. 11_{10}—$_{11}$. 14_2—$_{14}$ (místa o výchovné lásce boží a naději z toho plynoucí). Ale obraz budoucnosti v kap. 14. nelze pochopiti z doby poexilní. Rovněž myšlenka o přijetí zpronevěřilé ženy na milost Hospodinem. Odkud by měli všichni nástupcové Ozeášovi to přesvědčení, že smlouva mezi Jahvem a Izraelem nemůže býti zrušena ani nejhoršími hříchy?

V. Joel.

Kniha Joelova bývá velice různě datována: od doby Roboámovy až do konce perské říše — přes půl tisíciletí; a přece věcně jest obsah knihy jasný: pohroma kobylek (popis s narážkami na Exod 10_1—$_{19}$) jeví se prorokovi jako předzvěst posledního soudu, který se rozvine pohromami v přírodě, nad pohany a vysvobozením Izraelovým.

Pro dobu vzniku jsou rozhodnými místa 4_2—$_3$, $_{17}$[1]: Jahve soudí pohany pro to, že rozptýlili jeho dědictví; částí vysvobození pak bude to, že cizinci nebudou více šlapati Jeruzalém: to není myslitelno před r. 586. (Na Izrael se nebéře zřetel.) Ale Jeruzalém jest obydlen, chrámová služba zařízena: mluví tedy prorok ke sboru druhého chrámu. S tím se shoduje, že veškeren lid se může shromážditi v chrámě 1_{14}, 2_{16} (jde totiž jen o Jeruz. a okolí 2_1); úředníci se nazývají »starší« 1_2, $_{14}$, 2_{16}. Hradby Jeruzalémské odkazují do doby Nehemiášovy.

K témuž výsledku se dospěje z důvodů vnitřních, z důvodů náboženských dějin a literárních: chybí prorocké důtky, výzva ku pokání 2_{12}—$_{31}$ neurčuje, ani nenaznačuje hříchů; pokání se má díti »postem, pláčem, úpěním« (=Ester 4_3, Neh 1_4); »oběť suchá a mokrá« (1_9, $_{13}$, 2_{14}) znamená patrně tak řečenou Tamid jako u Dan. 8_{11}...; stanovisko Joelovo jest židovsky partikularistické: pohané již nejsou předmětem poučení, nýbrž soudu Božího, Židé všichni jsou občany Mesiášovy říše. Joel 3_4[2] jest patrně citátem z Malach. 3_{23}.[3]

Sloh Joelův je velice plynný a uhlazený, což právě většinu vykladačů svádělo k domnění o stáří spisu, ale je to plynnost řeči učencovy, ne geniovy. Řeč mimo to jeví stopy pozdního období hebr. literatury. Kniha Joel jest asi r. 400 psané kompendium pozdě židovské eschatologie, která již přešla v apokalyptiku.

VI. Amos.

Amos jest nejstarší nám známý prorok-spisovatel. Prostý rolník z judského městečka Tekoa byl odvolán Hospodinem od svého stáda, aby prorokoval proti Izraelovi t. j. říši 10 kmenů a předpověděl mu pro hříchy zánik a zajetí assyrské. Vypovězen z izraelské říšské svatyně v Bethel, psal v tom vědomí, že slova Hospodinova jím zvěstovaná mají platnost pro všecky časy.

---

[1] Takové je rozdělení veršů a kapitol v hebrejském textu; v českém Kralickém = 3_{21}—$_{21}$.

[2] V Kralickém Joel. kap. 3_{31}.

[3] V Kralickém Malach. 4_5.

Jeho zjev má něco nepochopitelného: všecky myšlenky proroků-spisovatelů jsou u něho již vysloveny s plnou určitostí.

Působil za vlády Uziášovy v Judstvu a Jeroboámovy v Izr. 1_1 (líčení situace přesně odpovídá době obnoveného lesku moci Davidovy) kolem r. 760—750. (Někteří soudí, že 8_9 naráží na veliké zatmění slunce 763.) Ozeáš zná Amose, srov. Oz. 4_{15}, 10_5, 5_8 s Amos. 5_5.

Kniha se dělí na 2 díly plánovité: k. 1—6, řeči; 7—9, vidění s historickou nadmíru cennou vložkou 7_{10}—$_{17}$.

Odvozování knihy od proroka samého narazilo v novější době na značný odpor z úvah a konstrukcí metrických a strofických (Harper, Loehr, Baumann). Jest ovšem pravda, že na př. 8_{4-14} lépe by se hodilo do odstavce 3—6, ale ani tam, kde je, není nemístné. Všecko lze pochopiti dobře jako spis proroka Amose. Ovšem 2_{4-5}, 4_{13}, 5_{8-9}, 9_{5-6} se uznává za pozdější přídavky. Wellhausen má mimo to pochybnosti o 1_{9-10}, $_{11-12}$, $4_{12}b$, 8_{11-12}. V 6_1 zaráží zmínka o Sionu, jenž se jinde nevyskytuje. Konec 9_{8-15} není authentický.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

MORAVA.

Zasedání sněmu. — Zemské finance. — Nový náměstek zemského hejtmana. — Roztržka v agrární straně. — Nová situace v české kurii. — Politické strany na venkově.

Zasedání moravského sněmu je ve znamení schodku zemského rozpočtu. V plenu bude se jednat o této nejnaléhavější té doby potřebě zemského hospodářství moravského až ke konci zasedání, ale výbory i jednotlivé kluby a kurie sněmovní zaměstnávala úhrada schodku, sotva se sněm sešel a všecky ostatní zájmy zatlačeny jí do pozadí. Z ostatních aktualit vyvolalo větší pozornost jen jednání školského odboru o změně zákona o zřizování škol měšťanských, které Němci dosud v odboru obstruovali. Obratným a energickým zasažením českých členů odboru umělé protahování jednání zaraženo a důležitá tato reforma, pro české školství na Moravě nad jiné významná, uvedena konečně do proudu. Má se za to, že reforma provedena bude ještě v tomto zasedání a že odpomůže trapnému nedostatku českých měšťanských škol v městech ovládaných Němci. Za to na provedení reformy neméně naléhavé — zavedení tajných voleb obecních — jsou naděje stále nevalné. V programu české většiny je také nový projev sněmu pro zřízení české university v Brně, který byl již před dvěma lety na sněmu prosazen proti odporu Němců. Sněm se tehdy usnesl vyzvati vládu, aby zřídila v Brně universitu českou i německou, ačkoli bylo v moci českých poslanců prosadit projev jen pro universitu českou. Manifestace pro českou universitu v Brně nabyla tím rázu ryze kulturního a působila dojmem velmi silným. Letos přidrží se česká kurie pravděpodobně stejné taktiky.

Finanční plán bývalého finančního referenta dra šl. Koudely lze již pokládat za odmítnutý v hlavních a stěžejných jeho položkách. Lidovo-pokrokový klub rozhodl se, jakmile se sněm sešel, nepřipustit zvýšení dávky z piva a ostatním českým stranám nezbylo, než připojit se k tomuto rozhodnutí. Agitace, kterou rozvířili proti návrhu Koudelovu na zvýšení pivní dávky sociální demokraté a interesované stavy, našla tak hlučnou ozvěnu po celé zemi, že zvrátila smýšlení i těch poslanců, kteří v důvěrných poradách dokazovali nezbytnost zvýšení a kteří zejména poukazovali na nebezpečí, že stát vykořistí tento zdroj, jehož váhá využít země. O ostatních položkách Koudelova plánu není dosud rozhodnuto, ale ně-

kolik bude jich škrtnuto jistě, a tak zbudou z finančního plánu jen trosky, jimiž schodek nebude možno uhradit. Trapná rozhodnutí byla oddálena, ale právě jen oddálena. Kritický stav zemského hospodářství potrvá a poněvadž reorganisaci daňového systému v dohodě se státem nelze v dohledné době očekávat, budou zemští poslanci za krátko donuceni k energickým krokům, jimž se dosud vyhýbají. Všecko nasvědčuje tomu, že bude pak rozhodnuto přece jen pro novou půčku. Bude to drahá půjčka a ozdravění zemských financí jí jistě nebude zahájeno.

Než se sněm sešel, byl jmenován dr. Hruban náměstkem zemského hejtmana pro řízení sněmu. Toto místo bylo uprázdněno od odchodu dra Žáčka do ministerstva a bylo předmětem tuhého zákulisního boje. Dr. Hruban ucházel se o ně, když byly zmařeny jeho aspirace ministerské, ale odpor pokrokových stran zdržoval jeho jmenování. Dr. Stránský zakročil svého času u barona Bienertha osobně jménem pokrokových stran proti kandidatuře Hrubanově. a zdálo se již, že protesty pokrokového bloku zmaří toto nové posílení klerikalismu v zemské politice moravské. Ale nerozhodnost pokrokových agrárníků, kterou pokroková věc na Moravě zaplatila úplným téměř zklerikalisováním všeho zemského hospodářství, rozhodla ještě při této příležitosti pro klerikály. Jmenování stalo se na základě předpokladu, že agrární klub patří ke skupině konservativní a že je tedy pokrokový blok menšinou v české kurii. Tento předpoklad byl po jmenování Hrubanově na okamžik aspoň potvrzen ještě tím, že se agrárníci nepřipojili na sněmu ani slovem k protestům, jež proti povolání klerikála do sněmovního předsednictva podaly strany lidově-pokroková a sociálně-demokratická. Význam této funkce netřeba přeceňovat, ale bez významu jistě není, že zástupcem české kurie ve sněmovním předsednictvu je klerikál a to jeden z nejbojovnějších.

Když byl pokrokový blok poražen i v této věci, došlo konečně k dlouho ohlašované roztržce v agrárním klubu. Kdyby byli učinili pokrokoví agrárníci, co jim kázalo jejich přesvědčení, jakmile bylo jasno mezi nimi a agrárnickými konservativci, byli by zamezili nejen jmenování Hrubanovo, ale také předchozí čtyřletou klerikální vládu v zemi. Hned po prvém zasedání nového sněmu bylo zřejmo, že Vaca propadl docela vlivu Žáčkovu a Koudelovu a Rozkošný že nepřestal být Staročechem proto, že přestoupil do agrární strany. Ještě, když redaktor Sonntag opustil »Selské Listy«, nechtěje sloužit klerikálnímu vedení strany a když ve svém »Moravském Venkově« zahájil bezohledný boj za očistu strany od klerikalismu, vytrvali poslanci agrárně-pokrokoví po boku Koudelově a zatím co ve svých okresech zápasili s klerikály, hlasovali na sněmu proti pokrokovým stranám. Ze značné části lze tuto nerozhodnost vyložit vlivy z Prahy a z Vídně, které žádaly bezpodmínečné udržení jednoty strany, ale ospravedlnit ji nelze. Způsobila příliš těžké škody, aby bylo možno ji zapomenout, sotva se stal první krok k nápravě. Roztržka byla provedena 6. ledna, kdy devět členů patnáctičlenného klubu se ustavilo samostatně za vedení posl. Staňka a zahájilo přípravy k organisování pokrokové agrární strany. Roztržka vyvolala na Moravě radost a uspokojení mezi pokrokovými lidmi a orgán pokrokových agrárníků »Moravský venkov«, kterému tu patří největší zásluha, ohlásil ji jako začátek nové, důsledně

pokrokové éry moravského agrarismu. Ale tato radost z návratu agrárníků k pokrokové politice netrvala dlouho. Pražský »Venkov«, který o událostech mezi moravskými agrárníky vůbec nereferoval, oznámil, že roztržka není definitivní, a že se mezi oběma křídly bude vyjednávat dál. Vyjednávalo se také a vyjednává. Nutno tedy i tentokráte ještě čekat s úsudkem. Posl. Staněk připravil už pokrokové Moravě tolik trapných překvapení, že se doporučuje notná skepse vůči každému jeho rozhodnutí a ujištění.

Bude-li roztržka provedena důsledně a opravdově, nastane v české kurii nová situace. S devíti agrárníky stane se pokrokový klub většinou. Bude to jen většina jednoho hlasu, ale přece většina. Proti 24 klerikálům, 6 staročechům a 6 konservativním agrárníkům bude 23 poslanců lidově-pokrokových, 5 sociálních demokratů a 9 pokrokových agrárníků. Budou-li vyvozeny důsledky tohoto převratu, změní se především složení zemského výboru, v němž je pokroková většina zastoupena jediným drem Šílený proti třem přísedícím z bloku konservativního. Také zastoupení stran v ostatních zemských úřadech bude možno a nutno změnit a přizpůsobit zásadě poměrného zastoupení, na které klerikální většina nejvíce hřešila. Hladce ovšem tyto změny provedeny nebudou. I v jiných směrech může nová většina, osvědčí-li se spolehlivou a ukázněnou, zlomit dosavadní klerikální všemohoucnost v zemské politice moravské a dvě léta, která zbývají do příštích zemských voleb, mohou odčinit aspoň částečně čtyři léta klerikální vlády.

Svou váhavostí a nerozhodností poškodili pokrokoví agrárníci těžce také vlastní stranu. Byli zvoleni z největší části v okresech většinou protiklerikálních, a klerikální politika jejich klubu vyvolávala v kraji pochopitelný odpor. Zmatky ve straně rozvrátily organisace a zaraziły rozmach strany v zemi. Svůdnost stavovských hesel zmizela, když se ukázalo názorně, že stavovský základ strany neobstojí před rozpory politickými a kulturními. Strana lidově-pokroková, které zbylo po posledních volbách jen pět selských poslanců, nezřekla se po tomto neúspěchu venkova po vzoru Mladočechů, ale využila svého boje proti klerikálně-staročesko-agrární většině k agitaci na venkově, která není bez úspěchu. Je přirozeno, že tato agitace poškozuje nejvíce agrárníky pokrokové. Mezi pohnutkami rozchodu agrárníků pokrokových s konservativní skupinou je jistě na neposledním místě snaha zjednat konečně jasno a zachovat z agrárních organisací, co se ještě zachránit dá. Jak důsledně bude roztržka provedena, ukáže se jasně až při příštích volbách. V několika okresech nebude jistě možno zamezit srážku obou směrů agrárních a ve velké části venkovských okresů dojde k boji mezi selskými kandidáty lidově-pokrokovými a konservativně-agrárními. Tu teprve osvědčí pokrokoví agrárníci, jak hluboko kotví jejich pokrokovost a co lze od ní očekávati.

Největší důležitosti je pro pokrokové živly moravské, jak se utváří poměr pokrokových agrárníků ke straně lidově-pokrokové a její Selské jednotě. Problém není snadný, protože obě strany jsou odkázány na kraje probudilejší a pokrokovější a třecí plocha je tedy veliká. Ale klerikální příval, který zaplavil v posledních letech celou Moravu a který ohrožuje celý moravský venkov, přikazuje pokrokovým stranám kategoricky, aby

měly na mysli vždy a všude především toto nebezpečí a aby podřizovaly strannické své zájmy bez váhání velkému boji proti společnému nepříteli. Boj s klerikalismem bojuje se na Moravě a vybojuje především na venkově. Tam tedy nutno za všech okolností zjednat takový modus vivendi mezi pokrokovými živly, aby všecky jejich síly byly stále organisovány, ukázněny a pohotově proti klerikalismu. *Zet.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Parlament při práci sociálně-politické. — Konference kladenských horníků. — Zdražování uhlí a mzdy hornické. — Malomoc státní zprávy vůči uhlobaronům. — Železniční katastrofa v Uhersku. — Nezaměstnanost v průmyslu kovodělném. — Stávka horníků v revíru mansfeldském. — Stávka horníků v Northumberlandu. — Úřad práce na Novém Sealandu.

Kolik života schopné energie dřímá v lidovém parlamentě, a jaký význam pro lid se v něm tají, ukázalo se ihned, jakmile po zdolání věčné obstrukce sestoupil se parlament k první schůzi positivní práce. Řada předloh ležela na poslaneckých stolech, a předlohy tyto byly vybírány předloha za předlohou a vyřizovány zrychleným tempem, jako by parlament chtěl dohonit, co po drahnou dobu promeškal. Vyřízen dvakráte již zmařený zákon o úpravě pracovní doby obchodních zřízenců a zákon o pracovní jich smlouvě. Vyřízena i novela zákona o úrazovém pojišťování dělnictva, jíž mělo být přineseno jasno do pojistné povinnosti stavebního dělnictva. Rozhodnutí správního soudu kolisají v otázce, zdali dělníci zaměstnaní ve »vedlejších stavebních řemeslech« podléhají povinnému pojišťování úrazovému; tím trpí nejvíce dělnictvo tesařské, jež bývá se svými nároky zamítáno, nepřihodí-li se mu úraz přímo na stavbě. Sociálně-politický výbor navrhoval, aby nebylo činěno rozdílu, zda dělníci zaměstnáni jsou na stavbě nebo v dílnách, které pro určitou dobu byly při stavebním místě zřízeny. Proti tomu byl však přijat návrh Všeněmce Stranského, dle něhož u těch, kteří dočasně nebo přechodně provádějí práce stavební, platí povinnost pojišťovací pouze pro tuto dobu. To není nic jiného nežli starý text v nové stylisaci.

*

Zákon Offnerův, zvyšující hranici obnosu rozhodujícího o trestném činu z 5 zl. na 50 K, z 25 zl. na 200 K, ze 100 zl. na 1000 K. a ze 300 zl. na 2000 K, nutno uvést také v rubrice sociální. Jednomyslné jeho přijetí svědčí, že pochopení pro potřeby sociální razí si cesty i ve vrstvách »pořádkumilovných«.

*

Obchodní smlouva s Rumunskem a zmocňovací zákony, agrární obstrukcí jednou již zmařené, byly přes odpor agrárníků všech národností přijaty velikou většinou. Kruhy průmyslové

a dělnické, a veškero obyvatelstvo městské, postavily se solidárně za tento zákon, ohrožený obyvatelstvem venkovským, takže možno říci, že jednání o něm bylo soubojem průmyslu a zemědělství, jež ve své sobeckosti snažilo se urvat veškery výhody pro sebe. Částečné otevření hranic dovozu potravin ze států balkánských bude, třebas ne úplným odstraněním tísnivé drahoty, tož přece aspoň ventilem, regulujícím napětí, dosahující již již hranic možnosti. Agrární kruhy ovšem tento ústupek průmyslu dostaly bohatě zaplacený zákonem o podporování chovu dobytka a o zřízení ústředny pro zužitkování dobytka. Od tohoto zákona slibují si zvelebení chovu dobytka až do té míry, že by jen v Čechách stoupl roční jeho zisk o sto milionů korun, takže by na příště zemědělství mohlo dosavadních subvencí úplně postrádati. To by ovšem byl výsledek, jehož by nebylo možno podceňovat, ale po dosavadních zkušenostech těžko ubránit se obavám, aby se zákon tento opětně nezvrhl v prostředek náš venkov korumpující.

*

Kdykoli jsem musil referovat o hornické stávce nebo přípravách k ní, vždycky jsem vyslovoval pochybnosti o účinnosti této zbraně. K témuž náhledu docházejí nyní i horníci. 19. prosince konala se na Kladně konference kladensko-slánského revíru, na níž redaktor Skála po poradě se starými horníky místo stávky doporučoval passivní resistenci jako zbraň v hornických bojích. K tomu je nutno dělnictvo vychovávat, seznamovat je s hornopolicejními předpisy. Návrh v tom smyslu podaný byl také přijat.

*

Na vyšší mzdu dělnictva svaluje se každé zdražení uhlí. Nepravdivost tohoto tvrzení dokázána úřední statistikou, na níž založili poslanci Modráček a Jaroš svůj návrh na opatření proti zdražení uhlí. Průměrná cena hnědého uhlí v dole byla r. 1881—1885 36·28 h za 100 kg, r. 1886—1890 33·66 h, 1891—1895 38·2 h, 1896—1900 43·2 h, 1901—1906 47·3 h, stoupla tedy proti období 1881—1885 o 30·5%. Výkonnost dělnictva však od zavedení devítihodinné doby pracovní stále stoupá; v okresu teplicko-chomutovském stoupla ze 30·21 q za šichtu r. 1902 na 39·93 q roku 1907, mzda však klesla ze 3·04 na 3·02 K. Celorakouská statistika vykazuje r. 1901 57.242 dělníků v hnědouhelných dolech, kteří v 16,483.907 šichtách vytěžili 224,735.095 q uhlí a přijali 54,428.066 K mzdy. Roku 1906 vytěžilo 50.964 dělníků ve 14,704·157 šichtách 241,677.136 q uhlí a přijalo 47,994.570 K mzdy. Připadalo tudíž na jednoho dělníka r. 1901 3926 q roční těžby, 3·30 K mzdy za šichtu a 950 K roční mzdy, roku 1907 4742 q roční těžby, 3·26 K mzdy za šichtu a 940 K roční mzdy. Výkonnost za šichtu byla r. 1901 13·63 q, r. 1906 16·44 q, mzda za 1 q roku 1901 K 24·21, r. 1906 K 19·86. A při tom přece cena uhlí neustále stoupá.

Je mi dobře známo, že množství vytěženého uhlí nezávisí pouze od výkonnosti dělníkovy, nýbrž že se v něm obráží také zdokonalené zařízení strojní, a že zvýšená těžba hnědouhelných dolů při redukci pracovních sil vyjadřuje modernisování důlních zařízení, ale stejně je mi známo, že práce strojní není dražší nežli práce lidská, a že tudíž nebyly zvýšeny

ceny uhlí proto, že stouply výrobní náklady, nýbrž proto, že zde byl úmysl zvýšit podnikatelský zisk, a úmysl tento také byl proveden.

*

Státní správa úplně zanedbala svou povinnost, působit na úpravu ceny uhlí, ano její indolence je taková, že rakouští občané platí uhlobaronům poplatek i ve formě daní. Stát kupuje uhlí pro svou potřebu, hlavně pro železné dráhy, za ceny stále vyšší a vyšší, aniž bylo pro toto zdražování důvodu, a aniž se pokusil, aby hrabivost uhlobaronů se zastavila aspoň před státní pokladnou.

Státní dráhy rakouské měly roku 1907 schodek 55,477.338 K, r. 1908 78,063.836 korun. Zvýšení deficitu obnášelo tudíž 22,586.448 K a z toho připadalo na zvýšené ceny uhlí 5,750.884 K, t. j. 25·46%. Když státní správa takto sama klidně platí zdražené uhlí, vyzní na plano volání, aby se ujala veřejnosti proti nenasytné hrabivosti uhelných magnátů.

*

O její malomoci vůči velkokapitálu svědčí i katastrofa v Uhersku. Společnost státní dráhy, očekávající každé chvíle sestátnění, vyhýbala se úzkostlivě veškerým investicím, jen aby mohla získat při sestátnění vyšší renty. Veškero poukazování na nedostatky trati bylo marno, ani zakročení generální inspekce nebylo nic platno, dráha byla sestátněna se všemi nedostatky. Ale tak dlouho se jezdí, až dojde ke karambolu! A ten na sebe nenechal čekat ani čtvrt roku po sestátnění. Bohužel, že to bylo příliš krvavé memento. Snad tím bude konečně vyburcována veřejnost ze své netečnosti vůči požadavkům železničních zřízenců a uvěří jim konečně, když tvrdí, že požadavky zřízenců týkají se bezprostředně i nejširší veřejnosti. Resoluce, přijatá na schůzi 3. ledna, žádá, aby veškery stanice hlavních tratí byly opatřeny dokonalým bezpečnostním zařízením, dostatečně obsazeny, dozor na železnicích aby byl generální inspekcí prováděn co nejpřísněji, za kterýmž účelem budiž správa státních drah vyňata z bezprostřední podřízenosti ministerstvu železnic, personálu budiž poskytnuto dosti času k tělesnému i duševnímu odpočinku, budiž slušně honorován, zřízencům budiž umožněno upozornit na vady atd. Všechny tyto požadavky zasluhují, aby je veřejnost ve vlastním zájmu podporovala.

*

Katastrofa může svými finančními následky postihnout i dělnictvo kovoprůmyslové, neboť za nynějšího stavu rozpočtu, jenž jest udržován v rovnováze krajním napětím veškerého finančnického umění páně Bilińského, nebude snadnou úlohou opatřit potřebné miliony na odčinění následků. Tu je pravděpodobno, že budou provedeny některé škrty v investičních položkách ministerstva železnic, a že nezaměstnaní kovodělníci, kteří si od železničních objednávek slibovali práci, budou ve svém očekávání sklamáni. Naděje jejich, jež se upírały k povolení rozpočtu, obsahujícího práci pro tisíce nezaměstnaných, byly i tak již přehnané, poněvadž část chystaných objednávek byla již hotova, ježto firmy, jimž byly chystané objednávky předem oznámeny, vrhly se na ně s veškerou intensitou, pracovaly ve dne v noci — a pak zde stály bez zakázek.

*

Zvláštní pozornost vzbudila stávka horníků v mansfeldském revíru. Okres tento byl posud nejpevnější baštou proti útoku sociální demokracie. Roku 1907 obdržela zde sociální demokracie 8384 hlasů proti 26.000, jež obdržely strany říšské, a roku 1909 stálo přes 8000 horníků, již byli »reichstreu«, po šest neděl ve stávce pro uznání sociálně demokratické organisace. Průměrná mzda, jež r. 1907 obnášela 3·57 marek, klesla r. 1908 na 3·26 marky, úhrnná mzda klesla o 894.101·37 marky, přes to, že počet horníků stoupl o 229 mužů. To hnalo »říšské« horníky do sociálnědemokratických organisací. Ředitelství však každého, o kom zvědělo, že do takovéto organisace vstoupil, propustilo. To přivodilo stávku. Úřady odmítly zakročit. Pruský ministr obchodu odpověděl na telegram, jímž žádán dělnictvem o sprostředkování, že přání tomuto nemůže vyhověti, poněvadž za stávajících diferencí v názorech nemůže od svého zakročení očekávat výsledku. »Rozdíly v názorech nazývá ministr, bojují-li dělníci za vykonávání svého 42 let trvajícího občanského práva, jež jim upírá vládce dolů, a nevidí možnosti, aby dělníky ochránil, aby stávajícím zákonům vymohl platnosti,« praví o tomto telegramu Leimpeters v »Sozial. Monatshefte«.

Státní moc postavila se veřejně po bok správy dolů; to je nejvýznačnější stránkou tohoto boje. Celý kraj byl zaplaven vojskem s ostře nabitými puškami, silnice obsazeny strojními puškami, rozšiřování letáků, prodej socialistických časopisů, schůze stávkujících zakázány. Nad celým krajem nevyhlášen sice, ale praktikován byl výjimečný stav. Spojeným silám správy dolů a státní moci podařilo se stávku zdolat. Při ukončení stávky žádal landrát, státní úředník, aby každý dělník rukou dáním prohlásil, že vystupuje ze socialistického spolku. »Připomněl těm, kteří byli vojáky, přísahu praporu, věrnost císaři přislíbenou, již nyní chtějí porušit.« Dělníci slíbili, ale hned šli do spolkové místnosti přihlásit se za členy.

Říše bázně a dobrých mravů vychovává takto přímo k pokrytectví. Železniční zřízenci v Prusku musejí také se zavázat, že nebudou členy socialistického spolku, ale jsou jimi přec. Úřední list pruský se v mravním rozhořčení vysoko povznáší nad nemorálnost sociálních demokratů, kteří jsou s to něco tak nečestného konat, a ve své morální omezenosti nepochopí, že nemorální je ten, kdo k takovému jednání nutí.

*

Velká stávka anglických horníků v Northumberlandu a Durhamu, jíž se účastní na 40.000 horníků, zdá se, že bude mít klidný průběh a mine bez těžkých následků, neboť na obou stranách jest ochota k vyjednávání a úřady také se přičiňují o vyrovnání diferencí.

Na těchto dvou příkladech vyniká rozdíl mezi národem, u něhož je průmysl již ode dávna rozšířen a národem, jehož průmysl se datuje od včerejška. Sociální cítění anglické rasy je mnohem intensivnější, nežli jejich německých příbuzných i nežli kteréhokoli národa jiného. Proto je zcela přirozeno, že je to právě anglická kolonie s anglickým obyvatelstvem, jež je nejblíže socialistickému státu budoucnosti. O Novém Sealandu, této »pokusné stanici pro sociální politiku«, uveřejňuje

pěkný dopis dr. Alfred Manes v »Neue Freie Presse«. Od roku 1891, kdy byla poražena konservativní strana a k veslu se dostala liberální radikálně-socialistická strana, stojí tato mladá kolonie pod vůdcovstvím Tregéara a Seddona v čele sociálního pokroku. Duší všeho pokroku je šéf úřadu práce Tregear. Úřad tento byl původně založen jako státní sprostředkování práce; síť lokálních úřadů pomáhala v tomto oboru a podávala zprávy o pracovním trhu. Dnes podává úřad tento nejen statistiky, nýbrž sprostředkuje a zadává také práci a provádí dozor nad postavením dělníků ve všech podnicích země. Ježto pak pojem továrny je velice rozšířen a obsahuje i nejmenší provozovny, každý dům, každou kancelář, každé místo, kde dvě nebo více osob pracuje, pekárny, prádelny bez ohledu na počet zaměstnaných osob, každé místo, kde jsou stroje na výrobu potravin určených na prodej, je podřízeno veškero dělnictvo země dozoru úřadu práce. Působením Tregearovým byla již roku 1891 zadána stavba silnic a drah skupinám dělníků v akordu, opatření to, jež ve staré Evropě bylo r. 1909 označeno jako monstrosní, když se ho dělníci domáhali.

Aniž se příliš namáhali, žili lidé pohodlně a obstojně, zvykli si na hlasující ženy a časné zavírání obchodů, na minimální mzdu osmi šilingů za pracovní dobu nejvýše osmihodinnou, na klid práce v neděli a jedno odpoledne týdně, na uzavření mnoha oblíbených barů — i na rostoucí státní dluh. Manes byl na Novém Sealandě v době nejtěžší průmyslové krise r. 1909, jaká ostrov tento kdy zastihla, a proto měl příležitost vidět i mnohou stinnou stránku, která jiným pozorovatelům ušla, ježto tam přišli za normálních poměrů. Ale přes to, jakož i přes to, že není socialistou, shledává zřízení novozelandské vzorným, lepším nežli zřízení jeho německé vlasti, a vyslovuje pouze pochyby, zdali by se osvědčilo nejen ve státě se 700.000 obyvatel, nýbrž i ve státě dvaašedesátimilionovém. *R.*

ŠKOLA.

Interpelace posl. dr. Soukupa: Případ profesora dra Vančury. — Zpráva zemské školní rady v Čechách o stavu národního školství v roce 1908.

Je známo, jak málo může se uplatniti v učitelstvu škol národních i středních opravdové nadání, pracovní výkonnost, síla povahy, samostatnost a vůbec celý karakter člověka, který bývá i ve školním zákonodárství označován jako cíl veškerého vychování. Ve všech jiných společenských stavech probíjí se jednotlivec s těmito vlastnostmi k nejvyšším metám, všude jinde tyto vlastností jsou správně oceňovány a váženy, jen ve stavu učitelském jsou z pravidla překážkou. Není to jednou z posledních překážek, bránících tomu, aby české školství mohlo pokročiti čileji ku předu.

Učitelské Noviny v úvodníku z 5. ledna vytýkají právem, že v českém školství národním i středním jsou popoháněni ku předu lidé prostřední,

často i omezení, lidé beze vší iniciativy, lidé vratkých povah, bezpáteřní, jejichž životním programem jest, plaziti se před každým, kdo má jen trochu vlivu ve školních úřadech na jejich postup. Takovíto lidé nemají dost rozhledu ve svém odboru, znají jen maršrutu vyznačenou několika sty paragrafy a školními vyneseními, propůjčují se za nejpovolnější nástroj samosprávných i úředních orgánů, které jejich postup zajistily.

Do čela škol, kam bývají pro své povolné vlastnosti, pro svoji sklonnost ke všelikému zpátečnictví posíláni na úkor lidí schopnějších a karakternějších, nepřinášívají tito lidé ani trošku programu, nemají iniciativy potřebné k tomu, aby škola, jejíž řízení jim odevzdáno, pokročila ručeji ku předu, hledala a nalézala nové cesty, směřující k rozvoji duše dětské a k uctelení povah, které budou jednou skládati národ, toužící živě po všestranné samostatnosti, národ, rostoucí hospodářsky a tím i politicky.

Nejsou zdravé poměry ve školství, nejsou zdravé poměry v národě, kde se takovéto poměry vyskytují. Výstižně karakterisovala tyto poměry interpelace poslance Soukupa a soudruhů k ministru vyučování podaná v měsíci prosinci před vánocemi. České oddělení zemské školní rady staví se jí do světla velmi nepříznivého. Interpelace mu právem vytýká, že nestojí na výši svého poslání. Jeho důležitá rozhodnutí — tak praví se v interpellaci — jsou činěna pod vlivem známých protikulturních a reakcionářských koterií a tendencí, a neřídí se při posuzování výsledků pedagogické činnosti jednotlivých profesorů jedině příkazy absolutní objektivity. Dosti často se stává, že lidé s kvalifikací zcela nedostatečnou, muži bezpáteřní a výslovného smýšlení klerikálního, dostávají místa ředitelů středoškolských, a že při svém odchodu na trvalý odpočinek bývají vyznamenáváni nápadně a mimořádně; naproti tomu mužové, kteří svůj celý život věnovali nejsvědomitější a vysilující práci na poli středoškolském, a kteří se mohou vykázat nejskvělejšími výsledky, sklízejí jen nevděk a trpí ponížení.

Karakteristická interpelace uvádí na doklad typický případ professora dra Jindř. Vančury, který jako učitel byl vzorem, a to nejen svou výtečnou odbornou kvalifikací, nýbrž i skvělou názorností svých výkladů, svou neúnavnou pílí a neporušitelností. Byl mimo to s vynaložením svých sil činný literárně na poli dějepisného badání. Jeho zásluhou stala se majetkem české literatury ve výborném překladu známá dvě díla francouzského historika Arn. Denisa o českých dějinách. Přes to prof. Vančura byl dán na odpočinek, aniž jeho životní práce byla po zásluze oceněna. Úzkoprsost, nerozum a úzkostlivost šly tak daleko, že smíchovský gymnasiální ředitel ve výroční zprávě odchod prof. Vančury prostě konstatoval, ačkoliv o druhých dvou professorech, kteří rovněž odešli na trvalý odpočinek, kteří však za svých služebních let mohli se vykázati jen méně cennou kvalifikací, zmínil se nevšedně lichotivě.

Ve všem — praví se dále výstižně v interpelaci — jak ve velkých, tak malých věcech, ba i ve všech nejjemnějších odstínech spatřujeme jen systém nezákonného a nesnesitelného, zarážejícího a pokořujícího stranictví, jemuž dlužno odpírati s největší rozhodností. Svědomití a vzdělaní mužové, pokud jsou samostatní a pokrokoví, bývají hrubě uráženi od c. k. zemské školní rady a orgánů jí podřízených, kdežto lidé úplně nedostateč-

nych vědeckých a pedagogických vlastností, pokud se propůjčují za slepý nástroj vyšší vůle, bývají nápadně vyznamenáváni a protežováni. Tento duch úřadování zavádí nejvyšší duševní demoralisaci a vědeckou dekadenci do řad professorských a uvaluje tak pravé a vážné nebezpečenství všemu školství.

Případ křiklavě nespravedlivého oceňování učitelské práce, který uvádí interpelace posl. dra Soukupa, je tím povážlivější, že není ojedinělý, ale hromadný. Mohli bychom uvésti mnoho případů, kde nejbystřejší hlavy, jak v učitelstvu národním, tak středoškolském, byly a jsou ve školství odstrkovány na prospěch prázdných hlav, smýšlení ať již s přesvědčením nebo předstíraně zpátečnického.

A ještě povážlivějším je při tom, že tu jde o případy typicky české. Čeští inspektoři stavějí tu do pozadí nejbystřejší české hlavy ve školství a vynášejí v čelo škol prázdné plevy, činí z nich povolné byrokratické stroje na dušení pravého vnitřního rozvoje českého školství.

Věc je dále tím povážlivější, že ve školství německém, s nímž nám jest národnostně soutěžiti, uvedené zjevy hromadně se nevyskytují. Němci vědí velmi dobře, co znamená v čele vychovávacího ústavu — a tím přece má býti jak škola národní, tak střední — hlava otevřená, bystrá a karakterní, která působí příkladem, jak směrem nahoru ke členům učitelského sboru, úřadům a veřejnosti, tak směrem dolů k žactvu a studentstvu.

Trudné poměry v našem školství národním a středním i v celém národním životě našem se nezlepší, pokud i u nás nepřijde k plné své platnosti a cti síla karakterní, duševní nadání, schopnost, životní zkušenost a pracovní výkonnost, to jest kladné hodnoty životní, a kdy tyto hodnoty zatlačí do pozadí životní hodnoty záporné, které jsou dnes na úkor celého rozvoje národního stavěny do popředí.

*

Zemská školní rada v Čechách vydala koncem prosince výroční zprávu o stavu národního školství za rok 1908 a připojila k ní přehled rozvoje za poslední tříletí. Data v této obšírné publikaci sestavena jsou na základě každoročních výročních zpráv, které podávají jednotlivé školy. Jsou uváděna dle okresů, což stěžuje v nemalé míře přehled o školství dle národnosti, který by měl býti české veřejnosti spolehlivým ukazovátkem a direktivou pro budoucnost.

Ze 119 školních okresů v Čechách je 66 (= 55·46%) českých a 53 (= 44·64%) německých. Z 5498 veřejných škol obecných jest 3179 (= 57·82%) v českých a 2319 (= 42·18%) v německých školních okresích. Dle pohlaví jsou rozděleny 703 školy, 364 chlapecké, 339 dívčích. Na všech ostatních školách, které činí v procentech 87·22 je tedy zavedena koedukace. Na 3196 (= 58·12%) ob. školách je vyučovací řeč česká, na 2302 (= 41·88%) německá. V německých okresích je 43 českých, v českých okresích 26 německých škol, z čehož je patrno, že t. zv. uzavřené německé území je českým živlem daleko více prostoupeno, než české území živlem německým. Podle národnostního poměru 62·68 : 37·26 z roku 1900 máme českých škol o 250 t. j. o 4·55% méně, než nám přísluší. Při tom třeba uvážiti, že úsporný systém na školství doléhá na Čechy daleko

větší měrou než na Němce. Ze 42 nových obecných škol, zřízených v posledním letech, bylo 23 českých a 19 německých. Poměry se tedy pro nás rok od roku zhoršují, a půjdou-li věci tímto způsobem dál, pak není naděje, že bychom Němce na poli školském vůbec dohonili.

Nepříznivým pro nás je dále fakt, že v českých okresích připadá průměrně na třídu 57, v německých pouze 54 dětí. Nepříznivé útvary obecných škol sedmitřídních a dokonce i 1 osmitřídka dosud nevymizely a nebyly nahrazeny organicky pětitřídní školou obecnou a měšťanskou.

Z 599 škol měšťanských bylo 367 (= 61·27%) českých a 232 (= 38·73%) německé, je tedy poměr na těchto školách pro nás o něco příznivější, neboť se blíží více národnostnímu klíči z roku 1900. Při tom však třeba uvážiti, že německá mládež z vrstev hospodářsky lépe situovanějších vstupuje poměrně větším počtem do škol středních a odborných, jichž Němci mají nadbytek, kdežto mládež česká je daleko více odkázána na školu měšťanskou.

České děti učí se v daleko větším počtu němčině, než německé češtině. Učilo se němčině nepovinně na 357, tedy skoro na všech školách měšťanských a na 628 školách obecných. Češtině naproti tomu učilo se pouze na 59 německých školách měšťanských a 92 obecných. Příkazu učit se česky, daného z důvodů politických, Němci tedy dosud málo poslechli. Francině učilo se na 342 měšťankách, angličtině na 6 (těmto řečem ovšem v daleko větší míře na školách německých než na českých), těsnopisu na 50, psaní na stroji na 7, hře na housle na 126. Na 77 měšťankách hospitují dívky také ve školách mateřských.

Na 385 měšťanských a 4220 obecných školách pracují děti v zahradách, jichž jest 5103. Při 1079 jsou zřízena také pokusná pole hospodářská. Školní lékaře mají 344 školy, z nichž 295 v českých okresích. Zpráva nepřipomíná, že tato instituce je zavedena v největším počtu případů zcela nedostatečně. Nelze mluviti o nějak účinném působení školních lékařů do té doby, pokud to nebudou funkce samostatné, a pokud školní lékaři nebudou povinni aspoň určité hodiny denní, ne-li po celou vyučovací dobu, ve školní budově tráviti. V 79 školách jsou zřízeny lázně (a zase jsou mnohé nevhodné, zřízené v souterrainu, 22 školy mají vlastní školní kuchyně, na 21 jsou zřízeny školní spořitelny. Nešvár polodenního vyučování trvá dosud na 84 školách. Na 25 školách je zavedena jednoduchá frekvence úplně, na 9 částečně.

K dokonalé soustavě řádně vybudovaného školství patří školství pomocné, ústavy pro mládež opuštěnou, zanedbanou a zpustlou, pro mládež neplnosmyslnou atd. V tomto směru jsme v Čechách stále ještě v samých začátcích. Zemská komise je sice slibným útvarem pro budoucnost, v přítomnosti nemohla dosud, jsouc v samých počátcích, mnoho napraviti.

Pomocných tříd pro děti duševně slabě obdařené jest dosud jen 6, a to vesměs v českých okresích. V Luži jsou 2 třídy pro skrofulosní děti. O výchově těchto dětí uveřejňuje stať ředitel MUDr. Hamza v Uč. Nov. V českých okresích je 112, v německých 25 hospodář. kursů pokračovacích, v českých 25, v německých 19 t. zv. čtvrtých ročníků při školách měšťanských. Při 9 českých a 6 německých dívčích měšťanských jsou zřízeny kursy pokračovací. Počet ústavů pro děti hluchoněmé nezvýšil se z do-

savadních 4, ústav pro děti slepé jest stále 1, rovněž 1 ústav pro slabomyslné. V počtu 16 vychovatelen jsou zařazeny ovšem i všechny útulny a polepšovny zemské.

Ve 104 českých a 251 německé škole mateřské vychovává 792 pěstounek 24087 dětí, ve 119 českých a 47 německých opatrovnách má ošetřování 13.476 útlých dítek do 3 let věku. Jeslí jest 72, hřišť 589, ohříváren 8, feriálních kolonií 31, polévkových ústavů 1755, vánočních nadílek 2030.

Soukromých obecných škol s právem veřejnosti bylo 78 v českých a 89 v německých okresích, a z těch mělo 98 českou a 69 německou řeč vyučovací. Na všech těchto školách bylo 425 tříd. Soukromých obecných škol bez práva veřejnosti bylo 13 českých a 23 německé, úhrnem s 80 třídami. Měšťanských škol soukromých s právem veřejnosti bylo 8 českých a 11 německých, bez práva veřejnosti 4, vesměs německé.

V Čechách bylo v roce 1908 celkem 1,154.334 dětí ve věku školou povinném (577.945 chlapců, 576.389 dívek). Z počtu těchto dítek připadá na české okresy 703.368, na německé 450.966. Statistika nepoučuje tu opět o počtu dětí dle mateřského jazyka a pozbývá tak valně na své ceně. Do veřejných škol měšťanských chodilo 102.752, do obecných 1,011.064, do soukromých měšťanských 2091, do obecných 19.692 dětí. Střední školy v Čechách a školy odborné měly celkem 13.462 žáků, domácího vyučování požívalo 1228 žáků. Bez vyučování bylo pro těžké vady tělesné nebo duševní 3869 dětí, z nichž 362 hluchoněmých, 93 slepých, 1561 slabomyslných a 1853 zmrzačelých. Normálně vyvinutých dětí bylo bez vyučování 176. Jak vděčné tu pole pro filantropii, jejíž úkol bude splněn teprve tehdy, až nebude jediného dítěte bez účelného vychování a opatření.

Veřejné národní školy české navštěvovalo 701.544 (=62·26%), německé 425.314 (=37·74%) dětí. Poměr zlepšuje se ve prospěch Čechů a blíží se výše uvedenému klíči národnostnímu. Fakt, že 16.934 dětí musí konati do školy cestu delší než 4 km, svědčí, že síť škol není dosud tak hustá, jak ji zákon určuje.

Zlo všeobecných úlev ve školní docházce bujelo na 477 školách a účastnilo se ho 10.094 dětí, z nichž 2468 v českých okresích. Jednotlivých úlev užívalo 74.704 dětí na 4365 školách. 35.331 trestů, uložených pro nedbalé docházky školní, svědčí o tom, že v nejširších vrstvách neproniklo dosud vědomí o prospěšnosti školy a je pobídkou ku vzdělávací práci mezi lidem. Výnos pokut je penízem krvavým a činil 39.306 korun.

Učitelských osob působilo na veřejných školách obecných 18.121, o 314 víc než roku předchozího. Z těchto osob bylo 14.962 mužských (=82·57%) a 3159 ženských (=17·43%). Učitelek přibylo za rok 1908 o půl procenta. Na školách měšťanských působilo 2256 (=73·99%) učitelů a 793 (= 26·01%) učitelek, celkem 3049 osob. Za rok přibylo 121 osob, procento učitelek kleslo tu o desetinu procenta. V českých okresích připadlo na učitelskou osobu 54, v německých 51 žáků průměrně. Nejnepříznivější poměry jsou na Klatovsku, kde připadá 67, nejpříznivější na německých školách pražských, kde připadá pouze 37 žáků na třídu. Výmluvný to fakt o utlačování pražských Němců.

Katechetů ustanovených školními úřady bylo 482 za stálý plat a 74 za remuneraci. Církevní bylo dosazeno 3707 učitelů náboženství. Na 1024 školách vyučovaly náboženství světské osoby učitelské. Na školách soukromých působilo 446 učitelův a 533 učitelky. Učitelek ženských ručních prací (industriálek) působilo na veřejných školách 3360.

Oba národové v Čechách mají po 8 státních učitelských ústavech mužských a po 1 ženském. Česká pedagogia měla 1325 chovanců, německá 1336. Soukromá pedagogia s právem veřejnosti jsou v Čechách 2 česká mužská se 198 chovanci s právem veřejnosti, 6 českých ženských s 858 chovankami a 4 německá s 551 chovankou. Zarmucující je fakt, že z 1962 kandidátek učitelství je v Čehách 1411 (téměř 72%) vychováváno v ústavech klerikálních. Bez práva veřejnosti jsou 2 česká pedagogia s 252 a 1 německé se 77 chovankami.

Z ostatních pamětihodnějších dat uvésti dlužno ještě, že na měšťanské škole v Liberci bylo zavedeno r. 1908 zaměstnání žáků výkonnou prací při vyučování silozpytu a lučbě, k čemuž obec povolila náklad ve výši 300 K. Na dívčích školách libereckých podporovalo se pěstování květin žákyněmi, jimž rozdávány k tomuto účelu sazenice. Paličkování krajek bylo zavedeno jen na měšť. škole dívčí v Kraslici. V kuchyňských pracích cvičily se žákyně na měšť. školách v Dobříši a Warnsdorfě.

Zpráva nezatajuje fakt, že ve mnohých školních okresech není postaráno dostatečně o zdravé a vhodné ubytování učitelstva. Kapitola o učitelských bytech ve mnohých a mnohých obcích patří k nejsmutnějším a mělo by se řešení této palčivé otázky věnovati více pozornosti, u vědomí, že, jak zpráva dobře uvádí, zdravé ubytování a stejné poměry životní jsou podstatným základem zdatného vykonávání práce.

Docházka školní se stále lepší; i nejhorší okresy vykazují přes 80% nezameškané návštěvy, mnohé pak přes 90%. Nejlepší okres, poličský, vykazoval 96·99%.

Učitelstvo konalo svou práci za okolností namnoze těžkých většinou horlivě a svědomitě, a chování jeho, až na zcela ojedinělé případy, bylo bezvadné ve škole i ve veřejném životě. Disciplinárních trestů přisouzeno bylo v českých okresích pouze 32, v německých 26.

Podvojnými školami měšťanskými a obecnými, jakož i spojenými školami měšťanskými s obecnými bylo učitelstvo roku 1908 zkráceno celkem o 565 mist. Postup učitelstva, a tím celé jeho sociální postavení, bylo tím značně zhoršeno.

S pochvalou vytýká zpráva snahy o další vzdělání učitelstva. Moderní reformátoři školští působí prý zmatek, zvlášť mezi mladším učitelstvem. Činnost místních školních rad nebyla stejná, ale většinou mají tyto úřady porozumění pro školské povinnosti. Rovněž okresní školní úřady plní své úkoly uspokojivě. Inspektoři okresní jsou namnoze úřední agendou přetěžováni. Styky školních úřadů s úřady církevními byly nanejvýš příznivé, čemuž ovšem dlužno rozuměti tak, že úřady školní byly církevním po vůli.

LITERATURA.

Krásná:

Jan Herben: Do třetího i čtvrtého pokolení. II. vydání, dva svazky. Nakl. E. Šolc v Telči 1907—9.

Jest řídkým zjevem v našich poměrech, že spisovatel, který nedozrál na »sebrané« spisy, vydává dílo svého mládí znovu, a to ještě značně rozšířené. Herbenova kniha vyšla poprvé před 20 léty, v dobu, kdy ruský realismus a francouzský naturalismus vítězně k nám vnikaly, zároveň však v dobu, kdy literatura naše se poměšťovala a vědomě unikala dřívějšímu primitivismu, idyllickému venkovanství. Herben nepatřil mezi krajní revolucionáře literární. Moravští vychovatelé jeho, historikové a folkloristé starší školy, naučili jej slohu usedlému a probudili v něm hlavně vědomí, že naše poznání lidu dávno ještě není dokončeno. Na druhé straně však celým srdcem přilnul k ruskému realismu a jeho formám, u nás téměř ještě novým. Tak přistoupil k velikému dílu svému, jež nazval prostě »Do třetího i čtvrtého pokolení«, bez jakéhokoli podtitulu. Právem. Herbenovým ideálem jistě nebylo vytvořiti román. Skoro se zdá, že podceňoval význam pouhého románu. A ještě spíše se zdá, že neměl důvěry ve své síly umělecké. Jakousi rozpolcenost nitra autorova prozrazuje toto dílo: vědecký pracovník, kulturní historik a umělec, zápasili v něm stále o prioritu. Odtud i nejednotnost slohu díla, odtud referující stati kulturně historické po výborných kapitolách uměleckých. Látka, tavená vnitřním žárem i v ě d o m ě netavená vedle sebe. Vnucuje se přirovnání s jiným kulturním historikem belletristou, Zikmundem Wintrem. Nehledě na to, že Winter rázem vší tvorby své náleží k starší generaci, než Herben, mají mnoho společných vlastností: u obou týž poctivý zájem nejen o detail, nýbrž i o význam jeho, u obou stopy vědeckého slohu a vědeckého pojímání látky. Winter jest vědec-belletrista, Herben však belletrista-vědec. Herbenovo dílo jest umělecky nepoměrně bohatší, jest psychologicky jemnější i myšlenkově hutnější. Herben přes všechny pochybnosti vlastní jest umělcem, již pro několik scén nezapomenutelných, jež vytvořil. Svoje veliké dílo v doslovu prvního vydání nazval kronikou. Kronikou rodného kraje, k r o n i k o u, p s a n o u p r o v l a s t n í k r a j a n y v e s n i c k é, chtěl je míti Herben.

»Do třetího i čtvrtého pokolení« jest k n i h a v e s n i c k á v pravém smyslu slova. Nejen látkou, nejen slohem: knihu tu psal moravský Slovák, jenž se cítil s o u č á s t í s e l s k é r o d i n y, stejnorodým členem obce, jejíž století vývoj líčil. Tuto kroniku nepsal člověk, který přišel studovat své figury, jako můžeme studovati kterýkoliv předmět jiný, nepsal ji cizí pozorovatel, ulpívající na vnějšku. Právě proto, že kniha vyrostla z vnitra, je prosta všech vnějškových cetek, národopisných ozdůbek a všech těch kuriosit, kterých si všimne na vsi snad měšťák, avšak které ustupují do pozadí člověku domácímu. Dílo Herbenovo je dílem domácího člověka, jenž se od ostatních sousedů neliší leda zjemnělými smysly, aby tím bezpečněji zachytil d u š i svého kraje, duši svého lidu. S tohoto

hlediska jsouc posouzeno, dílo Herbenovo nabývá výjimečného postavení, jako jeden z prvních pokusů pochopiti co nejhlouběji duši českého davu.

Kronika Herbenova chce býti historií v ý v o j e lidu slováckého. I tím vyniká nad většinu našich povídek a románů venkovských, které se spokojily vylíčením spíše statickým, pouhým výsekem venkovského života, příběhem jedné rodiny a pod. Herbenovi jde o pohyb a vývoj. Jsou ovšem i v jeho díle hlavní osoby — rod Hrabcův —, ve skutečnosti však jde spíše o celkový obraz Brumovic, ne-li Slovácka vůbec. Problém d a v u staví si Herben vědomě, odtud i ráz stavby celého díla. Vypravování jde širokým proudem, odbočujíc stále episodami zajímavými sice, ale zdánlivě nehospodárně kupenými. Znenáhla však vynořuje se plán celku — skromná kronika vzrůstá ve velikolepou epopeji selského života. Episody objevují se jako nutné rysy velkého obrazu, sytého a pravdivého. Nejtěžším problémem obrovského obrazu toho jest perspektiva, aby jedna část nevystupovala na úkor druhé. A jakmile postřehneme souvislost jednotlivých částí, pochopíme, proč Herben — na rozdíl od jiných povídkářů — dle okamžitého hlediska svého vidí osvětlenu hned tu, hned onu část svých postav a rodinného příběhu jejich. Tato mezerovitost a přece vědomá hospodárnost v díle tak složitém zvláště překvapuje. Herbenovi tu pomáhá vzácné umění jeho, několika črtami pevně vykresliti zjev. Kdyby byl kdy volil verš pro svou tvorbu, měl by hlavní podmínky státi se mistrem ballady.

Přes rozměrnost svou kniha Herbenova jest přehledná i průhledná. Všechen chaos je duchu Herbenovu cizí. To neznamená však, že by dílo nemělo života a ruchu. Naopak, nejlepší části jeho jsou plny pohybu a vznícení. Herben stojí nad svou látkou, ovládá ji, má jí nadbytek, ale má také sebekázeň, aby vyděloval, tříbil a urovnal.

Jako jemný psycholog davu neobyčejně šťastně podává p u d o v é v z r u š e n í svých lidí. Nezapomenutelný jest v tom směru na příklad hádavý piják Dusil a hospodské scény vůbec. Nejvýše však sáhá umění Herbenovo v líčení temného, pověrečného rozčilení na vesnici. Jak roste ve fantasii lidu klamná pověst o choleře, jak působí na mysli sedláků neurčitý výkřik »Už ho bijú« — toť jedinečné scény v naší literatuře. Tím více to pro tvůrčí mohutnost Herbenovu významno, že nejsilnější výtvory umění Herbenova jsou nově vsunuty teprve do II. vydání knihy. Za příklad budiž uvedena jedna z nejskvělejších kapitol, příběh zneuctěné Maryšky Košuličovy a selské povstání proti pojezdnému, jichž Herben znamenitě užil jako symbolů dokonávajícího nevolnictví r. 1846.

V pochopení podvědomých stavů, ovzduší a mlčící přírody vidím největší sílu umění Herbenova. Zmrzačený Beneš, umírající kdesi na pokraji lesa, šílený Hrabec, počítající hvězdičky — člověk a příroda, duše člověka, splývající s duší přírody, vyrovnání, smír. Herbenova příroda není příliš pestrá, za to však má stejný rythmus, jako život lidský v ní. Jest nezbytnou součástí a podmínkou tohoto života. Herben chápe duši přírody, přibližuje nám ji. V střízlivých popisech mihne se nové slovo, nový obraz: Herben i na přírodu dívá se vlastníma očima, nehoví tradici. Je vždycky svůj, protože má pevnou půdu pod nohama. Hledí na určité, živé lidi, na určitou krajinu kolem svého rodiště.

Přes to Herben neličí jen určité lidi a jejich příběhy. Povznáší je na typy, na typické případy. Tím roste ideový význam jeho díla. Nejde již o sbírku jistých figurek, ani o spleť románových příběhů. Herbenovi nejde také o pouhou historii, nýbrž o filosofii vývoje slováckého lidu a vlastně českého venkova vůbec.

Název díla »Do třetího i čtvrtého pokolení« má dvojí význam. Kniha jest kronikou obce Brumovic a okolí od druhé poloviny osmnáctého století do let sedmdesátých století minulého. Stopuje generaci první od doby předjosefinské, obšírně druhou před r. 1848 — a tato část stojí umělecky nejvýše — jakož i národní a hospodářské snahy pokolení třetího. Pokolení čtvrté jest na začátku své činnosti, jemu patrně ještě vyhrazeno budoucí pokračování díla Herbenova. Příběhy brumovské mají ovšem široké pozadí historické. Herben dovedně stopuje současné fáse všeho českého života, zvláště na Moravě, a vyzdvihuje hlavní události historické. Tím stává se kniha živým obrazem obrození českého za prvních sto let.

Název díla Herbenova má však ještě jiný smysl, doslovný. Osud rodu Hrabcova má býti dokladem slov Jehovových: »Jsem Hospodin, Bůh Tvůj, Bůh silný, horlivý, navštěvující nepravost otců na synech do třetího a čtvrtého pokolení.« První Hrabec odrodil se lidu, z něhož vyšel, a stal se mu metlou. Kletba na jeho rodu za to je strašná, tak strašná, že se zdá běd a temných barev snesených až příliš. Herben v základu své bytosti jistě jest nepřítelem vší »románovitosti«, t. j. umělosti, dělanosti. První Hrabec však právě mezi přirozenými Brumovčany dělá dojem schematu, černé folie k jasným zjevům ostatním. Za to tragický úpadek a konec rodiny synovy dojímá tím hlouběji. Tato analysa rodového pádu jest podivuhodná, umělecky pravdivá, až mučivě poutající svou osudovou přímočárností. Působí jako nutné rozřešení velikolepé tragédie.

Herbenova kniha jest hluboce positivní, klidná, nebojovná. Pravá tvář umělce Herbena, jehož jinak známe jen ze vřavy bojů kulturních a politických. Je třeba zabrati se na př. do Herbenových typů kněžských a do vztahu knihy k poměrům náboženským vůbec. Herben má své určité stanovisko, a přece znaží se nekřivditi odpůrci, snaží se pochopiti a vysvětliti odchylný názor i čin jeho. Ale stejně Herben neskrývá vad těch, jež miluje. Život na vsi není mu idyllou, naopak vidí i všecky stíny jeho. Trpká jsou slova, vložená do úst evangelíkovi Krátkému: »Nedovedou rovně myslet!« —

Herbenovo veliké dílo leží před námi v novém zpracování, o několik set stran rozšířeno. Původní obraz zostřen, novými rysy dokreslen, historické pozadí zřetelněji podáno, smysl dějů vyzdvižen. Většina přídavků působí svěže. Zvláště válečný ruch r. 1866 v novém vydání šťastně přiblížen ostatnímu ději kroniky v obrázku dvojího ubytování vojenského v Brumovicích. Škoda, že u r. 1848 referát o vzdálených událostech převládá. Přepracováním dílo získalo; i některá přemístění a změna konce působivost jeho zvyšují.

»Do třetího i čtvrtého pokolení« jest jedna z nejhutnějších a ideově nejbohatších knih literatury české, literatury, v níž stále ještě velikost a myšlenkové bohatství jsou vzácným zjevem. V době, kdy literatura ztrácela víc a více pochopení pro život venkovský, Herben odhalil svůj

rozměrný obraz dětství a jinošství národního života našeho. Vyrovnal se tu se svým vlastním mládím, vzdáleným a drahým. Stála před podobným problémem kdysi Božena Němcová — oč vědomější jest poměr Herbenův ke vzdalující se minulosti. Poskytl dílem svým neocenitelný dar, ne-li umění, tož jistě kulturnímu uvědomění českému. *K. V.*

Poučná:

Dvorský Dr. František: O starožitném panském rodě Benešovicův. — Fr. Lad. Rieger: Rakouští Slované a Maďaři. — Ludvík Lošťák: A tak jsem žil. — Max Leonier: Domů - Feuilletony 1908, 1909.

Dvorský Dr. *František*, O starožitném panském rodě Benešovicův. Část I. O Benešovicích — vyjímaje rod pánů z Kravař. — V Brně (Mus. spolek) 1907. Str. 132, 8°.

Studie genealogické jsou a budou vždy velmi nesnadné, zvláště ve starších dobách, kdy stotožnění jednotlivých osob pro nedostatek zpráv vždy se musí spokojovati s větší jenom nebo menší pravděpodobností, kdy zlomkovitý materiál nedovoluje bezpečně sledovati rozrod jednotlivých rodů. Zde jest třeba veliké kritické opatrnosti, jaké se autorům genealogických studií, obyčejně dilettantům, nevždy dostává. Ani studie Dvorského nečiní výjimky. Autor pokusil se s velikou pílí shromážditi materiál velmi hojný — jaké jest povahy tento materiál, o tom bude ještě řeč — ale snaha jeho — ovšem pochopitelná — dospěti pokud možno nejčastěji hojných výsledků positivních, přiměla ho velmi zhusta ke konklusím, jichž nelze podepříti, nebo k přijímání zpráv rozličných pozdních autorů bez dostatečné kritiky. Nezřídka vrací se v rozličných obměnách obrat: »tomu a tomu lze přičísti syny ty a ty«, aniž by se autor pokusil vyložiti (a bylo by to arci někde nemožné), proč mu je lze přičísti, jako zase nerozpakuje se podle pouhého označení »z Dubé«, jež někomu se přikládá, prohlašovati ho za člena rodu Benešovicův. Kniha stála autora jistě mnoho práce, některé partie nejsou bez ceny (ač i tu vždy se pozná, že autor není odborník, na př. v oddílech o Milotovi z Dědic a jeho bratru Benešovi, a jinde často), ale celek této námaze svými výsledky neodpovídá. Je tu mnoho materiálu, ale zpracováno nejen nedosti kriticky, nýbrž místy zcela nekriticky, takže nikde nelze na vývody autorovy bez kontroly spoléhati.

Nemohu se pouštěti do detailů, ale aspoň na několika příkladech chci objasniti malou kritičnost, neúplnou znalost, nevyškolenost autorovu. Na str. 47. mluví autor o Ondřeji z Dubé, zeti Žižkově, pokládaje ho za bratra Jana Roháče z Dubé a uváděje (jako mnozí před ním), že padl u Malešova v 1424 v boji proti Žižkovi. Ale ze zprávy, již o tom máme — jest to starý letopisec — neplyne, jak již Tomek ukázal, tak zcela nezvratně, že bojoval na straně nepřátelské Žižkovi (ač jest to možné), a také jistě jest pravděpodobnější, že Žižkův zeť nebyl členem mocného

rodu panského, nýbrž spíše pocházel z nějaké jihočeské rodiny zemanů z Dubé (autor sám na str. 47.—48. některé podobné jmenuje, ač je počítá k členům rodu panského). Na str. 40 autor uvádí, že páni z Dubé dosadili za faráře v Bystřici »Jana Protivana, jenž byl dosud správcem kaple Betlémské«. Zde nebylo těžko poznati, že se míní známý protivník Husův Jan Protiva!

Při těchto příležitostech (jako i jinde často) autor necituje žádného pramene, jako vůbec jeho poměr k pramenům není vždy jasný. V české knize r. 1907 jistě překvapí citát (str. 46): »Drahonicius vypravuje, že byl [Jan Roháč] oběšen na zlatém řetěze.« Dnes říkáme ovšem Bartošek z Drahonic (a nevím, je-li autorem přijatý výklad jeho zprávy správný), pojmenování autorem užívané bylo běžné v 17. a 18. stol., není ten celý odkaz (není uvedeno, kde to »Drahonicius« vypravuje!) převzat z druhé ruky, z nějakého Balbina nebo pod.? Hned za tím tvrdí autor, že »Beneš z Vajtmile píše ve své kronice« o smrti Roháčově r. 1437. Zase není uvedeno, kde lze citát najíti, a bez udání nebude to neodborníku snadno, když se nahlédnutím do vydání kroniky Beneše z Weitmile (od Dobrovského a Pelzla nebo ve Fontes rerum Boh. IV.) přesvědčí, že kronika tato končí již r. 1373! Odkud má svůj citát autor? Hned o stránku dále praví nám, co »uvádí Dobner (Mon. Hist. IV.,« — tak, bez udání strany) a opakuje citát domnělému místu z Beneše z Weitmile nápadně podobný, místy doslovně stejný, s touže chronologickou chybou. Nedal se tu autor svésti různými citáty pozdějších autorů, jejichž odkazů, přebíraje je prostě z druhé ruky, nekontroloval? Věc stává se podezřelou, vzpomeneme-li, že autor na str. 23 uvádí, co »píše Beneš minorita«, zase neudávaje kde, a k tomu pod čarou připomíná: »Beneš minorita žil okolo r. 1361; psal kroniku kláštera Benešovského, z nížto se zachovaly jen zlomky chudé a špatně opsané (dle Palackého). Důležitého tohoto pramenu nemohl jsem se přes úsilovné poptávání dopíditi.« Neměl autor nikdy v ruce Palackého Würdigung? Byl by tam zvěděl, že část kompilace Benešovy (arci z neúplných excerptů a promíšenou cizími přídavky) vydal Dobner ve IV. sv. svých Monument, pokládaje ji za dílo Beneše z Weitmile, a že tedy citáty, jež autor (jak za to mám z druhé ruky) podává z Beneše z Weitmile i z Dobnera, jsou citáty z tohoto díla, kterého se nemohl dopíditi.

Několikrát (na př. str. 19 nebo 61) uvádí autor listinu z r. 1247, týkající se Benešova ve Slezsku. Nikde není označena přesněji, ale podle všeho míní se listina usvědčená jakožto falsum Bočkovo, na niž tedy nelze spoléhati. Ovšem, autor má, jak se zdá, o falsech Bočkových poněkud jiné mínění, jež vyjadřuje na str. 17 slovy: »Lze-li pravosti zlomků Monseových a knihy dobrodinců kostela olomuckého (liber benefactorum) věřiti...« Mezi odborníky dnes ovšem již není sporu, že pravosti těchto dokumentů věřiti nelze!

Na str. 104—105 autor cituje obšírně místo o vpádu polsko-ruském do Opavska r. 1253 z Lacinovy České kroniky. Ale smí vědecká práce bez kontroly přejímati citáty z populární knihy, jež nejsou ničím jiným, než pokaženou parafrasí pramene u Palackého doslovně přeloženého,

když máme (mimo Palackého) také dobrý překlad na př. v Erbenově článku v Čas. Čes. Mus. 1871, a když nyní není nepřístupné i dobré vydání originálu? Na str. 77 n. autor přičítá rodu Benešoviců (právem) také biskupa Tobiáše z Bechyně. Lze tu omluviti, že nikde neužil jeho důležitého formuláře, přístupného nyní v pečlivém vydání Novákově? Byl by zde našel také zprávy o příbuzenstvu biskupově, jimiž své vývody korrigovati mohl. Ale po této stránce autor dal si ujíti také mnohé jiné prameny. Na str. 10—12 uvádí sice své »prameny«, ale tam najdeme bez ladu a skladu literaturu i skutečné prameny (s tituly velmi často vadnými a s velikými mezerami). Jest jistě karakteristické, že nejsou zde uvedeny ani Libri Erectionum a Confirmationum (a autor z nich také nezná nic, mimo to, co uvedeno u Balbína nebo jinde porůznu), nejsou uvedena Monumenta Bohemiae Vaticana atd. atd., odkud přece bylo lze tolik zpráv vyvážiti. Jistě by se byl vyvaroval autor četným omylům a nesprávnostem, jimiž jinak práce jeho překypuje. Ani zde nelze mi unavovati detaily, ukáži jen na jednom případě nesprávnost vývodů autorových, zaviněnou nedostatečnou péčí o prameny. Na str. 41—42 uvádí se mezi syny Beneše z Dubé »Hašek neb Jan z Dubé řeč. Kobyla«, jenž prý byl »v l. 1382—1383 generálním vikářem arcibiskupa pražského a veřejným notářem konsistoře (!), pak od r. 1387 až 1396 proboštem na Vyšehradě«. Ale v naznačených letech žádný Jan z Dubé nebyl generálním vikářem. Potomní probošt vyšehradský, Jan z Dubé, jest ovšem synem Benešovým, ale jest osobností úplně rozdílnou od Jana z Dubé, dlouholetého nejv. písaře konsistoře, a potom gen. vikáře v Žitavě, což viděti i z různého jich postupu v hodnostech, i z toho, že Jan Benešův probošt byl již r. 1396 mrtev, kdežto Jan z Dubé, který se aspoň jednou jmenuje synem Frenlinovým, ještě aspoň r. 1424 byl živ a pravděpodobně vůbec nenáležel rodu p á n ů z Dubé, píše se tak po svém rodišti. Podobných nedopatření jistě by podrobnější rozbor shledal více, ale není toho třeba. Co uvedeno, jistě stačí k důkazu, že kniha Dvorského, přes všecku píli a lásku, s níž jest psána, a přes to, že místy snad leccos cenného může obsahovati, nemůže býti nazvána vážnou prací vědeckou. *V. N.*

Fr. Lad. Rieger, R a k o u š t í S l o v a n é a M a ď a ř i. Z francštiny přeložil Bedřich Štěpánek. S úvodem Dr. Zd. V. Tobolky. V Praze, nákl. J. Otty. 1906. Za 40 h.

Je ku podivu, jak málo se změnilo v ubohém Rakousku od dob, kdy jeden z těch několika málo skutečných politiků, které jsme dosud měli, uznal za dobré a n o n y m n ě vylíčiti politický a národnostní stav Rakouska v serii článků v pařížském časopise »Le Nord«. Téměř padesát let uplynulo od té doby — články počaly vycházet 18. srpna 1860, načež vydány souborně r. 1861 v brožuře s názvem »Les Slaves d'Autriche et les Magyars« —, ale kdyby nebylo jistých statistických dat, dnes ovšem již zastaralých, a nečetných narážek na věci tehdy časové, nikdo by nevěřil, že čte knihu starou půl století a ne snad čerstvé články novin: tytéž nářky a stesky do vševládnoucí německé byrokracie, zpupného chauvinismu maďarstva, neschopnosti a krátkozrakosti vídeňské vlády, sporů slovanských kmenů, rozpínavosti germánstva a prohnanosti židovstva atd., tytéž dů-

kazy, že cizina není správně informována o našich poměrech, a dívá se na Rakousko očima německých, recte židovských a maďarských žurnalistů, tytéž konečně obavy, že říše staletými spory oslabená konečně se rozpadne a zajde. Zas a zas čteme, že dynastie nemůže a nemůže zapomenouti úlohy, kterou kdysi hrála v říši německé, že země tolikerým bohatstvím přírodním nadaná trpí chronickou tísní finanční neméně, než všeobecnou nespokojeností svých obyvatelů, že po léta všecky důchody věnují se jen na neproduktivní vojsko, jehož již tehdy bylo na milion, že všickni Neněmci, Uhři jako Slované, Italové jako Rumuni, milují národnost »rakouskou« jako odsouzenec svěrací kazajku, že český národ nemá šlechty, jež by měla skutečný význam politickonárodní a nebyla při tom povolným nástrojem v rukách vládních atd. A konečně nezměnily se od té doby ani názory o tom, v čem tkví budoucnost říše: Rieger, jako dnešní státníci, opětně prohlašuje, že stát, který nemůže dáti svým národům ústavy, jež by vyhovovala jejich potřebám, jenž nedovede přetvořiti se v instituci politickou tak, aby chránil spojenými silami a vzájemnými zárukami existence rozvoj právě malých národů, stát, který za každou cenu chce udržet nádvládu německou, ztrácí svůj raison d'être. »Jestliže Rakousko setrvá ve svém nynějším stavu politickém, vojenském a finančním, zdaž bude moci obstáti a nerozpadnouti se při prvním nárazu, jímž jest ohroženo den ode dne?« — tak končí se knížka, jíž dostalo se dvojího nepříznivého osudu: u nás zapadla nadobro a bez povšimnutí, a ve Francii nesplnila svého poslání; i v tom zajisté není změny, že dodnes Francie, i cizina vůbec, čerpá své informace o nás z pramenů nepřátelských a o našem národním životě má vůbec zprávy docela falešné. *F.*

Ludvík Lošťák: A t a k j s e m ž i l. (Vlastním nákladem. Praha-II.) Tato nová kniha Lošťákova příznivě se doporučuje již tím, že je veskrz ohlasem skutečného prožití. Věcně i výrazově. Hodně z ní dýše svěžest původnosti a proniká ji opravdovost a pevnost životní. Pan Lošťák umí vidět dál než obyčejný pozorovatel, umí bystře a samostatně pozorovat a jadrně pronáší své soudy. Je pravdivý a není umělkovaný. Ať píše o Anglii a o životě v Londýně nebo o sobě, s humorem o svých snahách a snech mladosti, nebo o našem českém životě, vždy uhodí na něco hlubšího. Šlehy, které zde dostává český člověk a český život, jsou zdravé i dobré. »Shnilé kusy masa na těle českého člověka se musejí odstraniti ostrým nožem, chce-li býti národ zdráv a silen!« čteme v knize. Pan Lošťák zhusta užívá tohoto nože. Také jeho aforismy »Mixed Pickles«, které vyplňují poslední část svazku, mají svou zdravou sílu i svěžest. Jsou někdy malými básněmi v próse, povznášejí knihu z ovzduší časovosti a vtiskují jí pečet trvalejší ceny. Kniha Lošťákova je sympatická a značně se odlišuje od šablonovitého literárního zboží. *S.*

Max Leonier: D o m ů. Feuilletony 1908. 1909. (Nákladem vydavatele.) Feuilleton ve službě lidové osvěty! Co by na tomto poli mohl vykonati! Žel, bývají feuilletony našich listů, určených širším vrstvám lidovým, ubohé. Čestnou výjimku v naší průměrné feuilletonové literatuře tvoří malá knížka »Domů«, knížka skromných sice aspirací, a přece skutečné ceny. Jest to sbírka feuilletonů, uveřejňovaných v Osvětě Lidu, z péra dobrého žáka Macharova — jehož vlivy i na dikci jsou nesporné

— krajinského žurnalisty M. Leoniera (Pavlíka). Věnována jest kraji, v jehož listě vycházela. Diktována jest vřelou, hlubokou láskou k rodné hroudě. To známé Čechovo »Jak vlny osením po tobě hrají« dýše téměř z každé řádky. Leonier asi ovšem nikdy nepodá velkého, široce založeného obrazu Hradecka, ale drobounkými črtami vyčerpá je úplně po stránce kulturní i sociální, zobrazí nám je věrně a poctivě. A nejenom že ukáže zvláštnosti historické, sociální, národní zajímavého Hradecka, nýbrž jde i dále, ukazuje, jaké by Hradecko mělo býti a jaké býti nemá. Leonier pěkně umí učiti. Srdečnými, prostičkými črtami, na pohled bezvýznamnými, a přece každá ta stať má jádro — snahu o výchovu pokrokového Hradecka, péči o zvýšení kulturní úrovně drobného lidu na českém severovýchodě. Takové feuilletony by měly po příkladě »Osvěty lidu« přinášeti veškery krajinské listy. *P. B.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Positivní náhradu za náboženství, církev a bohoslužbu chce poskytnouti nový »Mezinárodní řád pro ethiku a kulturu«, jejž založili minulého roku volní myslitelé a přátelé tak řečené ethické kultury, se sídlem v Bernu. Z provolání, jímž professor A. Forel zve ku přistoupení, vybíráme hlavní jednotlivosti, které karakterisují celé hnutí.

Forel vytýká sice náboženstvím jejich dogmata, škodlivě prý účinkující na lidského ducha, na pokrok vědění, ano i na vyšší mravnost, ale přiznává jim, že dovedou člověku poskytovati útěchu, posilu a vzdělání (»Erbauung«, v češtině nemáme pro tento pojem přiměřeného výrazu moderního; proto užívám biblického, ale pro nás již v tomto smyslu nesrozumitelného slova »vzdělání«). Naproti tomu ethická kultura a volná myšlenka sice uvolnila lidského ducha, ale neposkytuje zase žádného pokrmu srdci (zase takové slovo »Gemüt«).

Člověk však prý nezbytně potřebuje takového pokrmu. Ten chce opatřovat nově založený mezinárodní řád. Chce sdružiti mnoho vážných lidí, kteří myslí ethicky a sociálně, kteří mají cit sociální zodpovědnosti a chtějí theorii převáděti v praxi. Takováto práce vyčerpává jednotlivce a přesahuje jeho síly. Každý takto činný jednotlivec potřebuje stálé náhrady sil a potřebuje zdroje, odkud by tyto síly čerpal. Takovýmto zdrojem síly má býti organisace, založená na vzájemných, sem spadajících zkušenostech.

Mezinárodní řád se skládá z místních skupin, které mají jméno »domov« (Heim). Členové těchto skupin mají se scházeti týdně, buďto ve všední den večer anebo v neděli dopoledne. Shromáždění takové má býti z polovice vyplněno poradami, z polovice však vzdělavatelnými (zas to slovo!) přednáškami a četbou, které by promlouvaly k srdci (Gemüt)

a připomínaly účastníkům jejich povinnosti. Přídavkem k tomu nebo i náhradou za druhou část mohou býti činy rázu propagačního a činy pomoci. Vyloučena má zůstati prostá, úzkoprsá družnost, která by mohla zavésti bratrské přátelství do kolejí konventiklu. Obsahem a cílem má býti vzájemné povzbuzení k sociálně-ethickým činům.

Tím má být opatřena náhrada za náboženství, která se rozpadávají, náhrada za jejich ztrnulá dogmata, za jejich klamné sliby budoucího života a za jejich sobeckou, na myšlence rajské odměny se zakládající klamnou morálku. Za to všecko má nastoupiti sociální cit lidskosti, činorodá láska k bližnímu, práce pro blaho celé rasy lidské i každého jednotlivého člověka na zemi. V otázkách metafysických může každý míti názor, jaký sám chce.

Společnost hodlá a nabízí obstarávati řeči o pohřbech a svatbách a doufá, že časem bude moci k tomu účelu ustanoviti vhodné osoby.

Řád chce se domáhati vlivu na výchovu mládeže tím, že k účasti zve učitele a matky (ženám přirozeně přiznává plnou rovnoprávnost).

Správu povede centrála v Bernu. Až řád dostatečně sesílí, doufá utvořiti mezinárodní centrálu k akci a agitaci ve všech pokrokových, ke svobodě směřujících prouděních sociální ethiky.

Řád appeluje především na lidi vzdělané. Až se zorganisuje a získá pracovníky, hodlá pracovati též mezi massami. Zatím je možno agitovati všude. »Domov« možno založiti, kdekoli se shledá pět osob, které jsou hotovy obětovati dobré věci dvě hodiny týdně. Každý domov se má státi krbem, z něhož by vyzařovalo teplo srdce, dobroty a lásky a zároveň osvícení a sociální práce.

Tolik z provolání o cílech a prostředcích nového podniku.

Nyní náš posudek o tom.

Že se odpůrcové církví a náboženství, přátelé volné myšlenky a ethické kultury organisují ke vzájemné posile, není divno, nýbrž zcela přirozeno. Ale zaráží přímo, že toto sdružení jest zrovna nápadnou imitací útvarů církevních. Již sám název: mezinárodní »řád«: je dobově pochopitelný sice na příklad u svobodných zednářů, ale při útvaru dvacátého století, při útvaru vědomě proticírkevním je jakýmsi »starým kvasem«, který se nevysvětlí jinak než buď mimovolnou reakcí církevních vzpomínek v myslích zakladatelů, nebo vědomým napodobením.

Ale nejde jen o jméno: celá organisace má ozvuky církevní; týdenní, nejraději nedělní schůzky — řekne se ovšem, že užívají daných a prozatím nezměnitelných možností prázdného dne odpočinku — ráz těch schůzek »vzdělavatelný« — erbaulich; nabídka řečí o pohřbech a oddavkách, vyhlídka na ustanovení zvláštních k tomu funkcionářů — já nevím, ale zdá se mi, že by moderní organisace vědomě proticírkevní měla vytvořiti něco původnějšího. Snad je v tom paedagogický moment rozhodujícím: vidí se, že mnozí lidé, i volně myslící, dosud lpějí na církevních formách; nuže, formy se pokud možno převezmou, ale naplní se novým obsahem. Ale — koho rozhodně drží formy, pro toho není třeba nové organisace, ten bez toho přes obsah snadno se přenese.

Když novodobá organisace mimovolně nebo vědomě nemůže nebo nechce se vyzouti z církevních forem, jest to důkazem, jak silný jest

ještě vliv církve, ale nad to důkazem, jak správně vystižený psychologický podklad mají různé ty formy církevní. Jsou-li pak formy tak vžité a životné, že se přenášejí i do řad protivníků, lze souditi, že ani obsah není již načisto odbyt. Ač je nesporno, že někdy formy setrvačností přetrvají obsah.

Mnohá výtka Forelova proti církvím a náboženstvím má jádro pravdy a oprávněnosti. Neméně správné jest uznání, jehož se od něho dostává církvím. Nesmí se zapomínati, že náboženství nepůsobí a nedrží se v celku svými dogmaty, nýbrž právě tím »pokrmem«, jehož poskytuje »srdci« (Gemüt), útěchou a posilou, která z něho plyne.

Forel a mnozí s ním mají tuto potřebu »vzdělání« též. Jiní — jak volní myslitelé, tak i církevníci — jí nemají nebo neuvědomují si jí a neukájejí. Jest a zůstane údělem individuelního založení.

Ujme-li se návrh Forelův, nejenom návrh organisace, nýbrž i její obsah, schůzky ku »vzdělání srdce« atd., pak bude třeba dalších podrobností. A snad i tu se osvědčí, že církevní formy mají dobrý p s y c h o l o g i c k ý p o d k l a d. Nestačí jistě ku »vzdělání srdce« připomínati si povinnosti k lidstvu a bližnímu; Freireligiöse Gemeinden v Německu, organisace analogické navrhovanému »řádu«, užívají též vlivu zpěvu na srdce. Také se přes svůj odpor ke starým církvím nemohou vymaniti z jejich vlivů: užívají starých církevních písní, ovšem »přepracovaných«, aby se v nich nevyskytoval Kristus a pod. Místo tradicí křesťanských vsunují se starogermánské prvky; tak na příklad známá vánoční píseň »O du fröhliche, o du selige, gnadenbringende Weihnachtszeit« přebásněna na starogermánsko a freireligiös »o du fröhliche, o du selige Sonnenwende der Winterszeit«, místo křesťanských vánoc opěvuje se germánská slavnost slunovratu. To už ovšem zabíhá do komiky, ale přece principielně odhaluje kořeny lidské duše. Positivista Comte vymýtil theolatrii, prohlašoval náboženství za nemožné — a sám pak založil církev positivistů k uctívání jakéhos l'être suprème, Grand être, l'humanité, po něm Saint Simon, Enfantin. Má tedy pokus Forelův skvělé vzory v minulosti.

* *
*

V j i n ý c h p o m ě r e c h z a u j í m á k a t o l i c k á c í r k e v j i n é s t a n o v i s k o k r ů z n ý m z á s a d n í m o t á z k á m. Uvedli jsme její poměr k rozluce od státu na příklad ve Francii neb u nás, a na druhé straně ve Švýcarích, kde zvláště v Ženevě rozluka je spoludílem katolíků.

Podobný rozdíl nebo rozpor můžeme zaznamenati v n á z o r e c h a p r a x i m a n ž e l s k é h o p r á v a. Otázka rozlučitelnosti manželství je v Rakousku přímo dráždidlem na katolíky, na církev. Je zajímavo, že, jde-li o případ rozloučení manželství smíšeného, katolická církev najednou pokládá za nerozlučitelnou svátost též manželství, uzavřené mezi snoubenci smíšeného vyznání před protestantským duchovním, ač zásadně prohlašuje smíšené manželství protestantsky uzavřené za druh konkubinátu.

Jinak v N ě m e c k u. Z diecése metské vyšly úřední i veřejné protesty proti stanovisku a praxi, kterou zaujímá a provádí katolická církev pod vedením biskupa Benzlera naproti smíšeným sňatkům ve zpovědnici.

Smíšeným manželstvím věnoval biskup zvláštní zpovědní návod pro své podřízené kněze. Rozumí se, že nikdo nemůže sahati na právo církve, poučovati a duchovně vésti své údy ve zpovědnici. Ale jakmile zpovědnice rušivě zasahuje do oboru práva ustanoveného zákonodárstvím, pak přestává býti soukromou vnitrocírkevní záležitostí a stává se veřejným nebezpečím. V návodu zpovědním dává se zpovědníkům rada, aby při smíšených sňatcích s evangelickou výchovou rodin, kde třeba, neváhali pracovati ke zrušení manželství, občanského (které je v Německu obligatorní).

Je patrno, že takovýto prostředek je hodně bezohledný. Není divu, že mnozí protestují — i u vlády — proti takovémuto ohrožování manželského klidu a interkonfessijního pokoje.

Mezi protestujícími jest také protestantská konsistoř v Metách. Tu pak stojíme před zajímavým zjevem: protestanti, kteří zásadně připouštějí a prakticky provádějí možnost rozluky ze zákonných důvodů, hájí »křesťanský názor« na »svatost« stavu manželského proti katolické církvi, která zásadně je proti rozluce vůbec, ale zde prakticky tajně k ní pracuje, kde doufá z rozkolu těžit.

* *
*

Jak i nové církve, vzniklé v opposici ke starým, přece hledají souvislost s dosavadními církevními útvary a snaží se ji udržeti, dokladem je sekta nebo církev Marjavitů v Rusku.

O jejím vzniku a vývoji jsme psali. Zatím zmohutněla církev neočekávaně; čítá prý přes 200.000 údů, počítá se mezi evropské, světové křesťanské církve, ale netroufá si státi osamoceně. Hledá organisace; přihlásila se do tak řečené »Utrechtské Unie«. To je organisace všech katolických, ale nepapežských církví pod předsednictvím hollandských starokatolíků.

O jejím přijetí rozhodoval nedávný starokatolický světový kongres ve Vídni, o kterém jsme již také zmínku měli, a o kterém budeme ještě referovati. Marjavité prokázali, že stojí na základě prvních sedmi oekumenických koncilů, byli přijati do Unie a jejich vůdčí kněz Jan Kowalski byl hned po tom 5. října v Utrechtě v kathedrále sv. Gertrudy vysvěcen na biskupství starokatolickým arcibiskupem utrechtským Gerhardem van Gul za biskupa pro Marjavity v ruském Polsku a Ukrajině. Tím si hledí Marjavité zabezpečiti tak řečenou »apoštolskou posloupnost« svého kněžstva a legitimují se tím před ostatním křesťanstvem jako rovnocenná církev.

* *
*

Objevil jsem nový zdroj materiálu pro tyto rozhledy: Korrespondenci katolického duchovenstva přikládanou k »Čechu«. Je vlastně divné, že mi tento pramen dosud ušel, ale, tak už bývá: blízkého si člověk neváží, teprv až jiní jej k tomu přivedou.

Ovšem, bohatství, které tu se otvírá, dlužno užívati jenom střídmě. Prozatím jsem se poučil, že posvěcení v kostele lpí na omítce; pokud není vnitřek kostela poskvrněn do hloubky, vlastně do tloušťky omítky, potud platí vysvěcení kostela; není třeba znovu jej vysvěcovat,

i když se v něm provedla nějaká oprava, při které třeba zedníci v kostele kouřili, plivali, kleli, jak už zedníci a jejich podávači mají zvyk. Musí-li být obnovena omítka, nutno kostel znovu vysvětit.

To je praktické poučení z oboru náboženství, a jasné. Ale mám přece některé kacířské pochybnosti. Jest zjištěno, že znovuvysvěcení kostela bylo nařízeno leckdy též pro nějaké vnitřní »znеuctění«, při kterém se omítky nikdo ani nedotekl, na příklad když kostela někdy užili jinověrci. Ačkoli jsou leckde, na příklad v Porýnsku a ve Švýcařích a jinde, kostely simultánní, kterých stejně užívají za neděli v různých hodinách hned po sobě katolíci i evangelíci ke svým bohoslužbám, aniž tím trpí posvěcení, přece jinde je patrně už i kacířský dech tak pekelný, že po něm je třeba znovuvysvětit kostel. Rada korrespondence by tedy potřebovala nutně doplnění.

Zajímalo by mne rozřešení otázky ležící ve stejné čáře: na čem lpí v y s v ě c e n í h ř b i t o v a. Zdali na zdech, či na půdě, a do jaké hloubky, či na čem. Ptám se proto, že jsou mi také známy případy znovusvěcení, při němž mi důvody nejsou jasny.

10. ledna 1910. +

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Národnostní poměry v rakouských ministerstvech.

Napsal Frant. Ferd. Schnidl.

Ministerstvo kultu a vyučování.

Také v tomto ministerstvu nacházíme úžasně málo úředníků Čechův, jak z následující tabulky vidno:

I. Presidium:

1 ministerský rada — Polák,
1 ministerský tajemník s tit. a kar. sekčního rady — Němec,
1 ministerský vicetajemník — Němec,
1 ministerský koncipista — Němec,
1 okresní komisař — Němec.

II. Konceptní úřednictvo:

Hodnostní třída	Počet míst	Němci	Češi	Poláci	Italové	Rusíni	Rumuni	Slovinci	Poznámka
IV. sekční chefové . .	4	2	1	1		.	.	.	10 míst systemisováno 3 ad personam
V. minist. radové . .	12	8	2	2	.	.	.	.	2 z nich mají titul a karakter min. radů
VI. sekční radové . . .	7	6	1	.	.	.	.	.	3 z nich mají tit. a karakter sekčních radů
VII. minist. tajemníci .	12	10	.	1	.	.	1	.	
VIII. minist. vicetajem. .	17	12	.	4	.	.	.	1	
IX. minist. koncipisté .	1	1	.	.	.	.	.	.	
Dohromady . .	53	39	4	8	.	.	1	1	

Přidělení úředníci:

Hodnostní třída	Počet míst	Němci	Češi	Poláci	Italové	Rusíni	Rumuni	Slovinci	Chorvati	Poznámka
Prelát s tit. a kar. sekčního chefa	1	1	.	.	.	.	.	.	.	V. hodnost. třída
Dvorní rada	1	1	.	.	.	.	.	.	.	V. » »
Universitní professoři s tit. a karakt. dvorních radů	2	2	.	.	.	.	.	.	.	VI. » »
Centrální inspektor obchodního školství s tit. a kar. dvorního rady .	1	1	.	.	.	.	.	.	.	VI. » »
Zemští inspektoři . .	2	.	1	.	.	.	.	1	.	VI. » »
Ředitel obchodní akademie	1	1	.	.	.	.	.	.	.	VII. hodn. tř. s tit. a kar. vládního rady
Professoři střed. škol .	3	2	.	1	.	.	.	.	.	2 v VII. tř. s tit. a kar. vlád. rady, 1 v VIII. tř.
Okresní hejtman . . .	1	.	.	.	1	.	.	.	.	VII. hodn. třída
Kustos universitní knih.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	VIII. » »
Tajemník zemské vlády	1	1	.	.	.	.	.	.	.	VIII. » »
Místotajemník centr. statist. komisse	1	1	.	.	.	.	.	.	.	VIII. » »
Okresní komisaři . . .	13	11	2	.	.	.	.	.	.	IX. » »
Soudcové	1	.	1	.	.	.	.	.	.	IX. » »
Adjunkti finanční prokuratury	2	1	.	.	.	.	.	.	1	IX. » »
Finanční komisař . . .	1	.	.	.	.	1	.	.	.	IX. » »
Místodržitelští koncipisté	1	1	.	.	.	.	.	.	.	X. » »
Finanční koncipisté . .	1	1	.	.	.	.	.	.	.	X. » »
Souhrn přidělených .	33	24	4	1	1	1	—	1	1	

III. Archiv:

Ředitel	1	1		.	.	.	.	.	.	Ad person v VII. tř. hod. s tit. a kar. vl rady
Tajemník	1	1	.	.	.	.	.	.	.	VIII. hodn. třída
Koncipista	1	1	.	.	.	.	.	.	.	X. » »
Konceptní praktikant .	1	1	.	.	.	.	.	.		
Souhrn . . .	4	4	.	.	.	.	.		.	

Hodnostní třída	Počet míst	Němci	Češi	Poláci	Italové	Rusíni	Rumuni	Slovinci	Chorvati	Poznámka
Úhrn úředníků s akademickým vzděláním:										
Presidium	5	4	.	1	.	.	.	.	.	
Minist. status	53	39	4	8	.	.	1	1	.	
Službou přidělených	33	24	4	1	1	1	.	1	1	
Archiv	4	4	.	.	.	.	.	.	.	
Celkem	95	71	8	10	1	1	1	2	1	
Účetní úředníci:										
VI. účetní ředitel	1	1	.	.	.	.	.	.	.	s tit. a kar. dvorního rady
VII. vrchní účetní radové	4	3	.	.	1	.	.	.		1 s tit. a kar. úč. ředitele
VIII. účetní radové	3	3	.	.	.	.	.	.	.	
IX. » revidenti	5	5	.	.	.	.	.	.	.	
X. » officiálové	4	4	.	.	.	.	.	.	.	
XI. » assistenti	5	5	.	.	.	.		.	.	
» praktikanti	2	2	.	.	.	.	.	.	.	
Dohromady	24	23	.	.	1	.	.	.	.	
Pomocné úřady (manipulační úředníci):										
VI. vrchní ředitel	1	1	.	.	.	.	.	.	.	
VIII. ředitelé	4	4	.	.	.	.	.	.	.	1 s tit. a kar. vrchního ředitele
IX. adjunkti	7	6	.		.	1	.	.	.	
X. officiálové	8	5	3	.	.	.	.	.	.	
XI. kancelisti	8	6	1	1	.	.	.	.	.	
Dohromady	28	22	4	1	.	1	.	.	.	
Officianti	16	16	.	.	.	.	.	.	.	
Kancelářští pomocníci	8	8	.	.	.	.		.	.	
Kancelářské pomocnice	16	16	.	.	.	.	.	.	.	

Toto ministerstvo má pro národ český veliký význam.

Známé jsou útrapy, jež zakoušejí školy v českých menšinách a hlavně ve Vídni. Nelze se za stávajících poměrů diviti, že rekursy

proti zavírání českých škol nedocházejí slechu; dle mého náhledu mohl by si úředník tohoto resortu, který by se věnoval této otázce a vypracoval na základě zákonných předpisův osnovu pro školy menšinové, čímž by vyvrátil neoprávněné námitky se strany německé, získati jména nesmrtelného.

Nespravedlivě slabé zastoupení úřednictva českého v tomto ministerstvu jasně vysvítá z nepoměru vůči počtu škol; zhrozíme se nad tímto nepoměrem a maně nám napadá, proč nikdo z vlivuplných osob v tomto směru dosud nezjednal spravedlivé nápravy.

Též by bylo žádoucno, aby u statistické centrální komise a ředitelství školních knihoskladů, které podřízeny jsou tomuto ministerstvu, zastoupeno bylo úřednictvo české, a to nejen v zájmu národnostní spravedlnosti, nýbrž i v zájmu těchto úřadů samotných.

Dostojevskij.

Napsal O. J. Bierbaum.

(Dokončení.)

Všecko hluboké má sympatie Dostojevského. Kde miluje, sešlapuje. Nechce však vzbuditi obyčejné soucítění, jak činívá západní sentimentalita, která se manýrou uboze lacinou podvodně vyhne nejmocnějšímu požadavku křesťanství, nýbrž jeho úmysl je zcela opačný. Chce ukázati vítěznou pokoru. Stále a stále demonstruje vnitřní extasi pokory jako svrchované štěstí, ano jako jediné štěstí důstojné člověka, vše ostatní jako hřích a zdánlivé štěstí. Máme při tom dojem: mučí se z rozkoše sám, když vodí své lidi z utrpení do utrpení do hlubin sebe samých. Když naším ideálem jsou lidé, kteří svou osobnost rozvinují co nejvíce a co nejvolněji, aby dosáhla vnější moci ovládající, když divíme se, na příklad, nějakému Napoleonu, jenž vystupuje z hlubiny do výše, vynucuje nám tento Rus podiv pro takové lidi, kteří svou osobnost takořka svinují, redukují na jeden bod vnitřní, — pro opovržené na vnějšek, rozšláplé vnitřně, blahoslavené, vznešené. Mnohem spíše než o soucitu lze mluviti o souradosti, kterou básník tím chce způsobiti.

Avšak tu jest místo, kde pud člověka západní kultury se vzpírá jíti za tímto kouzelníkem. Jsme zachváceni, bráníme se však, abychom nebyli docela strženi do čarokruhu této mravní padoucnice. Jsme upřímně ochotni, diviti se těmto virtuosům pokory jako nevšedním lidem a přiznati jim síly, které jsou příbuzny silám světců, avšak přece odmítáme, bráti je za příklady a vzory pro veškeré lidstvo; ano, pochybujeme, že mohou býti vzory i jen pro lidstvo ruské. A těšíme se nadějí, má-li ruský duch skutečně tento sublimní sice (podle našeho pojímání), avšak chorobný druh perversního sklonu k passivitě, že není pro nás nebezpečí býti od něho přemoženi. Výpravy flagellantské nedobývají světa.

A přece knihy Dostojevského dobyly si světa. Jak možno to vysvětliti?

Naznačil jsem to již, když jsem ukázal na uměleckou velikost jeho, která bere tendenci úmyslnost, a na nesmírné bohatství poutavých motivů i postav jeho, které působí shakespearovsky. To jest: obohacuje a překonává. Ale ještě jiné věci přistupují.

Jednou z hlavních příčin je ta (také již byla naznačena), že Dostojevskij, i když jej měříme na největším zjevu německého básnictví, na Goethu, působí jako hlubší, čistší zjevení sil přírodních a národních (jak kdo chce); že vedle něho všechna literatura západní (vyjímaje docela málo věcí, jako třebas několik veršů Verlainových, několik slov Hillových) dělá dojem něčeho, co se plní na láhve, čehosi destillovaného vedle proudícího pramenu. Jinými slovy: Dostojevskij, ačkoli se vyvinul měrou svrchovaně neantickou, ano, vlastně jako největší protivník antiky jest analytikem, rozbírajícím, vrtajícím, rýpalem, má přece velikou vlastnost, pravou samorostlost, které starší literáti žijící skoro docela pozbyli. Ať cokoliv snad na něho umělecky působilo (neboť ani v tom smyslu mistr nespadne s nebe): vyvolává dojem, jako by oral panenskou zemi, prapěstovatel umění básnického. To jest kouzlo jeho, jemuž nemůže nikdo uniknouti, kdo má smysl pro umění. Avšak i čtenář zcela naivní (nejlepší čtenář) cítí se ihned uchvácen a oživen. Možno také užíti obrazu z počátků architektury, nazveme-li Dostojevského kyklopem, jenž zachází s nesmírnými kvádry neotesanými, spojuje je bez malty tradičních technických pomůcek románových: hrana zapadá ke hraně. Avšak i zde hlásí se hned differencující dodatek, že nechybí skoro nepřehledné bohatství jednotlivostí. A zatím jsou mezery jednotlivých obrazů další příčinou úchvatného kouzla knih Dostojevského. Vznešená a ušlechtilá umělecká prostota jejich, čistá a původní epika jejich vynutila by snad moderním čtenářům jen chladný podiv, kdyby nebylo postaráno jedinečným způsobem o moderní přání nervová a mozková, — právě jemnými detaily psychologickými a protkáváním problemy, pozorováními, fantasiemi čistě moderními, teprve nám přístupnými, ale právě proto od nás žádanými. Snad možno se odvážiti této formule: prostota plus nervosa. Nebo, abych užil slova Lamprechtova: »Věštec ve smyslu antickém s dráždivostí moderní.«

Je třeba říci také, že rusko-byzantské tendence, které se při pohledu na celé dílo jeho vnucují jaksi jako lokální zabarvení tvorby jeho, v rámci jednotlivých děl nikterak nevystupují tak silně (při několika doprovází jejich chvění sotva slyšitelně a jako spodní tón), protože bývají umělecky vyváženy činiteli kontrastovými, neztrácejíce na významu. Skoro jako by byl Dostojevskij předem tušil Nietz-

scheho. Vynořuje se jako zkřivená předzvěst stále a stále u svého velikého předchůdce. Není divu! Neboť jako v Nietzscheovi byl ukryt Kristus, tak byl v Dostojevském skryt Antikrist. Tento obrovský prorok ruského Krista měl v těle také ruského ďábla. A jakého! V kolika podobách! Legii ďáblů! Proto jest dílo jeho pravým pandaemoniem. A tento nadkřesťan nechává i ďáblům právo jejich, a tím vyniká nad německého protiproroka svého. Vybouří se v obrovském slohu.

A tím je řečeno také toto: pokora Dostojevského není askesí Tolstého. Jak malou jeví se vedle jeho erotiky, která má krev a spáry, doktrinářská erotika mladých Rusů! Avšak nejen vášeň smyslná: každá vášeň zabouří vířícím světem Dostojevského, světem, který — byť nesmírně bohatý duchem — není sestrojen z bezkrevného mozku, nýbrž zažil jej básník jak v mozku, tak i v srdci. Toto srdce, tento mozek, tento člověk byl sám pandaemoniem.

Představíme-li si jej, dospějeme k obrazu vroucnosti a strašlivosti Matěje Grünwalda,[1] k obrazu člověka, jenž nesmírné věci zakusil a sebe sama rozbojoval, až dosáhl oné pokory v sobě, kterou hlásal obrazy, vroucností a hrůzou jemu podobnými. Dospějeme ke zjevu světce na způsob Františka z Assisi, který se z nespoutaného srdce stal svatým a jenž musel ze sebe ďábly vyháněti, aby se stal svatým. Nevím, zda církev ruská má tak nesmírného světce, jako je tento Vlach, jenž vlastně teprve pojal křesťanství vážně. Cítíme, že Dostojevskij mohl se vskutku státi tímto světcem, jen že naše doba není s to ani v Rusku, aby snesla aktivního světce, a jeho rozpolcená bytost moderní ho nutila, aby svou imaginací tvořil, místo co by osobně působil příkladem. Možná také, že přec jen nedovedl docela vyhnati běsy, že vlastně zůstal posedlým (svým omylem). Jeho díla jsou částečně sebekřižováním; všechny zpovědi literatury vyblednou vedle zastávek těchto křížových cest a není slova, jež by bylo s to, aby vyjádřilo podiv, který zachvátí cítícího člověka, vidí-li, jak tento trpitel bez nářku opět a opět povstává k nové cestě na kříž, jak miluje bolest a s bolestí lidstvo, jak ve chvílích nadšení září jako grál nejhlubšího, nejblaženějšího pochopení a poskytování tajemství nejvnitřnějšího nitra. Avšak bez pathosu, bez posy. Možno mysliti na byzantské obrazy Krista. Avšak jen na okamžiky. Neboť moc a nádhera a krása Byzance chybí. Dostojevskij jest opakem »krásné duše«. I na to je příliš veliký.

---

[1] Starý malíř německý.

»Všecko umění jest útěchou,« praví Nietzsche. Zdánlivě jest nesnadno užíti slova toho o umění Dostojevského, a přece hodí se i na ně. Jen nutno je vzíti tak hluboce, jako dílo Dostojevského. Útěchou jeho jest poznání, že lidské, příliš lidské může býti překonáno nejen heroickým způsobem Nietzscheho, nýbrž i způsobem Dostojevského, otrockým dle pojímání našeho. Ale tu zejí opět propasti, od nichž vyšel tento pokus přehledu přes svět Dostojevského. Zároveň však cítíme, co spojovalo oba protiproroky: touha přemoci sprostotu.

Zvláštní věc: hodlal jsem mluviti o člověku Dostojevském a přešel jsem zase k jeho dílu. Nemůže býti jinak, neboť obojí kryje se úplně. Pandaemonium Dostojevského a pandaemonium v díle jeho jest totéž.

Dostojevskij, jenž tak často musel psáti, aby žil, žil přec jen, aby mohl psáti. Psaní bylo hlavní funkcí života jeho. Můžeme říci: vydechoval básnické dílo svoje. A jako celý život je sebestravováním, byl jím také jeho život, jenž byl básněním. Jest nesmrtelným, protože vydal beze zbytku tomuto básnícímu životu svému nejen své geniální síly, nýbrž i procítěné zkušenosti životní a vrozené rysy trpitelské takové intensity, jak sotva kdy kterému geniu byly souzeny.

Proto nutno mluviti též o osudu jeho.

Kdo četl nějaký životopis Dostojevského (znám jen dílo Niny Hoffmannové), pozná hned tři věci, jež působily na vývoj genia jeho.

Za prvé: Tento muž byl pro nic odsouzen na smrt, stál již u sloupu čekaje na smrtící ránu a dostal po věčných minutách očekávání smrti milost, poslán na nucenou práci v Sibiři, kterou snášel po čtyři roky. Co to znamená? Čtěte knihy jeho: a víte to. Víte potom také, že jeho pokora není nic sestrojeného, nýbrž něco zažitého, nic nízkého, nýbrž neslýchaným vítězstvím duše, kterou nelze nazvati než nadkřesťanskou. Svíráme pěsti již, čtouce ničemně ohavný příběh tohoto »omilostnění« perfidního a krutého, i mučení takového ducha pod hrozící knutou. On však dovedl všecko to přijmouti a pokládati za něco zaslouženého a spravedlivého. A mohl mluviti později o caru, který mu to způsobil, suverenně klidně jako světec. Jaký to člověk! A nepokládal to nikdy za něco zvláštního, nýbrž za něco samozřejmého, že dovedl tak cítiti a smýšleti. Tento druh amor fati sotva přijímal Nietzsche. Jest ovšem ruský, avšak geniálně zjemněn.

Mýlili bychom se však, kdybychom myslili, že tato životní událost Dostojevskému způsobila, co Oskarovi Wildovi jeho žalářování. Nebyl rozšlápnut, nýbrž pozdvižen, nestal se jiným, nýbrž zcela sám sebou. Sám sebou ve vyšším zmocnění. A což jest nejdůležitější. To

nestalo se snad pod dojmem bolesti, jako z opojení bolestí, která byla takořka požehnáním, inspirací, nýbrž patrně mocí zápasící myšlenky. Pokora nepojala ho mocí toho neslýchaného, co zažil, nýbrž probojoval se k pokoře, neoslaben tím, co zažil, nýbrž takořka naplněn, oživen, posílen. Jinými slovy: nikoliv událost životní přemohla ho, nýbrž událostí přemohl sama sebe a přes to právě tím dospěl k svému nejhlubšímu nitru.

A dále: byl epileptikem. Co to znamená? Jen, že měl padoucnici, jako leckdos jiný? Že ho tedy mohou prohlásiti »pathologickým«? Nikoliv: genius nemůže býti vyložen stejně padoucnicí, jako rhachitickým útvarem lebky.

Avšak zdá se, že epilepsie, vyskytujíc se u lidí geniálních, genialitu takořka daemonicky zabarvuje. Zdá se, jako by stavy její jaksi mysticky ozařovaly oblast podvědomého, jako by způsobovaly chvíle extase, které se později v geniálním mozku stávají produktivními, a to prudkým sklonem k rozpoutanému stavu niterních vidin a duševnímu jasnovidství, které je pro Dostojevského příznačné. Co to tedy znamená? Že cítil v sobě tajemnou moc, která jej krutě porážela potom na celé dny, cítil daemona.

A pak: tento pán nesmírných statků ducha i srdce musel téměř neustále tvořiti jako robotník nouze. On, duševní suverén, musel žíti jako duševní proletář. Čtěte jeho psaní: a pohlédnete do pekla. Bylo známo mnohým a je známo ještě mnohým, kdož se chtějí odvážit žíti svým pérem, a neprodati svého péra, a kteří jsou příliš pyšni pomoci si cestičkami, osvědčiti se totiž vedle toho jako virtuosové půjčování peněz, — a je pravda, že v korunním pokladu nejvyššího, co nám dalo umění básnické, většina pochází z tohoto pekla. Avšak peklo Dostojevského bylo mimo to peklem uprchlíka, jehož nouze vyhnala z domova, peklem opuštěnce, jemuž bylo také pečovati o chudé příbuzné (z povinnosti dobrovolně přejaté), člověka nečasového a při tom ctižádostivého, jenž teprve pozdě dosáhl uznání, ano člověka zneuznaného a pomlouvaného. Pravděpodobně také peklem vášnivce, který musel vášně své přemáhati nikoli z vnitřní potřeby (jež by ho byla povznesla), nýbrž z potřeby vnější (která ho poutala). Co to znamená? Čtěte jej: a zázrak pokory Dostojevského stane se vám mysteriem, které je zároveň jasné i temné. Tento člověk zkusil kříž a miloval kříž. Ano, básnil na kříži a oslavil kříž, jsa proniknut hřeby tísně a pohany. Utrpení jeho nebylo menší než utrpení Nazaretského, který zemřel na Golgatě mezi zlosyny; avšak přes to nepokládal se za spasitele, nýbrž za zlosyna, a nebyl to jeho vlastní kříž, který

oslavoval, nýbrž kříž na popravišti jerusalemském. Jeho vlastní tíseň a pohana (pod nimiž často hněvivě zasténal a zuby zaskřípěl, neboť raněná duše jeho byla asi často blízka zoufalství) byla právě, když psal, tísní a pohanou jeho lidu, ba všech ubohých a ponížených; byl příliš veliký, aby jako básník naříkal nad samým sebou, aby dal hlasitě na jevo svou tíseň; možná, že v žáru tvůrčím opravdu necítil již žádné bolesti vlastní, nýbrž bolesti jiných; avšak přes to prožitá tíseň to byla, jež mu dala schopnost, nadchla jej, aby vytvořil ony obrazy duše, kde na dně bídy rozprostírá se svět, jeho svět plný výšin i hlubin, úžin a šířek, propastí a rozhledů, nadějí a zoufání, — plný ďáblů a plný Boha. Jistě také on byl dost často malomyslný v životě; v básnických výtvorech jeho však necítíme nic z toho, ač velebí hlubiny, a nikoli výši.

Bída povznesla básnické dílo jeho. A tak může tento život, jsa pozorován v tomto díle, v něž se zároveň skryl i v němž se projevil, přiměti zajisté k víře, že stlačující mocnosti života a náklonnosti pokorných duší, vstříc jim přicházející, přece posléze jsou právě tak schopny tvořiti velké lidi, jako opačné hodnoty, jež září na deskách Nietzscheových. Dostojevskij na sobě osvědčil křesťanské Ne jako positivní sílu. Avšak arciť nezapomeňme, že světci, hrdinové a geniové sice mohou ukazovati cíl svému národu, ale nejsou směrodatni všem lidem. Co dělá Dostojevského tak velikým, je snad totéž, co zabrání lidu ruskému, aby byl proti nám velikým. Avšak dejme tomu třebas, že srdci ruskému tento duch je zcela přiměřený a proto užitečný: nám nemůže prospěti. Neboť zdá se, že nejsme schopni prohlubovati jej tak, jak ukazuje zjev Dostojevského (nám v jádru velmi cizí). Říditi se tímto duchem znamenalo by zapírati Goetha a Nietzscheho míti za nemoc.

Naší povaze jsou jiné cesty určeny; putování katakombami máme za sebou. Avšak vzpomínáme na ně ještě dobře a podivujeme se velikému Rusovi, jenž v katakombách objevil svět, kterého v tomto nesmírném bohatství a živosti nikdy neviděl západní člověk.

Je-li pravda, že Němec má sklon nabývati porozumění světa a že v tom tkví nejhlubší síla jeho a záruka duševního ovládání světa: jakéhosi imperium germanorum ingenii, — pak můžeme doufati, že díla Dostojevského v Německu jednou zdomácnějí, jako díla jiných velikých zjevů cizího jazyka.

Znamená to v jistém smyslu sestupovati k mystickým »matkám« (jak se nazývají z »Fausta«), navštívíme-li svět Dostojevského. Slabým duším může se státi nebezpečným; silným jest mocnou událostí životní.

Přeložil *K. V.*

K boji proti prostituci.

V. Laichtrová-Havlíčková.

(Pokračování.)

Ukázala jsem částečně na zdravotní a administrativní stránku prostituce a ráda bych ukázala, jaké prostituce ještě i jiné osudné stopy na všem zanechává. Avšak především ráda bych poukázala k tomu, že nijak si nezapírám těžkou spoluvinu žen na všech těchto poměrech, a že jsem si zcela vědoma toho, jak ony svou neuvědoměloslí rovněž staví a dlouho asi ještě stavěti budou hráz pronikavější nápravě.

Dnes všeho je vinna především jejich neznalost skutečného života. Tak jako samy na sebe nečiní ženy vyšších nároků, než aby se líbily, a ten účel světí pro ně každý prostředek, tak také na muže nekladou vyšších požadavků, než aby byl hezký a galantní, nejvýše, jedná-li se o sňatek, aby měl dobré postavení. A podněcováním mužů, zúmyslným vystavováním svých půvabů, obratným flirtováním zaviňují mnoho, abych tak řekla, na půl cesty.

Je všeobecně na př. v Praze známo, kam ubírají se po plesích rozjařeni tanečníci našich elitních tanečnic z tak zvané nejlepší společnosti. »Žena jako žena,« jak praví Strindberg. To je velmi pochybený způsob a velmi málo zušlechťující styk obou pohlaví. A mstí se pak vše to na ženách a jejich dětech v manželství. Zde zaplatí často pak těžkou daň své povrchnosti a frivolnosti mládí.

Ženy tedy musejí především pochopiti, jak hluboký význam pro jejich manželský a rodinný život má mravní čistota muže a jak úzce tato souvisí s tělesnou a také duševní zdatností jejich dětí. V muži musí ženy ceniti člověka více nebo méně ušlechtilého, karakterního, musí v něm viděti přítele, soudruha, zcela tak, jako cení lidi vůbec. Galantní rytíř je dnes moudré ženě směšným a docela nemožným.

Musíme projeviti souhlas s jistou anglickou spisovatelkou, která praví: »Legenda o mužské rytířskosti je pro moderní ženy anachronismem. Dnes k ochraně ženy stačí strážník, rytíře nepotřebuje. Ostatně rytířskost nebyla úctou, nýbrž blahosklonností. V rytířské soustavě žena musela udělati všecko méně příjemné, snésti větší část

všeho potupného, a za to za všecko musela být uznalou, když před ní muž smekne nebo někdy — jí přenechá své místo v tramwayi. Taková mužská uctivost je druh mužského pohrdání.«

Čím opravdovější a vážnější žena, tím silněji pociťuje především svou individualitu jako samostatný člověk, tím vyšší má snahy, cíle, ideály a práci, tím samostatněji a po svém způsobu chápe a vyplňuje si svůj smysl života.

Čím více muž a žena dovedou ve vzájemném styku zapomenout různícího je pohlaví, čím více sbližují je jen vzájemné snahy a názory, tím kulturnější jsou oba lidé, tím vyšší i mravní úroveň vzájemného poměru. Ne bezpohlavnost, jen přirozenost. Jen pochopit, že pohlavnost je pouze jednou z mnohých složek celého lidského života. Až vše to muži a ženy plně si uvědomí, pochopí teprve i jako matky a otcové svůj podíl práce v této vážné otázce při výchově hochů a děvčat v rodině.

Dříve byly ženy drženy úmyslně v konvencionelní neznalosti věci. Soudily, že prostituce je něco mimo ně, s čím nikdy nemusí přijít a nepřijdou do styku.

Dnes však bylo by pošetilostí zavírat úmyslně oči, bránit se poznání pravdy. Dnes vidíme až příliš bolestně často u svých nejbližších a nejdražších, co prostituce pro všecky ženy znamená.

Co tu často rozbitého rodinného štěstí, co tu zatížených dětí, co mladých žen, které trápí se bezdětností, sobě přičítajíce vinu, muka různého trapného léčení prodělávajíce, nebo co žen, radostně vítajících dítě, které však předčasně jim zase umírá a do hrozného žalu je vrhá, co tu konečně mužů, kteří v mladém věku končí paralysou, léta tráví v sanatoriích v šílenství, anebo i otců rodin, kteří uprostřed nejkrásnějšího rodinného štěstí musí rodinu předčasně opustit, aby zaplatili daň nějakému tomu dluhu z mládí. Jen pozorně se dívat do života, a mnohé bude nám jasno.

Bude nám také jasno, že dnes, právě v té rytířské soustavě, vlastně všecka možná hrubost a surovost vůči ženě je dovolena.

Žena je vystavena posměchu a ponížení ve výkladní skříni, na plakátě, v knize, v časopisech, na ulici, v koncertě, kdekoli smí se jí každý bez trestu drze podívati do obličeje.

Jistá Amerikánka mně řekla, že při takovém drzém pohledu u nás jí to vždy trhne rukou — jsem přesvědčena, že každou i méně temperamentní ženu, jen trochu sebevědomou, musí vše to naplňovati spravedlivým rozhořčením. — Četli jsme v případě soudního přelíčení

o Sandnerové, jaké surové zvyky, nikým nevyšetřované a netrestané, tu vyšly na jevo.

Zde na takových případech vidíme, jak hrubý je dnes názor na ženu a jak málo je žena proti takovým surovostem chráněna. Tak otravuje prostituce muže, ponižuje ho, poněvadž jeho smýšlení surovým a demoralisujícím způsobem znehodnocuje.

Což opravdu také by muži nebyli si vědomi, že svou bezmyšlenkovitou lehkomyslností a pohlavní nezdrženlivostí ničí celé spousty lidských životů? Především životů těch prostitutek? A co třeba říci o lékařích, kteří, podporujíce tyto muže, tvrdí, že ženy-prostitutky jsou zvrhlé, jsou pathologické, jsou predestinované k prostituci?

Je proto zbytečno překládat u nás takovou Strömbergovou brožuru, která se těchto zastaralých zásad ještě drží. Je jistě i našim lékařům známo, že moderní antropologická škola připouští snad jistou dědičnou náklonnost, avšak že místo o p r e d e s t i n a c i mluví o p r e d i s p o s i c i, což je jistě značný rozdíl. Ženy-prostitutky, které jsou většinou obětmi sociální bídy nejen hmotné i mravní, které jsou potomky syfilitiků a alkoholiků, ovšem i obětmi nedostatečné výchovy zušlechující a pod. — ty že by byly zařízením přírody pro muže, jak tvrdí Lombroso, Tarnovsky a jim podobní?

Jaký to přece v základě opět hrubý názor! Neštěstí jednoho člověka má uspokojovat druhého? Obšírně a správně pojednává o tomto thematě dr. Ivan Bloch v knize: »Das Sexualleben unserer Zeit« v kapitole o prostituci, na kterou odkazuji.

Díváme-li se lidsky na prostitutku, shledáme především to, co o ní velmi výstižně uvádí paní Schreiberová ve své knížce »Kinderwelt und Prostitution«.

Praví zde: »Jděme k dětství takové ženy, vzpomeňme poměrů, ve kterých většinou vyrůstá. Známo je, že alkoholikové a zpustlí rodiče rodí děti se slabší životní energií, těžko vzdorující životním pohromám, jichž síly brzy ochabují v boji existenčním, neboť tento boj je často hrozný a vysilující.

Víme my, jak dalece na mravní zpustlosti těch rodičů, těch jejich dětí dnešní lidská společnost, my všichni neseme vinu? Je-li zde tedy již ta jistá predisposice, jistá taková vrozená chabější resistence oproti mravním nástrahám, nezávisí-li to pak také na sociálních poměrech, bude-li tato slabší resistence zkoušena až do krajnosti?

Takové děti, v bídě, v nouzi, v neřesti narozené, vyrůstají dále v bídě, v nouzi, v neřesti — to znamená otupení studu v útlém mládí a předčasné probuzení pohlavnosti. Víme, že dnešní poměry bytové

chudý lid přímo stlačují na niveau b a r b a r s t v í (zase jsme u toho slova) — hrubosti, zpustlosti, často až bestiálnosti. Představme si, že nejen děti obojího pohlaví spávají v jednom lůžku, že často sdílejí i stejné lůžko s rodiči i s cizími. Dítě bystře vnímá a zvyká řečem a způsobům, kterým by zvykat nemělo.

A ku zkáze v rodině přistupuje pak zkáza ulice.«

Nechť promluví tu dále za paní Schreiberovou naše pražská útulna.

Chtěla jsem poznat poměry této útulny, zašla jsem tam před lety jednou a zastihla tam právě děvče asi třináctileté, velmi ubohého zevnějšku. Byla zima, sníh ležel v ulicích, ale toto děvče mělo na sobě lehkou prací jupičku a jedinou průsvitnou sukni. Uboze vypadal i její omrzlý, jaksi vystrašený obličej, její vyzáblé, červené ruce, a celá ta její plachá, jakoby zakřiknutá bytost.

Správce útulny pověděl mně, že oba její rodiče jsou nenapravitelní o p i l c i, děvče že bydlí u své sedmnáctileté sestry, která je p r o s t i t u t k o u, většinou prý se potuluje v ulicích, žebrá, obtěžuje lidi, takže policie ji každou chvíli sebéře. »A tak nám ji přivedli do útulny,« končil správce své sdělení.

Představme si ten život toho děvčete!

Ptala jsem se, co dál s ní udělají.

»Tu zas večer pustíme domů; co s ní jiného?« jaksi samozřejmě odpověděl mně správce.

Když jsem asi za týden na to četla v Čase zprávu o Olivovně, ve které stálo, že v této vychovatelně je 47 míst neobsazeno, vzpomněla jsem po kolikáté již toho děvčete znovu. Ve zprávě té pravilo se doslovně: »Marně čekají zástupy opuštěných dítek, hynoucích mravně i fysicky, aby aspoň nejnuznějším z nich byla podána ruka pomocná. Mnohé obci a mnohému okresu naskýtá se příležitost zhostit se vážné zodpovědnosti za hynoucí mladé životy« — atd.

To je opravdu všechno pěkné, jenže vrchní správu vychovatelny Olivových vede obec král. hlav. města Prahy. — Táž obec, v jejíž útulně odehrál se právě vylíčený příběh. Radnice má k disposici Olivovnu, ale ze své vlastní útulny pustí — nechci říci vyžene — takové ubohé děvče večer na ulici.

Útulna — jistě dobrá věc, ale třeba jíti přes tu lidumilnost sociálnímu zlu na kořen. Co to znamená podat teplou buchtu, poskytnout na chvili teplou světnici a večer vyhnat do ulice, do zimy a mrazu, jisté zkáze vstříc?

Rozmáhá se dětská prostituce i u nás již úžasně. Na vše potřebné i nepotřebné je peněz dost, avšak kolik poměrně dá Praha na své zanedbané, opuštěné, zpustlé, zatížené děti — budoucí to generaci tuláků, zlodějů, prostitutek?

Vzpomínám jiného děvčete, které vyslýchal přede mnou policejní úředník, děvčete rovněž takřka jakoby ze školy vyšlého, v krátkých suknicích ještě. Sloužila již za chůvu, kde mravně ji zničil její chlebodárce, otec čtyř dětí. Přítelkyně ji zavedla k jedné paní. Byla to nějaká majitelka veřejného domu. Policejní úředník má v ruce tlustý svazek spisů, o děvčeti jednajících. Byla již mnohokrát v nemocnici, prodělala všecky pohlavní nemoci. Před třemi dny byla z nemocnice propuštěna, den na to sebral ji strážník na Staroměstském náměstí — byla přivedena k lékařské prohlídce a shledána opět nemocnou. Úředník jí sděluje, že musí opět do nemocnice, děvče dá se do naříkání a zřízenec odvádí ji z kanceláře. Policejní úředník podívá se na mne jaksi vítězně.

Mně však je bědno, bědno nad osudem tohoto děvčete.

Jak možno takové stvoření tak lehkomyslně, bezmyšlenkovitě, necitelně stále dál a stále hloub strkat do této existence plné strádání, plné špíny a hrubého násilí? Jak možno, že toto bezbranné, neuvědomělé děvče ponechá lidská společnost takto na pospas osudu?

Ten majitel veřejného domu, všichni ti její návštěvníci — všude, všude kolem samí muži, kteří bez pochopení, bez lítosti, beze studu toto děvče budou mravně i tělesně ničiti, ubíjeti, až ho pak někam úplně bídné a nepotřebné odhodí, kde už není a nebude pro ně spásy.

Kde tu nechává muž cit, rozum, srdce? Na jedné straně nejintimnější styk tělesný, na druhé toto pohrdání, tento cynismus k téže lidské bytosti! Není-li právě zde velmi patrný také onen zhoubný vliv mravní, kterým prostituce na muže působí?

Nelze opravdu očekávati lepších, zdravějších poměrů, pokud muži vše to si neuvědomí a přísnější sebekázní k nápravě nepřispějí. Pro koho vlastně existují ty veřejné domy, pro koho udržuje se reglementace, kdo to vše podporuje a vyvolává? Hlavně tedy až muži budou usilovati opravdově o zrušení těchto poměrů, bude jejich hlas slyšen a vyslyšen.

»Nabídka není ničím — *poptávka* je vším,« praví dobrý znalec poměrů, několikráte již citovaný dr. Blaschko. A je zarážejícím faktem, o kolik *poptávka* vždy a všude převyšuje stále nabídku. Policie pronásleduje a potlačuje prostituci tajnou — ženy opět

ovšem jen pronásleduje, ale ty muže, tu poptávku, která prostituci tuto vyvolává, v pozadí toho všeho policie nevidí?

Tím pronásledováním žen myslí, že tajnou prostituci obmezí, potlačí? — To je přece krátkozraké!

Vidíme konečně ve všem všudy, že dnešní stanovisko státu, snažící se čeliti jen symptomům, t. j. nemocem, ale ponechávající volné pole zlu, t. j. prostituci, je docela nepřijatelné, nepřípustné.

»Stát i společnost musí zaujmouti ze základu jiné stanovisko k prostituci. Společnost lidská nesmí nadále pohlížeti na prostituci jako na nutný a neškodný prostředek k ilegitimnímu styku pohlavnímu, stát nesmí se snižovati ke kompromisu s tímto zlem a všemu se musí vyhnouti, co by neslo pečeť nějaké sankce nebo garancie proti pohlavní nákaze,« praví prof. Gruber. (Prostituce se stanoviska sociální zdravovědy.) A tak možno čísti také v Giddingsovi (Základy sociologie): »Není žádného radikálního léku proti degeneraci, leč v čistém a zdravém životě rodinném.« Nebo když se tam praví: »Společenskému duchu nastává hluboká mravní zkouška; počíná rozvíjeti mravní povahu. Kdyby nebyl probuzen tento mravní rozum, rozklad by zničil dílo společenského vývoje.«

Rozkladného je v lidském životě mnoho, ubíjí a rozráží se proti tomu úsilí o nápravu, jako by ten proud byl někdy příliš dravý a nepřemožitelný.

Ukázala jsem, pokud bylo možno při tomto jen letmém a povšechném přehledu, zde na té prostituci, jaká to je rozkladná, do všech kořínků lidského organismu zasahující zžíravina, jak tráví nevyhladitelně na kořenech lidského zdraví, jak útočí nejen na tělo, ale i na ducha tím, že seslabuje mravní povahu.

Tím snad se mně i podařilo již také přesvědčit, že je třeba se vší rozhodností a všemi prostředky stavěti se vždy a všude tomuto zlu na odpor.

Díváme se s potěšením na národy severní, na Norvéžsko, Švédsko, na jejich zdravou literaturu, jejich čisté umění, a nemáme mít touhu, aby bylo také tak u nás? To je přece v naší moci!

Probuditi mravní rozum člověka, vychovati ho k sebepoznání, k sebezušlechťování, k sebekázni (nejen v theorii, ale hlavně v praxi, což je těžší), to je a bude ovšem práce budoucích století, avšak nic nám nebrání, abychom pokud možno již dnes tu práci konali především každý sám u sebe a abychom k ní pobádali i druhé.

Jsme-li u té prostituční otázky, kde tedy zde tu práci načít a jak?

(Příště dokončení.)

Královéhradecká vlastenecká družina.

(Královéhradeckým buditelům doby přítomné.)

Napsal Dr. Josef Pešek.

(Dokončení)

Vedle toho náleží Klicperovi zásluha o slušnější vzhled zakletého města v pevnost, o niž zase dělí se s Pospíšilem a prof. Lhotským. A byla to právě Kozinka, »kteryžto pahorek v utěšený ráj přetvořen byl, kdežby v stinném chladu za letního parna v společních besedách zemdleným oudům pohověli a oku milokrásné vyhlédky na rozmanitou krajinu až k horám krkonošským poskytli,« jak líčí Vladimír [Jos. Pelikán] v Jindy a Nyní.[1] A o něco později píše: »Byla to Kozí branka, »kterážto se byla právě příčinlivostí neunavných vlastenců našich K.[licpery], L.[hotského], P.[ospíšila] křovím posázela, stezkami a chodánky k procházkám prohodila«, jak je za to zvěčnil Chmela v básni, vložené do báně Bílé věže. — A ten čarokrásný pohled! Zvláště když se zde procházelo »mnoho krásného tvorstva, Šnajdrem[2] slavených, roztomilých — drahně poněmčilých Hradečanek . . .[3] A právě z jara, an se ledy zdvihli, Hradec, tento mi Pathmos krásný, kolem a vůkol vlnami labskými a orličnými, jako by

---

[1] Jindy a Nyní, 1833, I. pol., č. 14; str. 112. — Pelikán spolu s Jos. Kohoutem (radním substitutem) připravovali právnickou fraseologii, kterou sestavovali na základě »starožitných spisů archivních«. (Viz IV. Přílohu ke Květům z r. 1842 a cf. XXIV. Přílohu ke Květům z r. 1837, str. 93.) Oba byli přáteli Klicperovými. Filologické Listy, XXXV., str. 456. Pelikána získal ještě později K. Sl. Amerling, by pracoval na jeho vševědném slovníku obor právnický spolu s životopisy právníků. — Pelikán napsal: Navržení právnické české terminologie. Č. Č. M., 1831.

[2] Šnajdr Karel Sudimír: »Okus v básnění českém.« V Hradci Králové, 1823, str. 3. v básni »Na Hradečanky« (z r. 1822).

[3] Hajniš v cestopisné stati Trnky vypravuje, že navštívil Kozi branku, Kropáčku a shlédl »švárné, lepotvárné divky. Hezké jsou Hradečanky — alespoň ty, které jsem viděl; jsou-li pak také hodné dcery staroslavných ma-

zlatem oblitý, když nad východem anebo západem sluníčko stálo a červánky se v této vodní hladině milokrásně zrcadlily . . .«[1] Z čeho se tehdejší vlastenci těšili, zničila v pozdější době ruka jejich dětí.[2] A již roku r. 1849 ozývaly se stesky, že Kozinka padla za obět pivovaru. Dnes jest pouhou stráni beze stop lepších dob . . .

*

Je nesporno, že si Pospíšil získal velikých zásluh o naši literaturu. A z dopisů jeho patrno, že byl přímo zachvácen nakladatelskou horečkou. Pospíšil byl si svých zásluh také vědom.[3] Současníci v listech svých nikterak neskrblili uznáním. Čtěme jen dopis Pešinův z r. 1823,[4] anebo báseň Fr. B. Tomsy »Při odchodu vůbec milovaného

---

tek?« — táže se Hajniš. — »Ai, kdožby pochyboval! Češky jsou — a jaké Češky! Radost na ně pomysliti.« — Květy, 1841, str. 94.

A r. 1846 čtli čtenáři Květů Hajnišovu turistickou črtu »Z Králové Hradce na moravské hranice. Kus žertovné cesty s všelijakými nápady, výpady, přepady a západy. Sepsána od pěšího studenta, v roce 184-tém.« Stručný satirický popis Hradce Králové zahajuje mottem:

»Z Královhradce pevna města,
Počíná se moje cesta;
Jaké štěstí, že jdu pěšky:
Hned za branou potkám Češky;
Kdybych byl ve voze jel,
Jistě že bych neslyšel
Jako nyní slyším hezky
Rozmlouvati vůkol česky!« (Květy, 1846, č. 119., ze 6. října, str. 478—479.)

[1] Jindy a Nyní, 1833, II. pol., č. 5., str. 39.

[2] Klicpera byl v Hradci Králové velice oblíben. K návrhu pravovárečného měšťanstva udělilo mu obecní zastupitelství dne 1. října r. 1833 čestné měšťanství. (Klicperův životopisný nástin od J. K. a E. S., str. 37.) O oblibě jeho svědčí srdečné jeho loučení s Hradcem Králové (tamtéž, str. 45—46). — O Klicperově zálibě v bulce dočítáme se v črtě Dra. V. Řezníčka »Věrný svému úkolu«. Hradecký Polaban, II., č. 11, a citovaném životopisném náčrtě Klicperově, str. 26.

[3] Na př. v listě ze 4. srpna 1820 píše Hankovi: ». . . přičiňuji se tak říkaje dnem nocí o zvelebení naší drahé literatury, že řkouc, vše ostatní rozkoše opomíjím, abych jen tady přispěl. O! drahý Příteli! Vy ani nebudete věřit, kterak mi vzdělání Vlasti na srdci leží — — a co jsem počal, doufám v tom setrvati, bych i sebe větších nesnází přestáti musil — tím sladší bude má odměna!«

[4] Hýsek M.: K pobytu Václava Pešiny na Moravě. Č. Č. M., 1908, str. 140 až 141. — Světozor, 1868, str. 433. Květy, 1868, str. 358. Pospíšil v c. s., str. 4. Text jedině spolehlivý u Hýska.

vlastence Pana pana Hostivíta Pospíšila ... z Prahy do Králové Hradce«.[1]

Proto také Pospíšil nesl těžce sebe menší kritiku.

Nakladatelská horečka objevuje se u Pospíšila pouze na začátku jeho činnosti. Během doby horečka ta poklesla a nebylo již pravdou, »že přijímal skoro vše, cokoliv mu bylo nabídnuto — nedbaje, jakého odbytu (tudíž užitku) se docílí.« Později Pospíšil počítal, a dobře počítal, a při svém ideálním snažení (mohly zde rozhodovati motivy různé) jeví se mužem praktickým nebo aspoň opatrným. Stalo se totiž, že Šebestián Hněvkovský chtěl vydati »Děvín« nově. Ale »knihař Wittman« nechtěl podniknouti náklad. I jinde jej tisknouti zbraňoval, že prý prvé vydání není ještě rozebráno. Hněvkovský, dohodnuv se s ním, nabídl r. 1828 přepracovaný Děvín Pospíšilovi.

Ale nakladatel vypočítal v dopise ze dne 10. srpna t. r. ‚vysoce váženému, učenému a srdečně milovanému panu vlastenci', že by spis ten »hojným rozmnožením ... 35 tiskových archů naplnil; tím množstvím archů uleknut, k své »nelibosti« doznal, že není s to, aby tak veliký náklad podnikl.[2] Píše do slova: »Kdybych onen rukopis[3] pře-

[1] Čechoslav, 1822, str. 185:

»Kvapem uplynula sporá chvíle,
Jenž Tě v sídla Čechů uvedla.
Okamžení zjednala nám milé, —
Hle, a již Tě opět odvedla.
Tam zas spěješ, kde vlastenské stvúry
Učinem Tvým zdobně odíváš,
Vnitřnost kde žehnalo nebe s hůry,
S zevnitřností slíčnou spojíváš:
Chvátej šťastně z vřelého objetí —
Otče šťastný k svým se beř.
Vlastenci památku zde Tvou světí
V srdcích láskou vroucí, věř.
Blaze Ti! hle vánek vstříc Ti vějc
Z Tvého příchodu se radování
Z otčiny Tvých milenců v:
Láska, vážnost vlastenců
Oddálených vřelé vzpomínání
Z končin Čechye za Tebou spěje.«

[2] Zvláště v pozdější době neměl veliké chuti do básní, ‚jdou' prý ‚hůř jak smůla od ruky', píše Šebestiánu Hněvkovskému v listě ze dne 28. května 1833, a nad to jeho sklad ‚tím zbožím přeplněný jest'. Za vzácná upozornění děkuji p. prof. Jar. Šťastnému.

[3] Třeba uznává: »Jakoli můj úsudek snad žádný úsudek — tak předce budiž mi dovoleno říci: že se mi Vaše práce zdárná nade všecko líbí a protož by věčná škoda bylo, by neměla práce tak snažná a mistrná tiskem vyjíti ...«

vzal, jinak mi dáno není, než se vší možnou jak Vaší, tak mou národní ctí jej vydati, a takové Vaší práce vydání velký peníz stojí, abych měl neslušným vydáním Vaši čest pohnusiti sto nejsem a býti nechci.«

K něčemu je však přece ochoten. »Ráčili... Vaše Dobrodějnost polovici útrat na se vzíti? já pak s radostí s druhou polovicí přispěji.« A tu lze souditi, že snaha po vzorné výpravě Hněvkovského knihy byla Pospíšilovi výmluvou. Společným nákladem chtěl patrně býti pojištěn pro možný špatný odbyt knihy.

Hněvkovský na nabídku Pospíšilovu nepřistoupil, a Děvín vyšel r. 1829 v Praze z tiskárny arcibiskupské.[1] Nerozešli se však proto. R. 1834 nabídl zase Pospíšilovi Jaromíra, smutnohru o 5 jednáních. Ale tak, jak ji Hněvkovský napsal, nebylo prý možno pomýšleti na její vydání. Pospíšil měl prý již vše připraveno, dal již za 100 fr. »česká znamení líti«, když mu sdělil Jos. Pelikán, že spis nutno dříve upraviti. Dopis Pospíšilův, jímž Hněvkovskému vše to sděluje, je datován ze dne 14. června 1834. Píše dále, že Jaromíra nečetl pouze Pelikán, nýbrž i »vysvětlenější bohomluvci«, kteří »upřímně, důvěrně, nestranně« soudí, »že nemožno bez znamenitých oprav, změn a zkrácení Jaromíra vydat, k tomu však Pelikán nemá ani plnomocenství, ani dost smělé síly a zkušenosti, tu jen Klicpera sám spomoci může, který také jestli ho pozdravíte, to učiní — tak již mně slíbil — kdy a jak o to se račte samý s ním dorozumět.«[2] Ale Hněvkovský se nedorozuměl s Klicperou o úpravu »Jaromíra«, jejž vydal nákladem svého krajana, Vojtěcha Nejedlého...[3]

*

[1] Srovnej list Jana Nejedlého Hněvkovskému ze dne 5. ledna 1828. — Dr. Jar. Šťastný, Korrespondence Šeb. Hněvkovského. Výroční zpráva c. k. vyš. gymn. na Novém městě v Praze, v Truhlářské ulici, za škol. rok 1908 až 1909, str. 36. Č. Č. M., 1905, str. 388. — Widtman převzal r. 1812 od Hněvkovského 300 exempl. Děvína s podmínkou, že jej autor nesmí nově vydati před 6 lety.

[2] Hněvkovský stal se roku 1826 měšťanostou v Poličce, městě to — jak praví J. Michl ve svém Literaturním letopise (str. 279) — literatuře nepříznivém. Roku 1834 dostal se do sporu s hospodářským radním — a došlo tak daleko, že běželo o odstranění Hněvkovského. Dovídáme se o tom z citovaného Pospíšilova listu, v něm napomíná Hněvkovského k opatrnosti.

[3] Vojtěch Nejedlý dal penězi, pozůstalými r. 1835—1837 po bratru Janovi, vytisknouti, mimo Puchmayerovy »Fialky«, jeho překlad »Chrám Gnidský«, své »drobné básně«, epické básně »Otakar, Vratislav, Václav«, báseň naučnou »Karel«, povídku »Ladislav a dítky jeho« a Hněvkovského »Jaromíra«. (Rybička, c. d., str. 138.)

Nelze popříti, že Pospíšilovi bylo bojovati s mnohými obtížemi. Měl své nepřátele. Ovšem že nescházelo ani těch, kdož byli mu nakloněni a rádi uznávali opravdových zásluh jeho. Na př. Frant. Sláma (Bojenický), farář chrastický, přimlouvá se na př. v listě z 26. května r. 1836 u K. Vinařického, by tisk »Čtění pro lid« svěřen byl Pospíšilovi: »Nevím, ale k vůli těch, ježto sobě do Pospíšila stěžovali, věřím, že také on své vady má: však i při těch vadách soudím za slušno, aby raději jemu než komus jinému se babický úřad při tom časopisu svěřil. Jedno jest pravda, že on o vznik naší literatury větší má zásluhy, než kterýkoliv z českých tiskařů, a žeť tedy slušno i spravedlivo na něj, jako si bolestně syn jeho před čtvrtletím písemně byl stěžoval, nezapomínati. ale vděčností se mu propůjčovati; za 2. má Pospíšil na Moravě i v Čechách a v Slovanech až potud mezi tiskaři naší Vlasti jméno nejlepší. a bude tak s to k jeho rozšíření a dobrému rozpověstnění lépe než kdo jiný přispívati; 3. jest otcem hojné rodiny a dítek vlastensky vychovaných, tak že mu zisku jakéhos dopřáti sladko bude, a konečně jest sám podnikavý, a má syna v Praze, od kteréhož v tom podniknutí nejlepších služeb nadíti se lze.« (V. O. Slavík: Karla Aloise Vinařického Korrespondence, II., v Praze 1909, str. 222 a n.)

U Pospíšila hlásila se několikráte katastrofa. Dovedl ji však odvrátiti vždycky. Až zlomil ‚krajského a biskupského impressora v Hradci Králové nad Labem a Orlicí' — věk. Tenkráte byl již Pospíšilův duch zatemněn... Před tím byl již chud i statky pozemskými... Smutná to kapitola poslední... Raději uzavřeme ji...

Připomenouti však dlužno ještě něco. Překvapí a nepřekvapí, že z Tomkových »Pamětí« nedovídáme se o vlasteneckém ruchu v Hradci Králové téměř ničeho. Zmiňuje se sice Tomek r. 1835 o tom, že vyučoval ještě r. 1828, 1829 na gymnasiu jazyku českému »v hodinách opakovacích« prof. Němeček, ale za doby jeho studií kolem r. 1830 »neučil nic česky«. Nepřál tomu vrchní ředitel gymnasií českých, Pöllner. A českým studentům nezáleželo mnoho na tom, dostali-li do rukou knihu českou nebo německou. Tomek se také přiznává, že ‚o snahách tehdejšího powznešení literatury národní' nevěděl nic, ač mu bylo známo, ‚že Klicpera a Chmela... jsou spisowatelé čeští a hleděl k nim jakožto k spisowatelům s welkou úctau.' Také slovo »vlastenec« několikráte slyšel, ‚ale wždy s nějakým úsměškem'. Porozuměl prý, že se tak nazývají lidé, »kteří mluwí rádi česky a wykají si«. K nim počítal se i »pan Hostiwít Pospíšil«, o němž Tomek prý

slýchal častěji, »že si spůsobil nelibost, když někomu řekl »wy«, kdo tomu nerozuměl a bral za urážku, když se mu neřeklo »woni«.[1]

Podle zprávy Tomkovy rovnal se vlastenecký ruch v Hradci Králové téměř nulle. A svědčí také o tom, že snahy vlastenecké zůstávaly na povrchu, jsouce omezeny jen na užší kroužek. Ještě trochu života vneslo sem české divadlo, ač ani to nepřinášelo dlouho žádoucího ovoce. Referenti divadelní byli příliš blahovolní; musili. A také skutečně život Hradeckých projevoval se na venek nepatrně. V letech třicátých a čtyřicátých slyšíme o něm málo z časopisů tehdejší doby, nejspíše ještě nářky na zněmčilé »Hradečanky«, jinak Hradečtí hlásí do světa po dlouhou dobu jen, kdy který pluk opustil město nebo sem přišel a jaká byla »vojenská paráda«.[2] A tu přicházíme k závěru, že vlastenecký ruch v Hradci Králové ztratil velmi mnoho v čilém a energickém Zieglerovi, jako r. 1846 odchodem Klicperovým ...

R. 1848 zabouřil i na pevnostní brány královéhradecké. Zlým svědomím Hradeckých byl MUDr. Frant. Cyrill Kampelík, který krátce před tím přijel ze Srbska. Tenkráte byl mluvčím hradeckých vlastenců »Polabský Slovan«, který, bohužel, druhým ročníkem zašel.[3]

Příklad Prahy našel ohlasu i v Hradci Králové. Dne 11. února 1848 sešel se prozatímní výbor »Slovanské Lípy«, jíž dal život právě Kampelík.[4] Starostou zvolen JUDr. Dřevikovský, náměstkem gymnasijní prof. V. Svoboda. Do výboru zvolen J. H. Pospíšil, Rydl, Šmidt, Jos. Šrůtek a Dobrovský. Orgánem Lípy stal se Polabský Slovan, jehož duší stal se během doby pozdější kanovník Jos. Šrůtek.

Dr. Kampelík psával 1849 do Polabského Slovana listy (str. 86 a n.), v nichž se kojil nadějí, že »Slovanská Lípa« v Hradci Králové ‚vytrhne město z té německé civilisace rozkřičené, ku svému národu českému se navrátí, aby na východních Čechách slávonosný příklad okolním městům dal, národnost slovanskou a její přirozená práva náležitě bráně. Jeť Hradec Králové ve východních Čechách tak důležit, jako

---

[1] Tomek W. W.: »Paměti z mého života«. I., V Praze, 1904, str. 49.

[2] A v 10. čísle Polabského Slovana (z 5. října, 1848, str. 40.) čteme, že při odchodu (na pomoc Jelačiči) pluku Baumgartenova z Hradce Králové »vojínové z rukou spanilých vlastenek ochotně slovanské kokardy přijali«.

[3] Polabského Slovana vyžádala si za obět myšlenka vydávati »náboženský list«, jehož prý — čteme v posledním čísle Polab. Slovana r. 1849 — mnohem více třeba, než jakéhokoli politického neb domácího, zábavního časopisu.

[4] Životopis Kampelíkův vydal F. Komárek v Hradci Králové, 1895, str. 45. Doplněk k němu v Archivu [Hradeckém, vycházel v Černilově]. I. (1904), (vyd. Jan Pavlík-Leonier), str. 124.

Plzeň na západě.' »Svoboda bez národnosti« — horlí Kampelík — »nemá pevného základu a národnost bez svobody je tolik, co přirozené právo bez platnosti.«

Ostatně duch v Hradci Králové se v té době počíná lepšiti: studentstvo, šlechetná mládež se ku svému národu hlásí, a Kampelík myslí, že i konečně »srdce jemné ženstvo pozná, že bezduchými loutkami neboli babykami už déle býti nemá«. Uznává význam divadla a oceňuje zásluhy továrníka F. V. Červeného, který tenkráte »sestavil ostrovtipně všeslávský zvukoroh.«

V čilejším tomto proudění viděl příliš mnoho Prager Zeitung, který v 24. čísle r. 1849 přinesl zprávu, že prý Hradeckými zmítá obzvláštní politický duch, a že jest jich úmyslem zosnovati spiknutí proti císaři Františku Josefovi I. a dosaditi opět Ferdinanda Dobrotivého. Proti Prager Zeitungu hned vystoupil v Polabském Slovanu v čísle ze dne 6. února (str. 64) velice ostře Jos. Šrůtek. Nic nepomohlo. Dne 10. května t. r. vyhlášen[1] nad Hradcem stav obležení, protože prý zločinný spolek přípravy činí, aby pokoj tohoto města a této země zrušil . . .

Počešťování Hradce Králové šlo pomalu. Hlavní zásluhu o to mají vedle jiných faktorů i zde školy a — venkov. Přímo idyllicky snášela se společnost česká s německou: této přizpůsobovala se ona. Patrno ze zábav ve čtenářské besedě,[2] jinak kasině zvané, i ze zábav později založeného pěveckého spolku »Slavjana«,[3] kde účinkovali Čechové i Němci. V Královéhradecké besedě, lépe »casinu«, za měsíční příspěvek 30 kr. stř. byly v r. 1848 čtenářům k disposici tyto časopisy: Květy, Národní Noviny, Pražské Noviny, Včela, Posel z Budče, Večerní List, Týdenník, Dalmat.-horv.-slavon. Noviny a Danice; dále Slavische Blätter, Allgemeine konstit. Zeitung von Böhmen, Prager Konst. Blatt, Bohemia, Der Freund des Volkes, Prager Zeitung, Prager Abendblatt, Allgemeine österreichische Zeitung, Der Radicale, Der Humorist, Der Freimüthige, a j. »Měli čáku«, že dostanou ještě Slavjanski Jug, Prijatelja Puka iz Zagrebu, Zoru Dalmatinskou iz Zadru, Jutrzenku z Waršawy, Gazetu Polskou ze Lwowa, Včelu severní (v ruském jazyku), Kuriera Rossijskago, La Trinité Politique, Gazette de France, Gazetta di Milano, Times (angl.), a »též nějaký mírný maďarský časopis«, jak se do-

[1] Solař: Dějepis Hradce Králové n. L., str. 190.

[2] O »zaražení Besedy« dovídáme se z Polabského Slovana, 1848, str. 3.

[3] Slavjan založen byl r. 1859.

vídáme z prvého čísla Polabského Slovana z r. 1848. Ale tato dojemná shoda najednou byla porušena. A je zajímavo, že k neshodě té dala podnět městská rada tím, že zavedla úřadování české . . .[1]

Nebudeme dále podrobněji stopovati vlasteneckou družinu královéhradeckou. Běželo pouze o to, zachytiti hlavně postavu Zieglerovu a Pospíšilovu také z jiné stránky, než jak bývá líčena, hned na př. v Rybičkových Předních křisitelích.[2] Stať tato chce býti pouze příspěvkem ke karakteristice obou, aniž bychom tím významu jich ubírali. Naopak, až jednou dojde k vydání Pospíšilovy korrespondence, zásluhy a význam jeho tím spíše vyniknou.

---

[1] S radostí konstatuje Polabský Slovan, v listopadu r. 1848, že nový měšťanosta zahájil svou činnost »českou, zvučnou, jádrnou a důkladnou řeči . . .« (str. 115.).

[2] Rybička na př. mluví o důkladné Zieglerově znalosti jazyka a literatur slovanských (str. 186—7), a my zde máme jeho přiznání pouze slabé znalosti polštiny. Nebo v boji pravopisném stál sice na straně Nejedlého, ale neschvaloval prý »vášnivé a nerozumné u věci té se chování« (str. 187), kdežto nám jeví se v zcela jiném světle. Trval prý s »novotáři« bez přerušení v přátelském spojení. Ale korrespondence Pospíšilova a Chmelova staví Zieglera v té příčině do stínu. Chování jeho k Hankovi bylo obojetné. Ovšem, třeba bráti výroky Pospíšilovy s jistou reservou, ježto proneseny byly v hněvu.

Opravy a doplňky.

Str. 18., pozn. 1., 8. řádek shora: místo . . . vždy . . . čti . . . dosti často.

Str. 20., 1. řádek shora: místo . . . vlastenecký . . . čti . . . vlastenský . . .

Str. 124., pozn. 1., řádek 1. místo: Jest pohřben na Přímě čti Zemřel na Přímě a jest pochován na Probluzi.

Na str. 195., k 1. odstavci doplň: Cf. List Sedláčkův k Zieglerovi ze dne 23. února 1819. (Lumír, 1857, str. 328, Rybička, c. d. str. 312., pozn. 20.)

Str. 198., pozn. 1., řádek 4.: místo (za jednu bajku) čti (za tento dílek)

Na str. 274., 1. odst., 10. řádek: místo 1827 čti 1824; tamtéž ř. 13.: místo . . . a r. 1824 novoročenku »Milinu« čti . . . . a r. 1825 . . .

„Démon“ M. J. Lermontova.

(Pokračování.)

Démon.

Proč, kráso má? Ach, nevím! Ne!
Nového života jsa plný,
já s hlavy svojí zločinné
sňal hrdě věnec, samé trny,
v prach minulé vše hodil jsem;
i ráj i peklo v oku tvém!
Ne vášní miluji tě denní,
jak milovat ty nemůžeš:
tož ze všech sil a opojení
myšlenky věčné, mátoh též...
Mně od počátku světa všeho
tvůj obraz v duši vtisknut plál,
on v pouštích se mi jevíval
étheru věčně bezmezného.
Vzrušujíc ducha hrdého,
mně sladké jméno zvučívalo;
v dni blaha mého rajského
jen tebe u mne nebývalo.
Ó, kdybys mohla pochopit,
jak hořké jsou to věru muky,
svůj život, věk to bez rozluky,
i rozkoší i hořem mřít,
chval za zlo žádných neklidit,
ni odměn za své dobrodění;
žít sobě, nudou sobě být
i nudu z věčných bojů mít,
z nichž vítězství ni smíru není!
Vše litovat a nikdy přát,

vše znát, vše cítit, všecko vidět,
vše proti vůli nenávidět,
vším bez útěchy pohrdat! . . .
Jak jenom kletba Boží padla
mi na hlavu, hned s toho dne
objetí přírody mně zchladla,
nemajíc' pro mne plamene . . .
Svět přede mnou se modral věčný,
nádherný průvod nekonečný
jsem viděl hvězd, mně přeznámých . . .
Ve věncích řinuly se zlata;
však, co že? — dřívějšího brata
ni jedna nepoznala z nich!
Dav vyhnanců, mně nápodobných,
zoufale začnu volati,
však slov a tváří, vzhledů zlobných,
ach, sám jsem nemoh poznati.
V zápase s uraganem dravým
jak často, rozdmychuje prach,
jsa oděn mhou a bleskem žhavým,
jsem hlučně hnal se v oblakách,
bych v směsi živlů podevratné
bouř srdce mohl utlumit
a zahnat dumy neodvratné
i to, co nelze zapomnít!
Co pověst o ztrátách a dření
a bídách lidských, jaké jsou,
budoucích, bývších pokolení
je před jedinou minutou
mých nepřiznaných muk a bdění?
Co lidé? Co jich život, bol?
Ti přešli, přejdou slzný dol!
Jest naděje: soud pravý ždá:
i odsoudiv můž' prominouti!
Má strast však — nepřetržitá,
jí konce není jak mé pouti,
ni odpočinku v mohyle!
Jak had lne ona unyle,
hned plá a pálí jako plamen,
hned dusí mysl mou jak kámen —

nadějí zhasšich, vášní má
to hrobka nezničitelná!

X.

Tamára.

Ať's kdokoliv, můj druhu cizí,
klid na vždy pohubivši svůj,
já tajně okřívám, strach mizí,
nevolno slouchám hovor tvůj.
Však je-li řeč tvá oklamavá,
však ty-lis, kuje pouta lstná...
ó, ušetři mne!... Jaká sláva!...
Nač jesti tobě duše má?
Zdaliž já nebi všechněch dražší,
jichž nezahlédls před sebou?
Ach, ony krásny též, ba krasší;
jich lože panenské se vznáší
netknuto rukou smrtelnou!...
Ne! přísahej mi na svůj osud...
Rci — vidíš, že mi úzko dosud
a ženskou tušivost znáš mou!
Strach nevolno mi v duši budíš...
Vše pochopils však, víš a umíš
a slituješ se nade mnou!
Nuž, přísahej mi... od zlých přání
že odříkáš se, slib mi hned!
Či snad už přísah, slibů ani,
jichž nelze zrušit, nezná svět?...

Démon.

Klnu se prvým jitrem světa,
klnu se sledním jeho dnem
i hanbou, kterou zločin vmétá,
i věčné pravdy triumfem:
klnu se hořkým ponížením,
snem o vítězství blýskavým,
klnu se naším shledáním
i hrozivým zas rozloučením:
klnu se sborem duchů svých,
osudem bratří podřízených,

i meči anděl nezvášněných,
těch věčně bdělých soků mých;
klnu se peklem, klnu nebem,
svatyní každou pozemskou
i tebou, posledním tvým vzhledem,
kinu se prvou slzou svou;
dýcháním úst tvých, plných slastí,
kadeří vlnou hedbávnou,
klnu se blaženstvím i strastí,
klnu se láskou, láskou svou —
já staré msty se odřek bludné,
já odřekl se hrdých dum;
od této chvíle jed lsti svůdné
už ničí nepoleká um;
chci s nebem opět smířiti se,
chci milovat, chci modliti se,
chci opět věřit dobru já.
Kajícnou slzou setru já
s čela, jež nehodno tě není,
sled nebeského plamene;
a svět ve klidu nevědění
ať dokvétá už beze mne!

Ó, věř: já dosud sám jediný
tě ocenil a pochopil,
tě zvoliv sobě za svatyni,
svou moc ti k nohám položil!
Tvé lásky ždám jak daru sobě,
dám věčnost za jeden ti mžik;
Tamáro, věř jak v lásce, zlobě
jsem nezměněn, jsem převelik...

Já, étheru syn volný, tebe
si vezmu v sídla nadhvězdná,
i budeš paní země, nebe
a budeš věčná družka má;
tam bez účasti, bez želení
v zem budeš shlížet zářivá,
kde skutečného štěstí není,
ni věčné krásy nebývá,
kde zločiny se, tresty dějí,
kde z drobných vášní život spiat;

kde beze strachu neumějí
ni nenávidět, milovat.
Či nevíš, slyšíc na poprvé,
co lidská láska chvilková?
Toť vlnění jen mladé krve! —
Čas prchá však, krev ustydá.
I nechať druzí těší sebe
svým osudem tak nicotným:
jich myšlenky se netkly nebe,
svět lepší nedostupen jim,
však ty, stvoření přespanilé,
ty k jinému jsi určena;
strádání tebe čeká jiné
a jiných vznětů hlubina!
Já zástup služebných svých duchů
k tvým nohám tobě přivedu;
a služky čarovábných ruchů
dám, krásko, tobě v besedu;
s východní hvězdy strhnu v letu
pro tebe věnec ze zlata,
půlnoční rosy vezmu s květů
na jeho růže, poupata;
ruměnnou západovou září
jak stuhou pás ti oviju;
dech čistý, vonný kolem tváří
v okolní vzduch ti naliju!
Hrou bez přestání nejvábnější
tvůj sluch hýčkávat budu já;
paláce zřídím nejskvostnější
ti z tyrkisu a jantara;
já spustím se ti na dno moře,
já přeletím až oblaka,
já dám ti vše, co ve prostoře —
jen miluj mne!...

XI.

— A zlehounka
se dotek žhoucími rty svými
rtů jejích, an se každý třás;
a řečmi divě svádivými

on dusil jejich proseb hlas.
Zrak mocný zřel jí v oči jemné.
On pálil ji. On v noci temné
se přímo nad ní skvěl v ten mžik
tak nehnutě jak ostří dýk.
Polibků jeho jed smrtící
jí ve krev okamžitě vnik..
A bolestný, však slabý křik
vyrušil noční ticho snící...
V něm bylo vše: bol, lásky vření,
výčitky s prosby šepotem
i beznadějné rozloučení
s tak mladým, mladým životem...

XII.

V tu dobu pode příkrou stěnou
půlnoční strážník sám a sám,
konaje chůzi uloženou,
s železnou deskou kráčel tam
a pod okénkem dívčím stezkou
krok odměřený uvolnil
a ruku nad železnou deskou
s pochybou v duši zastavil
a v němém nočním zadumání,
tak zdálo se mu, slyšel on
dvou úst souhlasné celování,
křik sotva slyšný, slabý ston...
A nepočestné podezření
se v nitro starci vedraly...
však prošlo ještě okamžení —
a zmlklo vše; jen zpodálí
větérek nesl ospalý
sem repot listů tajůplný,
a s temným břehem chabě vlny
pohorské řeky šeptaly.
Modlitbu muže přesvatého
kmet v strachu říkati se jal,
by pokušení ducha zlého
od hříšné mysli odehnal;
křižoval prsty třesoucími

si hruď tím zdáním vzrušenou
a mlčky, kroky zrychlenými
obchůzku konal určenou.

. . . . . .

XIII.

Jak Peri spící milostna,
tu ležela v své rakvi zvadlá;
bělejší, čistší pokryvadla
se bledé její čelo zdá.
Už na vždy zavřeny ty řasy . . .
Však kdo by nebyl přesvědčen,
že zrak pod nimi dřímal jen
a jenom čekal vyjeven
buď polibek buď jitřní jasy?
Než marně, marně denní svit
jak zlatý pramen po nich slít;
nadarmo v bolu oněmělém
rty rodné líbaly je s želem . . .
Tu věčnou pečeť smrti — ne,
tu nikdo, nikdo nestrhne!
Ni jednou nebyl za dnů plesných
tak různobarvý, přebohat
sváteční na Tamáře šat:
vše květy rodných dolin těsných
(tak staré zvyky žádají)
svou vůni nad ní dýchají
a v mrtvé ruce přitlačeny,
jak dávaly by s bohem zemi.
A dlouho bědné žertvy tlení
se netkl anděl rozrušení
a nic tu u ní na líci
znát nedávalo o konci.

(Dokončení.)

Socialism v Anglii.

Dr. Edvard Beneš.

(Pokračování.)

Skoro ve všech větších městech průmyslových v Anglii má dnes »Fabian Society« své členy, v Liverpoolu, Bristolu, Birminghamu, v Glasgowě, Edinbourgu, Dublině, pak také v Indii v Bombayi, v Australii a v Kanadě (v Ottavě) a jinde. R. 1896 čítala společnost 749 členů a z nich 148 žen. Počet ten se nezměnil až do r. 1904. Dnes je již asi 1400 členů a počet jejich stále stoupá. Činnost společnosti byla značná, hlavně v posledních třech letech, jak patrno ze správy ke kongresu stuttgartskému. Z členů jsou všichni skoro vzdělanci, dobří řečníci a publicisté, tak že žádná jiná socialistická sekce intellektuelně nestojí tak vysoko, ale také není tak blízko buržoasii jako právě »Fabian Society«.

Jak patrno, byla tedy »Fabian Society« vždy jen skupina lidí, socialismem proniknutých, která si vzala za úkol vzdělávati nejen dělnictvo, ale veřejnost vůbec, činiti ji přístupnější humanitárním ideám socialistickým, vyvolati do nejvyšší míry státní socialism, což se jí skutečně velice dařilo, zabývala se jen otázkami ekonomickými a vždy se stranila aktivní politiky a také nevnucovala svým členům to nebo ono přesvědčení politické. Jsouc vedle S. D. F. nejstarší skupinou socialistickou v Anglii, zapustila tu skutečně kořeny pevně a srostla takřka se životem anglickým. Nemůže ovšem mluviti o svých vítězstvích volebních a o svém vzrůstu, ale může ukázati na Anglii dnešní, neboť to, co kdy liberálové učinili pro dělnictvo, to byl vždy na prvním místě vliv Fabiánů; ti zformovali veřejné mínění tak, že dovedlo chápati vážné problémy ekonomické a dívalo se rozumně na socialism.

Jinak členové osobně se účastnili bojů politických v jiných stranách dělnických a snažili se zejména založiti r. 1900 uvedenou již »Labour Party« a mají v ní dnes obsazena všechna vůdčí místa: předsedu výkonného výboru, předsedu dělnické strany v parlamentě, mají dále tři jiné členy poslanci, vedle jiných čtyř, kteří byli zvoleni

jako liberálové. Právě proto, že strana není politickou, nebere ohledů na volební boje a zabývá se theoreticky kritikou všech prací parlamentárních, jež mají uskutečňovati idee socialistické nebo řešiti sociální problémy. A v theorii také vyniká. Členem může býti právě jen vzdělanec, theoretik, řečník a agitátor; jest to strana agitátorů. Každý musí dělati propagandu, psáti a mluviti. Straně nejde o počet členů, jde jí o propagandu a velikou činnost.

Společnost má mnohé zajímavosti a ve svém snažení jde často tam, kam by jiní socialisté nešli; a to často jí na kontinentě bylo vytýkáno ve zlé. Zajímavé jest její stanovisko ke třídám středním. Všichni skoro členové F. S. vyšli z universit a poněvadž v Anglii university jsou přístupny jen bohatým, jsou Fabiáni vlastně nedělničtí, jsou měšťáky. To je nutí bráti ohled na střední třídy a berou si tedy za úkol organisovati a vzdělávati i tyto stavy. Spolupracování pak tříd těch s dělnictvem pokládají za naprosto nevyhnutelnou část socialistické politiky. Druhá zvláštnost spočívá v tom, že »Fabian Society«, jak jsem již uvedl, nepřestává na theorii, nýbrž chce i praksi. V tom právě vynikla a stala se slavnou v místním londýnském parlamentu na Charing Cross, že idee své formulovala hned v předlohy zákona. To dělá dosud a při tom se snaží přinutiti vládu, aby se zákony těmi zabývala a je uplatnila. Nejde-li to s vládní stranou, jde k opposici, nehledíc na to, že jsou to konservativci. Předkládá své návrhy i »Labour Party« a vůbec jeví činnost všude, kde může míti výsledek. Její práce jsou k disposici liberálům, konservativcům, vládě i straně dělnické.

Idee Fabiánů byly uveřejněny ve známých »Fabian Essays in Socialism« — »Fabiánská pojednání o socialismu« — jež jsou výsledkem čtyřletých studií a veřejných debat, které ve formě přednášek pak byly publikovány v osmi statích a napsány nejvýznačnějšími lidmi ze společnosti: G. Bernardem Shawem, Sidneyem Olivierem, W. Clarkem, S. Blandem, Sidneyem Webbem, Grahamem Wallasem a Annie Besantovou.

George Shaw jest příliš známou osobou, nežli aby bylo třeba příliš dlouho o něm se zmiňovati. Narodil se r. 1856 v Dublině, po trudném mládí, chatrných studiích a těžkém protloukání se životem londýnským stal se romancierem, dramatikem, hudebním a uměleckým kritikem a konečně vydavatelem »Essayí«, jejichž první článek »Ekonomické základy socialismu« sám napsal. Je to radikál, volný myslitel, individualista a stal se socialistou pod vlivem spisů Henry George, jehož propagandy v »Land Reform Union« se súčastnil. Jest

to duch pronikavý, neobyčejně kritický a originelní. Před jeho prudkou ironií a sarkasmem neskryje se v Anglii nic, od bigotní nábožnosti anglikánských theologů až do pokryteckého puritánství officielní společnosti anglické, při čemž nešetří nikoho a nejméně snad socialisty a jejich odříkání se buržoasie. Anglické sociální demokraty na sebe poštval hlavně tím, že klidně se nazývá buržoou a na londýnském kongresu se také tak vyjádřil, pokládaje i všecky ostatní delegáty za obyčejné měšťáky, aspoň dle jejich zvyků, vzezření, atd., o kongresu pak také tak psal do buržoastických listů, takže tehdy sklízel jen nepřátelství mezi socialisty a dostal známé jméno »cynik«. Hyndman při podobné nějaké příležitosti ho nazval »kašparem«, ježto B. Shaw často měnil své mínění, říkal si evolucionista, není ani nejméně fanatický, jest neobyčejně tolerantní a dogmatářství a uzavřenost sociálních demokratů neušla jeho vtipům, někdy příliš ostrým. Také socialisté němečtí nemají ho rádi.

Jednání jeho je však zcela přirozené, díváme-li se na jeho povahu. Již od mládí neobyčejná touha po činnosti se v něm ozývala, což nepřekáželo, aby ve škole stále nebyl hrozně lenivý a nenapravitelný. Později vše se jen ucelilo: stal se nedisciplinovaný, revoltující se proti každému nucení, pln touhy a připravenosti k rebelii, dychtící po všem, co zavánělo kacířstvím ve všech ohledech. Proto stal se postupně republikánem, darwinistou, wágneriánem, sekularistou, konečně socialistou a zbyl mu tudíž jen jemu tak blízký anarchism, proti němuž ostatně dosti psal. Shelley zdál se mu »jediným rozumným básníkem, kterého kdy četl«, Henrik Ibsen byl jeho ideálem. R. 1888 povolala ho »British Association« do svého středu, aby tam měl několik přednášek o socialismu. Byla to společnost orthodoxních ekonomistů a kapitalistů anglických. B. Shaw mluvil jen jednou: mluvil takovým způsobem, že jemu a »Fabian Society« ukázali dvéře. Dnes Bernard Shaw se všemi svými zvláštnostmi jest stále vynikajícím členem Fabiánské Společnosti, prohlašuje se za socialistu a jsa socialistou, nepřestává při vhodné příležitosti posílati na adresu ostatních socialistů břitké kritiky.

Dále jest nejvíce ještě znám z Fabian Society Sydney Webb; stal se professorem politické ekonomie a stojí na stanovisku Johna Stuarta Milla. Jest na prvním místě praktikem, ale náleží k nejvzdělanějším sociologům současným. Znám jest svým velikým dílem historickým o tradeunionismu, jež napsal se svou ženou, »The History of the Trade Unionism«. Dílo to jest ojedinělé v literatuře světové o hnutí dělnickém, jak se stránky historické, tak i se

stránky čistě theoretické. Z ostatních členů význačných zajímavá jest Annie Besantová, svou citovostí, svým impressionismem, svou historií životní, jež ukazuje na stálé a podivné její konverse: jsouc ženou pastora, byla neobyčejně zbožná a asketická, ale z neštěstí rodinného vrhla se na sekularism, stala se společnicí Bradlaughovou, pak vrhla se do socialismu a byla jeho nejvášnivější agitátorkou, a konečně se obrátila na theosofii, k veliké žalosti všech, kteří znali její nadání.

Měli-li Fabiáni veliký vliv na veřejné mínění vůbec, měli tím větší vliv v jednom oboru veřejného života, v politice municipální. »Fabian Society« byla v Anglii tvůrkyní městského socialismu právě jako vzbudila zájem o socialism státní. R. 1892 vydala brožuru, »Fabian municipal Program«, v němž poprvé formulovala své idee o této věci a žádala: Municipalisaci veškeré půdy a z výtěžku jejího opatření pro vzdělání a veřejnou hygienu; muncipalisaci vodovodů, plynu, elektrických podniků, tramwayí, veřejných tržišť, přístavů, odstranění všech podnikatelských společností, nejnižší zákonnou mzdu a nejvyšší zákonnou dobu pracovní.

Program ten postupně byl rozveden a vysvětlován a byl tehdy neobyčejně na místě, neboť právě v té době se v Anglii decentralisovalo a nové idee mohly se velice snadno v centrech městských ujmouti. Propaganda byla tak silná a poměry tak příznivé, že tendence ty pronikly všude až do nejzazších končin Anglie a tak se tu vyvinul městský socialism v takové míře jako nikde jinde. V tom spočívá také význam »Fabian Society« a z ní hlavně Sydneye Webba (jenž nejvíce v těchto otázkách vynikl), neboť od ní pochází tu iniciativa, praxe i theorie, a Fabiáni to byli, již ukázali, že v městském socialismu jest »nejkratší cesta k sociální demokracii«.

Pokrok, jaký socialism muncipální učinil v těchto letech, jest nevídaný. Největší města anglická vrhla se na tuto cestu, rozšířila brzo program o požadavky dělnické, zdravotní, bytové, vzdělávací a ani dnes ještě na cestě té se nepřestalo. Všude ve městech progressisté, t. j. liberálové, přijali za svůj program fabiánský; a v Londýně dosud se bojuje mezi konservativci a liberály na základě tohoto programu. Porážka progressistů londýnských při volbách městských r. 1907 znamená boj proti městskému socialismu Fabiánů.

Mám-li resumovati krátce vše o »Fabian Society«, tu možno říci, že vliv její na veškeren život anglický před krátkou ještě dobou byl ohromný a že vůbec pro idee socialistické má mnohem větší význam nežli všecky směry ostatní. Nezničitelným pomníkem po ní zů-

stanou práce literární a theoretické o problémech sociálních a nezapomenutelné její práce vzdělávací. Jejich postup byl vždy takový, že teprve při závěrech bylo možno i v literárních pracích poznati, že jsou socialisté.

Dnes pozbývají poněkud významu a přes to, že společnost za poslední dvě leta se zdvojnásobila, možno spíše mluviti o úpadku. Dnes již není třeba tvořiti mínění veřejné ve prospěch ideí sociálních. S počátku Fabiáni svými propagandami činili apel na sentimentalitu a filantropism veřejnosti, liberálů a vlády; a veřejnost byla přístupná, velikomyslná. Dnes věc se má jinak. Dělníci přišli do parlamentu a tam se již jen nediskutuje přátelsky, tam se bojuje. Nejedná se již o milosrdenství s dělnictvem, jedná se o spravedlnost a právo. Chci tím říci jen, že dnes vystupuje do popředí hnutí massové, že více dají liberálové na hrozby organisovaného dělnictva nežli na duchaplné vývody nějakého Bernarda Shawa. Dnes již na veřejné mínění a politiku nemají vliv Fabiáni, nýbrž výsledky voleb a počet voličů dělnických. Idee socialistické jsou aspoň povolaným kruhům známy a právě kruhy ty již nechtějí se dáti jimi pronikati; jsou naopak dnes rozhodnuty je potírati. Krátce třídní boj zuří v plné prudkosti. A tak »Fabian Society« nutně ustupuje do pozadí, zvláště když buržoasní její živly přirozeně nemile nesou zuřivý boj třídní a jsou sklonny k středním stavům. Proto »Fabian Society« náleží dnes spíše minulosti a pro současné socialistické hnutí v Anglii přestává míti většího významu, stávajíc se nyní výhradně střediskem theoretických studií.

IV.

Independent Labour Party.

Měl bych vlastně napřed mluviti o »Labour Party«, neboť ta jest starší nežli »Neodvislá strana dělnická«. »Labour Party« však jest vlastně bývalou politickou organisací určité části tradeunionistů a proto se o ní zmíním v souvislosti s tradeunionismem. Jak již uvedeno, »Independent Labour Party« vznikla r. 1893 na kongresu tradeunionistů v Bradfordu, když »Labour Party« nevyhovovala všem. Mezi přední muže její dlužno počítati Keir Hardiho, Toma Manna, Ramsey Macdonalda, Pete Curranaa j.

Program I. L. P. jest krátký a dosti skromný a sestává hlavně z řady částečných, neodkladných reforem. Žádá se ovšem socialisace průmyslu a půdy, demokratisace všech institucí, všeobecné právo volební, osmihodinová doba pracovní, zákaz práce nedospělým, zaopa-

tření pro ty, kdož překročili věk 50 let, pro nezdravé, neschopné, vdovy, sirotky, odstranění nezaměstnanosti, veškeru výchovu bezplatnou, kontrolu nad alkoholem, odzbrojení a mezinárodní smírčí soud, odstranění daní nepřímých a postupnou daň z příjmů.

Podobnost s druhými stranami jest tedy úplná, taktika politická také dosti souhlasná se socialisty kontinentálními. Mezi ní a S. D. F. často vypuknou spory právě pro taktiku. S. D. F. vytrvale prohlašuje stranu »neodvislých« za nesocialistickou, »Independent Labour Party« zase vytrvale dokazuje, že jest skutečně socialistická. Přece však se ještě nerozhodla přijmouti bez všech ohledů název »socialistická«, ačkoli výslovně stojí na stanovisku třídního boje. Na kongresu r. 1895 dán návrh, aby se přezvala na »The National Socialist Party«, r. 1896 na »The Socialist Labour Party« a jiný návrh, jímž měla strana se nazvati »britským oddělením socialistické Internacionály«, ale všecky návrhy byly odmítnuty velikou většinou, hlavně od mnoha radikálů, náležejících dnes straně, jimž však ještě socialism působí hrůzu.

Jinak I. L. P. jest velice tolerantní hlavně na pravo, ježto dosud značná část dělnických jejích členů jest liberální a radikální a nikoli socialistická, a také do nedávna byla shovívavá i na levo k anarchistům. Na mezinárodním kongresu londýnském Tom Mann žádal důrazně, aby byli připuštěni delegáti všichni, i anarchističtí, a strana pak se snažila, aby na příští kongres připuštěny byly všecky socialistické směry z různých zemí. Snad to bylo ze strachu o budoucnost, neboť osud vyloučení mohl by stihnouti ji pro její živly radikální, jak toho právě žádala loni ve Stuttgartu S. D. F. Vyhověno sice nebylo, ačkoli až do nedávna na kontinentě dívali se na I. L. P. jako na agglomeraci všech možných živlů, mírných i rozhodných, nikoli však výslovně socialistických.

Věc však se má jinak. Pokud lze souditi dle dnešní situace, jest »Independent Labour Party« stranou budoucnosti. V ní rozhodně se zkoncentruje dělnické politické hnutí v Anglii a vzrůst její při posledních volbách nejlépe to ukazuje. Jest tolerantní, otevřena všem duchům tolerantním všech socialistických odstínů, čistě dělnická, rozhodně třídní, sentimentální a náboženská v osobách svých vůdců, dosti podporovaná živly intellektuelními, jest dále národní a tím lidu neobyčejně přístupná, a tak také z jedné strany úplný opak S. D. F. Tím se vysvětluje, že, ačkoli je mladá, tak rychle roste; jest mezi anglickým dělnictvem mnoho lidí, kteří jsou až dokonale vypracováni propagandou dřívější, kteří však nenacházeli dosud střediska,

jež by jim odpovídalo. Ti vidouce sílu a morální převahu liberálů, šli s nimi až dosud. Dnes to, co se nemohlo podařiti žádné straně, dělá I. L. P., odvádí totiž liberálům šmahem dělnictvo a při příštích volbách bude počítati na statisíce nově přibylé své členy a na desítky nově zvolené své poslance. Aspoň poslední politické události na to ukazují.

Úspěch ten dá se předvídati tím spíše, že strana dovede jíti s nutností doby. S počátku hlásila se k socialismu velice zdrželivě, ba bázlivě, a ze 30 poslanců dělnických, t. j. zvolených r. 1906 na dělnický program od tradeunionistů a od I. L. P. společně, sotva několik málo mluvilo veřejně o socialismu. Přišli však do sněmovny a viděli, že chtějí-li něco učiniti, nesmějí zůstati pouhým přívěskem liberální většiny. Bylo nutno dělat samostatnou politiku a ta mohla býti jen socialistická. Povstaly spory, I. L. P. hnána tím stále více na levo, massám se to líbilo; S. D. F. neustávala s kritikou, takže po půldruhém roku aktivní politiky dvě třetiny strany staly se čistě socialistickými. Dnes orgán strany »Labour Leader«, přes to že úzkostlivě hájí společnou taktiku I. L. P. s tradeunionisty z »Labour Party« (do níž »Justice« sociálně demokratická vytrvale buší), stojí na stanovisku čistě socialistickém a nelze mu vyčítati toho nejmenšího.

Vůdcové strany jsou také lidé velice schopní. Keir Hardie, narozený r. 1856, dřívější horník, vypracoval se těžce sám k vysoké intelligenci. Pověstný byl ve Westminsteru londýnském svou dělnickou čapkou a bluzou, čímž se od ostatních poslanců velice odlišoval. Jest starým, dlouho činným tradeunionistou; s počátku byl liberál, pak radikál, až konečně přešel zcela k socialismu pod různými vlivy, které také daly charakter všem jeho ideám. Keir Hardie jest typ anglického socialisty. Jako Hyndman jest socialismu anglickému cizí, jest socialistou kontinentálním, tak zase Keir Hardie jest pravým dělníkem anglickým. Křesťanský socialism nalezl v Keir Hardiem nadšeného přívržence; dnes ovšem křesťanský socialism v Anglii pod vlivem kontinentu dohrává jako skutečné massové hnutí svou úlohu a vliv svůj podržel jen na některé význačné osoby z hnutí dělnického. Jest ovšem běžný socialism anglický týž jako kontinentální, ale socialisté angličtí podržují z veliké části stále city náboženské a zachovávají si osobně víru.

Také Keir Hardie hluboce věří; jest moralistou, který četl pilně Henryho George a stal se jím revolucionářem, jest abstinentem, jenž nikdy nepije nápojů alkoholických, byl pod vlivem H. George pří-

vržencem nacionalisace půdy a v tom poprvé vyjadřoval své idee socialistické. Do sněmovny byl zvolen jako tradeunionista poprvé r. 1892 a zabýval se tu hlavně problémem nezaměstnanosti. Byl od počátku šéfem strany a také r. 1905 po vítězství volebním jednohlasně stanoven za předsedu skupiny parlamentní. Jest jedním z nejvážnějších a nejsympatičtějších socialistů anglických svou energií, stálostí, poctivostí, zdravým revolucionismem a při tom velikou prostotou a oddaností věci dělnické.

Tom Mann jest jedním z nejvíce populárních lidí mezi dělnictvem v Anglii. Na rozdíl od ostatních socialistů klade větší důraz na morální stránku socialismu, i on byl hluboce náboženský, tak že chtěl také se státi jeden čas knězem; jako Keir Hardie i on velice podléhal vlivu Henryho George a stal se tím socialistou. Nejdříve se účastnil hnutí tradeunionistického, v němž hrál velice důležitou úlohu, jak ještě se zmíním, spolu se Johnem Burnsem a W. Thornem. Znám jest také z památné stávky a bouří dockérů londýnských r. 1889. Dnes spíše se kloní k »Social Democratic Federatin«. Účastnil se ještě nedávno aktivně politiky v Anglii, ale když při volbách propadl, odešel do Australie, kdež organisuje a vede socialistické hnutí. Vedle těchto dvou význačných osob má I. L. P. značnou část dobrých pracovníků, jako opportunistického Ramsay Macdonalda, tradeunionistu Ben Tilleta, Pete Currana, již všichni pracují uvnitř strany i ve veřejném životě. Někteří dřívější členové přešli k S. D. F.

Strana v době kongresu amsterodámského r. 1904 měla jednoho člena v parlamentě a tři sta posic místních. Dnes má vlastních osm poslanců ve sněmovně, z ostatních 23 dělnických poslanců většina jest také členy I. L. P., byli však zvoleni jako kandidáti tradeunionistů z »Labour Party«. Celkem je v parlamentě vůbec 54 dělnických poslanců; z těch 20 náleží výhradně liberálům, neboť byli zvoleni liberály a liberálními tradeuniemi tam, kde socialistických kandidátů nebylo, takže vlastně se stanoviska socialistů nemožno s nimi počítati. Ostatních 34 jest rozděleno, jak již uvedeno: 2 ze S. D. F., 8 z I. L. P. a 24 z tradeunií a I. L. P. společně. Jest tedy celá parlamentní situace dosti spletitá a každý poslanec, ač náleží jiné straně, jest zodpověden jinému. Ve své zprávě ke kongresu stuttgartskému I. L. P. tvrdí, že dosavadní situace, t. j. spojení s »Labour Party« musí trvati, má-li míti dělnická politika výsledku. Jest to ona otázka sjednoceného socialismu v Anglii, která vyvolává tolik sporů a o níž ještě se zmíním.

Jinak »Independent Labour Party« rapidně vzrůstá. Také činnost v parlamentě jest dobrá, ačkoli by mohla býti rozhodnější. To však jest otázka času a poměrů. Ve skutečnosti — nehledě k tradeunionismu — representuje vlastně I. L. P. vlastní, čistou a praktickou socialistickou politiku a dělnické hnutí ve veřejném životě v Anglii.

V.

Labour Party.

Celá situace dělnických organisací v Anglii jest dosti spletitá. O prvních třech tu bylo mluveno a zbývá mi říci několik slov o »Labour Party« a tradeunionismu. Dlužno rozeznávati dvojí »Labour Party«. Původně »Labour Party« utvořena byla r. 1888, když jistá část tradeunionistů vrhla se do politiky a utvořila z organisací odborových tuto stranu. Druhá část tradeunionistů zůstala stranou politiky až dodnes. Ti tradeunionisté však, kteří byli pro politiku a nevstoupili do jiné dělnické strany, utvořili »L. Party« jako stranu politickou. Mnozí tradeunionisté také náleželi již do S. D. F. nebo I. L. P. a přece jako tradeunionisté hlásili se mimo to k této třetí politické straně, reservované tradeunionistům. To jest L. P. v užším slova smyslu.

Mimo to jest tu však »Labour Party« v širším slova smyslu. R. 1900 totiž F. Society, Independent L. P., S. D. Federation a stará L. Party se usnesly, že utvoří centrální těleso, o němž zmínka bude učiněna dále, do něhož budou ony čtyři strany delegovati své zástupce a k němuž budou náležeti všichni poslanci. To jest L. Party v širším slova smyslu. Jméno »Labour Party« se totiž docela neprávem ujalo všeobecně pro toto pouhé centrální komité. Odtud pocházejí časté zmatky a nesnáze. Mimo to jsou tu nesnáze jiné. S. D. F. později r. 1902 z Labour Party (v širším smyslu) vystoupila. Ale jak řečeno, v Labour Party (tradeunionistické, v užším smyslu) jsou i členové »Social Democratic Federation« jako příslušníci tradeunií a následkem toho náležejí i k L. P. (v širším smyslu), přes to, že S. D. F. z ní vystoupila, nazývajíc ji nesocialistickou. To dělo se proto, že do tradeunionistické starší L. P. vstupovali z tradeunionistů všichni ti, kdož tvrdili, že mají tradeunie provozovat politiku, a nehledělo se při tom, k jakým politickým stranám náležejí. Mimo to mnozí socialisté ze S. D. F. měli tu příležitost ovládati tradeunie a míti vliv na officielní politiku dělnickou; obcházeli tím výhodně rozhodnutí S. D. F., jež nařídila vystoupení a zřeknutí se účasti v buržoasní L. P., uplatňovali na kongresích L. P. idee

S. D. F., ačkoli tato officielně jako těleso se jich nesúčastňovala. Činili to pak hlavně proto, aby sesílili v tradeuniích snahu po politice a paralysovali snahu tradeunionistů-abstinentů, doufajíce mimo to, že »Labour Party« někdy snad soustředí v sobě veškero politické hnutí dělnické. A tak se na př. stalo, že redaktor »Justice« Harry Quelch, bojoval jako člen S. D. F. proto, aby S. D. F. vystoupila s »Labour Party«, sám však jako člen londýnské tradeunie jest stále delegován na kongres »Labour Party« a dává se voliti do výkonného výboru »Strany Dělnické«. Jsou to poměry zvláštní, podivné a spletené, a sjednocení všech elementů dělnických v silnou stranu jest skutečně žádoucí.

Jak již uvedeno, nastalo kol r. 1888 mezi tradeunionisty hnutí účastniti se politiky a to vedlo k založení »Labour Party«. Strana však byla indifferentní a nebyla třídní v pravém slova smyslu. Několik poslanců, kteří dostali se do parlamentu vlivem tradeunií, zastupovali jen liberální tradeunie bez ohledu na idee socialistické, a tak skutečnou politickou stranou dělnickou byla vlastně jen S. D. F. a později I. L. P. Ačkoli tradeunie anglické jsou silně organisovány a nesmírně bohaty, přece toto jejich hnutí politické jen živořilo, takže byla vyvolána nutně nová ráznější strana, I. L. P. A i po jejím vytvoření se živořilo dále.

Tradeunionism dosud jako organisace ekonomická netvoří hnutí třídní v pravém slova smyslu a nemá většího vlivu na politiku. Na svých kongresech sice přijímá různé resoluce ve prospěch socialistických ideí, ale resoluce ty jsou většinou výrazem několika pokrokových členů, vzdělaných a rázných, kteří dovedli massám rozhodnutí to vnutiti. V organisacích místních a v boji volebním přímo nejsou nikdy brána rozhodnutí ta opravdově a nejedná se dle nich. Stane-li se, že kandidát tradeunií jest zvolen za poslance, nejedná ve sněmovně nikdy jako representant dělnictva, nýbrž jen jako zástupce tradeunií, jež ho zvolily; jinak může náležeti ku kterékoli straně a obyčejně se stává, že tato také společně s tradeuniemi ho přijme za svého kandidáta. Takový případ stal se i ve volbách roku 1906, kde zvoleni 54 dělničtí kandidáti: dvacet z nich jest právě členy strany liberální a konservativní a zvoleni byli jako tradeunionisté uvedeným způsobem. Často se stalo, že takovýto dělnický kandidát prudce bojoval i proti kandidátu postavenému buď od S. D. F. nebo od I. L. Party. To dělo se ve staré »Labour Party«, utvořené r. 1888 (L. P. v užším smyslu).

(Pokračování.)

Vznik Starého zákona

dle přítomného stavu historicko-kritické vědy.

Referuje F. Žilka.

(Pokračování.)

VII. Abdiáš.

Abdiáš (Obadja) jest ze všech prorockých spisů nejmenší, ale poskytuje mnoho úvodových obtíží. Obsah a situace jest jasná: předpovídá se hrozný trest Edomu pro zradu spáchanou na Judovi. Líčení ve verších 4—14 se vztahuje na dobytí Jeruzaléma Nebukadnezarem r. 586.

Ale napřed jest třeba zjistiti poměr Abdiáše k Jerem. 49_7—$_{22}$, kde je celá řada nápadných podobností (Abd. v. 1. = Jer. 49_{14}; v. 2. = 49_{15}; 3a = 49_{16}a; 4. = 49_{16}b; 5. = 49_9; 6. = 49_{10}a; 8. = 49_7; 9a = 49_{22}b).

V celku srovnání svědčí ve prospěch Abdiášův: logická souvislost a postup jest u něho lepší. Ale zmíněné proroctví Jerem. pochází ze 4. roku Jojakimova. Nezbývá než postulovati společný pramen, Praabdiáše, jejž Jerem. reprodukoval volně, Abdiáš věrně.

Než tu poukázal Giesebrecht, že podobnosti s Abdiášem vyskytují se u Jerem. jen v sekunderních částech kap. 49., tak že Jerem. odpadá jako opora k určení vzniku Abd. Wellhausen zkonstruoval Pra-Abdiáše z veršů 1—5, 7, 10—11, 13—14, 15b, zkombinoval s Malach. 1_2—$_5$ a vztahuje obojí na zatlačení Edomitů skrze Araby, což by ukazovalo na 1. polovici 5. stol. Přepracování (od Jerem. odvislé) má ten účel, rozšířiti historickou událost pohromy nad Edomem eschatologicky v soud nad pohany a obnovu Izraele. Dobu určiti nelze.

VIII. Jonáš.

Odlišně ode všech ostatních prorockých spisů obsahuje Jona pouze vypravování o podivuhodných příbězích proroka Jonáše. Prorok toho jména žil skutečně v době Jeroboáma II., jemuž

předpověděl jeho úspěchy (II Král 14_{23}); poněvadž pak řeči knihy Jonášovy se vztahují na assyrské Ninive, nemůže býti pochyby, že hrdinou knihy má býti onen prorok.

Ale již z jazykových důvodů jest nemožno, aby tato kniha pocházela z doby Amosovy neb Ozeášovy: mnohé výroky odkazují do nejpozdější periody jazykového vývoje; líčení se opírá o starší vzory (Jon. 3_9 = Joel 2_{14}; Jon. 4_2 = Joel 2_{15}, Exod 34_6, Žalm 86_{15}, 103_8; Jonáš 4 srovnej I Král. 19); 3_3 jeví se Ninive jako město zaniklé v mlze dávné minulosti.

Sepsání knihy jest tudíž o staletí mladší než osoba, o které se vypravuje; vypravování má zvláštní ráz a slouží zvláštnímu účelu. Máme před sebou parabolu, podobenství. Forma historického příběhu má dvojnásob zdůrazniti základní myšlenku. Tato základní myšlenka sama odkazuje na pozdější dobu; jest to protest proti pýše Židovstva po Ezdrášovi, které se mrzí a pozbývá víry pro to, že Jahve jest tak dobrotivý a nevyhubí pohany. Naproti tomu poukazuje kniha Jon. úchvatným způsobem na to, že Bůh není jen Bohem Židů, nýbrž i pohanů, že jako stvořitel všeho světa také ke všemu světu chová lásku, a že ono nelaskavé smýšlení (zastupované vědomě prorokem) zasluhuje nejpřísnějšího pokárání. V tom záleží věčná velikost a význam knihy Jon. ve St. Z. (srov. Mat. 10_5—$_6$, 15_{24}—$_{26}$).

Spisovatel je neznámý; užil-li některých tradičních rysů, nelze zjistiti, ale spíše sotva. Psal ke konci perského, snad až v řeckém období.

»Žalm« v kap. 2_3—$_{10}$ jest dle Buddeho vložen později na doplnění modlitby zmíněné ve v. 2.

IX. Micheáš.

Kniha a prorok Micha má tak spolehlivé svědectví pro sebe, jako málo která jiná, skrze Jer. 26_{18}: výrok 3_{12} byl dle toho místa učiněn v době judského krále Hiskiáše.[1] Skutečně vysvětlí se kap. 1—3 nejlépe z doby Senacheribovy a byly by tudíž současny s řečmi Izai. 22_1—$_{14}$, 28_7—31 (r. 701). Tomu neodporuje 1_6—$_7$, poněvadž 722 Assyrští nezničili Samaří. (V nadpisu 1_1 jsou jména Jotam a Ahas přidána.)

Kap. 1—3 jsou jednotný kus: líčí zkaženost národa a hrozí soudem. 2_{12}—$_{13}$ ruší souvislost a je pozdější, z doby po exilu.

---

[1] = Ezechiáš.

Kap. 4. začíná velkolepým zaslíbením budoucnosti, jež jsme slyšeli již u Izai.: bez pokání jeví se Sion, před tím oraný, jako shromáždiště pohanů, kde mají poznati Boha — myšlenka to náležející za Deutorojesaju. Stade proto upírá kap. 4. a 5. Micheášovi a prohlašuje je za interpolaci skládající se ze dvou kusů. 4_8 předpokládá zánik judské říše, $4_{10}b$ babyl. exil; název Betlém-»Efrata« jest pozdní (Gen. 35_{19} z Rp); zánik posvátných stromů a Ašer v. $_{12}$ vede do doby po Deut. Wellhausen pokládá jen 5_9—$_{13}$ za Micheášovo.

Ale v těchto kapitolách jsou ještě jiné obtíže a odpory vnitřní. Kap. 4_{10} se nesnáší s 4_{11}; 4_5 překvapuje na svém místě; 4_6—$_7$ časově náleží před 4_1—$_4$; 5_4—$_5$ odporuje v. $_2$—$_3$. Za to 4_{11} dobře se pojí k 4_4, 5_6 je pokračováním 5_3. Proto Stade spojuje 4_1—$_4$, 4_{11}—5_5, 5_6—$_{14}$ v celek psaný v duchu Ezechielově a Deuterojesaiově; do něho byly vsunuty 4_5—$_{10}$ (babyl. zajetí a návrat) a 5_4—$_5$ touže rukou, která napsala 2_{12}—$_{13}$.

Kap. 6. a 7. jsou něčím zcela novým: dialogický spor mezi Jahvem a Izraelem, nářek Siona nad zkažeností jeho dětí, slib Jahvův odpustiti hříchy. Ewald prohlásil tento odstavec za dílo neznámého proroka z doby Manassesovy. Micha se sice mohl dožiti pohromy za Manassesa, ale duch tohoto oddílu je zcela jiný než v 1—3, dueteronomistický, ale 7_7 začíná se zase něco nového: předpovídaný trest stal se skutečností; jsme tu v kruhu myšlenek deuterojesaiánských, z doby druhého chrámu.

Jak vznikla nynější kniha Micheášova z částí tak různorodých?

Připojení části 6_1—7_6 ke knize se stalo dříve, než 1—3 byly přepracovány (neboť 1—5 jsou teď souvislým celkem, jehož zakončením je 5_6—$_{14}$); 6_1 má stejné výrazy jako 3_1 a $_9$; 6_2 je podobno 1_2, pesimism je v obou částech, proto byl anonymní kus 6—7 připojen k 1—3 a tento celek byl přepracován dvojnásobně, neboť 7_7—$_{20}$ jest z jiné ruky než 4_1—$_4$, $_{11}$—$_{14}$, 5_1—$_3$, $_6$—$_{14}$, ale podobno částem 2_{12}—$_{13}$, 4_5—$_{10}$, 5_4—$_5$. Kap. 7. měla jistě jiný konec, neboť 7_6 nemohlo býti zakončením: zde doplnila závěr táž ruka, která vsunula 2_{12}—$_{13}$, přepracovala 4—5. Rozvrh nynější knihy Mich. v části 1—3, 4—5, 6—7 má nápadnou podobnost s rozvrhem Izai 1—39, 40—55, 56—66.

X. Nahum.

Obsahem knihy jest zánik Ninive, formou nadšený dithyramb veliké básnické a esthetické ceny. Poněvadž Ninive dosud stojí, vznikla kniha před r. 606; za to egyptské Théby jsou zbořeny (3_8—$_{10}$), což se stalo 670 a 662; na Ninive již se blíží zhoubce (Babylon).

Vznikla by tedy kniha kolem r. 650. Ale poněvadž se ve spisu mluví o přímém ohrožení Ninive, což se stalo v letech 608—606, jest vznik knihy pravděpodobnější r. 608.

Než tu povstávají otázky o authentii: v kap. 1. jsou stopy alfabetického uspořádání veršů; Gunkel a Bickell zkonstruovali z Nah. 1_1—$_{14}$, 2_1—$_3$ abecední eschatologický žalm. Ale Wellhausen namítá, že 2_2 nemůže začínati samostatné proroctví, a že není důvodu děliti 1_{12} a $_{13}$ od 2_2. Někteří připisují Nahumovi ještě $1_{11.\ 9.\ 10.\ 14}$; 1_1—$_8$, $_{13}$, $2_{1.\ 3}$ se prohlašují za nepravé; tyto části byly přidány, aby byl sesílen prvek náboženský a prorocký.

XI. Abakuk.

Kniha Abak. obsahuje v kap. 1. a 2. ohlášení soudu proti bezbožné mocnosti, která ohrožuje národy. Za tu se pokládala dle 1_6 Chaldea, a kniha se kladla do r. 605. Ale zdá se, že kus 1_5—$_{11}$ vztahující se na Chaldejské stojí na nepravém místě rušivě, a 1_6 nehrozí Chaldejským, nýbrž Chaldejskými někomu jinému, snad Assyrii. Odstavec 1_5—$_{11}$ se hodí za 2_4 a pak je vše srozumitelno, a kniha spadá asi do r. 615. Ale je také možno, že 1_5—$_{11}$ je starší proroctví, a pak je možno pro ostatní zachovati tradiční názor. Ale náleží-li kniha do doby kolem 600, pak patří Abak. mezi falešné proroky, proti nimž horlí Jeremiáš. Nechceme-li to, pak musí náležeti do doby blíže k Deuterojesaiovi.

Část 2_9—$_{20}$ se pokládá za sekundární reprodukci: v. 12. jest reminiscencí na Mich. 3_{10}; v. 14. citát z Izai 11_9; v. 13. z Jerem. 51_{58} (z nejmladších kusů knihy Jer.). Budde pokládá však v. 9—11, 15—17 za původní (v. 11. náleží k nejoriginelnějším slovům prorockým).

Kap. 3. má zvláštní nadpis a musikální pokyny jako v žalmech; je to plod rhetoriky, jejž nemožno připisovati Abakukovi, poněvadž obsah jeho jest eschatologická apokalyptika, sloh archaisticky umělý. Nebyla původně zakončením knihy Abak., nýbrž pochází z nějakého »Zpěvníku« i se svým nadpisem. Ale není z nejmladších plodů poexilní literatury, poněvadž žalm 77_{17}—$_{20}$ jest její napodobeninou.

XII. Sofoniáš.

Prorok Sefanja byl Jeruzalemita, dle rodokmenu královský princ, což však dle II. Král. 20_{18}, 21_1 připadá chronologicky nemožným. Prorokoval v době krále Joziáše, patrně v první polovici jeho vlády, před jeho kultickou reformou ($1_{4.\ 5.\ 6.\ 8.\ 9}$) ca. 630.

Kap. 1. náleží k nejznamenitějším kusům prorocké literatury: líčí světovou katastrofu, soud nad Judou a Jeruzalémem obrazem války. Časovým podnětem k tomu mohlo býti nebezpečí od Skythů.

Kap. 2. jest obtížná textem a obsahem. (Verš 15. asi určitě nenáleží k celku.) 3_{10} překvapuje v době kolem r. 630; 3_{14}—$_{20}$ jest rázu deuterojesaianského (2_{11}). Proto někteří upírají Sofoniášovi kap. 2. i 3. Ale kap. 2. je zřejmým pokračováním kap. 1.; 2_{13}—$_{15}$ jest nutně starší než z r. 606. Ovšem 2_{8}—$_{11}$ jest vyloučiti; v. 7. jest přepracován. Ani proti 3_{1}—$_{8}$ a $_{11}$—$_{13}$ nelze nic podstatného namítati. Jen jest kap. 2. mírně, 3. za to silně přepracována.

XIII. Aggeus.

Haggai (zmínka v Ezdr. 5_{1}, 6_{14}) vystoupil se Zachariášem r. 520 za Daria. Chrám a jeho stavba jsou zájmem knihy.

Kniha zaujímá skromné místo v prorocké literatuře, jest prostá, málo poetická ale dojemná. Prorocká činnost Aggeova spadá (dle dat nad částmi 1_{1}, $2_{1, 10, 20}$) do doby od září do prosince r. 520. Klostermann a Marti soudí, že Ag. není spis samého proroka, nýbrž referát o jeho činnosti.

XIV. Zachariáš.

V knize Ezdr. 5_{1}, 6_{14} jmenuje se vedle Aggea současný a stejně smýšlející prorok Zachariáš, jehož proroctví jsou zachována v prvních osmi kapitolách knihy Zach., o jejichž původnosti nelze pochybovati. Jednotlivé odstavce jsou datovány z let 520—518, kdy se již bylo začalo se stavbou chrámu, a vztahují se přímo nebo nepřímo na ni a na naděje s chrámem spojované.

Zach. 1—8 náleží k nejpozoruhodnějším kusům prorocké literatury: v 8 viděních nočních 1_{7}—6_{8} (s přerušeným dodatkem 6_{9}—$_{15}$) vyslovuje prorok své naděje: potrestání pohanů, obnova chrámu a Jeruzaléma, odstranění hříchu a kletby z Izraele; pak velekněz Jozua a místodržitel Zorobábel svorni budou pomazanými Páně pro celou zemi. Kap. 7—8 poučuje o postu.

Zachariáš 9—14.

Druhá část knihy Zach. má zcela jiný ráz; velice dávno se poznalo, že nepochází od téhož spisovatele. Dlouho se mělo za to, že tento oddíl se skládá ze dvou samostatných proroctví: Kap. 9—11 předpokládá říši Izr. (před r. 722) a pochází z doby Izaiášovy, 12—14

(se vztahem na porážku Joziášovu u Megiddo 12_{11}) z doby Jeremiášovy. Ale Stade dokázal, že kap. 9—14 jsou dílem jednoho spisovatele, který se nevydával za proroka a psal v době apokalyptiky za válek Diadochů kolem r. 280 v odvislosti od Jerem. a Ezech.

Kap. 12—14 určitě pochází z doby po exilu: 13_2—$_6$ mluví o proroctví vedle modlářství; 14_{16}—$_{19}$ spatřuje obrácení pohanů v zevnějších výkonech; 14_{20}—$_{21}$ obsahuje hrubě materialistický a partikularistický pojem svatosti: vše to je neslýcháno a nemyslitelno v proroctví před exilem. Místa jako $12_{7, 8, 10, 12}$, 13_{31}, 14_5 znamenají, že dům Davidův již nepanoval; 12_1, 14_{16} jest deuterojesaiánské; 13_1 se vztahuje na Num. 19.

I v kap. 9—11 jsou stopy poexilního původu: 9_7 a $_8$, 9_{11}—$_{12}$; 9_{13} jmenuje přímo (bene Jâvân) Řeky. Ale vedle těchto pozdních částí obsahuje prý (Kuenen) tento oddíl též zlomky předexilní z 8. století: $9_{13, 10}$ předpokládá prý obě říše, izr. a jud. vedle sebe. Ale i Jer. a Ezech. mluví podobně o znovuzřízení obou říší. Egypt a Assur znamenají prostě Ptolemeovce a Seleukovce, zkrátka všecko se vysvětlí z úst Ezechielova epigona.

Proti jednotnosti kap. 9—14 ozývaly se hlasy, ale 12. jest přece pokračováním kap. 11; sloh je sice rozdílný, ale při celkové pestrosti to nepřekvapuje. Nejlépe se vysvětlí vznik celku v periodě řecké kolem r. 280.

Otázka, jak byla tato část připojena ke knize Zach., může býti zodpovídána teprve po rozboru Malachiáše. Zde již může býti poukázáno, že u Ezdr. 5_1 jmenuje se Zachariáš synem Iddovým, u Zach. 1_1 synem Berechiáše syna Iddova. Z toho soudí Bertholet, že kap. 9—11 pochází od Zachariáše syna Jeberechiášova (Izai. 8_2): stejné jméno způsobilo spojení obou spisů. (Ale to by nebylo možno, náleží-li Zach. 9—11 do doby po exilu!)

XV. Malachiáš.

Řadu 12 malých proroků zavírá Malachiáš. Forma i obsah knihy je pozoruhodná: forma je kasuisticky-dialektická (předprava k talmudu); obsah: v nesnázích zoufá Izrael nad láskou Hospodinovou a nectí ho náležitě, zvl. kněží, proto budou potrestáni. Další vadou jsou sňatky s cizozemkami. Kdyby národ svědomitě sloužil Bohu, mohlo by se přítomné neštěstí změniti. Sloužiti Bohu není marno: zbožní budou poctěni a bezbožní vyhlazeni soudem, při němž Bůh pošle Eliáše.

Situace knihy je jasná: Juda má místodržitele 1_8, chrám je vystavěn 1_{10}, $3_{1, 10}$, — jsme v době Aggea a Zachariáše. Kniha jeví závislost na Deuteronomiu, věcně stojí na půdě kněžského kodexu: Malachiáš náleží tedy do doby před Ezdrášem, před 458. Přesněji nelze určiti vznik.

Ojednotnosti knihy není pochyb; jen 2_{11}—$_{12}$ je nesympatická vložka.

Pozornost budí nadpis 1_1: Maleachi chce být patrně jménem prorokovým; ale takové jméno je filologicky trochu divné; LXX je překládá (= anděl, posel). Divné jest spojení Massa debar Jahve, jež se vyskytuje jen ještě Zach. 9_1, 12_1 (viz předcházející úvahu o Zachar., poslední odstavec): tyto tři nadpisy náležejí k sobě, Zach. 9_1 je původní, ostatní 2 místa odvislá. Patrně byl Zach. 9—14 jako Mal. původně anonymní spis, připojený na konec sbírky malých proroků. Mal. je jednotný spis, proto se mu dostalo nadpisu, Zach. 9—14 není tak svérázné, proto bylo spojeno se Zach. 1—8 a pak obdrželo též Zach. 12—14 stejný nadpis.

(Pokračování.)

Knihovny a národní vzdělání v Americe.

Statistická data o knihovnách sbírají se ve Spojených Státech od roku 1867, kdy byl zřízen centrální úřad vyučovací, Bureau of Education. S počátku neúplné výroční zprávy předstihla velmi důkladná šetření, provedená r. 1875, podle nichž bylo v Unii 3648 knihoven, jež čítaly jednotlivě více než 300 svazků, a z nich 2039 mělo po tisíci i více svazcích. Statistika z r. 1884 vykázala 5338 knihoven, z nichž 2988 mělo více než tisíc svazků; roku 1893 bylo pak těchto 3503, r. 1895—6 napočteno jich 4026, r. 1900 již 5383, roku 1903 6869; sčítání konečně za rok 1908 odhaduje jich na 8000, zatím co ze zpráv knihovních komisí státních plyne, že všech knihoven třistasvazkových a větších lze páčiti na 15.634.

Posouditi vzrůst těchto knihoven lze ovšem jen přibližně. Nevadí toliko neúplnost statistických dat. K přesnému popisu věci bylo by třeba přihlédnouti zajisté k samému prostředí, v němž vývoj se děje: k jeho kulturním a hospodářským, sociologickým tedy základům. V pouhém referátě, jaký jest tento, o vydané statistické příručce [1] sotva lze učiniti více, než pokusiti se o nejvšeobecnější výčet dějinných předpokladů, jež zformovaly politický útvar Unie. Zevrubný výklad třeba ponechati povolaným sociologům.

Všeobecně má se za to, že dnešní vzrůst hmotné a duchovní moci Spojených Států je hlavně výsledkem osvíceného názoru životního prvých a vůdčích řad eksulantských, jimž podařilo se způsobem jedinečným rozřešiti problém konfesijní, jak ve školství americkém na příklad dnes na každém kroku lze stopovati; a — byť i měrou méně uspokojivou — k jisté rovnováze přivésti problém státního zřízení, kde sočící antagonism politických sil je mírněn společným cílem. Pokud přírodní bohatství mělo účast v skládání a násobení společenské energie (výraz Giddingsův), jež budovala tuto moderní veleříši, je méně, tuším, na jisto postaveno; lze aspoň tolik tvrditi, že nebylo prius — vzájemnost fysických a duševních sil mluví v horším případě spíše pro současnost obého —, jako jím není ve Španělích nebo v Karpatech. Nechť tomu jakkoli, vzrůst Unie, jenž má jedinou jen obdobu ve vzmachu Japonska, působí dojmem imponujícím a uchvacujícím; jako by v obou těchto zemích, jež co nejvíce osvobodily osobnost a tím otevřely brány samočinnosti, rozpoutaly se všecky síly

[1] Statistics of Public, Society and School Libraries having 5000 volumes and over in 1908. U. S. Bureau of Education, Washington 1909, str. 215.

lidské a donutily k činnosti všecky síly přírodní. Je v tom i notná dávka národního enthusiasmu, co zachvacuje mysli a osobní aktivnost stupňuje k napětí kritickému.

Tvůrci dnešních Spojených Států měli jednu vzácnou vlastnost, že se nebáli osvěty. Jeden z největších, Franklin, v dějinách veřejného knihovnictví amerického jest jmenován na prvé stránce, neboť jím a Knihovní společností, jeho úsilím ve Filadelfii r. 1731 založenou, vlastní hnutí pro veřejné knihovny počíná, aby s počátku omezovalo se na případy ojedinělé, později, a to již v l. 1826—1848, otázku knihovenskou řešilo hromadně, cestou legislativní pro celé státy.

Jest to v pravdě snad jediný správný postup, jenž po příkladě americkém zahájen byl r. 1850 také ve Velké Britannii a později i v jejích osadách. Knihovní tyto zákony zajistily knihovnám veřejným stabilnost existence, zjednaly jim náležitých zdrojů finančních a opatřily odbornou správu, jež jest si vědoma poslání knihoven a jich významu v řadě ostatních institucí kulturních. Naopak všude, kde této veřejnoprávní base nestává, veřejné knihovny zpravidla jen živoří anebo prožívají trapné zkušenosti zřízení, vydaných na milost neomezené libovůli svých vydržovatelů.

Víra v kulturní sílu dala vznik dnešnímu velmi pokročilému školství americkému a vyvolala v život vážného pomocníka školských snah, veřejné knihovny. Odtud, tuším, lze čerpati výklad pro dnešní vzrůst těchto lidových škol, jak Američan knihovnám rád říká. Šetření ve věcech kulturních, v katolických a byrokratických státech našich tak houževnatě zdůrazňované a prováděné, je v Unii zjevem řídkým; vyskytne-li se, skrývá se ze strachu před oprávněným opovržením veřejnosti.

Třeba tuto okolnost míti na mysli, čteme-li nové statistické údaje o stavu knihoven ve Spojených Státech. Jí ozřejmí se příčiny vzrůstu vskutku nepopíratelného a potěšujícího, jak vysvítá ze vzpomenuté zprávy úřadu vyučovacího, týkající se knihoven s počtem svazků od pěti tisíc výše a získané trojím dotazníkem, jehož rozesláno 25.000 výtisků. Tím opatřeno 8340 odpovědí, v nichž 2298 náleží knihovnám největším, 3342 knihovnám s počtem 1000—5000 svazků, zbytek (2700) knihovnám menším. Data první vypočítávají nepochybně největší (nad 5000 svazků) knihovny veškery a podávají tudíž celkem uspokojivý obraz jich veškerých poměrů.

Tyto knihovny obsahovaly v roce vyšetřovaném (1908) 55,350.163 svazků (a více než 11 milionů brožur). Nejvíce knihoven těch bylo ve státech: Massachusetts (317 se 7,841.059 svazky), Nový York (280 s 9,275.014 svazky), Pennsylvanie (177 se 4.704.283 svazky), Illinois (136 se 3,441.684 svazky) a Ohio (126 se 3,132.340 svazky); všech ostatních 44 států a territorií vykazuje počet menší jednoho sta; více než milion svazků měly ještě New Jersey, Maryland, Indiana, Michigan, Wisconsin, Iowa, Missouri a California.

Ve 2025 referujících knihovnách přibyly za jediný rok 3,558.343 sv. Toto číslo ukáže nám přibližný roční vzrůst knihoven cifrou 8%, počítáme-li průměrný počet v každé 24.695 svaků.

Dospělým čtenářům půjčeno bylo 75,212.372 knih v 1384 knihovnách, mládeži 17,345.034 v 645 dětských odděleních veřejných a školních knihoven. Že číslo výpůjček dětských, i když by se zvětšilo přiměřenou kvotou ze sumy výpůjček circa 7 milionů, dosažené v druhé kategorii knihoven (od 1 do 5 tisíc), tedy asi o 1 milion, jest stále ještě nízké, vysvitá z fakta, že ve školních knihovnách jediného města N. Yorku v témže roce půjčeno bylo 6 milionů svazků, tedy plná třetina (dle zprávy v Harper's Weekly).

Podobně nízce odhadnut (nikoli zjištěn; a to již referujícími knihovnami samými) počet osob, jež docházely do 581 čítárny na 19,889.505 čtenářů.

Na jednu knihovnu připadá průměrně as 5 úředníků. Jsou ovšem knihovny, jež zaměstnávají daleko nad 100 osob, na př. novoyorkská, bostonská a mnohé jiné; jenom ve filiálních ústavech v Bostonu zaměstnáno bylo 76 osob, ve Filadelfii 132, v Pittsburghu 63, v Clevelandu 82, v Novém Yorku dokonce 571 osob.

Vlastní budovu měla 1131 bibliotéka, zdarma propůjčenou 942.

Co do druhu největší počet (1126) připadá na knihovny všeobecné; kollejních bylo 425, školních 221, právnických 88, spolkových 63, státních 54 atd.

Úhrnný příjem 1883 biblioték, jenž se schází z daní, lokálních subvencí, vlastních fondů a pod., činil 13,277.254 dollarů. Příjem průměrný tedy asi 7051 dollarů, čili 35.255 K. Největší příjmy měly bibliotéky: novoyorkská veřejná (3,250.815 K), bostonská (1,711.550 K), pittsburghská (1,143.255 K), filadelfská (1,085.980) atd.

Srovnáme-li výsledky sčítání v obdobích od r. 1891, patrno, že původní počet knihoven velkých (1174) do roku loňského se zdvojnásobil; počet veškerých knihoven od r. 1875, kdy jich napočteno 2039, vzrostl na více než 15.000. Tehdy na jednu knihovnu připadaly 21.432 osoby, r. 1908, a to vzhledem ku 5640 knihovnám větším, jen 15.416 osob; na 100 osob připadalo r. 1875 26, loni již 72 knih; úhrnný počet svazků z 11 milionů vzrostl daleko přes 50; procento vzrůstu toho kolísalo kol 65. (Srv. Public, Society and School Libraries, Washington, 1904.) U porovnání s daty v r. 1903 činil vzrůst 26·47%.

Knihovny druhé kategorie (do 5000 svazků) počtem 3342 čítaly 7,278.378 svazků; z nich všeobecných bylo 1370, školních 1377 a 163 kollejních. Úhrnný příjem 2365 knihoven dosáhl 4,812.350 K, průměrný tedy circa 2034 K. —

Již povšechná tato data výmluvně svědčí na prospěch amerického knihovnictví. Podrobnější srovnání, v němž přihlíželo by se k velikosti obcí a příjmům jednotlivých knihoven — naše Zpráva poskytuje k tomu hojně příležitosti — ukázalo by, kterak Američané vážně starají se o své kulturní instituce. V zrcadle těchto poměrů domácí knihovnictví, nejen české, ale i rakouskouherské vůbec, dopadá bědně a beznadějně.

Lad. J. Živný.

ROZHLEDY

MORAVA.

Zemské finance. – Porážky klerikálů na sněmu. — Roztržka v agrární straně.

Rozpaky zemských zákonodárců moravských nad schodkem zemských financí spočívají jako kletba na celém moravském sněmování a naděje na osvobozující čin klesají až k bodu mrazu. Blízké příští nových voleb odvrací pozornost českých stran na Moravě od zoufalého stavu zemských financí ke zřetelům agitačním, strach o popularitu je silnější než smysl pro zodpovědnost za zemské hospodářství. Bez nové půjčky, jejíž podmínky budou při dnešní zadluženosti země v každém případě povážlivé, lze schodek uhradit jen novými daněmi, a zavedením nových se ovšem na popularitě neziskává. Bylo by možno najít leckterý zdroj příjmů, který by zatížil jen majetné vrstvy obyvatelstva, a návrhů v tom směru, návrhů ze zásadního hlediska pěkných a chvalitebných, není nedostatek. Ale česká většina je také na moravském sněmu jen tak zvanou většinou a poněvadž Němci budou hlasovat za všech okolností opositčně, není většiny, rozejdou-li se české strany s konservativním velkostatkem. A velkostatkáři přes svou pověst strany pořádku a loyálnosti dovedou rozvinout pozoruhodný radikalismus, jakmile se pozornost správců veřejných financí upře na jejich kapsy. Zástupce velkostatku v zemském výboru, hrabě Belcredi, prohlásil v parlamentární komisi českých stran velmi kategoricky, že jeho strana bude hlasovati proti všem novým daním, nebude-li usneseno zvýšení dávky z piva. Za takových okolností je úkol sestavit finanční plán, za který by se postavily všecky české strany i velkostatek, úkolem nad jiné obtížným a sebe krásnější theorie selhávají před těmito nesnázemi.

Česká většina ukázala na tomto zkušebním kamenu žalostným způsobem svou bezradnost, nezralost a nemohoucnost. Po zamítnutí několika položek Koudelova finančního plánu a po desaveu šl. Koudely klerikální stranou, jež tu bylo již vyličeno, nastala v české kurii nedůstojná hra na schovávanou. Parlamentární komise českých klubů se scházela k poradám o úhradě schodku, ale zástupci stran dívali se navzájem na sebe a — mlčeli. Nahlíželi všichni, že nové daně jsou nezbytny, většina pokládala za nezbytno zejména zvýšení daně z piva, ale nikdo nechtěl první

vyslovit, o čem všichni věděli, aby nevystavil svou stranu agitaci, která bouřila ve voličstvu proti novým daním. Nejmlčelivější byli klerikálové. Uznávali, že se něco stát musí, ale co se má stát, o tom přenechávali slovo ostatním stranám. Předseda české kurie dr. Stránský učinil pokus vymoci na ministru financí svolení k zavedení vzestupných přirážek, jimiž by část schodku bylo lze uhradit, ale vláda pokus ten co nejrozhodněji odmítla a nastalo opět — mlčení. Tak mařen drahý čas, jehož se vyplýtvalo dost již odložením celé této věci, nejdůležitější věci z celého sněmovního zasedání, na poslední dny sněmování. Ubohost politiky stran většiny byla sledována s patrným uspokojením mezi Němci a řekl-li dr. Fischel ve finančním odboru, že moravský sněm nemá většiny, nebyl to tak výsměch jako spíše projev uspokojení nad bezradností českého tábora, bez níž by Němci nemohli udržet dosavadní svou posici v zemském hospodářství moravském. Dr. Stránský charakterisoval situaci a poměry v české kurii slovy, že většina musí likvidovat, nedovede-li se shodnout na východisku z tísně zemských financí, ať už jakémkoli.

Když už bylo hry na schovávanou dost a když se zdálo, že budou usneseny aspoň ty nové daně, proti kterým nebylo ve veřejnosti prudšího odporu, klerikálové konečně promluvili. Prohlásili se pro odročení celé věci a nová kapitola finanční tragikomedie moravské skončila jako kapitoly předchozí. Nestalo se nic a nic se nestane. Jak dlouho budou zemští zákonodárci moravští ještě odročovat úhradu schodku a jaké budou důsledky této nemužné a nedůstojné hry s moravským zemským hospodářstvím, ukáže nejbližší budoucnost. Voličstvo je spokojeno s tím, že nebude platit nových daní, ale přesvědčí se brzo, že peníze se ani do zemských pokladen nedostávají zázrakem, a že je ať v té ať v oné formě musí zaplatit na konec přece samo. Ani daně z piva nezůstane ušetřeno a velmi důvodny jsou obavy těch, kdož očekávají, že po zdroji příjmů, odmítnutém zemí, sáhne stát. Naděje na sanaci zemí státem posledními událostmi politickými jistě nevzrostly a moravský sněm bude stát ještě několikrát nad prázdnými zemskými pokladnami, než bude zreorganisován daňový systém zemí a upraven výhodněji poměr zemských financí k finančím státním. Moudrost moravských finančníků bude také na příště záležet v dluzích a zase v dluzích. Také oni se přesvědčí, že se ani země nemůže dlužit bez konce.

Klerikálové útěkem od zodpovědnosti za zemské finance chtějí si patrně nahradit na popularitě, oč v poslední době přišli. Nynější sněmování nešlo jim k duhu. Utrpěli několik porážek, jichž netřeba přeceňovat, ale jež měly v zemi značný ohlas a ukázaly slabiny klerikální vlády v zemi. Sněm, jemuž stojí v čele klerikální předák hrabě Serényi a vedle něho nově jmenovaný náměstek zemského hejtmana, klerikální vůdce dr. Hruban, osvědčil několikráte, že má většinu protiklerikální. Tak byli poraženi klerikálové při hlasování o zlepšení hmotných poměrů učitelstva, verifikačnímu výboru vrácen návrh na schválení volby P. Holby a přijata resoluce dra. Seiferta proti zneužívání kazatelen k politickým agitacím, nehledíc k celé řadě menších porážek klerikálů. Nejvýznamnější je z těchto úspěchů pokrokové věci na moravském sněmu resoluce dra Seiferta, kterou se vláda vyzývá, aby zamezila zneužívání kazatelen

k politickým agitacím. Je to projev jediný svého druhu a moravskému sněmu patří zásluha, že první ze všech zákonodárných sborů v Rakousku ozval se tak energicky a jasně proti štvaní v kostelích.

Aféra P. Holby, při jehož volbě zjištěny podvody, činící celou volbu neplatnou, vyrostla v politický skandál. Ukázalo se, že pravidelné téměř hlasování P. Holby s Němci proti Čechům ve sněm. odborech, které bylo veřejnosti nepochopitelným, mělo účelem získat Holbovi Němce pro schválení jeho volby. Referent verifikačního odboru, Němec Wölhelm, P. Holbu nezklamal a prosadil schválení volby v odboru, ale v plenu dali se Němci poučit náležitě o věci a hlasovali s neklerikálními českými stranami proti Holbovi. Nepříjemným překvapením bylo pro klerikály, že také Staročeši opustili své klerikální spojence a hlasovali proti schválení volby. Sympathickým bylo zejména vystoupení dra Šromoty, který byl velmi energickým zpravodajem menšiny verifikačního odboru o této věci a osvědčil znovu známou svou korektnost. Šrámkovo křídlo zavedlo klerikály do radikalismu, do kterého jich Staročeši nemohou následovat, a po roztržce v agrární straně vyvstává klerikálům, kteří byli dosud jádrem většiny, nebezpečí, že budou na sněmu osamoceni.

Roztržka mezi agrárníky není dosud skoncována. Každé chvíle ohlašuje se z tábora agrárního rozhodný nějaký krok, »Moravský Venkov« píše již o roztržce jako hotové a definitivní události, ale skutečnost je stále ještě jiná. Ohlašují se již sjezdy obou skupin agrárních jako samostatných stran, ale »Selské Listy«, které zůstaly orgánem Vácovým a Rozkošného, netváří se dosud vážně na roztržku a živí naděje na opětnou shodu. Stále ještě působí vlivy z Prahy a poslanec Staněk stále ještě hraje dvojí hru. Ohledy na vídeňskou politiku a vídeňské aspirace Staňkovy jsou dosud silnější než pokrokovost pokrokových poslanců agrárních. Rozklad strany na venkově při tom rychle pokračuje a potrvá-li ještě dlouho tento rozvrat, zbude na Moravě z celého agrárního hnutí jen několik mandátů, které drží poslanci váhou svých osobností a organisace, které seskupil redaktor Sonntag kolem svého »Moravského Venkova«. *Zet.*

RUSKO.

»Le mort saisit le vif«.

Politický řád v Rusku. Vládní prostředky k vykořenění revolucionářského ducha: Provokace. Činnost černosotěnců. Přizpůsobování absolutismu k novým formám života: Pokus utvořiti si místo mizející šlechty novou sociální oporu v samostatných zemědělcích. Revise senátora Garina. Třetí gosud. Duma. Administrace v provincii. Soud. Politické pronásledování. Tisk. Lidové vzdělání. Svoboda sdružování. Svoboda shromažďovací. Národnostní politika. Agrární politika.

Existuje-li v Rusku konstituce? To je otázka, která nemálo zajímala naše publicisty v uplynulém roce. Ministr financí Kokovcev řekl otevřeně v Gosudarstvennyj dumě: »U nás v Rusku, bohudík, žádné

konstituce není.« Hlava ministerstva Stolypin prohlásil všechny rozhovory o tom, zdali existuje u nás konstituce, za prázdné. U nás prý existuje zvláštní samohybný ruský řád, který nepodléhá žádným definicím shnilého západu. Někteří němečtí učenci pokřtili náš způsob správy »Scheinkonstitutionalismus«. Známý ruský sociolog Maxim Kovalevskij souhlase s definicí: »panství byrokracie maskované zastupitelskými sbory« dodává: »U nás jsou dva řády, letní a zimní. V létě, kdy sbory nezasedají, hospodaří a vydávají ministři zákony otevřeně a my máme nepřikrášlený policejní stát, cizí všem právním ustanovením. V zimě — je jiná věc. Na zevnějšek u nás pracuje Duma a Sovět, provázené ministerskými řečmi a objasněním, nutné pro uzavření cizích půjček. Jest také tisk, s námahou přeskakující bariéry peněžních pokut a vydržující sobě na škodu zvláštní redaktory pro sedění ve vězeních a pevnostech. V létě horlitelé pro svobodu se rozjíždějí na venkov, tisk si oddychuje, redaktoři jsou zavřeni. A jen vláda nezahálí v obraně silných proti slabým.«[1]

Mohutný národní rozmach října 1905 způsobil hluboké a osudné trhliny v samovládním řádu. Ruský život je den co den zvětšuje. Sociální fundament samoděržaví je rozryt a rozezrán. Šlechta se hospodářsky ničí, prodává své statky a půdu a odjíždí do měst; zde naplňuje úřednické kanceláře a tak či onak assimiluje se s buržoasným životem. Od r. 1863 až 1900 ubylo šlechtě 32 millionů desjatin půdy. V době revoluce a porevoluční pochod hospodářského seslabování pokračoval dvakrát rychleji. Za 44 měsíce — od 3. listopadu 1905 do 1. června 1909 — prodala šlechta prostřednictvím selské banky jen sedlákům 6·7 millionů desjatin, celkem 7·6 procenta vší své země, počítáme-li v její majetek v roce 1905 89·3 millionů desjatin. Zadluženost šlechty, vládnoucí ještě půdou, se v této době ztroj- až zčtyřnásobila.

Potlačivši revoluci uviděla vláda úplnou nemožnost restaurovat samoděržaví v jeho staré podobě a nevyhnutelnost, tak nebo onak se přizpůsobovat k novým podmínkám života. Ale nejdříve je třeba soustředit celou svou pozornost na to, aby podržela stůj co stůj úplnost své moci. Vláda nešetřila sil a prostředků na to, aby vykořenila revolucionářského ducha. K dosažení toho se neštítila žádných prostředků, žádných dobrodružství. Pravou rukou vlády byly bandy »černosotěnců«, sestavené z uprchlých zločinců a všelijakých vyvrhelů společnosti, za peníze najatých, užívavší úkladných vražd, podpalování celých budov v době schůzí (Tomsk, Tver), úžasných pohromů se středověkým mučením a pod. Důležitým prostředkem jeví se i dosud provokace, organisovaná všelijakými Azevy, Gartingy, Račkovskými, Komisarovy, Karpovy a mnohými jinými, provokace se zařizováním na účet eráru dílen pum, tajných typografií, s řadou atentátů, jimž padli za oběť: veliký kníže Sergěj Alexandrovič, strýc carův, kdysi všemohoucí Plehve, ufimský gubernátor Bogdanovič a jiní. Ale bodáky je možno zvítězit, avšak udržet se na nich není možno. Dobrodružství jsou příliš riskantní a spíše diskreditují vládu před zahraničí, dávající peníze, a ještě více rozviklávají moc ve vnitru. — a hle, objevuje se zákon 9. (22.) listopadu 1906 o zničení

[1] »Russkija Vědomosti«, č. 1.

obščiny a utvoření silných, pevných, samostatných zemědělců, kteří musí sloužit za novou oporu vlády.

Aby se aspoň poněkud vyčistily Augiášovy chlévy, vykonávají se revise senátora Garina a jiných, odhalující spoustu neuvěřitelných, všeobecných krádeží, podvodů, podplatnictví v intendantstvu všech končin Ruska. Na jeviště vystupuje III. gosudarstvenná duma s prosetou poslušnou většinou. Nehledě na uspokojivé pro vládu sestavení dumy, práva její se zkracují proti přímému smyslu zákona. Aby se duma nezabývala seriosnějšími kořennými otázkami, které jsou prý předčasné, zahrnuje ji vláda massou nejdrobnějších návrhů, tak zvanou »Vermišelí«. Bez jakékoli soustavy se provádí řada zákonů, rozrušujících staré obvyklé normy života. Nová zařízení ponechávají se provádět místním vládám, opatřeným bezmeznou mocí a umějícím jen vykořeňovat — »táhat a nepouštět« — a to při úplném ochrnutí společenské iniciativy a samočinnosti, při nedostatku jakékoli zákonnosti, záruk a práv.

Staré základy života se lámou, nové se nebudují. Nastává povšechný rozpad. Sutiny starého ucpávají a zatarasují vpřed se probíjející život ohromného národa, plného sil a nadání.

Za účelem prospěšnějšího zápasu s revolucionáři byla provedena vládní decentralisace sil a Rusko se rozdělilo na množství satrapií se svými císaříčky-gubernátory, gradonačalníky a jinými, neomezeně vládnoucími a hospodařícími ve svých guberniích podle svého rozumu, nálady a rozmaru. Se strany centrální vlády po skončení revoluce byly pokusy omezit řádění a libovůli místních Jupiterů, utvořit jisté obecné normy pro celou zemi, ale v uplynulém roce již se takové pokusy neopakovaly. Opovážlivost místních satrapů stoupá. Tak pověstný gradonačalník Jalty generál Dumbadze posílá drzý telegram vyššímu jeho podle hodnosti, finskému generál-gubernátoru Bekmanu, s výčitkami za to, že se neujal »pravých ruských lidí«, souzených finským soudem pro úkladnou vraždu liberálního poslance II. dumy Gercensteina. Konec konců Dumbadze zůstal a Bekman se musil poděkovat. Místní zákonodárství kvetou a šíří se. Vydávala-li se povinná ustanovení gubernátory v předešlém roce (jejichž přestoupení trestalo se pokutou, vězením a vypovídáním), zakazující večerní procházky občanů a nařizující umístění křížů na císařské koruně na domech židovských synagog (Oděssa), to v uplynulém roce objevují se již předpisy o náležitém umývání rukou a obličejů obyvatel a podobné. — Starosti mnohomilujících gubernátorů zasahují i do záležitostí svědomí, do rodinných poměrů, do čistě praktických intimních otázek atd. Normy a pravidla jsou rozdílné v různých guberniích, mění se s každým novým gubernátorem, někdy i za jednoho a téhož podle jeho nálad. Tenhle nedostatek norem stálých, úplná nejistota zítřka, podrývá každou podnikavost a přivádí celý ruský život k úplné desorganisaci.

Soud, jeden z hlavních faktorů upevnění zákonnosti a právního vědomí, který podle zřízení Alexandra II. z r. 1864 má býti »pravým, rychlým, milosrdným a rovným pro všechny«, je v Rusku naprosto podroben vládní politice. Jasným dokladem takového nepravého strannického soudu, křiklavě popírajícího soudní ustanovení Alexandra II., byla v minulém roce záležitost advokáta Gillerstona. Měl se zodpovídati za

řeč, kterou podle povinnosti přednesl na soudě v Bělostoku při přelíčení, týkajícím se židovského pohromu, za řeč, která tehdy ani nevyvolala žádné poznámky se strany předsedy. Řeč ta uznána post faktum za politický zločin. Celá advokatura ze všeho Ruska co nejrozhodněji protestovala proti takovému příkrému porušení svobody obhajování a demonstrativně poslala na soud své zástupce pro obhájení Gillerstona. Nehledě na vše, byl Gillerston odsouzen na rok do pevnosti a senát rozsudek potvrdil. Dokladem soudu nerovného pro všechny slouží z jedné strany záležitost bývalého direktora departementu policie Lopuchina, již předem z politických důvodů odsouzeného. Byla mu vzata možnost vyzvat si nutné svědky a podat k svému obhájení nutných objasnění. Konečně člověk jen za odhalení podlého provokatéra Azeva viní se z účastenství v sociálně terroristické straně a odsuzuje se do věčného vyhnanství do Sibiře. To byl, prosím, nedávný náčelník celé policie a žandarmerie Ruska! Z druhé strany v té samé době řada pogromščiků a černosotěnců, poskvrněných krví Židů, studentů, intelligentů, stařiků a dětí, zničivších tisíce a tisíce klidných lidí, je buďto naprosto osvobozena od soudu, nebo jsouc odsouzena, je amnestována carským ukazem. I finským soudem odsouzení za zavraždění Gercensteina černosotěnci Juskevič-Kraskovskij a Polovněv k novému roku telegraficky carem osvobozeni z vězení s úplným zapomenutím jich hříchu. Policmeistr Jonin, uznaný varšavskou soudní komorou za vinného z vraždy žalářovaného, se senátem ospravedlňuje. Poněvadž nejnebezpečnější organisace jsou již vykořeněny, přicházejí v minulém roce na řadu Rjazanská, Pensenská, Tambovská a jiné organisace studujícího dorostu. Tyto hrozily státnímu pořádku pevným rozhodnutím »hotovit se k budoucímu zápasu« a také rozdáváním rukopisných proklamací, ba i bezcensurných brožurek. Jako »spiklenci« byli mladíci odsuzováni k vyhnanství do Sibiře, do pevností a na galeje. Rychlý, správněji řečeno »rychlopálící« soud byl pouze vojenský. Všechny úkoly justice ustupovaly před úkolem nejrychlejšího, ničivého a bezlítostného trestu. Následkem toho byla řada těžkých soudních omylů, kdy byli popraveni úplně nevinní lidé. V této době u obecných soudů zvlášť politické záležitosti se táhly celé roky, zatím co lidé nedočkavší se rozsudku v massách umírali ve vězeních od tyfových, cholerových a jiných epidemií, končili šílenstvím nebo sebevraždou v samovazbách.

Resultát pětileté politiky »obnovení« Ruska je následující: Výjimečné stavy jako dříve panují ve většině gubernií Ruska. Snížení počtu vězňů v r. 1910 se neočekává. Vězeňské výdaje z 28 millionů r. 1909 při 178.665 vězních zvětšují se na rok 1910 na 31,732.000 rublů. V Sibiři a ve vzdáleném severu Ruska, pomalu umírajíce duševně i fysicky, živoří desítky tisíc vyhnanců. Za hranicemi hladoví a hyne mravně v strašném stesku po vlasti více než dvě stě tisíc emigrantů. Za 11 měsíců 1909 bylo souzeno pro politické zločiny 9248 lidí, z nich odsouzeno 6977. Více než polovina z nich byla odsouzena k nejtěžším trestům. V těchto měsících k trestu smrti odsouzeno 1439 lidí, z nichž již popraveno 528!

Tisk, ten, jak se říká, odraz života, je v Rusku již dávno na štíru s vládou. Není divu, že procento zločinců uprostřed ruských spisovatelů je vyšší než v jakýchkoli ostatních odborech. A co mezi nimi nenapra-

vitelných recidivistů! Nejhorší je, že většina prohřešení ruského tisku nepřichází ani před soud — jsouc trestána administrativně. Tak na příklad za 11 měsíců bylo uloženo pokut na časopisy:

u soudu 28 v sumě 3065 rublů,

administrativně 202 v sumě 94.725 rublů,

z nichž 35 pokut v sumě 20.500 rublů bylo uloženo za články o provokaci ve spojení se záležitostmi Azeva, Gartinga a jiných. Do pevnosti a vězení bylo odsouzeno 57 redaktorů, zakázáno vydávání 32 orgánů, konfiskovány 234 orgány. Bylo odkryto 33 nelegálných typografií, z nichž 20 sociálnědemokratických, 10 socialistů-revolucionářů. Z konfiskovaných knih a brožur ministerstvo vnitřních záležitostí sestavilo svého druhu »Index librorum prohibitorum«. Tato knížka obsahuje 104 stránky drobného tisku.

Kdežto do let nynější reakce příjmy z rozesílání a dodávek časopisů stále stoupaly, při čemž za pětiletí 1901—1905 střední roční přírůstek obnášel 125 tisíc rublů, r. 1906 tyto příjmy stále klesají; roku 1907 očekávaly se příjmy 2,400.000 a obdrženy pouze 2 milliony. Příští rok nedal ani 2 milliony a během roku 1910 se nenadějí obdržet více než 1,800.000 rublů. Tedy před 10 lety, v r. 1901, bylo získáno více než teď!

Poskytujíc samé grošové prostředky na lidové vzdělání, má vláda velké podezření na soukromou iniciativu. Zvlášť velká role v péči o všeobecné vzdělání náleží »Ligě obrazovanija« (vzdělání). Roku 1908 konala svůj první sjezd, vypracovala návrh o vedení všeobecného vyučování v celém Rusku. Posouzení tohoto návrhu zemstvy a městy bylo ministerstvem vnitřních záležitostí zakázáno. Zvlášť úporný zápas vede vláda s rozšířením mimoškolského vzdělání, požadovaného od lidových mass. Celé toto široké hnutí, plné žízně k vědění, rozbíjí se o policejní hráze. Zapovídají se přednášky, nedovolují se kursy, zavírají se celé ústavy, a hlavní tragika je v tom, že lidé ani nevědí, čím a jak se může rozhněvati soud. Jedněm se nelíbí jména lektorů, druhým názvy přednášek, třetím sám odbor vědění, při čemž se příčiny ve většině případů ani neudávají. Nedovolují se přednášky nejen o Turgeněvu a L. N. Tolstém, nebo o úkolech zemstva, ale někdy ani o vlastnostech mléka, o mrvení půdy, o měsíci, o vzduchoplavbě a podobné. Zavírají se knihkupectví. Ve Varšavě zavírají se kursy pro dorostlé. Odepírá se registrace celé řadě vzdělávacích spolků; v Astrachaně se zavírají všecky moslemínské školy, v Tule odřeknuta registrace »Spolku Lidového čtení«. I sportovní a tělocvičná sdružení jsou v podezření. Zvlášť podezřelým jeví se zájem a zvědavost k vzduchoplavbě. Hranice mimoškolského vzdělání, které se jasně rozplápolaly v r. 1906 a 1907, jsou hašeny a zmírají v Petrohradě, Moskvě, Charkově, Kyjevě, Tule, Pskově, Pense, Lugansku, v západním kraji — martyrolog, jehož konce se nelze dohlédnouti.

Společenská samočinnost je ve všech oborech pronásledována. Nejvíce však odborové sdružení dělníků. Zde již byla provedena massová likvidace. Likvidují se nelítostně konservativní spolky obchodních zřízenců, existovavší více než 20 let (Perm, Moskva) a proživší dobu Plehveovu. Z policejních pronásledování nevyňaty ani kooperativní spolky různého druhu, pracovní družiny, konsumy a selské hospodářské

spolky, kreditní a záloženská společenstva jen proto, že prý podle zpráv ministerstva vnitřních záležitostí sociální demokraté se začali zajímati o tato sdružení. Mnohé z takových spolků jsou již zavírány: na příklad kooperativní sdružení ve Vjatce (hospodářské sdružení sedláků), v Kalužské, Orlovské, Vologodské a Tverské gubernii.

Není třeba ani mluvit, že jakákoli svoboda shromáždění v Rusku neexistuje. Jsou místa, kde vůbec nejsou možné žádné veřejné schůze. Opoziční poslanci gosudarstvenné dumy jsou skoro naprosto zbaveni možnosti obcovat s obyvateli. Mezi poslancem vladimirské gubernie a gubernátorem Sazonovem byl následující dialog: »Vy náležíte k straně kadětů«? zeptal se Sazonov. »Ano,« odpověděl Černosvitov. »V tomto případě vám musím napřed říci, že během 5 let, pokud budete v dumě poslancem vladimirské gubernie, nepřečtete ani jednoho referátu, ani jedné přednášky.« Velký útisk trpí také schůze voličů, které se v provinciích vůbec ani nedovolují. Policie vniká a zapovídá i neveřejné schůze (lékařský spolek v Charkově, knihovní komise v Kyjevě). Policie zakazuje nezřídka i sloužení panichid, vidouc v nich politickou demonstraci. Velmi utiskovány jsou modlitební schůze, veřejné procesí sektantů, starověrců a jiných.

Těžko je vyčerpat všechny stránky ruského života, nad kterými drží svou těžkou ruku »nedřímající oko« policie, dusíc všechnu podnikavost, zastavujíc všechen duševní život.

Svou politikou vláda pobuřuje jiné národnosti nejenom proti sobě, ale probuzuje v nich nedůvěru a nevraživost k celé ruské společnosti, rozněcuje někde i šovinistické city. Vzhledem k Polsku v uplynulém roce vedena byla soustavná vytrvalá štvanice, nehledě na to, že Poláci k tomu nedali žádné zvláštní příčiny. Chystá se tak zvané IV. dělení Polska, oddělení Cholmščiny. Aby mohli být odstraněni Poláci z gosudarstvenného sověta, zástupcové to devíti jihozápadních nečistěpolských gubernií, propracován vládou návrh o uvedení zemstev do těchto gubernií, se zvláštními nacionálními kuriemi. Aby se zabezpečila většina pro Rusy, počítají se svrchovaně umělkovaně k »Rusům« všechny jiné národy, Tatary nevyjímaje a isolují se Poláci do neprivilegované skupiny. Kvalifikace osob ruského původu, tedy i organisace voličských kurií, nechána administraci. Neméně energicky byla vedena kampaň proti Finsku a jeho samostatnosti. Návrhem, vypracovaným zástupcem vlády ve finské komisi, staví se Finsko naprosto na roveň obyčejné ruské gubernii. Ještě se také sesílilo pronásledování Židů. 2—3procentní norma připouštění Židů do středních a vyšších škol byla rozšířena i na soukromé učebné ústavy s právem veřejnosti, třebas by byly vydržovány ze zvláštních židovských prostředků. Byly vydány předpisy o přísném zachovávání norem při přijímání Židů do advokacie. Četným a zcela nepochopitelným honěním a utiskováním podléhaly i jiné národnosti, obývající v Rusku, při čemž formy těchto pronásledování byly vymýšleny místními vládami na jejich vlastní vrub.

K smutným následkům přivádí Rusko dobrodružná politika v agrární otázce. Staré odvěké formy selského života se násilně a náhle lámou. Obščina, existovavší sta let, uznána teď za nebezpečnou; proto se ruší.

Nic nového, určitého, reálního na místě obščiny sedlák nevidí. Puzeni všemohoucími zemskými náčelníky a četnými úředníky, zaplavivšími vesnici za účelem provedení reformy, a ve strachu, že nejlepší půda bude rozdělena mezi lidi, vesnici cizí, jen nominálně náležející k stavu selskému, vrhli se sedláci na rozdělení obščinné půdy. Podle posledních údajů do 1. května r. 1909 za 2 a půl roku bylo uvedeno v osobní vlastnictví 778.268 dílů obščinné země v ploše 5,917.030 desjatin. S každým měsícem rozsápávání obščin se zrychluje. Je pravda, že obščina, zvlášť pro některé části Ruska s pokročilým polním hospodářstvím, byla zastaralá a přirozeně se rozkládala, ale její násilné a rychlé rozbíjení bez odpovídajících kulturních, právních a administrativních reforem způsobuje ohromnou sociální škodu a rozladěnost v selském životě. Především přivádí tento sociální experiment k massové proletarisaci vesnic. Již teď, hned po uvedení do vlastnictví, do 1. září 1909 počet hospodářů, prodavších své díly, byl 82.274 s plochou 419.788 desjatin, tedy víc než 10 procent nových vlastníků prodalo svou půdu. Místy procento vlastníků, zbavivších se půdy prodejem, dosahuje 24·2 procenta (tavričeská gubernie), 25·6 (rjazanská gubernie), 26·8 (černigovská gubernie). Poněvadž většina nových vlastníků není s to sjednotit své jednotlivé dílce v celek (»chutor«), a nachází se takřka v přechodním stavu, není pochyby, že proletarisace bude postupovat mezi nimi mnohem rychleji než dříve v obščině. Zrychlená mobilisace selské půdy silně snižuje její ceny a z toho mají zisk jen skupovači. Ubohý ruský průmysl, nacházející se již 10 let v stagnaci, nebude s to, pohltit proletarisované massy sedláků. Počet sedláků, zcelivších své koupené dílce, což je vlastní účel Stolypina, byl dosud velmi sporý. Do 1. května 1909 to bylo 28.059 všech nových vlastníků. Ostatní rolníci, vyšedší z obščiny, upadají v hospodářském ohledu ještě do horšího postavení než měli obščiníci, ztrácejíce její kladné stránky a zůstávajíce při všech stinných. Zůstává rozházenost dílců, tak zvaná »čerezpolosica«, znemožňující intensivnější vzdělávání rolí. Jako dříve, nesmí sedlák odstupovati od způsobu osévání, přijatého v dané obci, a takovým způsobem nemůže samostatně zlepšovat své hospodářství. Sám Stolypin v cirkuláři k vůdcům šlechty s politováním konstatuje, že pouhý přechod k novým formám držení půdy bez odpovídající změny obdělávání nemůže mít seriosního vlivu na povznesení ekonomické úrovně rolnictva. Je jasno, že k této změně obdělávání a vůbec zařízení sedláka v úplně samostatném a od jiných odděleném hospodářství, za zcela nových podmínek, jsou potřebny nejdříve materiální prostředky, kterých sedlák nemá. Je nutné povznesení vzdělání ve vesnici, rozvoj různých forem kooperací, drobného kreditu, je nutné rozšíření společenské samočinnosti rolníků atd., čehož ve vesnici není a při soudobém politickém režimu není myslitelno. Řádění mocných činovníků, provádějících agrární reformu ve vesnici nevědomé, bezprávné, bezbranné, rychlá proletarisace selských mass, sesílená mobilisace půdy, motanice v operacích selské banky, přesídlení rolníků do Sibiře, všechno toto způsobuje na vesnici úplnou anarchii, zbavující sedláky energie, jistoty zítřka, a rodí spoustu fantastických pověstí.

Obecný přehled vnitřní politiky ruské vlády přivádí nás k smutným vývodům. Přes to, že uklidnění v Rusku dle oficielního prohlášení na-

stoupilo, reakce stoupá. Ale nějaká jednotná, účelná politika v Rusku neexistuje. Rusko se rozptýlilo, rozpadlo se na množství zvláštních knížectví a podknížectví, kde plnomocně panují gubernátoři, zemští náčelníci, gradonačalnici, policmejstři, hejtmané, strážníci. Starý pořádek se již více v Rusku neobnoví, ale zbytky starého, trosky, zastavují život národa, ničí jeho tělesné a duševní síly.

Boris.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Maloživnostenský úvěr. — Politika a hospodářství. — Rakousko-uherská banka.

Otázka maloživnostenského úvěru vešla, jak se zdá, do akutnějšího stadia, totiž do stadia praktického všeobecnějšího řešení. Nic nevadí, že akce, zahájená ministerstvem veřejných prací již před delší dobou, jest dosud skoro vesměs jen na papíře. Akce zvlnila poněkud stojaté vody a zdá se, že mezi drobným živnostnictvem tvoří programový bod velice aktuální. Není pochyby, že otázka maloživnostenského úvěru jest obtížná. Úspěchy zemědělského úvěrnictví nemohou být brány zde za měřítko a nemohou být také vzorem pro zlepšení maloživnostenských poměrů úvěrových. Část živnostnictva došla ukojení svých úvěrových potřeb u raiffeisenek. To však jest jen ta část, která jest v nejužším spojení se zemědělskou výrobou, zejména v těch případech, kdy živnostník provozuje vedle svojí živnosti zemědělství. Drobných podniků živnostenských, spojených s podniky zemědělskými, bylo napočítáno při posledním sčítání závodů z r. 1902 značný počet. V celém Rakousku téměř na 300.000, což jest dobrá třetina všech podniků maloživnostenských, totiž takových, které zaměstnávají nejvýše 5 osob. Těmto všem zajisté může být v úvěrových potřebách pomoženo touže cestou, jako zemědělcům. Jiná jest ovšem otázka v případech, kde jde o podniky ryze maloživnostenské. Dnešní jejich úvěrové prameny nedostačují ani co do výše, ani co do láce úvěru. Co do výše nedostačují proto, poněvadž počítají jediné s hospodářskou potencí jednotlivcovou, která přirozeně může podléhati rychlým změnám a tudíž nabádá sama sebou ke zvýšení opatrnosti při povolování úvěru. Žádá se tedy obyčejně záruka, zástava a pod., kterých drobný člověk ve značné části případů dáti nemůže, anebo se obmezuje risiko úvěrové na nepatrný obnos, který právě úvěrovou potřebu nemůže ukojiti. Co do míry úrokové bývají úvěry živnostenské nejdražší ze všech, podle toho, co je pramenem úvěru. Nejdražší úvěr jest úvěr nákupní, totiž dluhy za nezaplacené suroviny. Ale i úvěr, poskytovaný záložnami a úvěrními družstvy, bývá dosti drahý a 8procentní úroky nejsou žádným vzácným zjevem. Jest nepochybno, že právě tato druhá stránka maloživnostenského úvěru jest palčivější, než otázka výše úvěru. Při této jde v podstatě jen o to, pomoci poskytnutím úvěru schopné osobě k vzestupu podnikatelskému, při láci úvěru jde o to, zachránit průměrnému živnostníku část

nezbytného výdělku, tedy problém sociální. Dosavadní pokusy k organisaci maloživnostenského úvěru dály se několika směry. Zemský jubilejní fond úvěrní na podporu malovýrobců živnostenských udílí úvěry (bezúročné zápůjčky) vůbec jen družstvům živnostenským. Po celkem smutných zkušenostech, které byly učiněny s družstvy živnostenskými, ustupuje význam fondu značně do pozadí, půjčky mají ráz subvencí, ze značné části nadarmo vynaložených. Snahy reformní nesou se k tomu, aby jubilejní fond mohl tvořiti peněžní ústředí bankovně zařízené, které by tvořilo stálý úvěrový pramen pro drobnější lokální úvěrové organisace maloživnostenské. Aby mohl být fond levným pramenem úvěrovým, k tomu je zapotřebí, aby byl získán přítok levných peněz, který mají tvořiti přebytky sirotčích pokladen, okresních záložen hospodářských a úvěrních družstev zemědělských. Osnova zákona, podaná zemským výborem, nemohla být dosud projednána. Pokusy o maloživnostenské úvěrní organisace dály se také ze zdola, zakládáním družstev úvěrních. Záložny takto povstalé vykazují dvojí typ: buďto přijímají vklady, které pak půjčují, anebo vkladů nepřijímají, nýbrž získávají kapitál provozovací půjčkou. První typ znamená konkurenci existujícím občanským záložnám a jest dozajista na místě tam, kde se strany existujících peněžních ústavů není dostatek pochopení pro organisaci maloživnostenského úvěru, druhý typ znamená vybudování a rozšíření maloživnostenské úvěrní organisace na základě a za pomoci úvěrních zařízení existujících. Cesta prvá bude, bohužel, také tu a tam nutna, rozumnější je však cesta druhá. Rozumnější proto, poněvadž se jí může dostat malovýrobcům živnostenským, usazeným ve městech, skutečně úvěru laciného. Přijímání vkladů není ve městech pravým pasivním obchodem, kterým možno získat provozovací prostředky nejsnáze. Je tu soutěž velikých peněžních ústavů, které mohou poskytovat relativně vysoký úrok, který musí drobný ústav peněžní za účelem získání vkladů na každý pád ještě převýšit. Na vesnici je situace jiná. Tam se může počítat s tím, že raiffeisenka bude při nejmenším přechodným útočištěm pro kapitály, které teprve mají býti uloženy v ústavech městských, avšak vzdálenějších, a které se mohou spokojiti i s nízkým zúročením. V městech jest na místě spíše postup opačný. Velké ústavy s dostatečným přílivem vkladů i při nízkém zúročení mohou vždy část svých přebytků pokladničních míti uloženo na nižší úrok a z těchto peněz možno pak alimentovat drobná úvěrní družstva živnostenská. Případy takovéhoto postupu se skutečně vyskytují a třebas bilanční cifry nevykazovaly veliké obraty, jsou pokladny ty jediným spolehlivým východištěm, z něhož možno vybudovati poznenáhlu síť úvěrní organisace živnostenské. Ministerstvo veřejných prací začlo s utvořením ústředního úřadu pro úvěr živnostenský a zároveň stanovilo zásady pro tvoření úvěrních družstev. Ministerstvo nevychází při tom z daného stavu a směru vývojového, nýbrž chce tvořiti i úvěrová družstva na podkladech docela nových. Hlavní zásadou je, pokud možno vysoké členské podíly, nejméně 300 K, které mohou být spláceny také po částkách. Tím má býti vytvořena solidní finanční základna, méně závislá na nahodilých a rychlých změnách v majetku členstva, které na venek se dají lehce zastřít, nebo jsou nepozorovatelny, uvnitř znamenají

však podstatně oslabení finanční základny. Poskytování úvěru by bylo obmezeno jen na členy takových organisací, které dávají samy sebou záruku, že dlužník a jeho poměry jsou vedoucím kruhům družstevním dostatek známy, tedy úvěrní družstva by byla zřizována zásadně jen pro členy určitých stávajících organisací, zejména živnostenských společenstev. Úvěrní družstva by provozovala nejen úvěrní obchody, zejména zápůjčky, eskompt pohledávek atd., nýbrž by měla též úkoly širší, zejména odstraňovati dnešní neblahé poměry při poskytování drobného spotřebního úvěru živnostnictvem. Tato úvěrní družstva by se spojovala ve větší svazy podle jednotlivých zemí, jichž úkolem by bylo vyrovnávati peněžní cirkulaci. U ministerstva veřejných prací bylo by pak ústředí. Ministerstvo veřejných prací hodlá úvěrní družstva podporovat subvencemi k úhradě nákladů správních.

* *
*

Není snad na světě státu, kde by se zneužívalo hospodářských prostředků k politickým účelům jako u nás. Nejen v drobných politických zápasech mezi stranami, kde se razí pro masy voličské neuvěřitelná hesla hospodářská, daleko větší měrou děje se to již téměř po deset let samotnými vládami. U nás se stalo poznenáhlu zvykem odměřovati již i čistě hospodářské potřeby podle interesu politických stran a podle toho, jak ta která strana se chová, zachází se s hospodářskými potřebami. To bylo zavedeno jako princip za Körbra, a od té doby sáhá se po tomto prostředku častěji, než by bylo vůbec slušno, o účelnosti vzhledem k celkovému vývoji státního tělesa vůbec ani nemluvě. V době takového systému žijeme právě teď a jest třeba si konsekvence jeho dobře uvědomovat. Loni na podzim ocitly se rakouské továrny vagonů, lokomotiv a jiné na holičkách, poněvadž finanční ministr si umínil, že škrtne celou investiční položku, nebude-li odhlasováno rozpočtové provisorium. Nejnověji vzbudil přímo sensaci úmysl z úsporných důvodů seškrtati vlakové spojení, v kreditech škrtá se kde co atd. Platí pro naše veřejné hospodářství principy jinde platné? Ne, je vydáno v šanc politickým hříčkám a nahodilostem. Bohužel příběhy posledních let prokázaly, že ani v mezinárodních stycích hospodářských nejsou vrchní zásadou potřeby říše a jejího hospodářství, nýbrž že rozhodují motivy jiné a že vnitropolitické poměry určují zcela nemístně směr zahraniční politiky obchodní. Situaci vystihuje poněkud projev Ústředního svazu rakouských průmyslníků, který žádá, aby při obsazování ministerských portefeuille byl vzat zřetel na potřeby rakouského průmyslu a obchodu. Tedy zase požadavky osobní. Z tahanice o ministerská křesla v Rakousku je nejlépe vidět, jak klesla váha parlamentu a jak vzrostla moc byrokracie, a to je zase jen důkazem, že se vládne bez zásad podle politických rozmarů. K zásadám, které by určovaly vládě směr, se rakouský parlament vyšvihl jen ve věcech vedlejších. V hlavních věcech má rozhodující slovo ministr, ovšem ne každý, nýbrž hlavně ministr financí. Hospodářství v království Českém poskytuje rovněž doklad k těmto poměrům. Vláda odepřela předložit k sankci usnesení zemského výboru o dalším vybírání pivní dávky. Učinila to v jiných zemích také? Ne, naopak na Moravě takové usnesení

bylo předloženo k sankci beze všeho. Smysl vládního jednání v Čechách jest však politický. To jest vláda chce mizerii zemských financí dohnat Čechy a Němce k dohodě, prakticky Čechy k povolnosti. Proto nechá dojít v zemském hospodářství k takovým koncům. Otázka nezbytných potřeb živého tělesa je vedlejší. Takovéto věci a hlavně takováto politika jest ovšem nejnebezpečnější státnímu hospodářství samotnému. A prostředky k nápravě? K úplné nápravě jest prostředek ovšem jediný: rozřešení národnostního problému rakouského. Částečnou nápravou by bylo, že by se zjistily skutečné potřeby státu a zemí a ty že by se zajistily na celou řadu let před zvůlí politiky. Příklady toho již jsou. Byl zajištěn počátkem tohoto desetiletí pro železnice pevný investiční program, který se prováděl bez ohledu na rozpočty a politickou situaci.

* *
*

Letošní valná hromada rakousko-uherské banky konala se poprvé za předsednictví nového bankovního guvernéra šl. Popovicse. Čeští akcionáři byli zastoupeni okrouhle 300 zástupci a reklamovali opětně právo na zastoupení v generální radě. Rozdíl od loňské valné hromady byl ten, že nynější guvernér se ukázal národnostně tolerantnější než jeho předchůdce, takto Slovan, a že to byla poslední řádná valná hromada před obnovou bankovního privilegia, a konečně, že na ni přišlo po příkladů Čechů také asi 40 maďarských akcionářů. Vážnější bude mimořádná valná hromada, která má být svolána k rozhodnutí o prodloužení bankovního privilegia během roku. Není pochyby, že konec konců zůstane při společenství bankovním a že otázka samostatné banky uherské ocitne se na obzoru znova teprve po řadě let. Výroční zpráva bankovní opětně dokazuje, jak závažně jsou Uhry interesovány na společenství bankovním. Také v r. 1909 připadlo na Uhry téměř dvakrát tolik směnečného eskontu než v Rakousku. Čistý zisk bankovní byl značně menší než roku loňského. Zajímavý jest zjev, že filiálky četných, velice průmyslových měst německých v Čechách vykazují ztráty, filiálky českých měst zisky.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Spor kladenských obcí s důlními společnostmi. — Spor v chrudimské továrně na obuv. — Poměry tabákového dělnictva. — Nemocenské pojišťování soukromých úředníků a poměry lékařů. — Spolek na opatřování služeb ve Vídni. — Mzdové boje v Rakousku r. 1908 — Sjezd jednoty okresních nemocenských pokladen. — Stávkové pojišťování v Německu. — Hospodářství malých lidí v Německu.

Naše diskreditovaná samospráva dokázala svoji schopnost života, má-li v čele muže sebevědomé a rázné. Byla to malá obec na Kladensku, Motyčín, jíž přísluší zásluha, že pozvedla důvěru v samosprávu. Obce na Kladensku dávno vedou spory s důlními společnostmi, jež

těžice z přírodního bohatství, vyhýbají se povinnostem z toho vyplývajícím. Obce pak nejen že ze svého podzemního bohatství nemají užitku, nýbrž poddolováním vzniká jim škoda, majetek je znehodnocován, voda se ztrácí. Dolu »Ronna«, náležejícímu společnosti státní dráhy, bylo povoleno pod obcí Motyčínem vybírati uhlí v síle 4·4 metru, a nařízeno šetřiti ochranného pilíře. Nařízení tato zachována nebyla, místy dolováno až v síle 10 metrů. Po několika komisích vymohl obecní úřad motyčínský u horního revírního úřadu zastavení důlních prací v chodbách pod Motyčínem. Správa dolu vyloučila na to 108 horníků na neurčitou dobu z práce. Ve prospěch vyloučených zakročil obecní úřad motyčínský, jenž snažil se zaopatřit jim zaměstnání, při tom však vyjednával se společností státní dráhy o modus vivendi. Za pomoci ministerstva veřejných prací dosaženo také smíru, jímž se společnost zavázala postavit obci motyčínské vodovod, přispěti ke stavbě školy a nahraditi ušlé obecní přirážky. Obec dovoluje další dolování, o škodách na majetku způsobených bude právoplatně rozhodovati s m í r č í s o u d, do něhož poškozený i společnost budou jmenovat po dvou zástupcích, kteří pak si zvolí předsedu. Neshodnou-li se obě strany na volbě předsedy, jmenuje ho ministerstvo veřejných prací ze řad horního úřednictva.

Podobná akce zahájena byla i v ostatních poddolovaných obcích, Dubí, Libušíně, Crčovicích a Hnidousích. Společnosti snaží se hnutí toto zdolat propouštěním jeho propagátorů, pokud jsou ve službách dolů. Násilnická tato taktika na konečném výsledku dnes, po proražení cesty, ničeho ve prospěch dolů nezmění, nýbrž je ještě způsobilá, dáti hnutí, jež se pohybuje přísně v zákonných mezích, bouřlivější ráz.

*

Odborové organisace národně sociální ohražovaly se nedávno proti tomu, že jsem na tomto místě vyslovil nepříznivý soud o jednání národně sociální strany ve mzdových sporech. Nedlouho na to vypukl s p o r v t o v á r n ě n a o b u v f i r m y F. L. P o p p e r v C h r u d i m i. Továrna na to vyloučila svoje dělnictvo. »Ježto k vyjednávání pro odpor továrníka k sociálně demokratickým důvěrníkům nemohlo dojít, rozhodlo se dělnictvo národně sociální pokus opakovati na vlastní pěst, a sice za souhlasu veškerého vyloučeného dělnictva. Po delším odmítání se strany továrníka podařilo se předákům národně sociálním a nově zvolené komisi ze řad vyloučeného dělnictva vynutiti si přístup k zaměstnavateli, s nímž se pak vyjednávalo,« píše »České Slovo«. Vyloučené dělnictvo po národně sociálních spasitelích nevolalo, tito se naopak dle vlastního doznání sami n ě m e c k é m u zaměstnavateli nabídli a sehnali mu stávkokaze. Nejsme sami, již jednání takové zavrhují, jsou to i národním sociálům jinak dosti blízcí mladočeši, jejichž »Neodvislé Listy« je jmenují stranou, »která své bytí založila v největší míře na zrádcovském vpadání v zad bojujícím proletářům, nedělajíc rozdílu v tom, prokazuje-li pochopské své služby kapitálu německému neb židovskému, či obojímu najednou, jak ukázala stávka obuvníků u německo-židovského továrníka F. L. Poppra v Chrudimi«. Politická taktika jest ovšem věcí vkusu a názoru, ale organisovat neuvědomělé dělnictvo k podlamování stávek jeho soudruhů, jen aby tím byly rozbity organisace nepřátelské strany, je podlost. Ať se strana ná-

rodně sociální zase nebouří, nemáme místa k polemikám. Nehněvej se na zrcadlo, máš-li křivou hubu!

Jednání státních úřadů ve chrudimském sporu bylo také daleko nestrannosti, jak dokazovala nejistota, s jakou byly zákazy vydávány a zase odvolávány. Poškozování plakátů, jimiž bylo dělnictvo informováno o stavu sporu, neshledáno chrudimským soudem ani trestným!

*

Tabákový monopol zaměstnával r. 1908 39.946 dělníků, z nichž bylo 5396 mužů, 34.550 žen a 48 mladistvých. Průměrná týdenní mzda mužů obnášela 17·66 K, žen 13·19 K, mladistvých 10·83 K.

Úpravou pracovní 1. ledna t. r. dosáhlo tabákové dělnictvo některých cenných vymožeností v pojišťování. Nároku na pensi nabývá nyní po pětiletém zaměstnání, nejvyšší renty dosáhne po 35 letech, dříve po 40. Zároveň byly renty jednotlivých kategorií značně zvýšeny, takže dnes obnáší nejvýše dosažitelná renta 80 K, kdežto dříve pouze 54 K. Vdově přísluší poloviční renta důchodcova, sirotkům úplně osiřelým třetina, z polovice osiřelým šestina renty důchodcovy. Nemanželské děti nejsou postaveny na roveň manželským, nedostanou renty, nýbrž odbytné ve výši šesti- až dvanáctiměsíční renty důchodcovy. Osoby, jež stanou se neschopnými ku práci, dříve nežli dosáhly nároků na vyplácení renty, obdrží odbytné.

O úpravu pracovních poměrů tabákového dělnictva jedná se také v Německu. Sociální demokraté žádají, aby byla zakázána domácká práce v průmyslu tabákovém. Na podporu dělníků tohoto průmyslu, již předešlého roku pozbyli práce, povoleno dodatečně 2·5 millionu marek. Nevyřízen posud zůstal návrh sociálních demokratů, aby se dostalo podpory i malým podnikatelům.

*

K objasnění sporu mezi lékaři a soukromými úředníky o vyloučení osob s příjmem 2400 K a více z povinného pojištění nemocenského vydala Zemská jednota soukromých úředníků v království českém prohlášení, v němž označuje požadavky lékařů za snahu »poškoditi těžkou měrou životní zájmy soukromého úřednictva« a za »konfiskaci dobře nabytých práv na základě dosavadního zákona«. Rozpočtem čtyřčlenné rodiny dokazuje, že 2400 K spotřebuje se na nejnutnější potřeby domácnosti, při čemž nezbude ani haléře na další vzdělání otce rodiny, na výchovu dětí, osvěžení a zábavu. K sanaci nepříznivého stavu lékařů doporučuje, aby lékařský stav byl sestátněn.

Provedení tohoto návrhu by bylo nejsprávnějším řešením otázky lékařské, předpokládalo by však, že by lékaři byli také přiměřeně honorováni, lépe, nežli assistenti psychiatrických klinik v Praze, kteří mají 1000 K, druzí 800 K. Když žádosti jejich za zlepšení poměrů byly odmítány s poukazem, že mají ústavní stravu, což je zemský požitek za službu žurnální a inspekci v ústavu pro choromyslné, dali 12. listopadu loňského roku všichni hromadnou výpověď. Postupové poměry by musily být také lépe upraveny, nežli dnes, kdy okresní lékaři věčně zůstávají v desáté hodnostní třídě, ježto prý mají vedlejší příjmy z diet a soukromé praxe. Akce lékařů, jichž trudné postavení je všeobecně uznáváno.

by získala rozhodně více sympatií, kdyby se nesla v tomto směru, nežli nyní, kdy jejich požadavek nemůže se státi populárním.

*

Český spolek pro opatřování služeb ve Vídni umístil ze 142 hlášených učňů 26; poptávka byla po 123. Děvčat bylo žádáno 87, hlásilo se 50, umístěno bylo 18. Spolek poskytuje učňům právní ochranu, přístřeší i jídla, a stará se o mravní i tělesnou výchovu učňů.

*

Statistika mzdových bojů v Rakousku r. 1908 označuje tento rok také za rok klesající konjunktury. Stávek bylo pouze 721 proti 1086 roku 1907, jichž se súčastnilo 78.562 zaměstnaných (r. 1907 176.789) ve 2702 (6130) podnicích, zaměstnávajících 135.871 (287.662) dělníků. Největší počet stávek připadá na Čechy, 326, t. j. 45·3 procenta, pak na Dolní Rakousy, 165, t. j. 22·9 procenta, Moravu 63, t. j. 8·7 procenta, Štýrsko 39, t. j. 5·4 procenta.

Mužů stávkovalo 70.263 (141.020), žen 8299 (35.769). Nejvíce stávek bylo v odboru stavebním, 145 (198), keramickém a sklářském, 95 (96), hornictví, 81 (144), textilnictví 59 (152), v průmyslu kovodělném, 58 (90), dřevodělném, 53 (105). Průměrná doba stávky obnášela 17·4 (15·1) dne, nejdelší 277 dní. Útočných stávek bylo 576, z největší části pro dosažení vyšší mzdy a zkrácení doby pracovní, obranných stávek 82. S plným úspěchem skončeno 160 stávek, s částečným 308, prohráno bylo 353 stávek. Ztraceno bylo přes million pracovních dnů a přes 3,000.000 K mzdy.

Výluk bylo roku 1908 35, r. 1907 26, a postiženo jimi 9588 (14.539) dělníků ve 268 (236) podnicích, zaměstnávajících 13.425 (18.533) dělníků. 15 výluk přineslo výhody dělníkům, 12 skončilo uzavřením kolektivních smluv.

*

Dvacátý sjezd delegátů jednoty okresních nemocenských pokladen z Čech vyslovil se rozhodně proti vylučování osob s příjmem nad 2400 K ročně z pojistné povinnosti, ježto by se tím pokladnám ubral aktivní živel, aniž by se stavu lékařskému pomohlo, poněvadž za nynějších poměrů hospodářských povolávají lidé s příjmem 2400 K lékaře teprve, když je pozdě. Také proti zřizování závodních pokladen ostře protestováno, ježto se tím jednak nemocenské pojišťování tříští, a za druhé se okresním pokladnám odnímají zdraví lidé, a sedřený materiál lidský se jim pak posílá na krk. Za takových poměrů přirozeně okresní nemocenské pokladny stále laborují, a nyní jim ještě od 1. ledna t. r. docela bez jich vědomí zvýšeny poplatky za ošetřování jich členů v nemocnicích. Memorandum sjezdem přijaté žádá, aby představenstvo jednoty ministerstvo vnitra na tyto neblahé poměry upozornilo, ministerstvo vyučování pak žádalo, aby v c. k. všeobecné nemocnici, kde nemocní slouží za studijní materiál studujícím mediciny, byly stanoveny poplatky co nejnižší, zemský výbor pak nechť v dohodě s místodržitelstvím upraví ošetřovné v nemocnicích, eventulně hradí diferenci mezi obvyklou taxou a taxou, stanovenou pro členy nemocenských pokladen, ze zemských prostředků, jako je tomu na Moravě.

Pro rozšíření znalosti dělnického pojišťování bude jednota pořádat kursy v Hradci Králové, Chrudimi, Plzni, Táboře, Liberci a Ústí n. L.

*

Pojišťování proti škodám stávkou způsobeným je v Německu několik způsobů. Statistický úřad zaznamenává 13 společností pro pojišťování proti stávkovým škodám, mezi nimi dvě zajišťovací společnosti, jichž členové zaměstnávali 775.825 dělníků. Mimo to poskytuje stávkové podpory 26 svazů zaměstnavatelů, a dalších devět svazů poskytuje podpory fakultativně. Podpora poskytuje se pouze tehdy, nebyla-li stávka nebo výluka přivoděna vlastní vinou zaměstnavatelovou. Prostředky opatřují se ze zápisného členů, jež kolísá mezi 0·1 promille až 1 promille roční mzdy dělníků členem zaměstnávaných, dále z příspěvků, kolísajících mezi 0·25 promille až 3 promille roční mzdy. Některé společnosti vybírají ještě doplatky. Podpora určuje se podle průměrné denní mzdy všeho dělnictva dotyčného společenstva, a to při stávkách bez ohledu na počet stávkujících až do určité výše, obyčejně do 25 procent, při výlukách dle počtu vyloučených. Zajišťovací svaz proti stávkovým škodám poskytuje svazům u něho zajištěným podporu teprve po pololetním členství a po čtyřech nedělích po vypuknutí stávky ve výši 10 procent mzdy stávkujících dělníků.

Roku 1908 vyplatily tyto pojišťovny svým členům téměř půl milionu marek podpory.

*

Ve Vídni chystají se vyšetřit hospodářský stav dělnických rodin a malých lidí tím, že by byly rozdány knížky, do nichž by bylo zapisováno přesně každé sebe menší vydání a každý příjem. V Německu takovou statistiku již provedli. Knížek bylo rozdáno 4134, použito bylo 852 knížek, vedených po celý rok. V celku připadá na těchto 852 rodin 3952 osob, na rodinu průměrně 4·64. Příjmy těchto rodin obnášely 1,867.652·13 marek, vydání 1,903.386·85 marek, chybí tedy 35.734·72 marek. Schodek vykazuje 439 domácností, přebytek 406. Nápadno je, že schodek vykazují právě domácnosti s větším blahobytem, některé s příjmem 3294·32 marek a vydáním 3426·76 marek, a střední úředníci s příjmem 2861·72 marek a vydáním 3052·03 marek. Průměrný příjem jedné domácnosti obnášel 2192·08 marek, průměrné vydání 2234·02 marek, průměrný schodek 41·94 marek. Největší část příjmů tvoří výdělek mužův, 82·4 procenta, k tomu ještě 2·3 procenta z vedlejšího zaměstnání; výdělek ženy je 2·7 procenta, dětí 1·7 procenta, z podnájmu 2 procenta, jiné hotové příjmy 8 procent, příjmy z naturalií 0·9 procenta. Z vydání připadá nejvyšší kvota na potraviny, 45·55 procenta, na šaty 12·64 procenta, na byt 17·96 procenta, na topivo a světlo 4·07 procenta, jiná vydání 19·78 procenta. Nejdražší je maso, 26·1 procenta všech potravin, po němž následuje chléb se 16·2 procenta, mléko 10·1 procenta, omastek 12·6 procenta, vydání v hostincích 5·9 procenta; tabák obnáší 2 procenta. Na noviny, knihy a spolky vydáno 52·67 marky, na zábavy 36·11 marky, na pojišťování 75·89 marky. Na každého člena rodiny připadá 481·36 marky vydání, a to 219·36 na stravu, 60·89 šaty, 86·51 byt, 19·58 topivo a 95·29 ostatní vydání. *R...*

UMĚNÍ.

Klub Za Starou Prahu dovršil právě první desítiletí své činnosti. Slavnostní valná hromada a první číslo vlastního Věsníku naznačovaly zevně tuto etapu, ale pro toho, kdo sledoval činnost Klubu i po stránce vnitřního rozvoje, znamená desítiletí dobu plného uzrání a vývoje od začátků skoro diletantských k vědomé, methodické činnosti. Klub vznikl zcela logicky pod tlakem poměrů: v době, kdy náhle se přikročilo k úpravám, přestavbám, ba demolacím starších partií městských, dosud nedotčených, a lidem jen poněkud jemně cítícím nekonečně drahých, vzbudilo se mocné vědomí, že je třeba chrániti vší mocí aspoň nejlepší, nejcennější stavby nebo komplexy, a protože i v této otázce nepodceňována váha projevu hromadného, postoupilo se po několika letech od ojedinělých protestů a článků ke zřízení spolku. Nový spolek byl dítětem své doby: měl její přednosti i vady, sdílel názory tehdy platné mezi theoretiky ochranného ruchu a postupoval spíše methodou politického boje než kulturní činnosti. Praha tehdy ztělesňovala ideál historický, v němž bylo mnoho příchuti politické a kulturněhistorické. Hájeno v ní hlavní město národa, jež chová viditelné památky jeho slávy i poroby (chrámy, paláce, korunovační cesta), vzpomínky na samostatnost politickou nebo na nejlepší syny národa ve všech oborech lidské činnosti. Tehdy ještě unikal nadšeným bojovníkům jiný význam Prahy, význam jednak čistě umělecký, bez přídechu kulturněhistorického, jednak všelidský, odpoutaný ode vší historie a podložený teprve později novým názorem na památku jako organickou část našeho bytí a dokument vývojový. Proto také methoda spolkové činnosti omezovala se a vyčerpávala akutním bojem protestovým. Bylo vehementně protestováno pěknými a nadšenými větami ve jménu Prahy a národa, kdykoli v hromadné demolaci assanovaných a regulovaných partií šlo o význačnou památku stavitelskou, bylo dle daných hesel hájeno území historicky pro národ nejcennější — korunovační cesta českého krále od Prašné věže přes rynk a most na hrad královský —, bylo protestováno, když se objevovaly v Praze první záblesky moderní architektury, proti tomu, aby byly připouštěny ve starých částech města, a zejména v blízkosti význačných staveb středověkých atd.

Ale zdravý základ spolku a dorost, stále přitahovaný ideou, která je z nejkrásnějších květů našeho moderního života, nedaly, bohudíky, ustrnouti spolku na jednom bodě. V době krise, kdy kruhy odborné i laikové, spolupracovníci, se počali pod vlivem moderní theorie o ceně památky umělecké a historické děliti ve dva tábory, silní duchové ve vedení Klubu rozhodli bez váhání cestu Klubu za pokrokovou a nedlouho potom i v methodě radikálně se oprostili od dřívějšího způsobu: zřízením komise technické, jíž pak přidělovány všechny otázky tohoto oboru, dán protestům a žádostem Klubu odborný podklad a význam praktický. Od té chvíle mění se i zřetelně ideová base Klubu. Založen z počátku jako ochranná společnost, která by snad byla s posledním zbořeným starým domem ztratila zároveň právo na existenci, postupoval stále více i k řešení otázek nového života, nejprve v bezprostřední blízkosti památek,

pak i ve smyslu celkového útvaru starých a přestavovaných partií městských, až konečně zasáhl se zdarem i do plného života moderního pražského, jejž považuje za složku vývoje a pokračování života, jehož dílem je právě stará Praha. S tím souvisí i jeho usilovná činnost paedagogická (přednášky, vycházky) a literární (spolupráce v Kráse našeho domova), a zejména v poslední době jeho extense na venkov, která je odůvodněna jednak snahou, aby v nynější kritické době sporných náhledů na způsob zachovávání památek i na venkově byl šířen názor moderní (konservační), jednak předpokladem, že osud venkovských měst po stránce architektonické je vydán v šanc horšímu ještě neporozumění a neznalosti než Praha.

Tak vítá Klub nové desetiletí svého trvání, obrozený v myšlence i prostředcích, se zdatným dorostem, který ve vzácné shodě se staršími vůdci postupuje v naznačených již intencích. Změna methody a ideového podkladu dala Klubu budoucnost. Vidíme to na klubovním časopise, jehož 1. sešit oznamuje založení venkovských odborů, a řeší budoucí vzhled čtvrti podskalské, vidíme to na příklad na jeho šťastném zasažení do soutěže na přestavbu staroměstské radnice, které dalo v mnohém ohledu soutěžným pracím směr. Klub háje Prahu starou pomáhá vlastně spolubudovat Prahu novou a celá řada nejmladších architektů v jeho středu koná tu zodpovědné poslání, že uplatňuje svědomí a myšlení nové doby nezištně a anonymně, pod štítem spolku. Toto skvělé poslání zaručuje Klubu náležitou výši a nejzdravější existenci na další léta. *W.*

LITERATURA.

T. G. Masaryk jako literární kritik.

Nebude na škodu, když v čas šedesátých narozenin Masarykových si trochu zopakujeme základní jeho myšlenky o literárním umění. Vždyť v té veliké, všestranné práci, kterou Masaryk na všech stranách vykonal a koná v Čechách — to vše teprve později víc se uvidí — je zahrnuta také jeho literárně kritická práce v oboru krásného písemnictví. I zde zajel Masaryk hluboko svým dílem a jeho studie, větší i menší, které nám zde podal, zůstanou a měly by zůstati u nás směrodatnými.

Vidíme, že literatura každého národa má svůj směr, svůj charakter, své základní zabarvení, které konec konců různotvárností tvorby proniká. Je velmi odlišná ruská literatura, anglická literatura, norská, francouzská, německá — — nuže, co je základního v tom chaosu české literární tvorby, jaká cesta by byla ta česká cesta, jaká je tu tradice? Masaryk, zdá se mi, naznačil tu cestu, tu tradici, když vytkl čtyři mezníky novodobé české literatury: Máchu, Němcovou, Nerudu, Machara.

Masaryk byl k tomu především povolán, poněvadž v tom našem literárním vření a víření vždycky stál nad věcí, ne v proudu. Pak nedal se

klamat v světové literatuře největšími z velkých, nemohl býti tedy klamán námi malými a nejmenšími.

I v literatuře a v umění jsme ve společnosti lidí. Ve společnosti geniů i negeniů. A známe-li dobře svou cestu, vidíme hned, s kým máme čest, s kým můžeme jíti, a kdo nám ukazuje cestu dál. Pravím, Masaryk se nezastavuje před duchy, jako je Goethe — veliký duch tím spíš chce od velkého ducha odpověď. A tak se podíval na jeho Fausta, podíval se na Musseta, podíval se na Garborga, na Zolu, u nás hlavně na Vrchlického, a podíváme-li my se nyní trochu na to, co o nich a vůbec o literárním umění napsal, uvidíme nejen ráz Masarykových literárně-kritických studií, nýbrž i jeho názory o umění, a budeme z toho moci odvodit důsledky i pro českou literaturu. A bude dobře, když Masaryk bude mluvit sám za sebe, jen tu a tam doprovodím jeho slova stručnými glossami.

Především, co je dle Masaryka dílem uměleckým?

Ve své knížce »O studiu děl básnických«, která vyšla již před 25 roky, napsal, že dílo umělecké je samo o sobě výronem zvláštního názoru o světě. Jako prý vědec každý svým způsobem svět poznává, tak jej poznává způsobem svým i umělec, a sice přírodu jednak, hlavně pak člověka; a protože člověk člověku nejbližší jest, a člověk člověka nejvíce zajímá, rozumí se pak, že pravým cílem všelikého poznávání i vědeckého i uměleckého člověk je, jako že na příklad Shakespeare psychologem je té duše lidské.

A jiné ovšem je dle Masaryka toto poznávání umělecké než vědecké. »Umělec světa nepoznává abstrakcemi, nýbrž bezprostředně všecko vnímá, jednotliviny, bytosti, věci, které jsou v přírodě, postřehuje přímo; a to nijakým mystickým poznáváním, jak často arci velmi poeticky, ale psychologicky nejasně o věci se mluvívá, nýbrž oním vnímáním, které Goethe nazval exaktnou, smyslnou fantasií. Je to postřehování bezprostředné, pro něž jiného názvu nemáme.«

V studii o Zolovi poměr vědy a umění řeší těmito slovy:

»O poměru vědy, filosofie a umění od Aristotela až po dnes se nauvažovalo dost a dost. Netroufám si o věci šíře pojednávat a nemyslím, že bych o ní dovedl povědět něco zvláštního a nového.

Rozumí se mi samo sebou, že umění a věda nikdy nesplynou.

Dnes poměr vědy a umění má poněkud jiné vzezření nežli v dobách dřívějších, protože sociální význam a platnost i umění i vědy je jiná. Dnes máme všude národní školy, úroveň všeobecného vzdělání pořád roste; popularisujeme již netoliko vědění škol středních, nýbrž dokonce i škol vysokých. Věda dnes každému stala se nutnou, ať už pro vychování a vzdělání, nebo k účelům praktickým. Proto i dnes poslední umělec má jiné a lepší školské vzdělání, nežli mohl míti v dobách dřívějších, když právě škol nebylo, a kdy věda byla třídním privilegiem. Dnes a jistě v dobách nedalekých každému umělci bude se rozumět samo sebou, že bude náležitě vzdělán vědecky, že bude vědět, co se vědět dá, a co každý jiný vzdělanec ví.

Sám sebou tedy umělec, stojící na výši všeobecného a vědeckého vzdělání své doby, ve vší své tvorbě užívat bude toho materiálu, který mu škola-věda dává, bude mít názory na přírodu a člověka, kterou mu

věda a filosofie poskytuje a při svém tvoření bude myslit vědecky správně a přesně.

... Umění dnes a zejména román nemůže než podávat vědecké názory své doby a proto není pochybnosti, že v románě, ale i v umění ostatním zavládá směr, jenž odpovídá modernímu, vědeckému vzdělání. Přesnost pozorování a myšlení, jemuž se učíme ve školách a všude, musí se také jeviti v umění, nebo lépe řečeno: umělci žijí filosoficky v téže vzdělané společnosti týmž způsobem, jako všichni ostatní.

Chceme-li tento směr nového umění zvát realismem — dobrá. Zde chci vytknout ještě jednu myšlenku.

Že se od realistického umělce žádá p o z o r o v á n í — to rozumí se tedy samo sebou. Žádalo se to vlastně vždy po umělcích všech: jak by umělec mohl vůbec myslit a cítit, kdyby nepozoroval? Má-li se mu vůbec věnovati větší pozornost než sousedovi x, y, právě jeho pozorování musí být přesnější .....

Po realistovi a umělci vůbec nesmí se však pouze žádat pozorování, musí se žádat m y š l e n í, to jest umělec musí mysliti správně a co nejpřesněji. Jinak zpracování vypozorovaného materiálu nemá ceny ...

Jen ten umělec, jenž přesně pozoruje a přesně myslí, bude mít (třetí) p ř e s n o u o b r a z i v o s t. Dílo umělecké nikdy nebude fotografií, pouhým popisem nebo protokolem, nýbrž bude nejvlastnějším d í l e m umělcova ducha; veliký umělec nepodá nám obrazy fantastické, nýbrž obrazy vytvořené sice (činíme proto správný rozdíl mezi obrazivostí a fantasterií), ale vytvořené v živé, přesné souladnosti se skutečným životem, t. j. s životem, jejž umělec skutečně pozoroval a poznával. V takovém díle uměleckém je skutečný život a příroda, jako je příroda v Principiích Newtonových, ve výzkumech Bernardových, v psychologii a sociologii Spencerově ...

Avšak čím tedy liší se filosof a vědec od umělce, a zejména od romanopisce?

Vědec vykládá svět, umělec jej v sobě vždy znova stvořuje. Tam vědec — tu tvůrce. Věda je objektivnější, staví se proti světu — umělec je subjektivnější, nestaví se proti světu, ale svět pojímá v sebe, podává nám s v ě t s v ů j a n o v ý. Vědec je moudrý — umělec silný.

Věda poučuje — umění povznáší. Vědec ti co nejjasněji povídá, co poznává, s umělcem musíš cítit, musíš vycítit, čeho je pln, neboť zobrazuje, co říci se nedá — — svět, život nedá se slovy dostatečně vyložit, jen žít a tudíž znova stvořit.

Věda poskytuje jistotu, uměním zříš, protože žiješ. A tak za pravdou spěje věda, spěje i umění, je pravda jen jedna, ale jinak ji poznáváš vědou, jinak ji zříš uměním. Pravda, pravda nejpravdivější, pravda do opravdy — oběma společné je heslo.«

K tomu ještě si všimněme, co a jak Masaryk soudí o formě. Ve své knížce »O studiu děl básnických« říká, že řeč básníkovi je tím, čím malířovi barvy a figury; a báseň dle něho liší se od prósy způsobem, jakým slov užito k vyjádření poetických myšlenek; »jako tyto liší se od obyčejného a vědeckého myšlení, tak i mluva básníkova liší se od mluvy obyčejné. J e ť p o e s i e v p r a v é m t o h o s l o v a s m y s l u u m ě-

nim výtvarným.« A ukazuje tam na konkrétních příkladech, co in abstracto pověděl. Podává kus empirické esthetiky. Požaduje na umělci plastičnost, názornost, jasnost, pravdivost, ukazuje, jak jasnost poetická musí býti spojena s dokonalou jednotností celého obrazu, jak slova vždycky musí být přiměřená k věci. Pak dodává: »Konečně chceme ještě upozorniti, že básník neplýtvá rád mnoho slovy, vystihne jeden moment hlavní, charakteristikon, a ostatní ponechává naší fantasii. Co a kolik bychom na příklad ve vědeckém rozjímání říci musili, než bychom pověděli všecko to, co v té básničce Götheově »Ein Gleiches« je pověděno — naznačeno! Vědec pro methodičnost a logičnost píše paragraf za paragrafem, vše, co se dovoditi má, do podrobna vykládá; básník naproti tomu naznačí věc a ponechává obrazivosti naší, abychom docelili, co vynechal. V té příčině je známo, jak zachází Homer s epithetis ornantibus: osob jednotlivých mnoho nevyličuje, nýbrž jedním slovem toliko označuje. Moderní romanopisec velmi dlouho by vypisoval a líčil krásu Heleninu, Homer jedním slovem věc odbaví názvem, který se vždy opakuje, tak že vždy týž typus, táž figura bez všelikého vypisování před námi vyvstane. Podobně malíř krajinu charakterisovati může způsobem Mařákovým neb Havránkovým. I rozumí se samo sebou, že co sluší epice staré, nehodí se docela tak lyrikovi a jiným; přece však říci můžeme, že chybují mnozí realisté, když, na příklad jako Zola, myslí, že musí všechno vypsati, i ty nepěknosti, které si v představě docelí každý sám — ač stojí-li o to. Dílo umělecké obrazivostí jsouc tvořeno, obrazivost zároveň podněcujíc v pozorovateli nejvíce působí. Takového úsečného vystihování charakteru vidíme u velikých básníků mnoho. Tak na příklad Lermontov, aby Pečerina charakterisoval, praví o něm, že při chůzi neklátí rukama a pěsti že má zaťaty. Lichtenberg, tuším, poznamenal, že lidé, kteří mají něco v hlavě, klobouky nosívají vtisknuty do tváří« atd.

Mohl bych ještě z kritiky Masarykovy o Vrchlickém citovati tyto věty: »Formě a formové dokonalosti u básníka může se rozuměti rozmanitým způsobem. Míní se rozmanitost a bohatost slok? Dovednost a snadnost rýmování? Je sloh bohatý, vytříbený, jemný? Má básník velikou zásobu slov? Slov případných, význačných, malujících? Je v řeči hudbový rythmus? Jsou věty a myšlenkové celky krásně stavěny?« Mohl bych se také ještě zmíniti, že Masarykovi, když studuje Zolu, vadí i jeho formální hrubost a nehoráznost, Zolova psychologická nejemnost a jeho honba za effekty. To jest Masaryk má při uměleckých dílech smysl pro formu, ale proto přece musím pověděť, že nevidí v ní všechno, forma je mu jen prostředkem, neboť vlastní podstata díla uměleckého dle něho spočívá v tom, že je výronem zvláštního, bezprostředného názoru o světě a že v díle umělce, jehož skrání se dotknul anděl podivení, dostává se nám »řešení světové a životní hádanky«. Proto, když se obírá Goetheovým Faustem, je mu literární a esthetická stránka Fausta »podřízená a upřímně řečeno málo zajímavá«. To první a hlavní, co čeká od uměleckého díla, je odpověď, která by ho vedla blíž k pravdě, k pravdě nejpravdivější, k pravdě do opravdy.

Nuže, jakou odpověď dává Masarykovi Goetheův Faust? Masaryk praví: »Faustovi hoří hlava, ale srdce zůstalo příliš chladné. Jako Comte Goethe stál mnohem více o nové učení než o nový život. Je titan rozumu, ale slaboch srdcem. Divné sloučení revoluční filosofie a reakčního života. Goethe je silný, velmi silný, ale Shakespeare byl už dále, mnohem dále.«

Podškrtněme slovo »nový život« a máme výklad k slovům »pravda, pravda nejpravdivější, pravda do opravdy«. Nový, t. j. opravdový a lepší život, život sub specie pravdy nejpravdivější musíme žít uměleckým dílem, musíme jej žít s umělcem, který jej také žil. Může být velký genius a přece může být »obrem diletantismu«, jako Goethe, v jehož umělecko-filosoficko-náboženské synthesi Masaryk vidí převládání prvku esthetického nad ethickým. A o Mussetově Rolovi Masaryk praví: »Svou titanskou revoluci provádí jen myšlenkově, ideově, nikoli m r a v n ě a s o c i á l n ě; nejprudší radikál slovy a theorií je konservativec a reakcionář činu; je nadšený revolucionář, ale při tom zůstává starým šosákem. Ovšem, není to maličkost, vysvléci starého Adama. Překonat — obrodit — jak snadná to slova a jak hrozně těžký skutek! Skutečné překonání starých a milých názorů, o p r a v d o v é o b r o z e n í m r a v n í, jak veliký to úkol. Revoluce proti této reformaci je dětinská hračka.«

Tedy zase n o v ý ž i v o t — obrození! Jen životem, opravdovým životem přiblížíme se věčné pravdě. Teď pochopíme, proč Masaryk Shakespearovu »Bouři« zařadil mezi svých 10 knih světových, neboť v ní je ta reformace, to opravdové obrození mravní — pochopíme, proč tam zařadil »Villette« Brontëové, proč musil psát proti Vrchlickému a proč pro Machara. Tam u Vrchlického eklekticism a diletantism — zde u Machara opravdovost a v pravdě nový život.

Všimněme si tedy jeho studií o Vrchlickém! Čteme v nich: »Běží-li o řešení určitého problému a je-li již předchozí literaturou vypracována určitější forma, může básník užiti i této formy — o to běží, aby sám problém jasně a určitě formuloval a svým srdcem a mozkem — ž i v o t e m — řešil.« Tedy ž i v o t e m. Podškrtuji. Na jiném místě Masaryk praví, že není formy skutečně krásné b e z k r á s n é h o a v e l i k é h o o b s a h u. Také podškrtuji. A jinde: »Nehledej u něho (Vrchlického) ustáleného, jednotného a určitého názoru na svět, dokonce v něm nehledej řešení nějakých problémů — pan Vrchlický o problémech ví, neboť zná literaturu světovou, ale neřeší jich.« To jest neřeší jich svým srdcem a mozkem — s v ý m ž i v o t e m.

Jsem u toho, kde jsem chtěl být. Je jasno, co Masaryk žádá na umělci. Já bych to vyznačil slovem o p r a v d o v o s t — o p r a v d o v o s t v tom uměleckém hledání pravdy, pravdy života. »Umění nikterak nemá účelu baviti, jak často se hlásá od lidí, kteří v umělci vidí jen prostředek svého vyražení,« řekl Masaryk již v knížce »O studiu děl básnických«.

Já pak z toho všeho bych pro nás, pro směr české literatury odvodil to, co jsem již jednou řekl: Vysoký ideál umělecký nemůže zbudovati a míti ten, kdo nemá i vysoký ideál o životě. Namlouváme-li si, že jsme literaturou obrozený a odchovaný národ, budeme toužit především po tom, aby spisovatel vnitřně stál nad naší zbědovaností a aby nás z ní

vybavoval, aby mezi námi pomáhal rozšiřovati a upevňovat říši pravdy a spravedlnosti, jak nám v odkaze svém na srdce vložil Palacký.

Jsme národ malý a malý národ má dvojnásobné úkoly, to víme již dávno. A proto tím víc spisovatel malého národa musí být opravdový v tom smyslu, jak to žádá Masaryk. »Opravdové obrození mravní!« Naši spisovatelé nesmějí být ethicky indiferentní, nesmějí být mravně laxní a nečistí. Neboť jaký spisovatel, taková kniha. Kniha je obrazem a odrazem života, nejvnitřnějšího života spisovatelova — o tom vždy se přesvědčujeme. Proto my národ malý nemůžeme přijímat toho, co kazí naši mravní povahu, co nás podlamuje.

Je to na prvém místě nečistota. »Nečistost,« praví Masaryk ve své kritice Vrchlického, »vtrhla do naší poesie již za Puchmajera, nečistost dusí naši poesii i dnes. Dusí ji nečistost zkažené, slabošské, falešné fantasie. Ustavičné mluvení o lásce je obcházením horké kaše. Přímé vystoupení dekadence tu falešnou hru, s láskou, doufám, odhalí.«

Odhalilo již potud, že máme na jedné straně tu mravní laxnost a ten indiferentism, jak to Masaryk konstatoval na Vrchlickém (máme to i v naší mladší poesii a próse!), a že na druhé straně máme co činit s dekadentní literaturou abnormálních, zatížených a perversních lidí. Věda lékařská není v tom na pochybách, ba ukazuje se nám vědecky, jak suggesci anormálnost zatížených spisovatelů se šíří, jak suggesci přechází na jiné spisovatele i na čtenáře.

Zlo na obou stranách. Prof. Masaryk již před léty na ně upozorňoval, na kult pohlavnosti v literatuře. Naznačil, jak katolicism svým celibátem a učením o manželství pohlavnost víc staví před oči i rozum než protestantism a pravoslaví, a jak literatura katolických národů a zejména literatura francouzská zná onen zvláštní stav duše, v němž nečistá fantasie a zcuchané nervy dělají z pohlavní perversity náboženský kult skeptického pověrce. Jeho článek o Zolovi je přímo namířen proti »literárnímu adamitství«, stejně i jeho článek »Saninism« v letošním ročníku »Naší Doby«.

Ale nejen nečistota je zlem, je zlem do jisté míry i přehnaný esteticism. Je to přirozeno. Tam, kde se všechna váha klade na vnějšek, trpí nitro. I v životě vnějškový, sebe uhlazenější člověk, tak zvaný člověk povrchní nemůže nám býti vůdcem. Tedy ani čistě vnějškový spisovatel nemůže nás povznášet, zušlechťovat a vést k vyšší pravdě. Jednostranný artism a formalism vede konec konců k literárnímu eklekticismu a diletantismu, a to nejen vnitřnímu ekleticismu a diletantismu, nýbrž i vnějšímu. Ocitáme se před zjevem esteticko-formalistního eklekticismu, neboť formy vlastně víc se napodobí než tvoří. Nová individuelní forma vzniká vlastně zase jen z nitra, silou individua a ducha — o tom nás poučuje silný výraz Macharův a po případě snad i drsná tvář Bezručova. »Není formy skutečně krásné bez krásného a velikého obsahu« — ta věta Masarykova má v sobě příliš mnoho pravdy. Pláštěm formalistního esteticismu mohou býti klamáni jen lidé povrchní.

Nezdůrazňoval bych toho tolik, ale je v našem literárním světě hodně toho ethického zmatku pod pláštěm formalistního esteticismu. Ten formalistní esteticism vede pak k esteticismu jakožto celkovému směru života.

Ale esteticism směrem českého života? Nechceme mít nějaké spojení s minulostí? Nejen s blízkou, ale i vzdálenou minulostí? Masaryk nám ukázal, jak naše národní obrození s minulostí souvisí. Máme tedy tradici v českém životě. Ale umění, literatura je jen odraz života — nuže, jaká zde tradice?

Zde nemůže být také pro nás jiného směru než toho, který je dán tím hlubším základem české povahy, usilující v nejlepších svých představitelích o vnitřní obrození a o nový život. Máme toho dnes doklad na Masarykovi i Macharovi. A vzpomeňme Björnsona, který právě umírá! Stal se Norsku tím, čím je, jen svým hlubokým ethickým jádrem, svou mravní zdravou rovnováhou, která konec konců drží a sílí i celé národy.

To asi bych si tedy odvodil z literárně-kritických studií Masarykových. Jejich hlubší podklad je v souhlase s hlubší českou povahou. A ukazuje-li nám Masaryk na Máchovi, Němcové, Nerudovi a Macharovi čtyři úhelné kameny novodobé české literární tradice, ukazuje nám i sám na sobě vzor nejkrásnějšího spojení opravdového spisovatele a učitele národa s opravdovým životem. *Jos. Laichter.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Nedávno měl sionistický směr Židovstva v Praze schůzi s přednáškou o sjezdu sionistickém, který se konal koncem prosince r. 1909 v Hamburku.

Není českého časopisu, který by zastupoval tyto sionistické snahy. Orgány českého Židovstva zastávají zásady assimilace, nereferují příznivě, ba ani nestranně o tomto druhém proudu. Ostatní pak české listy se spokojily se stručnými, nevýstižnými referáty.

Hnutí sionistické zasluhuje pozornosti nejen proto, že značná část Židovstva, mezi námi usedlého, není pro assimilaci s okolím, nýbrž spíše sympatisuje se sionistickými snahami národně a raçově individualistickými a partikularistickými, ale hlavně též proto jest s našeho hlediska pozoruhodné, že jest to hnutí více náboženské, kdežto tendence assimilační jest spíše vyhraněna politicky.

Sem tam jsme již učinili zmínku o sionismu, ale obšírněji jsme ještě nikdy o něm nereferovali ani ho neposuzovali. Poslední sjezd hamburský byl dosti výstižným obrazem celého světového hnutí. Referát o něm může zprostředkovati správný dojem i nám, mezi nimiž přece otázka židovská není vyčerpána směrem českožidovským.

Hamburský sionistický kongres byl devátý v řadě (před tím šestkrát v Basileji, jednou v Londýně, jednou v Haagu). Delegátů ze všech zemí bylo na 400, všech účastníků na tisíc. Předsedal Dr. Max Nordau z Paříže.

O principielních předpokladech sionistických snah vyslovil se kongres resolucí, jejíž smysl jest tento: »Samozřejmým předpokladem ve-

škeré naší práce jest ottomanská státní jednota, velmocenské postavení a vnitřní rozkvět této (turecké) monarchie, její ochrana, zdárný rozvoj veškerých jejích zařízení. Ottomanské zákony budou vůdčí linií pro všecko naše podnikání, a naše plány se budou budovati na svobodné turecké ústavě. V nynějším právním postavení, v zařízeních, základními státními zákony zaručených a pokrokově se vyvíjejících, spatřujeme záruky své osobní a národní bezpečnosti.«

Z této resoluce je patrno, že sionism sice vrcholí v myšlence návratu do Palestiny, v ni se vtěluje přirozeně židovská národní myšlenka, ale cílem není utvořiti neodvislý, od Turecka svobodný stát. Je to snad zredukování původních plánů, omezení ideálů, ale za to uskutečnitelný projekt. Palestina má zůstati tureckou provincií, v níž by byla uznána židovská národnost a Židům dána svoboda k vývoji v záležitostech všech, jmenovitě kulturních a hospodářských.

Toto stanovisko k tureckému státu je zajímavo svou konkretností, která ovšem může býti plodem buďto diplomacie nebo resignace. Neboť fakticky turecká vláda se chová k sionistickým snahám po stránce praktické naprosto odmítavě: zákonem zakázáno jest Židům usazovati se v Palestině, a velice ztíženo nabývati půdy. Podnětem k novým nadějím bylo prohlášení konstituce v Turecku. Před tím se omezovali na práce přípravné, teď doufají, že jsou blíže k cíli. Jest přirozeno, že státní převraty v Turecku byly podkladem téměř veškerého jednání.

Přípravné práce samy ovšem také mají praktický ráz, ano už také i praktické úspěchy. Jde především přirozeně o kapitál. O ten pečují Jewish Colonial Trust v Londýně a jeho odnož Anglo-Palestine Company s filiálkami v Jaffě, Jeruzalémě, Bayrutu. V Cařihradě působí Anglo-Levantine Banking Company. Národní fond na zákup pozemků v Palestině disponuje dvěma milliony marek a mimo to již má velké pozemky v zemi, staví budovu pro uměleckoprůmyslovou školu, která má zvelebiti zdravý a výnosný průmysl, jmenovitě výrobu koberců, techniku v Haifě. Na další budoucnost pamatuje spolek, který se stará o kulturu olivových stromů v Palestině, hlavních pramenů obživy v hospodářství, průmyslu a obchodu. O vzdělání pečuje úplné již gymnasium v Jaffě; pomýšlí se na zřízení hygienického ústavu v Jeruzalémě. Rozvoji velkoprůmyslu bude vždycky značně vaditi naprostý nedostatek železa a uhlí, ale za to minerální bohatství jiné slibuje býti náhradou. Nad to slouží celému hnutí ještě Palestine Land Development Company Limited (totiž společnost kolonisační a parcelační) a družstvo dělnických kolonií, obě se vzrůstajícím kapitálem.

Lze říci, že sionistické hnutí postupuje velice konkretně: není to plané horování o nedostupné vlasti, jak by snad si vedli členové jiných národů, nýbrž finanční, promyšlený a zabezpečený plán a obětavost cíle vědomá. Ačkoliv uskutečnění snah neleží v dohledu, pracuje se energicky; jakmile se ukáže volná dráha, bude vše připraveno k uskutečnění.

Hnutí se však nevyčerpává jenom finančními operacemi. Má na zřeteli též okamžité kulturní povznesení Židovstva, především tureckého, poněvadž to přirozeně bude jádrem a magnetem pro přistěhovalce. Vůdčí hlavy se starají o knihovny pro dospělé a o školy pro

mládež. Jsou již židovské školy po Turecku, a to i školy s vyučovací řečí hebrejskou (Talmud-Thora školy) a ústavy, zakládané »Allianci Israelite Universelle«, které prý zase příliš málo pozornosti věnují hebrejštině; oboje nepěstují dost tureckou řeč. Jde tedy o rozmnožení škol. Pro studenty vyšších škol se založí stipendia a opatří půjčky. V Palestině bude třeba zřizovati především střední a vyšší školy, aby se stala kulturním střediskem tureckého Židovstva. Vrcholem bude židovská universita v Jeruzalémě.

Hospodářsky a sociálně bude se výbor starati o lidové banky, spořitelny, konsumy. Hlavní zřetel bude obracen k tomu, aby byl vytvořen selský stav, neboť ten jako všude musí býti podkladem kulturního vývoje.

Jako u nás, tak i jinde nezabírají Sionisté veškeré Židovstvo. Tak zrovna officielní zastoupení hamburského Židovstva, synagoga, odepřela účast zásadně. Jako u nás Židé čeští, tak v Německu Židé němečtí jsou odpůrci sionismu. Stojí proti němu tito Židé, kteří pokládají za správné, národnostně splývat se svým okolím, rovněž i Židé mezinárodní, kosmopolitičtí, kteří neschvalují zdůrazňování raçy, drží se židovství jen jako náboženství, kdežto Sionistům náboženství, národnost a raça splývají. Vůdcovství v sionismu mají ovšem jednotlivci veliké intelligence, imposantního jmění a vynikajícího společenského postavení, ale massou přívrženectva jest namnoze proletariát.

* *
*

Zákon o církevní dani v Německu byl mnohým příčinou k rychlejšímu rozhodnutí v otázce poměru k církvi. U mnohých, kteří s církví souviseli jen formálně, u kterých důvody zásadní a mravní nedovedly vyvolati důsledky výstupu, rozhodly důvody finanční: nastalo hromadné vystupování z církve. Roku 1903 bylo výstupů z evangelické církve k bezkonfessijnosti asi 1600, kdežto r. 1908 již 14.648 (všech protestantů v Prusku se počítá skoro 19 millionů); z nich i absolutně největší počet, 9472, připadá na Berlín, po něm nejvíc, 2145, na provincii brandenburskou. Jinde nelze mluviti o nějakém hnutí zorganisovaném.

* *
*

Skoro desetiletý spor o majetek mezi církvemi »Spojenou svobodnou« a původní »Svobodnou« ve Skotsku byl skončen koncem r. 1909 prací komise, ustanovené k tomu cíli parlamentem.

U nás se tento proces mnoho nesledoval. Má však principielní význam. Roku 1900 »Svobodná církev skotská« na synodě usnesla se sloučiti se s církví »spojenou presbyterní«. Ale minorita protestovala, prohlásila se za pravou svobodnou církev a vysoudila si před panskou sněmovnou právo na veškeren majetek, kapitály, školy, kostely, fary, university. Ale vláda pokládala za nutno upraviti celou otázku zvláštním zákonem. Zřídila komisi, která rozhodla, že menšina tak nepatrná (27 duchovních proti skoro tisíci) by ani nemohla jmění tak veliké spravovati v původních intencích jako církev národní. Podle toho parlament r. 1905

schválil prozatímní rozdělení, většině aspoň přijatelné. Koncem r. 1909 komise definitivně skončila své práce v neprospěch většiny: skoro polovina jmění připadá neústupné minoritě.

Ve sporu nešlo jen o jmění, nýbrž též o otázky zásadního rázu. Proto se o něm zmiňujeme.

Důvodem, pro který panská sněmovna rozhodla ve prospěch menšiny, bylo to: menšina prý setrvala na základech původní svobodné církve, jest její pokračovatelkou a má býti proto též dědičkou jejího jmění. Většina prý tím, že se spojila s církví sice příbuznou, ale přece jinou, opustila své základy.

Tak rozhodli právníci. Církev sama o sobě rozhodla jinak, nebála se dotknout svých základů. Co to znamená? Církev je namnoze pružnější, pokroku a změně přístupnější než stát. Beztoho jest známo, že v konsistořích a církevních radách pravým živlem konservatismu a zdrojem zpátečnictví bývají spíše právníci než bohoslovci.

Zjev, ve Skotsku právě dokončený, je příznačný pro zásadní poměr církve a státu. Volá se po rozluce církve a státu. Jest jisto, že někde stranou udržující dosavadní poměr jest církev, ale po většině jest jí stát, který by nepustil církev ze svého objetí, i kdyby chtěla.

* *
*

Všemi novinami snad právem prošla a skutečně přímo zvěčnění zasluhuje zpráva, jakým duchem je neseno naše soudnictví až po c. k. kasační dvůr ve Vídni: 3. ledna potvrdil rozsudek dvou instancí, jímž byla k vězení, postem zostřenému, odsouzena židovská obchodnice v Krakově proto, že balila zboží do makulatury jesuitského časopisu »Posel srdce Ježíšova«, na kterém byl svatý obrázek. — Čím se může člověk provinit proti svaté církvi a dopustit urážky náboženství!

* *
*

V jiné souvislosti letmo jsme se zmínili minule o starokatolickém kongresu, který se konal jako osmý mezinárodní loni ve Vídni. Zabýval se některými zásadními a časovými otázkami, které mají všeobecnou důležitost. Jest tedy zajímavo všimnouti si ho.

Zastoupeno bylo Rakousko, Německo, Švýcarsko, Holandsko, Anglie a Rusko delegáty; hosty vyslala církev anglikánská, ruská orthodoxní a srbská. Církve samé se týkala jednání, shrnutá v resolucích: Římskokatoličtí kněží nesmějí býti přijímáni do služeb, leč když doplní svá studia a připraví se k duchovenskému úřadu. — Křesťanská církev nemá se míchati do politických třenic a světských sporů. — Křesťanství jakožto čistá nauka Ježíšova nezastará ani vzhledem k dnešnímu kulturnímu stavu, poněvadž nestojí v cestě pokroku a nebrojí proti vědě. — Starokatolická církev jest šťastné spojení autority a individuelní svobody ve věcech víry a svědomí. Tím jest povolána vyrovnávati konfessijní rozdíly a pracovati ku sblížení křesťanských církví. — Unie (mezi církvemi) může se uskutečniti jen tehdy, když se jednotlivé církve zhostí nároků, že mají samy jedině pravdu. Tyto nároky činily církve všecky; ale časem se jich všecky vzdaly neb aspoň je zmírnily, jen římská církev je vypě-

stovala a vyvrcholila ve Vaticanum. Unie musí připouštěti velikou rozmanitost osobních a národních zvláštností. Dojíti tohoto cíle není snadno, ale není nemožno. — Další these se vztahují na poměry specielně rakouské: Starokatolická církev přeje v o l n é š k o l e, ne pod dozorem některé konfesse, nýbrž státu. — V otázce reformy manželského práva připouští církev možnost rozluky. Je zajímavo, že cizí delegáti byli většinou proti tomuto požadavku, ale schválili stanovisko rakouských starokatolíků, uznávajíce jejich zvláštní poměry; viděti z toho, jaký dalekosáhlý vliv mají okolnosti i na otázky zásadního rázu. — Stejný zjev byl patrný při otázce o poměru církve a státu: Delegáti z Německa, Hollandska a Švýcar se vyslovovali proti názoru, že »svobodné, (od státu) neodvislé křesťanství může snáze dosíci svých náboženských a mravních cílů«, ale zástupcové starokatolíků z těch zemí, kde není náboženské rovnoprávnosti, přidali se k názoru rakouských, příznivému rozluce. Jest historicky jisto, že rozluku dobrovolně uskutečnily jen reformované, presbyterní a vůbec kalvínského typu církve. Všecky ostatní musí k tomu býti donuceny tísní nesvobody.

* *
*

U p r á z d n ě n ý s t o l e c b i s k u p s k ý v L i t o m ě ř i c í c h činí starosti též národnostní a politické. V Čechách je to podle okolností přímo nutné, ač samo sebou v podstatě zjev nepřirozený a nezdravý. Zas doklad o politické podstatě dnešního katolicismu. Ve zdravých poměrech církevních musila by rozhodovat jedině způsobilost duchovenská. Ve zdravých poměrech mimocírkevních by se rozumělo samo sebou, že budoucí biskup bude mocen jazyka obou složek ve své diecési. V nezdravých poměrech církevních i mimocírkevních prohlašují Němci biskupství za svou državu, a spokojili by se třeba s člověkem k vlastnímu úřadu nevhodným, jen když bude Němec, a česká část diecése píše petice do Prahy, do Vídně a do Říma, skromně: aby biskup aspoň uměl česky. Mladoboleslavští v okresním výboru odůvodňují svou petici péčí až dojemnou o víru a církev, ohrožovanou socialismem. Takové petice, a zvláště takto odůvodňované, by se neměly posílat, leč až bude jasno, rozhodnuto a zabezpečeno, co by se stalo, to jest, co by petenti dělali, když nebude vyhověno. Ostatně takové petice jsou velice nevinná věc: pražský kardinál do toho nemá co mluvit, poněvadž není Litoměřicům nadřízen; ministr-president nebo ministr kultu sice do obsazování zasahovat mohou, ale proti Němcům nezasáhnou; papež pak přirozeně petici číst nebude. Nezbývalo by než svépomoc diecesanů. Ale na to jsme ještě nevyspěli karakterností.

Divné jest, jak lehko se nechalo české kněžstvo v diecési zakřiknout a ztichlo ve svém vlastenectví: chystalo projevy pro jazykovou kvalifikaci budoucího biskupa, ale na pouhý pokyn umlklo. Také příznačný rozdíl od Němců. +

4. února 1910.

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Lueger.

(Immunisováno přečtením ve schůzi říšské rady dne 15. dubna 1910.)

Zemřel dr. Lueger. Nemluvíme o purkmistru města Vídně, ne o chefu klerikálních stran rakouských, o poslanci — ta místa všechna budou opět a brzy obsazena. Zemřel prostě Lueger. To byl pojem, to byl systém, který od patnácti let téměř ovládal tuto říši, který přímo nebo nepřímo rozhodoval všude a ve všem, na který se bral všude a ve všem ohled. Od Metternicha v Rakousku podobné osobnosti nebylo, a je snad příznačné pro tento stát a zejména příznačné pro naši dobu, že to byl zase klerikál, co seděl spolu u kormidla této říše. A co horšího: že vládl s sebou, ač seděl na místě pro osudy tohoto státu nezodpovědném, že zasahoval do všeho tajuplně, tajně, zadními vchody, a že se k němu ve všem všudy zadními vchody chodilo. Kdo zná a poznal rozsah jeho vlivu a moci, tomu se často muselo zdát, že jsme se vrátili do let čtyřicátých a padesátých, kdy ve Vídni podobní všemocní rozhodčí seděli stejně na místech zdánlivě podřízenějších, brzy to byl policejní ministr, jindy adjutant císaře, jindy zas dokonce ta neb ona dáma u dvora. Nebylo v posledních letech, co se »pán Vídně« dostal k moci, větší akce, důležitějšího podniku politického, aby dr. Lueger nebyl zasáhl. Od pádu hraběte Badeniho stal se všemocným.

Za to, že se tak zvaným pokrokovým Němcům v boji proti Badenimu povolilo, byli úplně vyhozeni ze sedla, a za vůdce rakouských Němců s nejvyššího místa uznán dr. Lueger. Zemřelý právě purkmistr vídeňský moc svou znal a využil jí ve prospěch své strany, ve prospěch svého směru způsobem dosud nevídaně bezohledným, jakož naprostá bezohlednost byla nejvýznačnější vlastností jeho osobnosti soukromé a politické. Proto nemá ani dnes nároku na ohledy, když po ukrutném boji se smrtí odešel. Ani tolik, co žádá otřepaná věta: de mortuis nil nisi bene.

Tou bezohledností, až do krajností prováděnou, dr. Lueger domohl se vlivu a moci ve Vídni a v Rakousku, tou železnou bezohledností vládl. Prohnilé trosky všemocné liberální strany, ty

spráchnivělé zbytky mohutných někdy bašt, dr. Lueger v letech osmdesátých nemilosrdně rozdupal. On poznal, že německý liberalism je hotov, on dovedl využitkovati situace, která pro liberální stranu nastala po finanční katastrofě v r. 1873. Jen že nevěděl v prvním okamžiku, jak nejjistěji, jak nejbezpečněji by se vlády domohl. Měl vždy znamenité porozumění pro to, co se chce nahoře i dole. Viděl, že dvůr se chce sprostiti nepříjemné spoluvlády zbujnělé kliky vídeňských liberálů, ale nevěděl z počátku, jak nejlépe využíti vhodné té chvíle. Jen to věděl, že široké massy vídeňské jsou bez vedení, že jsou lhostejny k politice několika lidí, spojené kliky šlechtické, měšťanské a bursovní. Sám, jako všichni ostatní, liberál, nepomýšlel na kariéru klerikální a začal s demokracií. Slušnější elementy ve Vídni chtěly tenkrát stvořiti stranu demokratickou, pokrokovou, proti zkrachovaným veličinám liberálním, na nichž lpěla spoluvina na hospodářské katastrofě státu, průmyslu a obchodu a podezření, že politiky využily ve svůj vlastní hmotný prospěch. Ale — demokracie jako zbraň a nástroj proti liberalismu se neosvědčila ve Vídni: ani nahoře ani dole. Rozhodující kruhy si ovšem přály odstranění a zdolání liberalismu, ale demokracie zdála se jim nebezpečnou náhradou. A také v masách se toto heslo neosvědčilo. Vídeňák je příliš oslněn leskem dvora a šlechty, než aby připustil, že něco tento lesk může přezářiti.

Lueger bedlivě naslouchal v lidu, kterým zázračným prutem by mohl působit nejlépe, nejjistěji a — nejrychleji. Nezkrotitelná ješitnost a ctižádost bičována horečnou netrpělivostí. Tehdy z Německa dovezeno heslo antisemitismu, ba rozvezeno do všech krajů evropských. Protižidovské hnutí, Bismarckem nepřímo podporované, ujalo se rychle na Rusi, v Uhrách i v Rumunsku, poněvadž domácí propagátoři dovedli užiti lokálních, hlavně sociálních poměrů. Ty sociální poměry byly dost příznivy i ve Vídni. V čele »nevídaného rozmachu« hospodářského před r. 1873 v Rakousku stáli židé, v čele liberální strany, najmě ve Vídni, stáli židé. Následky »krachu« cítil maloživnostník mnohem déle než bezprostředně stižené kruhy bursovní a finanční a proklínal původce tohoto hospodářského poklesnutí vstávaje a lehaje. Antisemitismu chopili se radikální Němci, Jiří rytíř Schoenerer v souvislosti se svou velkoněmeckou agitací. Lueger rychle se rozhodl. To bylo ono zázračné heslo, které přímo odposlechl širokým vrstvám, jehož se zmocnil a celým svým temperamentem zas do lidu vnášel, celou svou přímo úchvatnou bytostí, přizpůsobenou ve všem až do detailu vídeňskému člověku. A heslo to neznělo nepříjemně i nahoře.

Tenkrát ukázal Lueger, co znamená nejnižší demagogie, bezohledná vypočítavost na nejnižší pudy lidstva. Nebylo nikdy pustší agitace, než ta, kterou zahájil Lueger proti židům a liberálům s nimi spojeným. Celou svou existenci, celé své já vložil do této nezřízené agitace a vítězil s lehkostí člověka, který nepřichází k massám lidu, aby mu pověděl něco cizího, neznámého, nýbrž aby to, co v tom lidu jen dřímá, probudil, rozdráždil a rozpoutal. K vůli bosenské okupaci zkalil se tenkrát poměr mezi dvorem a Němci úplně, padlo slovo o fakciosní oposici, a hrabě Taaffe dostal příkaz, aby učinil vládě liberalismu konec za každou cenu. Antisemitism v Německu zatím opět zmizel, Schoenerer s Luegrem, s nímž dosud bojoval společně proti liberálům, se rozešel, obarviv ten svůj antisemitism protirakousky, velkoněmecky a protiklerikálně, ale Lueger rozbil stany rakouského antisemitismu ve všech okresích vídeňských a vítězně vlekl za sebou statisíce malých lidí vídeňských bez rozdílu, tedy i českých. Těm namlouval, že boj proti n ě m e c k é m u liberalismu znamená i pro český živel lepší budoucnost.

Hrabě Taaffe viděl, že jen pomocí Luegrovou dovede porazit liberály, jak mu bylo uloženo, a bez ostychu Luegra podporoval. Lueger v boji proti Spojené levici šel se »železným kruhem« pravice, kde beztak našel spojence v alpských klerikálech. Brzo našel ve Vídni stejné a příbuzné duchy, dobré agitátory, lidi, kteří instinktivně poznali, že je vhodná chvíle dostati se nahoru. Je příznačno pro smýšlení na rozhodujících místech, že se k Luegrovi připojili záhy lidé ve skvělém postavení sociálním, jako princ Alois Liechtenstein a celá řada dobře si stojících advokátů, jako dr. Pattai a j. Všichni ti jeho kolegové pracovali stejnými zbraněmi, štvali a harangovali. Hrabě Taaffe si spokojeně mnul ruce, na radnici antisemité dobývali místa za místem, při volbách do říšské rady četné okresy vídeňské volily Luegra a jeho družinu.

»Duchů, jež jsem volal, nemohu se zbýti!« Po málo letech přerůstal Lueger přes hlavy těm, kteří ho poslali do boje proti liberálům. Lueger už měl za sebou skoro celou Vídeň a nevyrovnatelná jeho moc agitační získala mu massy nejen politicky, nýbrž i osobně. Byl krásný muž, mluvil bezvadně vídeňským žargonem, pracoval znamenitě tím lehkomyslným, nikoho nešetřícím vtipem, chodil za lidmi do hospod a hospůdek, ke křtinám, na svatby, zlaté a stříbrné, na pohřby, zkrátka: Lueger zde, Lueger tam, Lueger všude! Nejvážnější záležitosti po vídeňském způsobu odbyl vtipem, který se stal okřídleným. Nezapomínal na ženské, zakládal politické spolky pro ně, od rána byl

v agitaci, v parlamentě, v obecní radě. Při tom nezapomínal na disciplinu, dbal jí, žádal ji na svých lidech, bezohledně, železně. Láska širokých vrstev stávala se nepříjemnou tam, kde s ní nejvíce počítají... Začalo se na Luegra žárliti, když se do vleku jeho dalo nižší úřednictvo, nižší klerus. Lueger i to pozoroval a nezapomněl i pohroziti tam. Jeho řeč po smrti korunního prince Rudolfa zůstane po té stránce památnou. Muselo se proti Luegrovi zakročit, kardinál hrabě Schönborn vyslán do Říma, aby odtamtud dostal klerus pokyn, aby opět od Luegra odpadl. Kardinál Rampola však byl z Vídně informován lépe: jeho informátoři věděli už, co v Luegrovi vězí. Kardinál Schönborn vrátil se s nepořízenou.

Dr. Lueger rostl, až byl 1895 zvolen za purkmistra. Zatím hrabě Taaffe odstoupil, za ním i Windischgrätz a hrabě Badeni měl uloženo, aby Němce přiměl k opuštění opoziční politiky. To předpokládalo, že pomůže liberálům proti křesťanským sociálům, Plenerovi proti Luegrovi. Hrabě Badeni do Vídně přišel slep, neviděl, oč tu jde, ani na pravo, ani na levo. Věděl jen, že uspokojiti a upokojiti musí vídeňskou ulici, která za vlády Windischgrätze počala bouřlivě volati po rozšíření volebního práva, a věděl, že má utvořiti majoritu německo-polsko-českou v parlamentě. Zřízením páte kurie jakž takž splnil úlohu první. Když přistupoval k řešení druhé, hleděl si získati obě strany. Nám propustil hraběte Thuna a dal jazyková nařízení, Němci si přáli a radili mu, aby nepotvrzoval volbu dra Luegra za purkmistra města Vídně. Badeni slepě uposlechl, poněvadž neznal tehdejší sílu Luegrovu a jeho strany a neviděl, že Řím, který před nedávnem odmítl pomoc proti křesťanským sociálům, počíná pro ně v ústraní pracovati. Tenkrát už bylo známo, že některé arcikněžny, najmě choť arcivévody Karla Ludvíka, Marie Terezie, patří mezi patrony dra Luegra a jeho strany. Když pak nastal boj proti jazykovým nařízením, vymstil se Lueger hraběti Badenimu za dvoje nepotvrzení, ačkoliv zatím už purkmistrem se stal, když se vlivem dam u dvora obrátilo smýšlení v jeho prospěch. Dr. Lueger spojil se se svým úhlavním nepřítelem, s německými liberály proti hraběti Badenimu a jemu se hlavně podařilo přivésti dobromyslného Poláka k pádu. Hrabě Badeni znal jen neobratné intriky polské, druh vídeňský byl mu cizím. Honosil se v sobotu odpoledne ve výkonném výboru pravice důvěrou mocnářovou a nevěděl, že v tutéž hodinu přímo ve Wallsee, u dcery mocnářovy bylo proti němu rozhodnuto. V neděli dopoledne, když Němci vyburcovali na ulici kde koho, dr. Lueger z parlamentní rampy oznamoval vídeňskému lidu, že hrabě Badeni je propuštěn. Jemu bylo

tenkrát uloženo, aby uchlácholil vídeňskou ulici, a tenkrát už bylo patrno, že v rozhodujících kruzích obrat pro Luegra je úplný, že se moc a vliv jeho uznává, že se s ním počítá. Obrat ten dr. Lueger brzy zodpověděl: od onoho okamžiku vždy víc a více a vždy zjevněji stává se z antisemity klerikál, z demagoga politik, vůdce černožlutého rakušanství. Politika dvoru spojeného s církví byla politika Luegrova. Jemu odporovati na dále stalo se nemožným. Lueger byl dost chytrým, aby směr, který v politice vnitrorakouské byl zahájen, kryl alespoň v osobách. Klerikálně-absolutistická politika musela být prováděna zdánlivými liberály. Dr. Koerber nebyl klerikálem, byl německým byrokratem, ale Luegrovi v ničem nesměl odporovati. Vydal mu radnici na milost a nemilost, a pak i zemský sněm. Volební řády pro oba tyto sbory, jak je dr. Gessmann vypracoval, musel dr. Koerber schváliti. Rozdrobená levice, tak zv. svobodomyslná, vždy zjevněji vzdávala se boje proti němu, spokojujíc se alespoň německým představitelů nového směru.

Konečně došlo k volební reformě, k dalšímu rozmachu a vítězství strany dra Luegra a tím i k jeho absolutní skoro moci. Utvořil Reichspartei, spojiv původní svou stranu se zbytky alpských klerikálů, s Ebenhochem. Teď už nepotřeboval zakrývati své plány a mohl vystupovati zjevně: jeho přátelé Ebenhoch, Gessmann a pak i Bienerth a Weisskirchner stali se ministry, rozhodujícími ve vnitřní politice. Odpůrců na stranách německých už skoro neměl. Aby jim sám ulehčil jisté spojenectví, akcentoval vždy víc a víc své německé, až konečně závodil s německými radikály ve štvavém a rvavém německé pana Wolfa a Ira. Měl jen spojence: u dvora, v armádě, v byrokracii, i plutokracie židovská už se vzdala odporu. Za jeho smrtelného boje v synagoze vídeňské konaly se za něho modlitby. A každý věděl, proč odložil proti němu zbraň: za ním stál mocný vliv a vůle následníka trůnu... Politika Luegrova byla politikou jeho.

Na výši své slávy a moci zemřel. Co se za jeho nemoci a po jeho smrti s pohřbem ve Vídni dělo, přesahuje vše známé a prožité o celý Mont-Blanc. O jeho stavu uveřejňovány na rozích vídeňských bulletiny, v novinách články a zprávy bez konce, radnici obklíčovaly stráže, aby zabraňovaly hluku a jízdě, ve školách děti modlily se za jeho uzdravení, císař a ministři odročovali už oznámené hostiny a slavnosti. Když zemřel, mrtvola vystavena na radnici, a nebylo dost strážníků ve Vídni, aby udržovali klid a pořádek při návalu lidstva, valícího se do radnice, aby naposled ještě uviděli zsinalou tvář »krásného« kdysi Karla! K pohřbu vyslána jako špalír celá posádka

vídeňská, aby se s ním jaksi smířila, poněvadž kdysi, v první době jeho agitací, vojsko muselo hájiti palác Rothschildův proti rozzuřeným davům antisemitským. Tehdy, to bylo ještě před érou nejkrajnějšího rakušáctví Luegrova, nazval purkmistr rakouské vojsko v parlamentě »armádou Rothschildovou«! Do štěpánského kostela dostavil se císař se všemi arcivévody a princeznami... Dr. Lueger byl 14. března pohřben slavnostněji, než kterýkoliv mocnář.

* *
*

Nedalo by se vlastně ničeho namítati proti tomu, že vůdce velké strany, bezpodmínečný velitel obrovské armády, dospěl k moci a vlivu. Možno toho litovati, že to byl právě ten směr — ale diviti se tomu nelze. Lueger dokázal, že měl kdysi pravdu, když řekl, že budou zvoleny do parlamentu kůly, když on je navrhne. U vídeňského lidu ten vliv měl, a kdo zná, jakou cenu ve vnitřní politice má vídeňský lid a jeho klid, klid vídeňské ulice, ten pochopí, že vládce této ulice je mocným pánem.

Ale že se domohl této moci zrovna dr. Karel Lueger, to je pro tu ulici, pro to město a pro tento stát přímo příznačné. Neboť dr. Lueger neměl mimo čistě zevnější své vlastnosti ani jednu, která by vysvětlila jeho vzestup. Dr. Lueger byl zcela obyčejným podprostředním advokátem, bez lepšího vzdělání, člověkem, který od svého posledního rigorosa nevzal do ruky knížku; neznal umění, neznal vědu. Ba, co více: Luegrova frivolnost vedla jej k tomu, že vědou a uměním pohrdal, že koketoval s tímto pohrdáním při každé příležitosti, a že on, jako akademicky diplomovaný člověk, se neostýchal stavěti se v čelo těch, kteří jsou odhodláni vésti boj proti vědě a umění lepšímu. On odbýval vše vyšší vědění vtipem, laciným, bezduchým, vypočítaným na jásot a souhlas analfabetů a hokynářů, a on nestyděl se takových vtipů užívat ani tenkrát, když se oficiálně nalézal ve společnosti lidí vědy a umění. Sešel-li se ve Vídni jakýkoliv vážnější kongres, zahájil jej dr. Lueger jako starosta města pravidelně řečí, která svým frivolním, vysmívavým vtipem musela uraziti každého. Tomu říkal »Gemütlichkeit«, zatím nebylo to povídání než chutí dokázat těm »knihomolům«, že on si může dovolit pohrdati i vědou, že on mohl se domoci svého postavení bez vědy, bez učení a bez umění! I ze svých vtipů vážnou akci si troufal udělati, akci proti volnému učení a myšlení. Jeho řeč při zahájení katolického sjezdu 1907 zavdala podnět k návrhu prof. Masaryka na ochranu a obranu university a jejích svobod. Už nebylo možno nechat troufalosti

Luegrovy a jeho gardy bez odpovědi a bez výzvy ke všem lepším lidem, aby se ze své lhostejnosti probudili.

Těch lepších citů Lueger neznal, nechtěl jich znáti, věděl, že jich nepotřebuje, ani pro sebe, ani pro svou stranu, ani pro svou politiku. Ani na smrtelné posteli se té své »Gemütlichkeit« nevzdal, ani v nejposlednějším boji svém nezapomněl dělati vtipy na university a vědu. On znal svůj národ, své Vídeňáky, jen na ně chtěl působit a působil. A to právě je tím zahanbujícím úkazem pro naši situaci, že v rozhodné a rozhodující residenci říše vládnouti může a mohl směr, jehož tvůrcem a typickým představitelem byl dr. Karel Lueger, a že se směr i Lueger domohli tak dominujícího postavení v celé říši a její politice.

Proti zbraním ethiky a vzdělání byl Lueger nezranitelným stejným smýšlením své strany a svého okolí: že byl však i mravně nezranitelným, bylo zásluhou jeho vlastní a nemalou součástí jeho síly a postavení. Lueger byl muž čistých rukou, rukou energických, násilnických, ale — čistých. Stál v čele správy milionového města, velkých podniků komunálních, jichž rozpočty a potřeby se rovnají rozpočtům slušných států, jdou do milionů korun — ale dr. Lueger odchází bez jmění. Město Vídeň děkuje mu nebývalý rozkvět, jistě z části dobou a okolnostmi připravovaný, Lueger se vzornou láskou staral se o Vídeň a její potřeby, utrácel velké jmění na povznesení velkoměstského rázu hlavního města, stavěl, tvořil, rozšiřoval kde mohl, nechal při tom bohatnouti své lidi, stranníky a přátele, sám zůstal prostým, skromným člověkem, skoro chudým. Jen ješitnost svou kojil a uspokojoval, jiné chtíče neznal. To odzbrojovalo, to působilo a hlavně ve Vídni...

Dr. Lueger odchází ze svého místa, když byl svou činností zasadil státu hluboké rány, z nichž dlouhá leta ještě bude krvácet. A kdo ví, stačí-li desítiletí, aby napravila to, co on spáchal, poněvadž, jak se namnoze ukazuje, byl jen připravovatelem věcí příštích a horších. Už dnes vrhl Rakousko zpět skoro až ke konkordátu. Vůle hraběte Taaffa se splnila do poslední tečky: tak důkladně dr. Lueger zničil německý liberalism, že zničil s sebou i nejlepší práci tohoto směru: zrušení smluv církevních. Jen schází je znovu napsat a vyhlásit. Duch a směr jejich je v platnosti a pracuje.

Co tu o dru Luegrovi bylo řečeno, stačilo by věru, aby odůvodnilo docela odpor českého národa k němu, jeho straně a jeho směru. Poslání českého národa těmto směrům se příčí naprosto. Dr. Lueger šel směrem k Římu, my musíme se Římu všude vyhýbat. A přec byla doba — a někteří politikové čeští ještě dnes rádi si na ni vzpomínají

— kdy česká politika byla Luegrovi hodně blízka, ba doba, kdy čeští lidé ve Vídni patřili k jeho nejnadšenějším nohsledům. To bylo v době, kdy hr. Lueger těchto českých lidí pro své cíle osobní i politické ještě potřeboval. Ve své bezohlednosti je odkopl, jakmile jich více nepotřeboval a jakmile se ze stejných důvodů přikloniti musel k německému štváčství. Snad naši politiku historie dra Luegra uzdraví, snad se u nás dojde definitivně k přesvědčení, že od té strany nesmíme čekati ničeho, praničeho.

14. března 1910. *Č.*

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Řeč na kongressu míru ve Stockholmě[1]

kterou měl prosloviti L. N. Tolstoj.

Milovaní bratří! Sešli jsme se tu proto, abychom bojovali proti válce. Proti válce, totiž proti tomu, čemu všichni národové světa, miliony a miliony lidí odevzdávají do nekontrolované moci několika lidí, mnohdy jediného člověka nejen miliony rublů, dollarů, franků, jenů, tvořících značnou část práce jejich, nýbrž i samy sebe, svoje životy. A nyní my, hlouček lidí shromážděných z různých končin světa, lidí soukromých, bez jakýchkoli privilegií, bez všeliké moci nad někým, chceme bojovati — a jestliže chceme bojovati, doufáme též přemoci tuto ohromnou sílu, nikoliv snad jen jedné vlády, nýbrž všech vlád, které mají ve své moci miliardy peněz a miliardy vojska a dobře vědí, že výjimečné postavení, v němž jsou, totiž ti lidé, kteří tvoří vlády, zakládá se jedině na vojsku — na vojsku, které má smysl jen tehdy, když existuje válka, táž válka, s níž chceme bojovati a kterou míníme odkliditi.

Zápas při silách tak nerovných zdá se nutně šílenstvím. Vnikneme-li však do významu prostředků boje, které jsou v rukou těch, s nimiž chceme bojovati, i těch, kteří jsou v rukou našich, nebudeme se diviti, že odhodláme se k boji, nýbrž naopak, že vůbec existuje to, proti čemu míníme bojovati. V jejich rukou jsou miliardy peněz, miliony poslušných vojáků, v našich jest jen jeden prostředek, za to však nejmocnější na světě — pravda.

A proto, nechť zdají se naše síly sebe nicotnějšími proti silám našich protivníků, vítězství naše je právě tak nepochybné, jako jest nepochybné vítězství světla vycházejícího slunce nad temnotou noci.

Vítězství naše jest nepochybné, avšak jen s jednou podmínkou, že, hlásajíce pravdu, budeme ji hlásati celou, bez jakýchkoli okolků, ústupků a beze všeho zmírňování. Pravda tato je však tak jednoduchá, tak jasná, tak samozřejmá, tak závazná, nejen pro křesťana, nýbrž pro každého rozumného člověka, že je třeba jen vyříknouti ji celou, v plném významu jejím, aby lidé nemohli již konati, co se jí příčí.

Pravda tato v plném významu svém záleží v tom, co před tisíci léty bylo řečeno v zákonu, který uznáváme za boží, jedním slovem:

[1] Interpellováno prof. T. G. Masarykem a soudruhy v sezení říšské rady dne 1. března 1910.

nezabiješ; pravda tato záleží v tom, že člověk nemůže a nesmí za žádných okolností a za nijakou záminkou usmrtiti člověka.

Pravda tato je tak samozřejmá, tak všeobecně uznaná, tak závažná, že třeba ji jen jasně a určitě postaviti před lidmi, aby zlo, kterému říkají válka, stalo se úplně nemožným.

A proto mám za to, jestliže my, kteří jsme se tu na světovém sjezdu sešli, místo co bychom jasně a určitě vyřkli tuto pravdu, budeme se obraceti k vládám a navrhovati jim všelijaké prostředky, jak zmenšiti zlo nebo způsobiti, aby války vznikaly stále řidčeji a řidčeji; — že budeme podobni lidem, kteří majíce v rukou klíč ode dveří, vrhali by se na stěny, o nichž vědí, že nemohou býti jejich námahou zbořeny. Před námi stojí miliony lidí ozbrojených, stále víc a více vyzbrojených, které připravují na zabíjení vydatnější a vydatnější. Víme, že všechny tyto miliony lidí nepociťují v sobě touhy usmrcovati sobě podobné, ba většinou ani pohnutky neznají, pro kterou nutí je páchati tyto skutky jim odporné, těžko nesou svou ujařmenost a nesvobodu, víme, že zabíjení, páchané občas těmito lidmi, děje se na rozkaz vlád; víme, že existence vlád podmíněna jest vojskem. A my, lidé, domáhající se odklizení války, nenacházíme nic účelnějšího, než navrhovati — komu navrhovati? — vládám, které existují jedině pomocí vojska, tedy pomocí válek — takové mírové idee, které odklidily by válku, totiž navrhujeme vládám, aby se samy zničily.

Vlády budou ochotně poslouchati všechny řeči takové vědouce, že podobné úvahy nejen neodklidí válek, ani nepodkopají moci jejich, nýbrž ještě více zahalí před lidmi, co jim třeba zahalovati, aby mohla trvati vojska, války i oni sami, kdož velí těmto vojskům.

»Ale vždyť je to anarchismus: bez vlád a bez států nikdy nežili lidé. A proto jsou vlády a státy, i vojenská moc, která je chrání, nevyhnutelnými podmínkami života národů.« praví mi.

Nehledíme-li na to, zda jest možný či není možný život národů křesťanských, ba vůbec všech národů bez vojska a válek, ochraňujících vlády a státy, připustíme-li, že lidé k vůli svému vlastnímu blahu nevyhnutelně musejí se otrocky podrobovati institucím lidí, které neznají a nazývají vládami; dejme tomu, že nevyhnutelně musejí odevzdati těmto institucím výtěžky práce své, nevyhnutelně musejí konati všechny požadavky této instituce, i zabíjeti své bližní, dejme tomu, že je všecko tak — přece zůstává nerozluštitelná v našem světě obtíž. Obtíž jest ta, že nemožno přivésti v soulad křesťanskou víru, kterou se zvláštním důrazem vyznávají všichni, kdož tvoří vládu, a armády, skládající se z křesťanů a chystající se zabíjeti. Nechť jest

nauka křesťanská sebe více překroucena, nechť jsou sebe více zamlčovány podstatné zásady její, základním smyslem této nauky jest přec jen láska k Bohu a bližnímu. K Bohu, totiž k nejvyšší dokonalosti mravní, a k bližnímu, totiž ku všem lidem bez rozdílu. A proto zdálo by se, že nutno přiznávati jedno ze dvou: buď křesťanství s láskou k Bohu a bližnímu, nebo stát s vojsky a válkami.

Dost možná, že křesťanství se vyžilo, a že moderní lidé, mají-li voliti jedno z obou: křesťanství a lásku nebo stát a zabíjení, shledávají, že trvání státu a zabíjení je důležitější než křesťanství, že tedy nutno zapomenouti na křesťanství a přidržovati se jen toho, co je důležitější pro lidi: státu a zabíjení.

Všecko to jest možné — aspoň mohou lidé mysliti a cítiti tak. V tom případě však musí též mluviti tak. Nutno říkati, že lidé musejí za našich časů přestat věřiti tomu, co hlásá veškera moudrost všeho lidstva, co hlásá zákon Boží, vyznávaný jimi, musejí přestat věřiti tomu, co vryto jest nesmazatelnými stopami v srdce každého člověka, a musejí věřiti jen to, co jim budou přikazovati, i všelijací lidé, třebas i zabíjeti, — lidé, kteří nahodile nebo dědičně přišli ke svému postavení, císaři, králové, anebo presidenti, poslanci říšských rad a sněmů, zvolení všelijakými intrikami. Tak nutno též mluviti.

Říkati to je však nemožno. Nejen toto jest nemožno říkati, nelze říkati ani jedno, ani druhé. Řekneme-li, že křesťanství zakazuje zabíjeti — nebude vojska, nebude vlád. Řekneme-li, že my, vláda, uznáváme zákonným vraždit a zavrhujeme křesťanství, — nikdo nebude se chtíti podrobit takové vládě, která zakládá svou moc na vraždění. Ba mimo to ještě, je-li dovoleno vraždit ve válce, tím spíše musí býti dovoleno národu, který dobývá si práva svého revolucí. A proto vlády, nemohouce říci ani toho, ani onoho, starají se jen o jedno, o to, aby utajily před svými poddanými nutnost řešiti tuto otázku.

A proto musíme v boji proti válce my, kteří jsme se tu sešli, chceme-li skutečně dosáhnouti svého cíle, domáhati se jen jedné věci: abychom postavili tuto otázku v plné určitosti a jasnosti jak před lidi, kteří tvoří vládu, tak i před zástupy lidu, které tvoří vojsko. Abychom to však vykonali, musíme otevřeně a jasně nejen opakovati tu pravdu, kterou poznají a nemohou nepoznati všichni lidé, pravdu, že člověk nesmí usmrtiti člověka, ale musíme také vysvětliti, že nijaké úvahy nemohou osvoboditi lidí křesťanského světa od závažnosti této pravdy.

A proto navrhoval bych našemu shromáždění, abychom sestavili a uveřejnili také provolání k lidem národů všech, a zvláště křesťan-

ských, kde bychom jasně a určitě vyslovili, co sice všichni vědí, avšak nikdo nebo téměř nikdo neříká, že totiž válka není, jak to nyní většina lidí hlásá, nějaký zvláštní skutek chvályhodný, nýbrž jako každá vražda, děj ohavný a zločinný, jak pro ty, kteří si dobrovolně volí stav vojenský, tak pro ty, kdož ze strachu před trestem nebo ze zištných snah se mu věnují.

Pro osoby, které svobodně volí si stav vojenský, navrhoval bych jasně a určitě vysloviti v tomto provolání, že přese všechnu pompu, přes lesk a všeobecná schvalování, jimiž obklopena jest tato činnost, je to činnost zločinná a hanebná, a to tím zločinnější a hanebnější, čím vyšší je postavení, které člověk při vojsku zaujímá. Právě tak navrhoval bych poukázati jasně a určitě těm z lidu, jež povolávají k vojenské službě hrozbami nebo úplatky, na hrubý omyl, kterého se dopouštějí proti víře své, proti mravnosti, proti zdravému rozumu, když svolují vstoupiti do armády: proti víře tím, že vstupujíce do řad vrahů, porušují zákon Boží, který uznávají, proti mravnosti tím, že ze strachu před trestem úřadů nebo ze zištných důvodů svolují konati to, co v duši své pokládají za nedobré; a proti zdravému rozumu tím, že vstupujíce do armády v případě války páchají sami tytéž špatnosti, ne-li horší, než které jim hrozí za odepření; hlavně však jednají proti zdravému rozumu již proto, že vstupují do stavu, který je zbavuje svobody a nutí býti vojákem.

O těchto i o druhých navrhoval bych jasně vyjádřit v tom vyzvání tu myšlenku, že pro lidi opravdu osvícené a proto svobodné od pověry vojenského slávomamu (a jejich počet roste den ode dne), vojenské zaměstnání a povolání, přes všeliké pokusy zatajit jeho pravý význam, je právě tak, ba mnohem více hanebné, než zaměstnání kata, poněvadž kat hotov je vraždit jen ty lidi, kteří považováni jsou za škodlivé a zločinné, ale voják zavazuje se vraždit všecky ty lidi, které mu rozkážou zavraždit, třeba by to byli lidé jemu nejpříbuznější a nejlepší.

Lidstvo vůbec a naše křesťanské lidstvo zvláště dospělo takového ostrého rozporu mezi mravními požadavky svými a stávajícím řádem společenským, že nevyhnutelně musí býti změněno ne to, co nemůže býti změněno: mravní požadavky společnosti, nýbrž to, co ovšem může býti změněno: společenský řád.

Změna tato, způsobená vnitřním rozporem a projevující se zvláště ostře v přípravách na zabíjení, stává se rok od roku, den ze dne stále nutnější, stále naléhavější. Napětí, žádající této změny, dosáhlo za naší doby takového stupně, že jako někdy k přechodu tekutého tělesa

v pevné dostačuje malý náraz, právě tak k přechodu z tohoto krutého a nerozumného života lidí naší doby, s jich separováním, zbrojením a vojsky, k životu rozumnému, odpovídajícímu požadavkům uvědomění moderního lidstva, snad je třeba jen nevelkého úsilí, snad jediného slova. Každé úsilí takové, každé slovo takové může býti tím nárazem v přechlazené kapalině, který okamžitě přetvoří kapalinu v pevné těleso. Proč by nynější shromáždění nemohlo býti tím úsilím? Tak jako v pohádce Andersenově, když král v slavnostním průvodu kráčel ulicemi města a všechen lid divil se rozkošnému, novému oděvu jeho, chlapcovo jedno slovo, které vyjádřilo, co všichni věděli, ale nevyslovili, proměnilo všecko. Pravil: »Nemá nic na sobě,« suggesce zmizela, král byl zahanben a všichni lidé, kteří si byli namlouvali, že na králi vidí rozkošný nový šat, uviděli, že jest nahý. Totéž musíme i my říkati, musíme říkati, co všichni vědí, ale neodvažují se říci, musíme říci, že vražda zůstane vraždou, nechť ji lidé jakkoliv nazývají — zůstane skutkem zločinným, hanebným. A jest nutno jasně, určitě a hlasitě říkati to, jako to my tu vykonati můžeme, a lidé přestanou viděti, co se jim zdálo, že viděli, a uvidí to, co skutečně vidí. Přestanou viděti službu vlasti, vojenské hrdinství, vojenskou slávu, vlastenectví, a uvidí to, co jest: holý, zločinný akt vraždění. A uvidí-li to lidé, stane se totéž, co se stalo v pohádce: ti, kteří páchají ohavnosti, zahanbí se, a ti, kdo si namlouvali, že nevidí zločinnosti vraždění, uvidí ji a přestanou býti vrahy.

Jak se budou však národové brániti proti nepřátelům, jak bude udržován vnitřní pořádek, jak mohou národové žíti bez vojska?

Jakou formu přijme život lidský, když lidé zřeknou se vraždění, nevíme a věděti nemůžeme, jedno však jest nepochybné: že lidem, obdařeným rozumem a svědomím, přirozenější jest žíti za vedení těchto vlastností, než otrocky podrobovati se lidem, kteří nařizují vzájemné vraždění, a že proto ta forma společenského řádu, kterou přijme život lidí, vedených v jednání svém ne násilím, jež zakládá se na hrozbě smrtí, nýbrž vedených rozumem a svědomím, jistě nebude horší, než je ten život, který nyní vedou.

To je vše, co jsem chtěl říci. Bude mi velice líto, jestliže to, co jsem pravil, urazí, roztrpčí někoho a vzbudí v něm nedobré city. Pro mě však, osmdesátiletého starce, jenž každou chvíli smrti vstříc hledí, bylo by hanbou a prohřešením, kdybych neřekl vší pravdy, jak ji rozumím, pravdy, která, jak pevně věřím, jediná může zbaviti lidstvo nesčíslných trampot, zaviněných válkou, již snášeti musí.

Lev Tolstoj.

V Jasné Poljaně, 21. srpna 1909.

K boji proti prostituci.

V. Laichtrová-Havlíčková.

(Dokončení.)

Z toho, co jsem pověděla, vysvítá, že v boji proti prostituci první úkol připadá každému především doma, v rodině. Svědomitým otcům a uvědomělým matkám. Předpoklad k této úloze kladu v onu sebekázeň, která musí přesvědčiti každého o tom, že pohlavnost je schopna výchovy. Rodiče musejí býti přesvědčeni, že tu jde o kus mravního a tělesného zdraví jejich dítěte — dříve ještě skoro než se narodí. Při výchově pak, že jde o závažnou sílu životní, o zdraví a zdatnost budoucích generací. Všichni musíme nabýt přesvědčení, že upravení, vyrovnání, podřízení pohlavnosti rozumu podá lidstvu nejcennější resultáty. My všichni, každý z nás je nositelem této síly a musíme si být vědomi zodpovědnosti, kterou nám ukládá.

Ruku v ruce s rodiči musí jít škola, ona musí i při mravní výchově rodičům být nápomocna. Nápravu zjedná tu částečně vyučování zdravotnictví, zavedení školních lékařů, koedukace a pod.

Mám však za to, že zvláště na střední škole bylo by třeba nějakého předmětu vzdělávacího, nejen prostřednictvím různých poznatků vědeckých, ale směřujícího přímo k vytváření určitého, mravněethického názoru na život. Bylo by na př. třeba ve škole žactvu promluvit o chybách a vadách lidské povahy a z nich vznikajících poruchách společenského života. Něco o vztahu člověka k člověku, jak chápat lidství. To je, proti čemu se právě i prostitucí tolik hřeší.

Řekl-li již dávno Condorcet, že práce posledních století mnoho vykonala pro pokrok ducha lidského, ale málo pro zdokonalení lidstva — musíme i dnes, shledávajíce totéž, přičítat zde především vinu rodině a škole, kde se dává základ povaze a karakteru. Je tu mnoho nejednotného, odporujícího si přímo a povrchního. V rodině chybí většinou nejen uvědomění, dobrá vůle, způsobilost, ale hlavně i síla příkladu. Rodiče jsou takoví a takoví — jaké mají býti děti?

A škola? Málo se tu vzdělává duše — skoro nic, naopak, ubíjí se, spoutává pokud jen možno v šablonu běžného typu a střihu. Tak jen silnější individuality vzpamatují se a zachrání sebevýchovou, sebepoznáním.

Jdeme-li z té střední školy na školy vysoké, university, učitelská paedagogia a pod., není to, zvláště u nás, lepší. Tak na universitách v Německu, také na německé universitě ve Vídni a v Praze, pokud jde o tu prostituci, professoři sestavili a podepsali leták, jisté upozornění proti prostituci dává se posluchačům a vykazuje prý dobré výsledky. Alespoň léčení prý se nezanedbává, jak se přesvědčil dr. Blaschko, který o tom píše. Také prý mnozí studující v čas se zarazí. Je to málo, vlastně skoro nic takový leták, zvláště je-li tak kompromisně sdělán, jako ten německý v Praze, ale je to přece něco.

Proč rektorát na české universitě návrh takový zamítl?

A není u nás co napravovat ve výchově lékařského dorostu?

Je všeobecně známo, že pokud se týče pohlavního života, medikové byli a jsou vždy ti nejhorší. Dnes dokonce i proti studentkám lékařství bylo již v té příčině třeba zakročiti se strany vážných živlů mezi studujícími ženami.

Vésti lidstvo k poznání, že dnešní chorobné zvýšení pohlavnosti není normální, je jistě v první řadě úkolem lékařů. Dříve však ovšem musí oni sami o tom nabýt přesvědčení a uznat, že prostituce a z ní vznikající pohlavní nemoci nejsou žádnou nezbytnou složkou lidského života, že prostituce není nutná, nemusí být, že i pohlavní nemoci nemusí být, že to vše vede jen k degeneraci lidstva, a že je nutno energicky proti tomu všemi prostředky a na všech stranách bojovat.

V každém lékaři a především v lékaři chceme viděti kus s o c i o l o g a, on stejně jako my musí viděti důležitou mravní zodpovědnost v otcovství a v mateřství.

Lékařem tedy v první řadě musí být správně rozpoznán dnešní mravní stav lidstva a pak nemůže a jistě také nikdy nebude nikomu radit k prostituci. Vždyť skutečně máme dnes dojem, že uvědomělí lékaři sami appelují velmi důrazně na své méně uvědomělé kolegy, aby se již konečně jednou vzpamatovali. Tak Forel na př. žádá, aby lékař v každém případě stavěl sociální hygienu nad individuelní, t. j. aby zdravotní blaho jednotlivce podřizoval zdravotnímu dobru lidstva. Prof. Neisser chce lepší vzdělání lékařů v tomto specielním oboru. Uvažuje se v kruzích lékařských o povinném hlášení venericky nemocných, o zrušení lékařského tajemství úředního a pod. Ale

hlavní je, tak vyznívají kategoricky všecky tyto úvahy, aby lékaři zaujali určité stanovisko. — Muž nepotřebuje se prostituovat, zdrželivost zdravému, normálnímu člověku neškodí. —

Také naši lékaři musí přijmouti tento názor za svůj, chtějí-li v pokrokových kruzích lékařských celého světa uhájit své místo.

Co činí ve všech těchto směrech při výchově lékařského dorostu naši professoři-lékaři? Vidíme na př., že předsednictvo německé společnosti pro potírání chorob pohlavních skládá se z nejlepších a nejpřednějších jmen, takových jako Neisser, Lesser, Blaschko. Podobnou společnost máme i v Rakousku, ale nevidíme, že by se i u nás v Čechách v tom směru nějak pronikavěji pracovalo, psalo nebo přednášelo.

V jedné lékařské knize, činící nárok na jakousi vědeckost, četla jsem u nás dokonce toto: »Snaha abolitionistů, vykořeniti prostituci, je marna. Jak jsem z dějin ukázal, vždy ztroskotala se, neboť příčina prostituce leží v přirozenosti lidské.« (Rožánek, II. díl, str. 187. Pohlavní pud a prostituce.)

Vedle toho stavím názor Butlerové, zakladatelky abolitionismu. která praví: »Příčiny prostituce nejsou fysické, jsou mravní — proto nepomůže žádná reglementace, ale lepší výchova a moudřejší zákonodárství.«

Mám za to, že přirozenost a mravnost se nevylučují — co je proti přirozenosti lidské, to je nemravné. V té přirozenosti chci viděti člověka nejen tělesného, ale ovšem i duševního. Poznali jsme, že příčiny prostituce nutno hledati zcela jinde než v přirozenosti lidské. Ale ovšem, to je ten materialismus nazírání, o kterém jsem již mluvila.

Stejně jako budoucí lékaře, bylo by nutno vychovávat budoucí učitele, professory atd.

Je zajímavo, že na př. v Německu existuje spolek akademiků, kteří si vytkli setrvat v čistém životě, ujímat se kdekoli ohrožených žen, poskytovat oporu mladším soudruhům, poučovat je a chránit, když třeba, proti svádění ostatních. Spolek těchto pokrokových studentů vydává svůj časopis, různá provolání a pod. První paragraf jeho stanov zní: »Akademický spolek Ethos, založený 29. února 1904, bojuje za zušlechtění životního názoru i životní praxe, zvláště za hlubší chápání pohlavního života.«

Tento spolek mohl a měl by být povzbuzujícím příkladem naší pokrokové mládeži.

V boji proti prostituci nesmíme zapomínat, že alkohol specielně se vztahem k sexuelní otázce je důležitým činitelem a jedním z hlav-

ních fedrovatelů prostituce. Alkohol způsobuje otupění svědomí a zvýšení nižších pudů v člověku. Následek toho jsou nerozvážné styky pohlavní, svádění žen, prostituce, množení dětí bez výběru a za špatných podmínek, rozšiřování venerických nemocí. Forel sestavil statistiku, dle níž z 200 případů 75% venerických nákaz vzniklo pod vlivem alkoholu, a sice hlavně ve stavu lehké napilosti a tím zvýšené podnikavosti.

Většina sexuelních zločinů vzniká rovněž pod vlivem alkoholu. Přes polovic, až tři čtvrtiny zločinů proti osobám bývá průměrně spácháno v napilosti. Dle nejlepších a nejspolehlivějších statistik bývá z těchto zločinů 75 až 80% proti mravnosti nebo sexuálních.

Alkohol způsobuje mnohdy také sexuální perversnost.

Dítě, počaté ať již ve stavu jediné náhodné opilosti nebo otcem pijákem ze zvyku, nese na sobě známky zárodku otráveného a dědičně zatíženého. Následky pro toto dítě jsou převážně psychické. Ethické nedostatky a sexuální perverse hrají tu hlavní úlohu. Šílená žárlivost je specifický symptom chronického alkoholismu. Alkohol je skoro nepostrádatelnou hybnou silou prostituce a kuplířství, které by alespoň v dnešní hrubé formě nemohlo bez něho existovati. Tedy práce proti alkoholismu je zároveň bojem proti prostituci.

Avšak jsou nejen ti podivní činitelé, o kterých jsem již mluvila, jimž záleží na tom, aby prostituce existovala, poněvadž tato jim obchodně vynáší a je obohacuje. Jest ještě i jiný druh lidí, jimž prostituce je nevyčerpaterným zdrojem dobrých příjmů a často i laciné věhlasnosti. Máme toho druhu nakladatele, máme toho druhu soi-disant umělce i literáty také u nás.

Vidíme na př., jak nám zároveň s prostitucí úžasně vzrůstá i pornografická literatura. Mnohé výklady velkých knihkupectví vyhlížejí dnes někdy jako jedna veliká reklama prostituci. Dokonce i na knihy vážnějšího obsahu malují se alespoň titulní obrázky více méně frivolní. V nakladatelství pana Vilímka byla jsem kdysi svědkem, jak malý student venkovského vzhledu kupoval si »Valentinovy ženy«. Žádal o ně nesmělým hlasem, vyklopil své, možná dost těžce ušetřené peníze, a jsem přesvědčena, že to byla pro toho malého studenta duševní prostituce číst tuto málo jemnou knihu, a že po jejím přečtení byl trochu blíž prostituci tělesné. Takovéto literární otravy, takového, abych tak řekla, prostitučního jedu na krásném papíře, s obrázky svižně nahozenými, produkuje se u nás dnes již mnoho. Je to ten nejhorší druh četby, horší než indiánské povídky

a detektivní romány, kterými se mládež mužská otravuje. Vraždí-li člověk člověka, bývá stíhán a odstraněn z lidské společnosti. Avšak vraždí-li se duše lidská, to je dovoleno, v nejširším rozsahu každému dovoleno.

Mladý člověk čte Baudelaira, čte Wildea a jiné toho druhu a chce být za každou cenu také Wildem nebo Baudelairem. Máme u nás dnes celý kruh literátů, kteří se živili a rostli z těchto pohlavně zatížených lidí.

Jistá disposice zatíženosti byla i u nich, avšak nebylo u nich talentu a geniálnosti jejich vzorů. Zůstalo jen zkomolené napodobení formy i obsahu. Je dobře, že nemáme v Čechách geniů toho druhu; nemusíme litovat. Neboť přiznáme-li takovému Baudelairovi i talent i geniálnost, přece nelze přehlížeti, že byl sexuelně pathologický člověk, že jeho erotism byl nízký, nezdravý, nečistý, že dokonce byl tento ubožák sexuelně perversní, jak konstatuje Krafft-Ebing.

Takový člověk má být se vším ohledem k nešťastnému svému stavu opatřen ve zvláštním sanatoriu a spisy jeho neměly by se rozšiřovat mezi zdravé lidi. Forel dobře praví, že takto i mnohé zdravé taková literatura zkazí. Je vůbec dobré a pravdivé vše, co o této vládě moderního umění, ve kterém je přemíra pathologie, Forel uvádí.

»Erotika v umění nesmí se stát n e m o c n i c í pro sexuelně perversní a chorobné a nesmí tím, že z takových lidí dělá hrdiny a jádro svých knih, pěstovat přesvědčení, jako by byli zvláště zajímavými zástupci nějakého zvláštního druhu lidí. Velikému množství moderních románů a dokonce i moderních obrazů nutno zcela rozhodně vytknouti pathologičnost. Líčí se zde jako typy pro život lásky a sexualismu osoby, se kterými se setkáváme v sanatoriích pro nervové nemoci nebo dokonce i v ústavech pro choromyslné, ano i takové, které existují vůbec jen v pathologické hlavě autora. Byť uměni naprosto nesmí býti poručníkováno moralisty, přece zase nesmějí umělci zapomínat na vznešené s o c i á l n í poslání umění, které spočívá v tom, aby lidi p o v z n á š e l o, pro ideální cíle jejich nadšení získávalo, ale ne aby je zatahovalo do nezdravých močálů.«

Proč na př. také dnes 99% lidí dívá se na nahotu jako na něco neslušného? Poněvadž většina těchto nahot je daleka přirozenosti. Není projevem ani krásy, ani zdraví, ani něhy a půvabu — schází jí klidný, nepředpojatý, čistý dech pravého umění. Vše zaplavuje nahota ohyzdná, protože smyslně odporná, a v té spočívá snižování — nebezpečí.

Špinavá literatura a nečisté umění vždy jsou symptomem jisté neuvědomělosti a nevzdělanosti i těch, kdož ji produkují, i těch, kdož ji kupují a čtou.

V cizině uvažuje se o různých způsobech, jak odpomáhat záplavě špatné literatury a špatného umění.

Vydavatel Kunstwartu, Avenarius, učinil na př. ve svém listě návrh, aby se ustavilo sdružení spisovatelů, umělců, učenců atd., kteří by nad pochybnou knihou vyřkli úsudek. Otázka by zněla: »Je tu umělecká nebo vědecká forma jen záminkou, aby kryla smyslný, nečistý obsah?« Prý i kdyby toto sdružení rozhodovalo velmi svobodomyslně, přece by mnoho toho, co dnes projde, bylo zadrženo, a právem. »Kdo za účelem zisku spekuluje na zvíře v člověku, kdo kazí mládež, aby si naplnil kapsy, tomu nutno bez dlouhého přemýšlení překazit řemeslo.« Ozvaly se však pochyby, nalezlo-li by se dosti spolehlivých mužů pro toto sdružení.

Jinou zbraní proti špatné literatuře je zřizování veřejných čítáren a lidových knihoven, šíření četby dobré a zdravé. Úvahy všech lidí, pracujících opravdově na tomto poli, shodují se však hlavně v tom, že nejlepším prostředkem v boji proti nemravnosti a prostituci je uvědomování, poučování, neustálé poukazování k vlastnímu svědomí, citu povinnosti, zodpovědnosti, působení na mravní cit člověka.

Zvláště mládež potřebuje vedení, ochrany, laskavé obezřetnosti těch, kdož jsou za ni odpovědni. Na rodiče nejlépe pak působit veřejnými přednáškami.

Školy nesmějí býti jen útlakem a nuceným učením — méně dějepisu, válečných hrdinů a oslavování znamenitých vojevůdců, víc výhledů do kulturních dějin. Od válečných hrdinů a vojevůdců k povídkám o loupežnících není daleko. Krása, zdraví, ušlechtilost, pravá lidskost! Ven do přírody! Víc vzduchu, světla, zeleně, zdravější byty, lázně slunečné a vzduchové, sport, tělocvik, cestování, veliké zahrady, plovárny — — atd. Ženy a muži všech povolání a všech stavů, lékaři, učitelé, umělci, spisovatelé musejí za společným cílem, za prací pro sílu, krásu regeneraci a sociální hygienu.

Tak asi uvažuje se v cizině! Jak veselo a zdravo bude i v Čechách, až všecky tyto snahy také u nás zdomácní! —

Ještě zbývá v práci protiprostituční otázka lepšího zákonodárství. Vidíme, jak to vyhlíží při administrativní libovůli v reglementaci. Jde tedy především o to, aby tento systém byl odstraněn. Dobře praví paní Schevenová, že naše jen povrchně zjemnělá kultura ve svých názorech na mravnost jde ruku v ruce s větším pokrytectvím a prolha-

ností než kulturní epochy staro- a středověku. Tenkrát byly prostitutky sice méněcenným stavem, ale nebyly tak zcela bezprávné; dnešní doba vtiskla pečeť hanby ženě-prostitutce, ale není ještě dosti vyspělá, aby logický závěr z tohoto nazírání rozšířila i na muže.

Proveditelné reformy na poli zákonodárném jsou dnes asi tyto: Je především třeba přísných zákonů, zakazujících držení veřejných domů, kuplířství a obchod s děvčaty a konsekventní jejich užívání. To vše se sice stíhá, ale velmi laxně. Je třeba přesně vymezit definici tohoto zla a nejpřísnějšími prostředky je stíhat.

Není třeba zvláštní mravní policie — stačí, aby veřejný pořádek, bezpečnost, přečiny proti slušnosti, veřejné rušení klidu atd. vykonávala policie obyčejná — to spadá v její kompetenci.

Třeba žádat, aby stát dal lepší zákony, čelící k tomu, aby zvýšily mravní zodpovědnost muže a snížily poptávku.

Případné a proveditelné reformy na tomto poli jsou: ostřejší trest na svádění nezletilých, zvýšení ochranného stáří na 18 let, přísná zodpovědnost nemanželských otců a jejich spoluzodpovědnost při odložení nebo utracení dítěte.

Tyto zákonné reformy žádá federace abolitionistů, ač je sobě vědoma, že všecky tresty a zákony jsou jen tupou zbraní. Proto chce sociální reformy: zlepšení poměrů bytových, boj proti alkoholismu, zvýšení úrovně lidových zábav, systematické poučování mládeže školou, dobrou státní hygienu, atd. atd.

U nás na př. mělo by se také působit peticemi a agitací ku zrušení těch bodů nemocenského pojišťovacího zákona, které vylučují pohlavně onemocnělé z dobrodiní podpory.

V Německu bylo toho dosaženo již v r. 1903 při příležitosti revise těchto zákonů.

Rovněž bylo by nutno žádati o zařazení paragrafu, pokud jde o zodpovědnost zaměstnavatele, dílovedoucího nebo představeného, který svého nadřízeného postavení zneužívá a svede podřízené jemu dělnice. Nejde však jen o to. Jsou i divadelní ředitelé, baletní mistři atd., kteří rovněž velmi často zneužívají svého nadřízeného postavení proti umělkyním, žákyním atd. Bylo by též nutno žádat stanovení zákona na potrestání toho, kdo přenese venerickou nákazu, když si postižená osoba nebo její právní zástupce potrestání žádá. Ženy musejí býti připuštěny jako soudci, zvláště tam, kde jedná se o spory muže a ženy v otázkách tohoto rázu. Je jisto, že hlavně také ženy

to budou, které z dnešních poměrů vysvobodí lidstvo, až stanou se materielně i sociálně na muži nezávislé.

Pravím s paní Schevenovou: Svoboda, rovnost, spravedlnost ve všem všudy a tedy také na poli sexuelních vztahů mezi mužem a ženou. Všichni velcí reformátoři zanedbali ku škodě lidstva tuto otázku. A přece právě tato otázka, jakožto centrální bod lidstva, je tak důležita pro kulturu, sílu a zdraví jeho. Je buď pramenem života a omlazení, buď pramenem úpadku fysického i morální otravy.

Kdo tento pramen kalu zbavuje, pomáhá při stavbě lepší budoucnosti.

Ku konci nemohu než opakovati, co jsem před lety zde již jednou v přehledech o ženské otázce napsala, aby totiž z theoretických náběhů přešlo se také u nás konečně již k nějaké soustavnější, organisované práci praktické. Mělo by nás dnes již mrzet, že jsme ve všech směrech v boji proti prostituci v Čechách daleko za ostatními kulturně vyspělejšími národy.

„Démon“ M. J. Lermontova.

(Dokončení.)

XIV.

Sebral se na pouť smutečnou
houf příbuzných už se sousedy.
Vlas trhaje si starý, šedý
a v hruď se tluka neřečnou,
už na bělouše Gudal sedá,
to jízda jeho poslední,
a průvod hnul se. — Po tři dni,
tři noci půjde pouť ta bledá.
Kde kosti dědů tlí už věk,
jí vykopali útulek.
Tam jeden z Gudalových předků,
jenž pocestné, vsi obíral,
když nemoc přišla ku posledku
a čas byl, by se z hříchů kál
a myslil na jich vykoupení,
tu slib, že chrám vystaví, dal,
tam na vrchole žulných skal,
kde vánice jen slýchat pění,
kam sup jen někdy zalétal.
A brzy v Kazbekových snězích
se osamělý zvedl chrám
a po zlých svého žití běžích
zlý člověk odpočinul tam;
a na hřbitov se proměnila
ta skála, rodná mrakům spíš:
jak teplejší, jsouc k nebi blíž,
ta poslední by chata byla;
jak mněl by, že dál od lidí

poslední spánek neruší se...
Vše marno! Mrtvým nepřisní se
ni žal, ni radost prošlých dní.

XV.

Už přečetli verš poslední
nad prachem Gudalovy dcery,
hrst hlíny »s bohem!« zaduní
o víko rakve ve hrob šerý;
už k nebi kadidla jde dým
na rozloučenou s hrobem tím;
a za skalou už, za sousední,
zmlk hořkých vzlykotů zvuk slední...
Cvak podkovy a kroků hluk,
řídnoucí matných hlasů zvuk
vždy níž a dále zamíraly...
A mraky hrozně obstoupaly
Tamářin rov, se tísníce —
v ráz zavířila vánice —
a hlasem hrubším nad šakala
zavyla nebem v zuření
a bílým prachem zametala
prach rodné skále svěřený.

XVI.

Étherem modrým, nekonečným
z andělů jeden přesvatých
na křídlech letěl zlatitých
a duši hříšnou k světům věčným
v svých měkkých nesl objetích;
sladkými slovy doufavými
v ní plašil pochyb zmítání
a slzami s ní smýval svými
sled přestupků a strádání.
Už z dálné výše zvuky ráje
k nim doléhaly vábně v sluch,
když v ráz jim cestu přesekaje
se z propasti vznes pekel duch...
Byl mohutný jak vichr burný,
jak blesk se žhavě skvěl a lesk

a hrdě, v drzosti své zpurný,
děl šíleně: »Má ona jest!«
K ochranné hrudi přitiskla se,
strach zahlušujíc modlitbou,
Tamára hříšnou duší svou.
Budoucna sudba řešila se:
on před ní znova, znova stál.
Než ach, kdož by se k n ě m u znal?
Jak zloby plným hleděl vzhledem,
jak naplněn byl smrtným jedem
bezmezné zášti překruté
a chladem hrobovým jak ledem
to válo z tváře nehnuté.
»Odstupiž, mračný pochyb duchu!«
poslanec nebes odvětil:
»tys dosti dlouho vítězil,
čas soudu však již nastoupil,
i bláh je Boží soud! Dni ruchu
a těžkých zkoušek prošly jsou;
se zemskou řízou míjivou
zla okovy s ní opadaly.
Věz, dávno, dávno jsme ji ždali!
Neb duše její byla z těch,
jichž život — pouhé okamžení
je nesnesného utrpení
a nedosažitelných těch;
z étheru nejčistší vzal tóny
Bůh, by jich živé struny slil,
ne pro svět stvořeny jsou ony
a svět ne pro ně stvořen byl.
Za všecky krutý výkup dala
své pochyby, co duch jich měl...
Tak trpěla a milovala —
a ráj se lásce otevřel!«
A andělovy zraky shlídly,
k zla strůjci přísně pohleděl,
a radostně pak vzmáchnuv křídly,
v zář jasných nebes uletěl.
I proklel Démon, hněvem dýše,
ty přeludy své šílené

a opět zůstal ve své výše
sám, jako dřív, kol světů říše
tak bez lásky a naděje!...

Na svahu hory kamenné
nad dolem Kajšaurským jak stíny
ční ještě do dnešního dne
cimburí staré rozvaliny.
Pověstí, dětem strašlivých,
se o nich v lidu plno rojí...
Jak přízrak němý pomník stojí,
pamětník dob těch čarovných,
a mezi stromy černává se.
Aul pod ním leží rozmetán,
zem kvete však a zelená se
a hukot hlasů do všech stran
kams zaléhá a karavana
jde z dálky v řadě zvonivá.
A řítíc se, mhou obetkána,
se blýská řeka pěnivá.
A věčně mladým živobytím,
tu chládkem, sluncem, jarem, kvítím
příroda plesá, plná míz,
jak bezstarostné dítě čis.
Však smuten hrad, svůj úkol tuhý
už zplniv v dobu minulou,
jak bídný kmet, jenž přežil druhy
i rodinu svou rozmilou.
Jen na východ se těší luny
nevidní jeho žitelé:
tu volno jim, tu svátek plný,
běhají sem tam vesele.
Poustevník nový, pavouk sivý,
tu spřádá sítí svojich divy;
ještěrek zelenavých rod
si na střeše zas bujně hraje
a opatrný hadí plod
vylézá z puklin blýskotaje
a po kamení plazí se;
hned do tří kruhů svíjí se

hned leze dlouhým pruhem k němu
a blýská, z ocele jak meč,
jejž zanechala dávná seč,
zbytečný reku sraženému . . .

Vše divoko. A nikde stop
let minulých: pěst dlouhých dob
vše smetala tak udychtěně
a nic tu nepřipomene
o Gudalově slavném jméně
a dceři jeho milené!
Však chrám na hoře, na vrcholu,
kde kosti jejich skryla zem,
chráněný svatým ramenem,
je vidět v mracích dosud z dolu;
u jeho dveří v mlčení
na stráži stojí černé žuly,
ty ve sněžné se pláště chulí,
a na hrudi ne brnění,
leč věčné ledy v plameni.
A lavin dřímající řady
s výběžků jako vodopády,
jež mráz zachvátil najednou,
tu s chmurnou visí náladou.
A vánice tam dozor mívá,
prach se zdí sfouká, chumáče,
hned píseň táhlou notí, zpívá,
hned okřikuje hlídače.
Zvěst uslyševše v dálném kraji
o divném chrámě v zemi té,
z východu mraky zlatité
se poklonit mu pospíchají;
a u hrobových rodných desk
už dávno ničí nelká stesk.
Jen mračný Kazbek skalou tužší
svou kořist chrání bez hnutí,
rept věčně lidský nevyruší
jich věčné odpočinutí.

Věnování.

I.

V..... A..... B. [1]

Můj přijmi dar, ó Madonno má!
S dob, co mně zjevila ses ty,
má láska jesti obrana má
od hrdých dum a marnosti... [2]

Já skončil — v hrudi mé však pochyby jsou živy,
zvuk známý neznámých mých veršů zajme-li
tě zas, zpěv dumný, tebe, zapomenutlivý,
však nezapomenutelný můj příteli!
Zda lítost probudí se v tobě k minulému?
Či rychle přečetši můj sešit nudivý
Ty — jenom těžkou pečet přitiskneš snad k němu,
tož pečet mrtvé pochvaly, jež neživí; —
a nepoznáš zde výraz roztesknění prostý,
jež bědné nosilo mé duši trápení;
a přijmeš za hříčku či za sen obraznosti
mé choré duše těžké blouznění... Váš M. Lermontov

II.

Kavkaze, care země pochmurný,
zas posvěcuji skromný verš svůj tobě:
jak syna požehnej a chraň ho vždy
svým bělosněžným štítem v každé době.
S let mladých sudbou všecky moje sny
jsou neodvratně přikovány k tobě;
i na severu, jejž ty nezveš svým,
jsem srdcem tvůj, jsem vždy a všude tvým.

Jsa ještě dítkem, kroky bázlivými
jsem stoupal na hrdé ty skály rád,
turbany otočené mlhovými,
jak ctitelům Allaha káže řád.
Tam vítr mává křídly svobodnými,
tam orli slétají se nocovat;
v snech toužných jsem tam na besedě dlíval
a srdcem vzdušný společník jich býval.

---

[1] Varvaře Aleksandrovně Bachmetovoj (Barboře A. Bachmetěvové). V rukopise písmeno B jest několikráte tužkou přetrháno a nahrazeno písmenem L, t. j. Lopuchinové. Básník nemohl zapomenout Varvaře Aleksandrovně, že se provdala za Lopuchina, a nenáviděl to jméno. — Napsáno jest toto věnování na konci náčrtu »Démona« z r. 1838.

[2] Epigraf tento vzat jest z věnování druhého náčrtu »Démona« (1830—1831) s významnou změnou dvou posledních veršů, jež původně zněly:

tvá láska jesti obrana má
od han a pomluv klevety.

S těch časů prošlo mnoho těžkých let,
a opět ve svých skalách jsi mne vídal;
jak kdysi dítku, tak tvůj pozdrav teď
vyhnanci radostný byl, když tě shlídal;
v mou hruď vlil zapomenutí všech běd
a družně na hlas družný odpovídal.
I nyní zde, ve kraji půlnočním,
já o tobě vždy pěju jen a sním.

Přeložil *Fr. Táborský.*

Socialism v Anglii.

Dr. Edvard Beneš.

(Pokračování.)

Roku 1900 rozpoutala se propaganda, jež měla sjednotiti hnutí dělnické v Anglii a přinésti nápravu hlavně pro tuto nesnáz: měla se vytvořiti nová »Labour Party« na jiných základech. Z hnutí toho vyšla dnešní »Labour Party«, či správně původně jmenovaná »Labour Representation Committee« — »Dělnické representativní komité« — kde již v titulu se mělo vyjádřiti, že to má býti zevní sloučení čtyř dělnických frakcí anglických. Jinak však běžné jméno »Labour Party« jí zůstalo. Podobné snahy ukázaly se již dříve r. 1892 a kongresy tradeunionistů žádaly toho každoročně; jejich dřívější resoluce ve prospěch socialismu neznamenaly vlastně nic jiného, nežli konečnou jednotu dělnictva anglického. Ve skutečnosti však r. 1900 celá snaha nespočívala v tom, vytvořiti novou stranu, nýbrž čtyři jiné existující trochu zblížiti a utvořiti jakýsi kartel na volení poslanců. Šlo o to, aby při volbách dělnictvo se nepotíralo navzájem.

Takový program tomu také dán výslovně, když v únoru r. 1900 se všecky strany sešly na společnou konferenci na popud tradeunionistického kongresu v Plymouthu r. 1899. V resoluci těchto stran výslovně vyjádřeno, že účelem nové této organisace jest zajistiti dělnictvu lepší zastoupení v parlamentě, organisovati volby a přivésti soulad v boji volebním mezi organisace odborové, kooperativní a politické, t. j. socialistické, shromažďovati delegáty všech těchto organisací na kongres, kde by se stanovila taktika a volily nejlepší prostředky k dosažení cíle vytčeného. Zároveň podotknuto, že členy této centrální organisace mohou býti všichni poslanci dělničtí, tedy i ti, kteří byli zvoleni způsobem výše udaným od tradeunií jako liberálové a konservativci, čili jinými slovy, že v parlamentě měli seděti v tomtéž klubu socialisté s liberály a konservativci. Pochopíme, že orthodoxní a neústupná S. D. F. po marném boji z »Labour Representation Committee« vystoupila.

Dnešní »Labour Party«, jak patrno z uvedeného, tedy není vůbec »Party« — strana. K vytvoření strany jest nutno, aby byly společné principy a ideály, aby byla nejen jednota na venek pro volby, nýbrž i uvnitř v programu a zásadách. Jest tedy ve skutečnosti L. P. prostým obyčejným kompromisem volebním a nic více. Na sjezdu stran se nejednalo ani zdaleka o nějaké principy a program, a návrh S. D. F., aby za základ této jednoty položen byl boj třídní a socialisace prostředků produktivních, byl zavržen ze strachu, že by tradeunionisté, korporace to nejsilnější, z jednotné této organisace vystoupili. Bylo nemožno návrh ten přijmouti, měl-li býti cíl dosažen, totiž nejen sjednotiti akci dělnickou, ale hlavně přivoditi i účast všech tradeunií a jejich spolupracování v »Committee«. Ale ani to se úplně nepodařilo. L. R. C. totiž získalo jen část tradeunií, z těch, které náležely aspoň passivně k dřívější »Labour Party« a které se vyslovovaly pro politiku. Veliká většina starých tradeunií vůbec odmítla nějaké společenství v boji politickém, jsouc zásadně proti politice v tradeuniích. Tak zejména nepřistoupila k L. R. C. nejmocnější dvě sdružení odborová v Anglii, horníci a textilníci, vedle velikého počtu jiných a svolili k tomu z větších sdružení jen mechanikové, železniční zřízenci, dělníci plynárenští, a j. Uvážíme-li ohromný počet organisovaného dělnictva anglického, vidíme, že cíle zcela dosaženo nebylo, neboť »Committee« snilo, že na rozdíl od staré »Labour Party« v dnešní se soustředí tradeunionism veškerý. A to se nestalo do dnes, neboť většina tradeunií dosud se politiky vzdaluje. Ale dnes už i tu je pokrok. R. 1907 přistoupilo k L. P. ohromné těleso, zastoupené v organisacích hornických, které na počátku se jí vzdalovaly.

L. R. C. tedy úplně nedosáhlo svého cíle, zvláště na počátku. Ale mnoho práce za sedm let své existence, až do r. 1907, vykonalo, a možno říci, že tato nová strana — ač-li to je vůbec strana — umožnila vlastně veliké vítězství volební v lednu r. 1906. Od prvotních svých zásad a tendencí neustoupila. Jest stále jen »dělnická« a nikoli socialistická. Její kandidáti nesmějí officielně kandidovati jako socialisté. Mohou býti socialisty osobně, nikoli však jako členové L. P. Mohou býti i officielně socialisty jako členové I. L. P., ale nikoli v tom případě, kandidují-li jako příslušníci »Committee«. To jest zase jedna zvláštnost podivné té situace. Podivnost ta nejlépe se ukázala loni při doplňovací volbě v Colne Waley, kde zvolen revoluční socialista Victor Grayson. Tento byl členem I. L. P. (nyní je v S. D. F.) a kandidoval veřejně jako socialista. L. R. C. následkem toho odepřelo mu officielně podporu v boji

(I. L. P. ke »Committee« náleží), tvrdíc, že officielně smí podporovati jen »labour-candidates« a nikoli »socialist-candidates«. A tak officielně podporovala Graysona jen S. D. F., ačkoli k ní nenáležel.

Příčina ovšem jest na snadě. Jde tu stále o tradeunie. Mezi nimi přes všecky kongresové resoluce není dosti přízně k utvoření jednotné strany dělnické na základě boje třídního. Jest ovšem veliká spousta tradeunionistů, kteří jsou socialisty, takže je možno dáti odhlasovati nějakou resoluci na kongresu, ale je nemožno ji pak v místních organisacích provésti. Veliká většina tradeunionistů nejsou jenom protipolitikové, ale hlavně protisocialisté, a proto v »Committee« skutečně se nemůže jednati o nic jiného nežli o vyvarování se zbytečných konfliktů mezi kandidáty dělnickými ve volbách.

Proto také jest přirozeno, že i tato »Labour Party« čili »Labour Representation Committee« nemůže v parlamentě mnoho provésti. Této organisaci ovšem se podařilo dobýti dohromady 34 mandátů a ostatních 20 tradeunionistických poslanců, liberálů a konservativců, také tu a tam v boji parlamentárním jí přispěje, ale právě proto, že mezi těmi 34 poslanci a tím spíše mezi celou skupinou dělnickou jest tolik živlů nestálých a disparátních, nemůže býti politika dělnická v Anglii důrazná a nésti příliš mnoho dobrých výsledků. Jestliže pak v posledních měsících »Labour Party« se poněkud konsolidovala, část oněch dělnických poslanců-nesocialistů zůstalo zcela stranou a socialisté z I. L. P. zcela v »Labour Party« převzali vedení, dlužno to přičítati nutnosti času a vývoje, přirozenému úpornějšímu boji, jakmile jednou upřímně se uzná výlučné postavení dělnictva a přizná se nutnost vedení samostatné politiky, jako se to v »Labour Party« stalo, a konečně čím dále tím většímu nátlaku socialistických ideí z kontingentu. Dnes možno s potěšením konstatovati, že »Labour Party« se šmahem socialisuje a že v krátkosti bude socialistická snad i officielně. Ukazuje k tomu nejen vývoj v Anglii, ale i snaha v socialistické »Internacionále«, která toužila dostati ji i officielně do svého středu. Až dosud totiž L. P. neměla přístup na kongresy mezinárodní. Teprve v listopadu 1908 byla brusselským sekretariátem přijata a tím veřejně dokumentován její vývoj k socialismu. Jest to i krok ku sjednocení socialistů v Anglii.

VI.

Tradeunionism.

Mluvil jsem dosti široce o jednotlivých politických organisacích dělnických, nebo aspoň k politickému hnutí úzce se připínajících jako

»Fabian Society«. Dlužno nyní pro úplnost zmíniti se o tradeunionismu a hnutí kooperativním. Dle charakteru tohoto hnutí, jaký převládal tu ještě do nedávna, mohlo by se souditi, že tradeunie i kooperativní hnutí do pojednání o socialismu nepatří, neboť dlouho nebylo nic nepřátelštějšího v Anglii socialismu nežli právě toto hnutí. Ale charakter ten se v minulosti měnil dle okolností a nyní se mění tím více. Tradeunionism i hnutí kooperativní čím dále, tím více podléhá ideám socialistickým a blíží se k socialismu, jak ostatně z ostatního bude patrno. Nad to hnutí ta jsou v Anglii nejstarší a pro idee socialistické nejdůležitější.

Anglické tradeunie, právě jako naše odborová sdružení, jsou složeny výlučně z dělníků téhož odboru k hájení jejich zájmů. Jsou jako všude jinde moderními institucemi, vyvolanými kapitalistickým režimem, vývojem moderního průmyslu, který definitivně rozdělil třídu zaměstnaných a zaměstnavatelů a jejich zájmy úplně zkřížil, takže jsou dnes v neustálém boji. V Anglii počaly se tradeunie tvořiti již na konci 18. století. Parlament, složený ovšem z aristokracie a bohatých průmyslníků, pln ještě feudálních předsudků, jim byl málo přízniv a pokusil se je systematicky ubíjeti. Zákon z r. 1799 zakázal přísně všecko sdružování. Dle zákona toho také zaměstnavatel směl okamžitě propustiti všecky své dělníky, kdežto když dělníci by byli sami dílnu opustili, byl to zločin, byli trestáni.

Zákon tento odstraněn úplně novými zákony z r. 1824 a 1825, kdy dáno definitivně dělníkům právo se sdružovati. Organisace se vyvinuly neobyčejně rychle a co více, vzaly na sebe ráz zcela revoluční; několikráte se pokusily o všeobecnou stávku, až konečně po pádu owenismu a chartismu dělníci, zklamáni jsouce úplně hnutím veřejným a politickým, obrátili se výlučně k svému vnitřnímu životu a ku svým zájmům čistě professionelním. Vytvořila se theorie, dle níž odborové sdružení má se vzdalovati vesměs všech otázek veřejných a má se zabývati jen svou vnitřní organisací, svými zájmy nejužšími. Tehdy začalo se vytvořovati to, co historikové hnutí dělnického v Anglii jmenují *starý tradeunionism*. Jest totiž nutno rozdělovati tento prvotní tradeunionism od *nového tradeunionismu* pozdějšího. Starý tradeunionism zahrnuje v sobě všecky staré tradeunie, jež se vytvořily před vývojem a vznikem socialistické propagandy v Anglii a které byly vesměs vedeny liberály a radikály. Nové tradeunie vytvořily se teprve kol r. 1889—90, jsou proniknuty více méně duchem socialistickým, ježto pod vlivem socialistických theorií

byly vytvořeny a zabývaly se vesměs více otázkami politickými na rozdíl od starých.

Staré tradeunie byly utvořeny mezi léty 1824—1889. Největší vývoj jejich datuje se od r. 1850, kdy chartism přinesl zklamání a dělníci viděli se nuceni nedůvěřovati příliš politickým bouřím a bojům. Až do r. 1861 hnutí bylo isolované, jednotlivé organisace nehledaly opory v druhých; teprve toho roku bylo hnutí částečně zkoncentrováno a zřízena stálá rada odborová, »London Trades Concil«. Pod jejím vlivem zmizely konečně ze zákonníku r. 1875 poslední překážky dobrého vývinu tradeunionismu a hlavně associací kooperativních. Začaly se konati roční kongresy, dělníci týchž odborů a organisace počaly se měniti v rozsáhlé národní jednoty nebo federace; strojníci, tkalci a horníci vytvořili v této době federace, jež dnes čítají na statisíce členů a jsou nejmocnější odborová sdružení světa.

Opravdová koncentrace všech odborů začala r. 1868, kdy také konán v dubnu první všeobecný kongres tradeunií v Manchestru. Pak následoval kogres v Birmighamu a nejdůležitější v Londýně. Zde stanoveno, že kongresy budou se konati pravidelně každý rok a utvořeno také důležité parlamentární komité »Parliamentary Committee«, jež existuje podnes a má důležitou funkci: má se dohodovati se stranami politickými v parlamentu o předlohách dělnických zákonů a má býti stále ve spojení s vládou i opposicí a vymáhati takto po dobrém výhody pro dělnictvo. Toto »Parliamentary Committee«, které skutečně mnoho pro dělnickou věc učinilo, byla instituce, která také velice stěžila rozvoj hnutí socialistického a vývoj samostatné politiky dělnické. Zde totiž pomocí vyjednávání tradeunie dosáhly skoro vždycky toho, čeho žádaly, a tak když nové směry dokazovaly tradeuniím, že třeba vstoupiti aktivně do politiky, tyto poukazovaly na komité, které prý umožnilo více reforem po dobrém, nežli zmůže každá neodvislá strana dělnická. Proč tedy měniti taktiku a vydávati se zbytečným bojům? Dnes ovšem již převládá jiné mínění.

Vytvořením tohoto komité a stanovením kongresů byla dána tradeuniím definitivní organisace. Komité to jest výkonným výborem, voleným kongresem, a jest hlavou celého odborového hnutí. To pak, jak řečeno, skládá se jednak z organisací místních isolovaných, jednak z velikých federací národních: jednotlivé místní organisace téhož oboru se totiž sdružují v ohromné korporace, jednoty, federace, jež nazývány jsou »amalgations«, a ty pak teprve náležejí k centrálnímu orgánu. Nejznámější z nich jsou »Amalgamated Society

of Engineers«, 90.000 členů, »A. S. of Operative Spinners«, 20.000 členů, »A. S. of Weavers«, 90.000 členů, »A. S. of Carpenters and Joiners«, 50.000 členů, »A. S. of Railway Servants«, 50.000, atd., atd. Jednotlivé místní organisace, náležejí k těmto »Amalgamated Societys«, jsou roztroušeny po celém Spojeném Království britském, mnohé jsou také v koloniích, v Jižní Africe a v Kanadě. Nenáležejí však k nim všecky organisace místní bez rozdílu. Mnohé zůstávají samostatné a na kongresech jsou zastoupeny neodvisle, takže nějaká nucená hierarchie tu není. Některé ovšem zase v odborových federacích sdruženy jsou úplně, takže není pak jediné místní organisace isolované a neodvislé; tak tomu bylo na př. s horníky, kteří byli zcentralisováni v »National Union of Miners« a ta teprv náležela ke komité centrálnímu. Později zase se rozdvojili v organisaci severní a centrální, která jest nejmocnější odborovou organisací Anglie a světa vůbec a má přes 180.000 členů sama bez hornické organisace severní. Nazývá se »Miner's Federations of Great Britain«. Tyto samostatné federace konají samy roční své kongresy, mají své výbory, své publikace, své příspěvky.

Tyto veliké federace na ročních kongresech tradeunií hlasují obyčejně souhlasně a ovládají tedy horníci, textilníci, strojníci obyčejně kongres celý. Hlasují souhlasně, protože ve svých federačních sezeních o týchž otázkách předem se usnášejí, které projednává kongres. Přes to však ostatních jest takové množství, že kongresy všeobecné jsou často svědkem prudkých bojů. V celku všech tradeunionistů jest v Anglii dle posledního kongresu v Belfastu asi 1,900.000, t. j. asi 26% všeho dělnictva anglického, procento to poměrně větší nežli ve všech zemích ostatních, vyjímaje Dánsko, kde počet organisovaných stoupl už na 49·11%.

(Pokračování.)

Vznik Starého zákona
dle přítomného stavu historicko-kritické vědy.

Referuje F. Žilka.

(Pokračování.)

XVI. Kniha dvanácti proroků.

V hebrejském kanonu tvoří 12 malých proroků dohromady jedinou knihu. Jak povstala tato sbírka?

Na sbírku se přirozeně pomýšlelo teprve tehdy, když proroctví jako dokončený zjev náleželo minulosti. Pro určení doby dlužno počítati od nejmladšího kusu, Zachar. 9—14; druhý bod konečný získáváme tím faktem, že Daniel nebyl již pojat do sbírky. (Jesus ben Sira 49_{10} jmenuje již za Izai., Jerem. a Ezech. »dvanáct proroků«); to stanoví dobu mezi r. 300 a r. 200, tedy kolem polovice 3. stol.

Pořad knih byl stanoven dle stáří, chronologicky: Ozeáš, Amos, Micheáš, Nahum náležejí době assyrské, Abakuk chaldejské, Aggeus a Zachariáš perské. Sofoniáš stojí za Abak., poněvadž jeho obsah je, tak říkajíc, splnění Abakukova vidění. Joel, Abdiáš a Jonáš jsou pojati do assyrského období následkem (mylné) tradice o době jejich působení.

Vedle důvodů chronologických rozhodovaly také věcné: Amos byl starší než Ozeáš; zahajuje-li Ozeáš sbírku, stalo se to bez odporu pro to, že jest nejobšírnější (jako u epištol Pavlových ep. k Římanům). Mezi 3 izr. proroky z doby Jeroboáma II. stojí Jonáš na konci, poněvadž obsahuje vypravování spíše než proroctví. Vložení Joele a Abdiáše snad pochází ze snahy střídati proroky izraelské a judské.

(Ale pořad není v tradici ustálen. Alexandrinský Kanon má: Oz., Amos, Mich., Joel., Abd., Jonáš, mechanicky podle velikosti: hebr. pořad je tudíž původnější.)

XVII. Daniel.

Kniha Dan. se dělí na dvě skoro stejné části. Kap. 1—6 vypravují příhody Daniele a jeho tří přátel, kteří byli od Nebukadnezara

zavedeni do Babylonu, kde se jim dostalo čestných a vlivných míst, při čemž zůstali věrni své víře. Kap. 7—12 obsahuje několik Danielových vidění. Odstavec 2_{46}—7_{28} jest v aramejské řeči. Zdá se (Marti), že spisovatel sepsal celou knihu aramejsky; později, aby mohla býti pojata do Kanonu, byl začátek a konec přeložen do hebrejštiny.

Kniha náleží do literárního druhu Apokalyptiky, která věci odhalované úmyslně zahaluje.

K porozumění knihy jest třeba vycházeti od kap. 11, kde se mluví o historických událostech, zahaleně sice, ale rozeznatelně: 11_3—$_{20}$ jest stručný, ale správný přehled dějin Ptolemeovců a Seleukovců, verše $_{21}$—$_{29}$ obšírné líčení vlády Antiocha Epifana. Dle těchto naprosto jistých poznatků jest posuzovati všecko ostatní, jmenovitě 8_9—$_{14}$, $_{23}$—$_{26}$, 7_8, $_{19}$—$_{27}$, 2_{31}—$_{34}$, $_{40}$—$_{43}$: všude jde o říše Diadochů a hlavně o Antiocha Epifana.

Ale kniha činí nárok, že je sepsána od současníka Nebukadnezarova a Cyrova. Již Novoplatonik Porfyrius popíral toto vlastní svědectví spisu. Dnes převládá naprosto názor, že v knize Dan. máme spis makkabejské doby.

Důvody pro to jsou: a) Stanovisko spisovatelovo k dějinám: v době Alexandra Velikého se zná dobře, v době Antiocha Epif. znamenitě; ostatní je mu nejasno. Jméno krále, který zničil Chaldejskou říši, Belsazar, syn Nebukadnezarův, odporuje jistým zprávám St. Z., zrovna tak Darius kap. 6_1, 9_1. Edikty v kap. 3, 4, 6 jsou nemožné. Perská říše neměla jenom 4 krále (náhodou jsou ve St. Z. jmenováni jen 4!); slučuje Xerxa a Daria Hystaspia v jednu osobu a zaměňuje posledního s Dariem Kodomannem. Co se stalo po roce 165, je zase v mlhách.

Vysvětlení jedině možné jest to, že spisovatel, současník Antiochův, přirozeně zná dobře svou dobu.

b) Kniha Danielova neměla vlivu na poexilní literaturu prorockou.

c) Hebrejský kanon nepočítá knihu Dan. mezi proroky, nýbrž do 3. skupiny hagiograf.

d) Jesus ben Sira jí neuvádí (kolem r. 200). První zmínka o ní je I. Mak. 2_{59}—$_{60}$ (kolem 100 r. před Kr.).

e) Současník Cyrův nemohl napsat v kap. 9—12 úvahy o předpovědi Jeremiášově, poněvadž tehdy (v 1. nebo 3. roce Cyrově) ještě neuplynulo 70 let.

f) Výraz »Kaldejští« pro věštce (2_2. $_4$...) není možný v době, kdy Chaldejští byli světovládci.

g) Vyskytují se perská a řecká slova (symfonia...).

h) Užívání aramejštiny (a to palestinské) předpokládá její běžnost u čtenářů.

i) Theologické a starožitnické důvody: trojí denní modlitba ve směru k Jeruzalému 6_{11}, půst 9_3, almužna 4_{24}, rozvinutá angelologie (nauka o andělích), dvojí vzkříšení 12_3; 9_2 předpokládá svatou sbírku knih.

k) Celý ráz knihy, kterým se liší od kanonických spisů a blíží pozdním apokalypsám a apokryfám.

Ze všech těchto důvodů je patrno, že kniha Dan. je dílo zbožného Žida z doby Antiocha Epifana. Svá napomenutí a naděje vložil v ústa prorokovi z babylonského zajetí, kniha jest tedy pseudepigrafem, ale to bylo nutno, měla-li jeho řeč účinkovati. Jméno přejal patrně z Ezech. $14_{14, 20}$, 28_3.

S e p s á n í k n i h y lze určiti až na den: kap. 8 v. 14 naznačuje, že spisovatel zažil znovuposvěcení chrámu Judou Makkabejským, 25. prosince 165; smrti Antiocha Epif. r. 164 se nedožil; kniha tedy vznikla mezi prosincem 165 a červnem 164.

O j e d n o t n o s t i spisu byly vysloveny pochybnosti: dělilo se kap. 2—6 a 7—12; ale bezdůvodně. Gall pokládá 9_4—$_{20}$ za pozdější vložku, Marti 1_{20}—$_{21}$. V řecké bibli má kniha delší dodatky.

C) BÁSNICKÉ A POUČNÉ SPISY.

I. H e b r e j s k á m e t r i k a.

Otázka hebr. metriky probírá se teď právě velice horlivě. Že básnictví hebrejské mělo uměleckou formu, bylo jisto, poněvadž umění záleží právě ve formě (umělé seřazení, pravidelnost slabik, slov, veršů, strof). Ale Židé sami nevědí o hebr. metrice ničeho: tradice patrně spatřovala odlišnost poesie ve slokách, jež jsou někdy trojité (Žalm 24_7—$_{10}$), převážně dvojité (parallelismus membrorum); tato dvoj- nebo trojverší někdy ještě seskupena ve větší sloky (Žalm 2. 3. 114; patrné je to u abecedních básní: Ž. 111, 25, 9; Pláč 1; Žalm 119).

Jde o to, zdali tato dvojverší měla pravidelnou stavbu, a zdali sloky byly pravidlem.

Hebr. řeč se nehodí k veršování podle kvantity (délky a krátkosti) slabik, ale přízvučné veršování by jí odpovídalo. L e y roz-

poznal, že podstatnou zásadou hebr. metriky jest počet zdvihů (přízvuků); počet slabik a klesů jest lhostejný. Stanovil hexametry, oktametry, dekametry a elegický pentametr (caesura po 3. zdvihu; jinde libovolně).

Bickell z příbuznosti se syrštinou stanovil jako princip počítání slabik, což však narazilo na nepravidelnosti a nedošlo souhlasu.

Budde objevil žalozpěvní verš, skládající se ze dvou údů nestejně dlouhých, obyčejně v poměru 3 : 2 slovům. Tento objev jest všeobecně uznán a tvoří východisko; z něho je patrno, že počet slabik nemohl býti metrickým principem.

Zimmern a Gunkel zjistili, že také starobabylonština má přízvučnou metriku, zakládající se na stejnosti zdvihů. Gunkel stanovil pro hebr. poesii verše o 4—6 zdvihách, jež bývají rozděleny caesurou a seskupeny v disticha, tristicha a tetrosticha; někdy se vyskytuje »rhytmická prósa«, která sice zachovává poloverše, ale nemá pravidelnosti zdvihů.

Strofy pak jsou také patrny aspoň někde, jak již bylo zmíněno při alfabetických písních.

II. Žaltář.

Žaltář čili kniha žalmů je sbírka 150 písní rozmanitého rázu a rozmanité ceny, ale vesměs · náboženského druhu (vyjímajíc žalm 45.), tedy zpěvník, sbírka písní k bohoslužbě a k náboženskému vzdělání. Bohatství a rozmanitost obsahu jsou nekonečné: všecky možné příhody životní jsou tu ozářeny světlem náboženství.

Jednotlivé písně ovšem nemohou býti co do doby vzniku a svých spisovatelů přesně určeny; o nich lze mluviti jen všeobecně a zásadně.

Mimo 34 písně (1, 2, 10, 33, 43, 71. 91, 93—97, 99, 104—107, 111—119, 136, 137, 146—150) mají ostatní žalmy nadpisy. Leccos je v nich rázu hudebního, nebo liturgického (66, 67, 92, 98, 100, 102; 120—134). Pro úvodní otázky mají důležitost pouze dvě kategorie nadpisů: 1. jména; skoro u polovice nadepsaných žalmů le David, jednou Mojžíš (90), 2krát (72 a 127) Šalomoun, 12krát Asaf (73—83), 11krát synové Korah (na př. 44—49) atd.; některé žalmy mají jména dvě (88, 39, 62, 77); 2. historické nadpisy u 13 žalmů vesměs Davidovi připisovaných ž. 3., 7., 18., 34., 51., 52., 54., 56., 57., 59., 60., 63., 142. (a 30.).

Septuaginta má tyto nadpisy též, ale jenom v jednotlivých rukopisech, ale mimo to má jmen a jiných dodatků víc, a nejsou to řecké

přídavky, nýbrž s hebrejskými stejnorodé a snad též stejně cenné údaje. Hebr. text tedy již obsahuje kritický výběr bohatší tradice. Syrská bible se uchyluje od obou. Z toho je patrno, že nadpisy nejsou podstatnou částí svatého textu.

Předpona l u jmen se obecně pokládá za označení autora (II. Paralip. 29_{30}), ale samozřejmé to není (dvě jména!); obsah žalmu také nemůže l naznačovati. Snad je to liturgický pokyn nám nejasný.

Historické údaje mohou býti jen ještě pozdější přídavky. Pocházejí slovně nebo věcně z knih Samuelových; k obsahu žalmů nepřilehají vždy, jsou kombinací.

Stáří a původ žalmů lze tedy určiti jenom dle vnitřních důvodů. Dle Amos 5_{23} byla hudba od pradávna součástkou kultu. Ale celá předexilní literatura neobsahuje na podiv nic rázu žalmů ani stopy jejich vlivu. Teprve v Paralip. a u nejmladších proroků (Iz. 12, 26, 38; Jonáš 2; Nah. 1; Abak. 3) shledáváme se se žalmovým slohem. Žaltář v nynější podobě jest zpěvník, modlitební kniha druhého chrámu; tu pak jest nejpřirozenější mysliti si vznik žalmů v té době, jejímž potřebám odpovídají. Tomu nasvědčuje ráz mluvy, stav theologických názorů (předpokládají ukončené proroctví a zákon).

Tím se žalmům neubírá ceny, nýbrž naopak objeví se jejich význam: jsou reakcí staroizraelské zbožnosti proti judaismu, důkazem, že náboženský genius Izraele nebyl zhuben ani farizejstvím, jsou přechodem Staré smlouvy v Novou.

O Davidovi jest jisto, že pěstoval hudební umění a zajímal se o kultus. (II. Sam. 6.) Ale o náboženské poesii jeho neví předexilní literatura nic (II. Sam. 22. není původní); naopak II. Sam. 1_{19}—$_{27}$ nemá ani stopy náboženského prvku; rovněž Amos 6_5. Davida jako básníka žalmů nacházíme teprve v Paralip., v knihách, které staré dějiny přetvářely v dějiny církevní.

Žaltář jako celek, jako sbírka se dělí na skupiny 42—49 (Korah), 73—83 Asaf, 120—134 písně stupňů atd. Hebrejská tradice dělí jej na 5 knih 1—41, 42—72, 73—89, 90—106, 107—150, z nichž každá je uzavřena chvalozpěvem, snad dle rozdělení Pentateuchu, což by svědčilo, že toto dělení není starší než ze 4. stol. Kniha III. je nápadně kratší; snad k ní patří ještě 50, 42—49 (72_{20} svědčí, že předchozí jsou samé žalmy le David).

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

MORAVA.

Po sněmovním zasedání. — Zemské finance. — Rozluka v agrární straně. — Krise ve straně sociálně-demokratické.

Zasedání moravského sněmu skončilo i tentokráte žní chudou a ubohou. Podstatného nevykonalo se zase nic a celá řada starých předloh, které mají odpomoci dávno již uznaným a naléhavým potřebám obyvatelstva, zůstala zase jen předlohami. Ani zrušení školního platu a zkrácení služební doby učitelstva nebylo provedeno, tím méně pak reforma zákona o měšťanských školách a zavedení tajných voleb obecních. První dvě předlohy zaskočili v poslední chvíli klerikálové a zmařili jejich uzákonění vyvoláním rozporů a neshod, s meritem věci celkem nesouvisících, reformu zákona o měšťanských školách a volebního řádu do obcí podařilo se Němcům znovu zadržet v odborech sněmovních obstrukčním způsobem. Na hlavním úkolu tohoto zasedání, na úhradě schodku, selhala česká většina sněmovní úplně, a po všech těch nekonečných tahanicích, kterých ani vyjednáváním nelze dobře nazvat, je zemské hospodářství tam, kde bylo před zasedáním a prázdné zemské pokladny naplní se i tentokráte způsobem, jehož povážlivost uznávají všecky sněmovní strany — novou půjčkou. I po odmítnutí zvýšení daně z piva stranou lidově-pokrokovou bylo možno otevřít zemi aspoň některé nové zdroje příjmů a uhradit schodek zemského rozpočtu aspoň z části; ale klerikální klub usoudil, že se odia, uvrženého na klerikální stranu finančním plánem Koudelovým, zbaví odmítnutím jakýchkoli nových daní. Finanční politikové moravského sněmu dali rozhodnout o věci tak choulostivé a dalekosáhlé ulici, a mají patrně za to, že se tím zbavili zodpovědnosti. Táž ulice je bude jednou trestat za důsledky této nestatečnosti; ulice není nikdy zodpovědna.

Bylo dobře vidět, že rozumným lidem na sněmu, vědomým si své zodpovědnosti, nebylo volno z tohoto »odložení« úhrady schodku, jak se říkalo eufemisticky rozhodnutí pro novou půjčku, a rozpaky ty byly zřejmy také z hubených komentářů, kterými tuto tragikomedii provázel tisk všech stran. Všichni cítili, že z tohoto trapného jednání, v němž všichni chtěli v hloubi srdce totéž, a v němž nikdo neměl odvahu povědět to nahlas a od plic, vyšli všichni poraženi. Tu a tam ozvaly se všelijaké »zásadní« útěchy

a malomocné žaloby na stát, ale ty neseslabovaly trapnost věci. Je jisto, že stát země finančně rdousí a že vládní projekt sanace zemských financí směřuje jen k novému posílení státních financí na úkor financí zemských a k novému podlomení státoprávních kořenů zemské samosprávy, je jisto také, že celá ta sanační akce uvázla, ale to všecko nemůže ještě znamenat, že správci zemských financí nemají povinnost učinit pro zemské finance vše, co je v jejich moci, a že mohou pustit vesla i kormidlo, když jim do lodi teče voda. K reorganisaci daňového systému a k trvalému ozdravení zemských financí je daleko a moravský způsob finančního hospodářství může přivést zemi do pohromy dřív, než vláda učiní jediný vážný krok na pomoc. Čím patrnější je netečnost státu k osudu zemských financí, tím úzkostlivěji se mají autonomisté snažit o pořádek v zemském hospodářství. Že sebe větší zmatek v zemských financích a sebe kritičtější stav zemského hospodářství nevyruší vládu z klidu, ukazuje příklad království dosti názorně. A kdyby byly nějakým zázrakem zemské finance sanovány dřív, než je to možno, a kdyby byla sanace jakkoli výhodná, bez nových daní se země neobejdou a mezi těmi daněmi bude pivní dávka vždycky položkou vynikající. A všecky ty dluhy a všecky ty úroky, kterými se teď platí strach zemských zákonodárců z agitace mezi voličstvem, zaplatí si země sama, ať budou zemské příjmy sorganisovány jakkoli.

Rozluka v agrární straně moravské pokračuje, ale proces ten je stále ještě vleklý a jeho další postup stále ještě nelze bezpečně určit. Konservativní křídlo, které dlouho nechtělo brát rozluku vážně a které se ve svých »Selských Listech« ještě po sněmovním zasedání tvářilo, jako by šlo o přechodné nedorozumění, které bude časem urovnáno, jalo se konečně vyvozovat důsledky a ustavuje se samostatně. Pokrokoví agrárníci vedou si rovněž jako samostatná strana a kousli již i do nejtvrdšího ořechu, který na ně čeká. Přenesli již svou akci také do Vídně a pokoušejí se donutit k určitému rozhodnutí také vídeňský agrární klub. Pražské i vídeňské vedení agrární chová se dosud, jako by krise moravské agrární strany byla zjev významu jen lokálního, a nechce ani slyšet o vyloučení agrárních konservativců moravských z klubu ve Vídni a z české agrární strany vůbec. Při disciplině, jaká je v agrární straně, a při nebezpečí, jaké by mělo důsledné třídění duchů v agrární straně na Moravě pro stranu v Čechách, kde je Rozkošných a Vaců víc než na Moravě, nelze věřit v úspěch pokrokových agrárníků moravských v ústředí strany. Tím celá rozluka stává se pochybnou a beznadějnou. Zbývaly by pak krajní důsledky, rozchod pokrokových agrárníků moravských s celou agrární stranou českou a osamostatnění se také ve Vídni, ale k důsledkům se posl. Staněk odhodlává těžko a ke krajním důsledkům se neodhodlá nikdy. Na dohlednou dobu zůstane agrární tábor moravský ve zmatku, který ovšem agrarismu na Moravě nijak neprospěje, a z kterého v některých krajích budou kořistit také klerikálové.

Dva zástupci agrární strany v zemském výboru, Vaca a Staroštík, sedí i po rozluce klidně na svých místech a pokrokoví agrárníci marně se snaží přesvědčit je, že na nich sedí neprávem, když většina klubu, který je zvolil, se s nimi rozešla a nepokládá jich za své zástupce. Také jiné sinekury a úřady, které konservativní agrárníci moravští dostali od bý-

valého společného klubu, neuprázdní se, dokud nebudou nové volky. Hříchy nerozhodnosti mstí se na pokrokových agrárnících ve všech směrech. Učinili pokus, aby si nahradili, oč byli početně seslabeni rozlukou, získáním selských poslanců lidově-pokrokových, ale námluvy posl. Staňka byly odmítnuty a zůstalo jen při slibu společného postupu ve věcech hospodářských. Selská jednota lidové strany pokrokové zamítá stavovskou stranu a nemá důvěry ani v pokrokové agrárníky. Pět selských poslanců lidově-pokrokových bylo by cenným posílením pokrokové frakce agrární, ale pokrokové věci jsou pod vedením posl. Pokorného a ve svazku strany lidově-pokrokové zabezpečeny nepoměrně lépe, než pod vedením posl. Staňka a pod vlivem vídeňského vedení agrárního. Doufají ostatně, že příštími volbami vzrostou a nechtějí se vzdát ovoce několikaleté práce Selské jednoty v celé řadě okresů. Přes to lze doufat, že se poměr lidově-pokrokové Selské jednoty k pokrokovým agrárníkům značně zlepší a že zejména proti klerikálům budou obě tyto politické organisace selské postupovat jednotně.

Těžká krise postihla také moravskou stranu sociálně-demokratickou. Zdánlivě urovnané rozpory mezi odboráři, sorganisovanými ve vídeňské odborové centrále, a mezi vedením české strany sociálně-demokratické propukly znovu a to s prudkostí v sociální demokracii nevídanou. Starý boj o odborové organisace, vedený mezi Vídní a Prahou, dopadal na Moravě dosud ve prospěch Vídně a odboroví sekretáři, dosazení vídeňským odborovým ústředím, paralysovali snahy českých vůdců sociálně-demokratických o připojení moravských odborových organisací k ústředí pražskému tak úspěšně, že se »Pražáci«, jak se říká odpůrcům odborové centrály vídeňské mezi českými sociálními demokraty, musili svého úsilí vzdát. Ale odborovým sekretářům nestačilo toto vítězství a počali usilovat o rozhodující vliv na politické vedení české sociální demokracie a o seslabení samostatnosti jeho vůči vídeňským vůdcům strany. Českým politickým vůdcům sociálně-demokratickým vytýkán nacionalismus za to, že se účastní českých školských akcí, a sagitovány projevy, které hrozily stranu přímo rozvrátit. Napadení brání se energicky a odpověděli na útoky novou akcí k vytvoření odborových organisací moravských, od Vídně neodvislých. Boj ten není dosud vybojován, ale sotva přivodí velké události, na které by se mohlo soudit z prudkého tónu některých projevů obou stran. Pražské vedení sociálně-demokratické postavilo se po bok napadeným autonomistům, vídeňské vedení brání a podporuje útočící odboráře. Výsledkem bude nepochybně nový kompromis, tentokrát asi na solidnějších základech než kompromisy předchozí.

RUSKO.

Budget — bez deficitu. Příjmy a výdaje budgetu. Státní hospodářství. Ekonomické postavení země. Rusko neshnije za živa.

Poprvé za 22 let uzavírá se ruský budget bez deficitu. Mravenčí píli vyškrtnula komise z budgetu 84·2 mil. rublů. Tato chvilková rovnováha

budgetu je dosažena zastavením mnohých výdajů, dobrou úrodou a tím, že nebudeme splácet krátkolhůtové půjčky let 1904 a 1905, a jiným příznivým okolnostem. Již teď je jasno, že v příštím roce 1911 bude nevyhnutelna nová půlmiliardová půjčka. Není ani jednoho parlamentu v světě, kromě ruského, u kterého by byla tak omezena finanční práva. Skoro dvě třetiny budgetu jsou pro dumu »obrněny«. Kromě toho existuje řada všelijakých speciálních fondů, nevnášených do rozvrhu. Vláda podle své libosti činí různé »přenášení kreditu«. — tak v roce 1908 bylo přesunuto 142·2 mil. rublů — nežinýruje se převyšovat výdaje v různých položkách. Budget bez deficitu, to je dekorace pro zahraniční veřitele. Před cizími hosty a za hranicí se vláda i chlubí svou »práce schopnou dumou«, ale doma — ponechává bez pozornosti i sebe menší přání dumy, hrubě odpírá budžetné komisi zprávy, potřebné k vyřízení rozpočtu, a hlavně naprosto odmítá všechna četná přání a návrhy dumy na zřízení skutečné, od ministerstev nezávislé státní kontroly. Může-li být se strany této vlády, nepřiznávající kontroly pro sebe, upřímným přání zbaviti se těch báječných defraudací a zpronevěr v intendantských, železničních a jiných kancelářích, nad kterými přičiněním Garina a jiných senátorů-revisorů byl teď trochu nadzvednut cípek.

Přehled rozpočtu nepřidává velkého optimismu. Za sedmiletí 1902—1908 zvýšily se v Rusku výdaje skoro o 700 mil. rublů. Od r. 1891 zvětšil se budget o 109 procent, kdežto plocha osévání o 18 procent. Lidové výrobní síly se vypotřebovávají, ale znova se neoplozují. Státní pumpa pracuje správně — příjmy ze zpustošené země nepřetržitě rostou. V novinách byl uveřejněn cirkulář smolenského gubernátora k zemským náčelníkům, aby všechny nedoplatky od sedláků byly vybrány do 1. ledna minulého roku s podotknutím, že při oceňování služebních zásluh bude přihlíženo k množství vybraných nedoplatků. Mezitím rolnictvo chronicky hladoví a pozvolna vymírá. Za 3 roky 1906—8 byly vydány hladovícím sedlákům 224 mil. rublů v »půjčkách proviantu«. Dle zkoumání dr. Maresova, vztahujícího se na 46 gubernií, vyživuje se dostatečně okolo 16 procent všeho rolnictva, sotva dostatečně 32 procent a naprosto nedostatečně 53 procent. Prof. Tarasevič říká: »Obyčejný stav výživy našeho rolníka je chronické hladovění a postačilo by sotva postřehnutelné umenšení, aby začaly všecky úžasy hladu, obdobně tomu, jako člověku, stojícímu po hrdlo ve vodě, stačí sebe menší pozvednutí hladiny její, aby se začal topit.«

Pramenem státních příjmů jsou hlavně daně, které tvoří 83 procent budgetu (62·2 procenta nepřímé, 11·5 procenta přímé a 8·9 procenta cla). Dle údajů centrálního statistického komitétu z příjmů celého národa na jednoho obyvatele průměrně připadá 63·9 ruble ročně (v roce 1904). Z těchto peněz připadá na každého obyvatele průměrně 14—15 rublů daní — tedy více, než pětina důchodů celého národa jde na státní daně. V Anglii tvoří důchod obyvatelstva na 1 duši 273 ruble ročně, daní z něho berou 29 rublů — o málo více desáté části: v Americe ze 346 rublů berou 23 ruble 50 kopějek, totiž patnáctou část důchodu.

Z celého budgetu na výrobní účely se poskytuje podle prohlášení samého ministra financí jen 14 procent. Ale k výrobním výdajům jsou nesprávně přiděleny výdaje na pošty, telegrafy a telefony, kteréžto vlastně

patří do rubriky hospodářsky operativní, a jejichž důchody více než nahrazují výdaje na ně. Z těchto 14 procent je 50 mil. rublů asignováno na uspořádání polních poměrů, totiž na zničení obščiny, na »zemleustrojstvo«, jak zní, nebo jak častěji u nás teď říkají, »zemlerazstrojstvo«.

Výdaje na lidové vzdělání se jako dříve jeví jako kapka v moři. V Anglii se poskytuje na lidové vzdělání na 1 duši ročně 4 ruble — u nás 60 kopějek očně. A. Kokovcev ve své řeči v dumě těší: »Nezáleží na tom, máme-li mnoho škol, ale záleží na tom, aby vychovávaly děti v duchu víry, lásky k caru a zemi.« Věc nestojí lépe i s lidovým zdravím. V Anglii výdaje na duši dosahují 7 rublů 60 kopějek, a u nás jsou stolice semeništěm choler a jiných nakažlivých nemocí.

Na účely upevnění pilířů vojensko-policejního režimu se tratí ročně 1041·8 mil. rublů — 54·5 procenta všeho budgetu. 406·9 mil. rublů — 28·6 procenta budgetu — musíme platit úroků za 9milliardový státní dluh. Různé přeplatky za státní zakázky, krytí různých defraudací a zpronevěr ve všech úřadech stojí národ ne méně než 150 mil. rublů ročně. Kolem 8 mil. rublů se vydalo na »secretené účely«. Několik millionů jde na zažizování generál-gubernátorských domů, na subvence a pense »zasloužilým osobám«, a sice: princezně Mürat, následníkům knížete mingrelského, ostseiským baronům a jiné »smetaně šlechty«. Velké sumy se vydávají na šlechtické pensionáty, kde jeden chovanec přijde lidu na 6000 rublů, ale za to ovšem se vychovává v duchu víry a lásky k carovi a zemi.

Je jasno, že když na venek formální budget je uzavřen bez deficitu, to v kulturním, národohospodářském ohledu vnese budget tohoto roku do ruského života nový větší deficit. Státní hospodářství po dřívějším se vede bez systému, loupežnicky, nic se nedělá, aby se pozvedl padající národní blahobyt, vyrobní síly lidu. A zatím Rusko je země ohromných přírodních bohatství. Sedlákům nestačí půda a v evropském Rusku může se ke kultuře přizpůsobit 31·6 mil. desjatin — plocha trochu menší celého Německa a značně větší celé Italie. V Asii máme takové půdy 18 mil. desjatin. A co je bavlníkové půdy, čekající jen na správné zavodňování, aby se stala drahocennou! Přestěhovatelská politika vlády, na kterou se skládalo tolik nadějí pro rozluštění agrární otázky Ruska, přichází k bankrotu. Půda, kam se stěhují mužíci, utrativší poslední své prostředky, ukazuje se k obrábění nevhodnou; sedlák se marně tluče, tluče, a zničený vrací se znova do rodiště. V roce 1905 vrátilo se ze Sibíře zpět do Ruska 8595 lidí, v r. 1906 40.635, v r. 1907 111.340, 1908 110.318, v r. 1909 122.626 lidí.

Vláda, ničíc věkové sloupy rolnického života, nestará se opatřit mužíkům prostředků, aby se mohli postavit na nohy a mohli zařídit nové hospodářství. Nehledě na požadavky dumy, vláda odepřela zvýšení položky na drobný selský kredit. Aby se zvedly způsoby obrábění, musilo by být postaráno o hospodářské školy, šířeno agronomické znání a umění, zařízen prodej laciných strojů a hospodářského náčiní, semen a hnojiv, musilo by se spolupůsobit ke kooperacím všelikého druhu. Peníze na toto utracené by se stonásobně vrátily. Ale kde to všecko je v Rusku?!

V Rusku je tolik lesů, že by mohly při správném hospodářství dávat neméně důchodů než lid, opájející státní kořalní monopol. V Prusku des-

jatina státního lesa dává teď 20 rublů důchodu a u nás — 44 kopějky, poněvadž naše lesy nejsou prozkoumány, nejsou uspořádány, k nim není spojovacích prostředků. Hornické naftové bohatství leží nepropracováno, nebo se loupežnicky využitkovává. Státní závody na Urále a v Sibiři trpí mnohé škody. Škody ze státních železnic stále rostou, a díky neuvěřitelným defraudacím převyšují ročně již 100 mil. rublů. Defraudace v intendantství staly se již u nás příslovečnými. Zkrátka: lidvalevština, reinbotovština panuje v Rusku jak dříve ve všem byrokratickém hospodářství.

Za takovýchto podmínek ekonomické postavení Ruska se nezlepšilo. Průmyslová stagnace, trvající již 10 let, pokračuje. Působit na ni nemohla ani nebývalá úroda, převýšivší střední úrodu předcházejícího pětiletí o 730 mil. rublů — o 26 procent —, ani příznivé uzavření obchodního balance s převýšením vývozu nad dovozem o 496·6 millionů (za 11 měsíců r. 1909 proti 97 mil. rublů v r. 1908), nepůsobil sesílený příliv zlata do Ruska, ani seskupení ohromného metalického fondu v ruských bankách, převýšivšího loňský fond o 530 mil. rublů, ani silné zvýšení všech ruských cenností za hranicí, ani znovu začínající rozkvět industrie v Americe a Evropě. Komerční operace bank umenšily se i v porovnání s nízkou úrovní minulého roku. Práce ve všech závodech, zvlášť železářských, cementových, papírnických, nestoupá, ba i klesá. Naděje ruských průmyslníků na to, že dobrá úroda oživí jejich záležitosti, byla zklamána. Nižegorodský jarmark se vydařil nádherně. Zboží bylo vyprodáno všecko a za vysoké ceny. Ale vrátivše se do svých měst a vesnic, obchodníci utrpěli velké škody — poptávka na zboží se nezvýšila, protože sedlák neměl, za co kupovat. Z úrody získali nejvíce obchodnici obilím, kteří je odkupovali od sedláků za nízké ceny a za vysoké je prodávali za hranice. Mužíci, zničení léty hladovění, vojenskými osadami, které musily z trestu vyživovat, agrární politikou vlády a těžkými daněmi a přirážkami, pospíchali prodat všechno sklizené obilí prvnímu se nahodivšímu kupci, a od massového a rychlého prodeje obilí ceny jeho ve vesnicích silně klesaly.

Smutné je také ekonomické postavení městských mass. Massy nezaměstnaných naplňují města, nové čety zničených sedláků z vesnic doplňují jejich řady. Sebevraždy, šílenství, prostituce, zločiny a nakažlivé nemoci všude rostou v nebývalých rozměrech. Žádných prostředků k ulehčení těchto úžasných společenských běd, kromě budování nových a nových vězení, v Rusku se neužívá.

Politika vlády znova rozdírá staré rány národa. Společenská únava nebude trvat věk. Jsou znaky o tom, že přechází. I nejmírnější, revolucí zaleknuté vrstvy přestupují odkrytě do opposice. To zřejmě ukázaly poslední volby do gosudarstvenné dumy v Petrohradě, Oděsse, a zvlášť v Moskvě, kde bohaté ruské kupectvo »Kit Kityči« Ostrovského nechalo propadnout vlády poslušného okťabristu a zvolilo levého kaděta. Na volbách do zemstev, a zvlášť do městských dum, všude procházejí noví lidé, nepřející absolutismu. IV. sjezd ruských průmyslníků rozhodně prohlásil nevyhnutelnost provedení radikálních reforem a povznesení lidového blahobytu. Ruská intelligence v nejlepší své části stojí jako dříve na své stráži, provádí svou neviditelnou mravenčí práci, a při vhodném

případě, jako na posledních sjezdech: ženském, psychiatrickém, antialkoholním, továrenských lékařů, hlásá svou nesmiřitelnost s absolutismem. Proletariát, nehledě na nezaměstnanost, na strašné strádání a pronásledování, nepodléhá reakci. Nikdy ještě nebylo mezi dělníky takové žízně po osvětě, jako teď. Všechny večerní kursy, lidové university, osvětové kluby a kroužky, knihovny a přednášky jsou přeplněny. Dělníci projevují zájem ke všem stranách života. Na všechny poslední sjezdy intelligence posílali své zástupce, kteří tam sehráli velkou roli, soustřeďujíce v některých otázkách kolem sebe značnou část, někdy i většinu sjezdu. I mezi rolnictvem, nehledě na všechen chaos, který tam byl způsoben polním převratem vlády, mizí sklíčenost a roste tam nový, politicky uvědomělý ruský občan. Ale všecko toto zraje na venek nepozorovatelně, pomalu, dokud znova nějaký vnější náraz neprojeví, že v Rusku je ještě mnoho živých sil, že Rusko neshnije za živa! *Boris.*

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Reorganisace c. k. státních drah. — Finanční nesnáze zemského a státního hospodářství a průmysl. — Vývozní komise. – Plavební poplatky na Labi.

Od té doby, co stát převzal do svých rukou provozování bývalých soukromých drah: rak. uher. společnosti státní dráhy, severozápadní a jihoseveroněmecké spojovací dráhy, Českou severní dráhu a dráhu císaře Ferdinanda, dožili jsme se lecjakého zklamání. Na místě rovnoprávnosti, které se doufalo postátněním dosáhnout, přišly věci horší než za bývalého režimu soukromých drah, kterým dán souhrnný výraz: germanisace. Na místě rozumného uspořádání vozby přišla krátkozraká byrokratická opatření, která se jeví v nedostatku vagonů a ve zmatcích po zavedení nových tarifů. K tomu přibyly různé plány »úsporné«, vrcholící ve zřejmé snaze po zrušení vlaků na nejfrekventovanějších tratích. A dílo takto započaté má býti korunováno reorganisací, na kteréž pracují ministerské kanceláře již plné dva roky, a které nepřinesly nic novějšího, než zřízení 5 pomocných úřadů při ministerstvu železnic. Všecko ostatní dříme prozatím sladký sen, poněvadž není dosud rozhodnuta zásadní otázka, zda se má přikročiti ke zřízení traťových či okrskových ředitelství. Dnešní organisace státních drah jest hodně pestrá. Již sama roztříštěnost centrálních úřadů po Vídni, tedy moment čistě zevní, působí svízele pro ty, kdož musí je vyhledávati. Úřady namnoze úzce souvislé jsou rozstrkány po různých částech města a schází tedy i první požadavek racionelního provozování centrálních úřadů: soustředěnost aspoň pro jisté úzce souvislé obory. Mimo to jest přiděleno ministerstvu železnic přímo ředitelství dráhy Ferdinandovy, rak. uher. spol. státní dráhy a severozápadní dráhy. Všecka tato ředitelství mají různě vyměřený rozsah pravomoci. Nejširší ředitelství dráhy Ferdinandovy, užší ředitelství obou později postátněných

drah. Vedle okrskových ředitelstev jest v Praze ředitelství České severní dráhy a pro dráhy místní mimo to železniční oddělení zemských výborů. Místní dráhy jsou většinou provozovány státem na účet vlastníků a nesmějí tedy při sdělávání reorganisačního plánu býti přehlíženy, nehledě ani k tomu, že by otázka lokálních drah, jichž vývoj jest v četných zemích na dosavadních základech (hlavní finanční účast země) vyloučen, měla býti řešena důkladněji. Plány reorganisační jsou rozmanité, některé vycházejí z úpravy nejnižších organisačních jednotek k vyšším, vládní návrh jde se shora. Jest bez odporu u nás věcí velice obtížnou řešit otázku reorganisace státních drah. Není to otázka čistě hospodářská, nýbrž též otázka politická. O tom nesmějí být v pochybnostech nikde, ani v těch kruzích, které tak rády předstírají věcnost a vylučují politické hledisko, jedná-li se jim o posílení německého vlivu. Že politická stránka reorganisace jest ještě obtížnější, než věcná, toho důvodem jsou okolnosti nejrozmanitější. Především ta, že moderní dopravní prostředky tíhnou k soustřeďování. Princip centralisace jest tedy dán povahou moderních dopravních prostředků, a jde jen o to, aby byl obmezen u nás, kde vede opětně ke komplikacím politickým a zdražování správy tak daleko, pokud to vůbec jen je možno. Pokud jde o otázku ředitelstev, stojíme my ovšem na stanovisku ředitelstev okrskových s vrchním ředitelstvím jako instancí mezi ředitelstvy okrskovými a ministerstvem. Osnova organisační ministerstva železnic trvá na dvou instancích, při čemž není zásadně rozhodnuto o otázce, zda ředitelství traťová, pro něž mluví prý dosavadní zkušenosti u Severní dráhy císaře Ferdinanda a příklady pruské a bavorské. Jisto je, že také ředitelství traťová by byla pro nás přijatelna, kdyby ovšem vláda nahlédla a měla tolik prozíravosti, že všecka traťová ředitelství se nedají umístit — ve Vídni. Ale v tom spočívá právě politický háček celé věci. Dobře placená místa úřednická nastrkat do Vídně, čímž je zároveň řečeno Němcům, a službu na trati dát ostatním. Když se přede dvěma léty upravovaly platy úřednictva v Prusku, bylo vrchní zásadou honorovat místa úřednická po venkově tak, aby na těchto exponovaných místech mohly býti udrženy také talentované hlavy, které přirozeně tíhnou za lépe honorovanými místy do měst. To nazýváno bylo tehdy decentralisací správy veřejné, a vším právem. Při reorganisaci železnic u nás, a při reorganisaci úředního postupu vůbec, měla by tato zásada nabýti všade vrchu. Pak by bylo možno dosíci toho, o čem se již dlouho mluví, větší komerční hybnosti tělesa, poněvadž by pak mohla být dána pro vykonávání úřední činnosti ve směru komerčním volnější hranice. Ale to je a zůstane asi na dlouho ještě zbožným přáním. Prozatím by mohlo být zavedeno aspoň něco: premiování za bezvadné tarifování a pod. Aspoň tak poznenáhlu budit zájem komerční u úřednictva, které jest odsouzeno za dnešních poměrů k těžké, zodpovědné službě bez zvláštních nároků za mimořádně dobré výkony.

* *
*

Zemský výbor český seškrtal rozpočet zemský tak důkladně, že z něho zbyly jen trosky. Kdyby Němcům se líbila obstrukce tak dlouho, až by všecky závazky právní, které země má plniti, přestaly, mohla by zemská

autonomie prostě likvidovati. Vyskytly se všelijaké nápady, jak zemským financím pomoci, mimo jiné též návrh na 18procentní zvýšení zemské přirážky, které by dle procedenčních případů mohlo dosíci císařské sankce. Tyto návrhy jsou karakteristické tím, jak přezírají hospodářské poměry. 18procentní zvýšení zemské přirážky znamenalo by snad jakés takés sanování zemských financí, ale zároveň také materiální ztráty pro ty, kteří založili svoje obchodní kalkulace na dnešní zemské 55procentní přirážce. Není maličkostí, postaví-li se na příklad stavební podnikatel najednou před skutečnost, že zemská přirážka bude o 18 procent zvýšena. To znamená, že o kapitalisovaný roční výnos přirážky k činžovní dani bude dům znehodnocen, což může znamenat ztrátu, jdoucí do tisíců. V dnešní situaci není tedy pomoci a »činnost« zemského výboru se musí chtě nechtě projevovat ve škrtech. Finanční ministr rakouský je ráznější. Od podzimku nedělá nic jiného, než hrozí. Hrozí škrty v rozpočtu, hrozí kontokorentními půjčkami vysoko zúročitelnými, hrozí vším možným. Německo před necelými dvěma léty bylo právě v takové situaci, jako Rakousko nyní. Deficit v rozpočtu, potřeba posílit říšské finance. Bez hluku byla uzavřena půjčka, kterou byly kryty mezery pokladniční až do definitivního vyřízení nových daňových předloh. Po dlouhých novinářských bojích a zápasech různých stran a názorů byla provedena reforma finanční, která má zabezpečit finanční rovnováhu říše.

Ani tento formální postup nebyl pro rakouského ministra financí podnětem, jak zařídit věc u nás v situaci naprosto stejné. Naopak finanční ministr předložil parlamentu několik daňových předloh a hrozil, pak seškrtal rozpočet a vydlužil se na urovnání úvěrových operací dřívějších částku, pak předložil nové finanční předlohy a nyní se opět dluží a při tom stále hrozí. Loňského roku, když se mluvilo o ohromných nákladech na vojenská opatření, které stála anexe Bosny a Hercegoviny, bylo roztrušováno útěchou po různých časopisech, že tyto výlohy pomohly našemu průmyslu přes krisijní dobu, rozhostivší se po všech průmyslových státech. Nepomohly. Krise, která se nedostavila v plné síle roku loňského, zdá se dostavovati roku letošního. Strojírny mají objednávek o 30—40% méně než loni, pracují se zmenšeným počtem dělnictva a ještě se zkrácenou pracovní dobou. Přádelny vykonaly právě 33% redukci výroby a uvažuje se o redukci výroby v tkalcovnách. Kritická situace v průmyslu, jak se zdá, teprve nastává, nezaměstnanost nabývá úžasných rozměrů a při tom všem není naděje na vyváznutí z nouze, do níž se dostala hospodářství zemská a státní. To, co loni bylo vyhlašováno za čin vyšší státnické moudrosti, totiž že stát velkými výdaji vojenskými zabránil, aby se přiblížila krise průmyslová, platilo jen pro rok loňský a pro vydání vojenská, pro letošní rok tato vyšší státnická moudrost neplatí. A přece by byla letos více na místě i v rozsahu daleko obmezenějším, než roku loňského.

* *
*

S mezinárodní obchodní politikou a s vývozními akcemi, kterých podniklo ministerstvo obchodu již dost, nejde to s místa. S balkánskými státy nemůžeme se dostati k smlouvě obchodní jednou pro vnitropoli-

tické potíže, když tyto pominuly, pro potíže zahraniční politiky, pak zase pro vnitropolitické poměry atd. Za těchto poměrů není divu, že se zraky poznenáhla obracejí od balkánských odbytišť jako prozatím ztracených k odbytištím jiným. Argentina má se státi zaslíbenou zemí vývozců rakouských. Zda a kdy to bude, jest ovšem otázka, nad kterou si prozatím netřeba lámat hlavu. Prozatím byla uzavřena s lodní společností Austro-Americana smlouva subvenční o zařízení rychloparníkových spojení mezi Terstem a některými přístavy jihoamerickými. Doufá se, že bude-li často jezdit loď z Terstu do Argentiny, oživí se ruch dopravní. Prozatím má jezdit loď každé tři neděle, později každých čtrnáct dní. K svému nastávajícímu obchodnímu příteli přibližujeme se však docela zvláštním způsobem. Nemáme s ním obchodní smlouvy, do subvenční smlouvy s Austro-Americanou jest pojato ustanovení, že ministerstvo obchodu může z a k á z a t dopravu zemědělských výrobků z Argentiny, konkurují-li s našimi vyváženými výrobky zemědělskými, letos pořádá republika jihoamerická v Buenos Aires výstavu, na které bude náš průmysl representován způsobem docela žalostným. Se sousedem argentinským Brasilií nemůžeme vážně ani začít, poněvadž máme na kávu nejvyšší spotřební daň. Vedle toho máme drobné, ale vydatné šikány pro dovoz argentinských výrobků původu zvířecího a při tom také pro svůj vlastní průmysl kožedělný v novém zákoně o zvířecích nákazách. A tak jest nejlepší naděje, že to s Argentinou dopadne zrovna tak, jako se Srbskem. A v této nouzi přichází ministerstvo obchodu s nápadem velice významným, zřídit vývozní komisi. Ta má všecko úsilí o povznesení vývozu, dnes roztříštěné po různých spolcích a vývozních kancelářích, spojovat a dávat podněty. Kdyby aspoň byl nějaký fond pro podporování vývozu průmyslových výrobků. Svého času bylo na ten účel věnováno z přebytků pokladničních 1,800.000 K, které se tiše rozplynuly a zmizely beze všech zvláštních zevních znamení a podniků na povznesení vývozu. Při dnešní nouzi státní pokladny bude také činnost vývozní komise hubená.

* *
*

Zavedení poplatků plavebních na přirozených tocích v Německu dostalo se do akutnějšího stadia. Až do nedávna bylo Prusko, od něhož podnět na zavedení poplatků plavebních vyšel, nuceno bojovati s odporem ostatních spolkových států. Tento vnitřní odpor jest překonán a jedná se jen o překonání závazků vyplývajících z mezinárodních smluv. Státy v přední řadě interesované, jsou Holandsko a Rakousko. Pro nás jest nejdůležitější otázka poplatků na Labi, ale také na jiných tocích jsme interesováni. Zejména Odra a její překladiště tvoří pro četné vyvozní předměty důležitou dopravní dráhu. Mezinárodní smlouvou jest však chráněno toliko Labe. Jest to smlouva mezi severoněmeckým bundem a Rakousko-Uherskem uzavřená 23. června 1870, kterou se zaručuje, že poplatky na Labi nebudou vybírány leda za taková zařízení, která dopravu podstatně ulehčují. Za takováto zařízení se poplatky již vybírají, zejména za upotřebení přístavů a překladišť. Podle pruské osnovy o plavebních dávkách mají však býti vybírány poplatky nejen za

takováto zvláštní zařízení, nýbrž všeobecně na úhradu prací upravovacích, prohlubovacích, dozor poříční atd. Toto stanovisko příčí se však ustanovením labské akty z r. 1820 a 1821, která výslovně stanoví pro smluvní státy závazek udržovati řečiště a tok ve stavu způsobilém k plavbě lodí a pobřeží v takovém stavu, aby byl možný vlek lodí se břehu. Tato ustanovení jsou dosud v platnosti. Vláda již několikrát prohlásila v parlamentu, že bude hájiti práv, zaručených těmito mezinárodními smlouvami. Naposledy letos při projednávání interpelace posl. Maštálky a soudruhů. Jest jen otázka, zda vláda naše při tomto stanovisku setrvá. Důležitost pro náš vývoz má otázka plavebních dávek takový, jako málo která jiná. Po Labi jde do ciziny více zboží než přes Terst, nehledě ani k ohromné uhelné dopravě, která by mohla býti úplně podvázána. Zvlášť při tak tajemných plánech, jaké má Německo, pokud jde o výši plavebních dávek. Osnova zákona stanoví totiž jen zcela všeobecně, že plavební dávky nesmějí přesahovati vydání na úpravu toku a dozor říční. Jakmile by se k takovéto zásadě přivolilo, znamenalo by to, že jest Německu dána co do výše poplatků úplná volnost, poněvadž do vnitřních záležitostí jeho se nemůže nikdo vměšovat. Pak by zbyla jen retorse, totiž stejně vysoké dávky u nás, což by však bylo jen zvýšením dopravného pro náš dovoz a vývoz, a to po případě ještě na prospěch cizích lodních společností, poněvadž vlastní lodní dopravy nemáme.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Pracovní spory v Rakousku v r. 1909. — Anketa o ubytovacích a stravovacích poměrech učňů. — Nařízení o zadávání železničních státních dodávek a prací. — Pokusy o řešení bytové otázky. — Opatření proti drahotě. — Zákaz noční práce žen. — Živnostenské mzdové úřady v Anglii.

Statistický úřad práce zaznamenal roku 1909 v Rakousku 617 pracovních sporů, z nichž došla pouze o 515 bližší data, a to o 495 stávkách a 20 výlukách. Stávkami bylo postiženo 1307 závodů, zaměstnávajících 102.810 osob, z nichž stávkovalo 60.824, t. j. 59·1%. Největší počet stávek byl v Čechách, 175, t. j. 35·4%, ve 309 závodech, mezi nimiž bylo 180 velkozávodů; ze 36.888 dělníků stávkovalo 20.876. Po Čechách následují Dolní Rakousy se 122 stávkami, t. j. 24·6%, ve 353 závodech, na to Morava se 54, t. j. 10·9%, stávkami, Slezsko 32, t. j. 6·5%, Halič 31, t. j. 6·3% všech stávek. Krátkodobých stávek do 5 dnů bylo 48·1%, dlouhodobých přes 100 dnů 1%. Příčinou stávek byla hlavně nespokojenost se mzdou, 303, t. j. 61·2%; propouštění dělníků v 68 případech, t. j. 13·7%; nespokojenost s dobou pracovní ve 54 případech, t. j. 10·9%. Pro snižování mzdy bylo vedeno 22 stávek, t. j. 4·4%. Úspěšně skončilo 88 stávek (17·8%) pro 4335 stávkujících (7·1%), s částečným úspěchem 212 (42·8%) pro 32.655 (53·7%) stávkujících, bez výsledku 175 (35·4%) pro 19.275 (31·7%); výsledek je neznám ve 20 případech. Bilance je tedy

pro dělnictvo příznivá; 60·6% stávek skončilo pro 60·8% stávkujících s úspěchem.

Nejvíce stávek bylo v průmyslu textilním, 83 v 99 závodech s 11.657 stávkujícími, pak následují živnosti stavební, 78 stávek ve 327 závodech, 12.335 stávkujících, hornictví 61 stávek ve 74 závodech, 18.585 stávkujících, průmysl kamenický a sklářský 55 stávek ve 114 závodech, 3153 stávkujících, průmysl dřevodělný 38 stávek ve 128 závodech, 2727 stávkujících. Pracovních dnů bylo ztraceno 569.198, nejvíce v průmyslu textilním, 183.508, v hornictví 135.248, v průmyslu kamenickém a sklářském 73.677, v živnostech stavebních 64.567. Nejméně úspěšných stávek bylo v hornictví, nepočítaje ovšem nepatrný počet stávek v živnostech potravních a jednu stávku v živnosti hostinské; v hornictví skončilo 52·5 procenta stávek bez úspěchu a pouze 4·9 procenta s plným zdarem.

Útočných stávek byl 373, t. j. 75·4 procenta, 59, t. j. 11·9 procenta, obranných, a charakter 63, t. j. 12·7 procenta, nebylo lze určit.

Výluk bylo nejvíce v Dolních Rakousích — 8 —, pak v Čechách 6, v Tyrolsku 2, na Moravě, v Haliči, v Horních Rakousích a Přímoří po jedné. Ve strojnictví byly 4 výluky, po dvou v průmyslu kamenickém a sklářském, dřevodělném, textilním, oděvním, v grafické živnosti a obchodu, po jedné ve zpracování kovů, čalounictví, průmyslu potravinovém a v živnosti stavební. Výlukami bylo postiženo 581 podniků, mezi nimi 56 velkozávodů; ze 16.216 zaměstnaných dělníků bylo vyloučeno 12.813. Příčinou výluk byla v 6 případech stávka, v 6 neshody mzdové, ve 2 nespokojenost s pracovním řádem, ve 2 nespokojenost s pracovní dobou, ve 2 oslava májová, v 1 pasivní resistence a v 1 rozličné požadavky dělnictva. Čtyři výluky byly skončeny za jeden den, tři trvaly přes 100 dní, jedna dokonce 163 dní.

*

Anketa o ubytovacích a stravovacích poměrech učeníků, již k podnětu ministerstva veřejných prací uspořádala obchodní a živnostenská komora v Plzni, je dle jednací zprávy této komory č. IX. 1909 illustrací ke starému přísloví »učeník-mučeník«. Prostřednictvím 80 průmyslových a 6 obchodních pokračovacích škol byly vyšetřeny poměry 7419 učňů, 7071 průmyslových a 348 obchodních, z nichž 82·2 procenta, resp. 95·9 procenta náleželo malým živnostem. Stravování u mistrů bylo všeobecně označováno uspokojivým. »Jest to ovšem jen relativní výhoda,« u rodičů by učňové, kteří se rekrutují z rodin nejchudších, lepší stravy nedostali, poznamenává k tomu zpráva. Daleko nepříznivější jest ubytování a nakládání s učni, jimž »vykazován bývá nocleh v dílnách, na půdě, ve skladištích nevětraných, nevytopených a špinavých. Síly učeníků bývají do krajnosti i k pracím mimo živnost využitkovány a vyčerpávány dlouhou pracovní dobou.« Nejlepší jest ubytování a stravování učňů u rodičů nebo blízkých příbuzných, bydlí-li tito v místě. Musí-li však učňové docházet do práce, bývá jejich stravování špatné, »děje se hlavně tím způsobem, že si nosí s sebou chléb a kávu, někdy přikoupí si k tomu něco od uzenáře neb sýr, ale kupují-li si vůbec něco k obědu, šetří.« Mimo nedostatečnou výživou trpí tito učňové tím, že propadají pití lihovin a kouření. Ubytování u osob cizích spojuje pak v sobě nedostatky všech před-

cházejících druhů, byt i strava jsou nedostatečné, dozor žádný, neboť domácí berou si tyto nájemníky jen pro zisk. Neblahé tyto poměry souvisí ovšem s bídným sociálním postavením rodičů i mistrů, kteří sami také lépe nebydlí a lépe se nestravují. »Zlepší-li se jich nynější stísněné postavení, zlepší se tím i osud učňův.«

Úlevy pro učně by bylo možno docíliti v útulnách, jež by měly blahodárný vliv i na kvalitu dorostu řemeslného a obchodního. Kde posud není možno pomýšlet na zřízení těchto nákladných podniků, je »možno menší obětí odpomoci nejnaléhavějším potřebám: zřízení nocleháren v Plzni a poledních stravoven v místech, kam učňové odjinud značnějším počtem docházejí.«

Pro povznesení duševní úrovně dorostu doporučuje se zřizování besídek, neboť »všeobecně bylo konstatováno, že nynější stav mistrovského učení nevyhovuje ve všech směrech, a zejména již dávno neodpovídá svým starým tradicím. Mistr je dnes zaměstnavatelem, a není více vychovatelem učňovým.« Stávající již besídky dobře prosperují a vykonaly již mnoho; na závadu je však »nedostatek obětavých pracovníků k vedení besídek. Bývají jimi hlavně učitelé, kteří však dnes učí dopoledne po čtyři hodiny na pokračovací škole, takže nemají pak chuti ani energie na vedení besídek v neděli odpoledne; žádá se proto i v zájmu učenických besídek, aby nedělní vyučování na pokračovacích školách bylo zrušeno.«

*

K ministerskému nařízení ze dne 3. dubna 1909, ř. z. č. 61, o zadávání státních dodávek a prací vydalo ministerstvo železnic 28. ledna 1910 prováděcí nařízení, obsahující přesná ustanovení pro pracovní poměry dělníků u těchto staveb zaměstnaných. K provádění státních prací mají být zásadně používáni jenom domácí dělníci; používání dělníků cizozemských má býti zakázáno zvláště v případech, kde jest oprávněná domněnka, že tito dělníci jsou povoláváni z toho důvodu, aby přes to, že se hlásí dosti dělníků domácích, bylo dosaženo nižší mzdy nebo jiných nepříznivějších podmínek pracovních. Nevyplácí-li podnikatel nebo akordant svým dělníkům mzdu v čas, je správa státních drah oprávněna dělníky tyto na účet podnikatelův vyplatit a strhnout si příslušné obnosy jako splátku, nebo z kauce. Nemohou-li dělníci na místě stavby nebo v sousedních obcích najít bytu a stravy, je podnikatel povinen postarati se o byt a stravu dělníkům stavbou baráků, vyhovujících požadavkům hygienickým a mravním, a zřízením kuchyní nebo zásobních skladišť, vše vlastním nákladem. Stavební správa má právo kontrolovati ceny potravin, zakázati všechny nepřístojnosti při prodeji potravin nebo v případě potřeby vyžádati si zakročení úřadů. Poskytují-li podnikatelé dělníkům byt a stravu dobrovolně, musí být nájemné z bytu, jakož i ceny potravin politickým úřadem schváleny, a tyto tarify musí být v příbytcích i v prodejnách veřejně vyvěšeny. O lékařskou pomoc musí být náležitě postaráno. Suroviny, potřebné k provádění státních prací, musí být tuzemské provenience, a pouze v případech nezbytí je dovoleno použít surovin zahraničního původu. V nařízení, jinak dosti moderním, postrádáme ještě ustanovení o případech stávky a výluky.

*

V poslední době vyskytují se stále častěji pokusy o řešení bytové otázky, ale bez patrnějšího výsledku. Velká závada je v naprostém nedostatku veškeré organisace práce, spolek pro reformu bytovou má sice nejlepší vůli, ale posud nepatrné prostředky i nepatrnou autoritu, a tak každý podobný pokus zůstává osamocen. Z českých míst je to, tuším, posud jediné Slané, které otázkou tou se zabývá, jinak starají se o ni pouze rozličné organisace a závody. V Plzni hodlají Škodovy závody postavit celou dělnickou kolonii, pensijní fond železničních zřízenců staví tamtéž pro své členy několik obytných domů, v Praze ustavilo se stavební družstvo železničních zřízenců, které obralo si za úkol budovat svým členům řádné a levné byty. Kapitál tohoto družstva roste měrou u nás neobvyklou, takže co nejdříve bude se stavební činností započato, zvláště když ministerstvo železnic přislíbilo vydatnou pomoc. Železniční zřízenci pomýšlejí i na venkově na zahájení podobné akce svépomocné. Také v Německu organisovali si železniční zřízenci stavební činnost ve svazu železničních spolků. Na sjezdu ve Gdansku usnesl se svaz, aby byly vypracovány projekty domků, přiměřených poměrům železničních zřízenců, a tyto návrhy aby byly i s rozpočty a s podmínkami pro uzavření smlouvy dány členům svazu zdarma k disposici. K obstarání všeho, čeho je ke stavbě třeba a k poradě při stavbě utvořeny v jednotlivých spolcích, členech svazu, stavební výbory z technických členů spolků, jimž přísluší i zprostředkování stavebního kapitálu, obstarávání vhodných pozemků, stavební dozor a zkoušení nabídek a účtů. Pro zjednodušení manipulace vydal svaz za redakce A. Holtmeyera nákladem Kreidelovým »Entwürfe zur Kleinwohnungen«, obsahující v první mapě 20 listů jednorodinných domků (cena 4·80 M) a ve druhé 15 listů dvoj- a čtyřrodinných domků (cena 3·20 M).

*

Na opatření proti drahotě pomýšlí konečně i ministerstvo orby. Dle sdělení korespondenční kanceláře vydalo direktivy, které mají v jistých oborech plodinového a potravního trhu přivoditi pozvolné zlepšení poměrů. Budou učiněna opatření, aby se jednak zvýšila produktivita zemědělství, jednak snížily výrobní náklady zemědělské produkce, jednak umožnil racionelní odbyt zemědělských plodin. Zemědělci mají dospěti k přesvědčení, že zaopatřování městských konsumentů levnými potravinami prostřednictvím zemědělských organisací zabezpečilo by zemědělství silné odbytové území. Obce mají se postarati o zásobovací opatření, aby se potraviny dostaly rychle a levně do rukou konsumentů. O otevření hranic, třeba dočasném, se nemluví, a přece by to byl nebezpečnější a nejúčinnější prostředek ke zmírnění poměrů, dosahujících již hranic možnosti.

Ve Spojených Státech, kde vláda vede marný boj proti trustům, pokusilo se o boj tento obecenstvo samo. Počátek učiněn s trustem jatečním, který ovládal veškeren konsum masa a hnal ceny nestydatě do výše. Ve všech městech utvořeny organisace, jež učinily si úkolem bojkot výrobků trustu. Statisíce osob se zavázalo, že se zdrží požívání masa. Hlavní kádr tvoří členové dělnických unií. Účinky bojkotu projevily se

ihned snižováním cen masa, ale přes to bojkot trvá posud, míře na samotnu existenci trustu.

V některých českých městech sáhlo obecenstvo před léty k podobné akci svépomocné.

*

Příštího roku má nabýti platnosti zákon, zakazující noční práci žen od 8. hodiny večerní do 5. hodiny ranní. Zákonu nepodléhají ženy, zaměstnané v zemědělství a lesnictví, připuštěny jsou výjimky v podnicích saisonních, při poruchách výroby a při zpracování látek, podléhajících zkáze.

Francie přikročila k potírání prostituce nikoli zákazy, nýbrž poučováním mladých děvčat, která mají být ubytována buď v řádných rodinách, nebo v ústavech, kde se naučí nějakému zaměstnání.

*

2. října m. r. vydán byl v Anglii zákon o živnostenských mzdových úřadech, jichž úkolem jest stanoviti pro dotyčnou živnost minimální sazby mzdové za práci časovou i kusovou. Šest měsíců po vyhlášení minimální mzdy zavede ministerstvo obchodu tuto mzdu obligatorně, není-li závažných důvodů proti tomu. V tom případě může mzdový úřad po šesti měsících žádat ministerstvo za vydání donucovacího nařízení, kteréž zakročení má též význam jako původní vyhlášení minimální mzdy. Po obligatorním zavedení minimální mzdy musí každý zaměstnavatel dotyčné živnosti každému svému dělníku platit aspoň onu stanovenou mzdu, jinak podléhá pokutě 20 liber za každý jednotlivý případ a nejvýše 5 liber za každý následující den. Ujednání, stanovící mzdu nižší, jsou neplatná. Každý majitel krámu, prodavač nebo obchodník, který živnostensky s nějakým dělníkem ujednal výslovnou nebo mlčky ujednanou smlouvu, je pokládán ve smyslu tohoto zákona za zaměstnavatele onoho dělníka, a čistý obnos platu po odražení výloh dělníkových, s touto prací spojených, je pokládán za mzdu.

Soud skládá se jednak ze stejného počtu zastupujících členů, t. j. zástupců zaměstnavatelů i zaměstnaných, jednak ze stanovených členů zaměstnaných. Ženy mohou v soudech zasedat stejně jako muži. Jsou-li v dotyčné živnosti zaměstnáváni domáčtí dělníci, musí i ti být zastoupeni. Předsedu a sekretáře stanoví ministerstvo ze řad členů. Každý mzdový úřad může zřídit obvodové mzdové komise, složené stejně, jako onen úřad sám, ale musí jim přináležet aspoň jeden zaměstnaný člen. Ministerstvo může po svém rozhodnutí přijati přiměřený počet osob, i žen, jako zaměstnané, placené členy úřadu, ale počet takovýchto zaměstnaných členů musí být menší, nežli polovice všech členů ze řad zaměstnavatelů a dělníků.

Každý úředník tohoto ústavu má právo nahlížeti do výplatních listin a tyto si opisovati, vyžádati si adresy osob, jimž zaměstnavatel zadává práci domů a platy za tuto práci, kdykoliv vstoupiti do dílen a místností, kde se vydává práce domáckým dělníkům. Každé zabraňování v úředním výkonu trestá se pokutou 5 liber, vědomě nesprávné údaje pokutou do

20 liber nebo vězením do tří měsíců, event. s těžkou prací. Každý mzdový úřad i každý jeho úředník má právo podávat žalobu a zastupovat ji.

Zákon tento vstoupil v platnost 1. ledna 1910 jako Trade Boards Act, 1909. *R.*

ŠKOLA.

Anketa pro tělesnou výchovu mládeže ve Vídni. — Věci školské a učitelské na zemských sněmích.

Naše doba pociťuje stále živěji potřebu, aby byla nalezena kýžená harmonie mezi výchovou tělesnou a duševní, kterou se vyznačovala antika. Někteří národové přiblížili se již k ideálu antickému a racionální péči o tělo zařadili vhodně ve svoji národní soustavu životosprávnou.

U nás opozdili jsme se také v tomto směru. Žijemeť ve státu typicky římskokatolickém, kde nevymřela dosud nadobro neláska k tělu a asketický ideál křesťanský. Vítáme proto již pouhý fakt, že svolána byla na dny 10.—12. ledna do Vídně ministerstvem vyučování anketa pro tělesnou výchovu mládeže středoškolské — s radostí, třebas i výsledky ankety nesplnily ve mnohém směru očekávání, která byla do ní kladena.

Středoškolská anketa z roku 1908 nedostala se pro nedostatek času k projednávání otázky tělesné výchovy, a tak došlo v lednu ke speciálnímu jejímu projednávání za předsednictví ministra vyučování. K anketě bylo pozváno 72 účastníků, z nichž bylo 9 lékařů, 13 učitelů tělocviku, 16 ředitelův a profesorů středoškolských, 3 zemští školní inspektoři. Ostatní experti byli vybráni z kruhů různých spolků sportovních, z kruhů vojenských, ze sdružení rodičů vídeňských a mnohých jiných korporací.

Anketa měla odpověděti k 5 otázkám: Vyhovuje-li dosavadní stav tělesné výchovy na školách středních požadavkům nové doby? Pokud může rodina snahy školy v tomto ohledu podporovati? — Vyhovuje nynější vyučování tělocviku na středních školách moderním požadavkům? Jest žádoucí úprava dosavadní učebné osnovy pro vyučování tělocviku? — O průpravě a vzdělání učitelů tělocviku na školách středních. O změně zkušebního řádu pro učitelství tělocviku a ustanovení zvláštních odborných inspektorů tělocviku. — Pokud by mohlo vyučování tělocviku sloužiti účelům vojenského výcviku žáků středních škol? Zdali jest třeba a možno zavésti cvičení ve střelbě? — O účelu a významu útulků mládeže ve výchově.

Vytknouti třeba předem, že program ankety týkal se pouze výchovy středoškolské. Středoškolské vzdělání dostává se poměrně malému zlomku občanstva a stát musí míti přece zřetel k tělesné výchově mládeže všech vrstev. Co bude platno, uvede-li se tělesná výchova středoškolské mládeže do správných kolejí, když ve školách národních, jimiž prochází téměř všechno občanstvo, nebude v tomto směru postaráno dostatečně?

Experti byli svorni v přesvědčení, že celkový zdravotní stav středoškolské mládeže upadá. Vytýkali, že ubývá stále počet abiturientů, způsobilých k vojenské službě. Neschopných bývá 50—70 procent. Šíří se považlivou měrou nervosa, která vyvrcholuje ve množících se studentských sebevraždách. Celkový zdravotní stav středoškolské mládeže svědčí o tom, že duševních sil nabývá se ve středních školách na úkor sil tělesných a celého zdravotního stavu mládeže. Šlo-li by se v tomto směru ještě dále, musil by nastati také úpadek duševní, neboť úspěchy duševní práce musí býti založeny na správné výchově tělesné.

Všeobecně byly vytýkány nedostatky času, místa a peněz, potřebných k reformě tělesné výchovy mládeže. Zdůrazňováno, že čas musí býti zjednán, třebas i na úkor jiných předmětů učebných. Řádná tělesná výchova vyžaduje denního cvičení, právě tak jako řádná výchova duševní. Stav tělocvičen je neuspokojivý a zvláště nedostatek vhodných hřišť velice citelný. Jako všechny jiné reformy, tak i reforma tělesné výchovy bude vyžadovati peněz, a hodně peněz, které budou však dobře uloženy, neboť ušetří se za to na druhé straně na nemocnicích a blázincích.

Při tělesné výchově musí býti náležitou měrou uplatněny hry a sporty, pro kterážto cvičení musí se uprázdniti alespoň dva půldny. Prospělo by, kdyby na povzbuzenou byly pořádány i závody mezi jednotlivými školami. Nejen učitelé tělocviku, ale i ostatní učitele musí pronikat přesvědčení o důležitosti tělesného vychování. Všichni budoucí učitelé středoškolští měli by se na universitách a technikách účastniti cvičení tělesných. Tělocvik musí býti v soustavě učebné postaven na roveň ostatním vyučovacím předmětům a odborní učitelé tělocviku ostatním učitelům. Všeobecně byla uznávána potřeba zavedení odborných inspektorů tělocviku, zvláštního odboru pro tělesnou výchovu při zemských školních radách i v ministerstvu vyučování.

Učebnou osnovu tělocviku třeba podrobiti revisi, a zejména odstraniti z ní cviky, které hraničí s akrobatikou. Akrobatický tělocvik musí ustoupit hygienickému. Dobré cviky, směřující ke správnému držení těla a dokonalému dýchání, možno přejati s prospěchem ze soustavy tělocviku švédského, který si dobývá stále více půdy. Tělesné výchovy je třeba dívkám jako hochům.

Dosavadní kursy, v nichž se vzdělávají učitelé tělocviku, jsou zastaralé a nedostatečné. Budoucí učitelé tělocviku musí ovládati theorii na vědeckém základě, musí býti neméně dobře vycvičeni v praxi, musí se vyznati ve všech soustavách, musí prodělati náležitý výcvik ve hrách i sportech, a musí míti zvlášť pečlivé vzdělání hygienické. Jedna řada expertů žádala, aby dosavadní kursy byly rozšířeny na 3, resp. 4 léta, s rozmnoženým počtem hodin, druhá řada vyslovovala se pro to, aby tělesné výchově bylo vykázáno místo na universitě, a aby byla utvořena nová zkušebná skupina předmětů s tělocvikem jako předmětem hlavním nebo vedlejším. První řada byla pro zachování dosavadních odborných učitelů tělocviku s akademickým vzděláním, druhá žádala, aby vyučování tělocviku bylo svěřeno učitelům ostatních odborů.

Konec jednání ankety věnován byl otázkám zavedení cviků ve střelbě a šermu a otázce chlapeckých útulků. Souhlasu v tomto směru

nebylo docíleno. Část expertů byla pro fakultativní cviky ve střelbě v posledních 2 ročnících, a pro šerm v 5. a 6. třídě, a vyslovovala se pro to, aby inspektorát nad těmito cviky převzali vyšší důstojníci, a aby pro civilní cvičitele v tomto směru zřízen byl vojenský kurs přípravný. Návrhy byly odůvodňovány tím, že žádané zkrácení služební doby vojenské vyžaduje určitou předběžnou průpravu ve škole. Odpůrcové vojenských cvičení ukazovali správně na to, že všeobecná cvičení tělesná stačí jako předběžná příprava k armádě. Odmítali odpovědnost ředitelů škol za možná neštěstí a škody.

Otázka chlapeckých útulků, tak zvaných »knabenhortů«, o níž se na konec jednalo, je otázkou specielně vídeňskou. Vojenské útulky vídeňské mají na 40.000 chlapců a pěstují ducha militaristického, který má býti ze škol, »dílen lidskosti«, vypuzen.

Celému jednání ankety scházel řádně připravený podrobný program, bez něhož jednání se rozbíhalo. Vytkli jsme již výše, že celá anketa, jednající pouze o tělesné výchově středoškolské, byla kouskovitá. Reforma středoškolská není myslitelná bez řádné úpravy tělesné výchovy ve školách národních.

Scházelo širší a vyšší hledisko, s něhož otázka tělesné výchovy mládeže měla býti řešena. Málo byla zdůrazňována organická souvislost tělesné výchovy s celým ostatním vyučovacím plánem, jímž by měl zřetel zdravotnický všude pronikati. Z celé společenské i školské vychovávací soustavy měly by býti odstraněny i poslední zbytky středověkého dualismu, který myslil, že může vzdělávati ducha a zanedbávati tělo. Herbert Spencer správně žádá, aby se vzdělávalo tolik, kolik je možno, čím víc, tím líp, ale aby se při tom neubližovalo tělu.

Správná tělesná výchova bude podmíněna zákonitými předpisy, odstraňujícími vše, co jí může býti na škodu. Zdravý tělesný vývoj nejširších kruhů společenských je ohrožován výdělečnou dětskou prací, bující u nás víc než kde jinde. Také dospělé generace, které dávají vznik novým generacím, nesmějí býti společensky vykořisťovány dlouhou pracovní dobou, nízkou mzdou tak, aby tělesný jejich vývoj netrpěl. Tělesný vývoj bude podmíněn dokonalejší výživou, omezováním alkoholismu, řešením otázky bytové nejširších vrstev společenských.

V celé školské soustavě společenské nesmí se zapomínati, že tělesná síla je podporou síly duševní, a že duševní síla nesmí se vyvinovati na úkor síly tělesné. Školy musí se státi místem radostným, do nichž mládež bude docházeti s chutí, musí rozsívati v mládeži štěstí, jako mocný sílící prostředek, který urychluje podle Spencerových slov oběh krve a usnadňuje vykonávání každé funkce tělesné i duševní. Vymizeti musí proto ze škol ztrnulý byrokratism, kalící dětem radost ze života. Škola musí se státi prostředkem k přetvořování společnosti ze stavu válečnického ve společnost moderní, průmyslovou, musí vychovávat k míru, a militaristický duch, který by do ní rádi vpašovali rakouští generálové, přizvaní do ankety, musí býti od ní na sto mil vzdálen.

*

Uplynulé zasedání zemských sněmů přineslo učitelstvu málo co radostného. Nejméně v Čechách, kde hmotné poměry učitelstva jsou

v Rakousku jedny z nejnepříznivějších. Zemský sněm v zajetí německé obstrukce o učitelské věci ovšem zavaditi nemohl, a učitelstvo, zvláště české, jako by se oddalo pod tíhou této situace úplné resignaci. Tu a tam poslalo několik učitelských jednot petici o úpravu služného. Jinak nehnulo se nic ani v ústředích zemských spolků, ani v učitelském časopisectvu a veřejném tisku. A učitelstvu v Čechách je zle, velmi zle. Stará hmotná bída vrátila se mu následkem neslýchaného zdražení životních potřeb v celé své krutosti. Jen v obou velikých učitelských záložnách dluhují čeští učitelé přes 5 millionů korun. Mimo to jsou značné dluhy učitelské v okresních záložnách, raiffeisenkách a spořitelnách. Neblahá situace, v níž se učitelstvo v Čechách ocitá, měla by vésti k promyšlenému soustavnému připravování akce za konečnou definitivní úpravu platů dle posledních čtyř tříd státních úředníků.

Finančním úpadkem země, která pozbyla práva vybírati zemskou dávku z piva, trpí úžasnou měrou i vnější i vnitřní rozvoj národního školství. Neblahý úsporný systém ve školství je vystupňován na počátku nového roku do té míry, že zemský výbor se usnáší odpírati každý nový náklad na školství. Nebude povolovati subvence na stavbu školních budov, ani náklad na nové pobočky a školy. A nejvíce tím utrpí ovšem zase školství české, kde je třeba ještě tolik dohánětí. Němci, kteří mají svoje školství v Čechách rozšířeno téměř do zásoby, nepocítí pohromu, kterou sami zavinili. Obstrukce jejich dolehne plnou tíhou na školství české, co mají dobře vypočítáno.

O hodně příznivější poměry pro učitelstvo jsou na M o r a v ě. Moravští učitelé mají lepší úpravu než v Čechách, byla provedena později než česká a přece rozvinuli k poslednímu zasedání obdivuhodnou přípravu ke zlepšení svého materiálního postavení, které je na dnešní dobu neudržitelné. Zaplavili sněm peticemi a uspořádali současně s německými svými druhy 27. ledna v Brně imposantní manifestaci, které se účastnilo na 3 tisíce českých učitelův a učitelek a 26 poslanců a proklamovali v ní své stěžejní požadavky. Manifestace imponovala do té míry, že poslanec dr. Šromota pronesl následující slova: »Organisace vaše je velkolepá, je jako dynamo, které vybíjí sílu po celé Moravě. Velkým neštěstím by bylo pro toho, kdo by chtěl tuto sílu ignorovat. Vaše organisace musí býti respektována vždy a všude.«

Manifestace moravského učitelstva obou národností (německé se účastnilo na 2000 učitelů) měla nepopíratelný vliv na jednání moravského sněmu 4. února, kdy projednány byly současně tři pilné návrhy, týkající se právních poměrů učitelských. Návrhům, aby zemský výbor zkoumal požadavek úpravy učitelských platů dle posledních 4 tříd státního úřednictva, a aby nejbližšímu zasedání podal o tom zprávu, byla přiznána pilnost velkou většinou proti hlasům klerikálním a velkostatkářským. Pilný návrh poslance Vaňka, žádající pro učitelstvo ihned 300.000 K drahotního přídavku, byl zamítnut. Otázka 35leté služební doby projednána byla již ve finanční komisi, kde byla přijata většinou proti 8 hlasům klerikálním. Klerikálové chtěli zmařit přijetí návrhu a žádali odklad do doby, kdy bude zrušen školní plat. Ve školském odboru moravského sněmu přijat byl návrh poslance dra Budínského, aby byly zřizovány definitivní po-

bočky při větším počtu žáků než 80, a to na obecných školách po 5, na školách měšťanských již po 3 létech, a to bez ohledu na celkový počet žactva ve škole. Také návrh, aby školní plat byl zrušen dnem 1. září 1911, byl přijat ve školském odboru. Čeští poslanci žádali, aby byl zrušen již o rok dříve. V plenu sněmovním rozhodnuto bylo 20. ledna o návrhu poslance dra Fischera na zrušení utrakvistických škol v tom směru, aby zemský výbor konal šetření a zahájil s příslušnými obcemi i zemskou školní radou jednání, by utrakvistické školy byly postupně přeměňovány v jednojazyčné. Také kus pokroku. Důležitý význam také pro školství má resoluce z moravského sněmu, přijatá 4. února: »Vláda se vyzývá, aby všemi zákonnými prostředky zamezila zneužívání víry, náboženství a zřízení církevních, zejména zneužívání kazatelen a nedovolené kolportáže k účelům volebním a politickým.«

Také slezské učitelstvo, které má jednu z nejlepších úprav platebních v Rakousku, zdá se býti cíli svému, to jest dietním třídám úřednickým, blíž, než učitelstvo v Čechách. Slezský sněm zemský přikázal aspoň 5. února žádosti učitelských jednot za definitivní úpravu služného dle úřednických tříd, i žádosti za zatímní drahotní přídavek, zemskému výboru, aby zjistil finanční potřebu a podal v nejbližším zasedání o tom zprávu. Téhož dne slezský sněm odhlasoval poprvé zemské podpory českým soukromým školám obecným v Rychvaldě, v Karvíně, ve Volovci, v Hrušově, a mateřským školkám v Opavě, Kateřinkách, v Podolí a ve Frýdku. Užil při tom ovšem nižšího měřítka než při podporách na školství polské a zvláště německé, nicméně však pokrok třeba viděti i v tom, že podpory českému školství soukromému vůbec byly uděleny.

Na dolnorakouském sněmu zkoušeli němečtí nacionálové půdu, jestli by se nedal s podporou křesťanských sociálů prosaditi návrh o stanovení němčiny jako výhradního vyučovacího jazyka ve školách národních. Pilný návrh, podaný v tomto směru poslancem Hofbauerem, stal se předmětem prudkého sporu s křesťanskými sociály, kteří návrh pro tento čas z taktických důvodů, nikoli ovšem z lásky k českému živlu, odmítli. Pro vídeňské učitelstvo vypracována je předloha o platech. Stanoví pro zatímní síly 1200, po 2 létech, ve Vídni ztrávených, 1440 K základního platu. Definitivní učitelé II. třídy mají dostávati 1400, I. třídy 1800, učitelé a učitelky na měšťanských školách 2200, řídící učitelé a učitelky 2600, ředitelé a ředitelky 3000 K základního platu. Učitelské osoby na obecných školách mají dostávati od zkoušky způsobilosti 4 trienálky a 6 kvadrienálek, na školách měšťanských 8 kvadrienálek po 200 K. Příbytečné pro mužské síly učitelské stoupá dle hodnosti a služebních let od 600 do 1400 K, pro síly ženské od 400 do 1000 K. Služební doba počítá se čtyřicetiletá a příbytečné do pense. Úprava je proti dosavadnímu stavu značným zlepšením, ale vídeňské učitelstvo plně neuspokojuje.

Dolnorakouské učitelstvo, působící mimo Vídeň, je dle nového zákona rozděleno na tři kategorie. V první jsou všechny učitelské osoby, působící na měšťanských školách, se základním služným 2200 K, po 20leté službě s 2400 K, ve druhé řídící učitelové a učitelové (učitelky) 1. třídy na školách obecných s ročním služným 1800 K, ve III. třídě učitelské osoby 2. třídy se služným 1200 K. Tyto osoby postupují po 10leté nepřetržité

službě (nejméně 2 léta definitivní) do 1. třídy. Zatímní osoby učitelské před zkouškou způsobilosti dostávají 1000 K odměny. Po 5 letech nepřetržité služby, při čemž má býti prokázáno nejméně dvouleté působení v zemi, budou ustanoveny definitivně. Všem učitelským osobám přísluší 8 zvýšení služného po 200 K, a to první 4 po 4, druhá 4 vždy po 5 letech od zkoušky způsobilosti. Funkční přídavek řídicích učitelů vyměřen 200 K na školách o 1—3 třídách, 300 K na školách o 4—5 třídách, 400 K na školách o 6—8 třídách a 500 K na školách o 9—11 třídách. Ředitelé měšťanských škol mají nárok na 400 K funkčního přídavku do 8, na 500 do 10, na 600 do 12, na 700 do 14 tříd. Za každou další třídu 50 K. Příbytečné počítá se všude do výslužby a vyměřeno je ředitelům měšťanských škol dle počtu obyvatelstva na 900 a 1000 K, ředitelům a řídicím učitelům na 500 K. Řídící učitelé dostávati budou dle počtu obyvatelstva 500, 600, 700 K příbytečného, učitelé 1. třídy 300, 400, 500, 600, 700 K, učitelé měšťanských škol o 200 K více. Učitelky měšťanských a 1. třídy obecných škol budou dostávati 300—500 K, učitelské osoby III. kategorie 300 K příbytečného.

I tyrolskému učitelstvu zasvitla naděje na poněkud lepší časy. Úprava zemským sněmem přijatá provedena je na základě zastaralého systému místních tříd. Učitelkám dává pouze 75% platů učitelů. Učitelé se zkouškou dospělosti budou míti dle 4 místních tříd 1200, 1000, 950, 850 K celkových příjmů, počáteční služné učitelů se zkouškou způsobilosti má činiti 1600, 1400, 1200, 1100 a konečné 3600, 3300, 3000, 2800 K. Budou tedy tyrolští učitelé nyní namnoze lépe placeni než učitelé v Čechách.

Solnohradský sněm přijal návrh, jímž se ukládá zemskému výboru, aby zahájil kroky pro zavedení náboženského vyučování v prvních dvou třídách solnohradské denní školy obchodní. 8. února přijaty byly sněmem návrhy zemského výboru a školské komise na úpravu učitelských platů. Platy učitelek mají býti upraveny dle zásad pro personál mužský, při čemž však mají se rovnati za všech okolností 90 procentům služebních požitků učitelů. Návrh menšiny na povolení 200 K drahotního přídavku byl zamítnut. Za to byl přijat návrh menšiny, směřující k tomu, aby byly zahájeny přípravy k převzetí polovice nákladu na učitelské platy státem.

UMĚNÍ.

List z Petrohradu. Umělecké časopisy ruské: »Apollon« — »Staryje Gody« — »Ježegodnik architektorov-chudožnikov« — »Zodčij« — »Ježegodnik Imperatorskich teatrov« — »Iskusstvo i pečatnoje dělo« — »Satirikon«.

Při slově »Rusko« vystoupí před oči všeliké divé věci — podle toho, jakýma očima a ušima kdo pozoroval a naslouchal, a ovšem ještě více podle jakosti vkusu a taktu, tedy podle stupně duševní jeho kultury, jak nejen v hlavě, ale i v srdci svém všecky ty poznatky seřadil a upravil.

Richard Muther v novém svém díle o malířství — vyšlo už po smrti znamenitého kritika — pocítil potřebu opravit své mínění o ruském umění. Do svých »Dějin malířství v XIX. století« (1893) pojal pěknou a spravedlivou stať od Alexandra Benois; do nového díla už ji nepřejal, a sám napsal — asi jen sto řádek — svůj soud o ruském umění, trochu jiný, než byl v jeho feuilletonech. Uvedu z něho úryvek (podle ruského překladu):

»Při slově »Rusko« vystoupí ve fantasii všeliké velmi ruské věci: zasněžená pole, čepice z kožešiny, losi, sáně, lyže, ikony a vodka, byzantské ornamenty a předpotopní dřevěné stavby, zbožní, ale nečistotní popi, pestré šátky na hlavách a knuty, tlustí důstojníci, od kterých páchne šampaňským, a rudovlasé kokotky, vonící mošusem. Takovým způsobem dána jest Rusku možnost vytvořiti umění velice národní; ale, pohříchu, tato na pohled blízká slova těžko se uskutečňují. Možno zajisté ruské obrazy ozářiti až šílenou jasností barev a možno zajisté, aby umělci vytvářili to, co tato země chová v sobě původního a zvířecího barbarstva. Ale v takových výtvorech zrak vzdělaného Evropana nenajde kultury, estetického půvabu. A s druhé strany, když objeví se tyto kulturní nuance, ruské obrazy přestanou vydávati tu ostrou vůni, kterou tají v sobě slovo »Rusko«. Místo prvku národního jeví se kosmopolitický. — Na tyto dvě skupiny dělí se také soudobí ruští umělci. Jedni jsou odvážní. Nebojí se umístit nejčistší modř vedle cihlové červeně, a nepozorují, že takové kombinace jsou tolik jako salto mortale do barbarstva. V řadě pak s divochy stojí salonní Rusové, jemní, ale bezcharakterní napodobitelé toho, co dělají ve Francii Gauguinové a Cezannové, Raffaëli a Signiacové.«

Netřeba snad podotýkat, že tento úsudek je nesprávný. Věcně je tak nepříjemně povrchní, charakterisační manýrou stává se nepříjemně vulgárním. Kolečka se vyběhala, hodiny předbíhají... Muther viděl ukázky ruského umění na výstavách v Berlíně, Darmštadtě a ve Vídni, a z ukázek těch, z nichž darmštadtská byla pranepatrná, honem, honem usoudil, že »nesmírné naděje, vložené na ruské umění po první známosti s ním (Světová výstava r. 1900), potřebují opravy.« Proč vkládal »nesmírné« naděje, přemrštěné naděje, na tak krátkou dobu? Nezajel ani na Rus, aby studoval umění ruské u samého kořene, u samého zřídla. Je líto takovou chybu vidět u spisovatele, jejž jsi měl rád, jehož kniha o malířství XIX. století byla ti příjemným poučením i povzbuzením, a jenž pro mladé české umění našel upřímné slovo. Za toto slovo byli bychom jemu vděčni — i kdyby takých slov bylo v nynějším německém světě víc, než jich skutečně jest; ale poslední jeho slova o umění ruském třeba uvésti na pravou míru. To stane se nejlíp, užijeme-li Mutherova způsobu charakterisace, v němž je tolik skryté švandychtivosti, a přeneseme jej na Německo:

»Při slově »Německo« vystoupí na oči velmi německé věci: moře piva ve sklepích, buršáci a salamandr, vycpaní důstojníci, potrhlí professoři, cihlové stavby, norimberské bratvířtle a deklamátorský pathos, Lüneburger Haide a vlci-hakatisté, Zeppelin a »Wenn die Schwalben heimwärts zieh'n«, »německá renaissance« a »es ist erreicht«. Takovým způsobem dána jest Německu možnost vytvořiti umění velice národní. Ale je to možnost, kterou nemožno tak lehko provésti. Co dosud skutečně národ-

ního v Německu vytvořeno, je vlastně ohromná karikatura, jak dosvědčuje »Simplicissimus« a částečně »Jugend«; druhý směr, s jemnějšími nuancemi, směr evropský, kosmopolitický, nedá se mysliti bez živé vzpomínky na Paříž« — — —

O ruském umění dá se mluvit mnoho a mnoho krásného, zvlášť když se uváží tolik okolností jemu nepříznivých. Jsem tu již čtvrt roku a snažím se, jak jen mohu, stopovat život i jeho umělecký výraz, kde jen se udá: na velkolepých nábřežích, rozlehlých náměstích a dlouhých ulicích; na palácích, chrámech i soukromých bytech; v museích, výstavách i na lidových trzích; na vzácných jevištích divadla Alexandrinského a Marajinského, jež mně zůstanou nezapomenutelna; na koncertech i na večerech deklamací a předčítání, nevýslovně milých; v krásně upravené knize a časopise. Umění ruské přilákalo mne sem už před čtrnácti lety; tehdy ho však nebylo tolik. Podotýkám to vše proto, aby čtenář pojal trochu víry v má slova a nehleděl na mne jako na člověka naivního. Neboť v mých slovech bude mnoho chvály a chválit Rusko — »Odkud to přicházíš, náměsíčníku?«... Nechci však brát si příklad z koně na jedno oko slepého, ani z většiny dopisovatelů o Rusku; ti buď jsou slepi na pravé oko a vidí všecko temně (těch je nejvíce), anebo jsou slepi na levé oko a vidí všecko světle.

Začnu s tím, co jest i vzdálenému čtenáři zcela přístupno: s uměleckými časopisy.

*

»Mir Iskusstva« (Svět Umění) vykonal velikou úlohu. Svými šesti ročníky (1899—1904) přiřadil se k předním uměleckým revuím světovým, přikládaje k nim své nové slovo; úpravou a částí obrázkovou je předháněl. Byl bojovníkem za umění svobodné, smělé a silné, na ničem nezávislé, leda na zákonech věčné krásy, k nimž klíč sudba dává do vínku nepříliš četným vyvolencům, každému jeho klíč vlastní, a nikdy cizí, nikdy vypůjčený. Byl protivníkem všech napodobitelů, všech manýristů a odkrýval směšnost jednání těch, kdož, jako to chlapci dělávají z bujnosti, přisedávají na kočáry smělých a mocných, ale se zadu. Zakladatel a redaktor jeho, Sergěj Djagilev, muž hlubokého smyslu a porozumění pro umění a zároveň muž neobyčejné energie a podnikavosti, byl průkopníkem nového, t. j. mladšího, svěžejšího, jarního umění na Rusi, a to nejen v časopise svém, ale i na výstavách jeho spolupracovníků. »Mir Iskusstva« a jeho výstavy stvořily jasnou kapitolu v dějinách ruského umění — jasnou, protože otevřely dokořán cestu vzduchu, světlu a tedy i čarovnému životu, utajenému v barvách. Snažili se přenášeti nejen půvaby světa viditelného, ale i nápěvy fantasie své. Byli smělí, ale znali meze možností svých; cítili — vždyť nechodili do politických schůzí —, že křikloun není pěvec. Pravou ušlechtilostí, touhou po krásnějším, duševně plnějším životě válo to se stran tohoto listu. Škoda, že činnost jeho byla tak krátká. Válka rusko-japonská a vnitřní bouře ruské zastavily ji, možná, že i jiné příčiny, jistě však ne nepřátelé, kterých měl hojně, ale kterých se nebál.

Byla-li činnost jeho krátká, vliv jeho jest trvalý. Zakladatel jeho věnuje sice teď svou neúmornou energii Paříži, kde pořádá vzorná předsta-

vení vybraných ruských oper s předními umělci pěvci a s výpravou od předních umělců malířů; ale bývalí jeho spolupracovníci pracují zde dále, a všude, kde jde na Rusi o pokrok na poli uměleckém, shledáváte se s jejich jmény.

Orgánu však uměleckého, jenž by plně nahradil »Mir Iskusstva«, dosud tu není.

Pokus však o něj už se děje. Od října minulého roku vychází v Petrohradě měsíčník »Apollon«. Redaktor jeho, Sergěj Makovskij, autor četných statí o umění, ovládající na štěstí také energii, která pomáhá jeho krásným uměleckým tužbám vtělovati se ve skutky, uvádí svůj měsíčník do světa slovy, o kterých přemýšleti přísluší nejenom mladé umělecké Rusi.

»Apollon. V samém názvu — cesta námi vyvolená. Jest to ovšem méně všeho — nově nalezená cesta k dogmatům antického umění. Klassicism — následování dokonalých umělců Řecka a Renaissance — možný-li opět, tož jenom jako mimoletné uchvácení anebo jako protest proti bezstvárným odvážnostem tvořivosti, zapomenuvší na zákony kulturního dědictví. Skutečně, tento protest cítí se nyní i v literatuře i v plastických uměních, a možno, že jest mu souzeno, aby se vyjádřil jasněji, formálněji. Avšak široká cesta »apollonismu«, o které se nám sní, nemůže se podobat lehké cestičce, ušlapané školními učiteli všech věků, cestičce, vedoucí k Parnassu i do chladných akademických modláren.

Apollon — toliko symbol, daleký zvoucí hlas z chrámů ještě nevystavěných, hlásající nám, že umění souvěkému nastává epocha vzchopu — všech, kdož jsou upřímní a silní — k nové pravdě, k tvořivosti hluboce uvědomělé a souladné: od rozrůzněných pokusů — k zákonitému mistrovství, od rozplývavých effektů — k stylu, k překrásné formě a k životvornému snu.

Jaká to pravda — možno-liž říci? Každý odpoví po svém. Každý přinese s sebou to, co vypěstováno jím a posvěceno jeho vírou. Budou nesouhlasy, budou spory, budou nálezy co nejvíce sobě odporující. Tvář příštího Apollona nemožno uvidět. Víme jenom, že to tvář — ne řecká, s rysy ustrnulými v božském hieratismě, také ne tvář Obrození, nýbrž soudová tvář, ovanutá všemi předtuchami nové kultury, nového člověka. Proto i neviditelná nám. Proto i žádoucí.

Pro umění nejstrašnější věcí jest — mrtvý vzor. Ničeho však není potřebnějšího, víc vezdejšího, než ideál... Jaké to staré, bez vůně, přímo uhaslé slovo! A přece ono musí opět hořet, aby nadšením vzplály estetické snahy člověčenstva.

Sen o ideále, uvádějícím v nadšení, rozumí se, přenáší nás za meze speciálně uměleckých úkolů a themat. Avšak cíle »Apollona« zůstanou, tím ne méně, čistoestetickými, nezávislé na ideologických odstínech (společenském, mravním, náboženském), kterých může nabýti symbol Stříbrolukého boha — v ústech různých autorů. Nechať umění styká se se všemi oblastmi kulturní uvědomělosti — tím ono nám neméně draho, jako oblast samostatná, jako nejryzejší jmění naše — zřídlo a středisko bezčetných světel života.

Propouštěje na svět všecky nové zárodky umělecké myšlenky, »Apollon« chtěl by nazývat s v ý m jenom přísné hledání krásy, jenom umění svobodné, harmonické a jasné, jenom umění silné a životné za hranicemi chorobného rozpadu ducha a lživého novotářství.

To vymezuje také i bojovné úkoly žurnálu: ve jménu budoucího nevyhnutelno jest chrániti kulturní dědictví. Odtud — nesmiřitelný boj s nepoctivostí ve všech oblastech tvořivosti, s kdejakým posahováním na dobrý vkus, s kdejakým podvodem — ať je to vymyšlený cit, falešný effekt, domýšlivá póza nebo jiné zneužití mask umění.« (Příště ostatek.)

LITERATURA.

Krásná:

Z d e n k a H á s k o v á: Mládí. — A n t o n í n S o v a: O milkování, lásce a zradě. Povídky a črty. (»Slunečnice«, knihovna »Noviny«, svazek pátý a šestý) — K a r e l K l o s t e r m a n n: Odyssea soudního sluhy. (Nakladatel J. R. Vilímek v Praze.) — St J a r k o v s k ý: Na podzim v ořeší . . . (Nakladatelské družstvo Máje.) — Jos. V. S l á d e k: Dvě knihy veršů. (Nakladatel J. Otto.) Vesměs v Praze 1909.

Po románě sl. Z d e n k y H á s k o v é *Mládí* sáhneme s jistým očekáváním. Autorka jest z žen, které samy na sobě mohly zkusiti, jaké jsou výhody, jichž se domohlo české úsilí emancipační; oddala se studiu, dosáhla hodnosti akademické, působí snad již také v povolání praktickém; prožila kus života, vyplněného energickou horlivostí, jistě i odříkáním. A když se ocitla u cíle svých snah, ohlédne se zpět po letech uplynulých a ptá se sama sebe: jaké bylo moje mládí? Je v tom rys sympatický; svědčí o jisté uvědomělosti, která zájmu sociálnímu nedá utlumiti vnitřního hlasu.

V čem především odpověď k otázce vyvrcholí? Po břehu Jizery jde (na konci románu) společnost mladých lidí, potkají mladou matku, která prudce a vášnivě líbá své dítě. Jedna z žen sl. Háskové (Sylva) pochopí náhle, že láska ženy k dítěti milovaného muže jest první pruh světla, kterým ozářila láska její cestu, i táže se: »byl t o snad cíl? nebo aspoň: jeden z cílů?« Jiná (Marketa) přizná se, že v lásce už hlavního smyslu života nehledá, ač dobře ví, co tím ztratila, a Ivana, jež stojí v popředí našeho zájmu, je smutna, že takového klidu nalézti nemůže: »Což to má věčně boleti? A svět vznešených srdcí, oddaných, silných citů, krásného života, kde zůstal?« Hlas ž e n s k o s t i ozval se v nich všech. V naplnění její jedna přes všechen posavadní nezdar doufá, druhá oddá se resignaci klidu, třetí — bolesti. Hloubka citu a opravdovost vřelosti jsou při této Ivaně, v její bolest Mládí vyznívá. Připravuje se bolest ta poznáním prchavých episod milostných, neutěšeným pohledem do vlastní rodiny, manželským dramatem přítelkyně i náhlým zklamáním vlastním. Mimo tyto jednotlivé případy přetřásá se láska v rozhovorech, od zeyerovského pro-

blému »až slovo ženou učiněno bude« až k volné lásce a po nevěstinec. Důvěřivá touha srážena jest k zemi morální sveřepostí intelligentního jinošství i skepsí, která chce podrýti i zanícení pro vlastní povolání životní. Na mladou mysl doléhá tolik neočekávaného poznání, že se schoulí v samu sebe, bez útěchy. Žena práce zápasí s ženou citu. Velkým touhám nekyne velký cíl.

Také román sám jest více touhou, než dosažením cíle. Je jasno, kam autorka spěje, ale v díle jejím jest příliš mnoho episodického, aby mohlo působiti jednotným, vyrovnaným dojmem. Není v něm zachycen vývoj mladé mysli a v pohnuté změně mladého citu není dostatek přesvědčivosti. Dojmy života dostavují se příliš rychle a prchavě, aby mohly zanechati ostrou, nesmazatelnou rýhu v duši, i tam, kde se mají stupňovati nejsilněji (případ paní Maruševičové). Na práci jest patrný chvat, který nepopřává času, vše nové a překvapující niterně zpracovat a tím ruší životnost a přesvědčivost prožitku. Dojmy z lektury jsou silnější než dojmy vlastní, hned z počátku při debatě o volné lásce, Garborgovi a Strindbergovi. Zdá se, že v díle zůstalo leccos nedopověděno; tím aspoň vysvětluji si přečasto nadhozené otázky při věcech závažnějších i méně závážných, které se stávají pouhou manýrou. A sotva jest jiným nežli stilistickým obratem, který nahraditi má výstižnou charakteristiku, když mladá žena, která zatím ničeho neprožila (alespoň se o tom nedovídáme), mluví o svém životě jako o šílené jízdě v rychlíku, »letí se, letí, všechno mizí neosvojeno, bleskurychle a nenávratně.« že jí zmizela celá minulost, zkušenosti zůstaly kdesi vzadu a ona »letí šíleně dál, do nových zmatků, nezadržitelně a jako omámena rychlostí toho letu,« že jí všechno, krásné i ošklivé, mizí pod rukama, beze stopy. Není ničeho, co by v průběhu dalším pravdivě potvrdilo i jedinou z této mnohomluvné extase.

Při druhém dílu S o v o v ý c h povídek a črt *O milkování, lásce a zradě* nemohu se ubrániti pocitu, že nedostatek invence svedl básníka k nucenosti a póse, která motiv celkem obyčejný, všední, odívá nápadným kostýmem, a k nápadnému shonu po hrůzných příšernostech a groteskności. Pochybuji, že by pouhá dekorace renaissanční dodala výraznosti povídce o stárnoucí milence, že by zvýšilo úžas prostředí assanační (»O krásné přítelkyni a dobách smutku«), že by »Lukáš spravedlivý« musil býti právě člověk z jihu, nevím, proč nadpis přímo sensační »Zápisky o marném pokusu rehabilitace zkompromitovaného lenocha« má napovídati více než historka sama skutečně poskytne. Kde toho není, všednost motivů, variací téhož thematu, nepůsobí slaběji než při nadsazených titulech (»Tři kraslice«, »Rodinný soud«, »Nasycený«, »Před plesem«). Není také jasno, proč se i vnější formou dává důraz na věci, které zvláštního významu nemají. Shledal jsem v této knize vůbec velmi málo Sovovského.

V jedné z povídek své nové knihy, již dala název povídka první, nejobsáhlejší, *Odyssea soudního sluhy*, K l o s t e r m a n n charakterisuje starocha, plahočícího se světem s trpkým nevděkem dětí, že byl »hodný člověk, prostičký, bez falše, ale typ té jihočeské měkkosti, duše velká ve snášení a utrpení, ale neschopná činu« (»Přeletěl stín«). Tímtéž způsobem mohl by charakterisovati svého kaplana, který povolán byv na

štědrý večer k staré ženě, v zlé nepohodě, přímo od svátečního stolu a zbytečně, štědře jí děkuje za to, že »velké zlo« od něho odvrátila: byl ť slíbil děvčeti z přátelské rodiny, že si před jitřní zajde k ní pro dárek, a poznal, že se ocitl na scestí nedovolené lásky, s něhož nyní povinnost jej zachránila; zdá se mu dokonce, »že nebeská zář tryská z těch starých, polovyhaslých očí« ženy, jejíž pobožnost jest také vypočítavá (»Kaplanův štědrý večer«). Táž slova hodí se na »Cyrila Dubického«, chudého studujícího ve Vídni, který rázným soudruhem jest vytržen z osidel kokety, bolest nad zklamáním však zaplatí životem; a hodí se i na soudního sluhu, který arci vzchopí se k činu, s neuvěřitelnou naivností a téměř s nasazením života po celé tři dni v nejhorší zimě pátraje, kterému z četných Voldřichů platí úřední obsílka. A měkkost, cituplnost, dobráctví vyznačuje také Karla Klostermanna. I tato kniha ukazuje jeho upřímnou lásku k šumavskému kraji a jeho lidu, mezi nímž se potuluje se sebezapřením jakéhosi beduina, ale s vnímavým smyslem pro šumavské hvozdy, povahu lidu, sociální poměry i rozmanité příběhy, a se starostlivou obavou o lid, štvaný přírodou i drsnými poměry, pro které s rodné půdy odbíhá; se stínem jeho upomínek přelétne mu také černý stín, »v nějž zhoustla duše všeho lidu« toho milovaného kraje. To je rys, kterého si nutno u spisovatele vážit. Klostermann není z těch, kteří by musili psáti stůj co stůj, ale stojí k svým motivům v určitém, blízkém poměru, který jeho pracím dodává jisté osobitosti. Arci vřelost jeho udušuje nejednou jeho kritičnost, ustupujíc dobromyslné hovornosti, která by ráda prosté motivy přiblížila také nám, nenalézá však prostředků umělecké tvárnosti; ani v přírodních obrazech, ani v postřezích psychologických nenajdeme plastiky, ba ani náladovosti, místo níž nastupuje pouhá deskriptivnost a konvenční příměry; a kde běží o věci rázu nejintimnějšího (»Družka — matinka — sestra«), nepodaří se mu sděliti je nám s takovou přesvědčivostí, s jakou vřelostí jistě byly prožity; či má se toho docíliti takovými podrobnostmi, jako jest vypravování o tom, jak pro akvarium děvčete »bylo třeba chytat střevle, jinde mřínky, hrýzky, oklejky, běličky, ježky, drobotinu tlouští, proudníky, okouny, pulce, podhoušťata, kapříky, ráčky, larvy jepic a šídel, různý vodní hmyz«? Proto jest jen toho důsledkem, když spisovatel nevyhýbá se ani takovým všednostem, jakou jest — abych aspoň jeden doklad uvedl — úvaha zbloudilého sluhy, málem si zoufajícího ve své horlivosti, a slyšícího posměch hvězd: »Trest na tebe, trest! ... my jsme svítily v oné noci také, když Pan Ježíš se narodil a andělé zpívali ..., za to tys přišel v svatý čas a rušil jsi pokoj lidem také dobré vůle ... a strach jsi zanesl tam, kam Bůh posílal pokoj a radost.« Ale ovšem, Klostermann pevně věří, »že jest odměna tam za hranicemi našeho pozemského bytí«, je vůbec už takový staromódní člověk, že »na takové věci ještě věří«, jak se přiznává výslovně. To jest ovšem jeho věcí, ale ani idealismus takový pracím jeho uměleckosti nedodává.

V povídce *Na podzim v ořeší* St. Jarkovský vypravuje o professorovi, který v pokročilých letech chce se oženit s hodnou dcerou vrchního rady. Upustí však od toho, protože na ústavě v Praze, kam byl po letech přeložen, setká se — s vlastním synem, studentem modrých očí a chorobně červených lící. Po sedmnáct let nevěděl o něm, ani o jeho

matce, lásce svého studentského mládí, kdy ji poznal jako dívku z řádné rodiny, která musela jít za sklepnici. A když nyní chce vše napraviti, když tušení otcovství, vzniklé nápadnou podobností matky s dítětem, má přejíti v nezvratnou jistotu, tu ubohá, jež zatím se stala ženou starého, urputného ševce, zrovna v těch prázdninách, kdy professor byl přeložen do Prahy, zemřela! I musí se spokojiti s tím, že syna svého, aniž se mu dá poznati, všemožně podporuje, pozve jej k sobě na štědrý večer, avšak z jara zemře také on. Jemnocitná Zdenka však z vlastního popudu opuštěnému odpustí, neboť »pan vrchní rada přece nemlčel«.

V malém problém viny a trestu? Zdá se však, že spisovateli nešlo ani tak o problém a o tu historii, jako o prostředí, do něhož sáhl, a rád vůbec sahá, do kruhů professorských. Tu by se jistě dalo něco vykonati. Jarkovský dovede odpozorovati, co jest prostředí tomu příznačné, jak o tom svědčí nenápadné, a přece dobře znatelné narážky na professorskou a paedagogickou šablonovitost, malost, obmezenost, mechaničnost. Mluví o úsměvu, předepsaném zákonem pro professora, vstupujícího do třídy, »jako pro baletku, která nožkami vlídně po jevišti mrskajíc, také nesmí mračiti se na obecenstvo«; jak v úřadech školských rozhoduje se o spokojenosti i nespokojenosti, duševním klidu i zoufalostech učitelů; je rád, že ve školních lavicích nesedí sami inspektoři a ředitelé, žaluje, že nic tam nesmí hřáti, aby mládež příliš se nerozehřála; ví, že také professor je člověk, podléhající všem slabostem; mluví o dokonalosti rubrik třídní knihy a titěrných libůstkách představených. Na momenty takové a podobné (— co by se tu vše mohlo vystaviti na odiv! —) by se arci snaha pozorovací musila upnouti více než třeba na studentskou a professorskou hantýrku a na scény po způsobu známé Meyeriády. Nemuseli bychom tak svědomitě býti zpraveni o všelijakých těch »peckách«, »pumách«, o tom, že vous professorův dělil se ve dvě uhlazené polovičky »vyvrcholené knírem jako věž slohu gotického svou fiálou, nebo jako drama svým pátým aktem (!)«, že některý hoch je »nařvaný«, že se ozve třídou zlostná apostrofa »troubo!«, že professor měl »nos dírkami dolů«, nebo že jednomu studentovi se »táta utopil v podmáslí« (= má nevlastního otce), a jiný, že jda za rakví zemřelého druha, »smolí báseň« na něho, počínaje »nevalně klassicky: Ajta, tu dřímá přeubohý druh náš, achich, ouvej...«. To jsou zbytečné triviálnosti, které by musily ustoupiti vtipu, ironii a rozhořčení nad poměry, jež jsou v těch kruzích takové, že by látky poskytly až dost. Nic by při tom nevadilo, že už leccos vykonali v té příčině Max Dreyer, Otto Ernst, Wittenbauer; napsati český román professorský bylo by vděčnou prací.

Ze Sládkových *Dvou knih veršů* osobitější jest kniha druhá, *Léthe a jiné básně*. Básník v nich účtuje se svým životem a činností, a bilanci dává výraz v doslovu. Skromně tu praví, že tak žil jako jiní, bratrští snad s těmi, »kdož vadnou v stínu«, že vůle jeho někdy byla silnější, čin slabší, že mořem snů plul, a není vinou jeho, nedošla-li loď jeho tam, kam lodě silných; i přeje si, aby mu »pro lásku k bědným, tužby výš, snů krásu — pro hořkost sláně s bouří ve zápasu — a pro tisíce nocí bděných v trýzni«, a pro tíži jeho dnů bylo odpuštěno. Odpouštěti není čeho třeba. Jméno Sládkovo vždy bude se pojiti k vývoji novější poesie české, třeba

že on sám k němu nepřispěl směrodatně, kráčel pouze v řadě s jinými, silnějšími. Vůle u něho vždy byla silnější než umění. I z těchto dvou knih jeho veršů jest patrno, že jeho motivy národní nedostupují výše Čelakovského, sociální pathos Čechův jest vzletnější, v balladě vždy zůstane za Nerudou, v motivech přírodních jest hejdukovský, bez originálnosti Šlejharovy, a svým jest i v *Nových selských písních* této knihy tím, že idealisuje na úkor reálnosti selských motivů (srv. *Zrno, Jaro, Pluhu, Orání* a j.). Ale práce jeho bude vzpomínáno s povděkem. —*cjč*—

Poučná:

Lubor Niederle: Slovanský svět. A. P. Kalina: Výklady národohospodářské. Ivan A. Sikorskij: Vybrané stati paedopsychologické a paedopathologické. Přeložil M. Kozák. Německo, Rusko a otázka polská. Z Romana Dmowského podává Jar. Rozvoda.

Lubor Niederle: Slovanský svět. Zeměpisný a statistický obraz současného Slovanstva. Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných XXXV. 1909. Str. 198. Cena 3 K 20 h.

Dílo Niederlovo vyšlo právě v čas, kdy jsme nejvíce pociťovali, že všechno naše slovanské horování postrádá základních znalostí o světě slovanském, a že proto slovanská myšlenka v Čechách zůstává omezena na úzký kruh vzdělaných nadšenců, jichž práci nedostává se potřebné opory v celém národě. Sice poslední dobou neoslavismus, dosud bezprogramový, a jak se dosud jevil, spíše slovanská diplomacie, než silné, všeobecné myšlenkové hnutí, zvýšil poněkud zájem o věci slovanské, ale nelze říci, že by slovanská myšlenka nějak zvláště u nás se rozvinula. A řekl-li kdosi dobře informovaný, že vlastně my Čechové jsme Slovany nejmíň, měl pravdu potud, že u nás obecné vědomosti o Slovanech jsou nepatrné. Příčiny jsou různé, jedna z hlavních je ta, že jsme dosud neměli díla, které by soustavně a přehledně, na základě nejnovějších znalostí podávalo celkový obraz současného Slovanstva, a hlavně které by věcně a nestranně vylíčilo sporné otázky slovanské, o nichž je u nás nejvíce nejasnosti. Teprve nyní, poprvé od Šafaříkova Slovanského národopisu (1842) — Niederle i tu je pokračovatelem Šafaříkovým —, dostává se nám díla, které chce tento nedostatek odstranit a státi se příručkou k poučení o slovanských věcech.

Niederlův Slovanský svět je vlastně rozšířená a doplněná stať, která vyšla jako ruský originál v petrohradské Encyklopaedii slovanské filologie. Bylo by se snad doporučovalo pro potřeby českého čtenářstva rozšířiti úvodní stať o původu a rozdělení Slovanů; výsledky nového badání, jak je prof. Niederle podává ve svých Slovanských Starožitnostech, jsou málo známy, a české čtenářstvo v této předem praktické příručce rádo by je — stručně shrnuté — uvítalo. Tím by se mu stal také jasnější vývojový základ Niederlova schematického rozdělení Slovanstva

v sedm hlavních kmenů: ruský, polský, lužicko-srbský, český, slovinský, srbo-chorvatský a bulharský. Prof. J. Bidlo v »Českém Časopise Historickém«[1] vyslovil námitky proti tomuto rozdělení, které sice neodpovídá skutečnosti, jaká se v rozvoji slovanských národů dnes jeví, ale které dá se, myslím, odůvodnit a vysvětlit praktickým informativním účelem knihy. Spory dnes rozhodnuty nejsou, ač je nepochybno, že vývoj skončí se asi tak, jak jej prof. Bidlo dnes už vidí dokončený. Mám však podobně za to, že české stanovisko nemůže být tak úzkostlivě nestranné, a že právě je přímo povinností českého badatele, stojícího opodál všech těch sporů a bojů, aby řekl rozhodné a jasné kritické slovo.

Prof. Niederle zachovává, drže se předem naznačeného rozdělení, tento postup: Nejprve líčí stručně historický rozvoj národa až do nejnovější doby, pak stanoví hranice oblasti národnostní, které jsou udány sice velmi podrobně, ale nezacházejí do přílišných detailů. Mimo hranice kompaktní oblasti autor podává výčet slovanských sídel i mimo ni, takže přehled osídlení každého národa je úplný. Hojná statistická data zjišťují na základě nejnovějších údajů početní velikost každého národa. Následují pak data o hustotě osídlení, poměru pohlaví, náboženství a méně obyvatelstva; přihlíží se také k zahraniční emigraci a immigraci, a udána jest výše celkového vzdělání podle obvyklého statistického měřítka, znalosti čtení a psaní. Důležité jsou oddíly, týkající se vnitřní differenciace národa, jeho rozvoje a nynějších poměrů národopisných.

Cenná je kniha Niederlova tím, že podává poprvé přehled sporných otázek slovanských a seznamuje českého čtenáře s průběhem sporů a nynějším jejich stavem. Zde nejvíce vyniká stanovisko autorovo. Při otázce ukrajinské r o z h o d u j í c í moment politické, hospodářské, kulturní a sociální moci mohl být stejně zdůrazněn, jako se stalo při Makedonii, o níž jistě vývoj politických poměrů rozhodne, bude-li srbská či bulharská. (Ze závěrů autorových vyplývá bulharskost Makedonie.) S toho hlediska prof. Bidlo právě nesouhlasí s kmenovým rozdělením Niederlovým a nerozpakoval by se rozeznávati už teď národ ukrajinský a běloruský, slovenský stejně jako srbský a chorvatský. Celková situace jednotlivých slovanských národů vylíčena je co nejpřehledněji a způsobem velmi dobře informujícím. Tato část knihy dává také nejvíce podnětů k úvahám a přemýšlení, nejen nám Čechům, ale i jiným slovanským národům. Srovnáváním pochopíme, jak mnoho zbývá ještě práce, má-li slovanská myšlenka dostati se na reální základ, jehož nezbytnou podmínkou je uvědomělá a soustavná práce v každém národě zvlášť.

Podrobněji referovati o knize Niederlově není zde zapotřebí. Je z těch knih, jichž četba nadhazuje množství otázek, kterým Čech, věcí slovanských si všímající, nemůže se vyhnouti. Bude základem lepších vědomostí o Slovanech u nás, také proto, že přináší podrobný souhrn příslušné literatury, a tím jest výborným úvodem do studia věcí slovanských.

Ferd. P.

[1] 1910 seš. 1. — Srovn. můj současný referát v Čase (1910 č. 19. a 26.).

A. P. Kalina: Výklady národohospodářské. V Praze, 1909.

Spisek dle intencí autorových má za úkol odpomoci hospodářské opožděnosti českého lidu a tak třeba nesystematicky pokračovat v snahách, jež si dnes právem proklestily cestu i do školních čítanek a mají u nás význam proto, že boj o povznesení národohospodářské kombinuje se u nás s úsilím za uvolnění od převahy cizáckého velkoprůmyslu a velkokapitálu. Forma, kterou tu autor volil pro své výklady, je velmi šťastná: názory své rozdělil do řady větších, menších odstavců, kde pod společným heslem vyloženo jasně, stručně a určitě, co třeba činit, má-li se podnititi úsilí o zlepšení a sesílení našeho hospodářského postavení v průmyslu, živnostech a obchodu. Zdůrazněna především potřeba hlubšího vzdělání hospodářského, víc poctivosti národní a víc podnikavosti, ukázáno populárně, jak špatně si vedou ti, kdož vybyvše odborné ústavy, místo do praxe vlastní obracejí se k pohodlné službě kancelářské a úřednické, pověděno potom speciálně, jaké jsou podmínky hospodářského povznesení stavu zemědělského, v čem spočívá organisace úvěru, co je podstatou dělnické otázky, sociálních reforem, úpravy chudinství atd. Spisek, psaný duchem pokrokovým a slohem poutavým, nelze ani dost doporoučet k hojnému rozšíření mezi lidem: je tu tolik trpkých, ale pravdivých slov o našem hubařství vlasteneckém, nepodnikavosti, zlořádech při zadávání prací veřejných, nekalé soutěži, vadách družstevnictví atd., atd., že by mnohé kapitoly snadno bylo lze porozšířiti na celou knihu výmluvnou a bolestnou. *P.*

Ivan A. Sikorskij: Vybrané stati paedopsychologické a paedopathologické. Přeložil M. Kozák, úvodem opatřil Fr. Čáda. Sbírky »Dítě« svaz. 3., nákl. »Dědictví Komenského«, 1909. Str. 157.

Je zvláštním zjevem, že věda ruská, pokud dosáhla významu evropského, jest repraesentována hlavně pracovníky lékařskými, kteří se obírají vývojem dítěte. Psychiatr a psycholog kyjevský, J. A. Sikorskij, jest nad jiné zjevem zajímavým a mnohostranností díla svého významným. Svým směrem i širokým rozhledem není nepodoben německému zakladateli nynější fysiologické psychologie Wundtovi. Nemá ovšem velikých rysů jeho systému filosofického, za to však silněji u něho jest vyvinut smysl pro praktickou applikaci získaných poznatků vědeckých. Duchovědám velice jde k duhu součinnost odborníků lékařských; tito experimentátoři zdůrazňují vliv tělesný, hmotný na činnost duševní a vnášejí zdravé a přesné nazírání positivistické do věd, jež dříve přes míru spoléhaly na odhad a abstraktní systémy. — Sbírka »Dítě«, uveřejňujíc výbor statí Sikorského, věnuje zaslouženou pozornost tomuto průkopníku experimentální paedagogiky. Výbor obsahuje také některé články staršího data, a i na těch jest viděti, že poctivá a hutná práce zachová si dále svou působivost. Sikorskij je typ vědeckého pracovníka, jakých bychom si ve slovanském světě přáli co nejvíce. Především není řemeslným vědcem bez hlubšího zájmu lidského; psychologická jemnost jeho analyse duše dítěte až překvapuje. Jest podivuhodným pozorovatelem, vycvičeným (a neotupělým!) dlouhou činností klinickou. Má stále v zásobě

množství faktů samostatně získaných. A právě pro tuto samostatnou práci průpravnou spokojuje se krátkými články, jejichž látka i dosah by jiným stačil na knihy. Nic není v jeho statích malicherného (jako u jiných paedagogických experimentátorů), nic nejasného a nejistého. Pevnou rukou vyvozuje prokázané závěry ze svých faktů. A tak jeho dílo působí zdravou silou a bohatstvím samostatného ducha, je svým způsobem klassickým zástupcem paedopsychologie. Jest podivno, že teprve nyní dochází ke knižnímu vydání paedagogických statí Sikorského u nás, a že veliká psychologie jeho nedočkala se rovněž českého překladu. — Neveliký výbor, právě uveřejněný, výhodně podává ukázky z rozmanitých oborů paedagogických, jimiž Sikorskij se obíral. Vedle studie o únavě ve škole, jež patří k nejstarším toho druhu vůbec, a vedle nabádavých statí o výchově dětí nepravidelného vývoje duševního nebo zakrnělých, jsou tu zvláště hutné články o rozumové a mravní výchově dítěte. Možná, že Sikorskij tu klade jednostranný důraz na tělesné podmínky vývoje, a že i systém jeho výchovy citů a vůle bude se zdáti příliš vědomým a mechanickým. Než hlavní jsou jeho pozorování a některé závěry všeobecné, jež mohou způsobiti převrat v nazírání na vývoj dítěte a školní praxi. V bohaté studii »O vývoji řeči u dětí« mimo jiné vyslovuje nový názor, že mezi dětmi vyskytuje se dvojí typus, hned jakmile začínají mluviti: jedny mají větší schopnost postihovati slabiky, jiné jednotlivé hlásky. To souhlasí také s pozorováním jiných pracovníků a má dalekosáhlý význam při začátečním čtení ve škole. Velmi závažné jsou také názory Sikorského o dočasném ochabování duševních sil dětí v dobu pohlavního dospívání jejich, věc nápadná, jíž nebyla dosud věnována ve školní praxi dostatečná pozornost. Sikorskij doporučuje jako bezpečný prostředek 6—12měsíční odpočinek od pravidelné práce duševní. Zajímavé jest upozornění na cizí výzkumy o souvislosti sluchu a zraku: Sikorskij rozepisuje se o zvláštní výchově sluchu, jež působí současně na zbystření zraku. Právem upozorňuje, že mnohé z tak zvaných vrozených náklonností lze vychovati. Stati Sikorského jsou znamenitým obohacením paedagogické literatury naší. Přinášejí mnoho nového odborníkům a otevrou nový svět zvláště těm vychovatelům v rodinách i ve škole, kteří moderních prací tohoto oboru ještě neznají. Jako úvod do vědeckého studia dítěte kniha hodí se výborně. Měl by co nejdříve následovati další svazek statí, při nejmenším dobrý překlad »Života dítěte«. Překlad přítomného svazku jest neuspokojivý. Překladatel nevyhýbá se hrubým rusismům a násilnostem na češtině. Je patrně věren nesprávným zásadám starších překladatelů, kteří se snažili přejímati ruská slova co možná do slova, bez ohledu na věcnou přesnost a ustálené formy české. Ruský sloh vědecký, silně nakažený němčinou, nemůže býti naším ideálem. Tím hůře, když doslovný překlad myšlenku ještě zatemňuje. Překladatel drží se i takových cizích slov originálu, kterých v češtině neužíváme. Píše na příklad na str. 46., že »život přestane býti bezidejným opakováním«, místo »bezmyšlenkovitým opakováním«. Mluví o rozvoji místo o vývoji, o charakteru hlásek místo o rázu, o dětech školního období místo školního věku, o vyučovacích ústavech místo o školách, o vývodech místo závěrech, o akustickém efektu místo o sluchovém účinku, o prostředečních formách místo přechodních formách, o vzhledě theoretickém místo o směru theoretickém,

o rozumových způsobilostech místo schopnostech, o orgánech počitků místo o orgánech smyslových a j. *K. V...*

Německo, Rusko a otázka polská. Z Romana Dmowského podává Jar. Rozvoda. V Praze, 1908.

Výklady Romana Dmowského, předsedy polského kola v ruské říšské radě, působily svého času přímo sensaci mezi stoupenci novoslavismu, jenž po krátkém rozmachu náhle ustrnul a upadl v bolestnou krisi. Co nejvíce překvapovalo, byla okolnost, že tu Polák, a nota bene národně nejvýš uvědomělý Polák, měl odvahu hlásat potřebu mocného a silného Ruska právě v zájmu Poláků samých, a ovšem i všech Slovanů, jimž širá Rus musí býti záštitou proti nenasytnému pangermanismu. Původ i podstata tohoto nového nazírání politického, které tak diametrálně se liší od obvyklých dosud představ Poláků, vyložena jasně a koncisně v tomto spisku, z něhož, bohužel, překladatel podal tu jen výtah. Pověděno tu, proč se nedaří germanisaci Poláků v Německu a rusifikaci jejich v Rusku, i proč celkem nejlepší postavení mají v Rakousku, jaký význam mají Poláci v boji proti snahám pangermánským i známé politice Německa, jemuž je Rakousko jen vítaným nástrojem, v čem spočívá slabost dnešního Ruska, zmítaného dnes rozpory vnitřními, otázkou selskou i židovskou, nešlechetností byrokracie, vzrůstem idejí revolučních a oslabeného na venek nešťastnou válkou japonskou. Budoucnost Ruska spočívá dle Dmowského jedině v tom, aby nastoupilo politiku v pravdě slovanskou a hledělo především smířiti se čestně s Poláky v duchu a dle zásad pravé demokracie. Jak patrno, jsou to všecko myšlenky a tužby, jež dávno hlásali právě čeští politikové, kterým se tak dostává nepřímo uznání a zadostiučinění. Budoucnost ukáže, kolik síly vyvine v boji za tyto ideje nová strana polské demokracie, která chce také u nás způsobit naprostý převrat tradiční politiky stančíkovské. *P.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Kdo nepochopí, kdo vytkne, když dnes, 7. března odkládám Drewsovou »Christusmythe«, o které bych jinak byl psal, a píšu o Masarykovi? — Nevím, jak by se mohly vyhnouti zmínce o něm tyto rozhledy, jichž on jest původce. Psával je kdysi sám, stručněji, řidčeji, méně pravidelně sic, snad jen ročně nebo půlročně, ale začal je z vlastního podnětu. A to jest rozhodující. Dal tím výraz svému životnímu názoru o postavení náboženství v souboru všech mocností, které formují lidstvo, a ve kterých se projevuje lidství. Kdo před ním byl by na začátku dvacátého století postavil náboženství vedle politiky, sociální otázky, školství, vědy a literatury? Kdo to učinil kromě něho a po něm?

A přece nemůže být sporu o tom, že otázky náboženské a vlivy církevní zasahují neobyčejně hluboce do celého života. Jen duševně daltonický člověk nevidí, že zbarvují školství, řešení sociálních otázek a tvoření sociálních skupin a stran, tím zasahují přímo do politiky, nesou kulturu, určují ducha vědy a literatury, umění vůbec.

Soudí-li na příklad kritik, že rozdíl umělecké ceny, umělecké pravdy mezi Schillerovým Valdštýnem a některým českým moderním dramatem z české reformační minulosti souvisí s tím, že Schiller je protestant, může se právem sic namítnouti, že tento moment není jediný rozhodující; ale že spolurozhodující, hluboko zasahující je, o tom může být spor jenom mezi lidmi, kteří příliš povrchně soudí, a jednoduchým »fuj!« na tento názor odpovídat může jedině ten, kdo myslí, že náboženství jest pouhý nahodilý rozdíl matriční příslušnosti konfessijní.

Když už mluvíme o literatuře: Kdo nevidí, jak ráz a směr literatury francouzské a duch literatury anglické souvisí s náboženstvím, s církví? Kdo by se nepokusil z konfesse vyložiti nebo spoluvyložiti zálibu českého národa v literatuře francouzské?

Jako v literatuře, tak v umění vůbec, a neméně ve vědě. Na školství pak to pociťujeme přímo na vlastní krvi a duši. Kromě školství ještě hlavně politika jest mementem o vlivu náboženství a církve na život, mementem citelným i pro málo vnímavé.

Takových je pořád ještě dosti. Ale ubylo-li jich, jest právě zásluhou professora Masaryka. Ovšem ne pouze, ba ani ne hlavně zásluhou toho, že do revue svého času, dlouho jediné, do »Naší Doby«, uvedl otázky náboženské a církevní. Jest to výsledkem jeho vědecké a informační, učitelské a spisovatelské činnosti vůbec.

Rozhledy v »Naší Době« jsou pouze jediným článkem v delším řetěze. Masaryk je nepsal dlouho sám. Není pochyby, že by leccos byl on napsal jinak. Každý jinak vidí, proto jinak soudí. Ale to snad tvrdit smím, že málo v nich bylo, co by nebyl mohl podepsat. Dlouho, ještě tuším letos, citovali mnozí z těchto rozhledů v tom pevném přesvědčení, že je píše sám redaktor »Naší Doby«, citovali jako mínění professora Masaryka. On sám se neohradil. Bezpochyby si toho ani nevšiml. Ale jistě by jej byli upozornili jiní, kdyby to bylo něco na újmu jeho jména. S mé strany zas: rozhledy byly vždycky označeny tak, že se ze šifry nemohlo hádat na redaktora samého. Nevinný tento — ostatně ne nápadně častý — omyl byl pak pro mne důkazem, že se mi daří má snaha po naprosté objektivnosti, tedy i jistým zadostučiněním.

Zdali tato stálá rubrika, začatá na přímý podnět Masarykův, přispěla k vyjasnění v otázce náboženské nebo vůbec nějak prospěla v tomto směru, to posuzovati není mým právem. Ale že snesla množství informací, napřed z našeho vlastního ovzduší, pak z našeho sousedství, a konečně z celého světa, to mohu říci podle nejlepšího vědomí, ano i s jistou dávkou hrdosti. Nebylo aktuelní otázky, aby o ní nereferovala. A nespokojila se skoro nikdy s pouhým referátem. Nebála se zaujmout rozhodné stanovisko a pronést určitý soud. Stanovisko vždycky určitě náboženské, rovněž i měřítko jasně náboženské. O umění by nemohl, aspoň neměl, psáti, kdo sám není umělcem. Píše-li přec, dopadne to tak, jako když o náboženství pronáší soudy člověk, který nemá vůbec pochopení pro náboženství, ani zkušenosti z toho oboru. To se děje sice velmi často. Vždyť umění kritisují a určují též lidé, kteří nemají uměleckého smyslu. Ale přirozené to není a ku prospěchu to není, ani předmětu, ani těm, kteří se dají vésti takovým neinformovaným kritikem.

Stanovisko a měřítko náboženské, — tím je řečeno všecko. Tím je dáno stanovisko ke všemu, co sice s náboženstvím souvisí, ale není náboženstvím: k církvi, k církvím, k dogmatu, ke klerikalismu. Náboženství nade všecko, co s ním souvisí, co z něho vyrostlo nebo na ně narostlo.

Je přirozeno, že toto stanovisko nebylo vhod všem. Především těm, kteří jsou proti náboženství vůbec, kteří u Masaryka jeho rozhodnou náboženskost nechápou, ale z nutnosti s ní už počítají, a neradi sice, ale poněvadž jde o Masaryka, tedy přece se s ní smiřují. Jako u Tolstého. U Masaryka sice nikdo neřekl, říci nemohl, jako u Tolstého, že náboženskost jest příznakem senilnosti, slabostí stáří, ale nejeden by si na tom velice zakládal, kdyby mohl objeviti nějaký přímo psychopathický zdroj. Co se mlčky, ač mrzutě, snese u Masaryka, co se mu promine, jako slabost, pro celkovou velikost, neprojde u ostatních menších lidí. Ale ty chrání Masaryk štítem své individuality, chránil také tyto rozhledy a uhájil jejich místo.

Prudší byl odpor proti nám se strany těch, kteří nerozlišují, jako my, náboženství a církev, a kněze a dogma, nýbrž všecko to, s jinými ještě ingrediencemi, směšují a z té směsi za nejméně podstatné pokládají — náboženství.

Masaryk měl ode dávna, vlastně od počátku, nejzuřivější odpůrce v řadách církevních, přesněji: klerikálních. Člověk až žasne, kde se vzala všecka ta zloba, čím se živila. Jest zjištěno, že církevní hodnostáři se pokoušeli zaraziti, znemožniti jeho akademickou kariéru z důvodů náboženských a církevních. Za záminku si brali jeho donmělou negaci náboženskou, podkladem jim byl jeho spis o sebevraždě. Jak se mohly v úředních kruzích rakouské vysoké byrokracie a v širokých vrstvách českého obecenstva šířiti a po třicet let, do dneška, houževnatě udržovati zprávy, které vlastní, skutečné názory Masarykovy o náboženství a sebevraždě přímo na ruby obracely, to je zrovna psychologickou záhadou. Jest krutou obžalobou především těch nesvědomitých, kteří spolu tvoří a určují veřejné mínění, v druhé řadě těch bezmyšlenkovitých, kteří přijímají hotové mínění, jestliže Masaryk jest prohlašován za fisosofa sebevraždy, za náboženského nihilistu, za svůdce, který studentstvu bere náboženství a na intelligenci vůbec má zhoubný vliv v tomto směru.

Takový zjev, tak násilné a křiklavé převrácení skutečnosti by vůbec nemělo být možno. Ale jest. A není nové, ani ojedinělé. Jest nutným údělem všech kacířů. Ano, Masaryk jest jakýsi druh novodobého kacíře. Kacíři mají vždycky z počátku proti sobě strážce náboženství jako nejbezohlednější odpůrce.

Již pouhé probuzení tohoto odporu přičítám mezi zásluhy Masarykovy. Ukazuje se jím, jak hluboko do duše jde předstírané náboženství církevní a stavovské, totiž jak málo hluboko, jak je povrchní, sobecké, neduchovní, bez mravnosti. To už samo by bylo mnoho.

Ale tato, přece jen většinou negativní, zásluha není jediná. Masaryk jest positivně náboženský buditel. Kdosi řekl, že on učinil pro náboženství v českém národě víc, než všecko duchovenstvo dohromady. Okřídlená slova mívají jádro pravdy, ale nemají pravdu

celou. Připojí-li se bližší určení omezením, že učinil pro náboženství víc než duchovenstvo v kruzích, které jsou hodně nebo naprosto odcizeny církvi, které jsou s církvemi a církevním náboženstvím hotovy, pak podepíšu bez výhrady. V církvích samých však neměl přímého vlivu, a nebude mít, poněvadž nemá přímého styku. Neměl vlivu ani na katolickou církev, ze které vyšel, ani na evangelickou, ku které se připojil, vlivu náboženského, míním. Kritikou způsobil leccos i v církvích. Ale nepůsobil na lidi, kteří své náboženství, skutečné náboženství mají (a takových je ještě pořád dost!), buď jak u katolíků, prostřednictvím církve, neb jak u evangelíků, v souvislosti s církví z Písma a z vlastní zkušenosti. Ale nechť. Takové lidi si obstarává církev a dlouho ještě obstará. Masaryk účinkoval za to positivně nábožensky na lidi, kterých církev už nedosahovala. Tu pak beze sporu dokázal víc, než všechno duchovenstvo dohromady. Nebýt jeho, nebyla by dnes otázka náboženská v intelligenci řešena tak vážně, vůbec ani brána vážně by nebyla.

Jest účinek osobnosti Masarykovy, jestliže na příklad volná myšlenka neakcentuje stanovisko protináboženské výlučně. K vůli němu se tvoří výjimka v pravidlech. Jeho vlivem se rozlišuje náboženství a klerikalism nejen u těch, kteří odmítajíce klerikalism zachovávají pro sebe a chtějí zachovati pro celek náboženství — ti toho nepotřebovali — nýbrž i u těch, kteří z důvodů jednoduchosti nejraději by s klerikalismem odbyli hned náboženství též.

Tento účinek osobnosti Masarykovy měly by cenit i církve, cenit víc než činí. Možná, že lidem církevně náboženským, zvlášť orthodoxním, nestačí Masarykovo náboženství. Ale měli by považit dvojí věc: Masaryk nevnucuje své náboženství jim, nýbrž dokazuje je takovým, pro které církevní náboženství není; dále, náboženství je individuelní, víc, než se tuší. Jan a Pavel měli a projevili náboženství — stejné a přece různé. Kdo toho nevidí, neví, co je křesťanství. Ptáš se, které je pravé? Já se ptám, které je opravdové. Posuzuješ, které je lepší? Nekladu váhy na komparativ, zde stačí positiv, poněvadž positiv je mnohdy víc než komparativ. Celé náboženství ve veškerém rozsahu, bohatství a hloubce. — Kdo je má? Řekneš, že Masaryk ho nemá. — Máš je ty?

Tolik cením při Masarykovi. Co vytýkám? Pokládám za škodu, že se nepokoušel účinkovati přímo na lidi náboženské a církevní a jejich prostřednictvím na celek. Vím, že jej povolání samo uvedlo ve styk s intelligencí mimocírkevní, a pokládám práci mezi ní za vysoce cennou. Ale nedostatek bezprostřednosti a lidovosti mám za újmu. Pro náboženství, totiž pro církve i pro Masaryka samého. Diví se leckdo tomu poslednímu? Tvrdím, že by byl získal, mnoho snad. Účinkováním by byl získal. Zisk by byl vzájemný. Není totiž celé církevní náboženství bezcenné. Má své vzácné prvky, které chybí náboženství nejen individuelnímu ale přímo individualistickému.

Masaryk kdysi řekl, že se cítí bližším prostému náboženskému člověku mocí svého náboženství, než politickému stoupenci nebo filosofickému přívrženci, který náboženství nemá.

Škoda, že prostý náboženský člověk necítí těchto sympathií, této blízkosti. I kdyžby snad nerozuměl plně, co míní, co chce, přece by bez-

prostředně postřehl jádro všeho jakýmsi citem. Ale Masaryk se nedovede přiblížiti tomu prostému člověku. Je nahodilé, že jedna publikace z oboru náboženského má název »Intelligence a náboženství«. Ale i nahodilosti bývají příznačné. Masaryk se obrací na intelligenci, která nemá porozumění pro náboženství, poněvadž je nikoli nad náboženství vyspělá nějak, ale mimo náboženství, přesycena a znechucena náboženskými surrogáty. K lidu pak, který by mu nesl vstříc náboženskou touhu, nedostane se Masaryk přímo, nýbrž zkarikován, přebarven, tendenčně v pravý opak obrácen, jako nepřítel církve a zhoubce náboženství vylíčen. To však bylo v politice také. Dnes se názor změnil. Změnil se hlavně tím, že se Masaryk účastní činně politiky, koná drobnou politickou práci, když před tím sám byl vykonal průpravu informační. Z toho vyvozuji, že by se i v lidu mohl změniti názor o Masarykově poměru k náboženství přímým jeho zasažením, zase d r o b n o u p r a c í. Vím, že je na místě účastnit se hádání s klerikály jako v Hradci Králové. Cennější by bylo mluviti k intelligenci o náboženství ne polemicky, ani kriticky, ale positivně. Za nejcennější bych pokládal, když by Masaryk mluvil o náboženství přímo k lidu. Ne v Praze, ale na příklad ve svém volebním okresu. Vždyť poslanec nemusí mluvit jen o politice. Do politiky patří církev a náboženství též. Tedy na východní Moravě, kde žije značnější procento evangelíků v katolickém okolí, svolal by professor Masaryk řadu schůzí, na kterých by mluvil ne o klerikalismu, ale o náboženství. Co by se stalo? Zprvu by se odpor jistě jen zvýšil. V přední řadě odpůrců by stálo duchovenstvo. Nechybělo by násilných scen. Ale tomu on jest už zvyklý, a jak víme, nic si z toho nedělá, nepokládá to ani za tak zlé jako vzdálenější diváci. Že by nastalo třídění brzy a porozumění potom, aspoň tak široké, jaké nastalo pro snahy politické, o tom nemám nejmenší pochybnosti. Svou osobností vnesl Masaryk vyšší názor do politiky, nemohl by jej vnésti do náboženského života též? V politice se ze »zrádce« změnil ve vůdce; nemohl by se z kacíře vyvinouti v učitele?

Snad jsou to fantasie. Vím, že Masaryk nechce být nějakým prorokem, ale reformátorem, spolutvůrcem pokroku může být dnes snad už jen ten, kdo stojí nad církví, ale uprostřed, plně v náboženství. Církevníkovi podkládá přítomná doba skoro vždycky nízké, sobecké pohnutky, i když jest jeho snaha čistá jako křišťál; neb aspoň za výkon úřední povinnosti to pokládají, a tím seslabují. Reformátor budoucnosti, u kterého o ideálnosti pohnutek nebude ani stínu pochybnosti, snad vyjde z těch, kteří svému vyššímu cenění náboženství nad církev a nade všecko, co s ním souvisí, dávají viditelný výraz uvolněným pojítkem k církvi.

Mé pojítko k církvi je těsnější, ale mé cenění náboženství nad církev není o nic nižší. U těch, kteří soudí stejně, bude při všem zdůrazňování odchylných stanovisk vždycky chápána a hodnotěna positivní náboženská činnost Masarykova.

*

Píšu tyto rozhledy už několik let. Nikdy mi redaktor nic neškrtl, nevrátil, nevytkl. Na to jsem tentokrát hřešil a ještě na něco: na jubilejní

ráz 7. března. Za jiných okolností snad by učinil, co ještě nikdy neučinil, poněvadž nerad o sobě slýchá chválu. Ponechá-li tak, tedy proto as, že nepíšu chválu samou, ani chválu pro chválu, ale převažuji kritikou.

7. března 1910.

+.

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Pokračovací škola pro učednice. — Spolek akademicky vzdělaných žen. — Prostředkovna práce pro ženy intelligentní. — Postavení ženy ve správě obce pražské. — Projevy paní Bož. Vikové-Kunětické. — Politické vzdělání žen.

Upřímní pracovníci přičiňují se, aby ženy dostály úkolům, jaké klade jim doba dnešní na nových pro ně drahách. Snaží se o zvýšené vzdělání dívky, zejména tam, kde musí vyrovnávat krok s mužem v boji životním. V přední řadě je třeba, aby žena nesnižovala mzdu menší zdatností. Neschopný dělník je pohromou hospodářskou i pro celý průmysl. Proto již od let se pracuje, aby dle živnostenského řádu z r. 1888 zavedena byla povinná návštěva pokračovacích škol u nás. V poslední době uložilo město Charlottenburg tuto povinnost všem učednicím. Konečně i v Praze zřízena letošním rokem večerní dívčí pokračovací škola pro učednice modistství a dámského krejčířství. Škola má však i jiný ještě význam sociální než shora uvádím. Je novým zdrojem zaměstnání pro ženy-učitelky.

Jakmile se zřízení pokračovacích škol průmyslových blížilo uskutečnění, byl při c. k. státní průmyslové škole v Praze nákladem c. k. ministerstva veřejných prací zřízen kurs pro učitelky literních předmětů na těchto školách. Kurs absolvovalo s výborným prospěchem 14 učitelek a byly vesměs pro školu získány. Nelze však souhlasit, že vedoucí místa této nové školy nejsou svěřena ženám, prý z důvodů, že nevyznají se v tomto novém typu škol, protože nemají zkušeností. Tu poukazuji, že školský výbor v Plzni neměl takové obavy a od počátku v r. 1900 svěřil vedení i vyučování devítitřídního ústavu ředitelkám měšťanských škol a učitelkám. Rozhodnutí je závislé od toho, jak nepředpojatým uznáním je proniknut školský výbor. Je to vždy nespravedlivostí, pakli na dívčí školu ustanoven jest muž, dokud je v platnosti zákon, který brání ženám vyučovati na školách chlapeckých. Rozhodně jsem pro koedukaci žactva, neboť v isolaci vidím osudný omyl vychovatelský, působící dráždivě na mravní názor o soužití hochů a dívek, ale jsem i pro koedukaci učitelstva. Do té doby, než ustoupí otázka konkurence mezi učitelstvem otázce kulturnější, ženy musí bránit své sociální postavení na dívčích školách.

*

V roce 1908 ustavil se »Spolek akademicky vzdělaných žen« a ujal se vřele sociální otázky středoškolských učitelek. Stává se jakousi bursou práce pro akademicky vzdělané ženy, jak to navrhoval

dr. O. Wagner. Účel spolku jest: dáti jednotné zastoupení ženám akademicky vzdělaným před veřejností. V důsledku tohoto svého hlavního účelu zasáhl do poměrů ve škole Ženského výrobního spolku českého, aby vyrovnaly se platy učitelek platům učitelů, na téže škole působícím. Zatímně bez výsledků. — Vydobylo-li ženské hnutí přístupu dívkám na střední školy, je samozřejmo, že nastávají ještě různé jiné potřeby než sociální, a ty všechny připadají přirozeně takovému stavovskému sdružení. Jsou to ve hlavních rysech: akce za řádný přístup pro ženy ke studiu práv. Zavedení skutečné koedukace na středních školách. Anketa uspořádaná za tím účelem u ředitelstev, na jichž ústavech koedukace jest zavedena, vyzněla vesměs příznivě a veškeré správy dotyčných ústavů budou podporovati žádost k ministerstvu kultu a vyučování.

Aktuální je spolupůsobení ku zřízení lycea na Smíchově a snaha spolu s jinými interesovanými korporacemi (Jednotou Komenského a Ústředním spolkem českých profesorů) o reformu osnovy lycejní. Vítán bude projektovaný jedno- neb dvouletý kurs pro doplnění vzdělání lyceistek, nejen k různým oborům životního povolání, ale i k dalšímu studiu universitnímu. Péčí spolku ustanovena při lyceu vinohradském školní lékařka a zřízen latinský kroužek pro mimořádné studující. Pro příští rok má sdružení mnohé slibné akce v programu.

*

Je-li bursa práce důležita pro ženy akademicky vzdělané, je dalekosáhlejší prostředkovna pro pracující ženy intelligentní. Je tedy záslužné, že konečně bude asi v půl roce uskutečněna taková prostředkovna. Péčí odborníků za spoluúčasti ženských spolků zřizuje ji zemský výbor a zvoleno již kuratorium ze zástupkyní ženských spolků, zaměstnavatelek i zaměstnaných. Při budování myšlenky nemalou zásluhu má paní Pavla Buzková, člen výkonného výboru české strany pokrokové. Statut prostředkovny není dosud znám. Bylo by dobré, aby správa záhy vešla ve styk s jinými ústavy v cizině, jaké zřizovány jsou péčí »Mezinárodního spolku přátel dívek«, který má sídlo v Neuchâtelu. Je v něm soustředěno šest národních sdružení, majících 90 prostředkoven a 141 útulků. V Praze je takovým útulkem »Záštita« a »Útulna pro služebné«. Poslední však se vymyká z rámce dnešní zprávy. Vyžadovala by bližšího povšimnutí a zostřeného dozoru žen, které se přičinily o její založení. V poslední době znovu ujímají se české ženy vídeňské péče o služebné dívky, do Vídně přicházející.

*

Malý krůček vůči moderním požadavkům žen učinila obec pražská. Ustanovila školní lékařku, slečnu MUDr. Růženu Machovou. Dosud je u obce pražské zakořeněný názor o méněcennosti ženy. Ukazuje to postavení ženy v obci a při obecní správě. Obec dle volebního řádu z r. 1850 nemá voliček, tedy neuznává ženy-občanky, nemůže se však bez nich obejít při některých oborech, ale i tu vykazuje jim jen místo podřízené. Statut v § 3. připouští, aby k různým funkcím v komisích byli přibíráni odborníci jako čestní funkcionáři, a tedy i ženy. Takovým způsobem má obec pražská na 169 žen, zaměstnaných v řadách čestných funkcionářů. Však nejen nemá voliček, ale ani úřednic. Uznává

mimo učitelky a pěstounky jen síly výpomocné při úřadech, správkyně, přiručí, hospodyně různých ústavů, dozorkyně, služky, topičky, porodní báby a svíčkové baby. Důsledně se vymyká požadavku prosté spravedlnosti ustanovit definitivu úřednic, sloužících i mnoho let. Pod takovým zorným úhlem je možno, že na příklad pamětní spis města Mnichova uvádí úplnou spokojenost s výkony ženských zřízenců a tím projevuje uznání jejich rovnocennosti s muži. A přece obsahuje naivní poznámku, že na tisíce vzrostly úspory, které plynou z toho, že ženy jsou ustanovovány pouze jako pomocné síly. Zásada ta by byla nepochopitelná, kdybychom také u nás tak živě nepociťovali v každém styku s rozhodujícími obecními činiteli zakořeněný názor o méněcennosti ženy a kdybychom neznaly absolutní nepřístupnost názoru jinému. Tomu odpomůže snad teprve nová generace, která vyrůstá v jiném poznávání ženy. — Pokud nedosáhneme změny obecního zřízení, kterým budou ženy na roveň postaveny muži v obci, dotud musíme žádat vše, co v rámci nynějšího zákona je uskutečnitelné. Na základě toho bude změna nevyhnutelna. Musíme žádat, aby obec zaměstnávala ženy, ustanovovala definitivní úřednice, zajistila jejich stáří. Když se ženám otevře tato cesta, budou se k ní připravovat. To souvisí s přístupem žen na právnickou fakultu. Musíme žádat, aby přibírala ženy do všech komisí a korporací a ustanovovala je k vedoucím funkcím, ne jen výkonným a dozorčím. Na příklad do správy chorobinců, sirotčinců a pod. Dozorčí rada prostředkovny prácc má čtyři ženy, zástupkyně zaměstnavatelek, a vytýkám, že nemá rovný počet zástupkyní zaměstnaných, avšak ve správní radě není vůbec žádná žena. Musíme žádat, aby ustanovovala je na místa otců chudých, kde by jistě obětavost a pečlivost žen plně se uplatnila, neboť ženy nepociťovaly by tak snadno obtíže této sociální povinnosti, snažily by se, aby jejich okres byl vzorně spravován. Aby různé funkce nekumulovaly se ani na delegátky spolků, ani na ženy obecních starších neb jednotlivé osobnosti. Musíme žádat, aby obec byla nápomocna v přípravě svých členů k těmto funkcím, aby poskytla jim příležitost ku vzdělání ve svém oboru, neboť vidíme, že dnes nejzodpovědnější funkce svěřovány jsou mužům i ženám, kteří o svých úkolech nemají ani potuchy. Není pravdou, že úřad dá rozum, dnes, kdy je všude potřeba plno reforem, intelektuální činnosti a téměř zápasu se zastaralými zvyky a předsudky. Nám dnes již nemůže stačit, že v obecní správě ženy jsou, nám musí záležet na tom, jaké jsou a co tam dělají. Od žen musíme žádat, aby svůj obor znaly, aby se o nápravy snažily, aby vnášely nutné reformní snahy do obce, byly iniciativním živlem. Aby referovaly o tom, co poznaly, a vybídly celou obec k odpomoci zla. Kdyby 169 činných žen semklo se a za součinnosti občanstva žádalo reformy, pak jistě by naše obec byla dále než je. V tom vidím součinnost členů obce, občanstva a jeho zástupců. Jen tak, když bude správa v živém styku s občanstvem, bude obec plnit svou sociální povinnost místo nechutné, ponižující a často nemístné dobročinnosti středověké, která se namnoze od žen požaduje. Největší váhu lze přikládati dnes účasti žen v sociálně-humanitní komisi. Zástupkyně má tam »Ústřední spolek českých žen«, »Spolek českých učitelek«, »Filantropická družina«. To nejsou místa dozorčí, zde jsou ženy při práci, mají

příležitost a povinnost uplatnit program sociální péče o ženu a dítě v obci. Vidíme, že nejlepší muži vzdalují se z této komise, ale zde právě zástupkyně žen mohou se opřít o své spolky, o všechny ženy i mnohé muže. Ovšem víme, že něco jiného jest slovo voličky. Proto v přední řadě vedle sociální práce je akutní otázka reformy volebního řádu pražského.

*

Z veřejných projevů žen nutno zaznamenati dva projevy paní Boženy Vikové-Kunětické, předsedkyně ženské organisace strany národní svobodomyslné, které uveřejněny jsou v 2. čísle »České Revue« a v »Národních Listech« ze dne 7. ledna t. r. Politicky nelze posuzovat tyto výroky, charakterisují však názor žen středních vrstev na politický život a názor strany na ženy. Nikdy by nebyly ženy doznaly politickou nezralost, kdyby nebylo upřímnosti paní Kunětické, která to vyslovila slovy: »Bez velkých převratných hesel přihlásily se ženy měšťanské samy, snad ani dobře si neuvědomujíce, čím s ní souvisí a kdo je pro ni připravoval«, a nazývá to »instinktivní projev důvěry, ochoty a sympatie«. Nikdy by nebyli muži mladočeští doznali, že nerozumějí ženské otázce a že se jí nevzpírají pouze z galantnosti, kdyby nebyla paní Kunětická řekla ženám tu prostou pravdu: »musíte spoléhati na vlastní síly, které jste jí (straně) nabídly v kritické době jejího úsilí o zmodernisování a rozšíření jejího politického a sociálního poslání«, a že strana »reorganisovala své ženy proto, že potřebuje pro sebe moderního dekora jakéhokoliv hesla«. Kdyby nebylo těchto slov, nebyla by strana svobodomyslná doznala vlastní nezralost sociální. Lépe tu stranu nemohl charakterisovat žádný odpůrce. Po opravě, kterou přinesly »Národní Listy«, stává se její výrok o kandidatuře, pouze z řad akademicky vzdělaných žen možné, i pro ženské hnutí bezvýznamným, ale prohlášení její je významným pro politický život. Paní Kunětická cítí potřebu jeho zopravdovění, chce vnést do něho nové tóny, ženina ducha, jiný způsob myšlení, vždyť ženy přicházejí jako »obroditelky«. Vidíme, že opravdově se projevila, ale právě tou upřímností ukázala, že jakékoliv cítění není sociálním cítěním, že jakékoliv myšlení není politickým myšlením. Projev její je typickým, neboť ženy rázu paní Kunětické nejsou dosud politicky připraveny, jsou samy s sebou nehotovy. Jako žena nemá »ku straně jiných požadavků, než aby nás naučila milovat volnost, ctít přesvědčení a zápasit za politickou a sociální neodvislost našeho království«. Tomu plně odpovídá postavení, jaké strana vykázala ženám, že připustila pouze odbor ženský.

*

O politické vzdělání žen pokusil se v poslední době »Výbor pro volební právo žen«. Pořádá cyklus informačních přednášek o českých stranách politických. Avšak zdá se, že mimo okruh obvyklých posluchaček klubu nebylo věnováno podniku tomuto náležité pozornosti se strany veřejnosti. Myšlenka vznikla z volební kampaně vysokomýtské, ale nebyla dosti včasně provedena. Nesporně je však takový podnik vždy záslužný, i když vedle toho již ženy v politických stranách organisovány jsou a veřejně působí. *O. S.*

Modernista.

Pokus o vystižení individua a typu.

Napsal F. Žilka.

Svérázně rostl, osobitě vlastní cestou šel a při tom typickým představitelem snah, bojů a zklamání modernistického proudu v katolické církvi jest irský Angličan George Tyrell. Nedlouhý, ale bohatě vyplněný jeho život jest uzavřen před námi. Spisy jeho jsou výlevem duše hluboké, zpovědí a programem. Z obojího, ze života a spisů, z fakt a názorů pokusím se sestaviti obraz osoby a osudů modernisty.

Tyrell nebyl rodilý katolík. Rodina jeho byla anglikánská, usazená ovšem v katolickém prostředí irském, v Dublíně, kde se r. 1861 narodil. O náboženské a církevní otázky neměli ani rodičové ani děti zájmu nadprůměrného. K problému náboženskému, ale v rámci rodné církve, pronikl Tyrell sám, asi šestnáctiletý, četbou staré knihy, Buttlerovy Analogie, psané v první polovici 18. století proti deismu. Aniž měl otázku náboženskou pro sebe rozřešenu, přestoupil v osmnácti letech k církvi římskokatolické, k níž se klonil a blížil jistý proud anglikanismu, kruhy nazývané high church, anglikánští ritualisté. Sklon vlastní církve, vliv katolického okolí a příklad — mezi jinými — professora Newmana působily při přestupu zevně, vnitřně pak vedla Tyrella potřeba nalézti definitivní rozřešení náboženských a církevních problémů a naděje dojíti ho v církvi nejstarší a nejrozšířenější. Při tom sám přiznává, že rozdíly zvláště v učení a duchu obou církví mu ani ještě nebyly jasny. Stal se formálně katolíkem, chtěje se vnitřně státi křesťanem, ale nejsa ještě katolíkem z přesvědčení. Lákala ho katolická hotovost, ucelenost a neproměnnost systému. Děsila ho protestantská svoboda a individualismus přízrakem zvůle a rozkladu. Přestup činí dojem neujasněnosti.

Vstoupil-li v devatenácti letech do řádu jesuitského, jest to jen další logický krok na začaté cestě. Prostředkem k dosažení jistoty a jasnosti náboženské mělo Tyrellovi být studium scholastické theologie a filosofie, jejímž se stal doktorem a brzy professorem.

Ale scholastický intellektualism neukojoval ho na dlouho. Podrobným studiem scholastiky pronikl k poznání její vratkosti intellektuelní a prázdnoty náboženské. Jemu šlo hlavně o náboženství.

Zklamání v těchto nadějích, které jej byly přivedly do katolické církve, otřáslo jím a vykořenilo jej na dlouho. Hledal znovu a při hledání neočekávaně našel cestu k »modernismu«.

Tento krok dalšího vývoje není sám o sobě překvapující v povaze Tyrellově, ale frappantní jest podnět, z něhož k modernismu dospěl, je-li ovšem zpráva o tom authentická: k modernismu prý byl přiveden duchovním cvičením, jaké pro řád jesuitský předepsal Loyola. Zakladatel řádu jesuitského zároveň otcem modernismu, třeba snad jen v jediném případě — to je jistě něco nového! Takové důsledky mohly vyrůst jen v duši Tyrellově, ale v této duši vyrostly přirozeně.

Duchovní cvičení jesuitská totiž mohou sic býti posuzována a odsuzována jako dressura, suggesce skoro násilná atd., ale pro Tyrella měla a pro mnohé jiné mají to cenné, že mají praktický cíl: náboženství; probudit vědomí, utužit cítění, zprostředkovat zažitky náboženské. Tyrellovi zklamanému intellektualismem scholastiky a dogmatismu, znechucenému formalismem církve otvíral se tu nový svět bezprostředního, citového a volního, mystického náboženství, které dávalo potravu jeho hladové a klid jeho rozrušené duši. Zažil, že Boha nelze najít prostředky metafysických spekulací, cestou logických soudů, nýbrž dojít osobními zkušenostmi praktických zažitků duše.

Toto poznání utvrdilo v něm dřívější, dříve ovšem jen tušené přesvědčení, že soubor dogmat není náboženství. Podle něho o dogmatech nelze ničeho vědět a není potřebí něco vědět. Při tom však ve své umírněnosti Tyrell vždycky se vyhýbal kritice dogmat, tím více srážkám s dogmatickým názorem církevním; snažil se z nich zachovati co nejvíce. Sám nebyl povahou kritický; problémy, které zaměstnávaly modernisty, samostatně se nezabýval; na př. literárně historická kritika bible, problém vzniku křesťanství a dějiny dogmatu, obory to, ve kterých se církev cítila povinnou zarážeti vnikající kacířství modernistů, nebyly jeho oborem. Uznával zjištěná vědecká fakta, ale pro sebe jen; s církví žil ve shodě.

Jako jeho zabočení do vod modernismu je ve svých podnětech skoro protimyslné, tak i jeho rozchod s církví. Z uložení duchovní vrchnosti měl rozptýliti pochybnosti a námitky, které pudily přírodozpytce Mivarta z církve katolické. Člověka s církví pro vědu roz-

padlého chtěl udržeti v církvi, a sám, věrný církevník, nadšenec pro církev může se říci, tím samým se s církví rozešel! Ne hned a ne dobrovolně. Ale za několik let (1906) bez jeho vědomí otiskl italský list zlomky jeho pojednání napsaného na uklidnění Mivartovo. Milánskému arcibiskupovi a na jeho upozornění též generálovi jesuitů se zdálo, že Tyrell zašel příliš daleko v ústupcích vědě; postihli nebezpečné kacířství v rozlišování náboženství a dogmatiky, víry a orthodoxie, v tvrzení, že podstata katolicismu jest život z Boha a ne učení. Odvolati odepřel a byl proto začátkem r. 1906 vyloučen z řádu a zbaven duchovenských práv. Půl druhého roku ztrávil v suspensi, na podzim r. 1907 měl zase býti přijat, podrobí-li na příště církevní censuře všecko, co napíše, i svou soukromou korrespondenci. Tuto nepřijatelnou podmínku by byla kurie jistě zmírnila, ale když brzy potom byla vydána příkrá encyklika proti modernismu, Tyrell sám si už nepřál žádného smíření. Mužný článek, jímž veřejnosti tlumočil svou lítost, pobouření své zbožnosti a vědeckosti proti duchu papežství, byl podnětem k definitivní exkommunikaci, v níž 14. července 1909 zemřel v Starringtonu, obdržev bez zpovědi a přijímání (na které nestačily už síly) poslední pomazání. Církevní pohřeb a místo na katolickém hřbitově mu biskup odepřel. Byl pochován na hřbitově anglikánském. Osobní přítel, francouzský kněz neoficielně promluvil nad jeho rakví.

* *
*

Zemřel zklamán ve svých nadějích, raněn v centru své duše. Pomýšlel prý na zpáteční přestup k protestantismu, ale neprovedl ho. Věřil v církev katolickou, vlastně ovšem ve svůj ideál katolické církve, který ve skutečnosti nikdy neexistoval a existovati nemůže. Poznal, že katolická církev Tridentina a Vatikana není církev jeho srdce, není uskutečnění ideálu křesťanství, ale pokládal také rozřešení, jehož se problému náboženskému 16. století dostalo v protestantismu, za neuspokojivé. Cenil přednosti protestantismu; soudil na příklad, že mravní zásady, podle nichž člověk sám sebe soudí, jsou v protestantismu živou mocností, kdežto v katolicismu prázdnými formulemi. Soudil-li jeho odpůrce, kardinál Mercier, že protestantské národy jsou chorobny, odpověděl Tyrell, že katolické národy umírají. Tvrdil, že nejlepším věcem se naučil právě z protestantismu. Ale děsil jej protestantský individualism, nedorostl k prožití a pravému užití protestantského principu svobody; odrážel jej také příliš střízlivý, věroučný ráz protestantismu. Pracoval ku spojení dvou

vůdčích principů: katolické autority a protestantské svobody. Cítil, že autorita a individualism, obecenství a osobnost se nevylučují, ale správného poměru obou nedošel. Odtud jeho kolísání mezi protestantismem a mezi zultramontanisovaným, povatikánským katolicismem. Katolicismu formálně náležel, ale protestantismu vnitřně, nábožensky byl přece bližší.

Scholastice, metafysice a dogmatice vytýkal, že své vlastní soudy vydává za boží zjevení, že vychází z myšlenkových fantómů, místo ze zkušeností. Studiem pramenů křesťanství, zvlášť evangelií, poznal, že Kristovo evangelium nemělo a nepotřebovalo dogmatických pojmů; církevní dogmatika jen zatemňuje a ruší podstatu, jasnost a jednoduchost evangelia. Ježíš nepřinesl světu nových idejí, ale dal nový ideál, život nový, správný pojem lidské osobnosti. Církev by měla vtělovati božský život zjevený v Ježíšovi, ideál království božího. Evangelium je moc, ne vědění; náboženství jest věcí ne intellektu, nýbrž vůle a citu. Dogmat, ať je stanovil koncil vatikánský nebo nicejský, nelze prožíti; dogmata nikoho nespasí.

Bohatství myšlenek obsažených ve spisech Tyrellových jest nesnadno, nemožno reprodukovati stručně; tak jsou zhuštěné a mnohostranné.

Z toho, co jsem z nich nastínil, jest patrno, v čem se Tyrell stýkal s běžným modernismem i čím se od něho lišil. Myslím, že rozdílů je víc, mnohem víc, než styčných bodů.

Běžný modernism jest jako dešť, který zvolna rozrušuje jednotlivosti v církevní stavbě, dotýká se celibátu, skromně se pokouší v biblické kritice, má nějaký historický poznatek v dějinách dogmatu, nějaké aesthetické desiderium. Tyrell je jako příval, který se opírá o základy budovy hrozivě. Nebo jiným obrazem, jako balvan, který se svalí v cestu proudu a chce jej odvést zpět ku pramenům a vést jiným řečištěm. V jednom nekrologu bylo napsáno, že mírný Tyrell byl nejnebezpečnější nepřítel římské církve, poněvadž nejen kritisoval, nýbrž tvořil positivní hodnoty, nejen opravoval theologii, nýbrž kázal historického Krista a odkrýval jeho evangelium. Byl církvi nebezpečný, protože byl výhradně a cele — zbožný člověk. — Nám tento paradoxní soud vyjádřený v posledních slovech není protimyslný. Soudíme také, že největším nepřítelem církve jest — náboženství.

Společně s modernismem celým Tyrell věřil v reformabilitu církve, doufal, že se stane to, co se mu zdálo tak přirozené a snadné: že se církev rozpomene na svůj vlastní a jediný úkol, že se vrátí, na-

praví. Snil, že nadejde pro církev den vzkříšení, kdy se církev ve svých biskupech s papežem v čele sestoupí v koncil, který bude rozhodovat ne o otázkách dogmatických nebo dokonce politických, jako dosud vždycky, nýbrž hlásati evangelium o království božím, jako Ježíš Kristus činil, a jednotu v tom, co je podstatné, svobodu v tom, co podstatné není, ve všem pak lásku.

Tyrell dosnil. Jsem jist, — spisy o tom výmluvně svědčí —, že léta před smrtí už se mu rozešly krásné vidiny uskutečnitelného ideálu v mlhách brutálními fakty, která jej přesvědčila, že se žádnému reformátorovi ani ve 20. století nepodaří obrátiti papeže a s ním církev jiným směrem, jako se nepodařilo sv. Františkovi ve třináctém. Držel-li se ještě posledních šest let svých snů, činil tak, jako se každý člověk nerad loučí s luznými illusemi, na nichž visí jeho život. Lidem méně církevním nebo v jiných církvích vyrostlým nebo historicky školenějším a illusi nepodléhajícím jest dojemno, až líto stopovati vzmachy a zklamání takových vroucích, ale naivních duší. Náboženský katolicism, přetvoření katolicismu politického, institučního v katolicism evangelický jest nereelní sen, vidina, při které přání jest otcem myšlenky, u jedněch, těch upřímných — nebo umělá hra stínových obrazů promítaných s tendencí od druhých, těch prozíravých, vždycky pak nebezpečná fata morgana.

Problém smíření a spojení autority a individualismu vystupuje u Tyrella ostřeji. Není to problém vlastní modernismu, aspoň ne v theorii; v praxi ovšem jest to otázka ústřední a rozhodná. Ale starý problém náboženský to jest. Protestantism mu dal jedno řešení, uspokojivé pro mnohé sic, pro všecky však ne. Novějším pokusem o spojení, ale s převahou na druhou stranu, na stranu autority, jest starokatolicism. Tyrell sám nedospěl k novému, lepšímu rozřešení. Soudím, že na německé půdě, kde starokatolicism vyrostl, Tyrell by v něm byl nalezl ovzduší pro sebe. V Anglii není starokatolicism činitelem, který by byl mohl míti vliv na jeho rozhodnutí. Pravici protestantskou v tomto bodu tvoří anglikanism, z něhož Tyrell vyšel. Soudím, že jeho potřebám by byl anglikanism vyhověl, kdyby z něho nebyl vyšel dříve, než poznal jeho podstatu. Přecházejí ovšem z anglikanismu ke katolicismu stále jednotlivci, ale ne takoví, kteří jako Tyrell hledají vyrovnání mezi autoritou a individualismem, nýbrž ti, kteří bez výhrady potřebují opory autority a nimbu tradice.

Officielní kruhy církevní vytýkaly modernistům, že celé hnutí jejich vzrostlo z vlivů protestantských.

Tato výtka měla průhledný účel: učiniti celé hnutí podezřelým v neinformovaných kruzích. Ale je naprosto nevěcná. O vlivu protestantském, a to o vlivu teprve dodatečném, lze mluviti nanejvýš v podřízených jednotlivostech, na př. v některých náběžích k biblické kritice a v otázkách dějin dogmatu. V celku však je jisto, že modernism vyrostl na katolické půdě.

U Tyrella ovšem — tím se zas liší od průměrných modernistů ostatních — vliv protestantismu je nesporný. Jak rozlišuje víru a věrouku neb orthodoxii, jak se vrací k pramenům, k historickému Ježíšovi, jak sice drží neomylnost církve, ale omezuje ji na náboženské jádro, popírá ji pro dogmatickou »slupku«, jak klade důraz na náboženskou zkušenost — to a jiné jsou prvky převzaté z protestantismu vědomě nebo mimovolně.

* *
*

Tyrell neuspěl, poněvadž mířil příliš vysoko a žádal příliš mnoho. Průměrní modernisté neuspěli proto, že by se byli spokojili s drobty, které nic neznamenají v celkové soustavě a proto zcela dobře mohou odpadnout.

Idea modernismu je zdravá. Ale není ještě silná dost. Mimo to většina jejích zastánců není dost ujasněna a dost jí proniknuta. Odtud tragický neúspěch těch několika opravdu upřímných.

* *
*

Spisovatelem učinila Tyrella teprve vlastně roztržka s církví, vnitřní rozpadnutí. Jediný jeho spis z r. 1903 »Lex orandi or Prayer and Creed« (= »Zákon modlitby nebo modlitba a víra«, vlastně »a vyznání víry«) má biskupské Imprimatur. Druhý, »Lex credendi« (»Jak věřiti«) z r. 1906, jest psán již ve vnitřních bojích, když hrozily propuknouti též na venek; dokončen byl již po rozlomu s řádem a s Římem. Psychologickým dokumentem tohoto rozlomu jest »A much abused letter« (»Pověstný list«) z téhož roku. Hlavní naleziště Tyrellových názorů jsou dva poslední spisy »Through Scylla and Charybdis, or the old theology and the new« (»Mezi Scyllou a Charybdou, čili stará a nová theologie«) r. 1907, a »Medievalism« (v češtině nelze vystihnout jedním slovem; nejlépe as »Duch středověku«) r. 1908.

Úrazové pojištění zřízenců drah cizozemských na rakouské půdě provozovaných.

(Zajímavý případ právní nejistoty.)

Obtíže spojené s úpravou otázky v nadpisu naznačené byly již v dobách, kdy se jednalo o první kodifikaci úrazového pojišťování v Rakousku, příčinou, proč železniční zřízenci byli jen částečně pojati v ochranu obligatorního úrazového pojišťování.

Obtíže ty byly mocnější než okolnost, že vlastní zřízenci železniční požívali již od r. 1869 v zákoně o ručení na tu dobu vydatné ochrany právní pro případ úrazů podnikových. Vždyť, i když se odhodlala vláda zákonem rozšiřovacím z 20. července 1894, č. 168 ř. z., veškery železniční zřízence podrobiti pojistné povinnosti, neučinila tak zúplna a ponechala článkem VIII. teprve budoucnosti úpravu pojišťování zřízenců drah cizozemských Rakouskem probíhajících. Dle tohoto článku má se tak státi cestou nařizovací, již konečně snad uspíší nedávno (v 1. sezení XX. sesse říšské rady, 20. října 1909) posl. Reitznerem interpelovaný případ dělníka saských drah Viléma Hietla, který na trati Podmoklí—Saské hranice utrpěl podnikový úraz a marně učinil všechny možné kroky k uplatnění svého práva. Podal totiž u generálního ředitelství k. saských drah, jež jest výkonným orgánem dělnického pojišťování zřízenců král. saských drah, oznámení úrazu, jenž se mu přihodil 14. února 1909 při přenášení břemene a způsobil mu oboustrannou kýlu. Zmíněné ředitelství zamítlo návrh jeho z toho důvodu, že nebyla zjištěna souvislost mezi úrazem a jeho následkem. Odvolací instance, rozhodčí soud pro dělnické pojištění zřízenců král. saských drah, pojednávaje o odvolání dotčeného zřízence, odmrštil žalobu, aniž by se byl pustil do merita věci, z těchto důvodů: Úraz přihodil se v podniku, ležícím na rakouské půdě, tudíž v cizozemsku. Podle německého zákona o živnostenském úrazovém pojištění jest u podniků, jež jsou provozovány z části v tuzemsku, z části v cizozemsku, jen tuzemská část pojištěna. Dle § 4. tohoto

zákona jest sice německý kancléř zmocněn s přivolením spolkové rady s oněmi státy, které skýtají dělníkům a zřízencům závodovým obdobnou ochranu úrazovou, jako v Německu, uzavříti v případě vzájemnosti úmluvu, leč taková úmluva s Rakouskem dosud učiněna nebyla. Nezbývalo tudíž zraněnému kromě dovolání se říšského pojišťovacího úřadu v Německu, než obrátiti se na pojišťovací ústavy rakouské a jako příslušníku rakouského státu vyhledati též pomoc u zástupců lidových v parlamentě.

Úrazová pojišťovna dělnická pro království České přirozeně zamítla nároky Hietlovy, poněvadž prý saské dráhy nejsou u ní pojištěny a odkázala ho na odborovou úrazovou pojišťovnu rakouských železnic, která plným právem odmítla rovněž náhradu, protože prý jest určena jen pro dráhy, jež se u ní za členy přihlásily, což ovšem ohledně dílčí trati saských drah v Rakousku se nestalo.

K případu právě vylíčenému sluší podotknouti:

Po § 1. zákona úrazového z 28. prosince 1887, č. 1. ř. z. na r. 1888, jsou pojištěni proti úrazu všechny podniky v zákoně tom vyjmenované dle ustanovení tohoto zákona. Dle § 2. cit. zák. vztahuje se povinnost pojistná též na ony zřízence »podniků« železničních, již pro svoje zaměstnání mimo vlastní dopravu nejsou chráněni zákonem z 5. března 1869, č. 27 ř. z. (zákon o ručení) a dle zákona rozšiřovacího z 20. července 1894, č. 168 ř. z., zřízenci všech závodů železničních.

Pro otázku, zda zřízenec v podniku zraněný jest dle ustanovení rakouského zákonodárství úrazového oprávněn žádati náhradu, jest rozhodnou jedině okolnost, že přihodil se mu úraz na rakouském území v podniku pojištění povinném.

Nerozhodno jest, zda podnik ten byl též nějakým úkonem administrativním prohlášen za pojištění podrobený, zda byl u nějaké rakouské pojišťovny ohlášen, byly-li splaceny příspěvky a participoval-li zřízenec na nich svojí kvotou. Rovněž není závislo oprávnění zraněného na tom, bydlí-li v Rakousku anebo dokonce je-li rakouským státním občanem (nález správního dvoru soudního z 8. června 1895, č. 2935, A. N. 94/840). Před vydáním zákona rozšiřovacího, kdy chránil železniční zřízence buď zákon o ručení nebo § 2. úrazového zákona z r. 1887, býval by mohl Hietl jako zřízenec železniční, jenž pro své zaměstnání mimo vlastní dopravu (byť dělníkem vrchní stavby) neměl výhod zákona o ručení, domáhati se odškodného u úrazové pojišťovny dělnické pro království České, kteráž ovšem by se pak postarala, aby saské dráhy nejsoucí členy odborové pojišťovny rakou-

ských železnic u ní svoji rakouskou trať přihlásily a příspěvky dodatečně zapravily.

Po vydání zákona rozšiřovacího to však možno není. Řekl-li zákon tento v čl. VIII., že upraví úrazové pojištění uherských a cizozemských drah v obvodu platnosti tohoto zákona provozovaných cestou nařizovací, řekl tím implicite, že zákon rozšiřovací se na tyto dráhy nevztahuje, čili že zřízenci těchto drah z ochrany jeho se vylučují.

Na další otázku, jež by se tu snad mohla vyskytnouti, zda jsou z obligatorního pojištění úrazového i takoví zřízenci těchto drah vyloučeni, kteří již po zákonu původním pojistné povinnosti podléhají, odpoví rozhodnutí nejvyššího soudu z 24. května 1899, č. 5002 (v Röllově sbírce 1899: 43) v tom smyslu, »že cizozemské dráhy nejsou povinny, zřízence své, již upotřebováni jsou jimi na rakouské půdě, proti úrazu pojistiti« a tudíž zajisté ani ne v těch případech, kde by pojistná povinnost nastávala již po zákonu původním.

Uvážíce všechny uvedené okolnosti musíme si přiznati, že zmíněnému zřízenci neposkytuje rakouské zákonodárství o obligatorním úrazovém pojištění žádných práv. Vzniká tudíž otázka, na základě jakých jiných rakouských zákonů mohl by dospěti k žádoucímu cíli? Zda na základě zákona občanského ve spojení provozním řádem rakouských železnic, či na základě zákona o ručení, dal-li by se v rámci kolísavé judikatury naší jeho případ prokázati jako »událost v dopravě«?

Proti uskutečnění práva touto cestou nebylo by zajisté námitek, kdyby se jednalo o soukromou dráhu cizozemskou. Kde však, jako zde, máme co činiti s podnikem cizího státu, jenž pro svoji suverenitu vymyká se z jurisdikce našeho státu, třebas i v tuzemsku provozoval podnik výdělkový a dal se zapsati do obchodního rejstříku (rozhodnutí nejvyššího soudu ze 17. prosince 1907, č. 15782, uveřejněné v »Allg. Tarifanzeiger«, ročník 1908, sešit 52, str. 1046), přestává i cesta sporná u rakouských soudů býti uvolněnou.

Musí se tudíž obrátiti Hietl na spornou cestu dle zákonodárství německého, o jejíž přípustnosti a výsledku ponecháme promluviti jiným.

Jisto jest, že rakouský občan, poraněný na rakouské půdě v podniku cizího státu na rakouské půdě provozovaném, nenalézá v rakouském zákonodárství pražádné ochrany.

Tento stav právní nejistoty zaviněn jest tím, že prováděcí nařízení v čl. VIII. zákona rozšiřovacího slíbené dosud vydáno nebylo.

Se strany rakouské necítila se ho potřeba, poněvadž obezřetné dráhy rakouské pojistily své zřízence v pohraničních stanicích, kteří jsou trvale zaměstnáni na půdě německé, u odborové pojišťovny soukromých drah v Lübecku. Kdyby i německé dráhy byly použily dobrodiní čl. VI. zákona rozšiřovacího a pojistily korporativně u příslušných territoriálních pojišťoven rakouských všechny dělníky a výkonné úředníky rakouské části svých tratí, předešlo by se aspoň prozatím křiklavým případům rázu Hietlova, ač by ovšem pojištění zřízenců saských drah musilo se státi jen na základě rent zákona původního, jež ovšem výše rent našich železničních zřízenců v případě vlastních úrazů »dopravních« (událost v dopravě dle zákona o ručení) nedosahují.

Rakouské ministerstvo vnitra, jemuž vydání prováděcího nařízení ve smyslu čl. VIII. zákona rozšiřovacího odborově přísluší, ovšem nelenilo. Od r. 1895 otázkou tou se obírá a má nepochybně látku celou již připravenu. Aspoň dá se tak souditi z toho, že si dalo zákonem z 12. února 1909, č. 30. ř. z. schváliti zmocnění, s vládami těch států, u nichž se skytá zraněným obdobné právo jako u nás, uzavříti úmluvu za účelem úpravy vzájemných vztahů na tomto poli veřejné správy, a to ohledně všech podniků v tuzemsku, jež jsou částmi podniků cizozemských.

Osnova zákona o sociálním pojišťování, předložená říšské radě dne 3. listopadu 1908, neobsahuje rovněž řešení této otázky. A tak se zdá, že nezbude, leč čekati na brzké uzavření smlouvy mezinárodní, k níž za nynějších návštěv zahraničních veličin se dává vhodná příležitost. Dr. *Branišovský.*

Učení Petra Chelčického o lásce k bližnímu jako pravé službě bohu.

Napsal J. Stěhule.

Petr Chelčický, jeden z nejdůslednějších myslitelů náboženských všech dob, byl také ujasněn v tom základním názoru, že Boha nelze jinak ctíti, jedině plněním mravního zákona, který dle názoru Chelčického byl člověku zjeven. V Postille (díl I., str. 241) praví: »Nelze jest boha milovati nedržiece jeho přikazanie.« V této větě je vyjádřeno uvědomění a pochopení mravního zákona i určité spojení jeho s náboženskými myšlenkami.

Dnes chci ukázati, jak Chelčický specielně na příkazu lásky k bližnímu ujasnil si toto stanovisko a jak si představuje tuto lásku uskutečňovanou ve společnosti lidské.

*

Chelčický vyvozuje svoje názory z odpovědi Ježíšovy jednomu ze zákonníků, jenž se táže, které jest přikázání první ze všech. Tu Ježíš sděluje mu přední a veliké přikázání a připojuje jako druhé, podobné tomu: Milovati budeš bližního svého jako sebe samého, dokládaje: Na těch dvou přikázaních všecken zákon záleží i proroci. (Mt 22_{35}—$_{40}$, Mk 12_{28}—$_{33}$, Lk 10_{25}—$_{28}$.) Myšlenka zde uvedená je důsledkem myšlenky v Mt J_{21}—$_{24}$ projevené, že jediná služba bohu je plnění mravního zákona. Služba bližnímu pak je jedním z projevů mravního zákona.

Chelčický vystihl plně souvislost tu a význam. V Postille (díl II. 166 sq) praví:

»... hlediece k slovóm Krystovým, jenž jest nás k duchovním věcem přivedl, abychom sami se bohu obětovali a své skutky dobré: abychom to zřiezeně činili, jsúce v milosti boží. V niež nemuožem jinak býti, leč nemáme nižádného hřiechu smrtedlného a leč držieme všecka přikázání jeho a stojíme v pravém milování boha a bližnieho svého. Nebo

se jinak bohu neslíbíš[1] pro nižádné dary. Protož zachováš-li ta přikázanie, kteráž sú ke cti božie, a zrušíš které proti bližniemu svému, ihned se bohu neslíbíš pro nižádné oběti. Nebo on viece miluje na duši svornost a milovánie bratrské než které naše zvláštnie oběti... Protož dic svatý Jan[2]: »Ač kto die, že miluje boha, a bratra svého nenávidí, lhář jest.« Nebo nenaplní-li kto přikázanie k bližniemu, ani k bohu naplniti muože.

Protož pán Ježíš, znaje ta pokrytstvie a slepoty v lidech, i zastavuje tu oběť, jíž chce někto boha ctíti, aby jí ponechal před oltářem[3] a prve se smířil s bližním svým aby z toho každý znal, že nemuož ničímž boha ctíti, činí-li kterú nepoctivost svévolně bratru.«

Jak odůvodňuje Chelčický tento názor? Na témž místě praví: »Poněvadž jest poslal« (t. j. bůh) »syna svého na svět pro toho bližnieho a Syn boži za něj umřel a kúpil jej sobě krví svú; ktož tehdy hodně chce dary a obětmi svými boha ctíti, nenávidě a tupě kúpi tak drahú syna božieho, a tak již i samého syna božieho i krev jeho tupí v tom bližním?«[4]

Další zdůvodnění čteme v témže dílu Postilly na str. 315. »A druhé jest podobné tomuto: Milovati budeš bližnieho svého jako sebe samého. Nedie tu pán: »rovné«, ale »prvniemu podobné«, to jest v skutku, že také jest o milovánie a že tiehne člověka k člověku, jenž duší svú podobný jest k bohu.... Protož milujíc člověk bližního, miluje i boha v něm, jakožto v obrazu jemu podobném. Ale ač kto zřiezeně a ctnostně pro buoh a ke cti bohu miluje bližnieho, tehdy v něm miluje boha.«

Na str. 316 argumentuje pak dále: »Na tú dvú přikázanie vešken zákon záleží i proroci. To jest naplňuje se zákon vešken i proroci v milovánie boha a bližnieho. Nebo plnost zákona jest milovánie, a všecka jiná přikázaní, kteráž jsú položena v zákoně k tomu vedú, aby toto dvoje bylo naplněno. Protož milovánie božieho musí v každém ostřiehati. A kteréž ze všech zruší, ihned milovánie boží v něm nezuostává.«

---

[1] nezalíbíš.
[2] 1 Jn 4$_{20}$.
[3] Mt 5$_{23, 24}$.
[4] Podobně: Sieť viery, str. 193.

Na první pohled vidíme tu, že není tu žádné vnitřní odůvodnění, proč jen plnění mravního zákona je jedinou službou bohu. Vnitřní odůvodnění musilo by ukázat, jaký význam má mravní smýšlení a jednání člověka pro náboženské myšlení a náboženský život. Vyžaduje to úplného ujasnění ethického, neboť zde zřejmě činí se náboženský projev odvislým od smýšlení mravního. Takové z d ů v o d n ě n í může však podati jen myšlení filosofické, které se opírá o poznání exaktní a o mravních zjevech soudí samostatně, hledíc je vyložiti z povahy samého člověka. Filosofického vzdělání takového však nenacházíme u žádného z myslitelů náboženských, kteří k názoru tomuto přišli, a proto zdůvodnění takové schází všude; není ho ani u proroků ani v evangeliu, ani v různých epištolách, není ho u Augustina a ani ne u reformátorů. Bylo zapotřebí celého vývoje filosofického až ke Kantovi, který tuto argumentaci provedl. Vidíme tu na konkretním příkladu, jak myšlení náboženské souvisí s myšlením filosofickým, a jak konečné ujasnění získává jen z tohoto. Poněvadž Chelčický takového filosofického vzdělání tehda míti nemohl, odůvodňuje čistě vnějšně, dílem historicky (dílo vykupitelské), dílem dogmaticky (podobností bohu a plností zákona v milování), ač pravý argument spočívá v tom, že láska k bližnímu je projev mravního smýšlení, a jen proto může platit jako zároveň služba bohu.

Vzdor tomu má ale Chelčický zcela správný názor a zcela jasně jej formuluje tak, jak to nacházíme v Evangeliích a epištolách t. zv. Pavlových a Janových. Vidět z toho, že v argumentacích výše uvedených není kořen věci a z nich že Chelčický k přesvědčení svému nedospěl. Chelčický je si však také vědom absolutní platnosti svého názoru. Právě tak ostatní náboženští myslitelé, kteří názoru toho dospěli a přece nikde jej nezdůvodňují vnitřně. Kdyby však nebylo plného uvědomění, že zde jde o základní náboženské stanovisko, nebylo by se nikdy přišlo k takovéto formulaci. Již tedy čistě psychologicky musíme předpokládat takové ujasnění z toho, že spojeny jsou dva pojmy: mravní a náboženský v jeden soud.

Jak si můžeme představit u Chelčického proces ten, kterým dospěl k tomuto soudu?

Dospěl k němu tím, že úplně s a m o s t a t n ě poznal zákon mravní v sobě, jeho absolutní platnost. Dokud tohoto poznání sám ze sebe nenabyl, byla všechna ta prorocká a novozákonní místa mrtvou literou, byť je znal i dříve. Pak teprve vystihl význam tohoto »přikázání«. Tu pak ovšem nastala argumentace, v níž se jeví odvislost Chelčického od celého určitého systému náboženského, od

křesťanského názoru o zjevení. Náboženství — které v sobě obsahuje dle tohoto názoru i úplné zjevení mravního zákona — je zjeveno. Vše bylo zjeveno, co člověk potřebuje ku svému duchovnímu životu. Tento staroorientální názor projevuje se od proroků, skrz celý křesťanský vývoj až do reformace.

Jakmile tedy Chelčický dospěl sám u sebe k poznání mravního zákona, bylo mu jasno, že poznal vůli boží a že poznal ji ze zákona božího.[1] Zde je vlastně pravá argumentace toho, proč jediné plněním »zákona mravního« lze právě sloužiti bohu — poněvadž plníme tím v ů l i boží v slově božím zjevenou. Vychází to také z formulace, kterou Chelčický podává: jediné zachováváním »p ř i k á z a n í«... To, co v sobě shledává jako přikázaní boží, je vlastně a jedině »mravní zákon«, ale poněvadž nezná samostatného důvodu mravního zákona, mluví jen o »přikázaní«. V tomto slově je pravý výklad u Chelčického. Nevysvětluje to, jako to nevysvětluje ani Evangelium a ostatní novozákonní místa, poněvadž je mu to samozřejmé. Není mu to vlastně ani problémem, nemůže ani vzniknout ta otázka, která vzniká mysliteli filosofickému, poněvadž vše, co člověk potřebuje k duchovnímu životu, bylo zjeveno. Platí to, poněvadž bůh to přikázal.

Problém pro Chelčického a reformátory, jakož i pro proroky a všechny zakladatele křesťanství byl jedině: t u t o v ů l i b o ž í o p ě t z j i s t i t z e z á k o n a b o ž í h o, zákon boží správně vyložit oproti výkladu nesprávnému, který provedli zákonníci a Řím.

*

Když díme, že Chelčický našel vysvětlení této věty v ideji zjevení, nepraví se tím, že by toto jeho odůvodnění nebylo v souvislosti s myšlením mravním. Vždyť náboženské myšlení je d ů s l e d k e m mravního myšlení, tak že když i Chelčický čistě »nábožensky« odůvodňuje, stojí za odůvodněním tím již myšlení mravní, které právě ony myšlenky náboženské ze sebe vydalo. Tyto nyní mohou — pro náboženského člověka — sloužit k odůvodnění mravnímu, t. j. neporuší se tím samostatnost mravního myšlení ve vědomí člověka.

I zde za tím zjevením je Bůh myšlen jako nejvyšší mravní bytost, tak že jeho »vůle« je vůle mravní a přikázání z ní plynoucí jsou přikázání mravní. Tedy mravní myšlení je tu neporušeno, pouze nevyloženo tu přirozeně, nýbrž nábožensky.

---

[1] Od něhož Chelčický počíná všechno náboženské uvědomování. (Četná místa v jeho spisech.)

V tomto zdůvodnění náboženském je také vyjádřena souvislost myšlení mravního a náboženského: jako náboženství je důsledek mravního myšlení, tak jen mravní život může být podkladem pro všeliké náboženské uplatnění. Jak jsem již výše vyložil, každý člověk, který prožívá pochod k náboženství, musí jej prodělat od ujasnění mravního zákona v sobě. Pak teprve může přijít k náboženskému životu. Proto pro takového člověka vždy je zřejmé, že náboženský »život« musí se naveskrz řídit mravními zásadami, neboť jde o jednání, pro které před tím poznal mravní zásady jako jedině platné. Tohoto charakteru nemohou pozbýt zásady ty ani při dalším domýšlení náboženském.

Toto uvědomění má náboženský myslitel, a je to jeho nejvlastnější přesvědčení, ač je nevyslovuje. On pouze spojuje východní a konečné body a celý řetěz myšlenek vynechává. Ten řetěz v jeho myšlení ovšem je, ale on nemá pomocných všeobecných představ, aby uvedl myšlenky ty na všeobecné pojmy a tak spojení dovedl si vyložit. Také jeho zájem není theoretické myšlení. Jemu jde o život autoritativně vedený bohem.

Je tedy u náboženských myslitelů správná ethická argumentace. Není pouze provedena.

Takovouto cestou získal Chelčický, jakož i ostatní náboženští reformátoři spojení mezi službou bohu a plněním mravního zákona.

*

Jaký je všeobecný ethický význam tohoto poznání?

Jaký je význam jeho pro vzájemné vztahy mezi lidmi?

Ve spojení pojmů v soud: »plnění mravního zákona je jediná služba bohu« je obsaženo poznání absolutní platnosti mravního zákona pro všeliké jednání. Jakékoli jiné jednání, které neplyne z příkazu mravního, nemá místa a nemá významu mravního, i když se mu dává známka jednání náboženského. Není tedy v celém oboru mravním místa pro taková zvláštní jednání náboženská, která nejsou zároveň jednáním mravním, nejdouce z mravního zákona. Všechna kultická jednání, pokud jimi člověk vůči bohu chce nahradit jednání mravní, jsou lichá, prázdná a jsou mravně nepřípustná.[1] Člověk jimi nemůže ctíti boha, neboť bůh jako bytost nejvýš

[1] Chelčický praví (Postilla, díl I., str. 412): »ti lidé všichni, kteří se přiměšují k bohu, chtíce jemu slúžiti a nepoznavše vuole jeho, aby sprostně z viery jeho živi byli, v lásce a naději trvali, ti musí býti duchem lživým v takové zvláštnosti škodné, podle svých domnění nadutých a soběvolných vedeni.«

mravní nemůže jednání taková přijmouti.[1] Náboženskými budou tedy jen jednání mravní. Co je pak na nich náboženského? To, že člověk nábožensky myslící je vztahuje k bohu, jehož považuje za původ všeho jsoucna i všeho dobra a že ethických hodnot používá pak ku zvláštnímu osobnímu životu, který záleží v duchovním spojení člověka s nejvyšší bytostí.

Názor ten staví tedy náboženství na mravní podklad a uvádí je v souhlas s mravním zákonem. Není nějaké zvláštní morálky náboženské; je jen jediná morálka lidská, kterou člověk v sobě poznává jako mravní zákon. Náboženství má jen to, že člověk náboženský shledává původ tohoto mravního zákona v bohu.[2]

Tuto revoluci v náboženském nazírání způsobili již proroci v Israeli (Isaiáš 1_{11}—$_{17}$) a v plném obsahu pak Evangelium a celý Nový Zákon. To je očišťující myšlenka Nového Zákona, základní. Z ní vzalo nové hnutí mravní sílu hlásat i celý nový život: odpuštění hříchů, znovuzrození, synovství boží, lásku bratrskou — vůbec celé obnovení života. Tím vymanilo lidi ze statutarizmu židovského a pohanského.

Na té myšlence spočívá i reformace, jež vysvobodila tím lidstvo ze statutarizmu katolického, t. j. z jeho mylného a osudného pro mravnost názoru, že jednání, jež samo o sobě je mravně lhostejné, může platiti vůči bytosti nejvyšší a vůbec platiti jako jednání mravní. Z této myšlenky vznikla celá mylná nauka katolická o skutcích a o kultu, který v katolické církvi je také vlastně jen »skutkem«.

V lidské povaze je přirozená sklonnost k tomu, nahrazovat jednání mravní jednáním jiným, které nevyžaduje mravního rozhodnutí, neboť plnění mravních povinností ze zákona mravního jdoucích je těžké, anoť odporuje přirozeným žádostem člověka. Katolicism

---

[1] Zde nemluvím o modlitbě, poněvadž ta ve svém pravém významu nechce nahrazovat mravní jednání. Při ní jde o styk s bohem a prosbu. — V katolicismu má modlitba vedle toho ještě druhý význam — ta může být také »skutkem«, jímž zasluhuje se spasení. — O stanovisku Chelčického k modlitbě jindy.

[2] Otázka, zda mravní zákon má původ z boha, je věcí víry, t. j. myšlení náboženského, nikoli myšlení vědeckého. Vědecké myšlení musí se držet faktu, že jej poznáváme bezprostředně v sobě a principu svého, vykládat jevy jako v sobě souvislé a jednotu tvořící. Proto i mravní zákon musí být pojat v jednotu vědomí. Tento požadavek musí uvážit i myšlení náboženské, takže i v něm mravní zákon může být odvozován od boha jen prostředně, t. j. jako tvůrce jednotného všehomíra.

vyhovuje tomuto sklonu lidskému ulehčit si mravní příkazy pomocí jednání, jež nevyžaduje mravního rozhodnutí.

Můžeme být hrdi, že v své reformaci máme myslitele, který sám od sebe dospěl a přímo z Písma se dobral této nejvyšší jasnosti, která činí největší náboženské činitele. Tím vysvobodil českého ducha v n i t ř n ě od Říma.

*

Použití myšlenky »pouze plnění mravního zákona je služba bohu« na poměr k bližnímu bylo zvláště plodné. »S l u ž b a bližnímu konaná je pravý projev zbožného smýšlení« — to znamená, že se lidský duch poukázal na pole nejbohatší k svému zušlechtění. Tím se člověku otevřelo celé lidství. To bylo důležité v dobách, kdy náboženství ovládalo veškeré myšlení člověkovo, že v n á b o ž e n s t v í právě přišlo se k tomuto čistě lidskému názoru. Tím dostal se v nejširší platnost.

Je to obohacení vzájemných styků, rozvití života, ale i poznání samo osobnosti. Služba bližnímu je náboženskou povinností — to předpokládá, že člověk napřed byl oceněn jako o s o b n o s t. Člověk stává se osobností a vstupuje v poměr osobní k člověku. Dvě paralely: synovství boží a bratrství lidské — na jedné myšlence: osobnosti. Duchovnost jeho vystupuje z tohoto životního úkolu vůči bližnímu.

Toho katolicism nemohl dát při své nauce, že jsou zvláštní skutky, mravně lhostejné, které mají nejvyšší, t. j. náboženský význam, poněvadž jimi člověk může získat nárok na život věčný.

Zde není mravního poměru k bližnímu.

Už z povahy těch skutků samých to jde.

(Dokončení.)

Vojtěch Jírovec.

Napsal Dr. Alois Hnilička

V knize historie hudby české zaznamenáno jest mnoho jmen obsažného významu a dosahu činnosti, avšak nezaslouženě zapomínaných.

Do souboru takových jmen, znalci a ctiteli hudby vděčně uznávaných, ale širším kruhům nyní zpravidla již takořka nepovědomých, náleží jméno Vojtěcha Jírovce.

Neobyčejně dlouhý, takměř od druhé polovice 18. století začínající a celou první polovici 19. století vyplňující život Jírovcův, pestrou směsí změn protkaný, uplynul tak, že specifické vlastnosti jeho umělecké fysiognomie nezakotvily se v určité a trvalé těžiště význačné Jírovcovy rysy jednotně soustřeďující.

Tím způsobem upadala Jírovcova osobitost záhy v zapomenutí, a tak se stalo, že jeho tvorba se téměř nenadále archaisovala, že neodvratný příznak jakési patriarchální starobnosti utkvěl na jménu i výtvorech jeho a že Jírovec časem zatlačen byl z obzoru nám ještě dnes v minulosti hudebního našeho umění dohledného.

Jírovcovy komposiční výtvory v nynějším ovzduší celkového světového pokroku a ruchu hudebního úplně do pozadí zatlačené a jen matně, jako v troskách na dálném obzoru unikající minulosti nyní našemu zraku se jevící, zasluhují však přece více naší pozornosti, než se dosud všeobecně za to má.

Do popředí našeho zájmu totiž výtvory ty vstupují vzpomínkou na časy, kdy skladby Jírovcovy byly u nás aktuelní. Vzpomeneme-li si na zvláštní přilnutí dřívějších našich generací ku skladbám těm, tu dlužno doznati, že měly přímo podmanivý vliv na utváření se tradic a tendencí v hudebním životě dřívějším po dlouhá a dlouhá leta u nás potrvavších.

Tak se stalo, že ve skladbách těch se tradovaly a tím až po naše doby se zachovaly některé typické útvary hudebního cítění a myšlení našich předků, které nabývají dosahu významného také tím, že v nich ještě dnes nalézti lze pozoruhodné otisky současného domácího ruchu a života hudebního, jaký probíhal u nás v létech, kdy skladby Jírovcovy byly u nás zdomácnělé.

Již proto jeví se Jírovec v české hudbě postavou takovou, že náleží mezi úkoly jejích dějin, narýsovati obraz tohoto hudebního umělce pokud jen lze podrobný. To tím více, poněvadž dosavadní literární zprávy o Jírovcovi[1] nejsou bez značných mezer a poněvadž jest v první řadě na nás samých, dbáti toho, by snesen byl nový materiál, kterým by mezery ty věcně vyplněny byly.

Životní osudy Vojtěcha Jírovce jsou pak již samy o sobě vysoce zajímavy. Jírovec vylíčil je sám podrobně v autobiografii své; tím zůstavil po sobě knihu, která pro nás i se stanoviska kulturně historického má nejednu zajímavost.[2]

V. Jírovec narodil se v Českých Budějovicích dne 20. února 1763.[3] Otec jeho byl ředitelem hudby při tamním hlavním chrámě a sám již záhy hocha svého vzdělával ve zpěvu, pak ve hře na housle a na varhany. Také v době, kdy začal navštěvovati gymnasium budějovické, zdokonaloval se Vojtěch u varhaníka Hepanovského, kterýž mu vštípil první základy nauk o skladbě hudební. Již v 9. roce pokusil se hošík v komponování. Odbyv s výborným prospěchem šest tříd humanitního studia, odjel do Prahy, kdež se dal na studia právnická. Vedle nich obíral se však i dále pilně hudbou. Před ukončením studií právnických upadl v těžkou chorobu.

---

[1] Viz Dlabač: Künstl. Lex. II., 522 a násl.; Wurzbach: Biogr. Lex. XXVI., 251; »Dalibor«, roč. 1862, str. 137—145.

[2] Jírovec napsal svůj vlastní životopis, byv o to požádán A. Klaarem, vydavatelem almanachu »Libussa«. Ve sbírce autografů druhdy p. B. Donnebauera, nyní p. R. Moravce, nalézá se totiž list, psaný dne 14. listopadu 1846, jímž Jírovec sděluje A. Klaarovi (německy): »Oční bolesti zabránily mně dosud dokončiti začatou práci, a proto velmi prosím o prominutí, že Vašeho dobrotivého podnětu použiti nemohu. Začal jsem tento svůj životopis opravdu jenom na důtklivou žádost svých přátel a nepomyslil jsem, že by bylo třeba tolika okolností, aby se s tím mohlo vystoupiti na světlo. Pročež nevím ani, kdy s tím budu hotov, poněvadž se nechci podrobiti žádné kritice, ani žádnému dřívějšímu provedení...« — Teprve později na popud básníka L. A. Frankla, který Jírovce k dokončení začaté autobiografie přiměl, vydal Jírovec r. 1848 ve Vídni knihu svou: »Biographie des Adalbert Gyrowetz.«

[3] Nikoli r. 1767, jak Dlabač mylně udává. Rovněž údaj Srb-Debrnova (»Dějiny«, str. 80.), že Jírovec narodil se 19. února 1763, jest mylný. Zápis matriky děkanství budějovického zní takto: »Adalbertus Gerowetz, filius legitim. Dom. Adalberti Gerowetz, civis et custodis scholar. et uxoris ejus Maria Anna, natus fuit hodie 20. febr. 1763. Lev: praenobilis Dom. Josephus Steinpigl. civis et Arendator Bud. Test. ejus Dom. Veronica, conjux levantis.« Na rodném domku býval kdysi příslušný nápis (srv. »Dalibor«, 1862, str. 137). Jedna z ulic Budějovic nyní nese jméno Jírovcovo, která před tím slula: »Prachárenská«.

Když se opět pozdravil, necítil již v sobě dosti sil, aby studia ta mohl dokončiti, a ježto se mu též nedostávalo dostatečných prostředků hmotných na další studia právnická, zanechal jich a přijal místo tajemníka a zároveň kapelníka u Frant. hraběte z Fünfkirchenu. Hrabě, výtečný znalec a opravdový příznivec hudby, měl panství poblíže Budějovic; tam vydržoval si dle tehdejšího zvyku ze svého služebnictva ensembl orkestrový. Byv upozorněn na Jírovce jako na hudebníka nadaného a zručného, přijal jej hrabě Fünfkirchen do svých služeb.

V postavení, jaké Jírovec zaujal ve službách hraběcích, měl nejen příležitost seznati podstatu správy ekonomické, nýbrž současně také nabýti znalosti, ovládati těleso orkestrové a zdokonaliti se ve skládání hudebním.

Příležitosti této Vojt. Jírovec také hojně a prospěšně použil. Napsal hned v první době 6 symfonií, jež jeho službodárce provozovati dal v Brně,[1] kdež na zimu obyčejně každoročně meškával.

Přijetí, jakého se těmto prvním jeho skladbám tam dostalo, povzbudilo jej k tomu, že brzy po něm složil a brněnskému divadlu zadal zpěvohru, k níž si text napsal sám. Práce ta však nebyla přijata ku provozování.

Na radu hr. Fünfkirchnera i jiných příznivců svých odjel Jírovec po tomto nezdaru do Vídně k pobytu, jak bylo míněno trvalejšímu. Ve Vídni podařilo se mu obrátiti na sebe pozornost tamních tehdejších celebrit hudebních, zvláště Haydna, Mozarta, Dittersdorfa a Albrechtsbergra. Zejména byl to Mozart, který přilnul k novému adeptovi Parnassu hudebního, prohlédl dosavadní jeho práce a přičinil se, aby byly provozovány jeho symfonie.

Když pak došlo vskutku ke produkci, tu Mozart sám, vzav Jírovce — tehdy 18letého — za ruku, představil jej obecenstvu jako autora skladeb, jichž provedení právě nastávalo. Obecenstvo přijalo tehdy jak autora tak i jeho skladby nejpříznivěji.

Poměry, v nichž Jírovec počal ve Vídni svoji karriéru uměleckou, přes to mu nevyhovovaly. Proto vstoupil — jsa důkladně znalý několika řečí — do služeb italského knížete Ruspoliho v Římě, u něhož obdržel místo tajemníka a vedle toho zároveň také učitele houslí. Podniku tohoto odvážil se Jírovec proto, aby si umožnil další zdokonalení ve studiu slavných hudebních mistrů vlašských a seznání jejich děl. Na odchodu svém z Vídně setkal se ještě nahodile na ulici s Mo-

[1] Tři z nich vydány byly r. 1793 ve Vídni jako opus IX.

zartem. Mozart se s ním srdečně rozloučil slovy: »Šťastný muži! Kéž bych mohl s vámi jeti... Vidíte, musím nyní ještě do hodiny...« — Vícekráte se již nesetkali.

Z Vídně odcestoval Jírovec nejprve do Benátek, odtud nastoupil pak s knížetem Ruspolim cestu po Italii.

Když se vrátil do Říma, vlastního sídla knížete Ruspoliho, seznámil se tam s Goethem, v jehož společnosti si ve volné chvíli své prohlížel znamenitosti věčného města.

Za svého pobytu v Římě napsal Jírovec šest smyčcových kvartet, která způsobem dosud nevysvětlitelným dostala se bez jeho vědomí a svolení odtud do Paříže, kdež u Imbeaulta byla vydána.

Na svém místě u knížete Ruspoliho nepobyl Jírovec dlouho. Opustil je, zatouživ po tom, by se mohl věnovati výhradně jen skládání hudebnímu. Odcestoval pak do Neapole, tehdejšího střediska vlašské opery, kam umělci hudební se ze všech končin scházeli, by poznali díla tamních mistrů. V Neapoli prodlel 2 léta, zabývaje se studiemi slohu neapolské školy a tvorby operní. Vedle svých pilných studií zabýval se vyučováním hudbě a komponováním.

Shledav, že mu již mnoho peněz nezbývá, odcestoval z Neapole přes Řím a Florencii do Milána. Tam žil touže dobou Václav Pichl, komorní skladatel a kapelník arcivévody Ferdinanda; Pichl ujal se Jírovce přátelsky jako krajana svého a opatřil ho vším potřebným. Na to vypravil se Jírovec (7. července 1789) do Paříže. Doufalť, že prodejem skladeb svých tamním nakladatelům bude moci hmotné poměry své urovnati.

To se mu také zdařilo — přes to, že tehdy stála Francie právě před revolucí. Zmíněný již zprvu pařížský nakladatel hudební Imbeault poskytl Jírovcovi značné zálohy peněžní a zakoupil od něho nové skladby jeho, takže nejen se mu takto splnily naděje jeho, jež na pobyt v Paříži kladl, nýbrž domohl se tam i poměrně blahobytu, ježto tam nově vydávané skladby jeho docházely obliby stále větší.

Když však revoluce propukla a všecky zámožnější vrstvy o překot Paříž opouštěly, bylo znemožněno i další úspěšné proniknutí děl Jírovcových a tím byly zmařeny i veškeré jeho naděje a snahy umělecké. Jírovec prchl v říjnu 1789 přes Calais do Londýna.

V hlavním městě anglickém pobyl celá tři léta, poněvadž se tam hmotné poměry jeho skvěle utvářely. Zaměstnávalť se s velkým zdarem vyučováním v tamních bohatých rodinách i komponováním. Leč londýnské podnebí nesvědčilo jeho zdraví; proto na radu lékařů vrátil se r. 1792 do vlasti své, kterou před sedmi lety byl opustil.

Po dobrodružné cestě dostal se nejprve do Brusselu, který byl právě obsazen vojskem francouzským, pronásledujícím vojsko rakouské. Francouzští důstojníci uspořádali tam hostinu zrovna v domě, ve kterém Jírovec bydlel. Hostiny súčastnil se Napoleon Bonaparte — a též Jírovec, byv na ni pozván. Při tabuli oslovil Bonaparte Jírovce, a vybízel jej, aby vstoupil do vojska francouzského. Jírovec však odmítl nabídku tu, svědčící, že si rázem dovedl získati přízeň Napoleonovu, a že tento obrovský muž velice rychle jednal. Jírovec odmítl nabídku projevem zajisté krásným: že se nikdy nechopí zbraní, by bojoval proti své vlasti. Když se pak tázal přítomného Klébera,[1] kdo Bonaparte je, tu tázaný mu odvětil, že o něm velmi brzo uslyší mnoho velkých věcí. Věru, Kléber mluvil pravdu!

Ježto cesty do Německa byly tehdy armádou francouzskou uzavřeny, rozhodl se Jírovec vrátiti se do Paříže. Své rozhodnutí také provedl. V Paříži pak byl svědkem výjevů v národním konventě.

Po nějakém čase podařilo se Jírovcovi z Paříže prchnouti a dostati se Německem přes Prahu do Budějovic, do svého rodného města. Zastaviv se v Praze, shledal se tu s někdejšími přáteli svými, mimo jiné s Koželuhem, Maškem, Segrem, B. Divišem Webrem, Vitáskem a Tomáškem.

Jírovec pobyl jenom několik neděl v rodném městě svém; dne 11. března 1793 odjel do Vídně, aby tam nastoupil novou dráhu životní. Obdržel totiž přičiněním někdejšího příznivce svého, hraběte Sickingena, tehdy vyslance u hlavní armády rakouské, místo c. k. koncipisty u rakouského vyslanectví a doprovázel pak hr. Sickingena do Mnichova a odtud k armádě na Rýn.[2] Potom byl službou přikázán k rakouskému vyslanectví v Mnichově, jakož i na různých jiných místech. Když pak po skončených akcích vojenských řečené vyslanectví bylo zrušeno, vrátil se Jírovec do Vídně, jsa následkem toho opět bez místa.

Jírovec musil se znova věnovati dřívějšímu svému povolání a živiti se zase vyučováním a komponováním. Skladbami svými upo-

---

[1] Jean Baptiste Kléber, rodilý Elsasan, byl proslulým generálem. Jako muž 23letý vstoupil do armády rakouské; poněvadž mu tam však jako nešlechtici nekynula budoucnost, vrátil se domů. Vyznamenav se za francouzské revoluce jako vojenský dobrovolník, byl záhy povýšen za generála. Jsa jím vybojoval ve svém životě veliké množství skvělých vítězství — také proti Rakušanům.

[2] Tam stýkal se s R. Kiesewettrem, témuž vyslanectví tehdy přiděleným, později proslulým spisovatelem hudebním.

zornil na sebe záhy ředitele vídeňské dvorní opery barona Brauna, kterýž mu nabídl místo kapelnické u dvorní opery vídeňské. Jírovec přijal místo to a zastával jej od r. 1804 až do r. 1827, kdy divadlo dáno bylo do pronájmu. V toto období spadá hlavní Jírovcova činnost skladatelská. Napsal celou řadu (26) oper, z nichž nejdéle se udržela »Agnes Sorel«, pak zejména v Praze svého času oblíbená a častěji provozovaná opera »Oční lékař«.[1] Mimo to byl Jírovec veleplodným skladatelem balletů (40), mší (19), symfonií (60), pak kvartet (60), klavírních sonat (40) a písní. Dále napsal téměř nepřehlednou řadu různých menších skladeb.[2]

Zabýval se po řadu let nepřetržitě komponováním, a ještě v 84. roce svého věku začal psáti devatenáctou svou mši (D-dur); poslední část její dokončil r. 1848 za hřímání děl v posledních dnech říjnové revoluce. Ač skladby Jírovcovy byly své doby tak oblíbeny, že v kruzích hudebních, zejména pokud se komorních jeho skladeb týče, neměl sobě rovna, a ve Vídni vždy největší vážnosti se těšil, byla poslední léta jeho dosti trudná. Na sklonku svého života zápasil s takovým nedostatkem, že div neumíral nouzí.[3]

---

[1] Chmelenským byla přeložena do češtiny r. 1811.

[2] Chronologický pořad a dosti zevrubný výčet všech skladeb Jírovcových podává Eitnerův Quellenlexicon, str. 434—437.

Přečetná díla jeho zvláště jednotlivě uváděti, vedlo by příliš daleko; mimo to by výpočet jejich zůstal neúplným, ježto není dnes již možno všecky přesně zjistiti. Podotýkáme, že Dlabač (r. 1815) uvádí 128 známých mu děl Jírovcových, Lamoy v článku svém o Jírovcovi, r. 1835 uveřejněném v Pietzniggových »Mittheilungen aus Wien«, páčí počet jich na 243. Jírovec byl až do sklonku svého života skladatelem neobyčejně plodným, i dosáhl tudíž počet jeho skladeb číslice nesmírné. Dle Lud. Gerbera vyšlo jich tiskem 50. Wurzbach (VI., 65) uvádí o počtu skladeb Jírovcových: »... počet je velice značný, a nelze jej určitě sděliti... až krátce před jeho smrtí překročily asi značně půl tisíce.« Připomínáme, že v poslední době upozornil Kurt Mey článkem svým: »Adalbert Gyrowetz und seine neu aufgefundene »Hans Sachs« Oper« v časopisu »Musik«, roč. 1903, str. 290—303., na jmenovanou, do toho času neznámou, resp. zapomenutou, 4aktovou operu Jírovcovu (na báseň Deinhardsteina), jež od r. 1828 (s prologem Goetheovým) po Čechách byla velice rozšířena, a poukázal na příbuznost a styčné body sujetu v opeře této Jírovcem zhudebněného s operou Richarda Wagnera: »Mistři pěvci Norimberští.«.

[3] Přináší »Bohemia« ze dne 22. února 1850, č. 31., tuto z »Wanderera« přejatou zprávu ze dne 19. února 1850: »... Kéž byla by nějakým způsobem vzbuzena myšlenka, přispěti něčím, aby zmírněna byla trpkost posledních hodin hudebního umělce, dosti nespravedlivě zapomenutého, umělce, jemuž umělecký svět děkuje za výtvory, jako: »Oční lékař« a »Agnes Sorel«, kteréž samy již přítele umění zavazují, aby úctyhodnému, bývalému c. k. dvornímu kapelníku

Následkem přílišné horlivosti v práci Jírovec ochuravěl; zemřel po delší chorobě dne 19. března 1850 ve Vídni a pohřben byl dne 22. března na währingském hřbitově, kdež nalézá se hrob Beethovena, jejž Jírovec na poslední cestě doprovodil, nesa v řadě nejpřednějších hudebních umělců tehdy ve Vídni žijících (Eyblera, Hummla, Seyfrieda, Kreutzra, Weigla, Gansbachera a Würfla) cípy stuh s rakve Beethovenovy splývajících.[1]

Kol jména V. Jírovce ovíjí se soubor zcela zvláštních vztahů a poměrů časových. Svůj rozmanitý, kolotavý a dlouhý život trávil a skladby svoje spisoval Jírovec v dobách, v jichž světovém rozpětí sklenuly se nejpohnutější a v důsledcích svých nejdalekosáhlejší události světové. A v době, do které mezníky žití Jírovcova i umělecké tvorby jeho zapadají, vystřídali se v říši hudby veleduchové, jakých svět před nimi dosud neměl a nepoznal: Haydn, Mozart a Beethoven. Ale ani závratné děje světové, ani velikolepá tvůrčí síla jmenovaných velmistrů hudebního krásna nezahladily stopy skladeb Jírovcových, aspoň ne úplně.[2] Soujem těchto vztahů současné skutečnosti určuje tedy měřítko, jaké na jeho skladby přiložiti sluší.

Skladby Jírovcovy jsou vesměs práce pozoruhodného talentu, který tvořil úžasně mnoho, snadně a rychle. Byl nadán darem ne sice originální a bohaté, avšak plynné a tehdejšímu časovému vkusu hovící, a proto tehdy účinně působivé melodiky. Osvojil si na svou dobu skvělou a dovednou skladatelskou pohotovost a obratnost, která dlouho budila naprostou vážnost a plnou úctu i u hudebních znalců na slovo vzatých.[3]

Jírovcovi věnoval vděčnou vzpomínku.« Srv. též Hanslick: »Aus meinem Leben«, str. 83—85, pak téhož »Geschichte des Konzertwesens in Wien, str. 355.

[1] Viz dodatek ku knize H. ryt. Seyfrieda: »Ludwig v. Beethovens Studien im Generalbasse und Contrapunkte und in der Compositionslehre«, vyd. ve Vídni r. 1832, str. 51.

[2] Tímto faktem vyvrací se následující, ovšem jen aforistický výrok, jejž R. Schumann učinil, aby na Jírovcovi demonstroval drolivý účinek doby na díla umělcova. Schumann vyslovil se o Jírovcových symfoniích, a to se zřením k symfoniím Beethovenovým, takto: »Co je velké, uplatní se také v ničení. Rozřežte některou symfonii Jírovcovou a některou Beethovenovou, uvidíte, co zůstane. Kompilační díla nějakého talentu jsou jako domečky z karet, navzájem se kácející, kdežto z děl géniových zbývají ještě po staletích hlavice a sloupy ze sřícených chrámů, pokud ostatně také skladbu (komposici) v hudbě sluší ceniti.« (Spisy R. Schumanna, I., 39.) Ostatně Schumann sám vyslovil se o této věci na jiném místě zase v opačném smyslu (Ibid. I. 67).

[3] W. H.Riehl, který ve své knize. »Musik. Charakterköpfe«, vyd. v Štuttgartě 1899. prvý kriticky probral uměleckou činnost Jírovcovu, vytýká mu ovšem

Jírovec byl a zůstal skladatelem konvence za jeho času zrovna běžné. Přilnul k různým uměleckým směrům, jež všeobecně právě byly na denním pořádku, od nichž v ničem neodbočil, a nevyšinul se nikdy na sloh rysů originálních, individuálně vyhraněných.

Mužný svůj věk a dobu nejplodnější své tvůrčí síly prožil Jírovec ve znamení vkusu vlašských oper a v periodě hudební mezinárodnosti.

V dramatických svých pracích přidržel se panujícího vkusu a utkvěl též v současném šablonovitém změlčení. Jírovcova díla divadelní, z nichž dnes sotva pouhé názvy zbyly, líbila se svého času velice a stala se repertoirními na celá desetiletí[1] a to právě pro jich

právem povrchnost, ale dokládá: »... ve své povrchní technice byl soustředěním svého talentu tak úplně a docela pánem a mistrem, že nejenom sebe, nýbrž i kritiku mohl klamati, a jeho technika vyjímá se tím — z povzdálí — docela jako solidní. Jím začal již úpadek a sploštění vídeňské školy hudební, a přece dovedl ještě v Německu i v cizině zachovati starý vliv svých hudebních obrazů.«

[1] Hlavně to byly opery: »Agnes Sorel« (klavírní výtah vydán u Theodora Weigla ve Vídni), »Oční lékař« (klavírní výtah vydán ve Vídni u Mechetti a v Lipsku u Breitkopfa a Härtla), pak ballet »Hochzeit des Peleus und der Thetis« (klavírní výtah vydán u Steinera & Comp. ve Vídni). Na doklad obliby, jaké se svého času divadelní práce Jírovcovy těšily, připojujeme tuto některá statistická data ohledně jejich provozování ve Vídni. Opera jeho »Selico« dávala se tam v době od 15. října do 24. listopadu 1804 pětkrát, melodrama »Marina, Königin der Amazonen« v r. 1806 třikrát, komická opera »Emerika« v době od 11. února 1807 do 22. března 1811 jednadvacetkrát, opera »Die Pagen des Herzogs von Vendôme« od 5. do 11. srpna 1808 třikrát, opera »Federica e Adolfo« v čase od 6. dubna 1812 do 19. května 1813 sedmkrát; opera »Agnes Sorel« dočkala se od 4. prosince 1806 do 16. listopadu 1816 ve Vídni 121 reprisy; Singspiel »Das Winterquartier in Amerika« od 30. října do 10. listopadu 1812 tři repris, opera »Die Prüfung« od 15. července do 30. listopadu 1813 deset repris, opera »Helene« od 16. února do 24. října 1816 šestnáct repris, Singspiel »Der Gemahl von Ohngefähr« od 26. září do 7. října 1816 tři repris, opera »Aladin« od 7. února 1819 do 22. července 1823 jedenáct repris, Singspiel »Das Ständchen« od 7. února do 8. února 1823 dvou repris, Singspiel »Der blinde Harfner« od 19. prosince 1827 do 14. května 1831 devět repris, Singspiel »Der dreizehnte Mantel« od 12. ledna 1829 do 18. ledna 1840 čtyřicet repris; Singspiel »Junggesellenwirtschaft« od 18. června 1807 do 22. března 1822 repris 60; Singspiel »Der Sammtrock« od 24. listopadu 1809 do 25. května 1817 repris 84; Singspiel »Der betrogene Betrüger« od 17. února 1810 do 5. prosince 1811 repris 43; Singspiel »Das zugemauerte Fenster« od 18. prosince 1810 do 18. dubna 1812 repris 25; opera »Der Augenarzt« od 1. října 1811 do 5. ledna 1817 repris 93, atd. (Sestaveno dle Bäuerleho »Theaterzeitung« a jiných soudobých časopisů hudebních i divadelních.)

šablonovitost. Tu dlužno opět si připomenouti, že v době, kdy Jírovec působil a tvořil své práce hudební, právě Mozart, Haydn a Beethoven vyvrchovali zásadný obrat v hudbě. Je psychologicky přirozeno, že ostatní svět začal přeměny ty chápati a pojímati teprve pak, až svými původci byly provedeny a dokonány, a až uplynul čas k jich appercepci nutný. Doba, do níž spadá tento přechod, náleží Jírovcovi, a jeho obliba vysvětluje se přirozeně tím, že ji starosvětskými, vkusem novot nedotčenými skladbami vyplnil a tím současníkům poskytl příjemný, snadno chápaný a tudíž lehce uznaný hudební požitek až do té chvíle, dokud nebyl historicky spečetěn obrat, jehož tvůrci jsou Mozart, Haydn a Beethoven.

Jírovec je mužem oné přechodné doby, která hověla a sloužila současnému měšťáckému filistrovství, pouhé příjemné zábavě, bez všelikého idejního vzletu a nároku na vyšší umělecké cíle. Pro tuto dobu jeho díla zajisté vyplnila svoje místo a vžila se v ní jako skoro žádná jiná. Staromodní střih a libozvuk Jírovcových skladeb instrumentálních a zejména kvartetních lahodil a zamlouval se jeho vrstevníkům úplně. Tehdy skladatelé jako Jírovec byli nejhledanější, a skladby jejich byly provozovány nejčastěji a nejraději a na všech stranách. Vedle Jírovce, který tehdy v první řadě stál, representují mimo jiné zejména Pleyel, Wranický, Röszler (Rosetti) tuto dobu hudebního filistrovství.[1]

V našich krajinách se ze skladeb Jírovcových nejvíce ujaly a rozšířily jeho skladby kostelní a komorní

Není zajisté zcela náhodno, že do dneška nalezneme u nás v každé téměř osadě, kde druhdy býval četnější kůr, Jírovcovy mše a jiné jeho skladby kostelní. Rovněž nebylo snad dříve u nás hudební produkce a ochotnického divadla, aby zábavu takovou nezahájila ouvertura Jírovcova. A což teprve kvarteta! Po celou řadu let nebylo u nás domácnosti, kde se jen trochu hudba pěstovala, aby v ní nebyly hrány kvartetní skladby Jírovcovy: melodické zvuky jejich všude vábily ku hraní i k poslechu.

Podotýkáme, že některé z uvedených prací Jírovcových objevovaly se své doby i na divadlech pražských. Zpěvohra »Oční lékař« přeložena do češtiny vyšla r. 1833 v Praze u Hessa.

[1] Případně o nich se praví v citované knize Riehlově (I., 162): »... opovrhujte si jakkoli těmito starými filistry s napudrovanými hlavami a s navarhánkovanými náprsenkami — byli to přece božští filistři!«

Volné věty Jírovcových kvartet vyznačují se melodikou, která nezapře, že jest původu českého.[1] Jak Jírovec se snažil kdysi duchu a vkusu svých krajanů se přizpůsobiti, toho zajímavou ukázkou jsou písně, jež napsal na české texty.[2] Vším tím byl Jírovec po dlouhá léta ve vlastech našich hudebním autorem krajně populárním.[3]

Kolik tisíců našich lidí nalézalo druhdy v Jírovcových skladbách duševní osvěžení a uměleckou zábavu! Doby ty minuly, nastaly jiné, zcela jiné, od dřívějších odlišné, a skladby Jírovcovy byly pak odloženy z denního pořádku, ač sporadicky provozovány byly ještě až do doby nepříliš tak dávné. Přes to však, že čas vzal Jírovcovi aktualitu, a že památka na jeho skladby si v širších kruzích hudebních neudržela svěží časovost, nýbrž ve vlnách dob pozdějších úplně potuchla, přece si Jírovec zaslouží, aby jméno jeho bylo do knihy historie hudby české zařazeno na příslušející mu vynikající místo, poněvadž díla jeho v hudebním umění našem organicky souvisí s celkovým vývojem, jakým umění toto u nás probíhalo. Vždyť již z velikého rozsahu, jakým Jírovcova hudba bývala druhdy u nás pěstěna, vyplývá, že obsahovala mnoho, co se těsně stýkalo s citem a hudebním vkusem našich nedávných předků, a co jimi dále rostlo a přenášelo se na generace mladší.

V nesouvislých a kusých zříceninách dřívějšího našeho umění hudebního zůstavila doba Jírovcova památníky sice teď již staré, omšelé, ale přece dosud viditelné. Památníky ty značí rozhraní mezi podvědomím samostatného ducha vlastní domácí české tvorby hudební a jeho probuzením a vstupem ve vlastní život.

---

[1] Dr. Rieger ve svém článku »Slovo o založení národního hudebního archivu v Čechách« (v »Lumíru« 1854, II., 664) uvádí o Jírovcovi: »Byl přítel vlasti, o niž nemluvil nikdá bez pohnutí...«

[2] V. Furcha. Byly vydány ve »Věnci«, sbírce českých zpěvů Frant. Škroupem r. 1844 vydávané u J. Hoffmanna. Jsou to: Život tichý — Hodiny — Nepovím — Slávský zpěv — Tak jest člověk — Země česká. V novější době byl u nás ze skladeb Jírovcových vydán Květinový tanec děvčat z balletu (komponovaného r. 1830) »Švýcarská mlynářka« (jednání I., č. 4.) v Hůlkově »Album starších českých mistrův« (u Fr. A. Urbánka, r. 1898). Pisatel článků o Jírovcovi ve »Květech« z roku 1847, str. 162., uvádí, že Jírovec byl prvým, který do »Věnce« skladbami svými přispěl. Zajímavá jest poznámka, kterou redakce připojuje. »Při příležitosti roztroušené Bohudíky falešné pověsti o smrti tohoto slavného krajana našeho nebude na zbyt, trochu blíže seznámiti čtenářstvo naše se ctihodným tím starcem, který při tak dlouho trvající vzdálenosti od vlasti přece české srdce zachoval.«

[3] Dlabač, K. Lex. (I., 524), praví o něm příznačně: »... Psal od svého návratu do Vídně tak mnoho, že tím čest národa českého obzvláště proslavil.«

Vznik Starého zákona

dle přítomného stavu historicko-kritické vědy.

Referuje F. Žilka.

(Pokračování.)

Tato sbírka nepovstala najednou, nýbrž postupně. Kniha II. a III. nemohou být zredigovány touže rukou jako I., rovněž IV. a V.; o tom svědčí tak řečené parallelní žalmy ($14 = 53$, $40_{14}—_{18} = 70.$ $108 = 57_{8}—_{12} + 60_{7}—_{14}$). I., IV. a V. jsou v podstatě jahvistické, II. a III. (až po 83) elohistické; 84 ukazuje kolísání, 85—89 zase jahvistické. V tom je vědomá redakční činnost, změna (srovnej parallelní žalmy). Kniha I. se pokládá za nejstarší. Pro vznik jest významný poměr mezi ž. 18. a II. Sam. 22. II. Sam. 22. je původnější, ale jest »vložkou ve vložce«, velmi pozdní. Ž. 19_2 má pro »nebesa« výraz zvláštní pro kněžský kodex P.; I. kniha tedy nemůže býti starší než z r. 400. Knihy II. a III. nemohly býti najednou uzavřeny, rovněž IV. a V. Celek v nynější podobě není starší než ze 4. stol.

Spodní hranici pokoušeli se někteří stanoviti z podobnosti I. Paralip. 16_{36} a ž. 106_{48}, ale z toho nelze odvoditi ničeho, spíše se zdá I. Paral. původnější. Za to dávno bylo pozorováno (Calvin), že některé žalmy nesou stopy doby makkabejské. Jde zvl. o žalmy 44., 74., 79., 83.: mluví o utrpení, které má ráz nezaviněného náboženského pronásledování; snad i jiné náležejí do této doby. Ale nesprávno je klásti do makkabejského období většinu žalmů. Jesus Sirach $47_{8}—_{10}$ cituje »žaltář« Davidův, a I. Mak. 7_{17} cituje ž. $79_{2}—_{3}$ jako písmo svaté.

Žaltář jest sbírka písní k liturgickým účelům. Jednotlivé žalmy měly původně toto určení, byly písněmi církevními, jmenovitě knihy IV. a V.; jiné byly k tomu účelu přepracovány; 25_{22} a 34_{33} nenáleželo původně ku předchozím abecedním písním; v 9. a 10. jest abecední uspořádání zmateno, jinde je změna slok ($77_{17}—_{20}$), jinde vrací se

refrén nepravidelně (107). Někde byly spojeny písně původně spolu nesouvisící (Ž. 108, 19, 24, 40, 144), jinde rozdělen jeden žalm ve dva (9 a 10, 42 a 43).

III. Pláč Jeremiášův.

Obsahem této knížky jest nářek nad zbořením Jeruzaléma. Juda po velikém utrpení jest odveden do zajetí, město jest pusto, na posměch sousedům. Jahve sám dopustil na Sion tento trest pro odpadnutí. To vše ukazuje na pád Jeruzaléma r. 586.

I formálně má kniha zvláštní ráz; první čtyři kapitoly jsou abecední písně (v kap. 3. dokonce trojnásobně, tak že každým písmenem abecedy se začínají tři verše za sebou), ve zvláštních, žalozpěvům vlastních verších (ze dvou nestejně dlouhých částí, z nichž druhá jest kratší, obyčejně v prvním 3, ve druhém 2 slova). Kap. 5. není ani abecední, ani v žalozpěvním verši.

Za spisovatele prohlašuje tradice proroka Jeremiáše. Tato tradice má pro sebe jistou pravděpodobnost: Jeremiáš byl očitým svědkem zkázy Jeruzaléma, kniha má prorocký ráz (hrozba soudem jako u Jerem.); i měkký, elegický tón se shoduje s povahou Jeremiášovou. LXX spojuje knížku přímo s knihou proroctví Jerem. (Ale to nemůže býti správné, poněvadž by bylo oddělení a umístění jinde nevysvětlitelno.)

Ale místa jako 5_7 (srov. Jerem. 31_{29}—$_{30}$), 2_9 zarážejí; v kap. 2, 3 a 4 jest jiný pořad písmen v abecedě. Kap. 2 a 4 jsou nejbohatší myšlenkami, nejvzletnější a formálně nejdokonalejší, ale jsou odvislé literárně od Ezechiele, srov. 2_{14} s Ez. 13; 2_1 s Ez. 43_7; 2_4[1] s Ez. $24_{16, 21, 25}$; 4_6 s Ez. 16_{46} násl.; 2_{15} s Ez. 27_3 atd. Tím ovšem jest vyloučeno sepsání Jeremiášem, ale přes to vše nasvědčuje, že původcem jest očitý svědek; znalost Ezechiele se vysvětlí snadno u zajatce v Babyloně ($2_{9, 14}$). K těmto dvěma kapitolám druží se cenou a dobou kap. 5: líčení osudu pozůstalých v zemi, kolem r. 550; kap. 1 a 3 jsou jistě mladší, bližší Deuterojesaiovi a Žalmům.

IV. Job.

Job jest první kniha, náležející do skupiny písemnictví moudrosti (Job, Přísloví, Kazatel; z apokryf: Sapientia a Jesus ben Sirach). Tato literatura stala se jaksi náhradou za proroctví: náboženský pud si v ní hledá výraz, a to rozumový. Moudrost, roz-

[1] Specif. ezechielovský výraz »žádost očí« v českém překladu není vystižen.

umová vlastnost Boží, se tu stala centrálním pojmem. Je to parallela k řecké filosofii, ale poznání samo jí není účelem jako theoretické poznání; poznání je náboženský a ethicky určeno, je to theologická nebo theosofická spekulace. Klasickou karakteristikou této hebr. moudrosti jsou Přísl. kap. 1—9: bázeň boží jest jejím začátkem a cílem; prostředkem jest život v Bohu. V kap. 8 je začátek zhypostasování Moudrosti. I formálně liší se literatura moudrosti: nový duch si vytvořil novou řeč a terminologii.

Korunou tohoto písemnictví jest kniha Jobova, jeden z nejpozoruhodnějších plodů lidského ducha ve světové literatuře, jako Dantova Božská komedie. Problémem jejím jest theodicee: jak lze vzhledem k tolika nepochopitelným a krutým zjevům věřiti ve všemohoucího a spravedlivého Boha? Tato otázka se illustruje na utrpení spravedlivého: Job jest vzorem zbožnosti a přece jej stihne hrozný osud. Přátelé jej vyzývají, aby vyznal svou vinu, ale Job nemůže. Duševní muka člověka zdánlivě od Boha opuštěného, který přece se přimyká k Bohu, nebyla nikdy líčena úchvatněji.

Kniha jest textově nespolehlivě zachována; nese známky přepracování. Literární kritika pak upírá básníkovi části (nebo vyslovuje pochybnosti o):

a) úvod kap. 1—2, a doslov kap. 42_7—$_{17}$; jsou prosaické, ale jako vysvětlení o osobě trpitelově nepostrádatelné;

b) kap. 27 a 28, které se nehodí do souvislosti;

c) 40_{15}—41_{26} líčení behemota a leviatana.

Zvláštní pozornost budí řeči Elihu, kap. 32—37. O Elihu se nemluví v prologu ani epilogu; 38_1 se zdá direktním pokračováním zakončení 31_{40}; tyto řeči jsou také méně výrazné (i jazykově poněkud odlišné). Rozhodnouti musí vnitřní důvody, především plán a obsah spisu. Básník jistě zná a chce podati rozřešení záhady; jinak by se neodvážil na problém. Až do 31. kap. není rozřešení. Ani zjevení a řeči Jahvovy, kap. 38. nedávají uspokojivé odpovědi. Řeči Elihuovy mají účel ukázati, že člověk nesmí při jednotlivých případech nespravedlnosti přehlížeti boží lásku a prozřetelnost, jevící se v běhu světovém. Utrpení vysvětlují teleologicky: jako výchovný prostředek k sebepoznání, tak se stane utrpení zdrojem požehnání. V celém Písmě je málo míst tak hlubokých a vznešených. Obsahově jsou korunou knihy Jobovy a jediným rozřešením problému se stanoviska St. Zákona. (O životě po smrti ovšem neví.) Patří k celku.

Ale proč nevložil básník rozřešení záhady v ústa boží? Ujasnil si, že by osobní zjevení Jahvovo pozbylo básnického účinku, kdyby

jej předvedl a mluviti nechal jako člověka (9_{34}—$_{35}$, 13_{20}—$_{21}$). Tu dává mluviti Elihu. Jména tří přátel snad převzal básník z tradice, Elihu jest vlastním jeho výtvorem.

O spisovateli nepraví kniha sama nic. Starožidovská tradice uváděla Mojžíše, což je ovšem nemožno: v celé knize nejde o mosaismus, vůbec ne o zjevené náboženství, nýbrž o vrozené vědomí o Bohu, bez izr. zvláštností.

Spekulativní, reflexivní rys, subjektivnost náboženství, potřeba theodicee odkazují do doby pozdní. Z literárně kritických příznaků jest patrno, že Job jest mladší než Jeremiáš, srovnej Jer. 20_{14}—$_{18}$ s Job. 3: jest to umělecké rozvedení Jeremiášova bezprostředního výlevu; mladší než Ezechiel, srov. Ezech. 18, kde se Jobův problém prostě neguje. Job se zdá mladší než Přísloví, a to jejich nejmladší části kap. 1—9. Job 15_7 jest přímo závislé na Přísl. 8_{25}. To vše odkazuje nás do nejpozdějších period hebr. literatury, čemuž nasvědčuje také »aramejsko-arabský« jazykový ráz knihy. Jinak by také bylo divné, že kniha tak bohatá a výrazná neměla žádného vlivu literárního. Zjistiti spisovatele jest naprosto beznadějno.

Při obsahu knihy se ptáme, zdali se opírá o tradiční látku či jest vybásněn. Ezech. 14_{14} a $_{20}$ uvádí se »spravedlivý« Job vedle Noe a Daniele. Nemůže to býti narážka na naši knihu: patrně znali v Izraeli příběhy zbožného a spravedlivého Joba. Prolog a epilog a jejich poměr k básni prozrazují, že básník zpracoval danou látku, zvl. epilog jest esthetickým násilím. Patrně tvořily populární knížku hotovou již, když básník psal.

V. Přísloví.

Kniha Přísloví jest sbírka přísloví (Mašal) nejrůznějšího rázu a formy; účel její: učiti moudrosti (v hebr. smyslu), jejímž principem jest bázeň boží. Celkový ráz jest rozhodně náboženský, ač i všední, prostě lidské zkušenosti jsou přimíšeny.

Dělí se na několik zřetelných odstavců: a) kap. 1—9. otcovo napomínání k moudrosti, výstraha před pošetilostí (smyslnost). b) 10—22_{16} jádro knihy ze samých dvojřádků, z nichž každý o sobě vyčerpává myšlenku. V této jednoduché formě je veliká rozmanitost: antithése 10_1—$_9$, parallelism 15_{30}, $18_{15.\ 20}$, jediná myšlenka s pokračováním ve druhé polovici 15_{12}, 18_{16}.... nebo obraz, podobenství (to vlastně znamená Mašal) 10_{26}, 11_{22}, srovnání 12_9, 15_{16}, $_{17}$... — c) 22_{17}—24_{22} »slova moudrých« zase ve způsobu otcovského poučení.

volnější formou. — d) 24_{23}—$_{34}$, přídavek k c). — e) Kap. 25—29. — f) Kap. 30—31 tři přídavky různého rázu (30 slova Agurova, 31_1— Lemuelova, 31_{10}— alfabetický chvalozpěv na »ženu statečnou«).

Kniha Přísloví není sbírkou lidové moudrosti, nýbrž umělá poesie. 1_1, 10_1, 25_1 prohlašuje za skladatele celku Šalomouna. Tato tradice je podpírána místem I. Král. 5_{12}[1] (ale mluví se o 3000 přísloví, kdežto naše sbírka má 935 veršů). Ale proti tomu svědčí věcné důvody: názor o království 29_4, 16_{14}, 19_{12} atd., chvála cudného jednoženství nehodí se na Šalomouna. Není možno také mysliti, že zde máme výtah z oné Šalomounovy sbírky. Přísloví se opakují (25_{24} = 21_9; 26_{22} = 18_8; 14_{12} = 16_{25}...). V knize není plánu ani věcného uspořádání (jako na př. u Jesu ben Sira), tak že nelze mysliti na jediného spisovatele.

Stáří a původ jest určiti z vnitřních důvodů. 15_8, 16_2, 19_3, 20_9, 21_3, $_{27}$ vedou nás nejméně do prorocké doby; 10_{12}, 14_{21}, $_{31}$, 16_4, $_6$, 25_{21}—$_{22}$, 29_{18}... ještě níže. Proroctví a zákon jeví se jako uzavřeny, 28_4—$_9$, Přísloví stojí na nich a těží z jejich výsledků. To vše svědčí pro poexilní dobu. Stěží lze jíti nad druhou polovici perského období, snad nutno jíti až do řecké periody (přechod od Izraelské výlučnosti k lidským zájmům, od jahvismu k názoru všeobecně náboženskému; »jafetitský duch« v 1—9; sloh kap. 2.; hypostase moudrosti kap. 8. — první stupeň metafysiky židovské a alexandrinské filosofie). Kniha jeví příbuznost se sbírkou Jesu ben Sirachovou. Jednotlivosti ovšem mohou pocházeti ze starší doby. Protidůvodem může býti Přísl. 25_1, ale vzpomeňme na historické nadpisy žalmů; také Paral. mlčí o Šalomounově tvorbě přísloví a o sběratelské činnosti nějaké Hiskiovy (Ezechiášovy) literární komise. Kap. 25—29 činí dojem nejpůvodnější části, 1—9, 30—31 nejmladší; 6_1—$_{19}$ se zdá na nepravém místě.

(Dokončení.)

[1] V Kralickém kap. 4_{32}.

Socialism v Anglii.

Dr. Edvard Beneš.

(Pokračování.)

Dlužno míti také na paměti jeden význačný charakter starého tradeunionismu, že totiž připouštěl za své členy jen dělníky nazývané »skilled«, t. j. dělníky zkušené, znalé a hlavně pravidelné, takové, kteří skutečně poskytovali jistotu, že budou moci platiti příspěvky. Nádenníci, pomocníci a nižší druhy řemeslníků nebyli připuštěni do organisací. Strojníci k sobě nepřipustili pomahače při strojích, zedníci pomahače při stavbách, atd., prostě proto, že tito, nemajíce tak vysoký plat, nemohli často platiti příspěvky ve výši 1 shillingu (= 1·20 K), čímž pak jedna část dělníků musila by v konfliktech a v nezaměstnanosti podporovati druhou ve větší míře, než sama byla podporována. Jest to ovšem znak malé solidarity, ale, jak již jsem pravil, starý tradeunionism nikdy nepomýšlel na solidaritu třídní, neznal boje třídního. Za to však dělníci »skilled« skoro všichni k organisaci náleželi, u horníků to vstoupalo až na 93%, a platili vždy pravidelně za každých okolností. Proto také jejich příjmy a vydání jsou ohromná. Příjmy všech organisací za rok 1904 obnášely 2,097.470 liber sterlingů (libra st. = 24 K), vydání 2.042.165 liber st. a stálá summa zbývající v pokladně obnášela 4.616.230 liber šterlingů.

Starý tradeunionism má ještě jednu zajímavou vlastnost, kterou jinde nenajdeme. Zkoumáme-li totiž výdaje tradeunií od začátku až do r. 1889, t. j. až do vzniku nových tradeunií, vidíme, že vydáno bylo v případu smrti 653.000 liber, nemocným členům 1,850.000 liber, starcům 900.000 liber, v neštěstích na 200.000 liber, nezaměstnaným 3,700.000 liber. Naproti tomu stávkujícím dáno bylo jenom 670.000 liber, čili to znamená, že tradeunie tu nejsou nástrojem pro boj ekonomický, pro stávky, že staré tradeunie vůbec nejsou výbojné, že jsou to spíše pojišťovací společnosti, že stávkujícím dáno toliko 7% všech výloh, kdežto v případech stáří, smrti, nemoci, atd. dáno 93%

podpor. To ovšem odpovídá i vyloženým dříve theoriím tradeunionistickým, odpovídá to i utvoření »Parliamentary Committee« a taktice jejich, jakož i odporu k samostatné dělnické politice.

Jedním slovem možno říci, že staré tradeunie byly a jsou vzájemně se podporujícími společnostmi, společnostmi na podporu ve stáří, v nemoci, nezaměstnanosti a v případech smrti. To, co jinde jest žádáno od státu, tam si učinili dělníci sami. Nyní také pochopíme, proč v Anglii, kde se tolik dělalo pro dělnictvo a praktikoval se tolik státní socialism, nikdo nepomýšlel až do loňska na zavedení starobního pojištění, zatím co Německo je již dostalo za Bismarcka. Každý soudil přirozeně, že to je věcí tradeunií a teprve loni otázka přišla na přetřes a předložen také liberály návrh zákona, jenž pro r. 1909 už uveden ve skutek.

Tento charakter tradeunií přiváděl nutně také to, že dělníci přímo se báli vstupovati do stávek a bojů se zaměstnavateli, neboť k dobrému fungování těchto podpor klid a mír, pak stále veliký kapitál stávkami neztenčený, byl potřebný. Proto výdaje na stávky pokládány spíše za obtíž a každý přirozeně hleděl raději se zaměstnavatelem vyjíti v míru. Stávka propukla jen v případech krajních a o duchu výbojném nebylo tu v tradeuniích nikde ani zdání. A tak klid a mír panoval tu skoro všude a nějaké vášnivé boje lze zaznamenati dosti zřídka. Tradeunie zakázaly pod pokutou svým členům prudce se vyjadřovati proti zaměstnavatelům, hroziti jim mstou sdružení odborového, některé dokonce platily škody, dělníky způsobené, a těmto ukládaly zase pokuty, atd., atd., takže je patrno, že s našimi názory o odborových sdruženích dnešních málo to má společného. Nucené smírčí soudy v případě konfliktu zavedeny skoro všude a tendence smírné jsou pravidlem. Jest ovšem pravda, že mravy tyto dnes se rychle mění a měnily se již pod vlivem nového tradeunionismu po r. 1889. Dnes pak, kdy socialistický tradeunionism si razí více méně cestu i v Anglii, revoluční theorie získávají i mezi starými tradeuniemi dosti půdy.

Vůdcové starého tradeunionismu ovšem odpovídají zcela svými názory a jednáním této situaci. Staré tradeunie, majíce dosti moci, brzy mohly jmenovati kandidáty do voleb všeobecných, ačkoli se bránily vždy dáti nějak sdružením odborovým určitý politický charakter. Tradeunionista zůstal tradeunionistou i v parlamentě a v politických otázkách šel obyčejně s liberály. Jejich první poslanec Burt šel vždy s liberály a nikdy nepomýšlel na dělnictvo jako na třídu zvláštní. Později s jinými poslanci tradeunionisty hájil ekonomické doktriny »laissez faire«, vybízeli dělníky, aby nehleděli na politiku

a pomáhali si jen smírně v dohodách se zaměstnavateli, a Burt a všichni ostatní byli odpůrci státního socialismu. Tito poslanci byli od tradeunií bohatě placeni právě tak jako všichni ostatní funkcionáři v odborovém hnutí samém. Vytvořila se tu v odborových sdruženích opravdová aristokracie a byrokracie, která požívala autority, vážně jednala, zásadně byla proti všemu revolučnímu i proti smírnému socialismu, šla vždycky s liberály a neznala dělnictvo jako třídu. Prostá bluza Keir Hardieho a jeho dělnická čepice v parlamentě je rozčilovala,[1] antiklerikalism u dělnictva německého, francouzského, belgického je uváděl ve hrůzu. A když liberální vláda potřebovala oddané úředníky, vzala si některého vůdce tradeunionistů a pochodila nejlépe.

Roční kongresy tradeunionistů měly týž ráz. Město, které si zvolili za sídlo kongresu, pokládalo to za čest. Konány slavnosti, městské rady konaly vše možné, aby kongresisty uctily, kongresisté před otevřením zasedání konali a konají dosud modlitby a mše v kostele, největší továrník nebo landlord v okolí pozval vždy kongresisty k sobě na hostinu a tito nikdy nezapomněli veliký ten banket navštíviti, aby tu slavili shodu mezi prací a kapitálem. Zmíněného již Edwarda Awelinga, zetě Marxova, vše to uvádělo ve zklamání, ba zoufalství nad budoucností třídního boje v Anglii. Socialisté tento tradeunionism ovšem s největší prudkostí napadali, bojujíce o nápravu. Staří tradeunionisté zase nechtěli o změně ani slyšeti a prohlašovali tyto poměry za ideální a nezměnitelné. Historie dalších let a vývoje tradeunionismu je poučila o jiném. Se vzrůstajícím vlivem socialismu vytvořilo se také odborové hnutí se zcela jiným charakterem, nový tradeunionism.

VII.

Nový tradeunionism.

Konservativní charakter starých tradeunií dlouho byl příčinou nářků, nesnází a bojů jednotlivých vůdců odborového hnutí, kteří chtěli nápravu. Situace se jim zdála nesnesitelná, tím spíše, že nové poměry stav dělnictva zhoršily. Nastala totiž kol let 1889—90 v ekonomickém a obchodním světě veliká krise, která přivodila velikou krisi i mezi dělnictvem. Těžký problém, specielně anglický, nezaměstnanost, vyvstal tu způsobem dosud neznámým. Úžasná síla dělnictva mřela hlady a socialism u něho nacházel slechu a přijetí.

[1] Keir Hardie, vůdce I. L. P., po dlouhá léta neobjevoval se jinak v parlamentě nežli ve své dělnické bluze a čepici.

Situace dělníků nesyndikovaných, nepřipuštěných do starých tradeunií, ježto byli »unskilled«, t. j. nepravidelní, nádenníci, pomocníci, skládači, dockéři atd., byla hrozná. Toho uchopili se někteří staří, nespokojení tradeunionisté a založili tradeunie nové, což provázeno bylo zároveň prudkými a velikými stávkami.

R. 1889 na jaře vypukla první stávka neorganisovaných dělníků plynárenských, kteří dosáhli osmihodinové doby pracovní a zvýšení mzdy, ale hlavní věc byla ta, že založili tradeunii, do níž poprvé měli přístup i dělníci »u n s k i l l e d«. Počet jejich brzo vstoupl na 100.000 členů. Vůdci byli tu známí dva pracovníci dělničtí, T o m M a n n a J o h n B u r n s, nynější ministr.

O Tomu Mannovi jsem se již zmínil jako členu S. D. F. a I. L. P. John Burns jest jedna z nejzajímavějších osobností dělnického hnutí anglického, přes to, že socialisté dnes se na něho dívají jako na renegáta, nemají ho rádi a on také dnes již hnutí dle jména nenáleží. Narodil se v Londýně r. 1859, byl strojníkem, pracoval v Africe, pak byl činným v tradeuniích, vstoupil do S. D. F. r. 1883, kdež se vyznamenával jako nejlepší řečník, vystoupil též jako socialistický kandidát. Účastnil se zuřivě všech agitací nezaměstnaných, mluvil na meetingách, konferencích, v klubech, dovedl se rváti i s policií a dělati revoluční scény, jsa znám neméně svou silou jako výmluvností a vášnivostí. Byl obžalován, že nosil rudý prapor po londýnských ulicích, sám však se obhájil před soudem. Ve veliké stávce londýnských dockérů a v bouřích nezaměstnaných byl vůdcem dělnictva; v památné srážce na Trafalgare Squaru v Londýně v den 13. listopadu 1889, zvaný ještě dnes »B l o o d y S u n d e y« — krvavá neděle, vedl davy proti policii, a byv zatčen, byl pak odsouzen na šest neděl do vězení.

Brzy na to však stal se z agitátora politik. Zvolen do městské rady londýnské, zvolen pak r. 1892 za poslance a konečně za předsedu parlamentárního komité tradeunií. Tu pak se odloučil od svých dřívějších přátel, stavěl se proti revolučním ideám a šel za malými reformami po způsobu Fabiánů. Dnes nelze ho nazývati ani socialistou, stal se prostým liberálem a nelze se tedy diviti ani nepřátelství S. D. F. k němu, ani tomu, že ho Campbell Bannermann vzal po volbách r. 1906 do svého kabinetu. Dovolává se stále opportunismu, že prý nelze jinak ničeho pro dělnictvo dosíci. Friedrich Engels sám dříve ho cenil neobyčejně vysoko a vážil si ho; uznával, že snad dopouštěl se Burns chyb, že však není v Anglii muže, který by měl tolik síly a energie provésti to, co si umínil, a který by měl tolik dobré vůle k pomáhání dělnictvu. Jisto jest, že nelze snad souhlasiti se všemi

činy Burnsovými a že dnes dělnictvu přímo nenáleží, ale nemožno neuznati veliké zásluhy o rozvoj nového tradeunionismu a socialismu v Anglii. Vedle Burnse a Toma Manna největší zásluhy v tomto novém hnutí mají Ben Tillet ze S. D. F. a William Thorne, rovněž ze S. D. F., jejíž jest dnes jediným poslancem.

Od těchto čtyř mužů byli dále zorganisováni po veliké stávce londýnští dockéři, kteří pro nepravidelnost práce jsou nejvíce vydáni bídě, ježto skoro nemohou platiti příspěvky. Stávky, která toho roku vypukla a vyvolala vzrušení nejen po celé Anglii, ale i na kontinentě, účastnilo se asi 120.000 dělníků přístavních. Veřejné mínění bylo při dělnících, sbírány příspěvky a pomáháno všemožně. Staré unie daly 60.000 liber st., Australie poslala 180.000 liber. Burns, Mann, Tillet mluvili denně na 15—20 schůzích na všech stranách Londýna a tak se podařilo přemoci odpor zaměstnavatelů. Mzda zvýšena, tradeunie vytvořeny a přístup měl každý dělník, netvořen rozdíl mezi »skilled« a »unskilled«. Stávka rozšířila se skoro po celé Anglii a tak počet nově sdružených přesahoval brzo 100.000 členů. Brzo však zase sklesl.

Dockéři byli brzo následováni jinými kategoriemi dělníků vesměs nepravidelných jako dockéři, »unskilled«. Topiči, s nimiž strojníci nechtěli se sdružovati, a námořníci vytvořili r. 1889 také ohromné sdružení o více nežli 100.000 členech pod vedením J. H. Wilsona, pozdějšího poslance. Dále dělníci a pomahači železniční, nepřipuštění mezi zřízence, pak ženy, dosud neorganisované a nejvíce vykořisťované, jejichž tradeunie se brzy rozšířily nečekaně a vzrostly na statisíce členů, hlavně tkalci, zřízenci tramwayoví a omnibusoví, atd. atd. Krátce nové hnutí přineslo takové výsledky, že to překvapilo veškeru společnost a zvrátilo všecky dosavadní poměry.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

MORAVA.

Lidová strana pokroková. — Biskup Huyn. — Spory mezi sociálními demokraty.

V moravských listech bylo vzpomenuto výročí fuse moravských pokrokových skupin s lidovou stranou a ustavení jednotné lidové strany pokrokové. Vzpomínali však jen ti, kdož s fusí nesouhlasili a kdož nejsou s jednotnou stranou spokojeni a proto úvahy byly jednostranné a jen kriticky odmítavé. Lidové straně pokrokové vytýká se nedostatek čilosti a nesoustavnost práce, vnitřní rozháranost, radikalismus ve vídeňské politice a kompromisnictví doma. Na výtkách těch je mnoho pravdivého. Strana nezbavila se dosud provisornosti své organisace a svého vedení a nedovedla zavést pořádek do svých řad. V čele strany stojí stále ještě skoro padesátičlenný výkonný výbor s dvěma předsedy, který řádně stranu vést nemůže. Je to těleso těžkopádné, schází se nepravidelně a téměř na každou schůzi přijdou jiní členové, valná část jeho členů je z venkova a ti se účastní porad jen výjimečně, malicherné osobní spory zaberou často více času než nejvážnější politické aktuality a tak není divu, že výkonný výbor je bez vlivu na vlastní politickou práci strany, kterou konají na sněmu a ve Vídni poslanci a mezi lidem sekretariát, tisk a místní organisace. Tato slabost a bezvýznamnost výkonného výboru zaviňuje z valné části nejtrapnější stránku politické práce lidově-pokrokové — její politiku vídeňskou. Čtyři říšští poslanci lidově-pokrokoví jsou nejen různých povah a temperamentů, ale také zcela různých politických názorů a v nejdůležitějších chvílích se pravidelně rozcházejí diametrálně. Operuje-li dr. Stránský hlavně s radikály, jsou dru Bulínovi nebezpečně blízcí klerikálové a celkem snad žádný klub v poslanecké sněmovně není tak rozvrácen jako lidově-pokroková čtyřka. Výkonný výbor se těmto sporům vyhýbá, pokud je to možno a kde se jim vyhnout nemůže, zredukuje je na bezvýznamné srážky, o jichž výsledku rozhoduje nahodilá většina na schůzi výkonného výboru. Poslanci dělají, co chtějí, a poněvadž chce obyčejně každý něco jiného, dělá každý něco jiného. V celé straně je jediný stálý a pevný činitel a to jsou Lidové Noviny. Je tedy pochopitelno, že ve straně sorganisované tak volně, jejíž všecky orgány selhávají, má vůdčí roli denní list, který

se musí den za dnem stavět určitě k událostem a jehož projev je pravidelně jediným projevem z řad strany učiněným. Ale rovněž je pochopitelno, že taková svrchovanost listu vyvolává nespokojenost, zvláště je-li majetkem jednotlivcovým. Také dr. Stránský sám má dost nepřátel ve straně a nechuť k němu, třeba je umlčována jeho politickými schopnostmi i váhou jeho listu, nepřispívá ke zjednání pořádku ve straně. Bolestí lidové strany pokrokové je také lokální politika v některých městech moravských. Nová strana převzala některé lidovecké radnice, proti nimž byli pokrokoví lidé v opposici a třeba se vedení míst zřeklo již se sebezapřením celé řady vlivných radničních činitelů, aby umožnilo provedení fuse také v městech, jsou ještě města, v nichž se i radnice i opposice hlásí k lidově-pokrokové straně.

I jiných ještě stinných stránek má lidová strana pokroková dost. A přece nemožno souhlasit s ukvapenými závěry některých jejích kritiků žádajících odchod pokrokových lidí ze strany a založení nové politické organisace. Za rok nelze z chaosu, jaký byl v politické veřejnosti moravské před fusí, stvořit novou silnou a dokonale sorganisovanou a ukázněnou stranu. Nejméně již je to možno na Moravě, kde je stupeň politické zralosti nevalný a kde je snáze způsobit deset převratů než jeden silný a klidně se vyvíjející útvar. Na Moravě je nedostatek schopných a spolehlivých politických pracovníků s náležitým rozhledem a s náležitě jasnou hlavou a na ten nedostatek trpí strana lidově-pokroková jako všechen politický život moravský. Snahy o řádnou politickou organisaci rozbíjejí se v celých velkých krajích o nedostatek lidí, kteří by nesli mezi lid úsilí své strany a soustavně i rozvážně je propagovali. Pokrokové skupiny před fusí trpěly touto bolestí stejně a bylo to jen správné poznání této skutečnosti, které je vedlo ke splynutí s lidovci. O ochabnutí politické práce pokrokové nelze mluvit, poněvadž před fusí nebylo lépe. Naopak, v celých krajích přivodila fuse osvěžení a čilý ruch, který vyváží bohatě méně příznivé důsledky na jiných místech. Největší kladná položka v roční bilanci lidově-pokrokové strany je politika jejích poslanců na moravském sněmu. Spojením poslanců lidových s pokrokovými vznikl bez odporu nejzdatnější klub na moravském sněmu a česká pokroková věc dostala v zemské politice moravské zastoupení silné a schopné. Také v tomto klubu je několik lidí k ničemu, ale valnou většinou sešli se tu lidé, kteří rozumějí své věci a kteří dovedou pracovat. Není jejich vina, že sněmovní zasedání přinášejí tak hubené ovoce a je jejich zásluha z největší části to, co sněm rozumného v poslední době udělal. Nepořádky ve straně vrhají ovšem své stíny i na tento klub, ve věci zemských financí bylo možno čekat od tohoto klubu postup daleko jistější, rozhodnější a také rozvážnější, ale nepopíratelné úspěchy proti klerikalismu, kterých dosaženo v poslední době a rozražení konservativního bloku, který po volbách ovládl celé zemské hospodářství moravské, je v první řadě dílem zemských poslanců lidově pokrokových. Úspěchy strany v zemské politice dokazují, že fuse přinesla již v prvním roce prospěch pokrokové věci a že v lidové straně pokrokové s úspěchem pracovat lze. Zbývá ovšem mnoho vykonat, aby se strana dostala na pevný programový i organisační základ a aby v ní zavládl pořádek. Kritika, třeba sebe bez-

ohlednější, straně jen prospívá, ale za kritikou musí jít práce, drobná práce, často nepříjemná, ale nevyhnutelná. Pokrokoví lidé z valné části se již do této práce ve straně pustili, nutno však, aby se do ní pustili všichni. Lidová strana pokroková bude patřit tomu, kdo v ní bude nejvíc pracovat. Tohoto stavu věcí je si vědomo také vedení české strany pokrokové a proto odmítá zakládat vlastní organisace na Moravě, aniž tím resignuje na vliv na moravské věci a aniž přehlíží důsledky, které pro ni vyplývají z okolnosti, že je Masaryk poslancem moravským.

Značný rozruch a hlučnou odezvu vyvolal na Moravě projev brněnského biskupa hraběte Huyna na známou resoluci Seifertovu, přijatou moravským sněmem. Klerikálové pokládají moravský sněm za svou doménu a proto je apel sněmu na vládu, aby všemi zákonnými prostředky zamezila zneužívání náboženství, zejména kostelů k politické agitaci, překvapil co netrapněji. Do boje vypravil se sám brněnský biskup hrabě Huyn a na výročním shromáždění klerikálního rolnictva polemisoval ostře s většinou sněmu. Jeho projev je upřímný, způsobem až překvapujícím.

»Nepřátelé naši chtějí — horlil biskup — aby kněz zůstal jen v kostele, aby se nepletl do veřejného života, do politiky, aby si nevšímal veřejných otázek, aby kněz nepracoval i mimo kostel, ba oni nechtějí, aby kněz svobodně a volně hlásal slovo Boží v kostele. Co pak si myslili naši odpůrci pod slovem »zneužívání« (v resoluci mor. sněmu)? Oni si pod slovem »zneužívání« myslí něco, co zneužíváním není. Když my, biskupové, napíšeme pastýřský list, aby katolíci volili katolíka, již je to u našich odpůrců zneužívání náboženství. Když vystavujeme Nejsvětější Svátost oltářní a konáme modlitby, aby zvoleni byli muži katolicky cítící, jest to také zneužívání náboženství. Toť důkaz, jak jest ohrožena svoboda katolíků již i v kostele. Má biskup, má kněz mlčeti, když vidí, jak poslanci, jak sbory zákonodárné vyvrátiti chtějí víru ze srdcí lidských? Nesmějí mlčeti! Nedáme se zastrašiti!« Potřebovala-li resoluce Seifertova ještě dotvrzení své naléhavosti, hrabě Huyn toto dotvrzení poskytl. Pokroková veřejnost moravská odpověděla rozhorlenými hlasy časopiseckými a řadou protestních schůzí. Nejnepříjemnější bylo klerikálům z toho všeho, že bylo znovu s důrazem konstatováno, že tento biskup, řečnící na českých schůzích a rozhodující o politice českých klerikálů na Moravě, je plnokrevný Němec, zapsaný v německém katastru. Před citovanou řečí projevil biskup Huyn své smýšlení pastýřským listem, který je přísným dokladem středověkosti a nízkosti jeho klerikalismu. Také tu budiž uvedeno několik vět doslovně:

»Země puká a chvěje se, aby zničila tisíce lidí a pyšný člověk hledá přirozené příčiny, jež snad tu byly činny; ale na spravedlivého Boha nemyslí. S hrůzou mohli jsme čísti, jak přinesly o svátcích vánočních roku 1908 bezbožné noviny v Messině posměšnou báseň na Ježíška a rouhavě napsaly: ‚Ó, Ježíšku, zemětřesení nám dej!' Strašné zemětřesení, jež brzo potom následovalo a tisíce lidí připravilo v okamžiku o život — to bylo slovo Boží, to byl hlas spravedlivého Boha, to byla kletba rozhněvaného Boha, jenž strašně pomstil čest svého syna... Až příliš dobře znám jest zhoubný boj proti Bohu a jeho církvi ve Francii. A hle,

zatím co zuří boj proti Bohu, jeho církvi, proti náměstku Božímu římskému papeži, proti sluhům Božím biskupům a kněžím a zbožným katolikům, rozvodní se řeky a ohrožují zemi v jejím rozmařilém hlavním městě Paříži. Spravedlivý jsi Pane a všichni soudové Tvoji spravedliví jsou... Uvažujte, křesťanští rodičové, je-li dům Váš křesťanský. Že nechcete mít nic společného s ďáblem, úhlavním nepřítelem lidstva, to vím. Nevím však, nepřichází-li denně ďábel do domu Vašeho v podobě bezbožných neb jak se říká svobodomyslných novin. Může býti dobrá Tvá zpověď, popřáváš-li i nadále místa bezbožnému tisku ve svém domě? Uvažuj, muži, nepomohl-li jsi hlasem svým k vítězství poslanci, jenž jest přívržence volné školy, školy bez Boha, poslanci, pravím, jenž znesvětiti chce manželství rozlučitelností a chce potlačovati a pronásledovati nezměnitelná práva svaté církve katolické. Zpytuj se a shledáš-li, že jsi chybil, vyznej to ve sv. zpovědi, učiň pevné předsevzetí nemíti špatných novin a odebírati dobré a dáti hlas při volbě takovým zástupcům lidu, kteří pracují pro Boha!« Opakujeme: To je citát z pastýřského listu biskupa Huyna z r. 1910!

Boj o odborové organisace sociálně-demokratické rozvíjí se dál a zasáhá již daleko za moravské hranice. Pražské vedení sociálně-demokratické pomáhá moravským autonomistům ve zřizování odborových organisací českých vedle a proti organisacím společným. Z Vídně docházejí podpory zase odboráři centralističtí a němečtí žurnalisté sociálně-demokratičtí po starém zvyku pobuřují tendenčním líčením věci socialistickou cizinu. Posice autonomistů se zřejmě upevňuje a zdá se, že centralisté zaplatí svůj nerozvážný a neloyální útok na české sociálně-demokratické vedení na Moravě ztrátou organisací moravských, které vytrvaly při Vídni i po osamostatnění českých organisací v Čechách. Oběti boje budou však značné i na straně druhé, poněvadž centralisté bez ohledu na stranu snaží se podlomit i politickou organisaci a ubít dokonce moravský sociálně-demokratický denník. Celkem však lze soudit, že strana získá svým rozhodným vystoupením proti Vídni na popularitě, oč bude rozvratem tímto připravena.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Vládní předloha služební pragmatiky státních úředníků. — Výsledky veřejného sprostředkování práce v král. Českém. — Státní podpora sprostředkování práce ve Švýcařích. — Městský úřad pro sprostředkování bytů v Praze. — Tolstoj o družstevnictví. — Nemocenské pojišťování v Norsku. — Sociální boje v Americe.

Dlouho slibovaná předloha služební pragmatiky státních úředníků konečně podána. Uvítání, jakého se jí dostalo, rozhodně není možno nazvat příznivým; neboť za materielní výhody, které jednou rukou podává, bere druhou rukou občanská práva. Kupní cena.

již mají úředníci za zlepšení svého materielního postavení zaplatit, je příliš vysoká, než aby úřednictvu bylo možno na takový obchod přistoupit.

Cennou změnou, odpovídající požadavkům doby, jest odstranění nenáviděného nekonečného bezplatného praktikování; na příště budou praktikanti bezplatnými pouze do konce měsíce, kdy nastoupili. Od prvního následujícího měsíce obdrží adjutum 600 K, praktikanti s vysokoškolským vzděláním 1000 K ročně. Po půldruhaleté uspokojivé službě zvýší se adjutum o 200 K. Po třech letech je praktikant jmenován definitivním úředníkem v X. třídě. Výjimku tvoří praktikanti soudní, kteří v definitivě nastupují ihned do IX. třídy. Ti obdrží stipendium 1000 K, auskultanti adjutum 1000 K, jež automaticky stoupne po 1½ roce na 1200 K; po složení předepsaných zkoušek stoupne adjutum po 3 letech na 1600 K, po pěti na 2000 K a po šesti na 2500 K. Nejpozději po 8 letech obdrží auskultant definitivu v IX. třídě. Zrušením bezplatné praxe zrušuje se i ustanovení o reversu pro vydržování praktikanta.

Úřednictvu definitivnímu je zaručen časový postup, je-li kvalifikace jeho aspoň uspokojivá. Podle předběžného vzdělání je rozděleno úřednictvo na čtyři kategorie. V první kategorii jsou úředníci s vysokoškolským vzděláním, kteří postupují automaticky až do VII. třídy, jíž musí dosáhnout do 23 služebních let; úředníci se střední školou a jednou státní zkouškou na vysoké škole jsou v kategorii druhé a dosáhnou VIII. třídy během 21 let, kdežto úředníci středoškolští ve třetí kategorii teprve během 24 let; ostatní úředníci se vzděláním vyšším nežli obecnou školou dosáhnou IX. třídy během 21 let. Tento časový postup, který se děje bez ohledu na počet míst v té které třídě systemisovaných, má charakter zákonem zaručeného minimálního postupu. Většina úřednictva bude však postupovat rychleji, ježto každému bude volno svůj postup urychliti žádáním za systemisované místo ve vyšší třídě. Rozhodující pro obsazování těchto míst bude kvalifikace žadatelova. Každý úředník bude každoročně kvalifikován zvláštní kvalifikační komisí, skládající se z pěti členů, jež jmenuje přednosta úřadu. Pro kvalifikaci je směrodatné vzdělání úředníkovo, schopnosti, píle, spolehlivost u vykonávání služby, způsobilost pro vnější služby, chování se ve službě a mimo úřad, a po případě i zvláštní okolnosti. Úředník, jehož výrok o kvalifikovaném vzbudil pochybnosti, může být povolán k poradě komise, aby podal bližší vysvětlení. Povolání obviněného, aby se mohl eventuelně proti pomluvě obhájit, není všude předepsáno. Celkový výsledek kvalifikace, jenž může být přednostou úřadu změněn, sdělí se kvalifikovanému, jenž má právo podat odvolání, nebyl-li aspoň »uspokojivý«, nebo byl-li přednostou úřadu změněn. Známka »méně uspokojivá« je však poslední, čtvrtý stupeň kvalifikace; dostane-li pak úředník třetí stupeň, nemá práva se odvolat, ačkoli taková kvalifikace je rovněž špatná.

Každému úředníku zaručuje se podle kategorie, jíž přísluší, a podle služebních let minimální dovolená; kdyby služba nedovolila vzdálení se, budiž při vyměřování dovolené následujícího roku vzat na to náležitě zřetel. Pensijní poměry upravují se jednotně a ve prospěch

úřednictva a jeho pozůstalých, aby se jim dostalo aspoň minima, k obživě nutného.

Potud výhody, jež předloha úřednictvu poskytuje. A čeho žádá výměnou? »Aby (úředník) při každém vystoupení ve veřejnosti zachovával ony meze, jež mu určují převzaté stavovské povinnosti, a aby se vystříhal všeho, co není slučitelno s disciplinou,« praví eufemisticky odůvodnění předlohy, § 32. však stručně přikazuje, že pokud se členství v nějakém spolku neshoduje s povinnostmi úředníkovými, nesmí být úředník členem takového spolku. Až posud měla vláda moc, takového, ji nepohodlného úředníka trestat, nechávajíc jej »sedět«, nyní však tento požadavek »je tím nutnější, ježto zavedením časového postupu dozná služební moc nad velkou části úředníků značného omezení«. Může být většího cynismu, než toto doznání vládní? A proč to vše? Poněvadž úředník »svým úřadem je povolán ke spolupůsobení při provádění státních úkolů, a vůči obyvatelstvu zaujímá postavení, obdařené jistou svrchovaností.« »Při nevyhnutelných vztazích mezi služební činností úředníkovou a jeho civilním životem není věnování se službě možno, aniž by působilo na jeho mimoslužební chování.« »Zvláště je neslučitelno se zájmem státním, aby aktivní úředník, tedy orgán státní moci, uplatňuje svoje osobní názory, ve veřejném životě vystupoval tak, aby tím bylo vyvoláno zdání stranickosti a důvěra obecenstva v nestrannost státních orgánů jakkoli otřesena,« »Tím se (však) nikterak nezamýšlí, aby úředník byl z činnosti v politickém životě vyloučen,« ujišťuje předloha, poukazujíc na § 87., jenž staví mimo službu nejen poslance po dobu platnosti mandátu, nýbrž i kandidáty po dobu volební agitace — ovšem, úředník nemá být z politické činnosti vyloučen, leda kdyby tato činnost nebyla po chuti vládě, vide Waber, Pollauf et Schmid!

Nepohodlného úředníka může vláda potrestat jednoduše přeložením do dočasného odpočinku, jenž nesmí trvat déle tří let, kterouž dobu úředník ovšem pro svůj postup ztratí. Nemusí jej ani volat před disciplinární komisi, což by mohlo způsobit rozruch. Řízení disciplinární je přizpůsobeno soudnímu řízení. Čtyřčlenný senát, jehož předseda i členové jsou na tři roky jmenováni šéfem centrály, soudí po provedení disciplinárního vyšetřování, jež vedl vyšetřující komisař. Žalobu zastupuje disciplinární zástupce. Žalovaný může vyloučit stranické členy senátu, dokáže-li jejich zaujatost; má právo vybrat si obhájce ze svých úředních kolegů. Smí-li nahlédnouti do aktů, o tom rozhoduje vyšetřující komisař. K líčení, které je tajné, může si obžalovaný přivést tři důvěrníky ze řad úřednictva. Odsuzující výrok disciplinární komise zapíše se do kvalifikace úředníkovy, odkud se po třech létech vymaže, choval-li se úředník řádně.

Personální komise vláda odmítá, ježto by prý tím byl »do organismu státní správy (zařaděn) nezodpovědný činitel, jenž by vládě odňal možnost nésti zodpovědnost za správné fungování státní exekutivy.«

Vládní předloha služební pragmatiky je větší v tom, co odnímá, nežli v tom, čeho poskytuje, a proto je pro úřednictvo naprosto nepřijatelná. O tomto svém odmítavém stanovisku nenechalo úřednictvo vládu nikterak v pochybnosti, odsuzujíc předlohu ve svých časopisech jednohlasně.

*

Zemský výbor vydal zprávu o výsledcích veřejného sprostředkování práce za první pětiletí působnosti zákona ze dne 29. března 1903. Okresní ústavy, agendou touto pověřené, zřídka dostávají povinnostem jim uloženým hlavně z toho důvodu, že stejně jako v jiných oborech samosprávy jsou pro tuto práci ustanovovány »nezpůsobilé síly, které jakž takž osvojí si znalost praxe manipulační, avšak nejsou s to, aby vystihly podstatu a úkoly sprostředkování práce v jeho vztahu k hospodářským a výrobním poměrům«. Materiální poměry správců ústavů jsou neupraveny, odpovídajíce namnoze více účelu, jaký sprostředkování práce přikládají okresní výbory, totiž zaopatření některého neschopného příslušníka vládní kliky, nežli účelu, jaký sledoval zákon v zájmu veřejnosti. »Dozorčí rady buď vůbec nebyly ustanoveny, aneb byly do nich povolány osobnosti nedosti kvalifikované, takže činnost jejich byla nezřídka i bezvýznamnou.«

Vžívá-li se přes to instituce veřejného sprostředkování práce, a nabývá-li značného významu, není to tedy nikterak zásluhou naší samosprávy, nýbrž důkazem nutnosti těchto ústavů. Počet pracovních míst se během pěti let zdvojnásobil: r. 1904 83.646, r. 1908 177.960. Stejně vzrostl i počet uchazečů: r. 1904 73.038, r. 1908 144.452, a sprostředkovaných míst: r. 1904 51.937,. r. 1908 104.858. Kdežto z počátku převažovala malá živnost (r. 1904 27.004), má nyní lví podíl domácí čeleď (r. 1908 41.066); nepatrné procento připadá na dělnictvo tovární: r. 1904 879, r. 1908 3844. Poměru výsledků sprostředkování dle oborů odpovídá i poměr dle pohlaví; roku 1904 bylo 34.674 mužů a 16.589 žen, roku 1908 mužů 53.294 a žen 50.137. V zemědělství se sice poměry značně zlepšily, r. 1908 16.301 proti 4683 roku 1904, ale přes to je ještě stále nedostatek pracovních sil. Proto přikročeno k opatřování sezonního dělnictva z Haliče na základě pracovní smlouvy mezi zemským výborem českým a haličským. Roku 1908 sprostředkováno takto 679 pracovních sil na 58 objednávek, r. 1909 již 2114 sil na 134 objednávek. Doprava a poplatky za sprostředkování jedné osoby z Oswiečimi na místo určení stála r. 1908 13·25 K, r. 1909 následkem většího počtu již jen 12·63 K.

*

Švýcarský svaz poskytuje dle zákona ze dne 29. října 1909 na sprostředkování práce příspěvky veřejným ústavům pro sprostředkování práce, kantonálním svazům pro stravování, pokud se zabývají sprostředkováním práce, a svazu švýcarských úřadů práce. Sprostředkování musí se díti pro obě strany bezplatně, ústavy musí být naprosto nestranné, v dozorčích komisích mají dělníci i zaměstnavatelé stejný počet zástupců, o pracovních sporech musí svoje klienty vhodně vyrozumět. K dosažení interlokálního sprostředkování musí ústavy utvořit švýcarský svaz, jemuž budou podávat pravidelné zprávy o pracovním trhu. Švýcarská vláda hradí náklady centrální služby, třetinu správních nákladů jednotlivých ústavů, stravovnám 50 rappů za každé sprostředkování a svazu švýcarských úřadů práce polovici výloh. Spolková rada jest oprávněna podporovat i sprostředkovací ústavy odborných organisací.

*

Městský ústav pro sprostředkování bytů v Praze, přičleněný k ústavu pro sprostředkování práce, obdržel usnesením městské rady dne 13. prosince 1909 nový organisační statut. Za sprostředkování bytů se čtvrtletní výpovědí platí nájemce 1·5 procenta, je-li členem spolku majitelů domů, pouze 1 procento ročního nájemného, mimo 1 K zápisného. Nájemníci platí dle výše nájemného 20 až 60 h v Praze, mimo Prahu 50 h. Byty se 14denní výpovědí sprostředkují se bezplatně. Přihlášky přijímá úřad pro sprostředkování práce.

*

»Sozialistische Monatshefte« uveřejňují dopis Tolstého o družstevnictví, zaslaný Totomjancovi. »Máte pravdu,« píše jasnopoljanský stařec, »domníváte-li se, že hnutí družstevní jest mému duchu příbuzno. Tvrdím, a nikdy nepřestanu říkat, že jediný radikální prostředek proti panujícímu zlu boje a utlačování většiny lidu nepracující menšinou je náboženské znovuzrození jednotlivců. Ale to mi nepřekáží, abych prohlásil, že zakládání a podporování družstev je jedinou sociální činností, která za naší doby přísluší morálnímu člověku, jenž nechce být utlačovatelem. Souhlasím s Vámi v názoru, že družstevní hnutí může zmírnit bídu pracujících. Ale nemohu připustit, že toto hnutí je s to, vyvinout ze sebe náboženskou náladu. Naopak: Jedině nábožensko-mravní obrození lidí může družstevní hnutí upevnit a oplodnit. Rozhodně však myslím, že organisace družstevní je jednou z nejlepších činností naší doby. Té může se věnovati četně mládeže, jež chce sloužit lidu. Kdybych byl mlád, činil bych totéž, a dokonce nyní ještě doufám, že v družstevním směru vykonám něco pro rolnictvo, mně blízko stojící.« »Není bezvýznamno,« připojují k tomu »Sozialistische Monatshefte«, »že Tolstému může se kooperace ve svém ethickém obsahu jevit výrazem náboženského názoru světového, jako se ve svém hospodářském obsahu jeví socialistovi jednou z oněch forem, v nichž se stělesňuje jeho oekonomický ideál organisační.«

*

Norský zákon o nemocenském pojišťování ze dne 18. září 1909 zahrnuje v pojistnou povinnost všechny zaměstnané osoby starší 15 let, trvá-li poměr pracovní aspoň šest dní. Zaměstnanci s ročním příjmem nad 1200 Kr. (1 Kr. = 1·32 K) na venkově a 1400 Kr. ve městě jsou z pojistné povinnosti vyloučeni; stejně i ti, již v případu nemoci obdrží plnou mzdu aspoň po 3 měsíce, jakož i, kteří trpí chronickou nemocí. Dobrovolně může se pojistit každý od 15. do 40. roku, nepřesahuje-li jeho roční příjem na venkově 800 Kr., ve městě 1000 Kr. a netrpí-li chronickou nemocí. Dle příjmů jsou pojištěnci rozděleni na čtyři třídy se základní denní mzdou 1 až 3·50 Kr. Příspěvky počítají se dle této základní mzdy a podle stupně nebezpečí onemocnění rozličných podniků; dvě desetiny příspěvku platí stát, jednu desetinu obec; z ostatních sedmi desetin platí povinný pojištěnec 6, zaměstnavatel 1, dobrovolně pojištěný pak celý obnos. Za bezplatné pojištěnce platí zaměstnavatel sedm desetin. Po 26 týdnů má nemocný nárok na lékařskou pomoc a léky a 60 procent základní mzdy své příjmové třídy; šestinedělky dostávají podporu po šest týdnů. Volený výbor skládá se z pěti zástupců dělnictva, 2 zaměstnavatelů a 2 zástupců obecního úřadu.

*

Poměry americké vyvíjejí se tak, že rozhodnutí dělnictva pro samostatnou politiku bylo urychleno. O rozsudku v procesu kamnářského trustu proti Gompersovi, kde Gompers odsouzen do vězení, bylo zde psáno. Počátkem února vynesen byl rozsudek ve sporu svazu kloboučnických dělníků s továrnou Loewe a spol. v Dunbury pro boykot, uvalený na výrobky tohoto závodu. Na základě protitrustového zákona odsouzena organisace dělnická k náhradě 222.000 dolarů.

Ve Filadelfii došlo k pouličním bitvám za generální stávky, vyhlášené na podporu stávkujících zřízenců pouličních drah. Poměry byly zhoršeny zakročením státní moci proti dělnictvu; když se vláda chopila represivních prostředků, došlo k násilnostem, při nichž mnoho osob bylo zabito a raněno. Pobouření dělnictva použila samostatná strana dělnická pro agitaci pro emancipaci dělnické politiky, a i sám Gompers je již pro tuto myšlenku získán. *R.*

ŠKOLA.

Dotaz posl. prof. dra Drtiny o schůzích českých okresních školních rad. — Stálé přitužování úsporného systému v národním školství v Čechách. — Osudy českých žádostí o školy a učitelských petic. — Školský program české strany křesťansko-sociální.

Poslanec prof. dr. Fr. Drtina podal na říšské radě dne 15. března dotaz k ministru vyučování, který vrhá ostré světlo na to, jak české okresní školní rady v Čechách plní své důležité kulturní poslání v oboru sobě vykázaném.

Materiál o počtu schůzí uvedených školních úřadů je smutným dokladem toho, jakou úctu mají ke školským zákonům okresní hejtmani čeští jako předsedové a okresní školní inspektoři jako referenti okresních školních rad. Ukazuje ale také zároveň, jaké porozumění pro otázky školské mají členové, kteří jsou do okresních školních rad vysíláni našimi samosprávnými korporacemi: obecními a okresními zastupitelstvy.

Zemský zákon z 24. února 1873 č. 17 z. z. pro král. České nařizuje zcela jasně a zřetelně: »Okresní rada školní shromáždí se alespoň jednou za měsíc k řádné poradě.« To znamená, že jedna měsíční schůze okresní školní rady je minimem, kterého třeba dosáhnouti, aby se liteře zákona učinilo za dost.

A kolikrát se tedy sešly okresní školní rady české ve školním roce 1908—1909? V sedmi školních okresích jedenáctkrát, ve 4 desetkrát, v 6 devětkrát, v 9 osmkrát, v 10 sedmkrát, v 5 šestkrát, v 11 pětkrát, v 8 čtyřikrát, ve 2 třikrát a ve 3 dokonce dvakrát za celý rok od 1. září 1908 do 31. srpna 1909. Ani jediná z 65 okresních školních rad nedosáhla minimálního počtu schůzí, který tak zřetelně vytýká citovaný zákon zemský. Téměř polovina (29) českých školních rad okresních sešla se pouze dva- až šestkráte

proti výslovnému znění zákona, který ukládá, aby se scházely ročně minimálně dvanáctkráte.

Hříšného přímo zanedbávání zákona dopustily se okresní školní rady: rakovnická, kralovická a trutnovská, které se sešly pouze dvakráte, lounská, která se sešla třikrát a náchodská, klatovská, broumovská, krumlovská, benešovská, táborská, poličská a jindřichohradecká, které se sešly za rok pouze čtyřikráte.

Interpellace správně dokládá, že počet schůzí okresních školních rad nezávisí na počtu tříd, učitelských osob a velikosti školních okresů, ale přímo na libovůli okresních hejtmanův a svolavatelův okresních školních úřadů.

Zemský zákon o dohlídce ke školám vytýká okresním školním radám rozsáhlý obor působnosti. Ukládá jim péči jak o vnější tak vnitřní rozkvět školství, o řádné a včasné obsazování uprázdněných učitelských míst atd., atd. Jak mohou jen těmto obsáhlým úkolům dostáti, když jsou svolávány tak nepravidelně a přímo nedbale?

Za nedbalým svoláváním a scházením se okresních školních rad vleče se, jak interpellace správně vytýká, jako stín nezákonné praesidiální obsazování zatímních míst učitelských, praesidiální překládání zatímních učitelův, ačkoli tato funkce 3. odst. § 26. citovaného zákona uložena je výslovně plenárním schůzím okresních školních rad. Ve 33 českých školních okresích, to jest v celé polovině, obsazují zatímní učitelská místa okresní hejtmani se svými podřízenými okr. šk. inspektory praesidiálně, to jest bez účasti všech ostatních samosprávných a jiných členův okresních školních úřadů. Děje se to bez protestu těchto činitelův a to je při věci nejsmutnější.

A kořen toho všeho? Vytýkají jej »Učitelské Noviny« z 22. března: »Český člověk delegovaný do školních úřadů nemá zpravidla ponětí o důležitosti školské otázky pro malý národ, nemá ponětí o významu své funkce na místě zodpovědném, neví o svých povinnostech, nezná svoje právo a nedovede se ho dovolávati. A vykonává-li již jediné svoje právo zvednutím ruky pro toho neb onoho navrhovaného žadatele, nesankcionuje tím často křivdu a nebije v tvář spravedlnost? Několik desítek let již konají naše okr. školní rady svoje nepravidelné schůze. A jaký jest toho výsledek? Které školské otázky rozřešily, jaký měly a mají vliv na vnitřní vývoj školství a pokud se týče vnějšího rozvoje národního školství, nebyly tu spíše brzdou než popoháněčem? Naše opozdilost za školstvím německým v Čechách nemá zde své kořeny?«

Podávají-li o své činnosti smutný obraz naše okresní školní rady, pak činnost našich místních školních úřadů v omezenějším okruhu jejich působnosti je ještě smutnější.

Uvažujeme-li o tom všem, musíme přijít k přesvědčení, že naše dost rozsáhlá školská samospráva přišla poněkud předčasně. Napřed měla býti provedena všeobecnost a závaznost vyučování, měla býti dobudována celá školská organisace, mělo býti postaráno o nepřetržitost vychování a vzdělávání školstvím pokračovacím, soustavnějším přednáškovým plánem pro dospělé a podobnými prostředky, a potom teprve mohla přijíti školská samospráva »osvícená«, jak po ní touží kulturní program

učitelský, v níž by ovšem odborným kruhům školským bylo poskytnuto širší zastoupení než dnes, kdy je téměř a zvláště u nás v Čechách bezvýznamné. Nebude většího pokroku ve školství bez náležitého zodbornění školních úřadů, a k tomu třeba pracovati.

*

* *

Smutnou perspektivu pro rozvoj školství a učitelstvo otevírá stav zemského hospodaření v Čechách. Úsporný systém ve školství národním, který již po několik let zdržuje žádoucí rozběh národního školství, přitužen v novém občanském roce, kdy přestal míti platnost zemský zákon o dávce z piva, vynášející zemi 13 millionů K, do míry nejkrajnější a slibuje způsobiti na uvedeném poli kulturním pohromy, z nichž se země tak snadno a rychle neprobere.

Zemský výbor sestavil ve schůzi, konané 1. března, obšírný plán sníženého rozpočtu, dle něhož má býti pro rok 1910 škrtnuto na 18 millionů K. A tyto milliony měly býti letos věnovány na kulturní potřeby a zvláště na školy hospodářské, průmyslové, živnostenské, na humanitní zemská zřízení, na podniky umělecké, meliorační, vodovodní a pod., tedy vesměs na věci, kterých je u nás třeba jako soli, má-li země podati obraz své kulturní vyspělosti.

Zemské školství hospodářské je teprve v počátcích svého rozvoje, pokračovací školství je zřízeno pouze v menšině větších obcí, kdežto ve většině malých obcí není všeobecným organickým doplňkem školství národního. Síť národního školství, zvláště českého, není rozšířena ani do míry nejpotřebnější, české školy národní trpí téměř všeobecně zhoubnou přeplněností, na 40 tisíc českých dětí plnících školy německé je živým dokladem, že naše školství menšinové neodpovídá ani z daleka naší národní potřebě.

Na poli filantropie jsou v Čechách strašné mezery. Nemáme dost sirotčinců pro mládež (— Němci v Čechách jich mají víc než my, ač jsou v menšině —), není tu postaráno dost o to, aby dětem hluchoněmým, slepým, zmrzačeným dostalo se účelného vychování, mládež slabě nadaná a slabomyslná pro nedostatek pomocných tříd a škol zdržuje v národních školách duševní rozvoj mládeže normální, mládež zanedbaná a zpustlá kazí tu mládež mravně neporušenou, s níž sedí pohromadě atd., atd. A přece problém malého národa téměř živelně žádá, aby byla každá jednotka národa zachráněna tak, aby svojí produktivností pomáhala sesilovat postavení malého národa. Při této bídě zemského lidumilenství došlo až k tomu, že z nařízení zemské školní rady vymačkávají se po všech národních školách z nevydělávajících dětských ruček každý měsíc haléřky na Zemskou komisi a že těmito vytlačenými haléřky má se ovlažiti pusté pole zemské filantropie.

Zemský výbor v Čechách zamítl od ledna 66 žádostí o zřízení měšťanských škol. Mezi těmito žádostmi je 27 německých, domáhajících se zřízení měšťanek pro německé obce poměrně malé, ale z 39 českých míst žádají o školy měšťanské obce osmi- i dvanáctitisícové, jako jsou: Košíře, Michle a mn. j. Němce nepostihne do té míry krutý systém úsporný, mají

svou školskou síť zhuštěnou téměř do zásoby, ale na nás vymstí se do krvava.

Za úsporného systému je také hmotné postavení učitelstva následkem úžasného stoupnutí drahotních potřeb takřka zoufalé. A při těchto poměrech zemský výbor království Českého vzkazuje zemské školní radě, že, vzhledem na tíseň financí zemských, musí veškeré žádosti učitelstva o zlepšení služného považovati té doby za bezúčelné a že všechny petice a žádosti, týkající se zlepšení služného učitelského, které zemskému výboru docházejí, budou uloženy prostě ad acta. Ve školství v Čechách nebylo nikdy dobře, ale tak zle, jak hrozí úsporný systém a finanční stav země v roce letošním, ještě nebylo. Učitelstvu je země z dlouhých dob minulého strádání ještě mnoho a mnoho dlužna a letošním úsporným systémem dolehne na ně opět co nejkrutěji. Učitelstvo pak musí si klást otázku, je-li již osudem předurčeno, aby bylo obětním beránkem za viny, páchané umíněností politických stran i vlády.

*

Česká strana klerikální, zovoucí se dosud »českou katolicko-národní«, přiřadila se o velikonočním sjezdu k říšské německo-klerikální straně »křesťansko-sociální«, s níž byla ve vnitřním spojenství, již i svým jménem, a stala se tak její českou pobočkou. Nestalo se tak ovšem za všeobecného souhlasu a brzo po sjezdě ohlašuje se secesse této strany, vedená dr. V. Řezníčkem.

Němectví o nic lepší než němectví nacionálních a liberálních stran a klerikalismus neméně černější než klerikalismus ostatních zpátečnických stran politických v Rakousku jsou charakteristickými znaky rakouského křesťanského socialismu, který se z Vídně po říši rozšířil, a k němuž se přikloniti uznala za potřebné »č e s k á strana křesťansko-sociální«.

Úlisnými slovy »přízně k veškerému školství národa« zahajuje nově pojmenovaná klerikální strana odstavec politického programu, věnovaný kulturním požadavkům národním a žádá »pravé vzdělání v mateřském jazyku«, v tom jazyku, který by jejich vídeňská politická sestra nejraději vytrhala z úst českým dětem dolnorakouským, jak o tom svědčí nejnovější doklad, násilné uzavření mateřské školky poštorenské.

V dalším odstavci školského programu »česká strana křesťansko-sociální« zdůrazňuje své staré požadavky: »Zorganisování všeho školství dle náboženského vyučování dítek tak, aby se dětem katolickým dostávalo veškerého vyučování dle zásad církve katolické od učitelů přesvědčení katolického, aby ani učivo, ani způsob vyučování ve školách středních nepříčily se zásadám křesťanským, aby vysokým školám vrácen byl jich ráz křesťanský, a aby pod jménem vědy nešířily se hypothésy učení křesťanskému nepřátelské, které lid zdivočují a znemravňují, aby také na všech ostatních školách (odborných, hospodářských, průmyslových, obchodních, pokračovacích a opakovacích) pěstována byla výchova v duchu křesťanském vyučováním náboženským a účastněním se úkonů náboženských.«

Vědecký základ, na němž musí býti každé moderní školství založeno, odporuje ovšem mnohým církevním dogmatům, která mozek normálního myslícího člověka přijmouti nemůže. Klerikální strana, zdůrazňujíc svůj

starý požadavek školy konfesionální, která v době konkordátu učinila fiasko, žádá tedy zboření v ě d e c k é h o základu školství všeho odvětví a nahrazení ho přežilým základem církevním.

Sociálnost přijatého školského programu nově pojmenované klerikální strany omezuje se na to, že žádá zrušení nedělního vyučování na pokračovacích školách, patrně v očekávání, že učňové budou chodit na nynější politicko-agitační kázání v římských kostelích, »nacionálnost« jeho projevuje se v požadavku »zřízení veřejných českých škol v uzavřeném území a ve Vídni«, kde by tento požadavek měli realisovati duševní příbuzní našich klerikálů, křesťanští sociálové dolnorakouští, a liberálnost — ovšem s akcentováním »náležité ochrany proti útokům n a n á b o ž e n s t v í, mravnost, a u t o r i t u, národnost a osobní čest« — v tom, že žádá — svobodu tiskovou, čemuž dlužno ovšem rozuměti, že jen pro sebe. Vzpomeneme-li ještě, že program stojí neochvějně na stanovisku státoprávním, musíme přiznati, že naši klerikálové neopomenuli protkati svůj program všemi oblíbenými hesly, na něž se dnes ještě mnoho českých lidiček nachytá.

Úkolem svobodomyslných českých stran je, aby semknutím se postavily pevnou hráz demagogisování lidu nově pojmenovanou stranou klerikální a pracovaly soustavně proti jejímu agitování, proti jejímu využitkování náboženského citu k účelům klerikálně politickým.

UMĚNÍ.

List z Petrohradu. Umělecké časopisy ruské: »Apollon« — »Staryje Gody« — »Ježegodnik architektorov-chudožnikov« — »Zodčij« — »Ježegodnik Imperatorskich teatrov« — »Iskusstvo i pečatnoje dělo« — »V Mirě Iskusstv« — »Satirikon«. — Veliký podnik umělecký: »Istoria russkago iskusstva«.

(Část další.)

Programový tento úvod doplňuje hned prvá stať, lépe řečeno báseň v próze »Očekávajíce hymnus Apollonu«... od Alexandra Benoit, hlas mocné touhy po životě krásnějším, světlejším, vznešenějším, sváteč-nějším, než jaký prožíváme nyní; hlas touhy, která nikde jinde nemohla tak upřímně a vroucně vytrysknout, jako právě v Rusku.

»Na konci XVIII. století Evropané zatoužili vzkřísit krásu staré Hellady. Ale dostihlo se tehdy jen opačných výsledků. Dali se přísným systémem do kopií soch, fresek, chrámů, a postupně odumřelo všecko — život zrovna na věky uletěl z umění. Do počátku této periody byla veliká krása života, pravda, příliš dětinná a hýřivá (hýřivé děti stvořily umění výstřelků a závitků, pudru a copánků), ale přec jen lidstvo žilo v krásc. Způsob života byl krásný a krása rozlita po veškerém životě. Nadšení pro antiku zrodilo mrtvolu pedantismu a poprvé vytlačilo umění ze života do ledové sféry estetické speciálnosti. Odtud nastal rozklad, jako následek rozkladu krásy životní s krásou umění. A poznenáhla krása

v životě odumřela úplně, krása pak v umění stala se nepotřebnou a na konec přespříliš řídkou.

Tak dále pokračovat žít je nemožno. Čas vzchopiti se, ven z dušného ‚estétství', ze speciálních problémů. Ale ne do lesa chce se běžet, ne v divočinu, ne k satyrům, ne k Marsiu, nýbrž chce se krásu znovaoživit a zevšeobecnit, chce se žíti v krásе, a nejenom klaněti se krásným a mrtvým věcem. Chce se zapěti hymny, zapálit oltáře, uspořádat obětné průvody a tance. A nejenom krásných svátků je třeba, ale i krásných dnů všedních. Všecka plastika denního života musí se obnovit a ozářit; ona všecka musí se naplniti tanečním rythmem, ona všecka musí býti výrazem všudypřítomnosti Boha, musí býti nepřeryvným hymnem Jemu.«

Takovou výzvu do krásnějšího zítřka, než je dnešek, a nikoliv stesk jen po dávno minulém, vložil Alexandr Benois do svého dithyrambu a vyslovil jí všecku života schopnou kladnost svého programu.

Programy ovšem, i ty nejkrásnější a nejtěžší, mnohem snáze se skládají a navrhují, nežli vtělují v život. Ale bez nich nelze naditi se úspěchů. Uplyne i »Apollonu« mnoho času, než většinu svých tužeb uvidí uskutečněnu. Už nyní však třeba mu vzdáti chválu za čistý jeho štít, který zvedl nad hluk všednosti: za stanovisko viděti v umění ne zábavu nebo dokonce bůhví jak rafinovaně zjemnělou hračku — »ven z dušného estétství!« — ale cosi vyššího, co stýká se s čistým náboženstvím; za snahu, pomoci tomuto stanovisku k vítězství; za víru, že vítězství to se dostaví — »očekávajíce hymnus Apollonu«...

Přípravnou práci »Apollon« rozdělil zatím takto: v prvé části přináší č l á n k y umělecko-kritické o poesii, hudbě, umění výtvarném i umění divadelním; v druhé k r o n i k u měsíčních přehledů uměleckých a literárních událostí z Ruska (Petrohradu, Moskvy i jiných měst), z Francie, z Italie, z Německa, z Polska, z Čech — ne, Čechy dosud samostatného oddílu nemají —, z Anglie a Ameriky, přehledy od tamějších dopisovatelů. (Jen o nás referuje p. W. Ritter v »Listech o slovanském umění« — nemožno však říci, že správně); třetí částí jest l i t e r á r n í a l m a n a c h s vybranými básněmi a prózou, pracemi původními i přeloženými. Někdy bývá ještě čtvrtá část, polemická: V č e l y a v o s y »A p o l l o n a«. Do každého čísla vložena je řada světlotisků, umělecký výbor r e p r o d u k c í s o b r a z ů a k r e s e b Sěrova, Vrubela, Somova, Baksta, Benois, Bilibina, Dobužinského, Golovina, Lanceraye, Rjabuškina, Roericha; z méně u nás známých a neznámých: Bogajevského, Boris-Muratova (záhy zemřelého), Krymova, Jiřího Lukomského, Kiselevové, Kustodijeva, Petrova-Vodkina, Sudejkina, Uljanova a j.; krásné architektury Fomina, Lidvala, Peretjatkoviče.

Tato část obrázková s literárním almanachem ukáží, kolik síly a moci bude v »Apollonu«. Tady především se objeví, jak slova programu budou se vtělovati ve skutky, které zůstanou. Tady očekáváme »hymnus Apollonu«. Všecko statní, sebe krásnější články a sebe zajímavější kronika, přejdou a zajdou, jako přecházejí a zacházejí upravovatelé cest. Tvůrcové zůstanou.

Zatím hlavní silou »Apollona« je část prvá a druhá. V prvé Innokentij Annenskij v rozsáhlé studii »O soudobém lyrismě. ‚Oni' a ‚Ony'«

— trochu neurovnaně psané, ale s množstvím bystrých pozorování, rozbírá soudobé ruské básníky: K. D. Balmonta, Valeria Brjusova, Fedora Sologuba, Vjačeslava Ivanova, Alexandra Bloka, Maximiliána Vološina, Michajila Kuzmina, Sergěje Makovského, Andreje Bělého (B. N. Bugajeva), Viktora Gofmana, Valentina Kriviče, Krečetova, Dm. Cenzora, Evgenia Tarasova, Grigorije Novického, Georgije Čulkova, Sergěje Gorodeckého, hr. Alekseje N. Tolstého, Nikolajeva Gumileva a ještě několik jiných a dochází k takovému úsudku:

»Mezi novými lyriky jsou čtyři jména, symbolisující úplně ustálivší se typy lyrismu: Balmont, V. Brjusov, B. Ivanov, Sologub.

Soudobá poesie straní se mohutných úmyslů, a zřídka se v ní cítí srdečnost a kouzlo lyriky básníků školy Puškinské.

Ale za to ona správněji a rozmanitěji než naše klassická dovede vyjadřovati náladu. To závisí na hybkosti, kterou si v ní osvojily rytmy, ale také na snaze většiny básníků přidat svým skladbám zvláštního koloritu. Projevilo se ovšem i úsilí o novotu.

V našem lyrismě odráží se život velikého města, čím dále tím složitější. Následkem bystřejšího tempa tohoto života a druhých podmínek nedávné doby — soudobá lyrika jeví se časem buď neurasthenickou buď sklíčenou.

Mezi modernisty lze pozorovati silný vliv francouzské poesie — za poslední doby zvláště Verhaerna a Heredia.

Zřídka vznikají pokusy také o slovansko-byzantskou stylisaci, podivínský návrat k stařině.«

Druhou část své studie — »Ony« — Annenskij věnoval kritice soudobých ruských básnířek: Zinaidě Gippiusové, Polyxeně Solovjevové (pseudonym Allegro), Isabelle Grinevské, T. L. Ščepkin-Kupernikové, L. Vilkinové (Minské), M. Požarovové, H. Šaginjanové, O. J. Bělajevské, Adelajidě Gercykové a Ljubvi Stolici. »Ženská lyrika jeví se jedním z dostižení té kulturní práce, která bude odkázána modernismem — historii. U nás nyní už nemálo žen píše verše. O úkolech ruského lyrismu ženy pracují s touž nepřemožitelnou vášní, s jakou oddávají své síly i vědě.« Poesii jejich s poesií mužů srovnává takto:

»Ony jsou intimnější, a nehledíce na svou něžnost, jsou smělejší, čímž i lyrismy jejich skoro vždycky jsou typičtější mužských.

Avšak oni více pokáceli lesa a pořád ještě táhají se s hromadou dříví kolem sebe. Oni jsou úpornější... Zatím. Potom oni bez odporu vnímavěji odrážejí život, protože život naléhá na ně těžším jhem, — oni jsou zodpovědnější za život.

Žena-lyrik měkčeji cítí soustrast. Lyrik-muž hlouběji a soustředěněji truchlí.«

Z literárních článků uvedu ještě M. Kuzmina »O překrásné jasnosti. Poznámky o próze« s jeho radou na konec:

»Shrnuv vše, o čem jsem mluvil, mohl-li bych někomu dáti poučení, řekl bych mu: ‚Milý příteli, maje nadání, to jest — umění po svém vlastním způsobu, zcela nově viděti svět, maje paměť umělcovu, způsobilost rozeznávati nutné od nahodilého, pravděpodobný výmysl, — pište logicky,

zachovávaje čistotu lidové řeči, maje svůj sloh, jasně vyciťuje souhlas dané formy s obsahem a s jazykem jí případným, buďte dovedným architektem jak v podrobnostech, tak i v celku, buďte srozumitelný ve svých výrazech.' Milovanému příteli zašeptal bych do ucha: ‚Jste-li svědomitý umělec, modlete se, aby váš chaos (jste-li chaotický) projasnil se a uladil, anebo zatím zdržujte ho jasnou formou: v povídce nechť se vypráví, v dramatě nechať jednají, lyriku zachovejte do veršů, milujte slovo, jak Flaubert, buďte hospodárný v prostředcích a skoupý slovy, správný a pravdivý, — a vy najdete tajemství divné věci — překrásné jasnosti — kterou bych nazval ‚klarismem'.

Ale ‚cesta umění je dlouhá, a život krátký', a všecka tato poučení nejsou-li jenom blahými přáními samému sobě?«

Kuzmin patrně cítí, co mnoho jiných: úpadek jazyka v krásné próze ruské, nedostatek péče o jeho čistotu a jasnou krásu, jak o ni staral se Turgeněv.

E. Meierhold, Vjačeslav Ivanov a M. Vološin ve zvláštních studiích píší o divadle a jeho problému, G. Fuchs o svém mnichovském »Uměleckém divadle; Eug. Brando zas o Wagnerově »Tristaně a Izoldě« ve znamenitém provedení na zdejším Marijinském divadle a V. Karatygin o Musorgského »Salambo«.

Výtvarnému umění je nejvíce statí věnováno. Mohu je rovněž jenom vyjmenovati, ačkoliv bych si přál aspoň s některými seznámiti blíže českého čtenáře. M. Vološin napsal stať »Archaism v ruském malířství« (Roerich, Bogajevskij, Bakst); Bakst »Cesty klassicismu v umění« (velmi zajímavé pohledy a poznámky znamenitého umělce do minulých epoch i do budoucna); bar. Vrangel »Milostný sen soudobých ruských umělců« (poměr k ženě); Muratov »Krajina v ruském malířství let 1900 až 1910«; S. Makovskij »Ženské podobizny soudobých ruských umělců«.

Jak už řečeno, tato část s částí rozhledovou představuje zatím sílu »Apollonovu«, mnohoslibnou. Obrázkovou část bylo by třeba uvésti na úroveň, jaká byla v »Miru Iskusstva«. Přibývá jí sice každým číslem (v 5. čísle už je 35 reprodukcí), nemluvě o vkusných iniciálkách Dobužinského, o knižní výzdobě D. Mitrochina a vůbec o celé úpravě, tak vybrané a mající svůj osobitý umělecký ráz — velkosvětský, petrohradský.

Z literárního almanachu zatím jedno jméno upoutává pozornost — hr. Alexěj N. Tolstoj. Jeho jarní verše »Chloja« a povídka »Neděle v Turenevě« mají své umělecké přednosti, možno říci takové, o jakých M. Kuzmin mluví ve zmíněné už studii. Zvláště na povídku upozorňuji naše čtenáře a překladatele. Psal ji vypravovatel-umělec, který s velikou hospodárností co do uměleckých prostředků živě, velice živě předvádí nenadálou srážku zájmů, názorů a povah s příšerným dechem požárovým roku 1905. Možná, že dějiny ruského umění zaznamenají čtvrtého Tolstého. Neradno však předbíhat.

Už z těchto malých ukázek a nápovědí možno viděti, že »Apollonem« dostává se slovanskému čtenářstvu — nejen ruskému — měsíčníku velice vážného, který své slovo, své nové slovo snaží se pronášeti a hlásati a který nechce sbírati jenom klasy tam, kde druzí požali. Ale co se stalo? V 3. čísle »Apollona« redakce uveřejňuje hlasy dvaceti

ruských listů, jak přivítaly nového druha svého, jenž byl tak smělý a jméno boží vzal za své heslo — podle těchto 20 listů — nadarmo. Nesouhlas, posměch, výsměch, odmítnutí už hned po — prvém nebo po druhém čísle! Kdyby tento »Apollon« přišel z Němec, áh, to by se k němu šetrněji chovali. Ale Rus — Rus si dovoluje takovou smělost? Ven s ním — dekadentem! — —

Aby Rus pochválil něco ruského, to je tak řídké a vzácné, jako nad Petrohradem za dlouhých zimních měsíců slunce. Snad v tom možno tušiti vychovávání sebe k čemusi velkému, lepšímu? Či je to pouhá slabost?

Redaktor »Apollona« zavedl ještě jinou novotu. Tři komnaty z redakčních místností, jednu větší a dvě menší, oddal na pořádání uměleckých výstav, k nimž předplatitelé a zvaní hosté zadarmo měli přístup (teprve nyní zavedeno vstupné, následkem příliš hojné návštěvy). Dosud těchto výstav, velice zajímavých, bylo pět: kresby a studie mladého architekta Jiřího Lukomského (také několik výborných z Prahy); malby a kresby Petrova-Vodkina; znamenitých kreslířů týdenníka »Satirikon«; výstava řady ženských podobizen od soudobých ruských malířů; francouzské kresby a grafika. V tomto roce, můžeme prozradit, bude v těchto místnostech také výstava českých kreseb a grafických prací.[1]

*

Kráčí-li »Apollon« se zanícenými zraky ku předu, dychtiv jsa »hymnu Apollonovi«, ohlíží se druhý umělecký měsíčník ruský, »Staryje Gody« (»Stará Léta«), se zraky rovněž zanícenými nazad, pátraje po všem krásném, co na Rusi bylo a co se ještě dochovalo, staraje se to zachovat, ušetřit, prozkoumat a učinit všem, kdož smysl pro to mají, známým a milým; pátraje po všem krásném, »ať chová to museum nebo soukromá sbírka, chrámový poklad i krám antikvářův, ať tají se to v rozvalinách zničené památky nebo zapomenutého hřbitova« atd., atd.

Čtvrtý rok vychází tento překrásný měsíčník, plný velmi cenných článků, nově osvětlujících kulturu na Rusi i kulturu ruskou, plný cenných zpráv a pokynů a povzbuzení, jak co se památek Petrohradu, Moskvy a jiných měst ruských týká, tak i vůbec všeho uměleckého života uplynulých dob. Dějiny umění budou muset rozšířit svou kapitolu o století XVIII. a začátek XIX., v níž dosud o Rusku nebylo skoro ani zmínky. Po studiích bar. N. N. Vrangela, Igora Grabara, Alex. Benois a jiných a jiných, jež toliko v tomto měsíčníku jsou uveřejněny, bude třeba takových doplňků. Uvedu několik dokladů.

V studii »Sochaři XVIII. století v Rusku« (Staryje Gody 1907, červenec-září) bar. Vrangel vedle řady cizích sochařů předvádí řadu ruských sochařů, seznamuje nás s jejich životem a dílem. Řada cizích sochařů působila nejdříve na Rusi: Rastrelli st., Pineau, Rolland, Schwarz, Martelli, Gillet, Triscorni, Rachette, Demut. Po nich a vedle nich vystupují už ruští sochaři, a jejich práce, jak již pouhé reprodukce ukazují, jsou většinou znamenité. Jsou to: Fedor Ivanovič Šubin (1740—1805), výborný portrétista; Michajil Ivanovič Kozlovskij (1753—1802), jehož

[1] Roční předplatné na »Apollona« bez zásilky — 9 rublů.

skulptury jsou plny půvabu; F. F. Ščedrin (1751—1825), F. G. Gordějev (* 1765), J. P. Martos (1752—1835), J. P. Prokofjev (1758—1828), jenž je »blízký Falconetu a Clodionu« a »může státi v řadě s nejlepšími své doby«. — Týž autor napsal rovněž cennou studii »Nárys dějin miniatury v Rusku« s množstvím dokladů o malířích cizích i ruských, a mezi ruskými opět velmi dovední mistři. Studie ta jest hojně a pečlivě illustrována (Staryje Gody 1909, téměř celé číslo říjnové). Od téhož autora je zajímavá stať v I. ročníku »Zapomenuté hroby« s řadou krásných empirových náhrobků od Kozlovského, Martosa, Rachetta a Demuta na hřbitovech petrohradských, »Ruské knihy XVIII. století o umění« (1907, červenec-září) a jiné ještě. Veliký svazek (Staryje Gody 1908, červenec-září) je věnován »Rozhledům po umění epochy Alexandra I.« a o něco menší »Výstavě ‚Staryje Gody'« (1908, listopad-prosinec). N. Soloviev seznamuje s »Ruskou knižní illustrací XVIII. století«. Trojité číslo (1909, červenec-září) věnováno »Nárysu dějin moskevské Rusi v XVII. století«. Alexandr Benois zajel na léto oddýchnout si na vlašská jezera, ale na každé pochůzce skýtalo mu okolí tolik umělecky zajímavého, že jal se to vše studovat, v knihovnách po tom pátrat i ve sbírkách soukromých, a z těchto badání vznikla studie »Semeniště umění«, t. j. Lugano a okolí. Celý roj umělců vyslal tento čarovný kout do světa, a zvláště ke Slovanům... Články Jiřího Lukomského »Několik památek architektury v Kaluze« a S. Makovského »Dva statky podmoskevské knížete S. M. Golicyna« jsou překvapujícím dokladem — a takových dokladů je více —, co nádherných staveb empirových nejen v obou hlavních městech se pyšní, ale tají se i na širé Rusi. N. G. Tarasov vypočítává uměleckou cennost Cvětkovské galerie v Moskvě, bohatý doplněk k obrazárně Treťjakovské. Atd. atd.

Vedle článků poučná je »kronika« a »bibliografické lístky«. V nich je také obšírný referát A. Jacimirského o Chytilově knize »Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490 až 1582«. Podává její obsah a, rozumí se, knihu jeho chválí. Podotýká jen: »Čechové umějí vydávat materiály... Co se týká synthese a uměleckého zpracování syrých materiálů, zůstávají za Poláky.« Končí pak: »Mluvíme o nutnosti, dáti ruským čtenářům podrobný referát aspoň o třetí hlavě monografie (Chytilovy, t. j. »Umělecké práce a jejich autorové«), především proto, že u nás téměř ničeho není známo o českém umění. Dostačí říci, že v obou Encyklopediích (Brokhausa-Efrona i firmy »Prosvěščenie«) není stati o českém umění ani v hlavních svazcích, ani v doplňcích, kdežto jedvaliž propuštěn nejnepatrnější umělec německý. Autoru »Malířstva pražského XV. a XVI. věku« zůstala neznáma stať F. Buslajeva. Mezi jiným, Buslajev mimochodem prohodil vážnou otázku, na kterou dosud není odpovědi. »Němci s úctou zmiňují se o českých památkách umění, nazývajíce je německými. Bylo by třeba na místě prozkoumati tuto věc, i letmý pohled na výtvory českého malířství rázem přesvědčí každého o tuzemskosti a samostatnosti jeho rozvoje.« (»Russkij Věstnik« 1864, II.) Avšak v čem se vyjadřují speciálně české zvláštnosti? — Odpovědi dosud není, ani o tom nemluví pečlivé a podrobné badání p. Chytila. Zajímavo zvědět, jaké rysy vyznačují české malířství prozkoumaných dob na rozdíl od německého? Toť úkol budoucím badatelům.«

Hlas tento také s té stránky je pozoruhodný, že oblast umění slovanského téměř dotknuta není myšlenkou vzájemnosti slovanské; že není ani řádné výměny časopisů mezi redakcemi, ani pevných a stálých styků mezi spolky umělců, ani vzájemné účasti na sjezdech, ani účasti na výstavách. Pro všecky nesúčastněné strany je to známkou nevyvinutosti. Ale obrat k lepšímu bude i v tomto směru.

Podotknu ještě, že úprava tohoto měsíčníku jest opět ukázkou mistrovství Petrohraďanů v tomto oboru. Papír, typy, reprodukce, výzdoba knižní, obálka — všechno tak solidní, pečlivé, elegantně prosté. Velice výzdobné, tak distingované výzdobné a pro povahu časopisu tak výrazné orámování obálky vzato je ze staré knihy, jak jsem našel, z přílohy ke »Chrámu Slávy Ruských Hrdin« t. j. z »Obrazu slovanské starobylosti« (»Kartina slavjanskoj drevnosti«, Petrohrad 1803). Každý ročník tohoto časopisu je vlastně vzácným d a r e m předplatiteli. Prvý a druhý ročník byl po šesti rublech!! Třetím počínajíc cena zvýšena na devět rublů (bez zásilky). Vyšlé ročníky jsou rozebrány (až na něco loňského). To ovšem neznamená, že se časopis vyplácí. Mnoho tisíc rublů ročně připlácejí ideální vydavatelé — milovníci všeho krásného v nesmírné domovině své, a nikoliv zištní kramáři, kteří by všecku krásu své domoviny zničili, jen aby naplnili zamazané kapsy své. I s té stránky časopis ten se mi nesmírně líbí. Doporučuji ho všem.

*

Architekti ruští mají dva spolky, jako naši, a každý spolek má svůj orgán. Prvni, »Imperatorskoje S.-Peterburgskoje Obščestvo Architektorov«, vydává už 39. rok časopis »Z o d č i j« (»Stavitel«), list přísně odborný, nyní týdenník. Každé číslo má nejméně tiskový arch textu s illustracemi. Roční předplatné za hranicí 17 rublů.

Druhý spolek, »Obščestvo architektorov-chudožnikov« (»Spolek architektů-umělců«), je mladší. Trvá teprve pět let, ale vykazuje už činnost mnohostranně úspěšnou. Má členů přes 200, členstvo jednolitější, nežli ve spolku starším. Vedle architektů jsou členy i umělci malíři, provádějící nástěnné a vůbec dekorativní malby, divadelní dekorace, a jsou členy také sochaři. Svěží ovzduší cítit v tomto spolku. Každý čtvrtek bývají členské schůze v krásných místnostech Akademie Umění, v sále správní rady Akademie, jehož stěny jsou ověšeny portréty rektorů, od založení Akademie r. 1757 počínajíc, v sousedním pak malém sále visí čtyři nádherné gobeliny (divoké šelmy vycházející z lesa, ptactvo různé) takých podivuhodně zladěných tónů, že chce se ti jenom divit. Tím uměleckým okolím atmosféra se nevýslovně příjemně zvyšuje a zjasňuje. Předseda hrabě Pavel Julič Sjuzor, akademik architektury, svým živým zájmem o všecko, svou energií, svým uměním, říditi »prenija« (debatu), náladě té napomáhá. Na těchto schůzích přednáška střídá se s přednáškou ze všech možných oborů umění. Schůze trvá při nejmenším od 9—12 v noci. Pije se pouze čaj. Zde, velice rád to poznamenávám, byla mi s největší ochotou a s nejživějším zájmem poskytnuta možnost, abych po dvakráte promluvil o našem českém umění (ovšem ne tak fantasticky, jak denní noviny se zmínily). A stalo se to s laskavým prominutím všech mých provinění proti nepřemožitelnému ruskému přízvuku.

Tento spolek už čtvrtý rok vydává »Ježegodnik Obščestva Architektorov-Chudožnikov« (»Ročník Spolku A.-U.«), ročně jediný svazek, na způsob zvláštních čísel »The Studio«. Je to album bez textu.[1] Album architektur, pomníků, náhrobků, dekorací navržených i provedených, kreseb atd. Nedávno vyšlý čtvrtý svazek, za rok 1909, ukazuje, jak každým rokem redakce zdokonaluje svůj orgán. Je to sebevědomá visitka spolková: »Naše dílo!...« Na 160 stranách IV. svazku vidíte reprodukce architektur, soch, dekorací atd. pouze ruských umělců. To jest velikou předností tohoto vydání a nepoměrně těžším úkolem redakce, než laciné přebírání z hojnosti cizí. Ukaž, co jsi sám dokázal! A někteří dokázali mnoho: moderní stavby petrohradské — Lidvalovy (Azovsko-Donská Obchodní Banka a Druhé Petrohradské Společenstvo Vzájemného Úvěru), Peretjatkovičovy (Dům pojišťovací společnosti »Salamandr«), Fominův smělý projekt »Léčebního domu«, tak imposantně a samostatně vyrůstající z ruského empiru. Plny uměleckého citu jsou dekorace výstavy »Staryje Gody« od Alexandra Benois a architekta Lanceray, kresby Lukomského (na příklad rozkošná empirová besídka z parku hraběte Kuševeva-Bezborodka, v září 1909 zbouraná!), ukázky sochařských výzdob, ukázky dřevěných staveb chrámových atd. Není mým úkolem zde upozorňovati na jednotlivé práce. Chci jen upozorniti na vážný a s rozvahou vedený podnik. Možná, že brzy přidán bude i text a oddíl — architektura v zemích slovanských. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

F. V. Krejčí: Zlatá hvězda. Román. V Praze 1909. (Nákladem tiskového výboru československé sociálně demokratické strany dělnické.) — Týž: Síla přeludu. Povídky o umění. V Praze 1910. (Tiskem a nákladem O. Janáčka.) — M. Jahn: Stopy v rosách. Dvě povídky. (Ottova Laciná knihovna národní čís. 228.)

Slabý, ubledlý hoch stával na pavlači maloměstského domu a vídal mezi černými korunami stromů svítit hvězdu; byla zlatá a zpívala mu píseň o nepoznaných kouzlech života a o tajuplnosti osudu; zdála se mu slibovati, že mu bohatě vynahradí neutěšené dětství, zdála se jej nabádati k moudrosti a trpělivosti, a stala se mu symbolem cíle jeho snah a snů. Z chlapce stal se muž, gymnasijní professor Jan Malvín, který si vytýčil ideál věru veliký: ideál nové společnosti a nového člověka. Novým člověkem měl mu býti ten, jenž »novým způsobem pojímá celý svůj lidský osud, své určení ve světě, svůj vztah k přírodě, životu a smrti.« K tomu jest třeba především nového náboženství. Stačila-li člověku starému pro ony otázky odpověď »náboženská«, musí člověk nový hledati odpověď

[1] Předplatné 3·60 rublů (se zásilkou); po vydání 4·50 rublů.

»novou«. Boha pokládá Malvín za svého největšího protivníka, za obrovitý přízrak; nechce zbožnosti, jaké jej v dětství učily chůvy a katechetové, zbožnost mu znamená potřebu »vyrovnati se se souborem všech sil, které nad hlavou člověka spřádají jeho osud«; nezáleží na tom, nazývá-li se to bohem či osudem, neboť i když se vrací k jménu starému, dává mu »nový smysl«, z vlastního organismu i z celé přírody mluví k němu »zázrak tajuplné práce vnitřní, mystika myšlenky«; ze souzvuku všech věcí a zjevů slyší mluviti cosi velikého, co vede i jeho život, který tak jako příroda jest »jediným řetězem souvislostí a vzájemných vztahů, všecko do sebe navzájem splývá a zapadá, štěstí a bolest dne rodí se z jediné chvíle a každý náš krok má svou věčnou ozvěnu«. Avšak ani to by ještě nevedlo k cíli. Malvín pozná, že hlavní podmínkou pro nové lidi jest, aby naprosto pronikla myšlenka sociální demokracie; neboť dle přesvědčení Malvínova jsou oni z dnešních vrstev společenských jediní, kteří cítí zmírání světa starého a příchod nového; pro ně především jsou dogmata dávno popravena zdravým rozumem, v nich není přežitku staré touhy po nadsmyslnu, vše zdá se jim být vyjasněno Darwinem, oni nové myšlenky přijímají bez kritiky a námitek a dle nich zařizují všechen svůj život; může se opakovati případ biblický, že davy lidí prostých, jako kdysi hlouček rybářů galilejských, stanou se nositeli oné nové pravdy, jíž nedovede dáti žádná vědecká soustava ani filosofická theorie, která však musí míti kořeny v lidském životě; jen sociální demokraté vnášejí do dnešního světa »veliký rys vůle, vášeň nespokojenosti, energii napiatou k dalekému cíli, jež kyne přes hlavy celých generací«; jejich »tvrdý realismus jest nezbytnou podmínkou našeho snění«, neboť oni vyznávajíce prosté pravdy rozumu a utrpení, »zatím co my svými touhami vyvoláváme duši nového člověka z dálek budoucna, připravují podmínky, v nichž by mohl na této zemi skutečně žít.« Pak bude možno »jít za velikým snem, nenechat uplynout život v střízlivém a mělkém suchopáru, zažehnout v něm plamen myšlenky a citu, a dát mu šlehat co nejvýše«, neboť tato romantika jest v nás a bude v lidech vždy, jenže si nesmějí říše svých snů budovati daleko od skutečnosti, nýbrž budou muset právě z ní a ze sebe samých, »ze souzvuku všech svých sil, z pocitů jednoty mezi duší a přírodou, z harmonie mezi jedincem a společností vytvořit tuto ohnivou, slavnou hudbu života.«

Trvá celkem rok, nežli Malvín v románě Z l a t á h v ě z d a k těmto názorům dospěje. Jednoho však k tomu měl nutně potřebí: ženy; bez ní by se snad vůbec nikam nedostal. I jest poměr muže k ženě z dalších podmínek pro příští nového člověka a nového pokolení. Malvín sám zkusil, čím si muž a žena navzájem musí být. Žena musí dovésti žít, musí míti schopnost vydati ze sebe »něco krásného«. Pochoval matku svého dítěte, jež »zimomřivostí« své duše nebyla mu tím, čím měla, nenašel pochopení u Kláry, krásné, zdravé dcery domácího pána, která ochladla, jakmile se dostal v konflikt se školskými úřady, a nemohl ženy pravé nalézti, důsledně, nikde jinde, nežli mezi sociálními demokraty: v Boženě Souhradové, expeditorce na poště svého rodiště, pozná ženu, jejíž všecka bytost »nese rysy nového ženství«, v němž neběží už jen o lásku, ani o manželství dle běžných pojmů, nýbrž jen o »společenství ducha, práce

a ideálu«. Spojení s ní dává mu záruku štěstí; v něm vidí splnění slibu své zlaté hvězdy, která jest také hvězdou zástupů trpících a utištěných.

F. V. Krejčí bude míti vždy své čestné místo v dějinách novodobé české kritiky. V dobách, kdy i česká literární historie teprve se propracovávala k výši vědecké, a kdy kritika byla ještě utkvělá na stanovisku domácí úzkoprsosti, on byl z těch nemnohých, kteří šířili její obzory a zachycovali ráz nové doby, snažil se kriticky a essayisticky povznésti aesthetickou úroveň, jeho umělecký sklon došel výrazu ve svěží, barvité formě. To jsou známé věci. Bylo mi při tom vždy pozoruhodným, že právě on stal se literárním repraesentantem strany, která teprve se musila probíjeti a zápasiti s předsudky; pokládal jsem jeho činnost za jednu ze zbraní nového hnutí, a bylo mi vždy sympathické, že právě osobností F. V. Krejčího dávalo na jevo, že při svých zápasech o statky zatím naléhavější nepustí se zřetele také otázky literatury a umění. Ta zásluha jemnému a vnímavému kritikovi zůstane. Sotva se kdo nadál, že mimo to vystoupí s vlastní tvorbou původní. A — nebylo toho třeba.

Román »Zlatá hvězda« ukazuje, že F. V. Krejčí svou literární snahu postavil cele ve služby sociální demokracie; jest dílem nejvyslovenější tendence. Budiž. Otázkou tendenčnosti bude se literatura vždy museti zabývat; v jistém smyslu se bez ní ani neobejde, ale vždy bude při tom první podmínkou, aby tendence nebyla na újmu uměleckosti díla. Dílo F. V. Krejčího jest však dokladem, jak snadno právě tento požadavek zůstal nesplněn. Jeho tendence podává se příliš makavě a bez náležitého zdůvodnění d ě j o v é h o i p s y c h o l o g i c k é h o. Aby našel svého nového člověka, uchýlí se spisovatel jednoduše k sociální demokracii; aby rozřešil otázku náboženskou, dekretuje prostě, že právě oni jsou na nejsprávnější cestě; aby vyrovnal poměr mezi mužem a ženou a aby jeho hrdina našel konečně sebe sama, musí vypomoci zase žena z kruhu socialistického; všecko ostatní přijde pod čáru a snadno se odbude, měšťáci, literáti i klerikálové. Kontrasty postaví se proti sobě velmi pohodlně a stejně nevkusně. Jediným základem všeho snažení Malvínova, jemuž by spisovatel rád dodal tragičnosti, jest otřepaný případ konfliktu professora s katechetou a ředitelem, který podán formou takovou, působí dojmem zastárlosti. Nelze tendenčnosti tohoto druhu omluviti ani domněnkou, že by spisovatel v zaujetí ideovém příliš idealisoval. Jediný výklad pro ni jest ten, že v nikom z těch lidí románu není v n i t ř n í n u t n o s t i, není v nich přesvědčivé hloubky a upřímnosti; místo toho nastupuje programová deklamace, s jakou operovali Gutzkow a Spielhagen, thema, stranické dogma. Proto se dostavuje dojem nucenosti a hledanosti. Stačí zajít si na Olšany nebo zajeti na svátky ven a musí to postačit k vývoji celého děje a dalekosáhlých myšlenek. Ani účast s trpícími nejde dost od srdce; Max Kretzer není velký umělec, ale dovedl ji vyjádřiti procítěně, už dávno.

Celé dílo vůbec trpí nedostatkem nepropracovanosti. Ta se jeví především v případě básníka Vožického. Jej spisovatel uvedl v dílo proto, aby tím více zdůraznil správnost stanoviska Malvínova. Tento básník věří, že nejlepší, co život může dáti, stojí m i m o něj a dá se uskutečniti jen p r o t i němu: umění, láska; všechno ostatní prý nestojí za to, aby člověk proto žil; myslí, že nesmí napsat, co si opravdu myslí, z ohledu na na-

kladatele a redakce, a proto volí si themata, na nichž může ukázati vzlet svého obdivu a krásu svého stylu, ne však hořkost nevítané pravdy, nechce-li obětovat to, co má v sobě nejlepšího; má znáti vůbec jedinou pravdu, pravdu »svého nitra, jeho nejosobnějších bolestí i radostí, pravdu svého poměru jakožto jedince k celému světu, životu a osudu«; úkolem jeho jest »svůj jedinečný individuelní osud« vyslovit čistě a pravdivě, do ostatních tak zvaných objektivních pravd mu nic není, ať to jsou pravdy mathematické či společenské či náboženské; »může si hrát s každou myšlenkou, tak jako si hraje se všemi zjevy a obrazy vnějšího světa«, může se smát každé logice — předpokládaje ovšem, že tím vytvoří poesii, umění; má tento také básník za to, že toho, co se zove láskou v nejčistším a nejvlastnějším smyslu, v celé velikosti a hloubce nelze uskutečniti jinak, než na »temných, skrytých cestách, stranou od spořádaných silnic manželských svazků«. Tohoto druhého hrdinu svého díla spisovatel staví tedy proti Malvínovi. Ale když tohoto Vožického sledujeme, jak prožívá nesmyslně své fantastické dobrodružství lásky k paní Ungrové, ženě sestárlého přednosty stanice na venku, jak si dávají hodinové dostaveníčko u zříceniny ve sněhu, větru a blátě, kam ona se vydává s nasazením života vlastního i klíčícího dítěte a on si způsobí smrtelnou chorobu, a když čteme, s jakým nadšením jej tam spisovatel doprovází, tam, »kde svítí kouzelná báj a planou ohnivé květy krásných aventur«, přes všechny pokroky rozumu, vědy a demokracie — jsme překvapeni vřelou sympatií, kterou k němu spisovatel chová; není menší než k Malvínovi, a přistihujeme autora při odporu, který činí sám sobě. Čteme několik řádek výše této úvahy a vidíme, že také Malvín mluví o poměru jedince k celému světu, o osudu a životě a citu, ale na základě docela jiném; a tentýž Malvín spatřuje pro muže v l a s t n í »fabuli jeho životního románu«, h l a v n í »sázku v hazardní hře života, to dráždivé a vábivé, bez čeho by život klesl na pouhý soubor mechanických úkonů«, v tom, aby šel stále za ženou svého snu, neuskutečněnou, ale přece možnou, a hledal ji, tedy opět ve shodě se svým přítelem a přece proti němu a za jiných podmínek. Jak se v tom máme vyznat? A uvědomil si spisovatel povrchnost, s jakou se tu mluví o pravdě, kterou vyslovit se jeho básník jednou bojí a podruhé pokládá za povinnost vyslovit ji čistě a pravdivě? A co mají znamenati nejosobnější bolesti při poměru individua k celku a bez ohledu na ty pravdy objektivní? K jaké to nevážnosti vede taková nepropracovanost, která zavinila, že v tom Malvínovi musíme spatřovati člověka dvou duší, mezi nimiž nedojde k harmonickému vyrovnání přes všechnu apodiktičnost jeho thesí!

Nepropracovaností dále jest, jestliže n i j a k nenabýváme přesvědčení, že by mezi Malvínem i Klárou bylo došlo k d u š e v n í m u dorozumění, jehož on se dovolává, aby po čase ujišťoval Boženu, že j e j í účast dodávala mu síly a křídel k myšlenkám. A rovněž na vrub nepropracovanosti připisujeme, jestliže spisovatel nepostřehl, že u těch hlavních lidí jeho jedinou pohnutkou jejich konání jest: jejich s o b e c t v í. U Malvína projevuje se rozporem mezi ideovým programem a smyslností, u Vožického tím, že všechno jeho estétství, zdrženlivost jeho vzdouvá v horkou touhu po ukojení milostné vášně. Ani prostý dělník Horejs není sobectví prost: pro ženu a děti nemá při svém socialismu vlídného slova,

a je v tom tuze málo lidskosti, když ji román s tendencí socialistickou odbývá slovy: »A tato předčasně sestárlá žena, z níž lopota, strádání a duševní omezenost učinily ohyzdný a smutný přízrak (!!), ta ovládne se svými malomyslnými stesky a krátkozrakými denními zájmy pod touto střechou, až odejde ztepilá a líbezná dívka (Božena), která do proletářské této domácnosti vnášela půvab mládí, plamen života, krásu přátelství. Ubohý Horejs!« A jest to sobectví lidí s l a b ý c h, u nichž není záruky lepší budoucnosti.

Hodně píle vynaložil spisovatel na to, aby jak náleží vybrousil styl své knihy. Co však v malých dávkách může býti předností, stává se při stálém opakování se vší sladkostí, vyzářením, vůní, zanícením a hyperbolami ne snadno snesitelným.

V povídkách S í l a p ř e l u d u týž autor chce vystihnouti moc umění v životě. Příběh ve vlaku s chromou dívkou krásné tváře dává se umělci tázati, k čemu by bylo umění, kdyby neučinilo krásným a ztepilým, co v našich osudech je ohyzdného a mrzáckého (T a n č í c í d í v k a). Pod dojmem hudby Wagnerovy volá se nadšeně, že umělecká krása vyrovnává zápas mezi svědomím a rozkoší, že svět hrubé pohlavnosti se jí odhmotňuje a smyslnost produševňuje; umění očišťuje od smyslnosti ploché, byť i umělec prchavým dobrodružstvím milostným musil vděčiti za to, že »nežil své mládí zcela na prázdno, že žil sytě a vzrušeně, zatím co nejeden z jeho uměleckých druhů zakrněl v c i t u i t v ů r č í s í l e, rozhlodán nesplnitelnými touhami a zhnusen bezbarvostí své existence; ideálem hudebního umělce jest »milovati krásnou, ušlechtilou, čistou ženu, a dáti této lásce kvésti v ovzduší umění«, pro hudbu zříká se štěstí smyslů a žije svou lásku jako uměleckou fantasmagorii, jako báj srdce a obraznosti; »krásou překonati strašlivý nerozum života, usvědčit jej z pitvorné neobratnosti a zloby«; nejlepší, co žena umělci může dáti, jest »kouzlo přeludu, rozkoš tvůrčího rozechvění« (N e j m o u d ř e j š í l á s k a J a n a M a r k a). Rodiště Goethovo mocí uměleckých výtvorů básníkových podrobuje si skutečnost a činí ji mrtvou u srovnání s věčným životem přeludů; Výmar žije toliko tím, co vysnilo a vytvořilo několik hlav, všechen ostatní život tohoto města jest ubohý proti kouzelné síle těchto přeludů; a český literát musí v pracovně Goethově prodělati krutý zápas mezi přeludem vznešeným a mrtvým »s tím nejžhavějším vtělením života a hmoty, jímž jest svůdná dívka«, a když odbude vtíravou koketu, praví spisovatel: »Ta tam jest zlatá číš, v níž nabízel mu život nejprudší ze svých nápojů! N e z b ý v á n e ž svět ducha, říše nesmrtelných přeludů«, a básník píše hned své milence do Prahy, že ne síly života jej vedou k ní zpět, nýbrž »chiméry umění«, síla přeludu, která v něm přemohla vzporu nepokojné krve (S í l a p ř e l u d u).

Ani těchto povídek nebylo třeba, aby autor znova přesvědčil se o svém uměleckém smyslu. Jsou to spíše konversační pasáže, hudební essayistika a cestovní causerie, jimž jde o chvíle esthetického požitku, ne právě nového (Tannhäuser, Frankfurt, Výmar). Dějové pravděpodobnosti příliš nedbají; umělec sotva usedne ve vlaku proti neznámé ženě a hned se mluví o manželství, dívka před ním ihned roste »do hodnot zázračného pokladu, nikým dosud neoceněného a jím prvým teprve objeveného«, a hned jest pře-

svědčen, že blízkost její by v něm probudila nové neznámé síly a uvedla jeho umění na nové dráhy; pouhé sousedství v divadle vzbudí v muži touhu po poznání, jež by mohlo rozhodnouti o směru života; v rodném domě Goethově nahodilé setkání se vším ostatním jest jen k tomu, aby se vůbec něco dělo. Bylo nutno volit formu takovéto belletrie, aby spisovatel dokázal svou nepopíratelnou schopnost vyjadřovati a sdíleti dojmy umělecké, zejména hudební? Co píše na příklad o ouvertuře k Tannhäuserovi, jest velmi pěkné, ale nezapadá dost v rámec dějový. Povídka o »Novém básníkovi« mohla dobře odpadnout.

Sáhneme-li po knihách F. V. Krejčího po J a h n o v ý c h povídkách S t o p y v r o s á c h, jest nám, jako bychom odložili okázalou kytici Makartovu a vzali kytičku chudobek. Ale působí tentokráte mile tyto dvě jeho povídky při vší své prostotě. Jedna z nich, »Jarní přeháňky« vypravuje o mladém fojtu Cyrilovi, který musel po smrti rodičů zanechati studií a ujmouti se hospodářství, myslí však, že tím klesl ve svém významu, touží po životě městském a bláhově se zamilovav, pomýšlí dokonce na to, že statek prodá a usadí se v městě; ale zmoudří, zalíbí se mu jeho povolání a zůstane. Druhá z povídek, »Cesty v mlze«, jest románek venkovského děvčete, jemuž ustaraní rodičové chtějí zjednati lepší živobytí, chtějí z ní mít »paničku«, ale bída dolehne na ně tak, že Málka musí z učitelského ústavu do služby v Brně, tam prožije obvyklé nástrahy velkého města, vzpamatuje se však a po boku hodného muže vrátí se do rodné chaloupky, kterou on ve dražbě koupí. Pěkně jsou v obou povídkách zachyceny přeháňky mladých myslí, neklid, s kterým dychtí po životě jejich mladá síla a touha, jejich neurovnanost, kolísání a konečné uklidnění. M. Jahn má ty své prosté lidi opravdu rád, provází jejich kroky s vlídnou moudrostí a nedá jim za živý svět ublížit: odtud jeho snaha vše skoncovat dobře a šťastně, jež arci není prosta úmyslnosti a náhodnosti. Ale nežli k tomu konci dojde, dovede s klidem a umírněností upoutati; poměr mezi bratrem a sestrou v povídce první, a chvíle, kdy nebohé děvče odcházejíc z domova, loučí se s otcem, jejž neštěstí připravilo o poslední rozvahu, činí tak především. —*ejč*—

Poučná:

H. B. Walters: Řecké umění. Přeložil E. Peroutka. — Josef Šlegr: Vládní anketa o reformě střední školy.

H. B. Walters: Ř e c k é u m ě n í. Z angl. přeložil E. Peroutka. Vydáno ve sbírce U m ě n í a ř e m e s l a č. 2. Praha, Jan Laichter 1909, str. 435, cena 10 K.

Krásná kniha, která přichází právě v čas. Řecké umění! Nejženiálnější národ arijský. Řekové, vytvořil tak ucelenou a velkolepou kulturu jako žádný jiný národ na světě. A vedle náboženství a názoru na svět jest právě u m ě n í nejpodstatnější složkou kultury. Waltersova kniha

jedná ovšem jenom o části jeho t. o umění výtvarném, které přes to, že se nám zachovalo v pouhých troskách a ne právě v nejvzácnějších kusech, jest přece tak velkolepé, že budilo a budí nejživější zájem všech velkých lidí od dob probuzení evropského lidstva z nepřirozené ztrnulosti křesťanskostředověké až po naši dobu. A čím honosí se ve výtvarném umění evropská vzdělanost od dob Nicoly da Pisa až po dnešní časy, buď přímo, buď nepřímo živilo se a povznášelo se řeckým uměním. A jako Michelangelo a Lionardo da Vinci, tak i Rodin vidí v tomto umění projev ducha lidského ve své nejvznešenější podstatě a nejušlechtilejší snaze. Je mi nepochopitelno, jak i u nás »odborníci« čas od času prohlašují celou kulturu a tudíž i umění řecké za odumřelé, nepovážíce podstatu uměleckého díla, které jest vždy nesmrtelné. Právě genius umělcův vtiskuje mu tento znak a dílo samo jest věčně svěží, věčně nové a jen ducha-prázdná povrchnost počítá tu s časem a dobou. A může-li něco do dnešního zmatku a nechápání uměleckého díla přinésti světlo a obrození, jest to právě výtvarné umění řecké, nikoli tím, aby bylo vzorem k napodobování, nýbrž aby učilo dívati se umělecky na přírodu, učilo umělecké svědomitosti moderní výtvarníky a ukazovalo jim, v čem jest podstata uměleckého díla a tudíž i jeho nesmrtelnost.

Walters s velkou znalostí věci a jemným taktem všímá si současných prací archeologických i zpráv starých spisovatelů o umělcích a uměleckých dílech a nikde nenechává čtenáře v pochybnostech o věci, ač vyhýbá se vší polemice. A nejen architektura, sochařství a malířství jsou předmětem duchaplného líčení, nýbrž i umělecký průmysl a mincovnictví. Při tom seznamuje čtenáře i s technikou práce umělecké stručně sic, ale jasně a přehledně. Velikou předností *W.* jest, že dovede postupovati s neobyčejnou plastičností líčení, takže čtenář vidí nejen jednotlivá díla před sebou vystupovati, nýbrž i vidí, jak před jeho duševním zrakem vyrůstá umění řecké v monumentální mohutnost a v nesmrtelná díla Feidiova a jeho vrstevníků, načež ponenáhlu klesá. Právem všude zdůrazňuje plastickou schopnost řeckého ducha a vysvětluje tím, proč malířství zůstalo daleko za sochařstvím. Než i tak osvětleno jest malířství řecké tak jasně, že čtenář dobře pochopuje jeho vývoj až po největší mistry, třeba že se z něho tak málo zachovalo.

I náš umělecký průmysl nalezne tu velmi zajímavé kapitoly o výrobě a umělecké stránce vas (nádob), terakot (sošek), drahokamů, mincí a prací kovových zvl. klenotů. Z toho viděti, jak *W.* nic se neohlíží na obyčejný způsob vypsání dějin umění, nýbrž jak co nejvšestranněji snaží se poučiti o všem, co jakkoli s uměním vlastním souvisí.

V knize zařazeno jest 70 barevných i černých příloh v krásné reprodukci na tónovém a křídovém papíře kromě textových obrázků, takže cena její vzhledem k této úpravě jest levná. Překlad jest plynný a tisk čistý a pěkně čitelný. Není pochyby, že kniha dojde všude zasloužené pozornosti čtenářů. *VJD.*

Josef Šlegr: Vládní anketa o reformě střední školy. Za přispění univ. prof. Dr. F. Drtiny, vl. rady F. Bílého, zem. insp. dr. Ed. Kastnera a univ. prof. dv. rady Dr. Č. Strouhala. V Praze 1908, nákl. Časopisu pokrok. studentstva. Cena K 1·30.

Koncem ledna 1908 zasedala ve Vídni k pozvání samé vlády anketa asi 70 účastníků — v Rakousku netřeba snad výslovně ani připomínati, že to byli dalekou většinou Němci — již za předsednictví ministra Marcheta předloženo bylo celkem sedm themat, týkajících se reformy střední školy. Protokol o poradách ankety, jež bez odporu stály na vysoké úrovni a přinesly vedle obecných hledisk spousty zajímavých detailů, vydán byl v několika měsících samou vládou a obsáhl na 760 stran slovníkového formátu. Není pochyby, že se nebude každému chtít pročísti takový foliant v ceně 18 K a proto byla dobrá myšlenka učinit z jednání ankety stručný výtah a vyzdvihnouti při tom zvláště účastenství českých členů ankety, kteří se bez odporu uplatnili velmi význačně. Prof. Drtina, který sám v anketě promluvil třikrát za neobyčejné pozornosti všeho posluchačstva, předeslal spisku Šlegrovu několik úvodních slov, v nichž charakterisuje celou anketu a shrnuje její historický význam: nařízení od té doby vyšlá, a jmenovitě nové osnovy učebné pro gymnasia i reálky jeví vskutku vliv porad ankety a myšlenek reformních tam pronesených docela zřejmě. — Překlad německých řečí ministra vyučování na počátku i k závěru ankety (14 st. a 68 st.) není všude správný; tak hned začátek první řeči zní v originále: I n d e m ich Sie auf ergebenste begrüße = v čes. překladě: T í m t o vás pozdravuji co nejsrdečněji; o něco níže německý výraz: als ob... dadurch unzählige Wirkungen und Reflexe ausgelöst worden wären... přeložen: nesčíslné pohyby a reflexy byly vyměněny atd.

Kd.

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Dva spisy professora filosofie A r t h u r a D r e w s e z K a r l s r u h e způsobily v posledních měsících značný rozruch. Jest to »D i e C h r i s t u s m y t h e«, vydaná v Jeně u Diedrichse r. 1909 (str. 190, cena 2 marky), a její pokračování »D i e P e t r u s l e g e n d e, ein Beitrag zur Mythologie des Christentums« (Neuer Frankfurter Verlag 1910, za 1 marku).

Professor Arthur Drews jest jaksi mnohostranný člověk. Není dosti patrno, je-li jeho mnohostrannost bohatstvím duše nebo diletantismem, jest-li to vědeckost a přesvědčení, či chtivost sensace.

Ve spisu »Die Christusmythe« dokazuje, že historický Ježíš vůbec neexistoval; tudíž křesťanství podle něho prý vzniklo neodvisle od nějaké známé historické osobnosti. Křesťanství jest tedy podle něho pouhým výplodem náboženského rassového ducha.

V Berlíně se konala 24. a 25. března schůze monistů — ale materialistických monistů — Drews sám jest filosofický monista idealistický —, která si dala chlubný název »E r s t e r K u l t u r t a g«, název, který Čecha, beroucího ten »den« do slova a ne ve smyslu »sjezdu«, svádí k ironické poznámce o začátku kultury neb o »kultuře« dosavadní.

Na tomto sjezdu kulturním mluvil též Arthur Drews. Nebylo poprvé, že mluvil on idealista na schůzi materialistů; byl nedávno před tím přímo pozván do Berlína »monistenbundem«, aby tam přednášel o mythu Kristovském. Ale tentokrát mluvil proti srsti monistům. Zastával názor, že mravnost bez náboženství není možna. Jsou-li tu dnes pokusy o mravnost bez náboženství, tedy to jest stav pouze přechodní. Kultura a náboženství jsou prý nerozlučně srostlé.

V tom tedy mluví jako kterýkoli církevník. Ale hned týmž dechem popírá možnost náboženství dva tisíce let starého. Stará náboženství mu nejsou dost mravná; může a musí jít o nové, moderní náboženství, jehož proroky jsou velikáni přítomnosti. Za nejdůležitější kulturní úkol přítomnosti pokládá stvořiti nové náboženství, které by uchvátilo všecky a stačilo všem.

Toto, o čem se mimochodem pouze zmiňujeme ku karakteristice muže, jest již odvozený zjev. Na sjezd kultury monistické byl pozván Drews pouze proto, že vydal »Christusmythe« a že důsledky jeho vystoupení prakticky se hodí pro směr monisticko-materialistický, jehož on sám jest filosofickým protichůdcem.

Hlavní jest jeho »Christusmythe«. Rozruch, způsobený tímto spisem, zasáhl ne tak kruhy vědecké, jako spíš kruhy s tendencí agitační. Vědecké kruhy historické a theologické zabývají se Drewsovými názory též, ale živěji zasáhl spisovatel do řad praktických materialistů a praktických křesťanů. Jedni využívají jeho thése proti křesťanství, proti náboženství, proti idealismu vůbec, druzí ji potírají v zájmu náboženství a křesťanství. Materialisté míní, že tímto objevem jest zasazena poslední rána křesťanství. Křesťané proti Drewsovu »Kristus nežil« stavějí svědectví — nikoliv »Kristus žil«, nýbrž — »Kristus živ jest«.

Vědecké kruhy theologické, odborníci na historickém a novozákonním poli, berou situaci dosti klidně. Drews sám činí opposici snadnou slabinami, které jeho spis očitě má. Operuje velice povrchním materiálem filologickým a mythologickým, ještě povrchnějším historickým. V žádném z těchto směrů není odborníkem. Celá jeho theorie jest apriorní konstrukce. Čtenář se neubrání dojmu, že shledával pracně doklady k thési předem hotové, stanovené abstraktně s hlediska a v zájmu jeho idealistického monismu z podnětu cizích mythologických nápadů.

Filologicky užívá methody, která je naprosto nevědecká, vědecky dávno odbytá, ale přes to stále se udržuje. Známe ji v jiném oboru u nás též: Kollár dovedl z příbuznosti nebo pouhé podobnosti zvuku místních jmen, často čistě zevnější, nahodilé a nic neznamenající, usuzovati, že celá střední Evropa od Baltu až do Italie bývala slovanská. Odborníci se smějí takovéto filologii, ale nedávno ještě vyšel na Moravě quasivědecký spis, operující touto methodou.

Drews si počíná podobně. Nekriticky odvozuje z podobnosti jmen, totiž z podobného zvuku, podstatnou totožnost. Nedbá toho, že jedno jméno jest semitské, druhé třeba řecké nebo germánské.

Eliáš a Helios, Moyses (Mojžíš) a Dionysos, ale též Mose a maloasijský bůh měsíce Mess a sanskrtský Masa, Jonáš a Janus, Maria a (in-

dická) Maya, Baal (syrský) a Baldur (starogermánský), Agnus (latinsky = beránek), Agni (indický bůh ohně) a Agnes, Petrus a Proteus, Alfa a Omega (ΑΩ) = Adonis (zkratka Ao), to všecko a mnoho podobného mu dokazuje, že celá starokřesťanská historie jest modifikací světové mythologie.

Při tom se dopouští chyb přímo začátečnických, není pevný ani v řečtině (zaměňuje na příklad martyr—mučedník a martys—svědek), tím méně v hebrejštině a semitských jazycích vůbec (nerozlišuje na příklad ben — syn a eben — kámen).

Tyto ukázky filologie již samy vyslovují soud o odbornictví v mythologii.

Ale toto jsou konečně obory dohadů a vždycky volné pole pro více méně duchaplnou libovůli. Horší jest libovůle na půdě historické. Drews zamítá svědectví starých spisovatelů, která by rušila jeho konstrukci. Tacitus na příklad má stručnou zmínku o židovské sektě křesťanů. O authentičnosti této zprávy historikové nepochybují. Drews ji prohlašuje prostě za křesťanskou vložku pozdější. Pronásledování neronské prý podle něho vůbec neexistovalo; je to pouhá křesťanská fikce, kterou si vymyslili, aby obklopili církev gloriolou mučednictví. Rovněž Suetonova zpráva o vypuzení z Říma Židů, kteří se neustále bouřili »impulsore Chresto«, prý je falšovaná.

Za to na druhou stranu přepíná každý nález, svědčící i jen stínem v jeho prospěch. Kdesi u sv. Jeronýma je zmínka, že v Betlémě býval háj Adonisův. To je mu dosti pevným hřebem, aby naň zavěsil tvrzení, že zpráva o narození Ježíšově v Betlémě jest kus mythu o mládí Adonisově. Bližší zprávu téhož Jeronýma o příchodu apoštola Petra do Říma zase zavrhuje.

O apoštolu Pavlovi tvrdí, že vůbec historického Ježíše neznal. Známé a rozhodné místo II. Kor. 4. 16: »A tak my již od toho času žádného neznáme podle těla; a ačkoli jsme znali Krista podle těla, však nyní již více neznáme« znásilňuje proti zásadám exegese, aby bylo dokladem jeho tvrzení. Ostatní pomíjí. Pavla vůbec pokládá ne sice za tvůrce křesťanského náboženství — o tvůrci nebo původci nelze podle něho vůbec mluvit, poněvadž, jak řečeno, víra v Krista jest mu výronem náboženské tendence rassy a článkem v souboru orientálně-řecké mythologie —, ale aspoň za zakladatele náboženské společnosti Kristovské, křesťanské, vybudované na onom všenáboženském, mythologickém podkladě tvůrčí a organisátorskou silou, duchem apoštola Pavla, který onen podklad nově vyložil, rozvinul a postavil do ústředí.

Spolurozhodující prý tu byly vlivy buddhistické, prostřednictvím Essenských askétů. Toto tvrzení není nové. Novější jest, ale zároveň o nedostatku kritičnosti svědčí další tvrzení, že větší část Starého zákona vznikla pod perskými vlivy. Nový zákon pak ovšem musí býti položen do doby hodně pozdní. Výsledků historické kritiky biblických knih Drews nezná, nebo neuznává, a neužívá. Sympathičtější jest mu stanovisko katolicismu, který biblické kritice nepřeje.

Drewsovo popírání historičnosti osoby Ježíšovy není originelní. Kalthofovy náběhy v tomto směru jsou známy. Vznik a cíl jest

ovšem u Drewse jiný. Jemu jde o monistické náboženství nebo světový názor, jemuž stojí v cestě skutečnost historické osobnosti toho rázu, jako byla Ježíšova. Tendenčně tedy užívá prostředků kritiky, aby ji odstranil.

Na práci historiků křesťanských nenavazuje. Vytýká jim, že se zastavují před cílem cesty. Přímo je tupí proto, že víra nebo náboženství prý jim předurčuje výsledky badání. Sám ovšem zcela patrně jde za cílem a priori stanoveným.

Takovýto postup není vědecký. Při methodě opravdu vědecké není logicky nutno dospěti jen k výsledkům Drewsovým, věcně pak to je nemožno.

Na doklad uvedu dva spisy, při jejichž autorech nelze mluviti o církevnické nebo náboženské předpojatosti.

Známý předák německé sociální demokracie, někdy jejím papežem nazývaný Karl Kautsky, vydal o málo před Drewsem, ale již po Kalthofovi velkou knihu »Der Ursprung des Christentums« (Dietz, Štuttgart; za 5 marek). Není dnes naším úmyslem zabývati se celkovým obsahem knihy. Psalo se o ní ostatně už i po česku hlavně v tisku sociálně-demokratickém. Nás zajímá tolik jen, že pro Kautskyho není ani stínu důvodu popírat historičnost Ježíšovu. Prameny o něm probírá kriticky a popírá leccos, ale ve spisech Pavlových uznává nesporné stopy přímého působení živého Ježíše. O duchu knihy jinak zmíníme se snad jindy nebo jinde.

Po Drewsovi už vydal Max Maurenbrecher spis »Von Nazareth nach Golgatha« (Verlag der Hilfe, Berlín, 1909, 4 marky). Také sociální demokrat, a napsal skoro, čemu od dob Straussových a Renanových ještě před dvaceti léty věnovali theologové tolik práce a času. — »Život Ježíšův«. Zase leží mimo rámec této črty, stopovati obsahově práci Maurenbrecherovu; nám záleží na tom, že muž, ovládající plně vědeckou methodu a obeznámený s výsledky dosavadního badání, o skutečnosti historie Ježíšovy nepochybuje. Všelicos, i věci podstatné, vysvětluje jinak. S Drewsem, ale i s orthodoxní theologií se stýká ve tvrzení, že už před Ježíšem byla ustálena nauka o Mesiáši, trpícím a z mrtvých vstalém. Užívá také momentů z babylonské mythologie k vysvětlení, ve východních náboženstvích vůbec shledává styčné body s ústřední naukou křesťanskou o vykoupení. Ale historicky Ježíš je mu skutečností a jeho osobnost krystalisačním bodem vzniku a dalšího vývoje křesťanství.

O těchto dvou spisovatelích se zmiňuji schválně na doklad, že není správné tvrzení Drewsovo, jako by methoda skutečně nepředpojatá nevyhnutelně vedla badatele, kam dospěl on sám.

Jiných, ale pro mnohé už podezřelejších badatelů, totiž theologů, lze uvésti řadu. Až se vlny právě rozvířené uklidní, učiníme, bude-li třeba, přehlídku výsledků. Prozatím uvádíme professora v. Sodena »Hat Jesus gelebt?« (Berlín, 50 fen.), který potírá Drewse důvody novozákonní kritiky, a professora K. Betha, stejného názvu (Berlín, 1 marka), který osvětluje tvrzení jeho z výsledků všeobecných dějin náboženství, v obou případech pro nezaujatého přesvědčivě. Soden jest směru kritického, liberálního, Beth jest »modern-positiv«: orthodoxní kruhy pořádaly zvláštní protestní schůzi demonstrační v Buschově cirku berlínském (liberální

prof. Soden a Dr. Fischer vystoupili přímo po přednášce Drewsově v debatě) a řeči na ní konané vydali tiskem. Máme tedy osvětlení se všech hledisk.

Divně působí, že některé osoby směru konservativního využívají afféry Drewsovy proti kritické theologii, proti neodvislé theologické vědě vůbec. Říkají — jako Drews —, že jest pochybeno hledati tak řečeného »historického Ježíše«, a když už jej kritikové hledají, že pracují do ruky Drewsům.

N á b o ž e n s k y může snad býti lhostejno, najde-li kdo »historického Ježíše«; ale vědecky to lhostejno není, tím méně pochybeno. Historické náboženství se nemůže zříci historického propátrání a objasnění svých počátků. Vědecký kritický theolog, a při tom a právě proto hluboce náboženský člověk, professor Wernle ve svých »Die Anfänge unserer Religion« ukázal, jak souvisí historie s náboženstvím, a co může těžit náboženství z vyjasnění historických problémů.

Drews jest dnes prozatímným závěrem řady dosti nesourodé: Strauss, Stucken, Petr Jenssen, Kalthof, Drews. Se Straussem je mu společné filosofické stanovisko; Stucken učinil objev, že ohlasy astrálních mythů se jeví v pověstech a bájích, též náboženstvích všech národů; Petr Jenssen svým »Gilgamešepos« applikoval tuto theorii též na počátky křesťanství. Stucken a Jenssen jsou pro Drewse pomocníky, kteří snesli materiál a ukázali jeho naleziště. Přímými předchůdci Strauss a Kalthof.

7. dubna 1910. +

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Po jubileu. — K. Pospíšil ženám. — Ellen Keyová. — Boj za politická práva. — Výdělečná práce dětí.

Do našeho veřejného života krásně zazněl souzvuk uznání práce professora Masaryka u příležitosti výročí jeho šedesáti let. Masaryk nepatří již jen své straně, patří celému národu. To je ohlas všech oslav. Neboť účastnili se jeho jubilea i odpůrci. Ale také se ukázala pravda, že má mnoho přátel, dosti nepřátel, ale málo následovníků. Nepřátelé umlkli. Přátelé vystihovali a předstihovali se vyslovit vše, co značí Masaryk pro národ, vědu, politiku. Také bylo naznačeno, co znamená ženám, co dal ženám, co žádá od žen. Vedl muže k porozumění ženě. Svým učením dal vodítko pro krásný, správný, pravý život lidský. To dal ženám. Jeho názor na čistotu mravní, to je ten základ všeho štěstí, vší zdatnosti, rozvoje, síly. Jeho učení o rovnosti všech, přispění k zrovnoprávnění žen, to vše značí obrat v životě ženy. Za to vděčíme Masarykovi.

Nestačí však jen říci, co dal nám. Nutno si říci: C o ž e n y M a s a r y k o v i? — Kdy uskutečníme, co učí? Jak? — Nejprve samy u sebe. To je nejsnadnější, neboť závisí od vlastní vůle. Pak v rodině, žádat od muže mravní čistotu, vychovávat k ní děti. Pak ve společnosti.

Bylo promluveno o krásném rodinném životě Masarykových. V »Jiskře« K. Harmach, na »Besedě« slečna K. Červenková vystihli, kterak Masaryk žije duševní manželství, a kterak byl duševním otcem svých dětí, tak jak to od českého muže-otce žádá. Když děti dospívaly, přesunuly se chvíle pohádek a hádanek v rozhovory o časových událostech, umění, literatuře, politice, vědě. Takový přátelský, čistý poměr jako by rodinný vnášet do společenského života měly by ženy, které porozuměly volání po mravní čistotě, která není totožná s askesí. Budovaly by tím novou společnost, čistý názor na život, spolutvořily by nové hodnoty duševního přátelství. Přivést následovníky učení Masarykovu, kteří by byli odohodláni svým žitím uskutečňovat to, co teď celá široká veřejnost oslavuje, po případě kritisuje, ale jen málo chápe. Něco víc, než je politická strana. — A byla by to také politická činnost.

»Politika národní je také vnitřní, mravní, osvětový pokrok společnosti,« řekl Masaryk. — Vybudujme srdečné společenské prostředí bez alkoholu, kouření a flirtu, s ušlechtilou domáckou zábavou, s čtením a rozhovory, s přednesem, proto, aby zejména mládež poznala jiné ovzduší než hospodské, na něž je dnes odkázána. Aby mládež nalezla ve společnosti a příkladu ušlechtilých lidí mravní oporu. Společenské středisko lidí, Masarykovým ideím opravdově oddaných, lze vytvořiti v každém místě, třeba v bytě soukromém. A byl by to positivní čin v boji proti prostituci. Odvádět mládež na lepší cesty, ukázat jí je, naučit ji cenit a vytvářet duševní a mravní hodnoty vedle rozumových, nechat prožít něco lepšího, než co jí skýtá dnešní studený, nespolečenský život a hospoda. Ten zisk pro sílu mravní, pro sílu vůle v životě soukromém by byl nezměrný. —

Tak bych si přála, aby ženy odvděčily Masarykovi.

*

Úmrtí Konráda Pospíšila ukládá ženám, aby uskutečnily návrh jeho na zřízení volných krajinských škol ženských, který se stal odkazem hlavně českému jihu. Rázovitost českého jihu dala popud. Toužil po škole pro ženy a matky, které by se vzděláním staly nositelkami pokroku, oživené krásné kultury svého kraje, které by byly typickými představitelkami jeho duše. Ideální škola, jak ji projektoval, byla by centrem, v němž by se sbíhaly všechny duševní proudy a odkud by zase vycházely prozářeny vnitřním životem, proniknuty duší kraje, aby vnesly v život národa vše nejlepší a zdokonalené vlastní individuálností a vlastním duchem. — Školu uskutečnit by měly ženské spolky za součinnosti všech občanských, samosprávných kulturních činitelů. O učební plán, vyučování a vedení dělily by se nejlepší pracovní síly kraje. Škola nebyla by průpravou k postavení, ale k životu vnitřnímu, produševnělému, duševně samostatnému, individuálnímu, vedla by ke kultuře srdce a rozumu. To, co zanechal nám ve svém návrhu, je ideál výchovy kulturního člověka, kterému chceme dáti to nejlepší, co bylo dosud vytvořeno. Snad jsme tak silni kulturně i hospodářsky, abychom takovou výchovu dopřáli svým dcerám, i tehdy, když musí jíti v životě za výdělkem. Odborné vzdělání má spočívat na všeobecném. Pak i odborné bude produševnělé, individuální, a ženy nebudou jen napodobit muže, ale nalézat a vytvářet nové cesty pro svou samostatnou činnost. Návrh i odůvodňování ukazuje ušlechtilý cit, který

Konrád Pospíšil nesl české ženě; hluboké přemýšlení, s kterým se obíral její otázkou; lásku a radost, s kterou budoval její budoucnost. Nesl porozumění ženě a zanechal nám volání po shramonisované české ženě, jak ji svým myšlením vytvořil. Typ české ženy. Práce jeho uveřejněny jsou v »Ženském Obzoru« a »Jihočeském Kraji«.

*

V celém světě píše se o švédské myslitelce Ellen Keyové při jejích šedesátých narozeninách. Její myšlení má vztah ke všem otázkám dneška, protože vyvěrá ze života. — Čím dál tím víc poznáváme, že žena na poli výdělkovém nedochází vnitřního štěstí, ani plného uplatnění, jako nedochází ho muž. Výchovou k povolání výdělkovému ubíjí v sobě svou individualitu, tímto jednostranným snažením nevyvíjí se v harmonického člověka, který ztrátou své individuality ztrácí své štěstí, svou cenu, své místo v duševním životě, v kultuře národa. Nevyvine-li své schopnosti harmonicky, ničím nepřispěje k jeho vzrůstu. Žena musí závoditi na poli kultury, ale ne v podobě muže, neboť napodobením nevytvoří kulturu velkou a sama zůstane prostřední. Nebude ani individualitou, ani harmonickým člověkem. Harmonii musí vytvářet teprve vzájemností, životem. — Keyová vidí nebezpečí, které plyne z boje žen za svobodu, a hledá cesty nové, ženě vlastní. Hledá je v lásce. Nechci rozhodovat, zda správně, je to jí vlastní myšlení, jak je celá individualitou silnou a svéráznou. Ale porozumět jí, to značí nalézat onu jemnou hranici mezi dvěma fakty, kdy žena musí žádat práva, aby se mohla uplatnit, a kdy začíná napodobit muže. Tohoto nebezpečí se musí ženy varovat. My nesmíme chtít dělat totéž, co muži, už proto ne, že muž dnešní není zářným příkladem člověka. Jako chceme novou ženu, tak chceme i nového muže, vyšší úrovně kulturní, duševní, mravní, muže, který by nám pomohl stoupat, a nesnižoval a neztrhoval nás. Tu nestačí říci: vyrovnat se muži. Tu nutno uplatnit sebe, své snahy, ideály, svůj život duševní, uplatnit svého člověka. A v tom hodně blížíme se názorům Keyové, ale nestotožňujeme se s nimi.

*

Ženské hnutí politické bylo v poslední době hodně rušným. V popředí stojí anglické suffragettky. Povstávají jako oprávněné žalobkyně vlády, jež dopouštěla se přímých ukrutností na uvězněných demonstrantkách. Odepřela považovati je za politické vězně, nakládala s nimi brutálně, když hladověním chtěly si vynutiti náležitého jednání. Nucené, násilné vstřikování potravy nosohltanem, jaké používá se u bláznů, bylo mučení, které odhodlané ženy snášely i týdny, Mrs. Leigh po celý měsíc, takže musily být propuštěny konečně na svobodu, neměla-li se vydat správa nejpokročilejší ústavy v nebezpečí jejich zavraždění ve vězení v Birminghamu a Manchesteru. »Womens Social and Political Union«, čítající 60.000 organisovaných žen, vznesla žalobu na vládu pro toto násilí. Lékař Viktor Horsley ve »Westminster Gazette« provází svoje soudní dobrozdání vysvětleními, která ukazují, že nejen jednání vlády, ale i soudu, který nedovolil mu vysloviti názor vlastní, je porušením zákona, ponížením vlády, jejíž slabý ministr nedovede proti čestnému odpůrci bojovat jinak, než ubohými prostředky násilí a hanobení. — Proces Mrs. Pankhurstové, še-

desátileté Haverfieldové a soudružek, jakož i ostatních 93 obžalovaných žen bude událostí světovou. Gladstone a Asquith nezískají vavřínů v nerovném a neodůvodněném boji. Naproti tomu Union obdržela ihned 1,300.000 liber příspěvků na další boj. — Liga mužů pro volební právo nazývá jednání vlády politováníhodným přehmatem a nebezpečím pro budoucnost. Vidí v tom porušení a zneuctívání zákona. Vůbec projevy mužů jsou vášnivé protesty, které vyvolává liberální vláda svým neústavním, libovolným jednáním. Dnes vůči ženám, zítra vůči jiným. Prvním, velkým úspěchem tohoto boje je vyvolaná reforma vězeňství v Anglii. — Boj suffragettek doplňují zdatně suffragistky, které v mezích dnešního zákona pracují pro svá práva taktikou mírnou. Tento taktický rozpor je asi příčinou reakce, jakou nesporně je »Antisuffrage-League« se spisovatelkou Humpry-Ward v čele. Liga konala nedávno obrovskou manifestační schůzi, avšak veškeré resoluce předložené byly shromážděním při hlasování zamítnuty. Důvody proti volebnímu právu žen jsou chabé a byly již ženami americkými, anglickými i německými vyvráceny. Odpor proti politické činnosti ženy spočívá na tom, že pole ženské působnosti je silou přirozenosti jiné než muže, tedy i podíl na správě státní musí být jiný. Volebním právem zmenší se dosavadní vliv ženy, neboť nebude pak slyšána jako žena. — S našeho stanoviska, kdy žádáme od muže tytéž povinnosti rodinné jako od ženy, kdy chceme muže přivésti více rodině zpět, kdy chceme pro ženy táž práva občanská jako pro muže, proto, aby se účastnila každá jednotka na správě, tak jako se účastní na životě, aby se navzájem vyrovnávaly, je směšný důvod ten, že by žena ztratila vliv neb opouštěla své povinnosti matky, když muž nezanedbává své povinnosti otce, vykonávaje svá práva občanská, politická. — Z boje anglických žen s anglickou vládou jedno je jisto. Boj vyvolává reakci. Uznání ženy je pokrok kulturní a o ten nesmí se zápasit méněkulturním způsobem, a není kulturním, pakli vyvolává jednání nekulturní. Uznání ženy je vítězství práva duševního proti právu moci. Žena musí vítězit intellektualitou, individualitou, rozumovou zdatností, mravní silou, kterou muž musí uznat. Pak bude doba ženy. Práce je cestou žen. — Je také jisto, že jednání vlády je svým násilím směšné, a bude jednou nepochopitelné. Ukazuje, že vlády jsou všude stejné, ať jsou hierarchické, konservativní či liberální. Moc leží v podstatně vlády a moc není právo. Vláda není pokrok. Změnou vlády se těžisko pouze o kousek přesune. — Trpkost, která se šíří při takových zprávách a úvahách, zvyšuje se ještě vědomím, že v Norvéžsku ženy již první volby do storthingu mají za sebou. Že aspoň jedna náhradnice (slečna Anna Rogstadt, příslušnice strany svobodomyslné) byla zvolena, že měly již právo volební v obcích. Volby súčastnilo se 90 procent voliček naprosto uvědomělých. — V Dánsku poprvé čtena ve sněmovně předloha volební, rozšiřující práva žen. — Dále obě sněmovny státu Victoria sympaticky přijaly resoluci, kterou předložil Dr. William Maloney, první navrhovatel volebního práva žen r. 1889. Resoluce má vydati svědectví o blahodárném vlivu práva žen: 1. Sněmovna dosvědčuje po šestnáctileté zkušenosti v některých částech Australie a po devítileté zkušenosti v australském Svazu, že reforma tato uskutečnila všechna očekávání v ní kladená a nikterak neosvědčily se obavy odpůrců. 2. Jak ob-

hájci předvídali, působila: *a*) že ženy byly vychovávány k vědomí zodpovědnosti ve veřejném životě, *b*) že zákonodárství sociální bylo značně posunuto do popředí. 3. Zkušenosti Australie přesvědčují sněmovnu, že přijetí volebního práva žen značí, přivoditi vládě a politickému životu onen element, který v životě rodinném vykazuje nejlepší výsledky, totiž vzájemné spolupůsobení muže a ženy pro individuální i všeobecný zdar.«

*

Zajímavý a účinný způsob politické činnosti nastoupila slečna K. Popelková v Poličce. Takovou činností se práce ženská prohlubuje a dostává na reálnou půdu sociálně politickou. Podnikla šetření o výdělečné práci školních dítek a vlivu téže na vývoj tělesný i duševní. Doložila vše statistickými tabulkami, které získala dotazníkovou akcí. Z 3856 vyšetřených dětí ve 24 vesnicích je výdělečně činno 1143 = 29·61%. V to nejsou počítány děti pracující výhradně pro rodiče, při polním hospodářství 21·5, v domácnosti 13·6, v různých zaměstnáních 11, síťkářství 34·4. Síťkujícím je nejhůře. Pletou od 4 hod. ráno do 11 hod. v noci. Výkonnost povzbuzují rodiče černou kávou neb čajem, obojí s rumem. Takovou stravou a prací trpí ovšem vývoj dětí duševně i tělesně a k vyučování stávají se neschopny. K tomu přistupuje mravní ohrožení při práci s nevzdělanými dospělými. Síťkování má hospodářský význam veliký, v mravním ohledu hrozný. Je to mor, který bude míti za následek patrnou degeneraci. Dítě samo nedovede se bránit. Nemá též porozumění pro své zdraví, ba nedovede ani určit, co ho skličuje. Je tu povinnost hlavně učitelstva, aby těchto dětí využitkovávaných a přetěžovaných se ujalo a zjednalo porozumění u veřejnosti, ochrany pro ně. Z 878 dětí prohlásilo 352, že práci koná nerado, že je namáhá. Sebraný materiál poslouží za podklad zákonodárné akce. Autorka uvádí nynější stav práce, ale i stav zákonodárství u nás i jinde, uvádí veškeré důvody pro odpomoc a cesty pro práci učitelstva. Navázala součinnost s učitelstvem okresu a v Praze se známým pracovníkem učitelem Houserem. Vytvořen sbor pracovníků, který po okrese působí od osoby k osobě, letáky na rodiče, podáními k obcím, uvědomováním všemi směry. Součinnost všech činitelů jest tu nutná, neboť síťkaření rozšířeno jest na obvody Litomyšle, Chotěboře, Poličky, Chrudimi, Lanškrouna, Uh. Brodu, Pelhřimova, Žamberka, výdělečná práce dětí všude. *O. S.*

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Českoněmecká dohoda.

Každého rakouského ministrpresidenta, jemuž je přáno vládnouti přes rok, stíhá stejný osud: dostane se před česko-německý spor. Ba, možno říci, že onen rok je vlastně jen důkazem, že dotyčný chef kabinetu dovedl po celý rok českoněmecký spor zatlačovati do pozadí; nerozřešenou tu otázku nalezne každý ministr při svém nastoupení. Když však ve vnitřní politice nemůže dál, počne řešit českoněmecký spor. Hrabě Taaffe dovedl spor mezi Čechy a Němci zbavovati ostří ministerskému životu jeho nebezpečného po více než deset let, od 1879 do 1890 — proto jeho šikovnost dnes ještě má tak dobrou pověst. Nynější ministrpresident stojí před českoněmeckým sporem už skorem dvě léta, co je v úřadě, už se pokoušel několikrát o řešení — ale teprve nyní, jak se zdá, se mu o nějaké rozřešení jedná vážně. U barona Bienertha jsou politické kombinace víc než odvážny: česko-německé konference, určitá odhodlanost zasáhnouti do toho sporu znamenalo dříve smrt vlády. U barona Bienertha nikdo neví, jde-li do takové akce sám, poněvadž je syt vlády, anebo je-li do té akce posílán, aby byl odstraněn, anebo má-li toliko příkaz, aby dokázal, že česko-německá otázka je nerozřešitelna a že nadále — alespoň zase pro nějakou dobu — jí nebude dovolen vliv na vývin vnitropolitických věcí. Baron Bienerth má před sebou řadu vážných úloh a potřeb státu, v první řadě opatření nových daní a peněz, ve vnitřní politice hrozí stagnace a v nedostatku nějaké nové spásonosné myšlenky sahá k starému, třeba nebezpečnému prostředku, svolává česko-německé porady. Ale jak barona Bienertha známe, nevěří, že by česko-německý spor rozřešit m u s e l o n. Podaří-li se co, je dobře, nepodaří-li, také zle nebude, on svého klidu nepozbude.

A přec nemůže být o tom sporu, že už dávno nebylo doby pro vážnou akci v otázce česko-německé tak vhodné jako právě nyní. Český sněm nepracuje, finanční stav našeho království je přímo zoufalý, vše vázne, říšská rada pracuje vlastně jen mechanicky, finanční

stav říše je zoufalý, také zde vše vázne — kdy mají být zástupci lidu ochotnější ke kompromisům a koncesím než v době takové? Ovšem, že by státník, který by podobné vhodné chvíle chtěl použíti, musel vědět co a jak, nespoléhat jen na parlamentární šikovnosti a taktické efekty. Vláda by musela předem vědět, jaké má v otázce jazykové zaujmouti stanovisko a to stanovisko musela by se vší energií a dovedností obhájit a zastávat.

Na druhé straně zúčastněným stranám na bědném stavu věcí vlastně musí záležet více než vládě. Baron Bienerth v nejhorším případě odejde z úřadu — ale poměry v Čechách, zle na všechen hospodářský a politický život doléhající, zůstati mají dál? Také zde muselo by být pevné odhodlání, určitý program, také strany musely by znát docela určitě svůj nejkrajnější program, ten by musely obhájit a zastávat, s celou energií, s celou dovedností.

Místo toho, zdá se, předstoupí jak Češi, tak Němci, tak vláda k poradnímu stolu a jeden bude čekat na druhého až co řekne, aby mohl říci: ne. Alespoň dosud to vždy tak bývalo: Němci oznámili svůj požadavek a odepřeli jej Čechové, anebo naopak. Vláda zachovávala se vyčkávavě, jen až se dohodnou obě strany, ona bude se vším spokojena. Tak to udělal naposledy dr. Koerber, tak to dělal dosud baron Bienerth. Bojíme se, že to udělá tentokrát zase tak.

Není na žádné straně dosud dost odvahy k dohodě a proto sporné body se vždy rozmnožují, otázka vždy víc a víc se komplikuje. Zejména u nás panuje dosud největší nejasnost. Alespoň na veřejnosti. České strany nemají dosud určitého positivního stanoviska všem stranám společného a dovedly se dosud jen spojit v negaci: všecky dosavadní návrhy byly prostě prohlášeny za nepřijatelné, aniž by se bylo positivně řeklo: to nepřijímáme, ale chceme to a ono. A vždy takové ne! vyslovilo hned několik korporací, klub, výkonný výbor a pak ještě Národní rada. Nejnověji tento instanční pochod byl ještě zhuštěn. V Národní radě návrhy Bienerthovy byly ovšem zamítnuty a místo nich přijaty v Národní radě jazykové zásady, které asi — až na radikální — zavrhnou všecky kluby poslanecké. To spor jazykový nezjednoduší a neurychlí jeho rozřešení, na němž my Čechové přece máme zájem ze všech největší.

Je to tím podivnější, když je přece známo, že v otázce jazykové dnes mezi námi může být jen spor o zásadu jedno- nebo dvoujazyčnosti. Pro dvoujazyčnost budou asi všecky Národní rady a většina výkonných výborů. A prostě proto, poněvadž ani Národní rada ani žádný z pražských výkonných výborů tuto dvojjazyčnost nebude vy-

máhat a vybojovávat. Proto se těmto korporacím snadno trvá na takovém stanovisku. Nebýt této přítěže při řešení jazykové otázky, byl by postup rozhodně snazší, poněvadž žádný z praktických politiků nemá už pochybnosti o tom, že dvojjazyčnost naprostou neprosadíme. A dvojjazyčnost už je i u nás namnoze prázdným heslem, poněvadž si jí sami už nepřejeme, poněvadž i u nás lidé myslící poznali, že požadavek jednojazyčnosti je národnější, radikálnější. Chceme dvojjazyčné úředníky, ale nestaráme se o to, aby se ti, kteří se úředníky státi mají, naučili oběma jazykům, ba z důvodů národnostních bráníme se — a právem — proti tomu, aby byl někdo n u c e n učiti se německy. A pak: dvojjazyčný úředník mohl by být i Němec, a snesememe v českém kraji německého úředníka? Vždyť se už protestovalo proti č e s k é m u úředníku, který měl německou ženu! A právo na německé soudce přiznával už vůdce mladočeské strany Němcům před několika lety a my máme mít nečeské, dvojjazyčné? Jak řečeno, mezi těmi, kteří politiku dělají, kteří do konferencí mají jít a jich se súčastnit, je málo přívržencŭ dvojjazyčnosti. Ba, troufáme si říci, že i mezi radikály nejsou sami dvojjazyčníci.

Ale ovšem v okamžiku, když už se otázka jedno- a dvojjazyčnosti počíná zjednodušovati, odpůrci dohody tím houževnatěji drží se otázky kompetence. Sněm nebo říšská rada! Sněmu drží se pravověrní státoprávníci (sněmu Schmerlingova, sněmu s nejistou majoritou velkostatkářskou!) a všichni radikálové, kteří mají patent na vlastenectví, chtějí dohodu ze sněmu. A přec se nám věru zdá, že známé stanovisko o »Zlámané Lhotě«, stanovisko, které slušný smír přijímá od kohokoliv, je daleko vlasteneětější. Nejnověji agrárníci dali podnět k usnadnění kompetenční otázky zákonem rámcovým a není sporu o tom, že nejlepší cesta v řešení otázky této je přísnost v ohledu formálním. Tím bychom se zbavili dodatečných rekriminací a agitací. Zemský řád a dnešní ústava vyslovují se o kompetenci jazykových otázek docela určitě. Jde prostě o to řešiti otázku tu přísně v rámci platných dnes předpisů, jde o to využitkovati i zemského řádu i ústavy. Pak odpadnou i po té stránce zbytečné, vše otravující spory.

Zkrátka: pro konference o otázce česko-německé je v první řadě potřebí určitého programu v ě c n é h o i f o r m á l n í h o. Ten mají dosud jen Němci! *Č.*

Kulturní hodnota slovanštiny a slovanská filologie v Německu[1] (1908).

Napsal Karel Krumbacher.

Na tré rozdělen jest křesťanský svět. Jsou to Germáni, Románi a Slované, z nichž se skládá. Závažnosti drobnějších národů, jako Řeků, Albánců, Arméňanů, Maďarů a zbytků Keltů ve světových dějinách možno dnes méně dbáti; oni rozhodně nic nemění na celkovém obraze. Všechny tři velké skupiny národní, znakem řeči zřetelně rozlišené, vytvořily si svoje osobité křesťanství: Románi většinou náležejí k církvi římsko-katolické, Slované většinou k řecko-ortodoxní, Germáni většinou k protestantské. Není nikterak náhodno, že se k rozdílnosti národnostní druží takhle rozeklanost náboženská, a není to závislo pouze na historických událostech, nýbrž valnou měrou také na spodnějších vlastnostech duševních tří národních rodin.

Výška a rozšíření kultury u tří těch skupin přímo se srovnává s počtem jejich členů. Germáné uhajují si dnes vůdčí místo, po nich následují Románi, pak po značné mezeře Slované. V starověku a v středověku stál v čele svět latinsko-římský, nepřihlížíme-li k starší periodě řecké a k jejímu pokračování byzantinskému, platnému jen na východě. Jest pochybno, připadne-li jednou vůdcovství Slovanům, soudíc podle časové následnosti jejich vstupu do světové kultury. Neboť vývojně dějinná konstrukce, o niž se takovýhle předpoklad opírá, přejata byla z pozorování biologických stupňů jednotlivce; prokázáno však není — třebas by to srovnání bylo tak oblíbeno —, že pojem lidských dob věkových v přísném smyslu lze přenášeti na dějinný průběh života národního; neboť zde působí mnohem složitější a mnohem temnější podmínky než u jedince a pochod vzrů-

[1] Viz »Internationale Wochenschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik« z 29. února a 7. března 1908 a »l'populäre Aufsätze« od K. Krumbachra (1909, Lip., Teubner) s. 337 n., z nichž článek tento převeden.

stáni vykazuje vlnovky, jež se při individuu nenaskýtávají. Jakkoli tedy víme, kterak se lidská kultura v minuvších dvou tisíciletích vytvořila v rámci tří indogermánských hlavních skupin evropských, nemůžeme tušit, jak se budou věci utvářeti ve dvou tisíciletích následujících.

Vývoj se asi bude podstatně lišit od vývoje minulého, bude svérázný a netušený. Jmenovitě proto, poněvadž vzešly pro kulturní národy nové podmínky životní: pomlčím-li již o jiném, jako na př. o nezměrném působení tiskařského umění, jest to především osídlení Germánů a Románů po oblastech severo- a jihoamerických, přístupných kultuře křesťanské od 16. století, pak stále těsněji doléhající vypořádání s národy žlutého plemene, jež pravděpodobně hluboce zasáhne do života hospodářského a sociálního. Stykem se žlutým plemenem budou trpěti zároveň i Slované. Naopak chyběla jim po dnes ta příležitost k národnostnímu a jazykovému rozpětí, jež nyní již po čtyři století dopřávána jest Germánům a Románům.

Když však Sibiř zbavena potupné známky trestanecké deportace a pozvolna poznáváno bylo dokonaleji bohatství přírodních pokladů jejích, mají aspoň Rusové kolonisační zemiště, jež možno rozměry a vydatností srovnávat s Amerikou a lze tušiti, že podobně i severní Asie v budoucích stoletích pojímati bude přebytečné síly Ruska a doroste v nové silné plémě, jako vyrůstá v severní Americe z Germánů a Keltů s hojnými příměsky cizí krve románské, slovanské i jiné osobitá rassa lidská a svébytná kultura. Jest na jevě, že mohutným rozlitím tří těch národních skupin po nových obrovských prostranstvích s přerozličnými, docela odlišnými poměry klimatickými a hmotnými budou vytvořeny nebývalé podmínky. Politické, etnografické a jazykové a i duševní a mravní plody tohoto novotvaru teprve klíčícího spočívají v lůně budoucnosti. V minulosti vyskytají se sice taková kolonisační rozpětí několika národů, zvláště Římanů; jsou však prostorově příliš omezena a příliš se od načrtnutých zjevů liší pronikavým splynutím podmanitelů s příbuznými, usazenými národy, nepřipouštějíce proto spolehlivých uzávěrů analogických.

Bezpečně lze jen seznati, že v přítomnosti a v nedaleké budoucnosti jsou to Germáni, Románi a Slované, na nichž záleží hlavní práce na velikých úkolech bílého plemene, především na europeisaci, později snad i na pokřestění zeměkoule. V duchovních výtvorech těchto tří národních skupin zakládá se dnes souhrn vzdělanosti křesťanského dílu lidstva. Stěží by bylo oboru literárního, uměleckého, vědeckého a technického, na němž by Germáni, Románi a Slované

nezápasili v ušlechtilém, plodném závodění. Z toho skutečna plyne: Kdo chce poznati soubor dnešní kultury křesťanské, musí všímati si všech tří velikých okruhů národních. Na poli literárním a vědeckém to znamená: novodobý člověk musí znáti jazykové obory, slovy germánština, románština a slovanština označené, aspoň potud, aby mu nebyl písemný projev v některé z těchto jazykových skupin úplně nesrozumitelný. Toho cíle dosáhne, naučí-li se z každé skupiny nanejméně j e d n é řeči, kteréžto požadavek neplatí jen pro produktivného badatele specialistu, nýbrž i pro každého, kdo se chce s hlavními plody novodobé kultury seznámiti receptivně a přejmouti hodlá vzdělanost naší doby v jejích hrubých rysech.

Tak tomu jest a tak tomu bude: Kdo dnes sice s germánskými a románskými jazyky a s kulturou jimi vyjádřenou obeznámen, avšak slep jest k světu slovanskému, má vadné duševní vzdělání a není schopen obzírati a oceňovati dějinných svazků, politických, náboženských a sociálních proudů naší doby.

Na téhle věci nezávisí otázka, pokud a kterak jest naznačeného cíle dosáhnouti. Ale i kdyby v dohlednu toho cíle dosáhnouti možno nebylo, musili bychom na tom ideálním požadavku pevně setrvávati a jemu se přibližovati. Půjde to zde, zdá se, jako při jiných těžkých úlohách učebných: co bylo zprvu vykřičeno za utopii, objeví se později zlepšením metod, vymýcením nedůležitých anebo zastaralých učebných látek, správnějším rozdělením času a sil proveditelno. Vzpomínávám-li svého mládí, vidím: se vším časem a námahou, jichž bylo užito na starogrammatické haraburdí, na pověstná »slohová cvičení«, onen to »lucus a non lucendo« a docela na hebrejskou, dávno už zapomenutou grammatiku, byl bych již nabyl věru slušných základů ruštiny. Takové cíle zůstanou ovšem také nedohledně daleko, neumlkne-li konečně jednou neprozíravá propaganda změkčení ducha a charakteru, jež pomalu vážně ohrožuje naše školství a s ním i kulturní pokrok.

Nutnost větší péče o slovanské národy v našem národním vzdělání nemůže již býti popírána. V tom záleží úloha s l o v a n s k é f i l o l o g i e. Otázka po jejím účelu a obsahu může býti nezasvěcenému nejkratčeji a nejbezpečněji zodpověděna přirovnávajícím odkazem na dvě příbuzné disciplíny, na filologii germánskou a románskou; jeť zavedením studia germánských a románských řečí a literatur na střední školy obecně známo, oč usilují a co dosáhly. Jako všestranně poučily nás filologie germánská se souhvězdím bratří Grimmů v čele a filologie románská, založená epochální činností

Friedricha Dieze, o řečech, literaturách a dějinách germánských a románských národů, zdokonalujíce tak a neskonale rozšiřujíce praktickou výučbu a popularisování těchto oborů, snaží se i filologie slovanská, jíž razili jednou dráhy mužové rázu Kopitarova a Šafaříkova, později Fr. Miklosichova a konečně V. Jagićova, objasniti celou kulturní bytnost slovanských národů a zobecniti výsledky badání zpracováním literárním a uvedením do studia. Jen tak může tento vědní obor státi se zvolna železnou součástkou rozsahu moderní vzdělanosti.

Tušení o mohutném objemu mladé vědy podává již jednoduché zjištění počtu obyvatelstva. Vedle 220 milionů Germánů a 160 milionů Románů žije 130 milionů Slovanů. Ještě příznivěji utváří se poměr pro Slovany, omezíme-li srovnání na Evropu, která podnes leží našim interesům nejblíže, přes mocné vzepětí idey kosmopolitické a světového styku. Tu pokročí Slované na druhé místo: V Evropě se dnes čítá asi na 130 mil. Germánů, na 125 mil. Slovanů a na 112 mil. Románů. Celek slovanského nebo poslovaněného obyvatelstva dělí se na několik skupin velmi nerovné velikosti. Nepřihlížejíc k drobnějším zlomkům, jako k Slovákům v Uhřích a Lužickým Srbům v Německu, počítá se Rusů přes 90 mil.,[1] Poláků okrouhle 17, úzce souvisících Srbochrvatů a Slovinců 10, Čechů 8, Bulharů 4 mil.

Řeči slovanské liší se od sebe, zvláště v pokladu slovném, méně než řeči germánské nebo románské: na místo příkrých kontrastů, jež přece na př. mezi němčinou a angličtinou, mezi italštinou, francouzštinou a španělštinou přes všechnu příbuznost existují, shledáváme pozvolné přechody od kmene ke kmeni. Jazyková oblast germánská a románská podobají se dvěma krajinám, v nichž ze spojující pahorkatiny vyniká několik zřetelně ohraničených horstev, oblast slovanská podobá se vlnovité rovině bez hlubokých zářezů. I rozdíly dialektické v jednotlivých slovanských řečech jsou slaběji vyvinuty než u Germánů a Románů. Jest tomu tak, pokud souditi můžeme pro tři hlavně věci. Za prvé uzrávalo rozdělení národa praslovanského a jeho řeči na několik kmenů a dialektů teprve pozdě, teprv asi v době stěhování národů. Za druhé postupovalo stěhování Slovanů na východ a na jih na způsob pochodu přirozeného, t. j. v tom rozdělení a směru, jak právě byl podmíněn původním geografickým rozložením mass a proto také užší jazykovou příbuzností, tedy bez násilného roztrhávání a křižování starších, předem již v pravlasti slovanské vytvořených konstel-

[1] Statistické údaje kolísají. Podle A. J. Sobolevského »Ruský národ jako celek etnografický«, Charkov, 1907 čítá se Rusů na 96 mil. (65½% celkového osídlení ruské říše).

lací užších svazků.[1] Za třetí konečně není vnější souvislost slovanských skupin tak značně přerušována moři a velehorstvy, jak to vidíme u germánských a románských národů. Slované se teď obvykle dělívají na tři skupiny: na Jihoslovany, t. j. Bulhary, Srbochrvaty a Slovince; na Východoslovany, t. j. Velkorusy, Malorusy (v Haliči zvané Rusíny) a Bělorusy; na Západoslovany, t. j. Čechy a Poláky s několika drobnějšími kmeny.

Toto rozdělení se zakládá na jazykovém a prostorovém rozštěpení slovanského národa, o jehož počátcích a vývoji nejsme náležitě zpraveni. V jasném světle dějin leží však poměry, z nichž vyrostlo dnešní náboženské rozřazení Slovanů. V 9. století počata byla christianisace Slovanstva ve velkém slohu a tehdy právě ujímal se onen národnostní dualismus, jenž rozdvojil většinu křesťanstva na polovičku latinskou a polovičku řeckou a časem se přiostřil v protivy zdánlivě nesmířitelné. Tento dualismus obráží se podnes ve vyznání Slovanů: Slované východní a část jižních (Bulhaři a Srbi) jsou řecko-ortodoxní; drobný zlomek jihozápadní skupiny východních Slovanů (Rusínů), západní Slované a k západu posunutí jižní Slované (Chrvati a Slovinci) jsou římsko-katoličtí. Seskupení náboženské nekryje se tedy úplně s jazykově-etnografickým; neboť jižní Slované stejně jako část východních byli připoutáváni částečně centrem řecko-byzantským, částečně centrem latinsko-římským. Na dvou místech dokonce se táhne rozkol středem skupin, původně těsně souvisících: Srbové a Chrvati tvoří linguisticky a etnograficky jedno těleso, církevním však vyznáním jsou tak rozštěpeni, že podnes označováni jsou různými jmény a povětšině docela nesprávně považováni za dvě národní jednotky. I Malorusové (Rusíni) jsou nábožensky rozštěpeni: převážná většina jest řecko-ortodoxní, několik set tisíc v unii s Římem. Zřejmého vyjádření došlo náboženské rozpoltění Slovanů v nejelementárnější formě jejich života duševního, v písmě. Ortodoxní Slované — Rusi, Bulhaři a Srbi podnes užívají v písmu i tisku cyrillské abecedy, odvozené z mladšího řeckého písma o velikých typech (majuskule) a podle slovanského apoštola Cyrilla (zdá se neprávem) pojmenované, v němž dosud žije jinak obecně opuštěný princip antických velikých písmen — s vadami v praxi. Katoličtí Slované, tedy Poláci a Češi, Chrvati a Slovinci mají písmo katolické řeči světové, přirozeně nikoli v typu unciálním, nýbrž v moderní formě

[1] O nejstarších dějinách Slovanů a povaze jejich jazykového seskupení viz výtečný článek V. Jagićův v »Internationale Wochenschrift für W., K. u. T.« z 31. srpna 1907.

drobné (minuskuli), také jinak obecně platné. Třetí písmo slovanské — sestrojené snad ještě před cyrillským podle nejstarší řecké formy minuskule — nedomohlo se obecnějšího uznání; zůstalo téměř a skoro úplně omezeno na území chrvatské, kde ještě dnes živoří v dioecesi veglijské.

Rozštěpení v písmě přirozeně těsně souvisí s církevní řečí. Ortodoxní Slované užívají v liturgii od dob nejstarších staré církevní slověnštiny, katoličtí latiny. Docela přesně ovšem není to rozlišení provedeno jak v řeči tak v písmě; na území hraničním linie se rozplývají. Rusíni, unionovaní s církví římsko-katolickou, a několik chrvatských obcí u Adriatického moře si podnes uchovali liturgii staroslověnskou; onino píší cyrillsky, tyto hlaholsky.[1]

Rozdílností písma a církevní řeči, v níž se i povrchnímu pozorovateli obráží působení náboženského rozkolu, nejsou následky osobitého církevního vývoje jednotlivých Slovanů ukončeny. Dotýkají se vpravdě všech téměř oborů životních a sáhají do hloubek duše národní, jichž olovnice objektivního badání nedostihne. Náboženské rozštěpení Slovanstva nabylo pro veškeren jeho rozvoj politický a duševní trvalé závažnosti; je klíč nejdůležitějších událostí národní vzdělanosti v minulosti a v přítomnosti. Katoličtí Slované přijímali po tisíciletí nesčetnými praménky kulturní statky a způsob životní katolických, později také protestantských sousedův a proto se jim do jisté míry připodobnili; ortodoxní Slované obdrželi své křesťanství, své písmo, většinu své staré církevní a světské literatury, své umění, docela i mnohá státní zřízení (zvláště na poli právním), konečně i mravy a zvyky Byzantinců a srůstali proto pozvolna s Řeky a Rumuny v onu svéráznou jednotu kulturní, jež tvoří dnes most mezi katolicko-protestantským západem a mohamedánsko-pohanskou Asií a jak s jedním, tak i s druhým sousedem spojena jest pozoruhodnými formami přechodními a mezi oběma zprostředkuje.

Význam studia dějin, řeči, literatury a umění národů slovanských zakládá se na slovanském území samém, tak bohatém interessantními látkami, částečně v přerozmanitých stycích Slovanů se sousedy. Nám Němcům dlužno všímati si jejich vztahů k našim předkům, s nimiž Slované od pradávných dob hlavně jako přijímající, ale i jako dávající — srovnej jen slovanská slova v němčině — spojeni byli.

Politické, církevní a sociální dějiny Slovanů tvoří díl evropských dějin národních a státních tak podstatný, že bez jejich zna-

[1] O dějinách slovanské liturgie a hlaholském písmu u Chrvatů poučuje obsažná studie M. Murkova: »Slovanská liturgie na Adrii« v »Oesterreichische Rundschau« D. II, (1905) 17 seš.

losti mnohé důležité doby minulosti střední a západní Evropy zůstávají zahaleny přítmím. Jakou důležitost mají — vybéreme-li jen jediný příklad — kmenové rozdělení, síla početní, formy osazení, zřízení rodinné a obecní, řeči, mravy a zvyky mnohých západních a jižních kmenů slovanských pro celé starší dějiny německé až hluboko do středověku! Smí historik, jemuž nepřístupno jest slovanské území badatelské, skutečně jistit, že pochopil spletitý proces ustálení německého národa od dolního Labe až po jižní rakouské Alpy a rozhodující nárazy cizí krve a cizí duše tak důkladně, jak to veškery prameny umožňují?

Nezakládá se na objektivní bezvýznamnosti slavistiky, že dějiny Slovanů a i ostatních východo-evropských národů byly dosud na našich universitách tak lehkovážně zanedbávány, na středních školách pak skorem docela opomíjeny, nýbrž na naší pohodlnosti, neprozíravosti a ignoranci, snad i na chauvinistickém přeceňování. Oceňování teoretické a praktické hodnoty dějinných objektů jako i jiných látek učebných náleží přec k nejtěžším otázkám vědecké praxe a pedagogiky, o nichž spor nikdy neustane.[1] V oboru historickém nevyskytuje se již proto žádné absolutní rozřešení, poněvadž hodnocení látek závisí velkým dílem na vlasteneckých zájmech; události v ohledu národním nebo státním nejbližší uhajují si obecně jak ve vědě tak ve vyučování přední místo. Ale i v rámci dějin světových nedomohly se dějiny Slovanstva a ostatní východní Evropy ještě dávno toho místa, jež jim přísluší.

Vedle dějin a jejich geografických a etnografických základů zaslouží největšího účastenství literatury slovanských národů. Rusové získali si bezpečné místo ve světové literatuře ne tak uměleckým provedením svých děl jako jejich obsahem myšlenkovým a mravním, přejemnou analysou psychologickou, překvapující novotností pozorování, zvláště oddaným obíráním se drobnými měšťany, sedláky a dělníky, konečně vážným, často ponurým, vždy však přece zase optimistickým názorem světovým a téměř bezvýjimečnou čistotou smýšlení a usvědčily ze lži nenapravitelné přívržence legendy o intellektuální a mravní skrovné hodnotě Slovanstva. Díla Puškinova, Gogolova, Turgeněvova, Dostojevského, Tolstého, Čechovova, Gorkého, podávající věrný a obsažný obraz novodobého Ruska, náležejí k trvalému obsahu duchovní vzdělanosti naší doby. Ale i Poláci a Češi mají

[1] Viz o tom nedocenčnou knihu Arvida Grotenfelta: »Geschichtliche Wertmaßstäbe in der Geschichtsphilosophie, bei den Historikern und im Volksbewußtsein« Lipsko, Teubner, 1905.

velmi pozoruhodné básníky (na př. Sienkiewicze, Vrchlického), třeba že si u nás vedle mocných hlasů ruských získali zatím málo pozornosti. Nepopěrné přednosti má národní poesie slovanská, zejména ruská a srbská.

Na poli umění výtvarných záviseli Slované do nedávna na cizině, částečně na umění byzantském a i vůbec orientálním, částečně na německém a italském. Vždy však jest starší umění slovanské významno pro badání historické jako pokračování a zvelebování cizích výtvorů. Teprve v nové době počali Rusové, Poláci a Češi úspěšně závoditi ve výtvarných uměních s Romány a Germány. Docela zvláštní mocné nadání mají Slované pro hudbu. Tato vloha má příchuť opravdově národní. Neklamu-li se, projevuje se také v hudbě slovanské a zejména ruské, a sice nejenom v hudbě prostonárodní, svrchu zmíněné postavení mezi světem západním a východním. Pomněmež jen Glinky a Čajkovského.

Při studiu slovanských řečí druží se k interessu vědeckému mnohé ohledy na praktickou prospěšnost. Objasnění příbuznosti jazykové rodiny indogermánské, umožněné poznáním sanskritu a nabyté počátkem minulého století, vedlo po drahný čas k jednostrannému přeceňování vědeckého významu této indické řeči, jež došlo ohlasu v představě u laiků dosud běžné a zdá se nevyhubitelné, že sanskrit je »matka« ostatních spřízněných řečí. Ve skutečnosti i čestný název nejstaršího z indogermánských produktů odštěpných — jež by se neměly jmenovat ani dcery ani sestry, poněvadž jejich stáří a jejich genealogické postavení není bezpečně zjištěno — smí mu býti přiřčen jen se závažnými omezeními. Nejstarší formy řečtiny a latiny, keltštiny a germánštiny, konečně slavolitevštiny, i nám dostupné, uchránily leckterou pradávnou dobu a přičiňují k rekonstrukci indogermánské prařeči, jakož i k vzájemnému objasnění temných zjevů důležité poznatky. Poněvadž mnozí badatelé příliš jednostranně operovali s indičtinou a iranštinou, řečtinou a latinou, mnozí i s germánštinou a keltštinou, vysvítala konečně stále jasněji i eminentní důležitost skupiny slavolitevské pro mnohé pronikavé otázky. Dnes víme, že srovnávací studie obecně jazykovědné bez přibrání slovanštiny znamenají práci s nedostatečným materiálem a tupými nástroji.

Za teoretickým uznáním musí jíti praktické důsledky: dorůstající zástupci komplikovaného a rozsáhlého odboru linguistického musí se obeznámiti s jednou slovanskou řečí. Všude, kde se učí indogermánskému jazykozpytu, měla by studentům podávána býti příležitost, poznati nejprve nejdůležitější řeči naší rodiny, přesně známé

z hojných památek různých stadií vývojových, tedy indštinu a iranštinu, řečtinu a latinu (s jejich pokračováními), germánštinu a slovanštinu. Ty tvoří nepohřešitelný předpoklad veškerého plodného pozorování srovnávacího. Kdo se obírá jazykovědou, nejsa orientován v těchto jazycích, tápe dlouho a dlouho v temnu a je odkázán při mnohých důležitých otázkách na důvěřivé papouškování tradovaných formulek. Srovnává se s člověkem, jenž by se chtěl vyznati v labyrintu vnitřní mediciny nebo docela nalézti tu nové cesty, avšak odstrkoval některou novou disciplinu, na př. bakteriologii. Pro organisaci vyučování vyplývají z toho důsledky samy sebou. Zřízení učitelských stolic pro srovnávací jazykozpyt indogermánský dříve, než zastoupeny jsou jednotlivé nejdůležitější skupiny jazykové, znamená při dnešním stavu hysteron-proteron, třebas dříve častěji se tak stávalo také proto, že nebyl dokonale poznán význam slovanské skupiny. Beztoho jinak v každé přednášce o jednotlivých grammatikách indogermánských, na př. o řečtině, latině, gotštině, bývají sdělovány nejobecnější pojmy ze srovnávacího jazykozpytu. Ideálu ovšem — při sestrojování učebného plánu vřaditi do kruhu jednotlivých jazyků, sloužícího za základnu linguistice indogermánské, také ostatní příbuzné řeči, zvláště keltštinu a arménštinu — nelze vždy pro skrovnou literární a praktickou důležitost těchto řečí dosáhnouti.

U slovanštiny může býti tento požadavek, vědě vždy důrazně kladený, splněn, poněvadž tu znamenitě váží rozličný praktický užitek. Tu se vedou teorie a praxe za ruku a vzájemně si pomáhají. Naučení slovanským jazykům jest průkopnickou prací srovnávacího bádání podstatně ulehčováno. Poněvadž nás věda poučila o poměru slovanských hlásek, forem a slov k hláskám atd. řečí obecně známých, pozbývají řeči slovanské své původně odstrašující cizokrajné tvárnosti. Učícímu se přibývá odvahy, uznamenává-li, že se za mnohým rozkřičeným, souhláskami bohatým útvarem a také za neobvyklými písmeny kyrilskými skrývají dobří staří známí.

Třeba že se dnes vědecký význam slovanštiny v kompetentních kruzích zajisté obecně oceňuje správně, neuvědomil si podivuhodně hmatatelný praktický užitek, jenž ze slovanských studií jazykových plyne již dnes a ještě více poplyne v budoucnosti, u nás náležitě jak se zdá nikdo, ani na vedoucích místech ani v publiku. Není tedy zbytečno, všimnouti si podrobněji i této stránky slovanských studií.

(Pokračování.)

Socialism v Anglii.

Dr. Edvard Beneš.

(Dokončení.)

S těmito novými sdruženími přišel do tradeunionismu také nový duch. Vyložil jsem, jak staré unie omezovaly se co možno nejvíce ve stávkách, jako se hrozily přímo vydávati peníze pro stávkující, jak vůbec vzaly si za úkol ne bojovati, ale pojišťovati se proti úrazům, nemocem, smrti, nezaměstnanosti atd. To nutilo je přímo ke klidu a ku snaze, dáti co možno nejméně na konflikty, ježto se jim to zdálo zbytečné a záhubné pro skutečný cíl, který si určily. Nové unie šly právě naopak. Nejen že vyšly přímo z revolučního hnutí a že povstaly tehdy, když socialistické moderní idee razily si do dělnického hnutí silně cestu, takže tím samým musily míti již ten charakter, ale ještě jiná okolnost zcela vedlejší je k tomu nutila. Jako dělníci nepravidelní a nedobře placení nemohli noví tradeunionisté vůbec platiti veliké příspěvky a založiti si veliké fondy proti různým neštěstím, nemocem, stáří atd. To, co složili, musilo býti právě jen pro okamžitý boj, který byl stále na obzoru a který mohl povstati okamžitě. Nad to Tom Mann a jiní přímo se obrátili proti starým tradeuniím, vytýkali jim, že se dělnické věci zcela odcizily, že se z nich staly instituce čistě měšťácké a kapitalistické, že nemají ducha revolty a nehájí věci dělnické. Nová tradeunie musí prý býti čistě nástrojem pro boj ekonomický, pro stávky a konflikty.

Jako logický následek tohoto jevu dostavila se jiná věc, s t á t n í a m ě s t s k ý s o c i a l i s m. Tito chudí, nepravidelní dělníci, špatně zaopatření, měli více potřeby býti zajištěni pro nemoc a stáří nežli tradeunionisté, a přece se o to nestarali ve svých sdruženích. Bylo toho však nutno, a proto se prostě obrátili na stát a obce, formulovali to jako požadavky politické, vyhlásili boj zaměstnavatelům a kapitálu vůbec, postavili se více méně na princip třídního boje a živili propagandu revoluční. Nad to některé staré unie společně s nimi začaly žádati intervenci státní v sociálních problémech, začaly i ony žádati dělnickou politiku; následkem toho duch socialistický trium-

foval tu úplně a nová dělnická politika začala. Utvořeny bursy práce, začalo se organisovati na jiném základě, nepěstoval se již úzký egoism korporativní jako ve starých tradeuniích, které vylučovaly určité kategorie dělníků, vyvíjela se solidarita všedělnická a princip boje třídního. Pojata konečně i myšlenka spojení mezinárodního, hlavně mezi námořníky a dělníky přístavními, posílány příspěvky na stávky v cizině. Skutečná odborová Internacionála však se vyvinula teprve později.

Brzy po velikém tom úspěchu však nastalo částečné ochabnutí. Vůdcové byli odvráceni jinam, Burns a Wilson stali se radikály, jiní ani nebyli zvoleni za poslance, nad to staré tradeunie viděly, že skutečně se cosi změnilo a začaly se přizpůsobovati, nové pak, nemajíce dosti peněžních prostředků, hledaly spojení se starými. A tak staré unie počaly se otevírati i dělníkům »unskilled« a často se stalo, že mnohé nové splynuly se starými. Jednota se uskutečňovala čím dále tím více a dnes jest dokonalá, takže se zdá, že hnutí novotradeunistické zaniklo. To však bylo by nesprávné. Jest ovšem pravda, že čistě revoluční tendence z tradeunionismu se ztratily skoro úplně a zůstalo trochu radikalismu, trochu socialismu a trochu touhy po samostatné politice. Nejdůležitější však jest to, že zanikl-li nový tradeunionism ve všeobecné záplavě, změnil se za to starý tradeunionism ve svém původním charakteru velmi znatelně.

Stále a stále nové nárazy přicházely mezi staré unie, splynulé s novými, se strany socialistické, socialism státní úplně přijat, tradeunie žádají osmihodinovou dobu pracovní, žádají starobní pojištění od státu, žádají i nacionalisaci půdy, zákonnou nejnižší mzdu, krátce všecko to, co jest obsaženo v programu socialistickém. Jen socialismu výslovného se bojí a jemu se brání; pronášejí často pěkná přání socialistická, což však nevadí nikterak, aby celkový jejich charakter nebyl buržoastický a liberální. Jejich kongresy roční, jejichž vylíčený charakter se udržel až dodnes, to ostatně ukazují nejlépe.

První tradeunie ovšem náležely k Marxově »Internacionále«, brzy však se odvrátily a pokládajíce socialism za bláhovou utopii, prohlásily, že nestarají se o to, co se děje za hranicemi anglickými. Přece však nebylo možno se uchrániti nákaze socialistické, a tak různé kongresy postupně ukazovaly své sympatie socialismu. Tak již pod vlivem nového tradeunionismu z r. 1889 kongres se prohlásil pro nacionalisaci půdy, doba osmihodinová žádána od toho roku na všech kongresech bez výjimky a konečně r. 1894 na kongresu v Norwichi vybídnuto bylo parlamentární komité, aby předložilo n á v r h z á-

kona na znacionalisování půdy a všech prostředků výrobních. Zdálo se tedy, že tradeunie prostě se prohlásí za socialistické, tím spíše, že tradeunie se přidaly k »Internacionále« zase na kongresu v Paříži r. 1889 a organisovaly vlastně samy se socialisty anglickými mezinárodní kongres socialistický v Londýně r. 1896.

Tu však nastala reakce proti tomuto hnutí v řadách starých tradeunionistů a těm pomáhal nejvíce John Burns. To, že stal se radikálem, nebyl nijak špatný čin, ale pro toto jeho jednání mnozí ho zrádcují. Tím zarazil totiž na dlouhý čas postup socialismu v Anglii, či aspoň otevřené jeho přijetí tradeunionismem. Postaral se totiž o to s odpůrci tohoto nového hnutí, aby všichni socialisté-kollektivisté byli co možno odstraněni z parlamentárního komité, aby nebyli voleni za delegáty, což se různými manévry podařilo úplně. Odstraněni byli William Thorne, Ben Tillet, Keir Hardie a jiní, takže na čas socialism ve svém pronikání byl zastaven a o dřívějších socialistických resolucích nemluveno.

Ale v krátké době zase již se kongresy vrátily na dřívější cestu a přijaly socialistická rozhodnutí, ačkoli ovšem stálý svůj charakter buržoastický více méně podržují. Celá situace s tradeunionismem současným jest asi taková jako s »Labour Party«, která jest vlastně politickým rubem ekonomické organisace tradeunionistické. Stávají se čím dále tím socialističtější, ale úzkostlivě se brání to officielně doznati. Brání se instinktivně proti některým ideám, majíce liberální výchovou vštípeny idee o »laissez faire«, stojíce ještě jednou nohou ve starém manchesterismu, ale nový příboj dělnický, socialistický nedá se zastaviti, a tak podléhají, jsou unášeni všichni tradeunionisté dnešní proudem. Státní a městský socialism přijímají šmahem, jsou proti smírným tendencím a smírčím soudům v konfliktech se zaměstnavateli, chtějí od státu pojištění starobní, úrazové, ochranu žen a dětí atd., takže, ačkoli nejsou přímo v rukou socialistů, podléhají přece socialismu nepřímo a kráčejí ve svém vývoji k němu nevyhnutelně. Nejedná se tu o mínění a o školy socialistické, o nějakou zjevnou propagandu z iniciativy několika socialistů; naopak, jest tu dosud právě ten dlouholetý odpor ke všemu socialistickému, hlavně pro různé předsudky a neporozumění a přímé jeho potírání. Ale jako již organisace dělnická sama, její existence nutně vyvolává všude přirozené soucítění třídní, tak vyvolala i zde uvědomění třídní, nikoli vybudované na doktrinách, ale vycítěné ze zkušenosti, z bojů a z dlouhého spolužití. A tak přes to, že se tradeunie dlouho bránily tomu uvědomění tříd-

nímu, jsou k němu dnes hnány instinktivně samy, vývoj je k tomu přivádí a není možno, aby dříve nebo později nepřišla doba, kdy ohromné těleso tradeunionistů anglických se prohlásí socialistickým. A to pak bude opravdový triumf socialismu v Anglii. V každém případě však liší se daleko situace tradeunionismu od postavení odborových sdružení u nás v Rakousku a tím více jest ještě rozdílu mezi tradeunionismem anglickým a syndikalismem francouzským. Opanovati hnutí odborové v Anglii jest tedy přirozený a vysvětlitelný cíl všech socialistů anglických, kteří v tom vidí spásu věci dělnické, a ovšem zcela právem. Právě na začátku září r. 1907 konaný kongres tradeunionistů v Bathu jest novým krokem na cestě k socialismu. Zde už socialistické prohlášení se odhlasovalo, ale je to jen platonické posud a v praksi se na to nedbá. Prohlášení to opětovalo se také na kongresech r. 1908 a 1909, ale zůstává stále jen prohlášením, bez patrnějších následků.

VIII.

Hnutí kooperativní.

K úplnosti dlužno ještě se zmíniti o hnutí kooperativním, jež, ačkoli není zcela organisováno na podkladě širokém a zcela centralistickém tak, aby tvořilo kompaktní celek, přece má pro dělnické hnutí v Anglii značnou důležitost. Jak známo, první pokusy tohoto druhu nutno přičítati Robertu Owenovi, jenž vůbec jak svými pokusy, tak i theoriemi mnoho přispěl k šíření socialismu v Anglii a byl jedním z jeho tvůrců a zakladatelů. Když marně se pokoušel založiti v Anglii a pak v Americe společnosti s podkladem kollektivistickým, ježto pokusy brzo padly pro neúspěch, založil konečně r. 1824 »London Cooperative Society«, společnost konsumní, dle níž brzo založeno mnoho jiných, takže již od r. 1829 konaly se roční kongresy a r. 1832 čítalo se asi 500 různých skladů. Vydávány nad to také dva kooperativní žurnály; bylo tedy hnutí dosti silné.

Brzy však Owen ztratil úplně vliv nad tímto rozsáhlým hnutím. Owen chtěl je podřizovati svým socialistickým theoriím, kdežto právě opak se brzy ukázal. Na kongresu v Londýně r. 1832 kooperatisté prohlásili, že nechtějí jíti se žádnou školou náboženskou a politickou a tím méně s ideami Owenovými. Chtěli prostě lacino nakupovati a míti tak prospěch, nestarajíce se, zdali společenský systém je dobrý nebo není. Staly se podniky kapitalistickými a tak možno říci, že kol r. 1832 podnik Owenův, proniknutý socialismem, definitivně padl.

Brzy však se vyvinulo nové hnutí, k němuž dlužno počítati známé pionýry z Rochdalu. Bylo to několik tkalců, kteří s 28 librami

sterlingů založili si podnik pro společné kupování potravin přímo, aniž by se musili obraceti na zprostředkovatele a platiti tak dráže. Owen sám se souhlasem sledoval jejich podnik, vida v nich právem své žáky. Mnohé jiné konsumní spolky vytvořily se kol Manchestru, které brzo vzrostly do výše nebývalé. Socialisté křesťanští počali pak kolem r. 1850—51 zakládati kooperativní spolky produktivní, v čemž byli také napodobeni pionýry rochdalskými, kteří si založili mlýn k opatřování mouky; tím konsumní i produktivní spolky se tak rozšířily, že vláda musila bráti na ně ohled a tak již r. 1862 byly vydány o nich některé zákony, dosti příznivé, neboť vláda v nich neviděla nebezpečí.

Tyto společnosti brzo se začaly sdružovati v »algamations« jako tradeunie. Vytvořeny dvě ohromné federace, anglická a skotská, první v Manchestru, druhá v Glasgowě. V obou případech vytvořila se »Cooperative Wholesale Society«, t. j. ohromný produktivní podnik kooperativní, který sám vyráběl všecky potřeby a předával je všem konsumním společnostem kooperativním, které k němu náležely. Anglická tato federace vznikla na základě podniků rochdalských r. 1863 a sdružila v sobě všecky spolky anglické. Druhá federace »Scottish Cooperative Wholesale Society« má ohromné továrny a podniky kol Glasgowa a Shieldhallu, zhotovuje obuv, šatstvo, prádlo, zpracuje potraviny, tabák, nábytek atd. Továrny a dílny jsou nejmodernější, hygienické, dělnictvo krásně opatřované, placené a živené.

Dnešní kooperativní společnosti anglické zaujímají první místo v Evropě vůbec, produkují skoro vše, čeho potřebují jejich členové, stavějí domy, ba celé obce, živí celé tisíce lidí, mají obraty na miliony. Tak v roce 1900 měla Anglie 1464 společností o 1,709.000 členech; za tento rok prodalo se zboží a potřeb za 1,262,000.000 K a čistého výtěžku měly 195 milionů korun. Čísla ta jsou ohromná, neboť musíme uvážiti, že 1,709.000 členů znamená také tolik rodin, čili asi 7—8 milionů osob, což činí více než čtvrtinu obyvatelstva anglického. Roku 1904 počet již vstoupl na 1481 společnost, 1,987.000 členů, prodej na 1450 milionů a čistý výtěžek na 227 milionů K. Pokrok tedy jest ohromný, a tu teprve vidíme, jak hnutí toto má skutečně velikou důležitost pro hospodářský život Anglie. Každoročně počet členů stoupal o 100.000, a tím ročně tedy s nimi a jejich rodinami nejméně 400.000 osob přibývalo celému hnutí. To znamená, že hnutí vzrůstá o 72% ročně, kdežto obyvatelstva vůbec přibývá jen

o 12%. Z toho vidíme, jak dlouho by mohlo trvati, nežli celá Anglie se stane kooperativní...

Číslo toto ovšem platí pro veškery společnosti anglické, jak konsumní, tak produktivní, i ty, jež nejsou sdruženy ve zmíněných dvou federacích, »Wholesale Society«, anglické a skotské. Než přece obě tyto federace samy o sobě jsou ohromné, neboť prodej jejich obnášel 648 milionů K a mimo to měly za 2200 mil. K operací bankovních. Soustřeďují v sobě samy 1,500.000 členů a vrhají se na největší kapitalistické podniky. Jejich fondy a kapitály, jež jsou stále k disposici, obnášejí 58 mil. K pro Anglii a 36 mil. K pro Skotsko. Tyto společnosti konají roční kongres, kde vyjednávají o svých zájmech, dělají propagandu a získávají nové členy.

Z uvedeného patrno, jak důležité jest to hnutí, ale zároveň jaký jest jeho charakter. Historie s tradeuniemi se tu prostě opakovala. Z ideálních snů Owenových tu nezbylo nic nebo velmi málo. Kooperativní společnosti, hlavně produktivní, staly se ohromnými závody kapitalistickými, které počítají obrat svůj na miliardy a dostávají ohromné dividendy, nejméně 15%. Kooperativní hnutí se tu stalo velikou výhodou a pomocí pro střední třídu a pro lépe postavené dělnictvo. Na kongresu ve Woolwichi bylo konstatováno, že kooperativy produktivní zaměstnávají často spousty dělníků, kteří nejsou členy vůbec a kteří jsou prostě placeni jako všude jinde po kapitalisticku, což jest ovšem přímo proti zásadám kooperativního hnutí. Některé společnosti nemají z celého hnutí nic jiného nežli jméno, jsou to společnosti akcionářské a zaměstnávají prostě námezdní dělníky.

Tak tedy hnutí, které původně bylo založeno Owenem a jeho žáky socialisty na potírání kapitalismu a na odstranění dnešního společenského systému, stalo se právě výtečným nástrojem témuž režimu. Stalo se také, že se dostalo do konfliktu se svým hnutím bratrským — tradeunionismem, ježto užívalo dělníků, jimž platilo pod průměr, proti zákazům tradeunií. Nesnáze tyto na kongresu v Edinburgu r. 1896 byly odstraněny a přivoděna aspoň částečně náprava.

Jako tradeunionism, tak také toto hnutí neodolalo ideám socialistickým, ačkoli tolik se proti nim brání dodnes. Fabiáni a sám Sydney Webb mnoho na tom pracovali, aby kooperativní hnutí sblížilo se se socialismem, a ne bez výsledku. Socialisté dokazují kooperatistům, že celý charakter a podstata hnutí jejich jest čistě socialistická; výchova k solidaritě a ku sdružování přímo logicky vede

k socialismu. Socialism městský a státní není nic jiného nežli kooperace ve větším stylu. Stačí jen, aby kooperatisté šli logicky dále v tom, co začali, aby se vrhli do boje politického, a v tom nenajdou nikoho se stejnými ideami, leda socialisty.

A skutečnost dokazuje pravdu těchto slov. Ohromné hnutí kooperativní kráčí toutéž cestou jako tradeunie, neboť právě členové jejich, hlavně těch starých, byli nejčilejšími kooperatisty. Tyto tradeunie kráčejí pomalu, ale jistě k socialismu, a tím přirozeně jde s nimi k socialismu i toto hnutí kooperativní. Nemá-li tudíž kooperativní hnutí anglické veliký význam bezprostředně pro socialism dnes, má ten význam hlavně pro blízkou budoucnost, ježto jest podstatným elementem výchovným a připravuje tudíž svým citem solidarity neobyčejně jistě cestu a půdu socialismu. V minulosti pak mělo veliký význam proto, že úzce bylo spiato s prvním rozsáhlým socialistickým hnutím Owenovým.

IX.

Sjednocení dělnického hnutí.

Dívají-li se nyní socialisté na výsledek celého svého hnutí v Anglii za posledních 30 let, t. j. asi od založení S. D. F. a mají-li celkově usuzovati, tu sotva mohou býti zcela spokojeni. Pravda jest ovšem, že poslední dvě, tři léta učiněno bylo více, nežli největší optimisté mohli očekávat, že konečně utvořena dělnická strana v parlamentě, která ze dvou třetin hlásí se k socialismu, že politika dělnická se skutečně stále více osamostatňuje a že čeká zde na socialism nejlepší budoucnost. Co však při tom všem jest 323.000 hlasů odevzdaných pro »Labour Party« a 29.800 hlasů odevzdaných pro S. D. F. v poměru k milionům hlasů socialistů rakouských, francouzských a německých? Anglie v tomto ohledu musí ještě mnoho dohánětí.

Mluvil jsem dosti o duchu tradeunií. A duch ten z veliké části převládá u dělnictva anglického jako massy vůbec. Vědomí třídní schází skoro úplně. Dělnictvo, zklamané boji v letech 1848—50, obrátilo se do sebe, odvrátilo se od boje veřejného a organisovalo se, aby dobylo trochu lepšího bydla, aby bojovalo ze dne na den. A když toho dosáhlo, bylo spokojeno, uspáno. Kapitalisté pochopili, co třeba činiti. Živili dobře dělníka, dali mu dosti odpočinku, ten zmalátněl, zchoulostivěl, byl spokojen a kapitál měl dobrého tahouna. Praktický smysl dělníka anglického ukázal tu špatnou svou stránku: mnoho praktičnosti — žádný idealism, trochu lepší dnešek — hanebný zítřek a špatná budoucnost vůbec. Anglický dělník za okamžité výhody ma-

terielní prodával svou lepší budoucnost, svou aktivnost, svůj enthusiasm pro dobro. Teprve dnes po dlouhých letech se probouzí.

Dělnická strana nucena jest jíti stále na levo a jediná věc jest již žádoucí ku zdaru a vývoji socialismu v Anglii, sjednocení jednotlivých stran v jedinou socialistickou stranu. »Fabian Society« stojí tu stranou, ta vždy bude v politice státi stranou a nad to významu jejího ubývá. Jedná se tu o tři ostatní skupiny: »Independent Labour Party«, »Labour Party«, t. j. tradeunionisty a »Social Democratic Federation«. »Labour Party« s »Independent Labour Party« ovšem tvoří už dnes jakousi jednotu svou společnou politikou a svým »Labour Representation Committe«, takže S. D. F. mohla by se připojiti. V tom však právě jest nesnáz. »Labour Party«, jak uvedeno, jest jen dělnickou a rozhodně nechce se prohlásiti officielně pro socialism, poněvadž protisocialistické tradeunie by se odtrhly a tím místo jednoty by nastala horší situace nežli dříve. »Social Democratic Federation« zase nemůže za žádnou cenu se zbaviti svých zásad, svého čistě třídního a socialistického charakteru a vstoupiti do »Labour Party«.

Hned po utvoření L. R. C. snažila se S. D. F. co možno nejvíce přinutiti komité k prohlášení se pro principy socialistické. Po marném vnitřním boji S. D. F. vystoupila z této jednoty, prohlašujíc, že může jíti jedině se stranou čistě socialistickou. Mezi ní a I. L. P. jsou také neshody, ale řídčeji a menší, neboť I. L. P. jest socialistická rozhodně, jest však tolerantnější a liší se od S. D. F. hlavně taktikou. Tvrdí, že kdyby byla isolována od tradeunionistů a zachovala tu neústupnou taktiku, jakou provádí S. D. F., že by tím jen uškodila hnutí dělnickému, neboť to by se ještě více rozkouskovalo nežli je dosud. Spojiti pak se se S. D. F. neznamená mnoho pro I. L. P., poněvadž S. D. F. má málo lidí za sebou, kdežto L. P. ovládá statisíce tradeunionistů. Dlužno ovšem ještě připomenouti a stále míti na paměti, že tradeunie jako ekonomické, odborové organisace, jako těleso čistě odborově sdružené, stojí tu v tomto politickém boji stranou, neboť jest to těleso zvláštní se svými vlastními orgány, kongresy atd. právě jako u nás. Pokud mluvím o tradeuniích, myslím tu menší část jejich, která vedle svého ekonomického boje vrhla se i do boje politického a utvořila tak »Labour Party« (v užším slova smyslu), náležejíc při tom stále k svému tělesu odborovému.

Jest tedy, jak patrno, problém sjednocenosti anglického dělnického hnutí neobyčejně těžký. Již r. 1895 pokoušel se o to Tom Mann, sekretář I. L. P. Tehdy totiž strana se na kongresu usnesla zahájiti

vyjednávání s ostatními frakcemi o sjednocení, hlavně se S. D. F. a s Fabiány. Ale tehdy I. L. Party byla méně rozhodná nežli dnes, zakládala si na tom, že jest neodvislá a o socialismu mnoho nemluvila. Tom Mann začal vyjednávati s »Fabian Society«; ta ovšem nabídku přijala s radostí, ukázala však příliš mnoho skepticismu, uvažujíc právě o tom, že I. L. P. kloní se více k politickému boji a k opportunismu nežli k opravdovému boji třídnímu dle principů socialistických. Odpověď od S. D. F. Tom Mann dlouho neobdržel. Teprve po opětných žádostech mu bylo odpovědělo: že plán ten naráží na neobyčejné nesnáze a že žádná okolnost nepřiměje S. D. F., aby se vzdala snad svého jména nebo části svého programu a aby se vzdala své taktiky politické. Tu vidíme ovšem zcela jasně staré tradice S. D. F., neústupnost, která jde tak daleko, že ani jména se nechce vzdáti. Dnes ovšem názory i tu jsou poněkud jiné.

Ale přes to přece kritiky na adresu »Labour Party« od S. D. F. jsou prudké. »Justice«, orgán sociálních demokratů, jí nešetří nikde a možno říci, že tou taktiku značně celou stranu dělnickou zahnala na levo. Loňský kongres strany dělnické znovu postavil se na stanovisko, že je třeba samostatné politiky dělnické a že dělnictvo má výlučné postavení ve společnosti, ale přistoupiti na politiku socialistickou zase odepřel. A tak jsme viděli, jak S. D. F. na základě toho se domáhala, aby »Labour Party« nebyla připuštěna ani na mezinárodní socialistický kongres ve Stuttgartu, ježto prý dle vlastního doznání stranou socialistickou není. Kongres ovšem »Labour Party« k debatám připustil a r. 1908 ji docela officielně, jak bylo dříve uvedeno, přijal do svazku Internacionály.

Hlavní věc, kterou sociální demokraté vytýkají »Labour Party« a částečně i I. L. P., jest to, že nevypověděli rozhodný boj liberálům, že s nimi ve sněmovně jdou společně, že nevystupují samostatně, že jsou pouhým přívěskem strany liberální a nemají na politiku žádného morálního vlivu, že obě silné strany politické v Anglii je prostě smetou kdy chtějí a jak chtějí s jeviště parlamentárního. Dále »Labour Party« — a to tvrdí také někteří její členové — nevyužila dostatečně všech příležitostí k boji, k propagandě svých myšlenek a k uplatnění svého vlivu, kde to bylo možné. V parlamentě prý nikdo se nechopil rázně slova, aby z této nejvážnější tribuny v zemi snažil se rozšiřovati své idee. Poslanci omezili se většinou na passivní roli a dávali na jevo své mínění obyčejně před hlasováním, když již boj mezi konservativci a liberály byl skončen, tak že hráli tu většinou roli diváka. »Labour Party« krátce neměla nikdy odvahy prohlásiti, že je n e p ř á-

telská liberalismu a snažila se vždy co nejsmírněji s liberály vyjíti.

To jsou hlavní důvody, proč S. D. F. tolik potírá »Labour Party«, a poněvadž I. L. P. kráčí se stranou dělnickou společně, říká si S. D. F., že jest jedinou zástupkyní pravého socialismu ve Velké Britanii. Nikdy jediného slova neřekne proti Keir Hardiemu, ježto ten vystupuje vždy jako rozhodný socialista a dělá v parlamentě nesmírně mnoho. K jeho jménu také se dnes pojí veškerá politika dělnická v Anglii a jeho zásluhy jsou neocenitelné. Za to však strana jako celek neuspokojuje a neuspokojuje zvláště sociální demokraty.

Dlužno přiznati, že kritiky S. D. F. jsou do jisté míry oprávněné, že dosud »Labour Party« skutečně od liberálů zcela závisí, že se bojí učiniti samostatně krok, že socialisté jako Keir Hardie nemohli dosud vnutiti revolučnější charakter straně a že jsou nuceni chtěj nechtěj jíti pomalu s celkem. Chtějí-li vůbec udržeti tu zdánlivou jednotu, chtějí-li vůbec míti aspoň částečně podíl na politickém boji a aspoň trochu vlivu na liberální politiku a na vládu, musí zachovati »Labour Representation Committee«, jež zastupuje massy. R. 1908 před ročním kongresem S. D. F. a I. L. P. vyvolány byly diskusse, aby aspoň tyto dvě strany splynuly, když již s tradeunionisty z L. P. nelze počítati. Ale většina z I. L. P. zase nechtěla opustiti L. P. a podrobiti se komandu neústupných ze S. D. F. Tak se jednání rozbilo a pro nejbližší okamžiky nelze se sjednocením počítati. Snad rozhodnutí mezinárodního sekretariátu socialistického o připuštění L. P. do Internacionály bude tu míti vliv. Jisto jest, že na dlouho sjednocení nelze oddalovati, chce-li dělnictvo skutečně míti takový vliv v politice anglické, jaký by mu dle jeho síly organisační náležel. A až nastane sjednocení, bude jistě dělnická strana anglická nejsilnější dělnickou stranou světa vůbec. Pak bude také hráti mnohem důležitější úlohu v životě Anglie a celého anglického národa.

Učení Petra Chelčického o lásce k bližnímu jako pravé službě bohu.

Napsal J. Stěhule

(Dokončení.)

Nemusí to být ani skutky na bližním; stačí i časté chození na mše, modlení určitých modliteb (zdrávas), posty, sebetrýznění, panictví, chození na poutní místa, založení zbožné nadace, oltáře, okna v kostele, kaple atd. To jsou skutky, které pro blaho bližního neznamenají docela nic — ale člověk ze s a m ý c h takových skutků mohl by dojít věčného života. — Vedle toho také skutky na bližním. Ale zase jen pod tím hlediskem, aby se za ně zasloužilo spasení. Člověk je nedělá pro bližního, ale pro sebe. Člověk je tu jen v sobeckém poměru k bohu, od něhož chce dosíci věčného života, ale nikoli v nutném poměru k bližnímu. Skutky ty na bližním nejsou v n i t ř n ě n u t n é — člověk má volbu — buď tyto, nebo ony neosobní. I když tedy dle katolického názoru koná se služba bližnímu, nekoná se pro bližního, ne proto, že tím člověk plní mravní zákon, ale proto, že toho potřebuje pro sebe. Člověk je vlastně jakýsi polobůh, který sice potřebuje boha, ale který jinak nestojí k nikomu v osobním poměru. Vše na světě je mu prostředkem, aby dosáhl čehosi od boha. Není žádných vyšších ideálů, pod něž by se člověk sklonil. Není mravního zákona nad ním, z vnitra jeho jdoucího. Je jen řada nutných zákonných jednání.

U náboženských reformátorů jde naproti tomu o toto: Bůh člověku zjevil mravní zákon a chce od člověka, aby jej plnil a dosáhl tak svatosti, t. j. aby neodporoval věčnému řádu, jehož projevem pro člověka je mravní zákon. Služba bližnímu je předním projevem tohoto zákona a člověk je k ní zavázán nikoli pro zasloužení věčného života — neboť tento se mu dává z milosti[1] — nýbrž prostě proto, aby člověk podrobil se mravnímu zákonu a tím i boží vůli, jež je svatá a jedině s mravním zákonem souhlasí. U reformátorů je vždy ujasnění o ab-

[1] To je názor reformátorů a také Chelčického.

solutní hodnotě mravního zákona, jenž vše musí pronikat. Služba bližnímu se koná, aby mravní zákon (vůle boží) se uplatnil. Zde teprve je možný altruism, jednání pro bližního. Neboť podrobení se zákonu mravnímu (božímu), jejž přikazuje bůh, to znamená zároveň vystoupení ze svého sobeckého já, vzdání se jeho a vžití se do druhého (»ztratit duši a nalézti ji«). Poněvadž pak všeliké jednání musí směřovat k plnění mravního zákona, jsou všecka ona indiferentní jednání vyloučena. Proto vše, co člověk koná, musí konat pro bližního »Alle Werke sollen gerichtet sein dem Nächsten zu Gute,« praví Luther.

Krásně praví o tom Chelčický (Postilla II. díl, str. 159.): »Spravedlnost Krystova stojí na pravém a srdečném milování pána boha a bližnieho, aby člověk ctil a poslúchal boha v těch věcech, kteréž jemu přikazuje a s tiem účasten byl jeho duchu, omyt jsa krví jeho od hřiechuov svých. A s tiem aby zachoval spravedlnost, kterúž jest dlužen naplniti každému bližnímu. A na té spravedlnosti stojí vešken zákon i proroci, jíž svět nezná ani přijímá.«

A v Postille na jiném místě (díl I., str. 427.) praví: »Při skutcích dobrých veliká sprostnost srdce měla by býti, aby se nikam srdce nekřivilo, něco jiného hledaje než chvály boží, aby je člověk činil z viery živé a z milosti pro vzdělání svých bližních . . .«

Spojení mravního příkazu lásky k bližnímu s náboženskou myšlenkou vystiženo správně také v témž díle na str. 82.: »Tent počíná tak spasytele duchem swatým, když své spasenie počne ďelati z milosti boží a z úmysla pravého, všecko pro chválu boží dělaje a pro polepšeni svých bližních.«

V druhém dílu Postilly (str. 242.) čte se pak proti statutarnímu náboženství: »na milování boha a bližního slibil jemu život věčný bez těch beze všech zákonuov, kteřiž jsú po vydanie tohoto zákona vznikli«.

Zde je již plná reformace, kterou teprve založen byl pravý altruism.

Nacházím-li i v středověké církvi mnohé projevy lásky k bližnímu, nevznikly z katolické nauky, nýbrž proti ní, kde totiž udržel se ještě vliv Augustinův a s ním spojené porozumění pro evangelium. Bylo to jen znamení, že nelze ducha lidského trvale vyvrátit z jeho pravého založení a směru. Vystižení osobnosti však to ještě nebylo, to teprve se připravovalo vše pro reformaci. Reformace pak všecky tyto reformní snahy vyvedla z katolické církve a co ještě zbylo, potlačil a potlačuje Řím podnes. Modernism katolický, nedávno po-

tlačený, také v tomto směru chtěl katolickou nauku nahradit všelidským názorem v reformátorech vyjádřeným.

V tomto směru byl také hlavní význam české reformace. V Chelčickém našla reformátora, který dovedl náboženství spojit s mravním zákonem a v Jednotě našla provedení této obrodné myšlenky.

A po katastrofě bělohorské byli to čeští exulanti hl. z Jednoty, kteří v Německu spolupřipravili a drželi pietismus, který opět oproti ztrnulé orthodoxii lutherské poukazoval na plnění mravního zákona jako pravou službu bohu. A z pietismu vyšel i Kant, který staré náboženské heslo Mt 7_{21} filosoficky propracoval a obrodil tím nejen protestantism, nýbrž i náboženství vůbec a lidskost. Masaryk správně napsal — tuším v »Boji o náboženství« — že »Kant se tu jeví, jako by pokračovatelem naší reformace«. A opět to byl jeden z potomků českých protestantů, Palacký, který tuto čistou »božnost« Kantovu přenesl znova na českou půdu a dal českému duchu opět všelidský směr. Tím navázal opět na českou reformaci.

*

Zbývá ještě vylíčiti, jak si představuje Chelčický vzájemný styk mezi lidmi a společnost lidskou na základě tohoto náboženško-mravního příkazu evangelického?

V Postille (I. díl, str. 95/6) praví: »...sprostnost ke každému bližniemu v tom, jakož nás zákon k ní přivazuje řka: »A svého bližnieho jako sám se.« A v tom přikázanie stojí pravá sprostnost k bližnim, nebo tu nemuož nižádná neupřiemnost ani oklamánie, ani lest místa mieti. A nenie-li tak prostě, jakož se tu veli, tehdy vždy lstivě s nevěrú jde proti bližnímu. Ale ktož tomu srozuměti muože, a v sprostnosti srdce přistúpiti k milováni bratrskému, ten holubici[1] drahú obětuje bohu s pánem Ježíšem a dokoná všecky věci podle zákona božieho, kteréž koli k milovanie boha a bližnieho vedú i ke všeliké spravedlnosti.«

V Postille, díl II., str. 154/5 praví dále:

Z te pomoci, kterú jsú učinili tovaryší Šimonovi Petrovi v čas obtížení jeho, muožem pomoc bratrskú vzíti, kterak jest užitečna a před bohem chválena y přikázana od něho, aby, z užitka známa jsucy, více milována byla. Jakož o ní písmo dí:[2] »Bratr, jemuž druhý bratr pomáhá, jako m'esto tvrdé jsú.« Nebo jako množství tvrdě v m'estě ohrazené sylně se brání nepřátelóm, takéž

[1] Čteme na 1. neděli po božiem narozenie (Lk 2.).

[2] Kazatel: 4_{10}.

pomoc bratrská jest. Padne-li jeden, druhý jeho pozdvihne; zarmuti-li se jeden, druhý jej utěší; Jest-li jeden nemocen, druhý jemu slúží; Jest-li nah nebo lačen, druhý jej odíva a krmí. Jest-li chud, druhý jemu dává a puojčuje; Cožkoli jeden trpí, druhý jeho lituje a vysvoboditi žádá. Raduje-li se v dobrém jeden, raduje se s ním i druhý. A tak i utěšené i smutné dělí s nim a jest jemu syla na každé cestě, na kteréž kráčí. A že těm wěcem buoh chce a na nás je miluje, protož svatý Pavel dí[1]: »Jeden druhého břemena neste, a tak naplníte zákon Krystuo.« Ale milování své zvláštní překáží tomu, ježto jen sebe hledí, k sobě táhne, sobě osobuje, a jiného opúští, zanedbává, na jeho škody se neptá, aniž jich lituje, protož všelikú pomoc opustie na něm.

A že toto čtení dí: »Když jsú sobě pomohli vytáhnouti množstvie ryb, naplnili jsú jimi obě lodí.« Bez pochybeni pomoc lasky bratrské nemuož jinač učiniti, než aby užitky dobrých věcí dělala s nemajícími, aby dosti potřebných věcí měli, sytí a odění byli, a tak obě lodí naplní. Ale, když ta bratrská láska placena bude v budúcí slávě, tut hojněji naplní se obě lodí. Nebo ta láska přidá, aby oba plnú radost měla.

Dále v Postille díl II. str. 316:

A že die spasytel: »Milovati budeš bližního jako sám se.« Jako by sobě v svú potřebu, v núzy, v příhodu chtěl dobremu pomocnemu od každého bližního, a zleho by nic nechtěl od nižádného: Takéž čiň každému v jeho potřebě, v nuzy, v příhodě a v zámutcých najviece, což možeš, sylú, statkem, puojčenim, nakrmenim, do domu přijetim, potěšenim navedenim. A což k dobrotě a ku polepšenie spasytedlnému příslušie, tiem dlužen jest každý bližním svým podle možnosti sve. A ten zákon svuoj vyhlásyl jest spasytel, řka: »Jakož chcete, aby vám lidé činili, takež i vy jim čiňte.«[2]

Další místo je v I. dílu Postily, str. 114—5:

Die tu čtenie, zie pan Ježiš, prospieval mudrostí a milostí před bohem i před lidmi. Netoliko se chtěl bohu líbiti, ale i lidem v dobrém. A v tom jest každý zavázán pána Ježiše následovati; nebo v tom záleží obecně přikazanie boží: ze všeho srdce boha milovati a svého bližního jako sám se. Protož, miluje tak boha, prospiewa před bohem milostí a, miluje bližní jako sám se, prospieva před lidmi milostí. A milovati tak bližní jest

[1] Sal. 6_2.

[2] Mat. 7_{12}.

se jim vydati k dobrému, jakož by od nich chtěl v tvu potřebu míti, buď statkem nebo životem; a zlého aby jim nic nečinil, ani žádal, neškodil, nepřekážel, nezklamával, nedával zlé rady, ani naučeni, ničimž jich nehoršil, ani kterých úrazuov dával. A tomut jsu apoštolé lid věrný učili, aby obmýšleli dobré věcy netoliko před bohem, ale také i přede všemi lidmi.

Dále v Postille díl I., str. 140—1:

A též mají všickni učiniti, ktož se Krystowy sluhy načítají, aby opatřili žádost prosycych bližních, potřebných, dobrotivě, hotově, nehanějice, nekřikajice, neodkladajicze, ani se lstivě nevymluwajice.[1]

Podobně v Sieti viery na str. 307:

Jiné věci lidské zde na zemi jimiž sú sobě lidé dlužni z lásky odměněné, těch mohú prositi lidé od lidí, ješto jimi spolu sobě slúžie a pomocí činie, darujé se jimi, puojčujú jich sobě: seker, pytluov, soli, chleba, oděvuo, peněz a jiných věcí, v nichž sobě lásku ukazujú. Protož co sú věci lidské, kteréžto činíce jedni druhým z lásky, plní v nich přikázanie boží.

Taktéž v čtení na neděli květnou (Postila díl I., str. 319/20):

Jiní pak ratolesti mecí s oliví, když milosrdné skutky pro pána Ježiše činí, chude krmiece, napájejíce, odievajíce, z hřiechuov táhnúce, treskcýce, těšíce, v dobrem potvrzujíce a odpúštějíce křivdy jedni k druhym.

Konečně v Postile (díl II., str. 42) čteme:

Die dále přikazani boží: »Budeš milovati bližního svého jako sám se.« To milování bližnieho má býti v bohu a pro buoh ctnostně a spasytedlně. A to bývá, když kto bližniemu žádá, aby stál u vieře a v pravdě bez hřiechuov smrtedlných, ctnostně jsa živ, aby v milosti boží byl a potom aby spasen byl. A jakž sobě žádá těch věcý a pracuje o ně, tak jich pomocen býti má bližnímu radú, naučením, napomínáním, tresktanim, od zleho odvedenim. A na to se chýlé slova páně, jenž die: »Jakož chcete, aby vám lide činili, takéž vy jim čiňte.« A podle takové milosti nic zlého nebylo by mezi lidmi.

Z uvedených právě míst vidíme již, jak rozvité jsou u Chelčického myšlenky o poměru k bližním. Jsou to již zcela konkretní

[1] V traktátu O trojiem lidu řeč, str. 24. (vydání carské akademie náuk), připomíná se slovo ap. Pavla, aby všichni údové trpěli pro núzy každého úda. (Gal. 6₂.)

vztahy životní a některé velmi složité — od prostého milosrdenství opatření žádosti prosících a pomoci bratrské k vžití se do věcí bližního a k zamilování jich a k naučení bližního.

Jako konečný cíl takového spolužití má býti založení pokoje mezi lidmi. O tom praví[1] ve čtení na den seslání Ducha Svatého takto:

»Chtě pán odjíti od své čeledi, p o k o j jim ostavuje jakožto najpotřebněyší věc lidem božím, aby jej měli s Bohem a mezy sebú v sobě.

P o k o j, který s bližnimi v sobě měli by míti, ten s pracý i s nepokojem těla musý nalezen býti. S bližními nemúž pokoj býti, leč by lakomství, pýchu, nenávist, nerovnost a své zvláštnosti odvrhl od sebe a všel s nimi v milost pokorně, služebně, pomocně a příkladně, obcoval mezi nimi jako maličký sluha všech; tak by mohl pokoj a milost s nimi míti.«

A celkový obraz lidského společenství na vzájemné lásce založeného líčí v Sieti viery (str. 44). Je to z nejskvělejších míst v náboženské literatuře:

A že z á k o n b o ž i e jest j e d e n a jedno má v sobě a má takovú d o b r o t u, v niež muož množstvie najvětšie ustaviti, aby v š i c k n i j e d n o byli. By celý svět věřil zákonu božímu a jemu povolil, mohli by v š i c k n i j e d n o b ý t i v K r i s t u, nebo to uvodí ve množstvie, aby rovností přistúpil jeden k druhému a miloval jeden druhého jako sám se, jeden druhého břímě nesl a což každý chce od jiných, to aby jim činil. A ta věc mohla by učiniti z tisíce světuov j e d n o množstvie, j e d n o srdce a j e d n u duši. Protož nemuož lepšie správa býti pokolenie lidskému, putujícímu zde na světě, nebo uvodie člověka v najpravější život a činí člověka najvzácnějšího Bohu a č i n i e č l o v ě k a č l o v ě k u v z i s k, a b y j e m u d r u h ý o n b y l.

— »Člověka člověku v zisk, aby jemu druhý on byl!« Zde je již čisté lidství získáno a náboženským myšlením utvrzeno. Zde je již cesta k čisté humanitě!

V »Sieti viery« kladou se lásce k bližnímu již úkoly sociální. R o v n o s t jde z lásky bratrské, Kristem přikázané! Tak čteme na str. 101:

»Lidé, nad nimiž sám Kristus panuje, zvláště v rovnosti ustaveni jsú, aby se jedni nad druhé nepovyšovali nižádným nadutím pýchy . . .

[1] Postila, II. díl, str. 19., 20.

Protož dobrý křesťan, jsa jeden z nich, nesměl by pomysliti na jiné, než to, aby se všemi r o v n o s t držal b r a t r s k ú, nemaje nižádného skutku, s nímž by pravú rovnost bratrskú držal s každým jediné, aby každého z nich miloval jako sám se, a netoliko tak, ale aby se ctí předcházel a jeden druhého za duostojnějšieho sebe aby měl.«

Z rovnosti lidské jde mu nespravedlnost jakéhokoli poddanství. V Sieti, v kapitole 37. »první strany«, horlí proti poddanství, parafrasuje žalem 23. »páně je země a lid je boží«. Kristus Ježíš ten jest kúpil sobě lidi ty ne střiebrem ani zlatem, ale krví svú drahú a bolestmi těžkými. Proto »koupě« pánů je zmatečná.

Z lásky bratrské v zákoně božím přikázané a z dostatečnosti zákona toho plyne dále, že pravá společnost křesťanská, na bratrské lásce založená, nepotřebuje, aby se řídila ještě zákony zvláštními, které se zakládají na myšlence panování jednoho nad druhým.

Na str. 138 a 102 Sieti čteme:

Protož on (Buoh) dokonaleji skrze pravdu životní řiedí královstvie své nežli králové zemští, množstvie věřících uvodě v j e d n o t u takovú, aby j e d n o h o s r d c e a j e d n é d u š e b y l i, aby sobě s k r z e l á s k u s l ú ž i l i a činili s p r a v e d l n o s t k B o h u i k l i d e m b e z p ř i p u z e n í b e z d ě č n é h o, ale z m i l o s t i a z d o b r é v u o l e.[1]

Král Ježíš tak jest zřiedil čeleď svého království, aby pokorně a srovnaně, jako sluší na bratřie, spolu se milovali, nepovyšujíce se jedni nad druhé pýchú, cti a chvály hledajíce a úřaduov pohanských k svému zvelebení v světě; třetie proto, aby se nepletli v p a n o v á n i e p o h a n s k é, aby pohanóm rovni nebyli, nebo s kýmž rovnost kto v skutcích a v úmyslech drží, s těmi jho nosie a těm roven jest a v též věci jest všel, jako i ten, jemuž se rovná.

A na str. 103:

... panovánie pohanské neslušie na čeleď Ježíšovu, ješto má v rovnosti bratrského milovánie státi ...

Ani protivenství a škody tělesné, které jedni od druhých trpíme, neopravňují násilí. Věci takové vyřizují se mezi lidmi láskou. (Sieť viery 62, 190, 193.)

Ale ktož stojé podle zákona lásky, tiť mají život duchovní zdravý a silný, protož v čas bezprávie, pokušenie a zlých přiehod mohau

[1] Podobně v traktátu O trojiem lidu řeč. str. 18. (Vydání carské akademie náuk.)

státi silně, strpiev bezprávie a nečiníce zlého za zlé, nepotřebuje saudce žalobných sauduov, aby v čas zlé přiehody jimi se podpierali.

I jest tuto smysl: následujíce spasitele, jest pominúti škody tělesné a bezpráví, která se přiházejí, a milovati nepřátely a dobře jim činiti za jich zlé, viece jich škody na duši želejíce než své na těle.

Nebo když to dva křesťany jednu vieru máta a jednú krví Kristovú vykúpení jsta a tak spojena jsta tu krví v svazek milosti aby dlužen byl umřiti jeden za druhého, protož odstúpice od té milosti bratrské i od účastnosti krve Kristovy, v niež jsta spolu osviecena a umyta, kteráž stojí na každém z nich, potom potupíce tu krev na sobě, pro malý věc tělesnú svadíce se, obrátíta se v běh lotrový i chceta spolu boj vésti, spolu se zabíjeti. Což jsta měla velmi ctíti jeden na druhém, jakož tu věc drahú, kteréž jim Kristus dobyl svú smrtí a položil to dobré na nich a tím jich povýšil jest nade všecko stvořenie, to jsta měla ctíti jeden na druhém a pro nižádné věci zemské nesáhati jeden na druhého mečem ani bojem, aby nezkazil jeden na druhém diela Kristova, poněvadž on každého z nich sobě jest vykúpil a dielo bolestí svých na nich jest položil a jim to poručil, aby toho ostřiehali každý jakož na sobě takéž na bratru. Protož nižádnú příčinú nemá diela Kristova kaziti jeden na druhém.

Také z lásky k bližnímu plyne Chelčickému povinnost jednoho každého ve společnosti lidské, aby pracoval a nikdo aby nebyl prázden. Vyvozuje to z 2 Thessal. 3_{10}—$_{12}$, vrcholící ve slovech »Kto nechce dělati, aby také nejedl«. Chelčický vyvozuje z toho radikální důsledky proti aristokratickému řádu společenskému, dle něhož práce je vložena na třídu robotnou, kdežto vrstvy aristokratické za cíl si berou zaměstnání neužitečná. O tom viz: O trojiem lidu řeč, str. 29—31.

Vznik Starého zákona

dle přítomného stavu historicko-kritické vědy.

Referuje F. Žilka.

(Dokončení.)

VI. Kazatel.

Kniha Kazatel (Koheleth, Ecclesiastes) jest záhadný zjev mezi starozákonními spisy. Není pochyby, že mluvčím chce býti Šalomoun, ale některé výroky jsou nemyslitelny v jeho ústech; řeč tohoto spisu je hebrejština v rozkladu, promíšená aramejštinou; tvoření abstrakt, grammatické zvláštnosti — jazykové důvody samy rozhodují pro poexilní původ.

Obsah je překvapující ve St. Z. Některá místa o sobě zdají se hlásati čirý epikureism a hrubý materialism, frivolní pochybnosti až k zoufalství nade vším ideálním; ale to není poslední slovo spisovatelovo: nevzdal se víry v Boha a v mravní světový řád. Vidí rozpory a nespravedlnost denního života, mučivé záhady světového běhu; ale Bůh všecko učinil dobře, a jen člověk způsobil zmatek, Bůh si ponechává soud. K tomu, co Bůh učinil, nemůže člověk ničeho přičiniti: vše, co podniká, je marnost. Nejlépe jest trpělivě snášeti zlo jako boží zkoušku, držeti se dobrého jako božího daru a pamatovati na zodpovědnost; neboť zbožnému zdaří se konečně dobře. — To je triumf starozákonní zbožnosti: i takový důsledný pesimista je proniknut a ovládán starozákonní zbožností, že nedospěje k důsledku: není Boha. Ale ovšem nedospěla stará smlouva k poslednímu rozřešení: víra v osobního Boha a mravní řád světový jest jí jen postulátem; konec je pouhá resignace.

Že takováto kniha byla připsána Šalomounovi, pochopí se snadno: ten, nejmoudřejší, nejmocnější, jevil se nejdůraznějším »kazatelem« takovéto nauky. Kdy vznikla? Situace svědčí pro dobu naprosté anarchie; to se hodí na poslední století perské vlády, nebo na pozdější Ptolemeovce a Seleukovce. 4_{13}—$_{15}$ a 9_{13}—$_{16}$ patrně naráží na známé události, ale nám nepovědomé. Také nelze zjistiti, zná-li řeckou filosofii, ale její vliv vysvětlil by mnoho. Kaz. vznikl ve 3. století v Pale-

stině, kdy hellenismus se ujal v myslích. Našeho spisovatele ovšem jen opojil, ale neporušil svým rozkladným duchem.

Epilog 12_{13}—$_{14}$ pokládali někteří za nepravý, 11_9b, 12_1 a $_7$ za přepracované, ale neprávem, neboť myšlenkově neodporují celkovému duchu. Ucelenou filosofickou soustavu neměl spisovatel na mysli. Hlavou byl Řek, srdcem Žid; odtud rozpory.

Jesus ben Sira znal již knihu jako celek.

VII. Píseň písní.

Jako Kazatel i Píseň Šalomounova vyjímá se divně mezi starozákonními knihami: Jediným thematem jejím jest láska mezi mužem a ženou, a způsob podání pro nás až příliš naivní. Je to spis pravého básníka, který má podivuhodně vyvinutý smysl pro přírodu.

Nadpis může míti jen ten smysl, že je »nejznamenitější z písní Šalomounových«. O básnické činnosti Šal. mluví I. Král. 5_{12}: vzhledem na toto místo asi také byl nadpis složen, tedy jako u Přísl. 1_1. Řeč spisu řadí se bezprostředně k mluvě knihy Kazatel; má i specificky persky výraz Pardem 4_{14} i řecký Appirjon = foreion 3_9.

Umělecká forma básně, rozhovor, přivedla některé badatele na myšlenku, že je to drama skládající se z monologů, dialogů a chóru. Ale o dramatě u Semitů nevíme ničeho. Celek není jednotou, nýbrž řadou písní.

Je-li autorství Šalomounovo vyloučeno a vyskytuje-li se přece jeho jméno, jaký jest původní smysl a význam těchto písní? Vysvětlení poskytují dosud zachovávané orientální zvyky: u syrských venkovanů jmenuje se 7denní slavnost svatební »královským týdnem«, ženich a nevěsta sedí na improvisovaném trůně a přijímají blahopřání celého okolí. Při tom se provádějí ustálené slavnostní obřady, hrami, zpěvem, tancem. Budde ukázal, jak jednotlivé písně naší knihy přiléhají na různé momenty svatební slavnosti (jde o lásku manželskou, ne mileneckou): Král je mladý manžel, který se jmenuje též Šalomoun jakožto nejbohatší, nejšťastnější vladař; Sulamit je mladá manželka. Že se Píseň vztahuje na svatební veselí, svědčí samo místo 3_{11}, a Izai 61_{10} zná zvyk korunování novomanželů.

Jednotlivé písně nemusí pocházeti od téhož spisovatele; je to sestavení nejkrásnějších, zredigované. Vyloučiti jest 2_9a, 4_8, 8_3—$_4$, $_{13}$—$_{14}$. Doba vzniku jest naznačena mluvou; místem vzniku jest asi Jeruzalém. Sebrání se stalo ve 3.—2. stol. Do Kanonu byl spis pojat (ne bez odporu!) jako domnělý spis Šalomounův; přes obtíže přenesl allegorický výklad.

Druhý díl.

VZNIK STARÉHO ZÁKONA JAKO CELKU.[1]

I. Dějiny Kanonu.

Kanonem rozumíme sbírku spisů, které náboženská společnost uznává za inspirované, vdechnuté Bohem a za pravidlo víry a života. Řecké »kanon«, ze semitského kaneh, znamená původně přímé dřevo, pravítko tesařské, norma, měřítko. Vyskytuje se v klasické literatuře řecké i římské, u Pavla; v našem smyslu teprve u Otců 4. stol. Nazývati spisy kanonickými znamená dvojí: že jsou normální, t. j. přiměřený výraz božského zjevení, a následkem toho též normativní, t. j. rozhodující pro víru a život. Dějiny starozák. Kanonu se počínají r. 621 (II. Král. 23_1—$_7$); nejstarší stopa ve St. Z. jest Dan. 9_2.

Židé dělí Kanon ve tři vrstvy, 1. Thora, 2. Nebiím, 3. Ketubim. Thora (= »zákon«) = 5 knih Mojž.; Nebiím (= proroci) dělí se na starší a pozdější. Mezi »starší proroky« se čítají 4 historické knihy: Jozue, Soudců, Samuelovy a Královské [mezi »proroky« počítá je tradice, poněvadž Samuel (napsal Soudců a Sam.) byl prorok, Jozue též (Num. 27_{18}), a Král. se připisovaly Jeremiášovi]. »Pozdější proroci« čítají: Jeremiáš, Ezechiel, Izaiáš a kniha 12 proroků (jedna kniha). Třetí vrstvou jsou Ketubim, řecky hagiografa (= »svaté spisy«): Žalmy, Přísloví, Job; Píseň, Rut, Pláč, Kazatel, Esther; Daniel, Ezdráš-Nehemiáš, Paralipomena. Všech kanonických knih je 24 (= 5 + 8 + 11), kteryžto počet se vyskytuje v Talmudu, u Jeronýma a j.

[Ale vedle toho Josephus, Origenes a j. uvádějí počet 22, totiž Rut splyne se Soudc. a Pláč s Jerem. — Konečně Jeroným čítá též 27 knih, t. j.: na dvě jsou rozděleny Sam., Král., Paralip., Ezdr. a Jerem. Toto obojí 22 a 27 jsou umělůstky, bez významu pro dějiny Kanonu.]

Pojmenování a pořad knih není tradicí ustálen. Nejobvyklejší jest: Pentateuch, Josue, Soudců, Sam., Král., Izai., Jerem., Ezech., XII proroků, Žalmy, Přísl., Job, Píseň, Rut, Pláč, Esther, Daniel, Ezdr.-Nehem., Paralip.

II. Utvoření Kanonu.

Tradice míní, že starozákonní Kanon byl najednou jedním mužem (nebo kollegiem mužů) stanoven a pak nezměněně zůstal v platnosti. Tato funkce se připisovala Ezdrášovi a »mužům velké synagogy«.

[1] V kralickém Mal. 4_5.

Ale kdyby všecky st. z. spisy byly najednou kanonisovány, bylo by nevysvětlitelno jejich uspořádání (Ezdr.-Neh. mimo historické knihy, Daniel mimo prorocké...). Nápadné je také, že samaritánská bible má jen Thoru. Vůbec pojem »kanonických« knih je specificky církevní, tedy na St. Z. a názory židovských škol jen cum grano salis upotřebitelný. (Židé naznačovali »kanoničnost« knih obratem: »znečišťují ruce«, t. j. že dotek činí leviticky nečistým a nutí k rituelnímu očištění; to je nejsilnější výraz pro pojem svatosti.) Rozlišovati jest mezi uzavřením jednotlivých vrstev a jejich kanonisováním.

Kanonisace první vrstvy, Thory, se začala r. 621 a definitivně provedena byla 444. Thora byla pokládána za »zjevení« Boží kat'exochen (ostatní byly nazývány »podáním«, kabbala), tak že též celý St. Z. se tak označoval (Jan 15_{25}, I. Kor. 14_{21}...). Ale přes to i po r. 444 nepokládá se Thora za papírového papeže; dostaloť se jí ještě pozdějších přídavků (Gen. 14.), vůbec konečná její redakce je mladší (LXX. neznala Exod. 35—40); tím se vysvětlí, že na př. v chronologiích Genese jsou podstatné odchylky v hebr. textu, samarit. Pentateuchu a v řeckém překladu. Kniha Jubileji z I. stol. po Kr. ještě se uchyluje od hebr. textu v chronologii, což znamená překvapující fakt, že v 1. století křesťanském nebylo kanonického textu Thory!

Druhá vrstva jest v první části, »prorocích starších«, pokračováním Pentateuchu; konečné podoby nabyly tyto knihy v babylonském zajetí, jejich kanonisace jest současná s kanonisací Thory. Tradice připisuje oficielní sebrání těchto knih Nehemiášovi. Ale když kronikář v kn. Paralipomenon mohl opravovati svým dílem jejich líčení dějin, a když text Septuaginty značně se liší od hebr., tedy dlouho nebyly kanonickými spisy v technickém smyslu.

Sbírka vlastních proroků sahá svými počátky jistě do babylonského zajetí, ukončení její spadá do 2. polovice 3. stol. V době Jesu ben Sira byla sbírka ukončena, ale kanonické výsady neměla.

Třetí vrstva, »ostatní knihy«, neměla kolem r. 130 ještě určitého názvu ketubim. Zárodkem byl Žaltář, k tomu přistoupil Job a Přísloví, Ezdráš-Nehemiáš. O jednotlivé spisy byl dlouho spor, ne tak o jejich přijetí do sbírky, ale o jejich kultické čtení. Ale o Písni, Kazateli a Ester nebylo ještě ve 2. stol. po Kristu rozhodnuto, náležejí-li mezi posvátné knihy, rovněž Jonáš a Rut. Synoda v Jannii kolem r. 100 je uznala za kanonické, a Mišna z r. kolem 200 zná jich již 24, plný náš počet, ale ještě ve 3. stol. ozývaly se hlasy proti Ester a Kazatel.

Celý kanon starozákonní byl definitivně uzavřen ve 2. stol. po Kristu: zjištění kanonu bylo činem sebezáchovy pro židovstvo rozptýlené.

Zákonníci 2. stol. ovšem Kanon neudělali, nýbrž jen uznali. Podle jakého kriteria kanoničnosti? Zdálo by se, že Thora by měla býti měřítkem. Ale pak by Jesus ben Sira zasluhoval přijetí. U Josefa nalézáme první výrok o pojmu Kanonu: Židé přijali jen knihy, které byly napsány od Mojžíše až po Artaxerxa perského: jen v té době prorokovali proroci z ducha božího. Kanonická vážnost knih tedy závisí na jejich inspiraci, jež přestala po Ezdr. a Neh. Mladší do kanonu přijaté knihy buď se vydávají za starší (pseudepigrafa) nebo za ně byly pokládány.

Kanon nám byl ustanoven ne Izraelem, ani judaismem Ezdrášovým anebo makkabejským, nýbrž teprve talmudským židovstvem v zájmu sebezáchovy. Ježíš žil v izraelském písemnictví, ale nemůže býti svědkem pro st. z. kanon; v jeho době se počítaly k písmu svatému v podstatě tyže knihy, ale kanonu v dogmatickém smyslu ještě nebylo.

V otázce kanonu lišila se Alexandrie egyptská od Palestinských formálně i věcně: nezná trojdílnosti kanonu a staví kanonickým spisům na roveň řadu jiných: »apokryfy«; všecky »vzdělavatelné« spisy byly u nich u vážnosti. I to svědčí, že v době Kristově nebylo v Palestině oficielního kanonu. V celku uznávali Alexandrijští knihy: Pentateuch, Josue, Soudců, Rut, Královské (4), Paralipomenon, Ezdráš (apokryfa) a Ezdráš (a Nehemiáš), Tobit, Judit (obě apokr.), Ester, Job, Žaltář, Přísloví, Kazatel, Píseň, Moudrost Šalomounovu a Moudrost Sirachovu (obě apokr.), 12 proroků, Izaiáš, Jeremiáš, Baruch (apokr.), Pláč, Epištola Jeremiášova (apokr.), Ezechiel, Daniel (s apokr. dodatky), Makkabejské 2 (apokr.); někde ještě Makkab. 3. a 4. a Manasses (apokr.).

Tento alexandrinský kanon byl biblí křesťanské církve: v Novém Zákoně jsou citáty a narážky na apokryfické a pseudepigrafické knihy.

Ježíš nehodlal doplniti nebo rozmnožiti tyto svaté knihy. Ani Pavel nemínil tvořiti novou svatou literaturu (psal jen spisy příležitostné). Ale ovšem již i nejstarší sbory křesťanské znají autoritu vedle zákona a proroků, ano — mimovolně — nad ně: Ježíše Krista. Zvolna jen zaujímají vedle Starého zákona a Ježíše též apoštolé místo. Kanon Nového zákona však má teprve starokatolická církev.

III. Dějiny textu.

Nynější text Starého zákona se nazývá masorethský (zkráceně MT; výraz znamená tolik jako »tradicí zachovaný«). Starých

rukopisů nemáme. Nejstarší jest Petrohradský kodex proroků z r. 916 a Reuchlinianus v Karlsruhe z r. 1105/6. Starší buď setlely podle předpisu ve skladištích synagog, nebo byly zničeny v pronásledování Židů.

Všecky zachované rukopisy jsou až nápadně shodné až i na maličkosti; z toho se soudí (Lagarde), že všecky jsou opisy jediného exempláře. Tento archetyp masorethského textu se ustálil (podle vnějších i vnitřních svědectví: LXX., targumy, řecké překlady...) koncem 1. nebo začátkem 2. století po Kristu, v době Hadriánově.

Tento archetyp se ovšem skládal pouze ze souhlásek. Vokalisace (opatření souhlásek značkami samohlásek) pochází teprve ze 7.—9. stol. po Kristu, ale podle výslovnosti, která byla v platnosti na konci 1. století. (Talmud připisuje písemnou vokalisaci neprávem Ezdrášovi.)

Masorethové svou písmenkářskou a puntičkářskou přesností zachovali hebr. text, jen s nepatrným počtem variant mezi textem západním (tiberienským) a východním (babylonským). Tisky se drží vesměs tiberienského.

Masorethský text přirozeně se nekryje s textem původním (jiné písmo, chyby opisovačů, úmyslné změny). K původnímu textu se lze přiblížiti filologickými methodami emendace, po případě konjektury, srovnáváním s překlady pořízenými z původního textu, jako jsou: alexandrinský překlad řecký »Septuaginta« před r. 130 př. Kr., překlady (řecké) Aquilův, Theodotionův a Symmachův; srovnáváním citátů, překladů ze Septuaginty (vetus latina, koptického, aethiopského, gothského, Ulfilova, arménského, staroslovanského); studiem targumů (targumim jsou překlady do lidové řeči aramejské přímo při předčítání oddílů biblických v bohoslužbě synagogální): západoaramejského, babylonského, jeruzalémského; přibráním starosyrského překladu (»Pešitto«), Jeronýmova latinského koncem 4. stol. po Kr. (»Vulgata«).

PŘEHLED VÝVOJE STAROZÁKONNÍHO PÍSEMNICTVÍ.

Doba předkrálovská:

Píseň Debořina (Soudc. 5).

Výroky o jednotlivých kmenech.

Nejstarší doba královská:

Davidova píseň smuteční, II. Sam 1_{19}—$_{27}$.

Šalomounův výrok o svěcení chrámu. I Král 8_{12}—$_{13}$.

»Požehnání Jákobovo« Gen. 49_{1}—$_{27}$.

Za rozdělení říše:

Izrael — Juda

»Kniha válek Jahveových« (Num. 21_{14}).

»Kniha Jašar« (= Upřímého), (Joz 10_{13}, II Sam 1_{18}).

Původní předpovědi Balámovy (Num. 23 a 24).

Začátky dějepisu.

Kniha smlouvy Exod. 21—23.

850—750 efraimské zprávy o Eliášovi a Elizeovi I Král 17 — II Král 13 zpracov.

Jahvista[1] za Josafata kolem 850.

»Požehnání Mojžíšovo« (Deut 33) kol. 800.

Za Jeroboáma II:

ca 760 Amos

ca 750 Elohistovy dějiny

Jahvista[2] v Genesi

ca 745 Oseáš 1—3.

Anarchie po pádu dynastie Jehu:

mezi 738—735, Oseáš 4—14.

Úmrtí Uziášovo nejpozději 736:

Povolání Izaiášovo

Před 722.

Izaiáš 6

2—4, 9_7—10_4, 5, 1_2—$_3$, $_{21}$—$_{31}$, 17_1—$_{11}$, 7, 8, 28_1—$_4$.

Pozbavení Samaří:

Za Sargona 722—705.

Izaiáš 20 (711); 14_{28}—$_{32}$ po smrti Sargonově za Sanheriba

705—701: Izai 1_{18}—$_{19}$, 17_{12}—8_6 10_5—$_{32}$, 14_{24}—$_{27}$ 22_1—$_{14}$, 28_7—31.

před 701: Iz. 22_{15}NN.

kolem 701: Micheáš 1—3,

po 701: Izai 1_4—$_{17}$; neurčitelno 9_1—$_6$, 11_1—$_8$

ještě za Ezechiáše (Hiskia)?: judské zprávy chrámové II Král 11—12, 16, 18_4, $_{14}$—$_{16}$, snad též I Král 6 a 7?

za Manasse:

Micheáš 6_1—7_6.

ca 650 Elohista [2]: Přepracování E nějakým Efraimitou, pozůstalým v zemi, podle pokročilejších prorockých ideí.
Nejmladší jahvistické a deuteronomistické kusy.
Rj — sjednocení a vyrovnání J a E; druhá polovice 7. stol. ještě předdeuteronomická.

Za Joziáše:

ca 630 Sofoniáš,
627 povolání Jeremiášovo,
621 proklamace Pradeuteronomia, které bylo krátce před tím napsáno, a reforma kultu na jeho podkladu.
ca 615 Abakuk 1_1—2_{11},
ca 608 Nahum,

za Jojakima:

605 první napsání původního spisu Jeremiášova,
604 rozšířené druhé vydání jeho.
ca 600 dovršení knih královských redaktorem R d.[1],
před 597 Jerem 13_{15}—$_{17}$, $_{20}$—$_{27}$, 14—15, 16—17, 20_7—$_{18}$?, 12_7—$_{18}$, 35.

za Jojachina:

Jerem 13_{18}—$_{19}$,
597 Ezechiel s Jojachinem zaveden do zajetí.

za Sedechiáše:

542 Ezechielovo povolání ku proroctví v Babylonii u Kebaru (Chebar).
před 586 Jerem 24, 29, 49_{34}—$_{39}$, 22, 23, 21, 32_1—$_{15}$.

Po zboření Jeruzaléma:

Jerem 31_{31}—$_{34}$, 46_{13}—$_{26}$.

Babylonské zajetí.

První polovice.

Baruchovy životopisné poznámky o Jeremiášovi.
Říjen 572 závěr Ezechielovy knihy.
Duben 570 vložka Ezech. 29_{17}—$_{21}$.
Deuteronomická diaskeuase Deuteronomia, začátek asi již před exilem.
Pláč 2 a 4, mladší než Ezechiel.

Druhá polovice.

Redakce velkého, v duchu deuteronomickém psaného dějepisu národa Israelského, Pentateuch, Josue, Soudců a Samuelovy skrze Rd. Královské skrze Rd[2].
Začátky ke sbírce a redakci předexilních spisů prorockých.
P[1]. První systematické záznamy Thór kněžského rázu.

Pláč 5.
Izaiáš 21_1—$_{10}$ ($_{11}$—$_{17}$) při prvním objevení Peršanů,
» 40—48, mezi 546 a 538.
» 13_2—14_2, krátce před 538.

Perská doba.

Hned po 538 Izai. 49—55.
Září—prosinec 520 Aggeus,
listopad 520—prosinec 518 Zachariáš 7—8,
mezi 538 a 500 Žalm 137,
kolem 500 P^2 v Babylonii sepsán,
před 458 Malachiáš.
Spojení P^2 s P^1
ca 450 aramejské dějiny stavby chrámu a hradeb,
před 444 Izai 56—66,
444 slavnostní prohlášení kněžského zákonodárství $P^1 + P^2$.
Kniha Rut.
Píseň Exod 15_1—$_{18}$ starší než Ezdrášovy zápisky,
po 444 Ezdrášovy zápisky,
po 432 Nehemiášovy zápisky,
mezi 450 a 400 Pra-Abdiáš a Izai 15—16?
ca 400 celkový uzávěr Hexateuchu redaktorem Rp.
Zpracování a výtah zápisků Ezdr. a Nehem. spisovatelem kap. Ezdr. 10 a Neh. 8_1—9_5.

Ve čtvrtém století.

Závěrečné utváření histor. knih. Gen. 14. Px v Hexateuchu; Rp. v knihách Soudců a Samuel.
Joel z konce perského období po 400.
Většina Žalmů, z doby druhého chrámu a starší než Paralip. (tedy mezi 450 a 250).
Přísloví, ve starších částech.
Píseň písní.
Ukončení Pláče Jerem.
Midraš ke knize Král.
348 Izai 25 elegie na zničení Sidonu } Ochosem.
343 Izai 19_1—$_{15}$ elegie na ztrestání Egypta } Artaxerxem III.

Řecká doba

ca 330 Izaiáš 24—27.
ca 280 Zachariáš 9—14.

ca 275 Překlad Pentateuchu do řečtiny: začátek LXX.,
ca 250 Chronista (= Paralipomenon), zároveň spisovatel knihy Ezdráš-Nehemiáš, v nynější podobě.
Přísloví 1—9, 30—31.
Jonáš.
Před uzavírkou sbírky spisů prorockých: jejich více nebo méně pronikavé soustavné přepracování podle dogmatiky pozdního Židovstva a jeho eschatologicko-apokalyptických nadějí.
250—200 ukončení sbírky prorockých spisů.
Job, jistě mladší než Přísl. 1—9.
204 (podle Hitziga) Kazatel,
ca 200 nejmladší diaskeuase po LXX v dějepisných a prorockých knihách.

Makabejská doba.

Žalmy 44, 74, 79, 83 jistě.
Leden 164 (jistě ne o mnoho dříve) Daniel.
ca 130 kniha Ester (bezpochyby vznikla v Persii).

ROZHLEDY.

RUSKO.

Porevoluční nálady: sebevražednost. Sebevražda mravní a fysická. — Dekadentní epikureism a perversnost. — »Světový kinematograf.« — Zdravé prvky ruské společnosti

Hnutí r. 1905—6, rozbivši a otřásši všemi starými základy, rozkolébalo hluboké vrstvy národa. Ono poprvé probudilo lidskou důstojnost a sebepoznání u pokorných, ubitých rabů, spatřivších poprvé všechen úžas svého zvířecího bytí. Osvětlilo paprskem nadějí bezradostný život malinkých, dosud nepatrných lidí, stavších se najednou silou v mohutném lidovém hnutí. Vyvolalo dosud inertní, společensko-indiferentní vrstvy k společenské samočinnosti. Probudilo ze spaní a mravního živoření široké vrstvy intelligence, desorganisované reakcí let 80. a 90. Nadchlo staré i mladé jasným, jak se zdálo, tak lehko dosažitelným ideálem svobody, rovnosti a bratrství, a mnoho tisíc lidí s radostí a jasným úsměvem štěstí šlo na smrt a utrpení za veliké dílo osvobození rodného lidu od despotismu a bídy. Intensivní, zimničný duševní život vzkypěl po vší zemi, probudivší se k štěstí a svobodě. Staré sociálně-politické a ethicko-náboženské normy se bořily. Zimničně se organisovaly politické strany, horečně se disputovalo a vypracovávaly se nové programy, nové životní světové názory, nové ideály ozařovaly tak mnoho slibující život. Přehodnocovaly se hodnoty, od kořene se přehlížely otázky mravního a náboženského karakteru, vztahy pohlaví a problém lásky, vztahy otců k dětem, problémy výchovy, povinnosti jednotlivce k lidu a společnosti. Lidé žili vší svou bytostí. Život dával strašně mnoho nových prožívání, nových myšlenek a popudů, a úžasně rychle se lidé formovali a rozvíjeli. Nebylo slyšeti nytí, život obdržel smysl a cíl. Sebevraždy se značně umenšily. Život si brali jen ti, komu padající starý pořádek, založený na násilí a zlovůli, poskytoval materiální blahobyt a život bez starosti a práce.

Ale revoluce je rozbita, zalitá krví. Tiše se hroutí tisíce těl na šibenicích. Hrobové ticho se rozprostřelo nad zemí, jen potlačovaný vzlykot se k tobě donáší z ubohé, osiřelé země, a rachot salv trestných výprav. Lidé, držící probuzené massy svou vůlí, energií, silným citem a přesvědčením, jasnou myšlenkou, jsou vyrváni z lidu. Desítky a sta tisíc od smrti se zachránivších intelligentních lidí Ruska naplňují Bohem i lidmi zapomenuté sibiřské pralesy, dusná, nakažlivá vězení, dalekou zahraniční

emigracii. Odtrženi od rodné vlasti, jsou odsouzeni k hladu, zimě, nemocem, k vynucené zahálce, ubíjející duši i tělo, k mučivé touze po vlasti, k šílenství a samovraždě. Jsou rozbity články řetězu, spojující společnost v jediný živý organism. Společnost žijící intensivním, mohutným životem se rozpadla a rozprášila na jedince. Společenský život, podnikavost, samočinnost potlačeny, rozbity. Místo společenských zájmů, společenského mínění, mravní sebekontroly a kázně je chaos, libovůle jednotlivých, roztříštěných, sporných, nahodilých nálad, přání, choutek, jednání. Celá země se jako by přeměnila v jediné ohromné vězení, kde je každý násilně vyrván z celého společenského života a zůstaven sám sobě. Osobnost jednotlivce zbavena živých společenských proudů, ještě nesesílivší, nezakalivší se v společenském životě a boji churaví a umírá, umírá, nevidouc ve tmě najednou přikvačivší noci družné, bratrské ruky, neslyšíc bití společného, mohutného srdce lidu.

»Na okamžik nás ozářil takový jasný plamen... Je-li divu, že teď, ve vzpomínce na tuto nedávnou záři je smutno a temno nám, rozešedším se po koutcích, každý se svou osamocenou svící... A tu vidíme, že hasnou osamocené svíce...«[1]

Po jasném životě, silném prožívání, teď v obecném uhnětení, kdy se vše kolem zdá beznadějně rozbitým, není sil, není vůle oddat se opět drobné, neznatelné práci. Je lehčí obětovat svůj život za druhé a pomstít se jásajícím nepřátelům, mihnout se jako meteor nad temnotou života. A lidé zabíjejí ministry, gubernátory a s pocitem vyplněné povinnosti jdou na šibenici.

»Lehké je umřít pro druhé, odevzdat lidem smrt. Odevzdat jim život je těžší...[2]

Umlkají jednotlivé výstřely a ještě hustěji padá tma. Heroism zoufalství je bezmocný a k politování, sesiluje pouze moc nepřátel. Ale jak žít v této dusivé atmosféře hoře, apatie, bez sil, bez cíle?

»Žít dále — je příliš úzko; přeměnit život, já, jakožto jediná částečka jeho, nemám sil a proto — je lépe odstranit se z něho. Nejmrzutější je to, že poznávaje všechnu všednost života jsem i sám lezl do toho víru lži a nepravdy. Ne, nestačí sil dál táhnout tuto životní nit!...«[3]

»Umírám dobrovolně, vědomě, ochotně. Universitě, jaru mého života a professorům, ideovým bojovníkům za právo a pravdu, moje poslední děkující »s Bohem«. Vyřiďte pozdrav žákům, kde jsem byl tři roky lidovým učitelem... Ne materiální podmínky byly příčinou mého osudného konce... Těžko se žije v Rusku, když se vše ideové-lidové, kulturní, nelítostně ničí...«[4]

»Žít, to nestojí za to, protože vlast svoji milující nemohou zůstávat hluši k nynějším událostem.«[5]

---

[1] Z dopisu na základě ankety o sebevraždách u studentstva kijevské university. »Novaja Rus«, čís. 336, r. 1909.

[2] Slova terroristy Váni v Ropšinově »Koni plavém«, str. 33.

[3] Dopis sebevraha, žáka 8. třídy gymnasia, 18letého. »Sovremennyj mir«, 1910. III. Dr. Žbankov: »Soudobé sebevraždy«.

[4] Dopis studenta Karpuchina, 25letého. — »Rěč«, 17. ledna 1910.

[5] Dopis dvou gymnasistek 7. třídy, vrhnuvších se spolu pod vlak. »Sovremennyj mir«, 1910, III. Dr. Žbankov.

»Při nynějších podmínkách není možno ani žit, ani pracovat«,[1] píše mladý, nadaný, nadějný učenec.

»Poslechnuv koncert Jana Kubelika, byl v nadšení nad čarujícími divnými zvuky a pochopil všednost a prósu života.«[2]

Mezi mládeží v Petrohradě se zakládá tajný spolek »blíže k smrti«, který počítá více než 200 dívek a mladých lidí.

»Každý člen spolku musí vyznat, že v životě není smyslu. Podle úmluvy musí skončit svoje bytí v určitý den a hodinu«... takový je program tohoto spolku.

A kvetoucí jinoši i dívky si berou život jednotlivě i společně.[3]

Po všem prožitém, po silných uchvacujících momentech společenského života, je těžko zůstat samotný, v úplné osamocenosti a dívat se kolem sebe pouze na syté lidi, žijící pro vlastní rozkoš.

»S nikým nespojena stojím sama v životě. Není života a já vím, že mne teď nikdo nespasí od smrti...«[4]

»Jsem tak osamělá, že jednu dobu jsem začala opíjet se vínem...«[5]

»Samota ubíjí ustavičně mou energii a dělá mne hluboce nešťastným...«[6]

Hasne víra v lidi.

»Odcházím ze života, protože jsem nesmiřitelná: kompromissy jsou pro mne horší než smrt... Není druhů, není přátel, jsou spolubesedníci... Je-li možno žít bez víry v lidi...«[7]

Ale ne všem dostává se rozhodnosti vzít si život; není sil i bojovat v životě, najít v něm smysl, a život pro osobní rozkoš jich neuspokojuje.

»Má mladá lepší léta jednou mně v věčnosti daného života, probíhají docela na prázdno. Moje budoucnost, ke které spěji a kterou, vím, budu žít jistojistě, jest už dávno odsouzena mým vědomím... přemýšleje o ní, přicházím v úžas... Jsem mrtvola a pomalu se rozkládám... Já bych si vášnivě přál prožít život pěkně, jasně a světle. Ale jak to udělat?«...[8]

V ruské intelligenci vychované na ideálech Bělinského, Gercena, Černyševského, Dobroljubova, Michailovského je hluboce zakořeněn duch společenskosti. »Sloužení lidu« — to je prapor pod kterým stejně šli i děkabristé i slavjanofilové a západníci i »národníki« i marksisté. Z lůna společenské reakce let 80. se zrodilo ruské individualistické »nadčlověcké« dekadentstvo s heslem: »Miluj sebe jako Boha«. Ale tyto ultra-individuali-

---

[1] Dopis zemřelého professora novorossijské university. »Sovremennyj mir«, tamže.

[2] Realista 5. třídy, 16letý, syn bohatých rodičů. »Sovremennyj mir«, tamtéž.

[3] V Petrohradě 3. března 1910 vzaly si společně život 3 mladé dívenky, Marja Lurje, 15letá (žákyně 6. třídy gymnasia, dcera millionáře-bankéře), a 2 sestry studentky Kalmansonovy. Všechny tři byly členky společnosti sebevrahů. Na pianině ležely otevřené noty »Pohřební pochod« Chopina. — »Novaja Rus«, 5. března 1910.

[4] Dopis Míny Kalmansonovy. »Novaja Rus«, tamtéž.

[5] »Novaja Rus« 10. března 1910: »K boji se sebevraždou.«

[6] Tamtéž.

[7] Z dopisu zemřelé kijevské studentky Marie Ogonluchové »Ruským dívkám«. — »Kijevskaja mysl« 14. října r. 1909.

[8] Z knihy Gegidze »Osamělí«.

stické motivy neuchvacovaly ruskou intelligenci, ony byly cizí duši ruského intelligenta, vychovaného na ideálech sebeobětování. Dekadentstvo se netěšilo společenské pozornosti. Léta osvobozujícího boje strhla s sebou i samotné dekadenty. Balmont, Minskij, Brjusov, Bělyj a j. začali skládat nadšené hymny revoluci a proletariátu. Ale po potlačení revoluce se v intelligenci provádí ostré rozvrstvování a přeměna. Dekadenti, symbolisté, mystičtí anarchisté — individualism všech odstínů stává se centrem společenské pozornosti. Fedor Sologub, Brjusov, Bělyj, Čulkov, Zinaida, Gippius, Zajcev, Balmont se čtou o překot. Značná část intelligence se emancipuje od starých ideálů, protestuje proti podřízení svého svobodného »já« vnějším cílům »blaha lidu« a dokonce vidí v tom podčinění zároveň s positivistickým světovým názorem hlavní historický hřích ruské intelligence, hlavní příčinu poražení ruské revoluce a skoro už všech nehod Ruska.

Autoři sborníku »Věchi« si stěžují, že »tyranie společenskosti« »zmrzačila« ruského intelligenta, přivedla ho k »duševní žebrotě.«[1]

»Až dosud« — s politováním konstatuje Geršenzon — »byla obecně přiznána jediná cesta pěkného života — žít pro lid, pro společnost«[2]. Geršenzon obviňuje ruskou intelligenci z ignorování »péče o osobní blahobyt« a posílá ji poučit se na západ.

»Egoism, samoutvrzení — jest velká síla; právě ona dělá západní buržoasii mohutným neuvědomělým nástrojem Božího díla na zemi.«[3]

Osvobození »já« od pout společenskosti, morálky, ba i od pout zákonů přírody — to jsou nejrozšířenější themata novější ruské literatury. Vystupuje Sanin a prohlašuje:

»Můj život — to jsou moje počitky příjemného a nepříjemného a co je mimo to, s tím k čertu... Chci, aby život nebyl mně mučením... K tomu cíli je především třeba ukojit svá přirozená přání.«[4]

Nejostřejší rozkoší je láska pohlavní, rozkoš těla. »Lidé mají užívat lásky bez strachu a zápovědi, bez mezí... A jestli to bude, pak i samotné formy lásky se rozšíří...«

Světu jako celku do našich prožívání nic není.

»Představuje si, že jeho strasti, jeho rozum a jeho dobro i zlo jsou někomu nesmírně důležity, kromě něho sama, on schválně a zjevně nesmyslně splétá nějakou umělou síť mezi sebou samým a světem.«[5]

A tedy nic nepoutá »osobnost«.

Carpe idem. U Sergěje Cenského ve »Smrti« — všechen život je pouze »krádež« rozkoší u smrti.

»Vše zdravé a mocné žere »okamžiky«, žije ne dlouho, ale radostně, a hyne náhle, skoro bez muk; ale nemocné, křehké přežívá zdravé, pomalu tlíc v nepřetržitém strachu před smrtí.«

---

[1] »Věchi«, sborník statí o ruské intelligenci od 7 autorů: N. Berdjajeva, S. Bulgakova, M. Geršenzona, A. Izgojeva, B. Kistjakovského, P. Struve a S. Franka. Za několik měsíců byly vyprodány. Vydány v Moskvě roku 1909.

[2] Strana 92. tamtéž.

[3] Strana 95. tamtéž.

[4] »Sanin«, román Arcybaševa. Petrohrad. Strana 94, 95.

[5] »Sanin«, strana 114, 115.

Soucit, soustrast, heroism a sebeobětavý čin pouze překáží »požírání mužiků«.

Pro ducha doby je charakteristickým unášení se intelligence »problémem pohlaví«. Veininger, Vedekind, poesie doby politického úpadku a klerikální reakce ve Francii, nejvyhledanější erotika západu nalézají v Rusku bohatý odbyt v epoše kontrarevoluce. Domácí dekadenti jsou hotovi vidět ve ztenčené erotice hlavní znak určující jsoucnost dekadence.

»Pohlavní požitek je jediná radost, kterou nám poskytuje pozemský život.«

Život je krátký a úžasný, tak i tak jednou zemřeš. Ber vše, co dává. To je filosofie i morálka hodujících v čas moru.

Smyslnost a mysticism podávají druh druhu ruku před tváří smrti. V nejvyšším napětí na půdě pohlavně-náboženské extase mystik překonává prostor i čas, strasti i smrt — a tvoří »průryv do přeměněného světa«. Nadpřirozená, nadpřírodní, nadrozumná síla absoluta osvobozuje »já« i od biologické a každé jiné přírodní zákonnosti. A naši filosofové-mystikové a po nich pánové Sologubové, Kuzmičové, Kamenští a j. prohlašují z výšiny »absoluta«, že »perverse protipřirozené formy lásky a pohlavního spojení nejsou o nic horší než formy tak zvaného ‚přirozeného spojení'.«

»S náboženského, ba i filosofického stanoviska všechna příroda je protipřirozená, zkažená, a podrobení se přírodě a jejím zákonům není měřítkem dobra.«[1]

Přetrhav všechny svazky se světem pociťuje se člověk strašně osamocený před tváří smrti.

»Bože, jak je strašno, pusto, chladno!« ... sténají hrdinové Arcybaševa, Sologuba, Cenského a j.

Unavený od ustavičných rozkoší, s pustou duší, bez lásky, soustrasti, bratrského citu k bližnímu, uzavřený v bezvýchodný kruh jediných svých prožívání, člověk začal nenávidět reálný svět. Vidí v tomto světě pouze ošklivé, špinavé, všední. »Člověk člověku je ďáblem.«

— I zdá se někdy skrz umoření a zošklivění, a krvavě rudou mlhu v očích, že někdo ohromný, hlavou do nebe a ještě výše, člověk nebo ďábel, nebo člověk-ďábel kráčí po hlavách umírajících lidí v dusící se tlupě a metá jim strašné nadávky a oni — drobní běsové, démoni, ďáblové — tancují strašný tanec života.

»Vysoko zvedající kolena
ohavní lesoni lají.«[2]

Ne vždy bývají tito »malí běsové« tak zlí a ukrutní. Nejčastěji jsou to »prostí, dobří lidé-zvířata, ale proč jsou tak ohavní, tak příšerní, neotesaně beznadějně hrubí, ubozí, mrzáci«? Sologubovi »se ošklivi lidé

[1] Berdjajev, »Nové náboženské vědomí a společenskost«. Citováno ze sborníku »Rozpad«, kniha I., strana 245.

[2] Fedor Sologub, »Malý běs«, 180, 181.

a svět«. »Lidé se sbližují pouze v zlobě a násilí.« (Semenov v Arcybaševově »Smrti Lande«.)

— Život je nesmyslný; člověk je hračkou v rukou neznámé, temné, nepřekonatelné síly, nějakého Andrejevského »Někoho v šedivém«, Veresajevského »Vládce«.

Celý život připadá Žoržovi, hrdinovi Ropšina,[1] loutkovým divadlem, heroi Veresajeva[2] ohromným kinematografem.

»Hle, kde je hole obnažena jsoucnost života,« praví on, pobyv v kinematografu. »Lidé se dívají a bezstarostně se smějí a v zadu odměřeně poprskává mechanism. Přijdeš zítra. Opět je zase tak, neměně ni gesta, vrhá se z okna pán před přízrakem zabité ženy, páter chtivýma očima nahlíží za výstřih na hrudi Španělky .... Potom vycházíš na ulici. Rychle jedou koně drožkářů. Gymnasista, s brašnou na zádech křivě posazenou, kupuje si u Řeka turecký med, podobný tmelu na okna. Jde pán, blýskající novým cylindrem. A zdá se, že oni všichni se už už třesou; všichni jsou cizí duši, mrtví a obyčejní. A nevypověditelně směšná je jejich vážná sebedůvěra, jejich nevědomost o bezdečném »svém účastenství ve světovém kinematografu«....«

A žít stává se strašným.

»Celý svět je ve mně. Ale je strašné, že je takový, jaký je, — a jak jen ho pochopíš, hned uvidíš, že on nemá být, protože leží ve vadách a ve zle. Je třeba vydat ho na smrt — a sebe s ním...«[3]

Zase sny o smrti, smrti vysvoboditelce, poslední laskavé utěšitelce. Opět hymny smrti osvoboditelky se zajetí bezduché hmoty. Celé sborníky věnují se smrti. Mrtvolným zápachem vane od náhrobního pomníku na obálce veršů Andreje Bělaho:

»... smečky nesytých smrtí,
nad svahy kosami kosí,
lidi nad svahy kosí.«

Sladká úzkost umírání — to je oblíbené thema F. Sologuba.

Sebevraždy rostou se strašnou silou. Život ztratil cenu. Zakládají se sekty samoničitelů. Objevují se proroci samozničení. Prorok Guzanov, uchvátivší skupinu lidí, končí sebevraždou, a jeskyně, kde je pochován, stává se posvátným místem — sem putují lidé k uctění jeho ostatků, někteří podle příkladu učitele uzavírají zde účty s životem. Policie nucena stavět tam hlídku. Policejní stráž také postavena u vodopádu Imatra ve Finsku, nedaleko od Petrohradu, kam schválně přijíždějí lidé, zvláště dívky, aby se vrhly ve vířící hlubinu. Lidé se vraždí uprostřed veselých, bezuzdých hodů, mezi květy, pitím a ženštinami. Umírají společně po dvou i po třech. Silně si svázavše ruce vrhají se pod vlak... Končí svůj život v mračné zlobě a nenávisti ke všemu, jako hrdina Arcybaševovy povídky »Dělník Ševyrov«.[4]

---

[1] V. Ropšin, »Kůň plavý«, str. 142, 143.
[2] Veresajev, »K životu«, sv. V. Petrohrad.
[3] Fedor Sologub, slova Jeleny z povídky »Krása«.
[4] Ve sborníku »Zemlja«.

»Z mé smrti nikoho neviňte. Celý svět byl mým věznitelem. Prokletí všem . . .«[1]

»Když je svět ošklivý, všední a není z něho východu, když se nechce umírat, tu třeba unésti se snem o skutečnosti, třeba vytvořit legendu o okouzlujícím a překrásném.«

»Beru kousek hrubého a ubohého života a tvořím z něho sladkou legendu, neboť jsem poet.«[2]

Nechť žijí kouzla zamilovaných snů a zoufalství, proměňující naši černou zemi v čarovnou legendu Ojle, kterou Sologub opěvá v nejjasnějších, nejněžnějších svých melodiích:

»Na Ojle, daleké a překrásné,
všechna láska a celá duše má.
Na Ojle, daleké a překrásné,
píseň libohlasá a souzvučná
slaví všechnu blaženost bytí.«[3]

Vyděšené blábolení, věštší sen, halucinace, šílenství — to je reálné pojitko světa živých se světy dávno uhaslými a světem budoucím. Přecházíme z království nevyhnutelnosti, příčinnosti do světa noumenálního, světa věcí v sobě, kde je člověk samostatným, nezávislým tvůrcem. Fantasie nás přenáší do světa duchů, neživých bytostí, dvojníků, stěhování duší, drobení duší. Zde je i věčná harmonie, smyslná extase muk a blaženosti, Dionysos i Kristus, Antikrist, smrt i bezsmrtnost. Na jeviště vycházejí — »bogoiskatělé«, neobuddhisté, novokřesťané, novopravoslavní, mystičtí realisté, mystičtí anarchisté, neochlysté, mystičtí sektanté všech odstínů. A všichni ti se spolu sjednocují — v odpírání živého světa, jakým my ho vidíme, a jaký milujeme. Oni ve jménu nadzemského věčného života prohlašují nesmiřitelnou válku životu na zemi s jeho zápasem a ideály budoucího.

»Nebudeme nic dělat pro budoucí časy, nebudeme přemýšlet o budoucím, o časovém, budeme dělat pouze pro věčnost, budeme se dívat ne do předu, ale nahoru a do hloubky, do dobré bezkonečnosti, neplodící bez konce nedokonalosti světa.«[4]

Tak se člověk zapletl v začarovaném kruhu svých osobních prožívání, počitků a rozkoší, nemocné fantasie, odtrhnuvší se od zdravých, společenských proudů a povzbuzení. Osobnost, uzavřená sama v sebe, v strašném maniovém egoismu, odsoudila sama sebe k ponenáhlé degeneraci, k sebevraždě, více méně rychlé a n á s i l n é.

— Ať jsou síly soudobé ruské reakce jakékoli, přece nejsou s to zastaviti historický proces, zahradit ho umělými hrázemi.

»A přece se točí!« — Pomalu, bez vnějších efektů, ale neuhýbajíc se, nezadržitelně bere se v před v hlubinách lidového života postup hi-

[1] Dr. Žbankov, »Sovremennyj mir«, 1910, III.
[2] Sologub.
[3] Totéž.
[4] Berdjajev, »Nové náboženské vědomí a společenskost«, strana 80.

storie. Ne nadarmo byl ten ohromný historický otřes; vyrostlo a den ode dne stále více roste lidové sebevědomí — a bodáky ho nezastavíš. Lidové massy se diferencují v tuhé organismy; nehledě na všechna pronásledování, spojují se v kooperativní, hospodářská, vzdělávací a jiná společenstva, zajímají se a činněji se účastní na sjezdech, v místních orgánech samosprávných, rozšiřují a demokratisují je svým spontánním nátlakem. V hlubinách lidových se budují základy nového života. Ovšem po ohromném rozmachu v letech revoluce zdá se mnohým, že tento pohyb je stání na místě, neukojuje lidí, kteří viděli grandiosní hnutí mass, náhlé přeměny. Ale část ruské intelligence se nepoddala kalné vlně pessimismu, krajního individualismu, erotismu a mysticismu, a kráčí po trnité cestě ruku v ruce s ruskými demokratickými massami. Oni z vyplnění své mravní povinnosti, jako mythický Antei od dotknutí se země, čerpají znova a znova sílu, energii, bodrost a víru v pozemský život, v budoucnost, v pokrok. *Boris.*

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Reforma vodního práva. — Statistické přehledy zahraničního obchodu nejdůležitějších států v letech 1903—1907. — Český průmysl textilní v r. 1909

Ministerstvo orby uspořádalo koncem předešlého měsíce anketu o reformě vodního práva. Za základ porad sloužil elaborát referentův, který jistě dozná ještě četných změn, v hlavních rysech však určuje již směr, kterým se reforma bude brát. V popředí všeobecného zájmu stojí využitkování vodní síly a meliorace. Využitkování vodní síly k výrobě zemědělské a průmyslové jest otázkou pro české národní hospodářství ohromné důležitosti. Ono znamená emancipaci od uhelného kapitálu, dnes téměř výhradně německého, nehledě ani k tomu, že zaručuje soutěžní schopnost v každém případě. Využitkování vodních sil jest u našeho průmyslu dosud skrovné. Jen český průmysl textilní a mlynářství, oba obory vývojově úzce spolu spiaté, disponují vodní silou.

Nejnověji proslýchá se o využitkování vodní síly vltavské ve středním toku. Řada jiných projektů nabývá poznenáhlu konkretnějších tvarů. Němci jsou také v tomto směru proti nám o hony napřed. Od let konají se ve zněmčeném území šetření, kde by se daly postaviti vodní nádrže, několik jich bylo dokonce už postaveno. Při tom snaží se dokázati, že podle zákonu vodocestného z r. 1901 a příslušného zemského zákonu z r. 1903 jest možno stavěti na náklad regulačního fondu údolní přehrady bez ohledu na to, jde-li o přítok řeky, která má být splavněna. Osnova nového vodního zákona, pokud z novinářských zpráv se dá souditi, obsahuje závažné ustanovení o využitkování vodní síly. Na veřejných tocích připouští, aby byla udělena práva k využití vodní síly, která mají pro soukromníky býti obmezena 60, pro korporace veřejnoprávní 90letým tryánim. Soukromé toky mohou býti k účelům využití vodní síly vyvlastněny i na prospěch podniků soukromých, a osnova připouští dokonce vyvlastnění síly už zadané, jde-li o podnik většího hospodářského významu.

Důležitá jsou dále nová ustanovení, týkající se práv na spodní vody, pak obmezení obecního užívání veřejných toků za účelem ochrany vodních staveb atd.

* *
*

Ministerstvo obchodu vydalo právě statistické přehledy o zahraničním obchodě nejdůležitějších států světa. Perioda tato je známa jako perioda hospodářského vzestupu a jest zajímavo konstatovat, jak jí které národní hospodářství využilo, a kam si razily dráhu obchod a průmysl za těchto let. Největší zahraniční obchod mají tyto evropské státy v mil. korun:

	r. 1903	r. 1907	+ celkem
Velká Britanie	18.377·6	23.576·4	5.198·8
Německo	13.000·4	18.398·4	5.398·0
Nizozemsko	8.387·8	9.627·3	1.239·5
Francie	7.963·1	10.086·3	2.123·2
Belgie	4.417·6	6.140·9	1.723·3
Rakousko-Uhersko	4.006·9	4.959·3	952·4
Rusko	4.291·4	4.000·2	— 291·2
Italie	3.220·0	4.558·2	+ 1.338·2

Skutečně epochální vzestup zaznamenává v této periodě Německo, jehož přírůstek zahraničního obchodu předstihuje nejen relativně, nýbrž i absolutně největší obchodní stát Anglii. Z těchto cifer vysvětlíme si také mnoho z dnešní rivality obou států a z ochranářského hnutí anglického. Po Německu a Anglii vykazují relativně i absolutně největší přírůstek Italie, Belgie, Francie.

Pro posouzení otázky svrchu naznačené jsou však mimo to rozhodny cifry o vývozu. Tento činil:

	r. 1903	r. 1907	+ celkem
Velká Britanie	6.996·6	10.250·4	3.253·8
Německo	5.917·2	8.077·3	2.160·1
Nizozemsko	3.869·7	4.376·1	516·4
Francie	3.798·4	4.945·6	1.147·2
Belgie	1.913·2	2.622·0	708·8
Rakousko-Uhersko	2.129·8	2.457·3	327·5
Rusko	2.553·1	2.387·1	— 166·0
Italie	1.451·1	1.851·5	400·4

Z tohoto přehledu jest patrno, že Rakousko-Uhersko patří k oněm státům, které konjunktury let 1903—1907 využily nejméně. Náš vývoz stoupl relativně i absolutně — nehledě ovšem k Rusku — ze všech států měrou nejmenší. Ciferný doklad k nezdravému směru naší obchodní politiky. Pokud jde o druhou otázku, jakými novými směry se bral obchod zahraniční v naznačené periodě, jest především příznačno, že u průmyslových států klesá relativně význam evropského obchodu.

U Velké Britanie činil podíl

evropského dovozu	v r. 1903	43·9	procent
	v r. 1907	38·6	»
evropského vývozu	v r. 1903	36·1	»
	v r. 1907	37·9	»

U ostatních zemí svrchu jmenovaných činil tento podíl

		r. 1903	r. 1907
Německo	dovoz	61·4 proc.	58·8 proc.
	vývoz	76·9 »	73·7 »
Nizozemsko	dovoz	66·9 »	64·1 »
	vývoz	89·4 »	90·9 »
Francie	dovoz	51·1 »	52·2 »
	vývoz	75·1 »	71·3 »
Belgie	dovoz	70·1 »	67·6 »
	vývoz	84·4 »	83·2 »
Rak.-Uhersko	dovoz	77·1 »	74·2 »
	vývoz	93·3 »	91·2 »
Italie	dovoz	73·0 »	71·7 »
	vývoz	73·2 »	70·2 »

Z těchto cifer jest patrno, že až na některé výjimky jest pozorovati všeobecně tendenci, že jak podíl dovozu, tak také vývozu na celkovém obchodu zahraničním ze zemí a do zemí evropských u průmyslových států v letech 1903—1907 klesal, a že zejména pro vývoz hledána a nalezena byla odbytiště mimoevropská.

Vzrůst evropského dovozu vykazují především země a státy asijské, zejména Čína a Japan. Žádný z jiných vývozních států není odkázán tou měrou na evropská odbytiště jako Rakousko-Uhersko. Nejhlavnější jeho dosavadní odbytiště, totiž Německo, vykazuje za pětiletí 1903—1907 pozvolný pokles rakouského dovozu, zatím co jeho vývoz do Rakouska pozvolna a v posledních letech krisijních, kterých publikace ministerstva obchodu nevykazuje, rapidně vzrůstá.

* *
*

Textilní průmysl rakouský jest dosud v plné krisi, která trvá již téměř dvě léta. Krise byla čekána, ale sotva bylo očekáváno, že bude trvati tak dlouho. Krise odbytová byla by bývala snad už letošním rokem překonána, kdyby se nebyla bývala připojila krise surovinová, zaviněná nevalnou úrodou bavlny loňského roku, jež měla v zápětí vysoké ceny. Očekáváno, že účinky krise budou se zle jeviti zejména v průmyslu textilním českém, který jest mladý a nemá přirozeně za sebou několik období dobrých konjunktur a silnějších finančních reserv. Očekávání toto, které naplňovalo blahými nadějemi zejména německé finanční kruhy, bohudíky, zklamalo. Český průmysl textilní přestál krisi až dosud dobře a není pochyby, že ji přestojí dobře až dokonce. Výroční zpráva Spolku českých průmyslníků textilních, podaná k valné hromadě spolku dne 24. dubna r. 1910, líčí situaci takto: »Tíseň doby neměla nepříznivého vlivu na náš

průmysl, a zasluhuje pozornosti, že ani jediný z českých závodů neocitá se v situaci kritické. Možno říci, že rok 1909 byl do jisté míry rokem zkoušky, poněvadž v něm nebylo možno dosici ani úspěchu cenového ani zabezpečiti si začasté takovou zaměstnanost, jaké by byl závod vyžadoval. Obstál-li přes to průmysl náš v této těžké situaci a nedochází-li k žádným poruchám platebním, jest to nejlepším důkazem, že příznivých let, která předcházela, bylo využito ku zpevnění závodů a k založení jejich finanční base. Moment tento slouží průmyslu našemu zajisté ke cti, současně byl však nutný, poněvadž depresivní období ještě skončeno není, a bude mnoho záležeti na tom, specielně u průmyslu bavlny, jak dopadne příští sklizeň americké bavlny. Bude-li nepříznivá, nastanou poměry, v jakých průmysl bavlnářský snad ještě nikdy nebyl.« —

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Spory v odborových organisacích. — Služební pragmatika úředníků v parlamentě. — Ústavy pro sprostředkování práce v Anglii. — Výluka v odboru stavebním v Německu.

Spor v odborových organisacích dospívá ku svému vyvrcholení. A zvláštní náhodou, nebo snad přirozeně je to vezdy separatistická Morava, která přivodila rozhodný obrat. Po léta vlekl se spor jako latentní choroba, ochromující organismus, isolován v hranicích království českého, aniž bylo možno přivodit rozhodnutí ve prospěch ať té či oné strany. Bylo to vlastně přirozeno: čeští autonomisté necítili se dosti silnými, nemohouce poukázat, že veškero české dělnictvo stojí za nimi, když nerepresentovali ani všechno dělnictvo jedné korunní země, vídeňští centralisté pak nemohli proti nim vystoupit příkře, aby neprobudili národnostní vědomí apathické v tomto ohledu Moravy, a aby jí sami nevehnali v náruč autonomistů. Poměry byly však mocnější, nežli taktická opatrnost obou směrů; autonomistické hnutí vniklo přece přes hranice moravské a centralisté ve své snaze, aby je zažehnali v samých počátcích, nechali se strhnouti ke kroku, který přirozeně musil vyvolat pobouření v celé organisaci sociálně-demokratické, a to nejen odborové, nýbrž i politické: žádali za odstranění Vaňka a Tusara, předních pracovníků v politickém hnutí moravském, kteří, přišedše z Prahy, přirozeně sympatisovali s autonomisty, ale znajíce odvislost Moravy od Vídně, jak geografickou, tak hlavně finanční, chovali se ve sporu značně reservovaně, jak bylo patrno na redakční části »Rovnosti«. Když žádost centralistů byla odmítnuta jako naprosto neoprávněné zasahování do kompetence strany politické, vyhlásili na »Rovnost« bojkot.

To byl skutek, který musil přivodit zakročení politických organisací, jež se až posud ke sporu chovaly naprosto nestranně, prohlašujíce jej za vnitřní záležitost organisací odborových. Názor tento jest ovšem theoreticky správný, ale jinak jest v praxi, když jsou to většinou tíž lidé,

kteří stojí v popředí obojího hnutí, politického i odborového; a bylo by žádati nadlidského sebezapření, aby centralista, jenž dnes dokazoval nutnost jednotné odborové organisace dělnické, řízené z Vídně, hájil zítra naprostou samostatnost československé strany sociálně-demokratické se suverenním výkonným výborem v Praze. Samostatnost a neodvislost československé strany sociálně-demokratické byla vážně ohrožena, kdyžtě v ní měli rozhodovat lidé, kteří přijímali rozkazy z vídeňské odborové komise, jež se staví naprosto odmítavě proti samostatným organisacím českým, prohlašujíc členy jejich za neorganisované.

Za takových okolností bylo zastupitelstvo československé strany sociálně-demokratické nuceno zaujati jasné a rozhodné stanovisko; 28. března prohlásilo: »dosavadní vývoj, jak internacionály, tak i české sociálně-demokratické strany dělnické, nám přímo velí, abychom osamostatnili a sloučili české hnutí politické s odborovým v jednotný postup, kterýž jedině je s to účinně hájit zájmy a potřeby českého proletariátu a vyškolit jej v nezdolnou armádu sociálně-demokratické internacionály. Jako mají politicky organisovaní soudruzi jedinou nejvyšší jednotku organisační ve »Výkonném výboru strany«, sjezdem československé dělnické strany sociálně-demokratické voleném, tak může být nejvyšší jednotkou odborově organisovaných členů československé sociálně-demokratické strany dělnické jenom Československé odborové sdružení. — Tím arciť nevylučujeme českých dělníků, kteří stojí ve svazech jazykově smíšených, pokud jednají v zájmech a intencích strany, z našeho společenství. Budiž jim ponecháno úplně na vůli, pro jakou organisační formu se rozhodnou. Nikdo nesmí být kaceřován a pronásledován pro svůj odchylný názor na formu organisační.«

Tím se politická strana sociálně-demokratická postavila na stanovisko jedině možné, lišící se od dřívějšího tím, že kdežto dříve uznávala české samostatné organisace odborové jen jako trpěné, nyní je prohlásila za vlastní, přirozený a nutný podklad české samostatné strany. Tím pobouřeni centralisté, hlavně moravští do nejvyšší míry, a zahájili přímo agitaci proti české straně. Pro stanovení dalšího postupu svolaly obě strany, autonomistická i centralistická, na tytéž dni, 3. a 4. dubna, zemské odborové komise do Brna. Na autonomistické byli zástupci skupin, na centralistické úředníci organisací, z Vídně placení.

Na autonomistické konferenci usneseno »zřízení Moravského odborového sdružení jako zemské komise, která bude tvořiti součástku československého odborového sdružení. Dosavadní centrální rakouské organisace, pokud poskytují českému členstvu samosprávu, vymezenou požadavky odborového sdružení ze dne 15. října 1905, uznáváme za stejně cenné a rovnoprávné.«

Méně smířlivá jest resoluce, přijatá na konferenci centrálních odborových organisací, k níž instituce politické strany ani nebyly pozvány. Resoluce tato praví: »Separatistické odborové organisace, jichž základní myšlenkou jest rozlišování dělníků dle národnostní příslušnosti, jednotnost postupu, mezinárodní solidaritu ohrožují, a proto pro ně se svého třídního a mezinárodního stanoviska nemůžeme býti. Zdravíme své proletářské bratry ostatních národů v Rakousku a ujišťujeme je, že ve spo-

lečném postupu vytrváme, a že chceme společně s nimi pod praporem jednotných centrálních organisací proletariátu všech národností v Rakousku dobývati dalších úspěchů. Věrnost za věrnost.« Jak ta věrnost vypadá v praxi, ukázala Unie horníků, jež připustila, aby její čeští členové, žádající za zřízení české školy, byli propuštěni a na jich místo přijati horníci němečtí. O poměru k politické straně praví se v resoluci: »V politickém ohledu byli jsme dosud, jsme a zůstaneme z přesvědčení a s nadšením příslušníky československé sociální demokracie. Vyzýváme své přívržence, aby všude a plně konali své povinnosti ke straně své, jež českému proletariátu tak mnoho vymohla.« V praxi pak to nadšení vypadá tak, že v Brně z usnesení téže konference proti »Rovnosti« založen »Proletář«, a že zřízenci centrálních organisací objíždějí po Čechách, a na schůzích prohlašují, že hnutí autonomistické není nežli mandátovou honbou, že bylo vyvoláno sociálně-demokratickými poslanci, strachujícími se o mandát!

Dr. Bauer nazval tento boj »bolestmi vzrůstu«, dosti případně. Uznává, že k němu dojít musilo, a tím i nepřímo uznává oprávněnost požadavků českých autonomistů. Opakuje se historie politického hnutí, kde Vídeň se také snažila zachránit centralismus, ale poměry byly silnější, než její přání. Stejně bude i nyní. Jenom že by vzrůst mohl býti méně bolestným, kdyby se Vídeň dovedla z minulosti něčemu naučit.

*

Osnova služební pragmatiky státních úředníků a sluhů, projednána v prvním čtení, byla přikázána výboru. Úředníci ještě v předvečer jejího projednání vyslovili se o ní způsobem, jenž nepřipouští pochybností. Na veřejné schůzi úředníků, 10. dubna na Žofíně konané, prohlásili, »že §§ 31. a 32. odnímají úřednictvu to, co je nejprimitivnějším právem občanským, totiž právo koaliční, a § 35. béře mu možnost, obraceti se se svými stesky a přáními na zastupitelstvo lidové, ponechávaje úředníka docela libovůli jeho nadřízených úřadů. Hledíce k tomu, že osnovou tou maří se půlstoleté snahy úřednictva o zákonné zajištění práv lidských i občanských, prohlašují přítomní úředníci, že raději zříkají se jakýchkoli materielních výhod, kterých by snad osnovou mohlo býti dosaženo, než aby přijali uzákonění své bezprávnosti a svého vyloučení ze řad ostatního občanstva.«

Totéž prohlásil hned první řečník, poslanec Glöckel, když 15. dubna sněmovna přikročila k projednávání otázky té. Debata byla na vysoké úrovni, kterou nedovedli snížit ani řečníci německo-nacionální, ani ministr vnitra svob. pán Haerdtl. Poslanec Glöckel označil v úvodu své řeči služební pragmatiku za kolektivní smlouvu služební, která upravuje práva a povinnosti státu a jeho zřízenců. Problém je tento: Nutno chránit zájmy státu a zároveň vytvářet služební poměry zřízenců tak, aby vyhovovaly požadavkům ve třech směrech: předně nesmí občanské právo státních zřízenců býti nikterak omezeno nebo dokonce diminováno; za druhé je dnes v duchu doby, aby zřízenci, pokud možno, byli přibíráni k bezprostřední samosprávě oněch záležitostí, které se jich bezprostředně dotýkají; a za třetí nutno odstraniti nejtísnivější materielní starosti, pokud je to jen

možno. Stejně pohlíží na věc i dr. Šviha: »I když nepopíráme zcela ideální stránku státní služby, přece nejsme ochotni pohlížeti na poměr státní služby zásadně jinak, nežli na regulerní služební smlouvu, z níž pro obě smluvní strany plynou korespondující práva a povinnosti, ovšem smlouvu po způsobu kolektivních smluv pracovních a s veřejnoprávním obsahem.«

Omezování občanských práv úředníků narazilo na odpor všech stran; marně se vláda pro ně dovolává příkladů spojenců z trojspolku, marně uvádí nutnost ochrany státní autority. »Autority dosáhne stát, upraví-li svoji správu tak, aby snesla každou kritiku, stát může dosáhnout autority, když stát a vláda mají úctu před státními základními zákony,« odpovídá jí Glöckel. »Nevydá to za svazky knih,« pokračuje týž poslanec, »mluví-li o státní autoritě vláda, která si dovolila navrhnout, aby vybojovaná státoobčanská práva, práva, která byla vybojována krvavými revolucemi a nesmírnými obětmi, byla odňata jejím vlastním zřízencům, která si dovoluje navrhnouti, aby její vlastní zřízenci byli degradováni, byli učiněni občany druhého řádu? Tato vláda mluví o státní autoritě, táž vláda, která dává disciplinárně vyšetřovat lidi, že se odvážili říci, že se cítí občany druhého řádu, táž vláda, jež se odvažuje disciplinárně vyšetřovat vedení organisací, jen proto, že některý zasloužilý zástupce úřednictva řekl, že dostal důtku za řeč, za niž převzal celý výbor zodpovědnost, tato vláda odvažuje se mluvit o státní autoritě?« O státní autoritě odvažuje se mluvit vláda, která příslušníka soudcovského stavu, poslance Očadlíka, donutila k odchodu do výslužby, prohlásivši mu ústy presidenta vrchního soudu zemského, Bleylebena: »Politika se nesrovnává se služební přísahou. Nedostanete žádného místa ve svém rayonu. Můžete se dostati jenom tam, kde nemáte vlivu. ... Máte volbu mezi politikou a justicí. Jedno nebo druhé.« O státní autoritě chce mluvit vláda, jejíž člen, šéf státní správy, ministr Haerdtl, o vlastních úřednících prohlásí: »Chtějí služební pragmatiku, kde pragmatikální povinnosti byly by jen na straně státu, kdežto úředník byl by jen v lehkém mzdovém poměru vůči státu, hodně mzdy a málo práce, ale aby měl docela volné právo potírat stát, který jej platí,« a aby poštval nemyslící dav proti státním úředníkům, poukazuje na to, že platy jejich činí největší zatížení státního rozpočtu, obnášejíce na 700 milionů korun. »To je nejhlubší, nejnedůstojnější způsob agitace, to je demagogie, spočívající v tom, probudit nejhorší instinkty a říci: Vy lidé středního stavu, vy maloživnostníci, vy sedláci musíte tolik pracovat, a na konec sežerou tito úředníci 700 milionů,« označil toto ministerské prohlášení posl. Glöckel, ježto ministr neřekl, z čeho se tento obnos skládá, kolik lidí je z něho placeno; »zřízence činí zodpovědnými za to, co spáchal systém.«

Snaha vlády, vyloučit úředníky z občanských práv, definitivně ztroskotala ve výboru, jenž ve schůzi 26. dubna přijal dvě stěžejní zásady: že občanská práva státních zřízenců nesmějí být služební pragmatikou ohrožena, a za druhé, že pro soudce musí být stanoveny pragmatické normy zvláštním zákonem. Pro vyslechnutí přání úředníků a sluhů rozhodl se užší výbor, svolat koncem května anketu interesentů, pro něž žádal dovolenou a naprostou immunitu. Ministr Haerdtl v tomto směru neslíbil nic určitého. Dovolená bude udělena, připustí-li to služba; co se

immunity týče, doufá prý vláda, že experti se zachovají tak, že nebude nutno proti nim zakročovat. Šťastné Rakousko, jehož vláda dovede tak hájit státní autoritu!

*

Nařízení o zřízení ústavů pro zprostředkování práce v Anglii, vydané 28. ledna t. r., obsahuje cenná ustanovení. Přihlášky platí po sedm dní, po kteréžto době mohou být obnoveny. Každá organisace má právo ústavu ohlásit stávku nebo výluku v dotyčném obvodu. Hledá-li podnikatel, na něhož bylo podáno takovéto oznámení, dělníky, sdělí mu úředník ústavu ono oznámení; podnikatel má právo podat písemnou odpověď. Poukazuje-li úředník nějakého dělníka do takového závodu, musí mu oboje, oznámení i odpověď, sdělit. Smlouvy o mzdě nebo jiných podmínkách pracovních mohou být u zprostředkovacího úřadu vyloženy k veřejnému nahlédnutí. Je-li dělník, jemuž byla zprostředována práce mimo sídlo úřadu, bez prostředků, může mu úřad dáti zálohu ve formě jízdního lístku.

Ve vhodných územích Spojených království zřídí ministerstvo obchodu poradní komise ze stejného počtu zástupců zaměstnavatelů i zaměstnaných. Předsedu volí si členové ze svého středu. Na návrh většiny zástupců musí být hlasování o zvláštních otázkách provedeno tak, že hlasuje stejný počet zástupců dělnictva i zaměstnavatelů. Každá otázka je pak rozhodnuta většinou přítomných hlasujících členů. V takovémto hlasování předseda nehlasuje; při rovnosti hlasů podá zprávu ministerstvu obchodu, a může připojit i svoje mínění o této otázce. Zprostředkování práce mladistvých dělníků upravuje nařízení ze 7. února 1910. Ministerstvo zřídí pro ně speciální komise, do nichž povolá osoby, jež mají zkušenosti nebo jiné vědomosti o výchově nebo jiných poměrech mladistvých dělníků. Vedle těchto budou do komisí povoláni zástupci zaměstnavatelů a zaměstnaných; předsedu jmenuje ministertvo. Komise tyto budou poskytovat nezávazné rady, informace a podpory.

*

Německo stojí v boji v odboru stavebním. K jednání o nové pracovní smlouvě vypracoval svaz zaměstnavatelů živností stavebních tak zvanou vzornou smlouvu drážďanskou, jež znamenala značné zhoršení dosavadního stavu. Když společný svazový sjezd zedníků a stavebních dělníků tuto smlouvu odmítl, a k jeho rozhodnutí se připojily i svaz tesařů a organisace křesťanské, vyloučili členové svazu zaměstnavatelů své dělnictvo. Přes to, že Berlín a Hamburk se k výluce nepřipojily, je vyloučeno na 150.000 dělníků. Výluka působí i na jiné odbory, dodavatele živností stavebních. Její následky budou těžce pocítěny i v Čechách, zvláště v Pošumaví, které každoročně na jaře vysílá tisíce mužů i žen na práci do Německa, hlavně do Saska. Každé úterý a pátek jdou celé vlaky těchto sezonních vystěhovalců. Letos však, sotva dojeli na místo, ihned musili se vrátit do vlasti, jež nemá pro ně práce, v níž budou hladovět. Výluka tato je vážným připomenutím příslušným činitelům, aby věnovali Pošumaví patřičnou pozornost; veškery podmínky pro industrialisaci jsou zde, vodní síly ladem ležící, laciné pracovní síly i spojení železniční. Prosperita strakonických továren textilních je nejlepším důkazem schopnosti industrialisační. *R.*

ŠKOLA.

»Stručný Slovník Paedagogický« ukončen. — Správní dvůr o případu učitele Laube. — Zemský výbor král. Českého přitužuje systém úsporný do nemožností. — Mezinárodní rakouský komitét pro reformu národního školství.

Doba otevření české university je důležitým rozhraním také v dějinách českého myšlení paedagogického. Hlavní zásluhou prof. Masaryka padl konečně i u nás přežilý herbartismus, v jehož zajetí byla do let osmdesátých česká filosofie vůbec a paedagogika zvlášť. Stolice paedagogiky byla obsazena nejbystřejší novodobou paedagogickou hlavou českou, G. Ad. Lindnerem. Lindner po příchodu svém na universitu odklonil se od herbartismu, v němž po celý svůj život trval, a přiklonil se na samém sklonku svého života k evolucionismu, který přinesl do paedagogiky znamenité osvěžení a uvedl ji na nové, lepší dráhy. Na vývojovém podkladě koncipováno bylo pohrobní dílo Lindnerovo »Paedagogika na základě nauky o vývoji přirozeném, kulturním a mravním«. které vydal roku 1888 žák Lindnerův, Josef Klika. Dílo toto mělo vedle Úlehlova překladu Spencerova »Vychování rozumového, mravního a tělesného« z roku 1879 silný vliv na přerod české paedagogiky směrem od herbartismu k evolucionismu.

Roku 1888 počalo vycházet významné dílo, které bylo po osudech teprve v tomto měsíci ukončeno. Je to »Stručný Slovník Paedagogický«, jediná toho času česká encyklopaedie paedagogická. Za obětavosti několika jednotlivců že řad učitelských, kteří složili pro vydávání základní kapitál, počal je vydávati literární odbor Ústředního spolku učitelských jednot v království Českém. Krátce před tím (roku 1886) uvázla hned v prvních písmenech široce založená Zoubkova »Encyklopaedie paedagogická«, a nové dílo mělo ji ve stručnější formě nahraditi.

Redakcí nového slovníku byli pověřeni Josef Klika a Josef Sokol. Druhého z nich zaujala záhy na to plnou měrou politická činnost ve straně mladočeské, která tehdy politické pole ovládla, a starost o slovník připadla úplně Josefu Klikovi, který vypracoval podrobný plán díla, zorganisoval spolupracovníky a do slovníku vložil velký kus své životní práce.

Josef Klika byl v jádře eklektikem a určil, že »Stručný Slovník Paedagogický« nebude trvat »na přežilém stanovisku ztrnulé školy herbartovsko-zillerovské, ale na stanovisku realismu pokročilého, o sociologii se opírajícího, a na stanovisku paedagogického eklekticismu, který neostýchá se k osvědčenému starému dobrému družiti zjištěné nové dobré.«

Eklektistické stanovisko připouštělo ovšem, že bylo zvláště na počátcích přebíráno ještě dost a dost z herbartismu, ale slovník je dokladem, jak během vydávání stával se víc a víc evolucionistickým. Sám vydavatel pohrobního díla Lindnerova, redaktor slovníku Josef Klika, podléhal vlivu nového směru, nehledě ani k faktu, že celá řada hlavních spolupracovníků na díle byla vyslovenými stoupenci vývojového směru, applikovaného na paedagogiku. Možno říci, že do jisté míry slovník je evolucionistickým, jako je evolucionistickou nová paedagogika, a že evolucionism vtiskuje české encyklopaedii paedagogické do určitých mezí pečeť jednotnosti.

Vývojové stanovisko, jímž bylo nové české myšlení paedagogické osvěženo, probudilo také u nás potěšitelný zájem o studium dětství, přineslo k nám v překladech stěžejní díla paedagogická a přispělo v nemalé míře ke vzniku pozoruhodnějších domácích prací na tomto poli. Zjev tento měl rovněž vliv zvláště na poslední ukončený díl českého slovníku paedagogického.

Český slovník paedagogický měl býti, jak sám název jeho ukazuje, »stručný«, a měl býti ukončen ve 2—3 svazcích. Hesla stručnosti však nebylo postupem vydávání ve všech směrech s dostatek dbáno, a přemnohá zpracovaná hesla slovníku vyčerpávají látku v sobě obsaženou do podrobností. Slovník stal se tak dost neúměrným, obsahuje vedle řady hesel, zpracovaných stručně i nejstručněji, mnohá hesla, zpracovaná co nejobšírněji. Rozsah slovníku zvětšil se tak o míru více než dvojnásobnou, a vyrovnává se po této stránce paedagogickým encyklopaediím německým.

Vytčenému úkolu svému, aby se dostal z á h y do rukou učitelstva, slovník nedostál. Četné vnější okolnosti a zvláště skrovný počet jeho odběratelstva, změny ve vydavatelstvu a mnohé jiné, způsobily, že vydávání slovníku vleklo se hlemýždím krokem přes dvacet let. To mělo za následek, že mnohá, zvláště pak statistická data o školství, uveřejněná v prvních dílech, jsou dnes zastaralá a vyžadují doplnění daty novými. Během dlouhé doby vycházení dílo se přetvořovalo tak, jako se přetvořovalo myšlení četných jeho spolupracovníků. Slovník je tak dnes obrazem vývoje paedagogického českého myšlení v uplynulém čtvrtstoletí.

Prvních pět dílů slovníku bylo vydáno v časových lhůtách 2—3letých. Poslední, rozsahem dvojnásobný díl, vycházel plných 10 let, kteroužto okolnost zavinila nemoc a smrt redaktora Josefa Kliky (r. 1906) a změna v nakladatelstvu. (V roce 1903 přešel slovník z nákladu literárního odboru při Ústředním spolku učitelském do nakladatelství Ed. Beaufortova.) Po smrti Klikově ujalo se díla literární družstvo československého učitelstva »Dědictví Komenského«. Vedle podpory morální přispělo i hmotně, aby spisovatelské a redakční honoráře mohly býti přiměřeně zvýšeny.

Stručný Slovník Paedagogický obsahuje v 6 dílech, z nichž poslední je objemem dvojnásobný, na 2188 dvousloupcových hustých stranách na 1750 hesel, zpracovaných 115 spolupracovníky z kruhů učitelstva škol národních, středních, odborných a vysokých, z kruhů lékařských, právnických a j. Hesla, ve slovníku obsažená, vyčerpávají více méně podrobně a úplně látku ze všeobecných i zvláštních dějin vychovatelství, z paedagogiky filosofické i praktické. Jsou v něm speciclně články z paedagogické anthropologie, theologie i methodologie, z paedagogické diaetetiky i psychologie, z hodegetiky i didaktiky, z dějin vychovatelství i školství, ze školního zákonodárství i statistiky školní naší i cizí, z ethiky, sociologie, logiky a jiných pomocných věd vychovatelských.

Slovník jest dosud jedinou ukončenou slovanskou encyklopaedií paedagogickou. Chorvatská »Pedagogijska Enciklopedia«, kterou vydává »Hrvatski pedagoško književni zbor«, dospěla teprve do poloviny, a rovněž polská »Encyklopedya Wychowawcza« je neukončena.

Ukončená česká paedagogická encyklopaedie přes všechny své vady a nedostatky bude, jak v »Doslovu« se uvádí, »jedním z nejlepších doku-

mentů, na jaké duševní výši stálo v uplynulém dvacetiletí československé učitelstvo ve svých literárních představitelích, jaké myšlenkové proudy na ně působily, určovaly směr jeho ducha i povahu jeho společenské práce, i jak vysoko se povzneslo jeho nejvlastnější působiště — česká škola.«

Nové velké encyklopaedii paedagogické, k níž se chystá po ukončení stěžejních spisů ve své monumentální »Knihovně paedagogických klasiků« »Dědictví Komenského«, »Stručný Slovník Paedagogický« podá mnohé cenné zkušenosti — a v tom je také kus jeho významu, který je v odborné české literatuře paedagogické jistě tak velký, jako význam velkých dvou českých všeobecných encyklopaedií v širším oboru českého písemnictví vůbec.

*

Správní soud zamítl 21. března stížnost učitele V. Laube z Nenkovic na Moravě, který byl dán na odpočinek, protože se prohlásil bezkonfesijním. Odůvodnění nejvyšší instance spravedlnosti je pozoruhodné. Směrodatnou byla úvaha, že učitel může býti dán do pense z moci úřední i tehdy, jestliže mimo zvláště vytknuté příčiny se objeví »z jiných pozoruhodných příčin nezpůsobilým vykonávati své povinnosti.« Zákon »pozoruhodné příčiny« přesně nevymezuje, a tohoto fakta správní dvůr se chytil, aby nemusel zrušiti rozhodnutí nižších instancí a specielně ministerstva vyučování. Rozhodl proto, že mezi »pozoruhodné příčiny« možno zahrnouti i panující poměr mezi učitelem a obyvatelstvem školní obce, jenž vyjádřen jest v oznámeném nedostatku důvěry obyvatelstva. Protože pak dle zprávy kyjovské okr. šk. rady trvá nepříznivý poměr mezi stěžovatelem a obyvatelstvem šk. obce — místní šk. rada a obecní představenstvo domáhalo se opětně, aby uč. Laube byl odstraněn — a protože podle výslovného znění uvedeného zákona je ponecháno vyučovací správě volné uvážení, zdali a pokud učitel pro tento poměr zůstává způsobilým vykonávati úřad učitelský, správní soud dospěl k rozhodnutí, že stížnost musela býti zamítnuta. Správní dvůr prohlásil se mimo to nekompetentním pro rozhodnutí, byl-li stěžovatel zkrácen v právech, jež mu jsou zaručena základními státními zákony.

»Čas« z 11. května správně připomíná k uvedenému rozhodnutí, že vyučovací správě ponecháním volného uvážení, je-li kdo způsobilým konati úřad nebo ne, zůstavuje se plná libovůle, jak má s učitelem jednati a že tu není žádného odvolání. Učitel Pelikán byl suspendován, protože byl k učitelskému úřadu nezpůsobilý, ale ta nezpůsobilost pominula okamžikem, kdy se vrátil do lůna církve římské.

Správní soud v uvedeném rozhodnutí nezmiňuje se ani slůvkem o náboženské výchově, konfesi nebo bezkonfesi. To je důkazem, že r a k o u s k ý u č i t e l b e z k o n f e s e n e m ů ž e b ý t i z á k o n n ý m z p ů s o b e m p r o s v o u b e z k o n f e s n o s t o d s t r a n ě n z e š k o l y. Jsme ovšem ale v Rakousku, kde téměř pro každý paragraf zákonný jsou otevřena zadní dvířka. V případě Laubově našly si školní úřady zadní dvířka v »jiných pozoruhodných příčinách« a ve svém »volném uvážení«, aby vyhověly státní církvi a nepohodlného učitele odstranily ze školy. Jaký důvod najdou v případu Vildomcově, jemuž obyvatelstvo školní obce projevilo důvěru?

*

Úsporný systém zemský, který se zvláště v oboru školství provádí do nemožnosti, přišel nejvíc vhod zástupci velkostatkářů na zemském sněmě prelátu Burianovi. K návrhům tohoto zemského ministra vyučování odmítají se dnes školy po celých desitkách. Nehledí se k tomu, že ve mnohých českých školách tísní se massy žactva až k zalknutí, že mnohé učebny škol nevyhovují zákonným nařízením o přiměřené vzduchové prostoře učeben a že zvláště měšťanských škol, přirozených a nutných vyšších doplňků obecných škol, je v Čechách, zvláště v českých okresích, citelný nedostatek. Pláštěm nutných zemských úspor přikrývá se dnes nejhorší reakce v národním školství, reakce odpírající místa vzdělání s čirou bezohledností.

Prelát Burian, jako by předstíral nynější příznivý stav pro klerikální záměry, nechal mnohé naléhavé žádosti českých obcí za zřízení českých škol nevyřízeny a teprve v dnešní době připravil je do zemského výboru k hromadnému — zamítání. Černovice v okresu kamenickém n. L. podaly žádost o měšťanku již před 5 lety a teprve dnes, kdy připravily pro ni již místnosti, byly zemským výborem odmítnuty. Právě tak to dopadlo se žádostmi mnohých jiných českých obcí. Klerikální přísedící zemského výboru, jemuž bylo zemské školství neprozřetelně svěřeno, sleduje jisté cíle. Úžasným přeplněním škol znemožní se lepší výsledky vyučování, aby klerikálové mohli potom ukázati: Ejhle, toť ta nová chválená škola! Vraťte ji církvi! A nejhorší je ta strašlivá vlažnost široké české veřejnosti k těmto poměrům. S malou výminkou pokrokového a soc. demokratického tisku dává tomu všemu svůj tichý souhlas. A kde jsou velké zemské organisace učitelské, aby na veřejných schůzích ukazovaly — k čemu věci v národním školství spějí?[1]

Úsporný systém neodmítá již jenom zřizování nových škol. Sahá i po povolených zatímních pobočkách a činí přípravy k jejich možnému uzavírání. A ohrožuje bez tak neutěšené sociální postavení učitelské. Připravuje dle zpráv denních listů výnos, dle něhož výpomocné učit. osoby mají býti buď propuštěny, nebo ponechány na místech, podepíší-li revers, že nebudou žádat mzdy za práci. Zastaveno má býti také vyučování nepovinné francině a houslím, ubohé zatímní industriálky, jichž jest v českých okresích, — díky krásnému zemskému zákonu, — většina, mají býti zbaveny i té suché kůrky, kterou jim země dává a hodiny jejich mají převzíti učitelky literní, definitivní pak industriální učitelky mají supplovat, ovšem zdarma, literní předměty, k čemuž nemají ovšem zákonité způsobilosti. Jde to tedy v národním školství čím dál, tím hůř.

*

Ve Vídni sešel se 10. dubna nový slibný útvar: mezinárodní rakouský komitét pro reformu národního školství, složený ze zástupců zemských

[1] Po korektuře tohoto přehledu čteme první protesty proti úsporné soustavě v národním školství a to: všech zemských ústředních spolků v zemích českých a v D. Rakousích, »Budče poděbradské«, rychnovského »Komenského« a ze širší veřejnosti projev »občanského pokrokového klubu v Německém Brodě«. Také výbor německého zemsk. spolku učit. učinil ve schůzi 7.—8. května projev proti úspornému systému a proti porušování petičního práva učitelského odkládáním petic zemskému sněmu zasílaných.

organisací učitelských. Zastoupeni byli i zástupci slovanského učitelstva. Komitét slibuje sebrati na základě dotazníkové akce materiál pro posouzení přítomného stavu národního školství, který by byl podkladem poznání, ve kterém směru je třeba přiložiti nejdříve ruce k potřebným reformám. Utvořené školské odbory národní, složené ze zástupců učit. spolků a jiných národních korporací, budou probouzeti zájem o školskou reformu v širší veřejnosti. Ze společných pak sjezdů zemských organisací budou proklamovány požadavky, směřující k žádoucím pokrokovým změnám říšského zákona školského.

Trpká zkušenost se zpětným vývojem školského zákona v Rakousku musila již jednou přivésti k poznání, že je třeba zákon ten zreformovati ve svobodomyslném duchu, v němž byl koncipován a že je z něho třeba vyloučiti všechny polovičatosti a kolísavosti, kterých jeho nepřátelé tak obratně uměli využíti.

Nová mezinárodní organisace školská má před sebou velký slibný úkol: starati se o to, aby zájem o školství národní, který dosud namnoze dříme, oživl, státi na stráži novodobého útvaru školského a připravovati mu lepší cesty pro další vývoj v duchu pokroku.

UMĚNÍ.

List z Petrohradu. Umělecké časopisy ruské: »Apollon« — »Staryje Gody« — »Ježegodnik architektorov-chudožnikov« — »Zodčij« — »Ježegodnik Imperatorskich teatrov« — »Iskusstvo i pečatnoje dělo« — »V Mirě Iskusstv« — »Satirikon«. — Velký podnik umělecký: »Istorija russkago iskusstva«

(Dokončení.)

»Vysoká úroveň ruského divadla — v jeho hlavních představitelích: v Alexandrinském v Petrohradě, v Malém a v Uměleckém divadle v Moskvě — odráží se i v jeho orgáně »Ježegodniku Imperatorskich teatrov«. Úspěchy těchto divadel nejsou dobyty nahodilým přílivem talentů, ale velikou snahou a neúmornou prací těchto talentů. Tradicí se tu staly práce, píle, oddanost svému dílu veškerou duší a láska k němu z veškeré duše. Všude tolik vnitřního a jen vnitřního snažení, že nepozorovat nikde nápadně vtíravého a domýšlivého zevnějšího tyatrnictví. Vidíš touhu po posvěcení... Odtud ten úchvatný dojem z představení, kde mezi hledištěm a jevištěm mizí veškera přehrada a oba tábory, jak ten na jevišti, tak onen v hledišti, zajal úplně a za sebou táhne a vleče neviditelný vítěz Život.

Uvedu jen malé doklady, které plně vyjádří tu vážnost, opravdovost a povznesenost ovzduší ruského divadla.

Ve svých »Úryvcích ze vzpomínek« Naděžda Sergějevna Vasiljevová, dosud vynikající člen Alexandrinského divadla, vypravuje překrásné a rozmilé podrobnosti o svém působení v Malém divadle moskevském v letech 1869—1878. Ukazuje, jak starší herec působil na mladšího, jak

druh druha umělecky vychovával, jen aby umělecká úroveň byla vysoká. Na příklad: S Provem Michajlovičem Sadovským »hrála jsem Duňu v Ostrovského »Do nesvých saní nesedej.« Úloha dobrácké kupecké dcery byla pro mne ohromnou těžkostí, především proto, že to byla úloha lidová, a můj genre byl — rozparáděné soudobé slečny, i prosila jsem Prova Michajloviče, aby se na mne nezlobil, že se nedovedu ani klanět, ani chovat »po kupecku«.

— Nu, jaké hlouposti, prohodil Prov Michajlovič s milou prostotou a takovou zvláštní laskavostí, ty příliš na to nemysli, to samo sebou přijde, jak vezmeš na sebe kupecké šaty a uvidíš mě s bradou a v kaftaně. A což, můžeš-li zaplakat, když otec tobě laje?

— Nevím, Prove Michajloviči, pokusím se...

A skutečně, když jsem uviděla Sadovského v masce kupce Rusakova, když jsem uslyšela jeho hrozné: »Kdo to? Kdo je to?«..., hlas se mi zatřásl, když jsem mu odpověděla: »Já, tatínku...« a štkajíc vrhla jsem se mu k nohám, prosíc o odpuštění, vmyslivši sebe v Duňu...

Tak dostihovalo se ‚převtělení'...«

O herci Samarinovi píše: »Ve styku byl neobyčejně měkký, srdečný. Poznámky dělal dobrodušně. V jedné hře ukazoval mi, jak třeba běhat po jevišti... ‚Milé dítě, třeba je plavnosti pohybů, v tomto případě nutno sklouznout po podlaze, a nikoliv skákat jak zajíček po poli.' A hned, nedbaje na svou již těžkou postavu, ukázal, jak nutno lehko běhat po jevišti...

Se Sergějem Vasiljevičem Šumským hrála jsem »Školu žen«. Herec byl on velkolepý, ale člověk samá žluč, i bála jsem se ho strašně. Pamatuji se, jak v »Škole žen«, z nezkušenosti (bylo to druhé mé vystoupení na scéně Malého divadla), dopustila jsem se strašné neobratnosti. Za výjevu s Šumským, jenž hrál mého poručníka, po čtení znamenitých »pravidel« obecenstvo jalo se mi tleskat. Všecka bez sebe od uchvácení, jala jsem se přiklánět, »přisedat«, a to ještě pořád blíž a blíž se šoupajíc k rampě. Najednou slyším, kdosi syčí se zadu: ‚Přestaňte se namáčet, vždyť to přec scéna, a nikoliv cirkus!' To zlobil se můj poručník Arnolf-Šumskij, kterého jsem, ovšem nechtíc, tehdy urazila, vyšedši z úlohy Anežky a porušivši takto umělecký dojem.«

Jiný doklad. Nastupuje v březnu minulého roku v čelo ensemblu Císařského Malého divadla v Moskvě, kníže Sumbatov pravil mezi jiným shromážděnému herectvu: »Jakmile udělíme herci tak vysokou úlohu a přisoudíme mu právo na svobodnou tvořivost, žádáme od herce t v ů r č í d a r. Jenom s c h o p n o s t í k t v o ř i v o s t i, jenom d a r e m t v o ř i v o s t i podmiňují se u herce p r á v a n a t v o ř i v o s t. Tvoř — a budeš svoboden. Nemůžeš-li tvořit, jsi toliko dělnický živel a vybojuješ sobě tolik práva na svobodu ve svém díle, na kolik rozvíješ svůj talent. A do těch dob jsi — režisérský materiál, jako dekorace, jako osvětlení, anebo vůbec — v lepším případě — »scénická síla«, a z tohoto závislého postavení nelze se herci vyrvati jinak, nežli cestou v n i t ř n í k u l t u r y s v é h o n a d á n í, dovedeného touto cestou na stupeň samostatné tvořivosti. Toť první vývod. Druhý — divadlo povinno dáti hercům plnou možnost to učinit, t. j. vypracovat své nadání...

Opakuji, mým přesvědčením jest: divadlo vůbec toť — herec, herci, společnost herců a jenom to, a má-li to býti škola, tož taková, jaká byla za Rafaelů a Rubensů, škola rozvíjející talenty, žádající ne řemesla, ale umění. Proto herec, činící nároky na tento čestný stav, musí býti hercem v duši, a nikoliv míti toliko diplom na tento stav anebo pasport na tuto živnost. Vykládala mi G. N. Fedotovová, že nejlichotivější pochvalou pro ni bylo, když P. M. Sadovskij deset let po jejím skvělém vystoupení, po desíti letech jejího neustálého úspěchu, zašel k ní do její garderoby, když po dvanácté už hrála Kateřinu v »Zkrocení zlé ženy«, a pošňupávaje řekl jí: »Nu, i ty ses stala herečkou.« Z toho vidíte, jakou školou musí býti divadlo mládeži a jak dříve mistři našeho díla hleděli na mistry, kteří se teprve vypracovávali. Tak-li tomu i nyní? Nemluvím o našem divadle, ale bez odporu umění, mistrovství naší doby snížilo své požadavky a spokojuje se menším stupněm rozvoje. O našem divadle já toho nemluvím vůbec ne z toho ohledu, jejž Francouzové nazývají »patriotismem své zvonice«, nýbrž proto, že skutečně v něm a v Alexandrinském divadle individuální a samostatná tvořivost se udržela jako princip, silněji než kdekoliv v Rusku, přes to vše, že i u nás jednu dobu byla silná náklonnost k demokratisaci mistrovství... Tento princip individuální a samostatné tvořivosti musíme stříci nad všecko, za cenu všech obětí, i za cenu dočasného neúspěchu, za cenu lhostejnosti obecenstva, za cenu novinářských útoků, konečně i za cenu své samolibosti. Naše nárokovost na provedení, na to, zdali dobře či špatně hrajeme, musí být povýšena do neobyčejného stupně. Ledabylost, pohodlnost, lhostejnost, posměch — vyšší to zločiny našeho díla — ke cti naší společnosti třeba to říci, u nás téměř se nevyskytují. Ale to není všecko. Bude nám třeba ještě chytit se druhého: nikdy, nehledíc na úspěch, na pochvaly, neuspokojovat se svým provedením, vždycky zvyšovat je a, hlavní věc, míti za to, že každé představení jest prvním a každá úloha v kuse — úlohou hlavní. A ani to není všecko. Třeba nám všem spolu ustanovit takové kriterion ocenění a postavit sobě jako konečný cíl, aby provedení každé úlohy, podle sil hercových, nosilo v sobě ne řemeslný, nýbrž tvůrčí prvek, ať v jakémkoliv rozměru by se projevil, a on může se projeviti mnohem více v Horaciovi, hraje-li ho člověk způsobilý, než v Hamletu, hraje-li ho člověk neschopný. O technice já už nemluvím: toť — abeceda našeho díla. Ale to není všecko. Často k velmi způsobilým, ba k velmi nadaným lidem úloha nepřiléhá. Musíme míti mužnost, ve jménu našeho divadla nečinit nároků na tuto úlohu, ať by nám jakkoliv se líbila, a s druhé strany, ať by nám úloha sebe nepříjemnější byla anebo rozměry její urážely by naši samolibost, hrát ji, jakmile je to nutno k vůli společné věci, a hrát ji s láskou, jako nejdražší úlohu. Ano, není to paradox: třeba donutit sebe, abych si zamiloval nemilou úlohu... Konec konců, a to je hlavní, jenom touto cestou, cestou vypracování individuálních tvůrčích sil, spojených společnými snahami a společnými zájmy, uskutečníme to divadlo, o kterém herec může říci: divadlo — to jsme my, protože ono bude skutečně zbudováno na samobytné tvořivosti hercově.«

...»Naše divadlo — ruské divadlo. Ruský spisovatel, jak ruský herec — hospodáří tohoto divadla. Ruský život — hlavní, ne-li jediný předmět jeho uměleckých výkonů v minulosti ruského života, v přítomnosti, ba i v budoucnosti jeho, protože není hranic tvořivosti geniovy a nesmrtelnost Puškinů, Gogolů a Shakespearů tkví jmenovitě v tom, že kreslíce svou přítomnost, berou z ní především to, co neumře ani v budoucnu, mluví a myslí o ní tak, jak budou mluvit a myslit nejlepší lidé »věků budoucích«... Ale od národního významu našeho divadla do toho, abychom uzavřeli je do úzkých rámů hranic našeho domova — celá propast. Tvořivost Puškina i Tolstého, Dostojevského i Turgeněva úplně vyrostla z rodné půdy a přece tito spisovatelé, neodtrhujíce se od své země, stali se blízkými a drahými všem národům, jak nám drazí jsou Shakespeare, Schiller, Dickens, Hugo, Byron. V mnichovském Schauspielhause ve zvláštním foyeru visí podobizna Lva Nikolajeviče Tolstého, celá postava; jiných podobizen v komnatě není, a přece bavorský nacionalism, zrovna jako ostatní germánské nacionalismy, zdá se, jest mimo vše podezření.«

Kn. Sumbatov sestavil přibližný repertoir celé budoucí sezony a oznámil jej členstvu. Z 239 představení ruským autorům přináleží 150, cizím asi 90. Více než čtvrtina určena klassikům, z toho asi 50 ruským a asi 20 cizím. Ruští soudobí spisovatelé mají asi 100 představení, cizí (zároveň s Ibsenem) asi 70.

Těchto několik dokladů vybral jsem z »Ježegodnika Imperatorskich teatrov« a již tato malá ukázka napovídá velmi mnoho o ceně tohoto uměleckého žurnálu. Sedm jeho svazků za rok (letos vyjde osm: leden-duben, září-prosinec, svazek o 10—12 arších), výpravy důstojné významu carských divadel, s krásnými uměleckými přílohami, jest opět cenným darem předplatiteli — za ročních šest rublů. Aspoň na několik článků upozorním z loňského ročníku. Jsou tam vzpomínky N. S. Vasiljevové, vzpomínky na A. P. Čechova, k charakteristice Dargomyžského, o Ostrovském, o prvním provedení »Vlády tmy« a j.; dopisy A. P. Lenského s A. S. Arenským (o Shakespearově »Bouři«) a s A. I. Južinem (kn. Sumbatovem): materiály k dějinám divadla a dramatické censury: Gogola dramatická censura, nové zprávy o Písemském, prvé provedení Ostrovského »Bouře«, španělský herec v XVI.—XVII. stol. a j.; materiály k dějinám dramatické literatury a hudby: Gogol jako dramaturg, Tajemství scénického kouzla Gogolova, Ostrovskij a staré drama, Lev Tolstoj jako dramaturg, T. Koni a starý vodevil, Rimskij-Korsakov, Nietzsche a Gast, Maeterlinck a jeho dramata; materiály k životopisům spisovatelů, hud. skladatelů a herců (celkem 64); v oddíle režisérském: Jak Gogol hleděl na umění hercovo a režisérovo, Režisér a dekorator, Stanislavskij a jeho význam pro soudobé divadlo, Myšlenky a soudobém baletě, Principy mnichovského »Divadla umělců« a j., řada článků o výpravě a provedení různých dramat a oper; chronika zahraničního života; bibliografie — velmi poučná a překvapující, když zvíš, že od r. 1864 do konce 1909 vyšlo v Rusku ruským jazykem neméně než sto knih a statí o theorii deklamace, že vychází Encyklopedie scénické sebevýchovy a j.; dále jsou přiloženy čtyři texty dramat: Lope de Vega »Pastýř a vévodkyně«, Gogo-

lova »Ženitba« a »Úryvek« a Hardtův »Šašek Tantris«; mimo to statistika carských divadel za r. 1908. Konečně obrázková část jest jak pro dramaturga, režiséra, herce, tak pro každého, kdo s umělecké stránky lne k divadlu, svrchovaně zajímavá. Jsou tu návrhy k dekoracím, i barevné, od umělců jako Dobužinského, Golovina, Korovina, Sěrova, kn. Ševašidze a j.; četné podobizny herců v různých úlohách, reprodukce výjevů na jevištích carských divadel i četné grafiky k nim. Redaktor baron N. V. Drizen řídí tuto revue, jako kdysi Djagilev, znalecky i s láskou.

*

Také ruští typografové pokoušejí se o list, jenž by sloužil skutečnému umění tiskařskému. Pečatnoje Iskusstvo, které vycházelo po dvě léta, 1901—1902 a 1902—1903, pokud jsem se mohl přesvědčit, bylo odborným listem více ve smyslu sociálním než uměleckém. Nepoměrně výše stojí Iskusstvo i Pečatnoje Dělo, které nyní vydává Typografická škola. List velmi úpravný, s krásnými reprodukcemi starých rukopisů i soudobých umělců (nedávno zemřelého Vrubela, Nesterova a j.). Výběr je nestejný a také dualismus programový je listu na újmu, poněvadž těžko jest jej zmoci. Bylo by lépe prvou část programu přenechati jiným a obmeziti se na široké pole umění tiskařského, na »pečatnoje dělo«.

V Kijevě vychází už tři léta měsíčník V Mirě Iskusstv (Ve světě umění) redakcí Al. Filippova. Jest věnován literatuře, hudbě, malířství a divadlu. Redaktor jeho je horlivým propagátorem umění: pořádá výstavy umělecké. Viděl jsem dosud jen několik čísel.

*

Konečně země Gogolova, Někrasova a Saltykova musí míti přec také svůj na obě strany broušený list satiry a humoru. Měla je a má je, ale pečeti umělecké od prvé do poslední stránky na nich nebylo. Teď už na třetí rok usiluje o toto čestné uznání týdenník Satirikon. V něm veselá družina kreslířská i spisovatelská drží zrcadlo životu ruskému, aby v něm uviděl v ostrém osvětlení své zkřiveniny, nedorůstky i přerůstky, nedomyšlenky i kotrmelce. Nová událost v Dumě (parlamentě) i v dumě (na radnici); nový zjev literární, divadelní, výtvarného umění; slabost spisovatelova v povaze, ve stylu, ve výrazu hned je tu prohlédnuta jako na ochranné stanici a choroba hned je určena. Podařené jsou karikatury moderních spisovatelů a umělců, po krvi nejbližších. Ucítit někdy v tom smíchu i bolest a trpkost. (Na př. »Začarovaný kruh« — o vodce, jubilej Čechova a j.)

Jest to ideový list v textu i v obraze. V textu vynikají zvláště Arkadij Averčenko a Falstaf — prózou, Saša Černyj — veršem. Obrázky ostré tóniny kreslí čtyři mladí umělci: Re-Mi (Remizov), Radakov, Junger a Jakovlev, pevní a výrazní kreslíři. Miss (sestra Remizova) dodává každému číslu zvláštního půvabu svými kresbami ze života společnosti rokokové i bídrmajerské, rovněž někdy Lanceray dodá barevnou kresbu náladovou; někdy i Bilibin přidá staroruského přízvuku.

Někdy ovšem je zřejmo, že kreslíři vidí v »Simplicissimu« svůj vzor. Není divu, v německém listě sdružily se tak silné umělecké indi-

viduality, že vliv jejich nemohl sahati jen po hranice domácí. Přáli bychom však »Satirikonu«, aby se vypracoval brzy na list ovzduší Gogolova, Někrasova, Saltykova. Hlavně, aby byl hodně gogolovský, abychom neslyšeli jenom smích a posměch a výsměch, ale také lásku, nekonečnou Gogolovu lásku k té nekonečné zemi, po které tak nekonečné stíny chodí.. Tehdy bude úspěch jeho nepoměrně širší a hlubší. Dosud »Satirikon« je příliš jen velkoměstský, petrohradský, a není širokoruský; venkov ruský, v němž Gogol našel tak nepřebraný poklad originálních figur a bezedné zřídlo, z něhož nabíral smích i vzdech, je »Satirikonu«, zdá se, naprosto cizí. Mimo to jest dosud příliš politicky jednostranný. Jest ovšem přirozeno, že list satirický bude pokrokový. Ale pravý satirikon má býti suverénem a viděti všude, u všech stran, i u sebe samého, kde co není v pořádku, kde co nepřiléhá, kde co je obráceně sešito, kde to už praská, kde v tom zevnějším lesklém oděvu už se to páře, kde už je díra, a vidět nahotu a vřed.

Až na »V Mirě Iskusstv« všecky tyto umělecké listy vycházejí v Petrohradě. V Moskvě vydávají toliko »K r i v o j e Ž e r k a l o«, hrubě tištěnou »Jugend«, týdeník proti petrohradským ušlechtilým, ba vznešeným listům více rázu jen kavárenského, v němž vedle dobré úvodní stati o tom onom umělci následuje hned nějaká nechutnost.

Za to Moskva vzchopila se k podniku, jenž pravděpodobně bude monumentálním uměleckým činem — k »Dějinám ruského umění«.

*

V Rusku na poli uměleckém — v umění výtvarném, divadelním, hudebním, jenom ne v literatuře — cítit veliký dech obrození. Touha se vzmáhá z n á t sebe, poznat svoje, poznat, co kde krásného bylo tu v minulosti, co cenného, co samobytného; o p ř í t s e o t o v přítomných snahách do větší a silnější budoucnosti. (Kdo nechce si hrát na pštrosa, uvidí souvislost i ve vzmáhajícím se nacionalismu ruském, jehož vlna bude čím dále tím širší a mohutnější — o tom není nejmenší pochybnosti.) A ku podivu, hlubším studiem a důkladnějším pátráním objevilo se, že na Rusi mnoho, přemnoho, ku podivu mnoho zvláštní, osobité krásy vykvetlo a mnoho ještě se dochovalo. Do nedávna věnovali pozornost skoro výhradně jen staršímu církevnímu umění. K zásluhám »Mira Iskusstv« náleží, že hned od začátku svého působení soustavně upozorňoval jak na znamenité umění ruských portretistů konce XVIII. a začátku XIX. století, tak na ruský klassicism v architektuře i na rázovitý sloh dřevěných staveb chrámových v severním Rusku; že rozhodl se vydávati veliké publikace o ruském umění XVIII. a začátku XIX. století, z nichž sám uspěl vydati jen dílo Levického redakcí Djagileva. Alex. Benois vydal »Ruskou školu malířství«, napsal neveliké, ale nabádavé a nové světlo vrhající »Dějiny ruského malířství« a převzal redakci (škoda, že ne na řadu let!) periodického vydání »Umělecké poklady Ruska«. Vyšlo několik větších a nákladnějších publikací o museích a obrazárnách ruských. Rozvily mnohostrannou činnost »Staryje Gody«. Založena musea: starého Petrohradu, museum dopetrovské (jehož kommisse vypracovala typ monografií o starých městech se starými uměleckými památkami a bude

vydávati je bohatě illustrovány; do prvé serie vřaděno 12 měst: Kijev, Novgorod, Pskov, Kostroma, Jaroslavl, Rostov Veliký, Smolensk, Vladimir, Černigov, Kazaň, Ustjug Veliký a Vologda), založen Spolek ochrany a záchrany památek umění a starobylosti v Rusku, na něž tolik lovců sem přijíždívá z Paříže, Berlína, Frankfurta, a jež spolek chce zachraňovat pro ruské veřejné sbírky, hlavně pro Eremitáž; v Moskvě připravují Museum Alexandra III. Výstavy umělecké pořádány už hojněji i na venkově, a také přednášky. To všecko však nemohlo a nemůže býti přístupno širokým Rusi. Známost s bohatstvím a zajímavostí ruského umění zůstávala obmezena na malé kruhy. Tento nedostatek bude nyní odstraněn.

Za vrchní redakce malíře Igora Grabarja (nakladatelství J. Knebel v Moskvě) začala vycházeti Istorija russkago iskusstva. Jednotlivé části zpracují Alex. Benois, Bilibin, Djagilev, prof. Farmakovskij, architekt Fomin, architekt Gornostajev, akad. Kondakov, S. Makovskij, prof. Pavluckij, architekt Pokrovskij, prof. Prachov, Roerich, docent Romanov, prof. Rostovcev, kněz Skvorcov, architekt Ščusev, Trutovskij, prof. Uspenskij, Ap. Vasněcov, bar. Vrangel, vesměs jména, vzbuzující plnou důvěru. Dílo to je projektováno ve velkém měřítku: celkem 40 sešitů, neboli osm svazků, z nichž v každém bude asi 450 stran (arch o 8 stranách, což umožňuje větší rozměry obrázků) textu a 350 illustrací. Tři prvé díly budou věnovány architektuře: 1. Období do Petra Velikého, 2. Barok, klassicism a novější směry v Petrohradě, 3. totéž v Moskvě; díl IV.—VI. představí ruské malířství; díl VII. sochařství a díl VIII. dekorativní a aplikované umění.[1]

Dosud vyšel první sešit (22 archy) a bude jistě překvapením každému svou textovou i obrázkovou částí. V něm vlastně jest jen úvod Grabarův, ve velkých obrysech načrtaný: o samobytnosti a cizozemských vlivech; o nejstarší době architektury, o dřevěných stavbách na severu, o povýšení Moskvy, o měšťanském a pevnostním stavitelství, o baroku Ukrajiny, Moskvy a Petrohradu, o vzniku klassicismu, o klassicismu Jekatěrininském (za Kateřiny II.), Alexandrovském, Nikolajevském (za Mikuláše I.) a o novějších směrech architekturních v Petrohradě, o Moskvě v 18. století a architektu Baženovu, o architektu Kazakovu a jeho škole, o architektu Osipu Ivanoviči Bove a jeho škole, o architektu Gillardim a jeho škole, o novějších směrech architekturních v Moskvě; o byzantských prvcích a ruském jich zpracování v malířství, o 18. století a rozkvětu portrétního umění, o akademismě v době barokové a v době klassicismu, o romantismě, o Venecianovu a Fedotovu, o Brjullovu a jeho odkaze, o ideovém realismě, o hledání životní pravdy, o hledání umělecké pravdy, o hledání rodné krásy, o novějších směrech v malířství, o krajinomalbě; několika slovy o sochařství a umění dekorativním zakončuje pak svůj znamenitý přehledný úvod.

[1] Cena je poměrně velmi laciná. Sešit stojí 1·60 ruble. V Rusku předplatné je upraveno velmi prakticky: zaplatíš za dva poslední sešity (za 39. a 40.) 3·20 ruble předem a za první, druhý atd. sešit vždycky po 1·60 ruble, jakmile vyjde. Takové předplatné nikoho »nezabolí«.

Velice příjemně působí v tomto úvodě spravedlnost stanoviska autorova. Starším umělcům období zašlých nebo už mizejících, když se vzdálenosti už další možno klidněji, vmyšleněji — bez vlivu vůkolního stranického hluku a vášnivého hlomozu — zahleděti se do jejich díla, dostává se spravedlivého ocenění a uznání, díla pravá, skutečná vyzvedají se od nedorostlých a nedozrálých.

Toto dílo bude velikým kulturním činitelem na Rusi. Ono dodá Rusi vážnosti a pozvedne ji nejen před očima celého světa, ale, což je hlavní, před rodnýma očima, před samými Rusy. Ukáže, jak mnoho je toho doma, co možno ctít a milovat, a okolo čeho chodili nevšímavě a lhostejně. Naučí je lásce k svému rodnému, čistému a vznešenému, a z tohoto poměru nepoměrně spíše úroda vzchází, než ze samé jen nenávisti k tomu, co skutečně nenávisti je hodno, ale co žádná síla rázem se světa neodstraní.

T.

LITERATURA.

Krásná:

Gustav Frenssen, Jörn Uhl. Román. Přeložil Karel Franta. (Laichterova Sbírka krásného písemnictví sv. X., 1910.) — M. Arcybašev, Smrt Landeho. Román. Přeložil Ferdinand Kraupner. (Naše knihy, sv. XXX, nakl. Hejda a Tuček.) — Knihovna slovanských autorů Přeložil St. Minařík, vydala B. Minaříková na Smíchově: E. Čirikov, Pod dozorem. (Sv. I.) — V. Ropšin, Kůň bílý. Úvodem studie D. S. Merežkovského. — A. Kuprin, Sketa a jiné povídky. Přeložil F. J. Matěcha a F. Mézl. (Nakl. J. R. Vilímek.)

Selský román holštýnského pastora Frenssena dosáhl rázem mimořádných úspěchů a učinil neznámého autora v Německu osobností dne. Těžko pochopiti takový úspěch, když román celým rázem svým liší se od současné belletrie německé. Jeho forma je místy téměř staromodní a těžkopádná, jeho látka odlehlá, příběh spíše jednotvárně prostý než napínavě rozmanitý. A přece kniha rozšířila se v statisících výtiscích. Pronikla svou zvláštností, pronikla ztajeným podbarvením citovým. Je to kniha, která píše se jen jednou v životě, která vydělí se z duše, jako něco, co se nepozorovaně léty v ní nastrádalo. Frenssen vypisuje život selského hocha Jörna Uhla, a přece cítíte, že je to konfesse vlastní, účtování se vším, co spisovatel sám zkusil a promyslil. V této vlastnosti knihy vidím příčinu jejího úspěchu: v této skromné ryzosti a vyrovnané zralosti. Frenssen stal se známým teprve v mužném věku, v době, kdy se toho jistě už nejméně nadál. Měl sotva větší ctižádost, než prospěti svým nejbližším krajanům, zvěčniti typ krajový. Sám nebyl si ani vědom síly své lásky, která jeho Jörna povznesla na typ všelidský, jeho život na vznešený obraz zápasů vůle a slepého osudu. V tomto románě není stop po nějakém umělkování nebo literární šabloně. Frenssen píše naivně prostě, jak mu srdce velí, jako by ani nepsal pro veřejnost dvacátého století, jako by neznal

literárních tradic svého národa. A přece čtenáři mu to rádi odpustili, neboť vycítili v jeho díle při vší neumělosti dech starověké, ryzí epiky. Skutečně, něco nám v tomto románu připomíná Homera, jeho monumentálnost.

Jörn Uhl pochází z bohaté rodiny selské v holštýnských blatech. Otec strhl svou zhýralostí rodinu do zkázy. Jediný Jörn, opuštěný ode všech a bez vedení, vyrůstá v pracovníka prozíravého a energického. Nic nedovede zdolati energii tohoto nevzhledného člověka, všude ví si rady a pomoci. Stojí pevně na své půdě, věří v život a jeho růst. Jörn Uhl jako by byl živým příkladem zákona přírodního a nezničitelnosti hmoty a energie: nechť pohroma sebe více zkomolí jeho dílo, nová součást vypučí a nahradí ztracené. Jörn krušně pracuje od dětství a vidí jasně svou cestu. Jeho vážný duch smíří se s osudem, když nedbalostí otcovou byl zničen sen o latinských studiích. Talent jeho vynikne stejně při selské práci, na vojně i potom, když převezme předlužený statek. Tichá velikost jeho prozírá všude, i když mu odňata milovaná žena a statek vyhoří. Síla je v Jörnovi nezničitelná. A posléze »učený sedlák« dostane se přece na školy, kam dávno patřil, a vyspěje v znamenitého stavitele.

Severský, přímořský domov Jörnův naplňuje román zvláštní atmosférou. V tomto kraji není nápadné rozmanitosti a rozmanité krásy, nehovoří mnoho ani příroda, ani člověk. Tu není širých rozhledů, čirý vzduch nezamlžený bývá vzácností. Schází nám tu krása zářícího slunce a jeho radostné teplo. Jakési smuteční pološero klade se na půdu i duše lidské. Jediným kouzelníkem je tu měsíc, postříbřující všednost a obestírající ji záhadností. Měsíčné noci přitahují mladé duše a ukojují žízeň jejich po kráse a radosti. Měsíčné noci rozhodují osud Jörnův a kouzelná tajemství vnášejí do mysli obyvatelstva tohoto kraje. Kouzlo měsíčních paprsků uchvacuje i Frenssena a povznáší jej na básníka vidin, jemně sensitivního. Sám sobě nepodoben, jako náměsíčná bytost, rozechvěn je chvílemi k pravým hymnům o souzvuku přírody a člověka.

Tato zvláštní severská fantastičnost (vzpomeňme mládí Wietenina), spřádání sil přírodních a života lidského, objevuje se u Frenssena stejně, jako u jeho krajana Storma i u Björnsona a Ibsena. Či by to byl zjev analogický slovanské mystice náboženské? Buď jak buď, tyto měsíčné noci a záhadné pověry dílu Frenssenovu dávají zvláštní krásu, zmocňují příběh silného člověka v jakýsi hymnus na prasíly v přírodě vůbec.

Málokdy si uvědomujeme rozdíl mezi uměním germánským a slovanským tak silně, jako u Frenssena. Bylo vlastně odvážným pokusem překládati dílo tak výrazně germánské, vnitřním obsahem i slovní formou. I samým Jihoněmcům není snadno vniknouti do všech jeho krajových zvláštností. Úsloví za úslovím, dialektické výrazy, místní figurky a narážky — vše to jsou pro překladatele i čtenáře vzdáleného překážky skoro nepřekonatelné. Překlad prof. Karla Franty je vzorem překladu svědomitého, nevyhýbajícího se obtížím sebe větším. Na mnohých místech překladatel připadl na řešení velmi vtipné a příléhavé; zvláště nesnadnou terminologii selského náčiní a selského života vůbec ovládal znamenitě. Někdy však snaha po slovní přesnosti způsobuje, že na př.

výborná figurka Thiesze Thiessena v českém vydání trochu ztrácí na rázovitosti.

Skromné umění Frenssenovo svým klidem a jednoduchostí jako by se ani nehodilo do spěchavé, nervosní doby naší. Nervosa zachvátila i literaturu tak zdravou a silnou, jako byla ruská. U ruské literatury, vlastně u hlavních představitelů jejích, zdálo se nám vše veliké (ne-li velikolepé), monumentální a vážné. Jestli která literatura moderní vůbec, ruská toužila vyvíjeti se sub specie aeternitatis. Byly to někdy přímo touhy titanské, rozřešiti nejhlubší problémy lidstva jednou pro vždy. Revoluce otřásla věrou, že je toto nadlidské dílo vůbec možno. Tato smutná ztráta víry ve všemohoucí sílu ducha ruského připravovala se již dlouho. V literatuře Čechov prozrazoval to svou zálibou v drobných látkách, svou skepsí proti všemu velikému, svým bolestným humorem. Ale u něho byla aspoň ještě skepse, která předpokládala kus víry. Po něm přišli mladí — viděli kolem sebe zkázu, rozklad starých forem, ztráceli pod sebou zděděnou půdu víc a více. Stávali se přímou reakcí proti dřívějšku. Unikali bolestně zklamáni realitě i realismu, unikali morálce i moralismu, unikali velikým snahám starých. Nastoupilo období experimentu, experimentu v každém směru. Přišlo období unavené melancholie a smyslového předráždění. Po tlustých románech desetiletí tenkých povídek a přejemnělých črt. Kult sedláka stěhuje se z ruské literatury a dělá místo kultu městských bolestí, jak se na západě už dávno stalo. V jednom směru však i mladí zůstali věrni literárním tradicím ruským: v odvaze svého pochybování. Zdá se skoro, jako by ruská literatura byla si vyhradila právo pochybovati o spasitelnosti všeho toho, čím západ je nadšen. A je dobře, že máme v Rusech kritika tak seriosního, vášnivě zaujatého pro pravdu a hlavně bezohledného. Ač povídky mladých nevybírají si themat tak velikých, jako se stávalo u ruských klasiků, podržely jejich sílu — řekl bych podkopnou, podvratnou. Mívají prostě jiná hlediska, než jsme zvykli u nás.

Z mladých posledního nejhlučnějšího úspěchu dočkal se Arcybašev. Arcybašev, jehož tvůrčí schopnosti ani z daleka nevyrovnají se těm, proti kterým vystupuje, překvapuje nervosní přecitlivělostí svých smyslů. Připomíná virtuosa malíře, zachycujícího krátkými, vyzkoušenými tahy, co oko široce rozevřené zpozorovalo, Arcybašev nejen vidí, nýbrž hlavně slyší více, než zdravý organismus vnímati může. A všecko, co vypozoroval, chladně sestavuje v effektní výtvor. Je z těch, kteří milují vášeň minulou, když vychladla, kteří ji nesmírně rádi analysují a ve vzpomínce se k ní stále vracejí. Arcybašev jest aranžér, jakých se v ruské literatuře (bohudíky) vyskytlo málo. Vrhl se na časovosti a úspěch jeho byl zajištěn. Má odvahu podvraceti ideály největších lidí ruských, Dostojevského a Tolstého; tato polemika mu dává stále nové podněty. Chce býti mluvčím krajního amoralismu, pudové nezákonnosti —, ve skutečnosti jest ironikem, který nalomí, ale nedolomí, protože sám sebou není hotov a nechce ani domysliti. Je zajímavý, dovedný a bezohledný, ale zároveň jednostranný a při rychlé tvorbě své do jisté míry jednotvárný. Všude tytéž »krásné, zdravě silné« dívky, jež dráždí smysly, všude zajímaví umělci, churaví studenti a maloměstští hejskové. A hlavně všude sentimentální effekty měsíčního svitu a ztemnělých alejí.

Smrt Landeho je dílo cennější i positivnější, než sensační Sanin. Lande sám o sobě byla by postava velmi zajímavá a svérázná, jemně kreslená, kdyby nebylo zřejmo, že má býti folií Dostojevského krásného »idiota«, knížete Myškina, a po případě ztělesněním křesťanských zásad Tolstého. Vedle Idiota Dostojevského Lande jeví se slabým odvarem, obrazem spíše nadhozeným, než vypracovaným. A všecky ty drobné poznámky a námitky, jimiž Arcybašev snaží se odmítati obětavé, passivní křesťanství Landeho, působí jako efemerní šarvátka, která se nebere vážně. Tato tendence Arcybaševova, jež chce právě potírati potřebu tendence v ruském umění, ruší a seslabuje výtvory jeho.

Arcybašev bývá uváděn v přímou souvislost s revolucí ruskou. Sanin i všichni ti pudoví lidé jeho prací jsou samými Rusy uznáváni za typy. Nejen na výtvorech Arcybaševových rozpoznáváme toto zoufalé odmítání víry v cokoliv, úplnou skleslost ruské mládeže. Všichni téměř známější autoři současně jsou toho výmluvnými svědky.

Je tu na příklad Čirikovova povídka Pod dozorem. Historie studenta, poslaného z Kijeva do rodného městečka pod policejní dozor a utloukaného nepochopením otce úředníka. Nelze bez hlubokého pohnutí stopovati všechnu tu apatii, bezradnost a citové ochrnutí dobrého hocha. Jest vám, jako byste byli svědky povlovného krvácení, jež nemůžete zastaviti, ač víte, že způsobí jistou smrt. Sebevražda Koljova přichází náhle, téměř bez motivace, a přece, když myslíte nazpět, sami uznáte, že tento tvor, uštvaný a smrtelně zraněný životem, ani nemohl vyváznouti jinak. Umění Čirikovovo není skvělé, ale má přednost, že nechce více, než dovede. Přítomná povídka je přímo lidským dokumentem mladého Ruska. Symptomatická svou málomluvností, nedostatkem jakéhokoliv nadšení nebo zákmitu positivního cíle. Všechno je v ní šedé, unavené, vleklé. Umírání ducha, smrtelná mdloba, v jejíž překonání slabí lidé neodvažují se ani doufati.

V předmluvě k Ropšinovu Koni bílému praví Merežkovskij, že ruská revoluce jest nemluvná. A skutečně nebylo díla uměleckého, které by jejího hlubokého významu bylo důstojno. Samé úlomky jen, epizody a efemerní poznámky. Pokládá-li Merežkovskij Koně bílého za repraesentativní spis revoluční, je to jen relativně správné. Dosud bezpochyby nebylo nic významnějšího vytvořeno, než tato povídka pseudonyma, za nímž někteří tuší manželku Merežkovského Z. Gyppiusa. A opravdu zdá se, že jde o dílo ženské, což by pro poměry ruské bylo tím významnější. Kůň bílý vypravuje o několika revolucionářích, kteří po mnohých neúspěších konečně vykonají své dílo, zavraždí gubernátora. Dostojevského otázka, kterou řešil ve Vině a trestu i jinde, zda je dovoleno vraždit, vrací se tu v novém osvětlení. Kůň bílý jest bezohledná kniha, kniha pobuřující svými thesemi. Je tu revolucionář, který vraždí z přemíry lásky křesťanské, je tu vůdce všech, Žorž, o němž Merežkovskij výborně říká: nehyne, protože vraždil, nýbrž zabíjí, protože zahynul (duševně). Na ostří nože Ropšin vyžene svou thesi, když Žorž v souboji zavraždí muže své milenky a náhle pochopí, že dovedl klidně vraždit ve službách idee, ale nikoli k vůli sobě.

Merežkovskij praví o knize: »Snad... nebude to pro někoho kniha, ale ostrý nůž v srdci, svého druhu azefovčina.« Věru, jen revoluce, a jen revoluce ruská mohla zploditi takové dílo. Všechen amoralism Arcybaševův není ani zdaleka tak nebezpečný, jako tato objektivisující kronika revolučního vření, ač vyznívá konec konců odmítáním vraždy. Je málo knih, jichž tendence, lépe řečeno pouhý předmět, dovede čtenářovo nitro rozdrásati pouhou svou odlišností od obyčejného pojímání, jako tato povídka. Jaké h r ů z y donutily tyto lidi, aby postavily dosavadní zásady mravní na hlavu!

Kniha Ropšinova o těch hrůzách nemluví, ale tím suggestivněji obklopuje atmosférou hrůzy. Jako by všechen ten strašlivý pro nás boj duševní se byl odehrál před začátkem knihy a zůstaly jen poslední stopy jeho, svírající hrdla těchto lidí a dovolující jim mluviti pouhými úryvky, narážkami, pohyby rukou. Všechno je v knize rozdrobeno, naznačováno, nedomluveno. Řada dní na krvavém bojišti, kde není pokdy zamysliti se nad samým sebou, kde není možno přilnouti k něčemu trvale, ž í t i pro nějaký cíl a míti tedy normální vztahy ke světu.

Vedle Ruské knihovny Ottovy jest výhodno postaviti Minaříkovu Knihovnu slovanských autorů, jejíž dosavadních osm svazečků obsahuje vesměs práce vynikajících repraesentantů mladého Ruska. Jaký to převrat v posledním desetiletí — jako by z řady velikých mistrů jediný Dostojevskij zůstal nedotčen zlobou času a provázel mladé na odvážné cesty.

Jako vždy, vyskytují se i v literatuře ruské zjevy odlišné od všeobecného typu své doby. A. K u p r i n jistě nebude počítán mezi zemdlené skeptiky a ironiky. Jeho umění připomíná poněkud malířský i literární naturalismus polský. Nanáší prudké barvy svým širokým štětcem někde mimo městské zdi, v odlehlé »Poloasii« jihoruské, poblíž bukovinských hranic. Miluje markantní rysy, napínavé příběhy, rušný shluk lidí rozvášněných v přírodě svěží, nekultivované, málo známé. Ani byste nemyslili, že tento milovník přírodního žití někdy si zafilosofuje nebo vytvoří formalistní hříčku, jako v přítomné knize na př. »Brilianty« neb i obrázek »Allez!« Ale to jsou jaksi chvíle oddechu nebo kaprice u Kuprina. Jeho vlastním oborem jsou příběhy tak hlučné a rozčilující průměrné čtenáře, jako je S k e t a nebo Koňokradi. Divadelní scéna ze židovské krčmy (Sketa) překvapuje novotou své látky i silným uměním. Jiné povídky se poněkud rozbíhají v detailech méně významných, aby konečný útok na nervy byl tím prudčí a neočekávanější. V zjemnělé době robustní Kuprin bude posuzován možná nepříznivě křivě. Nezdá se, že by vědomě vyhledával effekty pro effekt. Jeho povídky nenesou stop násilné kombinace. V Kuprinovi je naopak mnoho přirozené, drsné samorostlosti, co vzbuzuje důvěru a upoutává i k povídkám nesouměrným, jako je zajímavá »Olesa«.

Slovo o našich překladech z ruštiny. Překlady z cizích jazyků jsou naší bolestí, ruské snad nejvíce, již proto, že tak mnoho z ruštiny jest překládáno a že ruština jako jazyk příbuzný svádí k nepříjemným chybám. Většina našich starších překladů má celé věty nečeské, s nápadnými vazbami i slovy ruskými, do jichž smyslu průměrný čtenář nesnadno vniká.

Komické chyby jsou způsobovány nedostatečnou znalostí ruštiny a — našimi chatrnými slovníky. Požadavky nynější kritiky právem jsou přísnější a překlady se také časem lepší, ač zlozvyky dávno ještě nevymizely. Jsou překladatelé, jimž ruské »imenno« je stále »zejména« a ne též »právě«, jimž ruský »mrak« je mrakem místo temnotou, ruské »vot« českým »hle«, tak neobvyklým a nepřirozeným u nás, ruské »zvonko« českým »zvonkově« místo »zvučně« (smáti se), ruské »zákonný« českým »zákonný« místo »přípustný« atd. Takové mechanické porušťování češtiny je takřka denním hříchem našich překladatelů. Jako by čeština neměla ustálené fraseologie a bez reptání byla nucena přijímati cizí formy, třeba ruské. Rozumíme ovšem větě, že ve vzpomínkách »představoval se jí nedaleký důstojník«, nebo že má plány, »zachvacující celý světový život«, ale jistě by nám bylo vítanější české »přišel jí na mysl blízký důstojník«, »plány zasahující celý život světa«. Užívati neobvyklých slov »medicinství« (medicina), »bezstudný« (nestoudný), »sláva Bohu« (chvála Bohu), »studovati historickou nauku« (vědu) a j. není také na prospěch překladům. Ruská frase musí býti překonána vazbou českou; právě jako se vyhýbáme germanismům a gallicismům, jako zlo odmítneme rusismy, zatemňující a odcizující dílo umělecké. Nutno dodati, že překladatelé knih tuto uvedených snaží se vystihnouti originál pěkně, přilehavě. Mají za sebou delší praxi a berou svůj úkol vážně. *K. V.*

Poučná:

Jaroslav Vágner: Úvod do vyučování realiím dle nových čítanek Jursových. — A. Beneš: O reformě středních škol. — Josef Müller: Sloh v nových proudech vyučovacích. — Karel Bláha: Všeobecné dějiny stenografie. — J. Bowles Daly: Na úsvitě radikalismu.

Jaroslav Vágner: Úvod do vyučování realiím dle nových čítanek Jursových. V Praze (bez r.).

Spisek, určený jen potřebám učitelstva a proto širšímu obecenstvu na dobro nepřístupný, chce na základě nových čítanek Jursových reformovat vyučování realiím na škole obecné, jmenovitě pak ukázat, jak toto učení bylo by lze postavit na pevnější půdu a to na prvouku (věcné učení) 1. i 2. školního roku, jak třeba dále využit vycházek do přírody a konečně jak opravit vyučování dějepisné na stupni elementárním. Jádrem knihy jest proto podrobný rozvrh učiva reálného, jehož cenu a spolehlivost může přirozeně posouditi jen odborník. Úvod obsahuje několik trefných pozorování o práci učitelově: nejsou sice vždy originální, ale jsou správná a bystrá, což však rozhodně nelze říci o posudku autorově, který pronáší o methodickém základu známé Tůmovy Prvouky. Kdo nezná spletitých poměrů naší učitelské obce, nedovede si ani vysvětliti, jak je vůbec možno tak příkrý a jednostranný úsudek pronésti o práci, která vyšla již v několika vydáních a s níž bez odporu nesnese

spisek Vágnerův ani z daleka srovnání. Tůma měl odvahu vskutku oživit a postavit na národní základ prvopočátečné učení názorné a napsal tak knihu, které s prospěchem užíti může každý otec, třeba nepedagog; kdežto Vágner sice si tropí posměch z »methodikaření«, ale de facto nepodává zas nic jiného než učivo rozsekané a připravené pro pohodlné a nemyslící praktiky školské. *Kd.*

A. Beneš: O reformě středních škol. V Praze 1908, nákladem Ústředního nakladatelství učitelstva československého, cena K 2·50.

Nelze dobře vysouditi, proč vlastně vyšel tento spis a čím vlastně chtěl přispěti k řešení otázky tak důležité. Autor bez odporu mnoho přečetl a pročetl o všech otázkách sem spadajících a z toho, co četl, sestavil pestrý konglomerát, jehož původ skromně ovšem přičetl sám sobě. Je sice nesměle ke konci spisu uvedeno několik pramenů, z nichž prý čerpal Beneš »zvláště po stránce statistické« a jichž si prý »všimnul« (jméno autora francouzské knihy o Výchově se stanoviska národního při tom vůbec vynecháno) — ve skutečnosti toto »všimnutí« záleží v tom, že celé partie smyslem a více méně i slovy přejímány z Fouillée, Kramáře, Drtiny, různých článků v Hlídce Času atd., ovšem beze všech citátů, ale za to po případě i s tiskovými chybami. Některé partie souvisí s thematem vůbec jen zběžně a povrchně (na př. o centrálních úřadech školních), jiné jsou hodně povrchní a neúplné, celkové pak stanovisko knihy rozhodně není ani pokrokové ani reformní. Stačí si přečíst na př. podivné krouceniny o náboženství, mezi nímž prý a vědou vůbec nemůže býti sporu (!) a pro něž se autor dožaduje docela stání ochrany (!!), nebo nedomyšlený oddíl o významu antiky nebo hodně frasovitý výklad o reformě výchovy mravní, — a pochopíme, že spis Benešův nepřinesl ani nové formule řešení ani není dost objektivním a důsledným referátem o nynějším stavu otázky tak důležité. V jednom tvrzení, ač zase není originální, souhlasíme s autorem rozhodně a to s tímto odstavcem na str. 124: »A ještě podnes vidí se každý povolaným, jsa beze všeho hlubšího pedagogického vzdělání, mluviti o věcech výchovy tak, jakoby se toho neodvážil laik v oboru lékařství, stavitelství a j. vzhledem k záhadám do těchto věd spadajícím.« Sapienti sat. *Kd.*

*

Josef Müller: Sloh v nových proudech vyučovacích. II. změněné a doplněné vydání. Díl II. (V Praze, nákl. zemsk. ústř. sp. jednot. uč. Cena K 4·50.) Referoval jsem již o první části Müllerova slohu a neměl bych mnoho podotýkati k příznivému svému posudku o této knize, kdybych nepociťoval, jak spisovatel s věcí stále roste a jak ji prohlubuje. Proti jednostrannému směru jazykovému, jímž starší sloh tolik trpěl, je tu zcela vědomý psychologický ráz volného slohu zdůrazněn. Autor správně uvádí svoji bohatou sbírku ukázek psychologickým rozborem o látce a prostředí, které na obsahovou a formální stránku slohovou nutně působí. Velikou předností je tu přímá a soustavná souvislost s denním životem žákovým a jeho rozmanitými jevy. Poznámky pak týkající se opravy úkolů mohou zdravě působit na mechanický ráz práce, jak se vlivem nadbytku úkolů nutně dostavuje. Proti staršímu směru umělého a čistě formálního slohu je Müllerův tedy

neocenitelný pokrok, a já bych jen upozornil, že lze v tomto směru jíti ještě dále a že bude možno odpoutávati se ode vší umělosti a úmyslnosti. Jestliže, jak správně učinil auktor, jest třeba postupu psychologického, pak zdá se, že v tomto směru lze dále tuto psychologickou methodu prohlubovati a rozšiřovati. Myslím totiž, že bude možno přihlížeti při slohu opravdu volném k psychologické povaze žáků nejen dle růzností individuálných — tomu sloh Müllerův velmi pěkně vyhovuje — nýbrž i dle odstínů individuálných, jak se objevují u téhož žáka za různých okolností jeho tělesného a duševního vývoje. Dle toho představoval bych si, že by škole připadal jen úkol naváděti žáky v určitém směru, ale ponechávati jim časovou volnost přiměřenou naprosto jejich duševním stavům a náladám. V tom směru Müllerův sloh mohl by být podnětem k dalšímu zdokonalení zvláště v jeho praktickém užití. *Chp.*

*

Karel Bláha: Všeobecné dějiny stenografie. V Praze 1909. V době, kdy se vítězně počíná u nás ujímati myšlenka emancipace od vlivů německých také na poli těsnopisu, a kdy Čechové — doufejme, že definitivně — chystají se odříci staré soustavy Gabelsbergerovy (pro náš jazyk upravené), přišla vhod knížka Bláhova, sestavená s pílí i odbornou znalostí, která chce býti spíš učebnicí historie těsnopisné než samou historií a nemůže proto přirozeně látku vyčerpávati až do posledních detailů. Dotčeno tu nejprv počátků těsnopisu ve starověku i středověku, načež podrobně probrány dějiny u všech národů souvěkých v Evropě a zvláštní pozornost věnována rozvoji těsnopisu u Slovanů. Je zvláštní, jak počátky tohoto umění, o jichž praktické ceně dnes již nikdo neodvažuje se pochybovati, hledají se již u Egypťanů, Foeničanů, Peršanů, ba i Israelitů, kde prý již v pověstných školách prorockých, s nimiž ostatně do dnes si nevíme rady, těsnopisu se učilo. Autor právem vyslovuje se kriticky a skepticky o těchto ukvapených úsudcích a ukazuje podrobně, že vznik stenografie v našem smysle souvisí teprve s rozvojem anglického parlamentarismu. Instruktivní spisek vřele doporučujeme. *R.*

*

J. Bowles Daly: Na úsvitě radikalismu. Přel. A. Masaryková a Zd. Franta. V Laichterově sbírce »Otázky a názory« XXVIII., str. 362, cena K 3·60.

Ústavní boje anglické tvoří jednu z nejzajímavějších kapitol dějin vůbec. V nich objevuje se nám velmi jasně houževnatá a neoblomná povaha vynikajících borců, které ani smrt nedovede zastrašiti od smělého boje s choutkami despotickými. Kde je dědičná monarchie, tam vždy kupí se šlechta a plutokracie s kněžstvem kolem trůnu a stavíc se jeho oporou zvl. ve snahách absolutistických sama vyssává pracující třídu co nejnesvědomitěji jsouc mocně chráněna světskou a církevní vládou. Boj za občanskou svobodu a za snesitelnější živobytí druhých tříd jest bojem s trůnem, církví a aristokracií a proto jest velmi úporný a nedá se řešiti bez krve. I v Anglii Karel I. životem zaplatil snahu utlačiti svobody ústavní, a ve Francii král, církev a šlechta odpykali hrozně despotické ujařmení národa ve velké revoluci. Jako absolutistická vláda nechce znáti

hranic své moci, tak ani k vzbouření dohnaného lidu není hranicí čin, jehož pouhé pojmenování ještě včera ho děsilo.

Jiří III., král anglický, po celou dobu vlády († 1820) pokoušel se o absolutní moc a měl v úplně podplatném parlamentu velkou oporu svých choutek a v soudcích, velmi ničemných, ochotné nástroje k pronásledování těch, kdož hájili právo a zákon. D a l y nám líčí boje za svobodu tisku, za svobodnou volbu do parlamentu a za pokusy o všeobecné hlasovací právo. Bojovníky Hornea, Wilkesa, Chathama, Cartwrighta, Price a j. líčí biograficky a podrobně vykládá jejich snahy a cíle, jejich zbraně a prostředky, jejich povahu a odvahu, takže celý zápas jeví se tak názorně, jako by se odehrával v nynější době a u nás. Zvláště Hornovi věnuje největší pozornost a ukazuje, jak tento royalista byl hluboce proniknut ústavním duchem a jak radikálních užíval prostředků, aby vyburcoval zvláště střední vrstvy, které byly ku všemu lhostejny. Radikalism těchto mužů jest obsažen v neohroženém činu, smělém vystupování i před tváří smrti a v nebojácnosti napsati holou pravdu smělým slovem, ačkoli nechránila jich imunita poslanecká. Nic nelekali se ani hrozných tehdejších vězení a úplatných soudů.

Vřele doporučuji našim politickým čtenářům tuto knihu, aby poznali, jaký je rozdíl mezi radikalismem mužného činu a mezi radikalismem planého slova, který v naší době tak bují a politické ovzduší otravuje. Imunisovaná neohroženost jest hrdinstvím jenerála stojícího na půl hodiny z dostřelu, mužné a cílevědomé vystupování i vůči korumpovaným soudům na ochranu svobody a práva jest onen radikalism, o němž píše D a l y, a který by i u nás vedl k lepší a jasnější budoucnosti. Kéž i u nás najdou se Horneové, kteří by směle ukázali nové cesty v ústavním boji a nové prostředky k vítěznému postupu. — Překlad jest plynný a správný, tisk jasně čitelný, papír pěkný a cena přiměřená. *VJD.*

Feuilleton.

CHELČICKÝ.

Na hrázi rybničné o zářijovém dni,
když slunce přešlo již svůj vrchol polední,
dva muži sešli se a sedli k hovoru.
Rovina kolkolem. Na západ v obzoru
Vodňany tyčí se. Podzimní vítr vál
a čeřil rákosí a vody krumploval.

Biskupec:
Já knězem Lukášem tě žádal, Petře,
bys přišel sem a pověděl dle pravdy,
co slyšíš o nás, potom sám co držíš
o tělu Kristově? Hle, vstali mnozí
a učí tak a jiní jinak zase.

Chelčický:
Já slyším, ani jedni dí, že dobře,
a druzí zas, že zle držíte, tvrdí.
Sám mním, že tělo Krista ve svátosti
se nerodí a netvoří; svou mocí
a slovy svými, jež jsou na rtech kněze,
Bůh působí, že v této chvíli v chlebu
i tělo Kristovo i způsob chleba
ve stejné míře svorně spolubývá.

Biskupec:
A právě tak já držím podle Písem
a snažil jsem se odlišit vždy všecko,
co křivý rozum lidský přidal k tomu.

Chelčický:
Však myslím, o to nejde, co mám držet,
leč kterak žíti. Nestačí jen slovy
vyznávat Krista, ale jíti za ním
po cestě skutků. Jinak sloužíš šelmě
a Antikristu. Říše Kristova je
říš svobody, kde člověk přirozeně

se k dobru nese; potřebí v ní není,
ni králů, ani pánů, neb moc světská
jest zlo, jež má svůj kořen v hříších lidských,
a roste, aby hříšným metlou byla.
A křesťany-li budem podle skutků,
pak není třeba králů ani pánů. —

V té chvíli u Vodňan se veliký křik zdvih,
z děl rány zahřměly a v tonech trhaných
zpěv mocný zavál sem, to píseň Táboru
se lila divoce po země prostoru.
A do ní na novo děl rachot zaduněl,
kouř bílý nad městem se zdvihl, k nebi chvěl,
a vítr, jenž ten hluk nes širou plání sem,
hrál sobě rákosím i vodním zrcadlem.

Biskupec:
Slyš, chvíle šturmu! Bratr Žižka bije
k zdem proradného města, jež se dalo
zmást hlasem rufiána Rožumberka.
Teď pomstou boží stihne Žižka všechny,
kdož příkoří a zlobu prováděli
v kalichu bratřím. Hospodine Bože,
stůj při těch, kdož jdou za příkazem tvojím!

Chelčický:
Jak můžeš dít o pomstě Boží, kněže!?
Zda odvolal Bůh kdy svá přikázání,
jež na Sinaji do kamene napsal?
Což neplatí už jeho: Nezabiješ?
A nepokradeš? Neučiníš bratru
násilí více? — A když neodvolal
Bůh příkazů těch, neklamete, kněží,
a neklamou-li mistři lidu toho,
když mlčí k věcem těm, je omlouvají?
Hleď, mistr Jakoubek mě kacéřoval,
když v Praze kdys já nadhodil jsem jemu,
zda z Písma důvod měl by k těmto věcem,
k násilí, boji, vraždám, loupežením —
on nezapřel a vyznal: nic tam není,
však staří svatí církve takto praví
a církev sama takým žitím žila. —

Biskupec:
I já tak chtěl ti nadhoditi právě!

Chelčický:
Odkud že pijete to, muži tiší,
posvátných postav takovouto vědu?

Hle: »staří svatí církve«, »církev sama« —
či může, smí-li církev a ti svatí
rušiti Krista? Piješ z kalužiny,
již porodil déšť kdesi na silnici,
když vedle v řece zdravá voda běží?
Hle, vy se osupíte na každého,
kdo v pátek trochu masa z vepře pojí —
krev lidská prolitá před tváří vaší
však svědomí vám nijak neobtíží.
Či odjal někdo svědomí vám vůbec?

Biskupec:
Ty tedy veskrz církev zavrhuješ?

Chelčický:
Mluv o křesťanství! Bylo čisté pravé
až k časům Konstantina Velikého.
Když Papež Sylvestr jej vpustil v víru
bez změny života a hříchů plna
a se vším panstvím, právy pohanskými,
tu křesťanství se vesměs zpohanštilo.
A jakož papež císaři dal Krista,
tak papeži dal pohanství své císař.
A od té doby obě moci svorně
se dělí v světa vládě. Jedna druhou
bratrsky drží, obě obracejí
k sobeckým účelům svým všecko v světě.
Papeži, mistři, doktoři a kněží,
císařští satrapové, udělali
světského pána chranitelem církve.
Tak ostrost meče nyní Bohu slouží,
kraj ohněm lehá jenom v službě boží,
krev prolévá se jen k libosti nebes. —

Biskupec:
A nečteš u Mojžíše, u Josuy,
že činí Hospodin lid vyvolený
nástrojem vrchovaté pomsty svojí?

Chelčický:
Tak bylo dřív, než Kristova krev svatá
zem vykoupila. Není místa na ní,
jež nebylo by navždy posvěceno,
a není hříchu, jenž by nebyl omyt
jak do minula, tak i do budoucna.
Od Golgathy věk započal se nový,
věk míru, lásky, podle vůle Boží.
Jsou přikázání dána: Bůh víc nechce,

než aby dle nich lidstvo žilo nyní.
Pryč s meči, soudy, klatbami a vraždou,
pryč s mocí, ať je duchovní či světská!
Synové Boha jsme a bratří v Kristu!

Biskupec:
A Němec-cizozemec?

Chelčický:
Bratr tvůj jest.

Biskupec:
A Zikmund římský?

Chelčický:
Vašeho zla zlem jest.

Zpěv boje z dálky zněl a děla hřímala.
Obloha nad hlavou se čistě modrala
a pod ní ztrácel se i hluk i bílý dým.
A vítr vodou hrál a šuměl rákosím.

Chelčický:
Hle, vraždí Tábor, vraždí Řím i Praha.
Žil Kristus? Vykoupil nás? Kněží jeho
i zde i tam svátosti rozdávají
a tělo páně kladou do úst hříšných,
a přečasto svou znesvěcenou rukou...
Vás, kněze táborské, já rád měl více,
než kněze jiné, protož žel mi také
vás víc, než jiných. Dvakrát žel mi nad to
těch lidí pošetilých, kdož jdou s vámi,
neb oni drží jinak, vy též jinak —
a všichni křivě. Z daleka a temně
a v podobenstvích promlouváte k lidu,
lid život svůj pak upravuje maně
po rozumu svém. Neboť lid ten vidí,
že kněží též své žití upravují
po chuti svojí, cechujíce v noci
při pivě, víně, vrhcábech a tanci,
a v smilnění a freji. Shovívání
má lid ten k hříchům svým i hříchům kněžským.
A dí-li kněz mu někdy při kázání:
Hleď k tomu, co my velíme, a nehleď,
co činíme (blud činí pak i učí),
tu lid si myslí: Slyším, co mi pravíš,
a dle své chuti, jak ty, žíti budu —

V tom vítr, který táh nad jejich hlavami
a hýbal rákosím a šplounal vlnami,

nes výkřik vítězný od městských zdí a bran
a potom ztichlo vše: hlas lidí, hukot ran —,
jen vítr podzimní po šíré pláni vál
a čeřil rákosí a vody krumploval.

Biskupec:
Jsi přepiat, Petře. V jiném světě žiješ,
než tento náš je. Však my také nejsme
s našeho světa řádem spokojeni
a převrátit a obnovit jej chceme.
Když potopou Bůh trestal svět — též vraždil,
když Sodomu chtěl zničit — nelitoval.
Meč boží pomsty nesem českou zemí
a dopadat mu dáme na vsi, hrady
i hříšná města — vinníky jen trescem,
šetříme dobrých. Bojíme, by místa
tu bylo pro svět lepší, lepší lidi.
List napíši ti, Petře, o těch věcech,
neb k rozhovoru více času není.
Ten pokřik slyšels? Vodňany jsou vzaty
a chvíle pomsty Páně přikvačila.
Jest kněží několik tam, kteří dříve
kdys pod obojí svátost rozdávali,
leč zpětili se, když pán z Rožumberka,
přilehnuv k městu, dobyl ho a zvrhl.
Do vápenice uvrženi budou
a spáleni... Duch Páně budiž s tebou!

Chelčický:
Jak spěchá rychle k mordýřskému soudu!...
Vsi, hrady, hříšná města chcete bořit,
by místa bylo pro ty lepší lidi...
Zvrácenost taká! Každý musí v sobě
sám zničit člověka, jímž dříve býval,
sám sebe lepšího dát potom světu...
Jdi, blázne z bláznů!...
A přec svatou krví
kdys na Golgathě též on vykoupen byl
i jeho bláznovství i všech těch druhých.
A není propasti i sebe hrubší
v té lidské duši, kam by proud ten svatý
byl nepronikl... Bože na nebesích,
tvé velké tajemství je nevýzpytno!

Je ticho na nebi a ticho na pláni.
Rezavou travinou se vítr prohání
a padá v rákosí a do vod zčeřených.
Jest jasna nebes báň, a kraj je smuten, tich.

—*by*—

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Rámcový zákon říšský.

Po pokusu agrární strany, nově uzákonit říšskou radou jazykové právo pro celé Rakousko, otázka po jazykovém programu se pilně přetřásá; zde má být podán stručný přehled nejdůležitějších ústavních a politických problémů návrhem Bukvajovým dotčených.

I.

1. Kompetence. Platný základní státní zákon ze dne 21. prosince 1867 o změně říšského zastupitelství určuje v § 11. kompetenci říšské rady pro záležitosti všem zemím a královstvím v říšské radě zastoupeným společné; v liteře l) se do slova uvádí: die Gesetzgebung über die Grundzüge der Organisierung der Gerichts- und Verwaltungsbehörden. To jest: říšská rada má právo dávat zákony o základech organisování soudních a správních úřadů v celém Rakousku. § 12. téhož zákona určuje pak zákonodárnou kompetenci sněmů takto: Všecky ostatní předměty zákonodárství, které v tomto zákoně nejsou říšské radě vyhrazeny výslovně, náležejí působnosti sněmů a vyřizují se ústavně v těchto sněmích a s těmito sněmy. Avšak sněm může zákonodárný předmět sobě přenechaný postoupit říšské radě, a ta pak tento předmět projedná nebo vyřídí.

Podle toho je tedy zákonodárná kompetence v otázce jazykové taková:

a) Říšská rada usnáší se o zákonech, obsahujících základy; takový říšský zákon jazykový může se zvát zákonem rámcovým.

b) Sněm může uzákonit jazyková ustanovení podrobnější; míra té podrobnosti, jak uvidíme, není ústavou určena.

c) Vláda může dávat jazyková nařízení; míra podrobností závisí od vlády, zákon dává jí v tom moc plnou, obmezenou do jisté míry jen právem soudních úřadů, rozhodujících o platnosti vládních nařízení.

2. Sněmy stejně ústavnými jako říšská rada. Strany t. zv. radikální opětně tvrdívají, že v otázce jazykové je kom-

petentním pouze sněm (pražský). To je tvrzení právnicky i politicky docela liché.

Platné české zřízení zemské podáno r. 1861 jakožto příloha únorovky (únorovky!); ústava r. 1867 nezměnila podstatně právomoc sněmů, ani v době t. zv. sistování ústavy (1865) zemská zřízení nepozbyla platnosti, jen ústava říšská.

Čeští radikálové směšují svůj státoprávní politický ideál s platným ustanovením ústavy: pražský, brněnský, opavský sněm není o nic »státoprávnější« než vídeňská říšská rada; říšská rada a sněmy spolu doplňují se v platnou právě ústavu a ústavní zřízení. Praha se ústavně od Vídně liší jen zeměpisnou polohou, ne právně, ne státoprávně. Státní právo historické je požadavek, program, ideál politický; ale sněm pražský, brněnský, opavský funguje jako část téže vídeňské ústavy; »domácí půda« a pod. terminologie státoprávně znamená velmi málo, ta »domácí půda« je závislá na říšském zákoně ústavním.[1]

3. Sněmy pro řešení celé otázky jazykové nestačí. Sněmy svou kompetencí nemohou řešit otázku jazykovou cele a úplně. University, různé střední školy, kommunikační prostředky (pošta — železnice — telegraf — telefon atd.) náležejí do kompetence říšské rady, tudíž nemůže sněm o jazykové otázce na př. na poště jednat. Dále náleží říšské radě všeliká ustanovení trestní.

4. Ustanovení ústavy o zákonodárnosti jsou neurčitá, odporují si a umožňují tím spory kompetenční. Ustanovení zákona z r. 1867 jsou nepřesná a odporují ustanovením jiných ústavních zákonů. Uvedený základní státní zákon

---

[1] V debatě na ř. radě dne 13. května poslancové Choc a Hajn hájili proti správným výkladům posl. Rybáře Prahu, a mezi jiným také tvrdili, že Palacký ve své idei státu rakouského se přiznal k státnímu právu historickému a opustil právo přirozené.

Poslancové Choc a Hajn se mýlí. Palacký ve své Idei vzdal se svého ethnografického rozdělení Čech a Rakouska z r. 1848, jakožto pokusu »souvisícího s revolucí«, ale neuznal tím státní právo historické. Naopak výslovně se dovolává práva přirozeného pro pojem a právo národa a národnosti na státu nezávislý a celá Idea je zbudována na Kollárovském základě slovanském, nikoli historickém.

Palacký přece ještě v Doslovu (tedy 1872) slavnostně prohlásil za svůj program — federalistické Rakousko. Federalistické Rakousko není však programem státního práva historického, jak o tom svědčí třeba jen zběžné přečtení kteréhokoli politického spisu z doby staročeského boje státoprávního, zejména deklarace z r. 1878.

vyhrazuje říšské radě jen základy organisování úřadů soudních a správních; ale základní státní zákon o moci soudcovské, zákon vydaný téhož dne (21. prosince 1867) ve článku 2. praví, že organisace a kompetence soudů se ustanovuje zákony. Upozornil jsem už jednou na tu různost terminologie; na každý způsob není dost jasno, co se rozumí organisováním úřadů. Mohlo by se dokonce tvrdit, že jazyková úprava do organisování a organisace nespadá. Velká vada tkví v ustanovení zemského zřízení; tam totiž se vypočítávají zákonodárná práva sněmů v jednotlivých oborech, ale neříká se výslovně o jazykovém oboru nic. Jen potud lze vyvodit jazykové právo sněmu, že se v § 19 (z. zřízení) sněmu dává právo radit a navrhovat o všeobecných zákonech a zřízeních, pokud mají vliv na blaho země.

Konečně je značný odpor v ustanovení řečeného § 11. lit. l), určujícího říšské radě zákonodárnou moc pro základy úřadů soudních a správních, kdežto v uvedeném právě státním základním zákonu o moci soudcovské ve článku 2. se žákonu vyhrazuje organisace a kompetence soudů vůbec.

Tyto i jiné nejasnosti a protivy státních základních zákonů vysvětlují do jisté míry, že někteří Němci dnes už nestojí na stanovisku, na kterém stál Herbst a j. vynikající němečtí politikové a právníci, uznávající kompetenci sněmů. Pravda, zase Němci jiní, jak dokazují loňské čtyři zákony sněmů v Dolních a Horních Rakousích, Solnohradu a Vorarlberku, uznávají právo sněmů, podat podrobnější jazykové zákony.

5. Stačí § 19. státního základního zákona o všeobecných právech občanských? Téhož 21. prosince 1867, kdy vydán zákon o změně říšského zastupitelství, vydán také státní základní zákon o všeobecných právech občanských, a v něm § 19., uznávající rovnoprávnost všech jazyků v zemích obvyklých, a to ve škole, v úřadě a ve veřejném životě.

U nás velmi často se posud hlásá, zejména od stran t. zv. radikálních, že tento § 19. stačí, že není třeba zákona podrobnějšího. Tímto stanoviskem proslul zejména posl. Vašatý; ale týž poslanec Vašatý podal na sněmě 21. října 1889 návrh jazykového zákona prováděcího.

Skutečně znění § 19. nijak nestačí. Předně jsou platné zákony odporující § 19. Zákon ze dne 10. června 1869 o publikaci říšských zákonů ustanovuje v § 2, že německý text zákonů je authentický, text v jiných jazycích je pouze, třebaže officiálním, překladem. Toto usta-

novení je převzato z cís. patentu z 27. prosince 1852. tedy z doby absolutistické; cís. patent ze dne 4. března 1849 výslovně uznal, že texty všech jazyků zemských jsou rovněž authentickými.

Konečně i stylisace § 19. a ratio legis vyžaduje podrobnějšího jazykového zákona. Ústavní výbor, jenž § 19. stylisoval, výslovně říká ve svém odůvodnění, že se nepustil do ustanovení o provedení zásady proto, že prováděcí zákony a nařízení náleží zákonodárné činnosti, jednak říšské rady a sněmů, jednak administračni moci vlády a proto, že z jednotlivých království a zemí v otázce jazykové velmi různá přání a požadavky byly slyšeny.

6. § 19. nestačí novodobému vědeckému pojímání národnosti. Paragraf 19. není právnicky jasný a určitý. Prohlašuje se napřed docela všeobecně, že všichni národové jsou rovnoprávní a že mají právo na ochranu a pěstění národnosti a jazyka; pak se poněkud určitěji tu rovnoprávnost státem uznává. Jen uznává, nezabezpečuje se, jak navrhovala sněmovna; sněmovna panská usnesla se na pouhém uznání. Pojem »landesüblich« (v zemích obvyklý) je neurčitý atd.

Paragraf 19. však také nevyhovuje novodobým vědeckým názorům o národu a národnosti. V § 19. se o národu a národnosti mluví nepřesně; mluví se sice o národnosti (Nationalität), ale nemluví se o národu, pouze o »Volksstamm«. Už slovo »Volksstamm« svědčí, že zákonodárcové r. 1867 neměli toho jasného názoru o národu a národnosti, který věda má dnes. Slovo »Volksstamm« vleče se ze staré doby, ve které národ a národnost ještě nehrála státoprávní a státotvornou roli.[1]

7. Pojem národa a národnosti není ještě ústavně ani zachycen. Pojem národa a národnosti posud v rakouské ústavě vůbec není státoprávně a právně zachycen; § 19. dává »Volksstämme« právo národnosti, ale pojem národa se státoprávně nijak neurčuje, ani právní subjekt ani objekt pojmu národa není kvalifikován a právně určen.

---

[1] Posl. Choc dovozoval ve zmíněné řeči, že zákon o všeobecných právech občanských je doplňkem zákona o změně říšského zastupitelstva; tento zákon je nám prý zákonem hlavním.

To je nesprávné: oba zákony jsou zároveň s některými jinými zákony státními zákony základními, **státoprávně** stejně hodnými. Posl. Choc ovšem hájí také velmi nesprávné mínění, že § 19. je určitý a jasný.

Na př. poslanec z Čech není zástupcem českého národa, nýbrž celých Čech, tedy českého i německého národa, po případě zástupcem celého Rakouska a tudíž všech rakouských národů. Platná ústava rakouská nezná pojem národního orgánu. Ovšem v té příčině i starší zákonodárství zemské i říšské je stejně nedostatečné.

8. Spory jazykové a národnostní. Spory jazykové a národnostní nejsou totožny. S počátku byly spory hlavně jazykové; běželo o znalost jazyka úředníků. Dnes Němci i Čechové žádají úředníky své národnosti — spor změněn a rozšířen.

Mají-li však úřady a úředníci být zákonem kvalifikováni národnostně, musí zákon právně určit pojem národa a národnosti a musí podle toho officielním sčítáním lidu být postižena národnost nejen úředníků, nýbrž obyvatelstva vůbec.

9. Rámcový zákon říšský i zemský. Rámcový zákon říšský obsahuje ustanovení všem zemím na říšské radě zastoupeným společná; rámcový zákon zemský obsahoval by ustanovení společná pro území celé země. Čechy jsou tak rozsáhlé, že by sněm pražský docela dobře mohl se usnést na zákoně rámcovém. Máme tomu klassické praecedens v národnostním (ne jazykovém!) zákoně podaném vládou r. 1871. V tomto návrhu totiž, v § 13., se výslovně říká, že »další provedení tohoto zákona« je ponecháno zákonům pozdějším.

Nejpodrobnější ustanovení praktická, to tkví ve věci, podá vždy vláda svým nařízením.

II.

10. Návrh posl. Bukvaje uvádí se jakožto zákon prováděj ící § 19. státního zákl. zákona ze dne 21. prosince 1867.

Je sporno, lze-li k § 19. podat zákon prováděcí. Ukazuje se na zákon o změně ř. zastupitelství r. 1867, na § 11., lit. m, kde se prováděcí zákony výslovně slibují a uvádějí; k citovanému § 19. prý se žádný prováděcí zákon neuvádí a neslibuje. Proti tomu upozorňuju na uvedenou již zprávu ústavního výboru r. 1867, jenž při stylisaci § 19. na možnost prováděcího zákona pomýšlel, alespoň ji neodmítá úplně.

Také se uvádí, že říšský soud nepotřebnost takového prováděcího zákona již sám uznal. To je pravda, ale výnosy říšského soudu nejsou neomylnými, v mnohých případech si dokonce odporují a proto bych se autoritou říšského soudu nehájil.

Denní potřeba a rozvoj společenských poměrů vyžaduje řádnou, novou kodifikaci práva jazykového a národního. Tato kodifikace se

musí provést zákonem říšským, zákonem zemským — leda že by se sněm toho práva právoplatně vzdal a delegoval k tomu říšskou radu samu — a vládním nařízením.

Taktika jazykové politiky české byla v různých dobách nestejná. V době starší politikové čeští, zejména v době staročeského státoprávnictví, domáhali se zemského zákona; po vstupu do Vídně souhlasili s nařízením (Pražák, Stremayr, Badeni atd.), proto že byli stranou vládní, dnes se obracejí k rámcovému zákonu říšskému, který by ovšem musil být doplněn zákonem zemským a nařízením.

Také již byl nedávno podán (posl. Metelkou, Dürichem) návrh zákona o minoritních školách.

Také via facti čeští politikové uznávali. To je potud správné, pokud vůbec ve všech úřadech vzniká právo zvykové, nepsané, nekodifikované; ve všech úřadech potřeba vyžaduje podrobná, praktická ustanovení, provádění. Je mezi theoretiky právovědy spor o to, do které míry úředník a úřad je zákonodárným, tím totiž, že praxe úřední doplňuje, opravuje zákon platný a připravuje zákon nový.

Via facti však v dosahu, jak byl smluven s vládou, byl postup dvojsečný, proto že podnítil postup na straně německé, postup ovšem mnohem radikálnější.

Ústavně k řešení otázky jazykové a národnostní jsou kompetentními říšská rada, sněmy, vláda (nařízení) a do jisté míry úřady (via facti v správném rozsahu). Čeští politikové musejí podle dané situace rozhodnout, který prostředek je lepší; že na př. sněm opavský, ale i brněnský a snad i pražský, nejsou nám spolehlivými, rozumí se samo sebou. Ale vždy bude nejjistější, domáhat se v jazykových sporech úpravy zákonné; to platí zejména pro dobu, ve které čeští poslancové nejsou stranou vládní.

11. Návrh posl. Bukvaje má četné vady věcné i formální. Předně není přesně určen pojem »landesüblich«, »v zemích obvyklý«. Návrh vychází z daného rozhraničení okresů a správních celků a uznává geschlossenes (také abgeschlossenes) Sprachgebiet (§ 2.); jazykem v zemích obvyklým je prý jazyk, jehož užívá alespoň 20% obyvatelstva, počítaného podle jazyka mateřského, ale zároveň se uznává (§ 7.) jazyk majority obyvatelstva okresů za jazyk úřední. Avšak 20% obyvatelstva — tím se obětují Čechové ve Vídni, ale ohrožují se Čechové v Slezsku; Italové v Dalma-

cii se také škrtají, třeba že se loni s Chorvaty dohodli. Ani Italové, ani Chorvati tudíž návrh Bukvajův přijmout nemohou; nepřijmou ho Rusíni, ani Poláci.

Návrh vyjímá výslovně Korutany, Štyrsko, Tyroly: dejme tomu, že rámcový zákon by mohl obsahovat taková podrobná ustanovení pro jednotlivé země — proč by Němci a j. nemohli žádat ustanovení pro země jiné, třeba pro Čechy?

Návrh drží se příliš úzce nařízení Stremayrových, podle nichž se zásady jazykové úpravy úřadů určují; při tom se příliš úzce hledí pouze k úřadům soudním, zapomíná se na důležitý obor pošt, železnic a j. státních zřízení, na školy se vůbec nepomýšlí.

Nepotřebnost návrhu se uznává návrhem samým, když (§ 10) se žádají vládní nařízení, pokud dotyčné zákony zemské se neusnesou; ovšem je návrh také proto předčasný, že se měřítkem národnosti ustanovuje mateřský jazyk, určený posledním sčítáním lidu: posud se určoval jazyk obcovací, než se statisticky určí jazyk mateřský, musíme delší čas čekat. Posl. Kramář v budžetním výboru žádal si sčítání lidu podle národnosti — dojista o právním určení pojmu národa a národnosti, jak řečeno, není obecného souhlasu. Jak vidíme, není ho ani v stranách českých.

Návrh Bukvajův také centrálním úřadům státním (Zentralbehörden »des Staates« — divná terminologie!) ponechává právo určovat sobě úřední jazyk pro »ostatní« (mimo trestní a mimo záležitosti stran) záležitosti; nejen že pojem: záležitosti strana ostatní záležitosti je neurčitý, ale není také jasno, běží-li o centrální úřady zemské nebo říšské; a smí se těm centrálním úřadům tolik důvěřovat?

Na povážení je § 9., připouštějící neplatnost jakéhokoli řízení, jestli se předpisy jazykové nešetřily: co, kdyby ty předpisy byly, anebo časem se staly, nedostatečnými?

Konečně třeba vytknout, že návrh Bukvajův jazyky v zemích obvyklé uznává jen zásadně: § 19. základního zákona o všeobecných právech je uznává bezpodmínečně.

— — Správný jazykový a národnostní zákon v Rakousku a v zemích českých podá zákonodárce, znající náležitě potřeby národů, zákonodárce, mající jasný a určitý program politický vůbec, zákonodárce, odhadující pravděpodobný další vývoj národů; správný jazykový a národnostní zákon se v Rakousku a v českých zemích nebude určovat podle předpisů minulosti, nýbrž podle potřeb přítomnosti a vývoje v budoucnosti.

Národnostní poměry v rakouských ministerstvech.

Napsal Frant. Ferd. Schnidl.

Nejvyšší účetní dvůr.

Důležitost tohoto úřadu nejlépe vysvítá ze znění § 6. císařského nařízení ze dne 21. listopadu 1866, říš. zák. čís. 140:

»Nejvyšší účetní jest Mně bezprostředně podřízený, samostatný, na ministerstvech nezávislý a těmto na roveň postavený úřad, který má provozovati kontrolu nad veškerým státním hospodářstvím dle připojeného řádu služebního.«

Naše nepatrné zastoupení dokazuje následující národnostní tabulka:

Hodnostní třída	Počet míst	Němci	Češi	Poláci	Italové	Rusíni	Rumuni	Slovinci	Chorvati	Poznámka
Praesident	1	1	.	.	.	.	.	.	.	
Vicepraesident	1	1	.	.	.	.	.	.	.	
Sekční chéf IV.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	
Dvorní rada V.	8	8	.	.	.	.	.	.	.	
Sekční rada VI.	7	6	1	.	.	.	.	.	.	
Dvorní sekretář VII. . .	8	7	1	.	.	.	.	.	.	
Účetní ředitel VI. . . .	6	4		2	.	.	.	.	.	
Vrchní účetní rada VII.	8	5	2	1	.	.	.	.	.	
Účetní rada VIII. . . .	18	15	3	.	.	.	.	.	.	
Účetní revident IX. . .	18	18	.	.	.	.	.	.	.	
Úhrnem . . .	76	66	7	3	.	.	.	.	.	

Kancelářští úředníci:

Hodnostní třída	Počet míst	Němci	Češi	Poláci	Italové	Rusíni	Rumuni	Slovinci	Chorvati	Poznámka
Vrchní ředitel pomocných úřadů VII. . . .	1	1	.	.	.	.	.	.	.	
Ředitel pomocných úřadů VIII.	1	1	.	.	.	.	.	.	.	
Adjunkt pomocných úřadů IX.	2	2	.	.	.	.	.	.	.	
Officiál pomocných úřadů X.	2	2	.	.	.	.	.	.	.	
Kancelista XI.	3	3	.	.	.	.	.	.	.	
Úhrnem . . .	9	9	.	.	.	.	.	.	.	

Dle spravedlivého rozdělení patří Čechům 15 míst, tedy dvakrát tolik, než dosud jich máme!

Upozorňuji na tento stav naše delegace ku zjednání nápravy, ježto kroky, jež v této záležitosti byly od spolku českých státních úředníků ve Vídni učiněny, byly bezvýsledny nedostatkem energie našeho krajanského ministerstva.

Ku konci připomínám veřejné tajemství o praxi, která se provádí při obsazování uprázdněných míst; dle zákonného ustanovení má rozhodovati o přijetí zdatnost žadatelova, však ve skutečnosti se pořádají pravé dostihy o místa a vítězem zůstává ten, kdo má nejvlivnějšího protektora.

Elektromotor a jeho hospodářský význam.[1]

Napsal Ing. Albín Bašus (Charlottenburg).

Z husta setkáváme se ve všech vrstvách producentů s názorem, že elektromotorický pohon jest dosud drahý »špás«, tedy jistý druh luxu, ač zase tam, kde jednou jest zaveden, vidíme, že rychle obliba jeho stoupá. Tento zjev vysvětliti si není nesnadno: neboť posud nejsou hodnověrně stanoveny skutečné ceny pohonu různých motorů, dnes vlivem čilých podnikatelů a jich agentů do nebes vychvalují se motory benzinové, naftové, benzolové a podobné, a i v tisku odborném nenalezneme zpráv spolehlivých, poněvadž jsou buď theoreticky počítány, tudíž pro praxi mají cenu malou, anebo jsou to hodnoty stanovené pokusy velmi pečlivě připravenými a tu ve hrubé denní skutečnosti vypadnou až dvakrát i vícekrát tak veliké.[2]

A přece nasvědčuje mnoho faktů, že ze zápasu motorů, který se dnes vede mezi různými druhy motorů tepelných a elektromotorem, vítězně vyjde v mnohých případech a pro mnohá odvětví elektromotor, zvláště tam, kde jest k disposici levný proud elektrický. Chci v tomto článku stručně poukázat na některá charakteristická data posledních let a zachytit vývoj tak, jak se mi jeví, aniž bych činil nároku na to, že mínění mé jest správné a aniž bych chtěl generalisovat a zavádět jen a jen elektromotor.

---

[1] Literatura: Ing. A. W. Schultz: Der Elektromotor im Dienste des Handwerks und Kleingewerbes. Kolín n/R. 1908 1 M. Ing. K. Urbahn: Ermittelung der billigsten Betriebskraft für Fabriken. J. Springer, Berlín 1907, 2·4 M. Grossindustrie und Elektromotor, v. Zeitschrift des Ver. deutscher Ingenieure. Svazek 53., č. 4. J. S. Lewinski: Elektromotor und Hausindustrie, v. Zeitschrift für die ges. Staatswissenschaftt, roč. 65, seš. 3. Lasche: Elektrischer Einzelantrieb und seine Wirtschaftlichkeit, Zeitschrift. d. Verein. deutscher Ing., 1900, str. 1189.

[2] Příkladem jsou nám Elektrické podniky v Praze; pro stroje v centrále běžící většinou garantována jest strojírnami na 1 KWH spotřeba paliva 0·8 kg —, de facto se vyrobilo r. 1908 celkem 21,064.000 KWH a spálilo 507.810 q uhlí, tedy na 1 KWH 2·41 kg. V tom případě je také skutečná výrobní cena 1 KWH zcela jistě 2krát tak velká, jak se theoreticky vypočte.

Ve vývoji průmyslu strojního lze v posledních letech dobře pozorovat a statisticky dokázat tři charakteristické znaky; jsou to:

1. Vývoj světových hospodářství a vývoj technický směřují k zavedení strojů rotačních a to nejen z důvodů oekonomických na př. využitím bohatství vodních sil turbinami tam, kde jest uhlí drahé, ale i tlakem, který vzniká stále větším a větším používáním proudu elektrického, jenž se dá ze všech energií nejlépe a velmi rationálně na velké vzdálenosti převádět.

Prvý fakt zřejmý jest z toho, že v poslední době vznikly ve všech kulturních státech »Spolky pro vodní hospodářství«, které mají za účel podporovati využití vodních sil k účelům elektrickým, zřejmý však jest i z toho, že od r. 1891 neobyčejně stoupá výroba turbin vodních.[3]

Klassický přímo doklad k tomu podává statistika elektrických centrál Severní Ameriky; dle této bylo:

		30. VI. 1910	31. XII. 1907	Přírůstek
Počet závodů v Unii		3620	4714	30·2%
Pohon: parním strojem, parní turbinou neb motorem plynovým	počet strojů	6095	7674	25·1%
	výkon. HP	1,392.122	2,684.228	92·8%
Pohon: vod. motory (turbinami)	počet strojů	1390	2.474	78%
	výkon. HP	438.472	1,374.487	213·5%

K těmto číslům netřeba poznámek!

2. Statistika ukazuje na stálé šíření se elektromotorů a převod energie prostřednictvím elektrického proudu (»transmisse elektrická«) jeví se výhodnější a oekonomičtější než staré formy převodů lany, řemeny a podobně; mimo to nutno uvážiti, že pohon elektrický jest nejvýš rationální, to jest proud spotřebuje se jen v době užitečné práce, motor se ihned spustí a ihned vypne, celá ta manipulace netrvá ani minutu, kdežto jiné stroje potřebují k svému spouštění námahy a času — na př. motory na plyn nassávaný — a co na př. běží v továrnách transmissí strojů obráběcích na prázdno, vzhledem k tomu, že nelze stroj hnací »vypnout« a tím dobrá čtvrtina vyrobené síly přijde na zmar. V tom směru se vyhazují v továrnách statisíce!

O šíření se elektromotorů — jmenovitě o menších výkonnostech — svědčí tato data; na centrálu ve Vídni připojeno bylo:

	r. 1906	r. 1908
motorů	5.262	11.117
o síle celkové	14.525 HP	29.297 HP

[3] Srovnej: Technický Obzor, 1909, listopad.

t. j. přírůstek počtu motorů činí za 2 léta circa *210%*. Výmluvnější však jsou ještě data, jež sestavil ředitel firmy Siemens & Halske a které se týkají 12 měst v Německu;[4] jsou následující:

Rok	Počet motorů	Celková výkonnost	Výkonnost prům. jednoho motoru
1898	1.371	4.472	3·3
1899	2.119	6.845	3·23
1900	3.081	10.358	3·36
1901	4.062	14.067	3·7
1902	5311	18.384	3·4
1903	6.631	23.166	3·5
1904	8.565	28.855	3·4
1905	10.842	37.919	3·5
1906	13.154	48.014	3·67
1907	16.236	60.329	3·8

Tento vývoj, který ukazuje za deset let *třináctinásobné* stoupnutí počtu elektromotorů, znamená správné pochopení významu proudu elektrického a dle průměrné síly motoru, která jest téměř konstantní a rovna 3½ HP, jeví se zřejmě, že výhody elektromotorů nejlépe chápou »lidé malí«, t. j. živnostníci a řemeslo.

3. Stoupající rychlost přizpůsobuje stroje většímu počtu obrátek a tu pro pohon obráběcích strojů jeví se elektromotor — nahrazuje různé převody ozubenými koly a řemeny — jako nejlepší motor hnací; tento směr zřejmě lze pozorovat v novější výrobě strojů obráběcích, které přizpůsobují se konstrukcí vysokým obrátkám elektromotorů (720, 1440 za 1 min.); a tu jest zajímavé, že se pokusy a šetřením zjistilo, že jednotlivý pohon, ba i skupinový strojů obráběcích hnaných elektromotorem jest výhodný a oekonomický a tím nastává rozšiřování elektromotoru i ve velkoprůmyslu.[5]

Tento třetí zjev nazval bych »přizpůsobení se elektromotorického pohonu« výrobním poměrům; jest to jmenovitě snahou továren elektrotechnických zjednati si odbyt, že továrny samy konají pokusy

[4] Těmito městy jsou: Magdeburk, Stuttgart, Dortmund, Norimberk, Kamenice, Hannover, Brunšvik, Drážďany, Brühl, Vratislav, Charlottenburk, Halle n/S.

[5] Srovnej články: Dr. Ing. Schlesinger: Die Entwickelung der Werkzeugmaschine und ihr wirtschaftlicher Einfluss. Zeitschrift d. Ver. deutscher Ing, svazek 52, č. 11. Prof. W. Kübler: Elektrische Einzelantriebe, Z. d. V. d. Ing., sv. 52, č. 22.

a zaváději novinky — na př. v textilnictví — a přizpůsobují své výrobky výrobním poměrům různých odvětví. Tak na př. motory na proud točivý s vinutím systém Déri a s proměnlivým počtem obrátek jsou specielně stavěny pro stroje přádací.

V textilnictví přispívá k zavedení elektromotoru fakt, že zvyšuje tento produkci[6] o 7—10% proti pohonu mechanickému, maje při tom četné výhody jiné. —

Dalo by se pro rozšiřování elektromotorů uvésti ještě více fakt, tak na př. stálé zakládání centrál okrskových a koncentrování menších podniků za účelem snížení výrobní ceny 1 KWH. dále rozšiřování sítí elektrických po celé zemi (jižní Francie) — to však vše vyplývá z přirozeného vývoje světových hospodářství a jest také jasno, že s rostoucím počtem centrál poroste i počet motorů. Co však jeví se mi význačným, jest, že elektromotor vítězí a rozšiřuje se i proti svému nebezpečnému konkurentu — plynovému motoru;[7] tak na př. v Berlíně, kde proud jest levný (1 KWH stojí 10—16 pf.), bylo na plynárny připojeno:

30. března	1904	1905
motorů plynových	914	829
o síle celkové	8.151 HP	7.991 HP
o » průměrné	8·8 »	9·6 »

kdežto připojení na elektrické podniky ukazovalo:

30. června	1904	1905
motorů	12.933	15.403
o síle celkové	46.791 HP	55.666 HP,
tedy průměrně	3·6 »	3·6 » na 1 elektromotor.

Všeobecně lze shrnouti tyto výsledky takto: elektromotor nejen že získává půdu přirozeným vývojem, jmenovitě v zemědělství a živnostech, kde se zavádí, nýbrž uplatňuje se i proti motorům tepelným v průmyslu středním a ujímá se v závodech velkých. Jest proto na elektrických podnicích, aby tento zdravý a správný směr vývojový, který produktivní práci přináší zisk a prospěch, rozumnou politikou tarifní podporovaly.

V tom směru třeba ukázat na některá města v Německu, která při stále stoupajícím odbytu energie elektrické snižují ceny proudu; stála na př. 1 KWH pro pohon motorický:

[6] Le Génie Civil, sv. 54, r. 1909, str. 390.

[7] Podrobněji viz: Elektrotechnische Zeitschrift, r. 1908, seš. 8. z r. 1907, čís. 21. —

	roku 1900	1906
v Barmenu	25 Pf.	18 Pf.
Bremách	24·2 »	20 »
Kamenici	20 »	14 »
Kolíně n. R.	23·5 »	20 »
Elberfeldě	20 »	15 »
Curychu (Švýcary)	24 »	14 »

Netřeba zajisté široce dokazovat výhody proudu elektrického; šíření se elektromotoru jest pádným dokladem správného pochopení významu elektrického proudu. Při jakémkoli závodu jest jednostranné posuzování výdajů za sílu motorickou nesprávné, neboť jest třeba vzíti v úvahu mnoho faktorů a ptáti se, získáme-li tím závod jako celek; aby mi bylo rozuměno: jest třeba totiž důkladně rozlišovat množství síly vyrobené a spotřebované a nesmí se jen zhruba síla odhadnout dle přibližné denní doby pracovní. Tak na př. malý továrník si vypočte, že ho stojí 1 HP síla při pohonu parním 180 K ročně a elektrická 320 K; počítá následovně: pracuji 10 hodin denně, 300 dní v roce, 1 HP parní stojí 6 haléřů, tedy za rok 180 K. Zde však vězí háček; nikde a žádný závod neběží stále při plném zatížení, obyčejně však při ¾ neb polovičním. To jest, že náš továrník nezužitkuje 300 HP/hod., alebrž o 25—30% méně; při menším však zatížení jest effekt stroje horší, tak na př. při tříčtvrtečním as 0·7; z toho následuje, že se zvýší tím cena 1 HP vyrobené. Jinými slovy: našeho továrníka nestojí zužitkovaná HP 6 haléřů, ale 10—12, tak že pracuje-li skutečně 3000 hodin, bude ho 1 HP stát 300—360 K.

To znamená: za proud elektrický lze platit vyšší cenu, ale racionelním jeho používáním přijde 1 HP za rok v celku na tutéž cenu jako u motorů jiných; ba ještě jednu výhodu to má: silou elektrickou, již apparáty odměřují, se neplýtvá, alebrž spoří! Při tom všem skytá elektromotor celou řadu výhod, které celku jen prospěti mohou; jsou to hlavně:

a) lehká konstrukce budovy, eventuelně snadné umístění motoru kdekoli; má značnou cenu jmenovitě pro velká města;

b) velké využití dílen co do místa a tím i lepší osvětlení dílen;

c) lehký dohled, pražádná obsluha, snadné započítání spotřebované síly;

d) zmenšení počtu úrazů;

e) snížení pojistného proti ohni, žádná revise policejní a pod.;

f) větší jistota chodu a neodvislost od stroje hnacího;

g) elektromotor neobtěžuje okolí, nepotřebuje reserv, nebo jen malých;

h) elektromotory jsou lehce přenosné, málo váží, nepotřebují nákladných upevnění;

i) elektromotory zvyšují produkci, neboť jich rychlostem přizpůsobují se stroje pracovní;

j) cena elektromotorů následkem dnešní hromadné výroby stále klesá; tak stál na př. r. 1900 v Berlíně 1 HP motor na proud točivý 450 Mk, dnes pouze *150 Mk*.

Tyto výhody jsou znatelné jmenovitě ve velkém, tam, kde podnikatel měl odvahu zařídit elektricky celý závod; v Anglii dnes nacházíme továrny, které spotřebují denně 10.000 KWH a které jsou připojeny na velké centrální elektrárny. Vidíme také ovšem, že v takových místech jest proud velmi levný.

Jaký prospěch přináší elektromotor různým odvětvím produktivní práce a jaké výlohy se zařízením jsou spojeny? Omezím se na několik málo odvětví, nejen k vůli stručnosti, ale i proto, že spolehlivých dat praktických — a o ty se v prvé řadě jedná — mnoho nestává.

V posledních letech zavádí se elektromotor v hojné míře v průmyslu domáckém; většina theoretických národohospodářů viděla v něm novou hybnou sílu a domýšlela se, nejen že elektromotor zmnoží produkci, zlepší sociální postavení dělníka, ale že i přispěje k rozkvětu tohoto upadajícího odvětví produktivní práce. Tak na př. Werner Sombart[8] domnívá se, »že s rozvojem elektrotechniky, jmenovitě rozřešením problému přenášení energie elektrické na velké vzdálenosti, změní se více ručních stavů, více šicích strojů, pletacích a háčkovacích ve stroje poháněné silou mechanickou.«

(Dokončení.)

---

[8] Der moderne Kapitalismus, svazek I, str. 532.

Hus rektorem Pražské university.

Causerie z cyklu přednášek Spolku pro podporování nemaj. filosofů.

Napsal Václav Novotný.

oku 1909 slavili jsme dvojí památné jubileum. Dne 18. ledna bylo tomu 500 let, co vydán byl slavný »dekret Kutnohorský«, den 9. července byl třísté výročí vydání Rudolfova majestátu. U nás nesmíme naříkati na nedostatek oslav a jubileí, spíše naopak bylo by lze vytýkati, že máme podobných slavností příliš mnoho. Než na jubilea tato nebylo možno zapomenouti, a řekl bych snad, že jsme je, zvláště druhé z nich, měli slaviti okázaleji než se skutečně stalo. Jestliže kdy byla to právě z d e vhodná příležitost a téměř povinnost, neboť obojí událost náleží k těm, jimiž právem smíme se honositi. A také obě události jsou spolu v souvislosti bližší a užší, než by se snad mohlo zdáti při prvním zběžném pohledu.

Bývá někdy tvrzeno, že dekretem Kutnohorským Pražská universita stala se českou. To jest vědecká lež. Bráníme-li se — a jistě plným právem — proti chauvinistickému tvrzení, že Karel IV. založil v Praze první německou universitu ve střední Evropě, nesmíme si tuto jistě odůvodněnou obranu stěžovati chauvinismem opačným. A to tím spíše, že obojí počínání bylo by stejně nevědecké. Universita Pražská — toho nelze dosti často opakovati — před dekretem Kutnohorským nebyla německá, po dekretu Kutnohorském nestala se českou. Jakožto vyučovací ústav v ničem se nezměnila, byla a zůstala latinskou. Ale veliká změna v náš prospěch dekretem Kutnohorským dostavila se přece. Její správa jím dostala se do rukou českých, tam, kde dříve samozvanou vládu provozovali cizinci, nyní rozhodovali mistři domácí. A v tom právě tkví úspěch český. Jako vyučovací ústav universita nezměnila se v ničem, podržela svůj internacionální ráz, ale jako vědecká korporace přešla do rukou českých, učencům českým dostalo se tím příležitosti v tehdejším internacionálním vědeckém světě vystupovati pod svým jménem a na vlastní zodpověd-

nost. Ráz university zůstal týž, ale ti, kdo jí ho dodávali, byli nyní většinou Čechové.

Mohli bychom říci, že další průběh událostí úplně ospravedlnil požadavky těch, kdo o dosažení převahy na universitě stáli, kdyby toho bylo třeba, kdyby spravedlnost a oprávněnost těch požadavků nebyla tak přirozená a samozřejmá. A bylo by dále možno určitěji říci, že budoucnost ono oprávnění českých mistrů k samostatnému vystupování na mezinárodním kolbišti vědeckém potvrdila skvěle. Jistě není dnes vážného historika bez rozdílu národnosti nebo konfesse, který by se odvážil tvrditi, že se čeští mistři, kteří po německé secessi universitu ovládli, svým vědeckým významem, pokud je nepřevyšovali, nevyrovnali všem těm mistrům cizím, kteří Prahu opustili, že český Ondřej z Brodu, Jan Eliášův, Stanislav ze Znojma, Páleč a j. a j., pokud vědecky neštál výše, jistě úplně vyvážil význam německého Marienwerdera, Hoffmanna, Petra Storcha, Henninga z Baltenhagen, nehledě ani ke jménům nám všem drahým, jejichž významu nelze měřiti krátkým měřítkem středověkého učence a která žijí podnes v nejširších vrstvách, kdežto jmen oněch nezná leč některý odborník.

To vše a mnoho jiného bylo by lze uvésti, než ani to by nestačilo. Význam dekretu Kutnohorského tkví hlouběji. A tím se také dostáváme k jeho vnitřní souvislosti s majestátem Rudolfovým.

Bylo již častěji řečeno a často také vytýkáno, že dekret Kutnohorský a vítězství českých mistrů uvolnilo dráhu novotám a přivedlo zejména převahu wyclifismu na Pražské universitě. Můžeme to připustiti, ale takto formulováno jest to málo. Jest to z části pravda, ale není to všecko. Mezi těmi, kdo se o vítězství spravedlivé české věci zasazovali, byli také — a na předních místech — zásadní protivníci Wyclifovi. Jejich vliv potom arci zaniká, převahy nabývají stoupenci Wyclifovi, ale nelze říci, že běží jen o Wyclifa. A ani když užijeme obratu, že převahy nabývají stoupenci reformy církevní, obratu, který mnohem více blíží se pravdě, nepovídáme tím pravdy celé. Běží o Wyclifa, běží o reformy církevní, ale to všecko nestačí, běží také o mnohem více, běží o zápas pokrokového principu proti vševládnoucí, tíživé, dusící autoritě, běží o uvolnění individua.

Není jistě vážného historika českého, který by se hrdě nehlásil k onomu stejně skvělému, jako správnému poznání Palackého, že význam náš v dějinách právě zde jest založen, že doba náboženského hnutí českého, doba husitská jest nejslavnější doba dějin našich. Než není to jenom vnitřní obsah, ono hluboké proudění myšlenkové, onen

velikolepý rozmach duševní, onen nadšený zápal náboženský všecky vrstvy pronikající, jež opravňují toto nazírání na dobu husitskou, se stanoviska historického lze k tomu a vedle toho uvésti, že jest to vlastně první případ v dějinách, kdy téměř všechen národ jakožto celek vystoupil na obranu, nebo chceme-li na dobytí nejsvětějších práv lidských, a nic na tom nezáleží, že to bylo hnutí, pokud běželo o konečné cíle, spontánní a snad více méně neuvědomělé.

Že k tomu došlo tak záhy, v té intensitě a s tou opravdovostí, které karakterisují celé hnutí husitské, to jest zásluhou onoho českého vítězství na universitě, to jest nejpronikavější následek dekretu Kutnohorského. Není to jednostranný a pomíjející úspěch národní, jest to zároveň veliký a trvalý úspěch principu pokroku, jako vůbec nepomíjející sláva doby husitské tím jest podmíněna, že v ní prvek náboženský nerozlučně splývá s národním tak, že jeden bez druhého není myslitelný, že se vespolek takořka prostupují, že ideál všelidský jest integrující částí národního, že idea národní kotví v hlubinách nezbádaného moře duševní svobody.

Náboženské hnutí české, jak se nám potom v průběhu dějin jeví, vedle momentů slavných má ovšem i smutné. Nejsmutnější, totiž ten, že se aspoň z části a dosti záhy svým původním snahám zpronevěřilo, snad nepřímo souvisí s tím, co jinak spolupodmiňuje jeho slávu a význam, totiž že přišlo tak záhy. Ale i když připustíme toto vysvětlení — není to vše, co by k vysvětlení bylo lze uvésti — nelze proto říci, že přišlo předčasně. Jest nanejvýš karakteristické, že náboženské hnutí české v pozdějším vývoji upadá všude tam, kde se uchyluje od dráhy Husovy, kdežto všude tam, kde znamená pokrok, postupuje na dráze Husem vytknuté a v jeho tradicích, i když dospívá dále, nežli dospěl a dospěti mohl Hus.

A právě v tomto vývoji, v tomto pokroku, jenž namnoze opět předstihuje své dobové okolí, jest tolik velikolepého, tolik povznášejícího, tolik obdivuhodného! A zde ke zjevům nejskvělejším náleží právě majestát, jakési vyvrcholení náboženského hnutí českého, vyvrcholení stejně velebné, jako jeho začátky, stejně překvapující a stejně úchvatné. Úchvatné tím, jak se vrací k tradicím svého základu, překvapující po tom, co předcházelo, velebné tím, co přináší. Majestát Rudolfův, duševní dílo vůdců české šlechty a především Václava Budovce z Budova, byl nazván nejsvobodomyslnějším náboženským zákonem 17. stol. Relativně lze ho nazvati nejsvobodomyslnějším zákonem všech věků. Ale také zde musíme jíti dále. Majestát znamená také mravní vyvrcholení české reformace.

Majestátu dosaženo po dlouholetých zmatcích a po urputném boji stran, udělení samému předcházel prudký a houževnatý boj s katolickou reakcí, jež sílena dvorem, ač v menšině, upírala většině vůbec právo na existenci. Byl to vlastně již tehdy boj na život a na smrt. A v tu chvíli, když strana podobojí, kryjící v sobě všecka vyznání nekatolická a tudy v ohromné převaze nad katolíky, po vysilujícím zápase zjednává si právní základ své existence, v tu chvíli tato strana nežádá opravdu více, popřává protivníkům tak nenávistným plné volnosti, domáhá se rovného práva pro sebe, ale nečiní ho nerovným pro jiné. To jest nejenom důkaz politické vyspělosti myšlenkového původce majestátu, to jest zároveň tak velikolepý důkaz mravní výše, že nelze se jí nepokořiti. Ona strašlivá tragika, která ji provází, tragika spočívající v tom, že tento vrchol přichází pozdě, kontrastem, s jakým proti této povznesené šlechetnosti staví nesmiřitelnost strany protivné, její dojem musí ještě zvýšiti.

Právem bylo řečeno, že se při dosažení majestátu náboženské hnutí české stává tím, čím bylo na začátku. Nejenom proto, že se tenkrát ve změněné formě vrátil problém, kterého hnutí husitské již ve svých začátcích nemohlo rozřešiti. Souvislost není jen v tom, jest také vnitřní a přímá. Lze říci, že majestát a porovnání, jeho integrující část, vyslovují náboženskou toleranci. A hned lze dodati, že to byl pojem té době cizí. Myšlenky odtud vyplývající předstihují svou dobu. A přece vyplývají z celé náboženské minulosti české. Majestát není první pokus toho druhu v náboženském hnutí našem. Již o sto let a ještě dříve dochází k podobným. A právě proto smíme mluviti o přímé souvislosti obou událostí, jejichž jubileum přinesl rok 1909. Lze snad říci, že bez dekretu Kutnohorského nebyl by se dostavil ani majestát. Náboženské hnutí české jest ovšem starší než dekret Kutnohorský, ano vzdálenému pozorovateli mohlo by se snad na první pohled zdáti, že jejich souvislost jest nahodilá, že dekret Kutnohorský představuje toliko úspěch národní. Jistě při dosažení dekretu Kutnohorského v první řadě uplatnil se moment národní, jenž dovedl soustřediti všecky české mistry bez rozdílu přesvědčení. A přece lze říci, že již současníkům neušlo hlubší pozadí a širší význam celé akce, že si toho byli vědomi, a že to dali významným způsobem na jevo.

Když na podzim r. 1409 universita Pražská po prvé přistupovala k volbě svého rektora podle nového řádu dekretem Kutnohorským stanoveného, z volby vyšel jakožto první rektor university domácímu živlu získané M. Jan Hus.

Nebylo to poprvé, co Hus důvěrou svých kollegů k této nejvyšší hodnosti akademické byl povolán. Již o 7 let dříve, v zimním běhu 1402—1403 — akademické hodnosti střídaly se tenkrát po půl létě — vidíme Husa v tomto úřadě. Jistě však není omylem domnívati se, že volbě r. 1409 náleží význam docela jiný a mnohem větší, než rektorátu předešlému. Tenkrát, zdá se, nemůžeme viděti ve zvolení Husově nějakého důkazu, že by již tehdy byl zvláště vynikající místo zaujímal. Řada rektorů z doby předcházející a tehdejší jest sice jen neúplně známa, přece však stačí k poznání, že celkem — až na malé výjimky — snad zachováván býval postup časový, že volen byl ten, na koho podle doby, kdy dosáhl hodnosti akademických, došla řada. Ostatně není třeba dokazovati, že ani kdyby v prvním rektorátu Husově bylo něco mimořádného, nemusilo by to býti důkazem j e h o vynikajícího významu. Než záhadami toho druhu není třeba se zdržovati, poněvadž ve skutečnosti neexistují. Tolik vždy ze zachovaných zpráv vysvítá, že v první volbě Husově za rektora nelze spatřovati nic zvláště mimořádného.

Naproti tomu druhý rektorát Husův, k němuž byl povolán za poměrů změněných ve prospěch národa českého a v době poměrně tak krátké po rektorátu prvém, kdy ještě celá řada jiných kollegů se nebyla vystřídala, jistě není nahodilý, jistě byl způsoben určitými zřeteli. Slyšíme obyčejně, že v tom bylo uznání zásluh Husových o české vítězství. Jistě i to v tom bylo, a jistě zásluhy Husovy o dekret Kutnohorský nebyly nepatrné. Ale j e n o m toto vysvětlení v tomto případě nestačí. Z úst Husa samotného slyšíme později přiznání otevřené a přímé, že velmi rád o dosažení českého vítězství se přičiňoval — a mohli bychom tomuto přiznání věřiti, i kdyby ani nepocházelo z úst tak pravdomluvných, neboť máme je zjištěno i svědectvím s jiných stran. Jistě tedy Hus sám značnou měrou přispěl k vítězství oprávněných snah českého národa v universitě.

A přece při četbě souvěkých pramenů neubráníme se dojmu, že při vší své váze a významu j e d i n ě r o z h o d u j í c í vliv Husův nebyl.

Upozornil jsem již, že při získání dekretu Kutnohorského uplatnil se v prvé řadě moment národní. Ani zde nelze pochybovati — a víme to zase z úst i skutků Husových — že mezi složkami, jež tvořily silnou individualitu Husovu, prvek národní zaujímal vynikající místo. Ale ani když se úmyslně — podle povinností historika — vyhneme pojímání živlu národního té doby v dnešním smyslu, nelze říci, že by měl v povaze Husově převahu. Více než na zevním příslušenství

národnostním Husovi záleží na vnitřním karakteru člověka, dobrý Němec podle jeho vlastních slov jest mu bližší a milejší než nehodný Čech. A právě mezi jeho kollegy universitními, nejenom německými, nýbrž i českými, bylo dosti těch, jichž Hus se svého zásadního stanoviska nemohl pokládati za hodné.

Poměr mezi mistry národa českého v universitě právě v době předcházející nebyl tak idyllický a svorný, jako se jeví v jejich postupu při dosažení dekretu Kutnohorského. Vedle některých školských a vědeckých rozporů, které jsou nutné, má-li býti pokrok možný, byly zde také rozdíly zásadní. Jako většinu mistrů německých oddělovalo již dávno od Husa a jeho přátel jejich smýšlení církevní, tak mezi přáteli Husovými s jedné a řadou vynikajících mistrů českých s druhé strany stál zásadní rozpor v názorech na reformu církve a zároveň — v tuto chvíli lze i této formulace užíti — na poměr k Wyclifovi. Celá řada vynikajících mistrů českých náležela — stejně jako Němci — k protivníkům Wyclifovým, jehož Hus se svými stranníky byli ctiteli. Dohodnouti se ku společnému postupu za určitým cílem přes tyto zásadní rozdíly ukládalo oběma stranám jisté sebezapření.

Nelze arci zapírati, že v tomto případě větší sebezapření bylo uloženo straně protivníků Husových mezi mistry českými. Bylo již jindy dostatečně vyloženo, že české vítězství na universitě bylo usnadněno politickou situací tehdejší, že to byl souhlas s církevně-politickým stanoviskem krále Václava v konkrétní otázce, souhlas, jehož Václav potřeboval, aby se autoritou university mohl opříti proti odporu domácí hierarchie, jehož však mohl dojíti, jen když českému národu na universitě zjednal převahy proti třem německým, jeho stanovisko nesdílejícím.

A nebyla to otázka snad jen nepatrná. Běželo o pokus odstraniti dlouhotrvající dvojici papežskou tím, že by se obě veliké oboedience, na něž křesťanský svět byl rozdělen, odřekly svých papežů, a na obecném koncilu v Pise se sejdouce, zvolily papeže nového. Tehdejší učení církevní nekrylo se ovšem s dnešním, zejména otázka neomylnosti papežské, ač nebyla bez hlasatelů, nejenom že nebyla uznávána obecně, nýbrž ani nebyla závazně formulována. Nicméně radikální prostředek, který tuto navrhován, jistě mnohým mohl se jeviti považlivým. A třeba mimořádné poměry opravňovaly k volbě prostředků mimořádných, třebas doba sama, v níž vlivem dlouholetého schismatu samy základy dosavadního světového názoru byly otřeseny, dovedla do jisté míry legitimovati i cesty revoluční, přece jistě

nebylo středověkému člověku snadno rozhodnouti se pro tento způsob, když i ne z důvodů věcných, tedy již prostě z obavy, povede-li tato přímá cesta k cíli, nenastane-li zhoršení, nepřibude-li tím k dosavadním dvěma papež třetí, z obavy, již potom budoucnost učinila skutkem.

Pro toho, kdo jako Hus a jeho přátelé díval se na papežství očima Wyclifovýma, nebylo podobných obav ani rozpaků. Dostavil-li se již základ poznání o historickém původu primátu papežského, a podávala-li současná doba svým schismatem téměř denně nové doklady ku přesvědčení, že papež není náměstkem Kristovým, že jednoho papeže k zachování církve Kristovy není zapotřebí, tu nebylo nesnadno rozhodnouti se také v daném případě. Národní cítění Husovo a jeho přátel neukládalo jim obětí v přesvědčení náboženském, souhlas s králem, který jim zaručil skvělý úspěch národní, byl umožněn jejich zásadním nazíráním na spornou otázku. Nesnadnější bylo rozhodnutí oněch mistrů českých, kteří nebyli stoupenci, nýbrž protivníky Wyclifovými, a z nichž někteří, zejména slavný Jan Eliášův, sotva před rokem dal své smýšlení na jevo obviněním mladého M. Matěje z Knína r. 1408 z kacířství Wyclifova, jež vedlo k vyšetřování a žalářování Knínovu.

Případy takové, jichž jistě bylo více, třebas nekončily všecky tak drasticky, nutně musily stupňovati rozladění mezi oběma stranami mistrů českých. Jestliže přes to před dosažením dekretu Kutnohorského vidíme obě strany postupovati jednotně, jest z toho, co bylo právě vyloženo, snad dosti patrno, že byla to právě strana protivníků Wyclifových, u níž živel národní objevil se silnějším, dovoluje jí zapomenouti rozporů zásadních, kdežto od strany druhé její národní cítění podobných ústupků v jejím přesvědčení nežádalo.

Než přece i zde vidíme, že také na Husa a jeho přátele vědomí o potřebě jednotného postupu působilo smířlivě. V době jednání o dekret spatřujeme i Husa v intimnějších stycích a v poradách o tuto společnou otázku právě s nejpřednějšími zástupci směru protivného, s nimiž jinak nebyl možný smír, jako byl nedávný žalobce Knínův Jan Eliášův, nebo zatvrzelý a urputný obhájce souvěkého pokleslého stavu církve Ondřej z Brodu a j.

Jestliže i přes tato svědectví nelze úplně zbaviti se dojmu, že nebyl to Hus sám, jemuž se ono sjednocení protichůdných stran podařilo, příčina toho vedle přísné zásadovosti Husovy, která není schopna kompromisů, tkví také a hlavně jinde. Vedle vlastních přiznání Husových, která, přesně vzato, toliko nejsou popřením, máme

také svědectví, jež jsou obviněním. A snad právě jim náleží zvláštní význam, poněvadž pocházejíce z části od národních odpůrců národa českého, hlavně v této věci byla nad jiné citlivější.

V žalobách těchto, pokud se týkají dekretu Kutnohorského, slyšíme ovšem i jméno Husovo, ale vedle něho a mnohdy i před ním a vůbec hlasitěji ozývá se jméno mladšího jeho přítele M. Jeronyma. On jest to mnohdy v první řadě, jemuž poškozené sobectví a uražená pýcha cizích těch žalobníků přičítá hlavní vinu: laboravit ad destructionem studii Pragensis, že pracoval o zničení Pražské university, jak naduté sebevědomí nazývalo české vítězství.

A věru, sotva bylo by lze mezi přáteli Husovými nalézti vhodnější osoby, jíž by se podobný, lze říci diplomatický, čin byl mohl zdařiti, nad Jeronyma. Tento mladý, krásný muž, vysoké postavy, s dlouhou, černou bradou, jak později bývá líčen, ohnivé povahy a skvělé výmluvnosti, znalý světa a vítaný i na dvorech královských, byl k podobnému činu téměř předurčen. Ačkoliv dosud mlád, těšil se přece slavné pověsti, mimo Pražskou byl členem neméně než čtyř jiných universit, poznal Oxford, kam ho lákaly jistě vzpomínky na Wyclifa, a odkud první přinesl theologické spisy Wyclifovy, měl učené hádky o Wyclifa a nemilé z toho zápletky na universitách v Heidelberce a Kolíně n. R., když byl jejich členem, jako ho již dříve jeho souhlas s Wyclifem vypudil z Paříže, kde dosáhnul hodnosti mistrské, moha se chlubiti slavným a mezi Čechy dosti vzácným jménem mistra Pařížského. Jemu jistě mohlo se podařiti a on snad jediný mohl se pokusiti o to, čeho jiný nebyl by dovedl, a k čemu by přímý Hus nikdy snad se nebyl odhodlal — podnítiti společnou akci a sjednotiti k ní všecky mistry národa českého, ať již smýšlení jejich bylo jakékoli.

Ovšem byl Jeronym ještě prononcovanější wyclifista než Hus sám, byl více filosof než theolog, a jako filosof cele oddán realismu Wycliřovu, ale v očích strany Husovy bylo to doporučením, a u druhé strany mezi mistry českými, pokud jich sám očekávaný úspěch národní nedovedl zlákati, vyváženo to bylo jinou vlastností Jeronymovou.

Jeronym může býti nazván Pavlem wyclifismu, nebo snad lépe pokrokových myšlenek, ale jest také Štěpánem husitství. Jeho pozdější skvělá obrana na koncilu Kostnickém a heroický způsob, s nímž podstoupil smrt ohněm, a jenž mu získal obdiv snad všech a za mnohé vyjádřený vzletnými slovy Poggiovými, jsou jistě dostatečnou zárukou, že jeho přilnutí k modernímu směru pokroko-

vému nebylo bezdůvodné a lehkovážné, nýbrž hluboké a opravdové. Ale Jeronym měl při tom jednu vlastnost, již snad vysvětluje jeho mládí, jakousi pružnost povahy — ne zcela ve špatném smyslu, — která mu usnadňovala s lehkostí, hraničící někdy na frivolnost, vymaňovati se z choulostivých situací a beze skrupulí zbavovati se jejich následků. V Kostnici samé jeho úchvatné obraně a rekovné smrti předcházelo odvolání Jeronymovo a jeho souhlas s odsouzením Husovým...

Nelze pochybovati, že ono odhodlání Jeronymovo, zpečetiti obětí vlastního života opravdovost jeho cílů, že ono odhodlání, které tak zaujalo mysl indifferentního pozorovatele, objevilo se Jeronymovi nevyhnutelným teprve tehdy, když selhal předcházející prostředek, týž, který se před tím u něho kolikráte osvědčil. Jeronym již častěji před tím dovedl vyšetřování i zatčení zbaviti se buď rychlým útěkem nebo přísahami, které potom obratem ruky jakožto vynucené prohlašoval za neplatné...

Tato pohyblivost povahy jistě také činila ho nad jiné způsobilým ku sjednocení všech mistrů českých za jedním cílem, umožňujíc mu s obdivuhodnou bezstarostností přenášeti se přes zásadní rozpory.

Než ještě jedné věci nutno se tu dotknouti. Jeronym to byl, který ještě v poslední chvíli, takořka v předvečer dekretu Kutnohorského provedl jednu ze svých nejskvělejších demonstrací, shromáždiv s úmyslnou okázalostí a zamýšlenou nápadností neobvyklé auditorium cizích poslů, konšelů Staroměstských i jiných vynikajících osobností v universitních síních při slavném quodlibetu počátkem ledna 1409. Při něm byl nejdůležitější osobou sám quodlibetarius. A jím nebyl nikdo jiný, nežli onen Matěj z Knína, nedávno pro wyclifismus vyšetřovaný a vězněný, jehož zvolení k této funkci — neboť volba quodlibetaria dála se o půl roku dříve a došlo k ní tedy bezprostředně po propuštění jeho ze žaláře arcibiskupského — jest samo sebou nejvýmluvnějším důkazem, že ještě tenkrát poměr obou stran mezi mistry národa českého nebyl příznivý. A při této příležitosti Jeronym nejenom nadšeně ujal se mladého mistra, ale také okázale a demonstračně vyslovil se pro Wyclifa.

Snad by se mohlo zdáti, že vystupování toho druhu bylo vypočítáno na podráždění všech odpůrců Wyclifových a tedy zejména také proti nedávným českým žalobcům na M. Knína. Ale i když připustíme, že podobný osten v akci byl skryt, máme tentokráte výslovně dosvědčeno, že akce mířila hlavně a předem proti mistrům německým, kteří se také v první řadě a vlastně sami nejvíce cítili

dotčeni a velmi ostře si stěžovali. O pohoršení českých mistrů Jeronym již nemusil se strachovati, tou dobou jejich jednomyslnost, která ještě volbou Knínovou za quodlibetaria se neprojevila, byla již hotovou událostí. A kdo se takto odváží demonstrovati, musí si již býti jist výsledku.

To všecko jistě stačí, abychom bez újmy vynikajících zásluh Husových o dosažení dekretu Kutnohorského za hlavního osnovatele jednomyslného postupu českého směli považovati Jeronyma, a tím tedy za původce toho, čím české vítězství vlastně bylo umožněno. Ale tím vším i také chováním Jeronymovým zjišťuje se zároveň, že nebyly to jenom ohledy na dekret Kutnohorský a jednání s ním spojené, co řídilo prvou volbu rektora na universitě, již domácími učenci řízené. Ti, kdo tenkrát k volbě rektora přistupovali, prostě nebyli vedeni úvahami, čí zásluhy o dekret jsou větší nebo menší. Jim dekret jevil se — a jistě právem — úspěchem jejich strany, a toto mínění řídilo volbu. Tenkráte M. Jan Hus k hodnosti rektora byl povolán jakožto vlastní vůdce české strany pokroku.

Kdyby o tom bylo zapotřebí dalších důkazů, celý předchozí vývoj Husův jest toho jediným velikým důkazem, třebas nedovedeme ho sledovati všude tak, jak bychom si přáli. Zprávy o životě Husově neplynou tak hojně, jak by nás u muže jeho světového významu zajímalo. Často ocitujeme se před záhadami, zhusta otázky, na něž bychom rádi od pramenů slyšeli odpověď, zůstávají bez ní. Novější badání učinilo sice značný pokrok, ale nezřídka jest to pokrok povahy negativní, nutě nás odříkati se mnohého, čemu jsme dříve věřili, a nahrazuje to, čeho se musíme vzdáti, jenom jedním positivním výsledkem — přiznáním, že toho nevíme a nesmíme tvrditi.

(Dokončení.)

Kulturní hodnota slovanštiny a slovanská filologie v Německu (1908).

Napsal Karel Krumbacher.

(Pokračov.)

Naši učenci se proti tomu vzpírají a vypomáhají si rčením, jež jsem jednou na své uši slyšel z úst jedné znamenité veličiny, že prý nikdo není povinován, číst nějakou barbarskou řeč. Přes to se už dnes stalo skutečností nevývratnou, že znalost slovanských řečí, především ruské, stala se nutnou nebo aspoň žádoucí u řady věd. V nouzi lze si ovšem vypomáhati překladatelem. Z hojné však zkušenosti vím, že většina se zříká takovéhle zdlouhavé a nákladné pomoci a obrňuje se jednoduše větou: Slavica non leguntur. Nepohřešitelna jest dnes zvláště ruština pro všechny discipliny, jejichž objekty leží v ruské říši nebo v okruhu jejího vlivu a jichž si proto zvlášť ruští učenci všímají. Platí to na př. o všech odvětvích orientální filologie, dějin, geografie a etnografie, jednajících o Peršanech, Arméňanech, Gruzincích, Tatarech, Turcích, Mongolech, Číňanech. Stejně jako obrovská prostranství dalekého a vzdálenějšího Orientu až do centrální Asie a k břehům Tichého okeánu, byly by nám bez znalosti slovanských řečí i bližší země jihoevropské a maloasijské jen nedokonale známy. Komukoliv jest se zaměstnávati s dějinami řecko-ortodoxní církve a její literatury, s orientálním právem církevním, s některým odvětvím byzantské filologie a dějin, s politickými, církevními a národními otázkami národů v posledním století od Turků se odtrhnuvších anebo jimi ještě ovládaných, naráží krok za krokem na ruské, často i na bulharské a srbochorvatské publikace.

Jak velice jest potřebí ruštiny badateli pozdních antických a středověkých dějin umění, pro něž věta »Ex oriente lux« od Josefa Strzygowského tak skvěle byla dotvrzena, poučuje nás jediný pohled do monumentálních děl, vydaných ruským Archeologickým institutem v Cařihradě o byzantských mosaikách z mešity Kachrie, o miniatu-

rách řeckého oktateuchu, ve Starém Serailu odkrytých, a o bulharských starožitnostech z Aboby-Plesky.

Není snad ani třeba poznamenávat, že o veškeré minulosti a přítomnosti slovanských národů nemůže nikdo bez znalosti slovanských řečí badati, ba ani ne se spolehlivě a úplně poučiti. Tato obeznámenost však zachovává svou platnost i v oborech mimo slovanské pole ležících, což dokazuje m. j. okolnost, že nemálo knih a rozprav o klassické filologii, zvláště o epigrafice a paleografii a docela významná kniha o Boccacciovi jest sepsána rusky. Na všech těchto polích odříká se ten, kdo se vzdává slovanských pramenů, cenných materialií a výzkumů a podává jen polovičatou práci. Nejlépe vysvitne nepohřešitelnost ruštiny ze skutečnosti, že již před drahným časem mnozí zástupci jmenovaných odborů ruštině se naučili a pro své práce z ruských publikací čerpají na př. z teologů Ad. Harnack, N. Bonwetsch, K. L. Goetz, z historiků J. B. Bury, E. Gerland, R. Salomon, K. Roth, z uměleckých historiků O. Wulff, A. Muñoz, z filologů Ed. Kurtz, G. Weigand, W. Weyh a j.

Na poli věd přírodních, matematiky a mediciny není produkce slovansky psaná, pokud moje informace úsudek připouštějí, tak bohatá a významná jako ve vědách duchovních. Hlavní závažnosti jsou také zde zprávy a badání o objektech, náležejících slovanské půdě anebo jejímu okolí, především o ruské a sibiřské geologii, mineralogii a paleontologii, o antropologických, zoologických a botanických faktech slovanských zemí, zprávy o lidových nemocech, o přírodozpytné stránce geografického zkoumání. Spisy ruské akademie nauk, časopis bulharského ministerstva národní osvěty a mnohé jiné orgány přinášejí cenná sdělení, jež, sepsána v zemské řeči, nezřídka provázena jsou pomocným, dříve obvyklým shrnutím německým nebo francouzským. Ještě před nějakým desítiletím se u nás skorem nevědělo, že také na »divokém« slovanském východě jsou vědy přírodní úspěšně vzdělávány. Teprve veliké mezinárodní kongresy geologů a mediků, v Rusku se sešedší, seznámily akademické kruhy s rozvětvenou činností Rusů v tomto oboru.

Postačuje-li pro vědeckou práci, uměti slovanské spisy číst, vyžaduje činnost v záležitostech technických a industriálních, obchodních a cestovatelských a především v politice i ústního užívání hlavní slovanské řeči. Nejednáť se tu již jen o literární vnímání, nýbrž o sdělování, dorozumívání a ptaní živým slovem. Jak pro náš obchod, tak pro naše industriální a technické podniky podávají pak Rusko a i západní a jižní území

slovanská půdu téměř panenskou, již nutno tím spíše vziti na mušku, poněvadž západní země jsou již hojně saturovány a uhrazují si spotřebu svou silou nebo vzájemnou výměnou. Sibiřská dráha otevřela nám daleká prostranství celé severní i centrální Asie. Kdo zde cestuje bez znalosti ruštiny, zříká se požitku a zisku, ať sleduje kterýkoliv cíl. Nelze ovšem přihlížeti k naivním optimistům, kteří se již spokojují, jestliže »docela dobře prošli« s němčinou nebo francouzštinou, jak je vždy znovu slýcháme ujišťovat.

A nyní k choulostivému oboru p o l i t i c k é m u! Není zde místa, třeba jen částečně objasňovati vnitřní konflikty, jež se v Rakousko-Uhersku, v Německu, nově také v Turecku připojily a denně znovu pojí k obávanému jménu Slovanů. Prohlášeno však býti musí, že dobrý díl nešťastných bojů pramení z toho, že se odpůrci příliš málo znají. Nemohou se srozuměti, poněvadž si (docela doslovně) nerozumějí. I zde platí krásné slovo Pasteurovo: »Nedostatek vědění lidi rozlučuje, věda spojuje.« Poslední fase německo-slovanských sporů mohla býti opominuta nebo zmírněna, kdyby vůdci a jich štítonoši lépe byli bývali zpraveni o dějinách a o moci Slovanstva. Já jsem pevně přesvědčen, že dnešní pruská politika v Polsku, dotýkající se také životních zájmů naší společné vlasti, odporuje nejen psaným i nepsaným zákonům spravedlnosti, základům křesťanství a občanskému řádu — o takovéhle lapálie se přec normální státník nestará — nýbrž že se ukáže i bezúčelnou a následky svými nebezpečnou.

Pro vnější politiku jest především nezbytna znalost ruštiny. Čím hojněji úředníci ve službě diplomatické vskutku ovládati budou řeč zemskou, tím bezpečněji vedoucí místa budou moci na jejich základě sestrojovati celkový obraz a vydávati svoje pokyny. Praktičtí Angličané podali nabádavý příklad premiemi za obzvláštní jazykové znalosti mladých diplomatů.

Jen nerad zmiňuji se konečně o oboru, jejž by snad mnozí v těchto úvahách posunuli na přední místo — o v o j e n s t v í. Třebas není útočná válka některého slovanského souseda proti nám Němcům pravděpodobna a vážné slovanské povstání v nitru podle lidských výpočtů jest vyloučeno, přece musí moudrá a povinností dbalá správa vojenská přihlížeti ke všem případům. K účinným prostředkům hájení však zajisté náleží znalost hraničných slovanských nářečí, t. ruštiny, polštiny a češtiny. Zná-li několik důstojníků s dobrými vlohami nebo pro osobní poměry zvlášť připravených některou tuto řeč, je tím v případě války právě tak málo pomoženo, jako těmi nej-

nutnějšími drobty, jež si obyčejně lze ve válečné akademii osvojiti. Bylo by potřebí rozšiřovati a prohlubovati tyto znalosti, a to nejen u štábů; bylo by potřebí náležitě odměňovati a více si všímati důstojníků, již mají odvahu a energii zapracovat se do tak obtížných oborů.

Nemožno tu podrobněji líčiti rozmanitou činnost vědeckou v nejrozličnějších oborech slovanské filologie a také nelze karakterisovati snad nejdůležitější praktické pomůcky — grammatiky, slovníky a jiná kompendia. Jen dvou děl obecného významu budiž zde zmíněno. Od r. 1876 vychází u Weidmanna v Berlíně »Archiv für slawische Philologie«, stavší se pod účelným vedením svého zakladatele V. Jagiće plodným shromaždištěm slovanských studií. Orgán jak zdařilý tak vynikající, zdržující se všeho vměšování v boje politické nebo náboženské, chápe ponětí filologie v nejširším smyslu A. Boeckhově nebo J. Grimmově a všímá si proto všech oborů slovanského badání jazykovědného, literárního a dějepisného; mimo samostatné rozpravy přináší také bohaté zprávy o vědeckých novostech a pozoruhodných událostech ve slavistice. Ačkoli většina přispěvatelů a jistě také čtenářů náleží slovanským národům, sepsány jsou všechny články v té řeči, jež se v jistém smyslu může zváti obecnou dorozumívací řečí slovanskou — v němčině. Nepohodlí, jež toto zařízení působí pracovníkům, němčinu spisovně tak dobře neovládajícím, a redaktorovi, upravováním jazykových vad trápenému, jest bohatě nahrazováno velikou výhodou, že problémy a výsledky slovanského badání ihned jsou přístupny všem učencům neslovanským, jejichž zájmy týkají se slovanských věcí, aniž by oni dovedli plynně číst slovanské publikace. Tak tvoří Archiv vědecký most mezi zeměmi slovanskými a románsko-germánskými i mezi národy slovanskými samými.

Gigantická pracovní síla vídeňských slavistů znamenitě uspíšila i druhé rozsáhlé dílo — Encyklopedii slovanské filologie. Bude vydávána vedením V. Jagićovým a s pomocí předních odborníků evropských třídou Císařské Ruské Akademie Náuk pro ruskou řeč a literaturu a to rusky; nicméně se pomýšlí na německé vydání, v němž by se leccos mohlo opravit a dodat. Dokončený právě první díl (v systematické posloupnosti dvanáctý) obsahuje dějiny novoruské řeči literární od professora E. F. Budde-ho z Kazaně. Slovanská encyklopedie, jíž bude slavistika veřejně dokumentovati svou vyspělost a rovnost se sesterskými disciplinami, nebude alfabeticky srovnaný lexikon, aniž soubor nejdůležitějších výsledků badání pro širší obecenstvo rázu Hinnebergovy »Kultur der Gegen-

wart« — bude to soubor speciálních kompendií, určený učícím se a učeným, zpracovaný podle stejných zásad a systematicky spořádaný. Po úvodě, jenž bude zpravovati o dějinách slovanské filologie, o dnešním rozšíření Slovanstva a o písemnictví Slovanů, budou popsány ve třech odděleních řeči, literatury a etnografické otázky všech slovanských národů. Encyklopedie ta je tedy pendant k Nárysům (»Grundriszům«) germánské, resp. románské a indogermánské filologie, redigovaným H. Paulem, G. Gröberem a Fr. Kielhornem a i k »Příručce klassických starožitností«, vyd. Iwanem v. Müllerem, jež se však širším pojímáním programmu od zmíněných Nárysů odlišuje. Budiž velectěnému mistru, jehož sedmdesáté narozeniny (6. července 1908) se celý svět slavistický chystá vděčně a s obdivem oslaviti,[1] ještě hodně dlouho dopřáno, moci tomuto velkolepému podniku věnovati svoji nevyrovnatelnou učenost, svoji organisační sílu a svoji jedinečnou znalost osob.

Jak byla věda, jejíž obsah a význam jsem se tu pokusil v nejhrubších rysech načrtnouti, až dosud v německém prostředí kulturním vzdělávána? Státní podporu předcházela jako obyčejně činnost soukromá, jež odstraňovala překážky, kypřila půdu a dokazovala existenční oprávněnost nového zkoumání. Pruskému státu, nikoliv Rakousku, tak bohatě slovanskými prvky požehnanému, přináleží sláva, že na půdě německého jazyka první dopřál útulku slavistickým studiím. V roce 1842 založena byla ve Vratislavi první stolice pro slovanskou filologii, a to hned řádná. Rakousko následovalo teprve v r. 1849, zřídilo však hned několik míst: ve Vídni utvořeny dvě mimořádné professury pro slovanskou archeologii, jež obsazena Kollárem, a pro slovanskou filologii, jež obsazena proslaveným Slovincem F. Miklosichem, hlavním tvůrcem nového odboru a vedena jím až do smrti (1891); zároveň 1849 zřízena v Praze, lépe řečeno na staré, ještě nerozdělené universitě pražské, řádná stolice pro slovanskou filologii.

(Dokončení.)

---

[1] Již vykonáno. Slavisté věnovali oslavenci: »Jagić-Festschrift. Zbornik u slavu Vatroslava Jagića.« Berlín, Weidmann, 1908, s. VIII + 725.

Úrazové pojištění zřízenců drah důlních.

Drah pro dovážení potřeb důlních jest v Rakousku 323, v úhrnné délce 988.828 km. Některé z nich jsou velmi primitivní, jiné ovšem blíží se svojí provozní povahou takřka drahám prvořadým. V oboru úrazového pojišťování vyskytuje se ohledně úrazového pojištění zřízenců takových drah vysoce zajímavý spor, k jehož řešení mají přispěti tyto řádky.

Jedná se o otázku pro zřízence ty vysoké důležitosti, zda jest nynější pojištění jejich u bratrských pokladen právně opodstatněno. V těchto pokladnách pojištěni jsou dosud jak pro případ nemoci (v oddělení nemocenské pokladny) tak pro případ invalidity, ať již úrazem či stářím vzešlé (v oddělení pokladny provisijní). Na toto pojištění musí přispívati polovicí příspěvků, požitky z něho plynoucí jsou však nepatrné. Uvážíme-li, že zřízenci železniční nepřispívají na úrazové pojištění vůbec, že důchody jejich, pokud stal se úraz při vlastní dopravě, obnášejí 90 procent ze všech t. j. i vedlejších příjmů, že vedle toho jsou členy provisijních a pensijních fondů, z nichž za poměrně nepatrné, t. j. zásadám pojistnotechnickým z daleka neodpovídající příspěvky dosahují po 35 letech členských celý svůj hlavní příjem aktivní, jenž s rentou úrazovou mnohdy kumulován, tvoří u prostředního zřízence zaopatřovací důchod nezřídka ve výši půldruhanásobného příjmu aktivního (3000—4000 K), jest pochopitelno, že pojištění zřízenců drah důlních dle zásad úrazového pojištění železničního znamenalo by pro zřízence ty pronikavou výhodu.

Dle § I., odst. 5. zákona úrazového (t. zv. původního) z 28.prosince 1887, č. 1. ř. z. na r. 1888 jsou dělníci zaměstnaní v dolech na vyhrazené nerosty a v příslušenstvích dolů z působnosti tohoto zákona vyloučeni. Jejich pojišťování upraveno jest zákonem pozdějším, z 28. července 1889, č. 127 ř. z. (zákon o bratrských pokladnách).

Dle § 2. zákona původního podléhali z železničních zřízenců úrazovému pojištění jen ti, kteří byli zaměstnáni u drah, tvořících nesamostatnou část podniků jiných, po smyslu tohoto zákona pojištění podléhajících, anebo ti zřízenci podniků železničních, kteří, jsouce zaměstnáni mimo vlastní dopravu, ochrany v zákoně o ručení drah (z r. 1869) nepožívali. Ostatní zřízenci železniční, kteří tedy výhody posléze dotčené požívali, byli z působnosti zákona úrazového vyňati. Teprve článek I., odst. 1. zákona z 20. června 1894, č. 168 ř. z. (t. zv. zákona rozšiřovacího) podrobil také tyto zřízence obligatornímu pojištění úrazovému prohlásiv »všecky provozy drah« za povinnosti pojistné podrobené.

Po § 10. zákona o bratrských pokladnách jsou k členství v bratrské pokladně povinni všichni horníci, »kteří jsou při důlním podniku (§ 131. všeob. zákona horního) zaměstnáni«. Ač toto ustanovení mluví pouze o hornících, nesluší mu zajisté rozuměti tak, že by se k pokladně bratrské měli přihlásiti jen zřízenci vlastního provozu hor. To vyplývá jednak z § 4. oficiálních vzorných stanov pro bratrské pokladny (»všichni u horního podniku [hutí, továren, lesů] zaměstnaní dělníci, dozorci a provozní úředníci jsou k přístupu k pokladně povinni«), jednak z citování § 131 zákona horního (z 23. května 1854. č. 146 ř. z.) v uvedeném § 10. zákona o bratrských pokladnách.

§ 131. zákona horního, jenž vypočítává práva spojená s propůjčením hor (míry dolové), uvádí totiž i právo zřizovati železnice k odvážení a dovážení osob, horních potřeb a výrobků, a, jak se samo sebou rozumí, i provozovati takové dráhy.

Patří tudíž i zřízenci takových drah k zřízencům vedlejších důlních zařízení a jako takoví jsou pojištěni u pokladen bratrských. Tato zásada dá se neobmezeně hájiti pro právní stav před zákonem rozšiřovacím.

Ji přijal též správní soud v několika nálezech (uveřejněných v Amtliche Nachrichten VI./6., str. 309, V./6. str. 935 atd.). Přihlášení zřízenců horních drah u bratrských pokladen zbavovalo tedy podnikatele povinnosti, zřízence ty pojistiti proti úrazu po zákoně úrazovém. Jak se právní poměr tento utvářil po vydání zmíněného zákona z r. 1894, jest ovšem již sporno.

Byli-li zřízenci drah horních před vydáním tohoto zákona jako zřízenci součástky dolů pojištěni u pokladen bratrských, vyhovovalo jednak úmyslu zákonodárce, dráhy podrobiti povinnosti pojistné jen tehdy, byly-li vedlejším podnikem, jednak pochopitelné a v rozhodnutí správního soudu z 13. ledna 1892, č. 4232 (str. 553. Manzova

vydání »Arbeiterversicherungsgesetze«) vyjádřené snaze, zameziti různorodému pojištění zřízenců téhož etablissementu (z části u úrazové pojišťovny, z části u bratrské pokladny) a konečně i snaze, pokud možno chrániti faktický stav, dle něhož již před původním zákonem úrazovým pojištění zřízenectva hor i horních drah bylo upraveno. (Úmysl ten se zračí ve výnosu ministerstva orby z 9. prosince 1890, č. 18510, otištěného na str. 192 citovaného Manzova vydání.) V prvním úmyslu projevený princip byl však prolomen zákonem rozšiřovacím, potud, že i železnice, netvořící nesamostatnou část podniků jiných, byly povinnosti pojistné podrobeny.

V druhé snaze projevenou zásadu opustil zase správní soud, prohlásiv v rozhodnutí z 28. ledna 1899 (Budw. 12.448, A. N. XI./14., str. 175., Manz str. 193.) ostatně samozřejmou pravdu, že není v zákoně nijak vyjádřeno, že by všichni zaměstnanci jednoho podniku musili býti u téhož k pojištění úrazovému určeného ústavu pojištěni. Mohou prý býti některé kategorie pojištěny u úrazové pojišťovny, jiné u bratrské pokladny.

S této strany nebylo by tedy proti tvrzení, že zřízenci horních drah podléhají pojištění úrazovému dle zásad pojištění zřízenců železničních, nijaké závady.

Leč o positivní oporu tohoto tvrzení jsme na rozpacích. Z textu zákona rozšiřovacího a zákona o ručení, jenž existenci prvého sprostředkoval, nepodává se přímý důkaz ani pro kladné ani pro záporné zodpovědění této otázky. Zákon rozšiřovací podrobil povinnosti pojistné v š e c k y provozy železnic (die gesamten Betriebe der Eisenbahnen).

Historický vývoj úrazového pojišťování železničního nám ukazuje, že toto slovo »všecky« (»gesamten«) znamená protiklad k ustanovení § 2. zákona původního. Měla tudíž zákonem rozšiřovacím býti rozšířena pojistná povinnost t a k é na takové dráhy, které netvořily nesamostatnou část jiného pojistného podniku a na takové zřízence ostatních drah, již před tím byli chráněni zákonem o ručení. Je přirozeno, že na důlní dráhy jako na podniky po zákonu původním pojištění nepodléhající mohla se vztahovati vydání zákona rozšiřovacího jenom tenkráte, patří-li dráhy takové mezi železnice, jichž týká se zákon o ručení.

Proč zákonodárce zákonem původním podrobil železnice, jež tvoří součást jiného podniku, povinnosti pojistné, vysvětlíme kromě poukazem na zmíněnou snahu po jednotnosti pojištění všech zaměst-

nanců téhož závodu hlavně tím, že byl v domnění, že zákon o ručení se vztahuje jen na železnice sloužící veřejné dopravě (samostatné).

Že dráhy horní v § 2. zákona původního nejsou míněny, není příčina v tom, že by snad zákonodárce dráhy takové pokládal za dráhy, na něž se vztahuje zákon o ručení, nýbrž v té okolnosti, že pro tyto dráhy byl v odstavci 5. § 1. slíben zákon o bratrských pokladnách, v němž hodlal zákonodárce pojištění zřízenců takových upraviti. Zákonodárce byl tedy přesvědčen, že na dráhy horní se zákon o ručení nevztahuje a že jest tohoto mínění dosud, svědčí § 228 osnovy zák. o sociálním pojišťování, kdež prohlašovány jsou za příslušné k úrazové pojišťovně rakouských železnic všecky dráhy, na něž se vztahuje zákon o ručení.

Vždyť zákon o ručení mluví o »dopravě« (»Verkehr«), o »podniku« (»Unternehmung«), kterýžto poslední výraz zajisté má jen samostatné podniky železniční na mysli. O tom svědčí i podnět, proč zákon byl vydán (po známé srážce u Hořovic).

Než přes to dá se tvrditi i opak, neboť zákon ten nikterak se nevyjadřuje v tom smyslu, že by se týkal jen drah veřejných. V novější době rozhodl dokonce nejvyšší soud (17./6. 1908, č. Rv. VII./121, sešit 1. str. 250. »Jurist. Blätter« 1909), že zákon o ručení vztahuje se i na vlečné dráhy určené výlučně k účelům jakési továrny.

Přijetím této zásady jako výrazu zákonného stavu se i § 2. zákona původního i celá nynější úprava úrazového pojištění drah důlních a továrních, lesních atd. jeví protismyslnou. I zmíněný § 228. osnovy musil by se přepracovati. Pak bylo zajisté rozeznávání v cit. § 2. mezi drahami tvořícími integrující součást podniků jiných a mezi podniky železničními zbytečno, poněvadž i zřízenci drah vedlejších měli ochranu zákona o ručení, pokud se jim stal úraz »dopravní«. Prohlašuje-li tedy zákon rozšiřovací, že mu podléhají dráhy všechny, aniž by blíže určoval, víme-li dále, že měl zákon ten na mysli všechny dráhy, jichž týká se zákon o ručení a podléhají-li konečně, jak nynější judikatura dokazuje, i dráhy horní a jiné nesamostatné dráhy zákonu o ručení, můžeme v pochybnosti tvrditi, že zřízenci všech drah v Rakousku, tudíž i drah horních, podléhají výhodnému úrazovému pojištění zřízenců železničních.

Zákonodárným přijetím osnovy o sociálním pojišťování se nynější faktický nepoměr mezi pojištěním zřízenců drah horních a vlastních zřízenců železničních poněkud zmírní. Budou totiž i horníci a zřízenci vedlejších závodů horních podléhati úrazovému pojištění vše-

obecnému. Leč přece jen v těch případech, kde by se jednalo o úraz zřízenců horních drah, který se jim stal »při dopravě« (což jest v 30% všech úrazů), byli by značně hůře na tom, než kdyby byli pokládáni za vlastní zřízence železniční. Neboť, i kdyby se přijalo ustanovení osnovy zákona obmezující kumulaci rent a pensí zřízenců železničních na výše příjmů aktivních, bylo by i přes to pojištění zřízenců železničních proti pojištění ostatních výrobních činitelů z n a č n ě výhodnější. Zlepšiti pojištění horníků, kteří mají zaměstnání jistě nebezpečnější než železničníci, aspoň na výši pojištění zřízenců železničních, čímž by se samo sebou, i bez přijetí mnou uvedených tu názorů, zaopatření pro případ úrazu. i u zřízenců drah horních zlepšilo, bylo by záslužným činem lidového parlamentu. Nechce-li lidový parlament ubrati nadhodnoty zřízencům železničním, aby část jich dal dělníkům jiných, neméně nebezpečných výrobních odvětví, a jsou-li prostředky k tomu dány, pak nechť aspoň prozatím o horníky a zřízence důlních železnic se postará tím způsobem, aby došli úrazového pojištění železničním zřízencům rovnocenného. Dr. *Branišovský.*

Z Ameriky.

Píše Karel Polák-Allen.

I.

Po roce.

Taftova administrace slaví tento měsíc své jednoleté jubileum. Ti, kdo očekávali od Tafta reakci rooseveltovské politiky, jsou zklamáni; a ti ostatní, kteří se těšili, že Taft bude pokračovat ve šlépějích »Velkého Klacku«, jsou zklamáni ještě více.

Inu, »všem se nelze zachovati«; a toto přísloví platí i o Taftovi. Na presidentský stolec dostal se jen pod tou podmínkou, že bude pokračovat v politice svého propagátora, Roosevelta. Ale byv vytesán ze zcela jiného mramoru, než jaký udělili bozi Rooseveltovi, chtěj nechtěj Taft se Rooseveltova programu nedrží, a jaký div, že se naň sype kritické krupobití od Rooseveltovců. A na druhé straně, vázán byv svým slibem, náš buclatý president nemá dosti volnou ruku, aby mohl provádět svou vlastní politiku. A proto ty výčitky od reakcionářů.

Taft je v náramně nepříjemné situaci, jako onen řecký hrdina, dostal se do proudů sirén, od nichž mu zbývá k vyváznutí jen jedna cesta: resignace. Ale tu cestu ovšem Taft nezvolí, a nechá se unášet proudem dále, pokud rok 1912 jej nevysvobodí. Na štěstí, Taft dostal od svého kmotra za úděl olympickou letoru; na místo aby si lámal hlavu státnickými problémy a hleděl zachránit co se dá, zdá se, jako by si byl řekl: »what's the use?« a oddal se anakreonské filosofii.

Aby se neřeklo, pro formu dokončil několik protitrustových žalob, které jeho předchůdce zanechal nedokončené svému osudu, když šel »za hlasem pouště«. Dokončení ovšem dopadlo tak, jak informovaní lidé již dávno předpovídali: všechny ty dlouhé a drahé soudy skončily pro vládu fiaskem. Ani jediný trust není dosud rozpuštěn, ani jediný uvězněn, a vyhlídky na budoucnost jsou pro naše milionářezloděje růžovější než kdy jindy.

Kdybych měl vyjmenovat nějaké výsledky z dosavadní Taftovy administrace, neměl bych o čem psát. Ale kdybych chtěl se rozepsat

o tom, co všechno jeho strana slíbila při volební kampani, kdybych chtěl vyjmenovat ty lákavé programy, na které se dal chytit ten náš důvěřivý lid, potřeboval bych na to několik archů.

Američané jsou chytří, vypočítaví a »honění«, ale při vší té chytrosti Američan je děsně naivní. Pověstný Barnum dokázal svou znalost lidské povahy, když řekl: »Americký lid chce být humbukován«. A naši »státníci« dávají nám tudíž humbuk za humbukem s příkladnou štědrostí.

Taftova administrace nám dala těch humbukových nadělení několik, ale ten nejpodařenější kousek státnictví je ten náš nový celní tarif. Po těch slibech, kterými republikánský náhončí Hitchcock vnadil hlasy voličů, dělal si ten naivní náš lid již laskominy na lepší živobytí, nižší ceny potravin, vyšší mzdy — a na místo toho hodil nám Mr. Taft ohlodanou kost ve formě Aldrichova tarifu. Trvalo to skoro celý rok, než otázka tarifu byla vyřízena, a k tomu ještě je vyřízena tak neuspokojivě, že lid by si raději přál, aby vůbec ani vyřízena nebyla. Jestli všechny ty »kampánní sliby« se budou vyřizovat tak dlouho, jako Taftova administrace vyřizovala otázku tarifu, vezme to několik generací, než program bude vyčerpán. A pak se bude musit začít da capo, neboť sotva prolétla zemí zpráva o definitním vyřízení celní otázky, rozlehlo se Amerikou reptání nespokojenosti, a kdyby se chtěl dnes někdo stát miláčkem amerického lidu, stačilo by jen, aby se nechal zvolit na zásadě nové revise tarifu. Hlasů by dostal tolik, co by jich jen chtěl.

Tak tedy dopadl ten první a dosud jediný »výsledek« Taftovy mnohoslibné administrace.

Kdyby v Taftově křesle seděl Roosevelt, shladil by si žáhu alespoň s tím svým obuškem a svůj nezdar šel by zahnat v bojích s medvědy ve Skalních Horách. Kdyby se něco takového bylo stalo nebožtíkovi Clevelandovi, praštil by se svým presidentským »džabem« a šel by chytat ryby. Ale co má dělat náš tlusťoučký »Bill«? V chytání ryb se nevyzná lépe než v chytání trustů, a začít si něco s medvědy, pámbu chraň! S těmi by dopadl ještě hůře než s kongresem. A tak nejspíš »Bill« oslaví to své jednoroční jubileum několika bankety a zapije svou »smůlu« šampaňským, jehož prý je tím nejvyškolenějším znalcem ze všech presidentů, které jsme kdy měli, a my měli mezi nimi pěknou hromádku labužníků.

Všechno nasvědčuje tomu, že máme před sebou klidnou, spokojenou, ničím nerušenou periodu. V těch zbývajících třech letech půjde všechno starými kolejemi, a můžeme-li bezpečně soudit z prvního

právě uplynulého roku, jedinou hybnou silou, která udrží v běhu náš kongres, bude setrvačnost rozehnaného Rooseveltova obušku, jenž ještě dnes, po dvanácti dlouhých měsících, má v sobě více energie, než vězí v celých 350 librách našeho nového presidenta. A nezemře-li Taft před uplynutím svého terminu na ztučnění srdce, budeme to už musit nějak vydržet, neukoušeme-li se zatím dlouhou chvíli.

Roosevelt si nadělal za těch sedm bolestných let své obuškové vlády mnoho nepřátel, ale také mnoho přátel. Když mu nešel »business« v státnictví, hrál politiku, a když to nešlo, hrál si na trávníku s dětmi na slepou bábu; a když i to ho omrzelo, zbývaly mu ještě Rocky Mountains, kde si mohl vylít zlost na nevinných medvědech; když Roosevelt nemohl nikam v státnictví, dával alespoň ženám rady pro domácnost. Ale Taft? Božínku, Taft nedovede ani tolik.

»Colonel« Roosevelt byl alespoň vůdcem mass, rádcem širokých vrstev a velkým lovcem před Hospodinem, ale Taft se dovede jen usmívat tím svým zářivým obličejem. Pro získání přátel je příliš zdrželivý, a koho by mohl rozhněvat ten dobrácký jeho úsměv, jenž nikdy neopustí jeho svrchovaným štěstím zářící obličej, který mi vždycky přivede na mysl Havlíčkův verš »Měsíček jak mazaneček na nebi se usmíval«. Ó, vy associace ideí!

Ale ani ten olympický úsměv neuchrání Tafta od spravedlivých výčitek. Je to pěkné, když se o někom může říci, že je to »dobrák člověk«, ale to není dostačitelná kvalifikace pro presidenta Spojených Států. Takový »dobrák člověk« by mohl být oblíbeným králem tam, kde poddaní jsou zvyklí tyranii, ale Spojené Státy potřebují presidenta, který dovede být exekutivní hlavou celého národa, vůdce, jenž dovede řídit kormidlo politického a obchodního života na té naší republikánské lodici — a na to je Taft příliš pohodlný.

Historik nebude mít co psát o Taftovi, a jeho administrace bude dle všeho zaznamenána v dějinách Spojených Států jen jako čtyřletá pomlčka v symfonii amerického státnictví.

Na štěstí ta »pauza« přichází po Rooseveltovi, který nám hrál po sedm let tak divoce, že nám ještě dnes hučí v uších.

II.

Poštovní deficit.

Již před třemi lety psal jsem o tom našem národním hospodářství, a upozornil jsem na to, jakým způsobem by se dal odstranit stále vzrůstající poštovní deficit.

Poslední dobou dostal se tento předmět konečně na přetřes. Veřejnost se vmíchala do této důležité záležitosti, a dnes zájem celého amerického národa jest obrácen k problému národních financí.

Na rozřešení této kritické situace bude záležet nejen upravení našich národních financí, ale, což jest neméně zajímavé, i rozhodnutí o vládě Spojených Států se stanoviska obchodního.

Lid konečně prohlédl, že všechno to s těmi našimi financemi není v pořádku, a že je na čase, aby se už jednou zatarasily ty žlaby, kterými uniká národní jmění do soukromých kapes.

Taftova administrace nemůže se zhostit zodpovědnosti na marnotratném spravování národních financí, a dle toho, jak vyřídí záležitost poštovního deficitu, bude její rekord zaznamenán v dějinách Ameriky.

Dosud se vymlouvala každá nová administrace, že deficit v národní pokladně již byl, když strana se dostala k veslu, a výmluvy se vždycky shrnuly abstraktně dohromady. Říkalo se: »Vládní výlohy jsou čím dále tím větší, protože země roste, a tím vzrůstá i činnost federační vlády. Deficit v pokladně byl, nežli naše administrace začala, a dávat nám vinu za tento schodek je nesmysl.«

Tak se nedávno vyjádřila i Taftova administrace.

Ale tím se nedá odstranit všechna zodpovědnost.

Žádnému rozumnému člověku ovšem nenapadne, aby všechnu vinu svaloval na přítomnou administraci. Avšak nyní máme před sebou jistý, konkretní případ, jehož vznik jde sice zpět do historie, ale jehož rozřešení jest úkolem přítomné vlády.

Z tohoto jednoho problému se Taftova administrace vyzouti nemůže. Populární mínění jest příliš silné a definitivně ustálené o vyřízení poštovního deficitu, než aby Taftova vláda je mohla ignorovat.

Tato věc se musí vyřídit tak nebo onak, ale vyřídit se musí.

Často jsem poukazoval na to, že soukromé podniky, jako jsou expresní společnosti, vykonávají dopravu časopisů laciněji, než za jeden cent za libru. Generální poštmistr praví, že poštovní oddělení prodělává na každé libře časopisů dopravené za tuto cenu.

Vyšetřováním se shledalo, že soukromé expresní společnosti na místo deficitu mají každoročně ještě velké výdělky z této dopravy. Jak je to možné, aby v témže obchodě jedna firma vydělávala a druhá prodělávala? Odpověď je snadná. V každém obchodu úspěch a neúspěch záleží na tom, jak se obchod vede. Dobrá obchodní správa dovede vydělat miliony tam, kde jiná správa miliony prodělá. Kdyby týchže method, kterých užívá poštovní oddělení, užívala kterákoli obchodní firma, musila by ohlásit již dávno úpadek, a poštovní od-

dělení spolkové vlády jest uchráněno od tohoto osudu každoročně jen proto, že má k disposici nevyčerpatelnou pokladnu Spojených Států.

Generální poštmistr byl konečně dohnán k podání vysvětlení. Veřejné mínění dosáhlo stupně, kde nějaké vysvětlení stalo se naléhavou nutností. Ale vysvětlení, které poštovní oddělení podává, obviňuje správu jeho na místo, aby ji omluvilo.

Ve své zprávě generální poštmistr vykládá, že příčinou poštovního deficitu jest doprava časopisů za příliš nízké ceny. Praví, že deficit se dá odstranit jen upravením poštovních poplatků druhé třídy — jinými slovy, žádá o zvýšení cen na dopravě časopisů.

Porovnání s bilancemi expresních společností vede nás však k tomu závěru, že když expresní společnosti mohou dopravovat tytéž časopisy laciněji, a k tomu ještě s výdělkem, vina spočívá na neschopném vedení poštovní dodávky, a ne na poplatcích. Naopak. Poplatky jsou ještě vyšší, než by měly být.

Snad aby si naklonil galerie, vysvětluje generální poštmistr, že deficit byl by ještě mnohem větší, kdyby ohromné prodělky na dopravě časopisů nebyly z velké části hrazeny tarifem listovým.

Jsou to prý dopisy pod dvoucentovou známkou za každou unci, které do velké míry nesou váhu poštovního deficitu.

Tímto »vysvětlením« si bezpochyby vrchní poštmistr chtěl nakloniti americký lid.

»Nač platit za každý dopis dva centy, když jeho doprava nestojí více než jeden cent, jen proto, aby pro jiné lidi mohly být dodávány časopisy za cent za celou libru?« volá vítězoslavně.

Ale jestliže si myslí, že takovýmto způsobem vysvětlí národu deficit svého departementu, náramně se mýlí. Jen leze ještě hlouběji do bahna, v němž jeho oddělení zabředlo.

Když doprava dopisů nestojí poštu více než cent za unci, nemá práva žádat na lidu, aby platil dvojnásobnou cenu. A pravděpodobno je, že když doprava dopisů stojí poštovní oddělení cent za unci, že soukromé poštovní společnosti by mohly tuto službu obstarávat ještě laciněji, než za poloviční cenu, soudě dle jejich výkazů za dopravu časopisů.

Ze všeho vysvítá tolik, že schopná a ekonomická služba nemůže být od poštovního oddělení očekávána tak dlouho, pokud vedení poštovní dodávky bude svěřováno generálnímu poštmistrovi a několik tučně placeným úředníkům, kteří vybráni byli bez ohledu na zkušenost a kvalifikaci k tomuto úřadu, a jejichž časté měnění a střídání

znemožňuje jim seznámiti se dokonale s tímto rozsáhlým a důležitým oborem obchodním.

Za stávajícího systému, dříve než poštmistr a jeho asistenti mohou dokonale seznámiti se s detaily poštovní služby, přijdou volby, na jejich místo jsou dosazeni jiní, kteří při příštích volbách jsou zase požádáni o resignaci, dříve než nabyli dostatečné zkušenosti na spravování svého oboru. Za takového systému každá železniční společnost, každá banka, vůbec každý obchodní nebo průmyslový závod nemohl by dlouho existovat, a kdyby poštovní departement neměl po ruce ohromné fondy národní pokladny na krytí každoročního deficitu, byl by musil dávno ohlásiti úpadek.

Práce poštovního oddělení je řízena stále dle oněch starých method, kterých se užívalo v minulých letech. Stagnace a zachovávání precedentů a otrocké následování zastaralých systémů znemožňují vývoj v poštovním oddělení, čímž mnohé reformy, mnohý pokrok, který jinak byl by zaveden, jsou ztěžovány, ne-li docela znemožněny.

Každý nový návrh, každá nová idea ztroskotá se na orthodoxních rozsudcích kontrolora, rozsudcích, které učiněny byly před mnoha lety, za podmínek a okolností docela jiných, než jaké nás obklopují v moderním našem obchodním životě.

Konservatism vládních odborů jest příslovečný. Konservatism, rozumný konservatism je dobrá věc. Ale tam, kde konservatism ztrnule ztuhne a přestane být schopným nového života, nových zdravých změn, tam, kde konservatism zkamení a nemůže růsti s pokrokem obchodním, tam konservatism přestává být konservatismem, a začíná být — čínskou zdí. A právě takovéto poměry zavládají v našich vládních systémech.

Soukromé firmy nabízejí zvláštní odměny svým zaměstnancům za »ideje«, totiž za návrhy na nové zlepšení obchodních method. Ale ve vládních úřadech se nic takového neočekává. Naopak. Staví se spíše překážky k jakémukoli měnění stávajících systémů. A vládní zaměstnanci to dobře vědí, a dle toho se také řídí. Žádné nové zlepšení nenavrhují jednoduše z toho důvodu, že kdyby i bylo přijato a uskutečněno, a osvědčilo se být prospěšným a praktickým, nedostane se jim žádného zvláštního uznání; a na druhé straně, neukážou-li se jejich návrhy ihned úspěšnými, bude jim dávána všechna vina. A tak jdou věci dále od administrace k administraci, a pozorování celého toho hospodaření připadá člověku jako by četl Doktora Oxa.

K podobným závěrům přichází nyní poštovní komise, která byla ustanovena kongresem na vyšetření pošty.

Pokus vrchního poštovského na odstranění deficitu ve svém oddělení zvýšením poštovních poplatků na našich časopisech, místo aby věnoval své energie a schopnosti na uzákonění správy, která by uvedla tuto službu na zdravý, ekonomický základ, jest nerozumný a neobchodní.

Jeho návrhy a pokusy o zvýšení poplatků poštovních jsou dostatečnou příčinou k rozvodu tohoto velkého obchodu od politiky.

Čtenáři, kteří sledovali moje články na administrativní záležitosti, vědí, že vždycky jsem byl proto, aby všechny velké podniky byly přímo pod správou lidu — aby byly veřejným vlastnictvím. Během uplynulých sedmi let napsal jsem na sta článků, jimiž jsem naléhal na sestátnění železnic, telefonních, telegrafických a vůbec dopravních prostředků; naléhal jsem na kontrolování bank; radil jsem, aby uhelné, zlaté a stříbrné doly, a vůbec všechny velké obchodní podniky, které jsou zbudovány na potřebách veřejnosti, byly také veřejností kontrolovány a staly se veřejným vlastnictvím. Jednoduše, byl jsem vždy pro sestátnění oborů, na nichž potřeby lidu závisely. A pro tuto zásadu stojím i dnes.

Ale — není-li naprosto možno, aby veřejní úředníci mohli být lidem dohnáni k lepšímu plnění svých povinností, než se děje v poštovním oddělení; mohou-li soukromé firmy dávat publiku lepší služby a laciněji, než jaké nám dávají státní úředníci; pak jsem rozhodně proto, aby tyto podniky byly lidem vzaty z rukou vlády a předány rukám schopnějším, které dovedou spravovat lidové zájmy laciněji a poctivěji, než státní úředníci.

Jestliže nemůže poštovní oddělení být vedeno bez deficitu; pakliže lid musí platit přemrštěné poplatky za službu, kterou by mohl jinak dostat mnohem laciněji; jestliže musíme platit za dopravu časopisů třikrát — totiž, předně ve formě poplatků druhé třídy, za druhé dvoucentovými známkami na dopisech na místo jednocentovými, a za třetí daněmi na uhrazení poštovního deficitu — pak jsem rozhodně pro odstranění všech veřejných utilit z rukou politikářů.

Když naši státní úředníci necítí váhu zodpovědnosti při vykonávání svých povinností, jestliže veřejné úřady považují jen za dojnou krávu a na lid pohlížejí jen jako na hloupé poplatníky, kteří si nechají všechno líbit, a při tom ještě musí platit dvojnásobně za všechno, co dostanou: pak vyžeňte všechny politikáře od jejich žlabů a na jejich místa dosaďte zodpovědné, soukromé firmy, které budou sloužit lidovým zájmům laciněji a úspěšněji, než nám slouží »páni úředníci«; firmy, které v případě neschopnosti mohou být nahrazeny jinými.

schopnějšími; firmy, které musí hledat svůj úspěch v konkurenci a ve vítězství nejschopnějších; firmy, které v případě špatné obchodní správy ztratí své výdělky a přijdou o svůj kapitál; firmy, které v pádu úpadku musí hradit z jmění svých vlastních ředitelů a ručitelů, a ne z kapes odíraných občanů-poplatníků; firmy, které vždycky mohou být dohnány k zodpovědnosti a k potrestání před soudem.

Před několika lety vláda federační dostala nabídku: vyskytl se vysoce financovaný syndikát, který byl ochoten zaplatit vládě ohromnou sumu za přenechání poštovního obchodu. Tento syndikát viděl, jak mnoho peněz přijde na zmar za stávajícího poštovního systému; viděl, jak velký zisk by se mohl nadělat, kdyby pošta byla v rukou schopných obchodníků. Tenkrát jsem byl proti tomu, aby tak důležitý veřejný podnik, jako je pošta, dostal se do rukou soukromých. Ale dnes, dnes, kdy může lid kontrolovat tarify soukromých železničních společností, dnes, kdy stát má přehled přes banky soukromých kapitalistů, a může dle libosti kontrolovat kterýkoli obor obchodní; dnes, kdy není naděje, že poštovní deficit se promění v národní zisk bez zvýšení sazeb — raději než abych viděl další odírání našeho lidu, jsem proto, aby poštovní oddělení bylo rozvedeno ode vší politiky.

ROZHLEDY.

SLOVENSKO.

Nové processy. — Poslanecká immunita Skyčákova. — Proti českým turistům. — Emke Femke. — Pí. Wisteinová o Slovácích. — Shromáždění Slov. Museální Společnosti a Živeny. — O slovenském peněžnictví. — IV. rolnický sjezd ve Skalici. — »Prúdy«. »Slov. Denník«. — Úmrtí Dra Czambela, Jana Lešky, Karla Ruppeldta. — K. Kálal 50letý.

Od 2.—5. listopadu m. r. v Prešpurku byla projednávána pravota proti 19 Slovákům z Hochštetna. Rozumí se, že pro »pobuřování proti Maďarům«. Při zábavě hasičů v Hochštetně (v srpnu 1908) lid měl národní kokardy a zpíval si slovenské písně. Pohraniční strážcové však strhali lidem kokardy a zakazovali zpívat. Jednoho občana i zatkli. Lid žádal o jeho vypuštění na svobodu, při čemž i něco skla oknového bylo vybito. Žaloba však čelila hlavně proti dvěma bratřím Vlčkům, ač tito v zástupu nespokojenců útočících ani nebyli. Přece odsouzeni na půl roku do vězení, kdežto jiným dostalo se po 2—3 měsících.

V Modře, loni v květnu, evang. školské děti měly »majáles«, t. j. zábavu v přírodě. Veselé domů se vracejíce volaly: »Nechť žije majáles!« Šli tudy žáci učitelské přípravny, a těm se vidělo, že děti křičely: »Nech zhynú Maďari!« Žalováno to professorům přípravny. Tito v maďarských novinách učinili poplach, následkem čeho modřanské ev. učitele stíhá přísné vyšetřování a kruté podezřívání.

Ze slov. novin pravotami nejvíce byl pronásledován Slov. Týždenník.

V Pešti porotou 19. května odsouzen Jozef Kostra pro pobuřování proti Maďarům (článkem v Sl. Týždenníku) na 3 měsíce vězení a 1200 K pokuty.

Tamže 22. června Milan Lichard, zodpovědný redaktor Slov. Týždenníku, zodpovídal se z článku, v němž tvrdil, že strážmistr Bátorfi, hlavní svědek v pravotě proti poslanci Dr. Ivankovi, slovensky ani dobře neumí, pročež jeho svědčení je nanejvýš nespolehlivé. Bátorfi žaloval a byl podroben zkoušce ze slovenčiny. Při přeličení uloženo mu přeložiti do maďarštiny: »Vyučovanie maďarskej reči. Vyučovanie v maďarskej reči.« Po dlouhém přemýšlení gordický uzel rozťal a pravil, že obojí znamená: poslúchať maďarčinu. Slavný soud po této moudrosti uznal Bá-

torfího za dosti znalého slovenčiny a Licharda odsoudil k pokutě 800 korun.

V lednu (1910) Josef Dvorák za dva články v Slov. Týždenníku dostal trestu 8 měsíců vězení a 1000 K pokuty.

Pravotára Dra Lud. Medveckého loni 5. října ve Zvoleni odsoudili na 1 rok do obyčejného vězení a na zaplacení 1800 K pokuty. 7 církevníkům slatinským dostalo se po 2 měsících vězení a 200 K pokuty; 20 trestáno 14 dny a 50 korunami pokuty.

Jejich zločin prý spočíval v tom, že 18. dubna (1909) odešli z ev. kostela v Slatině, nechtíce nechati na se působit kázání Bakayho, jenž se vtíral Slatincům za faráře. Vlastně však byla to pro zvolenské maďaronské panáky jen kýžená příležitost k fanatické pomstě. Odsoudili na př. i ženu Jana Drdoše proto, že »je ženou Jana Drdoše, hlavního náčelníka strany slovenské v Slatině, pročež lze předpokládati, že o posuzování věděla a muži svému pomáhala.«

Ale zázrak se stal! V únoru (1910) apellační soud v Bánské Bystřici za nevinna vyhlásil Dra Medveckého, Janovu Drdošovou i více Slatinců. Ostatním pak tresty snížil na 2 týdny. Obranu vedl Dr. Fajnor, pravotár ve Zvoleni, a — nový vládní vítr vanul od Budapeště.

Nejnověji noviny zvěstují, že nový ministr pravosoudí Székely zrušil výše 40 pravot, státem vedených proti lidem pro národnost a socialismus stíhaným.

Jaká bývá v Uhrách t. zv. immunita poslanecká, když ji má mít nemaďar, o tom svědčí následující případ: 17. května 1906 byla poslanecká volba ve Vrbovém. Oravského poslance Skyčáka, jakmile se na území volebního okresu ukázal v Krakovanech, četníci zajali a vzdor prokázanému mandátu odvedli do Píšťan, kde nejbližším vlakem násilně byl odvezen za území volebního okresu. Immunitní výbor sněmovny schválil postupování četníků a sněm (9. října 1909) schválil postup immunitního výboru, neboť prý lid ve vrbovském okrese byl velice rozčilen.

Turisté, jmenovitě čeští, jmíní bývají pod bedlivý státní dozor v Hungarii. Při tohoto druhu horlivosti někdy »se suchým shoří i mokré«. Na př. loni v Šastíně (Nitranská) slúžný uvěznil slovanožrouta knížete Hohenloha, poněvadž se po polsku smlouval se slovenským sedlákem. Až na zakročení ministra dostal se na svobodu. Paní Wittovou pak, dámu 70letou, naskrze vypověděli, poněvadž byla z Ruska (ředitelka dívčí školy) a smlouvala se prý s nebezpečnými lidmi (t. j. se Slováky) v Turci.

Když Němci mají »Schulverein«, proč by Maďaři neměli mít něco tomu podobného? Říkají tomu Emke a Femke, podle prvních liter celého pojmenování, velice dlouhého, což po česku znamená: Hornouherský, pospolitě vzdělávající spolek a Sedmihradský, pospolitě vzdělávající spolek. Slováků pomaďarštění vzala na se ta Hornouherská Femke. Slovenským školákům předplácí maďarské dětské noviny, vydržuje t. zv. ovody (ochranovny) malých dětí, posílá mladíky za učně do maďarských krajů, zakládá maďarské knihovny, zařizuje maď. přednášky na slovenských krajích. Majíc výše 330.000 K majetku, poskytuje svému tajemníku výnosnou sinekuru, některým příležitost k vystavení na odiv

svého »vlastenectví«, na př. na banketech každoročně v čas výročité schůze. Ale v celku a reelně poňato vlastně jen velice »mnoho perou a málo vyvěšují«, anebožto »která kráva mnoho bučí, málo mléka dává«.

Lonský světový sjezd lékařů v Pešti přinesl Slovákům i milé překvapení. Paní Dr. Wisteinová, lékařka z Chicaga, když přednášela o následcích alkoholismu u lidu, připomněla i Slováky. Napadli ji již v Americe slováckým alkoholismem. Pátrala po příčinách zde v jejich vlasti a nalezla velikou příčinu v pomaďarštěnosti škol. Je to psychologicky přirozené, že výučba jazykem nemateřským životní moudrosti (i zdravovědy) neprospívá. Vybízela, aby lékaři pro lidové školy žádali řeč mateřskou ve jménu zdraví, těla i ducha národů.

Když »Slov. Týždenník« požádal paní Dr. Wisteinovou o úsudek o Uhersku a Slovácích, vyslovila se o Slovácích dosti pochvalně a co vykořisťovatele lidu odsoudila uherské úřednictvo, klerikály a Židy.

4. srpna bylo v Turč. Sv. Martině výročni shromáždění Slov. Musejní Společnosti a ženského spolku Živeny. Obvyklou přednášku tentokrát poskytl Dr. Jan Kvačala, poslav pojednání »O stycích Františka Rákoczyho II. s Danielem Jablonským, dvorním kazatelem v Berlíně«.

Za stálého pracovníka pro slov. museum v Martině vyvolen Václav Vraný. Učitelské stanice zbavil ho ex-ministr Apponyi. Odhalen byl i pomník býv. předsedy Muscální společnosti † Andreje Kmeťe.

»Živena« žádá o povolení dívčí školy hospodářské v Turč. Sv. Martině.

Drobná práce tiše, ale mocně napreduje na poli našeho peněžnictví. Slovenské ústavy zvětšují akciový kapitál. Jen r. 1909 vzrostl výše než o 3 milliony K a obnáší dnes výše 8 millionů K. (Sama Úvěrná Banka v Ružomberku za ředitelství Vladimíra Makovického zvýšila loni účastinovou jistinu o 1 million.) Vkladů v slov. ústavech je 42 milliony K. Banka Tatra měla valnou hromadu 31. března 1910. Vykazuje vkladů výše 8 a půl milliona K. Celoroční obrat 188 millionů. Výdělku 17% akciového kapitálu. Má tři filiálky, totiž v Senici, v Dolním Kubíně a ve Velké Bitči. Tohoto roku založila filiálku i na východě Slovenska v Přešově, v kraji dosud ležícím úhorem pro slovenskou pravdu. »Semper avanti Savoya« — Tatra!

Čtvrtý rolnický sjezd slovenský byl ve Skalici 14. listopadu, spojený s výstavou vín. Přednášky měli: kat. děkan Dr. Okánik o potřebě vzdělání a selské organisace; Dr. Rath o úvěru hypotékárním a směnkovém; Vychodil o umělých hnojivech; ev. farář Jurkovič o vinohradnictví; slečna Dřishalova o ženě v domácnosti. Dánské rolnictví za vzor kladl redaktor Štefanek a k rolnickému sebevědomí povzbuzoval Skaličan rolník Bránecký. Tak se správně koná inkarnace hesla Kollárova: Kdo chce žíti, ať se kývá!

»Prúdy« má jméno nový pokrokový časopis mládeže, za redakce A. Klimáčka v Budapešti.

Epochální novinkou na Slovensku je »Slovenský Denník«. Vychodí kromě pondělku a pátku každý den. Redakce a administrace v Budapešti VIII. Rökkszitard utca č. 19. Vydává: Družstvo. Hlavný re-

daktor: Milan Hodža. Předplatné na rok 16 korun. Bodej se dožil hojných ročníků!

Dr. Samuel Czambel † 18. prosince 1910 v Pešti. Dr. Czambel narodil se r. 1856 v Slov. Lupči. Střední školu vychodil v Šťávnici, v Rimavské Sobotě a v Kežmarku. Studia universitní konal v Pešti, ve Vídni a v Praze. Býval úředníkem v ministeriu; překládal zákony do slovenčiny. Zaobíral se slovenčinou i jako odborný filolog a politický propagátor. »Rukoväť spisovnej reči slovenskej« (1902), »Slováci a ich reč« (1903), »Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov« (1906, 1. část I. dílu) jsou jeho hlavní díla, lámající kopí za tu fixnou ideu, že Slováci jsou větev jihosrbská a ne československá. Při tom tendence: Slováci s Čechy nemají nic společného dle krve, mají si cizími zůstávati i dle ducha, mají roztrhat pravěké svazky společné kultury a mají se dát polknout osvětou maďarskou.

Jan Leška, zasloužilý senior nitranský, zemřel 5. srpna 1909 v Horních Bzincech 78 let stár. Měl veliké nadání pro jazyky, sloh a řečnictví. Češtinu v slově i v písmě ovládal dokonale. I miloval ji, bránil proti slovenčícím novotářům, a užíval v chrámě i v spisbě až do smrti. Napsal výklad Lutherova katechismu, mnoho znamenitých kázání a článků, přeložil luther. symbolické knihy do češtiny, a i sociálně mnoho konal a trpěl za slovenskou pravdu. Nemíti kolem sebe »hluchou jámu«, t. j. malicherné vesnické poměry — na příklad, kdyby se byl dostal do velměsta jako Kollár —, z jeho velikého talentu byl by se vyvinul veleduch. Ale v Bzincech a na Brezové byl jako veliký orel v úzké kleci.

Odborně vzdělaný harmonisátor slovenských lidových písní, a na tomto poli pilný pracovník, Karel Ruppeldt, ev. učitel v Lipt. Sv. Mikuláši, 18. srpna 1909 odebral se »k otcům«. Hudební vzdělání obdržel na konservatoriu v Praze. Redigoval »Slovenské spevy«, býval po celý čas svého učitelování i dirigentem lipt. sv. mikulášského »Spevokolu«. Věci slovenské sloužil vždy věrně a ochotně.

Náš slovutný přítel, ředitel dívčí obchodní školy v Písku, p. Karel Kálal, 9. ledna 1910 završil svého žití první padesátku. Po R. Pokorném a Ad. Heydukovi on zaujímal se o Slováky doma i pod Tatrami nejvřeleji. Od roku 1887 věnoval jim své nejlepší síly a všemožný čas. Se Salvou (tento nyní jest v Americe redaktorem) pozdvihoval úroveň slovenského učitelstva obětavým vydáváním paedagogického časopisu »Domu a školy«. Pěkná je jejich kniha »Od Šumavy k Tatrám«. Užitečný jejich »Slovník československý«. Významná díla Kálalova jsou: »Na krásném Slovensku«, »Slovensko a Slováci«, »Obrázky zpod Tater« a jiné. Mnoho psal o věcech slovenských do »Osvěty«, do »Slovanského Přehledu« a jinde. »Nevěsta z Tater«, román, jenž nyní vychází v »Zlaté Praze«, je nejnovější výtrysk jeho lásky ke Slovákům.

Ač zlobí se na něho zde Maďaři velice a kontruje jim v tom i několik Arcislováků starého kalibru, přece z jeho přátelství vzchází a vyrostlo mu u nás hojně přátel, kteří ku 9. lednu, byť i bez prachu a hluku, ale tím upřímněji »v duchu a v pravdě« přáli a přejí mu »mnohá blahá léta!«.

Slovák.

MORAVA.

Německá města a český venkov. — Doplňovací volba na Příborsku. — Klerikální denunciace.

Osou a jádrem česko-německého boje na Moravě je zápas o tak zvaná ujařmená města. Rychlý vzestup českého živlu v prvním jeho rozmachu smetl celou řadu radničních klik německých a vrátil správu dotyčných měst české většině obyvatelstva. Ale tento rychlý vývoj zasáhl jen města se zdrcující českou převahou a zastavil se, jakmile došlo na města, kde německá posice byla silnější početně nebo aspoň hospodářsky. Od dobytí Hranic zápasí se bez patrného úspěchu o řadu měst s českou většinou obyvatelstva a jen v několika málo městech svědčí volby o vzrůstu českého voličstva. Německé radniční kliky jsou zabarikádovány jen na jejich ochranu sestavenými volebními řády, drží se mechanicky přímo vyráběním čestných měšťanů a měšťanů a při veřejnosti voleb postačí svou hospodářskou převahou zterorisovat českou většinu také tam, kde i volební řády selhávají. A přece tento boj musí být vybojován, a měst, o něž se bojuje, musí být dobyto. Není to jen zápas o posice národnostní. Města jsou přirozenými organisátory země a nepřátelský poměr mezi městy a obklopujícím je venkovem působí nesmírné škody oběma stranám a celé zemi. Kde je kraj český a město v německých rukou, nemá kraj nezbytného mu střediska hospodářského, kulturního i politického a města sama jsou ochromena ve svém hospodářském rozvoji. Místo intimního styku města s venkovem, který je podmínkou rozkvětu dotyčného města stejně jako venkova, brání se německá správa města hospodářsky nejvýš výhodnému přílivu venkova ze strachu před počeštěním a venkov, vysazený v městě národnostnímu šikanování, omezuje svůj styk s městem na vlastní škodu rovněž na míru nezbytnosti. Nejostřeji jeví se osudné důsledky takového poměru mezi městem a venkovem na Brnu. Brněnská radnice dusí vědomě a programově všechen rozvoj města, poněvadž Brno může růst jen ze svého českého okolí a to ohrožuje přirozeně jeho německou správu. Mnoho velkých a nákladných městských podniků je možno účelně a úsporně provésti jen ve spojení s předměstími, ale brněnská předměstí jsou česká a proto o společné nějaké akci hospodářské nemůže být ani řeči. V menších rozměrech je stejně ve všech městech s německou správou a s českým okolím.

Takové poměry jsou neudržitelny, ale spořádat jich nelze než počeštěním těchto měst a smetením německých radničních klik. Ale boj je těžký. V menších městech, jichž typem je Hodonín a Břeclava, rozhoduje převaha hospodářská a teror této převahy. Ve velkých městech, Brnu a Olomouci, není dosud náležité převahy početní, která musí být zdrcující, aby vyvážila hospodářskou sílu odpůrcovu a klausule volebních řádů. V Moravské Ostravě, rostoucí rychle v silné a vlivné politické i kulturní středisko české, nemožno porazit Němce, dokud Rothschildův a Gutmannův kapitál je v jejich službách. České voličstvo těchto měst neumí dosud chodit k volbám a čelit teroru německých továrníků a oběti boje jsou často veliké. Různé zřetele místní zanášejí zhusta rozvrat do

českých řad a lstivá česká agitace pro německé kandidáty rozhodne v nejednom případě německé vítězství. Jako všude působí neblaze i zde klerikalismus, jehož lidé jsou vychováni volit s pány a volí s nimi, třeba to znamenalo volit Němce proti Čechům. Při posledních obecních volbách v Dol. Kounicích volili organisovaní čeští křesťanští sociálové šmahem s radniční klikou německou proti českým kandidátům. Takové překážky nedovolují rychlý postup a učí trpělivosti. Pokrok tu celkem je, ale budeme čekat ještě dlouhá leta, než přejde na Moravě zase do českých rukou významnější některé město. Veřejnost v Čechách málo ví o těchto věcech, ačkoli patří k nejdůležitějším a nejdalekosáhlejším složkám celého česko-německého zápasu. Ke zprávám o neúspěších v těch či oněch moravských volbách přivěšují se v pražských listech často kritické poznámky o moravské zaostalosti, z nichž neznalost věci přímo křičí a které na Moravě budí pochopitelné rozčilení.

Zájem politické veřejnosti moravské je upřen k doplňovací zemské volbě na Příborsku, kde byl poslancem zemřelý agrárník Mňuk. Klerikálové vrhli se na tento okres s největším úsilím a je pravděpodobno, že zvítězí. Poněvadž většina pokrokových stran v české kurii na sněmu je většina jediného hlasu, znamenalo by klerikální vítězství na Příborsku obnovení většiny konservativně-klerikální, třeba zase jen většiny jediného hlasu. Pokrokové strany nemají dosud kandidáta a vedou si vůbec neobratně. Ve jménu svornosti pokrokových stran proti klerikálům přenecháno jmenování kandidáta pokrokovým agrárníkům, ale ti nemohou se zase dohodnouti s agrárníky konservativními, kteří si na mandát ten dělají rovněž nároky a s nimiž se frakce Staňkova nechce utkat ve volebním boji. Lidová strana pokroková nekandiduje dle úmluvy s agrárníky pokrokovými. Takový způsob svornosti pokrokových stran schvalovat nelze. Volební zkušenosti doporučují v takových případech, aby obě strany kandidovaly, ovšem s úmluvou, že oba kandidáti budou agitovat jen proti kandidátu klerikálnímu. V užší volbě jsou chance na úspěch v takovýchto případech vždycky větší, než jde-li jen o dva kandidáty. Zatím co už po měsíc měli na Příborsku pracovat dva pokrokoví kandidáti proti klerikální agitaci, není pokrokový kandidát dosud jmenován a klerikálové se právem těší na nový mandát. Mezi navrženými kandidáty vysloveno také jméno Sonntagovo. Byl by to kandidát jistě sympathický a kdyby byl zvolen, byl by bezpečnější zárukou zdárného vývoje pokrokové frakce agrární než Staněk. Je ovšem otázka, doporučují-li ho zřetelc agitační v tomto kraji.

Velké pobouření vyvolala na Moravě denunciace, kterou pronesl klerikální vůdce páter Šrámek v rozpočtovém výboru poslanecké sněmovny na adresu ministra Hochenburgera proti krajskému soudu uhersko-hradištskému. Je to jediný krajský soud na Moravě, který je v českých rukou a je obsazen dobrými a řádnými soudci. Ale tito soudci patří mezi odpůrce klerikální kliky hradištské, jejíž vláda je vratká přes to, že se spojila s místními Němci. A proto denuncoval Šrámek tyto soudce německému ministru jako strannické a úředních svých povinností nedbalé soudce. Útok byl ovšem odražen, ale po pomoci, kterou poskytli čeští klerikálové Němcům v Dolních Kounicích proti české oposici, byl to druhý

doklad klerikálního vlastenectví a klerikální loyálnosti a nezůstal bez vlivu na moravskou veřejnost. Také vylíčené zde již kousky brněnského biskupa hraběte Huyna zanechaly trvalejší dojem a dobře posloužily pokrokové věci. Klerikálové pracují proti klerikalismu horlivěji a s větším úspěchem než celá pokroková Morava.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Rozhodnutí správního soudního dvoru o pojistné povinnosti obchodních zřízenců. — Sprostředkování práce v prvním čtvrtletí 1910. — Bytová reforma. — Devátý mezinárodní kongres bytový. — Postavení industriálních učitelek. — Anglické odborové organisace r. 1908.

Námitky, které byly činěny, když vláda podala předlohu o pensijním pojišťování obchodních zřízenců, nebyly tak neoprávněně pesimistické, jak se mnozí domnívali. Vytýkáno, že předloha nemá jiného účelu, nežli odtrhnouti obchodní zřízence od ostatního dělnictva v jeho boji za všeobecné starobní a invalidní pojišťování, a že nese známky tohoto svého původu, nejasnost a nepropracovanost. Těmto výtkám dostalo se nejvyššího potvrzení rozhodnutím správního soudního dvoru, jenž zamítl řadu stížností všeobecného pensijního ústavu do nálezu ministerstva vnitra. Ministerstvo vnitra vyhovělo totiž námitkám kruhů obchodních, a odsuzujíc samo sebe, uznalo, že obchodní příručí, skladníci, prodavači, úpravčí výkladů a pokladní nepodléhají povinnému pojišťování pensijnímu. Po souhlasném výroku správního soudního dvoru bude okruh pojištěnců zmenšen na minimum, neboť nebudou odhlášeny pouze kategorie, o nichž rozhodl správní soudní dvůr, nýbrž i kategorie jiné, na které bude možno rozhodnutí tohoto použít. Všeobecný pensijní ústav ocitne se ve stavu málo závidění hodném, neboť nejen že bude veliká část pojištěnců odhlášena, nýbrž bude musit vracet i pojistné prémie, neprávem vybrané.

Tak jsme dnes před nutností nový zákon novelovat. Nejradikálnější odpomocí bylo by ovšem pojišťování obchodních zřízenců spojit se všeobecným sociálním pojišťováním, po jehož uskutečnění skutečně pozbude raison d'être.

*

Zprávy zemských inspektorů o sprostředkování práce v prvním čtvrtletí roku 1910 vykazují data dosti příznivá. Mužských pracovních sil hledáno 21.677, nabízeno 26.993, sprostředkováno 13.633, ženských sil hledáno 25.830, nabízeno 23.518, sprostředkováno 16.206. Učňů hledáno 2004, nabízeno 996, sprostředkováno 486. Lví podíl přísluší městskému ústavu pražskému, jenž umístil 9503 síly; z toho připadá ovšem největší část na domácí čeleď. Pražský inspektorát rozšířil svoji činnost i na opatřování ženských míst vyšších kategorií. Od 1. června t. r. opatřuje »zemská umísťovací kancelář pro

ženská povolání vyšších kategorií« učitelky všeho druhu, personál úřednický, písařský i obchodní, domácí služebnictvo vyšších kategorií a absolventy umělecko-průmyslových a malířských škol. Činnost ústavu podléhá jak dozoru zemského výboru, tak i dozoru zvláštní komise dozorčí ze zástupkyň čelných dámských organisací, na jejichž žádost ústav tento zřízen, aby odborně vzdělané síly ženské byly vysvobozeny z rukou soukromých dohazovačů.

*

Pražské dámy projevily více sociálního porozumění nežli jejich manželé a otcové, povolaní ku spravování královského hlavního města. Pražský obecní sbor byl nazván sborem domácích pánů, a jeho činnost na poli bytové reformy tento čestný přídomek plně oprávňuje. Praha sama pro reformu bytovou posud neučinila ničeho, ani to, co bylo její povinností po zničení malých bytů v asanační části, — ona však nedovoluje ani jiným, aby na tomto poli něco vykonali. Jak známo, darovala česká spořitelna německému spolku pro reformu bytovou 700.000 K. Spolek chtěl s tímto kapitálem počít se stavbou dělnických domků v Libni, kde je bytová otázka zvláště palčivá. Obec pražská dovedla tento úmysl zmařit, a zahalila se hrdě v togu obránce vlasti, ježto prý německý spolek chtěl v Libni usadit kolonii německých dělníků, čímž by byla českost Prahy ohrožena. Jak směšný to důvod pro půlmillionové město, ležící v srdci kompaktního tělesa národního! Plzeň, ležící na samé hranici národnostní, kde bojuje se o každou píď země, neměla žádných vlasteneckých obav, když povolovala Škodovce stavbu kolonie dělnické, ano učinila jí ještě téměř půlmillionový dar, a je přece jisto, že Škodovka neodhodlala se k tomuto podniku z lidumilných důvodů, nýbrž teprve po těžkém boji se svým dělnictvem, které se snaží úplně isolovat od ostatního občanstva. Příslušnost k organisacím sociálně demokratickým již mu zakázala, a po postavení kolonie jistě bude hledět opatřit si dělnický materiál povolný i v ohledu národnostním. Ale — totéž není vždycky totéž.

Vlasteneckým pohnutkám pražské městské rady nikdo nevěří, o tom se ani ona sama neklame, ale výmluva tato poskytla aspoň německému spolku pro bytovou reformu vhodnou příležitost k pošpinění všeho českého. Na devátém mezinárodním kongresu bytovém ve Vídni rozdával delegátům z celého světa pamětní spis o této akci, při čemž mu šlo ovšem méně o věc samu, nežli o to, aby Prahu pokud možno před světem pošpinil. A to se mu také podařilo. Kongresisté nejsou totiž znalí rakouských poměrů, aby věděli, že právě takové poměry, jako v Praze, jsou v celém Rakousku, jen zástěrky jsou jiné. Kolik jich sledovalo referát z valné hromady centrály pro bytovou reformu, jež se nemůže vykázat žádným positivním výsledkem? Zprávy odboček jsou neuspokojivé, »dvě odbočky (ve Warnsdorfu a ve Sv. Hypolitě) se usnesly na rozpuštění skupiny, také ostatní — zdržovány místními poměry — nevyvinují oné intensivní činnosti, jaká se od nich očekává.« »Místní poměry,« praví eufemisticky zpráva, »ohrožení českého rázu Prahy,« jmenuje to obecní zastupitelstvo pražské, a zájmy majitelů domů říká tomu rakouský občan.

Návrhy, podané Wagnerem na mezinárodním sjezdu, jako zdanění přírůstku hodnoty půdy, podporu obecně prospěšného ruchu stavebního, decentralisaci průmyslu, snaží se orgány radniční — a které to dnes nejsou? — sesměšnit, prolévajíce zároveň krokodýlí slze přichvalováním si barona Oppenheimera, jenž pokládá otázku bytovou v prvé řadě za otázku porozumění majetných tříd pro potřeby tříd nemajetných. Bytová otázka jako část otázky sociální nerozřeší se citem — na majitele domů nechodí se s filantropií.

Na to poukázal frankfurtský profesor Mangold; podle jeho soudu není možno úspěšné řešení bytové otázky bez spolupůsobení širokých vrstev. Předpokladem reformy bytové je reforma volebních řádů v demokratickém smyslu. Profesor Rauchberg pokládá bytovou otázku za otázku úvěrovou. Rozřešení její závisí na možnosti získati levné hypotheky až do devatenácti procent. Je tudíž povinností státu, zemí nebo obcí, aby umožnily stavebníkovi získati druhou hypotheku od 50—90 procent, buď z fondů jimi spravovaných nebo garantováním. V témže smyslu mluvil i český místopředseda sjezdový, ředitel Lošťák.

Na úspěchy svépomocné akce dělnické poukázal předseda hamburského družstevního spolku »Produktion« Lehner. Spolek zřídil za osm let 634 byty v ceně asi pěti milionů marek. Asi dvě třetiny tohoto obnosu opatřili si členové sami, splativše je buď hotově, nebo dávajíce si připisovat dividendy za nákup z konsumního spolku.

Kampfmayer poukázal bezohledně na hlavní příčinu bytové bídy nízké mzdy. Pokud si dělník nevydělá tolik, aby si mohl opatřiti byt, vyhovující aspoň nejskromnějším požadavkům, je těžko řešit bytovou otázku; do té doby je marno usnášet se, že výhodnějším je rodinný domek nežli činžák.

*

V bytové otázce si české samosprávné korporace nezadají s německými. Ale daleko za nimi zůstávají ve své péči o školství, která za nynějších poměrů zemských financí byla opět připomenuta. Popelkami, které nejvíce pociťují zanedbávání školství, jsou české industriální učitelky. Českých industriálních učitelek je v Čechách 2148, německých 1771; z těch je definitivních českých 398 = 18·5 procenta, německých 494 = 37·4 procenta, tedy více než dvakrát tolik. Plat českých činí 353.300 K, německých 453.400 K. Falknov má ze 35 industriálních učitelek 28 definitivních, Litomyšl ze 34 jednu, Praha z 54 25. 173 učitelek má ročního platu po 132 K, 279 po 264 K, 253 po 396 K, 182 po 528 K, některé i po třicetileté službě. A tu se ještě má šetřit, jak sděleno na valné hromadě organisace industriálních učitelek. Od Vídně žádáme spravedlnosti, a takto sami zacházíme se svými.

*

Anglické odborové organisace přestály průmyslovou krisi velmi dobře. Podle neúplných posud výkazů čítalo 634 organisací roku 1908 1,971.238 členů, o 2322 méně nežli roku přecházejícího. Více bylo průmyslový pokles pozorovati na hospodářství spolků. Příjmy sice stouply o 359.486 liber, vydání však téměř čtyřnásobně. Pro zmírnění nezaměstnanosti žádal sjezd Trades-Unií provádění nouzových prací, provádění státních prací pokud možno v režii, zákaz konkurence práce trestanců. *R.*

ŠKOLA.

Úsporná soustava ve školství národním nebezpečím. — Česká zemská komise pro ochranu dítek a péči o mládež v Čechách. — Zemský spolek pro výchovu a opatřování slepých v Čechách.

Zpátečnické snahy, které se počaly uhnizďovati pod pláštěm úsporné soustavy v zemském hospodářství, narazily konečně na odpor širší veřejnosti. Byl příšerný ten několikaměsíční klid, s jakým veřejnost téměř bez poznámky přijímala zprávy zemského výboru a zemské školní rady o úsporách, které je třeba prováděti v oboru tak eminentní důležitosti, jakým jest národní školství.

Musily přijíti velké protestní schůze Volné Myšlenky, spojených zemských spolků učitelských a nového Svazu učitelských spolků Velké Prahy, aby vyrušily poněkud aspoň svobodomyslnější kruhy naše z netečnosti k otázkám, jdoucím ve svých důsledcích až ke kořenům našeho života. Musilo se důrazněji zvolati, že školství je základem budoucích našich národních úspěchů, že na jeho vnějším rozšíření i vnitřním dobudování je odvislé vítězství našeho národního boje, přiostřujícího se rok od roku a vedeného se strany našich národních odpůrců stále svěřepěji.

Musilo býti ukázáno, že národní školství není jen zájmem učitelstva, které v něm našlo dosud tak nedostatečné hmotné i právní zaopatření, ale že má býti nejživějším zájmem národa, jemuž kuje ve svých dílnách nejlepší zbraně pro kulturní zápas národnostní.

Na protestních schůzích musilo se připamatovati opět, jak naše národní školství je nedobudováno a jaké má vady. Českých škol a tříd je v Čechách pouze kolem 60 procent, ač je nás 63 procent, a schází nám tedy 4—6 procent škol, abychom se Němcům v Čechách vyrovnali. S pokročilejším a rozvětvenějším školstvím jde souběžně pokročilejší hospodářství, průmysl, obchod, bohatství, jak ukazuje jediný pohled v Čechách na kraje ryze české a území německé.

Němci jsou před námi stále při provádění účinné školské politiky. Jako by znali naši netečnost ke školství, rozdělili si nejvyšší zemský školní úřad na sekci německou a českou, a od té doby pracovalo se horečně v sekci německé na rozšíření pohraniční sítě školské, zatím co v sekci české šlo vše v tempu nejumírněnějším a s celou zdlouhavou procedurou školského byrokratismu.

Národní školství české je dnes tak nedostatečně rozvinuto a přímo přecpáno, že nemůže s úspěchem soutěžiti s národním školstvím německým v Čechách. Úspory na českém území jsou nemyslitelné a neproveditelné. Nedá se přece každá česká třída přecpati maximálním počtem 80 dětí, když zákon nařizuje přesně, že každé dítě musí míti ve třídě 4·5 cm^3 vzduchu, což znamená, že třída musí míti 360 m^3 vzdušného prostoru. Třídy tak prostorné se však vůbec ani nestavějí. I třídy nejnovějších a nejmoderněji zařízených školních budov jsou zařízeny nejvýš pro 60 dětí.

O zanedbanosti našeho školství svědčí data, která uváděl na protestních schůzích uč. V. Beneš, a která nám mají hnáti stud do tváří. Smíchovsko na příklad má 24 tisíc školních dětí a pouze 9 měšťanských škol s 33 třídami, Šluknovsko pouze 8 tisíc školních dětí, ale 12 měšťanských

škol se 33 třídami. Ve 40 německých školních okresích je menší počet dětí, než činí zemský průměr, českých okresů takových je však pouze 25. České pobočky jsou jen s velikou námahou prohlašovány za definitivní, německé hravě, a má to veliký vliv na sociální postavení učitelstva a jeho služební postup. České školy nerozdělují se správou proti výslovnému znění zákona, Němci podvojných škol netrpí. V Košířích řídí jediný správce školy 17, ve Vršovicích dokonce 19 tříd. V německém Liberci s 35.000 obyvateli jest 11 obecných škol německých, v českých Král. Vinohradech, které mají dvakrát tolik obyvatel, je pouze 12 obecných škol českých. Jsou tu ovšem podvojné školy, které trvají již 20 i 25 let, a nejsou dosud správou rozděleny, jak nařizuje zákon.

V přeplněných českých třídách vládne, jak ani jinak býti nemůže, duch kasárnický, otrocký a v tomto duchu je vychovávána mládež, která má vybojovati národu samostatnost. A připomeneme-li ještě, že v těchto přeplněných třídách jsou zastoupeny živly mravně porušené, že tu jsou děti slabomyslné, nedužívé, chorobné, o něž dosud náležitě postaráno není, pak musíme si domyslit, jak v tomto ovzduší může se dařiti školské výchově a jaký duševní prospěch může býti ze školství takto zuboženého.

V českých školních okresích bývá celá třetina učitelstva ustanovena zatímně (i v královské Praze), v německých okresích jsou poměry daleko příznivější, protože Němci vědí tuze dobře, jak špatně působí mnoholeté provisorium na povahu učitelstva, jíž odnímá sebevědomí, osobní hrdost, bez kterýchžto vlastností nelze vychovávati sebevědomý a hrdý národ.

Království české je špatným zaměstnavatelem učitelstva národních škol, ale ve svém poměru k učitelkám industriálním dopouští se přímo vyděračnosti. Učitelky tyto jsou velkou většinou, zvláště na české straně, zatímní, a mají 310 K průměrné roční mzdy. Jsou tedy daleko hůře placeny než české služky. Zákon o jejich platech nebyl dosud zkoncován.

Protestní schůze učitelstva s občanstvem ukázaly, že ve školství národním šetřiti nelze, nemá-li to míti za následek všeobecný národní úpadek. Ukázaly, jak zemský výbor svým usnesením, aby učitelské petice byly odkládány ad acta, provedl čin neoprávněný, nelegální, odporující ustanovením zemského zřízení, které přímo vytýká, že mají býti všecky přípisy, které »zemskému výboru dojdou a od něho o své újmě vyřízeny býti nemohou, neprodleně sněmu předloženy«. Zemský výbor porušil svým rozhodnutím petiční právo, které dosud pro učitelstvo suspendováno nebylo. A prelát dr. Burian, k jehož návrhu bylo cenné občanské právo učitelstvu anulováno, vzkázal ve své pýše učitelstvu cynicky v »Čechu«, že by ho učitelská chvála pálila jako žhavý oheň a tížila jako mohutný balvan.

Úsporná soustava školská vynesla na povrch opět řadu lokajských českých povah úředních. Zemská školní rada vybídla k popudu zemského výboru okresní školní rady k vyšetřování, v čem by se dalo ve školství šetřiti. A našly se české duše služební, které počaly již již úspory prováděti, propouštěly výpomocné učitelské osoby, anebo je nutily k reversům, že za svoji práci zákonité mzdy žádati nebudou. Na zakročení

autonomních členů zemské školní rady musila býti úsporná opatření na místech, kde se prováděla, odvolána.

V posledních dnech rozvinuje se po Čechách potěšitelný ruch protestní proti úspornému systému školskému. Po veřejných schůzích pražských a po protestech učitelských jednot okresních ohlášena je řada protestních schůzí občanských po českém venkově. A tak možno očekávati, že úsporná akce, při níž ruce zpátečnické prokázaly svoji úžasnou čilost, bude přičiněním všech pokrokových a svobodomyslných občanských živlů zažehnána, a že bude hledáno, a bohdá nalezeno, jiné východisko k vybřednutí z nynější finanční tísně zemské.

* *
*

Česká zemská komise pro ochranu dítek a péči o mládež v Čechách vydala zprávu za první rok své činnosti. Organisací touto vstoupil v život činitel, jejž čeká těžká, ale vděčná práce na zanedbaném dosud poli českého lidumilenství, práce, směřující k tomu, aby ani jediný člen národa nezůstal bez náležité péče, ochrany a účelného vychování, aby ani jediná jednotka národní společnosti neseslabovala svojí neproduktivností posici malého národa.

Zemský výbor království českého ujal se již před ustavením se komise akce a na základě říšského zákona z 3. června 1901, čís. 62, poukázal na společné sirotčí pokladny jako na materiální základ pro zlepšení veřejné péče o chudou mládež osiřelou, opuštěnou a zanedbávanou. Z této studnice dostává se zemi ročně přes 600.000 K, z nichž poskytují se příspěvky na výchovu 5000 dětí osiřelých, opuštěných a zanedbaných, jež opatřeny jsou jednak v rodinách, jednak v různých ústavech, jichž jest nyní celkem asi 100.

Zemské komise pro ochranu dítek a péči o mládež jsou výsledkem vídeňského sjezdu z roku 1907. V Čechách rozpadla se záhy zemská komise ve dvě národnostní sekce, které však po půlletém trvání se proměnily v samostatné, nezávislé spolky. Česká zemská komise vytkla si za úkol, organisovati péči o mládež, podněcovati k činnosti trvající veřejné i soukromé instituce, věnované tomuto úkolu a doplňovati stávající zřízení lidumilná starostí o děti, o něž dosud postaráno není.

Spolek provedl svoji rozvětvenou organisaci vnitřní i vnější a může se vykázati již po prvním roce své činnosti blahodárnými výsledky. Získal si předem ke svým úkolům potřebný přehled dětí a ústavů. V českých okresích je 2642 dětí potřebných ochrany, z nichž vyžaduje zvláštní péče pro tělesné neduhy 2006, slabomyslných 1566, epilepsií stižených 207, choromyslných 19, mravně ohrožených 718. Ve svých stycích s říšským ústředím bránila se centralistickým snahám filantropickým a hájila autonomistickou zásadu, že ve státě mnohonárodním ústředí má stanoviti sice základní zásady, ale že úprava praktické péče o mládež dle kulturní výše společenského ústrojí a hospodářské zdatnosti toho kterého národa náleží zemským spolkům, rozděleným dle národnosti. Přirozeně komise musila pěstovati časté styky se státními úřady, zvláště se soudy, s úřady školními a s učitelstvem, bez jehož spolupůsobení akce komise nedá se

ani mysliti. Ve stycích s úřady samosprávnými čeká komisi velká práce propagační, než pronikne všude přesvědčení, že náklady, vynaložené na účelné opatření dětí, potřebných zvláštní ochrany, jsou náklady produktivními. Komise učinila počátek s navazováním těsnějších styků se spolky humanitními, sledujícími společné cíle.

Při komisi zřízen zvláštní odbor o mládež po věku školním, jehož úkolem je starati se o volbu povolání, umísťování živnostenské mládeže, o její vzdělání mimoškolské, zábavu i společenské vychování. Za vedení odborníka prof. dra. Lad. Haškovce učiněny první kroky k akci, týkající se profylaxe dětských chorob. Činnost tato jevila se i po stránce zdravotní v tom, že konány byly poučné přednášky lidové, směřující k ochraně zdraví dítek, že bylo pracováno tiskem a přednáškami k ochraně praeventivní, a že byla podávána iniciativa k budování ústavní a nemocniční péče. Odbor pracuje k tomu, aby byl zřízen pavilon orthopaedický a ústav k ošetřování mrzáků, aby byly opatřeny ústavy pro mládež duševně chorou, epileptickou a idiotickou a mn. j.

Česká zemská komise usiluje získati si přehled o všech stávajících nadacích a evidenci nad jich udělováním a přispívati tak k tomu, aby se jich účelněji využitkovávalo než dosud. Cíle svoje propagovala řadou přednášek a sjezdem. Přispívá nyní trvale na výchovu 90 dětí a na výchovu 38 dětí platí vlastním rodičům obnosem měsíčním 9—24 K. Zřídila kolonii v Uhřiněvsi, kde jsou vychovávány nyní 24 děti, 3 hoši našli útulek ve výchovně královéhradecké. Celou řadu dětí umístila zdarma nebo na jiný náklad než vlastní v rodinách neb v ústavech, takže celkový počet dětí Č. z. komisí zaopatřených stoupl již na 347. Usiluje o zřízení útulku pro děti školou povinné v Hor. Litvínově, v němž by chráněny byly před nebezpečím mravní zkázy. Za rok 1909 přijala přes 150 tisíc K; po krytí výloh měla na konci tohoto roku 141.649 K čistého jmění. Hlavními položkami příjmů byly žákovské sbírky, které vynesly přes 62 tisíc a 40tisícová státní subvence. Osvědčují se dětské dny, pořádané dle způsobu států skandinávských.

* *
*

Humanitní ústavy české byly rozmnoženy Zemským spolkem pro výchovu a opatření slepých v Čechách, který vydal o své činnosti první výroční zprávu. Trvání spolku je odůvodněno faktem, že ze 3109 slepců v Čechách bylo r. 1907 pouze 350, t. j. pouhých 11 procent umístěno v ústavech; všichni ostatní, t. j. 2750 (89 procent) zůstaveni jsou bez jakékoli organisované podpory. Ze slepých dítek, školou povinných a z mládeže škole odrostlé vyrůstají u nás plné dvě třetiny bez výchovy školní i praktické, neboť jediný hradčanský ústav pro výchovu slepých dětí potřebě nestačí. Spolek vytknul si za cíl: učiniti z každého slepého člověka, který by se dovedl za mravní i hmotné pomoci ústavu živiti naučeným řemeslem, hudbou, vědomostmi a znalostmi literními a pod. Pro nejbližší dobu připravil se ke zřízení slepecké výchovny, v níž děti 6—14leté budou navštěvovati v ústavě školu mateřskou do 8 let, potom obecnou školu trojtřídní, v níž dojdou náležitého ocenění nejen literní a hudební předměty, nýbrž i ruční práce. Po 14. roce svého věku

chovanci budou z ústavu propuštěni, aby se nadále sami živili při stálé mravní i hmotné podpoře ústavu. Nová slepecká výchovna bude otevřena již po prázdninách ve šlechtickém ústavě hraběte Straky na Malé Straně, který dala spolku k disposici městská rada pražská zdarma, povolivši mu mimo to 5000 K zakládajícího příspěvku. Nový spolek obírá se důležitou otázkou nemocenského a starobního pojišťování slepců a hodlá ji co nejdříve rozřešiti při projednávání zákona o sociálním pojišťování prostřednictvím říšských poslanců.

Na poli české filantropie nastává tedy potěšitelnější ruch. Doufáme, že neutuchne, pokud nebude o poslední nešťastné děti postaráno. Hřivna na ně věnovaná přinese zemi i národu mnohý užitek.

LITERATURA.

Krásná:

Jiří Mahen: Kamáradi svobody. Román. (V Praze. Nakladatel Jos. R. Vilímek. 1910) — F. X. Svoboda: Na koho vzpomněl jsem cestou do hor. Básně. (Spisy F. X. Svobody VIII. Tamtéž.) — Louis Křikava: Zločin na vsi a jiná prósa. (Nakladatel Bohdan Melichar v Hradci Králové 1909.) — Fr. Flos: Šibraváček. Nové kratochvilné kapitolky. (Nakladatel Jan Kotík, Praha-Smíchov, 1909.)

Literatuře české poslední dobou přibývá knih, bez kterých se nebude moci obejíti, kdo vědomě sleduje její vývoj, a které i kritikovi a literárnímu historikovi stanou se nezbytnou pomůckou pro její hodnocení a pochopení. Básníci a spisovatelé generace starší píšou paměti svého života a své literární činnosti, generace mladší hledí stanoviti svůj poměr k vlastní době, jejímu ideovému ústředí; ke klidné bilanci zralého věku přistupuje vzrušené ohledávání a vyšetřování sebe sama, s kterým mladší snaží se utvrditi svou literární posici a říci sobě samým: zde jsme a tamto spějeme. Obé přijímáme s povděkem. Retrospektiva jedněch podává intimní komentář k údobí, osobnostem, poměrům, jichž znalost pro dobu novější jest pouze povšechná, konfesse druhých jsou, a zejména budou později, klíčem k pochopení literárních snah a cílů, v nichž vlastní doba přítomná při chvatné a spletité produkci literární sama dost těžko se vyzná a jež se zejména posud nemanifestovaly významným uměleckým činem. Netřeba podotýkati zvlášť, že formou se oba druhy liší; jest přirozeně podmíněna růzností obsahu a tento růzností věku, množstvím prožitků. Ze starších nepodal posud nikdo něco takového, co bylo by možno srovnávati s Goethovou »Dichtung und Wahrheit«. Básníci mladší svou subjektivnost a intimnost rádi sdělují způsobem, který činí nárok na pečeť básnického díla. Jest sympathické, že si tak cíl svůj staví značně vysoko; mají úkol tak dost nesnadný: žádáme, aby jakožto mluvčí své generace měli a dovedli opravdu říci něco významného a příznačného, chceme viděti stopy a rýhy v mladé duši jejich; a protože

sami tak chtějí, přísně měříme jejich dílo se stanoviska uměleckého: příslušné knihy Viktora Dyka jsou a budou důležitým, příznačným literárním dokumentem, nikdy však uměleckým dílem.

Jiří Mahen své Kamarády svobody označil jako román. Nepřichází s žádnou captatio benevolentiae. Přiznává se otevřeně, že rovnaje vzpomínky svého přítele Tomáše Černého měl dojem, že tu byla snesena řada věcí bezvýznamných. Ale v celku pokládá jej přec jen za tak neobyčejný zjev, že o životě jeho a jeho druhů, který nepřekročil dvacátý pátý rok, napsal dílo na půl páta sta stran. Má pro to důvody: u Tomáše Černého naplnilo se to, čemu už tak dlouho nevěřili, že »mládí nese v sobě maximum tragiky a že jeho chvíle možno považovat za splátky na věčnost«; jeho zpověď jej ohromila; vzpomíná-li na jeho úryvkovité vypravování, mráz probíhá mu kostmi a hlava začíná třeštit; jest mu representantem toho mládí, které se stalo »jakýmsi obětním beránkem na oltáři neznámých bohů, kteří zapomněli jen na čas požadovat na nás svoje desátky, svou krvavou daň, o niž jsme kdysi snili, a kterou jsme náhle skoro jim — odvedli«; Tomáš, »zakletý živel«. byl jeho přítelem: cítil v něm duši příbuznou, věděl, že i jeho »nitro je spáleno tak dobře, že by už mohl do pole sít pro svou příští úrodu«; Tomáš »oplodnil jej jako ženu«; cítí jeho život pod srdcem a chvěje se radostí i obavami před budoucností.

Tomáš Černý byl jedním z »pětky«, která má býti patrně representantem nového pokolení. Co chtěli? Vypravuje se, že jeden z nich (Majer) před třemi roky měl být zavřen pro pobuřování a nějaké delikty, kterých při tom bývá »na fůry«; tenkrát měl Majer ještě hlavu plnou toho, čemu se říká nadšení, idealismus, krásná vášeň, nebo tak nějak, »že se v tom ani policajt nevyzná«, proto si prý pořádně zabouřil a zahřímal proti nějakému krveprolití na jihu říše. Když však na to vzpomínají, připadá jim to — zbytečně komické a sami se tážou, co jen to tenkrát chtěli. »Hle! Svoboda, svoboda se nám všem zamlouvala, ale v rukou neudržel ji a nechtěl držet nikdo! Kamarádi svobody jsme byli a ničím více. A proto jsme byli tak malomocni a roztesknění.« Po čase si přiznají, že vlastně ani nežili, či lépe řečeno, že nevěděli, co dělají, že mluvívali a jednali jako náměsíčníci; jejich zklamání jest suchou ozvěnou jejich nitra, chtějí počít zcela znova, od kořenů: »přitisknout se k zemi, přissát se k ní, zamilovat si ji, pocítit žhavě příslušnost k ní, vědět, že ona není nám cizí, ale my že se k ní vrátíme vždy, poněvadž jsme její«; Tomáš chce žíti tak, jak to nakazuje jeho chvíle; ne instinkty, neboť při těch jej »čas okradl«; chce ho zdolat. A za nedlouho tato »charakteristická« prosba by prý mohla být modlitbou celého mladého světa posledních let: Pane můj, jest to skutečně tvoje království, po němž se tak žebrácky šine teď má noha? Jest to tvůj svět, v němž všechno mne překvapuje úlisnou mocí, jež nemůže býti tvojí? Jsem nevýslovně tobě, tobě za to vděčen, že smím s tebou o tomhle rozmlouvat — ale vezmi raději svou slávu až za ticící hvězdu a nech mne s pokojem! Věřím v tebe, poněvadž jsi mi blízko. A chci v tebe doufat — ztratíš-li se teď přede mnou na věky! — Ale to bylo »zajímavé«, že k prosbě nikdo se nesnížil a nikdo jí nevy-

slovil. Všickni čekají od života velmi mnoho, protože jsou mladí a jejich »síla hledá svůj svět«: proto všemu, co se jim přihodí, přikládají velký význam. Takto se připravují k praktickému povolání životnímu, k inženýrství, professuře, žurnalistice. A celkový výsledek jejich dosavadního mladého života: prospekt do budoucna jest — zklamání, symbolisované i nadpisy jednotlivých oddílů. Od desíti k pěti, Od pěti k jedné, Nula a nekonečno, Ignoramus et ignorabimus. Původně měl román míti oddíly jen tři: poněvadž však autor měl obavu, že by Nekonečno přineslo určitou nedůvěru všech, kdož důvěřují více Nule a poněvadž on sám prý nemohl se odhodlati ublížit ani jedné ani druhé straně ani sobě, přidán ještě oddíl poslední, aby prý spravedlnost neutrpěla.

Rozumím-li intencím autorovým dobře, chtěl svým representantem a jeho kamarády vylíčiti mladé pokolení posledních let, kterým život nedal ničeho, který jim nestačí, od domu otcovského až k universitě, od prostých lidí, s nimiž se musí setkati, až k hlasatelům ideí; chtěl patrně odhadnouti příčiny naprosté bezradnosti, s kterou se v kvasící, chvatné době moderní musí potýkati, aniž zvítězí; jichž rozechvělé, sesláblé nervy nedovedou se vzpružiti k energii a činu; jichž touha po něčem neobyčejném, nevšedním rozbíjí se o vlastní malomoc a chabost. Pravil jsem, rozumím-li dobře: není zrovna snadno vystihnouti jádro knihy: pozornost, s kterou přistupujeme k dílu, vyžaduje věru m n o h o trpělivosti, chce-li býti odškodněna aspoň základním výtěžkem positivním. Nezáleží na tom, pokládáme-li autorovu diagnosu mladého pokolení za správnou, ani ne na tom, stojí-li generace, jak on ji pojímá svými representanty, vůbec za to, aby se stala i nám předmětem zájmu, obav, nadějí; o tom nás přesvědčit je věcí básníka. Ale právě tato nejdůležitější stránka díla selhala: román nejen že vlastní podstatě nedává vyniknouti psychologickým zdůvodněním, analysou předpokladů a důsledků, vyplývajících z faktů samých, a zachycením přiměřeně silných dojmů životních, sepiatých v pevnou uměleckou strukturu, ale nedovede ani vznítiti zájem a účastenství, jaké pro své kamarády má autor sám, není sdílného tepla, jakého vyžaduje vzájemnost mezi dílem, čtenářem a autorem. Autor vyhýbá se pevným, rozhodným rysům, všechno rozplývá se v neurčitost, ať jde o pouhou informaci či důležitou charakteristiku; nejsme nijak orientováni, počítáme se samými neznámými; místo toho přeplněna jest kniha nadhozenými, nedomyšlenými paradoxy, otázkami, finessami, které chtějí býti duchaplnými i originálními, kdekoli se dotknou těžkých otázek mravnosti, náboženství i běžných aktuálností. A zejména: celý život těch kamarádů svobody není vlastně vyplněn ničím jiným než erotikou; právě u zakletého živlu nejde vlastně o nic jiného než erotické poměry, jimž by autor rád dodal nějaké novosti, nebývalosti, ať při Kláře, či Martě, či Magdaleně; jsou to však případy zcela běžné, i s tím předčasným úmrtím Magdaleny, která přes všechny Tomášovy pochybnosti zůstala čistou a neposkvrněnou. Dílo není bez působivých míst, na nichž se uplatňuje autorova schopnost — je to právě tam, kde přestáváme býti vlečeni únavou abstrakcí a staneme tváří v tvář chvíli ne neobyčejného života: boj mladé vášně s mladou čistotou, celý ten průběh erotického napětí mezi Tomášem a Magdou jest právě svou nehledaností z nejlepších partií díla. K tomu

nebylo třeba plýtvati těžko srozumitelnými odstavci sofismat a aforismů, a nebylo nutno upadnouti v tutéž chybu, která vyznačuje autorovu generaci: bezvýznamnostem přikládati příliš váhy.

V jedné z básní knihy N a k o h o v z p o m n ě l j s e m c e s t o u d o h o r mladé dívce, sníci daleko na modrém jezeře o přešlé lásce svého mládí, dává básník F. X. S v o b o d a radu, aby zaplašila havrana, který zastřel její radost, aby nebádala, co rozpoltilo svazek, který zdál se pevným nade vše; kéž záhadou věčnou jí to zůstane: pak sen ten bude v žití jejím jako strom, »jenž kvete v lukách spanilosti vlídné, — pln včel a vůně v jasu slunečném, — jen na hebounké trávy, kvítka mladá, — jak něžná matka lehký mušelín, — na spící děcko ve slunečnu sladkém, — svůj měkkoučký a hebký klade stín«; kdyby však pronikla tajemství temné, bylo by se stromu serváno všechno lupení, holý i zimou skřehlý by trčel v kraji pustém (»Dopis mladé dívce«); v básni »Naše hoře« pevně doufá, že hoře lásky nikdy nebude směšným, že přešlý žal bude jim celým světem, v nouzi o dojmy se k němu navrátí, probudí jeho barev hru, »a bude se nám zdát jak zásoby živících, drahých pšenic zlatožlutých na opuštěných sypkách«; věří, že k člověku se láska vrací, se skrání stírá dech smutku, sílí v práci, úsměv vykouzluje na rty a naplňuje mírem (»Vnitřní smír«). Tím dán jest motiv, jehož variacemi jest vyplněna celá kniha těchto Svobodových slok. Ve vzpomínkách vrací se mu opět a opět láska, která jest mu potřebou života; ne jako fysická nutnost a živelní vášeň, ale jako prostředek k rozvlnění citu, sladkého i trpkého rozechvění; ne jako výbojná smyslnost, ale jako zdroj něžné čistoty, která ssaje ze ztepilosti dívčího zjevu, je šťastna jeho dotekem a každým vydechnutím; poznal-li, že krása jest objetím dvou sil, ďábla a anděla, chce chytnouti se jenom křídel andělských. Z lyrické epiky všech těch portrétů a románků knihy mluví základní rys Svobodovy osobnosti, jeho hebká něžnost a úcta k ženě. Bez zvláštní hloubky reflexe nebo psychologie dává ji výraz, ale se vší svou teplou srdečností, jíž se protiví póza i fráze. Prostá vůně vzpomínek jest mu tak drahou jako ty lučiny, lesní stezky a kopce, po kterých se toulal a je nasbíral. Kniha velmi nemoderní, ale ještě dost sympathická přes nevalnou uměleckost formy a unavující opakování motivů více méně stejných.

Z l o č i n n a v s i a j i n á p r ó s a ukazují, že by L o u i s K ř i k a v a asi rád kráčel ve stopách Arbesových. Vědeckého poznání a studií lékařských snaží se využitkovati pro některé své povídky. Věnuje zájem svůj záhadám čivného života, stopuje činnost svých čivů ve dne, pozná, že »organismus je hřebcem, který jen čeká na příležitost, aby mohl shodit a pošlapat svého jezdce,« praví o sobě, že je čistým, proudivým reflexem života, a napíše proto povídku P i a n o, v níž dovozuje paralelismus předtuchy překvapujícího činu (úmrtí milence v dáli) s událostí samou. Sděluje nutná odborná pozorování na nemocných, stesk, který chorého přepadá v nemocnici v hodině půlnoční, vypravuje o sebevraždě právníka, který odstoupil od státní zkoušky a upil se, vidí ve své obrazotvornosti, že život a smrt sedí na nosítkách jako kočka a pes, a střehou se navzájem, a vznikne z toho pět krátkých próz Z e z á p i s k ů n e u r a s t h e n i k o v ý c h. Přijde na místo, kde byla vykonána úkladná vražda, pro-

káže svou schopnost dohadnouti se i příčiny i způsobu, jakým byla vykonána, a napíše o tom povídku Zločin na vsi se závěrečni pointou, že »překročil právo individua, jak nám je formulují zákony spravedlnosti«, neudav utajeného zločinu z ohledu na ty, kteří by proň musili trpěti nevinně. Básník Jaroš ve vídeňské krčmě hovoří sám se sebou, vidí sebe okresleného v budoucnosti a cítí hrůzu příští své nemohoucnosti (Hluchý klas); suggesce podezření a pathologická záliba v živlu ohně jest thematem povídky Podezření. Ale má Louis Křikava zatím nepoměrně blíže k R. J. Kronbauerovi než k Arbesovi. Jeho prósa nepovznáší se nad úroveň běžného referátu a lékařského diaria. Fantastičnost, má-li umělecky působit, musí míti zdroj v živé, bohaté plnosti básnické fantasie. O tom by autora mohl dobře poučiti E. Th. A. Hoffmann.

Šibraváček podává několik kratochvilných kapitol ze života samorostlého člověka, jehož nápady někdy opravdu překvapí. Jsou pokračováním kapitol, obsažených v knize »Na cestách životem«. Ale zvláštních nároků jimi F. Flos asi činiti nemínil. —*cjč*—

Poučná:

Leda: Epištoly k mladému příteli. — Josef Merhaut: Výbor feuilletonů.

Leda, *Epištoly k mladému příteli*. Nakl. A. Reis na Vyšehradě.

Bývalo u nás zvykem promlouvati k mládeži jaksi jen slavnostním tónem. Epištoly vedoucích osobností politických stávaly se vlasteneckou »Radou otce synovi«. Bývaly tudíž neosobní, povšechné, sváteční, pathetické. Dnešní Epištoly mládeži jsou pro všední den. Jsou adressovány určité osobě, typickému studentu vysokoškolskému toho rázu, jak dnes jej známe. Náš student je chudý a je rodák z vesnice. Je zvyklý na prosu, rozumí nejlépe prostým slovům. Chce míti své názory do života, ne povšechnou formuli, nýbrž něco, co se vztahuje na jeho dnešní starosti, bolesti, snahy a ideály. Cítí se individuem a chce, aby s ním bylo mluveno, s jeho osobou. Ne, že by se necítil částí celku, ale uvědomuje si celek prostřednictvím sebe, svých smyslů, nechce se ztráceti v celku jako nepatrná jednotka. Spoléhá na svůj soud, na své smysly. To jest asi ideová distance mezi Barákem, Hálkem a dnešním Ledou.

Ledovy Epištoly k mladému příteli jsou knihou dneška. A řekneme hned, že jsou psány se vzácným porozuměním pro duševní stav dnešního studentstva. To jest krásnou předností knihy této, že je spisem o mládeži i pro mládež. Ledův obraz nynější mládeže akademické jest nejen správný, nýbrž jest i svérázný a nový. Tu není bezkrevné, šablonovité abstrakce; jest viděti, že autor, třeba vzdálen ruchu hlavního města, mnoho se stýká s mládeží a mnoho o jejím vývoji přemýšlí. Píše dopisy mladému posluchači filosofie jako starší přítel, který nechce mentorovati, nýbrž pochopovati a urovnávati cesty dobrému hochu. Chvílemi se zdá, jako by tato dvouletá korrespondence ani nebyla literární

fixí, tak je přirozená, mladě rozmanitá a skutečně přátelská, teplá. I uváděné citáty z dopisů studentových jsou právě takové, jak by je dnešní student napsal, jak by se vyjadřoval. Když úvahy knihy místy nabývají rázu literárnějšího, akademického a vymykají se formám obvyklé korrespondence přátelské, autor je si toho vědom. »Vytýkáte mně tentokráte«, píše jednou příteli filosofovi, »snad nikoliv neprávem, že Vaše osobní dojmy a náhledy natahuju na skřipec všeobecných úvah o společenských vztazích a že z nich dovozuju pro Vás povinnost, abyste při svém cítění a konání na ně bral zřetel. Že Vás chci determinovat z příliš všeobecných hledisk ve Vašem vztahu k okolí Vašemu.« A dodává stejně oprávněně: »Já opět vytýkám Vám, že Vy ze svých nálad a drobných, nedostatečných zkušeností dovozujete příliš generalisující úsudky«. Je v těch slovech obsažena charakteristika mládí i mužného věku, nejen to, je tu vlastně nepřímé doznání, že korrespondence jakožto dílo literární musí míti aspoň do jisté míry vlastnosti, které si Leda dává mladým přítelem vytknouti, sice trpí povrchností.

Říci o knize české, že je proniknuta duchem demokratickým, je chválou příliš všední. Ale v poměru mezi staršími a mladšími nebývá ani u nás pravého demokratismu nazbyt. Leda píše mladšímu druhu jako rovný rovnému. Nevyvyšuje se nad něj v ničem, nevysmívá se mu, ani nálad jeho nepodceňuje. Bere mládí vážně, chce je c h á p a t i. Chápati — toť hlavní zásada životní moudrosti Ledovy. »Pochopit, to jest odpouštět. V těchto pár slovech tkví celé náboženství, je v něm láska«, píše hned v prvém listu mladému příteli. Touha pochopovati spravedlivě lidi a svět je tak příznačna celé činnosti Ledově. Polemisuje, ale nekřivdí, opravuje, ale neraní. Jest optimista teplého srdce, věří v lidi a není slepě zamilován ve své vlastní argumenty. Proto si odnášíte z knihy konec konců jisté usmíření. Protivy jsou zmírněny, zdravý rozum autorův je redukuje na základní prvky a ukazuje, jak spor je zbytečný.

Jaký plán celku tanul asi Ledovi na mysli? Povědět upřímná a vážná slova o všech problémech a ideách, s nimiž se mladý intelligent, vlastně intelligent každého věku musí u nás vypořádati. Volil uvolněnou formu dopisů pro svůj soubor essayí kulturně-politických. Dopřál si nenucenosti, jakou dovoluje korrespondence, ale nedopřál si povrchnosti dovolené korrespondenci soukromé. Naopak, toto moderní vademecum čtenáře proto tak upoutá, že šťastně volilo střední cestu, nemluvíc o věcech ani novinářsky povrchně, ani zase učeně a nepřístupně. Nehnalo se za pedantickou úplností, nýbrž ponechávalo svůj předmět náhodě, nesestrojujíc příležitostí, kdy o tom onom promluviti. Leda jemně vycítil, jak naléhavě se hlásí novému akademickému občanu především problém pohlavní a jak horké skráně jeho neochladí vysoké rady mravní, varování nebo dokonce nechápavý zákaz. Nalezl krásná slova pro touhu mládí po lásce, nejen po lásce ženy, — vznikající z citové vyhladovělosti našeho venkovského studenta. Pochopil divý chaos duše mladé, hledající svého Boha, odmítající cynicky a přece vášnivě prahnoucí. Leda sám kolísá, je z těch, kteří c h t ě j í věřit, ale nemají Boha vždycky a plně. A stejně možná, že nebude se zdáti dost filosoficky prohloubenou mravní zásada ústřední: »Nikomu vědomě nekřivdit, ale sobě také křivdit nedat,« že bude se zdáti podivné

v této knize dobrotivé a mírné, pochybuje-li o oprávněnosti humanity v boji politickém. Za to Leda jako málo kdo jiný pochopil rozdíl mezi vlastenectvím starým a novým. »Milujeme tajně a důvěrně v ryčném ruchu jiných po trzích vykřikujících svou vlast, skrytě halíme lásku do strojené často lhostejnosti, do trhavé kritiky, jež žhne a bodá nás nejvíce.« A jinde: »Vy mladí ten národ svůj milujete, ba snad vřeleji, než oni před Vámi, promyšleněji, ale máte již širší obzory, než měli oni, a chcete společnost naši bičem satyry hnát ku předu, k úspěchu, k vítězství. To je mravní základ Vašeho počínání, jenž Vám jednou bude počítán za zásluhu, třeba že Vás kokardoví vlastenci nazývají zrádci národa a nad Vámi lomí rukama.« Ale není jednostranným chvalořečníkem mladých, varuje je před záchvaty hyperevropismu, který podceňuje české poměry a »způsobil průvan u nás, až jsme si své češství nastudili, z čehož notná rýma.« A ta jest nenormální, jako každá choroba.

Ledova snaha nalézti smysl ve všech věcech zachraňuje jej také od jiné krajnosti moderní, podceňování naší doby. Naopak, postihuje krásu a velikost naší doby v mohutných zápasech žlutého plemene s bílým, v bojích hospodářských, sociálních a kulturních. Vymezuje v nich místo i zdravému nacionalismu, přes nějž nejkrajnější zástupci mladých chtěli přejíti k dennímu pořádku. Obnovuje práva zdravého těla a jeho rozvoje — zamítaje všecku slabost a touže po vítězství ideálu starořecké kalokagathie.

Zabírá se do života českého a analysuje rozličné typy; průměrného občana kolísajícího mezi radikalismem a zpátečnictvím, intelligenta přišlého ze selského prostředí, těžkopádného, pedantsky pracovitého. Bystře glosuje běžné úsudky antimilitaristické, antisemitské a touží po vniknutí amerikanismu do naší společnosti. Proto také Ledův student rozhoduje se užiti svých jazykových vědomostí prakticky, chce založiti samostatnou školu moderních jazyků.

Vedle těchto úvah a námětů, jež mohly býti stejným právem určeny také starší generaci, jsou v knize stránky věnované výhradně mládeži: jejímu modnímu aristokratismu a estétství, které hrozí se státi šablonou, krajní náladovosti a přeceňování mladistvých nálad, pessimismu a rozháranosti z toho vznikající, ironisování vlastní bolesti, jež je tolik příznačno naší době, póse neomylnické určitosti a překotného zamítání všeho stávajícího atd. A vždy Leda snaží se dospěti k jádru věci, pochopiti zjev, cítiti se za jedno s mládím.

Živě i vtipně psány jsou tyto Epištoly, nevyhýbajíce se ani veselému tónu kamarádských dopisů. Jsou tu žertovné reminiscence na vlastní mládí, na první pokusy dramatické, je tu stálé přirovnávání přítomnosti a minulosti, měření našeho vývoje a rozvoje. Celkem svěží kniha, bohatá cennými náměty, krajně upřímná a — osobitá. A to vlastně jest největší kouzlo i cena podobných děl, užívajících formové volnosti své, že jejich program není zúžen na ten onen předmět. *K. V.*

Výbor feuilletonů *Josefa Merhauta*. Uspořádal Miloslav Hýsek. V Praze, nákladem J. Otty (bez r.).

Akt dojemné piety k památce záhy zesnulého žurnalisty-idealisty, který v dvaceti letech věku zapadnuv na Moravu, srostl s ní jako málokdo

a věnoval všecky své síly a tužby úsilí, aby Morava co nejdříve kulturně dostihla své šťastnější družky. Proto po řadu let se zanícením sledoval trpké a nesnadné počátky brněnského českého divadla, jemuž by byl tak rád pomohl na výši ústavu vskutku uměleckého a spolu individuálně odlišného, proto taková radost nad všemi úspěchy mladé scény i nad návštěvami vzácných hostů pražských, proto jásavé nadšení nad chvalami, jimž se těšila brněnská opera v Prešpurku. Stejné nadšení a porozumění dojemné měl Merhaut pro nesmělé počátky moravského umění výtvarného, jako pro výstavu obrazů ve Vesně, kde »sešli se kamarádsky vedle sebe Hanuš Schwaiger s Jožou Úprkou, Alfons Mucha s Maxem Švabinským, Alois Kalvoda, Zdeňka Vorlová, Dušan Jurkovič a Jan Köhler, doplněni našimi brněnskými známými J. L. Šichanem a Petrem Jarošem,« se stejnou láskou a přátelstvím dovedl psáti o výchovných snahách Mrštíkových, o zásluhách Hořicových, pracích Boháčkových i spisech Vrchlického. K tomu připojeny veselé i smutné vzpomínky z mládí, na cesty i život v lázních, causerie z potulek po moravském Slovácku i Italii, kterou Merhaut přímo zbožňoval. I pro pronásledované tehdy Recta i Dostála-Lutinova, z nichž se ironií osudu zatím vybarvili podařeni ultramontáni, našel Merhaut slova vřelého uznání, jež dnes nelze číst bez úsměvu zklamání. Nelze konečně pominout mlčením, že Merhaut měl ku podivu bystrý interes i pro otázky naší školy: učitelstvu věnoval tu i stručný feuilleton o esthetické výchově (Umění do školy) i upozornění na potřebu výchovy v pravdě národní v intencích diváckého belletristy-učitele Al. Mrštíka (Divácká škola). »Není třeba ve škole mnohými slovy vlastenčit, jenom milé teplo rozlévat, česky cítit a děti milovat. Nepozorovaně jako fluidum rozleje se český cit do těch maličkých.« Snad se leccos opakuje v těchto causeriích, snad chvat, s jakým někdy vznikly, zavinil i některou nedopracovanost slohovou: ale přes to jsou nám tyto úlomky Merhautova ducha stejně drahé a vzácné, protože jsou vskutku naše a protože zachytily šťastně tolik stran lidového žití moravského. *F.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Po dvakrát jsem vyplnil rozhledy vždy jediným předmětem. Tentokráte je složím z drobností.

V Čechách a na Moravě máme z poslední doby dvě zajímavé události. Nejsem si však zcela jist, zdali se na ně hodí hořejší označení jako drobnosti. Malicherné jistě nejsou. Míním na Moravě pastýřskou výzvu brněnského biskupa hraběte Huyna, aby kněží úsilně a otevřeně zasahovali do politiky prostřednictvím zpovědnic. V Čechách založení strany křesťansko-sociální.

Moravský pastýřský list byl v době ještě novější značně ve svém významu a dosahu aspoň pro pokrokový a svobodomyslný tisk zatlačen do pozadí tajným návodem téhož biskupa, daným katechetům středních škol, aby se snažili vytlačit z užívání Novákův Výbor z literatury české proto, že je tam zmínka o Macharovi. Pro tento návod zvedl se veliký pokřik v novinách, professorských organisacích, až i na sněmu moravském, tak že byl biskupem samým nějak seslaben a částečně odvolán. Nepřikládám tomuto výnosu takového významu, jako některé časopisy. Katechetové beztoho konají podobné služby na středních školách skoro všudy, nečekají na zvláštní písemný a úřední návod, poněvadž jej mají od dřívějška. Horší je, že naše učebnice vůbec, od slabikářů nejnižších tříd až po psychologii, dějepis a přírodopis oktávy, jsou pod nepřímým, ale proto o nic méně rozhodným a patrným vlivem katolické hierarchie. Kdo zná úřední postup, který předchází schválení některé knihy za školní učebnici, ví, že ani Novákův Výbor nebyl připuštěn bez důkladných informací, které církev vzala a dala. Na tom, co je v něm zrovna o Macharovi psáno, je to až křiklavě jasno. Co vyvedl biskup Huyn, jest jen nešikovný pokus msty, tak nešikovný a nepromyšlený, že až překvapuje touto vlastností, neobvyklou u hierarchy. Patrně nemá biskup Huyn dost jezuitského ducha. Spíš Torquemada než Loyola. Není tedy na výši doby. Svým výnosem nepoškodil nikoho. Jenom neopatrným symptomem prozradil fakt, nad kterým by se měli zamyslit všichni, kteří v tomto Macharově případě protestovali, a měli by ne protestovat, ale pracovat a prací a mužností znemožnit, aby katolická hierarchie rozhodovala v učebnicích, kde jde o celý smysl a ducha našich českých dějin, o český karakter. Bojím se však, že zas jako jindy zůstane při příležitostných protestech, které doznějí a zapomenou se.

Větší dosah vidím v pastýřském listu biskupa Huyna a to ne pouze v jeho politické části, které naše veřejnost, pokud je representována žurnalistikou, věnovala největší pozornost, skoro jedinou. Mne zajímá také část pastýřská, dogmaticky zbarvená. O politice v něm později. Napřed toto:

»Ó, otevřte srdce svá biskupu, který zastupuje ve své diecési toho Boha, jenž žádá ústy Žalmistovými míti k jeho svatým naučením srdce otevřené a ucho ochotné...« »Jak mám nazvati takového člověka, jenž nechce slyšeti Boha, když s ním chce mluviti?«

V brněnské nemocnici vyšetřoval lékař intellektuelní úroveň řady žen z moravského venkova. Několik z nich, percentuálně značný počet, pokládalo za nejslavnějšího českého muže biskupa Huyna. Neznám celé Moravy, ale k části Moravy znám kus Čech; neznám celého našeho venkova, ale znám k tomu řadu měst; netvrdím, že znám neomylně lid, ale nad to znám mnoho naší intelligence. Tvrdím, že nejen v zapadlém koutě Moravy jsou venkovské ženy, kterým je biskup nejslavnějším českým mužem, nýbrž též v českých městech muži, kteří stejně soudí. To jsou katolíci věřící nebo poslouchající. V procentech je nelze sčítati. Ale všichni, věřící i nevěřící, poslušní i reptající, ženy ze zapadlých vesnic a intelligenti z předních měst snesou, když biskup se nazývá zástupcem

Boha ve své diecési a když, nařizuje-li něco, mluví o povinnosti poslouchati přímo Boha. To je katolicism náboženský. A katolicism náboženský jest pořád ještě mocnější a nebezpečnější, než katolicism politický. Katolicism nepřestane působit politicky, dokud nebude překonán nábožensky. Do tohoto pak překonání náboženského chybí dosud mnoho, chybí dosud všecko. Ano, biskup je posud zástupcem Boha pro katolíky všecky, bez rozdílu intelligentnosti, a smí si osobovati právo na poslušnost, když mluví jménem božím, jako by sám Bůh mluvil. Jen proto, že jest zástupcem božím, může mluviti s autoritou v politice. Slova jeho budou nejen čtena s kazatelen a poslouchána od set tisíců. (Neboť není všeobecně správno, podávají-li agrární stranníci svým novinám zprávy, že po venkově ubývá návštěvy kostela. Jsou právě májové pobožnosti, nastanou brzy pouti; ať někdo otevřenýma očima hledí a otevřeným duchem uvažuje. Ostatně i kdyby ubývalo návštěvníků kostela, zjistili jsme loni, že neubývá mohutnosti při veřejných církevních a klerikálních manifestacích.) Slova jeho budou n á s l e d o v á n a. A to zas nejen od žen, jimž je biskup nejslavnějším českým mužem, nýbrž i od mužů takových žen, které paralysují pokrokovost a svobodomyslnost, agrárnictví a volnomyšlenkářství svých mužů církevnictvím, bigoterií a klerikalismem.

Jako u z n a n ý zástupce boží ve své diecési může biskup potom ve druhé, hlavní části svého pastýřského listu užívati nátlaku zpovědnice v otázkách kulturních a politických.

O této části pastýřského listu rozepsaly se noviny, a některé strany uspořádaly řadu protestních schůzí. Než jsem četl pastýřský list samotný, měl jsem z některých zpráv dojem, jako by biskup Huyn byl přímo vyzýval kněžstvo, aby v kostelích agitovalo. Tak aspoň byly stilisovány některé protesty. Ve skutečnosti tak neopatrně list sepsán není. Neobrací se na kněžstvo, nýbrž vyzývá laiky, aby uvažovali, zdali se s jejich katolictvím srovnává čtení a odbírání »bezbožeckých nebo, jak se říká, svobodomyslných novin«, hlasování pro kandidáta poslanectví, který jest přívržencem volné školy, »školy bez Boha«, jenž chce »znesvětiti manželství rozlučitelností« a chce »pronásledovati nezměnitelná práva svaté církve katolické«.

K tomu má biskup právo, zvláště je-li uznáván za zástupce božího. Ovšem uvádí-li takovéto zpytování katolického svědomí v souvislost se zpovědí, tu zas každý, kdo ví, jakým způsobem se ve zpovědnici jedná, má právo, spatřovati v tom z n e u ž í v á n í n á b o ž e n s t v í k nátlaku ve věcech politických. Kněz totiž má napomáhati otázkami. A jako to činívá podle jistých zrcadel zpovědních v otázkách jiných, na př. mravní, způsobem, který nešetrně bouří citlivé svědomí, tak bude činívat ve směru politickém ještě méně šetrně. Ale co tu pomohou protesty, když ke zpovědi přijde mnohý z protestujících, aspoň před svatbou, nebo, má-li tento akt odbytý, tedy mnohého protestujícího žena častěji?

Bylo by potřebí p ř e k o n a t k a t o l i c i s m n á b o ž e n s k y, a b y s e m u v y r a z i l a z b r a ň p o l i t i c k á.

* *
*

Z Moravy do Čech — do stejného ovzduší. Novinkou jest utvoření strany křesťansko-sociální, vlastně přetvoření bývalé strany katolického lidu.

Pokud tu spolupůsobil příklad a nátlak z Vídně, vzor Luegrovy strany, pokud rozhodovaly cíle agitační a motivy organisační, pokud měly vliv poměry osobní — to všecko lze nesnadno určiti ve spletitém zjevu. Snad ani zasvěcenější lidé nevidí dobře do všech složek.

Příčin všech nevidíme, ale s účinkem, faktem musíme počítat: máme po vzoru z Vídně a z centra v Německu novou politickou stranu, která si dává název křesťansko-sociální a v tomto složeném názvu předkládá svůj složitý program. Program politického katolicismu, jak na něj teď narážíme všude. Zpolitisovanost náboženství jest patrna formálně hned v tom, že první programový bod se týká náboženství v celém životě.

Nového to všecko není nic. Politický význam nové organisace nenáleží do této rubriky. Po stránce náboženské pak měl ustavující sjezd strany jediný odlišný, zcela drobný rys, jejž píšu na účet temperamentu řečníkova a pokládám za pouhou mžikovou improvisaci: jeden ze zakladatelů strany odůvodňoval nový název tím, že prý se jím umožní, aby i evangelíci byli členy nové organisace.

Zásadně by přijalo též německé centrum evangelíky za členy. Fakticky jich nemá. V Hollandsku existuje od několika let politická alliance mezi katolickou církví a menší částí protestantismu rázu spíše sektářského, ztrnule orthodoxního. Že se v Čechách nebude nic podobného jevit, lze říci s naprostou určitostí bez jakéhokoli prorockého daru. Většina hollandských protestantů odsuzuje s rozhorlenou nevolí styky a politiku bývalého předsedy ministerstva, professora protestantské theologie Abrahama Kuypera. V Čechách by nad to evangelíci ani nebyli vítanými hostmi v nové straně klerikální. Ale improvisace páně Myslivcova bude po nějaký čas při vhodných příležitostech vítaným, ovšem laciným a neškodným dokladem klerikální snášelivosti.

* *
*

Nápadně málo pozornosti věnovala naše veřejnost — mluvíme tím zas o novinách — nedávnému zakončení afféry Pelikánovy. Zakončení jest ovšem neobyčejně neslavné. Není ani divu, že se o něm mlčí. Ale poněvadž jde o víc, než o osoby, mlčením přejíti se nesmí. Fakt je znám: Pelikánovi bylo dáno na vybranou, že buďto zůstane při onom famosním pensionování bez pense, nebo že se vrátí do církve a pak mu bude dáno zas místo ve školské službě.

Je dosti divné, že všichni ti, kteří se o věc Pelikánovu principielně zajímali, dopustili, aby musilo dojít k této druhé možnosti. Ale stalo se, a mělo patrně také své příčiny, o kterých netřeba mluvit, kterých netřeba ani znát. Když už pak k této možnosti došlo, bylo by kruté vinit postiženého, že podlehl. Nemyslím, že podlehnout musil, nepřipouštím, že se podrobit měl, ale chápu ten prostý fakt, že se pokořil a vrátil do církve katolické. Není každý z materiálu, ze kterého nepříznivé okolnosti tesají hrdiny. Ale ovšem nemohu smlčet výtku, že každý má znát své síly, kdo

se pouští do práce, tím spíše ten, kdo se pouští do boje. Zde šlo a jde nejen o zájem osobní, nýbrž o věc principielního dosahu pro celý náš veřejný život, pro pokrok ve školství a jinde. Je smutné, že boj nebyl veden silnějšími lidmi. A jest příznačné, že Pelikán stál sám, nepodepřen sty těch, kteří podobně smýšlejí. Není sporu o tom, že neslavným zakončením aféry Pelikánovy jest poškozena věc pokroková. Je mi líto, že jsem dobře předvídal, než ještě záležitost dospěla k rozuzlení, když jsem v těchto rozhledech rozbíral jeho suspensi a pensionování.

Nedivím-li se jemu, nemohu se ubrániti přímo úžasu nad školními úřady a ještě více nad církví.

Začnu s církví: neznám Pelikánových názorů přímo; nevím, co soudí o náboženství vůbec, o jednotlivých jeho součástkách, na př. o církvi a veškerých dogmatech zvláště. Ale jistě se neklamu, myslím-li, že stanovisko jeho jest aspoň velice kritické, ne-li naprosto odmítavé ke katolické církvi. Jinak by přece nebyl vystupoval. A bude as protinábožeuské vůbec; jinak by sotva byl zůstal bezkonfessijním. Svědčí o tom také důvod suspense, že prý by nemohl vychovávati mládež nábožensky mravně. Takovéto úřední odůvodnění ovšem není vysvědčením z náboženství, jako není vysvědčením mravnosti nebo nemravnosti, ale dokazuje, že roku asi 1908 církev ho nepokládala za člověka náboženského.

Dnes po dvou letech jej církev přijímá. Věří konsistoř, která věc vyšetřovala, a farář, který přestup provedl, že Pelikán se za tu dobu stal člověkem náboženským, katolickým?

Samo o sobě by to nemožným nebylo. Ale že tomu tak nebylo v tomto případě, dokazuje ta okolnost, že musil býti do lůna církve přiveden něžným prostředkem vyhlídky na smrt hladem. Kdyby se byl vrátil k náboženství vnitřně sám, nebyl by čekal na onu konečnou alternativu. Čekal-li na ni, znamená to, že se s ním nestala žádná vnitřní změna ve směru k náboženství, k církvi, k dogmatu, k víře.

Ale církev jej přijímá. Víme, jak přijímá církev jiné konvertity. Je v čerstvé paměti nový křest nynější španělské královny. Jsou známy obřady a slibující formule při obyčejných přestupech. Nevím, ale jistě nechybím, soudím-li, že v tomto případě byla formule přestupu zvláště přísná. A opakuji: věří konsistoř, že vyznání víry bylo, mohlo být upřímné, ryzí? Odpovídám sám, že nevěří. Ale pokořeného přijímá. Jí stačí zlomená páteř, zlomená vůle, zkroušený buřič, pokoření, submissio, laudabilis subjectio, sacrificium intellectus. Cesta, kterou se bralo mnoho a mnoho modernistů. Může být frapantnější doklad náboženského úpadku v katolicismu? A mravního úpadku též! V tomto případě nešlo o náboženství, nýbrž o akt msty a odstrašující doklad moci. Oderint, dum metuant. Ať si nenávidí, jen když se bojí! Ať si zatínají zuby a pěsti v kapse, ať si v mentální reservaci myslí, co myslí, jen když zevně se ukáže církev mocností budící hrůzu.

Po církvi — škola. Formálně byl Pelikán suspendován proto, že prý se neosvědčil ve škole. Řekli jsme už jednou, že kdyby nebyl vystoupil z církve, žádná zemská inspekce by nebyla shledala nic závadného. Obyčejně se vady vidí jenom na učitelích protiklerikálních nebo jinak podezřelých. Klerikální učitel — vždycky dobrý učitel. Teď se slibuje

kajícímu hříšníkovi zase místo. O tom se už ani nezmiňuji, může-li církev u nás slibovati místo. Ano, může, jako může znemožniti školní práci. Věří školní úřady, že návrat do církve učiní Pelikána lepším učitelem? Já věřím, že v jeho působnosti dřívější nebylo větší závady, než u mnohých jiných. Věřím, že může působiti uspokojivě. Ale nad tou formou se musí se mnou zamyslit každý. Přál bych si jen, aby v tom všem nebylo pozadí ukrutné hry a neupřímnosti. +

9. května 1910.

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Pokroková organisace žen. — Dva výnosy ministerstev. — Srbská žena.

Pokrokové osvobozující hnutí nemůže nic vítat radostněji než sdružení pokrokových žen, které se ustavuje v době nejzávažnější v Brně a Olomouci a připravuje se i po ostatních krajích Moravy.

Hnutí vzniká ve znamení boje proti klerikálním útokům na školství a na ženu a to mu vtiskuje svůj ráz. Vyšlo z vnitřní potřeby, jevící se ve všech vrstvách. Na přípravné schůzi v Olomouci přihlásily se ženy všech stavů a také služky, selky. V Brně byla význačná účast dělnic a sociálně-demokratické delegátky.

Původně chtěly některé pokrokové ženy přistoupit ke straně politické a spolupracovat s muži. Když zemský sjezd důvěrníků strany lidovo-pokrokové po fusi zamítl připuštění žen do řad strany, zkoumaly ženy svoje síly, viděly ohromné své úkoly a nyní tedy přistupují k uvědomělé práci pokrokové samostatně. Ty, které stojí v popředí, poznaly, že není pravé emancipace žen, jež nezná emancipaci od kněze. Musí nezbytně vedle propagandy sociálně-politické stejným tempem kráčeti propaganda protiklerikální a osvětná práce. Vedle ženy občansky volné současně musí vyvstati žena duševně volná. A tyto zásady určují program a směr nového sdružení. Chce soustavně a prohloubeně pracovat na poli ženské otázky na základě demokratickém a pokrokovém, musí burcovat ženy měšťáckých vrstev, které byly dosud zanedbanou a nedobytnou tvrzí zpátečnickou, ale v první řadě nastává práce proti reakcionářským snahám ministerstva kultu a vyučování, jaké se projevily v omezení hospitace dívek na středních školách, a boj proti sveřepé rozpínavosti biskupské, která si troufá vsahovat brutálně do nejintimnějšího života a na nejužší svazky lidské.

Ženy pokrokové, které si upraví společný program, budou postupovat dle poměrů krajových. To zdá se být nejšťastnější rozřešení, odpovídající rozdílné rázovitosti obyvatelstva a krajů, a také seskupení politickému. Na Olomoucku bude přirozenější styk z venkovskou ženou a dorostem agrárním, který je protiklerikální. Na Brněnsku bližší jsou sociální demokratky. Nejtěžší prací, ne-li nemožnou bude, získat dnešní ženy

měšťácké, t. zv. vlastenecké. To by znamenalo je přetvořit. Vděčné bude všímat si dorostu jejich.

Centrum této činnosti měl být spolek pokrokových žen v Brně. Nevadí, že nebyl povolen. Ženy budou pracovat stejně dobře, ne-li volněji a lépe ve volné »Pokrokové organisaci žen«.

Na Moravě je půda pro pokrokovou práci čerstvá. Pracovnici pro ženskou otázku je tam spolu boj proti klerikalismu samozřejmý. Je úporný, jako je klerikalism výbojný, sebevědomý. Je jasno, že boj s klerikalismem je práce pro očistu duševní a národní a je význačné, že vyšel z řad učitelských, které pochopily své osvětné poslání.

Tou prací a tím směrem je Morava duchu České otázky bližší, není prosycena západnictvím, které se jeví v internacionální propagandě ženských práv. Od té naše otázka se poněkud uchyluje a jen tehdy se budeme důstojně řadit k mezinárodnímu hnutí, když dříve uplatníme naši českou ženskou otázku.

Krajně feministické hnutí je neslovanské, a vůbec všechna hnutí založená na internacionále. My musíme spět k nadnárodnosti, k lidství, k sharmonisování lidstva, ale nesmíme budovat na internacionále své hnutí, svůj život, sice budeme mít pořád plno vnitřních problémů. Vždyť problémy jsou vyvolávány jen nesrovnalostmi v životě. Budovat na mezinárodnosti, to by znamenalo ubíjet sebe, ztrácet se, neuplatnit se, nevykonat svůj úkol, nedožít svůj život. I katolicism je internacionální a neodpovídal nám dříve, dokud jsme si ho nepřizpůsobili v reformaci. Kdybychom se mu neubránili, zahynuli bychom, neboť k národnosti nepatří jen jazyk, historie, ale celý vnitřní život a ten pro nás není katolický. To ukazuje zejména žena.

Naše žena tvořila, dokud byla duševně volná, svá, vyvíjela se, byla aktivní a na stejné duševní úrovni s mužem. Byla tvořivá v době pohanství a prvního křesťanství u nás. Sledujme jen význam její, jak jeví se v zádružném zřízení, jak ukazují nám jej lidové památky, zvyky, průmysl, poesie atd.

Když národ ztrávil katolické křesťanství středověké, když je zdravému duchu svému assimiloval, vytvořil reformaci. Propracoval se formalitami k čistému učení mravnímu a žena nezůstala pozadu. I zde v českobratrství byla aktivní, spolutvořila.

Protireformací byla potlačena, stala se trpnou, poslušnou, napodobující, klerikální. Stalo se násilí její duši, celému životu. Dnes při změněných sociálních a hospodářských poměrech nemůže se vracet, ale musíme se snažit vytvořit takové poměry, aby byla zase tvůrčí, projevila sebe a to je naše česká ženská otázka. Je otázkou sociální i hospodářskou. A k tomu cíli musí být žena volna nejprve duševně. A proto, že na Moravě není dosud ženského hnutí feministického, a že první hnutí projevuje se protiklerikálně, které přijme z feminismu jen to potřebné, vidím v tomto hnutí budoucnost ženy naší. Vyšší hledisko dá mu širší báši a hluboké pochopení pro ženu vůbec, pro českou ženu zvlášť.

*

Výnosem ministerstva veřejných prací připuštěny jsou dívky na všechny státní průmyslové a odborné školy. Ministerstvo

ukázalo se výnosem, který potvrzuje princip koedukace, pokrokovější, než ministerstvo kultu a vyučování, které omezilo hospitaci dívek na středních školách chlapeckých.

Otevřením průmyslových škol otevírá se dívkám praktická cesta k živnostem, čemuž dosud zákon také nebránil, pouze nezvyklost. Je tím splněn jeden požadavek ženského hnutí, které ukládá povinnost, zjednávat ženám nová odvětví práce, vyhledávat nové zdroje samostatné obživy, kromě služby školní, úřední neb tovární práce, a řešit tak ženskou otázku, jako sociální. Tuto povinnost podporuje názor, že otázkou české ženy je, uvolnit jejího ducha, povzbudit a uplatnit tvůrčí schopnost. A to možno všemi obory prům. školství docílit.

*

Významný čin vykonal Ústřední spolek českých žen, že uspořádal výstavku lidového umění srbské ženy. Výstavka vyniká svérázností a bohatostí materiálu, vzorů, technik. Jemné tkaniny doma vypěstěné a vyrobené jsou trvanlivě barveny rukou ženy. Evropskou civilisací nedotknuté umělé výšivky spojují obdivuhodnou jemnost vzorů, čistotu provedení a soulad. Je tu něha slovanské duše i pestrost a žhavost orientu. Vzory obraznou mluvou projevují jemný, niterný život ženy srbské. Zde každý motiv má svůj význam, tradicí dochovaný, každá vesnice i rodina svou tradici. Zpracování ornamentiky čeká svého pracovníka.

Kdo zná práce našich žen, jejich význam, žasne, že je možno vytvořit tolik různých a přece podobných svérázných vzorů a technik a symbolů, jaké vytvořil tento lid, bez školského vzdělání, většinou analfabetický. Naproti tomu, kde nastal styk s evropskou civilisací, na zboží pracovaném pro obchod je patrný úpadek vzorů, materiálu i techniky. Tu vidíme, kolik práce očekává ještě kulturní pracovníky slovanské, nežli národy překonají hospodářské a sociální poměry tak, aby zase mohly vytvářet kulturu svou. Obdiv vzbuzují skupiny krojů. Nádherné, starobylé kroje oživují umělecky provedené figuriny, které přesně zobrazují patřičné typy.

Hlubokým dojmem působí archaický kroj Debranky ze Starého Srbska. Není kroje historického, který by se dal přirovnati starobylému, vážnému, jako by věšteckému a malebnému tomuto oděvu z bílého plátna, který splývaje ve velkých, měkkých záhybech, je sám o sobě uměleckým dílem a stvořen pro umělce výtvarného. Neméně pozoruhodný, svou tvrdou úpravou a jistě i symbolem je oděv nevěsty z okolí Bitolje v Makedonii. Váží 50 kilogramů a posázen je těžkým stříbrem. Činí dojem nádherné ženy, utlačené tvrdým mravem.

Zajímavý je hrdinský zjev nevěsty ze Šárské planiny, která chrání se pancéřem a pokrývkou hlavy proti přepadení nepřátelských únosců, a nevěsta z Kosova pole, kde dnes zuří tuhé zápasy za svobodu se starým, výbojným nepřítelem. Je jisto, že obě dovedou zápasit handžarem i puškou, a hodně liší se celým zjevem, pletí i oděvem od ženy, která před únosem je chráněna v obydlí, jako by harému, a od bělehradské měštky.

Otevření výstavy bylo manifestací srbské a české ženy. Účastnilo se mimo některé oficielní zástupce mnoho našich pracovníků a hostů slo-

vanského jihu. Paní Zorka Hovorková, rodem Srbka, která o uskutečnění výstavky získala si největších zásluh, správně položila práci a osud srbské ženy do rukou mládeže, studující v Praze, která četně byla zastoupena. Od mládeže uvědomělé očekává pochopení, uplatnění ženy všestranně hněteného národa.

Velký význam pro dobu naši má tato výstavka. Nejen, že nám přibližuje ducha jiné ženy slovanské, že je zdárným počátkem mnohých výstavek jiných národů, které snad vyvrcholí ve velké všeslovanské výstavě u nás, ale kulturní význam spočívá i v obraze, který podává poslední doba. Kde před rokem měla se ozývat děla, řádit smrtící střelba, ozývat se nářek a násilně hynout statisíce mladých, silných, ze života se radujících mužů — kulturou muže, tam jemná ruka, spojená s energií životodárnou, pojí dvoji duševní život — kultura ženy a budoucnosti. Kultura i tradice slovanské ženy hyne v dnešních hospodářských a sociálních poměrech, hyne i její otroctví, ale zase vyroste svobodně, až národ osvojí si nevyhnutelnou civilisaci západní, až ji překoná a samostatně bude tvořit dál. To je, co nám ukazuje obraz vývoje kterékoli slovanské ženy. *O. S.*

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. Dr. J. P. Mahaffy, What have the Greeks done for Modern Civilisation? 1909. Známý autor dějin řecké literatury a jiných prací odhaduje cenu řecké kultury; zajímavo je, jak ukazuje na ten element mravní opravdovosti a vážnosti u Řeků, která se vidí na příklad u tragiků. Mahaffy myslí, že křesťanství i v tom oboru nepřineslo něco docela nového. — V. Buzeskul, Úvod do řeckých dějin. Podle 2. vydání (z ruštiny) přeložil J. Veverka, 1909. — A. von Domaszewski, Geschichte der römischen Kaiser. 1909, 2 svazky, 16 marek. — Dr. S. Ettinger, Das Verbrecherproblem in anthropologischer und soziologischer Beleuchtung, I. svazek, 1909: se stanoviska socialistického. — J. Rieser, Finanzielle Kriegsbereitschaft und Kriegsführung, 1909: důrazné upozornění na finanční potřeby války; Německo na příklad by ve světové válce s vojskem 3 millionů mužů denně potřebovalo 18 millionů marek. — Count Fr. Lützow, The Life and Times of Master John Hut, 1909. — Fr. Loskot, Konrád Waldhauser, předchůdce Mistra J. Husa, 1909. — Dr. J. Hoetzel, Obnova správního řízení podle práva rakouského, 1909. — Prof. Dr. Frant. Koláček, Studie o českých zemětřeseních, program reálky vinohradské, 1909. — Wenzel Holek, Lebensgang eines deutsch-tschechischen Handarbeiters. Mit einem Vorwort herausgegeben von Paul Göhre, 1909: bývalý mladočeský dělník stává se socialistou a přechází z severních Čech do Saska, kde posud pracuje. Velmi zajímavý spis, také pro

otázku národnostní. — A. v. Lindheim, Saluti aegrorum. Aufgabe und Bedeutung der Krankenpflege im modernen Staat, 1905, za 7 marek. — Johannes Kübel, Geschichte des katholischen Modernismus. Tübingen, J. C. B. Mohl (Paul Siebeck), 1909. XII a 260 str., 4 marky. — Prof. H. L. Strack, Einleitung in den Talmud. 4. vydání, 1908, 3·20 marek. — G. Wolf, Einführung in das Studium der neueren Geschichte, 1910, Berlín, Weidmann, za 16 marek. — A. Weber, Über den Standort der Industrien, I. díl, 1909, 5·60 marek. — Konni Zilliacus, Revoluční Rusko, přeložil Dr. Jos. Novák (Slov. Knihovna, vyd. Dr. R. Brož, sv. 2), za 4 koruny: spis dává slušný přehled revolučního hnutí od počátků dekabristických; obšírněji se líčí hnutí za Alexandra II. a III., doba Mikuláše II. se stopuje až ke smrti ministra Plehve. Německý překlad spisu posouzen v »Naší Době« již 1907, 257. Některá jednotlivá data nejsou dost přesná, jak podrobnou kritikou ruských znalců bylo dokázáno. Není udáno, z jakého jazyka kniha přeložena; co se o tom říká v Doslově, není jasné. Proč se přepisuje Lisohub místo Lizogub? Také Karakosov patrně vznikl z překládání z němčiny, jmenuje se ovšem Karakozov. Až na podobné nepřesnosti a nesrovnalosti je překlad pečlivý. — General Kuropatkin, Memoiren, Die Lehren des russisch-japanischen Krieges. Mit einer Einleitung von Oberst Gaedke, Berlín, Bondy & Co., 2. vydání, 1910. — Jihočeský Kraj. Měsíčník, věnovaný studiu jihočeské otázky. Red. V. Filipovský, K. Harmach, A. Korb, Dr. A. Mayer, Ferd. Pakosta. Vydává V. Šafránek v Táboře. Ročně 10 sešitů za 12 K. — Čechische Revue vychází v III. ročníku jako tříměsíčník; adm. Grosman a Svoboda, Praha II., Ferdinandova třída 40. Ročně 6 K. — Prúdy. Revue mladého Slovenska. Red. A. Klimáček. Ročně 6 K. V Ružomberku (Rózsahegy).

Feuilleton.

Luther.

Ať k duhu jde, co dominus můj Kačka
teď na stůl staví! Tím vás vítám všecky
a přáním spásy v Kristu pozdravuji!
Nuž, usedněte, z daleka jste přišli,
a rády odpočinou nohy vaše.
A jezte chutě, posilněte tělo,
by obstát mohlo v nemocech a zlobách,
jež pokušením Satana jsou pouze.
A duši rozjasněte douškem vína,
jež písčitá nám krajina tu rodí,
Pán nepovrh jím v Káni galilejské
a při poslední večeři je změnil
na krev svou svatou pro spásu a blaho
všech kreatur svých.
Přišli jste mě spatřit
a porovnat, zda umný mistr Cranach
mých lící konterfej vám věrně podal —
nu, tady stojím: doktor Martin Luther,
jenž dí: Tys spravedlnost moje, Jezu Kriste,
však já tvým hříchem. — A přec Pánem zvolen
jsem za bič svižný na nevěstku římskou
a na papeže, toho Antikrista . . .

Však valné roky žil jsem žití svoje
jak člověk v sklepě, který stále čeká,
že Bůh se slituje a sjede k němu
po proudu světla. Byl jsem řeholníčkem
a doufal, že tím mnišstvím přijdu v nebe.
A tovaryši z dob těch dosvědčí mi,
že byl jsem mnichem dobrým: já se postil
a modlil se i hříšné tělo mrskal —
však tmu jsem cítil kolem a tmu v sobě.
Ta samota a těžká mysl byla
mi takřka jedem, jak všem mladým lidem,
a mistr Occam nerozžeh mi světla
a mistr Biel ne — ze všech bědných lidí
já na světě byl věru nejbědnější,
má noc, můj den jen zoufalstvím mi byly.
Novicův mistr, starý mnich, mě často

chtěl vztyčit, když mi hlava padla v dlaně,
a říkal: — Věř jen, bratře, věř a doufej! —
Však kterak jsem měl věřit, kterak doufat?
Můj Kristus seděl v dálce na nebesích
ve slávě duhy, soudce s hroznou holí,
kat kreatur svých!...
Tu jsem našel bibli
v erfurtských knížkách, čet ji několikrát
a našed ji, já našel cestu k Bohu!
A v něm jsem spatřil laskavého otce,
já k němu došel, klek u nohou jeho
a naslouchal jsem svatým slovům jeho —
a bylo mi jak člověku, jenž vyšel
z nemoci těžké, bylo mi jak kraji,
když taje sníh a řekou plovou ledy
a skřivan nad černými poli vzlétá.
I zavrhl jsem výklad všech, kdož slovou
v rodiné církve učiteli, otci
a bible držel se, jak líp je vždycky
zřít svýma očima než zrakem cizím.
Arnoldi z Usingen se posmíval mi:
— Aj, bratře Martine, nu, což je bible?
Má člověk staré učitele čísti,
již z bible vyssáli už šťávu pravdy,
vždyť bible sama všecky vzpory strojí! — —

Já klid v ní našel. Přivedla mě k Otci
a já směl hovořit s ním bezprostředně.
Oporou v řádu byl mi obktor Staupitz,
můj otec duchovní a rádce věrný,
a kdyby doktor Staupitz nebyl pomoh,
či vlastně Bůh jím — v pokušeních dávno
byl utonul bych, dávno byl bych v pekle.
(Po letech Staupitz učení mé proklel,
ač takto stavěl na něm vlastní rukou —
jak divnou cestou chodí pravda Páně!)

A doktor Staupitz byl též, jenž mě poslal
ve věcech řádu do věčného města.
Když s Monte Mario já město spatřil,
pad na zem jsem, zdvih ruce, volal dojat:
Buď pozdraven, ó Říme, místo svaté!
Já kostely jsem prošel, všechněm hrobům
jsem poctu vzdal jak každý prostý poutník,
a věřil vše, co vylháno je o nich,
ba, litoval, že rodičové moji
už mrtvi nejsou, abych jejich duše
moh takto z očistce muk vysvobodit.

A věčné město nevěstkou už bylo
a válelo se v neřesti a hříchu,
kněz mši tam slouží jako řemeslník,
a papežem se nemůže stát nikdo,
kdo vykouleným taškářem by nebyl,
tam věřit nemusíš, jim stačí zcela,
když poslouchás jich, buď si živ jak pohan
a věř jak Turek — je-li peklo někde,
pak pod Římem a Řím jen na něm stojí.
Tak viděl jsem, tak mluvím. Vrátil jsem se
a Staupitz byl zas, který přinutil mě
— na tomto dvoře, tamhle pod tou hruší —
bych přísné zkoušky z Písem svatých složil
a na škole byl vykladačem jejich.

A tak jsem učil, k čemu sám jsem došel.
Dal rád jsem, co mi dáno bylo kdysi.
K pramenu vody živé, k bibli, ved jsem
rty žíznivé, já učil chápat Krista
a věřit jemu — víra patří Bohu,
tak jako činy lidské lidem patří.
My sami ničím nejsme, všecko máme
od Boha pouze.
V knihy Augustina
já znovu vnořil se a od nich spěchal
ku knihám Taulerovým a svou bibli
jsem neopouštěl, váhami ji čině,
kam každé slovo z oněch klad jsem, vážil,
než ústy duše k požití je polkl.

A tu mi vešel Aristotel v cestu,
ten komediant řecký, jenž moh' býti
vtěleným čertem, kdyby nebyl býval
ubohým smrtelníkem — byl jsem záhy
s tím ošemetným Stagiřanem hotov
a vedle cesty ležeti jej nechal
na potupu všem církevníkům římským,
již vůdce svého v pohanu tom zřeli.

V těch dnech jsem cítil, že jsem v ruce Páně
jak kladivo, jež rozbíjí, kam padá,
a v chvílích činu hlas jsem slýchal v sobě:
Tak učiň, Martine! — i učinil jsem
a viděl jsem, že hlas byl hlasem Páně.
On vnuk mi pětadevadesát thesí
na dveře chrámu přibit, aby pravda
na světlo boží přišla, když pes Tetzel
svůj krámek postavil a obchodoval

s odpustky Říma, tvrdě bohaprázdně,
že zazvonění mince v skřínce jeho
je signál hříšné duši do očistce,
by k nebi jela. Poslali mé these
do města Říma, kardinal tam jeden
mě nazval malomocným synem čubky
a k soudu volali mě. Nešel jsem tam,
ač hotov byl jsem smrtí spečetiti,
jak český magister Hus na koncilu,
své přesvědčení — ale hlas v mém nitru
mi kázal zachovat se, aby byla
i boží pravda se mnou zachována.
Tak přišel legat z Říma do Augšpurku
s doktory svými k disputaci se mnou.
Já šel tam s gleitem císaře a pána.
A když jsem přesvědčil je, třeba Němec,
že méněcenný nejsem Taliánů,
že o světlo jde pravdy a ne o mě —
tu oni: Odvolej! si na mě vzkřikli.
I odpověděl odchodem jsem pouze.

A v juli střetli jsme se zase v Lipsku.
Mně Husa předhodili, a já přiznal,
že mnoho z toho, co muž svatý učil
jest právě křesťanské a v duchu Písma —
můj kurfirst slyše tohle, hlasně zaklel,
však sám jsem nechtěl, Eck mě dohnal k tomu,
že vyznal jsem tak — Husité jsme v pravdě,
a Husity jsou Paulus, Augustinus,
a hrozno mi, že strašným soudem byla
již před sto lety křesťanská ta pravda
na popel spálena a proklínána.
Tak vyznal jsem, tak vnitřní hlas mi velel.
Ne, z mečů nelze nadělati pera,
je slovo boží mečem, válkou, vzpourou
a jako lev jdouc pohlcuje lidi,
kdož v cestu jdou mu. V duchu tom jsem popřel,
že církev má mít viditelnou hlavu
v papeži římském.
Miltitz canonicus,
jenž zlatou růži přines od papeže
kurfirstu, pánu mému, srovnat toužil
můj rozpor s papežem i domlouval mi,
bych papeži psal lístek usmíření.
Já napsal. O Sodomě, o Babelu,
mordýřské jámě, hříchu, zatracení
jsem mluvil, když jsem o církvi psal jemu,
a papeže jsem v posled politoval:

Neblahý Leo, jenž tam slepě sedíš
na stolci nebezpečném! Dím ti pravdu,
neb v pravdě všeho dobrého ti přeji.

A papež odpověděl zlobnou bullou,
již spálili jsme před branami města. — —

Tu nový císař Karel na sněm říšský
mě do Wormsu zval. Ctihodným a milým
a zbožným nazvat dal mě v listě svojím.
Přátelé varovali losem Husa,
jenž v Kostnici šel pod císařským slovem,
však hlas můj vnitřní do Wormsu jít kázal,
a byl bych jel tam, byť i tolik čertů,
co tašek na střechách, tam třeba bylo.
A před císařem, kurfirsty a pány
a kněžmi Říma přiznal jsem se veskrz
k svým knihám, učení a svatým pravdám
a stál jsem tak, neb nemohl jsem jinak.
Když řekli, že je papež hlavou církve,
já hněvem vzplál a papeže jím srazil,
a když se ptali, uznávám-li koncil,
já odvětil, že hlav to spousta pouze,
a mnohdy zbrklých, přečasto i špatných,
jak Kostnice a Husova smrt svědčí.
Jak v ohni stál bych, všecka tato slova
řinula ze mně, já jich mocen nebyl
a chladný jsa, snad nebyl bych jich řekl,
však šťasten byl jsem, když už byla venku,
jak Hospodin, když přehlížeje dílo
stvoření světa, uznal, že to dobré.
Můj nejslavnější den byl ten v mém žití:
já cítil, kterak Pán v mou duši vstoupil
a celou vyplnil ji, On klad slova
na jazyk pevná, tvrdá, nerozborná,
jak balvany, a já je lehce metal
na hlavy odpůrců, a jediné z nich
nepadlo vedle. Hospodin to proved,
že já, mnich prostý, mstil jsem v této chvíli
pradávné křivdy; cítil jsem to jasně,
že Canossu mstím, pohanění sterá
císařů dávných, jméno potupené
národa svého — papežů všech srdce
že mezi zuby mými chví se mroucí. —

Když odjížděl jsem z Wormsu, skryl mě kurfirst
v zdech Wartburku a připravil mně právem
bezpečný úkryt — ediktem svým vyřkl

nad osobou mou císař říšskou klatbu.
Jak na Wartburce pracoval jsem, víte:
Za knížkou knížku vysílal jsem z Patmu
a drahou bibli překládal jsem pilně
do mateřštiny naší.
Zatím Satan
si umínil, že setbu moji zničí:
Snes k Wittenbergu se a začal vládu.
Dost bláznů našel ochotných k své službě,
Karlstadt zbrklý, poplašení bratří
a osli proroctí se vyrojili,
mé dílo bořili a lidi mátli.
Mí nepřátelé všichni s všemi čerty,
co mi jich dosud v žití v cestu přišlo,
tak netrefili mě, jak trefen byl jsem
teď od těch, které zval jsem lidmi svými.
A přiznávám se, kouř mě štípal v oči
a srdce se mi v těle tetelilo —
já poznal Satana a kličku jeho,
již mi chtěl takto hodit kolem šíje.
Z Wartburku vyrazil jsem, kázal, káral,
dní sedm bouřil jako siné mračno,
a klid se vrátil.
Káži, mluvím, píši,
však nutit násilím a mocí nechci,
neb víra musí ochotná být, volná
a nenuceně volně přijímaná.
Tak cesta moje, kdo chce, kráčí se mnou.

Toť tedy doktor Luther. Mnišské hávy
jsem odvrh stejně jako římské bludy
a paní Kačku za ženu vzal sobě,
neb z přinucení, jak já mnichem z bludu,
jsouc mniškou kdysi, četla knihy moje
a prchla z kláštera a přišla ke mně.
Sám lepší ženy nenašel bych v světě,
byť bych i celý křížem krážem prošel.

Dny plynou v práci, večer v rozhovoru,
mnůj Filip přijde, přijde Amsdorf věrný
a posedí a odpočinem v práci.
A nepracuji-li, pak žiji marně,
že sebe sám i nenávidět začnu.

A že Pán nedovolil, bych svůj život
pro pravdu jeho položiti mohl,
dopouští, aby Satan, jak kdys Joba,
mě navštěvoval, pokoušel a trýznil.

Já netrpěl jsem pod tyrany světa,
jak jiní spáleni jsou, zmordováni,
tím víc však trpím často v duši svojí.
Ten Satan v samotě mě překvapuje,
už v klášteře kdys, na Wartburce potom,
a nyní přijde. On mi vyvolává
myšlenky černé o Bohu a Kristu,
o víře mojí, o mém povolání —
tak hrozné věci, že jich vysloviti
se střežím ústy. Bojuji s ním vždycky,
co síly stačí, podléhám mu často,
však v posled vyrvu se mu, utíkám mu
buď v společnost neb před tvář dětí svojich,
i loutnu beru, píseň hraji na ni
a loutny hlas on zdá se nenávidět.
Bůh pevný hrad náš, nepřítel náš Satan
obchází stále, vylákat buď chtěje,
buď vniknout přes zeď schvátit nás a zničit —
hrad pevný je, však na stráži být nutno.

Teď konterfej je celý. Mistr Cranach
líc zobrazil, já otevřel vám nyní
do duše svojí dvéře. To je Luther.
Dal Římu rány, jak je dosud nedal
král žádný ani císař, co jich bylo —
a duše jeho — slyšet jste to mohli —
tou tíhou žití znavená jen prosí:
Ó pane, umřít dej, bych mohla žíti!

—*by*—

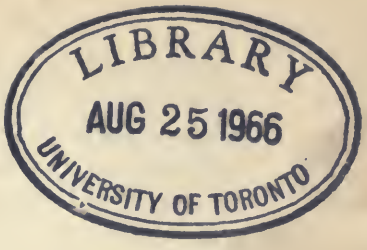

Vítězná obstrukce.

Sedmého července rakouská říšská rada byla na základě nejvyššího zmocnění odročena dvouřádkovou notickou v úředním listě. Způsob odročení je příznačný pro naše poměry, poněvadž je volen zúmyslně a ne nahodile. Na 8. červenec totiž byla schůze parlamentu už určena, ale vláda jako by chtěla parlamentu prostě ukázat, že usnesení jeho jsou pro kabinet bezcenná, nedala se parlamentu už ani sejít a vzkázala mu téměř, aby zahájil prázdniny. Kdyby v parlamentě bylo víc citu parlamentárního, zajisté by poslanci všech stran vycítili, co takový způsob odročování znamená. Ale v parlamentě, v němž jednotlivé strany spatřují v náhlém odročení sněmovny úspěch a k němu pracují, nelze se tak vyvinutého citu ústavního nadíti. Naopak: tyto strany a zástupci nejširších vrstev lidových rozjedou se nyní po voličských schůzích, a tam budou dokazovat, že náhlé odročení říšské rady je porážkou vlády. Snad do jisté míry, ale je vítězstvím stran a parlamentu? Jistě ne, a o to běží přec, o to by poslancům běžet mělo. Neboť vláda — a zejména vláda v Rakousku — může vážně být porážena jen od parlamentu s i l n é h o. Ale dokud parlament je tak slabý, že se jej vláda může zbavit třířádkovou notickou ve Wiener Zeitungu, neznamená taková porážka nic jiného než seslabení ne vlády, nýbrž parlamentu. A tu dlužno doznati, že se o takové seslabení, přímo už systematicky, každoročně — ne-li dvakrát do roka — některá z parlamentárních stran vždycky postará. A přece při každém podobném přímo odkopnutí parlamentu je všeobecný údiv nad troufalostí vlády, a když vláda utrpí skutečnou parlamentární porážku při nějakém hlasování, nářek nad nekonstitučností kabinetu. Poslanci a strany ještě pořád nevidí, nebo nechtějí vidět, kdo je tím vinen, že si kabinet může tváří v tvář parlamentu počínat tak absolutisticky. Kdyby vláda, ta neb ona, měla určité vědomí, že jí podobné nakládání parlamentem bude splaceno, kdyby ministrpresident věděl, že po nepříznivém hlasování nebo podobném odročení bude v parlamentě definitivně a už z těchto čistě parlamen-

tárních důvodů nemožným, podal by po porážce hlasováním demisi a podobného odročení by si nikdo netroufal. Ale všecky tyto a podobné úvahy, které v jiných parlamentech jsou dávno ustálenými zásadami, jsou našemu parlamentu, bez rozdílu stran, cizí. Nepatříme k těm, kteří věří, že tento stav by mohl vésti ku zcela zjevnému absolutismu, jímž se ve Vídni tak často straší, ale právě proto, poněvadž víme, že parlament zůstane v každém případě, přejeme si, aby ten parlament nebyl pouze hříčkou pro poslance, hračkou pro vládu, proto si přejeme vždy parlament silný a mocnější než vládu. Tak, jak se dosud u nás parlamentu rozumí, parlament nemůže být rozhodujícím faktorem v říši. Na to je příliš slabým. My jsme z toho důvodu také souhlasili s návrhem Krek-Kramářovým a přáli jsme si vždy takového jednacího řádu, který by připouštěl obstrukci jen v případech nejkrajnějších. Každá jiná obstrukce sesiluje vládu, sesiluje maskovaný absolutism a seslabuje parlament. Jaký je to parlament, jak je už seslaben, když jím nakládá uvedeným už způsobem ministrpresident notoricky tak slabý, jako baron Bienerth, a jak slabým už ten parlament je, když se nepodařilo tohoto slabého ministrpresidenta porazit a odstranit! To přece poznati a doznati musí největší nadšenec pro obstrukci! Ještě každá obstrukce za vlády Bienerthovy byla podniknuta za tím cílem, aby tuto vládu donutila k odstoupení: a vždy dosud odstoupil parlament, baron Bienerth zůstal, a byl jen posílen. A sice posílen tak, že česká delegace, když se loni usnesla nejednati dále s ministrpresidentem, usnesení to během málo týdnů musela odvolat, a jedná s ním od té doby dál a víc než kdy před tím.

Odročením nynějším baron Bienerth odstraněn zase nebude, ani vůdcové obstrukce a původcové onoho odročení netroufají si věřit, že by se na podzim, až se říšská rada opět sejde, s baronem Bienerthem nesešli. Považovali bychom tedy za značnou chybu, kdyby i tentokráte zastavení parlamentárních prací vyhlašovalo se za nějaký úspěch, za porážku vlády. Zejména u nás v Čechách, po poslední obstrukci, které se zúčastnily dvě české strany takřka v přenesené působnosti. Že radikálové tak mluví, konečně chápeme; náš radikalism už je podle toho... Kdyby však i čeští agrárníci tak dokazovali, bylo by to víc než agitace, demagogie, byla by to neupřímnost a vnitřní lež. Strana agrární spolupůsobila při poslední obstrukci jen z důvodů nějaké přílišné solidárnosti se Slovinci, jejíž praktické důvody a výsledky nikdo nezná. Předseda agrární strany sice zapíral, že by s vůdcem klerikálních Slovinců měl nějaký tajný pakt,

ale jinak by tentokráte sotva obhájil obstrukci a ještě méně by ji dovedl vysvětlit, poněvadž ji nerozumějí ostatní české strany, které se zcela otevřeně prohlásily z různých důvodů proti ní. Jiného důvodu pro poslední obstrukci, než nějaké dané slovo, nemohlo být, už proto ne, poněvadž tato obstrukce přímo odporuje a poškozuje ostatní cíle nejen strany agrární samé, ale většiny ostatních českých poslanců. Česká strana agrární přec jako ostatní české strany chtějí nynější kabinet přivésti k pádu, a není příčiny tajit, že hlavně a snad jedině proto, poněvadž svou existencí a svým nynějším složením zapírá jednu ze zásad české politiky, že odpírá českému národu oprávněný vliv na státní správu. Nechceme tím říci, že není věcných námitek proti správcům jednotlivých resortů — pan dr. Hochenburger a Wrba jistě nás ve svém působení poškozují — ale odpor proti nynější vládě už dávno není takovým, jakým býval, a hlavním důvodem tohoto odporu je přece jen okolnost, že baron Bienerth zůstal ministrpresidentem v čele kabinetu, z něhož odešli čeští členové a nebyli nahrazeni. Porazit tedy tento kabinet, nebo jasněji řečeno, zajistiti si v něm — třeba za vedení barona Bienertha! — patřičné zastoupení, je přiznaným cílem české politiky. Zdá se, že až na radikály všecky české strany pochopily, že se obstrukcí tohoto cíle dosíci nedá. I agrárníci se na tu víru v prosinci minulého roku dali, jinak by přec nebyli podporovali návrh na změnu jednacího řádu a dali se na ni tím více Slovinci, jichž předák, dr. Krek, je na onom zákoně spolupodepsán. Že nyní i agrárníci i Slovinci zase dostali obstrukční záchvaty, na věci nic nemění. To jsou právě ony nevysvětlitelnosti politiky Slovanské jednoty, jejíž jediným důvodem a příčinou je nedočkavost obou stran (nebo vůdců).

Kdyby však někdo ještě pochyboval o nezpůsobilosti obstrukce přivoditi nyní, v nynější a dosavadní situaci změnu ve vládě, ten se právě z průběhu poslední obstrukce může o tom přesvědčit. Kdo chtěl vidět a kdo chce říci pravdu, ten ví, že by se tentokráte obstrukci nebylo podařilo přivésti vládu do rozpaků odročením způsobených, kdyby nebyly spolupůsobily okolnosti jiné, silnější a parlamentárnější. Abychom dříve odbyli důvody slabší: poměry ve straně křesťansko-sociální a kalendář. V parlamentě tak silně agrárním, jako je nynější, je velice obtížno, ba skoro nemožno protahovat zasedání do července a srpna, a ke všemu zasedání, které po případě vyžaduje stále vysokou presenci. Ve straně křesťansko-sociální nastaly rozpory osobní, které každý čekal po smrti Luegrově, a které nastati musely. Dr. Lueger měl velké a vysoké cíle

pro svou stranu, a nestaral se tudíž o všelijakou »drobnou práci«, kterou konají někteří čelní členové jeho strany. Snad tuto práci dr. Lueger nemohl přehlédnout, snad ani nechtěl. Vládl na radnici, na sněmu dolnorakouském, rozhodoval v parlamentě, obstarával styky své strany se všemi mocnostmi tohoto státu, snad on, poctivec, ani fysicky nemohl pozorovat, že bývalí hokynáři, obchodní příručí a malíři pokojů se za jeho vedení stávají milionáři, že lidé, kteří o sobě tvrdili, že kdyby se nebyli stali poslanci, museli se stát metaři ulic, pojednou jezdí v automobilech, atd. Zkrátka dr. Lueger neučinil přítrž »domácímu obchodu« některých veličin vídeňských. Tyto pokoutní rejdy, jak se zdá, podporoval podvůdce vídeňských klerikálů, dr. Gessmann, a hlavně proto, aby si takto získal Axmanny a Bělohlávky pro sebe, až se bude domáhat nástupnictví po dru Luegrovi. Dr. Gessmann, jak známo, se přepočetl, a sice tak důkladně, že jeho odpůrci ve straně nespokojili se s odmítnutím jeho pro stolec purkmistrovský, ale odstraňují všecky přátele dra Gessmanna, aby pro všechny časy zmařili a zničili obnovení pokusů jeho a jeho okolí. Vědělo se, že jakmile dr. Lueger zavře oči, tento boj vznikne. Spory tedy nastaly, a i vládě jednalo se o to, aby co možná brzo mohla přenechat křesťanské sociály samým sobě, aby si tyto spory mohli vyřídit mimo parlament, a tak, aby do zahájení příštího zasedání strana byla opět zcelená, sjednocená.

Jak poměry v této vládní straně, tak pokročilá doba letní podporovaly tedy snahy obstrukce v rozpočtovém výboru vydatně, ale ne tak rozhodně, že by si vláda nevěděla rady. Kdyby nebylo vlivu třetího, byl by baron Bienerth nátlakem na německé agrárníky i křesťanské sociály dovedl zasedání prodloužit do srpna a obstrukci i zdolat. O tom se i ve Slovanské jednotě nikdo neklamal a netajil. Ale příslovečné už štěstí české politiky pomohlo v kritické situaci i tentokráte: klub polský dostal se do nevídaně prudkého poměru s baronem Bienerthem a jeho kabinetem, a sice do sporu takového, že se baron Bienerth musel obávati i — oposice Poláků. Proto jakmile se přesvědčil, že spor s Poláky v okamžiku musil zůstat nezhojitelným, odročil parlament. Za důvod ovšem udal obstrukci, ale jen proto, že rozpory s polským klubem oficiálně nechtěl a nemohl přiznati. Baron Bienerth viděl, že Poláci jsou odhodláni nechati vládu při zdolávání obstrukce na holičkách, že jsou dále odhodláni zmařiti jakékoli finanční plány vlastního krajana svého v ministerstvu financí, a to divadlo světu a hlavně — dvoru dopustiti nemohl. Spustil oponu a pokusí se v době prázdnin o dohodu s kolem

polským. Jen tehdy, podaří-li se tato, objeví se zase v parlamentě a ví dobře, že bez smíru s polským klubem je nemožným. Tento klub má stále na rozhodujících místech tolik vlivu, že by proti vůli Poláků koruna nedržela ministra ani 24 hodin. Poláci a jen Poláci tedy rozhodli ve prospěch slovinskočeské obstrukce, je-li odročení prospěchem. Z uvedeného zde snad je dost patrno, že odročení bylo prospěchem pro barona Bienertha a pro nikoho jiného. Ministrpresident byl by jistě byl nucen sněmovnu odročiti, když Poláci se chystali do oposice, ale pochybujeme, že by vyšel z ohromných rozpaků živ a zdráv, kdyby mu z nich nebyla pomohla obstrukce. Bez obstrukce neměl výmluvy vůči Vlachům, kterým slíbil právnickou fakultu a bez obstrukce musel se pokusiti o finanční plán!!

Je známo, proč se poměr Poláků k vládě zkalil. 24. června měly být ministerstvem obchodu zadány práce pro dunajsko-oderský kanál a sice práce takové, které svou povahou by byly státní správu nutily průplav jistě stavět. Ale není tajemstvím, že je dávno v ministerstvech rozhodnuto, že se průplavy stavět nebudou. Vláda neměla dosud odvahy to otevřeně prohlásiti a ani nyní, když k takovému projevu dojít muselo, opřela se o panskou sněmovnu, kde rozpočtová komise se usnesla při projednávání rozpočtu na dvou protikanálových resolucích. Ony stavby vláda tedy už nezadala a dva dny před termínem zadávacím oznámil baron Bienerth zástupcům polského klubu, že nehodlá průplavy stavět, poněvadž jejich výnosnost je víc než pochybnou. Do polského klubu jako by byl vhodil petardu. Nechceme zde opakovat různé pověsti o soukromých závazcích členů polského klubu, které je tak rozčilovaly, když jim baron Bienerth oznámil, že stavět se nebude. Stačí, když zaznamenáme, že polský klub poukázal na důležitost průplavů pro Halič, na vývoj průmyslu a obchodu, a že se při tom odvolával prostě na vodocestný zákon Koerbrův a žádal jeho splnění. Marně vláda slibovala, že projekty kanálové nebéře zpět, že práce toliko odročuje. Polákům hrozila v Haliči revoluce, polský klub hned za Koerbra se pro průplavy příliš angažoval, aby nyní se mohl spokojiti takovým ústupem vlády. Debaty v polském klubu, jinak přísně tajené, byly nyní uveřejňovány a ostrý vítr v kole proti baronu Bienerthovi, polským ministrům, dru Bilińskému a Dulębovi vanoucí, byl veřejně konstatován. Silná frakce, ba majorita klubu činila setrvání polského klubu ve svazku vládní majority závislým na bezohledném pokračování v stavbách průplavových. Obhájců vlády bylo poskrovnu a vůdcem jejich byl vůdce polské strany lidové pan Stapiński, onen posl. Stapiński, který ještě před rokem byl

našimi agrárníky zejména slaven jako spojenec a spasitel opoziční Slovanské jednoty. I kdyby práce v parlamentě nebyly bývaly obstrukcí ochromeny, i kdyby byl měl baron Bienerth naději, že finanční předlohy bez úrazu se dostanou před sněmovnu, toto smýšlení v tak oddaném polském klubu muselo změnit všecky disposice vlády. Polský klub se netajil ze svých opozičních záchvatů a způsoboval vládě a majoritě nepříjemnosti na místě: nezúčastnil se činně zdolávání česko-slovinské obstrukce v rozpočtovém výboru a polští členové tohoto výboru scházeli vždy tam, kdy jich bylo nejvíce zapotřebí a způsobili tak, že německým stranám vládním přešla chuť na další zdolávání obstrukce. Nový a nejpádnější důkaz, jak liché by bylo tvrzení o vítězné obstrukci.

Baron Bienerth tedy nemohl si jinak pomoci, než odročením sněmovny. Rozpočet měl a zřízení vlašské fakulty právnické ve Vídni, které Vlachům zaručil, když budou pro rozpočet hlasovat, dalo se konečně odročit na zimu. Sněmovnu tedy odročil a bude o prázdninách jednat o dohodu s Poláky.

* *
*

Taková je situace po odročení říšské rady. Nám zde nejde už ani o úspěch či neúspěch česko-slovinské obstrukce a každý střízlivý posuzovatel už si sám usoudí, znamená-li odročení parlamentu vůbec vítězství, a když, tak čí. Nezabýváme se ani otázkou universitní, která hrála na konec úlohu jen podružnou. Nás zajímá budoucnost daleko více než minulost, poněvadž je daleko důležitější, co se bude díti na podzim, než kdo zvítězil nyní. Tuto otázku, trváme, má na jazyku také celá veřejnost naše, která dosud až s obdivuhodnou trpělivostí přihlížela k nesrozumitelným klikatinám politiky Slovanské jednoty, k naprosté ztrátě vlivu české delegace ve Vídni. Nám zdá se, že při zahájení říšské rady na podzim se po delší době bude muset ve Vídni dělat opět jednou politika č e s k á. To, co dosud dělala Slovanská jednota, řekněme to zcela otevřeně, nebyla ani politika a tím méně politika česká nebo dokonce slovanská. O české politice, o taktice českých stran rozhodoval v posledních dvou letech vůdce klerikálních Slovinců pan dr. Šusteršič, a při vší sympatii pro součinnost obou stran přec jen myslíme, že výlučné skoro uplatňování právě tohoto vlivu není české politice k duhu. Přes početní posilu jihoslovanskými hlasy vliv české delegace klesl na nulu a specificky české otázky a zájmy byly tímto spojenectvím odstrkovány, ne-li poškozovány. Velení dra Šusteršiče přivedlo české strany ještě do vět-

ších rozporů ve Vídni, než jaké tyto strany přivezly s sebou z domova, a právě nyní je pravého opaku ve Vídni třeba. Česká otázka o sobě je věru komplikována dost, aby snesla ještě přítěže požadavků jihoslovanských, namnoze nezralých a nehotových. A právě na tom, jak se v české otázce má a bude postupovati, bude z velké části záviseti další vývoj vší vnitřní politiky rakouské. Při úvahách, jak nutno na podzim postupovati, nesmí scházet poznání, že ohromný vliv dalšího vývoje věcí v Uhrách může rázem tak mohutně zasáhnouti do poměrů vnitrorakouských, že bychom na dlouhou dobu, snad dlouhá leta byli vůbec vyloučeni a odstrčeni, kdybychom nebyli v čas rozhodnuti, kdy a jak zasáhnouti. O tom musíme rozhodovati sami, bez vlivů cizích, třeba slovanských — primum vivere, deinde filosofari. Baron Bienerth ze všech stran, už i z polské i německoliberální, slyšel, že dosavadní majorita musí být sesílena, má-li vůbec být k životu schopnou. On sám už ví, anebo brzo se doví, co na něm bude žádáno v případě, že by v Uhrách nynější vládní majorita se udržela a kdyby uherský parlament trvale aneb alespoň rok mohl pracovati. Podle toho zajisté baron Bienerth zařídí své jednání a stejně pro nás všecky ty okolnosti budou rozhodné a rozhodující. Nesmí se čekat, až co se stane na podzim, naše strany musí se rozhodnout a hlavně dohodnout, jak se postavit. Už se věru stalo chyb víc než dost, a když poslanci po odročení z Vídně odjížděli, měli bez rozdílu jen jediný, souhlasný úsudek: Tak to dál nejde. Jak to má jít dál — na tuto otázku dlužno si dát odpověď. A brzo. *Č...*

11. července 1910.

Politická država Němců a Čechů v jižních Čechách.

Napsal Rudolf Havlíček.

Český jih, ačkoli zde hranice národnostní celkově táhne se dosti ostře, poskytuje stejně zajímavý doklad ku prokázání naprosté nespravedlnosti řádů volebních do samosprávných korporací i do sněmu, jako mnohem více národnostně promíšený sever.

Jest zde řada obcí, kde české obyvatelstvo i ve světle statistiky úřední tvoří někdy zdrcující většinu, jejichž zastupitelstva jsou naprosto německá. Jest to jistě nezdravý zjev, ať posuzujeme jej z kteréhokoli stanoviska. Specielně pak pro naše národní zájmy znamená to místy přímo pohromu, neboť je na snadě, že vliv obecní representace u věcech národních je dalekosáhlý. Víme ze zkušenosti, že radnice smíšených měst, Němci ovládané, jsou semeništěm protičeského záští a všech štvanic a akcí podnikaných proti českému lidu, ať již při příležitosti kterékoli. Tam, kde pak Němci poprvé dobudou správy obecní, můžeme býti jisti, že jenom bezpříkladná obětavost a houževnatost českých občanů způsobí, že úbytek českého obyvatelstva není rapidní. Z těchto a i jiných důvodů jest pro nás ze stanoviska čistě nacionálního veledůležito, abychom tam, kde přirozené právo mluví pro nás, dostali samosprávné korporace do rukou svých.

V přítomném článku nastíniti chci poměry národnostní v nejjižnějších Čechách, v politickém okresu prachatickém, č.-krumlovském, č.-budějovickém, kaplickém, třeboňském a jindř.-hradeckém a podati obraz politické državy české a německé, na němž jasně bylo by vidět nespravedlivost nynějšího volebního systému v naší samosprávě.

Dříve nežli přistoupím k vlastní věci, zmíniti se chci o něčem, co sice nepatří, přesně vzato, do rámce tohoto článku, ale nicméně nepřímo přece s obsahem jeho souvisí: Pouze politický okres kaplický a č.-krumlovský ze všech jmenovaných okresů mají německého obyvatelstva více než českého. Všechny ostatní okresy jsou většinou

české a menšina v okresu č. krumlovském (25·79%) je zajisté hodna všeho respektu. Ale politické úřady, dohlédací to instituce nad obecními zastupitelstvy, mající bez odporu veliký vliv na ně, ve všech okresích, mimo třeboňský a jindř.-hradecký, mají přednosty německé a i ostatní úřednictvo velikou převahou jsou Němci. Tím také z části jest vysvětleno, že úřady, které jinde rozpouštějí obecní zastupitelstva pro nevčasné vyložení rozpočtu, připouštějí, aby zastupitelstva německá vládla místo tří sedm let a dopouštěla se činů zákonům naprosto neodpovídajících.

I.

Přes to, že hranice národnostní v okresích jmenovaných táhne se celkem ostře a určitě, jest zde dosti o b c í smíšených, kde menšina obyvatelstva jedné neb druhé národnosti tvoří, ať již v procentech či absolutně, pozoruhodné číslo.

Nehledě k soudnímu okresu českobudějovickému, kde poměry národnostní jsou opravdu specielní, jest v ostatních okresích prve vyjmenovaných asi 30 obcí národnostně smíšených. Jsou to: Záboří (Č. 135, N. 248), Prachatice (Č. 941, N. 3334), Vimperk (Č. 464, N. 4225) vesměs v politickém okresu prachatickém; Kladné (Č. 122, N. 1142), Č. Krumlov (Č. 1317, N. 7317), Mirkovice (Č. 217, N. 167), Třítež (Č. 39, N. 521), Janovské údolí (Č. 297, N. 2026), Chvalšiny (Č. 48, N. 1368), Křenové (Č. 36, N. 452) v polit. okresu č. krumlovském; Pěčín (Č. 34, N. 469), Kondrač (Č. 355. N. 636), Těšínov (Č. 815, N. 198) v soudním okr. trhovosvinském; Nové Hrady (Č. 132, N. 1451), Hranice (Č. 359, N. 236), Kaplice (Č. 209, N. 2214), Žár (Č. 61, N. 163) v polit. okr. kaplickém; Chlumec (Č. 1830, N. 178). Nová Ves (Č. 297, N. 267), Suchdol (Č. 1918, N. 668) v polit. okr. třeboňském; Buk (Č. 70, N. 451), Děbolín (Č. 44, N. 429), Jindřiší (Č. 35, N. 225), Radounka (Č. 190, N. 178), Jindř. Hradec (Č. 8684, N. 520), Otín (Č. 110, N. 428), Rodinov (Č. 139, N. 106) a Radouň Něm. (Č. 55, N. 687) v polit. okresu jindřichohradeckém. Nemusím zajisté připomínati, že úřední data tato neodpovídají zúplna pravdě, neboť je všeobecně znám způsob sčítání obyvatelstva v krajích smíšených s německou nadvládou.

Všechny ostatní obce možno považovati za národnostně nesmíšené.

V politickém okresu prachatickém uvádím pouze tři obce jako smíšené. Všechny tři mají převahu obyvatelstva německého a zastupitelstva obecní jsou také výhradně německá. Data o počtu obyvatel-

stva nejsou správna. Soukromým sčítáním zjištěno mnohem více Čechů a kdo poměry zná, ví, že jak ve Vimperku, tak v Prachaticích obyvatelstvo české tvoří vlastně polovinu všeho obyvatelstva. Obě tato města jsou národnostně důležitá, stojí, jako téměř všechna okresní města německá na Šumavě, jako pevnost němectví na samotném pomezí národnostním. Vydána jsou proto i vlivům svého českého okolí a ovšem zas také sama na toto okolí působí. Intensivní, svorná, organisátorská, buditelská a vzdělávací práce v městech samotných i v jich českém okolí může obyvatelstvo české pozvednouti a sesílit a přivésti k náležitému ocenění a uplatnění. Že posice naše nejsou ani této doby nejšpatnější, svědčí to, že v Prachaticích mají čeští poplatníci v I. sboru většinu a nebýti čestných občanů, volených německým zastupitelstvem k záchraně tohoto sboru pro Němce, měli bychom na radnici prachatické své zástupce a město, nynějším zastupitelstvem prohlašované za ryze německé, netrpící nižádného českého projevu, bylo by i před zraky úřadů, pro něž v městech s ryze německou správou Čechů není, městem smíšeným. První doklad nespravedlnosti nynějšího volebního systému.

Soudní okres volarský má obce vesměs německé s menšinami českými velice nepatrnými, kdežto čtvrtý soudní okres v obvodu hejtmanství prachatického, netolický má obce vesměs české až na tři: Babice, Chvalovice a Chrášťany, které spolu s obcemi Záboří a Radošovicemi z okresu č.-budějovického tvoří t. zv. netolický německý poloostrov, vybíhající z jednotného německého území šumavského.

V politickém okresu č.-krumlovském jest okres hornoplánský ryze německý a v okresu chvalšinském jsou toliko dvě obce se zastupitelstvy českými: Brloh a Nová Ves, v nichž obyvatelstvo je též výhradně české. Zajímavo je však, že v Brloze je německá škola veřejná. V několika obcích jako v Janovském Údolí, ve Chvalšinách a Křenové jsou české menšiny dosti značné, ovšem že ale bez vlivu na obecní správu.

V okresu krumlovském jsou poměry asi obdobné jako v prachatickém. I Krumlov samotný těsně sousedí s územím ryze českým a obyvatelstva českého je v něm vlastně rovněž dobrá polovina, ale zastupitelstvo jest naprosto německé. Podobně v Kladném a ve Tříteži žijí silné české menšiny (ku Tříteži patří známá Věžovatá Pláň s českou školou) úřední statistikou potlačené na minimum. Národnostně nejdůležitější z venkovských obcí okresu č.-krumlovského jsou Mirkovice, kde napočteno Č. 217 a N. 167. O obec tuto řadu let při obecních volbách utkají se prudce obě národnosti, dosud však zastu-

pitelstvo udrželo se v rukou českých. Při posledních volbách konaných r. 1907 zvítězili v II. a III. sboru Češi, kdežto v prvním sboru zvítězili Němci. Jest tedy v zastupitelstvu 6 Čechů a 3 Němci.

Okres trhovosvinecký jest celkem český a jsou v něm toliko 3 obce smíšené. Obec Těšinov s 815 Čechy a 198 Němci, obec Pěčín (34 Č., 469 N.) a Kondrač (335 Č., 636 N.). První má správu úplně českou, druhá úplně německou a třetí, k níž náleží téměř úplně české Čížkrajice a Boršíkov, má správu obecní velikou převahou německou.

Na Kaplicku, kde význačnější české menšiny, ovšem že zas beze vší účasti na obecní správě, jsou toliko v N. Hradech, v Kaplici a Žáru, jsou toliko ve čtyřech obcích zastupitelstva česká. Totiž v Soběnově, Dlouhé a Velkém Pořešíně, obcích to ryze českých a pak v Hranicích, obci to ležící v okresu novohradském, sousedící těsně s okresem třeboňským a Dolními Rakousy. Statistika úřední uvádí v Hranicích vysoký počet Němců, soukromým sčítáním zjištěno jest jich mnohem méně. Je to nejjižnější obec s českým zastupitelstvem a pro svoji polohu veledůležitá. O obec tuto svádějí se rovněž při každých volbách tuhé zápasy. Poslední volby konány byly v březnu r. 1908 a zvoleni ve všech sborech kandidáti čeští.

Blízká Nová Ves v okresu třeboňském má osudy stejné asi s Hranicemi. Čechů napočítáno bylo více než Němců, přes to zastupitelstvo její je německé a tak Nová Ves, jako Hranice jest jedinou obcí v okresu novohradeckém s českou správou, jest jedinou obcí v hejtmanství třeboňském se správou německou. Avšak i německví Nové Vsi je právě takové, jako v Hranicích. Zajímavá je její representace: Ve schůzích zastupitelstva »němečtí« zástupci musí mluvit česky, jelikož němčina jejich je velice slabá. N. Ves podléhá vlivu známých německých skláren Stölzlových, které svůj vliv uplatňují i v Chlumu a Suchdole, kde jejich přičiněním vznikly početné německé menšiny. Oba jmenované městyse mají ovšem české zastupitelstvo, ale ve Chlumu jsou tak dobří a snášeliví čeští občané, že v době, kdy silné české většiny musí se takřka rváti s panující německou menšinou o každé zastoupení v samosprávných korporacích, dobrovolně zvolili ve druhém sboru jednoho Němce — a to přímo ředitele germanisujících Stölzlových závodů. Je to nemístné vycházení vstříc odpůrci a ve Chlumu, větším to městysi, jenž na svém místě má státi jako tvrz, chránící blízké své okolí, je to taktická chyba.

V okresu jindřichohradeckém, kde jest 35 obcí s českým obecním zastupitelstvem a 15 se zastupitelstvem německým, jsou následující obce smíšené: Buk, Děbolín, Jindřiši, Radounka, J. Hradec, Otín,

Rodinov a Něm. Radouň. Obce ostatní mají obyvatelstvo buď jen národnosti jedné, anebo jsou převahou německé a česká menšina v nich je nepatrná. Kromě Jindř. Hradce, kde také počet Němců jest poměrně malý (7%), mají všechny jmenované obce zastupitelstvo německé. Zaráží to zejména u Radounky a Radinova, neboť obě obce mají obyvatelstva českého převahu. V prvé obci je 52, v druhé 57% Čechů.

V okresu novobystřickém, patřícím k hejtmanství jindř.-hradeckému, není vůbec žádná obec se zastupitelstvem českým.

Klassické doklady pro nespravedlnost volebních řádů do obcí poskytuje okres českobudějovický. Čítá 41 politických obcí, z nichž 25 má správu českou, 16 německou. Z obcí, které mají správu českou, je toliko v jedné značnější počet obyvatelstva německého (Dubíkov), v ostatních obcích pak Němců buď vůbec není, anebo jsou-li, tož počet jejich není větší než 14, v jediném pak případě činí 23 (Lincova Hora). Obce však se správou německou mají buď silné české menšiny, nebo je v nich počet obyvatelstva obou národností sobě rovný, anebo konečně je Čechů většina, a to vždy překvapující. Vyjmeme-li dříve již dotčené Záboří a Radošovice, ležící na hranicích okresu blíže Netolic, kde Němců jest značná většina (celkem 1035 N. a 62 Č.), pak v ostatních obcích se správou německou jest celkem *20.521 Němců a 29.654 Čechů.*

Prvé místo zde zaujímají Č. Budějovice, město velikého významu pro zápas obou národností na českém jihu. Město to čítalo v roce 1900 Čechů 23.427 a Němců 15.436 a zastupitelstvo jeho složeno je po známých volbách roku 1906 ze dvou třetin z Němců a z jedné třetiny z Čechů. Historie voleb budějovických je známa, než přece stručně ji zde opakuji. Poprvé zúčastnili se Češi voleb r. 1865 a zvítězili ve III. sboru asi 400 hlasy. V následujících volbách r. 1875 se boje volebního nezúčastnili, jelikož předem se předpokládalo vzhledem k různým praktikám Němců, že zápas byl by veden bezvýsledně. Roku 1880 dostali Češi na základě uzavřeného kompromisu čtvrtinu členů zastupitelstva ze svých řad, ale již v následujících volbách r. 1884 zvoleno bylo zastupitelstvo naprosto německé. Německá většina obnášela tehdy 290 hlasů. R. 1890 opětně prorazila německá listina kandidátní, na níž však bylo též 5 Čechů, a v bouřlivých volbách r. 1898, končících velkými demonstracemi, zvoleni byli opětně vesměs sami Němci, většinou 117 hlasů. Nové volby pak konaly se teprve v listopadu r. 1906. Zastupitelstvo zuřivě německé, stojící krajně nepřátelsky proti všemu, co vycházelo z če-

ského tábora, jehož hospodářství, milionové dluhy a nesprávné rozpočty dávno měly zavdati příčinu politickým úřadům k zakročení, vládlo neomezeně osm let. Jmenovalo sta měšťanů a čestných měšťanů, aby na nedozírnou dobu zabezpečilo Němcům správu obecní, vykládalo nesprávné seznamy volební a působilo na celou řadu odvislých lidí způsobem až nemravným. Za velikého účastenství a všeobecného rozruchu a napětí netoliko v samotných Budějovicích, ale takřka v celé říši, volilo se posledně v listopadu r. 1906, a ve třetím sboru prosadili Češi své kandidáty. Za sbor I. a II. zvoleni byli kandidáti němečtí. Zastoupení obou národností je ovšem v poměru naprosto nespravedlivém, ale vítězství jednou dobyté bude snad již trvalé a pevné a bude základem k dalšímu postupu Čechů budějovických.

Takové poměry jako v městě jsou i v přilehlých obcích t. zv. budějovického ostrůvku německého, který tvoří následující obce se správou německou: České Vrbny (Č. 81, N. 83), Vráta (Č. 342, N. 505), Mokré (Č. 86, N. 259), Haklovy Dvory (Č. 113, N. 121), Hodovice (Č. 171, N. 418), Homoly (Č. 296, N. 564), Litvínovice (Č. 81, N. 274), Mladá (Č. 1515, N. 785), Dobrá Voda (Č. 183, N. 146), Roudné (Č. 49, N. 127), Rudolfov (Č. 730, N. 797), Rožnov (Č. 484, N. 455), Čtyři Dvory (Č. 2001, N. 375).

Toliko v šesti obcích jest počet Čechů menší o značnější číslo než Němců, avšak menšiny ty jsou značné. V Č. Vrbně, Hakl. Dvorech a Rudolfově počet obyvatelstva obou národností jest takřka stejný a na Dobré Vodě, v Mladém, Rožnově a Čtyřech Dvorech jest počet Čechů mnohem větší. Přímo nesmyslné jsou poměry zejména v Mladém a Čtyřech Dvorech. Obce, které mají 66 a 87% českého obyvatelstva, mají správu obecní ryze německou. Může býti křiklavějšího případu? Nevolá, nekřičí to zrovna po nápravě?!

Obec Dubíkov, ve které vykazuje úřední statistika 105 Čechů vedle 166 Němců, dostala posledními volbami zastupitelstvo většinou české a jest jí protržen kruh t. zv. německých obcí, obepínajících město. Je jisto, že poměry i v ostatních obcích jsou na dlouho neudržitelné a i za nynějších řádů, které umožňují 13 procentům Němců udržeti obecní správu německou, musí přirozeně dojíti ku zvrácení těchto poměrů. Je však samozřejmo, že uskutečněním všeobecného, rovného práva hlasovacího do sborů samosprávných by se poměry přes den změnily a odtud pak chápeme zuřivost německých šovinistů, se kterou stavěli se na zemském sněmu proti jakékoli opravě volebního řádu v tomto směru. Z oněch 28 obcí, zde postupně vyjmenovaných, v nichž bydlí obyvatelstvo obou národností, je celkem 14 obcí s pře-

vahou obyvatelstva českého. A z těchto 14 obcí má representaci obecní českou, nebo z většiny českou toliko 6, úplně nebo (v jednom jen případu) převahou německou pak 8. Ale v oněch šesti obcích s českým zastupitelstvem je dohromady Čechů 13.823 (88%) a Němců 1967 (12%), kdežto ve zmíněných osmi obcích s representací německou je Čechů 28.226 a toliko 17.748 Němců. Je jasně viděti, komu jest nynější volební systém na prospěch a komu na úkor. A že takového druhu je německví ve veliké řadě obcí celých Čech, je známo, i Němci to dobře vidí, a je na snadě, že jejich touha po ovládání nás nedopouští nějakou změnu ve stavu nynějším.

(Dokončení.)

Hus rektorem Pražské university.

Causerie z cyklu přednášek Spolku pro podporování nemaj. filosofů.

Napsal Václav Novotný.

(Dokončení.)

Neznáme bezpečně ani roku narození Husova, víme jen, že se narodil v Husinci po r. 1364, nejpravděpodobněji r. 1369, ač pravděpodobnost této staré tradice drží se vlastně jen tím, že u jiného roku není větší. Nevíme — zde jsem nucen svůj vlastní starší omyl opravovati — jak se jmenoval otec Husův, kombinace, že Hus sám jmenoval se synem Michalovým, jest neudržitelná. Ještě menší nárok na hodnověrnost může činiti pozdní legenda, že prvního vzdělání nabyl Hus na škole prachatické. Nejenom že nemáme zpráv o této škole v té době, nevíme ani, zda vůbec existovala, ač jest to pravděpodobné, a na druhé straně vlastní výroky Husovy nasvědčují tomu, že již nižší školy navštěvoval v Praze.

Nebudu unavovati známými věcmi z jeho mládí, z té doby veselé bídy lačného žáčka, o nichž Hus později sám se zmiňuje, hledě na ně již přísnými zraky mravokárce, od oné episody se snědenou lžící chlebovou při hrachu přes všelijaké rozpustilosti až do onoho obětování posledního groše na odpustky milostivého léta 1393. Jest jisto, že Hus žil jako všichni jiní, ale neméně i z jeho přísných slov pozdějších vyplývá bezpečně, že — nebyl-li lepší — jistě nebyl o nic horší ostatních. Rovněž jest známo, že celkem obvyklým postupem nabyl hodností akademických, stav se r. 1393 bakalářem, 1396 mistrem, někdy po té, neznámo kdy, také bakalářem v theologii, připravuje se ke gradům dalším. Také jeho činnost jako učitele universitního a člena fakulty béře se pravidelným postupem od členství v rozličných kommissích přes úřad děkanský, který zastával v zimě 1401—02, až k jeho prvnímu rektorátu od Havla do Jiří 1403, o němž již byla řeč.

Také toho bylo již dotčeno, že tehdejší povolání jeho k hodnosti rektorské nemůže býti svědectvím, že by Hus již tenkrát nad ostatní kollegy byl příliš vynikal, že by v tom bylo něco mimořádného. O tom téhož roku, kdy vypršel první rektorát Husův, dostává se nám nového

důkazu. R. 1403 v dějinách našich i tím jest památný, že tenkrát došlo k prvnímu střetnutí starého a moderního směru na universitě, k první srážce o Wyclifa.

Jest to datum jistě důležité, tak významné, že Palacký odhodlal se jím zahajovati novou periodu našich dějin. A ani když mu tohoto epochálního významu nepřiřkneme, o důležitosti události samé jistě nebude sporu. A právě při ní Husa v jeho pozdějším postavení vůdce strany dotud nevidíme.

Když tenkráte po prvé k rozhodování o Wyclifa došlo — a jest známo, jak k němu došlo, že to byl slezský M. Jan Hubner, který vybrav ku 24 artikulům Wyclifovým, v Anglii již dávno zavrženým, z knih Wyclifových 21 artikulů nových, označil je kapitule Pražské za kacířské, a že kapitula v době tehdejšího uprázdnění arcibiskupství vznesla rozhodnutí na universitu — v universitní schůzi o této záležitosti konané M. Jan Hus vystupuje arci mezi obhájci Wyclifovými, než vůdcem strany dotud není. Tím jeví se jednak starý a všeobecně vážený M. Mikuláš z Litomyšle, zejména však věhlasný nedávno ještě učitel Husův, jehož silný vliv na svůj vývoj Hus i později ještě, po úplném rozchodu ano znepřátelení s ním ochotně přiznával, M. Stanislav ze Znojma. I sám tehdejší přítel Husův M. Štěpán z Pálče, věkem asi mladší Husa, ale ve studiích starší, zaujímal asi v tu chvíli významnější místo nežli Hus.

Nicméně třebas v tu chvíli nestál dosud v nejpřednější řadě, Hus přece již tenkrát zaujímal jiné důležité místo, kde jeho činnost ve spolku s rostoucím vlivem na universitě, jehož vzrůst podporovala, stala se základem vlastního dějinného významu Husova. Od r. 1402 Hus byl správcem a kazatelem kaple Betlémské.

Bylo by zbytečno opakovati, že význam Husův namnoze srostl s jeho kazatelskou činností v Betlémě. Ale bylo by to zbytečno i proto, že tím daleko není řečeno vše. Kazatelská činnost Husova v Betlémě nejenom spolu s činností jeho na universitě tvoří základ jeho samostatného významu v dějinách, ale tvoří také viditelnou a nepopíratelnou pásku, která činnost jeho organicky a nerozlučně spojuje se starším hnutím náboženským.

Dotýkáme se tím problému, kterému se v novější době přičítá — buď z neznalosti nebo nedomyšlení anebo konečně z neschopnosti chápati komplikované zjevy historické hlouběji než jednostrannou a uniformní formulkou — značná důležitost, který bývá přeceňován, ač jest to ve skutečnosti problém papírový. Běží o poměr Husův

k nositeli toho jména, které jsem již dnes několikrát vyslovil, k Wyclifovi.

Že Hus byl horlivým ctitelem a stranníkem Wyclifovým, k tomu se přiznal několikrát sám a otevřeně. Víme také, že to bylo původně filosofické přesvědčení Wyclifovo, jeho pokrokový realismus, který lákal Husa, od Stanislava ze Znojma tímto směrem vychovaného, a který mu také činil sympathickými theologické spisy Wyclifovy — arci mnohem později a teprve Jeronymem z Oxfordu přinesené. Veliký vliv Wyclifův přiznává tedy Hus sám, vždy se o něm vědělo, a nikdy se o něm nepochybovalo.

Novější badání ukázalo — a byl to zejména J. Loserth, jemuž zde náleží největší zásluha — že vliv ten byl ještě větší, než se vědělo dříve, že Hus, nacházeje ve spisech Wyclifových přesně formulováno, co sám chtěl vyjádřiti, neváhal podle obecného tenkrát zvyku celé partie z děl Wyclifových do spisů svých přejímati. A z tohoto poznání, jistě každému badateli vítaného, vyrostl problém zmíněný, snad nejzbytečnější z vědeckých problémů, jichž tak mnoho je zbytečných!... Nestačilo konstatovati faktum jistě velmi cenné, ale způsobem, jímž četné ty ohlasů z Wyclifa plné spisy Husovy vznikaly, vysvětlitelné, nedbáno o kontrollu nového poznání, ač právě zde mnoho ve prospěch Husův musí se objeviti, stačilo zajímavé faktum, aby činnost Husova — nejen spisovatelská — úplně byla vyrvána z předcházejícího vývoje a prohlašována za něco svévolného, umělého.

Nebudu se zdržovati u celého tohoto problému, který jsem již jinde dostatečně objasnil, nebudu zatím hledati odpověď k otázce, již si historik v první řadě položiti musí, proč ten veliký a nikdy nepopíraný vliv Wyclifův na Husa byl možný, a nebudu ani opakovati odpověď přes zdánlivou paradoxnost nejsprávnější, že Hus začasté slovy Wyclifovými vyjadřoval myšlenky své.

Ale aspoň jedné z toho komplexu otázek jest nutno již zde letmo se dotknouti, té, jež s naším thematem souvisí nejúžeji, a na níž právě nepopíratelná, přímá a organická souvislost Husova se starším vývojem, jeho bezprostřední vyrůstání z domácích tradic jeví se nejmarkantněji. Jestliže již současní protivníci Husovi, srovnávajíce jeho činnost s horlivostí Milíčovou, Waldhauserovou a j., vývojovou souvislost jeho se starším hnutím nepřímo připouštějí, přiznává se k ní také Hus sám. Již první bezpečně datovaná zpráva ze života Husova o jeho odpustkové pouti r. 1393 uvádí Husa ve spojení se starším hnutím reformním, udávajíc výslovně, že Hus podlehl vlivu slavného kazatele Jana Štěkny — a nic na tom nezáleží, že to byl ještě

vliv pozdějšímu působení Husovu protichůdný, poněvadž to bylo věci přirozeného vývoje, a záleží předem na prokázání přímé souvislosti. Ale Hus sám také výslovně k ní se hlásí, jmenuje v slavnostním kázání na paměť Karla IV. v době svého druhého rektorátu nebo brzo po té konaném řadu zemřelých již členů university, kteří byli jeho učiteli, třebas ne doslovně školními, kteří naň měli vliv. I zde setkáme se znovu se jménem Jana Štěkny a řadou jmen jiných, kteří udržují tradice slavných začátků náboženského hnutí českého po dobu Husovu.[1]

Než ani kdyby těchto výslovných přiznání nebylo, jedno faktum samo by stačilo. Jest dostatečně známo, že nejvýmluvnějším svědectvím ušlechtilých snah opravného hnutí českého a takořka vtělením náboženské nálady dobové, velikými kazateli doby Karlovy vzbuzené a odtud nepřetržitě horlivou činností kazatelskou udržované a stupňované, stala se právě kaple Betlémská. Jedním z prvních jejích kazatelů byl často jmenovaný Jan Štěkna, bezprostředním předchůdcem Husovým byl jiný slavný mistr, proslulý svým českým smýšlením i horlivou činností kazatelskou, ale také již svým přilnutím k Wyclifovi, od Husa vroucně vzpomínaný Štěpán z Kolína. Může-li již ta okolnost, že Husova kázání hned z prvního roku jeho kněžství kolovala v opisech, býti důkazem, že přilnutím k činnosti kazatelské již před poznáním Wyclifa theologa Hus přihlásil se k domácímu proudu reformnímu, jeho povolání ku kazatelství Betlémskému bezprostředně po věhlasném Štěpánovi z Kolína může jistě platiti za svědectví o tehdejší jeho činnosti, o tom, že již současníkům jevila se pokračováním velikých tradic nedávné minulosti. A zde také vývoj jejich dosavadní blíží se vyvrcholení.

Samo založení kaple Betlémské, realisujíc odkaz nadšeného snažení předcházejícího, neznamená ovšem utkvění na jeho stanovisku. Konstatování souvislosti není popíráním vývoje, ano Betlém sám představuje již další fasi vývojovou. Bylo již jinde vyloženo, jak náboženské hnutí české, původně součástka širokého hnutí světového,

[1] Konstatování toto stačí k vyvrácení omylů, jimiž V. Flajšhans vyplnil svůj článek »Husovi učitelé« ve Věstníku Č. Akad. XVIII, str. 245 až 254. Nesprávnosti Flajšhansovy nestávají se správnějšími tím, že je autor vždy několikrát opakuje. Nájezdů jeho proti mě osobě tím méně chci si všímati. Jest mi celkem lhostejné, pokládá-li p. Flajšhans za nutné svoji — žádnou svědomitou prací vědeckou nezískanou, jen ze strannictví vzniknuvší a nekritickými poznámkami lidí věcí neznalých oživovanou — pověst »znatele Husa« udržovati tím, že se při každé příležitosti otře o mne.

jež původem jsouc internacionální, také u nás zprvu působilo internacionálně, teprve zvolna vlivem širokého pozadí světového i zvláštních poměrů domácích stále se nacionalisovalo, a jak další vývoj positivně i negativně, i ubýváním horlivců německých i vzrůstem kazatelů českých vývoj tímto směrem musil posilovati. Založení kaple Betlémské, určené k tomu, aby sloužila za místo, kde by kázání českým jazykem volně se ozývalo, zachycuje již tuto fási pokročilejšího vývoje.

I to jest okolnost, na niž právem můžeme býti hrdi, že reformní hnutí toto, stávajíc se českým, nepřestává býti náboženským, že znárodněním neztrácí na své opravdovosti a intensitě, ano právě naopak prohlubuje cítění národní. Národní cítění stává se uvědomělejším, sebevědomějším, ale také vnitřnějším a hlubším, hlásí se o svá práva, ale nezříká se svých povinností. Nestačí býti Čechem, jest nutno býti dokonalým člověkem, oba pojmy mají se státi synonymy.

Než nebyl to jediný způsob, kterým hnutí musilo se vyvíjeti a prohlubovati. Zde bychom našli nejsprávnější odpověď na otázku, jak těsné přilnutí našeho náboženského hnutí k Wyclifovi bylo možné ano nutné, jak hnutí toto, přijímajíc Wyclifa, přece nezpronevěřilo se sobě samému. Zde bychom se také přesvědčili, že přijetí Wyclifa opravdu lze chápati takořka jen jako jeden článek přirozeného vývoje našeho náboženského hnutí, poněvadž v tehdejší nejistotě, zaviněné pokleslým stavem církve a stupňované rozkladnými vlivy schismatu, ucelený a propracovaný systém Wyclifův přinášel uspokojivou odpověď na všecky ty záhady a pochybnosti rozervané přítomnosti, vyjadřuje přesně a určitě vše to, co myslemi předních zástupců našeho náboženského hnutí zmítalo. A lze-li tím již úzké to splynutí dostatečně vysvětliti, objeví se nám takořka nevyhnutelným, všimneme-li si, že Wyclif vlastně zřetelně a výstižně vyjadřoval vše to, k čemu naše náboženské hnutí již dávno před Husem dobovým prostředím nutkáno, nepřímo a neuvědoměle směřovalo. Jako Wyclif do našeho náboženského hnutí nepřináší vlastně mnoho úplně nového, tak ani nevyplňuje přilnutí k Wyclifovi celého jeho obsahu; přiostřuje toliko směr vývoje, vyhraňuje uceleněji některé jeho názory, ale nevyčerpává ho úplně.

Smíme-li i přes toto úzké splynutí s Wyclifem, anebo snad právě pro ně mluviti o samostatném hnutí náboženském, musíme-li v Husovi spatřovati více než pouhého následníka Wyclifova a jsme-li oprávněni mluviti o hnutí husitském, příčiny toho tkvějí hlouběji. Ono smělé hledání nového východiska z dané tísně, ono bezohledné

navrhování nových cest tvoří základ náboženského významu hnutí husitského, ono vzájemné pronikání hlubokého přesvědčení náboženského citem národním přidává k tomu význam národní, ale jeho význam historický spočívá v tom, že v něm poprvé v jeden mohutný, prohloubením křesťanského života nadšený celek splývají všecky dotud isolované proudy reformní. To, co husitství činí husitstvím, není jenom jeho uvědomělá opposice proti církvi, není jenom jeho prostoupení duchem národním, nýbrž to, co jest podmínkou a výsledkem zároveň, totiž že se v něm v jeden mohutný proud zceluje zbožná nálada lidová s učenou opposicí universitní a jinými současnými proudy reformními, jimiž nutně i konečný cíl musil býti prohlouben. Zde právě kotví podstata činnosti Husovy v Betlémě i na kathedře universitní, jí se ono spojení a z něho plynoucí prohloubení programu připravuje, umožňuje a vlastně v době, o níž jednáme, již uskutečňuje. V tom bych hledal vlastní význam dekretu Kutnohorského, v tom spatřuji i vlastní význam druhého rektorátu Husova. Universita ovládaná duchem pokrokových mistrů domácích stává se nejenom nejdůležitější součástkou národních snah, nýbrž přímo jejich organisátorkou, vlastním krystallisačním bodem veškerého duševního života celého národa. Tenkrát stalo se teprve možným, co husitství činí husitstvím.

A lze říci, že význam události tak jevil se již současníkům. Smíme-li míti za to, že tyto zřetele byly vodítkem těch, kdo Husa jakožto vůdce strany poctili zvolením za rektora, také protivníci jeho tak se na to dívali. Nebyli to jenom protivníci universitní, nýbrž zvláště arcibiskup a ti, kdo stáli kolem něho. Jejich vlivem někdejší přízeň arcibiskupova k Husovi již dávno ochladla, již r. 1408 na Husa vzneseny žaloby u arcibiskupa, r. 1409 ozývá se již obvinění z kacířství, otázka odřeknutí poslušnosti dosavadnímu papeži rozvedla je úplně.

Arcibiskup Zbyněk setrval v odporu proti králi a universitě v otázce této i po odtažení německých mistrů z Prahy, hleděl výsledek sporu na universitě odčiniti tím, že Husa i jeho přátele stíhal klatbami, a ještě v době, kdy zástupci křesťanského světa sešli se v Pise, plnomocníci arcibiskupovi účastnili se koncilu, svolaného papežem Řehořem v Cividale. A jestliže konečně přihlásil se k papeži v Pise zvolenému, lze říci, že přispěl i ohled na Husa.

Do doby před ukončením Husova rektorátu náleží odměna, jíž se Zbyňkovi za jeho obrat od nového papeže dostalo, o níž však veřejné mínění bylo přesvědčeno, že byla vyvážena zlatem a o níž ani Hus

nepochyboval, že byla koupena draze. Jest to ona památná bulla Alexandra V. v Praze asi v březnu 1410 vyhlášená. Jestliže ustanovení zvláštní komise, již ve smyslu bully arcibiskup zřídil ke zkoumání knih Wyclifových, prozrazovalo cíl celé akce (došlo i k spálení jich), zákaz kázání v kaplích, který bulla obsahovala, a v němž slyšíme ohlas nedávných žalob na Husa, jevil ještě zřetelněji, že běží o zastavení wyclifské propagandy v Betlémě, že běží o znemožnění činnosti Husovy.

Je-li někdejší přátelský poměr Husův k Zbyňkovi spolu s jinými okolnostmi jedním ze svědectví, že náboženské hnutí české, jako svým vznikem nebylo proticírkevní, tak právě naopak ještě za Husa chtělo sloužiti prospěchu církve, máme zde důkaz, že si officiální hierarchie reformy nepřála, že vlastně vháněla každý pokus opravný na půdu proticírkevní. A nikdy jindy ve středověku nebylo snazší dostati se mimo církev, než právě v této době, kdy lidstvo, dušené tíživým tlakem uniformující autority a znechucené prázdnou zevnějškovostí officiálního církevnictví, nyní ještě dlouhým schismatem, jež bořilo dosavadní světový názor, ocitlo se v mučivých pochybnostech, kde hledati pravou církev Kristovu. Zbožnému křesťanu, jenž nepochyboval o pravosti slov Kristových, že církve své neopustí, současný stav církve musil vlíti přesvědčení, že žádná ze svářících se církví nemůže býti pravou církví Kristovou, tu že nutno hledati mimo obě a později tři oboedience, vedle nich a nad nimi. Ale toto přesvědčení musilo zase dodávati odvahy k posledním krokům.

Jest známo, že Hus zákazu kázání neuposlechl a z toho, že v tuto i pozdější dobu jeho kázání, jeho listy a jeho spisy jsou plny ohnivých protestů proti odsouzení Wyclifa a palčivých žalob na toto omezování slova božího, na toto zkracování příkazů božích, vyzařuje ta plná, strhující a unášející síla přesvědčení o správnosti jeho stanoviska. Zásada, kterou již nyní i potom z jeho úst často slyšíme, zásada, že boha jest poslouchati více než lidí, ve skutečnosti není ničím jiným, než odmítnutím bezvýhradné poslušnosti, ničím jiným, než nárokem na kritiku.

Přesně vzato, již v tomto sporu, jenž splývá s druhým rektorátem Husovým, vidíme totéž, co potom v rozměrech mnohem širších dostavuje se o dvě léta později za odpustkového sporu, kdy Hus v plném vědomí dosahu svého kroku staví se proti autoritě papežově, a co potom v plné velikosti přináší jeho process kostnický. Hus do poslední chvíle tvrdil, že se od církve Kristovy neuchýlil. A jistě právem. Jenže pravou církví Kristovou nemínil církev Římskou, nýbrž

ideální církev svou. To přesvědčení dodávalo mu odvahy k boji, to přesvědčení dodávalo mu síly k podstoupení smrti.

V rouše středověkém vystupuje ve všem tom myšlenka moderní: právo kritiky i vůči autoritě. Forma v této době nemůže býti jiná než středověká, ale požadavek přečnívá dobu souvěkou, i ze středověké formy jasně vystupuje touha, již teprve mnohem později měla a jen po těchto předpokladech mohla přinésti budoucnost — touha po osvobození individua.

V podstatě totéž však jest obsaženo ve sporech, provázejících Husův druhý rektorát, již tenkrát stojí Hus na stanovisku témž, již od té doby lze mluviti o husitství. Zde již dostavilo se vše, co jest jeho základem, zde již moment národní splynul s náboženským a jím tak ušlechtile jest prohlouben, zde již ze splynutí rozličných opposičních proudů v jeden mocný tok ohlašují se myšlenky a cíle nové. Husův druhý rektorát jest základem jeho nepomíjející slávy.

A zvláštní náhoda chce tomu, že se nám o věci, již jsme takto poznali, dostává zajímavého potvrzení způsobem, který uvádí naše dějiny i přímo Husa v souvislost s událostí, již za jednu ze svých nejslavnějších neprávem počítají dějiny polské. Den předtím, než v Praze na dvoře arcibiskupském zaplála hranice, pohlcující knihy Wyclifovy, dne 15. července 1410 ve vzdálených Prusích došlo ke krvavé bitvě u Tannenberka, jak říkáme po příkladu německém, čili pod Grunwaldem, jak říkají Poláci, jedna ze sporných stran v této bitvě, strana vítězná. Bitva skončila úplnou porážkou řádu německých rytířů, a veřejné mínění vidělo v tom trest za nadutost ještě před samou bitvou projevenou.

Bitva vzbudila pozornost celého světa, vzbudila ji i v Čechách, tím spíše, že také bojovníci čeští se jí súčastnili, mezi nimi na straně polské i slavný později Žižka. Bylo přirozeno, že sympathie pokrokové strany české stály na straně Poláků, a Hus sám na kázání dal jim výraz. O málo později na zač. 1411, když již z Polska přišly bezpečnější zprávy již také o příměří, z Čech králi polskému byl poslán dopis, vyslovující sice potěšení, že uzavřen mír, a varující před proléváním krve, ale prozrazující také nelíčenou radost nad vítězstvím a nad pokořením zpupnosti řádu, o níž jest zde výslovná zmínka. Právem bylo o tomto listu řečeno, že byl psán jménem všech, kdo v zemích českých novinu o vítězství s radostí byli přijali. A pisatel listu měl právo promluviti jménem všech. Pisatelem byl M. Jan Hus.

Kulturní hodnota slovanštiny a slovanská filologie v Německu (1908).

Napsal Karel Krumbacher.

(Dokončení.)

Po tomto prvém slibném náběhu k oficiálnímu prohlášení slavistických studií v Německu a v Rakousku následuje dvacetiletý klid. Teprve na počátku let sedmdesátých počíná nové hnutí: r. 1870 založeny stolice pro slovanskou filologii ve Štyrském Hradci a v Lipsku, r. 1872 v Berlíně. Po druhém tomto vzedmutí nastalo zase politováníhodné klesnutí, trvající již lidský věk. Lze sice na řečených universitách ve slavistickém učení znamenati všelijaká rozšíření a zvelebení; mimořádné professury změnily se v řádné, zřízeny nové mimořádné, připuštěni soukromí docenti; zřízeny také ruské lektoráty, částečně na universitách, částečně na jiných ústavech, jako při Orientálním semináři v Berlíně, na technice v Charlottenburku, Hannovru a Gdansku, také na válečných akademiích. Konečně v Berlíně založen Seminář pro východoevropské dějiny, jenž pod odborným vedením Th. Schiemannovým pěstuje hlavně studium ruských dějin. Avšak ani jedinká nová universita nevstoupila v závodění novou professurou; slovanská filologie jest zastoupena na těchže místech jako před 36 léty. Jeť ona vždy ještě na našich universitách a akademiích popelka; její zástupci stojí osaměle na širém poli a nemohou se proto náležitě uplatňovati.

Čas již, aby se zase jednou rozhodně pokročilo. Není se obávati, že zájem o slovanský svět opět ochabne. Obecné životní podmínky se pro ten obor namnoze značně zlepšily. Mezi učenci účinně šířena po 30 let Archivem pro slov. fil. znalost prací na slavistickém poli. V širokých vrstvách a přirozeně také u rozhodujících faktorů vládních a lidového zastupitelstva vzbudily nesčetné převody děl beletristických, provedení ruských dramat na našich jevištích a mnohé populární spisy o literárních a politických dějinách čilý zájem. K tomu

se druží potěšitelně již pokročivší uspořádání vnitřních poměrů v Rusku, znamenající pro tuto obrovskou říši počátek nové nadějné epochy, která možná jednou bude ještě více ceněna než reforma Petra Velikého; k tomu se druží i rozhojnění blahobytu slovanských zemí a našich obchodních styků s nimi, vzmáhání cestovních styků se slovanskými zeměmi, pořádání mezinárodních sjezdů v Rusku, rostoucí účastenství slovanských učenců na naší vědecké práci. Vše přímo volá po státní péči o novou kulturní moc, dorůstající před našimi branami. Učebné správy nemohou ovšem jíti za každým časovým proudem; avšak jsou povinny pojmouti ve svůj akční program nové obory vědní dokázaného obecného a trvalého významu. Chce-li universita, podle svého krásného jména, pojímati veškeru vzdělanost doby, musí dnes především býti spravedliva k trojí tvářnosti křesťanské kultury světové a nanejméně nesmí úplně vylučovati žádný ze tří velikých komplexů vzdělanostních, pojících se ke jménům germánština, románština a slovanština.

Pro šťastný výsledek oficiální péče o slovanská studia u nás jest nadmíru závažno dbáti příště konsekventněji než dosud obecné zásady: Jádrem vyučování budiž r u š t i n a. Církevní slověnština, srovnávací grammatika slovanská, slovanská etnografie, obecná literární historie slovanská a j. nechť ovšem nescházejí; avšak tyto předměty mohou být s výsledkem vzdělávány tehdy — jakož i u posluchačstva lze se nadíti účasti a porozumění teprve tenkrát, když budou umět živou řeč, a tato řeč nemůže na německé universitě být jiná než ruština.

Přirozeně tím nepopíráme, že v určitých místech bude si nutno všímat lokálních poměrů; tak pochopitelně se položí v Krakově, Lvově[1] a snad ještě ve Vratislavi obzvláštní důraz na polštinu (ve Lvově též na rusínštinu), v Praze na češtinu, v Hradci Štyr. na slovinštinu a srbochrvatštinu. Ale na všech universitách, jimž netřeba si všímat slovanského pozadí, budiž v budoucnu dána přednost ruštině. Ruština je životní elixir, jenž v Německu (a stejně ve Francii, Anglii a Americe) rychle pomůže slovanským studiím k rozkvětu. Jediná slovanská literatura, jež si dnes nepopiratelně dobyla širokého místa v literatuře světové, jest ruská. Jediná slovanská řeč, jež se zdá být povolána přiřaditi se k dnešním hlavním řečem kulturním, jest ruská. Afsi vrtí nad tím mnozí nedůvěřivě hlavou; však je přesvědčí postupující a neodolatelná moc skutečna.

[1] Auktor pokládá asi tyto university za německé. (Pozn. překl.)

Potřeba znalosti živých jazyků, osvojovaných k vůli společné práci kulturní, zřejmě v posledních desítiletích docela neočekávaně vzrostla. Ještě před nedávnem vskutku dobří němečtí učenci a politikové chladnokrevně míjeli zjevy anglické, ba docela francouzské. Ten čas minul. Lepší péče o hlavní řeči novodobé, němčinu, francouzštinu a angličtinu cítí a chápe se stále zřetelněji jako jedna úloha našeho mezinárodního věku. Linguistický trojspolek, H. Dielsem v rektorské řeči (Berlín 1908) právem energicky zdůrazňovaný, rozšíří se časem přibráním ruštiny na čtverspolek. Toť nutnost nevyhnutelná, třebas se proti ní lidská pohodlnost zuby nehty bránila.

Při obrovské rozsáhlosti ruského vlivu a rychlém přirůstání ruského a poruštěného obyvatelstva dostoupí ruština, zdá se, docela hodnosti hlavní řeči světové. Nejmocnější tendence světového proudu dějinného od středověku přec jest scelování drobných útvarů politických ve velké státy a v nové době spájení takových jednotek státních v několik málo, částečně politicky, částečně hospodářsky sloučených prostorů. Je-li v tomto konsolidačním procese, jenž se ve svých obrysech oznamuje vždy jasněji, významná role vyhrazena vedle severní Ameriky a národů žlutého plemene i Rusku, lze usuzovati, že na severní polokouli se také ruština jednou stane vedle angličiny hlavní světovou řečí. Mimo to existují dvě prostorově nejrozšířenější řeči, španělština a čínština: onano náleží národu kulturně klesajícímu, tato národu ještě neprobudilému, jehož budoucí vývoj se ani tušit nedá. Pro nejbližší dohlednou budoucnost bylo by tedy čekati, že rozsáhlému styku světovému sloužiti budou hlavně angličina a ruština.

Rusko jest hlavní mocnost slovanského světa, jež množstvím interessantních literárních, jazykových a folkloristických, dějinných, etnografických a geografických předmětů badání převyšuje ostatní země slovanské rovnou měrou jako počtem obyvatelstva. Kdo nezná Ruska, nezná velmi významného oddílu obecné kultury naší doby; ignoruje národ, jenž podává zkoumání společensko-psychologickému novotnou půdu svůdných problémů svým trudnomyslným, mystickým, poloorientálním nastrojením duševním, svou mocnou náchylností k náboženskо-filosofickému letu myšlenkovému a svým slabým smyslem pro skutečno, svou bystře rozlišující přejemnělostí a svou rozplynulou šířkou, svým podivným smíšením bezohledné tvrdosti a podajné měkkosti, zpurné nevázanosti a fatalistické resignace; ignoruje nejvelkolepější souvěký příklad prastarého a věčně mladého snažení lidstva po světle a vzduchu, zápolení o prohloubení náboženské a

mravní, o svobodu duševní a občanskou, o hospodářské a sociální povznesení, o ty všechny ideály, pro něž žití nabývá ceny a jež v měnivých dějích našeho nic se neučícího a nic nezapomínajícího pokolení vždy znovu k naší obavě udušeny býti mají v objetí brutálního násilí a liché pýchy.

Není nutno nad to dokazovat, že se tedy k ruštině spíš než k jiným řečem slovanským vedle svrchované důležitosti teoretického badání druží i světový praktický a aktuální interess. Je-li při zřizování učebných odborů na universitě pamatováno vedle čisté vědy také na reálná stanoviště, odpovídá to jen historickému a obecně uznávanému dvojímu účelu našich vysokých škol, jež mají vychovávati jakousi duševní aristokracii jak pro badání, tak pro život. Jak vskutku velice závisí prospívání odborů na universitě vzdělávaných — nehledě ke vší ideální vědychtivosti — na reálních podmínkách, lze studovati na mnoha případech; srovnávejme jen rychlý vzrůst německé, anglické a francouzské filologie, jenž podmíněn jest ponejvíce předností těchto odborů na středních školách a v obecném vzdělání, se skrovným bytím, k němuž jsou přes svou velkou vědeckou závažnost odsouzeny arabština, indičtina, egyptština, badání o klínovém písmě. Ostatně slouží jmenované disciplíny za folii nadmíru poučnou pro posouzení potřebnosti toho odboru, o němž právě rozprávíme. Není-liž v celém učebném plánu našich 21 tělesně a duševně kvetoucích universit německých nejnepochopitelnější to, že se na všech, i na nejmenších, může student poučiti o oborech tak vzdálených — o sanskritu, arabštině, avšak jen na třech uslyší něco o slovanském světě, bezprostředně s naší kulturou hraničícím? Možno-li tu ještě tvrditi, že často posmívaná, světu a reálnímu životu cizí perioda německého života duševního je dnes přemožena?

Není těžko odpověděti na otázku, která že universita německá je první povolána, ujmouti se dalšího zvelebování slovanské filologie. Vážné důvody svědčí především pro bavorskou metropoli. Universita mnichovská vykazuje prostřední frekvenci (6000 studentů) mezi Berlínem (8000) a Lipskem (4000).[1] Z těchto tří největších universit těší se Berlín a Lipsko víc než třicet let slovanské professuře. Již tedy vnější hodnost vymáhá, aby v Mnichově vyplněna byla mezera bolestně cítěná; k tomu se pojí i jiné ohledy. Mnichov tvoří dnes svou universitou, svou technikou, svou uměleckou akademií,

[1] V letním semestru 1908 změnily se číslice na prospěch Mnichova tak, že Berlín čítal 6527, Lipsko 4100, Mnichov však 6276. Viz »Beilage der Münchener Neuesten Nachrichten« ze d. 11. čce 1908, s. 103.

svými knihovnami, musei a divadly pro jih podobně kulturní středisko, jako Berlin pro sever. Velký počet Slovanů všech kmenů, v Mnichově žijících, podává příležitost k vědeckému a praktickému studiu na živém materiálu, jehož nelze nalézti v žádném jiném universitním městě německém, vyjímaje nejvýš Berlín. Zvláštní přednost je, že vlny politických konfliktů, jež v ostatních universitních městech se slovanskou professurou rozličně vadí, nedosahují krajiny mnichovské. Město a jeho nejširší okolí jsou tak praněmecké, že tam ani nechápou, kterak že mohou jinde politické a jazykové aspirace Slovanstva míti vliv na vědecké studium.

Tvrzení, že Mnichov poskytuje slavistice půdu neobyčejně živnou, opírá se nejen o aprioristické úvahy, ale i o praktickou zkušenost. Abych prozkoumal a snad i trochu připravil terrén pro slovanskou stolici, vyhlásil jsem před několika lety (1901—1904) sedm kollegií (dvě publica, pět privata) o ruské grammatice s exkursy do literárních dějin a s výkladem vybraných textů. Do přednášek, s nimiž vždy byla spojena praktická cvičení ve čtení a překládání, dalo se vedle studentů zapsati několik universitních docentů, duchovních, lékařů a důstojníků. Obě publika navštěvovalo 126 resp. 75, privata průměrně 28 posluchačů, při čemž nebudiž zapomínáno, že to byl první pokus, že jsem in slavicis autodidakt a že jsem se těmi přednáškami mohl zaměstnávati jen mimochodem. Hnalo-li však již suché dřevo dobrovolníkovo tak mocné kořeny, lze s určitostí předpovídati, že by odborník, jenž by si mohl přednášky o ruštině, církevní slověnštině a o jiných větvích svého odboru systematicky zařídíti a jim veškeru svou sílu věnovati, získal mnohem větší počet posluchačstva a že by si také vychoval elitu pro samostatnou práci vědeckou.

Kéž by tedy vzepětí ve státní organisaci slovanských studií ku konci let čtyřicátých a počátkem let sedmdesátých minulého století následovalo třetí, náležitě mocné a trvalé, ve veliké době světového styku a sbližování národů. Mohlo by počíti zřízením řádné stolice na universitě, jež k tomu dnes je nejvíc vhodna a zavázána, pak by však mohly následovati jiné velké university německé — v Bonnu, Halle, Göttinkách, Štrasburku. Při každé professuře ovšem musí býti seminář: bez něho není methodické vzdělávání a vědecké prohlubování výučby, jak dnes dlouholetá zkušenost ve všech ostatních příbuzných odborech dosvědčuje, možno.

Poněvadž běží o živou řeč, neobejde se to zajisté bez zřízení lektorátu, pravidlem pro ruštinu. Naopak však důtklivě varujeme před myšlenkou, zříditi lektorát náhradou za professuru. To by znamenalo

zapřáhat koně za vůz. Lektor v běžném smyslu nemohl by nahrazovati vědeckou stránku a snad by jejímu zástupci zahrazoval cestu.

Bude-li jednou vyučování ruštině na jednotlivých universitách zabezpečeno, bude nutno pokročiti konečně i k otázce fakultativního zavedení ruského vyučování na jednotlivých školách.

Jest čas, abychom my Němci se jednou rozpomněli na kulturní a politickou povinnost, plynoucí z povznesení Slovanstva. Jest to povinnost k sobě i k našim potomkům. Střežmež se chyby, již jsme tak často a ne bez kantorského vyvyšování předhazovali Francouzům, že odbývali řeč svých východních sousedů jako řeč stáje a ignorovali jejich kulturu. Přihlédněme, zdaliž jsme neposuzovali cizí smítky, v oku svém majíce břevno? Bývalá ignorance našich západních sousedů o Německu nebyla horší, než je naše ignorance dnešní o východních sousedech. Zdaliž už pouhý pohled na mapu Evropy nepřesvědčuje nesporně každého myslícího, že tak oslavované universálnosti německého ducha jest zde vyplniti znamenitou mezeru?[1]

Převedl *Č. Stehlík.*

---

[1] Nezůstaniž zahrabáno v rychle odvátých listech kongressových zpráv, že ku skrovnému hloučku, bojujícímu v Německu za správnější hodnocení slovanské kultury, přibyl v nově mocný soudruh: U. v. Wilamowitz-Moellendorff řečnil na velikém slavnostním banketě mezinárodního sjezdu historiků v Berlíně 10. srpna 1908 o účelu a významu těchto vědeckých amfiktionií, bořících přehrady mezi národy a badatele osobně sbližujících, a silně zdůrazňoval, že nutno v brzké době přijmouti také ruštinu za oficiální kongressovou řeč. A ještě jeden významný hlas z Berlína posilnil v týž čas moji, zajisté poprvé široké veřejnosti hlásanou a podrobně odůvodňovanou ideu, hlas bohužel od nás již odešedšího. Neúnavná péče želeného F. Paulsena o naše národní vzdělání došla zajisté nejkrásnějšího závěrku článkem, prodchnutým duchem státnickým a filosofickým: »Nová německá universita na Východě«, den po jeho smrti v »Internationale Wochenschrift« 15. srp. 1908 uveřejněným. Paulsen správně dokazuje, že akademie, založená v Poznani jako střed německého života duševního, bude živořiti, pokud jí bude scházet určitá úloha a pravidelný dorost posluchačstva. Spásu vidí pouze v proměnění jejím na pravidelnou dobře dotovanou universitu. Ta by se musila státi střediskem slovanských studií. Bylo by potřebí, zřídit stolice a lektoráty pro polskou a ruskou řeč, literaturu a dějiny a vypsat ceny pro německé studenty, již by se vážně těmto studiím věnovali. Kdo chce v zemi být pánem, musí umět obě zemské řeči. »Vskutku, opovrhováním a ignorováním nepostoupíme. A vnucujíce němčinu, řežeme se do svého, jak to prof. H. Delbrück tak často a přesvědčivě dokazoval: dvojjazyčný ve dvojjazyčné zemi má nutně převahu, ať se jednojazyčný vypíná jak chce«.

Zmíním se ještě krátce o zásadní otázce, jež právě při dotiskování tohoto článku byla jeho vlivem k rozpravě předložena: Prof. L. K. Goetz z Bonnu žádá v »Beil. d. Münch. Neuest. Nachr.« z 23. září 1908 důrazně,

aby byly především zřízeny stolice pro slovanské dějiny a zeměvědu, a to ne snad na překážku budoucímu zvelebování slavistiky v Německu zřízením stolic pro slovanskou filologii.

K tomu je hlavně poznamenati, že výraz filologie v mém článku, jak z celého odůvodňování jasně plyne, není míněn v úzkém formálním smyslu, jak mu rozumí Goetz, nýbrž v onom širokém pojmu studia veškerého národního života, jak na poli klassických starožitností A. Boeckhem byl vypracován a jak se mu všeobecně a zvláště v slavistice, byzantinském a orientálním odboru rozumí. Přísné rozlišování filologů a historiků s funkcemi a schopnostmi téměř byrokraticky ohraničenými, s nímž Goetz v celém svém dokazování operuje, zakládá se na abstrakci. Existovalo sice ve starožitnostech (ve škole Gottfrieda Herrmanna) na skutečnost nedbající omezení filologie na exegesi a kritiku textovou, grammatiku a metriku; jest však překonáno; na jiných polích neproniklo. Dnes se obecně uznává, že filologie a dějiny jsou nerozlučitelně spojeny nesčetnými životními svazky. Srv. proslavenou rozpravu Herm. Usenerovu: »Philologie und Geschichtswissenschaft« (nyní v jeho »Vorträge und Aufsätze« Lipsko, u Teubnera, 1907, s. 1 n.)

Utváření dějepisu v odbor, zastoupený svými docenty, svými instituty a časopisy, bylo ve mnohých odborech vynuceno nadbytkem látky, jejž bylo lze přemoci jen organisovanou dělbou práce. Ale všudy se to vyvíjelo jak v badání tak ve vyučování tím způsobem, že se předem uplatnila stránka filologická, pak teprve historická. Tato posloupnost se zakládá právě na životních podmínkách vědy; neboť věcná znalost předpokládá studium jazykově-literární. Tento přirozený vnitřní vývoj, jemuž se nevyhnula ani slavistická disciplina, bude tedy platit jako vodítko při vřazování slavistiky v program universit. Necháme to tak, že mladá věda bude zahajována především výkladem řeči a literatury, podáváním vědomostí, bez nichž je vážné učení, porozumění a společná práce na reálním poli nemyslitelna. Připraví-li jednou zakořeněvší se nová professura slovanské filologie půdu, oddělí se od ní později, jak se to již ve Vídni a v Berlíně stalo, historická stolice sama sebou. Začínati však jí by znamenalo, stavět dům od střechy.

Manželství kněží a mnichů.

Napsal Dr. Josef Unger.[1] (Autorisovaný překlad.)

Spor, svého času živě a urputně vedený, smí-li kněz z katolické církve vystouplý, který už má vyšší posvěcení, a zdali osoba z nějakého řadu vystoupivší, která složila slavnostní slib nemanželství, vstoupiti v sňatek, znenáhla umlkl. Jak v theorii, tak v praxi panuje názor, že na otázku dlužno odpověděti záporně. Já byl vždy přesvědčen, že se má zodpověděti kladně.

Chci se pokusiti, bez velkého aparátu a bez obšírnější polemiky, zmíniti se o důvodech, už jinými uvedených, které svědčí o tom, že na spornou otázku nutno odpověděti: ano.

Cesta k rozřešení této otázky vede poznáním a důsledným provedením zásadní myšlenky, že tento spor se musí rozhodnouti výhradně dle rakouského práva a ne dle kanonického.

Kdežto josefinský patent manželský z r. 1873 v § 21 a stejně josefinský obč. zákonník z r. 1786 v třetím oddíle § 25[2] obsahuje pouze poukaz na »dosavadní stav«, t. j. na ustanovení kanonického práva, převzal západohaličský zákonník díl I., § 73 a tím doslova souhlasně občanský zákonník v § 63 obsažné ustanovení se samostatným obsahem, třeba že z církevního práva převzatým. Tím se impedimentum ordinis dostalo z půdy kanonického na půdu práva světského: stalo se tím samostatnou překážkou manželství v rakouském právu a dlužno

[1] Předseda říšského soudu a někdejší ministr Dr. Josef Unger vydal před několika týdny dvě úvahy k rakouskému právu. Tuto zde v překladě otištěnou a druhou: »Právní povaha rozvodu od stolu a lože«. »Práce tyto,« praví osmdesátiletý autor, »původně byly určeny pro slavnostní spis, který vydá Juristische Gesellschaft ve Vídni k stému výročí platnosti Všeobecného zákoníku občanského v Rakousku. Ohledy na mé stáří vedly mne k rozhodnutí vydati je už nyní jaksi k předběžné slavnosti 1. června 1911. Velkou část svého života věnoval jsem studiu toho staroslavného zákoníka, který přes jeho chyby miluji: jemu také věnuji svou poslední práci.«

[2] »Pokud se týče neschopnosti manželské spojené v katolické církvi s kněžským stavem a slibem řeholním, zůstává dosavadní stav beze změny.«

jeho předpoklady a důsledky, jakož i jeho trvání posuzovati výlučně »ze zákona samého«.[1]

Skutečnost a následkuplný význam tohoto sestátnění překážky manželství byly v zákonodárné komisi uznány a vysloveny. Člen komise, který chtěl pro svou osobu přijati staré znění, vyslovil se o tom takto: »Převezme-li se nyní do občanského zákona positivní úsudek, a když se tím bez dalšího vztahu prohlásí, že nesmějí vejíti v platný sňatek, pak nemanželský jich stav nebude se budoucně opírati už o zákon církevní, nýbrž o zákon občanský.«[2] Z tohoto uvolnění překážky manželství z půdy kanonického práva dlužno odvozovati právnické konsekvence.

Překážka manželství § 63 má dvojnásobný skutkový obsah. Poukazuje, 1. že je kdosi buď knězem, 2. že obdržel vyšší svěcení, t. j. že je *a*) buď členem řádu a *b*) že složil slib nemanželství. Překážka manželství je tudíž v první řadě vázána na určitou vlastnost, na určitý stav: je to překážka stavu, je to překážka stavu kněžského (sacer ordo) aneb překážka stavu řeholního (impedimentum ordinis). Logickou nutností z toho následuje, že vystoupením ze stavu církevního mizí překážka manželství s ním spojená. Také pro stav vojenský existuje zvláštní překážka manželství (§ 54): nikdo nepochybuje, že vystoupením ze stavu vojenského tato překážka manželství odpadá.[3]

---

[1] Tím padá tvrzení Rittnerovo, Rakouské právo manželské §§ 12, 13, »že překážka manželství musí být uznána tou měrou a v tom dosahu, jak to je určeno právem církevním«. Stejně tvrzení Andersovo, Právo rodinné str. 21. pozn. 12, »že ratio legis článku 63 je konformita církevního a státního práva alespoň v určitých mezích (ve kterých?)«.

[2] Protokoly (ed. Ofner). Sv. I. Str. 105. Srv. zvláště Hussarek v Zeitschriftu. Sv. XXIV. Str. 270 ad. Nepříznivý úsudek Hussarkův o právnických dedukcích Brentanových v jeho známých spisech je dle mého názoru neoprávněný. Také Otto Gierke má Brentanovy právnické argumentace za správné, jak tento v posledním svém bojovném spise str. 21, pozn. 22 udává.

[3] V manželském patentu z r. 1873 v § 21 (pozn. 1.) mluví se o »stavu kněžstva«, § 573 vš. obč. z. mluví o členech řádu, kteří zrušením svých řádů vystoupili ze svého stavu. Srv. Geller v Centralblatt. Sv. XIV. Str. 1049 ad. Marně se vzpírá Krasnopolski poznání, že se v § 63 jedná o překážku stavu. Příležitostně (na př. sešit 1. str. 7.) mluví sám o »řeholních osobách vystouplých ze svého stavu«. — Hussarek (str. 210.) myslí, že v oblasti státu existuje pouze povolání kněžské, ne však stav kněžský. Ale »stav« a »povolání« nejsou pojmy vzájemně se vylučující. Sociální »stav« je výraz kolektivní: označuje souhrn osob náležejících určitému povolání. Dá se tudíž tvrditi, že má určitý stav určité povolání. Vojenský stav má povolání vojenské, stav soudcovský povolání soudcovské. A je tudíž i stav kněžský mající povolání kněžské.

K tomuto výsledku vede také gramatický výklad § 63.[1] Za »kněze« a »členy řádu« možno přece považovati jen takové osoby, které jimi v době, kdy mají úmysl uzavříti sňatek, j s o u, ne však osoby, které kněží nebo členy řádu dříve byli. Choromyslní, nedospělí jsou neschopni platný sňatek uzavříti (§ 46, 47): nejsou-li v době uzavření sňatku choromyslní neb nedospělí, pak jistě nikdo nepochybuje o jich způsobilosti k sňatku. Zvláštní předpisy o sňatcích židovských (§§ 124 a d.) platí přece jen pro osoby, které v době, kdy mají úmysl uzavříti sňatek, anebo v čas zamýšleného rozvodu ještě židy j s o u. Správně praví se v důvodech rozhodnutí pražského vrchního soudu ze dne 4. listopadu 1876, že článek 63 neustanovuje, že osoby, jež přijaly vyšší svěcení, už nejsou oprávněny uzavříti sňatek, nýbrž že tento článek obmezuje tuto překážku jen pro kněze a že nikde není ustanoveno, že ten, kdo vyšší svěcení obdržel, pro všecky časy knězem zůstává.[2]

Pro další rozbor dlužno o obou překážkách manželství uvažovati zvláště:

1. Pro schopnost manželskou stojících mimo náboženství mluví nutně důsledek analogie.[3] Dle § 573 členové řádu rozpuštěním tohoto řádu nebo kláštera stávají se schopnými ustanoviti poslední vůli, což zároveň předpokládá schopnost majetnictví a výdělku. Ratio juris tohoto zákonného ustanovení spočívá v tom, že zrušením řádu řádová povaha jeho posavadních členů přestává. Tato ratio však, pokud se týče schopnosti manželské, stejně existuje.[4] Ubi eadem ratio legis, ibi

[1] Srv. Michel v Zeitschrift für oesterr. Verwltg. Sv. VII. Čís. 38. — Jak R. v. Mayr právem v Prager Jurist. Viertelj. sv. XLI., str. 233 poznamenává, leží důležitost Krasnopolského »především v jeho nepředstižitelném umění interpretace slova«. V tomto případě bohužel jeho umění vykladatelské selhalo. Právo měnící skutek, kterého postrádá, leží právě ve vystoupení ze stavu kněžského nebo řeholního.

[2] Také Pfaff-Hoffmann Komment. sv. 1. str. 261, pozn. 180 citují se souhlasem tento výnos a spatřují v něm tendenci »chrániti státní zákon před názory náboženskými«. Budiž zde podotčeno, že také § 64 vš. obč. z. nemluví o osobách pokřtěných, nýbrž jen o »křesťanech«: je dle toho tedy možno býti pokřtěn a přece v oblasti státní přestati býti křesťanem.

[3] Krasnopolski, sešit 1. str. 7, 26 ad. operuje proti tomu argumentem a contrario. Tento argument však je velice povážlivý. Unius positio non est exlusio alterius. V tomto případě vedlo by arg. ex silentio k domněnce, že osoba řádová »obdrževší propuštění ze slibů« přece zůstane neschopna pro manželství, poněvadž § 573 toto osvobození sice udává, ne však § 63. — Protokoly sv. I. str. 321, 342 k § 573 jsou nesrozumitelny.

[4] Zeiller, Komment. sv. I., str. 211 a doslova Dolliner, Eherecht. sv. I. str. 192 prohlašují vystouplého z církve i pro případ zrušení řádu za neschop-

eadem dispositio legis. Bylo by přece prazvláštní, kdyby po zrušení řádu přestával slib chudoby a přirozeně slib poslušnosti, slib čistoty zůstával v platnosti dále. Staví-li se na tomto právním základě dál, dochází se k všeobecné právnické větě, že slib čistoty ve všech případech stává se bezpředmětným, kdy osoba přestává být členem řádu. Saekularisovaný, exkomunikovaný, z kláštera vyloučený mnich stává se tedy schopným manželství. Vystoupení z kláštera o své újmě však zrušuje překážku manželství jen po současném vystoupení z církve, poněvadž dosud schází zákonný předpis o formě vystoupení z kláštera.

Proti tomuto výkladu s vážné strany se namítá, že složení slavného slibu nemanželství je skutkem nezměnitelným a že kdo jej jednou složil, navždy je jím vázán.[1] Že jednou nastalý skutek se nedá odčiniti, je nepochybno: facta infecta fieri nequeunt. Z toho však ještě nenásleduje, že právní následky nějakého skutku zůstávají časně neobmezené. Po té stránce rozhoduje toliko výslovný anebo z okolností čerpaný obsah převzaté povinnosti.

Kdo do kláštera vstupuje a slib nemanželství složí, jistě má v úmyslu navždy zůstati v klášteře a pro všecky časy nevstupovat v manželství. Později však může být okolnostmi nucen vystoupiti z kláštera,[2] učiní-li tak, odpadá slib vázaný na život v klášteře, na členství v řeholi: co slíbil jako mnich, jako mnich, t. j. pokud mnichem zůstává, dodržeti musí. Na tom nic nemění ani slavnost slibu.[3] I slibovací přísaha slouží pouze k utvrzení slibu, nemá však na platnost a trvání odpřisáhnuté povinnosti žádného vlivu. Voják skládá přísahu k praporu, úředník, soudce skládá přísahu služební: vystoupe-

---

ného k manželství, poněvadž »slib čistoty byl složen bezpodmínečně a vždy ještě může být zachováván«. Že slib m ů ž e být zachováván i od osob z církve vystouplých, o tom není pochybnosti. Je však otázka, musí-li být zachováván? — Pro analogický závěr Pachmann, Kirchenrecht, sv. I. vyd. 1. str. 281, 2. vyd. str. 287 (ve vyd. třetím toto šetření je vynecháno). K němu se připojují Stubenrauch, Komment. sv. 1. str. 131 a Anders, Familienrecht str. 21. Proti tomu nejnověji Scherer, Kirchenrecht, sv. II. str. 371, pozn. 37, což je ovšem z jeho stanoviska, pozn. 9, důsledné.

[1] Scherer na př. praví, že překážka manželská »co trvalý následek neodčinitelného slibu a vyššího svěcení« v § 63 je uznána.

[2] Také ti, co vstupují do stavu manželského, mají v úmyslu zůstati na vždy spojeni (§ 44 vš. obč. z. »v nerozlučitelném společenství«, § 58 západohal. zák. I. »doživotně zůstati spojenu«); a přece mohou nastati okolnosti, které je přimějí k rozvodu.

[3] Rozdíl mezi obyčejným a slavným slibem vykládá Dolliner str. 188 jako »Gratianem vynalezenou distinkci«, aby staré předpisy církevní srovnal s novějšími.

ním z armády odpadá odpřisáhnutá povinnost. Stejně jako platně pořízená poslední vůle podle okolností irrita fit, tak za jistých okolností může být slib zrušen. Dá se to vyjádřiti i fikcí, že právo nastalý skutek slibu v jistých případech považuje nenastalým (non avenu): facta pro infectis habentur.

2. Katolická církev nepřipouští vystoupení: drží ještě i exkomunikovaného. Stát naproti tomu dovoluje vystoupení z církve a předpisuje pro ně určitou formu. Takové vystoupení může se státi buď úplně nebo vůbec ne: nikdo nemůže státi se na tři čtvrti protestantem nebo židem a se čtvrtinou zůstati katolíkem. S přestouplým musí být tudíž po právní stránce nakládáno podle zásad církve, do které vstoupil. Nezná-li tato církev svátost kněžskou, pak mizí dříve přijaté vyšší posvěcení. Podle učení katolické církve ovšem ordinace má character indelebilis, který nemůže žádným následujícím skutkem býti zrušen. Ale »státoprávný character indelebilis neexistuje«.[1] Chtěl-li by stát přiznati vyššímu posvěcení nezrušitelnost, odporoval by vlastním předpisům o způsobení a působnosti výstupu z církve; musel by tutéž osobu považovati za akatolickou a katolickou, zároveň s ní tak nakládati, což by byl nesmysl. To by znamenalo foukati jedním dechem chladně i teple.[2]

Vystoupí-li kněz z katolické církve a nevstoupí-li do jiné, zůstane-li tedy bez vyznání, vysvítá jeho schopnost oženiti se z následující úvahy: Křest je první a základní svátostí, je základem a předpokladem pro všechny svátosti ostatní. Dle učení katolického má křest povahu nezrušitelnosti. Jelikož pro stát tato nezrušitelnost neexistuje a jelikož je možno státi se bezkonfessijním, odčiňuje se takto v oboru působnosti státu i křest. Tím odpadá i vyšší svěcení, jelikož

---

[1] Hussarek str. 211.

[2] Nepovažuji za potřebné odvolati se (jako Hinschius, Církevní právo I. str. 163, Iška, Schopnost manželská katol. kněží v Rakousku, str. 39 ad. aj.) na § 5 zákona z 25. května 1868 o mezicírkevních poměrech, ačkoliv by se konečně mohlo říci, že k »společenstevním právům opuštěné (katolické) církve« náleží také právo (nárok) na neuzavírání sňatku. (Nároky, jak známo, týkati se mohou i zanechání něčeho, jak to § 241 obč. zák. doktrinářsky a zbytečně výslovně podotýká.) Stejně se neodvolávám na rovnoprávnost církví (jako Richter-Dove, Církev. právo, 6. vyd., §§ 116 pozn. 24), už proto ne, ponévadž vystupující kněz může zůstati také bez vyznání. — Tvrdí se často, že v připuštění vystouplých kněží neb řeholníků k sňatku leží prémie za přestoupení. Stejně by se mohlo tvrditi, že připuštění bezkonfesijních k sňatku s nekřesťany znamená prémii za odpadnutí od křesťanství: a přec takové sňatky jsou nesporně právoplatny.

toto křest nezbytně předpokládá. Zde možno zpáčiti citát ze Schillera: padne-li vévoda, padne i plášť.

Může se ovšem státi, že kněz jen proto vystoupí z katolické církve, aby se mohl oženiti, což je mu jinak znemožněno. Po důvodech k vystoupení z církve však nesmí být pátráno.[1] Bylo to rakouským zákonodárstvím opětně a co nejurčitěji vysloveno, což s povděkem dlužno uznati.[2] Také laikové křesťanští stávají se často bezkonfessijními, aby mohli uzavříti sňatek s nekřesťany, jinak jim nepřístupný. Ano, stává se, že křesťané, kteří se stali bezkonfessijními a uzavřeli sňatek s nekřesťany, po krátké době se vracejí do církve jimi opuštěné. Jistě se zde per occasionem juris hřeší. Ale zameziti takovému skandalosnímu, s náboženstvím frivolně si zahrávajícímu postupu je možno jen zrušením § 64, který beztak docela zřejmě odporuje § 136: může-li sňatek mezi křesťanem a nekřesťanem trvati, proč by nemohl v z n i k n o u t i?[3]

Prof. H u s s a r e k, který panující zamítavé stanovisko zákona vážným způsobem hájí, snaží se je ospravedlniti ve svém spise také z důvodů ethických a udržeti pro budoucnost,[4] uváděje na konec, že on bojuje pro věrnost, kdežto B r e n t a n o pro svobodu. Vynucená věrnost není věrností, bez svobody není věrnosti. Na nohou spoutaný otrok neprokazuje svému pánu věrnost, když mu neuteče. Kněz, mnich, který neuzavře sňatek, poněvadž mu v tom zákon brání, je poslušným, ale ne věrným. Kněz, mnich, který sňatek neuzavře, třeba by mu zákon cestu k němu uvolnil, ten svému povolání zůstává věren, ten svému slibu zachovává věrnost.

Dojde-li jednou k reformě našeho práva manželského na základě státním s vyloučením všech církevních hledisek, pak odpadnou také překážky manželství, slib čistoty a vyšší svěcení.[5] Nyní platí mimo

---

[1] Srv. zvláště Hussarek, str. 212 ad.

[2] Dvorní dekr. ze 6. září 1790 (Krasnopolski, seš. 2., str. 62). Vlastnoruční list ze 6. května 1840 (Michel, Beiträge zur Geschichte des oesterr. Eherechtes, seš. 2., str. 5.).

[3] Křesťanské církve neměly ve vlastním zájmu odporovati sňatkům křesťanů s nekřesťany, poněvadž skutečnost učí, že děti z takových manželství smíšených se vychovávají křesťansky. Také Rittner, Oesterr. Eherecht, str. 137, vyslovuje se proti zápovědi v § 64.

[4] Naproti tomu Friedberg, Církevní právo, 6. vydání, § 143. pozn. 30. Také Krasnopolski, který se zbytečnou bystrostí a velkou setrvačností bojuje pro negaci našeho sporu de lege lata, zdá se býti dle lege ferenda pro zodpovědění kladné.

[5] Maassen, Unser Eherecht und das Staatsgrundgesetz, doporučuje zrušení §§ 63 a 64. Také zde budiž vzpomenuto, že celibát kněží není dogmatem katolické církve, nýbrž jen opatření církevní disciplíny.

v Rakousku ještě jen ve Španělsku[1] — souhlas, který se zdá býti skoro jen pozdním dozvukem někdejších svazků dynastických obou těchto katolických států. Ale i ve státech, kde těchto překážek není, jsou sňatky kněží a mnichů velikou vzácností. V těchto zemích na místo práva nastupuje mrav: co stát nezakazuje, odsuzuje společnost. Non omne quod licet honestum est.

Literatura autorem citovaná: Rittner, Oesterr. Eherecht; Anders, Das Familienrecht; Grünhut, Zeitschrift sv. XXIV. s pojednáním prof. Hussarka; Pfaff-Hoffmann, Kommentare I.; Krasnopolski, Verlöbnissbruch; Zeiller, Kommentare I.; Dolliner, Eherecht I.; Pachmann, Kirchenrecht; Stubenrauch, Kommentare I.; Scherer, Kirchenrecht II.; Hinschius, Kirchenrecht; Iška, Ehefähigkeit kath. Geistlicher in Oesterreich; Richter-Dove, Kirchenrecht; Michel, Beiträge zur Geschichte des oesterr. Eherechtes; Friedberg, Kirchenrecht; Maassen, Unser Eherecht und das Staatsgrundgesetz; Zachariä-Crome, Französisches Zivilrecht; Back, Das ungarische Ehegesetz.

---

[1] Codigo civil (1889) art. 83., alin. 4. Ve Francii soudcové až do nejnovější doby drželi se impedimenta ordinis, ačkoliv je Code civil nezná. V r. 1888 však kasační dvůr tuto praxi změnil slavným rozhodnutím ze dne 25. ledna. Zachariä-Crome, Französ. Zivilrecht, 8. vyd., sv. III., str. 71, pozn. 1. Scherer, pozn. 36. V Uhrách je impedimentum ordinis jen impedimentum impediens, které výstupem přestává. Zák. XXXI z 1894, § 25. Back. Das ungar. Ehegesetz, str. 14.

Elektromotor a jeho hospodářský význam.

Napsal Ing. Albín Bašus (Charlottenburg).

(Dokončení.)

Každému, kdo sleduje vývoj techniky, jest jasno, že názor tento jest mylný; elektromotor může na nějaký čas udržet domácký průmysl, někde i zlepšit sociální postavení dělníků — ale jest přece jisto, že nelze vůbec jíti domáckému průmyslu s duchem času, t. j. zavádět racionelní methody pracovní, domáckému dělníku nelze využívati všech předností moderní techniky, tak jako jich využije továrník. Mimo to: na př. změna ručního stavu tkalcovského na mechanický stojí as 1280 franků. Není to přece na domáckého dělníka málo a i poplatek za proud — na př. v okolí Crefeldu platí tkalci 10 marek týdně — není obnos nemalý.

Tam, kde však ujala se financování domáckých dělníků a opatřování jim motorů nějaká společnost, na př. St. Étienne[9] ve Francii, roste nejen počet postavených elektromotorů, ale i zvýšila se sociální úroveň dělníků; tak bylo v okolí zmíněného města přeměněno ve stavy elektrické do r. 1893 73 stavy, do r. 1901 6000 stavů, do r. 1904 10.000 stavů.

Přes všecky své výhody nezadrží asi elektromotor úpadek průmyslu domáckého: neboť velkoprůmysl pracuje těmitéž zbraněmi — a mnohem racionálněji.

Největšího rozšíření dosáhl dosud elektromotor v živnostech a obchodu, neb tu pro malé síly nepadá i dražší pohon na váhu — je-li proud příliš drahý — a naopak umístění, obsluha, dohled, čistota a ostatní ty »maličkosti«, které elektrický pohon skytá, jsou právě pro maloživnostníka velmi cenny.

Nejednou příčinou zavádění elektromotoru jest i stoupnutí produkce, což jest věc jen přirozená, poněvadž stroje elektromotorem hnané musí se přizpůsobiti jeho rychlostem a tím zvýšiti »tempo pracovní«. Stále stoupající používání elektromotorů podporují tu dva závažné faktory:

a) zlevňování elektrické energie zakládáním velikých centrál, resp. koncentrováním stávajících ve velké jednotky, čímž docílí se

[9] E. Dubois: Les Moteurs électriques dans les industries à domicile. Gand 1901.

stejnoměrného zatížení centrály (následkem toho lepšího využití strojů) a snížení nepřímých nákladů výrobních, tak že výrobní cena 1 KWH klesá.

b) technický vývoj zavádějící stále dokonalejší a levnější stroje.

Která odvětví dnes nejvíce používají elektromotorů a jaké jsou skutečné výlohy s postavením jich spojené, není snadno povědit; nestává tu důkladných šetření — jmenovitě u nás v Čechách. Myslím však, že nebude na škodu, použiji-li dat z Německa, předně pro informaci, za druhé pro hodnotné posouzení, které přenechávám každému interessentu.

Pro živnostenské účely bylo připojeno r. 1904/5 na berlínské elektrické podniky:

Elektromotorů	o síle HP	pro:
1868	601	ventilátory
1775	*7.551*	*obrábění kovů*
1730	5.005	tiskárny
1698	*9.704*	*výtahy*
1241	4.751	obrábění dřeva
678	2.394	řeznictví a uzenářství
376	*1.390*	*broušení a hlazení*
369	1.149	zpracování papíru
252	906	pumpy
230	672	prádelny
229	201	šicí stroje
194	140	přistřihovací stroje
111	417	zpracování kůže
96	274	vyplachovací stroje
78	153	mlýnky na kávu a pražicí stroje
76	809	motory výkladních skříní
75	239	galvanoplastika
27	74	žehlicí stroje na klobouky
1146	3.491	rozličné účely

Dnes prostě lze užít elektromotoru všude; a musí se stále opakovat a stále na to poukazovat: všude, kde lze lidskou sílu nahradit mechanickou, staň se tak. Všeobecně se počítá, že 1 HP elektrická vykoná tolik co 16 lidí, v penězích vyjádřeno výkon *1 HP*/hodinu mechanickou silou dodaný stojí na př. 20 haléřů, kdežto lidskou silou stojí 24 korun. Síla mechanická jest aspoň 120krát levnější než lidská.[10]

[10] Srovnej J. H. West: Die bisherige Entwickelung der Technik und Industrie, C. Heymann, Berlin 1908.

Tabulka I.[11]

Č.	Způsob pohonu	Výkon HP	Průměr. poč. hodin v roce	Spotřeba proudu roč. KWH	Spotřeba proudu roč. Marek	Cena proudu M	Cena proudu prům
1	výtahy	3–6	180	540–800	120–180	—	33·3
2	pekařství	2	192	382	87	43·5	30·5
		3	133	327	70	23·3	
		4	139	523	116	29	
		5	150	610	136	26·2	
3	pivovarství	2–5	380	860–1150	190–250	—	63
4	vinopalny	2–4	350	730–900	160–200	—	60
5	knihařství	2–4	290	650–900	144–200	—	57·3
6	tiskárny	1/2	639	428	118	236	115·7
		1	661	661	128	128	
		2	220	220	125	62·5	
		3	285	1000	222	74	
		4	356	1231	312	78	
7	máselnice	1/2-2	185	275–360	60–80	—	58
8	zpracování papíru	2–4	380	620–1430	156–360	86	86
9	cukrářství	1–3	220	280–500	70–126	—	49
10	odprašovače	1/2-3	130	140–440	36–108	—	41·15
11	stroje na čištění lahví	1–2	800	600–740	150–186	—	112
12	pražení kávy	3	254	761	153	51	58·5
		5	354	1717	330	66	
13	stroje na loup. brambor	1/2	320	200	54	—	108
14	stroje na čištění nožů	1/2	280	150	34	—	68
15	řeznictví	3	75	224	86	17·4	26·65
		4	90	348	86	21·5	
		5	137	664	173	34·7	
		8	162	1248	262	33	
16	výroba minerálních vod	1–3	380	340–580	84–144	—	57
17	stroje šicí a přistřihovací	1/2	545	292	73	146	158·5
		1	598	693	171	171	
18	hrací stroje hostinců	1/4	1759	600	130	—	520
19	pohon varhan	1–3	78	200	50	—	12·5
20	pumpy	2–4	680	700–1250	180–310	—	81·65
21	stroje na klepání šatstva	1	420	410	105	—	105
22	brusičství a hlazení	2–3	950	1900–2800	380–560	—	188
23	zámečnictví	1	275	275	71	71	61·9
		2	235	469	124	62	
		3	250	754	149	49·5	
		4	305	1230	256	64	
		5	320	1580	315	63	
24	truhlářství	3	792	2377	454	151·3	183
		4	1067	4163	922	230·5	
		8	967	7453	1338	167·3	

[11] Tabulka vyňata: Der Elektromotor im Dienste des Handwerkes u. Kleingewerbes (Ing. A. W. Schültz).

Č.	Způsob pohonu	Výkon HP	Průměr. poč. hodin v roce	Spotřeba proudu roč.		Cena proudu	
				KWH	Marek	M	prům.
25	obuvnictví	1–2	380	320–600	80–145	—	75
26	kočárnictví	3	129	388	99	—	33
27	nůžky na nosiče železné	4–6	365	1300–2400	320–540	—	86
28	ventilátory	½-3	620	370–1200	190–260	—	100
29	prádelny	2–4	337	860–1500	180–315	—	82·5

Odtud vysvětlíme si rostoucí používání elektromotorů zvláště v zemědělství; dle dnešního stavu techniky lze při zemědělských pracích as z 15% použíti strojů elektricky hnaných.

V předcházející tabulce I. jsou sestaveny skutečné hodnoty vyšetřené ústavem pro zvelebování živností v Kolíně nad Rýnem; z téže jest zřejma rozmanitost použití elektrického proudu, spotřeba síly a do jaké míry kolísá vydání za proud v různých těch živnostech.

Jak dalece používá se dnes elektromotoru ve velkoprůmyslu, respektive do jaké míry jde tu odvaha továrníků připojiti se na sítě elektrických velkých centrál, nedá se statisticky zachytit; jsou však známy závody světové pověsti, které zařizují své dílny elektricky — na př. Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft v Berlíně — a docílily při tom nejlepších výsledků.

Také vzrůst připojených motorů v centrálách anglických měst průmyslových dává tušit, že mnoho účastní se na konsumu proudu elektrického průmysl velký; vývoj ten jest zdravý se stanoviska sociálně politického a správný se stanoviska ryze oekonomického. Do jaké míry roste použití elektromotorů, poučují nás některá čísla o připojených *KW* (kilowattech) vyňatá z různých oficiálních statistik; zároveň ukazují nám tato data (viz tab. II. a tab. III.) rozmach a použití proudu elektrického.

Podobný zjev — stoupající spotřebu energie elektrické a s tím klesání cen proudu za 1 KwH (kilowattovou hodinu) — vidíme i u elektráren anglických. V tab. III. sestavena jsou data ze čtyř průmyslových míst.

Pro posouzení, jak jsme v tomto ohledu pozadu — a dá se tu souditi na celkový stav hospodářský, uvádím data pro velkou Prahu — dle statistiky elektráren[12] v Rakousku z 1. června 1909.

[12] Data měst Smíchova a Karlína nejsou ve statistice zcela udána.

Tabulka II.

	Německé elektrárny		Americké elektrárny	
	1. IV. 1902	1. IV. 1909	30. VI. 1902	31. XII. 1907
Počet závodů	870	1.978	3.620	4.714
Výkonnost elektrárny v **KW**	438.772	1,200.000	1,218.735	2,642.403
Vyrobená energie v **KWH**	—	1.250,000.000	2,507.000.000	5.858,000.000
Připojené motory stabil. o výkonnosti HP	**192.059**	**896.910**	**438.005**	**1,649.026**

Velká Praha: výkonnost 10·300 KW, výkonnost připojených motorů as *5.000 HP* (na centrálu Praha *3.893*); výkonnost ročně v 1000 KWH as 25.000 (město Praha 21.064). Prodejní cena 1 KWH *30 haléřů.*

Tabulka III.

Město:	Birmingham	Glasgow	Liverpool	Manchester	Rok
Výkonnost elektrár. KW	17.960	39.435	35.300	39.960	
Připojená síla motorická	1.760	9.370	5.190	5.600	1904
KW	**14.300**	**29.500**	9.720	**25.500**	1908
Prodejni cena střední	34·8 hal.	25 hal.	32·2 hal.	29·6 hal.	1904
1 KW	22·9 »	17 »	25·4 »	15 »	1908
Pro světlo, sílu motorickou a dráhu prodáno v **1000 KWH**	4.645	18.248	29.334	33.687	1904
	24.406	**34.465**	35.388	**66.925**	1908

Tak vypadá v hrubých rysech pokrok v cizině. My, v Čechách, jsme velice, velice pozadu, co se týče používání elektrického proudu; jest to ovšem i vinou menšího ruchu hospodářského a menší zámožnosti vůbec. Přes to musíme stále a stále poukazovat: elektrický proud jest ideální forma energie, všestranně použitelný, jest zdrojem hospodářského i sociálního pokroku. Proud elektrický znamená emancipaci člověka od práce mechanické, dává mu volnost, zvyšuje jeho podmínky i úroveň životní. Pracujeme-li k rozšíření, a to co největšímu elektrického proudu — nejvýznačnějšího daru, jež století předchozí přineslo lidstvu — pracujeme tím i za lepší a krásnější budoucnost příštích pokolení. —

ROZHLEDY.

MORAVA.

České divadlo v Brně. — Klerikální vítězství na Příborsku. — Agrárníci konservativní a pokrokoví. — Obecní volby v Přerově.

Na červnové řádné valné hromadě Družstva Národního divadla v Brně byly přijaty návrhy výboru na zahájení bezprostředních příprav ke stavbě nové divadelní budovy a ku zřízení definitivního českého divadla v Brně. Divadlo bude postaveno na místě dosavadní divadelní budovy, rozšířeném znamenitě o sousedící pozemky zemského ústavu slepých, který bude Družstvu dle usnesení zemského výboru prodán a odevzdán, jakmile bude hotova nová budova pro tento ústav na periferii města. V nejbližší době bude vypsána ideová soutěž a po jejím skončení v nejkratší době soutěž definitivní. Jmění Družstva činí přes milion korun a dle záměrů výboru je třeba ještě opatřit tři sta tisíc sbírkou, aby stavba mohla být bez nebezpečí podniknuta. Budou-li provedena usnesení výboru, potvrzená valnou hromadou, a nevyskytnou-li se mimořádné nějaké překážky, bude se nejpozději za pět let hrát v nové budově. Nová budova není ovšem jediná podmínka bytí a zdaru českého divadla brněnského, stejně nutným je vzrůst divadelního obecenstva, řádné a cílevědomé vedení podniku a náležitá, významu divadla odpovídající zemská subvence, ale tyto přípravy půjdou bohdá souběžně s pracemi stavebními a zájem o divadlo, který stavba nové budovy jistě náležitě zvýší, pomůže snad rozřešit do pěti let také tyto úkoly. Rozhodně dostala se věc s mrtvého bodu, na němž v posledních letech vězela, a lze věřit v brzké příští důstojného divadla české Moravy. Česká divadelní otázka brněnská je velkého dosahu pro české Brno i pro ostatní Moravu a významná pro všechen kulturní život český. Nemoravské veřejnosti české, která je celkem divadly dostatečně opatřena, a které je divadlo dávno už jen místem uměleckého požitku, po případě jen místem zábavy, není snadno vyložit význam českého divadla v Brně. Od budování pražského Národního divadla minula příliš dlouhá doba, aby se lidé v Praze dovedli vmyslit v brněnské analogon Prahy bez řádného českého divadla, a aby pochopili, že zřízení důstojného a umělecky zdatného českého divadla v Brně je potřeba nejen umělecká, ale kulturní v nejširším smyslu slova, národní a svými důsledky také politická. Není pochyby, že má české Brno potřeby naléhavější a že zejména nedostatky českého školství brněnského a uváznutí věci universitní jsou trapnější než nedostatky brněnského českého divadla. Ale nutno pracovat na všech polích současně a daří-li se práce tam, kde je méně překážek, úspěšněji a spěje-li rychleji k cíli, nebylo by na místě popustit proto, že na jiných polích je hůře. Spíše třeba zvýšit energii, aby byl úkol vykonán co nejdříve a definitivně, aby se pak uvolněná energie mohla soustředit tam, kde je víc překážek a kde se postupuje pomaleji. Nová sbírka na divadlo sotva bude přijata vlídně pracovníky školskými a menšinovými, jichž prostředky,

zvláště prostředky finanční, stačí stále méně rostoucím jich úkolům, ale za nynějšího stavu věcí mohou si přát jen, aby divadelní sbírka byla provedena co nejrychleji, a aby potřebná tři sta tisíc ocitla se co nejdříve v pokladně Družstva.

Brněnské divadlo má především soustřeďovat a organisovat moravskou uměleckou práci, která je dosud rozptýlena a která se nemůže uplatnit v zemi samé. Mezi rozumnými a poměrů znalými lidmi není už sporu o tom, že Morava musí se jako politicky a hospodářsky soustředit také kulturně a že musí být živa především z vlastních sil. Starý separatismus moravský je dávno už odbyt a na Moravě není nikoho, kdo by jej chtěl v jakékoli formě křísit. Ale potřebou Moravy a také potřebou celého národa je decentralisace národního života a relativní soběstačnost jednotlivých jeho oblastí. Vedle hlavního střediska, jehož vynikající všestranná převaha je zajištěna, ale které nestačí organisovat a řídit práci odlehlých větví národa, třeba celků a středisek menších, neodkázaných na ostatní národ, leč ve věcech stěžejních a všenárodních a schopných i kulturní soutěže s ostatními větvemi národa. Nutnost vědecké soutěže v národě samém vedla Masaryka k vyslovení požadavku druhé university; stejně potřebují takové soutěže i všecky ostatní obory duchovního života národního. Brněnské české divadlo má být základem soustředění moravské umělecké práce a vyplývající z ní soutěže umělecké. Po uměleckém fiasku divadel plzeňského i vinohradského je zřejmo, že brněnské české divadlo má krásné poslání být opravdu druhým Národním divadlem a ztělesnit touhu uměleckých činitelů po dvou uměleckých ústavech českých, odlišných a soupeřících, ale ve službě téhož velkého kulturního úkolu. Má k tomu i tu výhodu, že jeho sféra je místně jiná a umělecky málo dosud využitá. Že bude při tom Národní divadlo brněnské novým posilněním významu Brna jako kulturního střediska české Moravy, rozumí se samo sebou.

I jinak má divadlo pro české Brno význam dalekosáhlý. Pro brněnské české obyvatelstvo je divadlo jediný téměř přímý styk s uměním. Rozvíjí se v Brně slibný hudební ruch, který několikrát už dovedl na sebe upozornit také Prahu, k moravským věcem téměř netečnou, také výtvarnické výstavy stávají se v Brně častějšími a navštěvovanějšími, ale tyto podniky zasahují stále ještě jen intelligenci a nepronikají k širokým vrstvám. Za to divadlo je v Brně demokratické a celkem lze říci, že je oblíbenější mezi malými lidmi než v hořejší vrstvě české společnosti brněnské. Finančně aspoň je prozatímní divadlo živo především z míst nejlacinějších. Rozšířit, zdokonalit a ustálit toto divadlo je tedy také příkaz účelné výchovy širokých vrstev. Ne, že by divadlo bylo školou života, jak říká stará sentence, a že by mohlo nahradit ostatní prostředky kulturní výchovy, kterých české Brně postrádá, ale že je to jediné lidem oblíbené a vyhledávané místo, které ho vytrhuje z materialismu každodenního života a z ducha-prázdnosti jeho hospodských zábav a činí mu přístupnými požitky esthetické. Není to právě nejlepší duchovní strava, kterou nynější brněnské divadlo poskytuje svému nedělnímu obecenstvu, ale kdo si všímá tohoto obecenstva, které divadlo urvalo hospodám a tančírnám, a kdo pozoruje jeho enthusiasmus a sílu jeho dramatické illuse, pochopí, že toto divadlo se vší svou uměleckou bídou je mocný a dobrý činitel v duchovním životě

těchto lidí. Že má pro brněnské široké vrstvy veliký význam také ta okolnost, že se mu hraje česky, netřeba dokazovat.

Přípravy ke stavbě vyvolaly před časem prudké boje v brněnské společnosti a celé silné opoziční hnutí proti výboru. Vedle drobných příčin rázu místního a politického — divadelní výbor býval doménou staročesko-klerikální kliky brněnské s baronem Pražákem v čele — byla to hlavně různost názorů na otázky místa pro novou budovu divadelní a podmínek stavební soutěže, která členstvo Družstva rozdělila na dva vášnivě zápasící tábory. Vůdčí lidé výboru chtěli tehdy urychlit co nejvíce stavbu a postavit nové divadlo na místě budovy provisorní bez značnějšího ohledu na požadavky umělecké. Naproti tomu umělečtí činitelé moravští a opozice, vedená pokrokovou žurnalistikou, naléhala na získání ústavu slepců, na vypsání ideové soutěže, která by rozhodla o umístění budovy na pozemcích, získaných spojením dosavadních pozemků Družstva s pozemky ústavu slepých a na přísně objektivní a obecně přístupnou soutěž stavební. Na venek byl boj skončen odstavením barona Pražáka s předsednictví Družstva, ve výboru samém zvítězily pak požadavky výboru svou oprávněností tak, že jejich dřívější odpůrci je teď horlivě provádějí. Klidným a zdravým tímto vývojem vytrženo Družstvo ze sféry politické a umožněna zase součinnost celé brněnské společnosti na společném díle.

*

Zemská doplňovací volba na Příborsku skončila vítězstvím klerikálním. Po pokrokovém agrárníku Mňukovi, povoláním učiteli, zasedne na sněmu páter Horák, zámecký kaplan. Klerikálně-konservativní blok má v české kurii zase většinu jednoho hlasu. Boj byl tuhý a proti klerikálnímu kandidátu šly do pole svorně obě skupiny agrární i strana lidově-pokroková. Klerikální vítězství nelze tedy podceňovat. Ukazuje, že je klerikalismus na Moravě stále na postupu a že ovládá kraje, které mu dosud úspěšně vzdorovaly. K pesimismu není však důvodů přes takovéto skličující zjevy. Nebylo-li v těchto krajích dříve klerikálních poslanců a organisací, nebylo tam ani pokrokovosti a svobodomyslnosti. Stará lidová strana zabrala v prvním svém rozmachu větší oblast, než kterou mohla a uměla zpracovat a její venkovští představitelé byli z velké části jen větrem se klátící třtiny, vynesené na povrch agitací. Jakmile se klerikalismus začal politicky organisovat a nastoupil své výboje, shledalo se, že liberální armáda je nevalná a neschopná úspěšného odporu. Někde opanovali pole po lidovcích agrárníci, ale ani jejich posice nebyly proti klerikalismu silnější. Bezcharakterní část intelligence a všelijakých místních veličin, která se chytala postupně lidovců a agrárníků, dokud se mohla s nimi přiživit, ucítila nový vítr a přebíhala přímo ke klerikalismu, nebo si s ním zařizovala aspoň poměr co nejpřátelštější. Kdo zná poměry a kdo ví, jaké jakosti byla dřívější svobodomyslnost příborského okresu i celé řady podobných okresů, nemá z klerikálního vítězství pocit ztráty. Těch 1189 voličů, kteří proti dokonalé klerikální organisaci a proti všemi prostředky pracující klerikální agitaci volili proti klerikálům, není zbytek bývalé pokrokové většiny, ale spíše jádro nové protiklerikální organisace, teprve vznikající. Není ostatně jasno, zda by vítězství agrárníka Bayera bylo udrželo pokrokovému bloku jednohlasovou dosavadní většinu. Byl kandidátem i agrárníků pokrokových, hlásících se ke skupině pokrokových stran, i kon-

servativních agrárníků, kteří jsou jedním z pilířů konservativního bloku, a nevyslovil se nikde, ke které skupině hodlá přistoupit. Volební boj příborský sblížil opět obě agrární frakce a sblížení to uplatnilo se také při volbách do zemědělské rady, které se provedly na základě kompromisu mezi skupinami Staňkovou a Rozkošného. Obojí tato dohoda byla namířena proti klerikálům, ale z toho nelze ještě soudit, že by konservativní agrárníci přikláněli se k pokrokovým stranám. Rozkošný, Staroštík i Vaca jsou ochotni spojit se s kýmkoli a proti komukoli, kde jde o mandát nebo vlivnou nějakou funkci, ale pokrokové lidi nenávidí z hloubi srdce a poctivě se s nimi nikdy nesblíží. Povede-li sbližování agrárních frakcí k opětnému sjednocení, pro pokrokovou věc na Moravě to zisk nebude. Protiklerikální boj, který je osou všeho veřejného života moravského, nesnese polovičatosti a taktických manévrů od případu k případu. Také agrární strana může být jen černá nebo bílá, dokud bude chtít být šedivá, bude pokračovat její rozklad.

*

Veliký rozruch způsobily na Moravě přerovské obecní volby, které skončily vítězstvím pokrokové oposice proti staré radniční klice, ovládané Staročechy a několika bývalými lidovci. Opoziční kandidátní listina byla sestavena ze stoupenců stran lidově-pokrokové, sociálně-demokratické a národně-sociální, vesměs však z lidí protiklerikálních a celkem spolehlivých. Pád radniční kliky přerovské je úspěch pokrokové věci na Moravě a pro Přerov i celou Moravu má význam pronikavý. Přerov je z nejvýznamnějších českých měst moravských a byl z nejsilnějších bašt moravského konservatismu, přisluhujícího klerikálům a bránícího se zuby nehty pokrokovým proudům. Poslancem je tu bývalý ministr dr. Žáček, který nacházel podporu u přerovské radnice i v takových věcech, jakou bylo známé jeho hlasování ve věci bosenských kmetů proti celé české delegaci. Přišel pomáhat svým lidem při obecních volbách, ale jich výsledek i demonstrace, kterými byl uvítán, ukázaly, že se Přerov pronikavě obrozuje a jednou z obětí tohoto obrození že bude již při příštích volbách dr. Žáček. Pokrokových pracovníků není ani v Přerově mnoho, ale dovedou pracovat. Letošní volby jsou výsledek jejich několikaleté pilné práce.

RUSKO.

Sjezdy poslední doby. Zdravé síly ruského života. Sjezdy. Společenský zájem o sjezdy. Policejní pronásledování neseslabuje energii. Obraz sociální degenerace v Rusku. Prostředky zápasu. Nálady účastníků sjezdů.

Rusko je churavé. Život, potlačovaný a zadržovaný zbytky přežilého absolutismu, dávno už vešel do kolejí evropské civilisace se všemi jejími stinnými stránkami. Lidový organismus, seslabený vyčerpávajícím zápasem se zlovůlí absolutismu, nepřiučený ke zdravé samočinnosti, lehce podléhá všem nemocem západu; jedovaté bacily nalézají úrodnou půdu ke svému rozvoji a hrozný přízrak degenerace vyvstává nad zemí. Ale jako v každém silném, skryté energie a zdraví plném organismě, zvedají

se z hlubokých vrstev zmučené, jak se zdálo, už docela bezmocné země nové dosud dřímající síly a neúnavně vedou úsilný zápas s chorobným procesem, drobnou mravenčí prací staví základ budoucímu novému Rusku. Pomalu, nepozorovaně, skoro instinktivně, ale nezadržitelně se krystalisuje revolucí rozvířené nové Rusko. Bez programu, bez stran a zvučných volebních hesel jde střední obyvatelstvo měst a vesnic k volbám do městských dum a zemstev a tvrdošíjně na vší čáře vytiskují »zubry« — parasitickou »černou sotňu«, která uspěla zachvátit do svých rukou v epoše revoluční paniky všechnu místní samosprávu, zadusit dřívější kulturní počátky a převrátit orgány samosprávy v rodinné podniky k exploitaci lidových mass. Městské dumy, které byly před revolucí, díky privilegovanému volebnímu právu, záštitou reakce, jsou teď skoro vesměs v rukou progresistů. Probudil se dříve apatický střední a drobný obyvatel a přičiňuje se využitkovat všech možností, které mu poskytuje zastaralé volební právo. Vzpamatoval se i mužíček ve vesnici, a nehledě na mocný hlas zemského náčelníka a ostatních »mirojedů«, přikazujících volit osoby představenstvu vhodné, užívá sám svého práva a tlačí ku předu svého kandidáta, který se už dovede zastat selských věcí v zemstvu.

Do vesnice proniká idea kooperace a konsumní, selsko-hospodářská a j. družstva se už objevují i v hluchých »mědvědích« koutech mátušky Rusi. Přechází časová apatie i v městských dělnických kruzích, nehledě na vyčerpávající a stále ještě rostoucí nezaměstnanost, na alkoholism, policejní pronásledování, která odstraňují nejzpůsobilejší intelligentní proletariát. Roste zájem ke vzdělání, k nauce, ke společenskému životu a politice. Večerní školy, lidové university, jednotlivé přednášky a schůze jsou plny dělníků, žíznících po světle a vědění. Nehledě na všechna policejní pronásledování zakládají a obnovují se prostřed dělníků vzdělávací spolky a kluby různého druhu, profesionální svazy, konsumní spolky, kde zřejmou účast přijímá žena-dělnice. Místo laciných brožur, zaplavivších v době revoluce dělnické čtvrti, čtou se víc a více tlusté knihy naučného, politického a sociálního obsahu. Dělníci, zbaveni možnosti řešit palčivé aktuelní otázky soudobého života na veřejných schůzích, jdou znova do lesů, do »konspiračních« bytů, zakládají tajné kroužky k samovzdělání, kde se znova rozléhá vřelé socialistické slovo, kde hledají odpovědi ne pouze na otázky dne — disputují o otázkách náboženského a filosofického charakteru. Dělníci berou značnější účast na posledních intelligentních sjezdech společenského charakteru. Všechny otázky nalezající se na programu sjezdů probírají se předběžně na desítkách tajných i veřejných dělnických schůzí. Smělé upřímné řeči dělnických zástupců docházejí na sjezdech vřelého ohlasu, a nehledě na vměšování policie a arestování dělnických delegátů, dává přítomnost dělnictva na sjezdech sociálního charakteru těmto sjezdům zvláštní ráz. Pod vlivem procitnutí hlubokých vrstev lidových přechází, ač pomalu a nepozorovaně, i ve zdravé části intelligence apatie, únava a znova začíná organisovaná práce, znova se rozbité, rozprášené společenské elementy spojují a vystupují na arénu společenské činnosti a zápasu.

Serii společenských sjezdů otevřel před půl druhým létem první všeruský ženský sjezd, způsobivší velké oživení a získavší pozornost společnosti. Potom v průběhu roku se konala řada sjezdů ekonomického a

speciálního charakteru — všeruský sjezd průmyslníků, průmyslníků různých krajů a odborů, sjezd drobných průmyslníků, techniků, zvěrolékařů, sjezd esperantistů atd., uspořádán byl i sjezd šlechticů, předurčivší »podmanění« Finska. V nejposlednější době byly pořádány sjezdy na životní a společenská themata, vyvolavší mnoho ruchu v tisku a větší nespokojenost se strany vlády. Ze všech posledních spezdů prošel při minimálním zájmu společnosti sjezd spisovatelů, který by za jiných poměrů mohl býti mohutnou pákou společenského mínění. Větší demokratický tisk ze stoličných měst se zřekl účasti na sjezdu, protože vláda z jeho programu vyloučila bod, týkající se kardinální otázky veškerého tisku — o právním postavení tisku. Za to ostatních pět sjezdů poslední doby bylo v pravdě faktem velké společenské důležitosti a symptomem počínajícího nového povznesení společensko-kulturní práce. Ba i tak speciální sjezd, jako přírodovědců v Moskvě, čítající 5303 členy, mající 214 zasedání v průběhu 11 dní a 696 vědeckých referátů, vzbudil velký společenský vzruch, výměnu názorů, ukázal zvýšenou vědeckou úroveň a zájem k vědě v širokých vrstvách ruské společnosti a žactva.

K I. sjezdu za boj s alkoholismem sešlo se 510 členů, bylo 29 zasedání, ze kterých byla dvě společná se sjezdem psychiatrů, ze 135 přihlášených bylo vyslechnuto 90 referátů a 45 ponecháno za materiál. Sjezd spojil na svých zasedáních velmi pestré obecenstvo — velmože s vyšívanými mundury, ve stuhách s řády a skromný prostý lid v ruských košilích, známé učence a dívky typu posluchaček, členy gosudarstvenné dumy, professory, osoby volných professí, dělníky, duchovní. Se všech stran se sletovaly pozdravné listy, telegramy, pronášeny proslovy četných delegátů domácích a zahraničních spolků (za praž. universitu E. Formánek a od množství soukromých osob (mezi těmito od L. N. Tolstého).

I. sjezd za boj s prostitucí zasedal o velikonocích po dobu 6 dnů, měl kolem 300 členů, nehledě k tendenci oficiálních pp. pořadatelů, okťabristy fon-Anrepa a j., hledící pokud možno ztížit přístup »lidí z ulice« (nebyl připuštěn na př. člen III. gosudar. dumy soc. dem. Kuzněcov). Tato tendence byla účastníky sjezdu příkře odsouzena. Sjezd vyvolal nemenší zájem společnosti než sjezd za boj proti alkoholismu. Přítomny byly deputace ženských spolků všech národností žijících v Rusku.

3. sjezd ruských psychiatrů, posuzující otázky nervo-psychického zdraví obyvatelstva Ruska, sestával tentokráte z 275 členů, z dvakráte více než předešlý sjezd v r. 1905, a v době 8 dní vyslechl 46 referátů. Nehledě na speciální úkol sjezdu zasedání jeho se těšila sesílenému společenskému zájmu. Členové sjezdu srdečně přivítali delegáty západních a jižních Slovanů.

II. sjezd pracovníků společenské mediciny na památku Pirogova, řešící v mnohých sekcích a podsekcích otázky o choleře, tuberkulose, syfilisu, alkoholismu, neurasthenii, zápase s dětskou úmrtností, o školské hygieně, o sebevraždách a nešťastných případech v továrnách, o pojišťování dělnictva a továrním dozoru, o zdravotních poměrech měst a továren, o bytové otázce, falšování potravin a výživě v městech, o reformě lékařského vzdělání, profesionálních potřebách lékařů atd., byl pořádán o velikonocích po 8 dní v Petrohradě a měl 2000 účastníků, mezi nimi delegát bulharských lékařů. Za spolek polských lékařů mluvil prof.

Zalěsskij: »Lékaři polští jsou prodchnuti všeobecným přáním pracovat dohromady se svými ruskými druhy pro blaho vědy, pokroku, kultury a strádajícího člověčenstva.«

E. N. Ščepkiná za ligu na ochranu práva žen vřele vyzývala všechny lékaře ve jméně světlé památky Pirogova, aby se sjednotili v zápase »s úžasnou nemocí — lhostejností a nerozlišováním ve společenském životě.« Hlučný potlesk vyvolaly pozdravy posluchaček mediciny a moskevských studentů: »my s hrdostí požnem plody, zaseté vámi — našimi učiteli.« Sjezd uspořádal ovaci telegramu zaslanému od vlády vypovězenými lékaři.

Všechna zasedání sjezdová a jejich sekce, týkající se i širokých společenských i vědecky speciálních otázek, byla přeplněna interessujícím se obecenstvem.

Do té míry, do jaké společnosti měly vliv na produktivnost práce sjezdové, tak policejní despotism brzdil a kazil tyto práce.

11. Pirogovský sjezd měl býti svolán ještě v r. 1909 do Oděsy, ale hromadné prohlídky bytů a arestování organisátorů a hrozivé chování administrativní vlády způsobily jeho odložení.

Přírodovědecký sjezd byl dovolen v Moskvě pouze pod tou podmínkou, že se ho nezúčastní Židé, nemající práva bydlení v Moskvě.

Všem sjezdům byly se strany vlády odmítnuty jakékoliv podpory, členům jich nepovolena sleva na železnici, která se obyčejně poskytuje oficírům — ale ne vojínům vědy a společenské služby. Pirogovskému sjezdu bylo odřeknuto propůjčení místností ve vojensko-lékařské akademii. Na všech sjezdech byla policií zapovězena řada referátů, dotýkajících se dle jejího mínění politiky, na př. na psychiatrickém: »Vliv společenských událostí na rozšíření psychosy«, u antialkoholiků — byly ze začátku zakázány všechny referáty o státním kořalečním monopolu, dále referát profesionálního svazu krejčů — »o alkoholismu u krejčů«, protože prý profesionální svazy nemají práva účastnit se sjezdů. Na sjezdě za boj proti prostituci bylo policií zakryto zasedání celé I. sekce — o podmínkách ženské práce jakožto příčinách prostituce — jejímž předsedou byl dělník. Na zasedání sjezdů proti pijáctví a prostituci se policie zvláště přidírala k řečem dělníků, vidouc v každém jejich slově »politiku«. Každá zmínka dělníků o připuštění žen k účasti na věcech místní samosprávy, o odvolání zápovědi styků mezi zahraničními a ruskými profesionálními svazy, o svobodě dělnických svazů, o kapitalistickém řádě, o dělnickém hnutí atd. vyvolávala příkré vměšování se policejního úředníka. Z 30 petrohradských dělnických delegátů bylo policií arestováno 12 před sjezdem, ostatních 18 po ukončení sjezdu.

Všechny práce sjezdové se vykonávají jakoby pod Damoklovým mečem, ale uvědomění o důležitosti a nevyhnutelnosti konané práce k obrození Ruska dodává členům sjezdu sil dovésti práce do konce. Hlavní zápas jest ovšem ještě ve předu — tam v provincii bude krok za krokem vésti úporný boj s policejní zlovůlí za uvedení v život samých nevinných resolucí sjezdu.

Referáty sjezdové podávají jasný obraz fysické a duševní degenerace Ruska.

Na základě pouhých krátkých novinářských zpráv psaných sjezdovými zpravodaji na spěch je trudno představit si ten obraz lidových jizev, který zmužile, neskrývajíce před sebou vší neutěšenosti postavení, nakreslili členové sjezdů ve svých referátech.

Rusko ze svých důchodů 6—7 milliard rublů propijí — více než 1 milliardu — 17%. Ruská vláda má z lihových nápojů 33$^1/_3$% všech svých důchodů. Takovým způsobem na existování a rozšíření alkoholismu v Rusku mají interess »mocní tohoto světa« a větší nebo menší rozhodný zápas s ním musí nevyhnutelně narazit na rozhodný odpor těchto živlů. Ne zadarmo se policie tak »nekonstitučně« vypořádala s delegáty dělníků, odhalivších politiku vlády v této stránce a poukázavších, že boj s alkoholismem jest především otázkou zápasu sociálně-politického, velkých sociálně politických reform, ne nadarmo policie tak příkře zakročovala na sjezdě proti pročtení referátů o státním kořalečním monopolu, ne nadarmo se zástupce minist. financí, uražený napadáním státního monopolu, demonstrativně vzdálil se sjezdu. Heslo cara Alekseje Michajloviče: »pijáků od krčmy neodháněj« zůstalo v platnosti i v nynějším »konstitučním« Rusku. I před uskutečněním státního kořalečního monopolu byly sympatie vlády na straně kořalečníků a na propagandu střízlivosti i se strany duchovních ve vesnicích — dívala se jako na nebezpečné volnomyšlenkářství — duchovní byli na údaje krčmářů různě pronásledováni. Za existování vodkového monopolu požívání vodky se jeví skoro jako občanskou zásluhou, něčím ve smyslu povinnosti. Sta rozhodnutí obecních schůzí, vyzývajících o zakrytí »monopolek« v různých vesnicích, sestavených v dojemných a pádných výrazech — se rozhodně odmítá a kořalny na prospěch ruskému eráru vítězně kráčejí po zemi, opájejíce lid, a pronikají, nehledě na protivení se samotných sedláků, do nejhlubších koutků. Koho zde přesvědčovat o škodlivosti alkoholismu?

Sociální podklad alkoholismu vystupoval velmi jasně ze všech referátů a anket pročtených na sjezdě. Převládající procento navštěvovatelů petrohradské nemocnice pro alkoholiky jest pracující třída všech kategorií. Z ankety petrohradských dělníků ze všech dotazovaných pije 93%, jen 7% nepije. Spotřeba alkoholu zabírá jim průměrně 13% důchodu. Čím menší plat, tím větší jeho část jde na vodku. Pijáctví začíná z útlého dětství. Začátek požívání vodky před 10. rokem byl u 6½%, mezi 11.—14. rokem u 12½%, mezi 15.—17. rokem u 35%, od 18.—21. roku u 38% a po 21. pouze u 8%. U 88% alkoholiků přišlých do nemocnice je alkoholism dědičný. Dělníci pijí z únavy, k vůli společnosti, »aby rozveselili duši«, pijí »pro nadšení«. Petrohradský dělník sdělil na sjezdu, že dělnickému vzdělávacímu spolku »Světlo« ze 33 přednášek bylo policejně zakázáno 31, klubu »Věda« v době 3 měsíců nepovoleno 19 přednášek a j. Nedovoluje se přednášet i o vzduchoplavbě, o boji s alkoholismem, o »Modrém ptáku« Maeterlincka a pod. Řada klubů a vzdělávacích spolků byla policií docela zakryta. »Povězte, pánové,« zakončil dělník svou řeč, »kam má jíti a co dělati dělník ve volný večer?«

Pijí ženy, pijí děti, pijí v nižších, středních i vyšších školách. Pije 58·3% studentstva charkovské a 71·5% jurjevské university. V nestřízlivém stavu jdou studenti do nevěstinců, k nemocným prostitutkám,

nakazí se venerickými nemocemi. 34·9% syfilisem nemocných studentů moskevské university se nakazilo v nestřízlivém stavu. 42% sebevražd se stalo v opilosti. Z duševně chorých moskevské gubernie a petrohradské nemocnice Mikuláše Divotvorce bylo 44·5%—51·7% nadužívavšími lihové nápoje. Pijáctví rodičů bylo v 8·5—9·4% příčinou duševní choroby. Pod vlivem alkoholu bylo vykonáno v petrohradském a kazaňském rayonu 44%, 53% vražd; krádeží a loupeží 65%, 70%; přestupků proti mravnosti 58%, 52%; urážek na cti 76%, 37%; žhářství 27%, 31%. Na výstavce pro zápas s alkoholismem byl vyobrazen strom, na kterém byly rozvěšeny originální »plody« — monopolní láhve různých velikostí s nadpisy odpovídající velikosti: »zločiny«, »hádky«, »samovraždy«, »žebrota«, »duševní choroby«, »prostopášnost« atd.

Neméně strašná jizva ruského života, zahnízdivší se hlavně ve městech, je prostituce, s jejími policií dovolenými a její přízni se těšícími veřejnými domy, její policejní reglementací, přikovávající prostitutku na věky k jejímu hanebnému řemeslu, dávající prostitutce pečeť žákonnosti a klamající nevědomou většinu illusí bezpečnosti.

Už revise senátorů (na př. moskevské policie) ukázaly, že prostituce dává policii ohromné důchody; z těchto důchodů žije netoliko nižší úřednictvo, ale i pp. komisaři, gubernátoři a j. Referáty sjezdu, ba i p. Borovitinova, vyššího úředníka, ještě jednou zdůraznily, že hlavním, vřelým obhájcem veřejných domů a lékařsko-policejní reglementace se jeví vždy a všude především všemocná policie. Nehledě na tato zřízení, vymyšlená k »ochraně zdraví« obyvatelstva, počet venerických nemocí a zvláště syfilisu všude hrozivě roste. Referenti poukazovali na to, že, má-li mít reglementace prostituce za účel ochranu zdraví obyvatelstva, bylo by lépe podrobovat nucené lékařsko-policejní prohlídce i muže používající prostituce. »Představme si« — praví privat-docent A. J. Elistratov na sjezdu, — »že od nynějška budou mužové, vycházející pod večer s úmyslem hanebné koupě, podléhat týmž následkům jednotlivých arestů a hromadných nadháněk, jakým podléhají prostitutky. Proseděvše noc na páchnoucím a špinavém komisařství, dopadnutí »prostopášníci« ráno, současně se svými spoluúčastnicemi pod policejním dozorem provázejí se v komitét. Každý muž usvědčený, na základě údajů policejního agenta, v prostopášném chování, zbavuje se obyčejných dokumentů, dosvědčujících osobnost; na místo toho se mu dává, jako prostitutce pod dozorem, »žlutý lístek« s povinností mít ho stále s sebou. Předpisuje se mu týdně nebo častěji dostavit se na místo lékařské prohlídky; zapovídá se mu procházet se po hlavních ulicích atd.«

Referáty odkryly obraz těžkých materiálních poměrů práce ženské — služek, obchodních zřízenek, čišnic, dělnic na plantážích a j., jejich úplnou bezprávnost, vydávající je do rukou dohlížitelů, zaměstnavatelů. Skoro úplná zákonná netrestnost působnosti různých druhů kuplířek, dohazovaček, obchodníků s živým zbožím, novinářského zprostředkování a publikací napomáhá hromadnému zavlékání dívek v prostopášnost. Počet prostitutek v městech úžasně vzrostl, zvláště v poslední době. Ve všech městech převládají tajné prostitutky. Na př. v Petrohradě se jich čítá v nynější době na 50.000. Anketa mezi registrovanými prostitutkami v Petro-

hradě (celkem 3240) ukázala, že 95% jich náleží k nižším třídám, ale svůdcové jejich postrčivší je k rozvratu byli většinou ze zámožných tříd: zaměstnavatelé, důstojníci, inženýři, úředníci policie, studenti, lidé volných povolání. Zvláště úžasně se rozšiřuje dětská prostituce. Počet mladinkých prostitutek v Petrohradě tak vzrostl, že policie viděla nutným, aby i prostitutky mladší 17 let podléhaly lékařsko-policejní prohlídce. V Petrohradě je ze všech prostitutek 8—10% dětí.

V Petrohradě také existují zvláštní brlohy pro děti-prostitutky jako — »hostince pro cizince«, o nichž policie ví a čas od času provádí nadháňky, aby potom bez trestu propustila svůdce na svobodu, ovšem ne bez značného výkupu.

Jak neutěšený je život prostitutek, dokazuje stále rostoucí množství sebevražd mezi nimi. Dr. Grigorjev sebral za 4 roky svědectví o 250 sebevraždách — což dává 13% všech sebevražd vůbec. O sebevraždu se hlavně pokoušejí prostitutky v stáří 16—20 let, t. j. skoro na počátku svého řemesla.

Velká většina sebevražd prostitutek jeví se jako resultát těžkých mravních strádání, spojených s hanebnou professí: »Nemohu dále tak žít, — píše jedna prostitutka — raději smrt...« Druhá píše: »Můj život je zbytečný; komu a nač je nutna prostitutka...« Třetí, 17letá otrokyně veselí, napsala pouze jedno slovo: »Těžko.« Tři prostitutky v stáří 18 až 20 let se společně otrávily a zůstavily zápisku: »Umíráme dle vlastního přání všechny tři. Zprotivil se nám život prostitutek. Raději smrt, než být pouličním blátem...« A tak bez konce. K čemu je lidem nutna tato propast strádání!

Neméně trudný obraz nakreslily i dva druhé sjezdy: pirogovský a psychiatrický. Groše, vydávané vládou a místními samosprávami na zdravotní potřeby měst a vesnic (na 1 člověka 15krát méně než na západě), přeplněnost vězení a ohavné zdravotní poměry v nich, následky války, nezaměstnanost v městech, chronické hladovění ve vesnicích, všechno to udělalo z Ruska pařeniště cholery, moru, tyfu, malomocenství, trachomu, tuberkulosy, syfilisu a j. nem. Tuberkulosou umírá v Rusku každoročně 400.000 lidí.

Úžasný počet dětské úmrtnosti v Rusku vedl k nutnosti volby zvláštního komitétu na pirogovském sjezdu a k určení zvláštního sjezdu na r. 1912 za boj s dětskou úmrtností.

Na obou sjezdech se vážně posuzoval stav duševního zdraví ruského lidu a zvlášť palčivá otázka ruské přítomnosti — o sebevraždách dospělých i dětí.

Fysické seslabení a degenerace mass s jedné strany a nevyhnutelnost přechodu k intensivnějšímu hospodářství se strany druhé, k čemuž je potřebí větší dávky energie, válka vnější i vnitřní, řádění bílého terroru, »pogromu« a násilí, rozbíjení kulturních ústavů, společenských i vzdělavacích organisací různého druhu, rozprášivší lid na opuštěné, bezmocné jedince — to jsou činitelé přivedší k příkré poruše duševní rovnováhy v lidu zvláště v poslední době — době »uklidnění« podle výrazu oficiální řeči — se množící. Podle rozšířenosti neurasthenie zaujímá Rusko mezi jinými zeměmi první místo. Touto nemocí nestrádá pouze intelligence.

26% neurasthenií trpících jsou rolníci. Při rostoucím šíření se duševních chorob v Rusku nalézá pouze 10% duševně chorých útulku v nemocnicích. Okolo 270.000 duševně nemocných je docela bez rady a pomoci, v městech a zvláště ve vesnicích bývají často středověce mučeni, přikováni dnem i nocí řetězy...

Počet sebevražd za poslední 4 léta reakce stanovil se na sjezdě na 40—50 tisíc. Okolo 80% všech sebevražd připadá na nejvíce práce schopná léta; ze sebevražedníků je 38% nezaměstnaných, 14·5% služek a nižších sloužících; 8·4% bez určitého zaměstnání; 8·2 žáků; 2·6% vesnických obyvatel; 2% obchodních zřízenců; 2·17 lékařů atd. Procento sebevražd arestantů ve vězeních mnohokrát převyšuje procento sebevražd »mezi volnými«. Hlavním kontingentem sebevražd ve vězeních jsou »političtí«. Způsoby v žalářích bývají vždycky těžké, mučivé; sebevraždy se vyskytují častěji u vězňů v samovazbě a nejčastěji u odsouzených k smrti. Stále vzrůstá počet sebevražd u dětí a žáků.

Před obrazem hluboko zakořenivších se chorob vlasti nesvěsili intelligenti a dělníci sjevší se na vánočních a velikonočních sjezdech ruce. Většina společenských pracovníků počínaje od proletářů a konče znamenitými učenci jako prof. M. M. Kovalevským a A. B. Bechtěrevem plně přiznávalo, že k radikální léčbě chorob jsou nevyhnutelny důkladné sociální reformy, a že těchto reform nelze očekávat ani od nynější bezkontrolní a nezodpovědné vlády, ani od její služebnice III. dumy; — následovně, že stojí před zemí vážný politický boj.

Provedení reform shůry ovšem nedostačuje k fysickému a mravnímu obrození lidu; probuzení samého lidu k aktivní samočinnosti, jasné poznání širokých vrstev o veškerém úžase soudobé skutečnosti a nevyhnutelnosti organisovaného zápasu proti společenským vadám a poměrům je rodícím, může vyvést zemi na vyšlapanou cestičku historického života. Je nutným netoliko starobní pojišťování, pojišťování proti nemocem a nezaměstnanosti, regulace mužské, ženské a dětské práce, záměna kořalečních důchodů vlády daní z příjmů, zrušení reglementace prostituce, zákonité prostředky proti svůdnictví, proti obchodu s ženštinami. Je nutné zrušení hanebného bezpráví žen v soukromém, společenském a politickém životě, je nutná demokratisace místních samospráv, se značnými zdravotními podniky, se zvláštními organisacemi sestavenými ze samotného obyvatelstva, mající k disposici levné byty, bezplatné noclehárny, jídelny a čajovny, organisaci drobného kreditu, jesle a útulky pro děti a j.; nutna teď organisace zvláštních komitétů k boji se sebevraždami, kde by se zúčastnili lékaři, společenští pracovníci, zástupci místních samospráv, dělnických dobrodinských a j. spolků. Je třeba značně rozšířit propagandu proti alkoholismu a prostituci, rozprostranit hygienické vědomosti, přeměnit výstavky organisované při sjezdech: antialkoholní, zdravotní, duševního zdraví na cestující výstavky, provázené přednáškami, rozdáváním brožur a pod., je třeba vytvořit vlastní populární literaturu, organisovat speciální kursy pro provinciální učitelstvo a vesnickou intelligenci o hygieně, alkoholismu, tuberkulose, zavésti vyučování o hygieně jako povinný předmět do všech škol.

Je nevyhnutelným získat pro propagandu proti alkoholismu a k šíření hygienických vědomostí dělnické svazy, vzdělávací spolky a kluby, večerní a nedělní školy pro dospělé, lidové university, za tím účelem je nutno vydobýt pro ně širokou svobodu, zrušení nátlaku při otevírání a vydávání knih v lidových, stálých i přenosných bibliothekách a čítárnách.

Je nutna reformace dětské výchovy od kořenů, neboť v dětech je naše budoucnost, reformace školního zdravotnictví, organisace škol pro děti zanedbané a slabomyslné, třeba získat lékaře a psychiatry pro úpravu kolonií mladičkých zločinců, zařídit podle vzoru petrohradského zvláštní dětské soudy i v jiných městech atd.

Není možné vypočítat zde všechny prostředky naznačené četnými sekcemi a podsekcemi pořádaných sjezdů, prostředky to jak široce sociálního tak i úzce praktického charakteru. Část těchto prostředků už se tak nebo jinak uvádí v život. Značný společenský zájem o sjezdy a hojnost intelligence v Rusku — jsou záruku tomu, že i jiné prostředky nezůstanou pouze na papíře.

V řečích mnohých účastníků sjezdů bylo konstatováno, že společenská únava a apatie v provinciích začíná ustupovat místo značnému hnutí. V provinciích znovu načíná tvůrčí práce na místě. Jako dříve velkou roli v této práci hraje naše zemská medicina — výtvor mohutného hnutí intelligentů-lidovců 60—70 let, šedších mezi lid, aby mu svou službou zaplatili staletý dluh za jeho dlouhé otrocké mučení.

Člen III. gosudar. dumy Šingarjev připomenul na pirogovském sjezdě, že je zvyk nazývat ruské lékaře — lékaři společnosti a že si plně zasloužili této čestné přezdívky. Nehledě na všechna prožitá pronásledování ruští lékaři zůstali většinou věrni svému praporu, oni důsledně prováděli heslo: »pro lid a skrze lid«.

Pirogovský sjezd byl zakončen krátkou řečí prof. S. S. Salazkina: »Od X. sjezdu uplynula 3 léta. Jestli se vnější podmínky ruského života za tu dobu i změnily, to v každém případě však — ne k lepšímu. Ať jsou jakékoli překážky a výstrahy, já věřím pevně, že ruský národ přece na konec vyjde na vyšlapanou cestičku. Ale jest zjev, kolem kterého nemůžeme přejít mlčky. Společenské svědomí ukládá nám povinnost klidně a loyálně, ale hlasitě prohlásit: připravování člověka o život je dále nepřípustno.«

Poslední slova byla provázena hlučným »bravo«. Všichni povstali ze svých míst a dlouho tleskali. *Boris.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Bytový kongres ve Vídni. — Nadbytek kandidátů profesorských. — Boj ve stavebním odboru v Německu skončen.

Zmínil jsem se předešle stručně o bytovém kongresu ve Vídni. Dovolím si ještě jednou se vrátit a poukázat na některé referáty. Česky referoval ke druhé otázce »jakým způsobem třeba

organisovati úvěr pro stavební činnost obecně prospěšnou?« dr. Lošťák, ke třetí otázce »účinek omezení stavebních na ceny nájemné a pozemkové« dr. Mildschuh. Jak jsem již řekl, pokládá pan Lošťák otázku reformy bytové v prvé řadě za otázku úvěrovou. Předpokládá, že stavebník »opatří ze svého alespoň desetinu sumy A« (celkového nákladu stavebního). Prvních pět desetin poskytne kterýkoliv peněžní ústav, jedná se tedy o druhou hypoteku od 50 do 90 procent. »Pro výpůčky tyto jest nám hledati úvěrové prameny, ze kterých by bylo lze čerpati příslušné částky: *a*) v každé době, *b*) bez přílišné obtíže, *c*) plným obnosem, *d*) na úrok nízký, *e*) s povinností splatiti dluh anuitami a *f*) za podmínek zápůjčkových dobře přizpůsobených účelu investičnímu, o který tu jde«. Hlavně musí být omezeno věřitelovo právo k výpovědi hypoteky »pro případy, kdyby dlužník, ač byl upomínán, neplnil jakýchsi určitých povinností z úmluvy zápůjčkové«. »Naprostou způsobilost, splniti všechny shora pod lit. *a*) až *f*) vypočítané podmínky« mají pouze ústavy emisní. »Správy jejich přikloní se s ochotou k naší věci a opatří také rády potřebné změny svých stanov, jakmile jen odklizena bude příliš blízká obava, že zamýšlené druhé hypoteky budou přec jen nejisté.« »Účinku toho lze dosíci jen tehda, bude-li zákonem dotvrzena zásada, že každá nastalá a dokázaná ztráta bude nahrazena, za to že ručí ten který stát.« Jest proto nutno, »aby státní správa zřídila zvláštní fond ku podporování stavební činnosti«, »fond garanční pro meliorace bytové«. »Výše ztrát, jež třeba garantovati, činila by... 1·875% celkového nákladu, aneb 4·6875% garantované sumy zápůjčkové«. Další povinností garančního fondu by bylo hraditi výplatní srážky, kde nutno opatřit si půjčku u ústavů emisních. Průměrná míra těchto srážek obnáší v Rakousku 3%, bylo by tedy třeba zvýšiti garanční fond o 1·2%, takže by celkem obnášel 3·075% celkového nákladu A. »Stanovíme-li toto A jakožto průměrnou roční potřebu — na př. pro Rakousko — sumou 34 millionů korun, dopočítáme se, že by bylo třeba každoroční dotace alespoň o 1,045.500 korunách.

Drahotní výbor poslanecké sněmovny vypočítal příspěvek státní na tento garanční fond na 6 millionů po 10 let, celkem 60 millionů. Vláda však tomuto požadavku parlamentu ohlásila již ústy ministra financí boj, počítajíc na podporu panské sněmovny.

Pan Dr. Mildschuh vyslovuje se o účincích omezení stavebních na ceny nájemné a pozemkové velmi reservovaně. O zdravotních výhodách, jaké poskytuje omezení intensivního zastavění plochy, nemůže býti pochybnosti, ale hospodářsky působí většinou škodlivě. »Ceny bytů v různých polohách většího města souvisí mezi sebou navzájem,« při čemž tvoří základ ceny bytů na periferii. Přese všechny vedlejší momenty, jež spolupůsobí, jako ohledy zdravotní, estetické, hospodářské, »cení přece jen velká masa obyvatelstva za podmínek jinak stejných byt tím výše, čím bližší je středu města«, v němž jsou umístěna místa pracovní, vzdělávací i zábavní. Tuto výhodu bydlení vykupuje příplatky k bytovým cenám ve vzdálenějších, to jest horších čtvrtích, takže »výše cen bytů v nejlepších polohách jest určována výší cen bytů v nejhorších polohách na kraji města«. Čím je však určována tato? Musí se rovnati

nákladům výrobním, k nimž sluší počítati »i pozemkovou rentu, kterou by půda poskytovala jsouc zemědělsky vzdělávána. Snad i něco více, co třeba dáti majiteli, aby půdu prodal.« »V cenách bytů v lepších polohách je vedle obnosu, kterého je zapotřebí ku zúrokování kapitálu a k uhrazení nákladů udržování, správy a opotřebování, obsažen ještě další obnos, který nájemníci musí platiti, aby si zajistili výhody lepší polohy. Tento obnos — městská renta pozemková — plyne majiteli domu jen proto, že dům stojí na tom a tom pozemku. Proto může majitel nezastavěného pozemku vedle za přenechání jeho právem žádati celou tuto kapitalisovanou rentu prc sebe, aniž by přece stavebník pochodil špatně. Hodnota městské půdy stavební není tedy ničím jiným, než kapitalisovanou rentou pozemkovou a závisí tudíž na všech činitelích, kteří mají... účinek na výši renty z bytů. Hodnota ta nezávisí však toliko na výši renty z bytu, která připadá na určitou jednotku plochy obytné, nýbrž i na tom, jak velká plocha obytná připadá na touž plochu stavební, neboli jinými slovy, jak intensivně je půda využitkována.« Stavebník se snaží využitkovat půdy ve směru vodorovném i kolmém co nejintensivněji, neboť celková renta stoupá mnohem rychleji, nežli náklady stavební. Je-li ovšem nabídka bytů značná, nevyplatí se mu stavět třetí a čtvrté poschodí, ježto za stejnou nebo o málo vyšší cenu každý dá přednost bytu v poschodí nižším. Vidíme tedy, že v malých městech nestaví se domy tak vysoké, jak je stavebním řádem povoleno. Jinak jest tomu ve velkých městech, jichž rychlý vzrůst poskytuje naděje na vysokou rentu v budoucnosti, takže se i pozemky na periferii zastavují ihned domy o třech a čtyřech poschodích. Je-li tato intensita stavebními předpisy omezována, musí se město rozšiřovati více do šířky a to má za následek stoupání renty i ceny nájemné z bytů. Jenom v jednom případě působí omezení stavební brzdivě na stoupání cen, když by plocha, kde je přikázán extensivní způsob zastavění, byla příliš velká, takže by poptávka po takových domech, které poskytujíce značných výhod před domy intensivně využitkovanými, jsou také relativně dražší, byla velmi malá. Tu pak v těchto místech sníží se ceny pozemků, »čímž se stavba takových (rodinných) domů namnoze teprve umožní, aniž se však přece zdraží bydlení pro ty, kdož dávají přednost bydlení v domech souvislých.« »Z toho plyne, že s omezeními stavebními třeba počíti pokud možno brzo, u pozemků nehodících se ještě k zastavění nebo dříve, než ceny pozemků dosáhly výše podmíněné intensivnějším zastavením.« V každém jednotlivém případě pak nutno »hledati mezi zdravotními a hospodářskými požadavky kompromis nejsprávnější dle konkrétních poměrů«.

»Dlouho trvalo, nežli bytová otázka získala si v Rakousku pozornosti, jaká jí v ohledu kulturním a sociálním přísluší,« končí dr. Fürth svůj referát o pokrocích bytové otázky v Rakousku v posledním pětiletí. Statistika finančního ministerstva vykazuje, že v období od 1902 do 1908 bylo dožadováno výhod zákona ze dne 8. července 1902 ř. z. č. 144 při 1266 dělnických domcích, ale pouze ve 498 případech (39·34%) bylo žádosti vyhověno. Z toho připadá na Čechy 129, na Slezsko 133, Moravu 79 případů. Příčinu neuspokojivého výsledku třeba hledati v komplikovanosti zákonných ustanovení, v upřílišněných zdravotnických

požadavcích a omezování finančněpolitické povahy. Soukromý kapitál se úplně straní, ježto risiko je příliš značné. Okruh připuštěných obyvatel je příliš úzký, takže je třeba reformy zákona v zákon o lidových bytech. Stát pečuje o svoje zaměstnance, ale v ohledu zákonodárném je značně úzkoprsý. »Země projevily pro bytovou otázku posud velmi málo porozumění, ačkoli by k tomu byly vynikající měrou povolány, ježto jim přísluší zákonodárství ve věcech stavebních.«

Celkem bylo do r. 1909 postaveno 16.234 domů a 105 baráků, jež obsahovaly 81.244 bytů se 135.793 obytnými místnostmi pro 345.629 osob. »Největší část těchto staveb byla určena pro zaměstnance majitelovy. Sem patří 1672 staveb s 15.443 domky a 105 baráky, obsahujícími 76.621 bytů a 126.842 obytných místností, v nichž bydlilo 328.155 osob.«

Referát Dra Oppenheimera o bytové politice obcí v Rakousku je jedinou obžalobou obcí, které nekonají pro reformu bytovou téměř ničeho, poněvadž se jim nedostává veškerého porozumění pro ni. Chrudim, Vysoké Mýto nepokládají za přeplněné byty, v nichž na jednu místnost připadá šest obyvatel. »Pouze dostatečnou produkcí bytovou, jež způsobí dostatečnou nabídku bytů, pouze takovým zlevněním bydlení, jež činí nájemné dosažitelným i pro méně majetné vrstvy, je možno bytovou nouzi vyhubiti z kořene. Nezbytným předpokladem pro to je opatření dostatečného množství stavební půdy.« Tu je největším zlem spekulace pozemková, proti níž obce posud nenašly účinných prostředků. Příklad německý, kde obce získávají stavebních pozemků, nenašel v Rakousku následovníků.[1] Vedle drahých pozemků působí škodlivě také drahá stavba domů, zaviněná stavebním řádem.

Některé obce snažily se usnadniti stavbu domků dle zákona z 8. července 1902 tím, že se vzdaly polovice obecních přirážek k domovní dani, ale ani toto opatření nezvýšilo působnost nevhodného zákona. Daň ze vzrůstu ceny pozemků, jejíhož výtěžku bylo by možno použít na zmírnění bytové bídy, se v Rakousku ještě vůbec neujala.

»Zřizování malých bytů obcemi je ještě velice obmezeno.« Některé obce zřizují byty pro své zřízence, ale v nepatrném rozsahu. Pouze osm obcí v alpských zemích zřídilo také byty pro osoby, jež nejsou u obce zaměstnány. Více v tom ohledu činí městské spořitelny, zvláště v Čechách, poskytujíce nízko zúročitelné zápůjčky, někdy i samy stavíce. Terst zřídil zvláštní autonomní bytový ústav, jemuž věnovala obec 400.000 K a spořitelna 150.000 K. Značnou činnost bytovou vyvíjí obec kralupská, jež založila a podporuje stavební družstvo. Mimo to přispívá z obecních prostředků na produkci bytovou, poskytujíc půjčky do 80 procent odhadní ceny.

---

[1] Zde dostalo se Praze nezasloužené pochvaly. Skoupila prý ve svém okolí značné komplexy pozemkové, aby zamezila spekulaci. Provedením elektrických drah územím skoro ještě nezastavěným a zavedením laciného tarifu v ranních hodinách ve všední dny (6 haléřů) snaží se prý usnadnit osídlení v předměstích. Ve skutečnosti chce obec levný tarif zrušit, aby zamezila přílišný nával v ranních hodinách. Ó Praho!

Účinná komunální politika potřebuje zavedení veřejné bytové inspekce, která by vedla byty v evidenci a dbala nad jejich užíváním; dále je třeba reformy stavebního řádu, systematické pozemkové politiky, poskytnutí obcím vyvlastňovacího práva v zájmu veřejného zdravotnictví, jakož i zavedení nucené kommassace, poskytnutí daňových úlev, zavedení daně ze vzrůstu hodnoty, podporování obecně prospěšné stavební činnosti půjčkami z kapitálu sociálního pojišťování a z obecních fondů.

*

Ministerstvo vyučování uznalo nutným upozornit na nadbytek učitelských sil pro střední školy a tím varovat před vstupováním na fakultu filosofickou. Úřední projev tohoto druhu je rozhodně vážným mementem, že opět nadcházejí doby nekonečné suplentury. Počátkem roku 1909 bylo 70 historiků a 69 mathematiků a fysiků bez místa. Tehdy nebyly poměry ještě tak nepříznivé, ježto vyučovalo mnoho přesloužívších professorů, jejichž odchod bylo možno očekávat každou chvíli. Ale dnes s klesajícím počtem takovýchto nezmarů neklesá počet čekatelů, nýbrž naopak stoupá. Momentánní odpomocí bylo by zřízení středních škol, jež nám v poměru k Němcům příslušejí, ale v to nelze doufat, neboť každá škola je politicum. Ale i s věcného hlediska nutno se tázati, zdali by bylo pro nás výhodno rozmnožovat gymnasia a reálky, když již dnes nemůžeme všechny absolventy jejich umístit, a rozmnožovat tak jen studovaný proletariát. »Právo Lidu« v serii článků, určených pro všechny třídy, obrací pozornost ke školám odborným, jichž je nám více třeba nežli středních. Stav professorský počíná si uvědomovat svoji sociální otázku, a pozdě sice, ale přece hledí nabýt správných znalostí svých sociálních poměrů.

*

Výluka dělnictva stavebního, největší mzdový boj v Německu v posledních letech, byla po sedmitýdenním trvání skončena. Vyloučených bylo 185.500 dle údajů svazu zaměstnavatelů, dle údajů postižených organisací dělníků 130.000 až 140.000, rozhodně tedy ne tolik, kolik doufali zaměstnavatelé, již chtěli dosíci počtu 300.000; neboť v největších městech, v Berlíně, Hamburku, Brémách k výluce vůbec nedošlo, ježto strany ujednaly místní dohodu. První pokusy o dohodu, podniknuté vládami počátkem dubna, skončily bezvýsledně; ani další pokusy neslibovaly příliš naději, ježto strany nemohly se ve svých požadavcích sblížit. Následkem toho vynesli nestranní členové dohodovací komise rozsudek, vypracovavše novou smlouvu, o níž nebylo připuštěno žádné dohodování; buď přijmout nebo zamítnout, 6. června rozhodly se obě strany, že smírčí rozhodnutí přijímají. Pak počalo se jednat v místních komisích o výši mzdy a pracovní době. Ježto skoro nikde nebylo dosaženo dohody, rozhodl smírčí soud: »Zkrácení pracovní doby v místech, kde je delší nežli 10hodinná, upravuje se tím způsobem, že v místech, kde je delší nežli 10½ hodiny, zkrátí se od 1. dubna 1911 na 10½ a od 1. dubna 1912 na 10 hodin. V místech, kde neobnáší více nežli 10½, zkrátí se od 1. dubna 1911 na 10 hodin; ve Frankfurtě nad Mohanem, Offenbachu, Mannheimu, Ludwigshafenu a Wiesbadenu zkrátí se pracovní doba od 1. dubna 1911 na 9½ hodiny. Pro všechna ostatní místa a mzdová území se zkrácení pracovní doby zamítá. Ve jmenovaných městech nastoupí následující zvýšení mzdy: ihned 2 pfe-

niky, 1. dubna 1911 4 pfeniky, 1. dubna 1912 2 pfeniky; pouze v Offenbachu a Wiesbadenu ihned 2 pfeniky, 1. dubna 1911 3½ pfeniků, 1. dubna r. 1912 2 pfeniky. Pokud v těchto městech zvýšení mzdy obnáší více nežli mzdové vyrovnání, platí za drahotní příplatek. Ostatně se drahotní příplatky zamítají. Vedlejší podmínky smlouvy přikazují se místním instancím k projednání, a budou konečně rozhodnuty dosavadní druhou instancí. Jednání musí býti do 8. července skončena. Druhá instance musí do 15. července konečně rozhodnouti. Kde difference mezi mzdou zedníků a tarifní nejvyšší mzdou pomocných stavebních dělníků obnáší více než 13 pfeniků, bude ve druhém smluvním roce vyrovnána zvýšením mzdy pomocných dělníků o 1 pfenik. V místech s méně než 10.000 obyvatelů, ve kterých zkrácení pracovní doby během smluvní doby obnáší 1 hodinu, platí mzdové vyrovnání pouze do polovice.«

Toto rozhodnutí nebylo však nikde přijato s nadšením. Sjezd zedníků a pomocných dělníků, konaný 20. a 21. června v Charlottenburgu, byl velice bouřlivý. Předseda Bömelburg vynaložil všechno svoje umění a použil veškeré svojí autority, aby zabránil, by sjezd neodhlasoval další stávku; vypočítával, že pětipfenikového zvýšení dostane se 200.000 dělníků a pouze 10.000 čtyřpfenikového; 30.000 dělníků bude zkrácena doba pracovní, úspěchy jsou tedy značné. Ale přes to hlasovalo 54 zednických a 17 pomocnických delegátů proti. Veliký tento boj podal důkaz neobyčejné pohotovosti a obdivuhodné ukázněnosti německého dělnictva; ale i s jiné ještě stránky je pro nás zajímavým: delegáti sociálně demokratických organisací zasedali zde ve výborech svorně vedle delegátů organisací křesťanských a hirsch-dunkerovských, které nestojí na třídním stanovisku socialistickém; přes to však byly plně uznávány. U nás však české sociálně demokratické organisace, založené na socialistickém podkladu, jsou kacerovány jako zrádci dělnictva týmiž lidmi, kteří s nepřáteli socialismu jdou ruku v ruce. *R.*

ŠKOLA.

Výroční zpráva Zemského ústř. spolku jednot učit. v král. Českém. — Návrhy moravského učitelstva zemskému výboru na úpravu právních poměrů. — 29. výročí Ústřední Matice školské.

Zemský Ústř. Spolek Jednot Učit. v král. Českém vydal obvyklou zprávu o své činnosti za rok 1909-10. Zpráva je obšírná; zaujímá 36 tiskových stránek. Spolek vzrostl po vnější stránce o 419 členů, tak že nyní má ve 121 jednotách 8646 členů. Počtem svým rovná se zemskému učitelskému spolku německému, který sdružuje dle červnové valné hromady v 83 jednotách 8200 členů řádných a 519 mimořádných. Německý zemský spolek učitelský sdružuje však téměř všechno učitelstvo národních škol německých v Čechách, český spolek pouze asi dvě třetiny. Většina učitelstva měšťanských škol českých, většina učitelek literních a industriálních,

většina pěstounek mateřských škol českých, jakož i většina učitelstva pražského a okolního sdružena jest v samostatných organisacích. Z učitelstva měšťanských škol Zemský Ústř. Spolek sdružuje pouze 352 členů, z literních učitelek obecných i měšťanských škol 501, z industriálek 27, z pěstounek 1 členkyni. Příčinu nejednotnosti organisace národního učitelstva hledati třeba jednak v separatistických snahách, které i v jiných stavech jsou silnější na české straně než na straně německé, a v zásadních chybách, jichž zvláště před desiti léty za éry t. zv. Rašínovy dopouštěla se správa českého spolku ústředního.

Všechny okresní jednoty plnily, pokud se týče odvádění organisačního příspěvku, povinnosti své k ústředí přesně, až na nepatrné výjimky. Činnost ústředí rozbíhala se s nejstejnou intensitou několika směry. Hospodářský odbor měl péči o různé výhody členské a obíral se řešením mnohých finančních otázek. Tempo v akcích pojišťovacích, které v uplynulých obdobích bylo značně zrychlené, se uvolnilo a zpráva sama konstatuje ochabnutí. Členové uzavírají pojistky také jinde než u banky »Prahy«, s níž spolek je v těsném spojení. Je to důkazem, že srovnávají výhody pojišťování u »Prahy« s výhodami u jiných ústavů a že dospívají k přesvědčení, že výhody u »Prahy« nejsou ve všech směrech nejpříznivější. Odbor řešil mimo jiné věci také otázku učitelských bytů, která zvláště v obcích venkovských je stále otevřená. Usnesl se na tom, aby spolek apeloval na zemský výbor, který má založiti garanční fond pro melioraci bytů učitelských dle vzoru ministerstva financí pro melioraci bytů státního úřednictva. K IX. mezinárodnímu sjezdu bytovému ve Vídni bude podána výzva, aby působil ve prospěch zákonné povinnosti obcí postarati se o řádné byty všem osobám, postaveným ve veřejných službách.

Široké pole působnosti měl odbor kulturní, který jednal o výchově dorostu, o programu učitelské práce v hasičstvu, o besídkách školní mládeže, loutkových divadlech, besedách dívčích a organisaci zpravodajství. Vysokoškolské prázdninové kursy učitelské přecházejí po úradě učitelských organisací letoškem na starost »Výboru pro lidové přednášky při vysokých školách pražských«, který již ohlásil pro letošní prázdniny přírodovědecký kurs v Praze a duchovědný v Hradci Králové. Nově organisovaná knihovna spolková čítá 1445 svazků a chová některé rukopisné památky po českých spisovatelích paedagogických.

Právní odbor měl také letos dost práce, neboť právní znalost není ve stavu dost rozšířená a zodpovídal písemně 428 případů. Odbor sestavil mimo to 7 spisů, jednajících o úpravě právních poměrů učitelských.

Rozsáhlý obor činnosti měl přirozeně také odbor školský. Jednal o revisi čítanek a dal v tomto směru některé podněty, rokoval o akci dotazníkové, kterou se má opatřiti materiál říšskému spolku pro školskou reformu, učinil první kroky k součinnosti učitelstva při jednotné organisaci ochrany mládeže, žádal zemědělskou radu, aby v jednáních o osnovách pokračovacích škol hospodářských vcházela se spolkem ve styky a vyslýchala jeho návrhy, jednal o pokračovacích kursech při školách národních a evidenci žactva vystouplého ze školy, usnesl se podstoupiti boj proti špatné literatuře, rokoval o tom, jak by se školství zvelebilo po

stránce vnější, o tělesné anketě, o zušlechtění zábav školní mládeže, projednal návrhy otázek pro okresní porady atd.

Tiskový odbor čelil dobře záplavě klerikálních kalendářů kalendáři pokrokovými (»Palackým« a »Havlíčkem«), vydal obvyklý kalendář učitelský se schematismem a rokoval o zamýšleném vydávání »Sborníku národní výchovy«. Sněmovní komise spolková byla ve stálém spojení jak s autonomními členy zemské školní rady, tak s poslanci zemskými a se zástupci německého spolku zemského.

Okrskové zřízení bylo utvořeno při 84 jednotách; v celku je 383 okrsků, připouštějících častější a rychlejší scházení se členstva nejbližšího okolí. Při 11 venkovských školních okresích zřízeny byly spolky podpůrné pro případ onemocnění a smrti členů i jich rodin.

Ústřední záložna vykázala v roce 1909 peněžní obrat více než 22milionový a přes 600.000 K vlastního jmění. Měla na půl čtvrta milionu vkladů a poskytla přes tři a jednu třetinu milionu půjček. Změnila své stanovy v tom směru, že přijímá a půjčuje peníze i neučitelům. Rozvojem svým řadí se k předním peněžním ústavům zemským.

Ústřední nakladatelství spolkové je spojeno s knihkupectvím a papírnictvím a vydalo také v posledním roce řadu publikací. Z pojištění na život u banky »Prahy« rozděleno od počátku trvání smlouvy přes 20.000 K stipendií vedle darů, zaplacených prémií a pod. Dobře prospívají Zoubkův studentský útulek v Kostelci nad Orlicí, studentský útulek pražský i hotel pensionát »Praha« na ostrově Rabu, při němž je zřízeno také 20 stipendií pro členy a spolu pojištěnce »Prahy«. Sjezdy abiturientů pedagogií staly se pravidelnou každoroční akcí spolkovou a dobře slouží svému účelu.

Spolek neustal v domáhání se vytčeného cíle, aby učitelské platy byly postaveny na roveň posledním čtyřem třídám státního úřednictva, sorganisoval potřebnou akci proti úsporám v národním školství, bděl nad tím, aby připravovaný disciplinární řád učitelský odpovídal přáním učitelským (osnova zemské školní rady o tomto řádu, kterou některé učitelské listy a sama jednatelská zpráva v těchto dnech uveřejňují, přáním těmto neodpovídá), vypracoval návrh na změnu předpisů pro okresní a zemské porady, přijal resoluční projev proti definitivě okresních školních inspektorů, k níž podle ministrových slov má dojíti po nalezení příslušné úhrady co nejdříve, snad již v roce 1911, vypracoval elaborát o nutnosti zákonné úpravy povinnosti obcí, postarati se o řádné byty pro osoby, služebním povoláním na obec odkázané, přijal společně s ostatními učitelskými organisacemi veřejný manifest proti surovým útiskům českého školství menšinového, zavedl pojištění povinného ručení pro všechno činné členstvo s »Pražskou městskou spořitelnou«, poskytl informace 8 výpravám ruského učitelstva do Prahy, sebral statistiku, jak nepravidelně proti duchu zákonitých ustanovení scházívají se mnohé české okresní školní rady.

Přiměřeně vzrostly učitelské podniky svépomocné, zvláště Bolzanův sirotčinec, který vykazoval koncem r. 1909 přes 133.000 K jmění, a fond k zabezpečení českých škol »Komenského« ve Vídni, na nějž učitelstvo sebralo přes 22.000 K. Spolek měl v uplynulém správním roce 58.535 K příjmů 37.854 K vydání, tak že zbývá přes 20.000 K, jimiž budou rozmnoženy různé fondy podpůrné.

*

Veškeré moravské učitelstvo, české i německé, podalo koncem června prostřednictvím svých organisací zemskému výboru návrhy na úpravu svých právních poměrů. Žádá příjmy dle XI.—VIII. hodnostní třídy, časový postup, analogický s postupem státního úřednictva s předběžným vzděláním středoškolským ve smyslu vládního návrhu služební pragmatiky, i aktivní přídavky dle norem platných pro státní úředníky. Každá definitivní učitelská osoba má míti nárok na byt o 2 pokojích, kuchyni a vedlejších místnostech v minimální výměře 100 čtverečných metrů, z nichž 70 čtverečných metrů má připadnouti na světnice. Obce mají býti zavázány k opatřování takovýchto místností, začež si mohou připočítávati až dvě třetiny aktivního přídavku. Správcové škol mají míti nárok na naturální byt o 3 pokojích s vedlejšími místnostmi. Kde takového bytu nelze opatřiti, mají dostávati vedle aktivního přídavku náhradu 200—300 K. Zatímní učitelské osoby před zkouškou způsobilosti mají míti nárok na volný byt o 1 pokoji, není-li ho, mají dostávati polovinu aktivního přídavku. Funkční přídavek za správu škol 1—4třídních má činiti 400 K, 5- a vícetřídních 500 K, na školách měšťanských 600 K, a 50 K za každou pobočku. Spojování dvou nebo více škol pod společnou správou nemá býti trpěno. Učitelské osoby, které se nestaly správci škol, mají dostávati: po 20leté službě 200 K (na měšťanských školách 300 K), po službě 25leté 300, resp. 400 K. Všecky přídavky mají býti do výslužby započítávány. Každá nová úprava platů státního a zemského úřednictva má měniti automaticky i příjmy učitelské. Všechna místa, i provisorní, mají býti obsazována na základě řádně vypsaných konkursů. Remunerace zatímních učitelských osob před zkouškou způsobilosti má býti vyměřena na 1200 K. Před přijetím návrhů na učitelské platy zemský výbor má svolati anketu, v níž mají býti vedle ostatních zástupců i zástupci všech učitelských organisací.

*

Ústřední Matice Školská podala k valné hromadě, posunuté letos až na konec školního roku, 29. výroční zprávu. Čím tužší byl odpor k rozvoji českého školství v uzavřeném území na straně německé, tím větší byla obětavost českého lidu k přednímu národnímu spolku, který mohl rozvinouti také horlivější činnost, pro niž je ovšem nutna širší finanční základna. Ústřední Matice Školská vydržovala v uplynulém správním roce 2 školy střední, z nichž osmitřídní gymnasium ve Výškově s 259 žáky jest již postátněno, a reálné gymnasium v Orlové, které v první třídě mělo hned v prvním roce 62 žáků. Obecných škol měla Matice ve své správě 69, z nichž 50 s 5771 dětmi bylo v Čechách, 12 s 958 žáky na Moravě a 7 s 1713 dětmi ve Slezsku. V celku vydržovala Matice 147 tříd, do nichž chodilo 8442 dětí. Matičních opatroven a škol mateřských bylo 58, z nichž 30 s 2973 dětmi bylo v Čechách, 17 s 1480 na Moravě a 4 s 263 dětmi ve Slezsku. V celku bylo na matičních školách mateřských 80 oddělení, do nichž chodilo 4716 dětí. Nové matiční školy byly zřízeny v Dolním Jiřetíně (2třídní s 227 dětmi), v Červeném Kříži, v Liticích u Plzně, v Dolním Litvínově (2třídní se 144 dětmi), ve Vimperku v Čechách, v Hustopeči, v Proboštově a v Dolních Studýnkách na Moravě.

Přispěním Matice bylo zřízeno reálné gymnasium v Orlové, měšťanka v Jaktaři u Opavy a obecná škola ve Štikově u Nové Paky. Žádosti o povolení ke zřízení reálky v Liberci a gymnasia ve Znojmě, jakož i četné žádosti za zřízeni obecných škol, nebyly dosud vyřízeny. Němci maří zřizování nových škol bezohledným vypovídáním českých žadatelů z bytů. Boj proti českým školám přesunuje se z pole kulturního na pole sociální a hospodářské a ztěžuje zřizování nových škol velmi citelně.

Při vší obětavosti českého lidu k Matici matiční školství potřebě národní ani z daleka nestačí. Kdyby se měly zřídit školy všude, kde jich je třeba, musily by se příjmy matiční aspoň zpaterónásobiti a vedle toho vydat značný obnos na stavbu škol. Příjmy matiční dostoupily výše téměř půldruhého milionu K, z čehož na »milionový dar« připadla polovina tohoto obnosu. Ve službách Matice působí 32 řídících učitelů, 35 správců jednotřídek, 30 učitelských osob se zkouškou způsobilosti, 49 se zkouškou dospělosti, 9 učitelů výpomocných, 50 industriálek, 58 výpomocných katechetů, 35 řídících pěstounek a paedagogických správců, 60 pěstounek, 72 opatrovnic, úhrnem 430 osob. Čisté jmění matiční činí přes půl milionu korun.

Matiční učitelstvo dočkalo se zřízení pensijního fondu, z něhož má zaručené výslužné. Matiční příspěvek k pensijnímu fondu činí 140.000 K. Jako veřejné školy národní, tak i školy matiční jsou žactvem přeplněny. Jsouť na matičních školách třídy nejen se 70, ale i s 80, 90 i více dětmi. Škola v Nové Vsi má 92, v Třebusicích 98, v Trnovanech dokonce 139 dětí v jediné třídě. Okolnost tato ztěžuje v nemalé míře soutěž kulturní se školstvím německým, v němž pracuje se za poměrů co nejpříznivějších. Zamezit tuto přeplněnost matičních škol závisí v přední řadě na zvýšení finanční základny matiční, a k tomu jde cesta stupňovanou obětavostí k Matici jak jednotlivců, tak spolků, a zvláště obcí a okresů českých, které by si měly uložit za povinnost stálým a zvýšeným příspěvkem na Matici přispívati.

LITERATURA.

Krásná:

Quido Maria Vyskočil: Hry s panenkami. (Praha, nakladatel Fr. Švejda. 1909.) — Týž: Sonata eroica. (Praha, nakladatel Antonín Reis. 1910.) — Jan Janča: Život a jiné vídeňské novelly. (Ottova Laciná knihovna národní čís. 232.) — Ivan Cankar: Kříž nad horami. Přeložila Joža Mettlerová. (V Praze, nakladatel Jos. R. Vilímek. 1910.) — Arnošt Czech z Czechenherzů: Písně samotáře. (V Praze, nákladem vlastním. 1910.)

V nových knihách svých Q. M. Vyskočil představuje se jako básník, který pokládá za dost snadné vystihnouti smysl a podstatu lásky a básnicky jej zpodobit. V erotických a bizarních prosách Hry s panenkami i spokojuje se zatím arci s povšechným tvrzením, že láska, tak rozkami spokojuje se zatím arci s povšechným tvrzením, že láska, tak roza plamene, tvrzení, s nímž dosti těžko dá se srovnati Zeyerovsky horující

nadšení a blouznění, které při slovech »chceš být mou ženou?« lituje, že »zmizel sen, aby na jeho třpytný prestol nastoupila krvavá modla pohlaví«. Sonata eroica však, která jest označena jakožto kniha lásky, má býti přímo jakýmsi zákonníkem jejím. Autor dal jí v čelo motto, že filosofii renaissanční manželství bylo jedinou svátostí od boha v ráji založenou, prohlašuje, že krása jest jen ve vzpomínce, a v sentimentální dedikaci, počínající obvyklým »Milostivá«, jest si vědom, že »počestní« budou knihou zaraženi, protože i nad ní vznáší se v oblacích rozkošná vůně, radost nervů, odor di femina jako plodný pel nad májovým lesem, »zkušení« že mu vytknou, že mluví o otázkách, jež jsou nad jeho poznatky; nemůže však jinak, protože téměř od dětství vyrostl mezi ženami a již tenkráte utvořil si ideál ženy, na němž však léta mnoho změnila, takže žena přestala být jeho touhou a stala se problémem, a dnes pokládá svůj názor na poměr muže k ženě za ucelený. Bylo prý mnoho falešného umravnění kolem něho, on a jiní mladí prohlásili, že nutno konečně již jednou přestat hleděti na ženu jako na podřízený element ve společenském vývoji, že se musí ženě popřáti, ať je tím, čím chce a k čemu ji vábí její schopnosti, a ať neplivá se ani po té, jež padla; neboť není jednostranného práva, jako není jednostranných povinností, může býti jen vzájemná rovnocennost, a táž svoboda. Autor věří, že spojení dvou milujících nesmí býti desillusí lásky, ztrátou rozkoše studu, hrubou potřebou pohlaví; muž, vítěz nad ženinou touhou, nikdy nesmí vejít k ženě své neověnčen, a oddává-li se mu tato, musí si býti vědom hlubokého, mravního významu chvíle.

I vylíčil Q. M. Vyskočil případ Viktora a Liliany, kteří žijí a splynou vzorně láskou v tom smyslu. Jeho Viktor chápe jen jediný zákon, v němž obsaženy jsou všechny ostatní, zákon lásky; neupírá přirozenosti práva rovnosti muže a ženy, pokud neznemožňuje vzájemného povznesení citového, avšak praktická doba vyvyšuje prý existenční otázku ženy, maří prý veškeren její duchovní život a stírá s ní pel citového posvěcení; nestaví se proti emancipaci, ale jest mu líto toho, oč zchudne budoucí poměr muže k ženě, až budou vnucena oběma stejná práva; bylo by prý stokrát lépe upraviti morálku tak, aby dnešní stav zkrásněl vniterně. Tito dva milenci jsou autorovi milenci nového náboženství; jejich případ má ukázati, jak nesprávné je tvrditi, že manželství zklame vždy, protože při trvalém společném styku nutno jest podrobiti se i mnohému, co naplňuje ošklivostí a nač jsme dříve nepomyslili, záleží jen na způsobu, jakým se společný život se ženou milovanou upraví; muž může býti od svého ponížení tělesného k úplné očistě povznesen jen ženou a zákon lásky musí býti naplněn touhou po dokonalosti; drsná síla rozumu mužova musí býti společným soužitím zněžněna a citová něha ženina posílena. Muži nejsou tu proto, aby byli společensky nuceni zaopatřovati nevdané ženy, ženy ne proto, aby se staly prostituovanými služkami mužů. Vzájemné rozhodnutí pro soužití musí býti volné a nezávazné, neboť ti, kteří našli jeden ve druhém doplňky svých bytostí k společnému celku, nikdy se neopustí, jak se toho dnešní společnost obává. Dnes jest manželství z devadesáti procent záležitostí pudovou, za jeho překrásným zařízením kryje se bezdno nevýslovné sociální bídy; manželství nelze redukovati na pouhý styk smyslů, musí záležeti v zralé schopnosti cítiti zdravě a krásně, a jen silní a zdraví mají právo

na plodný život. Ženy nemají nikdy sestupovati ve všední boj, který stírá veškeren ženský jejich půvab, nýbrž mají zůstati krásnými cíli ctižádostivých mužů a matkami silného a jasně myslícího plemene budoucnosti.

Aby tento ideál básníkův — on sám netají se tím, že jeho dva lidé jsou výjimkou — vynikl v plné oprávněnosti, k tomu má napomáhati řada příšerných případů poměru mezi mužem a ženou lehkovážného a perversního. Viktorův bratr, Robert Brenalt, který v mládí býval nebezpečný mladým mužům, svou ženu svedl v jejích šestnácti letech; Alexia trpělivě snáší jeho záletnost, která jej vrhá z náruči jedné ženy do druhé; u výstřední paní Stergardové, jež svého bratra klerika ďábelskou lstí dovedla vrhnouti do kalu smyslnosti, urazí se jeho »mužství« tím, že přistihne šedého opičáka, an si u ní osobuje práva jeho; v noci vplíží se k choti vlastního bratra, Lilianě, a již by ji byl přes odpor její znásilnil, když tu v sousedním pokoji ozve se těžký pád a polootevřenými dveřmi vpadne bezduché tělo jeho otce, který zaslechnuv výkřik, chtěl jí přispěti ku pomoci; otec sám nebýval lepší; matka ovdovělá vzdá se mladému Holanovi, který se pozdě doví, že je synem jejího chotě a jisté sklepnice; Robert má milenkou děvče třináctileté, a když Alexia se doví i toho, konečně se odhodlá k výhrůžce: s očima široce vytřeštěnýma v rozrušení klesne na lože, při čemž se rozevře její plášť a krásné tělo zaleskne se v záři paprsků, a tu Robert, který doposud hrozbám jejím naslouchal s tupým úsměvem, náhle sebou trhne a nakloní se rychle ke své ženě, »zlákán patrně neobyčejným požitkem těla zvolna umírajícího«, teprve po chvíli zpozoruje, že objímá mrtvolu ... Sešílí — —

Ví snad také autor, že se svým ideálem nepřichází prvý; horovala o něm už Božena Němcová a Karolina Světlá. Ale přijíti s ním znova není nikdy nevčasné, poměry k tomu nutí. Je mi také jasným tím, co vytýká hnutí emancipačnímu; nesmí však tvrditi, že by hnutí samo vniternou očistu vylučovalo nebo činilo nemožnou. Také si nesmí mysliti, že by i v běžných manželstvích, řekněme nebásnických, lidé nepociťovali v nejvážnějších chvílích té něhy a svatosti, kterou dává vynikati svým lidem »nového náboženství lásky«. Ne, nového v tom všem není nic. Tím více měl dbáti toho, aby zaujal a přesvědčil uměleckou argumentací. O tu však se kniha ztroskotává. Spisovatel pohodlně proti nejčernějším stínům postaví nejčistší bělost; zanícení pro ideál projevuje se morálními thesemi na úkor určitých životních básníkových případů; takovými chtějí býti aspoň opačné případy erotické zvrácenosti, jichž zamýšlená životnost se však ztrácí v dráždivé sensačnosti. »Hry s panenkami« i »Sonata eroica« ukazují, že se spisovatel potácí mezi Zeyerem a Conradim a nanalézá vlastního východiska. K problému takové důležitosti a aktuálnosti nesmí se přistoupiti s pouhým verbalismem, pocukrovanými slovy, a mravní pathos musí umělecky vyniknouti nad pikantnost a smyslnou nehoráznost. Chvat, povrchnost, jednotlivý nápad tu nepomohou. Tu nestačí říci, že se proti sobě staví dva poměry, jeden vyrostlý z moderních názorů společenských, druhý vykvetlý v samotě jako bílý květ, skutečnost a ideál: to musí vyniknouti z díla samého. Uvedu dva doklady, které mi všechnu seriosnost autorovu málem annulují: když se blíží rozhodná chvíle mezi vdovou paní Bernaltovou a Holanem, vzbuzuje pro ni náladu tímto způsobem:

»Teprve když večer nad krajinou svěsil své peruté a tichý soumrak k milencům do pokoje vstoupil, tu také jakoby onen nerozhodný úděs ustoupil konečně smírné chvíli, po níž oba stejně toužili. V srdečném hovoru vyrovnávaly se zde rozdíly věku a dobrodružnost srdcí, aby d u š e k d u š i přilnula, srdce v srdce se ponořilo, rty roztoužené našly se pro souzvuk polibků a na chvíli alespoň přivolány tak byly štěstí a možnost blažívé illuse.« A druhý: je myslitelno, aby trpící žena k zhýralému muži (Alexia) mluvila slovy: »Byla jsem dítě, když jsi mi zjevil tajemství života i j e h o p r o p a s t i v r o u b e n é r ů ž e m i... Milovala jsem v tobě celé mládí své s e v š e m i s n y, p l a m e n y a p e r u t ě m i... Viděl jsi rozkvétat r ů ž e, k r á š l í c í v c h o d d o c h r á m u r o z k o š e, nedbal jsi však, aby nevadly předčasně. Věřila jsem, že v tvé lásce najdu všechna ta krásná očekávání, o nichž jsem snila... Odhodil jsi mne jako uvadlý květ...« Ať se autor nad těmi strojenostmi zamyslí sám. A co se týče těch obálek, nad nimiž se někteří prý rozpalují, aniž knihy jeho četli: autor musí odpustit, ale takové dekorace se hodí pro cestovní lekturu nějakých commis voyageurs a křiklavě se odrážejí od pohádkových titěrností, jimiž své prosy propletává.

Recept na románek: K rybníku v Schönbrunnu přijde asi devatenáctiletá krásná dívka v moderních bílých šatech, s koketním krajkovým kloboučkem na havraních vlasech, a vede za ruku hošíka (Olga); spatří ji továrník (Berger), který nechce svoliti k rozvodu, o nějž usiluje jeho choť, protože ho to příjemně dráždí; do Olgy je zamilován poštovní assistent (Neumann), zatím marně; Bergrovi se podaří Olgu svésti, čímž se jí ovšem nabaží, když se má státi matkou jeho dítěte, neví už o ní; Olga si vyjede jednou v zimě do Prateru, tu se vůz překotí, těžce ji zraní, ale hned se k tomu nahodí povoz jiný, v němž sedí Berger se svou ženou, ta se jí ujme, zvláště když lékař nařídil odvésti ji rovnou do porodnice v Alserstrasse; když se o tom doví Neumann, nepřestane ji milovati, ba nedává jí ani viny, protože zrovna v tu dobu, kdy ji chtěl ujistiti o svých nezměněných citech, sám mravně klesl; vzdá se služby, ač se zatím stal oficiálem, nabídne se Olze za impressaria, když tato chce nastoupiti dráhu uměleckou, stane se jejím mužem, paní Bergrová je doprovází, aniž její choť ví, kde jest; po čase uspořádá Olga ve Vídni koncert, zatím pozbyla zraku, a tam ji i svou ženu pozná Berger, který však po prvním úmyslu zabít se, chce — žíti dál.

Ale kdyby J a n č ů v románek Ž i v o t v knize »Ž i v o t a j i n é v í d e ň s k é n o v e l l y« obsahoval jen tuto banální historii, byl by příliš nemoderní. Proto musí při tom sáhnouti do soudobých poměrů a k otřepané melodii vytáhne se rejstřík socialismu, manželství a boje o náboženství, čili: příběh zabarví se hodně tendenčně. Mluví se o tom, že nejlepší sociální theorie vyslovena jest v učení Kristově o lásce k bližnímu, ale jest tato theorie pomalu dva tisíce let stará a kdo ji provádí nejhůře, to jsou nástupci Krista na trůně vysoké hierarchie, kde jest vrchol lidské nelásky a panovačnosti, již pociťují netoliko dělníci na různých biskupských statcích, ale i samo podřízené kněžstvo. Hartusí se na stát, který je nejbezohlednějším ze všech vyděračů (proto se oficiál tak lehce vzdal služby), který přijal do svých služeb ohromné armády žen a honí je do mrazivých

noci shánět výdělek, aby mohly ukojiti hlad a ošatiti se tak, jak toho vyžaduje čest úřadu; cti úřadu ony přinášejí v obět čest panenství, prostituují svá těla a zohavují své duše; za armádami těchto žen táhne armáda neduživců a mrzáků, kteří ve službách státu přišli o svá zdravá těla a své zdravé údy, a kteří teď se třpytnými odznaky svých služeb na smáčknutých prsou vlekou se světem, doprovázeni klepotem berly a odrhovačkami vřískavého kolovrátku; nemocnice, smrt, hromadné hroby objevují se za těmito armádami žen a mužů, jež matka zdravé porodila, zdravé odchovala, a z nichž státní moc nadělala žebráků, vyhozených na smetiště civilisované společnosti a do mrazu zimních ulic. Žena Bergrova v manželství dnešním nevidí svátosti, nýbrž okovy, jimiž se dva lidé dali spoutati a jež vlekou po celý život, protože tak žádá církev, společnost, křesťanská společnost v křesťanském státě. To vše se podává tak nezdůvodněné a v rámci románovitého děje tak nejasně a násilně, že to může lidem jenom poplést mozek. K tomu se literatury zneužívati nesmí. Nicméně vrací se autor k podobným otázkám ještě v novelle G r e t i, kde na případě o lásce mezi chudou ženou a poručíkem ukázati se má síla tradiční, rodinné víry a nesmiřitelnost mezi náboženstvím evangelickým a katolickým. Víra katolická vypadá tak, jak mluví z obrazů Goyových, který v nejkatoličtější zemi viděl všecky její neřesti od biskupů až ke kuplířkám a prostitutkám, modlícím se s růžencem na rukou za dobrý lov, a jak mluví z obrazů Kupkových. Nemůže se pochopiti, jaké právo bere si církev na děti, a odkud stát bere právo na syny, jež nutí do uniformy, jež musí živiti a vychovávati otec. Kaplan při cvičení náboženském, jímž má dívku seznámiti se zásadami katolické církve, vzplane ohněm smyslnosti a těžce nese nepřirozený příkaz coelibátu. Zákony světské neuznávají za důvod rozvodu ani nevyléčitelné šílenství (muže Gretina) a zákony církevní nespatřují v něm důvodu neplatnosti manželství a rozluky. A proto Greti po dlouhém otálení vzdá se konečně milenci, a jejich »rty splynuly opět v polibku tak dlouhém, při němž oči se zavírají, sluch přechází a člověk smyslů je zbavován«; zařídili si domácnost a žili jako muž a žena a nerozhořčoval se nad nimi ani policejní president ani kardinál. Ale horší se nad tím literární umění, i když činí požadavky velmi skrovné.

Smysl C a n k a r o v y milostné příhody K ř í ž n a d h o r a m i vrcholí v poznání, že k umění jest potřebí míti v srdci lásku. Ta dodává statečnosti a vytrvalosti a naučí oči vnímati i to, co se v těsné blízkosti přehlíží a podceňuje. Mladý Mate, jenž v chatrném zevnějšku a s ideální touhou opustil zapadlý kout domova, kde k němu měla důvěru i lásku jediná Hanka, v cizině zpronevěří se svým slibům věrnosti a zklame se ve svých uměleckých cílech, ale před zoufalstvím zachrání ho láska Hančina a procitlá láska k domovu, který odmítal jeho a z něhož kdysi prchal. Není to pouhá romantika, ale prostý příběh životní zdá se nabývati významu symbolického, tam, kde se osamocená dolina staví proti ozářené výšině, záští těch, kteří vylučují ze svého středu člověka majícího odvahu vyšinouti se nad obmezený obzor jejich, proti ojedinělému pochopení a důvěryplné naději v jeho vítězství, jež arci není bez utrpení. Umělecká hodnota povídky spočívá v postavě Hančině: v jejím ustavičném zpřítomňování si Mateových osudů, v jejích předtuchách, které nezklamou,

v obětavé vytrvalosti, která ani na chvíli neprohřeší se proti sobě samé a dočká se splnění toho, k čemu upínaly se její naděje. Tím, jak můžeme čísti v její mysli, prožíváme celý ten příběh.

Neobsáhlá kniha Czechovy lyriky Písně samotáře zapadne v českém písemnictví bez povšimnutí. Ani cyklus její »Z bouří života« ani druhý »Z dalekých poutí« nepřinášejí ničeho, co by mělo do sebe osobní rázovitosti nebo aspoň rozmnožovalo posavadní hodnoty české lyriky. Není sloky, nad kterou by se člověk musel zamyslit, ke které by se vrátil, která by utkvěla v mysli. —*ejč* —

Poučná:

F. A. Soukup: Dítě českého jihovýchodu a jeho výdělečná práce. — Jóža Černík: Zpěvy moravských Kopaničárů. — Alois Tvrdek: Anthologie z oper. — Dr. Jar. Vlach: Národové evropští. — Henri d'Almeras: Manželství u různých národů. Přeložil Jos. Helm.

F. A. Soukup: Dítě českého jihovýchodu a jeho výdělečná práce. V Praze, nákl. Dědictví Komenského. (Sbírky »Dítě« svazek 4.)

Vedle známé práce učitele Fr. Housera, jež vyšla jako 1. svazek téže sbírky, je spis Soukupův druhou samostatnou knihou věnovanou otázce výdělečné práce dětí, ale kdežto Houser obíral se dětmi pražskými, čerpal Soukup údaje své hlavně z Třeboňska a Jindřichohradecka a tak máme možnost srovnávati poměry hlavního města se stavem venkova téměř výhradně zemědělského, sociálně i kulturně dost zanedbaného. Byly-li výsledky Houserovy překvapující, data Soukupova přímo křičí a volají po nápravě: je to úžasný materiál o tom, jak nelidsky vykořisťují rodiče i cizí lidé dětí od nejútlejšího mládí za bídný groš neb často jen za stravu ještě bídnější a jak přispívá sama společnost k degeneraci i demoralisaci nejmladších svých členů. Z povahy okresů, v nichž šetření Soukupova se dála, plyne, že děti jihočeské vypomáhají za mzdu jakékoli formy především v polním hospodářství, lese, myslivosti a rybářství, ale neméně častá jest jejich práce i jakožto posluh, chův, sluhův; poměrně malé procento je činno v průmyslu, v končinách těch slabě vyvinutém. Z vyšetřovaného počtu 580 dětí starších 10 let pouze 56 t. j. asi 10% mělo vskutku život dětský, nejsouc nuceno k žádné práci mimoškolní; všecky ostatní pracovaly občas neb stále (před školou i po ní) pro domácí neb polní hospodářství, leckteré od časných hodin ranních do pozdních hodin večerních. Někde jsou poměry přímo asijské; v jedné obci pracuje skoro polovice dětí ve sklárnách, o čemž, ku podivu, nevědí ani politické ani živnostenské úřady, jinde téměř polovice hotoví síťky na vlasy, tedy obírá se prací, jež je pro jejich zrak i organismus naprosto zhoubná atd. Tu již ani nelze mluvit o nějakém zaměstnání dětí, nýbrž o soustavném zneužívání, vyssávání, ubíjení samými rodiči, jež často mzdu dětí krvavě vydělanou a zdravím jejich zaplacenou již napřed propíjejí v kořalce neb prohrávají v kartách. Vrcholem zlořádu prací dětských je zvyk, nad nímž se každý jen trochu citlivý člověk otřese,

pravidelné trhy na děti v Dolních Rakousích, kam voděny jsou v určitou dobu roční, aby si z nich hospodáři najímali laciné dělnictvo.

Účinky, jež předčasná tato práce má na útlý organismus dětský, jsou neméně zhoubné než ve velikém městě; dobře Soukup vykládá, že jich nemůže paralysovati zdravý vzduch venkova, ježto děti do práce zapřažené, chatrně oděné a špatně živené ani pobytem v přírodě nemohou se občerstviti. Vedle tělesných neduhů, jež je provázejí po celý život a předčasně vrhají v hrob, trpí hrozně i jejich intelekt — jaký může býti prospěch těch dětí ve škole, do níž přicházejí udřené, umořené, nevyspalé a hladové? — i mravnost, vydaná zkáze pobytem mezi zpustlými výrostky i dospělými.

Autor nepřestává jen na líčení chmurného obrazu, ale má ke konci i několik dobrých pokynů o nápravě. Právem neodsuzuje práci dítěte vůbec, právem také se vyslovuje pro výměnu dětí za jistých okolností zvl. u dětí již ze školy vyšlých, ale je přirozeně proti tomu, aby se dětí od malička využívalo řemeslně a dobře ukazuje, že se musí především změnit sociální poměry, zlepšit vzdělání lidu, povznést hospodaření, odstranit zbytečná paráda atd., hojit zkrátka sám základ sociální choroby. Vydat zákon zakazující práci dětí vůbec nebylo by dle něho nic platno, pokud rodiče sami dětí jako pracovníků potřebují, ale bylo by lze bdíti nad tím, aby se děti netýraly, neužívaly k pracím nevhodným, nepřijímaly vůbec do služeb ve věku školním. Od hospodářských škol pokračovacích mnoho si neslibuje, za to od úplného zrušení školních úlev a zřizování zvláštních ústavů pro mládež zpustlou a zanedbanou.

Doporučujeme vřele tuto knihu všem, kdož chtějí se do opravdy poučiti o vyhlášené »humanitě« XX. století, století dítěte. *Kd.*

Jóža Černík: »Zpěvy moravských Kopaničárů«. Nakl. J. Otto. Praha.

Jóža Černík jest mladý hudebník moravský, žák Leoše Janáčka a Vítězslava Nováka, který jako sběratel zapadlých a neznámých lidových písní dodělal se již pozoruhodných výsledků. Již r. 1902 vydal sto písní kopaničárských (u F. Hložka v Uh. Brodě), nynější jeho sbírka u Otty vydaná obsahuje pak přes tři sta těchto rázovitých a zajímavých zpěvů. Nakladatelství Ottovo před lety vydalo již jedno ze základních prací toho druhu: výbor »Sto lidových písní československých«, jejž pořídil proslulý folklorista moravský Frant. Bartoš. Bartoš sám tehdy Černíkovu práci v »Rozhledech literárních« také plně ocenil, nazvav ji »vzácnou sbírkou skvostných písní lidových«. Oproti prvé publikaci jest druhá sbírka Černíkova rozměrů více než trojnásobně zvětšených a tím ovšem i bohatší a cennější. Podává písně »kopaničárů« z okolí Starého Hrozenkova, ze zapadlého, takřka neznámého kraje Moravy na rozhraní moravsko-uherském. Jak autor sám v úvodě poznamenává, bohatství písňové tam uložené ani touto jeho sbírkou není vyčerpáno: tolik jest tam nepřebraných, krásných plodů lidové poesie písňové. Písně kopaničárské vynikají po stránce hudební neobyčejnou krásou a byť i z několika ozýval se variant již odjinud známý, jest obměna ta tak zajímava a charakteristická, že zasluhuje plným právem záznamu, aby neupadla v zapomenutí. Rázovité tyto lidové zpěvy skýtají právě tak krásné studium hudebníkovi jako pěvci

vděčný program koncertního přednesu. Leoš Janáček vyslovil přesvědčení, že »píseň slovanská opanuje podobným způsobem jako chorál římský hudební skladbu budoucnosti«. V přesvědčení tom jest věru podivuhodná síla lásky i velikost poznání krás lidových písní českých. Černikova sbírka může se chlubiti, že sílu takového přesvědčení dovede živiti a opodstatniti.

Alois Tvrdek: »Anthologie z oper«. Nakl. Emil Šolc v Telči.

Úkol Tvrdkovy anthologie podávající obsah 145 zpěvoher s připojenými životopisnými daty o skladatelích jest praktický: hledí divadelním kruhům, hlavně venkovským, nahraditi libreto, jež tam těžko lze dostati, a to vypsáním obsahu jednotlivých zpěvoher a několikařádkovou stručnou informací o životě a díle skladatelově. Německá hudební literatura má takových příruček mnoho (k nejlepším náleží Dra Karla Storcka »Das Opernbuch«) a i u nás před lety vydalo nakladatelství Grosmana a Svobody pod názvem »Česká zpěvohra« od bratří Hornů dílko podobné, obsahující ovšem pouze hlavní jádro české hudby dramatické. Tvrdkova anthologie má širší rámec, v nějž zahrnuje i výběr ze světové produkce dramatické, pokud se objevuje na repertoiru našich divadel. Svému účelu vyhovuje úplně. Jest obsažná, shrnujíc v sobě velký počet zpěvoher, výběr není nahodilý a biografická data stručně naznačují význam jednotlivých skladatelů. Pro event. příští vydání bylo by lze však doporučiti na jedné straně ještě přísnější výběr z cizí literatury, aby obsahoval díla jen opravdu závažná, na druhé straně pak rozšíření jeho in puncto dnešní hudby moderní (na př. na celé dílo Richarda Strausse a j.) a konečně i na úplný pokud možno výčet děl české hudby dramatické a to jak starší, tak i nejmladší (i takové, která řízením osudu na divadelní prkna dosud se nedostala). V uspořádání jednotlivých zpěvoher bude pak nutno upustiti od bezvýznamného pořadu abecedního a za to respektovati vývoj skladatelův katalogisací děl dle doby jich vzniku. I v dnešní své formě má však Tvrdkova anthologie praktickou upotřebitelnost dobré informační příručky. *A. R.*

Dr. Jar. Vlach: Národové evropští. V Praze, nákl. J. Otty. 1908.

Spisovatel vybral a sebral ethnografický materiál o národech evropských, k nimž přiřadil i cikány, připojil k tomu, jak patrno, výsledky vlastního pozorování a studia, a uvil tak kytici určenou především dospělejší mládeži (spisek vyšel jako 24. číslo České knihovny zábavy i poučení, kterou vydává Ústřední spolek českých professorů). Není přirozeně zpráv jeho o všech národech stejně mnoho a také autopsie autorova neuplatňuje se všude tak vydatně jako na př. v živém líčení života maďarských kočovníků, ale v celku je obraz velmi pestrý: data statistická proplétají se s líčením národní povahy, zvyků jmenovitě rodinných, svatebních a pohřebních, vedle zjištěných fakt historických neb pouhých domněnek o původu národa vykládá se o jeho bydlišti, kroji, stravě, náboženství, duševní i tělesné povaze a p. Největší pozornost věnoval Vlach Slovanům a tu zase národu československému, jemuž dokonce určil na konec zvláštní oddíl knihy, porušiv ad hoc logické její rozčlenění: dobře vykládá, jak vlivem četných ran osudu, jež Čechy stihly, stali se v duševní své povaze uzavřenými a méně sdílnými, ale že podrželi svou živou lásku k vlasti, zbožnost až k blouznění náboženskému, vznětlivost, smysl

pro vzdělání a pokrok, jakož i statečnost; za chyby má zvláště jejich lehkomyslnost, neústupnost i svárlivost, náklonnost k cizáctví a tupou resignaci (tento rys přece se nesnáší s jejich lehkomyslností!). Rozumí se, že takové paušální posudky a odsudky, v nichž si všichni ethnografové libují, nutno přijímat s velikou opatrností a jen průměrem; sotva na př. platí všeobecně, co Vlach dále tvrdí, že mnohem vytrvalejší než Čech jest Moravan a ještě čilejší je Slovák, který rád pracuje, sotva také každý bude souhlasit na př. s kritikou mladoturků, kteří se Vlachovi patrně docela nelíbí. Na str. 33. čte se »vtip« úctyhodného stáří, že Turci, kteří spokojují se jen jednou ženou, jsou šťastni, že mají ženu jen jednu; i v knize pro »dospělejší« mládež mohlo tvrzení to odpadnout. *P.*

Henri d'Almeras: Manželství u různých národů. Přeložil Jos. Helm. V Praze, nákl. J. Otty 1908.

Dobrý essai o tom, jak se vyvíjelo manželství od dob nejstarších, od režimu, jejž zve autor divokým (žena pouhou kořistí a předmětem lupu), přes období barbarské, kdy již jest chráněna jako vzácný majetek, k režimu hierarchickému, v němž žena stává se již člověkem, ale podřízena je muži, a konečně režimu občanskému, dle něhož žena jest již postavena docela na roveň muži. Dle toho formy manželství jsou nám spolu ukazatelem pokroku ženské emancipace, jsou historií toho, jak žena z pouhé věci a otroka stává se konečně plnoprávnou občankou a jak docela v souhlase s tím i stoupá význam rodiny, jakožto jednotky sociálního řádu. Je patrno z líčení Almerasova celkem, že Orient také v této věci je daleko konservativnější a že lpí dosud na staletých zlořádech, nepřekonatelných předsudcích a formách docela barbarských, kdežto v zemích Evropy manželství celkem přes všecky výstřelky moderní kultury a rozšíření nevěry i prostituce přece jen se povznáší a očišťuje: »Řecko odívá manželství svou poesií, Řím je chrání přísnými zákony, křesťanství mu vnucuje ušlechtilejší ideál.« Zvláštní pozornost věnuje Almeras líčení zvyků a obyčejů lidských, jež u různých národů kulturních dosud se udržují z dob namnoze pradávných jako projev národní duše a národní poesie; vedle toho analysuje všude i vlivy prostředí a mravů, jmenovitě pak v naší době zhoubné účinky celibátu, kultu peněz, přepiaté emancipace žen, nevěry i rozvodů. Stanovisko autorovo je při vší pokrokovosti střízlivé, věcné a umírněné. *V.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Překvapení, jež v širokých kruzích způsobila nejnovější tak řečená boromejská encyklika »Editae saepe«, vydaná 26. května roku 1910, jest samo zase překvapením. Že vzbudila mezi postiženými odpor a rozhořčení, to chápeme, ale překvapen by nemusil být nikdo. »Roma semper eadem«, Řím jest vždycky stejný. V tom smyslu sic, v jakém církev tohoto starého okřídleného slova ráda užívá ke své ozdobě, jest toto tvrzení jednou z mnohých illusí, udržovaných k seslabení a poražení protivníků. Řím nebyl vždy stejný v učení, zřízení a praxi církevní, církev není neproměnná, od počátku, od domnělého primátu Petrova ho-

tová a od té doby až po Vaticanum stále táž. Jako všecka lidská zařízení mění se i církev každá, římská ovšem ne nejméně. Ale pravda je, že jisté stránky, jistá tendence a cíle této církve jsou semper eadem, stále tytéž, a jsou to na neštěstí právě stránky méně dobré, stránky přímo škodlivé. V těch je římská církev obdivuhodně důsledná, věru neproměnná; i když se snad vlivem vnějším mění forma a projev nabývá jiného, novějšího rázu, — věc sama, podstata trvá ve své ode dávna utvrzené ztrnulosti. Neproměnná jest na příklad mezi jiným nesnášelivost ke všemu jinorodému a výlučný odpor proti všemu novému. To náleží k podstatě Říma a tvoří součástku jeho svrchovanostních nároků.

Proto překvapení, způsobené encyklikou, je samo překvapením. Znatele ducha, jenž vládne u kurie, by nemělo nic takového překvapit. Vždyť tento duch se neskrývá, ani nepřikrašluje. Překvapila loni někoho encyklika proti modernismu? Leda snad naivního snílka, který pro vysněný ideál nevidí protichůdné skutečnosti. Takového ovšem ani nejbrutálnější fakt nevyvede z jeho růžového bludu.

Jsou lidé, kteří z vnitřního svého individuálního založení potřebují opory církve absolutní, výlučné, činící nárok na neomylnost. Sami stát nedovedou. Absolutní neb aspoň dojem absolutnosti činící autorita jest jim nezbytnou potřebou a subjektivní podmínkou pevnosti.

Mezi takové lidi počítám hallenského professora historie Dra A. von Ruville, jehož přestup ke katolické církvi se svými dozvuky v novinách a brožurách byl před časem událostí dne. Jeho spis »Zurück zur heiligen Kirche; Erlebnisse und Erkenntnisse eines Konvertiten« (Berlín, Walther, 1909, 2 marky) jest zajímavým dokumentem duše buď moderní umdlené, samostatného života neschopné, neb opožděné, středověké. Otevřeně vyznává, že evangelická církev ho nedovedla udržet proto, že příliš málo uspokojuje jeho potřebu autority, a proto, že v ní, zvláště v její bohoslužbě, jest příliš málo mystiky.

Dnešní člověk nedovede snad vůbec ani prožít podobné pochody — nelze říci myšlenkové, ale spíše náladové, citové. Pochopit je dovede leckdo přec, když se vmyslí ve zvláštní útvar duše romantické, nesamostatné. O schopnosti kritické výmluvně svědčí přímo hymny, jimiž zní každý Ruvilleův výrok, každá zmínka, každá vzpomínka o církvi. »Od mého přestupu nepřipadl, nevyskytl se mi v katolické církvi ani jediný nezdravý zjev, nýbrž samá čistota a svatost.« Co má takový muž před očima, když může mluviti s touto absolutností? Jediné vysvětlení názorů i kroku jeho lze nalézti ve zvláštní ústroji jeho mysli, která ovšem překvapuje u vědce. Přiznává, že první trhlinu do zděděných názorů mu způsobilo »poznání, že jest nezbytně třeba svrchované autority, moci v oboru učení.« Názor vysloveně středověký v oboru víry a náboženství, stejně jako pro obor vědy. Náš Palacký rozpoznával odlišnost dvou církevních principů, katolického a protestantského, v názoru o svobodě a autoritě. Ruville je frappantním dokladem rozpoznání, že jsou skutečně lidé, kteří jsou předurčeni pro ovzduší nesvobodného autoritářství; volný vzduch mravní samostanosti a intellektuální nekontrolované a cílem neurčené tvořivosti by jim nesvědčil.

Vedle autority přitáhla jej mystika katolického kultu, jmenovitě tajemné mrazivé chvění věřícího v transsubstanciaci, v pře-

podstatnění živlů ve večeři Páně, ve svátosti oltářní. Mystika tohoto druhu zase prvek čistě středověký. Jisté zbarvení mystiky přidrží se každého hluboce náboženského cítění, jenže, je-li mystika zdravá, kontrolovaná rozumem a vůlí, uplatňuje se bez přítmí zázraků transsubstanciačních, v osobním styku s Bohem. Mystika transsubstanciace však rovná se v tomto případě u dnešního člověka středověké mystice ekstase a nezdravé askese.

Ruville jest známý historik německé říše. Specialisace vědecká jest nutná, ale ve své jednostrannosti vede k nesrovnalostem. Odborník v historii moderní může být diletantem v dějinách jiného období. Ruville prozrazuje, že opravdu nevnikl do dějin staré církve. Vznik papežství mu není znám ve skutečném vývoji, vidí jej očima dogmaticky zaujatýma. Jako historik neostýchá se nehistoricky, nekriticky napsati: »podle dogmatu zaujímali legátové papežovi již na koncilu nicejském první místo«. Podle dogmatu se neřídí historie ani církevní. Tento jediný obrat mluví za celé knihy. S takovýmto podkladem duševním musí se člověk kterékoli církve přetvořiti v člověka katolického. Proto také věřím tomu, co napsal jeden z těch, kdo posuzovali krok Ruvilleův, že totiž v katolické církvi snad opravdu dojde tento konvertita upokojení; neboť o jeho pravdivosti a upřímnosti není pochybnosti.

Nedivíme se, když Ruville vyzývá k následování do lůna svaté církve. Sporadické zjevy přestupů vynikajících lidí ke katolicismu vyskytovaly se vždycky a budou se opakovat. Ale nějakého hnutí širšího rozsahu čekati nelze. Na to je dnešní člověk příliš, třeba mimovolně, prosáknut duchem svobody, z větší části dědictvím reformace.

Není nahodilé, že mezi brožurkami, které direktně nebo indirektně se zabývají přestupem Ruvilleovým, jest také spis bývalého katolického faráře bavorského, Josefa Leuteho (»Im Banne Roms«, Berlin, Warneck 1910, 1 Mark). Co jednoho přivedlo do Říma, odvedlo, vypudilo Leuteho nejen z úřadu, ale z katolické církve vůbec. Nadpis naznačuje, co to je. A fakt, o němž nadpis svědčí, způsobí, že bude stále více těch, kteří najdou cestu z Říma, než těch, které jiné cesty přivedou do Říma.

*

Za předpokladů, mocí kterých Ruville přešel od protestantismu ke katolicismu, nebylo by konečně nic divného, kdyby dospěl k názorům o reformaci a veškerém s ní souvisícím moderním životě podobným, jako pronáší zmíněná boromejská encyklika. Pramen, ze kterého vyplynula, jest totiž právě odpor proti všemu, co se nepodrobuje slepě a bezvýminečně absolutní autoritě Říma.

Podnětem k jejímu vydání jest letošní 300leté jubileum svatořečení milánského biskupa, kardinála Karla Borromaea (zemřel r. 1584, kanonisován byl necelých třicet let po své smrti za zvláštní zásluhy, kterých si dobyl o církev positivní prací pro její mravní i dogmatickou očistu a výbojem proti protestantismu, od něhož dokonale vyčistil švýcarskou část své diecese). Tendencí encykliky jest nové odsouzení modernismu. Z oslavy protireformátora Karla Borromejského a z odsudku moderního hnutí a myšlení všeho druhu vyplývá a vysvětlí se celý tón a obsah.

Není úkolem těchto rozhledů reprodukovati celý obsah encykliky v překladu. Na to by bylo třeba zvláštního článku. Ale některým zajímavým odstavcům přec bude zajímavo věnovati pozornost. V úvodu nazývá se církev »matkou a udržovatelkou svatosti kvetoucí v mladistvé síle a puzenou dechem božství; ona sama plodí ušlechtilé pokolení spravedlivých, živí je, jímá je ve svou náruč«.

Ježíš jest ovšem cílem všech zraků; ale poněvadž »j e h o vše převyšujícím příkladem mnozí by mohli být odstrašeni ve své slabosti«, ukazuje znova (jako v Encyklice z 2. února 1904) na bližší příklad »nejsvětější Panny, vznešené matky boží« a jiných světců, z nichž zvláště vybírá a do popředí staví Řehoře Velikého, Jana Zlatoústého a Anselma z Aosty (známější pod jménem Anselm z Canterbury); jejich jubilea totiž spadla do pontifikátu Pia X.

Pak přichází k bližšímu podnětu, jubileu »kardinála svaté římské církve, biskupa Milánského, který před 300 lety od Pavla V. blahoslavené paměti do knihy svatých byl vepsán, Karla Borromejského«.

Do chvály zásluh Borromeových jsou vpleteny útoky: byl' Karel »bojovník proti novotářským lidem, jejichž úmyslem nebyla obnova víry a mravů, nýbrž jejich zvrácení a zkažení«.

Doba Borromeova totiž byla podobna době přítomné: »bezuzdná nevázanost«, »prudký útok nepřátel«, »raffinované lsti bludu« snaží se církev podrýti, strhnouti její ditky z jejího lůna do víru nepravostí a bezbožectví. Ale v tom všem právě září církev krásněji, silněji, čistěji v jasu nejskvostnějších ctností, a tím se prokazuje jako dílo boží.

Stejně v době Borromeově, ve zmatcích a vášních zmítána byla církev. Zde pak jest místo o reformaci, reformátořích, knížatech i lidu, které vzbudilo takový odpor. Že v církvi panuje naprosto odmítavé, odsuzující mínění o reformaci, nemůže překvapiti nikoho. Není přece dávno tomu, kdy předchůdce Piův, vzdělaný a chytrý Lev XIII. r. 1897 za podobné příležitosti jubilea Canisiova oficielně pronesl posudek ve formě sice jemnější, ale v obsahu stejný. Církev by popřela sama sebe, když by změnila zásadně svůj poměr k reformaci a tím k celé přítomnosti.

O tomto odstavci bylo nejvíce psáno. Nám stačí uvésti, že reformátoři se nazývají »vysokomyslní a buřičtí lidé« a se vztahem na Filip. 3. 18. »nepřátelé kříže Kristova, pozemského smýšlení (Kraličtí přeložili volně a trefně »kteříž o zemské věci stojí«), jejichž bůh břicho jest«. Jejich cílem nebyla náprava mravů, nýbrž popírání základních dogmat víry; oni všecko uvedli v chaos, razili sobě a jiným širší cestu bezuzdnosti a hnali do záhuby učení, zřízení a kázeň církve, vymykajíce se autoritě církve, podle libovůle nejzkaženějších knížat, jako by pod vloženým jhem. Toto buřičské vzbouření a zpustošení víry a mravů nazvali pak »obnovou« (instauratio) a sebe obnoviteli staré kázně. Skutečně však byli ničiteli, poněvadž, když síly Evropy byly seslabeny sporem a válkou, urychlili odpad a rozvrat novějšího věku, v němž se v jedno sloučily tři druhy dosud oddělených bojů: krvavá pronásledování starých dob, vnitřní mor kacířství a konečně pod rouškou dobývání svaté svobody (evangelické svobody) ona nákaza nepravosti a zvrácení kázně, jakých ani středověk neznal.

Naproti těmto podvodným lidem vzbudil Bůh pravé obnovitele, mezi nimi Borromea. On zdržel jejich nesmyslná podnikání, seslabil prázdná obvinění. Pak následuje výčet ctností a zásluh. Konec pak jest věnován boji proti »našim novotářům«, kteří podrývají učení, zákony a zřízení církve, mají plná ústa kultury, aby tímto heslem zakryli špatnost svých myšlenek. V pravdě obmýšlejí všeobecný odpad od víry a kázně církve, a tento dnešní jejich pokus jest daleko horší než onen reformační, poněvadž jest raffinovanější a poněvadž tak říkajíc tkví v těle a krvi samé církve, a poněvadž se dnes z absurdních předpokladů vyvozují nejkrajnější důsledky.

Vznik moru jest v obou případech týž: jest to nepřítel, který nespí, ale na zkázu lidí seje koukol mezi pšenici. Toto nové neštěstí zostřilo závist mezi bohatými a chudými, takže nikdo není spokojen se svým osudem a každý svůj život bídně tráví a spěje trestu vstříc. Buřiči minulých dob nechávali z pokladu božského zjeveného učení aspoň několik pevných kusů, kdežto dnešní si nedají pokoje, dokud všecko nezničí. Zvrátí-li se však náboženství, roztrhne se též svazek občanského pořádku. O církev ovšem netřeba se báti, ale o rodiny a národy.

K šíření této zhoubné a zločinné války přispívají bohužel též ti, kteří by měli státi po boku církve, neboť koketují se svody nepravosti, oddávajíce se marné naději, že by se církev mohla smířiti s módními názory.

Proti tomu všemu platí Borromeova výzva: držet nedotknutelnou katolickou víru, bez níž jest nemožno líbiti se Bohu. Kvas kacířské zhouby, která se vluzuje pod vylhaným zdáním zastupována tak řečeným modernismem, hrozí zachvátiti všecko.

Dnes se snáze cestuje. Tím jest ulehčena též propaganda bludů. Sousedé kacířů musí býti pevni na základech víry.

*

Obsahově jest encyklika ve svých vývodech o reformaci úžasným anachronismem, výmluvným, křiklavým svědectvím o stanovisku a stavu katolické církve. Chápeme, že protestantské kruhy protestovaly. Chápeme, že pruská vláda protestovala svým vyslancem u kurie proti úsudkům o reformátorech a knížatech a národech jim příznivých, které se neomezují na dogmatický a církevně správní odpor konfessí, nýbrž vztahují se též na mravní obor, proti úsudkům, které přirozeně vzbudily hluboké rozčilení evangelického lidu.

To všecko chápeme. Ale poněvadž encyklika neobsahuje nic nového, nýbrž opakuje věci známé, nedávno obnovené, myslím, že evangelíci mohou zůstati klidni. Spíše jim může být do jisté míry vítán tento obnovený projev a důkaz nesmiřitelnosti a nesnášelivé zaujatosti. Však ho také radikální kruhy německého protestantismu důkladně využily. Kdo by se měl rozčilovat a trochu i hanbit, to jsou podle mého názoru katolíci, moderní katolíci. Na ně padá odlesk papežského projevu. Kdo by měl energicky protestovat, to jsou podle mého názoru zase katolíci, kteří jsou více nebo méně všichni nakaženi morem modernismu a kteří jsou proto přímo postiženi hlavním jádrem vývodů v encyklice. Protestantism dostává ránu jen tak mimochodem, jako předchůdce a analogon moderních proudů.

Nechť tedy podobně, jako učinil katolický král saský, vyslanec katolického Bavorska a Rakouska, ozvou se též katolíci, za které — ač proti nim — mluví papež též, a nechť jednají, nesouhlasí-li a nechtějí-li, aby se takto mluvilo za ně též. Toto píšeme a cítíme v památný den Husův.

Některé stránky encykliky osvítíme příště.

Ve dnech 5.—10. srpna koná se v Berlíně světový kongres pro svobodné křesťanství a náboženský pokrok. Z Čechů jest mezi řečníky prof. Masaryk. Kongres bude událostí prvního řádu. Program jeho jest přímo velkolepý. Stálo by za to, aby se ho zúčastnili mnozí. (Přihlášky na Dra Fobbe-ho, Berlín N. 20., Badstrasse 62.)

6. července 1910. +

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Všeruský sjezd protiprostituční. — Anketa Německého svazu měst. — Žena v obci.

V květnu konán byl v Petrohradě protiprostituční sjezd za účasti mnoha set lidí všech vrstev, všech stavů. Jeho průběh byl význačného rázu tím, že promluvily samy prostitutky dopisem a zastankyní A. M. Dementěvou. Po pět let byla v kalinkinské nemocnici, učila nemocné prostitutky číst a psát, předčítala jim, strojila zábavy a zvolna si získávala důvěry těch opovržených, podezřívavých, vůči cizím tak uzavřených bytostí. Od nich obdržela nejsprávnější ocenění policejně-lékařského dozoru nad nimi. Dopis prostitutek ukazuje, že i pevně ohraničený obzor duševní i citový u prostitutek se šíří, že je pouze utlačen. Je to mocný, otřásající výkřik k společnosti hluché a slepé, odhalující tragedii toho, co lidé vytvořili nepochopením zdravého pohlavního pudu. »Většina nás — praví — propadá prostituci v nejútlejším mládí; bývame tělesně úplně zdrávy, netrpíce nijakou pohlavní nemocí, po krátké době však stíhá nás všecky jeden osud. Podléháme bez výjimky nákaze, nikoli svou vinou, nýbrž proto, že k sobě musíme pouštět každého muže bez rozdílu a nikomu ani nenapadne, aby také oni byli podrobeni prohlídce. Od nás se žádá zdraví, musíme se denně podrobovati lékařské prohlídce a při sebe menším ochuravění musíme do nemocnice. Proč pak od našich návštěvníků nežádá se totéž a proč dovoluje se jim bezstarostně vrhat nás do spárů nejhroznější nemoci, která naše zdraví ničí a dělá z nás v pozdějších letech mrzáky? A proto prosíme, abyste nás vzali pod svou ochranu.«

Že oběti lidské nezodpovědnosti, nezřízenosti a nepochopení samy promluvily, že s důvěrou se obrátily k společnosti, je nejvýznačnějším charakteristickým momentem sjezdu. Ukazuje, že prostitutka východních zemí je jiná, že prostituce je jí odporná, že je nutností, zlem, které opustí, jakmile bude uvědomělá a bude moci. Není to prostitutka západu, kurtisána. Jest to doklad pro názor prof. Masaryka, který naznačil ve svém literárním rozboru Moderního titanismu v III. roč. Naší Doby rozličnou psychologii dráždící, rafinované francouzské kurtisány. »Dostojevskij má také Soněčku, ale u něho prodejná žena hrá roli docela jinou než u Fran-

couzů«. — Proto také průběh i práce sjezdu byly význačné naprostou shodou, jednotným, vyhraněným, nekompromisním nazíráním, že všeruské poměry tomu odpovídaly a že otázka řešena byla na domácí půdě, domácími lidmi.

Úkolem sjezdu bylo osvětliti vztah mezi prostitucí a sociálními poměry a sjezdové referáty vesměs vycházely ze stanoviska, že sociální poměry jsou první příčinou prostituce. Uznáno, že zlepšení lze čekati jen od pronikavé změny sociální a od zušlechtění mužů.

Práce sjezdu spočívala v ujasnění si toho, že může společnost obstát bez prostituce, že reglamentace prostituce nepřináší společnosti ani domnělé zdravotní ochrany.

O příkladné práci proti prostituci podaly zprávu delegátky z Finska, kde ženy dosáhly na sněmě zrušení reglementace a kde členové organisací osobním stykem působí na jednotlivé prostitutky vedouce je podporou mravní i hmotnou k řádnému životu.

Na základě všeho jednání připraveny požadavky v resoluci, kterou duma se žádá, aby: zrušena byla reglementace prostituce a tudíž veškeré veřejné domy; aby stíháno bylo a přísně trestáno kuplířství; aby všude zakládány byly školy s povinným, bezplatným vyučováním; aby chráněny byly děti různě zaměstnané a potírána jich prostituce; aby zřízeny byly nádražní missie a útulky pro ženy z venkova přicházející do města za prací; aby zřízena byla ústřední kancelář k bezplatnému zaopatřování služby a práce v Petrohradě; aby zákonem byly chráněny dělné ženy a jejich hospodářské a pracovní poměry zlepšeny; aby jmenovány byly tovární inspektorky k ochraně dělnic.

Sjezdu do duše promluvili dělničtí zástupci. Na sjezd byla pozvána honorace, aristokracie, továrníci a dělnictvo opomenuto. Poukazovali, že kapitalisté zvýšením mzdy bez sjezdů mohli by přispět k zamezení prostituce plynoucí z nouze a proto nesúčastňuje se dělnictvo práce měšťáckých vrstev, neboť jeho zápas za hospodářské zlepšení je spolu potírání prostituce a ochranou žen i dětí.

Bolestně dotýká se referát, který potvrzuje, že zjev děvčete nové doby, toužícího po vyžití se, šíří se po všech zemích. Dle referátu veliké číslo prostituce rekrutuje se z dívek středního stavu, svedených touhou po zábavě a po parádě! Toho referátu naše střední a intelligentní kruhy měly by si nejvíce povšimnouti. Je to snad nejzávažnější práce, které bychom se měli u nás uchopiti. Odvracet mládež od nepochopení života a tím od zkázy všemi prostředky, kterých nebude nikdy dosti. Na sjezdě žádalo se, aby se pro ně zřizovaly ženské kluby, jež by jim skytaly četbu, ušlechtilou zábavu a poučení. My k tomu dodáváme, že nutno působit školou, výchovnými ústavy, osobním stykem, uměním i prací pro sociálně-politické potřeby.

*

Ze ženského hnutí v cizině význačné jsou úspěchy, které dosahuje žena v komunální správě. Nejlepším svědectvím je stálé přibírání žen k novým pracím. Není již výjimkou volební právo žen. Jsou již ženy členy obecních zastupitelstev a starosty obcí, ale to jsou dosud ojedinělé případy. Větší hromadný projev učinil Německý svaz měst, který uspořádal anketu o přibrání žen do městských správních zastupitelstev. Anketa vykazuje, že v chudinských a sirotčích výborech činny jsou ženy

ve 26 městech na vůdčích místech. Ve většině případů mají ve výborech vyhrazené místo i hlas, v menším počtu jsou pouze členy poradními.

Ve školních výborech jsou súčastněny ve 20 městech učitelky na základě zákona o vydržování škol s plným hlasovacím právem. V jednom případě k poradě přibrány jsou tři ženy z řad matek.

Ve správních radách neb kuratoriích účastní se ženy v 6 městech; v městských komisích v 5 městech. Tři města mají ženy v nemocničních výborech, tři svěřily ženám vůdčí místa v péči o kojence. V šesti městech zastoupeny jsou ženy v různých oborech: ve výborech pro péči o mládež, pro lázeňské podniky, v komisi pro výkaz práce.

Uznáním ženské práce je, že ve velkém díle »Kommunales Jahrbuch«, které je zváno pomníkem komunální činnosti, již v r. 1909 poprvé vřazena jest část o účasti ženy v obci.

Referát svěřen byl Dr. Elis. Altmann-Gottheimerové, doc. vyšší obchodní školy a doplňuje data ankety Svazu měst. Za základ vzat jest stav z r. 1908. V každém dalším ročníku bude zaznamenáván postup vykonané další práce. Z pečlivě pracované zprávy vysvítá, kterak účast ženy ve správě obce pravidlem vázána je na volební právo, a protože oprávněnost ženy v četných německých státech a obcích je různá, tedy je nestejná i její práce. V Bavorsku, kde zákonem je určeno, že čestné úřady smí přijímati jen muž, vůbec ženy nesúčastní se práce. V Hessensku z téhož důvodu přiznávají se jim jen podřízené výkony.

Nejčastěji účastní se žena práce v chudinství a péči o sirotky. R. 1908 mělo 200 měst 4000 ustanovených chudinských opatrovnic. Ten počet má svůj význam, však na správu a utváření se opatrovnictví měl dosud nejmenší vliv. Funkce opatrovnické jsou buď místa placená, neb čestná. Některé ženy jsou členy ředitelství, správy chudinské, jedna okresní představená. — Stejně rozdílné jsou poměry v péči o sirotky, kde účastní se méně než 4000 žen. Město Charlottenburg nejvíce učinilo pro ženy, nejvíce žen přivolalo k práci, udělilo jim plné hlasovací právo neb poradný hlas, předalo jim ošacování mládeže, honoruje síly vedoucí a zavedlo poručnictví. Ve školství, ač by to právě byl obor ženě, matce-vychovatelce blízký, súčastní se ženy méně, jak také anketa Svazu měst vyznačila. Ještě menší je účast v bytovém dozoru. Čestné funkcionářky mají pouze dvě města. V jednom okrese převzala dozor bytový akademicky vzdělaná národohospodářská pracovnice a je honorovaná. Poměrně nové pole činnosti je péče o alkoholiky. Vybudována byla v Bielefeldu na popud Wilh. Lohmannové a působí tu 43 žen ve třech městech; 8 měst má ustanovené policejní assistentky.

U nás poměry jsou obdobné. Máme také Svaz českých měst, máme i Svaz českých okresů a konaly své sjezdy, ale o účasti ženy dosud nebylo ani promluveno. A má žena spojitost i s městy i s okresy. Žena pracuje již dnes nejen v Praze, ale zejména po venku. Zemský výbor stále jmenuje důvěrnice ústavů v komunální správě se nalézajících. Okresy mají mnohé ústavy, kde ženy jsou, nebo by měly být účastny. K tomu přistupuje účast ženy v soukromé, spolkové dobročinnosti. To jsou fakta, která mluví pro ženu v samosprávě, a kterým nebude moci dlouho se bránit žádná instituce, žádné zpátečnictví. *O. S.*

Feuilleton.

Calvin.

Ty pamatuješ, vznešený náš mistře,
jak před lety v zlých dobách ve Ferraře
jsi vlídné přijetí a útočiště
u Madame Renée, vévodkyně našel?
Jak, nevzpomínáš? Vévodkyně Renée,
dceř kdysi francouzského Majestátu,
kulhala trochu, nevzhlednou líc měla,
však za to jiskřivými dary ducha
a krásou dětí poželnána byla —
pod jménem Charles d'Hepperville žils u ní
a odvrátil ji od kacířství římských —
ach, vzpomínáš už — — ano, tedy Renée
a o ní právě chci ti zprávu dáti.

Tvým světlem, vznešený náš, osvícena
svou duši očištěnou z tupých klamů
ta Madame vévodkyně hrdě nesla
na dlani takřka před očima dvoru
i poddaných všech. Mším se vyhýbala
a k zpovědi a přijímání nešla
jsouc příkladem všem těm, v jichž duších símě,
kdys tebou v městě onom vseté, vzešlo.
Okolí její, sluhové i paní,
veskrze odpor k římským kejklům mělo,
a nejen vzorem byla mu, i štítem.
Když Hyppolito, z komorníků jeden
churavěl k smrti (také zemřel potom)
a vévoda sám důtklivými slovy
ji bezpočtukrát vybízel a kázal,
by řádem římským poslala mu kněze —
jen pohodila hlavou Madame Renée
a neposlala. Že prý Hyppolito
v dohodě dobré s pánem bohem trvá
a zpovídat se potřebí mu není.
A dále ještě: v disputaci vešla,
kdy příležitost byla, s kazateli
a dokázala jim, že víra jejich
jest pohanstvím a pustou modloslužbou.

Tak mnohé odloudila řádům jejich,
a když je soudy inkvisice laply,
ze spárů jejich vyrvala je přece
a vypravila za hranice země.
Již lutheránkou zvána byla všude
a pověst o ní prošla Italií
až k městu Římu. Vévoda, muž její,
syn kdysi papežovny Lukrezie,
varoval, hrozil — ne tak ze zbožnosti
jak ze strachu před lenním pánem svojím,
před popem římským — marno bylo všecko!
Domluvám jeho důvody své kladla
a hrozbám jeho smích a pohrdání.
Své dcery vedla cestou pravdy naší
a dvoru svému vládla v duchu našem.
Vévoda vida marnost vlastní řeči,
k ní lidi poslal, jak je nejvýš cenil
po sobě samém: preláty a kněze,
lékaře svého, biskupa pak v posled,
jenž vyslancem byl francouzského dvora —
a Madame všem jak rytíř na sedání
se postavila: ostrý jazyk její
byl brzy kopím, brzy pádným mečem,
hned jehlou, hned zas mrskající metlou
dle osoby a podle potřeb boje.
Vévoda v posled řídil dlouhou prosbu
ku králi francouzskému, by své tetě
domluvit hleděl, nežli pozdě bude.
Rex christianissimus poslal na to
inkvisitora svého do Ferrary,
byl Oritz to, pes vzteklý, který dávil
už léta Hugenotty ve Francii.
A Oritz přišel, sladce mluvil, káral
a potom hrozil — Renée stála pevně,
a Oritz běsně odhodlal se k skoku:
dvě dcerky její, luzné krasavice,
jedinou radost v pozemském tom žití
— neb vévoda jí mužem byl už dávno
jen podle jména — odvedli jí s očí,
jí sluhy vzali, propustili paní
a Madame samu dali do kastelu
jak vězně nebo lupiče. Dvě ženy
k obsluze měla, která zvykla vidět
kol sebe hlučný dvůr, jak směl to žádat
rod její pyšný, postavení slavné.
A den co den k ní docházely hrozby:
že nikdy neuvidí dětí svojich,
že jeptiškami budou záhy jistě

v klášteře dálném; pro kacířství její
prý papež rozhodl se odnít navždy
Ferraru rodu Este — a syn její
v cizině někde živobytí hledat
si bude musit — pouze vinou její.
Tak bičovali hrůzou duši její
a tesknost samoty jim pomáhala.
Rok necelý — a Madame Renée klesla.
Stařenka zevnějškem — ne dle roků —
z kastelu vyšla, k zpovědi ji vedli
a zpovídala se dle řádů římských.
Muž její, vévoda, zhas záhy na to,
a syn na přímou žádost papežovu
ji prosil, by se navrátila v domov,
v francouzskou zemi. Po třicíti letech
se navrátila zlomená a svadlá
bez dětí, rodiny a katolička
v zem, kde teď vládne nepřítelka její,
ta Catarina z rodu Medicejských. —

— Vyslechl Calvin tuto historii
a povstal. Mužík slabý, nevysoký
s zahnědlým, bezekrevným obličejem
a ostrým zrakem pod klenutým čelem.
Vous na bradě si objal, svez se rukou
po délce jeho k tenounké až špici
a řekl přísně: Smutnou zvěst mi rcete.
Tož vévodkyně ferarrská se dala
přivésti hrozbami a mocí k pádu?
Co možno říci, nežli, že ti mocní
tak zřídka důkaz pevnosti své dají?
Ostatně zdá se, že je předurčeno
všem těm, kdož na výšinách lidstva stojí,
být vzorem lehkosti a nestálosti,
vysokým stromem pohne každý vítr.

Však přejděm k věcem, den jež na nás žádá.

Ti z libertinů, kdož jsou ve vězení,
mučeni buďtež, dokud nevyznají
spiklence všechny, dokud neobjasní
podvratné plány své, jichž stopu máme.
Vzbouření jejich bylo potlačeno,
teď zbývá soud. Až vyznají svou vinu,
pak ostří sekery buď přiloženo
na kořen žití jejich. A kdož prchli,
přiznali útěkem svou spoluvinu —
ti ztrátou cti a statků zemských v městě
trestáni buďtež pro výstražný příklad.
Tak Bůh chce, budiž tak a tak se staniž. —*by*—

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Jednotný klub.

Článek v minulém čísle Naší Doby na tomto místě uveřejněný rozčilil víc než bylo třeba a než pro klidnou politickou diskusi účelno jak slovinské klerikály, tak naše agrárníky. Polemika s panem drem Šusteršičem a panem Udržalem odbyta v denních listech, jak přirozeno, a netřeba se zde už k ní vraceti. Bylo to patrně zlé svědomí, které přimělo na jihu k útokům proti prof. Masarykovi a u nás k neodůvodněným omluvám dosavadní taktiky. Na jádro otázky, co vlastně obstrukcí bylo docíleno, neodpověděl ani pan dr. Šusteršič ani pan Udržal a stejně žádný z nich nereagoval na výčitku, že obstrukcí byla posílena vláda a seslaben parlament.

Jakou taktiku si pro podzimní kampaň vymyslí vůdce klerikálních Slovinců, prozatím je vedlejší. Jistým výsledkem poslední polemiky dlužno nazvati doznání souhlasné s minulým článkem naším, že to s dosavadní politikou dále nejde a že poslanec Udržal konečně s námi volá po dohodě českých stran o příštím postupu. Byla doba, kdy by vůdce českých agrárníků touto výzvou k dohodě byl vyzískal zejména pro svou stranu značné politické výhody ve společnosti českých stran, dnes, kdy se vůdčí postavení agrární strany v české politice, mírně řečeno, neosvědčilo, vypadá toto volání spíš jako útěk z vůdcovství a resignace. Tím lépe. Na sebepoznání a obrat není ještě pozdě. Pan Udržal chce jednotný, aktuální program, a má pravdu, je-li dovolen předpoklad, že se tohoto jednotného programu bude on a jeho strana držet. 18. prosince 1909 české strany dohodly se, až na radikály, na jednotném programu, viditelným výsledkem bylo podání návrhu Krek-Kramář na změnu jednacího řádu. Na konci téhož zasedání tento jednotný program českých stran už byl prolomen a prolomen byl panem Udržalem, ačkoliv to byl právě on, o němž se tenkrát tvrdilo, že neprávem mezi původci změny jednacího řádu byl vynecháván. Že se ten průlom stal na povel stejně zúčastněného pana dra Šusteršiče, necháváme prozatím stranou, jednáť se nám v první řadě o politiku českých stran. Nyní tedy pan Udržal volá po jednotném programu a je

zajímavo, že první ohlas tohoto volání se ozval z tábora českých radikálů. Ve Skuči posl. Klofáč s nebývalou upřímností a u něho vzácným klidem promluvil o poměrech ve Vídni a vyložil některé v českých stranách ležící důvody neúspěchů české politiky ve Vídni. V metropoli českých obuvníků skutečně zdá se vanouti kritický vzduch: už agrární orgán citoval, jak střízlivě právě ve Skuči mluvíval Gustav Eim a také Eduard Grégr slevoval ze svého věčně junáckého radikalismu, když mluvíval ve Skuči. Posl. Klofáč dospěl úvahami o těchto našich poměrech ve Vídni k tomu, že je nutno jednotného klubu českého, který by na základě smluveného programu jednotně a svorně postupoval, alespoň ve Vídni, přenechávaje vyřízení vzájemného poměru doma zase dále staré veselé vojně. Posl. Klofáč jde tedy ve svém horování pro jednotný postup ještě dále, než posl. Udržal.

Jsou to tedy hlasy dvou nejsilnějších stran českých a mají tudíž právo a nárok na klidnou úvahu. Splnění tužeb pánů Udržala a Klofáče znamenalo by stav ideální. Ale už hrabě Taaffe řekl, že je příznakem ideálů, že jsou nesplnitelny a nám zdá se, že oba poslanci, kteří rozrušeni nezdarem české politiky, hledají nápravu, ve svém vřelém cítění nepostřehli dost faktické poměry, ztratili pocit reality a chytali se ideálů. To se týká víc poslance Klofáče a jeho strany, než strany pana Udržala. Věříme rádi, že poslanec Klofáč po tak dlouholetém pobytu v parlamentě rozpoznal značné rozdíly mezi tím, co sliboval dříve na voličských schůzích, a mezi tím, co z toho všeho mohl splniti, a chceme dále věřiti, že se mu, až na malé výjimky, podaří přesvědčiti své klubovní kollegy o správnosti svého poznání. Do přiznaných méně nebo více viditelných rozporů ve vlastní straně se p. Klofáčovi nebudeme plést, ačkoli právě historie vývinu věcí ve stranách radikálních je přímo nejpádnější učebnicí pro českou politiku vídeňskou. Ale dejme tomu, že pan posl. Klofáč se svými názory ve Skuči jistě také na adresu vlastní strany projevenými mezi našimi radikály prorazí: jak se k tomuto jednotnému programu a klubu zachová sám? Nechceme naprosto rekriminacemi dráždit a rušit klidnou úvahu a náladu, ale posl. Klofáč přece dobře ví, že to byli vždy skoro čeští radikálové, kteří každý pokus jednotného postupu ostatních českých stran pravidelně kazili, ne svou oposicí, kterou každý spravedlivý posuzovatel právě jim radikálům přizná v každém případě, ne svou oposicí proti vládě, ale oposicí proti českým stranám, oposicí demagogickou a štváčskou. Kdykoli české strany se dohodly na určitém postupu, který českým radikálům nebyl vhod, jedním slovem, kdykoli české strany nechtěly dělat obstrukci, radikálové za

platnosti starého řádu jednacího dělali obstrukci na vlastní pěst, za platnosti nynějšího provisoria zrádcovali ve Vídni i doma ostatní české strany, a páni radikálové nejsou tak skromni, že by nevěděli, jak takový postup působí zejména na Mladočechy a jak často strhli radikálové mladočeský klub s sebou do radikalismu, proti němuž se tento klub ještě den před tím houževnatě vzpíral. Naši radikálové nepřestali dosud dělat i ve Vídni politiku agitační, to je vše. Jsme dost spravedlivi uznati, že snad strana tak výbojná, která chce dobýti ještě řadu mandátů, takto postupovat musí — při náladě českých mas o tom ani nepochybujeme — ale pak všecko to mluvení o jednotnosti a společném klubu je neupřímností prvního řádu. Jednotnost, když znamená terorism, není jednotností a radikálové vždy si přáli jednotnost takovou, že ostatní mají dělat politiku jejich. Zrovna tak jako pan dr. Šusteršič každého, kdo není srozuměn s jeho politikou, viní, že rozbíjí Slovanskou jednotu. Der Koenig absolut, wenn er unser'n Willen tut. Když čeští radikálové viděli, že zůstávají s p. drem Stránským ve Slovanské jednotě osamoceni — vystoupli. Oni prostě doposud spatřují své poslání v tom, přiskočiti ke každé destrukci a obstrukci, která se v parlamentě vyskytne. Mezi našimi radikály »duch, jenž stále zapírá«, má dosud nejmocnější vliv a právě ohlas Klofáčovy řeči v Lidových Novinách tohoto zapírajícího ducha nejlépe osvětluje.

Abychom pověděli zcela jasně své obavy v upřímnost horované jednotnosti: nevíme, jak a co na podzim bude, nevíme, jak si baron Bienerth a jeho tak zvaná majorita představují další vývoj věcí, a jak si vláda a Němci představují upevnění a rozšíření majority, o němž denně v listech čteme, ale dejme tomu, že na rozhodujících místech skutečně došli k poznání, že se tak vládnout dále nedá, že baron Bienerth bude donucen ohlédnouti se po kooperaci českých stran. Dejme tomu dále, že se podaří nalézti formu, která by umožnila českým poslancům vzdáti se na ten čas opositního stanoviska a že chef kabinetu nabídne českým stranám přijatelný počet portefeuillů. (Předpokládáme totiž, že by pan Udržal na takové uspořádání vešel, kdyby bylo přijatelné, i bez pana dra Šusteršiče). Pak prostě české strany budou povinny tyto české ministry podporovati, a — bez obalu si to troufejme vyslovit — ten jednotný klub p. Klofáčův bude — slyš, světe — vládní!! Co bude s radikály? Půjdou s sebou, s ostatními stranami, když se tyto na této změně svého stanoviska usnesou? Půjdou do tohoto jednotného klubu, který si ve Skuči pan Klofáč přál? A nebudou, půjdou-li do jednotného klubu systém Klofáč, dělat kozáckou politiku dál? Na tyto trochu, připouštíme, všetečné otázky

by pan Klofáč musel dát odpověď dříve, než se zasedne ke stolu k poradě o jednotném klubu. Opakujeme: nevíme, jak se poměry vyvinou, a dokonce nemáme dost víry, že by pan Klofáč do podobné trapné situace mohl přijíti, poněvadž nemáme dost víry v samostatnost barona Bienertha a nevěříme, že by se mohl už uvolniti z německého objetí. Ale možná přece, možná, že situace v Uhrách si vynutí jinou situaci ve Vídni, snad i jiného ministrpresidenta. Ztrácí pak vše to, co pan Klofáč ve Skuči povídal, platnost? Smluvit se na jednotném klubu a vyskočit z něho, kdyby přestal dělat obstrukci a volat pak: zrada, ukřižujte!, to je ovšem náramně pohodlné, snad to prospívá agitaci, jistě však by to škodilo oné jednotné politice. O tom, jak taková politika jde i té straně k duhu, už pan Klofáč viděl na Mladočeších a vidí to i na sobě.

Jsme bezvýhradnými přáteli jednotného programu a postupu, ale v zájmu toho přáli bychom si, aby se české strany nenutily do jednotného klubu. Nám se zdá, že bude-li mezi českými poslanci a kluby více loyality a upřímnosti, které pan Klofáč tak postrádá, bude postup i tenkrát jednotnější, když nebude jednotný klub. Dovozovali jsme často, že radikálního klubu je ve Vídni často pro nás třeba. Ale radikálové musejí býti radikálními, když je třeba radikalismu a ne agitace. O to se jedná a o nic víc. Takový poměr s českými radikály dá se zjednat, mluví-li pan Klofáč upřímně, a dá se zjednat mnohem lépe, budou-li mimo jednotný klub, než kdyby byli v něm. Jistě se jim musí přijít vstříc a zejména vedení mladočeské musí k nim svůj poměr upravit, přímo a loyálně. Parlamentarism má dost forem klidné politiky i pro radikály.

Stačí prozatím, že poznání o neudržitelnosti nynějších poměrů stává se všeobecným a že už i u nás přestává se všecka vina nezdaru svalovat na Vídeň a vládu. Vydrží-li toto poznání přes léto a bude-li chut k loyálnímu postupu na všech stranách, dá se zachránit vše a zejména možnost k spolupráci všech, kteří dnes stojí docela stranou. Pak budou vypadat ale i poměry doma jinak a lépe, a to, zdá se nám, je nade vše ostatní nejdůležitější. Méně jednotnosti — ale více loyálnosti.

11. srpna 1910. *Č.*

Morawtzův humanitní ústav.

Napsal Karel Pleskač.

Motto: Péče o duši jednoho z těchto maličkých jest vyšším úřadem nežli vláda nad celým světem. *Saint-Cyran.*

Altruismus vykonal již ve světě mnoho, ale nestačila vždy jen účinná láska a prostá lidská útrpnost. Přidružilo se k ní v nové době studium a promyšlené řešení problemů sociálních, povinností sociálních, s nimiž jde ruku v ruce vymoženost vědecká.

Nepříznivé poměry existenční, doléhající těžce na třídu dělnickou, zbavily tuto u velké míře možnosti, věnovati svým dětem tolik péče, kolik potřebí k zdárnému vzrůstu nové generace. Tento nedostatek stává se vždy zjevnějším společenským zlem. Těžký to zápas existenční, jejž vésti jest širokým vrstvám obyvatelstva: odcizení ženy rodině a strženi téže naléhavou potřebou k součinnosti ve výdělku, dále nedostatky a psoty otázky bytové jako věrné družky úpadku rodiny, s nimiž se snoubívá otrava alkoholová se všemi svými příšernými důsledky. Běda pak dětem v takových rodinách! Hospodářská bída jim odměřuje vzduch, jejž v malém bytě svém dýchají, přízemními malými okny jim lakomě propouští světlo a nuzně je živí. Jest tím necitelnější, čím jest isolovanější ve svém panství. V jejím jméně podrývá se zdraví dětské a duše zakrsává. Jest dějištěm, v němž bují miasmy, jež ohrožují značný díl lidstva. Pokolení, jež doroste z mládeže tělesně i duševně zakrslé, budí teskné obavy. Veřejné svědomí chodí kolem žebravých a toulavých dětí, nepátrajíc, vede-li je k tomu skutečná nouze nebo touha, opatřiti si prostředky k ukojení svých choutek. Jak těžká jest potom záchrana dítěte, vdechujícího od svého nejútlejšího mládí otravné ovzduší mravní zvrhlosti, nízkého egoismu, cynismu, odporu ku práci a veškerých mravních neřestí. Děti, které se v takovém milieu vyvíjejí, žijí úplně nevázaně. Proto vyrůstá z nich bujná cháska bez mravu a citu, jež přichází do lavice školní ne jako poupátka sotva rozvitá,

nevinná, naivní, ale mravně pokleslá. Poměry je vhánějí na cestu špatnou.

Mnohé děti nepoznají životního jara, nepoznají dětských her a radovánek, klíčky jejich radostí spaluje mráz nouze. Lze tak mnohým zpříjemniti los dětí, vyšlých z nejchudších rodin, lze tak mnohým zkrásniti jejich třebas i chudý život a není zajisté naprosto přehnáno, že dříve či později uplatní se zásada, že jest povinností společnosti, věnovati trpkému osudu dětí tříd sociálně méně příznivě postavených pronikavou pozornost.

P r á v o n a m l á d í! — Kolikrát již tento prostý a krásný pojem vysloven byl lidmi, kteří si přejí, aby každý mohl býti mlád, a jak málo poměrně se pro jeho uskutečnění stalo! Buditi v mládí lásku k životu a k jeho práci, k jeho činnosti a k možnostem jeho, buditi lásku ke slunci, touhu po kráse, čistotě a pořádku, víru ve vlastní síly a v možnost působnosti, založené energií a vůlí: jaké krásné poslání všech, kteří si přejí lidstvo silné a zdravé!

Jest potřebí zcela otevřeně si přiznati, že každé dítko, vstupující do života, má právo na to, aby své mládí žilo tak, jak to již nese sám jeho pojem. Naše sociální politika, která tak ráda mluví o novém životě a novém člověku, tomuto oboru začasté se vyhýbá. Jsme věru v tomto oboru ještě hodně daleko! A přece pro celé vytvoření povahy člověka, pro jeho názor o životě, pro jeho posudek okolí, na kterém má uhajovati své existence, tak velikou váhou rozhodna jsou právě dětská léta, v nichž jest v srdcích plno víry, plno nadějí, a kde možno v hruď nezkaženou vštěpiti hluboké základy budoucí povahy. Jest povinností společnosti i národa, vésti péči o to, aby budoucí pokolení nevstupovala do života bez lásky k životu, s předsudky, aby nezahajovala své činnosti životní ve vědomí, že jsou již od bezútěšného mládí odsouzena k neúspěchu a nezdaru veskrze a všude, že pro ně není v životě slunce a tepla, že sociální řád uzpůsoben jest tak, aby vytvořena byla skutečně třída vyděděnců, byť třebas i ne s oněmi příkrými konklusemi, které učinil ve svém duchaplném spise o stroji času anglický spisovatel Wels.

Smutná zkušenost pak, že dítky rodičů, jimž jest mimo svůj dům po práci jíti, podrobeny jsou nesčíslným jak tělesným, tak duševním nebezpečenstvím, byla původem, že zakládány byly l i d u m i l n é ú s t a v y p r o m l á d e ž od věku nejútlejšího až do vstupu do školy obecné. V tomto věku zakládá se povaha člověka. Zvykne-li si člověk v tomto prvním věku nectnostem, nedají se tyto nectnosti v budoucím věku nikdy docela vykořeniti. Co se v mládí do duše

zaseje, to vzroste a vydá úrodu. Obklopíte-li dítě dobrými věcmi, budete-li mu předcházeti dobrým příkladem, budete-li mu vštěpovati dobré zásady, musí z něho vyrůsti dobrý člověk.

Komenský ve svém znamenitém spise »Informatorium školy mateřské« (kap. I.) dokazuje, že dítky, nejdražší Boží dar a klenot, nejpilnějšího opatrování jsou hodny, neboť povolány jsou k veliké budoucnosti, aby po nás nastoupily vládu tohoto světa; on péčí dobré matky vštěpuje v útlé srdce dítěte základy lidskosti. V lidumilných ústavech pro útlou mládež klade se pevný základ k onomu božímu chrámu, který má se státi z každého dítěte.

Komenský a Pestalozzi jsou nadšení hlasatelé, obhájci a zastanci práva každičkého člověka na výchovu a vzdělání. Doba ta minula, o níž spolupracovník Pestalozziho, Muralt, zapsal do svého deníku, že prý B. Aug. Wolf, Humboldt a Goethe ve svém vzdělání dospěli ku přesvědčení, že jen málo lidí jest vzdělání schopno, s davem prý se musí »en canaillé« jednati. I. Woltaire v této době pravil, že nevzdělaní žebráci vždy existovali, a pro existenci státu jsou potřebni. Proti takovým názorům volá již tehda Pestalozzi v rozechvění a svatém hněvu: »Nedovedu si mysliti žádného zločinu proti Bohu, lidem a vlasti, jenž by se rovnati mohl zločinu těch, kteří dusí v zárodku síly přirozenosti lidské v člověku, zvláště chudém člověku, s úmyslem, svévolí, rozvahou.« (Lienhard und Gertrud, § 7, str. 311.) — »Syn prachu nesmí právě tak zpustnouti, jako syn lesku na výši svých paláců mramorových.« (Schwanengesang 151.) — »My nevyslovujeme ve středu svém slov: ‚Kdo zrozen jest k tomu, aby seno žral, ať žere seno.‘ Neznáme žádného stavu lidského, jenž by zrozen byl, aby hovadsky žil.« (Neujahrsrede 1809.)

Nelze se při dnešním pořádku sociálním a hospodářském spolehnouti jen a pouze na působení rodiny, nýbrž potřebí všímati si pilně institucí, které by její působení mohly doplniti, a které by začasté mohly do jisté míry korrigovati to, co odepírá méně výhledné sociální postavení rodičů. Zkušenost učí, že již útlé mládeži se musí dostati výchovy, ježto přemnozí rodiče buď vůbec nedovedou dětí svých vychovávati, nebo nemohou tak činiti, jsouce jinak zaměstnáni v domě nebo mimo dům, nebo jsouce příliš chudi.

Komenský uznával, že výchova dítek, má-li vésti k žádoucímu cíli, již na klíně matčině musí počíti, aby dítě, základu dobrého nabyvši, zdárně ve školním učení pak pokračovalo, a na mravného, dobrého a moudrého občana neb občanku takto mohlo vyspěti. Po

něm později přiznali i mnozí paedagogové, jako Pestalozzi, Froebel a j. jeho zásady.

Ježto pak v naší době každému vyspělému, schopnému členu rodiny vypomáhati jest ku společné výživě, odchází často i matka za svou prací z domu, zůstavujíc ráda dítko své výchovným ústavům, jako jeslím,[1] opatrovně[2] nebo škole mateřské,[3] odevzdávajíc je v šetrné, laskavé ruce opatrovatelky nebo pěstounky, které zatím při dítku zastávají místo rodné matky. Komenského »Informatorium« dalo podnět ku zřizování opatroven a německých »Kindergarten«. Jesle a opatrovny mají především podobu ošetřovacích ústavů, kdežto úkol školy mateřské má na zřeteli vyšší cíl, totiž výchovu dětí. Ve škole mateřské přirozená rodina nahrazena jest rodinou uměle sestavenou z dětí a pěstounky. Účelem školy mateřské jest, podporovati domácí výchovu, chrániti svěřenců svých nejen tělesné pohromy, naváděti je šetřiti svého zdraví, ale též k vývoji a pružnosti těla jejich napomáhati spořádanými cvičeními těla a smyslův, jakož i přiměřeným pěstováním ducha. Dále jest úkolem jejím, pěstovati společenské způsoby, šířiti duševní obzor svěřenců svých a konečně vštěpovati v útlá srdce základ ku povaze zbožné, mravné, přímé, samostatné a ušlechtilé. Důmysl a zručnost dětí cvičena jest některými přijatými Froebelovými za-

---

[1] Jesle (Krippe, créches) jsou ústavy ošetřovací, jež zřizují se pro děti pravidlem do 3. roku jejich věku, kterým mají poskytovati onoho ošetření, jehož jim rodiče dáti nemohou. První jesle byly založeny zásluhou člena výboru opatroven pařížských, Marbeaua, dne 14. listopadu 1844 v Paříži, kde se tak rozšířily, že již r. 1851 v departementu sekvanském byly 24 jesle zřízeny, z nichž 18 v Paříži. Na to následovaly jesle v Štrasburku, Mühlhausech, v Brusselu, dne 4. listopadu 1848 ve Vídni, dále v Drážďanech, Miláně, Londýně, Manchestru, Kodani a v zemích zámořských. V Praze byly první jesle otevřeny dne 17. dubna 1854 na Starém městě, druhé 1. září 1857 na Novém městě a ošetřovaly v prvních letech ročně přes 80 dětí.

[2] Opatrovny, vůbec dětince zvané, vznikly již v druhé polovici 18. a na počátku 19. století; rozšířily se pod rozličnými jmény, jako: školky, opatrovny, školky andělíčkův, útulny, asyly a p. z Anglie a Francie do Německa a dále po všech státech evropských.

[3] Mateřská škola (Mutter-Schule, Kindergarten, l'école maternelle) jest humanitní ústav pro mládež předškolnou od 3 do 6 let věku. Mateřská škola povstala v Čechách po létech sedmdesátých minulého věku z dřívějších opatroven a tak zvaných školek dětských, jsouc zbudována na paedagogických zásadách Komenského, s připojením nejnovějších názorů paedagogických a hygienických.

městnáními, tak zvanými dárky Froebelovými,[1] kterými se vzdělává napodobivost a tvořivost. Další prostředky výchovné jsou tu hry tělesné se zpěvem i bez něho, názor na předměty a obrazy a hovory o nich, povídky a básničky, konečně lehké práce zahradní. Všeliké vyučování ve způsobě školním se naprosto vylučuje.

V mateřské škole se dítky, jež Froebel jmenuje květinami božími, přiměřeně a hravě zaměstnávají, tělo jejich se sílí a vyvíjí, smysly se cvičí, duch vhodně zabývá, srdce a mysl jejich se šlechtí a ony se k dobrému navádějí. Ano, společnost sobě rovných, slušných, zvedených dětí pod dohledem laskavé, rozšafné a paedagogicky vzdělané pěstounky: toť malá říše jejich, ve které se učí pěstovati společenské ctnosti! Tu, mezi soudruhy, pěstovati lze lásku vzájemnou, zde navádí se dítě k čistotnosti, pořádku, ústupnosti a skromnosti, zde má příležitost býti upřímným a útrpným, tu pobádáno bývá ku samostatnosti, zde se klade základ k tomu, aby, až doroste, státi se mohlo dobrým jedincem společnosti lidské.

Mateřská škola jest tudíž vzorným ústavem pro výchovu malých dítek, podle něhož i matky měly by výchovu svých dítek poopraviti a přizpůsobiti.

Jesle a mateřské školy povstaly z potřeby pro záchranu a duševní i tělesné blaho mládeže tříd sociálně méně šťastných. Lidumilové ujali se dítek chudých, dělnických rodičů, vidouce, kterak dítky tyto, za celodenní nepřítomnosti rodičů zůstaveny jsouce ponejvíce samy sobě, trpí na těle mnohými úrazy, na duši pak tím, že špatnými příklady sváděny bývají na scestí. A dítě hlavně trpí všelikými škodlivinami soudobého stavu kulturního, které ohrožují nebo zdržují zdárný biologický i mravní rozvoj lidský. Potřebí tedy především dítěte uchránit všech takových zhoubných vlivů. Jest dále nesporno, že i dítě zanedbané lze vyléčiti jen změnou prostředí, v němž posud žilo.

Vědomě a uvědoměle pochopiti a soustavně si postaviti celý problem sociální péče o dítě jest otázkou teprv posledních desítiletí. Bylo vůbec a jest na čase, aby se probouzelo sociální svě-

[1] Jsou to hry, jež v sobě chovají zároveň i účel činnosti nebo hravé práce, jež jako práce opravdové odnášejí se k dosažení určitého cíle, ale nevykonávajíce na děti nijakého nátlaku. Froeblem navržená zaměstnání sestávají ze dvou skupin: první zakládají se ve skládání měřických těles v určité útvary, druhá pak vykazuje volné práce z materiálu neomezeného, na př. hlíny a p. Do první skupiny náleží 8 dárků Froebelových: míč, koule a válec a 6 rozličně dělených kostek, potom tabulky a hůlky ku skládání. Do druhé skupiny zařazeny jsou práce z hrachu a hůlek, splétání papírových pásků, skládání papíru, modelování z vosku a hlíny.

domi vůči dítěti, aby vzrůstal cit povinnosti, zodpovědnosti ku drobnému tvoru, jenž jest také — člověkem! Dosud tisíce a statisíce drobných rukou vzpíná se a prosí dnešní společnost za milosrdí, za rozumnost, za spravedlnost! Péče o děti stala se nejen příkazem humanity, nýbrž i národního hospodářství a sociální politiky. Práce pro děti jest práce pro budoucí osudy národa. Láska musí znamenati práci. —

Bratři Mořic a Richard Morawtzové, velkoprůmyslníci v Úpici, zřídili pro dělnické dítky jesle a mateřskou školu. Pánům Morawtzům náleží stará, rodinná, renomovaná firma, rozsáhlý velkozávod tovární, zaměstnávající přes 1800 pracovních sil, jenž v průmyslovém světě znám jest pode jménem »C. k. výsadní Úpická přádelna lnu«; k tomuto druží se jedna z největších kolonií dělnických bytův. Oba pp. bratři již před několika léty založili u svého velkozávodu bezplatnou mateřskou školu pro děti od 3 do 6 let, která, když překonána byla počáteční nedůvěra dělnických rodičů, dobře se osvědčila. Výsledkem mladých zkušeností dosavadních bylo, že založili definitivní ústav, zvláště k tomu cíli účelně a moderně zařízený, o třech oddílech: z oddílu pro kojence, z oddílu pro dítky od 1 do 3 rokův a z mateřské školy pro mládě od 3 do 6 roků.

Pan Richard Morawetz[1] poznal na svých cestách starý i nový svět, kdež pozoroval, učil se, studoval. V cizině viděl, jak průmysl, zejména v Anglii, Belgii a Německu, řeší své sociální úkoly, jak se stará o své dělnictvo, aby mu těžký život ulehčil a zpříjemnil. A z ciziny přinesl si plán, založiti pro děti svého továrního lidu zvláštní útulný ústav, zbudovaný na základě rodinném, kde by tyto pod dozorem celý den prožily v pečlivém ošetření, hravé práci, zábavě, poučení, radosti a veselí. Dnes už poblízku továrny na Sychrově, předměstí úpickém, pyšní se uprostřed zahrady vkusná, moderní budova patrová, podobající se nádherné ville. V útulných zdech jejích žijí dělnické dítky takměř od svého zrození až do doby, kdy jim nastává povinnost školní. Plány k budově sestavili sami oba pp. zakladatelé.

Vnitřní zařízení jest nanejvýše účelné. Ústřední topení, elektrické osvětlení, klosety, prádelna (pod samou střechou, aby se výpary ne-

[1] Pan Richard Morawetz, známý svými občasnými informativními články v této revui, zachránil nedávno pro nás Donebauerovu sbírku vzácných dokumentů hudebních a j.

šířily po budově), výměna vzduchu předhřívaného a jiná účelná zařízení uplatňují se ku prospěchu malých ošetřovanců. Vnitřní výzdoba volena jest šťastně. Malované vlysy zobrazují výjevy ze života dětí a zvířat. Práce malířské a truhlářské provedeny byly odborníky z Prahy (pp. Tomášek, malíř, a Baumgartl, truhlář). Čistota panuje úzkostlivá, přímo ideální. Jako by ta denní špína, prach z ulice, zůstávaly před prahem, nikde ani poskvrny, všude svítí nábytek, zdi, předměty. Péče o děti odkázána výhradně jen rukám ženským, nejlépe způsobilým k úkolu tomu, vyžadujícímu tolik trpělivosti, jemnocitu a lásky k útlým dítkám; působiť tu jen odborně vzdělané, zkoušené pěstounky a opatrovatelky. Zdravotní dohled svěřen jest obvodnímu a továrnímu lékaři panu MUDru Václavu Studničkovi,[1] jenž svědomitě úkol svůj v ústavě zastává. Jesle, umístěné ve zvýšeném přízemí, rozděleny jsou ve dva oddíly: v prvním jsou k o j e n c i u věku od 6 neděl do 1 roku, dokud sami neběhají; odtud přijdou do druhého oddílu, řečeného »k r o u ž e k«, kdež zůstávají do 3. roku věku svého, načež postoupí do š k o l y m a t e ř s k é. V jeslích starají se o kojence dvě opatrovatelky, jimž pomáhá posluhovačka. V prostorné, vzdušné a výslunné místnosti postaveny jsou v řadách bílé, kovové postýlky se sněhobílým prádlem, v nichž sedí nebo leží kojenci.

Druhý oddíl jeslí jest v prostranném sále. Mládě se tu batolí pod dohledem vyškolené opatrovatelky, které jest přidána žena ku posluze. Odkojenci si hrají, opatrovatelka s nimi rozmlouvá, zajímavé věci jim vypravuje, učí je krátkým písním, poučuje a baví je. A když drobotina jest unavena hraním a pobíháním, překvapí-li ji nenadálá návštěva nebo nastane-li čas k jídlu, uteče se v kruhové sedadlo, kde se děcko ku děcku přitulí, až jest »kroužek« vyplněn.

Po třetím roce věku vstoupí dítky do školy mateřské, jež umístěna jest v prostrané síni s praktickým školním zařízením. Vyučují tu střídavě po půldnech dvě pěstounky, absolventky mateřského kursu.

Lékař školní dochází denně do ústavu v 8 hodin dopoledne ku zdravotní prohlídce (visitě); dle potřeby dostaví se i odpoledne. Každé podezřelé dítko jest vyšetřeno a lékařem se nařídí, co se má díti; předepíše se event. lék a výsledek léčení zanáší se do zvláštního lékařského deníku »J o u r n a l u«. Má-li dítě horečku a rozpozná-li se nějaká nakažlivá choroba, musí se dítě odnésti domů.

---

[1] Panu MUDru V. Studničkovi povděčni jsme za nevšední ochotu, kterou umožnil nám prohlídku ústavu a opatřil spolehlivá data o ústavě.

Do ústavu se přijímají děti pouze oněch rodičů, kteří v závodech sychrovských, přádelně a jutovně, náležejících pp. Morawtzům, pracují. Přihlášené dítě jest nejdříve lékařsky prohlédnuto, a není-li stiženo nakažlivou nebo nevyléčitelnou nemocí, zapíše je lékař na zvláštní blanket. Na základě této legitimace přijato bývá majitelem ústavu a vřaděno do příslušného oddělení. Po svém přijetí do ústavu podrobeno jest každé dítě zevrubnému lékařskému ohledání ve příčině jeho tělesné váhy, výšky, objemu hlavy, hrudníku, břicha, chrupu, vnitřních orgánů, tělesného vývoje atd., jako na klinice. Zároveň se zjistí věk a zdravotní stav rodičův i sourozenců, načež zjištěné údaje vepíší se do zvláštního popisného archu (status praesens) jako celkový přítomný popis dítka; v budoucích dnech vše zajímavé, váha, event. průběh choroby, prořezávání zoubků, bývá postupně zanášeno. Druhá vložka má název »Strava dítka«, kde se vše pečlivě zapisuje. V síni kojenců jest příruční lékárnička s potřebnými léky, jako: glycerin, bórová vaselina, oční vodičky a kapky, rybí tuk, pudry, krycí masti, nástroje ku střevní irrigaci, vata, obinadla a mull. Výsledky ústavu se kontrolují přesně lékařem a vedou se o nich podrobné záznamy. V těchto věnuje se zřetel i k živobytným poměrům rodičů, tak že i po letech mohou se státi neobyčejně cennou pomůckou při kritickém rozboru poměrů životných a jiných, v nichž se nalézá naše dělnictvo.

Dítky bývají každodenně ve všedních dnech po 6½ hod. ráno přinášeny nebo přiváděny do ústavu a večer v 7 hod. zase odváděny domů.

Nejlepších výsledků dodělal se ústav u kojenců ve vlastních jeslích (do 6 měsíců); z toho viděti, jak právě v tomto období děti potřebují zvláštní péče. Kojenci jsou drženi v nejpřísnější čistotě, denně ráno koupáni, převléknuti do ústavního prádla a položeni do sněhobílé postýlky. Kojence přicházejí matky z továrny do zvláštní místnosti nakojiti v 9½ hod. dopoledne, v poledne, ve 3½ odpoledne a v 6½ večer si je odnášejí domů. O pravidelné trávení kojenců jest obzvláště pečováno. Denně jest každý kojenec vážen a jeho váha se zapisuje do zvláštní schematické tabulky, na níž pak křivkou graficky znázorňuje se přírost neb úbytek váhy. Nepřibývá-li dítku na váze přiměřeně, přikrmuje se uměle sterilisovaným mlékem, po 6. měsíci krupičnou kašičku nebo Nestléovou moučkou. Poruší-li se trávení, zavádí se střevní irrigace (vyplachování) a přísná dieta. Matka nesmí v noci dítěti ničeho dávati k jídlu. Z počátku bylo úporně bojovati s předsudky a neuvědomělostí matek, jež každou chorobu

(zvracení, zelené stoličky a p.) vykládaly za nemoci k zoubkům, a svým 4—6měsíčním dítkám dávaly doma k jídlu knedlíky, maso, ovoce, ano i okurky, z čehož zbytky shledány v průjmových stoličkách dětských. Vzniklou nemoc z toho sváděly pak matky na špatné ústavní opatření. Rodinná atmosféra zkrátka nesvědčila kojencům; ničila a mařila zhusta pracné dílo ústavu, jenž drahnou dobu trpělivě, se sebezapřením a obětmi léčil, ošetřoval a vychovával. Nestačilo poučování, domluvy, bylo potřebí pohroziti propuštěním dítěte z ústavu, aby přivedeny byly neuvědomělé matky plniti příkazy lékařské. Ústavní lékař snažil se na matky výchovně působiti, vysvětlovati jim, jak a čím mají dítky živiti a co jest těmto škodlivo. Po prvním roce zlepšil se tento stav podstatně. Matky, vidouce tu neobvyklou ve svých domácnostech péči o děti, tu úzkostlivou čistotu, přesnost v jídle a utěšený prospěch svých miláčků, dají si nyní říci, řídíce se radou lékařskou ku prospěchu svému i svých dítek.

U většiny kojenců (asi 65%) zjištěn byl týdenní přírůstek na váze 150—200 *g*, u ostatních (asi 35%) 100 *g* nebo i méně. Z posledně uvedených dětí jest značná část stižena křivicí (rhachitis), proti níž se úspěšně bojuje soustavným léčením, jež sestává především z rozumné a správné výživy, a jen tu a tam léky zdarma podávanými (rybí tuk s čokoládou nebo kakaem »energin«, salossit, somatogen). Tím docílí se pěkné výsledky, viditelné na spokojených, ruměných líčkách a jasných, zářících očkách.

V prvním roce jeslí bylo v prvním oddílu ošetřováno 59 kojenců, z nichž zemřelo 7, vesměs křivicí stižených (3 střevním katarrhem, 4 affekcí dýchadel). Ze zbylých 52 dětí jest ještě 7 napadeno silnou křivicí a též affekcí zaživadel; tito tělesně zakrslí chovanci, jimž přes vydatnou péči a výživu nepřibývá na váze, jsou děti rodičův, oddaných silnému alkoholismu.

V druhém oddílu jeslí, »kroužek« zvaném, byly v prvním roce jeslí 53 děti, z nichž 2 zemřely (zánětem plic a zánětem ledviny po spále). Zde se děti, jež se již staví na nohy, učí choditi a mluviti, ale hlavně hrají si a cupají až do únavy, aby, prospavše se po obědě (v 11 hod.) na žíněnkách (od 11 dop. do 3½ odp.) při zastřených oknech, znovu neomezeně dováděly; prospívají při tom znamenitě. K snídani a svačině dostávají sladovou kávu s houskou, k obědu menší dítky kaši krupičkovou, větší polévku z drobně rozsekaného hovězího masa a rýže; dvakráte v týdnu obědvají všecky místo hovězí polévky krupičnou kaši. Chut mají závidění hodnou! Malý hladovec, vyprázdniv plechový hrnéček, sepne ručky a doprošuje se nové porce, volaje:

»Pani, prosím!« Dostane se mu jí ochotně. Pan Richard Morawetz několikrát denně zavítá mezi drobotinu, vlídně a žertovně s ní si pohovoří, polaškuje a pohladí tu a tam jejich líčka. Dítky přilnuly k němu tak vroucně, že vztahují naň ručky, volajíce: »Strýčku!« Každých 14 dní váží se dítky a všecky observace zaznamenají se o nich jak o kojencích.

V mateřské škole bylo chováno v prvním roce trvání 98 dětí, z nichž 5 vstoupilo do školy obecné a 2 zemřely (difterií a zánětem mozkových blan). O každém chovanci vede se také přesný seznam (status anamnésní) a to: jednotlivá data o zdravotním stavu rodičů, sourozenců, údaje o dítku samém, bylo-li a jak dlouho kojeno, jaké nemoci prodělalo, u starších kdy se prořezávaly zoubky, kdy začaly běhati atd. Děti mají zde již svůj učebný plán. Přihlíží se při něm k individualitě dítek. Jest tu společná výchova chlapečků s dívenkami v nejideálnějším smyslu. V každé dvousedadlové lavici sedí vždy hošík a děvčátko; nejeví se mezi nimi žádné rozdíly, jest tu dojímavá družnost, prosté přátelství. Pěstounka jest zde spíše v poměru rozšafné matky k dětem; všecky její pohyby jsou nenuceny, jednoduchy, hovor s dětmi srdečný, přátelský. A neviděli jsme nikde lepší kázně nežli zde, kde stačí pouhý pohled, jediné slovo. Vyučování, ne však ve způsobě školském, jest vlastně zábavou. Proto nemůže překvapiti, vystoupí-li hošík kurážně na stupátko a zadeklamuje-li si básničku »Nedočkavý Jeníček«, nedada se nikterak přivésti z konceptu při pohledu na cizí tváře při nenadálé návštěvě. U takových dětí jest vše přirozeně prosto, k ničemu jich nedohání strach a povinnost, spíše jakási ušlechtilá soutěž. Originelní odměny se střídají s tresty: Kdo byl téhož dne nejhodnějším, smí za dne před svačinou připínati neb odpínati ostatním dítkám zástěrky, a večer smí sbírat ode všech malé taštičky, což náleží k nejvyššímu vyznamenání; neposlušný dostane zase kávovou lžičku — rybího tuku! Celkem panuje v ústavě život rušný, zajímavý a poučný! Děti navykají nezbytnému pořádku a naprosté čistotě těla svého i okolí, návyk svůj pak fedrují doma ve svých rodinách. Ideální společenská to výchova dětí! V poledne jdou děti z mateřské školy domů a vracejí se opět po obědě do ústavu, načež spí a zůstanou tu až do večera.

Ústav jest řízen odborně vzdělanou ředitelkou, jež absolvovala k tomu účelu kurs pro porodní babičky. Všecky slečny pracují s úspěchem, na bezmezné lásce a odříkání založeným. V ústavě mají též s komfortem zařízené byty. K služebnému personálu náleží domovník, topič, dvě pradleny, žehlířka a posluhovačky. Duší ústavu jest vlídný

a blahovolný pan Richard Morawetz, jenž vše doplňuje v pravou rodinou lásku.

Morawtzův humanitní ústav vyžadoval nákladu 150.000 K, roční vydržování činí přes 20.000 K. Všecko zapravují lidumilní zakladatelé ze svého, dělníci svěřují ústavu jen své děti. V druhém roce trvání ústavu jest v prvním a druhém oddílu jeslí po 30, v mateřské pak škole 63 dítky, celkem 123.

Ústav jest p r a v ý m u n i k e m v Rakousko-Uhersku. Jím postavili si nadšení zakladatelé a původci myšlenky tak šlechetné, jakou jest úprava radostného mládí drobným tvorům pariů lidské společnosti, pomník nehynoucí ceny. Příklad jejich ukázal, seč může býti dobrá vůle a řádně probuzené vědomí zodpovědnosti podnikatelské. Dokázaliť, že jmění nemá býti jen prostředkem k ukájení různých požitků, nýbrž prostředkem ke k u l t u r n í a s o c i á l n í p r á c i.

Pokračovati v práci filantropů ze sociální povinnosti jest úkolem nových generací lidstva kulturního. Právě zde nastupuje povinnost společnosti, státu, pečovati alespoň o to, aby se mládeži dostalo nezbytně potřebných základních podmínek t ě l e s n é h o a d u š e v n í h o v ý v o j e. Potřebí, aby každý, i ten nejchudší, mohl býti ve svém mládí také skutečně m l á d. Pod timto heslem, kde není místa pro šablonovitou výchovu, může nám vyrůsti nová mládež, silná, zdravá, jará, která se dovede rváti o svůj denní chléb, která dovede tvořiti, zápasiti, doufati, smáti se a žíti, a která také bude provanuta hluboce vědomim povinnosti oproti národu. K sociální reformě tak pronikavé jest povolána všecka naše veřejnost.

P é č e o d ě t i d ě l n i c k é jest u nás teprve v začátcích a přece jde o důležitý problem naší sociální politiky, který má dalekosáhlý význam pro n á š c e l o n á r o d n í v ý z n a m. Nestačí tu jen dobrá vůle jednotlivcův, bude povinností našich komun, veřejných korporací a zejména Zemské komise pro ochranu dítek a péči o mládež pracovati dále. Také sborům zákonodárným bude zakročiti zvláště vydáním účelného z á k o n a p r o t i o p i l s t v í a n a o c h r a n u d í t e k, podobně jako nedávno v Anglii. Začátky akce o péči dětskou jsou tedy u nás dány, nyní záleží na veřejnosti naší, jak se k otázce zachová. Nejedná se zde přece o zájem jedné třídy, nýbrž o zájem c e l é h o n á r o d a našeho, jenž víc a více ve své většině odkázán jest na výsledky práce průmyslové a obchodní, a jemuž přirozeně nemůže býti lhostejno, jak žijí nejširší jeho vrstvy. Vychovávati mládež pro lepší život, nežli jaký jest v Čechách, pro život práce, život bez

nenávisti, život zjasnělý snášelivostí, život, ve kterém každý chápe, jak prostým jest jeho evangelium: nekaziti radosti a práce druhých — kolik to znamená pro celý postup našeho národa a rozvoj jeho sil!

Kéž tedy vzrůstá všude pochopení, že mají povinnosti všichni vůči dětem, jimž život z různých důvodův upírá to, co jest nejpřirozenějším jejich právem — p r á v o n a m l á d í! Ruskin volá k dnešní společnosti: »V ě n u j t e d í t ě t i t r o c h u l á s k y a d o s t a n e t e j í z p ě t v e l m i m n o h o!«

Politická država Němců a Čechů v jižních Čechách.

Napsal Rudolf Havlíček.

(Dokončení.)

II.

Jest jen přirozeno, že poměry v okresních zastupitelstvech jsou důsledek poměru v jednotlivých obcích. Jedna nespravedlnost plodí druhou. Zastupitelstva okresní v okresích, o nichž je řeč, jsou sice namnoze národnostně smíšená, ale počet zástupců, připadající v nich jednotlivým národnostem, ani z daleka neodpovídá poměru, v jakém obývají obě národnosti dotyčné okresy.

V N. Hradech, Kaplici a ve Chvalšinách jest zastupitelstvo okresní úplně německé, v ostatních okresích pak smíšené, a to v okresu vimperském, českokrumlovském a českobudějovickém s velikou německou převahou. Kuriový systém a podivný volební řád jsou příčinou, že jeden sbor rozhodne o převaze toho či onoho národního živlu, a že pak menšina jest téměř bezvýznamná. Tak v okresním zastupitelstvu českobudějovickém, jehož obvod čítá 41.465 Čechů a 21.626 Němců, jest zástupců českých osm a německých 28. Připadá totiž na velkoobchod a velkoprůmysl 8, na velkostatek 2, na obce venkovské 8, na městys Rudolfov 1 a na město České Budějovice — 17 zástupců. Je jisto, že německé obecní zastupitelstvo v Č. Budějovicích zvolí do zastupitelstva okresního zástupce toliko německé a takto dodá korporaci této ráz německý.

Do zastupitelstva vimperského volí obce venkovské 11, velkostatek 4, průmysl 3 a město Vimperk 4 členy. Z úhrnného počtu 22 zástupců jest toliko 5 českých, a to za obce venkovské, ostatní zástupci venkovských obcí, jakož všech druhých sborů, jsou Němci. A tak menšina česká, čítající 11.682 Čechů (proti 17.611 Němců) je zastoupena v zastupitelstvu okresním necelou pětinou jeho členů. Zástupci čeští však zvoleni byli ještě toliko kompromisem. Majíť

venkovské obce celkem 63 volitelů, z toho připadalo na Čechy 31, na Němce 32.

Tuhého boje a napětí všech sil na obou stranách národních vyžadují vždy volby do zastupitelstev prachatického a českokrumlovského.

Obvod zastupitelského okresu prachatického složen je ze soudních okresů prachatického a volarského a čítá celkem 11.108 Čechů a 18.026 Němců. Je v něm 41 místních obcí, z toho 2 městyse (český Husinec a německé Záblatí) a 3 města (české Vlach. Březí a německé Prachatice a Volary), i volí pak ve skupině venkovských obcí 36 obcí, z toho 19 českých a 17 německých. V posledních volbách, konaných však již r. 1898, zvoleno bylo za venkovské obce 9 Čechů a jeden Němec a tím docíleno toho, že zastupitelstvo to dostalo převahu českou. Bylo totiž v ostatních sborech zvoleno ještě celkem 5 Čechů. Složení zastupitelstva jest velice pestré, jaké snad nikde jinde se nevyskytá a jest následující: velkostatek 2 (1 Čech a 1 Němec), průmysl a obchod 1 (Čech), města a městyse 11 (2 Češi, 9 Němců) a venkovské obce 10 (9 Čechů a 1 Němec). Zastupitelstvo, zvolené již r. 1898, nastoupilo však svoji činnost následkem rekursů německých a shovívavosti úřadů teprve v roce 1902. Od té volby se konaly teprve roku loňského, kdy česká posice sice byla uhájena, možno však říci, že při každých dalších volbách za nynějšího volebního řádu konaných bude výsledek nejistý a i od maličkostí bude záviseti, aby byl příznivý pro tu neb onu stranu národnostní.

V okresním zástupitelstvu č. krumlovském, čítajícím 30 členů, mají Čechové 2 zástupce za městyse (Křemže a Velešín) a 3 zástupce za obce venkovské. Celkem jest zde za venkovské obce 66 volitelů, z čehož připadá na české obce s 12 tisíci obyvatel 33 a na německé s osmi tisíci obyvatel rovněž 33. Jelikož není možno dosíci spravedlivého kompromisu, rozhoduje se losem, a tak bylo při předposledních volbách zvoleno 7 Čechů (ve výboru pak zasedal jeden Čech), kdežto při posledních, konaných r. 1906, rozhodnul los ve prospěch Němců: byliť vytaženi toliko 3 Češi a 7 Němců.

Zastupitelstvo trhovosvinské má jednoho Němce a zastupitelstvo jindř. hradecké 5, zvolených vesměs za obce venkovské a to dobrovolně.

Okresní zastupitelstva kromě svého nespravedlivého systému kuriového mají druhou vadu, které obce samy o sobě postrádají, která však u vyšších jednotek útvaru státního se velice vžila, totiž pověstnou rakouskou volební geometrii. Výborným příkladem jest okres

č. krumlovský. Ve sboru venkovských obcí je 15 obcí českých a 15 německých, ony čítají téměř 12 tisíc obyvatel, tyto pouze 8, tedy o třetinu méně. Přes to mají, jak české obce, tak německé, stejný počet volitelů. Jednoduše proto, že sestaví se české politické obce veliké, ale tak, aby tisíce obyvatel nedosahovaly a měly tedy po 2 volitelích, kdežto německé obce rozčlení se tak, aby politické obce německé měly obyvatel pokud možno málo, aby tedy obcí bylo více a tím i volitelů více, neboť připadá na ně též po dvou volitelích. A v okresu č. krumlovském je to opravdu mistrně provedeno. Českých obcí s počtem obyvatelstva méně než 500 jest pouze 2, německých však 8, za to českých s počtem obyvatelstva od 500—1000 jest 10 a německých toliko 4.

Volby za města a městyse, konané příslušnými obecními zastupitelstvy a volby za obce venkovské prostřednictvím volitelů znemožňují každé zastoupení menšiny. Je-li pak kuriový systém samo o sobě zlo, pak je v něm opět tento způsob volby druhým zlem. Jen tak se může státi, že na př. 11 tisíc Čechů ve venkovských obcích vimperských může býti zastoupeno několika málo svými zástupci jenom z milosti německé většiny, ne větší než o jediný tisíc!

III.

Ovšem i volební řád do zemského sněmu jest příčinou naprosto nespravedlivého zastoupení obou národností. Jmenované okresy tvoří anebo jsou součástkou deseti volebních okresů, z nichž pět je městských, pět venkovských. Městské okresy tvoří: 1. Vimperk, Prachatice, Volary. 2. Č. Krumlov, Kaplice, N. Hrady, V. Brod. 3. Č. Budějovice. 4. Třeboň, Lišov, Týn n. Vlt. 5. Jindř. Hradec, N. Bystřice. Venkovské pak složeny jsou ze soudních okresů takto: 1. Prachatice, Netolice, Volary. 2. Č. Krumlov, Chvalšiny, Planá. 3. Č. Budějovice, Lišov, Trh. Sviny, Hluboká, Týn n. Vlt. 4. Kaplice, N. Hrady, Vyšší Brod. 5. Jindř. Hradec, Lomnice, Třeboň, N. Bystřice. Z městských okresů jsou toho času v rukou českých 3., 4. a 5., z venkovských 1., 3. a 5. Jak jest provedeno rozdělení volebních okresů, naznačuje tento případ: český volební okres venkovský: Č. Budějovice, Hluboká, Lišov, Trh. Sviny, Týn n. Vlt. má 75 tisíc obyvatel, německý volební okres: Kaplice, N. Hrady, V. Brod 48 tisíc; nebo: český okres: Jindř. Hradec, Třeboň, Lomnice, N. Bystřice má 66 tisíc, německý: Č. Krumlov, H. Planá, Chvalšiny 43 tisíc. Stejné poměry jsou i ve skupinách měst.

Nespravedlnost volebního řádu po stránce národní dokumentují od prvopočátku již volby v Č. Budějovicích. V městě, kde byla vždy většina českého obyvatelstva, byl až do posledních voleb volen poslanec německý. Teprve roku 1908 zvolen byl za město České Budějovice většinou čtyřsethlasovou poslanec český. Slouží to znamenitě ku charakteristice nynějších volebních řádů: řády tyto sdělány jsou v neprospěch náš, trvají téměř půl století a nic se na nich nemění, neboť každá změna by musela sloužiti nám, a k překonání jich nespravedlivého účinku je třeba veliké síly a dlouhé doby. Padesát let téměř museli Češi budějovičtí růsti a mohutnět, aby teprve nezdolnou již silou svojí donutili odpůrce k vydání toho, co mu hned od prvopočátku nepatřilo.

Ve volebním venkovském okresu prachatickém jest mandát v rukou českých. Je však třeba téměř vždy druhé volby a náležitého rozpětí sil.

Potřeba a všeobecné volání po novém volebním řádu pohnuly vládu ku předložení osnovy nového řádu v říjnu 1905. Zavedením všeobecné kurie chtěla vláda umožniti zastoupení širokých vrstev lidových a novým utvořením volebních okresů chtěla přivésti k platnosti národní menšiny, jež nyní, jsouce v dosavadních okresích postaveny vedle třebas jen i o málo silnější většiny, nemají na výsledky volební vlivu. Než předloha po zásluze nebyla projednána. Na sociální rovnost byl to pravý paskvil a v době volání po všeobecném, rovném právu hlasovacím urážka dosud z hlasovacího práva vyloučených mass lidových a i každého soudného člověka; a ve smyslu nacionálním bylo to zhoršené opakování se řádu starého.

Vylíčení a znázornění politické državy obou národností ve zmíněných okresech zcela přirozeně muselo býti doprovázeno stesky na nespravedlnost volebních řádů. Příklady zde podané — obce s českým obyvatelstvem a německou správou, takřka naprosté vyloučení českého živlu ze zastupitelstev okresních ve smíšených okresích, značná nerovnost českých a německých volebních okresů, sestavených dosud platným volebním řádem do sněmu — nejsou samozřejmě ojedinělé, to vše vyskytuje se, místy ve světle ještě horším, po celém rozhraní národnostním a vůbec v celých Čechách.

Veliká myšlenka všeobecného rovného práva hlasovacího do všech sborů zákonodárných a veřejných musí nutně přijíti na mysl každému, kdo zná nynější poměry a touží po jich nápravě. Uskutečnění této idee jest nejpotřebnější za daných poměrů k sesílení celého

národa a jeho menšin, neboť způsobem tímto dospějeme ku patřičnému zastoupení v celé řadě obcí a okresů a v zemském sněmu a značně zajisté národně a politicky získáme.

Dodatečně chci promluviti ještě o tom, jaké změny by nastaly, kdyby uzákoněny byly Bienerthovy rozhraničovací a jazykové předlohy.

Politická mapa českého jihu byla by značně, k nepoznání téměř pozměněna. Uvážíme-li, že ve všech téměř okresích, v článku tomto uváděných, jest značným číslem súčastněno obyvatelstvo obou národností a máme-li na zřeteli povšechný smysl vládních předloh: zříditi okresy pokud možno národnostně jednolité, chápeme, že pak ani jediný z těchto okresů nezůstane dotčeným nějakou změnou. A představíme-li si, že města Vimperk, Prachatice, Krumlov, Kaplice počítá ovšem vláda za města německá a chce je učiniti sídly nových oblastí politických úřadů a že města tato těsně hraničí s územím ryze českým, máme učiněný doklad toho, že města ta nebudou centrem svých okresů, že okresy takto utvořené budou výplody nesmyslných německých choutek rozhraničovacích, jimž obětovány budou zájmy hospodářské a při nichž přehlíženy budou všechny přírodní a komunikační poměry těch kterých území.

Než přikročme k podrobnému srovnání, jak by se vytvořily poměry. Vládní předloha počítá sice s jednotkami nejmenšími, politickými obcemi, případně jen i s osadami, a kromě několika výjimek přiřaďuje obce převahou české k území českému, německé k německému a z nich pak tvoří okresy, ale vůdčím motivem při tom je vytvoření německých krajů, rozsáhlých německých území, dokonalého počátku administrativního rozdělení Čech. Základem jí je sčítání obyvatelstva z r. 1900 a možno o tom pochybovati, kdyby došlo ku schválení předloh, že by kdy provedena byla revise a obec, která na podkladě sčítání z r. 1900 byla jako převážně německá přiřaděna k okresu německému, byla někdy, když by sčítání ukázalo vzrůst českého obyvatelstva v ní, odtržena a připojena k okresu českému. A poněvadž poměr obyvatelstva obcí netoliko na samotném rozhraní národnostním, ale i uvnitř t. zv. německého území se stále mění a zejména dlužno počítati se vzrůstem a sílením obyvatelstva českého v místech smíšených, mohlo by k podobným případům snadno dojíti. V tom leží nebezpečí zdržení anebo vůbec zaražení a znemožnění vývoje českých menšin, respektive i většin v obcích, jež přiřaděny byly k okresům německým a dá se souditi, že i v obcích, jež číselně budou třeba vykazovati značnou českou většinu, bude všeho použito, aby ona většina nedomohla se

v obci vlády a jestliže snad snaha ta byla by marnou, celkovým utvářením dotyčných okresů a krajů bude docíleno, že politicky ta která obec s případnou většinou českou nebude se moci volně uplatniti.

Zápasy o správy obcí by tedy zůstaly, byly by však zajisté ještě tužší, za to ovšem správa okresů po většině, nebyly-li to okresy smíšené, byla by zcela určitě buď česká či německá. Zdali bychom tím snad získali, aspoň v území, o němž je řeč, uvidíme z následujícího:

Z obcí jmenovaných dosavadních okresů dle předlohy mají býti utvořeny tyto okresy:

Vimperk s německými obcemi dosavadního okresu vimperského má tvořiti soudní okres vimperský a tento s upraveným okresem kašperskohorským hejtmanství vimperské.

Německé obce okresu prachatického utvořiti mají okres prachatický, který spolu s okresem volarským má činiti území politického okresu prachatického.

Hejtmanství krumlovské sestávalo by z těchže okresů jako dosud (H. Planá, Chvalšiny, Č. Krumlov), jenže by z okresu chvalšinského i č. krumlovského odpadly české obce.

Rovněž hejtmanství kaplické obsahovalo by dosavadní tři okresy (Kaplice, N. Hrady, V. Brod), ale i zde české obce byly by odděleny, za to přibyly by dvě většinou německé obce z okresu trhovosvinského.

Tato hejtmanství spolu s nově utvořeným hejtmanstvím nýrským tvořila by německý kraj č. krumlovský.

Ze sedmi obcí okresu krumlovského (Chlum, Zlatá Koruna, Holubov, Křemže, Mříč, Přísečná, Rojšín) z českých obcí okresu chvalšinského (Nová Ves, Brloh) a ze tří obcí č. budějovického okresu (Habří, Lipí a Vrábče) utvořen by byl okres křemžský. Z ostatních českých obcí č. krumlovského okresu (Krasejovka, Mirkovice, Svince, Mojné, Netřebice, Opalice, Rájov, Zubčice, D. Třebonín a Velešín), z dvou obcí okresu č. budějovického (Římov, Kam. Újezd), z dvou obcí okresu kaplického (Dlouhá, Porešín) a ze tří obcí okresu trhovosvineckého (Chum, Ločenice, Nesmeň) zřízen by byl okres velešínský. Tyto dva okresy s okresem č. budějovickým, od něhož odpadlo by uvedených již pět obcí (českých), k němuž by však přibyly tři obce německé z okresu netolického (Babice, Chvalovice, Chrášťany), tvořily by hejtmanství č.-budějovické.

Okres trhovosvinecký po ztrátě 3 obcí na okres velešínský a dvou (Pečin a Kondrač) na okres novohradský získal by od kaplického obec Soběnov a tvořil by spolu s okresem třeboňským, jemuž přibyly by Hranice z okresu novohradského a s nově zřízeným okresem ve

Stráži n. Než. (ze 14 obcí českých z okresu jindřichohradeckého) hejtmanství třeboňské.

Velice podstatně změnilo by se území hejtmanství jindřichohradeckého. Dosud hejtmanství skládá se z okresu novobystřického (kde všechny obce mají správu německou) a jindřichohradeckého. Okresem tímto od jihu až k samotným severním hranicím jeho táhne se středem pruh obcí německých (23), jenž odděluje od sebe české obce na východní, moravské straně a na západní, směrem k Třeboni. Pruh tento je zcela uzoučký a je přirozeno, že obyvatelstvo oněch obcí tíhne ku Hradci. Ale aby se vyhovělo rozhraničovacím choutkám německým do posledního puntíku, má býti z těchto německých obcí utvořen okres, jehož okresní město není ještě určeno, poněvadž lze těžko stanoviti, která vesnice by byla k tomu nejvýhodnější. Okres tento má spolu s okresem novobystřickým, který zůstal by bez změny, tvořiti hejtmanství novobystřické. Jest klasickým dokladem, k jakým nesmyslnostem přichází se s onou horečkou rozhraničovací, neboť zde, aspoň na českém jihu, nejpádněji bije do očí, kterak pomíjeny byly naprosto poměry hospodářské a komunikační. Z vesnic, z nichž do Hradce jest čtvrt, půl hodiny, bude nuceno obyvatelstvo choditi, či jeti drahou do svého okresního města a sídla okr. hejtmanství přes dosavadní sídlo Jindř. Hradec!

České obce na východní, moravské straně (se Strmilovem a Kumžakem) utvořily by po ztrátě obcí Mostečné a Pluh. Žďáru, jež připadly by okresu kamenickému, nový okres, jehož okresním městem byl by Jindřichův Hradec a okres tento spolu s okresem počáteckým tvořil by hejtmanství jindřichohradecké.

Zmíněné okresy tvořily by smíšený kraj č. budějovický.

Při podrobném sledování shledali bychom podobné absurdnosti, o nichž při zamýšleném zřízení okresu z německých obcí Jindřichohradecka jsme se zmínili. Tak Vimperk, Prachatice, Krumlov, jak již podotknuto, jsou přirozeným středem území, jež nyní tvoří obvody příslušných okresů, nyní však i sousedící obce, třebas i tak těsně, jako Vinohrady s Prahou (Přísečná, Č. Krumlov), jsou odděleny. Na Kaplicku obce, z nichž do Kaplice, sídla soudu a hejtmanství, je 4—5 *km*, mají býti přiřaděny k Č. Budějovicům nebo Třeboni, kamž je 30—40 *km*! Jistě bylo pamatováno na to, aby seslaben byl vliv českého okolí na tato města, v nichž Němci často větří české nebezpečí, ale nebylo vzpomenuto, že poměry hospodářské jsou příliš silné, než aby daly se předělati nějakým novým správním rozdělením okresů.

Zmínil jsem se šířeji o rozhraničovacích plánech na českém jihu, poněvadž by jich uskutečněním poměry nadobro se změnily. Vznikly by místo dnešních smíšených okresy jednojazyčné, jen jeden okres zůstal by smíšený a to č. budějovický. Znamenalo-li by utvoření českých a německých okresů pro nás prospěch, pro to není nikterak rozhodné stanovisko místní, to lze posuzovati jedině s vyššího hlediska, totiž kterak utvářily by se poměry v celé zemi. A že by nebyly k prospěchu našemu, o tom svědčí jednomyslný odpor proti předlohám. Ale kdybychom hleděli pouze k okresům, o nichž je řeč, musíme míti na paměti, že i zde ohroženy ve svém vývoji by byly menšiny české v místech přiřaděných k okresům německým (mnohde velmi silné), že i zde utvoření nových okresů neodpovídalo by poměrům a bylo by zcela nepřirozené a vzali-li bychom zřetel k smíšenému okresu č. budějovickému, tedy bychom i tu slabou posici, kterou v zastupitelstvu jeho máme, ztratili, a okres svým zastupitelstvem představoval by okres čistě německý. Neboť, jestliže dnes jedinými zástupci Čechů v zastupitelstvu jsou zástupci obcí venkovských, a ti vítězí jen po tuhém boji, kde na obou stranách jde o každičký hlas, pak po odpadnutí pěti českých obcí (a to velkých, jako Římov, Vrábče, Kamený Újezd) a připojení tří německých obcí byl by i sbor obcí venkovských v zastupitelstvu zajištěn pro Němce, tak že by za nynějšího volebního řádu nebyl v zastupitelstvu ani jediný Čech.

Celkově musí se říci, že uskutečněním předloh bychom zde utrpěli ztrátu, jako vůbec i kde jinde, že poměry pro nás by se zhoršily a co hlavního, nebylo by naděje tam, kde dnes ji máme, že by mohlo dojíti k trvalému zlepšení.

Při závěru a zvláště po řeči o rozhraničovacích předlohách jest dlužno opět zdůrazniti, že bohatý pramen nynějších bojů národnostních jest stále a stále v nespravedlivém, nelidovém systému volebním a že ne v obětování tisíců českých lidí ve většinou německých obcích jest náprava, ale v uzákonění rovného, všeobecného práva hlasovacího do všech veřejných korporací, spojeného s poměrným zastoupením.

Dnešní stav vodních cest v Rakousku.

Napsal ing. Arnošt Winter.

Nežli se parlament letos rozešel na letní prázdniny, měl jednu ze svých příliš častých sensací: polský klub upomínal vládu důrazně o zaplacení směnky z roku 1901, a v případu nezaplacení vyhrožoval, že vyvodí důsledky. Dle zákona z 11. června 1901, ř. z. č. 66 o vodních cestách v Rakousku končí první stavební perioda r. 1912, do kteréž doby mají být dle § 8. stavby za 250 milionů K, z nichž 75 milionů připadá na regulace řek. Halič je na této periodě interesována stavbou průplavu dunajsko-odersko-viselského, stavební perioda roku 1910 chýlí se ke konci a se stavbou tohoto 405·7 *km* dlouhého průplavu se posud ani nepočalo. A že se tak hned nepočne, za to ručí odpověď p. Bienerthova Polákům, jež nepotřebovala vysvětlivek. Zákon o vodních cestách dostál svému účelu, nyní může zmizet s povrchu, na alpských drahách, za něž měly průplavy poskytnout kompensaci, se již s deficitem jezdí, kdož by se dále staral o vodní dráhy. Vláda při této kunktátorské taktice ne neprávem počítá s tím, že ze mnohých Šavlů stanou se Pavli, že mnohý přívrženec průplavů za změněných okolností opustí prapor a nepřejde-li přímo do tábora odpůrců průplavů, zaujme aspoň stanovisko vyčkávací. Jedním prostředkem pro otřesení důvěry ve velké stavební podniky vládní bylo horentní překročení rozpočtu alpských drah, jež činilo blízkým závěr, že ani při vodních drahách nebude lépe; a podezření toto je potvrzeno obšírnou zprávou o stavu otázky vodních drah, již vydalo v květnu ministerstvo obchodu. Zpráva praví, že původní rozpočet, 750 milionů korun, byl sděláván jen přibližně, na základě »generelních projektů a rozpočtů, které již tehdy byly zastaralé«, a vypočítává náklad na 1.200 milionů korun, t. j. o 450 milionů korun výše, nežli byl původní rozpočet.

Další okolnost, která umlčuje mnohé hlasy, jež dříve volaly po stavbě průplavů, je provedené nyní sestátnění dráhy Ferdinandovy, české severní, společnosti státní dráhy, severozápadní a jihoseveroněmecké spojovací. Tím dostala se celá severní síť želez-

niční do rukou státu. Průplavy, jež měly jaksi regulovat sazby těchto drah, do jisté míry s nimi konkurovat, jsou projektovány většinou podél těchto tratí, jež to přirozená trasa. Tu vznikají u mnohého obavy před konkurencí, třeba jen morální, těchto dvou dopravních podniků, jež oba náležejí témuž majiteli — státu. Poukazuje se na veliký deficit, jaký mají nyní státní dráhy, kdy jsou jedinými dopravovateli a vznikají obavy, jaké obnosy bude stát doplácet pak ještě na průplavy, kde bude stát běžný kilometr asi 592.300 K.

Jaké jsou poměry za hranicemi?

V Anglii konají se právě porady, jak pomoci průplavům, které valně neprosperují. Chtít z anglických poměrů usuzovat na naše, bylo by však pochybeno. Jak dráhy, tak i průplavy jsou v Anglii v soukromém majetku. Průplavy mají mnoho majitelů, některá průběžná trať patří několika společnostem. Tu pak dráhy dovedly si zajistit vliv na průplavy, skoupivše akcie některé části průběžné trati; když pak tuto svoji část nechaly spustnout, znemožnily vážnou konkurenci po celé délce průplavu. Jinak je tomu ve Spojených Státech severoamerických, kde stát věnuje průplavům značnou pozornost, používaje jich proti monopolu soukromých společností železničních. O jejich významu svědčí dopravní sazby pro obilí. Doprava 1000 *kg* pšenice ze Chicaga do Liverpoolu stála r. 1894 po vodě 18·03 marky, po dráze (z Chicaga do New Yorku) 29·97 marek. Francie vydala od r. 1814 do 1897 na stavbu umělých vodních drah 868·8 milionů franků, na úpravu řek mimo to 635·8 milionů.

Německo, kde jak vodní cesty, tak i dráhy jsou v rukou státu, nebojí se doplňování sítě svých vodních cest. Význam jich pro německé hospodářství objasňuje statistika stavebního rady Symphera,[1] která, nepodávajíc dat zcela spolehlivých, je přece cenným vodítkem. Dle této statistiky vykazovaly mimo ústí velkých řek, splavných pro námořní lodě, v Německu

I. splavní vodní dráhy:	r. 1875	r. 1900
délka	10.000 km	10.000 km
přišlo	11,000.000 t	40,400.000 t
odešlo	9,800.000 t	31,800 000 t
tunové kilometry	2.900,000.000 tkm	11 500,000.000 tkm
doprava na 1 km délky	290.000 t	1,150.000 t
střední dopravní vzdálenost	280 km	315 km

[1] Citováno dle W. Lotze: »Verkehrsentwicklung in Deutschland 1800 bis 1900«.

I. železné dráhy:	r. 1875	r. 1900
délka	26.500 km	49.600 km
tunové kilometry	10.900,000.000 tkm	36.900,000.000 tkm
doprava na 1 km délky .	410.000 t	740.000 t
střední dopravní vzdálenost	125 km	152 km

Připadalo tedy na vodní dráhy v Německu r. 1875 21%, r. 1900 24% veškeré dopravy.

Ovšem německé poměry nelze aplikovat na naše. Předně má vysoce vyvinutý německý průmysl větší spotřebu dopravních prostředků, Ruhrort a Duisburg s okolím měly samy r. 1900 14,352.000 tun, Berlín a Charlottenburg 6,637.000 tun, a za druhé a hlavně má také větší dopravní možnost; Německo má ve svém území dolní toky téměř rovnoměrně rozdělených splavných řek Rýnu, Vesery, Labe, Odry s Vartou a Visly,[1] jež protékají vesměs plochou severoněmeckou rovinou. Jinak je v Rakousku. Velké řeky mají u nás mimo Dunaj vesměs pouze svůj horní tok, který vykazuje přirozeně spíše ráz řek horských nežli splavných. Odděleny pak jsou vysokými předěly, tak že není možno počítat s přirozenými vodními cestami, nýbrž jedině s umělými, vyjímaje Dunaj a dolní Labe. A přes to nejsou němečtí dopravníci vesměs přívrženci vodních drah: mnozí poukazují k tomu, že kdyby obnosy, jež jsou vynakládány na vodní dráhy, byly věnovány na vybudování železničních tratí, které by neměly jiného úkolu, než jaký mají průplavy, to jest výhradně dopravu hromadného zboží, že by tyto dráhy mohly dopravovat ještě laciněji nežli vodní dráhy. Cauer[2] vypočítal přesnou kalkulací, že by taková dráha mohla dopravovat za sazby 0·75 feniků za tunový kilometr, kdyby měla zajištěnu dopravu 2,500.000 t na 500 km vzdálenosti, a že by se při tom umořila. Otázkou touto zabýval se v Rakousku profesor Birk, který doporučuje místo průplavu dunajsko-oderského stavbu třetí koleje Ferdinandovy dráhy, určené výhradně pro dopravu uhlí. Hlas tento, jak ještě seznáme, není ojedinělý.

Náklad průplavu dunajsko-oderského byl ve vládní předloze rozpočten na 140.151.000 K, nyní však na 259,552.000 korun, to jest o 119,401.000 = 86% výše. Sdělání prvotního roz-

[1] Dunaj, který protéká Německo svým horním tokem, je zde téměř bezvýznamný. Vodní doprava Řezna obnášela r. 1900 205.000 tun, Pasova 116.000 tun.

[2] W. Cauer: Beförderungswege für Massengüter. Annalen für Gewerbe und Bauwesen 1. ledna 1910.

počtu možno nazvat přímo lehkomyslným, pozorujeme-li, že na př. na »stavební dozor a nepředvídané« bylo počítáno pouze 3,797.500 K, to jest 13.200 K na běžný kilometr při stavbě, jejíž běžný kilometr měl státi 486.000 K. To vytýká i úřední zpráva, ospravedlňujíc položku nového rozpočtu, o 13,138.500 K = 348% vyšší. Největší zvýšení připadá na přístavy, 31,285.000 K proti prvotním 3,977.100 K, t. j. o 27,307.900 K = 686% více.

Průplav odersko-viselský, pokračování to průplavu dunajsko-oderského, 129·9 km dlouhý, jest rozpočten na 99,976.937 K, to jest o 49,480.881 K = 98% více nežli měl původní rozpočet. V tomto však »nebyla vůbec obsažena položka na opatření vody a nepředvídané«, která v nynějším rozpočtu spolu se stavebním dozorem obnáší 16,718.767 K, proti 1,716.000 K na stavební dozor v prvním rozpočtu. Kanalisace Visly v městském obvodu Krakova bude státi 13,711.735 K, takže náklad vodních staveb severovýchodních první stavební periody je rozpočten na 373,252.000 K.

Skromnější, ale za to reálnější cifry obsahuje program první periody vodních staveb v Čechách: kanalisace Vltavy v městském obvodu Prahy je rozpočtena na 14,359.150 K, z čehož připadá na zdrž žofínskou 6,013.050 K, na zdrž na Štvanici 8,346.100 K; ovšem po provedení výkupu vodních sil a pozemků stoupl náklad asi na 19 milionů korun. Kanalisace 28 *km* dlouhé trati Praha—Štěchovice je rozpočtena na 15 milionů korun, kanalisace středního Labe z Mělníka do Jaroměře v délce 180 *km* je rozpočtena na 165 milionů, takže celkem připadá na Čechy v první stavební periodě 199,000.000 K. Rozpočet tento není sice tak vysoký jako severovýchodní, ale má tu výhodu, že stavby tyto mimo trať Praha—Štěchovice se již provádějí.

Do konce roku 1909 bylo vydáno ze státní pokladny 30,605.753 korun, z čehož připadá na centrálu ve Vídni 4,110.673 K, na Dolní Rakousy 61.057 K, Čechy a) Labe 11,301.936 K, b) Vltavu 11,060.151 K, Moravu 2,576.824 K a Hlalič 1,495.112 K. K uhrazení tohoto nákladu byly vzaty pokladní hotovosti, a nebylo ještě použito zmocnění § 8 zákona o vodních drahách k vypsání půjčky.

Vázáno jest 71,518.000 K, a to stavbou údolní přehrady na Bystřičce 5,000.000 K, splavněním Vltavy v Praze 14,400.000 K,[1] pracemi na středním Labi 37,000.000 K,[1] kanalisací Visly v Krakově

[1] V tom jest již obsažen zemský příspěvek, povolený zemským sněmem zákonem ze 24. září 1905 z. z. č. 124.

13.700.000 K, jinými výdaji na Moravě, v Dolních Rakousích a Haliči 1,418.000 K.

Druhá stavební perioda obsahuje kanalisaci Vltavy z Budějovic do Štěchovic, spojení průplavu dunajsko-oderského s Labem, průplav dunajsko-vltavský a viselsko-dněsterský. Náklad rozpočten přibližně na 630 milionů korun, při čemž jsou ovšem veliké změny pravděpodobny, neboť není ještě zásadně rozhodnuto ani o trasách nových průplavů, ani o způsobu zdvihání lodí. Bylo by tudíž zbytečno jednat o druhé periodě; přidržme se toho, co zpráva sděluje o první.

Nápadná jest upřímnost zprávy, jak se vyslovuje o původním rozpočtu a jak nepokrytě poukazuje na obrovské překročení, jaké oproti původnímu rozpočtu možno očekávat. Ano, vláda tentokráte počítá dokonce příliš vysoko, expertisa z května 1908 snižuje náklad průplavu dunajskooderského o 25 milionů, skoro o deset procent. Upřímnost vládní je tím nápadnější, oč je řidší. Vzpomeňme jen historie alpských drah, jež v projektu byly vrstevníky vodních drah. Tu nepředkládala vláda předem zpráv v budoucím překročení rozpočtu, ano byla malomluvna i pokud se stávajícího již překročení týkalo. A přece se vědělo, že rozpočty obou podniků jsou založeny na stejně nedostatečných projektech. Není z toho patrna snaha? Připadá to tak, jako by vláda hledala někoho, kdo by jí zabránil provedení její vlastní předlohy. V tom vyhověla jí panská sněmovna, žádající za revisi zákona z 11. června 1901, a stejný účel měl návrh dra Seidla v železniční radě na stavbu paralelní dráhy místo třetí a čtvrté koleje severní dráhy císaře Ferdinanda, návrh, jenž přičiněním Maštálkovým zamítnut osmi proti sedmi hlasům.

Ovšem v otázce tak dalekosáhlého významu nerozhoduje a nemůže rozhodovati nahodilý mnohdy výsledek hlasování. Zde musí rozhodovati chladná mluva číslic. Tu pak měla vláda při vydávání zprávy nejen možnost, nýbrž i povinnost provést rozpočet rentability vodních staveb, vypočítat umoření investovaného kapitálu, náklady provozovací, pravděpodobný rozsah dopravy, poplatky plavební a na základě toho předložit pravděpodobné finanční výsledky, které by pak musily být pro další postup směrodatnými. Toho však ministerstvo obchodu neučinilo. Toho třeba litovati, neboť pak by zpráva jeho byla skutečně cennou pomůckou. Že by průplavy poskytovaly státní pokladně bezprostředního zisku, toho přece nikdo nečeká, jsouť i prů-

plavy tak četně frekventované, jako pruské mezi Labem a Odrou, pasivní, rentujíce se pouze 0·70%. Vyrovnání schodku musí krýti nepřímý zisk, jaký státní pokladně z průplavů plyne. V Prusku zaplatily r. 1895/96 okresy hojně obdařené průplavy 47% přímých daní, ačkoli mají pouze 28 procent pruského obyvatelstva.[1]

Nebude snad nemístno uvésti *některá data z technické stránky projektu*, zvláště když byl nyní oproti původnímu projektu značně změněn, byv postaven na zcela jiný základ. Průplav dunajskooderský byl původně projektován se zdvihadly, *nynější detailní projekt však je vypracován jako průplav komorový*. Zpráva uvádí pro tuto principielní změnu několik důvodů, z nichž však rozhodujícím byla jedině novota zdvihadel, narážející na odpor rozhodujících činitelů, přátel komor, uvažujících, »že při užití dávno osvědčených komor odpadá nebezpečí nejistoty v dopravě zdvihadly — pro něž není ještě dostatečně zkušeností a jež pro svoji konstrukci přirozeně musí býti citlivější vůči vnějším vlivům nežli komory«. Úzkostlivosti této, celkem ovšem pochopitelné, dlužno litovat, ježto právě zde byla nejlepší příležitost nabýt zkušeností s tímto novým plavebním prostředkem, aniž bylo nebezpečí vnějších vlivů tak veliké; byť projekt českých strojíren, poctěný první cenou v mezinárodní soutěži, pracován s nejbedlivějším zřetelem na všechny okolnosti.

Průplav dunajsko-oderský počíná v Dunaji proti hoře Leopoldově, na kotě 160·3 postupuje severovýchodně až k uherské hranici, kde se u Angern v *km* 35 obrací na sever k Moravě. U Hodonína v *km* 98·$^{7}/_{8}$ počíná stoupání, zde je první komora. Šestnácti komorami dostoupí vodního předělu Moravy a Odry na kotě 275·0 v *km* 214 mezi Hustopečí a Porubou. Vrcholová zdrž je 8·65 *km* dlouhá, pak počíná sestup k Odře u Bohumína na kotu 203·3; sestup tento je rozdělen na 13 komor. V *km* 278 počíná opět stoupání k rozvodí oderskoviselskému, které jest osmi komorami dosaženo na kotě 267·7 v *km* 297 u Pruchny. U Riegersdorfu v *km* 315 počíná sestup k Visle, které dosáhne průplav jedenácti komorami u Krakova v *km* 402·$^{2}/_{3}$ na kotě 199·4. Celková výška, již nutno překonat, obnáší 319·1 metru ve 49 komorách, takže průměrná výška komory obnáší 6·51 metru. Z celkové délky 410·2 *km* je 76% v přímce, 24% v obloucích; nejmenší poloměr je vzhledem k délce lodí 500 *m*, bylo ho však užito pouze na třech místech. Dosti značná část průplavu, 41% je v zářezu.

[1] Lotz l. c.

32% v násypu a asi 27% v nářezu. Nejhlubší zářez je na rozvodí moravskoodderském až 26 *m*, nejvyšší násyp u Stillfriedu 19·4 *m*.

Profil průplavu je volen pro lodě o 600 *t* nosnosti a 1·8 *m* ponoru. Lodi tyto jsou 67 *m* dlouhé a 8·2 *m* široké. Dvojlodní profil vyžaduje při 3·00 *m* vodní hloubky 16 *m* šířky dna a 29·4 *m* šířky v normální hladině vodní. Forma profilu jest elipsovitá. Těsnění je provedeno vrstvou hlíny a chráněno písčitou nasypávkou. Břehy jsou chráněny proti vlnobití vrstvou lomového kamene.

Výška přejezdů, většinou železných, je 4·5 *m* nad normální hladinou. Přejezdů silnic a cest je na celé trati 268, přejezdů železničních 32. Podjezdů pro silnice a cesty je 17, s nejmenší světlou výškou 2·8 *m*. Křižování s menšími vodními toky jest obstaráváno 132 propustky a 180 shybkami, dimensovanými pro maximální množství vody. Toků výše ležících bude použito i k napájení průplavu, nač bylo při projektování již pamatováno. Při větších tocích, a hlavně u akvaduktů jsou výpustě. Přes velké toky, Dyji, Moravu, Olsu, Vislu, Bialu, Sołu, Skavu a Skavinku přechází průplav železnými akvadukty. Tyto jsou projektovány jednolodní s 10 *m* šířky a 2·5 *m* hloubky. Pro zamezení nepříznivého napětí je konstrukce koryta od konstrukce nosní úplně odloučena. Spodní stavba je projektována pro budoucí přístavbu druhého koryta.

Komory jsou jednoduché, pamatováno však již na stavbu druhých komor. Mají 67 *m* užitkové délky a 9·6 *m* šířky. Postranními úspornými nádržemi uspoří se 50% vody k proplavení nutné. Zdivo komor bude betonové, zevní plochy budou provedeny z kamene nebo zvonivek; značně namáhavé součástky ze žulových kvádrů. K plnění a vypouštění komory jsou oběžní kanály, spojené s komorou postranními kanály. Profil jejich je volen tak, aby střední zdvihání nepřekročilo 3 *cm* za vteřinu, takže k plnění nebo vypuštění komory bude třeba asi 5½ minuty. Uzávěry kanálů budou obsluhovány elektricky, stejně i zavírání a otevírání komorových vrat. Proplavení normální lodi bude vyžadovat 19·5 minuty, křižování dvou lodí 38·5 minuty, proplavení lodního vlaku o dvou normálních lodích 42·5 minuty, proplavení dvou vlaků v témže směru 85 minut, a křižování dvou vlaků 77 minut. Za předpokladu, že protiloď je do jedné pětiny naložena a s fluktuačním koeficientem 0·66, je roční výkonnost jednoduché komory za 270 plavebních dnů při 15hodinové službě 3,070.000 tun a při 24hodinové službě 4,500.000 tun.

(Dokončení.)

Karoliny Perkins-Gilmanové „ideální škola".

Napsal Jan Mrazík.

Čas od času zazní do širého civilisovaného světa hlas, burcující naši stále kultivovanou, ale přece pořád ještě málo kulturní společnost a poukazující na mnohé převrácenosti v životě této společnosti i na nedostatky, jimiž společnost strádá, a na povinnosti, jež zanedbává, jež však nutno plniti, nemá-li život tento krněti anebo docela postupovati pozpátku. Jest mnoho věcí v naší veřejnosti, při zevrubnějším popatření pro zdar společnosti málo důležitých, jimž však ustavičně věnuje se v nejširších kruzích zvýšená, napiatá pozornost, o nichž veřejně ustavičně se promlouvá, kdežto na jiné, daleko důležitější věci stále se zapomíná, anebo se jich vůbec dbáti nechce. Jsou to už takové zvyklosti, zakládající se na vlastnostech veliké většiny lidstva, že zanáší se a věnuje ráda pozornost věcem, které nevyžadují značnějšího napětí sil, ať tělesných nebo duševních, které nevyžadují hlubšího myšlení, anebo takovým, z nichž kyne viditelný, bezprostřední hmotný prospěch. Je-li předmět složitější, hlubší, ne přímo makavý; není-li pro obyčejnou úroveň dost zajímavý, anebo není-li prospěch z něho okamžitý, každému do očí bijící, na takový bývá zapomínáno, ano bývá podceňován; hovoru o něm vyhýbá se, kdo není přímo interessován, a mnohým docela bývá odiosním.

Mezi tyto společností opuštěné siroty, jimž obecně se nepřeje, jež společnost přezírá a jimž jenom farizejsky se připouští jakási důležitost, aby ten onen před soudnými lidmi neupadl v podezření hrubé nevědomosti a zpátečnictví, náleží zajisté otázka výchovy mládeže a otázka školství vůbec, především však otázka obecného školství.

Že si společnost těmito otázkami hlavy neláme, jest skutečností pro společnost karakteristickou, ale smutnou, a bylo mnoho a mnohokrát už konstatováno. Veřejnost zcela lhostejně přihlíží, jaká je ve-

řejná výchova mládeže, a rovněž netečna jest k otázkám školským. To jest fakt smutný. Ale horší ještě jest pravda, že společnost, sama jsouc až hříšně lehkoživá, mládež spíše kazí, než aby přihlížela »k dobrému mládeže vedení«. A co školy se týká, tu vedle netečníků stojí celá veliká a mocná armáda nepřátel školy, nepřátel to lidu obecného, nepřátel obecného pokroku a svobody individua, a proto také nepřátel obecného vzdělání lidového. A bohu budiž žalováno, že do řad těchto nepřátel obecné školy se houfně staví i ti z našeho lidu, kteří od staršího pokolení mají věrohodné zprávy, jakými lidé bývali bídnými otroky mocných jednotlivců, a jež vánek osvěty a svobody vyrval z pout bezohledných a necitelných, nelidsky je vyssávajících jařmitelů, ba začasté i tyranů.

Toho nikdo nepomní, jakož nepomní také, že první povinností rodičů jest býti vychovateli, rozumí se, d o b r ý m i vychovateli. Kdyby rodiče našich dítek byli dobrými vychovateli, i školství naše jinak by vypadalo; zajisté by si ho všímali a všímali by si také i výtek veřejně mu činěných, jakož i návrhů na jeho zdokonalení. A kdyby rodiče našich dítek byli řádnými vychovateli, neželeli by tak velice nutných obětí, kterých zdokonalení školy by vyžadovalo. Takto však nikdo otázek výchovy a školy si nevšímá a bludný kruh točí se vesele dál.

Chybou je zde, že osvědčení pedagogové své myšlenky o výchově a školství povídají jen sobě samým ve svých listech, málo kdy se obracejíce k veřejnosti, a když přece někdy tak se stane, bývá to obyčejně krok málo podařený, anebo docela nepodařený, poněvadž hlas ten nevyznívá oním tónem, který budí ozvěnu v srdcích veliké většiny rodičů.

Kořen zla pak vězí v tom, že společnost dopouští a neklade podmínkou těm, kdož rodiči se státi mají, aby dříve, než v takový stav vstoupí, který vede k rodičovství, si osvojili vědomosti, kterých je zapotřebí k řádné, cíle vědomé výchově dítek; zejména nastávající matky měly by k posvátnému úkolu vychovatelskému býti náležitě připravovány, a to zase nejlépe od svých vlastních matek.[1]

A jelikož přes všecku pokročilost a stálé zdokonalování v jiných oborech lidské činnosti v tomto tak důležitém oboru vše zůstává při starém, t. j. neděje se nic, co by mohlo slibovati také jakýsi pokrok pro budoucnost, jest na čase, aby tomuto nedostatku v životě lidské společnosti se věnovala zvýšená pozornost, aby častěji a důrazněji o ní bylo hovořeno veřejně, aby hlasy, vytýkající tento nedostatek,

[1] (Proč matky více než otcové? — Red.)

zaznívaly tak často a tak důrazně, že by veřejnost nemohla si jich nevšímati a ničeho nečiniti, aby v neblahém dosavadním stavu nastal konečně obrat k lepšímu. Zvláště učitelkám slušelo by a větší by bylo zásluhou, kdyby alespoň tak vřele a důrazně hlásaly matkám jejich povinnosti jakožto přirozeností povolaných vychovatelek a k řádnému plnění těchto povinností jim ukazovaly cesty a prostředky, jak důrazně a bezohledně se domáhají míst nejlépe placených na dívčích školách, třeba i na úkor starších a zasloužilejších kolegů svých, často otců četných rodin.[1]

Záslužné činnosti burcovati svědomí žen, jimž na předním místě příroda uložila vychovávati budoucí pokolení, věnuje své péro Angličanka Karolina Perkins-Gilmanová.

O životě jejím nemůžeme povědět ničeho; nám známy jsou toliko dva její spisy, v nichž promlouvá k ženám-matkám ostrým tónem o jejich nedostatcích, vadách a nectnostech, o nezpůsobilosti a netečnosti ku hlavnímu jich úkolu vychovatelskému.

První z těchto spisů má název »Women and Economics«. (Ženy a hospodářství.) V něm spisovatelka zabývá se otázkou, a to hlavně šetřením příčin závislosti ženy na muži a následků z toho pochodících.

Vývody zde uváděné vymykají se z kolejí obyčejného, každodenně slyšeného a čteného povídání, ony jdou hloub a vystihují stránky tohoto processu, jinými nedotýkané. A netřeba býti ani pedagogem, aby čtoucí jasně viděl, kam spisovatelka hlavně míří, že nejde jí o ta tak zvaná práva žen, práva, jež bychom chtěli zváti materiálními, nýbrž spíše o ideální povinnosti žen jakožto matek. Autorka shledává, že lidé dneška převážnou většinou ani tělesně ani duševně nejsou zvlášť zdařilými, a to v důsledcích nedokonalé methody rozplemeňovací i vychovávací, začež činí zodpovědnými na celé čáře matky, jež svých povinností buď docela neplní, anebo je konají způsobem nesprávným.

Příčina toho spočívá ve špatném pohlavním výběru. Manželství naší kulturní doby jest kupní manželství, při němž obě strany, žena i muž, nekonkurují svými vlastnostmi, svou výkonností, nýbrž tím, co nahodile mají, bez zřetele k tomu, jakým způsobem toho bylo nabyto. Většina žen pak upadá v hospodářskou závislost na muži, nemajíc jiné možnosti žíti, leč získáním muže,

[1] (Zase jen učitelky? A je vždy zásluhou být otcem četné rodiny? — Red.)

který ji živí. Proto vychovávají a vyvíjejí se jednostranně ve směru pohlavnosti, tak že všecky ostatní potřebné lidské vlastnosti u nich zakrňují. Ještě jak tak některé nastávající matky jsou vedeny a cvičeny pro domácí hospodářství, ale o nejsvětějších povinnostech matek nemají potuchy, a mateřství v představách jejich žije jen po stránce pohlavnostní.

»Osobní hana nemůže vůbec stihnouti žádnou stranu, ani muže ani ženu,« dí autorka. »Pohlavně-hospodářské vztahy měly nevyhnutelně špatné následky pro obě strany. Avšak na matky musí napřed býti appelováno, aby změnily tyto škodlivé vztahy. Nadány jsouce přirozeně k dětem hlubším citem povinnosti a intensivnější láskou, musí se učit chápati, kterak jejich falešné postavení škodí jejich mateřství, a pro dobro svých dítek musí se snažit, aby se z tohoto postavení vysvobodily ... Celé jedno pohlaví, které výhradně jest určeno k mateřské činnosti, omlouvajíc tím svou nedostatečnou hospodářskou upotřebitelnost, mělo by alespoň jednomu se naučit: voliti vhodné otce. Jestliže jediná možnost, skrze niž žena své dítky může živiti a opatrovati, spočívá na živiteli a opatrovateli, na němž i její vlastní život a její bezpečnost závisla jest; jakou přirozenou, sociální nebo morální omluvu má potom pro to, že k tomu nezvolila vhodnou osobu? Činiti pohlavní výsledky mužovy závislými na jeho kupní síle (v níž zahrnuto jest také jeho sociální postavení), znamená tolik, jako přinésti ohromnou moc pohlavní soutěže na pole sociální a hospodářské, nikoliv jako podnět ku zvýšené výkonnosti, nýbrž jako podnět pro vyšší osobní zisk, bez zřetele na způsob jeho nabývání, což ponejvíce působí nepříznivě a jest skutečně příčinou stále se vzmáhající, rostoucí a sotva již ukojitelné ziskuchtivosti a hamižnosti.«

»Arci — kterak dovede mladé děvče poznati, zdali muž jest způsobilý býti řádným otcem? Že na to nepomýšlí a o to se nestará, dokazuje její lhostejnost k nejvznešenější lidské povinnosti. Nemůže nikterak svaliti se sebe zodpovědnost za trestuhodnou lehkomyslnost při volbě otce svých dítek, leč že by vůbec žádné volby nemělo — že by nebylo vůbec lze najíti žádného dobrého otce na světě. Ostatně není potřebí přenechávati tuto obtížnou volbu mladým dívkám. Mateřství jest úkol pro zralé ženy a nikoliv pro poloviční dítky, a proto dlužno naše dívky vychovávati pro tyto povinnosti, nikoli však pro honbu na muže. Mluvíme o vznešených povinnostech matek, vychováváme však své dcery za cílem pokud možno nejbohatších vdavek.«

Toť jsou podstatné myšlenky díla »Ženy a hospodářství«, pokud arci se týkají stránky výchovné. —

Ve druhém díle »Child ern-Culture« (Dětská kultura) spisovatelka zabývá se otázkami skutečné výchovy a všecky téměř stati, jichž jest celkem 15, věnovány jsou matkám.

Širší veřejnost i učitele mohou zajímati dvě stati: o učebné ethice a o ideální škole, jak si ji myslí spisovatelka.

Dost dlouho již slyšeti stesky na přílišnou jednostrannou theoretičnost našich škol a na naprosté nedbání zásady: »non scholae sed vitae«.[1] A nejenom žaloby na tyto hlavního účelu školy nedbající vady, nýbrž i na nepřiměřené přidělení učiva jednotlivým stupňům věku, nejenom na neživotnost školy, na neživotní výběr učiva, nýbrž i na předčasné zavádění dětem stěží pochopitelných abstrakcí a jiných disciplin, jež rozumu dětskému nejsouce příhodny učbu mládeži ztěžují a znechucují.

My, kdož jsme přesvědčeni, že naše školy s věčným sezením žactva a ponejvíce trpným posloucháním slov učitelových, že naše školy s výhradně knižnou jen učeností jsou tělo- i duchamornami se zájmem a s radostí musíme vítati, přichází-li někdo jiný také s podobnými myšlenkami, jaké my hlásáme; hlásí-li se také někdo jiný ke průkopnictví ve směru a smyslu námi vyznačovaném; přistupuje-li k nám za spolubojovníka, posiluje-li nás v našem dobrém, ale zdánlivě marném snažení a budí-li takto i utuchající naděje, že přece kdys možno čekati na obrat k nápravě ve věci tak vysoké důležitosti. Proto vítáme s radostí spisovatelku, která, poznavši také zvrácenost i škodlivost dnešního způsobu školního vyučování, jak co do učiva, tak hlavně i co do učby samé, co do výchovy vůbec, rýsuje svým způsobem školu, jakou by po jejím mínění měla býti.

Dotyčné stati dala nadpis: »ideální škola« — čímž dvojí dala na jevo: předně, že nemyslí, že by do slova mělo býti plněno v š e, co tam jest obsaženo, a t a k, jak tam narýsováno jest, a za druhé že ví, že možnost takového druhu školy jest daleka, velmi daleka, než aby již mohla spatřiti brzké splnění své vidiny.

Nám však snahy po reformě školy ve smyslu životnosti nezdají se býti tak nekonečně vzdáleny svého uskutečnění, nezdají se býti oblačnými parami, nejsouce fantastickým sněním, nýbrž ideálem reálního obsahu, ideálem, jejž svět bude nucen dříve nebo později zrealisovati, ideálem, kteréž slovo bráti dlužno ve smyslu a hodnotě v z o r u.

[1] Neučme pro školu, ale pro život.

Uskutečnění této životní školy tím bude bližší, čím více hlasů pro ni se bude ozývati i jinde, kdež možno spíše očekávati nějakou pronikavější reformu než u nás, a proto tím vítanější jest nám takový hlas z ciziny.

Spisovatelka však neužívá našeho způsobu dokazovati nepřiměřenost i zvrácenost školy, nýbrž spíše po způsobu »Labyrintu světa« uvádí nás přímo do své ideální školy a jejího ovzduší a dává nám viděti její život. Dramatické podání, jehož užívá, zajisté se může více zamlouvati nejširším kruhům a buditi jejich zájem pro věc líčenou, nežli naše s přehnanou paedagogickou vážností, s učenou tvářností a toporným slohem podávané, široké vrstvy spíše odpuzující než přesvědčující »úvahy« v listech paedagogických.

Z těchto příčin dáváme místa její stati in extenso, jak následuje:

Ideální škola.

Malý hoch přišel ze staromodního města — z města, kdež den co den chodil do školy, seděl se svými druhy v přísně pravoúhelných lavicích, pohlížel na holé, obílené zdi, jež byly ozdobeny toliko velikou černou tabulí; kde na umazané břidlicové tabulce nekonečné počty psal a ve zpěvném sboru slabikoval: »p e — k a ř, pe-kař«! Týž hoch přišel potom do novomodního města, kde nejdůležitější věci světa — výchově dítek — věnována péče podle její důležitosti a hodnoty. Malý hoch to nevěděl. Viděl, že město bylo čisté a světlé a plno volných prostor travou porostlých a stromy osázených; i líbilo se mu to. Líbilo se také dítku ve městě; vypadalo, jako by bylo založeno s jistým zřetelem k zálibě dítek.

Brzy došel hoch k veliké otevřené bráně, jež vedla do stinných stromořadí a na slunné trávníky; v jakési vzdálenosti bylo viděti tu a tam budovy a docela blízko, mezi stromovím a křovím, podivné figury.

Přívětivá dáma seděla, čtouc ve stínu, a více dítek leželo v trávě v její blízkosti a četlo taktéž. Náš hošík zůstal neodhodlaně státi; ale dáma, pohlédnuvši naň, pravila: »Pojď jen sem, jest-li ti libo; prohlédni si vše, co chceš viděti.« Hoch stále ještě stál bázlivě opodál; tu zvedl se jeden ze čtoucích chlapců a přistoupil k němu. »Pojď jen,« pravil vesele, »všecko ti ukáži. Jest zde množství věcí, které se ti budou líbiti. Pojď jen, — ano?«

Tak hnul sebou ostýchavý hošík a nejistým krokem přistoupil k jedné z těch podivných soch, jež viděl mezi křovinami. »Toť jest Indián,« pravil, »docela jako tam v tabákové trafice.« Ale druhý

hoch odmítl jeho přirovnání. »Ó nikoliv, tento jest mnohem, mnohem krásnější! Jen se podívej na jeho mokasiny,[1] na jeho šípy a ten skalp, co má za pasem! Vidíš, jak je pomalovaný? Dle toho poznáš, že jest ze kmene Sioux. Ti žijí v severozápadní Americe — v Minnesotě a tam v okolí a střílejí skvostně. Ten tam jest Yuma-Indián. Jen si všimni toho rozdílu!«

I vodil hosta kolem dokola a ukazoval mu zajímavou sbírku typů všech možných divokých kmenů, dávaje při tom řinouti s patrným nadšením celým proudům výkladů. Od Indiánů obrácena byla jejich pozornost na skvěle pestrého motýla, jenž poletoval v jejich blízkosti a byl horlivě pronásledován malým děvčátkem se síťkou.

»To musí být — tento... — zapomněl jsem jeho název,« pravil malý vůdce. »Máš rád brouky?«

»Jaké brouky?« tázal se host trochu nedůvěřivě.

»Oh, lejnožrouty, hrobaříky a hole a ty všecky...«

»Hole? Jak ty přijdou mezi brouky?«

»Neviděl jsi ještě nikdy takových, jež vypadají jako hole na procházku? Nuž pojď dovnitř! Ukáži ti takového. Zde musíme vejíti.« I běželi k veliké, rozsáhlé budově mezi stinnými stromy. Host zůstává poněkud pozadu, neboť jest ohromen velikostí a nádherou domu a mimo to spatřuje tam lidi dospělé; ale jeho malý vůdce vchází tam zcela volně a jenom šeptá: »Zde uvnitř musíme býti tiši,« a vede jej několika chodbami do veliké, tiché síně, v níž stojí zasklené skříně.

(Dokončení.)

---

[1] Obuv sev.-amer. Indiánů. (Pozn. pisat.).

Ich-en-aton.[1]

Píše dr. Ant. Polák.

Přečte-li si čtenář nadpis, sotva bude věděti, kdo jest ten, jemuž toto jméno patři. Povím-li, že byl králem egyptským z XVIII. dynastie, který vládl ve XIV. stol. př. Kr. (1375—1358) a slul dříve oficielně Amenhotep IV., připomene mu hlavně druhé jméno krále jiného téhož názvu, zvláště jeho otce, Amenhotepa III. (řecky Memnon), jehož obovské sochy, kolosy Memnonovy, které stávaly před chrámem téhož na levém břehu nilském v Thebách, jsou poslední zbytek ohromné stavby a všem dobře známé již od let dětských, poněvadž vedle pyramid od nich začínaly naše studie egyptského umění, ale v celku jest syn Amenhotep skoro úplně zapomenut, jakoby se na něm vyplnila kletba egyptských kněží Amonových, jeho nepřátel. Kacíř prokletý měl zmizeti z paměti člověčenstva. Ale právě jeho kacířství jest to, co by mohlo vzbuditi naše sympathie pro krále egyptského, žijícího více než před třemi tisíci lety před námi, v době veliké krise náboženské. Moderní věda také — poprvé více než před padesáti lety — vybavila jej z temnot, do nichž zakleli jej kněží Amonovi. Soustavnými studiemi srovnávacími v dějinách náboženství osvětlilo se jeho kacířství a vztahy tohoto ke kacířským názorům či lépe reformám u jiných národů.

Dle theorie Ed. Meyera určité zjevy opakují se v dějinách lidstva, ne sice se všemi podrobnostmi, nikdy už nenalezneme toho, co jednou se stalo, ale až na specielní individualisující rysy bývají jevy velice podobné. Moderní methoda komparativní v dějinách náboženství spočívá na tomto předpokladě. Krise náboženské objevují se několikráte v dějinách, pokusy o jejich řešení jsou však rozdílné. Dvakráte však byly si podobné, za Ich-en-atona v Egyptě a v prvních

[1] Dle nejnovějšího psaní Ermanova. Dříve psalo se Chuen-aton, nověji nebo u různých egyptologů Ik-naton i Ech-naton. Řecky jest za Amenhotep Amenophis dle Manethona.

stoletích císařství římského, dříve než druhý zatlačilo křesťanství. V Egyptě krise náboženská a pokus o reformu dle našich i v intelligenci rozšířených názorů jest jistě podivný. Země, která jednotvárností své vzdělanosti během dlouhých tisíciletí nemá sobě rovné na světě, v níž udržely se podporovány krajinou a povahou lidu, jež vlivem první se utvořila, tytéž názory kolik století, jen málo pozměněné, není místo pro vznik problemů náboženských. Jestliže však přece vznikly i pokus o jejich řešení, tím více zasluhují naší pozornosti. I v Egyptě objevuje se příčina všech duševních změn, nespokojenost lidského ducha s názory dosud nabytými, touha po nových a nových. Jako tělo přesycuje se stravou jednotvárnou a žádá nové, tak i duch stejně není spokojen s tím, co má, chce nové myšlenky. Často vrací se k starým, dříve zavrhovaným názorům, je obnovuje, dodávaje jim nového nátěru, za lepší, dokonalejší je prohlašuje.

Tyto všeobecné rysy charakteristické objevují se také u reformy Ich-en-atonovy. Náboženství oficielní trvalo již poněkud dlouho, také státní pečeť jeho nepřispívala u volných duchů v Egyptě k jeho oblibě. Bylo potřebí něčeho nového. Myšlenky však nebyly úplně nové; mnohé z nich v poslední době poznali jsme jako názory již velmi starých časů (z V. dynastie), ale byly v novém rouše.

Abychom dobře mohli pochopiti reformu Ich-en-atonovu, třeba si stručně naznačiti především situaci náboženskou, jaká byla tenkrát v Egyptě, a poněvadž reformace jeho se nezdařila t. j. neměla dlouhého trvání po smrti králově, i po něm. Stručný vývoj náboženství egyptského podati jest velice nesnadno. Není jednoduché, jak by se na první pohled zdálo. Mísí se v něm nejrozmanitější myšlenky, často sobě úplně odporující. Některý zjev pozměněný rozmanitě se vykládá, ne od nás, ale od kněží v různých krajinách, tak že by bylo třeba psáti dějiny náboženství jejich, nikoliv celého Egypta najednou. Prameny zdánlivě hojné jsou ve skutečnosti kusé, opakují se v nich, na příklad v knize mrtvých jen jisté názory podrobně, s nepatrnými však poznámkami. Nápisy chrámové? Reliefy? Jen s malými změnami (na př. osoba boha či bohyně) vypravují či představují ve všech chrámech, pokud jsou nám zachovány, vždy tytéž obřady, krále obět konajícího před různými bohy, ale vždy týmže způsobem. Tak zdánlivé množství pramenů zmenšuje se jednotvárností jejich na nepatrnou míru. Co vše by nám vyprávěly neoficielní prameny! Nemáme jich. Také k načrtnutí situace před Ich-en-atonem prozatím jich není třeba, více by nám prospěly k pochopení jeho reformy. Rovněž nechci vykládati o kultu mrtvých, který má sice pro XIV. sto-

letí v Egyptě veliký význam, ale Ich-en-aton se ho nedotekl, naopak v tomto bodě zůstal věren staré tradici, aniž o stvoření světa a jiných problemech řešených náboženstvím prozatím, všimnu si jen nejdůležitějšího. Politická situace zjednodušuje náboženství. Sjednocení Egypta značně zatlačilo všechny provinciální kulty do pozadí, kteréž sice nezanikly docela, ale každý řádný občan musí přiznávati se k náboženství královu, ctíti vedle svého i toho boha, kterému vzdává úctu i jeho král. Ich-en-aton jest král XVIII. dynastie, jak řečeno již svrchu. Tato a XVII. dynastie sídlely v Thebách. Před nimi vládli v Egyptě cizinci, Hyksoové, které Ahmovi, prvnímu králi XVII. dynastie, podařilo se vypuditi. Byl knížetem pod vrchní vládou cizinců v Thebách, jejichž místní bůh byl Amon s beraní hlavou. Komu měl za svůj úspěch býti vděčen než svému starému bohu? Proto ctil jej, i jeho nástupci stavěli mu obrovské chrámy, které dodnes vzbuzují náš obdiv, v prvé řadě vlastně obrovský konglomerát staveb, který budovala století, obrovský chrám Amonův v Thebách.[1] Druzí bohové pozbyli značně ze své úcty a vážnosti ve prospěch nového boha, byli mu jen podřízeni, stali se jeho syny, dcerami, sluhy dle okolností. Veliký chrám Seti I. z XIX. dynastie (po Ich-en-atonovi) v Abydu[2] ukazuje svým zařízením nejlépe, jak si asi králové poměr Amonův k ostatním bohům představovali. Chrám jest vlastně sedm chrámů spojených, má totiž, ač jen dva dvory a dvě sloupové síně, sedm svatyní, z nichž tři zasvěceny Osirovi, Isidě a Horovi, ve třech ctěni Harachte, Ptah a Seti I. jako syn boží za živa a po smrti bůh sám,[3] ale prostřední a největší zasvěcena Amonovi. A přece Osiris z Bubastis, pán podsvětí i Abydu, kde chrám byl vystavěn, byl po všechny časy v Egyptě velmi mocný bůh, jakož i Ptah memfidský, jehož vtělení na zemi byl Apis.

S bohem současně nabylo i veliké moci kněžstvo jeho, které neobyčejně pomocí jeho zbohatlo. Čteme-li seznamy všech statků a důchodů »Amonových«, musíme uznati, že štědrost králů neznala mezí. Ohromné spousty obilí, stáda dobytka, všeho druhu nápoje, pivo i víno, museli dodávati ubozí felachové statků královských k »obětem«

---

[1] Dnes v malé vesnici Karnaku čtvrt hodiny vzdálené od města Luxoru v Horním Egyptě.

[2] Abydos na sever od Theb, s hrobem Osirovým a velikým pohřebištěm ze všech dob egyptských.

[3] Králové egyptští považováni od V. dynastie za syny boží, po smrti vystavěn byl u jejich hrobky (za V. dynastie pyramidy) chrám, v němž kult jejich udržel se s některými změnami mnoho set let.

Amonovým. Ze všech těch potravin žíti mohlo — a také žilo — množství lidí pohodlně. Při slavnostech část z nich vrácena z chytré politiky nazpět velmožům (lepší jídla) a lidu (jen chleby), kterémuž vlastně patřilo všechno.

Bohatství a blahobyt zvýšilo vedle náboženství moc kněžstva. Bylo ji, často velice, cítiti ve správě státní. K pochopení situace dobře poslouží analogické postavení kněžstva s papežem v čele po válkách křížových v Evropě. Králové při vší úctě ku svému městskému bohu nemohli zasahování do svých práv trpěti, ale přímo vystoupiti se neodvážili, obcházejí úskalí, místo aby je rozdrtili. Snaží se, aby velekněžem Amonovým stal se mladší jejich syn, jejž takto zaopatřili, zachovavše ohromné důchody chrámové rodině královské. Tím opatřením pomohl si na čas král-otec, jak vedlo se jeho synovi, když bratři nebyli svorni, dovede si každý pomysliti. Králové němečtí ve středověku, aby posílili svou moc, zřídili uprostřed starých vévodství duchovní knížectví. Vévodské rodiny snaží se též, aby mladší členové jejich, zvláště později, kdy králové pozbyli skoro vlivu na obsazování biskupství, usazeni byli na arcibiskupské a biskupské stolce.

Tak Amon a jeho kněží vládnou v Egyptě více nebo méně dle osobnosti právě panujícího krále. Jedině starý bůh Re, který už vládl za V. dynastie (2700—2550 př. Kr.) jako bůh slunce (symbolem jeho byl obelisk neforemný ještě, který stál v chrámě jeho v Abu Gûrab[1]), stvořitel nebe a země, pán světa, uhájil aspoň z části své postavení, a sice tak, že jméno jeho kněží Amonovi spojili s jménem svého boha v Amon-Re. Ale ve spojení zbyl jen stín bývalé moci a slávy. Vzniklo z chytrosti kněžské, neboť chtěli, aby všechna úcta a vážnost starého boha přešla na Amona. Re je ztratil, byl v pravém slova smyslu pohlcen od nového. Theologové vymyslili genealogie, z nichž známe sice jen trosky, přece však poznáváme zatlačení Re Amonem. Avšak spojení jmen není bez významu pro reformu Ich-en-atonovu. Kdo chtěl přemýšleti, nalezl v Amon-Re látku k úvahám. Ich-en-aton jí užil, ale pochopil ji zcela jinak, než si mohli přáti kněží Amonovi.

Amon, bůh XVII. a XVIII. dynastie, které nejen osvobodily Egypt od nadvlády cizinců, nýbrž rozšířily i své panství daleko za obyčejné hranice země na jih do Nubie, i severovýchod do Syrie.

---

[1] Vesnice asi 1 a půl hod. vzdálená na jih od velikých pyramid králů IV. dynastie u Džizeh u Kahýry.

byl bohem válečným, který králům dával vítězství nad národy cizími. Starý Re však byl bůh míru, přírodní bůh, ne umělý tvor lidského přemýšlení, tak že spojením jmen obou vlastně vznikala neobyčejná protiva, v přirozeném logickém myšlení nemožná. Zase nová příčina k úvahám! Již otec krále-reformátora jaksi se viklal ve své úctě k Amonovi, ale byl také ještě král-výbojce, snažil se aspoň, aby udržel, co získali jeho předchůdci, ve své moci, k bojům potřeboval Amona a zůstal mu tedy věren i přes protivné vlivy manželky své Tii.

Tak přicházíme ku třetí příčině reformy, k poměrům rodinným. Amenhotep III. uzavřel dle našich názorů sňatek morganatický; neboť Tii nebyla z rodu, v jejích žilách nekolovala krev boha slunce. Ta okolnost padá tím více na váhu, že za XVIII. dynastie, jako již dříve, na př. za střední říše, u velikých manů, knížat krajských, vlastně dědičné právo nezakládá se na poměru k otci, nýbrž k matce, dle zásady římského práva mater semper certa est, pater incertus. Jest to zbytek z nejstarší skoro doby lidského státu, Mutterrecht Bachofenovo, poměr matky k dítěti. Tii však svou krásou i duchem upoutala třetího Amenhotepa tak, že ji nejen vzal do svého haremu jako jednu z čelných dam svých, nýbrž učinil ji svou manželkou, první dámou, vládkyní nejen haremu, nýbrž také trochu svou vlastní a tím celé říše. Darovala mu nástupce Amenhotepa IV., Ich-en-atona, ale tento právě pro svůj původ necítil se dosti jistým na trůně a hleděl napraviti chybu svého otce a vzal si za manželku dceru starého rodu. Přece však jeho pokus se úplně nezdařil, v očích oficielního Egypta, hlavně kněží Amonových platil přece jen za vetřelce, který neprávem zmocnil se trůnu. Tii už do okolí svého manžela přinesla kacířské myšlenky, odpor k Amonovi a jeho kněžím, kterým nemohla zapomenouti, že byli s počátku její nepřátelé, neuznávajíce jí za hodnu místa, kterého se zmocnila. Na manžela měla veliký vliv, ještě větší pak na syna, který byl s ní v stejném postavení. Vládla jím jako dříve chotěm. Amenhotep IV. byl sice pánem Egypta a sousedních zemí, despota orientální, ale právě prostřednictvím své matky byl ovládán názory nižších tříd, snad i učených vrstev, z nichž jistě všichni nedrželi se panujícího náboženství, nýbrž vraceli se, jak bývá u reformátorů, k názorům starším. Jméno Re v Amon-Re je na ně pamatovalo. O těch proudech pod ledem oficielního náboženství nevíme ničeho ve starší době, poněvadž naše prameny vypravují nám jen o názorech tohoto. Jsme na tom asi tak, jako bychom znali jen středověkou katolickou dogmatiku bez polemických poznámek pro dějiny

náboženství ve středověku. Nedověděli bychom se o nich docela nic, kdyby nebylo Ich-en-atona. Myšlenky tyto nemohly proniknouti při poměrech egyptských na povrch samy svou vlastní silou, bylo jim třeba pomoci s hůry. Pomohl jim král a jeho pomoc znamenala zvrácení dosavadního pořádku. Ich-en-aton získává si reformou naše sympatie, ale provedením mohl vzbuditi náš odpor. Avšak nezapomeneme-li, že reformoval egyptský král, orientální despota, který ovšem nemohl se tak vysoko povznésti, aby vyhověl našim názorům, musíme se mu přece podiviti, že odvážil se vyjeti tolik se starých kolejí, postaviti se proti mocnému kněžstvu a na ráz zbaviti je jeho velikých privilejí. Jak zachoval se Bedřich I. k Arnoldovi z Brescie, když mu v jeho zápase podával pomocné ruky! Ich-en-aton byl jistě povaha hloubavá, jak vyplývá z jeho reformy, tak že ji někteří učenci připisují i co do obsahu úplně králi. Kdo nepočítá předcházející poměry a vliv matčin, může tak tvrditi. Přihlédneme-li pak blíže k obsahu nového náboženství, nemůžeme v něm ani zapříti vlivů cizích, k nimž se později vrátím.

Král, jak svrchu jsem poznamenal, reformoval na základě názorů starých. Vrátil se k náboženství V. dynastie, k bohu slunce, Re-Harachte, na nějž připomínalo složené jméno Amonovo. Kněží brali si ze složky jen jméno svého boha, král se však přidržel druhé části jeho, Re. Nechtěl z počátku nic jiného, než aby starý bůh došel své bývalé úcty, kterou měl, vedle Amona. Stavěl mu chrámy, podporován kněžstvem jeho, které nerado snášelo, že jest zbaveno veliké části svých výhod na prospěch Amonova. Byl by se spokojil, aby nezpůsobil příliš velikého převratu, pouze s touto změnou. Ale jednak kněžstvo Amonovo svou nesnášelivostí, poněvadž nechtělo trpěti vedle svého žádného jiného boha, jednak i vlivy cizí tlačily jej dále k vlastní reformě, k přeměně dosavadního náboženství úplné, v níž kromě nepatrných zbytků nezůstalo nic.

Jaké byly tyto cizí vlivy? Králové XVIII. dynastie byli, jak svrchu jsem naznačil, vedle Egypta i pány Nubie a Syrie. Hlavně tato země měla svoji starou vzdělanost jako Egypt. Hranice říšské dotýkaly se i Babylonie, která sice nebyla podrobena, ale králové její byli v čilém styku diplomatickém, ovšem po způsobu orientálním, jak dosvědčují hliněné destičky v archivu, nalezeném v Tell-Amarna.[1]

[1] Tell-Amarna vlastně neznamená žádné město nebo vesnici. Jest to uměle utvořené jméno, kterým archaeologové označují zříceniny hlavního města Ich-en-atonova, jež dnes jsou mezi vesnicemi Et-Tell a Hagg-Kandil v Horním Egyptě, něco na sever od Siutu. Tell jest vzato z jména jedné

Písmo jejich jest klínové, řeč babylonská i tvar jejich tentýž jako v Babylonii. Každý ví, že náboženství babylonské založeno bylo na podkladě vědeckém, astronomickém. Třeba by všechny závěry t. zv. panbabylonistů nebyly úplně správné, přece hlavní rysy jeho vývoje jsou skoro jisté. Pozorujeme v něm vývoj dosti nezřetelný od náboženství měsíčního k slunečnímu. Začátky jeho jsou velice časné. Změna založena na vědeckém pozorování, výzkumu astronomickém. Slunce jako prostřední z oběžnic ovládala všechny ostatní, celý svět. Bylo pánem světa, který všemu tvorstvu dodává vznik, život a svou silou životodárnou je řídí a spravuje dle své vůle. Řekové v době hellenistické a řecko-římské, setkavše se s těmito názory, přejali je, zpracovali a víra nová v době kolem narození Kristova i po něm dlouho nastoupila vítěznou pouť po sjednoceném starém světě v říši římské. Julian jest poslední její představitel, podlehla křesťanství. Přímý vliv nového názoru na Egypt nedá se sice dokázati, ale uvážíme-li dlouholeté styky obou říší a tak i obou vzdělaností, nebude se nám přijetí jeho zdáti tolik nepravděpodobným. Egypťané přijímali bohy ode všech svých sousedů, náboženství jejich není tak čisté, neporušené, jak se dosud soudilo, ačkoliv zachovalo si až do svého zániku svůj zvláště samostatný a charakteristický ráz jako málokteré na světě vzhledem k dlouholetému — tři tisíciletí a něco — trvání. Jest pravda, že Ich-en-aton mohl bez vlivů cizích dospěti ku svému náboženství, ale jest přece povahy tak všeobecné, bez příznaků egyptských, mnohé myšlenky jeho objevují se i v theologii sluneční pohanství řeckořímského, že můžeme s dobrým svědomím vlivy cizí připustiti.

Jiný vliv byl politický. Říše egyptská neobsahovala v té době toliko Egypťany spojené v tužší celek vzdělaností a náboženstvím, dle něhož jediní jen byli bohové domácí a král, syn nejvyššího z nich, nýbrž bydleli v ní i jiní národové se vzdělaností rovněž vysokou i náboženstvím vyvinutým, s bohy jinými, než ctěni v Egyptě. Ich-en-aton pokusil se, aby je sjednotil pevněji i náboženstvím společným, než mohl je spojiti svými žoldnéři. V novější době přáli si panovníci vždy, aby veškero obyvatelstvo jejich říše mělo stejné náboženství, a ustanovení míru augsburského »cuius regio, illius religio« dávalo knížatům říšským do rukou moc, že směli si na svých poddaných »srovnání se ve víře« s nimi vynutiti násilím. Naši předkové zakusili »srovnávání se ve víře« nejvíce. Egyptský král ze XIV. stol. př. Kr.,

---

vesnice (srv. svrchu), druhé Amarna z jména kmene Beni Amran, jemuž ta krajina kdysi patřila.

ačkoliv byl také vítězem, vedl si diplomaticky. Nevnucoval svým poddaným egyptskou víru v boha Amona, nýbrž stvořil nové náboženství, které mohli přijati všichni. Bylo tak rázu všeobecného, bez národních znaků, že mohlo býti světovým náboženstvím, jak se jím na čas v římské době také stalo. Není pochyby, že společné náboženství bylo by jednotě říše velice prospělo, kdyby se bylo vžilo. Ale bylo na tehdejší dobu příliš učené, abstraktní, výsledek náboženské spekulace, tak že prostý člověk nemohl je dobře pochopiti.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Desítiletí trvání úřadu pro statistiku práce. — Panská sněmovna o změně ustanovení o revisi, odvolání a rekursu. — Zákon o uzavírání obchodů. — Mzdová hnutí organisací zastoupených v československém odborovém sdružení. — Zákon o koaličním právu veřejných zřízenců v Rumunsku a Belgii.

Zpráva statistického úřadu práce o roce 1909 — desátém roce jeho trvání — vykazuje značnou činnost. O šetření o dětské práci v domácím, zemědělském, průmyslovém a jiném výdělečném zaměstnání měli jsme již příležitost mluviti v referátech o výdělečné práci dětí v jednotlivých zemích. Dodatečně připojujeme ještě, že bylo spracováno 159.191 dotazníků, z nichž bylo 68.208 německých, 35.365 českých, 28.567 polských, 9029 rusínských, 11.957 slovinských, 3513 italských a 2532 srbochorvatských. Tabelárně spracovaný materiál týče se deseti procent, textově spracovaný osmnácti procent všech školních dětí v Rakousku. V akci na potírání otravy olovem v hutních a živnostenských závodech byly zkoušky glasur chemicky zkoumány. Nyní byla akce tato rozšířena na malířství porcelánu. K šetření o pracovní době v železných hutích, válcovnách a sklárnách, podniknutému z usnesení páté konference delegátů mezinárodního sdružení pro zákonnou ochranu dělnictva, byly ustanoveny dvě vyšetřovací komise, jedna pro železárny, druhá pro sklárny. V komisích těchto je po dvou, zvláště s odborem obeznalých živnostenských inspektorech, dále místně příslušný živnostenský inspektor a konceptní úředníci sociálněpolitické sekce ministerstva obchodu. Podivno je, že nebyli přibíráni ani inženýři ani dělníci, kteří v první řadě jsou k tomu povoláni. Komise vyslýchaly jak zaměstnavatele tak zaměstnance, a výpovědi se téměř úplně shodovaly. Účelem šetření nebylo pouze zjistiti číselně pracovní dobu, nýbrž »všechny ony momenty, ze kterých lze posouditi, v jaké míře je pracovní síla dělníků namáhána, a v jaké míře je jejich zdraví ohroženo dlouhou pracovní dobou«. Vyšetřovány byly 34 železárny, zaměstnávající 10.916 dělníků, a 47 skláren, zaměstnávajících 8207 dělníků. Statistika sprostředkování práce přiblížila se více úplnosti, ježto byly nově získány 104 sprostředkovatelny, které podávají pravidelné zprávy. Zprávy zasílá 265 sprostředkovatelen zem-

ských, okresních a obecních, 39 družstevních, 6 organisací zaměstnavatelů, 125 organisací dělníků, 14 spolků pro sprostředkování práce, 36 jiných organisací, 30 koncesovaných sprostředkovatelen, 341 stravoven, celkem 856 ústavů. Ministerstvo obchodu poskytlo na subvencování sprostředkovatelen 27.000 K. Statistika živnostenská byla přeměněna dle osnovy vypracované konferencí sekretářů obchodních komor, takže nyní bude vykazovati nejen přírůstek, nýbrž i úbytek živnostenských podniků. Od března 1910 vede ji živnostenskostatistický departement v ministerstvu obchodu.

*

Panská sněmovna měla 27. června příležitost slyšet právnickou debatu »vysoké třídy« při projednávání předlohy o změně ustanovení o revisi, odvolání a rekursu. Jediný, kdo zůstal pod úrovní debaty, byl pan ministr spravedlnosti Hochenburger; je ku podivu, jak členové nynější vlády až na malé výjimky dovedou vždycky zůstat pod průměrem. Dr. Czyhlarz doporučil návrh výboru, jenž vylučuje revisi procesu proti stejným rozsudkům prvních instancí, jedná-li se o směnečnou žalobu do 1000 korun, a proti rozhodnutí druhé instance ve sporech o zrušení držby, bez ohledu na to, rozhodly-li nižší instance stejně či různě. Toto omezení revise má být prostředkem k odlehčení nejvyššího soudu, jehož činnost enormně vzrostla, takže je přetížen. Proti tomuto způsobu odlehčování vystoupil rozhodně professor Randa, který záležitost neposuzuje pouze s administrativního nýbrž i s právnického a lidského stanoviska. »Nepřipuštění revise v uvedených právních věcech je porušením právní rovnosti, znamená zhoršení situace, ohrožení formálních práv a zájmů obyvatelstva, zejména zemědělských a maloživnostenských kruhů, vůbec malého člověka. Těmto třídám má být revise úplně znemožněna, kdežto všem ostatním třídám obyvatelstva bude zachována a zabezpečena. Pro malého člověka znamená 50, 100 a dokonce 1000 korun zrovna tolik, ne-li více, jako pro zámožného desetitisíce a statisíce. Ve věci samé nelze činiti žádný rozdíl, neboť nejnepatrnější právní věc může býti zrovna tak zapletena a obtížna jako procesní věc, v níž jde o statisíce a miliony«. Nejvyšší soud možno odlehčit jiným způsobem, přikázat totiž revisi v těchto případech vrchním zemským soudům. Že by tím státní ústrojí nebylo ohroženo, dokazují příklady nedávné minulosti; námitku, že by tímto přikázáním byla ohrožena jednotnost jurisdikce, vyvrací řečníkův návrh, aby v oněch případech, kdy vrchní zemský soud v revisním rozhodnutí chtěl by se uchýliti od zásady, jež stanovena je v rozhodnutí nejvyššího soudu, byl povinen spor s přiložením úchylného návrhu a jeho zdůvodnění předložiti nejvyššímu soudu cestou revise. Přes skvělou řeč Randovu přijala panská sněmovna návrh výboru ve druhém a třetím čtení.

*

Dnem 15. srpna vstoupilo v platnost uzavírání obchodů v 8 hodin večer. Hodina tato stanovena je nařízením místodržitelství jednotně, neboť se pro ni vyslovila většina živnostenských společenstev, příslušné jejich zemské organisace, obchodní a živnostenské komory, a velká část obcí, zejména velké obce. Povolení různých hodin v ob-

chodech potravinami a jiných odborech mohlo by vésti ke sporům, ježto je těžko přesně odlišovati jednotlivé obchodní odbory, a dozor se tím ztěžuje; obecenstvo pak si na tuto hodinu zvykne. Co se otevírání krámů týče, platí zákonné předpisy, dle nichž nesmějí být krámy otevřeny před pátou hodinou ranní, při čemž nutno zřízencům poskytnouti nepřetržitou jedenáctihodinovou dobu odpočinku.

*

Odborové sdružení československé může se přese všechna špatná proroctví vídeňská vykázati za rok 1909 pěknými výsledky. Organisace v něm zastoupené podaly toho roku požadavky v 944 závodech, zaměstnávajících 43.495 dělníků. Pro 5603 dělníky bylo dosaženo zkrácení pracovní doby až o 18 hodin týdně, a pro 17.316 dělníků zvýšení mzdy až o 40%. Dohodou docíleno vyrovnání ve 106 případech v 607 závodech, zaměstnávajících 14.876 dělníků. V 82 případech došlo ke stávce, jíž bylo postiženo 337 závodů s 28.076 dělníky; z těch stávkovalo 25.185, již ztratili 413.958 pracovních dnů a přijali 131.874 K na podporách z organisací. Většina stávek (48 t. j. 58·53%) byla útočných, jimiž postiženo bylo 244 závodů. 42 útočné stávky ve 196 závodech skončily úspěšně pro 4456 dělníků, již ztratili 74.659 pracovních dnů. Šest stávek ve 48 závodech, zaměstnávajících 5561 dělníků, z nichž se však zúčastnilo stávky pouze 4296 t. j. 77·25%, skončilo po ztrátě 60.094 pracovních dnů porážkou. Obranných stávek bylo 34, t. j. 41·46% ve 93 závodech. Úspěšně skončilo 21 stávek v 77 závodech pro 6083 dělníků po ztrátě 98.209 pracovních dnů. Ztraceno bylo 13 stávek v 16 závodech, zaměstnávajících 11.976 dělníků, kteří ztratili 180.996 pracovních dnů. Jak vidno, skončeny úspěšně stávky v závodech malých (273 závodů zaměstnávalo 10.539 dělníků, na jeden závod připadá 38·6 dělníků), kdežto velké závody se útoku dělnictva ubránily (ztraceny byly stávky v 64 závodech, zaměstnávajících 17.537 dělníků; na jeden závod připadá 274 dělníků).

*

Červnové číslo »Soziale Rundschau« obsahuje rumunský zákon o koaličním právu úředníků, sluhův a dělníků státu, veřejných korporací a ústavů. Zákon tento byl patrně vzorem při vypracování služební pragmatiky rakouských úředníků a tanul asi na mysli panu Haerdtlovi při jeho řeči v parlamentě. Zákon tento praví v článku 1.: »Úředníci, řemeslníci, dělníci a všichni ostatní placení zřízenci státu, departementů, obcí nebo jiných veřejných ústavů s oekonomickým, průmyslovým nebo obchodním charakterem, jakož i všichni ti, již mají vykonávati činnost rovnou shora jmenovaným služebním činnostem, nesmějí za žádných podmínek bez předchozího svolení ministerstva, jemuž podléhají, náležeti nějakému stavovskému svazu.

Úředníkům, řemeslníkům a jmenovaným dělníkům je zakázáno vstoupiti do stávky. Kdo se tomu zprotiví, bude zbaven místa a ztratí zároveň všech nabytých práv, jakož i srážek pro různé podpůrné a pensijní pokladny, které mu byly strhovány na základě zákonů a nařízení nebo na základě uzavřených s ním smluv. Těm, kdož do čtrnácti dnů po vyhlášení tohoto zákona prohlásí, že se vzdávají služby ve správním oboru, jemuž

náležejí, budou ony srážky vráceny, pakli toho služební předpisy onoho odboru výslovně nezakazují.

Úředníci, řemeslníci a dělníci, kteří na konci onoho čtrnáctidenního termínu budou ještě ve službě, podléhají ustanovení tohoto článku.«

Článek tento není nežli zákonná krádež. Zřízenci státní jsou zde okrádáni nejen o svá práva občanská, o svoji svobodu a svoje práva materielní, nýbrž jsou přímo okrádáni o své úspory. Srážky různým fondům nejsou přece nic jiného, nežli úspory, které jsou sestárlému zřízenci v podobě pense vraceny. Také všude dostane zřízenec tyto srážky vyplaceny, vystoupí-li ze služby. Rumunsko však zavádí novou praksi; úředníka, nespokojeného s útiskem, nejen vyhodí ze služby, nýbrž oloupí jej také o jeho úspory. Vládní odůvodnění tohoto zákona zní stejně, jako odůvodnění předlohy služební pragmatiky rakouských úředníků: »Kdežto zřízenci soukromých podniků jsou vydáni změnám konjunktury a tím zkrácení příjmů, je zřízencům státních podniků zaručena jistota existence, pojištění proti úrazu a nemoci, v mnohých případech i proti invaliditě, a v případu úmrtí zaopatření jich pozůstalých.«

Malý náš soused na jihovýchodě je zahalen rouškou tajemství; zřídka kdy poodhrne se tato rouška, a tu naskytá se Evropě příšerná podívaná; tu je to selská revoluce a ničemné její »upokojení«, tu je to persekuce židů, tu persekuce socialistů, nyní zákon o koaličním právu veřejných zřízenců. Pod rouškou parlamentarismu panuje zde bílá hrůza. A tato hvězda na východě je nám příliš blízko, tak blízko, že svým leskem vábí i mnohé mudrce na západě. Nebylo by Rakousku prospěšnější, kdyby více nežli na východ hledělo na západ? Tam byla v Belgii podána osnova zákona o koaličním právu zřízenců železničních, poštovních a telegrafních. Zřízencům těmto výslovně přiznává se právo organisovati se v odborových spolcích, jejichž účelem je výhradně studium odborových otázek aneb ochrana odborových zájmů členů. Opatření na ochranu odborových zájmů nesmějí však způsobiti poruchu pravidelného chodu služby. Nezletilí zřízenci od 16 let a vdané ženy mohou být členy, mají-li svolení otcovo, po případě manželovo. R.

ŠKOLA.

Činnost Dědictví Komenského v posledním roce. — Valná hromada delegátův učit. v Čechách. — Schůze správního zastupitelstva Ústř. spolku moravského a pracovní sjezd menšinového učitelstva v Jihlavě. — Konference středoškolských ředitelů o návalu žactva na střední školy.

Dědictví Komenského, literární sdružení československého učitelstva, podávalo v Praze 15. července na valné hromadě své zprávy o činnosti v uplynulém osmnáctém roce svého trvání. Česká literatura pedagogická přes všechen svůj pokrok, který učinila v posledním desítiletí, má dosud mnohé a mnohé nedostatky a mezery a Dědictví Komenského bude míti

ještě na slušnou řadu let plodné práce s jich odstraňováním a vyplňováním.

Spolku přibylo v posledním roce 175 nových členů, tak že dnes celkovým počtem svých 3276 členů řadí se k největším organisacím učitelským. Ze členstva je 2711 učitelů, 192 učitelek, 19 okr. šk. inspektorů, 41 profesorů a 313 korporací. Překvapující je malý počet učitelek a profesorů ve spolku zastoupených. Mnohé publikace spolkové jsou způsobilé oplodniti nejen školskou práci učitelův, ale i učitelek a profesorů středoškolských a okolnost tato měla by přivésti do Dědictví Komenského větší příval členů z uvedených kategorií učitelských. O vnějším spolkovém rozvoji mluví také zřetelně zpráva pokladní, která vykazuje v posledním výročí 69.566 K příjmů a 64.405 K vydání. Čisté jmění spolkové je odhadnuto na 36 tisíc K.

Spolek vydává »Pedagogické Rozhledy«, stále se rozšiřující a zdokonalující revue, která za vrchní redakce prof. Drtiny umožňuje učitelstvu široký rozhled po pedagogické teorii i praksi. Literárním pracovníkům Děd. Kom. velice se zavděčilo, že vydalo, zatím jen k prvním 10 ročníkům Ped. Rozhledů, podrobný index a že sorganisovalo zvláštní odbornou knihovnu redakční, pro niž systemisovalo místo zvláštního knihovníka. Knihovna je umístěna v pedagogickém semináři české university.

Žádoucí reformě kreslení ve školách národních razí cestu spolkem vydaný spis J. J. Filipiho »Nejvolnější způsoby kreslířské«, reformu učby dějepisné propaguje Ed. Štorchova »Praha v době kamenné«. Encyklopedická knihovna spolková byla obohacena v posledním roce J. Šulcovou »Všeobecnou mineralogií s ukázkami rozboru nerostů«. Ot. Kádner vydal v této edici druhý díl svých »Dějin pedagogiky«, sahajících až do konce XVIII. stol. Kádnerova kniha vyrůstá tak na nejobsáhlejší a nejpodrobnější českou knihu o dějinách vychovatelství a doplní tak spolkovou »Knihovnu pedagogických klasiků«, v níž vyšel ve vzorném vydání v posledním roce Rousseauův »Emil«, kniha, nad niž nebylo v pedagogické literatuře světové nové doby nic originelnějšího napsáno, v níž jsou zárodky přemnohých moderních snah pedagogických a jejíž četba bude ještě dlouho náležeti k nejplodnějším. Ve sbírce »Dítě« Děd. Kom. vydalo studii Fr. Soukupovu »Dítě českého jihovýchodu a jeho výdělečná práce«, která připojuje se k iniciativní studii Fr. Houserově, obírající se výdělkovou prací hlavně dětí pražských a z nejširšího okolí. Nová edice spolková pod názvem »Dějiny české školy« byla zahájena prací E. Havelkovou o »Škole protestantské« a slibuje přinášeti další potřebné příspěvky k dost zanedbaným dějinám české školy národní. Spolek vydáním společenské hry »Pokrývánka« dle návrhu Idy Jarníkové s obrázky V. Drbohlavovými učinil počátek k řešení otázky dětských her, majících významnou úlohu v životě dětském. Hudební výchovu mládeže podepřel vydáním »Kytice písní klasických a moderních cizích«, kterou připravil nedávno zesnulý pedagogický pracovník český Konrád Pospíšil. Publikace tato je nádherně vypravena ilustracemi Ad. Kašparovými. Krásnou reprodukcí umělecké podobizny Komenského od neznámého holandského mistra podalo Dědictví členstvu vhodný objekt

k výzdobě učitelských bytů. O významu »Str. Sl. Pedagogického« v české literatuře, o jehož ukončení Dědictví se postaralo, pojednáno obšírněji v květnových rozhledech Naší Doby.

Dědictví Komenského připraveno je s řadou nových potřebných publikací, doplňujících mezery české literatury pedagogické, pro další léto svého trvání a jest mu jen přáti, aby za obratného řízení svého starosty Jos. Tůmy nalézalo stále širší porozumění v obci československého učitelstva všech kategorií škol.

* *
*

Za smutných vyhlídek pro rozvoj národního školství i učitelskou práci školskou rokovala 15. července v Praze valná hromada delegátů Zemského ústř. spolku učitelského v Čechách a schválila obvyklé zprávy, o nichž podali jsme podrobnější referát v minulém sešitu této revue. Shromáždění neopomenulo zaujati stanovisko k nejaktuálnějším otázkám školským a učitelským a v přední řadě ovšem k otázce úsporného systému a hmotného postavení učitelstva v království, které je za svoji práci honorováno značně hůř, než učitelstvo jiných, i hodně pasivních zemí rakouských.

Přijatý projev poukazuje na to, jak stále stoupající zdražování veškerých životních potřeb i bytů zaviňuje, že »nedostatečnými příjmy nadané učitelstvo se stále víc a více zadlužuje, nedostatečná výživa a neutěšené bytové poměry způsobují časté a dlouhotrvající nemoci v rodinách učitelských, čehož dalším následkem jest nezměrná bída v mnohých těchto rodinách.« Odvrácení bídy od učitelstva je otázkou palčivou a říšská rada sama usnesla se na zvýšení existenčního minima ze 1600 na 2000 K. Je tedy základní učitelské služné 1600 K, kterého se velká většina učitelstva ve 13.—15. služebním roce domáhá a které se během celé 43leté služby nezvyšuje jinak než 200 K 6 pětiletými přídavky, dnes hluboko pod existenčním minimem říšskou radou stanoveným. Projev žádá od říšské rady, aby určila přesnou stylisaci § 55. ř. zák. šk. z r. 1869 v ten smysl, že učitelstvu škol národních náleží týž plat, jako státním úředníkům se stejným předběžným vzděláním, aby platnost připravované pragmatiky pro státní úředníky rozšířila na absolventy pedagogií a postavila je na roveň abiturientům vyšších středních škol, postarala se o náležitou sanaci zemských financí tak, aby země na říšské radě zastoupené mohly plniti k národnímu školství a učitelstvu svoji povinnost. Od sněmu zemského projev se dožaduje řádné úpravy služného, rozřešení bytové otázky, spravedlivého obsazování učitelských míst, odstranění zastaralých ustanovení disciplinárních, úpravy platů učitelek industriálních a zvýšení výslužného pensionovaných osob učitelských.

»Škola měšťanská« uveřejnila nedávno návrhy zemské školní rady na zavedení nového disciplinárního řádu pro učitelstvo národních škol. Návrhy tyto mají mnohé nedostatky a jsou celým duchem svým namnoze hodně daleko za řády, které pro učitelstvo zpracovaly jiné země rakouské. Valná hromada delegátů v přijaté resoluci vytkla proto ve 22 bodech svoje požadavky k připravovanému novému disciplinárnímu řádu a dožaduje se jich splnění.

Přijatý projev o řádu učitelských porad žádá pravidelné roční svolávání okresních porad, jichž program má stanoviti konferenční výbor, volený okresní poradou na dobu jednoho roku. Okresní učit. poradě má býti zaručeno právo, aby o zprávě inspektorově mohla debatovati. Projev dožaduje se odborné samosprávy ve školství. Okresní a zemské porady měly by vyřizovati své záležitosti volenými výbory, zástupci a pedagogickými komisemi a voliti také inspektory na určitou řadu let. Zemská porada má býti svolávána každý třetí rok a okresní porady mají voliti do ní zástupce tak, aby na každých 50 osob byl zvolen jeden delegát. Cestovné a stravné členům okr. a zemských konferencí má býti vyměřeno dle normy platné pro státní úředníky, konají-li úřad mimo své úřední sídlo.

V projevu o služební pragmatice národního učitelstva žádá valná hromada delegátů v 7 bodech příjmy i pensijní ustanovení dle norem platných pro státní úředníky, kteří absolvovali vyšší střední školy. Pragmatikou mají býti vytčeny přesně služební povinnosti i práva. Politické projevy a činnost ve spolcích nemá býti předmětem stíhání, kvalifikace má býti veřejná, definitivní učit. osoby nemají býti bez prokázaných příčin překládány a bylo-li to nutno, nemá přeložení trvati déle jednoho roku. Disciplinární řád má býti upraven dle moderních zásad trestního řízení a na právu veřejnosti. Při všech opatřeních, týkajících se školství a učitelstva, nechť je vyslechnut vždy hlas ankety, v níž učitelstvo je přiměřeně zastoupeno.

Do programu učitelských dnů pražských byl zařazen opětně obvyklý sjezd abiturientů pedagogií, na němž proneseny povzbuzující řeči, doporučující mladému učitelskému dorostu další vzdělávání a podávající mu cenné rady jak pro službu učitelskou, tak pro společenské obcování, osobní životosprávu i pro život v učitelské organisaci spolkové. Mladí adepti učitelského stavu připojili se ku protestu proti úspornému systému, který se jich hned na počátku životní dráhy krutě dotkne a oddálí jim a možno že na čas dost dlouhý okamžik, kdy budou do učitelských služeb školními úřady přijati.

*
* *

Správní zastupitelstvo moravského Ústř. spolku učitelského podávalo letos zprávu o své činnosti za uplynulý rok v Jihlavě ve dnech 18.—19. července. V moravském zemském spolku učitelském zastoupeno jest téměř všechno české učitelstvo národních škol, nevyjímajíc ani učitelky a učitele škol měšťanských. V celku je sdruženo v moravském ústředí 57 okresních jednot se 5700 členy. V posledním dvouletí přibylo na 700 členů.

Moravské učitelstvo má živou účast při práci menšinové a ne nadarmo vyvolilo si letos ku schůzi svého správního zastupitelstva Jihlavu, město se silnější českou menšinou, v němž po prázdninách má býti otevřena první třída české školy střední. Se schůzí správního zastupitelstva byla spojena proto také vhodně pracovní schůze učitelstva menšinových škol, na níž vylíčen úporný boj české menšiny na Jihlavsku, stěžováno si do malého respektování menšinové otázky v politických stranách

českých a k zemskému sněmu moravskému vznesen postulát, aby pracoval k pozemštění menšinového školství.

Moravské učitelstvo má živou účast na všech kulturních zájmech své země. Vzpomenouti třeba s uznáním jeho akce proti klerikalisování ženského dorostu učitelského v klášterních pedagogiích. Pokrokové dívčí pedagogium přerovské, při jehož založení i vydržování Ústř. spolek moravský má vynikající účast, mělo dosud ve 2 ročnících svých 90 chovanek a je spojeno s pensionátem. Otázku vyššího dívčího školství moravské učitelstvo hodlá rozřešiti záhy zřízením literární, jazykové a praktické vyšší dívčí školy. Kulturním podnikem prvního řádu je vydávání všech spisů Komenského, kterého se spolek ujal. Přejímá tím úkol, který by sloužil ke cti bohatě nadané České akademii pražské. Snahu po akademickém vzdělání moravské učitelstvo dokumentuje hojnou účastí na universitních kursech učitelských. V kursech pražských v tomto měsíci ukončených bylo z celkové účasti 73 posluchačů 30, t. j. 41 procent z Moravy. V moravském zemském spolku dbá se přísně na pokrokovost členstva a neváhá se sáhnouti v tomto ohledu ani k vyloučení z organisace, jako ukázalo se v případu nadučitele Dohnala z Hukvaldů. Správní zastupitelstvo jednalo o přípravách ke druhému sjezdu pro ochranu slabomyslných v Brně 1911, protestovalo proti definitivě okr. šk. inspektorů a rozhodlo se vydávati při spolkovém »Věstníku« samostatnou přílohu, kterou pd názvem »Pedagog. Rozpravy« bude redigovati J. Úlehla. Moravské učitelstvo má sice o něco lepší úpravu svých platů než učitelstvo v Čechách, ale úprava tato je dnes zcela nedostatečná, a situace, v níž moravské učitelstvo dnes vězí, vyzírá v přijatém projevu, končícím slovy: »Upravte co nejdříve hmotné poměry národního učitelstva tak, aby bylo na roveň postaveno státnímu a zemskému úřednictvu se středoškolským vzděláním. Odvoláváme se na svou poctivou práci ve škole i mimo ni. Dovoláváme se lidskosti pro naše rodiny. Upozorňujeme na škody, jaké při nesnesitelných poměrech dnešních utrpí škola. Nežeňte své syny a dcery k zoufalým prostředkům. Déle trpěti nemožno.«

Spolkové jmění moravského učitelstva vzrostlo v posledním roce o 13.500 K. Čítá dnes 47.072 K. Jubilejní fond, určený k podpoře vdov a sirotků po učitelích, má jmění na 90 tisíc K. Z organisačního fondu budou podporováni učitelé pro svoji pokrokovost pronásledovaní.

*

* *

Konference ředitelů středoškolských rokovala o vzrůstajícím návalu žactva do středních škol a po referátu vl. rady J. Hellera přijala následující návrhy: 1. Maximální počet žactva středních škol budiž stanoven pro I. a II. třídu na 50, pro III. a IV. na 40, pro vyšší třídy na 30. 2. Střední školy mají vybraný počet žactva připravovat pro studium vysokoškolské; proto je třeba hned ve II. třídě odstranit materiál neschopný, jenž chopil by se pak jiných oborův. 3. Aby se zmírnil nával na středních školách, bylo by jistou část žactva převésti na školy odborné, postarati se o dokonalejší vybudování těchto ústavů a zvláště snažit se o zřízení ústavů pro vzdělání úřednického dorostu.

V důvodech ukazuje se, jak přeplněné střední školy trpí velikými nedostatky pedagogickými, hygienickými a sociálními. Prostředek zvýšení školného a přísnějších podmínek k osvobozování od školného uznán za povážlivý, protože v naší době také nízké společenské vrstvy mají živou snahu vzdělávací. Referent radil k zrušení přijímacích zkoušek a aby zápis do prvních tříd byl jen zatímní. Definitivně byli by žáci přijati teprve po prosincové konferenci, kdy byly schopnosti jejich náležitě prozkoumány, kdy školné nebylo ještě zapraveno a kdy by mohli snadno přestoupit do škol obecných nebo měšťanských. Pro školy reálné referent navrhl zřízení VIII. třídy reálné, jíž by se odpomohlo dle jeho názoru jednak návalu na reálky, který v poslední době silně vzrůstal, jednak přetížení žactva. Žactvo, jež za uvedených ztížených podmínek by se na středních školách neudrželo, věnovalo by se studiím odborným.

Nával do středních škol má svou hlavní příčinu, že školství dnešní je dosud málo rozrůzněno. Žactvo přes velikou různost nadání svádí se v jádře do tří hlavních kategorií škol. Třeba pracovati proto k tomu, aby školství, a zvláště střední, rozdělilo se na daleko větší počet typů tak, aby to odpovídalo různorodosti společenského povolání.

UMĚNÍ.

Ivan Meštrović, »Vidovdanský chrám«.

Jihoslovanská musea připomínají zbytky velikých zřícenin, kde na mohutném zdivu nahodile zachycují se a rozkvétají rostliny, ba vyrůstají z něho i stromky. Většinu jejich síní naplňují kamenné a bronzové skulptury, zbytky to hlavně z veliké kultury římské, a bohaté sbírky mincí, hlavně řeckých, římských a byzantských. Všecko to dodala do síní těchto rodná půda. Z ní až posud vykopávají a vyorávají tyto vzácné plody veliké staré kultury, a toto zúrodnění jihoslovanské půdy starou vyspělou kulturou nemůže býti bezvlivné. Málo jen místa, někde velice málo, bolestně málo vykázáno živoucímu rodnému umění, mladému umění jihoslovanskému, že opravdu se zdá, jako by jenom příznivá náhoda zavála sem ten onen obraz, tu onu sošku, a že není tu dosud slunce stále hřejícího a stále vyvolávajícího úrodu uměleckou. Tak v Sofii, Bělehradě, Záhřebě a Lublani.

A přece toto mladičké umění jihoslovanské bude se moci brzy honosit dílem, jež musea celého světa mohou jemu závidět. Na štěstí — díky za to nebesům! — dílo to není určeno pro musea, nýbrž aby žilo v národě a s národem dlouhé věky a aby plnilo své vznešené poslání, k němuž je umělec stvořil.

*

Giottovo mládí v novém, málo jen pozměněném vydání. Chorvatskému tesaři a stoláři a mistru všech prý řemesel, co jich malá vesnice

potřebuje, Meštrovićovi, narodil se r. 1883 ve Vrpolju v Slavonii synek, jemuž dali jméno Ivan[1]. Po roce však přestěhoval se mnohostranný mistr se svou rodinou do svého rodiště Otavice, malé, chudé horské vesnice v Dinarských Alpách, v Dalmacii. Tam Ivan dožil patnácti let jako pastýř. Zimoval doma, pomáhal otci, dělal přeslice a vřetena, a tak pěkně a ozdobně, jako nikdo v okolí. Brzy pověst se šířila o něm jako o nejlepším »presličaru«. Přišel také invalida, který za »ukopacije« v Bosně přišel o nohu, dát si udělat berlu. Ivan ji udělal a vtipně dal opěradlu podobu boty. Chromému se berla zalíbila, ale bota pod paždí tlačila. Vyřezal tedy Ivan novou berlu, s lidskou nohou nahoře, s měkkou šlépějí. To byla prvá figurální práce Ivana Meštroviće. Za dlouhých zimních večerů, kdy ze spořivosti se nesvítí a v polotmě sedává se u ohně, slýchával písně a pověsti o Marku kraleviči, o Milošu Obilići, o Srdjovi Zlohlídu, o Kosově, any venku bouře a vánice řádily. Jak nastalo jaro, vyháněl stádo na horské pláně, daleko od lidí, kde mezi skalami a nad chudými stráněmi a pláněmi vídal choditi jen oblaka — a tu jistě ožívaly ty úchvatné písně o Markovi, Milošovi, Srdjovi, o junácích kosovských, a před mladým pastýřem zjevovali se, jako ta bílá oblaka, slavní ti junáci... Už tehdy, podle obrázků z kalendáře, vyřezával v dřevě hlavy chorvatských předáků: bana Jelačiće, Antuna Starčeviće, Strossmajera, Račkiho. Také Krista na kříži pokusil se vyřezat. Pověst o tom všem šla dál a dále; starosta obce ukazoval různým osobám ty práce, chtěje je pohnout, aby se ujali nadaného pastýře; zaderský »Narodni List« přinesl zprávu o něm; od slov k činu však přešel kapetan Grubišić, sebral 300 K, aby Ivan mohl se odebrat na záhřebskou průmyslovou školu. Ale správa školy odpověděla, že nemůže být přijat, protože už jemu uplynulo 14 let. Šel pak do Spljetu za učně k mistru kamenníku a sotva dočkal času, až ho předvedou k sochaři Rendićovi, aby se mu svěřil, že by rád chtěl tvořit lidi. Ale sochař poklepal mu po rameni:

— Počkej, až ti brada naroste!

Konečně dobrý starý kapetan našel mecenáše v bohatém vídeňském průmyslníku. Ten rozhodl, že mladý Meštrović musí do Vídně, k výbornému professorovi. I odebral se. Do Rjeky ho dopravil dobrý Slovinec a z Rjeky dobrá Chorvatka. Když přišel do Vídně, seznal, že vídeňskému průmyslníku se »mecenášství« úplně vykouřilo z hlavy, že se ho vůbec odříká... Co teď ve Vídni? Náhoda poslala mu služku Češku, s kterou se hned dorozuměl, vždyť »govori naški (po našemu), samo (jen) malo zanosi«, i ubytoval se u soukromého úředníka p. Sýkory, Čecha, který se nabídl — Bůh ho za to pozdrav! — dávati mu byt a stravu a postarati se o učitele. Prof. Bitterlich žádal 400 K... Prof. König v Hitzingu však uvolil se připravit bezplatně Meštroviće, aby byl přijat na akademii. Pan Sýkora opatřil bečku hlíny — — Bože, jak milí jsou všichni, kdož uvolňují cestu prodírajícímu se prameni — talentu! Teď konečně do práce, do své práce! Ale to rozjasnění nebes netrvalo dlouho. U p. Sýkory, který měl hojnější rodinu nežli příjem, nastala taková změna poměrů.

[1] Životopisná data jsou vzata z »životopisných poznámek«, jež napsal Andrija Milčinović do katalogu výstavního »Izložba Meštrović-Račkí«.

že Meštrović nechtěl dále užívati jeho pohostinství. Opět na ulici — s 12 zl. měsíční podpory od jednoho chorvatského spolku. Ale Meštrović není z těch, kteří fňukají. V společném bytě s několika dělníky pronajal si postel a stravoval se v mense. Na akademii byl přijat s úspěchem a již v prvém roce na akademii vystavil v »Secessi« »Nemocnou«, za niž dostal 25 zl. V třetím roce dostalo se mu podpory od zemského výboru, 60 K měsíčně... V tu dobu poznal se s Mirkem Račkim, malířem. Atelier měl společný s mladým malířem Krizmanem, kdesi až u nebe, a spolu také uspořádali výstavu svých prací. A s úspěchem. Přišli znalci, ctitelé a zároveň i odběratelé. Brzy byl zvolen členem jury vídeňské »Secesse«. Ve Vídni seznámil se také s Chorvatkou a vzal si ji za ženu. Zajel pak do Paříže, býval u Rodina a Bourdella, a byl zvolen do jury pařížského »Salon d'Automne«. Potom projel Italii až do Říma k mistrům starověku a renaissance, a zajel do Londýna poklonit se nejvznešenějším věžňům, skulpturám parthenonským.

Vrátil se z ciziny všecek svůj, neuzpůsoben ni rodinovsky, ni vůbec nějakým cizím vlivem, oddán velikým těm mistrům, ale nikoliv poddán, a hledě s touž úctou a opravdivostí a zbožností na umění, jako oni.

Každý rok zajížděl a zajíždí do horské vesnice, kde prožil mládí, kde, daleko od lidí, opodál svého stáda, mezi skalami a nad chudými stráněmi a pláněmi vídal choditi jen oblaka a kde se mu zjevovali slavní junáci, tajemní, nadzemští, jako ta bílá oblaka. A hlavně hrdinové kosovští, o nichž písně svíraly jemu srdce a uchvacovaly ducha jeho duševní svou nádherou.

V duši jeho uzrávalo veliké dílo, jedinečné dílo — »Vidovdanský chrám«.

*

Kosovo pole a Bílá Hora bývají kladeny jako protějšky, ale jest mezi nimi ohromný rozdíl. Tuto zahrálo si o osud národa panstvo, většinou zlehkomyslnělé, prohrálo a strašně odpykalo, až i zmizelo; s ním odpykal i ostatní národ, ač nevinen. Na Kosově, v nešťastný Vidov dan (den sv. Víta, 15. června 1389), za věc národní, za svobodu a víru, povstalo všecko, co bylo srbského, veškeren národ, od cara Lazara do posledního Srba.

»Ko je Srbin i Srpskoga roda
i od Srpske krvi i kolena,
a ne doš'o na boj na Kosovo,
ne imao od srca poroda,
ni muškoga ni devojačkoga;
od ruke mu ništa ne rodilo,
rujno vino ni šenica bela!«[1]

tak zaklínal car Lazar svůj národ. A jdou všichni, kdo jen bít se mohou. Carica Milica prosí cara, aby aspoň jednoho z bratří jejich, z devíti Jugovićů, zanechal jí v opuštěném Kruševci. Car svolí, aby zůstal s ní Boško Jugović. Ale Boško Jugović ani slyšet o tom nechce, když ho

[1] Vuk Stef. Karadžić, Srpske narodne pjesme. Kniha II., číslo 47. »Musić Stefan«.

carica o to prosí, a jde do boje. Zrovna tak Jugović-Vojina odmítne ji, aby šla jen domů:

»idem, sestro, u Kosovo ravno
za krst časni krvcu proljevati
i za vjeru s braćom umrijeti.«[1]

Jak to carica uslyší, padne na kámen studený. Sluha Goluban odnese ji do bílého dvora, ale rozkazu, aby při ní zůstal a na Kosovo nejezdil, neuposlechne, nýbrž opouští caricu a pádí do boje... Matka devíti Jugovićů prosí Boha, aby jí aspoň dopřál viděti devět jejích synů i starého jejího manžela, jak vedou si na Kosově.

Boga moli Jugovića majka,
da joj Bog da oči sokolove
i bijela krila labudova,
da odleti nad Kosovo ravno
i da vidi devet Jugovića
i desetog star — Juga Bogdana.[2]

Všecek národ je zachvácen svatým ohněm, ne slovně jenom, ale doopravdy. A s jakým hrdinným klidem a s jakou důstojností, zrovna zbožnou! Vždyť šlo o věc svatou. Nejen o těla, šlo o duše. Před rozhodným bojem přiletěl k caru Lazaru na Kosovo sokol od svatyně, od Jeruzaléma, nesa ptáka lastovici; než ne sokol, to sám světec Ilija se snesl a přinášel psaní od Bohorodičky: »Rozhodni se, care Lázo, jaké zvolíš carstvo, zda zemské, či nebeské! Zvolíš-li carstvo zemské, sedlej koně a kaž připínat šavle — všecko vojsko zahyne turecké; zvolíš-li však carstvo nebeské, dej vystavět na Kosově kostel, ne z mramoru, ale z hedvábí a šarlatu, přivolej srbského patriarchu a s veškerým vojskem přijímej; neboť zahynete všichni.« Zamyslil se car:

»Mili Bože, što ću (chci) i kako ću?
Kome ću se privoleti carstvu?
. . . . . .
Zemal'sko je za maleno carstvo,
a nebesko u vek i do veka.«

I přivolil k nebeskému carstvu. Vystavěl na Kosově boží stan, přivolal srbského patriarchu a se všemi vojvodami i s veškerým vojskem přijímali. A brzy na Kosovo udeřili Turci. Bojoval tu Bogdan Již starý, s ním devět synů, devět Jugovićů, jako devět sivých sokolů. U každého devět tisíc vojska a u Juga dvanáct tisíc. Ti se bili a sekali s Turky, sedm pašat bili a ubili; při osmém však zahynuli všichni i se svými vojsky. Bojovali tu tři Mrňavčeviči: ban Uglješa a vojvoda Gojko i Vukašin král. U každého třináct tisíc vojska. Ti se bili a sekali s Turky, osm pašat bili a ubili; při devátém zahynuli všichni i se svými vojsky. Bojoval tu Erceg

[1] Tamtéž, č. 45. »Car Lazar i carica Milica«.
[2] Tamtéž, č. 48. »Smrt majke Jugovića«.

Štěpán, u Ercega šedesáte tisíc vojska. Ti se bili a sekali s Turky, devět pašat bili a ubili; při desátém padl Erceg Štěpán a s ním všecko vojsko. Bojoval tu srbský kníže Lazar, u Lazara silných Srbů bylo sedmdesát i sedm tisíc. Rozháněli po Kosově Turky a byli by Turky porazili. Ale kde je štěstí, bývá i neštěstí. Bože, zabij Vuka Brankoviće! On zradil cara na Kosově. I zahynul srbský kníže Lazar, zahynulo všecko jeho vojsko.

Všichni svati a počestni byli
a k milému Bohu přistoupili.

Přistoupili jako vítězové mravní — zakončuje bez nářku, se slavným klidem, s vroucnou pokorou a zbožnou důstojností ta podivuhodná píseň.[1]

Vědomí, že padli za věc svatou, která sama padnouti nemůže, dusilo vzdechy a nářky pozůstalých žen a matek, třeba jich zcela udusiti nemohlo. Stará matka Jugovićů, když jí Bůh dal oči sokolí a křídla labutí,

ona leti nad Kosovo ravno,
mrtvi nadje devet Jugovića
i desetog star — Juga Bogdana.

A v jakém okolí je uviděla! (Třeba čísti celou tuto píseň uchvacující krásy, aby dojem byl úplný.) Ale ještě nezaplakala. Ani později, už doma, když v noci snacha oživí vzpomínku na svého Damjana Jugoviće. Teprve když ráno dva vraní havrani přiletěli a nesli ruku junákovu, a když snacha poznala, že to ruka Damjanova, tu stará matka vzala ruku synovu do svých rukou a promluvila k ní:

»Moja ruko, zelena jabuko!
Gdje si rasla, gdje si ustrgnuta?
A rasla si na kriocu mome,
ustrgnuta na Kosovu ravnom!«
Nadula se Jugovića majka,
nadula se, pa se i raspade
za svojije devet Jugovića
i desetim star — Jugom Bogdanom.

Jde na Kosovo, na bojiště, i dívka, milá, něžná, vtělený soucit, vtělená láska, »Kosovka djevojka«.[2] Dva zlaté džbány nese, v jednom studenou vodu, v druhém rudé víno. Kde najde junáka ještě živého, umývá ho studenou vodou a posiluje ho červeným vínem...

*

Poesie kosovská je klíčem k plnějšímu porozumění dílu Meštrovićovu, k velikému jeho pomníku kosovskému, »Vidovdanskému chrámu«. (Proto jsem se u ní trochu déle zdržel.) Tím nijak nesmí být míněno, jako by snad dílo Meštrovićovo bylo illustrací poesie kosovské, jako by Meštrović

[1] Tamtéž, č. 46. »Propast (pád) carstva Srpskoga«.
[2] Tamtéž, č. 51., píseň z nejkrásnějších.

illustroval, doprovázel cizí myšlenky. Jeho dílo je tak vesměs původní, jako ta poesie kosovská, kterou všecku do sebe vssálo, takže všecek půvab, všecka krása srbských a chorvatských písní lyrických a epických, neboli ženských a junáckých, jak Srbové říkají, přešly v dílo jeho.

Ono jest teprve v začátcích, ve zlomcích dosud, a skoro vesměs v sádře. Tyto začátky uviděl jsem vtěsnány do uměleckého pavilonu v Záhřebě.

Vstoupil jsem do první síně a byl jsem zaražen řadou karyatid po obou jejích stranách — ženy hluboce vážné a hlubocc smutné, vážnost a truchlost ta pronikaly veškeru jejich bytost. To jsou kosovské vdovy, vdovy po hrdinách padlých na Kosově. Síň karyatid — síň velikého vdovího smutku. Jako v životě nosily na hlavě břemena, tak nyní na hlavách nesou tíž krovu chrámové předsíně a zároveň smutek, veliký, slavnostní smutek, svůj i celého národa, na který nelze si stěžovati, ani na něj žalovati, ale který se musí s klidem a důstojně nésti.

— Oni umřeli za nás. Jakž tu žalovati? Nám nezbývá leč kořiti se jim. Sve je sveto i čestito bilo —

Všichni svati a počestni byli
a k milému Bohu přistoupili.

Zbyly jsme jen my se svými sirotky a s kmety schýlenými nad hrobem. Uhašeny žáry naší lásky, sklesla ramena naše i prudkost jejich objímání. A nezvednou se už nikdy. Srdce i ramena sílíme smutkem, kořice se svaté památce hrdinů a zasívajíce smutek ten do srdcí sirot svých, aby v nich vyrostlo z něho vykoupení.

Tak ke mně mluvily ty karyatidy-vdovy, když jsem vstoupil do té aleje živého smutku a zastavil se v ní. A hluboce jsem se zachvěl. Ovanulo mne rázem to, co nehmotného jest v díle uměleckém a co jest právě a jedině uměním, a nikoliv jen řemeslnou, třeba virtuosní dovedností. Ta jest zde ovšem též, ale ona jest pouze nástrojem básníkovým. Bez ducha básníkova nebylo by toho výmluvného pohybu, nebylo by vznešeně působivého rythmu linií. Bez něho karyatidy neměly by obsahu, neměly by duše, nebyly by řadami živých bytostí, vzrušeným citem proniklých, jakých dosud žádný umělec nevytvořil: byly by jenom ozdobnějšími sloupy, byly by jenom dekorací, třeba velmi vkusnou a harmonickou, ale přece jenom dekorací.

Touto řadou vdov, nesoucích smutek celého národa, ale i jeho vykoupení, projdeme do samého chrámu. V něm vedle rozsáhlých mosaikových obrazů budou státi hrdinové kosovští a budou zobrazeny děje Jihoslovanstva až do jeho osvobození a obrození. Jak, to zatím umělec v nitru svém tají. On sám bude také stavitelem chrámu, bude skutečným tvůrcem celého díla. Zatím vystavil jen úryvky, dvacetdevět celkem. Jsou tu junáci — Miloš Obilić, lehce vysoká, nadlidská postava, kráčející jako plápolající vášeň, plná nezkrotného ohně. Jaký pohyb, jaký sklon hlavy, jaké napřažení ramene, jaký vzhled! Ano, to jen ten Miloš, jemuž car Lazar v sídelním svém Kruševci den před bitvou na Kosově připíjí před všemi ostatními hrdinami, neboť má-li prý připíti komu podle junáctví (hrdin-

nosti), musí připít Miloši Obilićovi.[1] To je ten Miloš, který zabil na Kosově »tureckého cara Murata a dvanácte tisíc Turků« a který »zanechal památku rodu srbskému, aby se vykládalo a vyprávělo o ní, dokud lidé a Kosovo budou«.[2] Tato jediná socha dostačí, aby se vidělo, jak bujně tryskavý je pramen tvůrčí síly Meštrovićovy. — Je tu dále Srdja Zlopogledja (Zlohlíd), zatím jenom hlava, ale hlava pravého zlohlída. Zploštělé čelo, násilně svraštělé, jako by nad nosem chtělo vyhnati roh; pichlavé oči; ostře vystouplý a zahrblý nos; tenké, zaostřené a od zlosti rozhrnuté rty — nu, myslíš, že po tobě prskne žlučí! Ale to by bylo málo; on by tě nejraději živého rozkousal. — Je tu dále Marko kralevič, hlava silákova, bujná, vlasy a knír pralesovité, ale hlava jako skála klidná a zamyšlená, a cítíme hned, že dovede být dobrá. Meštrović nebyl však s ní zcela spokojen a vytvořil druhého Marka, a skutečně daleko ještě výraznějšího. — Je tu guslar slepec, jsou tu sochy a hlavy bojovníků, tu zas hlava raněného a tam ve velkém reliefu celý boj.

Je-li v junáckých postavách plno mužné krásy a síly, jsou ženy plny nevýslovné něhy a duševní síly, ať je to mladá vdova, držící omdlelou přítelkyni vdovu (dvě překrásné hlavy, plné tiché bolesti); ať je to vdova s malým robátkem na klíně; ať je to něžná, zasnělá Vukosava, známá pod jménem »Vzpomínka«, nyní však v parském mramoru mnohem krásněji provedená; ať je Kosovka djevojka, která právě našla na bojišti Orlovića Pavla, mladého carova praporečníka, pravice mu useknuta a levá po koleno — pozvedá ho, by ho umyla studenou vodou a posilnila rudým vínem...

Přes 40 těchto zlomků (s karyatidami, jichž bude mnohem více ve skutečnosti) »Vidovdanského chrámu« Meštrović vytvořil za poslední dvě léta — tak bujný je pramen jeho tvůrčí síly.

Nechtělo se mi rozloučit se s tímto velikým dílem, třeba je dosud v začátcích. Ztělesněno uviděl jsem tu všecko, co lidová poesie srbskochorvatská s tak »ušlechtilou prostotou a tichou velikostí« napověděla; uviděl jsem skulpturální krásu této poesie vtělenu ve skutečnou skulpturu, která rovněž jest tak velkolepým výrazem duše celého národa, jako slovesná ta poesie sama. V žádné jiné lidové poesii není takové umělecky odměřené a geniálně rozvržené komposice, takové plastičnosti osob i děje, takového reliefu přímo parthenonského (dosvědčuje to již uvedený zde obsah písně »Pád carstva srbského«), takového umění působiti na dálku, takového vyzdvihování nejdůležitějších složek, takové velkolepé gradace, tedy všeho toho, co nazval bych skupturální krásou v poesii. Goethovy poznámky o jednotlivých srbských lyrických písních: »von unendlicher Schönheit«, »wunderbar«, »seltsamlich«, »gar wunderlich«, »sehr schön! es hält Vergleichung aus mit dem Hohenliede«, »höchst schön«, platí také o písních epických a budou, věřím, platit také o díle Meštrovićově.

Vedle těchto zlomků Meštrović vystavil ještě mnoho prací — všeho celkem 79! Poprsí matčino »Moja majka« (cítíme, že chtěl říci »duša moja«), podobizna Medulićova (jak goticky věrným zdá se nám!), Bu-

[1] Tamtéž, č. 50., třetí zlomek písní kosovských, silně dramatický.
[2] Tamtéž, č. 45.

kovcovu, dívčí hlavy, »Nevinnost«, dvě sfingy (jedna na hrob básníka Kranjčeviće) tajemné krásy, vázu a j.

V nich všech je to, čemu říkáme »jiskra boží«.[1]

Jihoslovanská města podniknou jistě čestný závod, kterou sochu které město na svůj náklad postaví, aby uskutečnění tohoto grandiosního pomníku bylo zajištěno.

*

Kosovu dostane se tedy pomníku. U nás také pomýšleli na pomník bělohorský. Ale Bílou Horu raději nechme pustu. Jest jiné místo v Čechách — tam, kde za tuhé zimy, v měsíci lednu, loučili se exulanti s rodnou zemí a mezi nimi byl Komenský. To je místo velikého smutku a veliké mravní síly. Jest umělec tu, který by tomu velikému smutku a té veliké mravní síle vdechl do kamene duši. Je to Bílek. Ale dále navrhovat péro se ostýchá. *T.*

LITERATURA.

Krásná:

F. X. Svoboda: Srdce její zkvétalo vždy dvěma květy. Letní románek. (Spisů sv. I. Nakl. J. R. Vilímek.) — Týž: Jarní strže. Tři románky. (Spisů sv. VII.) — Jos. K. Šlejhar: Z Prahy. (Nakl. E. Weinfurter v Praze, 1910.)

Svoboda romanopisec jest básníkem bohatnoucí buržoasie naší, chvalořečníkem jejích svátečních dnů. Má rád sváteční záři a vypomáhá si leckdy i umělým světlem divadelním, aby fysiognomie jeho lidí nabývala hlubšího výrazu a smyslu, než jim v českém světě obyčejně dáváme. V letním románku, který se ne nadarmo odehrává v Luhačovicích mezi lázeňskými hosty, slečny září vzácnou krásou a muži mají duše tajemně hluboké, složité. Je tu mladý professor Strachovský, »pravý vášnivec věd přírodních«, jehož nitro stává se pozorovateli »záhadou, čím dále, tím složitější a mlhavější«. Je tu advokát prostějovský Kalaš, má »hnědé, až zlaté oči« a »na první pohled zaráží jakousi přímou vážností, až tajemností«. — Zkrátka, Svoboda cítí potřebu udělati naši společnost záhadnější, velikolepější a skvělejší, proto komplikuje, přikrášluje, románově stilisuje. V této sladké, skoro ženské stilisaci je skryt všechen nevědomý rozpor díla realisty Svobody, jeho literární macha, návyk, šablona, stagnace. Svoboda romanopisec není bojovníkem, nejde proti proudu. S bezstarostnými zábavami, s leskem a elegancí naší odpočívající intelligence se ztotožňuje, to vše se mu zřejmě líbí. Jest jedním z nemnohých literátů našich, kteří mají smysl pro idyllu. Svoboda popisuje nejbezpečněji a nejobšírněji statické zjevy našeho života. Pohyb přichází do širokého vypravování jeho teprve znenáhla, jsa připravován

[1] A přece našli se Tartuffové, kteří kroutili nečistýma očima, lomili nečistýma rukama a vykřikovali nečistými hrdly a jazyky, že mnoho těch soch je nahých.

lehkými a tajemnými narážkami, jež mají v zápětí zápletku, srážku téměř divadelně dramatickou.

Svoboda miluje lehkou tajemnost, záhadnost a divné náhody. Vybírá si problémy zajímavé, třeba že nikoli velikolepé. V románku »Srdce její zkvétalo vždy dvěma květy« na př. studuje zjev Milady Kornetové, »tygřika se zoubky porcelánově bílými«, jehož srdce prý potřebuje současně lásku zmírající a jinou již vzkvétající. Více však zajímá jej vlastně lehoučká hra osudovosti, řetězení náhod, které zmítají životem Strachovského, Kalaše i druhých.

Svoboda stal se romanopiscem příjemným, lehkým, líbícím se a tudíž oblíbeným u širokého čtenářstva. Ale snad sám nebude spokojen tímto osudem, snad toužil po hlubším účinku a přikládá svým knihám hlubší smysl. Habent fata ...

Od slunného románku liší se poněkud tři starší povídky o mladých bouřlivcích, shrnuté pod novým titulem »Jarní stráže«. Jsou totiž méně slavnostní, za to více tajemné, záhadné. Nejvýrazněji je charakterisován v stejnojmenné povídce sešlý student Bohuš Vrána, člověk »měnivý, z opravdovosti do úplné lehkomyslnosti přebíhající«, lhář-fantasta, dobrák-podvodník, jehož kalnýma očima nikdy nevidíte na dno duše, co se tam vlastně děje. Typ, který by byl hoden, aby jej zvěčnil mistr. Svobodova povídka jest napsána před 20 lety, co do určitosti vyniká nad mnohé práce pozdější, zvláště první polovina její. Povídka »Fáza« je poněkud rozvleklá, zbytečně přeplněná chlapeckými reminiscencemi. Teprve ku konci vlastně je zřejmo, že Svoboda velmi pěkně vylíčil probouzející se smyslné podráždění školáka u přítomnosti děvčete z mlýna a záhadnou pudovitost nezkrotného hocha Fázy. Nejpozději napsána »Jarda«, historie mladého děvčete, jemuž otec a přítel vsadili do hlavy myšlenku, že má zázračné schopnosti malířské, a které se ztroskotalo ve veselé společnosti, když umění ukázalo se slabým. Hodně staromodní příběh a hlavně schematická charakteristika bez individuálních rysů, o něž jindy u Svobody nebývá nouze.

Svobodovy charakteristiky, všeobecně řečeno, bývají jednostranně zajímavé. Vyzdvihují jeden, dva nápadné rysy, demonstrují je obyčejně v celém příběhu, při čemž se stává, že ostatní rysy se více méně rozplývají. Není nahodilé, že prvá polovina prací Svobodových bývá pevněji stavěna, než konec. Stále víc a více zasahují zajímavé náhody nebo náhlé katastrofy, které ve »Fázovi« a ještě více při zápasu na skále v románu »Srdce její« připomínají zahřmění za jasného nebe. Svoboda bezděky sám si zúžil okruh svých látek, ustrnul na jistém způsobu výrazovém a hlavně na určité psychologii svých osob. S nevyčerpatelnou trpělivostí znovu a znovu vrací se k růstu a rozvratu starých i mladých lásek. Vypravování jeho bývá zajímavé, sem tam objeví se slibná myšlenka. Na konec však neubrání se své tradici, uhladí, urovná vše na určitou úroveň svou. Vzdává se boje prudkého, útočného, má ideál býti objektivním vyprávěčem, ne tvůrcem hodnot.

Josef Šlejhar má pověst nejčernějšího pessimisty české literatury. Naše Doba již před 15 léty upozornila na Šlejhara jako na individualitu mnohoslibnou. Právem. Zdálo se, že ve Šlejharovi přichází nám ko-

nečně spisovatel, který půjde věcem na dno. Šlejhar jako by byl přinášel s sebou nové látky, nové osoby ostře pozorované, a se zvláštního hlediska pojímané. Jeho schopnost, viděti v životě rostlin a zvířat zjevy analogické se životem lidským, překvapovala. A nade všechno, Šlejhar pohroužil se do svého světa jako jasnovidec, jenž objevuje netušené vztahy nadsmyslné, jenž cítí v ovzduší víření hrůzy, bolesti, víření všech citů, kterými jsou věci i těla obklopeny. Mystik naturalista Šlejhar upoutal na sebe pozornost přes svoje zvláštnosti a podivínství ve volbě výrazu, nových slov. Slova jeho byla jako by omamující, čtenář nebyl schopen klidně jich rozebírati, ani vzepříti se jejich barbarským znetvořeninám. Jejich proud unášel chvílemi z reality vysoko, vysoko, kde mizí všechna všednost, všechna bolest. Mystik Šlejhar povznášel z bahna, do něhož naturalista Šlejhar stále zaváděl. A celá tvorba Šlejharova vyvíjela se mezi těmito oběma krajnostmi mystika a naturalisty.

I nová kniha povídek »Z P r a h y« jako by se zmítala mezi oběma póly. Jenže křídla jsou hluboko pokleslá, bijí o zemi, bahno stříká na bělobu jejich. Naděje v Šlejhara kladené většinou zklamaly. Místo co by se vyvíjel, ustrnoval, místo co by se zdokonalovala jeho forma, pustla, rozpadávala se víc a více. Co se zdálo nahodilým nedostatkem začátečnickým, ukázalo se trvalou vadou organickou. Daltonismus pro jakékoliv světlé barvy života, naprostý nedostatek smyslu pro úměrnost, ladnost formy, nedostatek uměleckého taktu. Ku podivu, čím více kdy Šlejhar naturalista odvracel se od lidí, tím byl silnější a čistší. Ale ani tu nezvítězil: naopak, jakýsi temný vír jej uchvacoval a nepouštěl ho ze své moci. Mystik Šlejhar zacházel do oblastí, jež osvítiti neměl duch jeho síly. Tím hůře naturalista Šlejhar. Klonil se k zemi níž a níže, a již ani nehledal nebo nenalézal pro nízkost rozhřešení, očisty. Ztrácel umělecké hranice mezi bolestným a trapným, hleděl v životě jen na temné stránky jeho, až zvykl na tyto temnoty a nemohl bez nich býti. Ba zdá se někdy, jako by špínu a kal zvěčňoval jen pro ně samy a jako by s pravou rozkoší vymýšlel nové odstíny, nová slova výmluvně je vyličující. Dejte čtenáři, který nezná starších prací Šlejharových, do rukou řadu povídek z poslední knihy jeho — jistě nebude míti tušení, že autor jejich měl kdysi pověst mravního hlasatele, a že bylo mu do budoucnosti vykazováno místo dokonce vedle Garšina. Dnes jest u Šlejhara slovo soucitu vzácností, za to tím častěji vyskytne se v jeho povídkách drsné sesměšňování, nepříjemné karrikování a hlavně vulgární, nevybíravý ton. Že Šlejhar ve velkoměstě vidí jen a jen zjevy odporné, rozumí se samo sebou. Ale že chudě pojímaný naturalismus zavede jej až tam, kam v přítomné knize dospěl, jest přece jen bolestno konstatovati. Čtyři povídky jsou věnovány osudům nevěstek a svedených žen, dvě sešlým intelligentům, čtyři různým druhům žebroty poctivé a hlavně podvodné, dvě opuštěným podivínům, dvě neobvyklým živnostem a ostatní thematům stejně smutným a nezvyklým. Jedenáct z patnácti povídek knihy končí smrtí.

Šlejhar nanáší nejsilnější barvy. Jako by nevěřil v prostou sílu slov, přidává nové a nové hrůzy, vymýšlí slova a slova, která by co nejvíce otřásla, ohromovala. Zpod jeho péra řinou se nekonečné věty bez umělého skladu, s nesčetnými vložkami nahodile vsunutými a komplikujícími zby-

tečně tuto podivínskou mluvu. Slova nesprávně nebo násilně vytvořená pro okamžitou potřebu, dialektické výrazy a hlavně výrazy vulgární hantýrky pražské vynořují se ze záplavy. A schází-li těmto nekonečným passážím silný dech a rythmus, působí tísnivě, ba někdy povídky nesnesitelně prodlužují a rozkládají (»Agent«). Jeho pozorování, jež u venkovských látek podkrkonošských zdála se chvílemi tak překvapující a bezpečná, v Praze jsou nejistá a neúplná; Šlejhar pomáhá si dohady a fantastickými kombinacemi. Proto vyzní mnohá povídka hluše, jako sestrojená schválnost. Nezachrání ji ani mystické zakončení, k němuž Šlejhar se vzchopuje, když své stránky naplnil nejtrudnější prosou; není si toho vědom, že za takových okolností jeho mystické finale dělá dojem leda jen bengálu na rychlo sehnaného, aby přikryta byla bída všech předcházejících výjevů.

Šlejhar jako by šel osaměle svými cestami. Neohlíží se na chválu ani hanu, ale neohlíží se, bohužel, ani na ostatní literaturu českou. Tvořil si své pojmy, své látky. Žil ve své samotě, místo do výše rostl jen do šíře, zarůstal a zarůstal. Pro trní a hloží se téměř k němu neprodereš. V české literatuře není snad u vážného spisovatele příkladu jazyka tak zanedbaného. Šlejhar nevyhne se sebe horší vulgárnosti: »Jako chcíplý kapr hrabal se sem gichtovitý člověk (sklepník), mající hřbet jako buvol, a jenž bral peníze(!)«, domovník chtěl býti »co nejsurovějším a nejmamlasštějším«, v hospodě byl mnohý »ožralý paprika«, padaly »facky jako jarmary«, podávali »smradlavé kafe«, sešlý intelligent »chodí po pajzlech výt a řehnit« atd. atd. To již není vynuceno objektivním líčením, to je umíněné a vědomé snižování vší důstojnosti lidské. Přečtete si odpornou črtu »Neprotokolovaná firma«, kde se živnost sběrače trusu a červů vyličuje s nemožnými detaily, nebo úžasný popis tváře bývalé nevěstky v povídce »Ona«. — jako by autor s ďábelskou zálibou sbíral se světa všechnu ohavnost, nakupil jí na jedno místo co nejvíce a kochal se z účinku. Nebo posuďte, za jakého stavu duševního mohla býti napsána črta »Rekyně«, v níž zvířecké týrání koní je vyličováno s nejraffinovanějšími podrobnostmi zvrhlé vášně — ne to již není literatura, to jsou odpadky vydrážděného ducha.

Ostatní povídky aspoň neklesají tak hluboko pod průměr. Nejsou ani ony utěšené, mnohé z nich zanechávají slabý dojem jako řada momentních obrazů dosti těžkopádně vypravených. Ironie Šlejharova (»Co teď«) je mdlá, postrádá vtipu a svižnosti. I věci zajímavé (»Zvonění na popel«) jsou vypravovány tak ze široka, tak mnohomluvně, že minou se účinkem. Dvě z povídek »Ještě dva měsíce« a hlavně »Výběrčí mostného« výhodně se liší jak vytříbenější formou, tak dobrou látkou. Šlejharův výběrčí mostného poznává lidi dle dotyku ruky, podávající krejcar. Řada pozorování jeho by také upoutala čtenáře, kdyby se neprodíralo všude Šlejharovo filosofování a jednostrannost — mezi spoustou obecenstva výběrčí ovšem vidí jen nevěstky a zrůdné zjevy! Příběhy z banky »Ještě dva měsíce« jsou z ovzduší klidnějšího a příjemnějšího, než jaké obyčejně Šlejhar volí. Je to jen na prospěch povídce, avšak ani tu Šlejhar neubrání se karrikaturám: takoví nelidští představení banek, bohudíky, dávno vyhynuli.

Jediná povídka ukazuje na lepší minulost Šlejharovu, na vyšší cíle jím opouštěné. »Umírající víno.« Příběh dívky, prodávané matkou, utloukané cizími vášněmi a umírající v družném sousedství s podzimním listím divokého vína. Tu je posléze překonání všeho nízkého, povznesení z nekonečného kalu, jímž se kniha brodí. Poslední povídka tato je smírným akkordem nesčetných disharmonií díla Šlejharova. Tu je soucit, tu jest opravdová jemnost. A to vše zmohla jediné příroda lidmi opuštěná. Jen ona byla schopna způsobiti, aby se rozezvučely skryté struny, dávno mlčící.

Naturalismus ubíjí ducha Šlejharova, jest velkým, osudným bludem jeho. Ale zdá se, že jest již pozdě vyříknouti to, začarovaný kruh nepouštivá svých obětí. *K. V.*

Poučná:

Stanislav Forman: Srovnávací čítanka slovanských jazyků. — Ant. Boháč: Boj o české menšiny v zemích českých v posledních dvou letech. — J. Šulc: Všeobecná mineralogie s ukázkami rozborů nerostných. — Karel Lambeck: Soulad v duši. Přeložili Ing. Jindř. Fleischner a Dr. Jar. Novák.

Stanislav Forman, Srovnávací čítanka slovanských jazyků. V Praze, 1909, nákladem vlastním, cena 2·50 K.

»Odevzdávám čítanku tuto« — praví se v předmluvě — »mládeži československé, květu na lípě slovanské, velké naději k obrození Slovanstva, aby nemusila pracně shledávati své poučení o Slovanstvu po jednotlivých knihách a pátrati po poučení o jazykové příbuznosti s ostatními národy kmene slovanského, namnoze způsobem obtížným nebo dokonce z cizích pramenů«. Je tedy účel knihy především informační a je materiál její volen především pro samu mládež, jež se má tak bezprostředně a co možná snadno i rychle seznámit s jednotlivými jazyky slovanskými: autor by si docela přál, aby počátky slavistiky mohly býti vykládány (patrně dle této knížky) již na školách měšťanských a středních. V jednotlivostech je knížka instruována tak, že předeslán stručný úvod ethnograficko-statistický (založený na pracích L. Niederle), dále výklad o jazycích slovanských, písmu, slavistice vůbec (mezi její pěstitele či slavisty u nás zařadil Forman neprávem i některé osoby, které pěstují znalost jazyků slovanských nanejvýš jen prakticky a překládáním, ale které se nezabývají přece vědeckým badáním, na příklad pí. Hořicovou) a o jednotlivých jazycích slovanských zvlášť; pak následují ukázky prosou i veršem, pravidelně jen o několika řádcích, řídčeji na stranu neb i více, na konec vsunuto několik poznámek o výslovnosti i přízvuku, jež mohly být již z příčin praktických vloženy buď též napřed neb aspoň před výňatky z jednotlivých jazyků zvlášť, a slovníček, do něhož pojaty jsou výrazy jen od češtiny odchylné. Dobré jest, že v čele výňatků z každé slovanské řeči je otčenáš, na němž lze tak přímo typicky ukázat rozdíly a specifické zvláštnosti slovanských řečí, a že ve výňatcích zastoupeny bývají i starší fáse jazyka

(u nás na příklad vzaty některé výňatky i ze Štítného, Husa, Veleslavína, Mitrovice, Komenského): pravopis při tom ponechán původní, ale princip jeho nikde nevyložen, takže nevím, jak laik dovede přečísti výrazy jeho: geg. starssjch. wsse atd. Jednu podstatnou vadu má snůška Formanova a obávám se, že se o ni rozbije v praxi všecko užívání knížky: nikde není nejmenší poznámky tvaroslovné ani syntaktické a čtenářům patrně se ponechává, aby si, co třeba, hledali v mluvnicích každého národa slovanského zvlášť; tvrdím, že tento nedostatek, jejž bylo by lze pod čarou, kde třeba, odstranit velmi snadno, odstraší nadobro mnohého tím spíše, že i slovníček jej nechá bez poučení o mnohých výrazech. Tak začátek výňatku z Kuhače (mylně vytištěn nominativ Kuhača!) zni: Kada se je u večer sakupila družina u družinskoj sobi te se porazgovorila o poslu budućega dana atd.; k větě této bude každý marně hledat ve slovníčku, co je to kada, te, porazgovorila, poslu (!!), budućega, a pod čarou rovněž nikde nic. Nebo první tři verše čl. 69. (v jazyce polabském), obsahují 15 slov, vesměs neznámých, z nichž ve slovníčku je jich jen pět, tedy pouhá třetina atd. Opakuji: obávám se, že tento nedostatek poškodí myšlenku, jež je bez odporu praktická a zasluhuje všeho uznání. *Kd.*

Ant. Boháč, Boj o české menšiny v zemích českých v posledních dvou letech. V Praze, nákladem »Pokroku«, 1909.

Zájem české veřejnosti o naše menšiny po dlouhá léta byl spíše platonický než promyšleně účelný a systematicky prohloubený; bylo i tu dost nekritického usuzování a mlhavých pojmů, protože o nějakém soustavném studiu otázky, v níž tkví vskutku český politický problém, nebylo ani řeči. Teprve poslední léta přivodila obrat, k němuž českou veřejnost přinutilo nebývalé sesílení útoků německých, zabíhajících již na pole soudnictví, dosud neutrální: Němci vskutku, jak prof. Boháč v úvodě své knížky (vyšlé dřív v podobě článků úvodních v »Čase«) vykládá, chtějí za každou cenu své území »očistit«, resp. poněmčit. Revisi toho, v jakém stadiu je dnes stav našich menšin zvláště po stránce školské, podnikl tu prof. Boháč s velikou pílí a důkladností dle publicistických pramenů, procházeje po celých hranicích národnostních všech zemí koruny české a probiraje zvlášť i ostrovy v souvislém území německém (a naopak německé osady na české půdě). Ze všeho vidět, že je to problém nejen politický, nýbrž — a to především — národohospodářský, jehož příčina tkví v tom, že český lid ve vlastním území převahou zemědělském nenalézá dost obživy a nucen je proto stěhovat se do krajin průmyslových, většinou německých, a to tak vydatně, že dnes již právem lze mluvit o přímém odlidňování českého venkova na prospěch německého území. Autor právem odpomoc vidí jednak v tom, že také v českých krajích bude průmysl posílen, jednak že česká politika agrární opustí cestu ochranářství, prospívající jen malému procentu statkářů, jednak konečně v tom, aby zákonem upravena byla otázka minoritních škol. Bylo by žádoucno (a nepochybujeme, že se tak stane), aby Boháč svůj přehled neustále revidoval a doplňoval dle dalších výsledků národnostních bojů; jeho brožurka podává vlastně in nuce celý katastr území národnostně smíšeného. *V.*

Jos. Šulc, Všeobecná mineralogie s ukázkami rozborů nerostných. V Praze, 1909, nákl. »Dědictví Komenského«.

Čilé nakladatelství učitelské vedle jiných sbírek vydává též »Encyklopedickou knihovnu« příruček z různých oborů vědních; vyšly tu Úlehlovy Dějiny mathematiky, Počet infinitesimální, Steinichovy Počátky zeměpisu hvězdářského, Wimmrovy Rozpravy z oboru botaniky obecné, Němcovy Dějiny nejdůležitějších rostlin kulturních i Dominův Úvod k novějším theoriím vývojovým, z oboru věd duchových pak Krejčího Psychologie (dosud tři díly) a Kádnerovy Dějiny pedagogiky (dosud dva díly). Mineralogie Šulcova dobře zapadá do této sbírky, ježto ve formě zhuštěné podává vskutku na základě posledních výtěžků odborné literatury i vědeckého badání jednak základy tak řečené mineralogie všeobecné (výklady o morfologických, fysikálních, chemických a jiných vlastnostech nerostů vůbec), jednak v části speciální podány vzorné ukázky, jak jednotlivé nerosty možno úplně prostudovat po stránce krystalografické, fysikální i chemické. Dobré jest, že autor připojil přehled odborné literatury od r. 1880, z něhož patrno, jak čestně jsou v něm zastoupeni čeští badatelé od dob Jana Krejčího. Odborníky jistě bude interesovat, jak se autor snaží shrnout docela právem dosavadní soustavy hexagonální i trigonální v soustavu jedinou; vůbec oddíl o soustavách je probrán velmi jasně, přesně a vědecky správně. *R.*

Karel Lambeck: Soulad v duši. Studie o pěstění duševního života. Přeložili: inž. Jindřich Fleischner a dr. Jar. Novák. V Praze, 1910, nákladem F. Šimáčka.

Lambeckova studie o pěstění duševního života již svým názvem ukazuje k účelu, za kterým byla psána. Jde tu o duševní hygienu, nebo, jak ji autor nazývá, o duševní gymnastiku. Vychází z přesvědčení, s nímž dlužno souhlasiti, že dnešní doba této stránce života věnuje pozornost buď žádnou nebo zcela nepatrnou. Symbolickými názvy, příprava půdy, růst a rostliny, naznačuje již, že tu třeba pečlivé kultury, jako ve světě hmotném. Takovým symbolickým názvem základním jest duševní prostor a duševní poměry prostorové. Jako v prostoru hmotném, tak i v duševním jde především o lad a sklad, aby vše dělo se přirozeným vývojem, aby jev vyplýval z jevu, aby vše bylo náležitě utříděno a učleněno, a kde jest jevů více, aby všechny spěly k harmonii a klidu. Ve vzrůstu všímá si autor jednotlivých duševních hnutí, opakování, lásky k otčině, různých skupin hnutí, provázejících žádosti, duševního pokračování, zdravého významu neúspěchu pro duševní vzrůst a lhostejnosti duševní. V rostlinách zabývá se duševním materialismem, různými druhy hnutí náladových, pudem sebezáchovy, uznáním a zakončuje své kapitoly rozborem Ibsenovy formule, býti sám sebou. V podrobnostech poskytuje kniha spoustu praktických a duchaplných rad, jejichž užitečnosti nelze nikterak upírati hodnotu. V celkové methodě nelze také ničeho namítati proti tomuto znamenitému pokusu psychotherapeutickému, ale jako autor optimisticky nazírá na to, co se v naší době děje pro výchovu tělesnou a neděje pro výchovu duševní v jeho slova smyslu, tak nedovedl se vyhnouti dualistickému směru methody, která v každém pokuse praktického užití jest neúplná a snad jednostranná. K takovému souladu duše, jak je nastíněn ideálně v knize Lambeckově, dospívat lze přece jen ve shodě a za pomoci i stránky duševní i tělesné. Ale i v této formě byla by kniha neocenitelnou po-

mučkou všeobecné výchovy člověka, a nebyla by bez vlivu ani na výchovu školskou, kdyby právě tato tolik nezapomínala na harmonický rozvoj celého člověka. O překladě pomlčím, nemaje po ruce práce původní, ale jeho plynost a správnost jazyková svědčí o pečlivosti a pietě, s níž uvedli překladatelé knihu Lambeckovu do naší literatury. Také úvod dra. Jar. Nováka vhodně nastiňuje některé dřívější práce z oboru duševní therapie. Nelze také nezmíniti se o pečlivém a vkusném vypravení překladu a zvláště o jeho tisku, který nic neubírá souladu duše, jímž se obírá. *Chp.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Afféra boromejské encykliky ve svých následcích a dozvucích dosud není ukončena. Zmínili jsme se všeobecně o protestní notě pruské vlády. Z tohoto ohražení stojí za zmínku, proti čemu Prusko protestuje: vytýká, že úsudek o reformátořích a knížatech reformaci nakloněných se neomezuje na protivu dogmatickou a církevně správní, nýbrž zasahuje do oboru mravního, čímž přirozeně jsou těžce dotčeny city náboženské, mravní a státní, a upozorňuje, že encyklika může zhoubně účinkovati na konfessijní mír, zač by ovšem musilo být činěno zodpovědným »místo, odkud vyšla«, kdežto pruská vláda všemi prostředky usiluje zachovati a upevniti mír mezi evangelickým a katolickým obyvatelstvem státu.

Kardinál státní sekretář odpověděl hned 13. června na onu notu (z 8. června). Zde je potřebí citovati v slovném překladu: »Svatá Stolice myslí, že vznik rozčilení jest odvozovati odtud, že nebyl správně poznán účel, k němuž encyklika směřovala, a že tudíž některé z jejích vět byly vykládány ve smyslu, který jest naprosto cizí úmyslům svatého Otce. Záleží tudíž podepsanému kardinálovi na tom prohlásiti, že jeho svatost s opravdovým politováním přijala zprávu o takovém rozčilení, ježto — jak již veřejně a formálně bylo prohlášeno — jakýkoli úmysl uraziti nekatoliky Německa nebo jeho knížata byl naprosto a dokonce vzdálen jeho duše. Svatý otec ostatně nikdy neopomenul příležitosti, aby mohl vyjádřiti svou upřímnou úctu a sympathii k německému národu a jeho knížatům, a ještě při nedávné příležitosti měl potěšení opakovati tyto své city.«

Tato odpověď papežského úřadu vzbudila zase dojem neobyčejně rozmanitý. První myšlenka byla u mnohých, že jest to neobvyklý a u papeže neočekávaný ústup; mluvilo se o papežské »Kanosse« a o »porážce Říma«.

Zdá se mi, že odpověď papežského státního sekretáře není ani zdaleka ničím takovým. Je stylisována hodně diplomaticky. V tom papežská diplomacie přirozeně nestojí nijak za diplomacií a diplomatičností kteréhokoli státu a státníka. Je stylisována skoro s mentální reservací. V celé odpovědi není slova, není myšlenky odvolání urážky; jen politování, že »z nepochopení pravého účelu« vznikl cit urážky, což je nejen ironie a zas i osten.

Není tedy odpověď sama žádným formálním ústupem papežské stolice, za jaký byla s počátku vyhlašována. Není tudíž po této stránce úspěchem pruské a vůbec světské vlády naproti kurii. To zaznamenalo Prusko dříve již značnější úspěch ve stejném směru. Když na vatikánském koncilu byl protestantism označen jako »pestis« — »mor«, Prusko pohrozilo, že odvolá vyslance z Vatikánu, a kurie odvolala i formálně tak, že tento výraz zmizel z předloh a z akt. Tentokráte neodvolala ani slova.

Ale na formě konečně nezáleží. Ve věci mělo zakročení pruské vlády úspěch přec, a to značný v tom, že encyklika nebyla a nebude publikována a čtena nejen v Prusku, nýbrž v celé říši německé.

I protest Rakouska čerpal váhu hlavně, skoro výlučně z onoho odporu států říšskoněmeckých, též Saska a Bavorska. Tento rakouský protest však nebyl důrazný dost, aby zamezil publikaci encykliky. Nebo snad kurie zná své Rakousko, takže nebrala vážně jeho rozhořčení a připustila přec veřejné a úřední vyhlášení. Katolíci rakouští jsou beztoho vychováni štvavým odporem proti všemu nekatolickému, těm tedy bude posila se strany kurie vhod. Na hrstku protestantů v této polovici říše netřeba dbáti. Protestovali sice také v severních Čechách, i v alpských zemích, ale kdo uslyší jejich protesty? Poslanec von Stransky podal interpelaci v parlamentě hned začátkem června, ale co znamená interpelace v těchto věcech pro vládu, ve které ne-li většinu, tedy rozhodující váhu mají křesťanští sociálové?

V Uhrách jest situace kritičtější, poněvadž tam jsou katolíci proti 5 millionům řeckovýchodních sjednocených a 4 millionům protestantů menšinou. Ale ani tam v takových poměrech nedal si vzíti kaločský arcibiskup Varósy, aby encykliku nepublikoval. Předseda ministerstva ovšem úředně o ničem neví; vládě ovšem záleží na konfessijním míru; vláda má přec ius placeti, to jest biskupové nesmějí bez vládního svolení uveřejnit žádný rozkaz kurie. Ale zatím už encyklika publikována jest. Vysvětlují sic klerikální listy a omlouvají biskupa, že při publikaci ještě nemohl věděti o zmírňujících krocích papežových, ale tajně se radují, že už se stalo.

My Čechové máme zase výsadu a čest, že ze všech rakouských biskupů náš nejčeštější biskup budějovický si uspíšil s úředním rozhlášením encykliky. To proto, že Čechové jsou národ nejvíce protiklerikální v Rakousku a původce reformace v střední Evropě. Po českém biskupovi přijde v pohotovosti jiný slovanský, zaderský; teprve na třetím místě vídeňský koadjutor arcibiskupa Gruschi, Nagl.

Ostatně to už je zase jen hádka o formu, o literu, je-li encyklika úředně vyhlášena nebo ne. Vždyť hned po prvních protestech těšily se klerikální listy — české v popředí, ale jiné též —, že nepřímo vykoná encyklika svůj úkol přec, oklikou, poněvadž prý, i když nebude officiálně vyhlášena a čtena, ohlasy její, tendence i obsah její budou zníti v »křesťanských« cvičeních a kázáních, vejdou tak ve známost lidu katolického a zapustí kořeny. To jest ovšem nesporné, ale při nynějším stavu katolického lidu a při panující náladě dnešního katolicismu to není nic nového ani toho není třeba.

Chápeme, že jest nesnadno pro kurii podrobiti se a přivoliti k nějakému formálnímu odvolání. Říkají sice právníci a theologové, že takováto encyklika není neomylný projev ex cathedra. Mohl by tedy býti změněn, aneb i odvolán. Dogmatických důvodů proti tomu není, analogické případy praecedenční tu jsou. Ale za to jsou důvody lidské proti tomu, čistě lidské, příliš lidské, a ty ovšem brání.

Není-li encyklika neomylným projevem ex cathedra, jistě jest oficiálním dokladem smýšlení, které chová kurie a rozhodující, nejvyšší kruhy katolické církve naproti historické reformaci a naproti dnešnímu protestantismu. Ale to, jak jsme minule dovodili, nikoho nepřekvapuje. Že takové smýšlení vládne, ví kde kdo. Jeho bezohledný projev lze vysvětliti nedostatkem taktu a obratnosti. Říká se beztoho, že nynější papež jest naproti chytrému diplomatu Lvu XIII. hodně neprozíravý a příliš — venkovský. Bude-li na to ještě obětován kardinál Mery del Val, škoda ho nebude, ale na věci nezmění jeho obět ničeho, poněvadž jde ne o osoby, nýbrž o soustavu.

Jinak neobsahuje encyklika ničeho, co by nebylo skutečným a netajeným názorem církve.

Na doklad uvedu místo z »Compendio della dottrina cristiana«, vydaného se schválením téhož nynějšího papeže r. 1906. »Protestantism jest suma všech kacířství, která kdy byla, jsou a v budoucnosti vzniknou, jen k tomu účelu, aby v záhubu uváděla duše«. »Protestantism pojímá v sobě monstrosní snůšku individuálních bludů, skoro všecky sekty, zastupující veškeré formy vzpoury proti svaté katolické církvi«. Jsou to »společnosti, které tajně a v temnosti se utvořily, ne aby zvelebovaly věčného a všemohoucího Boha, nýbrž aby bořily jeho vzývání a na jeho místo stavěly uctívání satana«.

Správné jest stanovisko protestantů politicky liberálních v Německu, kteří nesouhlasí s těsným politickým souručenstvím konservativních stran se stranou katolického centra. Berou celou aféru klidně, jako něco samozřejmého, a užívají jí k tomu, aby ve svých protestantských krajanech probudili přesvědčení, že jejich místo není po boku ultramontánů, ani v předstíraném, nebo skutečně míněném zájmu náboženství proti nevěře, v zájmu idealismu proti materialismu.

Správné je také konečně stanovisko radikálních skupin, které chytily encykliku za druhý konec hole a užily za zbraň proti ultramontanismu. S prohlášením smírným se ovšem nemohou spokojit, poněvadž urážka zůstává urážkou, políček políčkem, i když dodatečně ujišťuje útočník, že si jinak napadeného velice váží. Není bez značné oprávněnosti paradox, že protestanti a přátelé svobody a pokroku mohou a mají býti vděčni, jestliže kurie ve své neomalenosti vždycky za čas znovu dokumentuje, že ultramontanism je nebezpečím pro kulturu budoucnosti, pro pokrok a pravdu vesměs. Sbírají protestní fond, ne k agitaci, nýbrž k positivní podpoře protestantské práce církevní, vědecké, kulturní.

* *
*

Z obsahu encykliky ještě konec. Výtah může v této části býti stručnější.

Rozumí se, že nemůže býti mlčením pominuto školství, které v Italii i jinde se vymanilo nebo vymaňuje z moci církve, školství, »které jest zbaveno veškerého náboženství, kde všecko svaté jest na posměch, kde uši žáků a ústa učitelů jsou nakloněna bezbožnosti. Míníme školu, kterou nazývají »bezkonfessijní« nebo »laickou«, ale neprávem, neboť není ničím jiným, než pevným sídlem sekty, plížící se v přítmí.«

Míněny jsou především italské školy státní, ze kterých jest vyučování se strany kněží vyloučeno. Sektou v přítmí se plížící naráží se bez pochyby na svobodné zednářstvo, které posud nepřestalo být příšerou pro církev.

Následuje napomenutí k horlivější práci kněží a chvála toho stavu, který má čeliti onomu odcizení hlavně pěstováním víry, která ovšem nesmí býti »beze skutků«, jakož zase ctnost bez víry jest pouhé z d á n í ctnosti. Jedině církev má svěřenu vládu nad křesťanskou společností. Ostatek je skoro celý zabrán chválou mnohostranné činnosti Borromaeovy, ovšem s hustými postranními ostny proti dnešním »zlořádům« a »bludům«, proti radikalismu, proti svémocným pokusům o obnovu společnosti bez vůdcovství církve, s hojnými doklady z provinciálních synod a návodů Borromaeových, i z písma, a pobídkami k následování.

Útočnější a časovější jest zase konec. Vzdává uznání katolíkům a jejich biskupům, kteří plní své občanské povinnosti, ať jde o věrnost k vrchnostem, ať o odpor proti nespravedlivým rozkazům, odsuzuje »drzou bezuzdnost těch, kteří se vrhají ve vzpouru a zmatky«, i »podlízavost těch, kteří se podrobují bezbožným rozkazům nejhorších lidí, již pod vylhanou rouškou svobody podrývají právo a zavádějí nejtužší porobu.«

Toto se děje jmenovitě »u jistého národa, v němž moc temnosti rozbila svůj hlavní tábor« — míní se francouzský národ. »Tam se šlapou hanebně všecka práva dítek církve«. Tam jako jinde a hůře než dříve všecky snahy se sbíhají v jednom, totiž ve tvrdošíjném boji proti spravedlnosti a pravdě, a protože církev jest obojího ochránkyní, tedy útočí na ni výlučně, pod rouškou neutrálnosti a sladkých slov strojí léčky, na škodu hromadí ještě posměch a násilí provázejí podvodem.

Proti tomu všemu »budeme bojovati za nejvyšší statky, na nichž spočívá soukromé i veřejné blaho: za víru a náboženství, za svatost veřejného práva, a to srdnatě a v povznešené mysli, sice jen z donucení, ale zároveň v důvěře, že všemohoucí Bůh dá brzké vítězství těm, kteří tak slavně bojují«. —

V této části nepřináší encyklika již zajímavého nic; síla její spočívá jen v útoku, kdežto positivní část trpí přílišnou všeobecností.

* *
*

Stará korunovační formule anglická z r. 1678, ve které nový král vyznával, že nevěří v transsubstanciaci, a odříkal se vzývání Panny Marie a kteréhokoli svatého, jakož i mše, byla 28. června 1910 změněna dolní sněmovnou 382 hlasy proti 42 v ten smysl, že se král prostě prohlásí za věrného úda protestantské církve a zůstane věren snaze o zachování

trůnu protestantskému nástupci. — V platnosti zůstává zákon z r. 1701, podle něhož žádná osoba s římskou církví spojená nemůže zděditi koruny anglické.

* *
*

Podle úředního sdělení kongregace ritů leží u kurie 321 akt, která mají za účel dosáhnouti svatořečení. Z nich se týká Evropy celé případů 281, nás v Rakousku 4, Italie 155.

* *
*

Zvláštní snášelivost: v Neunkirchenu (Dolní Rakousy) byl evangelík pochován na obecním hřbitově, bez jakýchkoli námitek; katolický farář dal dokonce o pohřbu zvonit, jiný kněz sám se účastnil. Ale za několik dní obdržela vdova po zemřelém evangelíkovi účet na 30 K od místního katolického faráře za znovuvysvěcení hřbitova (nota bene: kommunálního!).

* *
*

Katolická církev utužuje svou centralisaci. Dekretem konsistoriální kongregace se ustanovuje, že r. 1911 počínaje každý biskup musí vždy po pěti letech podávati podrobnou zprávu o stavu své diecése (dosud volný termín 3—10 let). Zpráva musí býti písemná a odpověď na 150 otázek, z nichž některé jdou až do maličkostí. Některé se vztahují na umělecké předměty chrámové, které nesmějí býti zcizeny bez svolení papežova. Je tam otázka, zdali se při všech funkcích užívá latinského jazyka. Hlavní jádro zprávy týká se ovšem stavu kněžstva, od čtení knih, jejich mravního chování, až po ženské obyvatele far a kněžský oděv; zdali zakládají spolky, účastní-li se sociálního a veřejného života. O sobě samých musí biskupové psáti, s kým bydlí, jak často káží a bohoslužby se účastní, biřmují, pastýřské listy píší. Skupina otázek, které se vztahují na laiky, vyšetřuje stav sekt, svobodných zednářů, civilních sňatků, konkubinátů, politické smýšlení a jeho osvědčování, stav náboženské výchovy, bratrstev, čtení knih a časopisů. +

6. srpna 1910.

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Pokrokový pensionát dívčí. — Svobodomyslné mladočeštví. — Rozluka manželství v Anglii.

Péčí skupiny upřímně smýšlejících, opravdových lidí uskutečnil se v Praze významný a nejvýš žádoucí podnik: Pokrokový pensionát prof. Prokopa Maxy a paní Marie Maxové pro dívky, který otevřen bude 1. září t. r. Jeho zakladatelé vytkli mu cíl dalekosáhlý, který se jim stal životním úkolem. U vědomí, že je naší povinností ujmouti se výchovy mládeže ve všech směrech, poněvadž musíme jí vštípiti své zásady, jsme-li přesvědčeni o jich pravdivosti a prospěšnosti, bu-

dován byl ústav, který má vésti mládež, by dále převzala naši práci, by usilovala o zbudování lepšího života tam, kde my jsme položili základy. Aby to bylo možno, má mládež v těch ideích vyrůstat, jimi žít.

Nebude třeba, aby dívky z pokrokových rodin krčily se a zapíraly svoje názory z domova vychované někde v klášterním pensionátě. Rodiče nebudou se muset obávat všelijakých vedlejších proudů, spodních vlivů, jaké nezbytně se připojují pensionátům světským neb v bytech soukromých, které by zkřivily povahu a duši dítěte rozvíjejícího se. Dívky budou pokračovat v životě rodinném a připravovat se pro život společenský v témž ovzduší duševním, z něhož vyšly. V mladé generaci bude ústav vychovávat to, co učí škola, bude zušlechťovat to, co podá život, tak, že dívky nebudou stát před životem jako před zavřenou branou nepřipraveně a žádostivě, ale budou vidět a nalézat skutečné jeho hodnoty a krásy.

Největší péče věnuje se dobrému, výživnému stravování a stránce hygienické. Lékařský dozor jest zabezpečen. Vkusně zařízené, prostorné, světlé místnosti, v kterých každému bude veselo, radostno, budou připraveny, aby hostily a uchovaly jaré, nadějné, života plné mládí. Snaha pěstitelů ponese se k tomu, tu jarost, radostnost uchovat, překonávat světoboly určitého věku, bude budit životní schopnost a energii i sílu. Mnoho krásných podobných tužeb, snah a nadějí vloženo do vínku nového ústavu, který budován je pod heslem: »Mládeži to nejlepší«, co vytvořily věky před námi i my svým životem.

Prostředky, kterými toho všeho má být docíleno, jsou jednoduché a přece zřídka dosažitelné. Zdravá strava, která svěřena jest rukám osvědčené hospodyně, čistota, lázně, sport, slunce, květiny, světlý nábytek, útulné koutky k odpočinku, umění, knihovna, hudba, rozpravy z oboru literatury, filosofie, historie, sociální politiky a pod.

Mimoškolskému životu tedy bude věnována plná péče u vědomí jeho významu pro rozvoj duše lidské a ponese se směrem uvědomovacím, výchovným, způsobem zábavným. Velké nebezpečí mimoškolního života spočívá v nepochopené literatuře. Tomu budou čelit literární rozhovory. Dívky naučí se chápat literaturu, rozlišovat směry, naleznou mravní pevný bod o správném posuzování a oceňování. To mravní vědomí rozšíří se kulturně-historickými obrazy. Nemůžeme dnes dívky uzavřít před proudy často nesprávnými a před výstřelky, jaké přivádí na povrch sociální rozvrat, ale můžeme je vyzbrojit věděním, aby dovedly rozpoznat skutečně mravné a kulturní a to zvolit. Proto bude správné, když poznají životopisy, názory a theorie velkých lidí různých dob, když pochopí, že tytéž otázky, které rozrušují dnešní dobu, byly řešeny od počátku dějin a kterak jen zvolna v různých epochách se rozvíjely, že dnešní proudy nejsou než nové pokusy povznést lidstvo na vyšší stupeň duševního života. A všem bude zdrávo, když uslyší, že veškeré vrstvy a stavy jsou vzájemně odvislé, když pochopí, že každý jednotlivec, mající práva, má i povinnosti k společnosti, že musí rozvinovat svou individualitu k dobru celku. Nejprve však musí být zdráv tělesně. K tomu povedou hovory z oboru zdravotnictví. Je důležitý pokrokový požadavek, aby dívky znaly ošetřovat své tělo.

Že všechna přání a podmínky pokroku budou uskutečněny, toho záruku podávají osobnosti obou majitelů, proniknutých pokrokovými ideami, vyhraněných charakterů, vědomých cílů a úkolů, manželů, kteří kvalifikací i duší utvoří zdárný základ rodinný.

Spolu těšíme se a budeme pracovat k tomu, aby byl to základ velkého domu mládeže pro všechny stavy a vrstvy, ústavu sociálně významného, který prací a přičiněním pokrokových lidí by vzrostl z tohoto malého začátku. Zatím nechť vyjde z ústavu řada dívek pro život připravených, žen uvědomělých, charakterově pevných, k práci schopných a ochotných převzít snahy naše a vést je dále k uskutečnění.

*

V Hlinsku byly c. k. místodržitelstvím zrušeny volby do II. sboru obecního zástupitelstva s odůvodněním, že byly učitelky připuštěny k osobnímu výkonu svého volebního práva. Rekurs proti platnosti volby podán byl spojenou koalicí mladočesko-klerikální, vedenou panem JUDr. K. Adámkem ml.

Události hlinecké jsou důsledkem neopravdovosti, jaká se projevila již při sjezdu národní strany svobodomyslné, která dokumentuje stále novými přehmaty, že přes všechny reorganisace, přerody, úsilí o zmodernisování a rozšíření politického a sociálního poslání a jak se všechny snahy po udržení nadvlády strany nazývají, zůstává tou starou povrchní stranou, jakou byla a která nám přivodila ve veřejném životě více domýšlivosti než síly, více povrchnosti než práce a opravdovosti.

Na sjezdě strany bylo žádáno od ženského odboru, aby strana dokumentovala »své osvícené nazírání na ženu« a přijala do organisačního řádu rovnoprávnost žen. Sjezd po nadšené, chvalořečením žen oplývající řeči předního pracovníka a poslance strany pana K. Adámka st. uznal rovnocennost žen tím, že kooptoval ženy do výborů a slíbil pracovat pro politická práva žen. Avšak rovnoprávnost v organisačním řádu nezaručil. Tento nedostatek organisační již se projevuje hlineckými událostmi a plně charakterisuje ducha strany. Zde netřeba mluvit o nekázni neb nevážnosti k programu. Zde místní politika ukazuje, že obnovený program je umělý, sestavený jen proto, aby vyhovoval moderním ideím, že nevyrostl z potřeby lidu a národu, že nezakládá se na práci, ale že byl vydán pod vlivem pokrokových požadavků naší strany. Místní politika naplňuje prázdná programová hesla a dodává jim ducha. To je obraz svobodomyslného mladočeštství dnešního. Takovým heslem je bod o práci pro politická práva žen, který výstižně nazvala přední mladočeská žena, paní Kunětická, potřebou moderního dekora jakéhokoliv hesla a který ostře byl osvětlen rekursem hlineckých klerikálních mladočechů.

Jednání to je vážnou událostí. Dokumentuje nevážnost vůči ženám v dnešní době bojů o samostatnost a zrovnoprávnění ženy. Nemůže zůstat bez ohlasu. Bude žádoucí vyvolat nové usnesení správního soudu.

Již v roce 1883 rozhodl nejvyšší správní soud příznivě o přímém volebním právu učitelek v případu žateckém. V poslední době, v důsledku volebního hnutí ženského v Čechách rozvířena českou stranou pokrokovou a organisacemi učitelek akce, aby tento výklad zákona byl uskutečňován. Na mnohých místech učitelky volily přímo a bez překážek,

jinde po značné námaze. Teprve v Hlinsku, volebním okrese ženské kandidátky, má být zamítnuti žen prostředkem k vítězství »politické politiky« místní. Proti čemu chtějí takoví mladočeši bojovat, když pracují takovými prostředky? Je jisto, že v úsudku soudných lidí stává se strana svobodomyslná nemožnou a pracuje sama ku svému zániku.

*

Rozvod manželství v Anglii zaveden jest zákonem z roku 1857, jest však mnohými ustanoveními značně stížen. Zvláštní soud ustanoven jest pouze pro manželské spory v Londýně. Rozvod spojený s velkým peněžním nákladem soudního řízení stal se privilegiem bohatých tříd a zůstal takřka nedosažitelným pro manžely nezámožné. Zejména ženám kladeny nepřemožitelné překážky. Žena nemá práva domáhati se rozvodu, ani tehdy, když manžel veřejně žije s ženou jinou, dokud nedopustí se vůči ní »cruelty« — ukrutnosti anebo teprve, když je po dva roky zlovolně opuštěna.

O těchto otázkách jednala anketa svolaná vládou, aby připravila návrh zákona. Povolány byly k ní vedle biskupů, advokátů a jiných funkcionářů také ženy, jakožto královští komisaři. Při jednání vynikly: Lady Frances Balfour a Mrs. Teumurt. Mnoho jednalo se o tom, zda má být nevěra muže a ženy posuzována různě, jako se dělo dosud, či mají-li být před zákonem oba rovni. Má-li se rozvod usnadnit a zlevnit a veškerá tížívá ustanovení zrušit. Ač někteří z mužů byli pro mírnější posuzování nevěry mužovy a byl vysloven dokonce názor, aby rozvod k žádosti ženy byl znemožněn, přece většina rozhodla o plné rovnosti obou. Názory pronesené od mužů ve svobodomyslné Anglii ukazují opětně, kterak je nutno, aby ženy účastnily se všude ve sborech zákonodárných. Jednání při anketě dosvědčilo znovu jednostranné, neúplné nazírání mužů, které musí být doplněno stanoviskem ženy, má-li se docilovati stav spravedlivý pro obě pohlaví a podmiňující zdárný rozvoj společnosti. *O. S.*

Feuilleton.

Žižka.

(1423.)

Žižka: Je ticho venku. Z vlhkého pak chladna
lze citit, noc že valně pokročila.
Kněz Petr: Už Bůh jen bdí a na nebi hvězd počet
a dole, otče, ty a stráže naše.
Žižka: A tvoje oči?
Kněz Petr: Šťastny, že být mohou
dnes zrakem tvojim. Nechce se jim spánku.
Žižka: List bratřím Valečovským Laudát poslal?
Kněz Petr: Po jezdci křepkém.
Žižka: A ta psaní městům?
Kněz Petr: Jsou rozeslána.
Žižka: Budeme se biti
zas tedy s Zikmuntem a panem Čeňkem
o boží při. A s Němci o při svoji.
Kněz Petr: A v obém přispěje Bůh spravedlivý.
Žižka: Což rána ženy Proškovy? Je lepší?
Kněz Petr: Ne, otče Jene. Nechce přát jí klidu.
Ulehnout nechce. Poraněným slouží
a sebe nedbá. A když služby není,
jim z Písem předčítává.
Žižka: Tvrdošijna!
Rci dětem, kněže, aby natrhaly
u cesty rostoucího jitrocéle,
a Prošková ať rozmačká ty lístky,
až mastí budou, tou ať potře ránu
a zaváže. Mně v Polsce častokráte
jitrocél pomoh. Zimnici-li mívá,
ať kořen jeho vaří a ten odvar
požívá s mlékem. Písma čítat může,
leč k posluze dost zdravých sester máme.
Kněz Petr: Poslechne jistě, když tak vůle tvoje.
Žižka: A mládež tábora je dobré mysli?
Kněz Petr: Je šťastna dětstvím svým. Při službách božích
mladými hlásky chválí Pána Boha
a výklad kněží zbožně poslouchává.
A potom chlapci vyberou se v luka
a skotačí a zápasí a křičí.

jak zvyk už hochů. Ale hrám těm tolik
se neoddají, aby nepostřehli,
když tu či tam se houfec bojovníků
k besedě sejde: zanechají všeho
a jako vrabečkové mezi drůbež
ve chvíli, kdy se zrní sype, běží
a vetrou se v ně, naslouchají řečem
o bojů příhodách a pomstě boží,
zrak jiskří se jim, milovat se učí,
co zákon boží velí, vyrůst touží
a palcátem vlást jako otci jejich.
Děvušky hravé loutky sobě strojí
(z těch cetek, jež jsme v loňském lednu našli
ve vozech Zikmuntových nad Sázavou),
když ku hře chvíle. Jinak pomáhají
svým matkám, ať to vaření či šití,
tak opravdově, že se neubráníš
úsměvu blaženému vida vážnost
a zaujatost v hravých obličejích.

Žižka: Tábora naděj ... Zavedeš mě, Petře,
až zítra budou zpívat, v blízkost jejich,
rád poslouchám ten hlahol svěžích hlásků ...
— Což onen Pražan, který ondy přišel
v náš tábor touže vejít do bratrstva?

Kněz Petr: Vlk šerý je to. Hejtman Koudel zítra
ti předvede jej. Byl dnes s pícovníky —
však přistižen byl, že se více stará
o bílé groše: vrážel do stavení
a lidi hrdlil. Ba, i děvče zdávit
chtěl v jizbě jedné a když dopaden byl,
prál, že to papeženka, že svou vůli
provésti může.

Žižka: Bude spálen za to,
plaz zatracený! Však už hlas ten jeho
mi divně zněl a proto jsem jej svěřil
zvlášť dozoru a očím Koudelovým.
Ah, Pražan! Praha! Však to jasně cítím,
že nikdy není pevné spolehnutí
na ně a na ni! Dojde ještě k účtům
a platiti se budou dluhy všecky,
ty zánovní i ony zastaralé! — —
Viz, kněže Petře, čets mi ondy příběh
o potrestání Achana, jenž loupil
ve svatém boji pro sebe, jak dneska
ten člověk pražský — kamením lid všecek
jej uházel a spálili jej ohněm,
jak Jozua byl kázal, vůdce lidu.
Po rozumu mém proto zničen plevel,

že Hospodin by mohl vstáti k pomstě
a niče plevel, zničil by i klasy.
A proto bratrstvo být čisto musí,
by nebyl pokoušen hněv Hospodinův.
Tak, Petře, držíte i vy též, kněží?
Kněz Petr: Tak, otče Jene.
Žižka: Pověz ještě kněže:
Hle, z Písem ty mi čítáš i ti druzí...
Když Nový Zákon byl to... víš, ta místa,
kde Spasitel nám káže trpět, mlčet,
a v lic-lis udeřen, dát druhou k ráně
a milovat i svého nepřítele —
já v nocích na to myslil o těch věcech,
a obavy a tesknoty mě jaly,
zda cesta moje je dle vůle páně?
A pak jsem zase připomněl si všeho:
slov mistra Jana vřelých varujících
před sítí, kterou ďábel na svět líčí,
a hrozné smrti jeho v Konstancii,
úkladů šelmy Zikmunta a Říma
i zrádců domácích — a hned jsem cítil,
že nelze jinak, že bych krev svou zradil
a duši škrtil... Nyní, když mi čtete
z knih Mojžíšových, Jozuy a Soudců,
jsem kliden sic a důvěry pln pevné
jak v sebe tak i v milost Hospodina...
A přece časem šelestí mi v duši
hlas pochybnosti — pravda, zlehka, slabě,
jak osyka, jež chví se, třeba nevál
dech vánku nejmenší... Nuž, ty co o tom?
Kněz Petr: Bůh nezměrný jest v lásce, otče Jene,
a trestá-li, jest nezměrný v své pomstě.
Zem naše byla hnízdem Ancikrista
a pelechem všech šelem. Bůh v své lásce
jí poslal jako Israeli kdysi
své muže horoucí a vyznavače,
Miliče, mistra z Janova a Husa...
A tento upálen byl zlostí lidskou
před zhanobeným oltářem a trůnem.
Tu Hospodin dal dopadnouti meči
a poslal lidu Jozuu, tož tebe.
Tys císaři dal, což je císařovo
a co jest božího, ty vrátíš Bohu.
A Spasitel náš, otče Jene, pravda,
byl láskou. Ale božská láska tato
musila klnout v rozhorlení pomsty
jak městu Betsaidě tak Chorazainu.
A láska ta, ač věděla, že zhouba

na Sion lehne, nechránila města,
neb vymklo světlu se a spělo do tmy,
ba, nechránila oltáře ni chrámu,
neb byly zhanobeny zlostí lidskou...
Meč boží vedeš, mečem božím biješ,
duch páně s tebou — budiž kliden, otče.

Žižka: Však pouze v tom je, kněže, síla moje...
Nazítří, Petře, vyšlem rychlé zvědy,
zda sjízdny jsou už cesty, a zda vody
roztálým ondy sněhem posílené
se vrátily už v obvyklá svá lůžka.
Chcem zaměřiti k Hradeckému kraji
a ztrestat šelmu Čeňka a ty druhé...
Jdi spat už, kněže. Položím se také
a proto mohu zavřít oči tvoje.

Kněz Petr: Pán s tebou, otče!

Žižka: Také s tebou, Petře!

— — — — — — — — — — — — —

Je ticho. Oddech bratří z blízkých stanů
slyšeti mohu. Úder koňských kopyt,
jímž spící zvíře mimovolně bije...
Bdí Bůh a hvězdy...
Hospodine Bože,
jenž vševidoucím zrakem vnikáš v hloubi
všech ledví lidských, račiž popatřiti
do duše mojí a rač vyplniti
vše, co tam vidíš. Udělal jsi slepce
svým mečem, nástrojem své svaté vůle,
jsem v pokoře tvým bez tebe nic nejsa
a dát rač, abych směl být tak i dále
a provedl svůj úkol do posledka.
Dej očistit mi naši českou zemi
od zloby cizí, od neřádů vlastních,
dej plevel sežat mi a dáti ohni
a rozprostřít rač nad ním mír svůj potom,
by každý, i ten poslední z těch malých,
syn její klidně žil a volně dýchal,
prost domácího jha a pout prost cizích,
a v bezpečí měl všecko, což jest jeho,
krov domu, rodinu i pole svoje.
Proud milosti své vylij na nás potom,
a řeku dobroty své na zem naši,
vrať království své zase lidu svému,
a vůle tvá buď na zemi jak v nebi!

—by—

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Ven z přítmí?

Politické prázdniny neminuly bez politického úspěchu. V české veřejnosti ukazuje se po dlouhé přestávce poprvé nespokojenost s aktuální politikou ve Vídni ve formě positivní a tvořivé. Není to už jen prázdné odsuzování bez určitého plánu a přání do budoucna, třeba jen nejbližšího. Jedním slovem: všeobecná nespokojenost ztratila tentokráte skoro docela svou u nás obvyklou povahu agitační. Z diskuse o posledním zasedání a o otázce, co má následovati v zasedání podzimním, vyšla různá poznání, dost střízlivá už proto, poněvadž posuzovatelé přestali hledati příčiny našeho, všem už patrného nezdaru, jen a jen ve vládě a v Němcích, nýbrž rozebírali i postup náš vlastní a poměry v táboře českém. Říkává se, že sebepoznání je prvním krokem k nápravě. To sebepoznání mezi českými stranami se stále silí a zdá se skutečně, že pomalu dosaženo bude u nás něčeho, co nám dosud naprosto scházelo, a co politický život náš nejvíce poškozovalo: klidná veřejná úvaha o věcech politických. Dostali jsme se k tomu cestou víc než trnitou, ale — blížíme se mu a my zejména vítáme tento stav bez rekriminací, bez samolibých reflexí na dávné a dřívější úvahy a názory s naší strany projevované.

Po odsouzení poslední politiky české výzva k politice češtější, k postupu jednotnějšímu a podle určitého programu od případu k případu stanoveného došla vždy většího ohlasu, až konečně se snahy a poznání ta zhutnila v poradách o společném postupu a dokonce o jednotném klubu českých poslanců na radě říšské. O společném klubu, propagovaném právě za posledního, tak málo jednotného postupu ve Vídni, už jsme na tomto místě promluvili, a musíme se k věci té dnes vrátiti už proto, poněvadž na poslední článek náš na různých místech bylo reagováno, a mimo to otázka jednotného klubu českého okamžitě je nejaktuálnější otázkou politickou. S návrhem na jednotný klub přišel posl. Klofáč a fakticky je otázka společného klubu otázkou, týkající se v první řadě poměru našich radikálů k ostatním poslancům českým. Soudíme tak, ačkoliv nikterak nepodceňujeme překážky, které se naskytnou, až se bude projednávat

také poměr českých stran pokrokových a svobodomyslných ke klerikálům. Ale jelikož utváření poměru tohoto závisí na stanovisku k otázkám kulturním a v otázkách takových, jakož i v hospodářských, i ve společném klubu musí zůstat zaručena naprostá volnost, poměr ten nebude překážkou, když se bude smlouvat vzájemný poměr českých stran v aktuálních otázkách politických a hlavně taktických. To ukázalo se často a často v posledních letech, že zásadně různé nazírání na otázky osvětové nepřekáželo politickému a taktickému dorozumění mezi klerikály a pokrokovci. Shoda ta přirozeně je dána přesným programem, strany vědí, co chtějí, v čem se mohou shodnout.

Přes to, že to byl právě posl. Klofáč, který se společného klubu českého tak vřele ujímal, přes to, že po všem, co předcházelo, toto stanovisko radikálů nejvíc překvapovalo a přátele povrchního svornostaření nejvíc těšilo, vyslovili jsme o ceně jednotného klubu i s radikály své pochybnosti a chtěli především vědět, jak se skupina radikální zachová v případě, že by česká delegace se jednoho dne rozhodla vstoupiti do nějaké vládní většiny, ať už bez barona Bienertha nebo s ním. Jsme radikální skupině povděčni, že odpověděla zcela otevřeně. Dokud se bude proti vládě bojovat, bude jednotný klub; nastane-li po té stránce u majority české delegace nějaká změna, »pak se zase klidně rozejdeme«. To je ovšem víc než povážlivé pro stranu, která den před tím žádala společný klub. Společný klub pro taktiku na chvíli není společným klubem, a vědouce, že odpověď radikálů ani jinak dopadnout nemohla a nemůže, přiznali jsme radikálům předem jisté výjimky v postavení ve Vídni a žádali od nich pouze loyálnost místo jednotnosti. Nemůžeme si totiž představiti, že by čeští radikálové přes noc si byli své názory na českou politiku změnili, že by byli toho názoru, že česká politika může v dozírné době být bez radikálů vůbec a že by oni tedy jednoho dne s ostatními stranami přešli do tábora vládního. My na tolik jsme věřili v jejich radikalism, že jsme takový obrovský převrat názorů nečekali ani pro případ, že by baron Bienerth odstoupil a nastoupil na jeho místo politik nám všem daleko bližší a sympatičtější. A myslíme, že jsme se nemýlili. Proto stále ještě, přes různá usnesení a resoluce, nedovedeme si mysliti, že se jednotný klub český dá zhotoviti i s radikály, t. j. jednotný klub český, jehož činnost a existence nemá přestat toho dne, kdy by nynější ministrpresident odstoupil. Neboť pro boj proti němu není přece nutno sestavovati nové kluby, kdyby tohoto cíle čeští poslanci mohli dosáhnouti, není potřebí jednotnostní organisace žádné: jednotnějšího názoru, než že nynější vláda nám je ne-

příznivá a že se musí pracovat k jejímu odstranění, jakživo nebylo. Ale jedná se přece o politiku právě po tom odstranění. Po odstoupení této vlády nastoupí jiná, snad nám příznivá, snad s českými ministry, co pak s jednotným klubem, obsahujícím i radikály, kteří přece nejsou jen radikály pro dobu za Bienertha, nýbrž zásadně radikálními z důvodů ležících v celém poměru českém ku státu. A naši radikálové jsou mimo to ještě prý socialisty! My tedy takový jednotný klub na výpověď a bez programu nepovažujeme za jednotný a hlavně ne za něco, co by mělo být spásou české politiky a východištěm z bědného stavu nynějšího. A jen o to se přece může jednati. Pan posl. Klofáč sám ve své řeči mluvil o trapném poměru mezi jednotlivými poslanci a kluby, o vzájemné nedůvěře a chtěl nápravu těchto víc než škodných poměrů. A přece nemůžeme si odpustiti všetečnou otázku: naši radikálové vytýkali v dobách opozičních a obstrukčních ostatním poslancům přílišnou trpělivost, ústupnost, chabost, vládnost a kdo ví co ještě. Nyní najednou chtějí jednotný klub s nimi a věří pojednou, že tito trpěliví, ústupní, chabí, vládní ministerští kandidáti budou dost opoziční a radikální, tak že s nimi klidně politiku svou, radikální, dělati mohou. V okamžiku však, kdy by tento všeradikální postup dobyl žádaného úspěchu a porazil nynější vládu, kdy by pak tito slabí a vládní poslanci mohli dělat politiku své povaze nejbližší, vládní, přestane důvěra radikálních spojenců dosavadních a radikálové klidně se rozejdou s nimi a půjdou zase svou cestou, t. j. do boje, ne proti vládě, ale proti svým — spojencům.

Ne — to není jednotný klub, a to hlavně není postup, který by naší věci ve Vídni a doma prospíval a prospěti mohl. A to jen z jednoduchého důvodu, poněvadž v tomto postupu není zase pořádek a upřímnost. Nežádáme na radikální straně, aby se vzdala radikalismu — ačkoliv by se o zásadnosti a taktice našeho radikalismu daly psát folianty — a nikdo spravedlivý toho na ní žádat nebude. Proto a poněvadž z celého vývoje a vzniku té strany je víc než přirozeno, že v dozírné době alespoň se toho svého radikalismu nevzdá, nevěříme v úspěšnost jednotného klubu se stranami, které užívají radikálního a opozičního postupu jen mimořádně, jen co zbraně k dosažení pravého cíle a účelu své politiky, politiky vlivu a moci, jedním slovem politiky vládní. Když tedy po tolik neúspěšné, poněvadž nepořádné politice se má ve Vídni udělat pořádek, musí se to stát upřímně a vážně, ne z nahodilé nějaké příčiny, ne následkem okamžitého zmatku. Nic by nemohlo českou politiku zase tak po-

škodit doma i ve Vídni, kdyby pracně scelený český jednotný klub se jednoho dne opět rozpadl a kdyby se rozpadl proto, poněvadž majorita české delegace by dosáhla cíle politických stran vůbec, nejen českých a nejen neradikálních, kdyby se dostala k vlivu a moci! Vždyť přece i radikálové si musejí přát, abychom se dostali opět ku platnosti a významu, a pokud víme, si toho také přejí; vždyť přece právě proto potírají nynější t. zv. systém, nás odstrkující a náš význam zapírající. Při politické nevyspělosti, u nás panující, ono rozpadnutí, dnes s největším klidem předpovídané, by muselo vzbudit nejtrapnější dojem, podrylo by posici a situaci nové kombinace v parlamentě největší měrou a poškodilo by nás všechny, radikály nevyjímaje, mají-li skutečně tendenci politickou, nejen agitační. Konce byly by stejné jako při pádu Beckově, při odstoupení dra Fiedlera a Práška, za něž už dnes žádná česká strana nechce převzít zodpovědnost! Jen mimochodem opět a opět poukazujeme na poměry u pražské pošty: dokud dr. Fořt a dr. Fiedler jako ministři obchodu hleděli, pokud mohli, zavádět na pražském poštovním ředitelství slušnější jazykové poměry, bylo všeho málo. Přišel německý ministr obchodu, odstranil vše to, co Fořt a Fiedler zavedli, přišel poštovní výnos Matajův, a na pražské poště jde vše hladce, a česká veřejnost, i radikální, je spokojena, mlčí. To se přece už nesmí opakovat!

Kdyby tedy české strany se rozhodly vstoupit do nějaké majoritní kombinace za trvání jednotného klubu, a tento jednotný klub vystoupením radikálů se ipso facto a téhož dne rozpadl, musí nastat v Čechách největší zmatek i proti vůli radikálů. Nikdo přece nepochopí, že radikálové souhlasí se vstoupením ostatních českých stran do majority a do vlády, když právě následkem tohoto vstoupení radikálové vystupují ze společného dosud klubu! A třeba by radikální poslanci na říšské radě sami nechtěli, aby této taktiky proti vládním pak stranám bylo využitkováno, agitace v Čechách neudrží, poněvadž nejsou sami tak jednotni ve své organisaci a sami mají ve straně největší nepořádky. Začne stará agitace, stará nedůvěra, a proti svému lepšímu přesvědčení, proti své vůli budou poslanci strženi. Nejbližším následkem a důsledkem bude ve Vídni dosavadní nevraživost, žárlivost, neupřímnost — starý boj, a za krátko kratičko budeme tam, kde jsme nyní, a tytéž poměry, jichž odstranění je kategorickým imperativem české politiky a českých politiků, se navrátí. To nemůže být cílem žádné strany, žádného politika.

Přejeme si jistě pořádku, dohody, smluveného postupu v zájmu dobré věci a prospěchu politiky, nejsme za každou cenu proti jednot-

ném klubu. Ale nevěříme v zázraky, nevěříme, že jednotného klubu je možno za daných poměrů docíliti způsobem poctivým a upřímným. Posl. Klofáč, odchovanec starší školy politické v Čechách, politik silně náladový, volal po jednotném klubu, vida, že rozháranost politickou věc naši vážně poškozuje. Poznal nemoc, ale sahá po špatném léku, po morfiu, které okamžitě pacienta zbavuje bolestí, ale nemoci nevyléčí. Že volání jeho má u jiných stran ohlas, je přirozeno, je následkem zbědované situace. Volají po klubu agrárníci a — dr. Stránský.

Hledá se pojítko mezi českými stranami — nebudeme snahy tyto poškozovat rekriminacemi a nebudeme znova uvádět, že po jednotném klubu volají v první řadě vinníci poslední porážky. Agrárníci spatřují v jednotném klubu útočiště ze situace, do které se dostali poslední aliancí se slovinskými klerikály, a posl. dr. Stránský stejně hledá něco »nového«, ať je to cokoliv. Jinak bychom si nemohli vysvětlit jeho nadšení po nejtužším svazu s poslanci, o jichž kvalifikaci pro dělání politiky před docela krátkým časem v Lidových Novinách projevil tak příkré odsouzení.

Hledá se tedy nová formace českých stran, formace, která by lépe mohla ve Vídni operovat. Snad budou působit zkušenosti posledních tří let a snad skutečně ovládne poznání, že politika se tak jako doposud dělat nedá. Má-li však náprava být skutečně prospěšna, má-li příští formace skutečně prospívat věci, pak je upřímnost a pořádek a disciplina vnitřně i zevně prvním a nejhlavnějším předpokladem. Proto jsme minule již řekli, že klademe loyálnost výše než jednotnost. A stejně není pochybnosti, že veliké slovo mají radikálové, jak oni se k věci chtějí a mohou postavit. Že uznávají neudržitelnost svého postupu a postavení dosavadního, to nejlépe dokazují řeči poslanců Klofáče a Choce; ale jistě je plán Chocův reálnější a otevřenější a proto účelnější než citovost posl. Klofáče, jistě dobře míněná. Proto máme za to, že z celého jednání nynějšího při trochu dobré vůle může vyrůsti organisace poslanecká, která by pro všechny případy vystačovala, v každé situaci by mohla s úspěchem jednotně postupovat ve Vídni, aniž by v Čechách »veselá« vojna trvala dál. A nemusí to ani být jednotný klub, který by jen povrchně zastíral zásadní rozpor skupin v hlavní otázce: taktiky. Všichni poslanci neradikální mohou se klidně pro říšskou radu spojit ve sbor užší: bude-li nutna oposice, bude tento blok opoziční, bude-li možná politika vládní, nebude nijak odporovat taktickým zásadám tohoto sdružení, poněvadž právě po stránce taktické tyto skupiny nejsou zásadně radikální a opo-

siční. Skupina radikální klidně zůstane sama, aby se později nemusela »klidně rozcházet«, a bude dělat tak zv. levé křídlo. Ale bude ho dělat l o y á l n ě, po dohodě s blokem druhým, bude sesilovat a stupňovat opposici bloku neradikálního a bude opoziční posilou pro politiku vládní. Ten plán jistě nemá právo na novost a sice prostě proto, poněvadž každý, kdo dva dny sedí v parlamentě, poznává, že jen taková organisace a formace českých poslanců může úspěšně pro českou věc pracovati. Dosud k ní nedošlo a nemohlo dojíti, poněvadž scházela loyálnost a mandátová rivalita příliš ostře působila z volebních okresů až do Vídně. A všecky snahy po jednotných klubech a po různých formách organisace budou a zůstanou marny, když právě v tomto bodu nenastane náprava. Poměry osobní jsou horší než politické. Způsob, jak naši radikálové zhusta vystupují proti poslancům ostatním, je nepřípustným a neodpustitelným a zajisté i radikálům se stává leckdy křivda. To se musí vše uznat a zapomenout, tolik sebezapření je nevyhnutelně třeba, má-li se jednotnějšího postupu docílit. Wie sollen wir uns verstehen können, wenn wir uns nicht ausstehen können? je slovo, které padlo ve vídeňském parlamentě. To platí také o našich stranách a poslancích. Právě ti, kteří dnes nejhlasitěji volají po svornosti a jednotě, po té stránce zhřešili mnoho, a na nich bude, aby svým vystupováním sami umožnili to, čeho si přejí.

Kdyby došlo k formaci těchto dvou p o l i t i c k ý c h skupin, spojených nějakým mostem společného výkonného výboru nemnohočlenného, byla by česká delegace dobrou armádou, která by leccos mohla napraviti, co bylo poškozeno.

»Nic nám v předchozích úvahách na mysli netanulo méně, než k tuctu dosavadních programů sestrojiti nějaký program nový. Vše, co výše uvedeno, jest pro každého, kdo o věcech českých hloub přemýšlí, najisto jen samozřejmo. Skutečná naše politická práce jde sice od let v linii, kterou nejen střízlivá soudnost, nýbrž i zdravý instinkt jakožto jedině správnou označuje, leč při tom všem není přec jednoty a upřímné dohody vzhledem k tužbám, jejichž soubor za daných poměrů jedině tvořiti může úkol dočasné politiky. Tím došlo k onomu rozporu mezi železnou potřebou okamžiku a luzným obrazem cílů konečných, tím vznikla a trvala ona dvojakost a tudy i neujasněnost a neurčitost postupu našeho, tím bylo přivoděno, že veškero politické myšlení a cítění naše mihotalo a namnoze dosud mihotá se v pološeru, v jakémsi přítmí, v kterémž nejenom znesnadňováno jest rozeznávání mezi bližšími a vzdálenějšími metami, nýbrž v kterém zároveň při

volbě prostředků při každé i drobnější otázce taktické dochází, ba přirozeně docházeti musí k různicím a zápasům vnitřním.

Nuž, jedině od nás závisí, aby ono přítmí nebylo soumrakem večera, nýbrž stalo se svítáním nového jitra. Všem nám musí být zjevno, že česká politika, provozovaná několika tábory, občas i do sebe střílejícími, nikam to nepřivede. Proto opětné soustředění českých sil k společnému postupu ve věcech všečeských jeví se býti tou dobou nejvyšší důležitostí národní. Nestačí však, aby podkladem soustředění byl pouze jakýsi zevnější shluk mechanický. Běžeti musí o shodu myšlenkovou a upřímné dorozumění o tom, co že chceme, co chtíti můžeme a kterak k dosažení toho třeba nám postupovati. Jedině takováto shoda vnitřní tvořiti může východiště úspěšné práce politické.« Tak roku 1905 dr. Fořt vyzýval k soustředění a shodě, která by nás vyvedla z politického přítmí, v němž se ubíjíme. Jeho strana tuto upřímnou shodu tenkrát nesvedla ani před volební reformou ani po ní, ani před volbami ani po nich. Jen reorganisace mladočeské strany se provedla. Provedla, ale nepovedla. V přítmí jsme zůstali, a věru, že to bylo spíš soumrakem večera než svítáním dne.

Nová výzva k uniknutí z tohoto přítmí se ozývá a tentokrát ze všech stran. Je-li upřímná, není-li pouze chvilková a náladová, není-li pouze výslednicí chaosu, pak povede k pořádku, k poctivé loyálnosti a pak dosáhneme cíle — vyjdeme z přítmí.

Netajíme si ovšem obtíže té politické formace, kterou si představujeme, víme, že jsou značné rozdíly v programu hospodářském a osvětovém, a že v té příčině česká delegace se rozpadá na hodně různé tábory; mluvíme o aktuelní politice ve Vídni, neboť nevěříme, že v dozírné době se dá odstranit systém, jak se obyčejně říká, a že se dá v Rakousku, jak dnes je, odstranit politikou posledních let.

9. září. *Č.*

Karoliny Perkins-Gilmanové „ideální škola".

Napsal Jan Mrazík.

(Dokončení)

Takové množství »brouků«, jako zde bylo vystaveno, užaslý host ještě nikdy před tím neviděl; ale když mu byl ukázán hmyz »hůl«, popíral rozhodně, že by to byl brouk. Šeptem vedený spor zakončil se tím, že se dotázali »ředitele«, pilného mladíka, jenž na stole průbami pokrytém si činil poznámky. Tento ihned nechal své práce, vzal sporný hmyz ze skříně, předložil před něj zvětšovací sklo a počal ukazovati a objasňovati různé věci z anatomie hmyzů. Když však zpozoroval první známky nepozornosti a únavy, změnil thema — upozornil, že na Západním poli právě se střílí do terče; a po pěkném malém pochodu došli tito malí hoši ke množství jiných, kteří za pečlivé kázně a návodu z luků stříleli. »Já mohu stříleti jenom v sobotu,« pravil vůdce, »protože jsem nevstoupil do cvičného oddělení. Ale chceš-li ty tam vstoupiti, napiš jen své jméno; po nějakém čase dovedeš trefovati všecko. My máme všeho druhu staromodní zbraně, ale nové také.«

»Co jest to vlastně?« tázal se host.

»Co? To je Západní pole; tu střílíme všelikými zbraněmi. Vidíš, tato dlouhá lavice a zeď zadržují všecko.«

»Ano, — ale všecko to místo — jest to park?«

»Ano, — něco podobného. Jest to Westbournská zahrada. A dům, v němž jsme právě byli, jest museum — jedno z několika.«

»Bývá vždycky otevřeno?«

»Ano.«

»A ty nemusíš ničeho platiti?«

»Nikoliv, toto oddělení jest pro dítky. Učíme se zde dělati všecko možné! Umíš stavěti z cihel? Tomu jsem se posledně učil. Vystavěl jsem kus skutečné zdi. Ta není zde; tam na druhé straně byla jedna zeď probořena, a já jsem veliký kus do ní vestavěl!«

Někde na věži bily hodiny. »Nyní musím jíti k matince naobědvat se,« pravil vůdce. »Brána, kudy jsi sem vešel, jest na cestě k mému domovu. Pojď se mnou!« I ukázal udivenému hosti východ a doprovázel jej, až k jeho vlastním dveřím.

Malý cizinec nevěděl, kde vlastně byl. Neměl o tom ani nejnepatrnější potuchy. Ale ani ostatní dítky, které každodenně tam chodily a mezi něž najednou byl zapsán, nevěděly toho. Chodily v určitých hodinách na určitá místa, poněvadž tato místa byla jen v těchto hodinách otevřena — a tam byli lidé, kteří jim ukazovali, kterak se vše možné potřebné a žádoucí dělá.

V tom městě bylo mnoho takových parků s různými budovami a odděleními, a do nich chodily dítky toho města každodenně, aniž by to věděly, »do školy«. —

Postupná výchova dítka měla by, pokud možno, býti neuvědomělá. Počnouc od prvního živého zájmu na všem téměř a postupujíc po stále se úžící cestě specialisace, mělo by dítko býti vedeno jak možno s nejmenším obětováním času a nervové energie. Obtíže vždycky by se dostavily; neboť bývá také často obtížno naučiti se žádoucím hrám; avšak dítko zdolává ty obtíže, poněvadž by si přálo uměti věci, a nabylo by síly, aniž by ztrácelo zájem. Počíná-li výchova v nejrannějším dětství, a snažíme-li se dítěti zjednati krásné, přiměřeně jemné zavedené okolí, v němž linie, barva, a zvuk a dotyk jsou napořád stezkami snadného, neuvědomělého učení, shledáme, že mezi školou a domovem není tak ostré hranice. V mateřské školce učí se dítě mnohému, aniž by to vědělo. Jest potěšeno a hrdo na své nové vědomosti nebo dovednosti, sděluje otci a matce novou moudrost a ukazuje jim nové umění, není si však vědomo nijaké námahy nebo úlohy, ale také nijaké zásluhy. Když potom roste, roste i školka, a ono se poznává denně trochu rozumnějším, trochu silnějším, trochu dovednějším — anebo mohlo by se takovým poznávati, kdyby dovedlo uvažovati a vše oceňovati. Leč ono neměří. Jeho soukromý domov jest šťastný a útulný, otec i matka zajímají se o jeho pokroky a jeho domov v širším smyslu — dětský svět, v němž vyrůstá — jest tak velice ovládán moudrými, jemnými, výchovnými vlivy, že ustavičně se učí dále a studuje, aniž by v dosavadním smyslu »do školy chodilo«.

Moudrým zacházením s dítětem od nejútlejšího věku podporujeme růst jeho přirozených schopností v pravém pořádku k plnému jich rozvoji, tak že přistupuje k širšímu oboru zkoumání a k těžším úkolům s jemně reagujícím, dobře rozvitým mladistvým duchem bez únavy a bez bázně. Správná pravidla školy napomáhají mu, jsou-li

pečlivě vypracována, ve příštích letech stejně upořádaně pokračovati. Stále jsou přívětiví a intelligentní specialisté okolo něho; pochody v jeho duchu jsou tak moudře střeženy a vlivně se na ně působí, jako na pochody v jeho silném těle, a od zkušených pozorovatelů vede se pečlivá statistika jeho dočasných schopností a stupně jeho rozvoje.

Takto osvojí si hoch pozvolna onen základní fond lidského vědění, který bychom všichni míti měli: — dějiny stavby země od klíčení rostliny ke zrození zvířete a o skvělém vývoji lidského pokolení ze stavu divokosti k civilisaci. Naučí se znáti elementy patera velikých řemesel a dovede trochu pracovati v kovu, ve dřevě, ve hlíně, v kameni i látkách oděvných. Naučí se začátkům věd pokusem a popisem a nalézá nové divy vedoucí jej dále, pokud vůbec je sleduje, divy nevyčerpatelných půvabů.

Vědu si přináší z musea, z laboratoře i z širého pole; skupiny dítek, které stojí na témže asi stupni vědění, mají společného učitele. Pro práce pérem a tužkou jsou připraveny tiché místnosti. Dítko toužilo snad už dávno po některé z nich, vidouc tam starší dítky vcházeti.

Každé dítě bylo od prvopočátku předmětem pečlivého pozorování a zevrubných záznamů. Jeho zvláštní zájmy, methody, na kterých má zálibu, jeho silné i slabé stránky neúnavně se pozorují a zpracovávají za jeho rostu. Byla-li s počátku jeho schopnost pozornostní slabá, dává se mu taková práce, která ji rozvíjí. Když jeho pozorování bylo prchavé a nepřesné, vychovatelé mají snahu učiniti je vytrvalejším a zevrubnějším. Činilo-li mu obtíže usuzování, dějí se v něm pilné cviky.

Od ranného dětství až do stáří dvanácti let bylo pod vlivem takovéto výchovy, jež poskytla v š e m jeho schopnostem plný, rovnoměrný rozvoj a dala jeho duchu onen všeobecný pojem a pochopení nejdůležitějších odvětví vědění, jež mu umožňují správnou volbu onoho odboru, pro který nejlépe jest způsobilé. Po dětství takto prožitém bude míti mladík mnohem více síly k učení a k tomu hluboký, rostoucí zájem — zájem nepodlamovaný — na své práci.

Přirozená touha lidstva věděti, ale také i učiti a stále se šířící pole vědění mělo by učiniti výchovu nejrozkošnějším, největší požitek přinášejícím zaměstnáním. Za našich dnů a za nynějších poměrů žádá se za místo učitelské jenom pro hubený plat od mužů a žen, kteří »musí vydělávati«, místo co by mělo býti po něm touženo jakožto po nejušlechtilejším povolání, a místo co by mělo býti přístupno jenom těm, kteří nejvýborněji jsou k němu způsobilí. Takto dítky bývají přetěžovány a špatně se s nimi nakládá, tak že jenom nejlepší intellekty,

opustivše školu, ještě mají jakés takés přání, dále se něčemu učiti. Pokrok lidstva uskutečňuje se zdokonalováním mozku, sílením mozku. Potřebujeme školení, které nám opatří lepší mozky a nepoškozená těla. Na štěsti poznává se už všeobecně (?) vysoká cena výchovy, a nové, zlepšené methody povstávají. Naše školní budovy jsou krásnější, naši učitelé nabývají většího vzdělání (?) a jsou snaživější, a dobrodějné vlivy školky i soustavy ručních dovedností všude se pociťují.

Ale ačkoli již mnoho bylo učiněno, zbývá přece ještě mnohem více činiti. Zvýšením důstojnosti stavu a platem, jenž by dokázal naši úctu k úřadu učitelskému a tím, že bychom požadovali na učiteli vzdělání i přirozené nadání, čímž by neschopní byli vyloučeni, mohli bychom své ditky od narození obklopiti stálým vlivem nejmoudřejších a nejlepších lidí. Škola otevírá se nyní stále více na venek. Spojuje se s veřejnými knihovnami, s uměním a průmyslem i se širým polem; a to bude pokračovati, až se dojde tam, že dítě nebude věděti, že jest ve škole, — a bude v ní ustavičně, ani toho nepozorujíc.

Při trvalém pobytu na témž místě mohli by učitelé různých stupňů své záznamy vždy přirovnávati a rozvoj dítěte stále stopovati i zaznamenávati, při čemž by ustavičně musilo býti pamatováno na zlepšování methody. Cestovní společnosti dítek nejsou nám nepovědomy. Budou stále se šířiti, až každé dítě zemi — hory, doly, řeky, jezera i moře — vlastním názorem pozná a rovněž i pojmu o jejich politickém rozdělení nabude.

Dvě hlavní námitky proti tomuto všemu budou ihned činěny: první — veliký náklad; druhá — že dítě takto vychované nikdy by se nenaučilo věnovati dílu námahu, nutiti se k činnosti, která by se mu nelibila, a že by vše bylo příliš lehké.

Důvod velikého nákladu není udržitelný. Nic není drahé, co výchovu skutečně zlepšuje; neboť každé takové zlepšení zmenšuje počet přívivníků společnosti — degenerovaných, zločineckých povah, mrzáků, zlodějů, bláznů — a přináší úsporu přečetných milionů, které nyní se vydávají na vydržování a na potlačování těchto škodlivých vrstev lidstva. A nejenom to, i pracovní cena člověka se tím ustavičně zvyšuje, ježto stále více originálních myslitelů a tvůrčích duchů se vychovává, čímž náš blahobyt a naše štěstí se zvyšuje. Připustíme-li užitečnost zlepšených method vychovatelských, nemohou školy nikdy býti příliš drahými. Již nyní stává se ze školních dítek mnohem lepší třída občanstva, nežli z nomadických Arabů do školy nechodivších: a výhody, kterých nabýváme z našich škol, zmenšují náklady na zločinnost a nemoci. Kdybychom každému dítěti dali nejlepší výchovu —

skutečnou výchovu těla, ducha i duše, školenou ruku a školené oko, jež dovedou vykonati, co školená vůle a školený úsudek přikazují — potom těžko by bylo domysliti se, odkud by měla »třída zločinců« se bráti.

Pokud se týká přílišné snadnosti a nedostatku dostatečně »přísného« zaměstnání naší mládeže, k této druhé námitce jsou dvě odpovědi. Předně navržená soustava rozvoje není nikterak prosta všelikých obtíží. Učí-li se dítě šiti nebo střílet nebo cihly na sebe klásti anebo se zlomky počítati anebo v šachy hráti, všude naráží na těžkosti. Učiti se, co neumíme, znamená vždycky jistou námahu.

Avšak proč bychom měli k tomu připojovati ještě další obtíže, tím, že dítěti práci činíme odpudivou?

»Protože v tomto světě jest nutno činiti, co neradi činíváme,« bývá triumfující odpovědí.

To je ohromný blud. V tomto světě jest nutno, abychom rádi konali, co konati máme, chceme-li vůbec něco řádného konati. Jednou z našich největších běd jest, že tolik nás koná trpělivě a únavně věci, jež jsou nám protivny. Toť jest ustavičné poškozování individua, jelikož podkopává jeho nervovou sílu a činí je vnímavějším pro nemoci a pokušení; a to jest také ustavičným poškozováním společnosti, ježto práce, kterou neradi konáme, nebývá tak dokonalá, jako by byla, kdybychom ji rádi konali.

Přinucování, jehož užíváme ve výchově, »pozornost« na to, co nezajímá, tvrdošíjné lpění na předepsaném postupu učebném, bez ohledu na individuální náklonnosti — vše to otupuje naše přirozené náklonnosti, zmenšuje je, zanechávajíc nám neblahou schopnost konati, co jest nám protivno.

Zdravé dítě, jež správným způsobem obklopeno jest vábnými možnostmi a těší se z podnětu společnosti i přirozené (nikoli nucené) soutěže, bude si rovněž přáti učiti se všeobecně nejpotřebnějším věcem, jako si přeje naučiti se nejdůležitějším hrám, jaké hrají jeho druhové. Má své zamilované hry, v nichž jest nejzdatnější a bude míti také své zamilované studie a v nich bude nejzdatnějším, což nikomu nebude škoditi.

Touto bezvědomou methodou učí se dítko s osobním zájmem a s osobní radostí a nikoli pod osobním tlakem třídní soutěže, odměny neb trestu. Ví přirozeně, že se učí, jako to ví, když se učí plovati anebo nějaké hře, ale nejde do školy nuceno a ze školy tělesně i duševně znaveno a někdy nudou otráveno. Výhoda bezvědomé methody jest, že světu dává mladé občany na duchu neseslabené a neznavené,

svérázného nadání a vkusu i silných, zvláštních zájmů, a zvyšuje takto hodnotu i differenciaci naší výroby, čímž zachovává se zdraví a štěstí výrobců.

Jakožto praktický úvod pro náš postup v tomto směru máme již methodu pracovní, methodu laboratoří, jíž nyní už všeobecně se užívá při vyučování přírodním vědám.

Avšak ti nejstatečnější, kteří se nejživěji zajímají o věc, kteří poznávají a uznávají cenu tohoto proudu paedagogického a činí vše, aby mu napomáhali, jsou zajisté také jasně si vědomi obtíží a nesnází, jež se proudu tomuto staví naproti. Tyto nesnáze netřeba hledati daleko. Spočívají ve lhostejnosti, ve zločinné lhostejnosti našich občanů, zvláště našich žen. Zabořeny ve výhradní péči a starost o vlastní rodinu, nechávají naše občanky míjeti dni a léta a nedbají naprosto svých povinností občanských. Dokud ženy od mužů budou »vydržovány«, mají pro takovéto široké zájmy více času nežli mužové, a bylo by jen přirozeno domnívati se, že i nejslabší stopa ctižádosti by je musila vésti k jakémusi způsobu veřejně prospěšné působnosti, čímž by se ukázaly uznalými za toto chráněné postavení. Jako anglický gentleman — alespoň ten svědomitý — ve svém bohatství a svém volném čase, ve své příležitosti ke studiu a ku vzdělání vidí jenom těžce vážící povinnost a závazek sloužiti státu, jenž mu tak dobré služby prokazuje: tak měly by i ty četné tisíce žen, mající volný čas ve svém volném chráněném životě spatřovati chvalitebný podnět, sloužiti nejdůležitějším zájmům společnosti, jež je vydržuje.

Péče o dítky jest zajisté povinností žen. Nejlepší péče o dítě jest nejlepší vychování. Žena, která se nesnaží, jak jí jen možno jest, zlepšovati výchovné poměry svého města, své země, svého státu — celého světa, nekoná své povinnosti jako žena, jako občanka. A jelikož výchova se uskutečňuje každým vněmem, jejž dítě dozná, musíme zlepšovati domov, silnici, město — a též všecky lidi — musíme budovati čistý, bezpečný, krásný svět, v němž naše dítky mohou doznávati onoho bezvědomého školení, na něž mají všecko právo.

Dnešní stav vodních cest v Rakousku.

Napsal ing. Arnošt Winter.

(Dokončení.)

Velké přístavy jsou projektovány ve Vídni, Přerově, Mor. Ostravě, Bohumíně, Karvíně, Dziedicích, Jawiszowicích a Krakově. Mimo to jsou u větších osad projektovány menší přístavy; další mají být zřízeny, objeví-li se potřeba jich.

Obtížný byl problém opatřování vody pro průplav. První zdrž od Dunaje k Hodonínu bude napájena z Dunaje, pro ostatní trať nebylo však žádného dostatečně silného toku. Vodní spotřeba skládá se z vody nutné k proplavování lodí, kteréžto množství je proměnlivé, jsouc závislo na frekvenci, a z konstantního množství vody k uhrazení ztrát z prosakování, vypařování a netěsnosti vrat. Na trati Vídeň—Bohumín je tato spotřeba ve vrcholové zdrži při roční dopravě čtyř milionů tun 2·77 m^3 za vteřinu. Toto množství může poskytnouti jedině povodí Bečvy. Přesná měření odtoků konají se od roku 1901, k vyšetření bylo použito jako obyčejně i ombrometrických měření hydrografického úřadu. Výpočty i měřeními konstatováno, že potřebné množství vody zde sice jest, ale velmi nepravidelně rozděleno, takže vodní množství Vsetínské Bečvy u Jařova klesá i na 0·230 m^3 za vteřinu. Je tudíž nutno v dobách velké vody přebytečné množství zadržet a doplňovat z toho zadrženého přebytku potřebu v dobách sucha, čili je třeba zřídit reservoiry, jimiž by bylo možno vodní množství dle potřeby regulovat. Tyto reservoiry jsou dvojího druhu: menší, postranní nádrže, plněné z Bečvy, z nichž bude průplav napájen na počátku suché periody a teprve po vyčerpání jich sáhnuto bude k vodním zásobám, nadrženým ve velké údolní přehradě na Bystřičce. Přehrada tato má srážkové území 63·8 km^2, střední odtokové množství 27·9 milionů m^3 ročně, normální vzdutou hladinu 385 m nad mořem Jaderským, obsah 4·4 milionů m^3, plochu při normální hladině 37·8 ha, výšku hladiny nade dnem údolí 27 m, největší výšku zdi 36·5 m, největší šířku základu 31 m, šířku v koruně 4·6 m, délku v koruně asi 170 m, poloměr zakřivení 133 m, délku přepadu 43 m. Se stavbou

této údolní přehrady, jež má regulovati také vysokou vodu Bečvy, bylo již počato, a má být koncem r. 1912 dokončena.

Opatřování vody na trati od Odry k Visle nebylo možno řešiti jednotně, ježto žádný vodní tok nemůže zde krýti sám spotřebu 2·35 m^3 za vteřinu. Jsou tudíž projektovány tři přehrady. Z přehrady viselské povede se voda do vrcholové zdrže na kotě 267·7, z přehrady Soly do první zdrže východní na kotě 260·50, odkud bude jí část přepumpována do vrcholové zdrže, z přehrady Skavy půjde voda do zdrže na kotě 232·0.

Trakce má být elektrická.

Z prací v Čechách je nejzajímavější a také nejobtížnější splavnění Vltavy v městském obvodu Prahy. Požadavky plavby nutno zde uvést v souhlas s požadavky závodů průmyslových, používajících vodní síly, a s požadavky estetiky, vyžadující zachování nynější široké hladiny vltavské a jako conditio sine qua non zachování mostu Karlova, jehož trvání by změnou hladiny mohlo být ohroženo. Čilá doprava, jakou dnes již Vltava jižně od Prahy vykazuje, vyžadovala pak nutně splavnění uvnitř Prahy, jakmile bude dolní Vltava splavněna. Vorařství vykazovalo roku 1907 753.566 tun, doprava jiného zboží kolísala od roku 1902 do 1907 mezi 430.317 t a 647.744 t, osobní doprava mezi Prahou a Štěchovicemi kolísala od r. 1885 do 1907 mezi 250.687 a 933.262 osobami, byla tedy o 30% vyšší nežli osobní doprava mezi Litoměřicemi a zemskou hranicí, doprava zboží obnášela pak asi třetinu veškeré rakouské dopravy první c. k. priv. dunajské paroplavební společnosti. Severně od Prahy k Mělníku kolísala doprava mezi 184.081 a 293.632 tunami. Je tudíž evidentní nutnost spojit tyto dvě dopravní cesty, oddělené posud krátkou tratí mezi pražskými jezy. Projekt tento zaměstnával techniky a národohospodáře již od roku 1578, trvalo tedy půl čtvrtého století, nežli došel uskutečnění.

Základními body pro řešení jeho bylo:

1. v Praze budou zřízeny pouze pevné jezy,
2. místo dosavadních čtyř zdrží budou zřízeny dvě,
3. pobřežní regulační čáry budou pokud možno zachovány,
4. pro nákladní čluny budou zřízena dvojloďová plavidla, a pro osobní parníky zvláštní komory,
5. vorové propusti budou 12 *m* široké.

»Při zachování těchto základních hledisek byly ony dvě zdrže v Praze projektovány tak, že staroměstský a novomlýnský jez bude úplně odstraněn, na místě šítkovského jezu bude zřízen nový a helmovský jez bude zvýšen na výši novomlýnského jezu.«[1]

Šítkovský jez půjde na kotě 187·099 kolmo ku břehům. Výška jeho bude 2·20 *m*. Na obou březích budou 12 *m* široké splavy, jejichž dno bude 1·80 *m* pod korunou jezu. Uprostřed jezu bude 12 *m* široká vorová propust. Vedle Žofínského ostrova je projektována komora pro osobní parníky, 11 *m* široká, s užitkovou délkou 55 *m*, jež však může být redukována na 25 *m* pro malé parníčky. Plavidlo pro nákladní čluny bude mezi Ferdinandovým nábřežím a Židovským ostovem; šířka jest 11 *m*, délka 175 *m*, se středními vraty na 98 *m*. Nynější most proti Petřínské ulici bude přenesen na severní špičku ostrova. Vávrovy mlýny a městská vodárna budou zachovány, kdežto Petržilkovské a Jesuitské mlýny budou zrušeny. Staroměstským mlýnům, jež budou zachovány, bude přiváděna voda ze šítkovské zdrže přívodním kanálem, 25 *m* širokým, odděleným od Vltavy hrází, jež půjde rovnoběžně s Františkovým nábřežím od severní špičky ostrova Žofínského k prvnímu návodnímu pilíři mostu Františkova a dále až k lávce Novotného ve výši 1·5 *m* nad normální hladinou. Proti pomníku Františkovu bude hráz tato spojena dvojramenným mostem s nábřežím. Mlýnům na levém břehu bude přiváděna voda klenutým kanálem. Náplavky budou přeloženy.

Zdýmadlo u Štvanice blíží se již svému dokončení. Pod jezem Helmovským zřízen nový, 3·55 *m* vysoký jez, jehož vzdutí dosáhne výše nynějšího novomlýnského jezu. Koruna jeho leží na kotě 184·90. Na levém břehu zřízena vorová propusť, plavidla v rameni mezi Štvanicí a Korunním ostrovem. Spád v plavidlech, jež jsou stejná jako u šítkovského jezu, obnáší 4·4 *m*. Obsluha jich bude elektrická. Proud bude dodáván turbinami, umístěnými na severní špičce Štvanice, vyvýšené nad velkou vodu.

Stavba zdýmadla u Žofínského ostrova byla zdržena námitkami interesentů, kteří, bohužel, neprojevovali příliš porozumění pro tento podnik, pro Prahu tak důležitý.

Provedením těchto staveb bude umožněna plavba velkým labským člunům až k ústí Berounky. V programu vodních cest jest ovšem umožnění plavby po celé délce Vltavy až k Budějovicům

[1] Úřední zpráva

a odtud dále průplavem k Dunaji, avšak projekt tento je ještě v hustých mlhách. Jasněji proniká pouze projekt splavnění Vltavy až do Štěchovic, kde se údolí vltavské súžuje, a kde počíná horský charakter řeky. K tomu jsou projektována tři zdýmadla, u Modřan, u Vraného a u Davle.

Utěšenější je pohled na práce na středním Labi, jež postupují dosti rychlým tempem. Nerozhodují zde ovšem tolik ohledy na plavbu, nýbrž na regulaci Labe a jeho přítoků, a zamezení nebezpečných zátop, kterýchž ohledů u Vltavy není. Katastrofální povodně postihují pruh 800 až 1200 *m* široký a ohrožují 955 osad. Řeka tvoří četné serpentiny, slepá ramena a močály. Provedením regulace zkrátí se její délka mezi Mělníkem a Jaroměří se 223·3 na 180·3 *km* čili o 19·3%. 29 zdýmadel, 11 *m* širokých a 73 *m* dlouhých, má umožniti plavbu 600 t člunům až k Jaroměři. Říční profil bude rozšířen tak, že ve volném území bude odvedena polovice katastrofálních velkých vod, ve městech pak celá zátopa.

Odtékající množství vody bude ovšem regulováno údolními přehradami v prameništích Labe a jeho přítoků v horním toku, Úpy a Metuje. To spadá do kompetence »Zemské komise pro úpravu řek v království českém«. Podle druhé zprávy[1] komise za r. 1906 a 1907 jest úpravní program pro Labe již právoplatně stanoven. »Dle něho pomýšlí se, nehledíc k nejnutnějším pracím zahrazovacím a zalesňovacím v prameništi Labe, na zřízení údolní přehrady v Krausových Boudách pod Spindelmühle a v lese Království nad Králové Dvorem.« Prostorový obsah přehrady v Krausových Boudách bude asi 3·4 milionu m^3 při povodí 58 km^2; výška přehrady bude 41·5 *m*. Přehrada v Království má zadržeti škodlivé vody v území 517 km^2. Při výšce 41·4 m je s to pojmouti 9.090.280 m^3, majíc sama pouze 95.000 m^3 zdiva při šířce v koruně 7·2 *m*. Velké vody Úpy má zadržeti údolní přehrada u Slatiny. »Povodí Úpy měří v tomto místě 411 km^2. Katastrofální množství velikých vod zjištěno bylo 320 m^3 za vteřinu.« Při výšce 27 *m* pojme tato přehrada 8.700.000 m^3 vody. »Ústřední

[1] Zprávy komise obsahují pojednání a vyobrazení jak projektovaných tak i provedených úprav řek a potoků, přikázaných péči zemské komise. Práce zde shrnutá zasluhuje většího uznání a pozornosti, nežli se jí dostalo. Bez povšimnutí veřejnosti provádí se zde práce, která má důkladně změnit nejen vodní poměry českých toků, nýbrž i hospodářské poměry jejich povodí. Před očima Prahy provádí se úprava potoka Motolského a Botiče, a kdo si toho povšimne?

výbor pro záležitosti vodních staveb v království Českém« pak navrhuje ještě zřízení údolní přehrady na Metuji nad Novým Městem. »Ale na úhradu nákladu této nádrže není pamatováno v generálním programu.« Dle zprávy za r. 1908 a 1909 má přehrada tato při výšce 36 *m* pojmouti 6,550.000 m^3 a při nejvyšším vzdutí 7,495.000 m^3, a bude regulovati odtok z území 460 m^2.

Splavněním dolní Vltavy a středního Labe stane se Rakousko značnou měrou účastným plavby po německé části Labe. Přístav v Ústí n. L. je sice již dnes nejživějším přístavem v Rakousku, ale význam Labe pro nás stoupne nepoměrně, jakmile budou i vnitřní Čechy, zvláště Praha, na labské dopravě bezprostředně interesovány. Proto je třeba věnovati značnou pozornost onomu hnutí v Německu, které volá po zavedení plavebních poplatků, jimiž by byla postižena cizí plavidla, aby tak byla znemožněna jednak konkurence pruským drahám, jednak německému průmyslu. Finanční ministři podobným proudům nejsou nikdy nepřátelští, jeť to nový zdroj příjmů státní pokladny, a pak — na udržování řek ve splavném stavu se skutečně doplácejí značné obnosy, na př. na Labe v Německu 1,805.000 marek ročně. Bezprostřední nebezpečí sice nehrozí, jsouť němečtí zasílatelé rozhodně proti veškerým poplatkům, chráníce žárlivě článek 54. ústavy německé říše, jenž zaručuje volnou plavbu, a práva ciziny na volnou plavbu jsou zaručena státními smlouvami — bezprostředního nebezpečí tedy není, ale rozhodně třeba býti na stráži, aby tak nebyly ohroženy výsledky nákladné splavňovací akce.

Ich-en-aton.

Píše dr. Ant. Polák.

(Dokonč.)

Svrchu uvedená jsou asi hlavní semena, z nichž náboženství Ich-en-atonovo vzrostlo v mohutný strom, však krátkého věku. Jaký jest asi obsah nového náboženství? Hlavní prameny, kusé ovšem, jsou hymny na jediného boha a reliefy na deskách jednak dnes uložené v rozličných museích evropských a kahýrském, jednak v hrobech skalních, králově a jeho velmožů, velekněží a vysokých úředníků, kteří byli přívrženci učení svého krále, v okraji pouště arabské mezi vesnicemi Et-Tell a Hagg-Kandil v Horním Egyptě, u zřícenin zv. Tell-Amarna. Co nám vypravují naše prameny? Boha svého nazval král Aton (deska sluneční) a zobrazuje jej také tak, jak slunce na obloze se jeví, jako veliký, zlatý kruh, z něhož na všechny strany by vycházely paprsky. Poněvadž kruh sluneční jest vždy na nejvyšším místě obzoru, hořejší paprsky scházejí, zůstávají jen směřující dolů. Paprsky zakončeny jsou všechny vždy rukami, jak je egyptské umění zobrazovalo, v nichž slunce drží hieroglyf pro 'nh, t. j. život. Tak prostě naznačeno, že slunce jest pramen veškerého života, který rozdává všem tvorům na zemi. Jest stvořitel celého světa, nejen Egypta, nýbrž i zemí sousedních, Syrie, kteréž jméno však neznamená toliko Syrie dnešní, jak mi ji označujeme, nýbrž třeba pod ním zahrnovati větší část Asie Přední a jihovýchodní Evropy, pokud Egypťanům v té době byly známy, i Nubii — obraz geografické znalosti egyptské ve XIV. století př. Kr. Všichni lidé jsou dítky boží. Egypťan, hrdý na svou vzdělanost, pohlížel s patra na ostatní národy, jako Řek považoval je za barbary, o nichž nemluvil, leda potupně, ve svých písních posvátných. A hle! Ich-en-aton považuje je všechny za rovnocenné, bůh jeho jest jich stvořitelem, staví je do jedné řady s Egypťany. Jest dílo boží, že jsou různé postavy, pleti a řeči. Bůh tak ustanovil. Názory jeho proti starým egyptským jsou v takovém poměru jako stoi-

cké k starším řeckým. Jest tedy král povznesen nad podceňování jiných národů, jejich schopností, žádný z nich neprohlašuje za méně cenný! Takové názory měl král egyptský v XIV. stol. př. Kr., jaké mají v oceňování národů mnozí dnes! Byl přece pánem nejvzdělanějšího národa své doby.

Bůh stará se o všechny stejně. Když je dal do rozličných zemí a jiné mravy a řeč jim udělil, postaral se také, aby všichni mohli býti živi. Egypťanům dal Nil, druhým však dešť, Nil nebeský. Tak jsou všichni dobře zaopatřeni jeho moudrostí. Král nazval svého boha Aton (deska sluneční), ale zdá se, že slunce jako hvězda nebylo s ním stotožňováno. Mluví se o »Hor-achte, který na horizontě jest jásající, v jeho jméně lesk, který jest v slunečním kruhu«, z čehož plyne, že nemyslí se na slunce jak jest, nýbrž na bytost, která se v něm jeví. Stejně tak i v době římské v druhém stadiu vývoje theologie sluneční rozeznávali dvoje slunce, jedno, hvězdu, kteráž osvětluje zemi, a pak druhé, které jest vlastní princip všeho pořádku ve světě. Ich-en-aton došel také druhého stupně. Není asi žádné souvislosti myšlenkové mezi názory, leda té, že měly společný pramen babylonský, astronomická pozorování kněží, ale výsledek jejich vývoje jest skoro totožný následkem stejného logického postupu při jejich spekulaci.

Aton jako stvořitel byl přede všemi bytostmi, »nejdříve žil«, není však jasně řečeno, zda jest věčný. Všechny bytosti jsou mu podrobeny, avšak nepřemohl jich násilím, mocí svou, nýbrž — v ústech orientálního panovníka velice zvláštní — svou láskou. Bůh jest láska: vyslovil již Ich-en-aton ve XIV. stol. př. Kr. Jest i všudypřítomný, nekonečně vzdálen, ale přece zde mezi námi svými paprsky. Jak viděti, není v náboženství nic egyptského, tak že starý kult boha Re není jím prostě obnoven, nýbrž zcela přeměněn. Re jezdil na loďce, měl své odznaky vladařské jako egyptský král (koruny, žezla), svaté sídelní město atd. S loďkou projížděl i zemí mrtvých, drak Apofis byl jeho průvodce. Žil a působil, staral se o lidstvo — ovšem jen v Egyptě —, jako jeho syn, král dělal to skutečně na zemi. Všechny zvláštnosti zmizely. Každý mohl přijati nové náboženství, aniž by mu některý pojem byl odporný nebo neznámý. Udělím na chvíli slovo Ich-en-atonovi samému (Hymnus na Atona dle překladu Ermanova: Die ägyptische Religion. Berlín. 1909. 2. vyd.): Zjevuješ se krásné na obzoru nebeském, ty živoucí slunce, které nejdříve jsi žilo. Vycházíš na východním obzoru a naplňuješ zemi svou krásou. Jsi krásné i veliké i zářící i povýšené nad zemí. Tvoje paprsky objímají krajiny,

kolik jsi jich stvořilo. Jsi Re..., přemáháš je svou láskou. Jsi daleko, ale tvoje paprsky jsou na zemích.

Zacházíš-li na západním obzoru, tak jest země temná, jako by byla mrtvá. Spí ve svých komůrkách se zahalenou hlavou. Jejich nosy jsou zavřeny, jedno oko nevidí druhé. Kdyby jim kradli jejich majetek, který leží pod jejich hlavou, nepozorovali by toho: Kde který lev vychází ze své skrýše a veškerý červ kouše... Země mlčí; který ji stvořil, odpočívá totiž na svém obzoru.

Časně ráno vycházíš na obzoru a svítíš jako slunce denní. Tma prchá, rozdáváš-li své paprsky. Obyvatelé Egypta jsou veselí; probouzejí se a stojí na nohou, pozdvihl-li si je. Omývají tělo a chápou se svých šatů. Podzdvihují své ruce, aby velebili tebe. Celá krajina koná svou práci.

Všechen dobytek jest spokojen na své pastvě. Stromy a byliny se zelenají, ptáci třepetají se ve svých hnízdech a zdvihají svá křídla, aby tě velebili; všechna zvířata hopkují na svých nohou; co tu se třepetá a létá, žije, vycházíš-li pro ně.

Lodě jedou dolů i nahoru, každá cesta jest otevřena, poněvadž vycházíš. Ryby ve veletoku vyskakují před tvým obličejem, tvoje paprsky pronikají do vnitra mořského.

Který[1] hochy v ženách tvoří a semeno v mužích; který syna zachovává na živu v životě jeho matky, který jej tiší, aby neplakal, »ty kojná v životě«.

Který vzduch rozdává, aby každého ze svých tvorů oživil, vychází-li ze života... v den svého narození. Otvíráš mu ústa a on mluví, děláš, čeho potřebuje.

Mládě ve vejci mluví již v skořápce; uděluješ mu v ní vzduch, abys je na živu zachoval... vychází z vejce, aby mluvilo... bere se pryč na svých nohou, vyjde-li z něho.

Kolik, co jsi udělal! Stvořil jsi zemi dle svého přání, ty sám, s lidmi, stády a všemi zvířaty, všechno, co na zemi jest, vše, co chodí na nohou, co se vznáší a křídloma létá.

Cizí krajiny, Syrii a Ethiopii, a zemi Egypt, každého postavil jsi na jeho místo a stvořil jsi, co potřebují; každý má svůj majetek a jeho čas života byl spočítán. Jejich jazyky jsou řečmi rozlišeny a jejich vnějšek dle jejich barvy, rozlišovateli, ty rozlišuješ národy.

Stvořil jsi Nil v hloubce a vedeš ho dle své libosti, aby lidi živil.

[1] Hymnus začíná mluviti jako o jiné bytosti než dříve. Horachte jest také slunce s rozdílem, o němž v textu bylo vyloženo.

Veškeré cizí země, jejichž základ k živobytí jsi stvořil a položil jeden Nil na nebe, aby k nim (jako dešt) sestupoval; bije vlnami na horách a zavlažuje jejich pole v jejich městech. Jak krásná jsou tvoje rozhodnutí, pane věčnosti!

Nil na nebi přikázal jsi cizím národům a divokému (lidu) všech pouští, který na nohou chodí, a Nil, který z hloubky přichází, pro Egypt...

Stvořil jsi roční doby, abys zachoval vše stvořené, zimu, abys je ochladil, horko, aby tě chutnaly (?). Stvořil jsi daleké nebe, abys zářil na něm, abys viděl všechno stvořené tebou, jediný a vycházející ve své podobě jako živoucí slunce, se lesknoucí, zářící, vzdalující se a vracející se.

Stvořil jsi (zemi) pro ty, kteří z tebe jedině povstali, hlavní města, města, kmeny a proudy. Všech oči hledí na tebe před nimi, jestliže ty, denní slunce, nad zemí jsi.

Takové náboženství nabízel král Amenhotep IV. kněžím Amonovým. Zdá se, že je prosaditi chtěl nejdříve mírnou cestou, přesvědčiti kněžstvo o jeho dokonalosti a vznešenosti, jako i on v ně věřil se svým okolím. Plán jeho v celku se mu nepovedl, kněžstvo Amonovo náboženství jeho zamítlo, jak již svrchu poznamenáno, ať už z jakéhokoliv důvodu. Teď však v králi objevil se orientální vladař, který za každou cenu chce vůli svou prosaditi. Všude ničil v nápisech jméno Amonovo, kterýž způsob byl často užit k pomstě na nepříteli, k nejhorší, jakou kdy který Egypťan na druhém mohl vykonati; neboť věřilo se, že tak dlouho žije člověk po smrti, jak zůstává jméno jeho v paměti potomstva. Proto čteme ve všech zprávách, týkajících se opatření hrobů, vždy o veliké starosti, kterou má majitel jeho, aby jméno zůstalo na hrobce, kletby sypou se na toho, kdo by se opovážil z lehkomyslnosti nebo zlomyslnosti jméno poškoditi. Amenhotep IV. dopustil se tohoto »zločinu« na jméně nejvyššího boha. Podstaty jeho skutku nedovedeme dnes už dobře pochopiti. I své jméno změnil, poněvadž v něm bylo jméno nenáviděného boha, Amenhotep = Amon jest spokojen, v Ich-en-aton = raduje se Aton (deska sluneční). Na chrám Amonův se sáhnouti neodvážil, ale nechtěl bydleti v jeho sousedství, odstěhoval se do nově založeného města Atonova Chun-aton. Město leží právě uprostřed Egypta t. j. mezi prvním nilským kataraktem a pobřežím mořským na severu, tedy dle omezeného názoru egyptského, uprostřed celého světa. Objevuje se tu podobná myšlenka jako v první středověké filosofii náboženské o poloze Jerusaléma uprostřed země. Ovšem toto město musil si stvořiti teprve. Vystavěl

si zde palác, který byl část chrámu Atonova, brzy v sousedství jeho stavěny domy vznešených kněží a úředníků, vznikla čtvrť bohatých a za ní na obou březích i čtvrti chudých. Byli tu všichni, kteří ke králových názorům se přidali, ať už upřímně, poněvadž byli též vedle krále tvůrci nového náboženství, nebo jen z pouhého prospěchu. V tom právě bodu jest nám jeho reforma nesympatická, poněvadž nevíme, kolik Egypťanů bylo by odtrhlo se od starého náboženství dobrovolně. Byla příliš násilná. Situace celková a vůbec poměry egyptské omlouvají však nám chování královo. V novém městě měli zmizeti i všichni bohové, na něž král navazoval, i Hor-achte i Re, a jediný bůh měl býti jedině Aton, netoliko nejvyšší, jako býval dříve Amon, nýbrž — výslovně pravím — jediný. Myšlenky monotheistické objevují se již za živobytí otce In-en-atonova, Amenhotepa III. Jest to jakýsi synkretismus náboženský, který se právě objevuje, stotožňování některých bohů. Všichni, i Horus z Edfu, i Chnun z Elefantiny, i Atum z Heliopole a jiní, jsou jeden bůh. Složka Amon-Re k tomu ukazuje, o níž byla již dříve řeč. Ano máme složku, kde čtyři bohové Amon-Re-Horachte-Atum jsou jmenováni, za tím pak následuje »jediný bůh, v pravdě žijící«. Tento synkretismus, který i v židovském náboženství existuje, vedl by nutně k monotheismu, ale kdo překážel vzniku jeho? Kněžstvo svatyní a zajisté nejdříve Amonovy. Ich-en-aton však nedbal — a ve svém městě ani nemusil — na odpor kněžstva, a prohlásil boha svého za jediného pána světa. Uskutečnění této myšlenky jest vrchol náboženské reformy Ich-en-atonovy. Ovšem do podrobností nemohl jí provésti a sice proto, že poroučel. Na venek jej poslechli, zda také uvnitř? Ve víře zřídka dá si člověk poroučeti, Ich-en-aton cestu mírnou, rozdrážděn odporem Amonovců, opustil. Bezpochyby lid zůstal při svých bozích, nová víra byla lidí učených celého světa tehdejšího, prostí ji pochopiti nedovedli. Ctili dále své bohy Osira, Hora, Ptaha, Isidu atd., jak kterému se líbilo, a při tom při poníženosti egyptské vzdávali i úctu Atonovi, poněvadž byl bohem jejich krále. Pak náhlý byl příliš převrat a jen krátké jeho trvání, obé způsobilo, že ani náboženství nové se nemohlo vžíti úplně. Vždyť ani reformátor sám nebyl prost ještě zbytků starého. Spočívá v té okolnosti jakási tragika, že reformátoři, velicí myslitelé, nemohou přece úplně odtrhnouti se od starého, vždy něco z něho zůstává na nových myšlenkách, což odstraňují teprve nástupci. A Ich-en-aton neměl nástupců! Jmenovitě zůstal i na dále syn boží, jako byli všichni jeho předchůdci, kteří věřili v egyptského čisté Amona, zachovával i dále obřadnost, ačkoliv v tom přinesla náboženství

ská reforma také změnu. Král dává se zobrazovati vždy se svou choti, která jej jednou rukou vždy k sobě vine, ano i s celou rodinou, třemi dceruškami, z nichž jednu chová sám, druhé dvě jsou u jeho choti. To byla věc neslýchaná v Egyptě. Co pak byl král obyčejný smrtelník a žil s rodinou jako každý jiný občan!? Dále objevoval se i lidu na balkoně svého paláce, sám, často i s rodinou. Byla tu změna, ale král-občan ještě Ich-en-aton nebyl.

Reforma náboženská měla také vliv na umění. Hned od počátku umění egyptského pozorujeme v něm dva hlavní směry, realistické či lidové, které nám zanechalo nejlepší památky, a dvorské či schematické, jehož výtvory všeobecně bývaly dříve považovány za charakteristické pro umění egyptské, poněvadž se jich nám zachovalo nejvíce. Rozdělení není zrovna přesné, poněvadž i lidové několikráte proniklo i na dvůr královský, tak na př. za XII. dynastie i teď za Amenhotepa IV., čili dvorské umění přidrželo se směru realistického. Ale v Egyptě při formalismu dvora nemohlo se tam dlouho udržeti, jak budeme viděti. V architektuře se nestala žádná změna, chrámy stavěny a hrobky ve skále tesány právě jako dříve, ale v malířství a plastice jeví se nový duch. Umělci snaží se, aby kreslili perspektivně bez ohledu na jasnost a estetické působení kresby. O motivech změněných zmínil jsem se již svrchu. Každý umělec i dnes idealisuje poněkud svou předlohu, rovněž i dvorští egyptští idealisovali krále zase až příliš, umělec Ich-en-atonův zobrazil krále opět v absolutní reakci se všemi jeho vadami, ano i je zveličil. Zevnějšek králův nebyl nikterak lákadlo pro umělce. Blouznivě mdlé oči pod plochým čelem, vyčnívající lícní kosti, úzká brada, dlouhý krk, svislé břicho a ženské boky, k tomu nepříliš svalnaté tělo nemohly podati model k ideální postavě, ale svědomité vytknutí všech těchto i jiných nedostatků tělesných bylo jistě hrubou chybou nové školy, která realismus v provedení zdůrazňovala nadbytečně. Ale netrvalo dlouho a schematismus slavil opět svůj vjezd do města Atonova poněkud v jiné formě. Totiž nehezká postava králova stala se vzorem, dle něhož byly prováděny sochy i reliefy jiných osob, které králi ani zdaleka se nepodobaly. Také hledání nových tvarů dříve způsobilo, že osoby znázorněny v nepřirozených polohách, s nepěknými pohyby atd. Ale přece v mnohém znamená reforma pokrok, krajinné obrazy a zvířat jsou nejlepší z těch, jež egyptské umění stvořilo, a j. Tak reforma Ich-en-atonova proměnila v mnohém směru veřejný život egyptský, vznikla však v čase, který se pro ni nehodil. V tom jest její tragika; neboť osvícený deismus, který mohl býti náboženství celé jeho říše, byl příliš povzne-

sený nad myšlení své doby. Nebyl ani král v pravdě reformátor, jak si jej představujeme. Neziskával silou své řeči nebo přesvědčivými důvody ve svých spisech davy pro svoje náboženství kromě prvních pokusů na počátku. Byl osvícený despota jako italští a francouzští v XVI. a následujících dvou stoletích na půdě náboženské. Chtěl národní náboženství, které vžilo se dlouholetým trváním v mysli lidu egyptského, nahraditi názorem několika lidí, kteří svým vývojem duševním pomocí vlivů cizích daleko předběhli massy lidové. Náhlým převratem zamýšlel přeměniti, uspíšiti přirozený vývoj. Všichni velicí mužové jsou vždy o několik století napřed před svými vrstevníky, ale i oni jsou články jiného proudu. Kterému z nich pokrok částečně se aspoň zdaří, u toho hledáme jeho předchůdce, kteří již dříve o reformu se pokusili, ale buď zahynuli nebo myšlenku svou zbaběle opustili, a vždy je nalézáme. V dějinách egyptského náboženství marně však hledáme je. Ich-en-aton navazuje sice na náboženství V. dynastie, ale jen zevně, vnitřně jeho náboženství jest něco zcela jiného než předešlé. Ich-en-aton jest tedy první, bez předchůdců, své myšlenky sice prosadil na čas jen, nepoložil života za svůj názor, protože byl král a měl v rukou veškeru moc. Po smrti jeho za krátký čas reforma jeho zmizela, jméno krále kacíře potupeno, z města, které založil, nezbyly než obrovské hromady staviva a střepin, které označují místo, kde stávalo, dosud. Tak aspoň po smrti sdílel osud všech těch, kteří chtěli raziti nové dráhy myšlenkovému vývoji lidstva.

Nová bulharská literatura.

Od Dr. K. Krstev-Miroljubova, řádného professora aesthetiky na universitě v Sofii.

I.

Z novuzrození Bulharů na začátku 19. stol. můžeme v plné míře děkovati šťastné okolnosti, že řeč, zvyky a náboženství zůstaly jakoby nedotčeny čtyřstoletým spolužitím s jejich podmaniteli. A přece nestáli vždy podmanění a podmanitelé nepřátelsky naproti sobě, přes hluboko zasahující rozdíl a zcela patrný antagonismus. Naopak národ bulharský nese hluboké stopy čilého duševního spojení, ze kterého povstal nejen pocit oboustranné sympatie, nýbrž i pevná páska kultury — jak dne 24. července před dvěma roky ukázaly pohnutlivé scény po proklamaci turecké konstituce — svazek, který nemohly roztrhnouti ani nejtrpčí, padesáte let trvající národnostní srážky, ani neustálé diplomatické roztržky vlád obou národů, a který se v dílech nejmladší bulharské literatury umělecky vyslovil.

První impuls ku probuzení bulharského národního vědomí byl dán »Povídkami o bulharských králích, národech a svatých«, zbožným mnichem z athoského kláštera Paisijem, naivním, srdečným způsobem r. 1762 podanými a mnohá desítiletí v opisech rozšiřovanými a čtenými. Avšak s námahou jen mohla si národnostní myšlenka raziti svou dráhu, neboť právě duševně výše stojícím Bulharům scházelo sebevědomí národní. A když konečně pohyb se dále rozšířil, musil býti každý kousek půdy od Řeků vybojován, neboť žili s Bulhary ve všech větších městech a duševním životem je převyšovali. První, čeho bylo nejnutněji zapotřebí, byla neodvislost v záležitostech církevních. Řečtina dosud v bohoslužbě obvyklá musela ustoupiti starobulharštině; v letech 60. vypuzeni duchovní řeckého původu a na jejich místo dosazeni Bulhaři, a deset let později nastolen v Konstantinopoli jako hlava bulharské církve exarcha, zvolený od bulharských biskupů. Exarchátem byl postaven viditelný obraz jednoty celého bulharského národa. Vyplnění našich snah za církevní neodvislost máme děkovati v nemalé míře tvorbě národní poesie naší a založení

časopisů, které předcházely a dodávaly nejúčinnější prostředky pro dvacetiletý duševní a politický zápas.

Nejdůležitější bod obratu v dějinách našeho znovuzrození vidíme na počátku let padesátých. Je to právě v době, kdy se vliv ruské kultury počíná jeviti patrným. Mezitím v první polovici století všichni čelnější mužové národa s řeckým vzděláním obrátili se v touze po vzdělání k ruské kultuře a literatuře. Ruští básníci a kritikové v letech šedesátých rozhodovali v revoluční předvečer o našem společenském životě; byli též jediní učitelé oné generace, která naši svobodu politickou nám vybojovala. Tímto úzkým spojením obou kultur pochopujeme, že vliv ruské kultury přes nejnovější elementy ze západní Evropy po našem osvobození ničeho neztratil na svém významu. V této stále trvající duševní spojitosti dlužno též hledati vážnou příčinu pevného svazku, který oba národy spojuje, jakož i všechny vrstvy národa bulharského pochopují duchovní i politické proudy ruského života.

Ruská literatura měla též směrodatný vliv na první i další spisovatelský vývoj zakladatele národní poesie naší, Petka Slavejkova (1829—95), básníka, publicistu, buditele a vůdce lidu v jedné osobě. On to jest, který na počátku let 50. počal boj s řeckými duchovními a dříve neustal, až jej vítězoslavně skončil. Tento boj vyčerpal jeho nejlepší síly — byl však zároveň nejmocnějším popudem jeho vývoje jako básníka. Na začátku používal poesie jen jako prostředku k posilnění a probuzení národního vědomí Bulharů; nejúčinnější zbraní byla mu píseň — jediný agitátor a nositel národní kultury v oněch ještě zcela primitivních časech. Aby vypudil turecké a řecké písně, které bulharská mládež zpívala, nespokojil se jen vydáváním vlastních, nýbrž překládal a přepracoval nejoblíbenější, třeba i triviální řecké a turecké zpěvy. Jen tímto způsobem mohlo národní vědomí nepozorovaně vniknouti v inteligentnější mládež a probuditi se. Tento geniální instinkt vypomohl Slavejkovu v účelném boji a vydobyl mu báječný úspěch na poli spisovatelském i politickém. V pravdě jsou jeho zásluhy ve všem našem duševním životě trvalé, ač ještě v úplném svém dosahu dle zásluhy zůstaly neoceněny. Tak působil v nevděčné a nepříhodné době — bez předchůdce, bez všeobecně uznané řeči spisovné, bez sčetlého publika — a tvořil básně, které řečí i obsahem vyhovují nepřísnějším požadavkům naší doby. A jako vůdce národa, probudivšího se ku vlasteneckému cítění, byl za svého působení důležitější než jako básník. Vlivem, kterým působil na cit prostého lidu i inteligence — stojí zde zcela sám a nikdo z našich velikánů před

i po obrození se mu v tom nevyrovná. Znalec lidu — jeho duše, jeho národních, zděděných, jakož i otroctvím získaných vlastností — děkuje tento velký autodidakt jen svému pronikajícímu porozumění a tvoří tímto pozoruhodné ztělesnění národního genia. Zápasník od přírody postavil si jen cíl, který život sám mu nakázal, a měl i vzácné dary ducha, které pojišťovaly dobrý výsledek: vytrvalost, neochvějný klid duševní, cit pro to, co čas nutného přinesl a obdivuhodnou znalost lidí — dožil se i radosti, že všecko, zač bojoval, viděl splněno. Osamostatnění od řecké církve, jakož i ustanovení exarchátu bylo z největší části jeho dílo. Taktéž vítězství demokratického hnutí při poslední redakci naší ústavy (1879), které pro další vývoj mladého knížectví mělo rozhodující význam, děkujeme jen jeho úchvatnému daru řečnickému. Bohužel nebral dlouho podílu na politickém životě mladého našeho státu. Nepřetržité boje a utrpení jej brzo zničily: předčasně sestárlý, zemřel, zlomen na duchu i na těle, po pozvolném, dlouholetém zanikání, s temnotou zastřeným duchem.

Idea Slavejkova, že národ se má bez otřesů vyvíjeti stále, nenašla u mladší generace ohlasu. Doba byla pohnutlivá, též revoluční idea našla svého výmluvného apoštola v osobě S. Rakovského (1828—1868), mocné to renaissanční povahy. Rakovský byl hlavou politických emigrantů, kteří měli své sídlo v Rumunsku a odtud čas od času činili výpady do Turecka. Síla revoluční myšlenky obzvláště vzrostla vystoupením Karavelovým a Botevovým, největšími básníky za revoluce, kteří svými díly a články v časopisech myšlenku revoluční v národě nejvíce rozšířili.

Ljuben Karavelov (1839—79) spojoval v sobě člověka činu s vědeckým pracovníkem a básníkem. Jako tvůrce ústředního bulharského revolučního komitétu v Bukurešti (1868) stal se duševní pákou celé sítě tajných spojení, která se utvořila mezi bulharským lidem v turecké říši, a dík světlým vlastnostem Vasila Levského (1837—1872), největšího apoštola obrození vlastní silou — dosáhla velmi brzo značné moci. Zároveň s organisátorskými pracemi a propagandou revoluční idee pokračoval Karavelov v Bukurešti i na své dráze spisovatelské, kterou již jako student započal na universitě v Moskvě. Je vydavatelem nejvlivnějšího časopisu té doby a píše si vše sám: úvodníky, populární, vědecké a paedagogické články, novely, básně a v nouzi i nedostavivší se korespondenci z Turecka. Přirozeně používá novel, i básniček jen k politickým účelům, a to jim ovšem škodilo. Tím jeho básně značně jsou slabší než Slavejkovovy a Botevovy. Též novely obsahují příliš časového a obzvláště

publicistického, což pro naši dobu se zdá velmi neztravitelné. Přes to jsou však v určitém ohledu velmi cenné a pro vývoj novel tohoto druhu mají velký význam, neboť pozdější novelisté stavěli jen na základech Karavelovem založených. Ku charakteristice jeho novel dlužno podotknouti, že spočívají hlavně v líčení vesnického života, avšak nechybí ani povahopis. Mezi jeho postavami jsou obzvláště zdařilé hrdinové novely »Bulhaři za starých časů«, »Hadži Genčo« a »Tatíček Liben«. — Spisovatel líčí velmi věrně tyto typické figurky bulharských nectností. Jak šťastně volil, vysvítá z toho, že po dvaceti pěti letech (1894) se v naší literatuře objevila postava podobná jeho hrdinům pod jménem »Baj Ganju Balkánský« a dosáhla velkého sociálního a literárního významu. Ačkoliv v druhých oborech byl Karavelov méně tvořivý, podržel nesporně svůj kulturně historický a literární význam — osoby centrální, od které vychází mnohostranná činnost.

Vysoko nad Karavelova vyniká jako umělec Christo Botev (1847—1876), nadšený pěvec revoluce, pravá povaha panovačná, jeden z těch, kteří jako jarní bouře přeletí životem národů; byl nejohnivějším duchem naší renaissance, připomínajícím v mnohých bodech maďarského básníka a bojovníka uherské svobody Petöfiho. Více však, než svým slávyplným životem, žije Botev v mysli lidu svojí poesii ozářenou smrtí. Jeho postava zůstane ve fantasii lidu navždy obestřena oněmi světlými, mythickými bytostmi, kterými jeho básnický genius oživil Balkán — v překrásné baladě na smrt Hadži Dimitrie, ve které věštecky zpíval ,píseň o své vlastní hrdinné smrti. Svatozáře, která obklopovala jej jako člověka, přešla ihned po jeho smrti na jeho práce v pravdě geniální — pravou to poesii, spojenou s nejvyšší plastikou, které se vžily mezi lid. Botev byl v každém ohledu neobyčejná osobnost podmaňujícího vlivu, stejně velký v lásce i v nenávisti — zjev, který lze nalézti jen u národů po staletí k nečinnosti odsouzených. Pravý vládce duší po čtyřicet let, vpěstoval ideu revoluční tak hluboko do myslí mladší generace, že tato až do dneška tvoří nejsilnější popud veřejného života našeho.

V této myšlence, pro kterou nalezl ve svých básních nejúčinnější a nejpoetičtější výraz, rozpoutal síly, které jako nepovědomý popud dále účinkují v duši národa. Neboť jen revoluční idei děkuje bulharský národ za svou rychlou vyspělost, avšak též i za svoje politické katastrofy a vývoj zpět, které posud hlubší práci kulturní ztěžují, ano mnohdy i na delší čas znemožňují.

V dílech těchto tří nejvýznamnějších básníků našly duševní a politické snahy v posledních předrevolučních dvou deceniích svůj světlý význam. Trochu stranou hlavního proudu stojí vlivuplné drama bulharské literatury: »Ivanko, vrah Assena I.« (1872), které žádnou tendenci času, ani revoluční, ani evoluční nehlásá a přece od obou stran s nadšením jest přijato. Pochází od Vasila Drumeva (1838—1902), pozdějšího Klimenta, biskupa v Tirnově, vynikající to osobnosti, která také později v politických bojích knížectví, obzvláště jako protivník knížete Ferdinanda a Stambulova nabyla velkého významu. Aby jej jeho političtí nepřátelé učinili neškodným, zapletli jej do vlastizrádného procesu (1893), ze kterého vyšel po těžkém duševním a fysickém utrpení, zlomen na duchu i na těle. Za processu byly mu jeho rukopisy z největší části ukradeny, mezi jiným i »Memoiry«, jeho největší a nejdůležitější dílo. Tato ztráta jej nepřestala boleti, hlavně proto, že již nemohl dílo toto znovu sestaviti. Později (1895) usmířil se zlomený ten muž s knížetem a snížil se z pochopitelných politických důvodů jako prosebník za usmíření s ruským carem, zač ale obětoval celou popularitu; veřejné mínění, jeho processem uražené, nechtělo si představiti nezdolného muže, nežli s hřímající kletbou na rtech smrtí zsinalých.

Společné ve tvorbě našich nejdůležitějších básníků před obrozením bez odporu je jednotnost poesie se životem, že příliš nepodléhají citům a náladám a více méně se snaží své tvorby použiti jako vhodných zbraní v bojích své doby. Po obrození nastaly samozřejmě jiné časy — básník se zamknul do své pracovny a přihlížel nevraživě nebo s bolným pocitem k událostem denního života a okrašloval události posledních dnů. Nejvýznačnější zástupce tohoto nového duševního směru a první, který též v mladém knížectví nejdříve byl uznáván jako spisovatel a básník, je Ivan Vazov (nar. 1850). Počátky poetické působnosti jeho připadají do první polovice let sedmdesátých; byl to čas největšího kypění ducha a horečných příprav ku povstání, což mělo za následek Gladstonem proslulé »Bulgarian atrocities« a r. 1877 rusko-tureckou válku. Pod vlivem časových událostí naladil též Vazov v první své knížečce své žalné písně (»Bulharské žaloby« 1876) o krutém osudu svého národa a dvě léta později sledoval rovněž náladu doby, když překypujícími a pohnutlivými slovy vyjádřil radost z otroctví osvobozených. Později postavil Vazov svými oduševnělými obrazy cyklu »Epopéa zapomenutého« (ve sbírce »Lýra« a »Pole a lesy« 1881—83), dle Hugových »Légende des siècles« na-

podobeného, případný pomník nezapomenutelné epoše povstání. Nemůže se nejlepším kusům tohoto cyklu upírati ani energie mluvy ani teplo pocitu. Poslední echo vlasteneckého pocitu básníkova ozývá se v knížečce »Slivnica« (1885). Složena je z básniček, které většinou vznikly na poli bitvy, pod dojmem hřmících granátů a čerstvě prolité krve. Nejkrásnější básničky této sbírky, ve které city lásky k vlasti přecházejí v nejpohnutlivější obraty všeobecně lidského, ukazují na básníka umělecky zralého. Již před »Slivnicou« obrátil se Vazov k hlubším motivům poesie. »Italie« (1884) byla první kniha básní v naší literatuře, ve které básník mluví k nám o svých nejintimnějších pocitech. Později sebral básník to nejdůležitější ze své lyriky (»Zvuky« 1893), což až dosud bylo po časopisech roztroušeno, a tím vytvořil nejen důležitý dokument svého duševního života, nýbrž i nejvýznamnější dílo pro další vývoj naší lyrické poesie. Bohužel odvrátil se básník z příčin, které částečně shledáváme v politickém zmatku, částečně v osobních okolnostech, od poesie nejvnitřnějšího života a líčil ve větších pracích prosou povstání. Již r. 1889—90 objevil se jeho věhlasný historický román »Pode jhem«, ve kterém Vazov předsevzal si vylíčiti obsáhlý obraz života v naší společnosti v předvečer obrození. Jádro románu zobrazuje přípravy, vypuknutí a brutální potlačení vzpoury r. 1876. Ač nevnikal spisovatel vždy hluboko psychologickou analysí, přece vytvořil epochální mistrovský román de moeurs a obdivuhodné líčení duševního a politického jitření své doby. Této okolnosti děkuje Vazovův román velké oblibě svojí, jakož i pozoruhodnému ocenění za hranicemi. Neboť, jak je známo, je »Pode jhem« přeloženo do všech slovanských i západoevropských jazyků. Méně šťastný byl spisovatel v pokusech vylíčiti duševní život naší společnosti po obrození. Neupírám básníku jeho jemný pozorovací dar, nedostává se mu však potřebné tvořivé síly. Tento nedostatek zavinil, že Vazov předvedl sice všecky sociální typy naší společnosti za posledních 30 let uplynulého století, avšak žádný z těchto typů nevypracoval v životní podstatě psychologicky prohloubeným charakterem, vyjímaje několik vedlejších postav nejprimitivnějšího duševního obsahu. Vytvořiti charakter bylo Vazovovou nejslabší stránkou. Naproti tomu předčí skoro všecky své rivály schopností podati zevnější habitus, viditelné na postavě v plastickém reliefu a vůbec představiti čtenářově fantasii jednotlivosti fysických i psychických jednotlivosti. Tato přednost činí jeho skizzy a menší povídky ve mnohém cenné, ano mnohé z nich nutno nazvati přímo mistrovskými svého druhu.

Z uvedeného je patrno, že Vazov jako dramatik nemohl dosáhnouti toho významu, který mu jako lyrickému básníku a z části romanopisci přináleží. Poněvadž nebyl malířem duší, nemohl se přenésti přes effektní jednotlivosti a tradicionelní konflikty. Ve svém nejpopulárnějším kuse (»Dobrovolníci«, 1894) spokojuje se dokonce jen scénami volně vedle sebe sestavenými. Ovšem že nechtěl v »Dobrovolnících« líčiti žádné vlastní drama, nýbrž jen co možno realisticky kreslené obrazy ze života bulharských revolucionářů do Rumunska uprchlých, jak žili mezi hladem, patriotickými podniky a k smrti odhodlanými záměry. Jakožto časová kresba jest velmi cenná a druží se po bok líčeným obrazům ze života v historickém románě. Nejdůležitější pokus učinil Vazov teprve r. 1907 svým historickým dramatem »Nad propastí«, časovým obrazem vyššího stylu, plným narážek na současné poměry. Vlastenecká nálada básníkova byla v tomto dramatě krásně a mírně vyslovena. Kus byl s nejlepším výsledkem provozován v národním divadle v Sofii; působivé dramatické situace, tak jako pestrobarevný obraz posledního století starého bulharského království, přes mnohé nedostatky ve vnitřním provedení a v kresbě charakterů, zaručují mu sympathie velikého publika na vždy.

Životní názor přecházející epochy s trochu hlučným, patriotickým nadšením, romantickou touhou po dobrých, starých časech nelíčil nám nikdo přesvědčivějšími, výmluvnějšími slovy. Pohnutý čas, ve kterém prožil nejdůležitější léta svého básnického vývoje, znemožnil mu umělecké vyjasnění a tiché dozrání talentu. Přes to však, že netvořil díla klassické krásy a hloubky, zůstal přece pro svěžest svých představ a jemnocit, s kterým každé důležitější jevy života vycítil, nejčtenějším a nejvlivnějším spisovatelem posledních dvou decenií století. Význam, který si literatura naše vydobyla již v době, kdy duševní práce měla malé ceny, jakož i čestné místo, jemuž se v cizině těší, děkujeme skoro výhradně jemu a jeho nezměnitelné odvaze ku spisovatelství přes všecky časové překážky.

Dříve než Vazov přešel k románu, stvořil T. Vlajkov-Veselin, zcela mladý muž, umělou novelu a přivedl ji k vysokému stupni. Vlajkovovy zásluhy o novelu spočívají hlavně v tom, že, navázav na snahy Karavelova, nestavěl své povídky na vnější případy, jako Vazov, nýbrž ustanovil si vždy psychologický problém a dle toho tvořil své postavy tak, jak jen v našem vlastním prostředí vyrůsti mohly. Látku musil Vlajkov vzíti ze vsi, jelikož náš městský život v letech osmdesátých právě tak jako dnes neobsahoval nic urči-

tého — národně typického. Tímto způsobem stvořil řadu národních charakterů, které nejsou ani u Vazova, ani u Karavelova. Hned v prvním díle »Vnučka« (1887), nejvýš naivně podané idyle, rozvinuje typ bulharské dívky. Již touto mladickou prací dokázal Vlajkov nemalou schopnost vžiti se do duše jednoduchého člověka z lidu. Zralejším uměním charakteristiky a větší oekonomií vyznačuje se jeho »Teta Gena« (1890), kde stvořil národní typ ženy tak, jak žije v prostonárodních písních a tudíž i v mysli lidu: věrně oddaná manželka, jejíž oddanost je tak velká, že může zmužile nésti i tvrdost a nelásku nejhoršího domácího tyrana. V »Čeledínovi« (1892), nejlepší vystižení duše, jež máme, učinil Vlajkov pokus, úpadek starých hospodářských poměrů uplatniti jako umělecký motiv. Nejvyšší bod jeho tvorby je »Důstojnický sluha« (1896). V této novele odvážil se Vlajkov poprvé na poměry nejnovějšího našeho života. Zanechav úzký horizont svých hrdin, s úsilím moderního člověka snaží se líčiti konflikt naivních vesničanů s novými pravidly životními. Jako obzvláště zdařilou postavu možno označiti v tomto díle: starou matku vojákovu, která sedí ve své komůrce a nemůže pochopiti, proč její ubohý syn, který již dosti běd zakusil, nevyšine se výše než na důstojnického sluhu; dobrosrdečného, ale plachého a ulekaného vojáka, který je skoro neschopen vžíti se do své nové životní úlohy a tak stane se obětí prohnanosti důstojníkovy; drzou, prohnanou dívčici, která se tohoto mladého, nespoutaného života uchopí a ho využitkuje; a konečně ostře kreslené silhouetty důstojnické rodiny, u níž náš voják slouží, a kde paní hejtmanka hraje důstojníka.

Pozdější novely Vlajkovovy byly bohužel velmi proniknuty národohospodářskými a politickými tendencemi, takže jejich umělecká cena až dosud jmenovaným novelám se nevyrovná. Bylo důsledné, že spisovatel několik let později zanechal své literární práce, aby se zcela věnoval veřejnosti.

Zvláštní postavení zaujímá v naší literatuře Stojan Michajlovský (nar. 1856), duch plný rozporu, víc myslitel, moralista a politický prorok než básník, jde vlastní cestou jak ve volbě látky, tak i ve způsobu tvorby a řeči, která se daleko vzdaluje přirozeného chodu naší literatury. Duch, upomínající na Miltona, šel ve svém vývoji cestou opačnou. Debutoval dramatickou prací o pádu, »Písní o zlém« (1882), prací to hluboké, ač tu a tam nejasné reflexe, o osudu lidském. Zároveň s tímto dílem uveřejnil Michajlovský též větší báseň, zvanou »Suspiria de profundis«, ponurý, mystikou naplněný obraz o budoucnosti slovanského světa, který vzbudil velký dojem.

Po bouřlivé politické činnosti v letech 1884—87 vrátil se Michajlovský zase k literatuře, avšak až po mnohých nezdařených pokusech nalezl v satiře duchu svému odpovídající formu, kterou vyjádřil politické a literární své idey, pohybující se mezi extrémním aristokratismem a radikalismem. Nejbohatší obsahem a nejcennější dílo toho druhu je »Kniha pro bulharský lid« 1897, ve které pod maskou tureckých státních poměrů prohlédají dobře známé bulharské poměry z prvních let panování knížete Ferdinanda a ministrování Stambulova. Michajlovský jako protivník regimu terroru a korrupce, který trval od nastolení knížete až do pádu Stambulova (1894), vydal toto dílo s výslovným úmyslem, aby všeobecné nevoli dal průchod. Mýlili bychom se, kdybychom chtěli v Michajlovském viděti pouze satirika a rozumáře. Svůj hluboký a ojedinělý život duševní neodhalil nám ani v lyrických básničkách, ani ve svých výborných »Filosofických a satirických sonetech« (1896), nýbrž ve fragmentech, které vydal v posledních letech v próse pod rozličnými tituly (»Aforismy«, »Z deníku osamělého člověka«, »Mlčelivé myšlenky« atd.). Z těchto fragmentů a některých současně vydaných několika básní docela osobního rázu mluví duch protilehlých motivů, člověk zmítaný hádankami bytí a trápený nerozumem pozemských snah.

Mezi vynikajícími spisovateli bulharskými je Michajlovský jediný, který literární práce spojil s horlivou účastí na životě politickém, který v nejdůležitějších událostech posledních dvaceti pěti let hrál povšimnutíhodnou roli a přece vždy zůstal myslitelem a spisovatelem. A jelikož se věnoval vždy víc a více politickým časovým problémům, zajistila mu tato okolnost velmi čestné místo v mínění všech stran. Žel, že před několika lety podlehl těžké duševní krisi, která uvrhla na jeho jméno na čas stín, čehož příčinu nutno hledati v beznadějných politických poměrech našich a specielně v poznání každou hlubší mysl tísnícím, že veškery snahy nejlepších našich nuužů, kteří chtějí umožniti normální ústavní poměry, vždy zanikají ve víru, který dovedla vyšší politika vždy znovu a znovu rozedmouti.

Co naši tři nejslavnější básníci z doby po obrození mají společného přes individuální rozdílnost a což u Vazova je základním rysem, jest zakotvení jejich životních názorů v minulosti. Zakořenění v názorech, ideálech a touhách občanstva posledních decenií před osvobozením, mohli zobrazovati zase jen duševní život oněch starších generací, které boje za svobodu a práva prodělaly a prožily. Nemohli dostáti požadavkům nového života, které se již uplatňovaly na konci let osmdesátých; k tomu bylo zapotřebí básníků s jiným duchem.

Přechodná epocha, v níž spisovatelé mohli býti jedinými vůdci v národních bojích, jako to bylo před obrozením, nebo se v době po obrození dali ovládati proudem času, již minula. A že boj o zajištění sociálního a duševního bytí člověka byl šťastně vybojován, mohla přijíti doba, v níž by ideální jednoty života byly pěstěny, — mohli se objeviti básníci, kteří stáli mimo bezprostřední zájmy denní a snažili se ve svých dílech ztělesniti vyšší, určitý názor na svět. Nová tato básnická tvorba započala již na počátku let devadesátých, a její nejlepší plody objevily se zároveň, kdy básníci starší generace ještě neoslabeně pracovali.

II.

Jako vůdce moderní bulharské literatury a hlasatele nového a vyššího názoru na svět musíme uznati Penčo Slavejkova, syna a dědice básnického genia staršího Slavejkova. Penčo Slavejkov započal sice svoji spisovatelskou činnost dříve než druzí básníci nové generace, že však jeho vývoj pomalu ku předu se bral, došel poměrně později k rozvinutí uměleckých svých darů. Tím se též přihodilo, že básníci mladší svými moderními snahami o mnoho dříve získali si pozornost obyvatelstva. Jako takové dlužno jmenovati humoristu Aleku Konstantinova, Cyrila Christova a novellistu Antonína Strašimirova. Ačkoliv nedosáhli básnické výše Slavejkova, přece získali si zásluh tím, že čtoucímu světu upravili cestu ke Slavejkovu, k porozumění hlubokých psychologických a uměleckých zjevení tohoto jedinečného, nad naše poměry vynikajícího umělce a člověka.

Prvním z moderních duchů naší literatury a zároveň první toho času, z jehož děl vystupuje mocná osobnost, je Aleko Konstantinov (1863 až 1897). Nebyl vlastně pravým romanopiscem, nýbrž jen geniálním feuilletonistou — duchaplný, vtipný a v nejvyšší míře suggestivní. Pozoruhodným pro jeho bytost je, že se stal spisovatelem, aniž by cítil jakýsi vnitřní popud, ba aniž by snažil se ve spisovatelství viděti svůj životní cíl. Výborné překlady mnohých básní Puškinových, Lermontova a Někrasova, jakož i Molièrova »Tartuffa«, vše ve verších, předcházely jeho prvnímu dílu, titulovanému »Do Chicaga a zpět« (1893), kde líčí svoji cestu do Ameriky, kterou týž rok vykonal. Tato cesta byla mu nutným probuzením, kteréhož potřebovala jeho přirozená živost po náhlé smrti matky, tklivé, trpící to bytosti, jakož i dvou sester, které stejně miloval — potřeboval, aby se vzpružil a znovu život si zamiloval. Ač rovnal se

nejcitlivějším z našich básníků, Cyrilu Christovovi a Peju Javorovovi, předčil je přece teplotou a bezprostředností svého stylu. Neboť nikdo až dosud nepsal v tak vlastním stylu — tak jadrně a při tom tak intimně. Již jeho prvotina byla tak nádherně psána, že Konstantinov ihned si dobyl čestné místo mezi nejlepšími a nejuznanějšími spisovateli našimi. Ku charakteristice tohoto díla nutno podotknout, že básník vlastně nikde v něm nepopisuje, nýbrž dává vyvstati věci samé před našimi zraky tím, že suggestivní silou vypravuje pocity, které sám zažil.

Co zatím »Do Chicaga a zpět« bylo jen literárním činem, stalo se jeho »Baj Ganju Balkánský« (1894) událostí času, a po Botevových revolučních písních nedosáhlo žádné dílo naší literatury podobné popularity v národě. Osobou svého »Baj Ganju« chtěl Konstantinov nakresliti typ polocivilisovaného Bulhara starší generace, jakých ještě dosti mezi nami: bez vyššího vzdělání školního a bez vlastní kultury se všemi jeho neškodnými malichernostmi a naivitami, ale i s jeho špatnými vlastnostmi: chlubivostí, nároky, lakomstvím a šosáctvím, jakož i s trochou nečistoty na těle i na duchu. Po umělecké stránce je ovšem »Baj Ganju« nedokonalé dílo, avšak živoucí, vyňaté z plného žití, kreslené nezničitelným humorem. Smích zdravý, osvobozující smích, kterému odnaučili jsme se ve vážnosti života a krvavých bojích posledních patnácti let, vrátil se zase do našich myslí. Kulturněhistorický význam tohoto díla je ještě důležitější. Stalo se poprvé, že básník obral si charakter z bezprostředního okolí a tak jej upravil, že se mohl okamžitě vrátiti do života a tam působiti, a že byl přijat jako reelní mocnost v denních bojích. Jak šťastným bylo zasáhnutí básníka, ukázalo se brzy — jeho tvorba projevila možnost růsti a vytvořovati se se životem. Neboť v prvních kapitolách díla (Baj Ganju jde do Evropy), které byly psány před pádem Stambulova (30. května 1894), je Baj Ganju líčen jako soukromník; později, kdy děsivé otroctví bylo u konce, kdy uvolnila se můra, která tísnila mysl všech a znemožnila každý volný pohyb, a kdy se politika obecně prováděla, tu vystupoval také Konstantinovův hrdina jako politik, dopisovatel časopisů, vůdce strany a poslanec. Individuelní typ promarnil se takto v sociální, v kousavou satiru našeho politického a sociálního života po osvobození. Než však se toto mohlo státi, musel básník sám prodělati důležitou fási vývoje; bylo nutno, aby byl vyrván ze své politické indolence a vržen do velkých politických bojů doby. Stalo se to dosti záhy. Jako kandidát při volbách do komory, v září téhož roku, Konstantinov mohl na vlastní oči viděti, že jeho

Baj Ganju dovede býti nejen smělý, osobivý a nevážný, nýbrž i zločinný, podlý a bezectný. Tak jej později představil a všech svých sil použil v bojích proti němu, slovem i skutkem.

Po této nejdůležitější události svého života byl Konstantinov jako vyměněn: aniž by potřeboval vnějšího popudu, tvořil feuilletony jeden za druhým, feuilletony zapalující, strhující, ničící. Obsah feuilletonů tvoří nejvšednější jevy života a přece dovedl Konstantinov pozvednouti osobní a nahodilé na všeobecně lidské. Jeho mluva dosáhla nyní velké síly a precisnosti, takže nejlepší jeho feuilletony znějí jako válečné písně. Přes dvě leta udržoval čtoucí svět v napětí až do okamžiku, kdy osudný výstřel minul se svého cíle a zasáhl jeho srdce a jeho životu konec rázem učinil. Slepá náhoda obdržela zase jednou v našem životě význam symbolického činu. Neboť Konstantinov padl za obět právě tomu politickému nemravu, který nejsilněji potíral. Onen Baj Ganju, od něho posmívaný a pohaněný Baj Ganju to byl, který se mstil a tam jej tal, kde jedině byl zranitelný. Konstantinov žil jen srdcem — a krví svého srdce psal. Přece však měl Baj Ganju moc jenom jej usmrtiti a ne z našeho srdce jej vyrvati. My, kteří známe právě tak málo milovati jako nenáviděti, milujeme jej celou silou své duše — vůči němu stojíme v hřejivém lidském poměru.

Ačkoliv lyrik Cyril Christov (nar. 1875) nastoupil mnoho let po Slavejkovu, měl tento na něho velmi malý vliv a je Vazovu mnohem blíže než tomuto, ano, on tvoří jakýsi přechod poesie Vazovovy k Slavejkovově. S prvním jej víže pojímání umělecké formy, které vyšší požadavky zůstaly ještě cizí, s druhým jeho neklid a jeho touha po vybouření individuality. Nevystoupilo to však u něho na světlo duchem našich národních písní, nýbrž vlivem cizí — italské poesie, kterou básník poznal ještě jako zcela mladý muž. Tím též se z největší části vysvětluje, že básník vystupuje jako oduševnělý pěvec těla (ve sbírce básní »Děs života« 1896 a »Večerní stíny« 1899). Přece však se neomezil pěti o víně a ženě. Stejně velkou silou zobrazuje též duši, toužící po nevázaném životě, nerušeném ještě žádnou vyšší touhou. Právem jmenuje jej G. Adam (Gesellschaft XVI. roč. druhý, lednový sešit) »zástupcem divoce se řítící mladistvé touhy, jehož celá filosofie je vášnivou, nespoutanou touhou po životě a jen po životě«. Nejkrásnější výraz nalézá tato mladická touha Christovova v následující písni:

V ŠIRÉM SVĚTĚ.

Tak jako ve snu dny mu uplynuly —
ven do světa při prvním úsvitu!
Vždyť byl tak mlád. A bouře mořem duly,
on nemohl na břehu jen státi tu.
A spěchal v divé jízdě dál jen, ven
neznámou zemí, jinou zas a jinou,
kde veselost ho děsná čeká jen
a víno, ženy ohnivě mu kynou.
A léta minou v šíleném tom hnaní.
Byl to jen sen, pohádka lákavá
a život přec —. On ale bez zdráhání
své mládí plnou rukou rozdává.
Nemůže nikdy život vystačiti,
neb jeho mysl na zemi vždy tkví —
tu náhle se tak unavený cítí
a stáří spatří přízrak hrozivý.
A přijde den: zdivený ptá se hled,
co chce mi tato nepoznaná zem?
Loď kotvy spustí, staré nechá zpět
a dále zase spěchá v běhu svém —
Teď opojená mysl vystřízliví;
však nemrzí ho mládí tanec divý,
bez výtek svůj osud nese dál.

Kolem r. 1901 se zdá, že se básník již erotických motivů nabažil: sbírka »Na křižovatce« (1901) obsahuje více hluboce procítěných, symbolicky provedených básní, které mluví o jeho zevniternění. Škoda, že tyto nálady déle nepotrvaly. Naproti tomu svedla jej lehkost, s jakou tvořil nejzvučnější verše, a snadnou tvorbu považoval za zásluhu. Zde nutno v pravdě hledati příčinu, proč se až dosud nepropracoval ani ku zralé, umělecké formě, ani k precisní a bohaté nuanci řeči. Tím, že Christovův způsob zůstal skoro nedotčen poetickou mluvou mladšího Slavejkova a že mu postačovala ještě tvrdá, neohebná, na výrazy chudá řeč Vazovova, po této stránce poesie jeho šla nazpět. Jeho význam spatřujeme podle toho hlavně v rozmachu a vnitřním pohnutí, které vnesl ve své náladové obrazy, pak taktéž i v síle, se kterou uměl výraz dáti těm několika elementárním pocitům své duše.

Christov se též pokoušel vícekráte o vytvoření dramatu, však až dosud bez značnějšího výsledku: jen jednotlivá, lepší místa v těchto dramatech upomínají na vzletuplného básníka. Tak spatřujeme až výtěžek jeho dosavadní činnosti ve skvostném svazku »Vybraných povídek«, které vydal r. 1903. Od tohoto času měly na jeho

tvorbu a dychtění až přespříliš vliv zjevy a události denního života. Přece však zůstává jeho politická síla neochromena a naděje na nové vzkvétání jeho talentu jest oprávněna.

Ve Vlajkov-Veselinově novelle z venkovského života, stvořené v letech 80., mohl Antonín Strašimirov výborně pokračovati a zůstati člověkem moderním pelem nasáklým, jenž podržel zájem a porozumění pro to, co se rodilo. Strašimirov vystoupil zároveň s Alekem Konstantinovem několika menšími impressionisticky psanými skizzami, na které pohlížeti musíme přes jejich rozvláčnost jako na nejvýš zdařilé: jsou jednoduché, nelíčené, plastické v situacích, objímají teplou sympathií života se všemi jeho drobnými starostmi a vášněmi a přece jsou bez všeliké stopy sentimentality. V těchto skizzách, jakož i ve dvou obsažných, později se objevivších novellách (»Podzimní den« 1901 a »Křižovatka« 1904), výtečných charakteristikou a zobrazením prostředí, líčí Strašimirov venkovský život ne patriarchálními rysy, jak Vlajkov to činil, nýbrž v bojích a snahách, které přinesly nové politické a sociální poměry. Od něho učíme se znáti síly rozpoutané po moci a snadném zisku, avšak i bojechtivé, ve volnosti vyrostlé dítky venkova. Tento způsob života je Strašimirovovi znám z vlastního názoru, přece však zůstává jako umělec i jako člověk jím nedotčen tak, že může jej zobrazovati s klidem a objektivitou. Též nesmí se zapomenouti, že Karavelovem a Vlajkovem bylo již hodně v tomto směru pracováno. Bezmocněji stojí Strašimirov vůči životu inteligence (pokoušel se ve dvou větších románech ji popsati), neboť na tomto poli skoro nikdo jej nepředcházel. Mimo to stojí sám jako spolubojovník se svými nejasnými sociálními ideami a touhami uprostřed víru života, jehož poměry samozřejmě jsou velmi složity, samé to podmínky, které mu znemožňovaly volný rozhled. Následovně Strašimirovovy romány jako umělecká díla nezískaly skoro ani pozornosti; že lze nedostatky již na jejich mluvě pozorovati, dostačí tuto říci, abychom druhých nedostatků nemuseli se dotknouti. Jako jeho novelly vyznačují se krásnou a pohnutlivou řečí, která se stkví jednoduchostí a precisností mluvy lidové, mluva jeho románů zůstává bezvýrazná a monotonní a při tom bez každého individuelního akcentu.

V posledních letech věnoval se Strašimirov skoro výhradně dramatům. Žel, že jeho dramata mají nejen mnohé z předností jeho novell, ale i největší nedostatky z románů. Strašimirov předčí sice znalostí života a takořka vlastnictvím básnického materiálu největší část našich spisovatelů; přece však ani jedno jeho drama posud nedostálo přísnějším požadavkům. Nejdůležitějším mezi dramaty je bez odporu

jeho pohádkové drama »Přes hroby bez křížů« (1906), děj pohybující se symbolickými obrazy, psanými krásnou, ač trochu přeplněnou řečí. Děj odehrává se na Černém moři a je prosycen báječnou poesií moře a kouzlem národní legendy.

Penčem Slavejkovem (nar. 1866) vstupuje do naší literatury vyšší duševní moc, cosi zcela nového a dosud netušeného, co během času musí oplodniti a přetvořiti naši poesii i celý náš život. Spisovatelé před ním žijící obraceli své zájmy hlavně ku vnějšímu člověku s jeho vztahy k sociálnímu celku, Slavejkov obral si však život duševní za hlavní objekt své tvorby. Právě tak málo dbáno před ním umělecké formy, v jejíž péči viděl Slavejkov nejvyšší a nejdůležitější úlohu. Tím je prvním naším básníkem, kterému se stala poesie vnitřní potřebou, jíž svěřoval nejhlubší tajemství své duše.

Plody dvacetileté básnické práce Slavejkova jsou sebrány ve dvou knihách: »Sen o štěstí« (1907), lyrická sbírka, a »Epické písně« (1908), které z největší části první daleko předčí uměleckostí a již dříve v časopisech a v starších dílech jeho — v »Epických písních« z r. 1896 a v »Šílencích« 1898 — uveřejněny byly. Jeho největší a nejobjemnější dílo, vlastně jeho dílo životní, je ještě neukončené epos o osmi zpěvech, »Krvavá píseň«.

K ocenění Slavejkova musíme ihned podotknouti, že celá jeho práce tvoří samostatný celek, ku kterému se organicky pojí jeho jednotlivá menší díla. K označení životního názoru, naplňujícího Slavejkovovy tvorby, slouží jeho »Žalm básníkův«, kde, jak z následující ukázky vidno, vrcholí básníkova touha po životě v smrti:

»Z hrobu — ne v zemi zazděn, aniž vzdálen hluku žití, nýbrž vystaven na vysokém kopci, tam, kde mlčení ladí svou vznešenou píseň, obklopen okénky — bych poslouchal, jak země radostí zpitá svůj hymnus posílá k nebi, spolu se slavnostním žalmem básníkovým.«

Abychom mohli posouditi význam Slavejkova ve vývoji naší literatury, je nutno podotknouti, že jeho poesie má hluboko kořeny v prostonárodní tvorbě naší, a že, přesně vzato, tuto přetvořuje ve všeobecně lidské. Tak pochází příkladně shora uvedený obraz z bulharské národní písně o hrobě, postaveném do středu bouřlivého života; teprve Slavejkov utvořil z ní myšlenku na posmrtný život. Takto můžeme plným právem mluviti o bulharske národní básni, že vznikla teprve vystoupením Penča Slavejkova, přes to, že nalézáme první znatelné náběhy již u staršího Slavejkova a Boteva. Jak hluboko Slavejkovova tvorba snahou je proniknuta, ztělesniti vše bulharskonárodní, vysvítá z toho, že snažil se o to nejen v básních, vy-

ňatých z našeho života (»Ralica«, »Bojko«, »Koňař«), nýbrž i v těch, které probírají individuelní duševní problémy ze života duchovních heroů: — »Beethoven«, »Lenau«, »Shelley«, »Michel Angelo«, »Nietzsche«, »Prometheus«. Nejskvěleji se mu to podařilo v jeho nejkrásnější a nejprvnější tvorbě »Vánočním zpěváku« (1892), a pak v jeho velkém národním eposu »Krvavá píseň« — v díle, které je vnější formou příbuzno Mickiewiczovu »Panu Tadeáši«, a v umění epickém se šťastně opírá o Iliadu. Ovšem že velké technické přednosti, které jeho eposu z toho vznikají, nejsou rozhodující pro význam uměleckého díla v kulturním životě národa, jsouť pro širší publikum skoro nepřístupné. Daleko více rozhoduje, jak dovedl básník ztělesniti charakteristické zvláštnosti svého lidu, a pak sama hloubka koncepce. V Slavejkovově eposu, co se týče líčení charakteru, každá postava dána v celé síle svého vnitřního a vnějšího bytí, svým životem i vlastními náhledy na život. Přece není tímto úplně charakterisováno velké umění Slavejkova v kulturně historickém a uměleckém významu. Zbývá podotknouti ještě to poslední a nejvyšší, že totiž jednotu a duševní sílu lidu tak ztělesnil, že ani hlouběji a poetičtěji mysliti se nedá; vlastní hrdina a hlasatel základní idey Slavejkovovy tvorby je Otec Balkán, a sice ne snad jako dekorativní nebo abstraktní smyšlenka, nýbrž jako živá bytost, která soucitně bere podíl na příhodách národa. V tomto básnickém pojímání Balkánu, jakož i v mnohých jiných bodech, jeví se Slavejkov jako dovršitel Boteva, jediného básníka, u kterého nalézáme hlubší umělecké předtuchy dalekosáhlého významu — byť prvním, jenž uvedl Balkán do umělé poesie, zcela v duchu národních písní.

Slavejkovův význam proto není menší, neboť teprve jím Balkán se stal symbolem a nositelem genia národního.

Stejně velký jako umělec, spisovatel a člověk, který sobě a druhým klade nejvyšší požadavky, Slavejkov uvádí do naší literatury první příklad duševní čistoty a úplného se oddání svému povolání. Mlčky za největšího uznáván, zůstal přece nejširší masse čtenářstva i spisovatelům neznám a nepochopen ve svých vlastních nejhlubších snahách. Jeho vliv začíná teprve působiti a omezuje se ještě na zcela úzký kroužek, jemu nejblíže stojící. Povaha goetheovská — v klidu a mírnosti ducha, v plastice tvoření, v hlubokém pochopení umění a rozumovém pojetí poměru, jaký zaujal vůči životu a umění — tak pohybuje se mezi námi Slavejkov jako bytost z jiných světů.

Prvním, který po mnohém bloudění přijal Slavejkovovy snahy a popřál jim většího rozmachu, byl Petko Todorov (nar. 1879)

— nejmodernější mezi modernisty, co se týče motivů jeho básnické tvorby. Plody dosavadní básnické činnosti Todorova jsou: svazek básní v próse, vzniklých 1898—1906, které v knize vyšly pod titulem »Idylly«, a čtyři dramata, napsaná v letech 1903—1906.

Osnovu Todorovových »Idyll« tvoří velká touha po nedosažitelném. Brzy líčí touhu po nepoznaném štěstí — buď ve zdrželivých přáních první lásky, nebo v bouřlivé síle žádosti — a zas lidi, kteří jati touhou po volném vybouření individuality, mocně jsou uchváceni poesií kočovného života. Jindy jsou to nešťastníci, kteří padnou za obět měkkosti a sprostnosti své povahy; také hrdí samotáři, kteří nikomu svého srdce popřáti nechtějí. Z idyll jsou následující tři zvláště pozoruhodny: »Nešťastník«, »Stíny« a »Svatba slunce«. V první, asi své nejněžněji procítěné idylle, Todorov podává vnitřní děj své vlastní duše, měkké a jemné, neschopné tvrdě se uplatňovati, nalézající upokojení v pocitu oddané resignace a vidoucí v tom pokoru před vyšším zákonem. »Stíny« tvoří dojímavou žalující píseň Moslemínovu, který po rusko-turecké válce opustil své rodiště, protože mohl jen s největší bolestí patřiti na to, jak nevěřící vládnou v snášelivosti tam, kde jeho předkové v královské nádheře po pět století žili jako volní mužové a proslavili se velkými činy. Mnohé z předních idyll a dramat Todorova naleznou své dokončení ve »Svatbě slunce«, této báječné koncepci básníkově, která se »Symfonii« Slavejkova tvoří vrchol světového názoru, ku kterému se naše poesie vyšinula. Tato Todorovova báseň v próse připíná se k dlouhé řadě západoevropských básní, které jednají o tragickém životě umělců.

Co zatím Todorov ve svých »Idyllách« líčí většinou jednotlivé výňatky ze života, vidíme, jak ve svých dramatech popisuje život v celé plnosti kvasících sil. V jeho prvním dramatě — »Stavba chrámu« — líčí, jak vzrůstáním náboženského vědomí na rodné půdě vzrůstá také vlastenectví. »Stavba chrámu« podává obraz bulharského lidového života z konce 17. století — naší poesií ještě úplně nedotknutá epocha prvního probuzení národního uvědomění v širokých vrstvách lidu, brzy po vydání a rozšíření Paisijových »Dějin Bulharska«. Tato okolnost dobyla velký zájem prvnímu dramatu Todorovovu, které podnes je v repertoiru národního divadla v Sofii.

Nejvyšší bod dosavadní činnosti Todorovovy vidíme v jeho pohádkovém dramatu »Samodivě« (1904) — drama nepřemožitelné duševní touhy po životě s věčným mládím a krásou — dílo, obetkané nejvnitřnější inspirací a nejněžnější poesií. Zase to byl Botev, který uvedl výtvory prostonárodní fantasie do poesie. Avšak teprve Todo-

rovem vzrůstají na individuální hlasatele moderních obzorů duševních a stávají se nepostrádatelným majetkem naší literatury. Úzce se »Samodivou« souvisí jednoaktovka »Strahil«, ve které základní motiv »Samodivy« zajímavým způsobem je pozměněn — »Strahil«, nejpopulárnější to postava našich hajduckých písní, představuje vyšší typ »Samodivy«. Co u této bylo jen nejasný pud přírody, je u »Strahila« vědomím duševní ujasněnosti.

Navazuje na »Stavbu chrámu«, obrací se Todorov ve svém posledním dramatě »První« zase k sociálním motivům. Tentokráte rozvinuje před naším zrakem druhý obrat našeho znovuzrození — 50. léta uplynulého století. Je to doba probuzení pracujícího středního stavu a jeho vzepření proti feudální třídě majetnějších, zvaných Čorbadži, notáblů. Jako spodní proud naznačuje se v tomto dramatě odvrácení Bulharů od řeckého vzdělání a první působení ruské kultury.

Jako poetické dílo Slavejkova, tak i dosavadní spisovatelská činnost Todorova tvoří do sebe uzavřený celek. Ideový vrchol jeho práce spatřujeme ve »Svatbě slunce«, kde dává tvořícímu geniu nalézti pravé štěstí a nejvyšší uspokojení své přirozenosti v plnění sociální povinnosti. A tím podává problému individualismu jiné a vyšší rozřešení, než ve svých dřívějších dílech. U »Samodivy« zaráží nás úplné vyžití individuality, nesrovnává se s přirozeným určením ženiným; u »Strahila« vede nejvyšší ukojení vlastní individuality k odumření každé radosti ze života a z tvoření a ku splynutí individua s všemstvem. Jen tím, že uplatní básník své vlastní »já«, plní též své velké, světové poslání.

Ohromnou záhadou v bulharské literatuře přítomné doby jest Peju Javorov (nar. 1877), nejzářivější lyrický talent, který jsme kdy měli. Bez jakéhokoliv školního vzdělání, nesčetlý, vyznačoval se již ve svých dřívějších básních velmi hledanou formou. Tři základní themata rozeznáváme v první Javorovově knize »Verše« (1902): hlubokým soucitem oduševnělá líčení útrap a námah selského života, nejindividuelnější, v sebe splývající nálady přírodní a duševní, revoluční motivy, vyrostlé z jeho vlastního nitra. Javorov byl též praktickým revolucionářem a dvakráte, r. 1902 a 1903, prošel jako dobrovolník Macedonii. (Vzpomínky na tento život v »Touhy hajdukovy« 1909.) Básník zpracovává tato tři themata své knihy se stejnou silou výrazu. A co zatím zcela zaujal znalce lyrickou úsečností a plastikou nálad, působil na širokou massu čtenářstva především svými sociálními a revolučními tendencemi.

Zjevně rozdílný obraz podává druhá kniha Javorova »Bezsennost« (1907), kde na místo jasně kreslených nálad první knihy nastoupily prudké snahy a nepojatelné touhy po nadpozemském a nedosažitelném. Básník započíná »Bezsennost« krásnou, nejsilnějšími výrazy podanou básní — »Píseň mé písně« — nic nešetřícím súčtováním s básnickou minulostí, provázeným nejhrdějším vědomím nově vycházejícího básnického života. Jeho píseň byla až dosud nešťastnou hříšnicí, která vyhledávala rozedrané dělníky a surové venkovany a na ponurých rodných vrších hledávala si útočiště; která žebrala o úsměv propadlých a šeptala beze studu nemravná slova svedení a nevinnosti, a teď přijde »umdlená, netroufalá a zlomená se skloněnou hlavou« do bezradostné samoty básníkovy. »Od nynějška« — pokračuje básník — »ať není pro tebe, má písni, nic, než nejhlubší nitro mé duše, ne ošklivost, ne hřích, ne lež.« — V pravdě je kniha vyplněna nevýslovným neklidem zbouřené, ode všech tradic a víry otců odtržené duše. V tom leží ona velká propast, která jej dělí přes společné umělecké touhy od Penča Slavejkova a Petka Todorova, od těch, kteří jsou nadšeni ideály a boji za lidskost, kteří však jsou proniknuti vnitřní bytostí a básnickými výtvory svého lidu, jehož snahy přijali za své.

V »Písni člověka« pokouší se básník zachytiti svůj povšechný názor o člověku v obraze plném poesie. V bouřlivém víru bytí žene se duše závratně v před od břehů oceánu tmy, ve svých snech od denního svitu nezaleknuta, ani okamžik se nezastavující ve svém osamělém letu; život a smrt jsou jí pravěkými křídly; jimi nesena, nevidí nikde mezí. Kam jde? K světlu? K lásce? Okamžik se jí zdá, že zaznívá k ní z chaosu sesterské zavolání — však je to jen klam: ne zvolání sesterské duše, jen echo vlastního výkřiku vniká k jejímu uchu — uprostřed uzamčeného žaláře pozemského bytí.

Tak žije básník, všecky ideály a klamy života od sebe odmršťuje, nic nemiluje, v nic nevěří. Prošel všemi propastmi noci, s ďábelskou radostí všecko vznešené a velké stáhl v beznadějné všední a když se zahleděl do sebe, zděsil se sám před sebou. Nyní však přichází den, život se mu přiblížil v karnevalní masce a zděšen slyší jej hovořiti:

»Ty, Smrti, uvolni životu cestu!«

Vyděšen ze svého snu, básník pokračuje: »Nepostižitelnou silou hnán, spěchal jsem bez sebe lidskou vřavou za ním, lkaje: Zhynu, promluvil jsi pravdu — mé srdce záhy ztvrdlo v led — — — Byl den, strhl jsem mu masku s obličeje, a noc rozevřela se přede mnou a nikdy již nebylo pro mne dne.« . . .

»Mladý — — ale mládí žár jsem nikdy nepocítil. Proč, ó sladký živote, mě nehladíš a nezůstáváš se mnou?«

Tragedie nevěry dosáhla nejvyššího stupně a uhodila hodina obratu: nový, oteplující pocit života vešel do jeho duše. Nyní bude básník nucen, aby přemohl život do opravdy, utéci se k žití svého národa »umdlený, netroufalý a zlomený se skloněnou hlavou«, jako se utekla k němu jeho píseň.

*

V předešlém obraze jen hlavní linie naší literatury pokoušeli jsme se naznačiti; omezili jsme se jen na hlavní její zástupce a mnohé vážné talenty nechali jsme nepovšimnuty.

Vynikající rys tohoto padesátiletého vývoje poznáváme v úplné nepřítomnosti klasické tradice, ve vzrůstu naší literatury z bojů nově vzkříšeného duševního života národa. Této pozoruhodné okolnosti děkujeme nejdůležitější rys naší poesie a našeho celého života. Na prvním místě je pamatovati na velkou roli, kterou naše poesie hrála v těžkých bojích národních v našem obrození, a na vniterní poměr, ve kterém stála k nejvyšším snahám doby, takže básníci vystupovati mohli jako jediní vůdcové k národnímu vědomí se probouzejícího lidu. Ale i po obrození, kdy vůdčí role ve veřejnosti připadala vlastně politikům z povolání, neodcizili se básníci životu, nýbrž následovali lid jako jeho svědomí a předváděli mu jako v zrcadle ideály nejmladší minulosti. Pencem Slavejkovem vnesena do naší literatury snaha vniknouti k hlubším vlastnostem národního charakteru. A Slavejkov tímto jen vědomě učinil, co naivně obsahovaly již básně Botevovy i jeho otce. Také druhým básníkům, jimž nemůže býti připisována takováto snaha, nechybí národní ráz, ježto obrali si předmět své tvorby vždy z bezprostředního okolí. I když jim chyběla schopnost své myšlenky povznésti nad časovou nahodilost, tato okolnost neodcizovala je ani široké masse, ani vzdělancům doby, nýbrž sbližovala je. Michajlovský, žák a důležitý ctitel Francouzů 17. století, byl, jak jsme již viděli, jediný z větších básníků, který se pokusil jít jinou cestou, avšak bez úspěchu a bez ozvěny.

Zajisté, tato přednost, totiž zakořenění našeho básnictví výhradně v národním životě, byla provázena také uznanými nedostatky. Neboť nedostatek veliké klassické tradice zavinil, že naše literatura zůstala a ještě se nalézá na poměrně nízkém stupni, a to jeví se s dostatek v neuznávání umělecké formy se strany básníků a v neporozumění publika jemnějším obratům umění a poesie. Nalezáme jistý diletantismus u mnohých našich spisovatelů. Též musíme se zmíniti

o publicistickém rázu starších básníků, nevyjímaje ani ty největší. Velké, ještě neujasněné národní problémy, které nás tíží, z toho pochodící převládání politiky v našem veřejném životě, ale konečně ještě stále trvající vliv ruských tendenčních románů, znemožnily zhojení zla. Uznáváme za zcela přirozené, že Bulhaři, kteří si v politice tak lehko přivlastnili velké vymoženosti kulturních národů, málo pochopovali nejen velkých zahraničních básníků, nýbrž i toho nejvyššího, co básníci vlastního národa jim předložili. Naši státníci neporozuměli úloze moderního státu, spojiti se starostmi politickými a hospodářskými péči o nejvyšší duchovní statky národa.

ROZHLEDY.

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Opatření proti drahotě masa. — Dodávka rour pro pražský vodovod. — Česká hlídka v horách Orlických. — Návrh poslance Lisého. — Zpráva odborové komise vídeňské za rok 1909. — Křesťanské odbory r. 1909.

Nynější drahota masa pomohla k odstranění několika tradičních lží. Neprodyšné uzavření hranic Rakouska proti veškerému dovozu dobytka bylo se strany vládní, stran jí blízkých i oposičních agrárníků označováno jedině jako prostředek k ochraně dobytka před nákazou; věc, jež byla známa každému dítěti, totiž, že tato opatření jsou jedině darem agrárníkům před i za Litavou, byla s nejvážnější tváří a s uváděním »vědeckých« důvodů popírána. Až teprve, když drahotou byly i střední třídy dohnány k masovému boji, když bojkot řezníků zachvátil celé okolí vídeňské a počal pronikat i za hranice obvodu vídeňského, pak poznala vládní strana křesťansko-sociální, jaké nebezpečí hrozí její politické posici, bude-li činně spolupůsobit při akci na vyhladovění jejích voličů, a ozvala se ústy městské rady vídeňské proti drahotě masa, žádajíc vládu za opatření proti tomu. Vindobona locuta, vláda ihned projevila svoji ochotu — pokud dovolí agrárníci. Truchlivá podívaná na klikatý běh lodičky vládní mezi agrární Scyllou a křesťansko-sociální Charybdou. Vláda neslíbila, že otevře hranice dovozu cizího dobytka, nýbrž jen, že sníží dopravní poplatky pro dobytek na vídeňský trh, sníží-li i vídeňská městská rada poplatky trhové a jateční.

Městská rada vídeňská na to snížila tyto poplatky o polovici, při tom však zároveň prohlásila, že je přesvědčena, že tato její oběť nepřivodí takového snížení cen masa, jak by bylo žádoucno. Jedině dočasné uzavření hranic vývozu a otevření jich dovozu jatečního dobytka je sto, aby účinně čelilo nynější drahotě. Člen městské rady vídeňské Hüter pak přímo poukázal na Argentinu, jež dodává maso celé Evropě, vyjímaje Rakousko a Německo. Měl jsem již příležitost zmíniti se o významu Argentiny pro ceny masa na našich trzích. Plavební společnost Austro-Americana pokusila se o získání našich trhů pro argentinský dobytek, což by pro společnost mělo veliký význam, ježto její lodi nemusily by se vracet bez nákladu. S ohledem na to byla také ochotna počítat pro dovoz argentinského masa nejnižší sazby, doufajíc také, že Argentina by se pak častěji obracela na rakouský průmysl. Vypočítala, že by mohla argentinské maso nejlepší jakosti prodávat v Terstu za 75 haléřů za kilogram. Úsilí společnosti bylo marno, agrárníci rakouští mají příliš mnoho vlivu ve Vídni, než aby jejich dobytek musil konkurovat s americkým. Prý je nezdravý dobytek

Argentiny, země, která ve své úzkostlivosti o zachování zdraví svého dobytka šla tak daleko, že nebála se ani jako nezdravou vrátit Německu celou zásilku výstavního dobytka, určeného pro representaci Německa na světové výstavě železniční v Buenos Ayres! Nejlépe osvětluje vůdčí motivy rakouské vlády okolnost, že do Anglie dodala Argentina roku 1905 129.000 tun masa.

Co udělala Praha na zmírnění drahoty? Nejprve jí vůbec nedbala, pak svolala anketu zástupců voličů do obecního zastupitelstva, a na té anketě se usnesla, že proti drahotě nemůže ničeho dělat. Mladočeská demokracie ukázala se zde v nedbalkách: kdo nemá volebního práva v obci, nemá do těchto věcí co mluvit. Ale dnes už konsumenti přece jenom nejsou quantité negligeable, přes to, že nesmějí hlasovat jako pekaři a řezníci, dovedou rámusit v novinách a na schůzích, a tak volky nevolky musila se městská rada pražská konečně přece jenom odhodlat k tomu, aby ústy dra. Baštýře slíbila, že sníží jateční poplatky, sníží-li vláda dovozné na dobytek do Prahy; to prohlásil týž dr. Baštýř, jenž několik dní před tím dokazoval, že obec pražská vůči konsumentům plní svoje povinnosti, a že jateční poplatky rozhodně snížit nemůže, ježto prý jsou jatky pasivní.

Obec pražská měla se již dávno důrazně domáhat toho, aby v dopravném pro jateční dobytek byla postavena na roveň Vídni. Dnes tarifuje na státních drahách

	do 5000 kg	od 5000 kg do 10.000 kg podle třídy	od 10.000 kg
maso čerstvé	II.	A	3c
maso uzené	II.	3a	3b
dobytek hovězí a telata	II.	4b	
dobytek vepřový, ovce a kozy		4b	

Vídeň má na nádraží sv. Marka výjimečný tarif 4 f, Praha tarifuje podle všeobecného tarifu. Na 100 km činí poplatky na 100 kg

dle třídy II.	130 h
A	94 h
3a	130 h
3b	120 h
3c	88 h.

Za jeden čtvereční metr na 100 km činí poplatek dle tarifu 4b 210 h, dle výjimečného vídeňského tarifu 205 h. Diference to při vagonu asi 1·20 K, která však s rostoucí vzdáleností rychle vzrůstá, takže na 200 km činí již 45 h na čtvereční metr.

Tedy jateční poplatky i dopravní sazby pro dobytek sníženy, a facit toho byl, že ceny dobytka na trhu pražském i vídeňském stouply! Zisk z nízkých sazeb, určený pro konsumenty, vstrčili do kapsy dodavatelé. Nemůže být krvavější ironie našich poměrů, nežli výsledek tohoto sociálněpolitického opatření. Jakmile jím měly být ceny sníženy, objevena najednou slintavka a kulhavka, jimiž byla obmezena nabídka tak, že ceny stouply ještě více. Nejbližší prostředek, na který vý-

robní a městské kruhy stále ukazují, otevření hranic cizímu dobytku, zůstane vládou ignorován. Nyní chce poslat studijní komisi do Argentiny, což znamená odsunutí rozřešení otázky na nedozírnou dobu. Proti tomu usnesl se dolnorakouský živnostenský spolek, že vyšle vlastní komisi do evropských přístavů, Liverpoolu, Janova i Terstu, kam pro svoji potřebu vozí argentinské maso Austro-Americana. I tato komise je zbytečna, neboť je jisto, že argentinské maso, i chladící opatření k jeho dopravě jsou nejlepší jakosti, takže veškery obavy jsou zbytečny; ale stejně je jisto, že vláda ani po příznivém výsledku těchto komisí neodváží se pokusu vymanit se ze zajetí agrárního.

*

Ku všeobecné drahotě přidružila se stoupající nezaměstnanost, zvláště v průmyslu kovodělném. Daňkovka omezuje výrobu, Rustonka po splynutí s firmou Bromovský, Šulz a Sohr bude v těchto dnech úplně zrušena. Dodávky státních drah jsou omezovány na nejnutnější, a z toho lví podíl připadne Vídni. Je přirozeno, že kovodělníci sledují bedlivě každou dodávku a že žádají, aby druhá objednávka rour pro pražský vodovod nebyla již zadána do ciziny, zvláště když nyní je již známo, že první dodávka byla z velké části kryta výrobky říšskoněmeckými. A přes to chce obec pražská tuto novou dodávku zadat opět za hranice a vlastenecký tisk vrhá vlasteneckou klatbu proti dělnictvu, žádajícímu, aby práce tyto byly zadány domácím závodům. Je směšno domnívat se, že železářský kartel bude poškozen; kdo dozná citelné újmy, bude dělnictvo kovoprůmyslové, z největší části české. Tyto věci nejsou jistě na pražské radnici neznámy, ale přes to, obávám se, bude rozhodnuto pro nabídku ciziny; mám dojem, že nejedná se zde o důvody věcné, nýbrž o uspokojení ješitnosti našich representantů, kteří mají dětinskou radost z toho, mohou-li se blýskat na světovém trhu, třebas při tom jejich příslušníci doma třeli bídu. Je to totéž, jako bylo při pražské půjčce.

*

Pan dr. Štemberka vykonal svým spisem »Česká hlídka v horách Orlických« záslužný skutek, osvětliv příšerné poměry domáckých tkalců. Celá ta bída jest obsažena v jediné větě: »Ke tkalcovině musí býti tři: jeden tká, druhý souká a třetí jde žebrat, aby ti dva nezemřeli hladem.« Za 3 K 60 h průměrné týdenní mzdy živí se v zimě asi tři tisíce rodin v rokytnickém okresu tkalcovinou. Lépe daří se škatulkářům, kteří vydělají denně průměrně K 1·20. Nejnověji tlačí se na Orlicko, do tohoto domova hladu, mor síťkování vlasů. Hlavní potravou jsou brambory, rozředěné mléko, suchý chléb. Sebevraždy z hladu jsou velice časté. Vystěhovalectví a hlad vylidňují krajinu, takže tato má dnes méně obyvatel, nežli měla roku 1848.

Řada řečníků pojednala o těchto poměrech při projednávání pilného návrhu poslance Lisého, takže návrh byl sněmovnou jednohlasně přijat i s desíti resolucemi, během debaty podanými. Návrh žádá dosazení zvláštní komise na vyšetření poměrů domáckých tkalců, jejíž úkolem bude podat příslušné návrhy na zlepšení poměrů v tomto průmyslu nebo na zavedení náhradního průmyslu. Druhý článek návrhu žádá vládu, aby ihned předložila říšské radě i zemským sněmům návrhy na upravení domáckého průmyslu. Nežli těmito opatřeními bude zmírněna

bída domáckého dělnictva, pečujž vláda o to zadáváním státních dodávek, subvencováním výrobních družstev a energickým zakročením proti vykořisťování dělnictva stoupající drahotou. Sedmá resoluce žádá zavedení mzdových úřadů dle anglického vzoru, v nichž by byli stejně zastoupeni zaměstnavatelé i zaměstnaní, a jež by určovaly nesnížitelnou minimální mzdu. Osoby sbírající a dodávající práci musí býti v přímém služebním poměru k zaměstnavateli. Okresní úřady nechť vedou přesný seznam všech domáckých dělníků. Pracovny domáckých dělníků budtež podřízeny zvláštní zdravotní inspekci. Opatření toto jest nutno, mají-li býti státní dodávky zadávány domáckým tkalcům, aby státní zřízenci nebyli ohrožováni tuberkulosou.

Odborová komise vídeňská vykazuje ve své zprávě za rok 1909 úbytek 67.023 členů oproti roku 1908, takže je v ní nyní soustředěno 415.256 členů. Dle údajů sekretáře Huebra na mezinárodním sjezdu v Kodani je mezi nimi 118.380 Čechů, 318.719 Němců, 21.350 Poláků, 3800 Slovinců, 1000 Bulharů a 6200 Italů. Nesouhlasí tedy udání na sjezdu s výroční zprávou. Ztrátu členů vysvětluje komise jednak přestupováním členů k českým svazům, jednak průmyslovou krisí. Největší počet organisovaných vykazuje Vídeň — 30·9% — pak následují Čechy se 26·44%, Morava 9·20%, Štyrsko 5·90%, Slezsko 5·37%. Příjmy obnášely K 8,497.626·05, vydání K 8,235.068·39, z čehož připadalo 44·8%, t. j. K 3,691.802·72 na podpory. Největší část podpor byla udělena nezaměstnaným, K 1,505.248·01, na to následuje nemocenská podpora ve výši K 972.074·35. Jmění 31. prosince 1909 obnášelo K 9,773.911·22, na jednoho člena připadalo K 23·53.

*

Příznivější roční bilanci vykazují křesťanské odbory. Počet německých členů obnášel 49.666, polských 6000, což odpovídá vzrůstu o 28·58%. České odbory s 25.725 členy a slovinské se 2846 členy nezaslaly zpráv. Příjmy německých odborů obnášely K 503.749, vydání K 441.462, jmění K 244.184, o 41% více než roku předešlého. Polské odbory přijaly K 56.803, vydaly K 32.611, mají K 24.192, o 34% více než roku 1908. Z německých členů bylo 10.194 textilníků, 7723 železničních zřízenců, 7308 domovníků, 5541 tabákových dělníků, 3191 silničních dělníků, 2237 kovodělníků. Z polských členů bylo 3000 horníků, u ostatních 3000 nebylo možno zjistit příslušnost, což je velice podivné.

R.

ŠKOLA.

Požadavek zodbornění školních úřadů. — Středoškolská reforma na Rusi. — Důsledky úsporné soustavy v národním školství v Čechách. — Přeplnění středních škol českých v Praze a předměstích. — Zkracování mzdy středoškolským suplentům. — Hospitace dívek na chlapeckých měšťankách v Čechách nepovolena na základě nepříznivého dobrozdání zemské školní rady.

Požadavek zodbornění školních úřadů v tom smyslu, aby do školních úřadů i do oborů vyšší školské správy byli vysíláni náležitě kvalifikovaní školští odborníci, bývá v poslední době hlasitěji vyslovován

jak v kruzích učitelstva škol národních, tak středních i vysokých. Nedávno uváděl věc na přetřes »Český Úředník«, oficielní orgán Českého svazu úřednických spolků, který zavedl vedle dobré hlídky učitelské i dobrou hlídku profesorskou.

Již v lednové středoškolské anketě z roku 1908 zdůrazňován byl oprávněný požadavek zástupci všech rakouských národností. Byl to zejména prof. Drtina, který tu ukazoval, co znamenalo Rakousko ve školství, když v jeho čele byli školští odborníci rázu Exnerova. Záležitostí zodbornění školních úřadů obírala se dále schůze delegátů říšského svazu středoškolských spolků rakouských ve Vídni 1909, kterou předseda prof. Twardowski zahajoval odůvodňováním požadavku, aby byli pedagogové zastoupeni ve všech školních úřadech. Korutanská »Mittelschule«, spolek středoškolských učitelů, navrhovala požadavek, aby i vyšší místa ve školské správě byla systemisována pro akademicky vzdělané učitele. Přijat byl návrh českého delegáta prof. Appelta, žádající, aby středoškolské učitelstvo bylo zastoupeno v zemských školních radách svobodně volenými členy. Středoškolští učitelé žádají také zcela oprávněně, aby disciplinární soudy I. instance při zemských školních radách i II. instance při ministerstvu vyučování byly složeny z polovice volených zástupců učitelského stavu. Konečně také desátý německý sjezd středoškolský, konaný letos v březnu ve Vídni, žádal zřízení »školské sekce« v ministerstvu vyučování a obsazování úřednických míst v zemských školních radách a v ministerstvu středoškolskými učiteli. Výslovně bylo tu žádáno, aby v čele zemských školních rad byli postaveni školští odborníci a aby byla zřízena v ministerstvu vyučování zvláštní školská sekce, která by měla náležitý vliv na školské záležitosti.

Školské úřady rakouské od zdola nahoru jsou dodnes v rukou neodborníků. V místních školních radách rozhodují o vnějších potřebách školství a sestavováním teren do jisté míry i o ustanovování místních učitelů samosprávní členové volení obecním zastupitelstvem, ovládaní namnoze faráři, kteří tu mají virilní hlas a zástupci velkostatku, kteří tu střeží pečlivě kapsy svých pánů na úkor školství. Správcové škol jako odborní znalci musí tu po většině zápasiti o každou novou korunku ve prospěch školy a jejího zařízení. V okresních školních radách, které mají svým presentačním právem osudy učitelů v rukou, je učitelstvo rovněž skoro osamoceno. Volený zástupce učitelstva okresní poradou i virilník ze stavu učitelského (službou nejstarší ředitel měšť. školy) vedle okr. školního inspektora ze řad učitelstva škol měšťanských neb středních jsou tu v mizivé menšině proti rozhodující většině zástupců samosprávy a církví. V zemské školní radě domohlo se české učitelstvo nedávno jediného zástupce svého stavu, kterého však jmenuje — vláda. Poněkud větší zastoupení má tu učitelstvo středoškolské, jemuž sem delegovalo výborného znalce středoškolského v osobě šk. rady posl. Metelky zastupitelstvo kr. hl. města Prahy. Zemští školní inspektoři ze řad profesorských mají v zemské školní radě postavení dost omezené a nemohou tu často své hlasovací právo uplatniti dle svého přesvědčení a volného uvážení. Úsilí celé české delegace nezmohlo v posledním roce, aby místo vicepresidenta české sekce zemské školní rady jakož i důležitá místa ad-

ministrativních referentů byla obsazena školskými odborníky. Místa tato zaujali opětně — právníci. Velkou většinou právníků obsazena jsou také ostatní úřednická místa v zemské školní radě, v rukou právníků je také velká většina úřednických míst v ministerstvu vyučování.

Možno při těchto nepřirozených poměrech ve školství, kde rozhodují neodborníci, čekati nějakou iniciativu ve prospěch školského pokroku, možno čekati na tomto poli pronikavější reformy? V neodbornosti školních úřadů je pramen vnitřní nehybnosti a ztrnulosti, do níž rakouské školství všech odvětví zabředlo, je v ní zřídlo byrokratismu, který vyrůstá vždy tam, kde není potřebné iniciativy, který školství dusí spoustou malicherných nařízení, který je uniformuje zaváděním šablon a brání tak pokroku, který by musilo učiniti, kdyby o něm rozhodovali kvalifikovaní praktičtí školní znalci. Požadavek zodbornění školních úřadů je požadavkem nejvýš oprávněným. Učitelstvo všech stupňů nechce jím dosáhnouti nic víc a nic méně, než aby mělo na vlastním poli svého působení aspoň takový vliv, jako mají advokáti, lékaři a obchodníci ve svých komorách. Požadavkem zodbornění školních úřadů učitelstvo všech kategorií směřuje k stavovské samosprávě, ke stavovskému selfgovernementu, který je cílem každého stavu inteligentního. Celá veřejnost měla by mu při domáhání se tohoto požadavku pomáhati. Není to jen požadavek stavovský, je to postulát obecného pokroku.

*

* *

Je pozoruhodným zjevem, že neúspěchy na poli válečném nívají v zápětí reformy na poli školském. Také Rusko po nešťastném výsledku války s Japonskem připravuje školské reformy. Nedávno přišly do veřejnosti zprávy o finančním plánu ruské vlády k rozšíření a sevšeobecnění národního školství ruského a dnes referuje se opět o středoškolské reformě ruské. Ministr osvěty Schwarz podal říšské dumě návrh zákona na reformu střední školy ruské. Ve svých vysvětlivkách k podanému návrhu zákona zavrhuje typy staré střední školy a místo dvou dosavadních typů, reálky a gymnasia, navrhuje pouze gymnasium. Reálka se dle jeho názoru na Rusi neosvědčila. Střední škola má se přiblížit ke škole obecné a má býti proto učebná osnova prvních dvou tříd nového gymnasia totožná s osnovou školy obecné tak, aby žák po absolvování prvních dvou tříd gymnasiálních mohl vstoupiti buď do vyšší školy obecné anebo ve studiích na gymnasiu pokračovati. Osmileté ruské gymnasium má býti takto rozděleno na dvojtřídní nižší a na šestitřídní vyšší, jehož učebná látka má tvořiti samostatný, zakončený celek. Do první třídy gymnasiální mají býti přijímáni žáci od 9 let, takže absolventi gymnasia budou moci v 17. roce svého věku maturovati.

Nové ruské gymnasium má býti rozděleno dle ministerského plánu na tři typy. V prvním bude řečtina, latina a francouzština, ve druhém pouze latina a francouzština, ve třetím pouze moderní řeči (francouzština a němčina) povinnými předměty. Učebná osnova bude ve všech typech jednotnou. Ruštině bude v ní vyučováno 32 hodin, matematice 31, dějepisu 20, zeměpisu 10 a přírodopisu 8 hodin. Rozřešení, má-li býti latina nutným předmětem pro fakulty právnickou, lékařskou a přírodovědeckou,

ministr vyučování ponechává k rozhodnutí zkušenosti. Znalost aspoň jedné klasické řeči pokládá však za nutnou pro přijetí na fakultu filologickou.

*

Důsledky úsporné soustavy v národním školství v Čechách objeví se v plném světle asi nyní po prázdninách. Podávalo-li zvláště české školství v tomto krásném království svojí přeplněností žactvem a vznikajícími z toho nedostatky zdravotnickými, morálními i didaktickými obraz neutěšený, bude obraz ten vlivem letošního úsporného systému přímo černý.

Vytknouti třeba veřejně, že zemský školní úřad přímo veřejnost klame. Oficielně popíral před prázdninami zámysly o propouštění výpomocných a zatímních učitelských osob a o prázdninách se takováto propouštění opravdu dála a to na mnohých okresích i hromadně. Zemská školní rada rozeslala všem okresním školním radám nařízení, aby v zájmu úspor ve školství byly zrušeny nejdéle čtyři dny po zápisu ditek do škol všechny pobočky, které s kmenovou svou třídou nemají dohromady přes 80 ditek. Učitelé a učitelky takovýchto poboček mají býti bezodkladně propuštěni. Mnohé — ovšem jenom české — okresní školní rady připravují se k bezohlednému provádění tohoto protikulturního nařízení, které se stane sekyrou na kořeny školství národního. Královské hlavní město Praha, Smíchov a j. dostala nedávno rozhodnutí, na jehož základě nesmějí spojit dvě německé třídy, které mají dohromady 25—30 dětí a těmto městům se hned v zápětí nařizuje, že mají rušiti české pobočky, které nemají dohromady přes 80 dětí. Lze si představiti markantnější příklad pověstného dvojího lokte rakouského?

Nejen národní, ale i střední české školství je přeplněno. Na některých pražských i předměstských středních školách českých objevila se letos před zahájením nového školního roku oznámení, že se již žáci pro nedostatek místa nepřijímají. Nedostatek místa na českých středních a odborných školách vhání přímo rodiče s dětmi k zápisu do soukromých škol a pensionátů klášterních, které v Čechách v poslední době velice se rozšiřují. Školské sestry, které na Vinohradech před několika lety zahanbily obec a založily v zakoupeném domě soukromé dívčí gymnasium a obchodní dívčí školu dvojtřídní s pensionátem, zakoupily v poslední době dva z nejkrásnějších rohových domů na náměstí Purkyňově.

Úsporná horečka ve školství zachvátila letos i ministerstvo vyučování ve Vídni. Vydalo výnos, jímž nařizuje strhovati služné pomocným a vedlejším suplentům v době od 8. do 15. září a odůvodnilo tento svůj málo kulturní a humanní čin okolností, že školní rok byl letos zkrácen na středních školách — o týden. »Čas« ze 7. září ukazuje na nezákonnost tohoto činu rakouského ministerstva vyučování. Vykořistění suplenti zkoušení mají dostati, když odučí celý školní rok, 120, 100, 80 K, nezkoušení 96, 80, 64 K za týdenní hodinu vyučovací, jak to mají výslovně uvedeno v dekretech. Tučné remunerace tyto rozdělují se jim, aby mohli býti také o prázdninách živi, na 12 měsíčních lhůt. Sráží-li jim ministerstvo vyučování, zadržuje jim mzdu a mělo by býti správním soudem na základě podané stížnosti voláno k plnění své povinnosti. Jisto jest, že v žádném jiném stavu nejsou jednotlivci tak vykořisťováni jako ve stavu učitelském od škol nejnižších do nejvyšších.

*

Místní školní rady v menších obcích v Čechách, které mají pouze chlapeckou školu měšťanskou, obracely se v posledním školním roce k ministerstvu vyučování se žádostmi, aby povolilo na těchto školách koedukaci tak, aby děvčata mohla choditi do chlapeckých škol měšťanských jako hospitantky. Na Moravě, v Dolních Rakousích a v jiných zemích rakouských je dívčí frekvence na chlapeckých školách měšťanských, kde není nad 50 žáků, připustna. V Čechách však, dle ministerského rozhodnutí, nebude povolována. Vyučovací rakouská správa nenašla v této věci úplné srozumění všech příslušných činitelů. Podnět k tomuto nepříznivému rozhodnutí ministerstva vyučování dalo jedině »nepříznivé dobrozdání zemské školní rady pro království České«. Nejvyšší náš úřad zemský je chvalně znám v důrazném hájení ženských práv ve školském oboru, ale zklamal, když se od něho očekávalo, že obhájí také právo chudých českých dcerek našich malých městeček na trochu vyšší vzdělání a dobrozdáním svým měšťanské školy oněch míst dívkám úplně uzavřel.

LITERATURA.

Krásná:

K. M. Čapek: Nové patero. (Knihovna Lumíra XIV. Vydal J. Otto v Praze. 1910.) — Felix Tèver: Pan básník. (Nakladatel Jos. R. Vilímek v Praze. 1910.)

Fysiognomie K. M. Čapkova jeví se v knize jeho novel Nové patero celkem touž, jako v románě »Kašpar Lén mstitel«. Nově přistupuje však rys jisté literární intimnosti. Především ve »Zpovědi naturalistově« předvádí se spisovatel, který o sobě činí doznání, že ve svých pracích pokusil se dáti sebe sama v osobě autora, který na základě tragické události analysuje případ, sestrojuje jeho prvky i dochází k netušeným, naprosto abstrusním premisám a neslýchaným banalitám; má fantasii pouze reprodukční, povídky a romány jeho jsou detektivní v nejhorším prý slova smyslu, každá práce jeho souhrnem zažitků čistě vnějších, jest pouhým protokolistou postřehů, za nimiž vždy pokulhává část poetická, »líceň« vztahů duší, nejvlastnější doména spisovatelova; jedinou zásluhou jeho jest přesná kresba prostředí, na němž každý detail znamená objev; nemá psychologické bezprostřednosti ani básnické intuice; uznává to a jest přesvědčen, že má-li napsati něco hluboce vřelého, na čem by bylo nejen kus jeho mozku, ale také krev srdce, musí nejen sáhnouti do plného života jiných, nýbrž sám historii svou prožíti docela. Mimo to najdeme v nové knize Čapkově několik narážek na novou generaci a nové literární směry: nebývalo prý za starších dob tolik poesie a sentimentálnosti, ale lidé bývali jadrnější (»Mates Holejch«); slovo »šíleti« jest v dekadentním slovníku jedním »z nejchmatanějších«; cituje se verš na důkaz chorobné fantasie lyrika, ale v dnešní »modernisticky nadchlé době« prý by jistě obstál se ctí (»Zpověď naturalistova«); mluví se o exklusivním tý-

denníku německém, který přinášival o české literatuře »výročních padesát řádek, zbylých z mnohem delší elóže českému dekadentismu, psaných v Praze pérem moderny«; česká moderna dovede s veršovanými blasfemiemi naložiti tak důkladně, že byla básníkova »střeva a vůbec všechny útroby rozvěšeny na plotě od německého divadla až k Františkovu nábřeží« (»Ant. Vondrejce státní stipendium«); a v nějaké souvislosti s tím musí býti také česká universita, protože udělila doktorát kritikovi a překladateli dru. Freundovi, který neumí ani správně česky.

Jedno i druhé má býti asi obhajobou vlastního literárního směru. Odmysleme si z přiznání naturalistického básníka hyperbolické důsledky, jako abstrusní premisy, neslýchané banality a detektivnost v nejhorším slova smyslu, a zbude z něho to, čím se vyznačuje tvorba K. M. Čapka samého; nezříká se těch znaků, objevuje se s nimi znova a chce ukázati, že historii člověka literáta, který vinu smrti chudé, jím znásilněné divky smyje smrtí vlastní, i ty historie jiné dovede vylíčiti tak, jako by je byl prožil sám; čili: že jest přece větším umělcem, než za jakého bývá pokládán. K naturalistickým postřehům a detailům, k poznatkům pouze vnějším má přistoupiti dojem bezprostřední účasti a bezprostředního názoru, k analysi případu analysa psychologická — zde ji máte. Kdyby své »Nové patero« K. M. Čapek byl vydal p ř e d svým románem o Kašparu Lénovi, byla by kniha jeho výmluvnější a román vývojově významnější. Takto je to jakési hysteron proteron. A narážky toho druhu, s jakými se spisovatel dotýká směru sobě nesympatického, jsou malicherné a hlavně nedůstojné. Sentimentalita nebo jadrnost nedají se přivolat na komando, vlastní směr nesmí se generalisovat. A co se týče české moderny, i ona měla v době přechodu a neustálenosti svou raison d'être, byť jen svou negací, a dá se ze své doby dobře vyložit a pochopit; výsměšky tu nestačí. Jinak neupírám některým z novel opravdových kvalit literárních; »Ant. Vondrejce státní stipendium« a »Poslední večer Ant. Vondrejce« jsou z nejlepšího, co K. M. Čapek napsal.

Trochu literárního protestu vložil také F e l i x T è v e r ve svou novellu P a n b á s n í k. Je debata mezi nejuznávanějším básníkem národa (Hlavsou) a moderními literáty; v ní básník neuznává umělecké ceny realismu; jest to špatná kopie obyčejnosti života, jíž chybí plastičnost skutečnosti, barvy i vůně; bezbarvá, plochá fotografie; v realismu není oživujícího ducha tvůrce, neboť kde prý zůstává ono zvláštní hledisko, jímž básník jako božím okem hledí do své látky, a kde zůstává idea, hlavní vzpruha básnického díla? Mladí proti tomu namítají, že v realistickém románě (ruském) nejlépe se rýsuje historie přítomnosti, že idee vyvěrají ze života samovolně, v hledisku, které autor vůči viděnému zaujímá, skrývá se již jeho idea. Jindy slavený básník nemůže se zbýti trochu bolestného údivu, že mladá, jemu neznámá a cizí generace vyrostla téměř přes noc, jako houby v lese, že necení dost svobod a pravd, jež těžce vybojoval on a jeho soudruhové, že podléhá příliš vlivům ciziny a jest trochu drzá k vydobytým zkušenostem těch, kteří klestili cestu národní kultuře. Názory pronášené »těmi mladými« čeli proti základním větám jeho umělecké víry. Jsou mu lehkovážní, neznají mravní zodpovědnosti učitele básníka vůči žáku čtenáři. Jednou mluví

o přirozeném právu individua a jeden z těch mladých při tom plivl na zem: básníkovi jest také to přirozeným právem individua, trochu nepohodlným všem »lépe vychovaným« sousedům; toto právo individuálnosti znamená mu pouhé odevzdání se slabostem, j e m u jsou svatými zákony »vyšší ethiky« a zákony kulturních společností z nich vyrostlé. Takové zákony vynalezly šat netoliko pro tělo člověka, nýbrž i pro jeho srdce, proto se nemají mladí obírati tak nezahaleně problémy ciziny, mají však milovati »ošacená slova«, která stydlivě zakrývají nižší pudy člověka, jinak z nich budou špatní vychovatelé pro mladou dosud kulturu národní. Hesla, za nimiž on se ubíral v národním a literárním boji, byla bojovná, nadšená a hlavně nespálená pochybnostmi, kdežto mladí nemajíce v paměti skromných počátků národního života, tvrdí, že jest neštěstím pro básníka býti synem malého národa. Básník Hlavsa se mladé generace přímo bojí, ačkoli stanovisko jeho jest »vyšší, odechnuté ideami vyvřelými ze studia kulturních dějin a jich filosofie«. a ačkoli stojí pevně »při svatých zákonech oné vyšší, o oblast transcendentálního se opírající ethiky, ze které jistá část byla popularisována v zákonech lidských společností«, kdežto doba moderní staví práce individua proti zákonu a v nebezpečí přivádí lidskou společnost, povolujíc stavidla lidských vášní; zejména rozpoutáním problémů vztahů pohlavních mohla by se »rozlíti nečistá potopa nezodpověditelných otázek, potopa, která by zahladila vážnou duševní práci jiných oblastí.« Má se uznávati rovnocennost mravnosti ženy s intellektem muže. Vůči tomu všemu se mladí k slovu už nedostanou.

Měli bychom tedy v literatuře zase případ, kde generace starší účtuje s mladší. Thema je velmi choulostivé, jak víme z Jiráskovy »Samoty«. Ale Felix Tèver choulostivostí příliš nedbá. Učiní ze svého básníka prostě oběť nevděku a nevážnosti, z níž generaci mladou šmahem obviní. Takhle se dále nedostaneme; nestačí smutnět a naříkat, ale jednat a pracovat ve smyslu vlastního názoru, názory se musí utkati v práci, ne při kavárenském stole a při procházce odlehlým zákoutím Prahy. Felix Tèver pohodlně všechny své sympathie přenáší na svého Hlavsu; tu by byl měl jej přece vylíčiti aspoň jako sympathického člověka; avšak nejen že v nejmenším není patrný jeho význam jako básníka, i jinak jest to postava mátožná, slabošská, ani v době Tylově myslitelná, a k tomu je ještě professorem. Rodinný rozvrat, zaviněný nesmiřitelnou tvrdošíjností otce k dceři, která nemohla snésti tuhých pout přežilé tradice, dotkne se ho pouze nelibě, protože dcera vypravujíc mu jej, má jej »za zkušenějšího, nežli byl.« Když drama jeho přijato chladně, odebere se k hřbitovu vyšehradskému, doufá, že ti »mlčeliví, ležící v čestných hrobech prsti vyšehradské« tajemnou mluvou duchů k němu promluví, chce v tichu hřbitovním uslyšeti »mohutná slova vykřiknuta vnitřním hlasem«, že nežil nadarmo, chce »s přemáháním vztyčenou hlavu schváceně skloniti nad rovy a se slzou v oku žalovati těm, kdož odešli, o zlobě těch, již přicházeli«. Když však strhne se vítr, serve mu klobouk s hlavy a zrezavělé dvéře hřbitovní přirazí, klesne k zemi a ztratí vědomí. Pak pojme za ženu slečnu Bohumilu, která za jediný úkol svého života pokládala směti opisovat rukopisy jeho básní a s heroickým zapřením sebe a dobrého mravu

přišla ho v nemoci ošetřovat. Zmizí mu vidina Eleonora d'Este a Ferrarský dvůr, a útěšná vůle jablek uložených na kamnech mu našeptává, že jest oddaně a věrně milován. Takovým způsobem Felix Tèver rozumí tragičnosti osudu! Co při tom má činiti otázka výhodnosti annexe Bosny a Hercegoviny a bourání Slepé brány, těžko uhodnouti.

Lepší jest novella Silnější než smrt, obsažená v téže knize a vypravující o lásce k smrti žárlivé, opovrhované Suntarelly k mladému marchesovi Ernestovi v Římě, který se musí státi jejím chotěm. Zemře však ranou padlého obrazu marchesy Giuditty, jeho matky, jejž chtěla zapáliti, aby se zbavila jeho strašidelné životnosti. Tak usilovná vůle mrtvé marchesy, která vždy byla proti ní, zvítězí i nad smrtí s tím, co mistr Amadeo Ovidi, jenž ji kdysi miloval, vložil ze své duše do svého obrazu. Případ sám vyličen jest poutavě, pointa však o neobyčejném dojmu umělecky oživotnělého díla nevynikne. Novella zdá se prozrazovati vliv italských novel Heyseových. motivem i technikou. —*ejč*—

Poučná:

Fr. Drtina: Reforma středoškolská s českého hlediska. — Antonín Mráček: Naše školy a budoucí povolání dítek. — Pavla Moudrá: Vivisekce. — Saverio Merlino: Formy a podstata socialismu.

Fr. Drtina: Reforma středoškolská s českého hlediska. V Praze 1909, nákladem Pokroku.

Brožurka Drtinova podává znění řeči, kterou měl o veřejné schůzi Jednoty Komenského, spolku pro reformu školy, krátce po tom, kdy vyšly nové osnovy reálných gymnasií, reformovaných ministrem Marchetem. Po stručném úvodu, v němž v hlavních rysech načrtnut vývoj ideálu novohumanistické školy, vyloženy tu zásady nových ústavů školních, v nichž autor právem vidí zmodernisovaná gymnasia klasická, načež zdůrazněny další požadavky, jež dnes máme v oboru střední školy, zvl. rozšíření reálky na osm let, utvoření nového typu šestileté školy chlapecké po způsobu dívčích lyceí, pořízení nových instrukcí pro učitele v duchu doby. Právem také upozorněno na to, že máme na Moravě nový, vskutku český a původní typ střední školy, zastoupený dnes již dvěma ústavy dívčími, ve Valašském Meziříčí a Brně, který má své originální a dobré stránky proti novým typům středoškolským i proti jednotné německé střední škole v Děčíně, napodobené zcela patrně dle starého reálného gymnasia Křížkova. Na konec připojeny nové učebné osnovy reálně gymnasijní v českém překladě (vláda vydává všecky normativní výnosy toho druhu dosud jen německy!). Doporučujeme brožurku všem, kdož se chtějí informovat snadno a rychle o podstatě nového útvaru, který v krátké době dvou let právě v Čechách v neobyčejném počtu se ujal, kdežto v zemích německého jazyka probíjí se s dost značnými obtížemi, Poláky pak dokonce jest ignorován jako prý nešťastná polovičatost. *Kd.*

Antonín Mráček: Naše školy a budoucí povolání dítek. V Praze 1909, 3. vydání, nákl. Podpůrného spolku nevidomých pro země koruny České v Praze.

Proti knížce Mráčkově, jejíž obsah prosloven byl kdys v Praze na schůzi rodičů s učiteli, nebylo by lze nic namítati, kdyby na konec jako čertovo kopýtko neobjevil se návrh »reformy« měšťanských škol, s nímž nikdo nemůže souhlasit, kdo neztratil smysl pro historickou i věcnou kontinuitu jednotlivých stupňů školy. Mráček právem se domáhá, aby ze škol veřejných byly odstraněny děti nedomyslné, mravně zpustlé, tělesně i duševně abnormální, aby počet dětí ve třídě snížen byl na 40, aby učitelské vzdělání bylo zvýšeno, výchova školy lidové proniknuta duchem uměleckým a zároveň postavena na základ praktický, aby do škol obecných i měšťanských zavedeny byly ruční dovednosti i rozšířeno vzdělání hudební, za to odstraněno veškeré bezcenné učivo pamětné, aby školy měšťanské rozšířeny byly o čtvrtý ročník a zřizovány, pokud možno, i na vsích atd. Ale pojednou, když byl sám právem ukázal, že dle znění zákona i potřeb skutečného života škola měšťanská má býti vyšší školou lidovou a když byl vyložil, že dosud málo, ne-li nic, učiněno k tomu, aby školy ty dle potřeb místních byly ve své osnově náležitě diferencovány, požaduje, aby se staly školami povinnými pro všecky děti do 14 let a tak tedy jen předstupněm školy střední, omezené pak jen na třídy vyšší. A protože si patrně uvědomil, že by za pouhá čtyři leta vyšší střední školy nebylo lze absolvovat všecken materiál učebný středoškolský, navrhuje docela vážně, aby do školy měšťanské, t. j. tedy školy lidové, školy, která má bez zbytečného balastu vědného připravovat pro život praktický a ne pro školu střední, zavedla se vedle francouzštiny dokonce i latina, třebas nepovinně a třebas by, jak autor dřív sám nezapomněl vyložit, řeči mrtvé v životě praktickém nemají (stejně jako algebra) žádné ceny.

Lze snadno ukázat a pochopit, jak Mráček, jehož názory jinak — opakuji — jsou docela pokrokové, došel této myšlenky. Jako jiní učitelé škol měšťanských těžce nese, že celková jich úroveň v městech, kde jsou střední školy, je daleko nižší, než jinde, protože nejlepší žáci školy obecné odcházejí do škol středních; ale nápravu těchto poměrů dojista smutných hledá cestou nepravou. Není možno zlepšení škol měšťanských tak, aby se staly prostou, či aspoň přibližnou reduplikací nižších škol středních, nýbrž aby ještě dále se přizpůsobily lidu, jeho potřebám, a tak hleděly si získal raison d'être, jehož se jim vlastní vinou dosud nedostává. Nedovedu pochopit, jak někdo s jedné strany může uznávat lidovost těchto škol a s druhé strany chtít, aby se všickni lidé do 14 let naráželi na jedinou samospasitelnou šablonu jakés utopické jednotné školy.

Na konec připomínám, že chvála škol mateřských (str. 20 sl.) jakožto prý nejlépe organisovaného útvaru našich škol rozhodně nesouhlasí s nepředpojatými posudky těchto ubohých popelek, a že data o počtu žáků na třídu střední školy i o procentech zvýšení školního platu před »několika« lety (de facto stala se poslední úprava školného již skoro před čtvrtstoletím) nejsou správna. *Kd.*

Pavla Moudrá: *Vivisekce. Úvahy o její ceně a prospěchu.* V Praze, nákladem vlastním. (Bez roku.)

Na spise Pavly Moudré ukazuje se zas stará pravda, že je vždycky riskantní, jestliže se neodborník s velikým sebevědomím, ale malou speciální učeností pustí do řešení problému, který nemůže být než v ě d e c k y řešen, ukazuje se však zároveň, že nic právě tak neláká, jako vrhnout se v boj za něco, čeho vlastní podstata a vědecký dosah je samému bojovníku cizí. Výsledek je vždy týž: hyperboly, upřilišená a ukvapená generalisace, posvátná rozhořčení, jímž se má nedostatek vědeckosti nahradit, stálé dovolávání se autorit odborných (čím více, tím lépe) a last not least — jemné upozornění, že je autor již předem připraven na uvítání, jakého se mu dostane, ba že na to uvítání již s touhou čeká. Kdo mluví stále a stále o vivisekci jako o h r o m a d n é m, brutálním a bezcitném týrání zvířat, notabene živých zvířat, ten nezbytně a ten musí v ní vidět se stanoviska ryzí humanity nic než nízkost, podlost, hanebnost, ukrutnost, která v sobě tají i velké mravní nebezpečenství pro lidstvo i je vědecky a prakticky zbytečná (zvíře se přece liší od člověka!), ba snižuje člověka na úroveň kata, svádí ho k pokusům na lidech a překáží i mravnímu rozvoji mladých generací lékařských, protože v nich dusí při samém počátku studia nejušlechtilejší hnutí lidskosti (vlastní slova autorčina). Člověk nemá prý práva ničit život kteréhokoli tvora, neboť všecko od nerostu až po člověka je projevem Jediného Ducha, jediného Prabytí — lhostejno, jaké mu dává věda či náboženství jméno.«

Prof. Mareš dobře kdesi vyložil, že lidé t a k t o hledící na vivisekci patrně nevědí, co vivisekce je, nevědí nic o potřebě její, ale mluví jen a jen o vědeckém týrání zvířat, dávají se vésti citem a ztrácejí soudnost. Lidé se rozhořčují proti vivisekci jako báječné ukrutnosti, ale nevidí soustavného týrání zvířat kol sebe, postaví se na jakýs suponovaný vysoký zákon mravnosti, ale neuvažují, na koho se zákon ten hodí, káží monismus jako podstatu všehomíra, ale sami se docela »nemonisticky« živí potravou, vybranou ze všech možných říší světa, nejeví však ani dost málo chuti, stát se podobně objektem potravy zvířat jiných. A to je při tom celém hnutí nejdivnější nedůslednost. *S.*

S a v e r i o M e r l i n o: *Formy a podstata socialismu.* Přeložil a úvodem opatřil Ivan Tryzna. V Praze, nákl. J. Otty. (Světové knihovny čís. 749—8 a 760.)

Italský sociolog, Saverio Merlino, může býti právem zván předchůdcem a průkopníkem revisionismu socialistického, neboť již 1897, o dvě leta před Bernsteinem, vydal knižně důkladnou kritiku marxismu, v níž již protestuje proti tomu, aby v marxismu bylo viděno více, než chtěl sám jeho původce, a jmenovitě aby v něm nebyl viděn nějaký zákonník nezměnný a nezměnitelný pro všecky případy lidského žití. Tato knížka je jakous kvintesencí autorových názorů o podstatě socialismu, jakožto »vzrůstajícího a stále systematičtějšího souhrnu idejí, citů, chtění, směřujících k tomu, aby všem lidem byla zabezpečena možnost práce, aby jejich řádné potřeby byly ukojeny, aby zrušením monopolů, lichvy a všech forem vykořisťování člověka člověkem staly se vztahy mezi lidmi spravedlivějšími, než je tomu dnes, a tím aby, pokud možno, učiněn byl konec sociál-

ním bojům a zvýšena sociální solidarita.« Ukazuje tudiž podrobně, jaké jsou socialismu základy sociologické i právní, v čem tkví hlavní jeho problémy (tu jmenovitě řeší i otázku rodiny a vlasti v soustavě socialismu) a jaké jsou hlavní soustavy a zřízení socialistická. Celek vyznívá napořád proti ustrnulému doktrinářství a pro pokrok v theoriích socialismu; nesmí se prý myslit, že osud socialismu je závislý na některé z různých doktrin, které si osobují socialism vyjadřovat, nesmí být socialismus pokládán vůbec za nějaké vědecké dogma, nýbrž za fasi života lidského, s nímž v souhlase neustále se mění, musí zkrátka být dnešní metafysický a doktrinářský socialismus, opírající se jen a jen o Marxe, vystřídán socialismem praktickým a positivním, nesmí být opouštěna cesta zákonné i politické práce a hlásána nutnost násilné revoluce. V tom smyslu kreslí Merlino i obraz příštích zřízení socialistických tak střízlivě a věcně, že již dnes jsme v lecčems dále, než si sám myslil. Celkem kniha Merlinova je vítaným doplňkem Masarykovy Sociální otázky a dobrým příspěvkem k chudé naší literatuře odborné. *F.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Léto bývá skoro vždycky dobou sjezdů. I církve užívají saisony cestovní a výletní, aby na schůzích dojednávaly, šířily své názory a propagovaly své plány.

Jako se politický přehled měsíční nemůže zabývati všemi schůzkami diplomatickými, tak ovšem ani rozhledy náboženské nemají za úkol probírati všecky kongresy. Zvláště letos bylo zajímavých mnoho, a důležitých při tom.

Mám dobré svědomí, že jsem dříve již věnoval pozornosti dost výročním sjezdům katolickým, českým, rakouským i říšskoněmeckým. Proto si letos odpustím sjezd v Solnohradě i v Augsburku.

Zabýval jsem se již také loňským kongresem starokatolíků a sionistů. Za to z protestantských manifestací seznámil jsem čtenáře pouze s pananglikánským koncilem. Proto se chci tentokráte zhostit své referentské povinnosti vůči letošním některým manifestacím, k nimž podnět vycházel se strany církví protestantských, a v nichž také vůdčí postavení připadlo protestantským kruhům, ač příslušníci církví jiných nejenom nebyli vyloučeni, nýbrž činně se jich účastnili též.

Míním edinburghskou světovou misijní konferenci a berlínské dva sjezdy: kongres světového křesťanského sdružení mladých žen a světový kongres pro svobodné křesťanství a náboženský pokrok.

S tímto posledním začnu, protože je svého druhu typický a svým obsahem nejvíc spadá do rámce našich rozhledů, ježto obsahoval ve značné, dosud nikde pohromadě se nevyskytnuvší míře souborný přehled veliké části protestanského myšlení a práce po všech stránkách a bohatství informací, jakých my právě ve svém prostředí nejvíc potřebujeme.

Že je takových informací pro nás svrchovaně potřebí, dokazují právě některé české hlasy o kongresu. Nejen klerikální. Ty nejsou než odvarem zásadního a všeobecného odsudku, skoro klatby, kterou papež stihl berlínský kongres. Z toho si ovšem už nikdo nic nedělá. Horší je, že se o něm vyslovily též některé jiné české hlasy způsobem pochybovačným, skoro posměšným. Lze to vysvětliti jedině úžasnou neinformovaností a neznalostí myšlenkových proudů a úctyhodné práce, kterou vykonaly a konají právě kruhy kolem kongresu soustředěné.

Nevědomost tohoto druhu má své příčiny jen z části, a to z menší části, v našem prostředí. Větší příčina, přímo vina, aspoň u těch, kteří si osobují právo mluviti za veřejnost a pro veřejnost pronášeti rozhodující a směrodatné soudy, leží v osobách samých. Nedají si práce, aby se seznámily s obrovskou činností, která na poli ducha vůbec (nejen pro církev a náboženství) byla vykonána za poslední lidský věk zástupci pokrokové theologie, ale za to se stanoviska domněle povýšeného, v pravdě hodně omezeného, pohrdavě odsuzují všecky snahy, směřující k pochopení a provedení toho, čím lidstvu bylo a vždy bude náboženství.

Ovšem náboženství, které je ve vnitřní spojitosti s pokrokem. Že takovým není náboženství každé a není náboženství vždy, jest ukrutnou ironií dějinnou. Historie leckdy takto si zahrává. Náboženství celou svou podstatou jest hudba budoucnosti. Ne tak ovšem, jak se mnohdy církvi a jejím služebníkům vytýkává, že utěšují duši prostého člověka poukazem na záhrobní nebe, aby se uspala a neuvědomovala si zdejšího pekla a nezáviděla pozemského nebe těm, kteří se zde zařizují a vyžívají. Ale přec tak, že náboženství jest nerozlučně spojeno s nadějí. Naděje jest část jeho obsahu, vzpružina jeho činnosti. Náboženství samo o sobě pak jest zjev, který roste, očišťuje se stálým procesem, v celé síle a ryzosti pak teprve v budoucnosti se rozvine.

Náboženství není plíseň, která se usadila na duši lidstva a brání životu, není zkamenělinou, která sama žít přestala a dusí život jiných. To formy jen, do kterých bylo vpraveno a ve kterých ustrnulo, jako slupka tvrdá jádro z části sic udržují, ale kryjí, a mnohdy i vzklíčení brání.

Zdá-li se někomu anomalií nebo posou, slučovati náboženství se svobodou a pokrokem, není tím vinno náboženství, nýbrž osudné, velmi sice rozšířené, ale naprosto ne nutné spojenectví náboženské formy, totiž církve s konservatismem ano i zpátečnictvím. Tohoto faktu netajíme. Nemáme proč. Ale neměl by se přehlížet stejně jiný fakt, že náboženství samo o sobě u nesčetných lidí skutečně jest jednou ze složek pokroku, ano může být i principem pokroku.

Že pak náboženství samo v sobě jest podrobeno procesu pokrokovému, není třeba dokazovati tomu, kdo se zájmem osobním aneb i jen kriticky stopuje tuto složku života člověčenstva. Tomu zas, kdo toho nečiní, bylo by ovšem každé dokazování marné. Konservativní jsou církve, jako každá organisace vůbec, stát, strana, společnost blažených majetníků, ač i tu přirozeně jsou značné podstatné rozdíly. Jestliže ani církve — mimo katolickou — se neubraňují pokroku, nýbrž buďto samy se reformují neb aspoň reformám, plynoucím ze změněných poměrů, se nezavírají, tož náboženství má v theologické vědě účinný prostředek a zdroj pokroku,

ano i sama zbožná praxe osobního náboženství si tvoří pokročilejší formy. Mimo katolickou církev neplatí rovnice, že náboženství jest totožno s dogmatikou určité doby. I dogma samo jest předmětem kritiky, rozboru, studia. Tím víc ostatní obory theologické vědy. Ve všech směrech znamená vědecká práce na poli bohosloveckém pokrok každou generací, ano každým vážným pracovníkem. Nejen prozkoumání základů, začátků, dějin, dokumentů křesťanského náboženství do nejmenších podrobností, jest plodem theologie devatenáctého století, nýbrž i podstata náboženství vůbec jakožto lidského jevu byla probadána v pracích od staré dogmatiky, přes filosofii náboženství až po moderní srovnávací theologickou vědu a nejmodernější náboženskou psychologii a statistiku.

Práce tato a prací touto pokrok náboženský se děje prostřednictvím nepřehledné řady badatelů všech národů. Jestliže zakládání nových náboženství jest snad vždy dílem jediného ducha, tedy pokrok stávajících náboženství, každá reforma, jest dílem souborné práce celých generací a myslících, nábožensky žijících jednotlivců, četných, nikdy ne jednoho. Jednotlivec může dáti někdy impuls ke společné akci, může najít šťastný, výstižný výraz pro tužby doby, ale úspěchu se dočiní jen tam, kde výraz jeho vzbudí ohlas v připravených duších širšího celku, mas. Tak se uskutečnila reforma každá, františkánská na příklad v katolické církvi, pietistická v protestantismu, i reformace křesťanstva západoevropského. Jen nedostatkem této podmínky v celku, v masách nutné se vysvětlí naprostý neúspěch pokusu o náboženskou reformu hraběte Tolstého. Tolstoj jest jistě z materiálu, z něhož vyrostli někteří církevní reformátoři. Duch nábožensky hluboký, kriticky bystrý, pro dobro zanícený, opravdový až k pohrdání mučednictvím, a přece nelze ani mluvit o úspěších jeho snah. Přívrženců ojedinělých je tak málo, že není ani řeči o nějakém hnutí. V širších kruzích nepůsobí vůbec, prostě proto, že chybí ovzduší, resonanční půda připravených, stejně cítících a spolupracujících mas, jaká byla v době reformační, na příklad v Čechách.

K čemu tyto výklady?

Na doklad rozpoznání, že náboženský pokrok se děje společnou prací, souborným myšlením, vzájemnou výměnou a podporou lidí stejných cílů při různých prostředcích.

Ohniskem takové souborné, v různých končinách světa konané, a přec jedním směrem a duchem k jasnému cíli nesené práce byl právě berlínský světový kongres pro svobodné křesťanství a náboženský pokrok. Přechozí úvahy chtějí býti jeho opodstatněním a ujasněním oprávněnosti jeho pouhého názvu. Jména svobody a pokroku, namnoze nadarmo braná, nejsou tu frází ani pouhým heslem, nýbrž skutečným cílem práce a principem celého složení kongresu. Svoboda již na příklad v tom, jak a kým byl kongres obeslán. Jádrem jeho účastníků byli protestanti, kteří stavějí náboženství nad církev a dogma, kteří se snaží pochopiti a uskutečniti křesťanskou a evangelickou svobodu; z Německa přívrženci historicko-kritické theologie, neomezované protestantské vědy, idealističtí filosofové, profesoři, faráři a laikové, kteří jsou kádrem stran pokrokových a liberálních, z Ameriky, z Anglie, z Francie zástupcové protestantských církví všech odstínů, které mají hlubší pochopení

pro úkoly přítomnosti, pro náboženskо-mravní a náboženskо-sociální povinnosti budoucnosti.

Zástupcové jiných církví byli přirozeně méně četní, rovněž představitelé konservativních směrů v protestantismu. Ale nechyběli oboji. Z katolíků byli ovšem zastoupeni pouze kaceřovaní modernisté, jejichž souvislost s církví byla přerušena buď jimi samými nebo církví oficiální, ale byli tu, jakožto katolici. Orthodoxnímu protestantismu byla dána naprostá svoboda slova. Někteří účastníci litovali, že mezi oběma směry nedošlo k diskusi. Debata má nespornou cenu, ale není jistým prostředkem k dohodě, poněvadž předpoklady obou stran jsou příliš různé. Vedle debaty má také svůj význam prosté vyložení posic a požadavků vedle sebe. Děje-li se, jako se v Berlíně dělo, tento výklad s obou stran věcně a klidně, může míti důležitost větší, než debata, která by se asi sotva vyhnula ostrosti srážek.

Křesťanské náboženství bylo s jiných stránek ještě zastoupeno Armény a náboženskými individualisty, členy volnonáboženských sborů a theosofie.

Svoboda byla rozšířena mimo hranice křesťanských církví. Mluvili Židé, ovšem ne představitelé orthodoxie, na příklad sionismu, mluvili zástupcové islamu, buddhismu, zvláště reformních snah v dnešní moderní Indii rozšířených.

Tím poskytoval kongres obraz nad obyčej p e s t r ý. Strážcové církevní uniformy z řad zvláště katolických, ale i některých protestantských v tom právě si našli záminku k výtce, a nevidouce jednoty, popírali jednotící princip vůbec. Neprávem. Žádný vážný theolog dnes se neuzavírá studiu mimokřesťanských náboženství, ani nemluvě o nejbližší povinnosti vmýšleti se v duchovní svět lidí odlišných směrů. Co je užitečno ve studiu knižním a universitním, jistě bude ještě prospěšnější v osobním styku a ústní výměně mezi osobami. Jako ceníme moderní srovnávací náboženskou vědu a slibujeme si mnoho od nejnovějších pokusů o náboženskou psychologii, tak ceníme na berlínském kongresu právě ono bohatství rozmanitosti a sílu odlišnosti. Jednotícím principem v pestré různorodosti byl právě cíl svobody a pokroku. V onom bohatství naprosté svobody a v síle úplného vzájemného cenění leží slib budoucnosti.

Dvojí věc asi nejvíc dojímala sympatické účastníky: h l u b o k ý, č i s t ý, o p r a v d o v ý n á b o ž e n s k ý z á j e m, náboženský duch, vřelost a vroucnost, a pak vysoká, v y s o k o n a d p r ů m ě r n á ú r o v e ň a h o d n o t a v š e h o, co na kongresu bylo podáváno v řečech a přednáškách a projevech.

Každý vědecký kongres světový podává výkvět svého oboru a věci cenné pro lidského ducha, pro pokrok. Nás ani nenapadá, upírati jim významu. Ale není přehnáno, tvrdíme-li, že podle našeho nestranného dojmu a ovšem sympatického zájmu sotva který kongres jiný může se měřiti s berlínským náboženským s bohatstvím toho, co všelidského, pro nejvyšší zájmy lidstva životného poskytoval.

Necháme přirozeně stranou všecko specificky theologické. Také nepokládáme za povinnost rozhledů zabývati se celým programem. Musíme

vynechati i tak významné řeči, jako byla Harnackova přednáška o dvojím evangeliu, a jako byly referáty o Starém Zákoně, o osobě Ježíšově atd.

Pro naše čtenáře jsou bližší ty body, ve kterých se projednávaly aktuální otázky, souvisící s náboženstvím a dotýkající se veškerého novodobého života. Byly to otázka světového míru, otázka ženská, hnutí abstinentní, výchova a škola a pod. Všecka tato hnutí mají zastance v kruzích mimonáboženských též, a upřímné zastance, kterých si každý váží. Ale pro propagaci otázky mírové na příklad má zájem náboženských kruhů mnohem větší důležitost než oficiální schůzky diplomatů a panovníků samých, kteří dosud nevyspěli nad vidinu míru po zuby ozbrojeného. Otázka ženská řeší se dnes v kruzích nenáboženských přehorlivě, ale není sporu o tom, že mnohé přestřelování a vybočování v těchto kruzích také otázku tuto diskredituje. Abstinence může býti šířena mimo náboženství, ale každý vidí, že dosud nejúspěšnější postup její jest zaznamenán tam, kde byla v těsné souvislosti s náboženstvím. Tuto stránku krásně zdůraznil na kongresu profesor Masaryk.

Středem všeho as bylo řešení poměru mezi náboženstvím a socialismem. Theoretické vývody samy o sobě zajímavé a věcně důležité jsou tu věcí vedlejší. Důležitější nad theorii jest skutečnost, že jsou nejen jednotlivci (známý švýcarský farář Kutter a mnozí jiní), kteří slučují náboženství se sociálním hnutím, a jiní jednotlivci, kteří v socialismu vidí a prožívají náboženství přítomnosti a budoucnosti (Maurenbrecher), nýbrž směry v náboženství a větve v církvích, které smíření provedly a užívají náboženství jako platného činitele tvoření a reformy společnosti. Jsou to přirozeně Američané a z části Britové, kteří našli a razili tuto cestu způsobem ovšem jiným než naše křesťansko-sociální strana. V tom je zase slib budoucnosti a doklad, že náboženství je zjev budoucnosti.

Jsou náboženské a církevní kongresy, na kterých se nejčastěji ozývá a vše ostatní podbarvuje slovo církev. Od těch liší se prospěšně kongres berlínský tím, že takovým základním tónem všeho bylo náboženství. Padla-li ostrá slova proti církvi, nevytýkáme, nýbrž schvalujeme. Náboženství je nad církev, bylo před církví a bude po církvích. Církev pak nemá, nebo míti nemá vyššího úkolu, než jest ten, učiniti samu sebe zbytečnou tím, že by všem zprostředkovala samostatné náboženství, osobní, duchovní, ryzí. +

9. září 1910.

BINDING SECT. OCT 14 1968

AP
52
N35
roč.17

Naše doba

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY